SANCTI PATRIS NOSTRI

CYRILLI

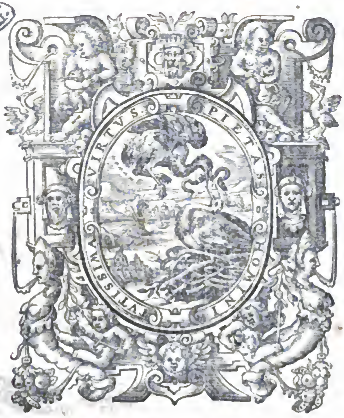
ALEXANDR. ARCHIEPISCOPI

ΓΛΑΦΥΡΑ ΕΙΣ ΠΕΝΤΑΤΕΥΧΟΝ.

SCITA & elegantia COMMENTARIA

IN QVINQVE PRIORES MOYSIS LIBROS GENESIM, EXODVM, LEVITICVM, NVMEROS, ET DEVTERONOMION.

Nunc primùm Græcè & Latinè παραλλήλως edita studio R.P. ANDREAE SCHOTTI Antuerpiani Societatis IESV presbyteri.

ANTVERPIÆ

Apud Heredes MARTINI NVTII,

ET

IOANNEM MEVRSIVM,

ANNO M. DC. XVIII.

AD ILLVSTRISSIMVM
ET
REVERENDISSIMVM
GASPAREM
BORGIA-VELASCO
S. R. E.
CARDINALEM
AND. SCHOTTVS SOCIET. IESV.

IN ea semper fui sententia, Illustrissime Cardinalis, siquidem in studiis ac disciplinis consenescere sit, quod res est, iucundissimum; vt in pugnando miles sanguinem profundere gloriosum ducit, præclarè operam ponere, qui vel senes ad sacrosanctos Ecclesię Doctores Græcos Latinosque animum appellunt. Quemadmodum & cum iis perbellè agi censuit Plato, qui vel senes veram adipiscantur sapientiam, nihilque senectuti magis cauendum ducitur, quàm ne languori se desidiæque dedat. Illi verò Ecclesiæ Doctores optimi sunt S. Scripturæ (in qua dies noctesque meditantes beatos prædicat Vates Regius) fidique interpretes, sensaque S. Spiritus ope optimè possunt explanare, præ Rabbinis Iudaicisque fabulis atque ineptiis. *Narrauerunt* enim, ait idem Propheta, *iniqui fabulationes, sed nihil ad legem Dei.* Equidem dum Maiorum iussu in hac palæstra me diligenter senex exerceo, paratis in iuuentute vtriusq; linguæ cùm discendo, tum docendo subsidiis, post BASILIVM verè Magnum sanctissimum Religiosæ vitę & antiquissimū in Asceticis scriptorem, sumpsi mox in manus B. CYRILLVM Alexandrinum Archiepiscopum: qui singulari doctrina ac pietate præditus non modò interfuit, sed & præfuit Ephesino Concilio primo, nomine S. Cælestini Pontificis Max. I. & mysterium iam Incarnationis Filij à Deo edoctus, pro Deipara Virgine aduersus Nestorium impium hæresiarcham sic depugnauit, vt & scriptis suis fregerit, prostrauerit denique, & sua

In Timæo.

Psalm. 1.

Psalm. 118. vers. 85.

auctoritate, pallio, id est veste Pontificia donatus, damnarit. Duplex hic legendo euoluendoque animo meo occurrit, vt fieri solet, mœstitia. Dolebam in primis Græcè, qua vsus lingua sanctissimus & disertissimus vir sua conscripserat, nihil aut perpauca in manus hominum ad hanc diem peruenisse: cùm hoc tempore sæculi felicitate *S. Chrysostomi* omnia exierint, & quidem transmarina lingua Græca: Interpretibus interim interpolatis operâ P. Frontonis Ducæi Societ. nostræ Theologi. Terni præterea *Gregorij*, puta *Nazianzenus, Thaumaturgus*, & *Nyssenus*, huius item frater *Basilius Magnus* Lutetia Parisiorum adferrentur. Dolebam præterea auorum incuria veriùs quàm temporum iniuria iacere adhuc ac latere in Bibliothecis Italiæ, abdita eiusdem CYRILLI complura ingenij monumenta typis nondum publici iuris facta: vt *Homilias* eiusdem ἑορταστικὰς XXX. Paschæ festo, quot annis Alexandrinis Præsul præfuit, ad populũ pronunciatas; siue ἐγκύκλια γράμματα, *Epistolas circulares* de Paschę festo indicendo libeat appellare. Quas nunc demũ Ampliss. Card. Borromæi, Mediolanensium Antistitis, beneficio ex Ambrosiana Biblioth. Ambrosiani Collegij Doctor Ant. Salmatius profert, & acceptas eidem grata referet posteritas. Quales sermones, vt & de Incarnatione exstantes, à sacerdotibus olim Græciæ ac monachis ad concionandum non modò manibus sinuque gestari, sed & ad verbum edisci solere ob eloquentiam singularem rerumque copiam, auctor est Gennadius Massiliensis presbyter. In Prophetas verò minores XII. (nam in maiores, præterquam in Isaiam, nihil CYRILLI habemus) Commentarium hac forma, charactere, ac lingua vtraque nuper euulgauit nostræ Societatis senex doctiss. Iac. Pontanus. His nunc tandem addere, & in tuo nomine apparere voluimus, diu desiderata eiusdem ΓΛΑΦΥΡΑ', hoc est Scita & elegantia, in *Pentateuchum Moysis*. Septem quidem libros in *Genesim*; tres in *Exodum*; singulos verò in *Leuiticum, Numeros*, & *Deuteronomium*; numquam antea typis vlla lingua editos. In quibus, vt auctor est Nicephorus Callistus, quæ in veteri testamento figuratè dicta sunt, ad CHRISTVM & Ecclesiam nostram refert. Nam qui hactenus duo libri in *Genesim* Latinè tantùm circumferuntur, excerpta quædam sunt, vt & *Anagogæ* quæ leguntur. At in *Leuiticum* sedecim libros explanationum, qui vulgò obtruduntur, *Origenis* esse, non CYRILLI, eidemque postliminij iure restituendos rectè censuit, rationibusque euicit necessarijs doctiss. Rob. Card. Bellarminus, singulare Societatis ornamentum. Hos verò quos damus, germanos esse B. CYRILLI Commentarios in Pentateuchum quiuis sanæ mentis colligat: quòd & stylus bonus auctorum index cum ceteris

Sancti

Sancti illius scriptis ad amussim ita conueniat, vt, si quod est in his iudicium meum, non ouum sit ouo similius. Deinde quòd initio Comment. in Genesim, itemque in Exodum suos aduocet *De adoratione & cultu in spiritu & veritate Dialogos* XVII. ad Palladium, nuper luce donatos, Toleti quidem Carpetanorum anno Christi M. D. LXXVI. impensis illustris viri Ferdinandi Mendozæ Archidiaconi Toletani, interprete Bonauentura Brugensi, Romæ verò ex interpretatione Ant. Agellij Neapolitani, Acerniensis postea Episcopi anno M. D. LXXXVIII. Quamobrem labori huic nostro S. CYRILLO impenso, dum more maiorum patronum aduersus maledicorum calumnias, veluti Achillis clypeum quæro; deliberandum mihi fuit non diu, cùm statim ipse occurreres, qui me olim cum fratribus tuis germanis in Academia Gandiensi, proaui vestri *Francisci Borgiæ* Societatis IESV Præpositi Generalis tertij liberalitate fundata (vt in eius vita Latinè ibidem cum P. Ribadeneyra conscripsimus) obseruasti, cùm docentem me, sacrisque operantem audieris, vnà cum Carolo Gandiensium nunc Duce, & Sardiniæ nuper Prorege; itemque cum Inico Borgia Antuerpiensis arcis munitissimæ Catholici Regis auctoritate legionisque Hispanicę Præfecto. Memoria interim repetendo *Borgianam* familiam vestram militaribus viris armisque claram, sacros etiam viros dedisse. In his duos numero Pontifices Maximos, *Callistum Tertium*, qui *Alphonsus Borgia* antea est nuncupatus; & *Alexandrum Sextum*, *Rodericum* antea dictum. Plurimos adhæc *Cardinales* protulisse heroicâ claros virtute scio, quorum res gestas, qui eius temporis historiam sunt prosecuti, describunt Platina, Onuphrius, Iouius & A. Ciacconius. Hunc itaque meum laborem conatumque iuuandi Ecclesiam Catholicam, ac B. CYRILLI scripta augendi, si, vt opto & spero, bonam in partem accipies, & per Te alij legere non grauabuntur, operæ me esse pretium consecutum arbitrabor, tuisque commodis, & clientem me, Societatemque hanc minimam seruientem experieris. Antuerpiæ, Kal. Martijs. CIↃ. IↃC. XIIX.

ELOGIA ET IVDICIA

DE VITA SCRIPTISQ.

B. CYRILLI

ALEXANDRINI ARCHIEPISCOPI

EX EIVS OPERIBVS, CONCILIO EPHESINO I.

HISTORIA ECCLESIASTICA

SOCRATIS, THEODORETI AC NICEPHORI,

& Annalib. Ecclesiasticis Cardinalis Baronij.

Lib. 7. Hist. Eccles. c. 7. Niceph. lib. 14. c. 14.

A LEXANDRIÆ *Aegypti ciuitate natum* CYRILLVM *apparet, parentibus honestis & litteris ibidem imbutum, vbi disciplinæ tum maximè in illa vigerent Academia. Parentum nomina nondum comperi. Patruum habuit Theophilum, qui sex & viginti annos sedem illam Alexandrinam Patriarcha tenuit. Quo defuncto post triduum* CYRILLVS *optimorum est acclamatione suffectus, Honorio nonum, & Theodosio quintum Coss. vt Socrates scribit; anno Christi* CCCCXII. *Iam tum Episcopi munus rite cæpit obire, cumq; Alexandriæ hæresis Nouatiana esset exorta, & Anthropomorphitarũ, ac perfida Iudæorum natio mirè tumultuaretur,* CYRILLVS *veri fungens pastoris munere, hæreticos, vt lupos vrbe exegit, & Iudæos insolentes compescuit ac tandem profligauit, cùm eruditis scriptis, tum Concionibus ad populum habitis: quod clarum è Paschalibus ipsius Sermonibus seu Epistolis, nunc demum luce ac Latinitate donatis, auspiciis Fred. Cardin. Borromæi Mediolanensium Archiepiscopi. Catholicorum adhæc mores dissolutos correxit, rudes informando, consolando afflictos, & inopum indigentiæ opem adferens, vt in extremis illis Sermonibus obserues, quibus & anni tempus Paschaq; festum denunciat. Transtulit & Alexandriam lipsana SS. Marci Euangelistæ, Cyri item & Ioannis: quas reliquias in templum à Theophilo patruo in fano idolorum ædificatum traduxit, & dæmonum spectra locum infestantia abegit. Dum hæc geruntur ecce tibi, Deo permittẽte, ab inferis extitit veluti furia Nestorius, Orientis ea tempestate labes ac pernicies. Hic natus Germaniciæ, disertus quidem ipse, modicis tamen instructus litteris, ac pænitentis habitu formaq; intus verò fastu superbiaq; typho turgens, alios præ se contemnens: veteres etiam Ecclesiæ Doctores fastidiens. Hac fictitia sanctitatis specie Theodosium iuniorem Imp. Arcadij filium, & Theodosij senioris nepotem qua potuit arte doloq; circumuenit, vt eius commotus fama ex Antiocheno presbytero Patriarcham Constantinopolitanum renuntiarit, & auctoritate ornarit, Felice & Tauro Coss. Is primò zelum fidei præ se ferens, & hæreticos insectatus, Cæsarem ad exstirpandas vbiq; sectas hortabatur. Fore enim aiebat vt sic Deus opem imperio ferret, Persasq; & omnes adeò fidei hostes deuicturum: pacem denique Reip. pollicebatur. Hoc Nestorius initio Imperatoris animum vulgiq; fauorem demeruit, vt sanctus etiam vir Deoq; carus putaretur; lupus tamen erat qui ouis haberetur: & Pastoris indutus habitu: quiq; hæreses tollere videri vellet hoc agebat, vt suam callidè hæresim introduceret, mentibusq; piorum insereret. Cæpit blasphemam exserere linguam in B. Virginem* MARIAM, *negans impiè Dei matrem esse:* CHRISTI *quidem vt hominis, non verò Dei matrem asserens, inuertens nimirum Incarnationis Filij Dei mysterium: vt sicut naturas duas, sic & Filios duos Christosq;, teste Vincentio Lirinensi, faceret. Huic sese monstro* B. CYRILLVS *Alexandriæ Archiepiscopus, vir omni sapientiæ & sanctitatis exemplo clarissimus obiecit.*

Socr. lib. 7. cap. 29. Theodor. lib. 3. de fabul. hæret. cap. vlt.

Socrat. lib. 7. cap. 32. & Liberat. in Breuiar. cap. 3. & 4. Vinc. c. 17. Prosper adu. Collatorem c. 41.

Non-

Nondum autem principiò perspectis Nestorij animo quodq; Patriarcha esset Byzantinus Cæsarique acceptus,& magnæ exsisteret auctoritatis, modestè primùm egit Præsul, reducere in viam conatus, vt cum Catholicis per omnia sentiret. Datis igitur ad eum litteris, item ad Aegypti monachos de errore Nestorij, respondit ille vt hæreticus, arroganter, CYRILLVM *contemnens, erroremq; obstinatè tutatus, atque adeò disseminare latiùs ausus, vt è parua scintilla, quod solet, magnum breui sit natum incendium. Igitur eodem gliscenti malo quo tempestiuiùs occurreret, Cælestino Papæ, qui Romæ Petri tum cathedram tenebat, rem omnem de Nestoriana hæresi perscripsit, ratus fore, quod accidit, (cancer enim hæreseos serpit indies)vt longiùs manaret. Conscripsit & tres* De recta in Deum fide *libros, qui sunt in manibus, ad Theodosium & Reginas, puta Pulcheriam & Eudociam : exstantq; nuper editi libri quinque* Contradictionum aduersus Nestorij blasphemias S. CYRILLI, *cum Oecumenicis Synodis Romæ euulgatis, quorum librorum meminit* Commonitorio ad Eulogium CP. Presbyterum,*meminitq; in* Bibliotheca *Photius CP. Caput itaque Ecclesiæ ad incendium restinguendum interpellandum censuit, vt quid facto opus esset, nequid Resp. Christiana detrimenti caperet, Pontifex videret, qui* CHRISTI *in terris vicem gereret. Hic confestim re omni cognita, ne monachos Aegypti Nestorius peruerteret, Romæ Synodum indixit, qua Nestorij error præiudicio est damnatus. Pontifex adhæc* CYRILLO *per epistolam id negotij dedit, vt nisi intra decimum diem certior factus Nestorius resipisceret, sectamq; abiuraret, Ecclesiæ communione interdiceret. Quamobrem & Alexandriæ Concilium Episcoporum indictum vt Nestorij error damnaretur. Hic Anathematismos contrà Nestorium* CYRILLVS *conscripsit, qui Ephesum postea allati. Adhæc è Synodo ad Nestorium missi Episcopi super Cælestini Papæ decreto, rogantes vt abiurata hæresi regiâ ambularet viâ. At illis re infecta domum reuersis peruicax obdurat, fastu tumens tituloq; sibi placens, vulgiq; aura nixus, ac Principis demum auctoritate fretus, ad quem* CYRILLVM *prouocauit, & velut Apollinaristam per calumniam traduxit. Tenebras nimirum offundens, vt reus ipse actorem ageret: qui hæreticorum mos ferè est. Validè itaque respondit* CYRILLVS, *calumniamq; diluit. Necessarium itaque visum Cælestino Pont. ac Theodosio Imp. Ephesum quoque indicere Concilium Oecumenicum, cui* S. CYRILLVS *Papæ auctoritate præsedit, palliumq; ei concessum misit: de quo Theodorus Balsamon, & Nicephorus Callistus. Factus hic est conuentus ducentorum ampliùs Episcoporum in æde B. Mariæ Ephesi, decimo Kal. Iulias, Basso & Antiocho Coss. testante Vincentio Lirinensi cap. 41. Quod tertium est de quattuor* Oecumenicis Conciliis, *quæ Gregorius Magnus Pont. vt quattuor Euangelia censuit honoranda lib. 1. Regist. Epist. 24. Hic vt hæresiarcha damnatur Nestorius,& anathemate percussus, sedeq; ac dignitate suo est vitio pulsus, quòd errorem veritate commutare detrectaret. Assensit & Theodosius minor, Princeps optimus ac pius, tametsi initio falsus fuco & callida Nestorij hypocrisi fluctuarit: deceptus etiam à domesticis, qui hæretico tacitè fauebant. Vicit tandem veritas, floruitq;* CYRILLVS *laudem in cœtu piorum consecutus, hæreticos acriter vrgens & lupos à grege pastor arcens. Suffectus Constantinopoli in eius locum* Maximianus *est Patrum Ephesini Concilij consensu. Nestorius Oasin, quæ & Ibis dicitur, oppidum in Libyæ desertis, deportatur, vixitq; ad Elephantinam vrbem miser calamitatibus pressus, obijtq; miserior. Lingua enim sacrilega viuentis etiamnum à vermibus erosa, quæ* B. Virgini *laudem est maximam detrahere conatus. Addit Theodoretus libro 4. Hæret. fabul. totum adeò corpus spirantis adhuc contabuisse. Terram præterea hiatu illum absumpsisse, ad inferósque misisse Nicephorus refert, vbi pœnas det sempiternas. Euagrius & Theodoretus alium paulo exitum tribuunt. Ex his malis Deus, vt solet, bonum eruit. Nam post errorem illum Nestorij maior creuit in* B. Virginem *deuotio ac studium, quæ θεοτόκος, hoc est* Deipara, *veraq; Dei mater est, & à pijs appellatur, opemq; ac patrociniũ omnes imploramus.* CYRILLVS *adhæc bona ab ipsa est adeptus, ob defensum vindicatumq; à Nestorij calumnijs honorem. Cùm enim Theophilus eius patruus grauiter in vita à* Ioanne Chrysostomo *dissideret, mortuo vtroq;* CYRILLVS *in eadem cum patruo sententia hæsit, ratus rectè hunc iudicasse, & iustè* Chrysostomũ *throno depositũ, in exiliumq; fuisse deportatum, vt & diptychis seu tabulis sacris negaret inferendum, vt optimi Præsules à morte solebant. Quin etiam scribente Maximiano Patriarcha Constantinopolitano ac rogante mitiùs vt ageret* CYRILLVS, *& Chrysostomum defunctũ pro debito coleret, respondit contra Canones id esse, & aduersus Ecclesiam: vt Nicephorus Callistus refert. Fugit hic eum ratio, & humanum quid est passus, sed non ex odio aut inuidia, sed patrui falsa persuasione adductus. Noluit itaque Deus perpetuò illum à recto aberrare, sed hac est visione liberatus. Visus enim est secundùm quietem videre* Ioan. Chrysostomum *in ipsius venisse templum, angelis multis & cælestibus stipatum: pellendum quoque sua fuisse sede, nisi B. Virgo præsentem attulisset*

Part. 3. Ephes. Conc. Pag. 680. Phot. Cod. 49. & 169.

Theod. Balf. in Nomocan Photij Tit. 8 c. 1. Niceph. li. 14. cap. 34.

Socrat. lib. 7. cap. 34. Liberat. Breuiarii cap. 7. Euagrius lib. 1. cap. 7.

Niceph. lib. 14. c. 36. Geor. Cedrenus in Theodosio iuniore.

Niceph. lib. 14. c. 28.

Niceph. lib. 14. c. 25. 26. 27.

Niceph. lib. 14. c. 28. ex Niceta, & 47.

Card. Baron Tom. V. Annal. Eccles. ad an. Christi 412.

set opem, rogans Chrysostomum vt in solio suo CYRILLVM *relinqueret, tanquam famulum ac Sacerdotem, qui suum ab haeretici iniuria honorem vindicasset. Adeò grata semper* Virgo *extitit erga suos cultores.*

Scripsit autem subtili ingenio CYRILLVS *ac praecellenti iudicio & varia eruditione, stylo facili, vbere copia, verborumq́; elegantia, & sententiarum grauitate. Quibus scriptis Ecclesiam ornauit Catholicam: cuius etiam causa tot dimicationes cum aduersarijs fidei sustinuit, praefuitque Alexandrinis duos propè & triginta annos, piéque regens in Beatorum sedes commigrauit anno* CHRISTI, *ex Cardin. Baronij calculo, quadringentesimo quadragesimo quarto. Graeci in Menologio festum illi diem collocant die nono Iunij, cum hoc elogio:* Catholicae fidei propugnatori. *Romani verò in Martyrologio diem illi consecrant octauum & vicesimum Ianuarij. Plura autem idem Cardinalis Tomo* V. *& sexti initio Annalium Ecclesiasticorum inuestiganti suppeditabit. De scriptis autem ipsius haec Nicephorus, & quae animaduersione hic digna haec Card. notat Bellarminus. Nam Socratem illi parum aequum, vt Nouatianae secta asseclam, fuisse obseruauit & Baronius: aequiorem verò Nicephorum ex istis animaduertas.*

Obijt CYRILLVS Alex. anno CD. XLIV. Seditque an. XXXII.

EX

EX

NICEPHORO CALLISTO

HISTORIÆ ECCLESIAST.

LIB. XIV. CAP. XIV.

CYRILLVS, Theophili Alexandriæ Patriarchæ fratris filius, profanarum simul & sacrarum litterarum peritia multimodis omnes superabat. Virtutis etiam omni genere in qualibet laudem & gloriam consecutus excellebat. Cuius ad hæc vsque tempora scripta plurima circumferuntur, quorum longè optimum est, quod THESAVRVM inscripsit, ex omnibus sacrarum Litterarum scriptis, Syllogismorum ratiocinationibus & demonstrationibus mysterium sanctæ Trinitatis ostendens. Aliud præterea, cuius titulus est τὰ γλαφυρά, hoc est, *scita seu elegantia*: in quo ea quæ in veteri Testamento figuratè dicta sunt, ad CHRISTVM & Ecclesiam nostram refert. Liber item alius, qui *De spirituali cultu & adoratione* titulum habet, *ad Palladium* scriptus per dialogum [*sic enim locum illum legendum interpungendumq́; censeo, dum græce Nicephorus appareat*] Alius insuper, quem *contra Iulianum Imp.* libris x. pro sacro Euangelio conscripsit. Alij denique plures sunt, atque etiam epistolæ Synodales. Hæc ille. Eodem libro *diuinissimum & columnam ac fastigium rectæ fidei*, virumque *doctrina & virtute præstantem*, nominat. Alibi etiam velut *tubam quandam Ecclesiæ* vniuersum terrarum orbem personantem, & fortissimum Ecclesiæ propugnatorem ab omnibus celebratum, omnibusque in ore fuisse prædicat.

CARDIN. BELLARMINI

DE CYRILLO OBSERVATIO

IN CATALOGO ECCLESIAST. SCRIPTORVM.

I. Libri sedecim *in Leuiticum* qui circunferuntur, CYRILLI non sunt, sed *Origenis* potiùs, vt diximus in Origene; & manifestum hoc est, tum quia auctor vbique sensum literalem destruit, tum quia habentur isti libri inter opera *Origenis*: vt mirum sit, cur impressores in omnibus editionibus ista opera auctori non suo attribuant.

II. Scripsisse dicitur CYRILLVS in alios etiam Prophetas, sed non extant commentaria eius nisi *in Isaiam*.

III. Scripsit CYRILLVS libros XII. *in Ioannem*, sed quatuor intermedij perierunt. Sed Iodocus Clichtoueus ad imitationem CYRILLI, addidit quatuor libros intermedios. Itaque CYRILLI non sunt, nisi primi quatuor, & quatuor postremi.

IV. Liber *Aduersus Iudæos*, & breues illæ *Anagogæ* haud scio an CYRILLI sint. Sed res parui momenti est, cùm sint libelli breuissimi & leues.

V. *Thesaurus* creditur esse imperfectus: multa enim citantur à S. Thoma in opusculo *De erroribus Græcorum*, ex Thesauro CYRILLI, quæ in his libris non inueniuntur.

VI. Liber *De sacrosancta Trinitate* non videtur esse CYRILLI, sed alicuius posterioris. Auctor enim copiosè disputat de duabus naturis in CHRISTO, & de duabus voluntatibus, & operationibus: & reddit rationem cur non repugnent istis dogmatibus, qui aliquando dixerunt in CHRISTO esse operationem theandricam, & vnam Verbi naturam esse incarnatam. Itaque videtur auctor scripsisse post sextam Synodum.

ARGVMENTA GLAPHYRORVM
S. CYRILLI ALEXANDRINI
ARCHIEPISCOPI.
IN GENESIM LIBRORVM VII.

LIB. I. IN GENESIM.

L I B. I I.

L I B. I I I.

L I B. I V.

L I B. V.

L I B. V I.

L I B. V I I.

GLAPHYRORVM IN EXODVM ARGVMENTA.

CARO

CAROLVS SCRIBANI SOCIET. IESV,
PER FLANDRO-BELGICAM
PRÆPOSITVS PROVINCIALIS.

CVm *B. Cyrilli, Glaphyra in Pentateuchum Moysis* de Græcis Latinè reddita à P. Andrea Schotto Societ. nostræ sacerdote tres eiusdem Societatis, quibus id commissum fuit, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint; pro potestate ad hoc mihi facta ab admodum R. P. N. *Mutio Vitellesco* Societatis nostræ Præposito Generali, concedo Heredibus Martini Nutij & Ioanni Meursio Typographis Antuerpiensibus facultatem typis ea mandandi. In cuius rei fidem hasce manu mea subscriptas, sigilloque officij mei munitas dedi. Antuerpiæ 3. Martij, anno 1618.

CAROLVS SCRIBANI.

APPROBATIO.

HÆ Cyrilli Alexandrini Episc. Homiliæ Paschales triginta, ab Antonio Salmatia latinitate donatæ, & eiusdem Glaphyra in Pentateuchum Moysis Græcolatina ab Andrea Schotto Societ. Iesv edita, cùm Auctoris vetustate & elegantia, tum commodo publico ad animos piorum excitandos, digna sunt vt in publicum prodeant ad multas horum temporum nouitates confundendas; cùm Ecclesia semper fuerit vna omnium temporum & horum. Quod testor 30. Ianuarij, anno M. DC. XVI.

Egbertus Spitholdius S. Theol. Licent. Canonicus & Plebanus Antuerpiensis, librorum Censor.

SVMMA PRIVILEGII.

ALberti & Isabellæ Claræ Evgeniæ, Archiducum Austriæ, Ducum Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimorum Belgij Principum Priuilegio cautum est, nequis D. Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini Homilias Paschales triginta ab Antonio Salmatia latinitate donatas, & eiusdem Glaphyra in Pentateuchum Mosis, interprete R. P. Andrea Schotto Antuerpiano, Societatis Iesv, præter Heredum Martini Nutij, & Ioannis Meursij Typographorum Antuerpiensium voluntatem in Belgio, vllo modo intra sexennium imprimat, aut alibi impressa in Belgicas Prouincias inferat. Qui secùs faxit, confiscatione librorum, & alia graui pœna multabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ anno 1616. die 27. Aprilis.

Signatum

Steenhuyse.

Τοῦ ἐν ἁγίοις

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΓΛΑΦΥΡΩΝ

ΕΙΣ ΓΕΝΕΣΙΝ ΒΙΒΛΙΟΝ α.

Ὅτι διὰ πάσης τῆς Μωσέως γραφῆς, τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον αἰνιγματωδῶς σημαίνεται.

ΕΡΕΥΝΑΤΕ τὰς γραφὰς τοῖς Ἰουδαίων δήμοις προσαπεφώνηκεν ὁ Χριστὸς· οὐχ ἑτέρως ἂν ἰσχύσαι τῆς αἰωνίας ζωῆς ἐφικέσθαι τινὰς ἐναργέστατα λέγων. εἰ μὴ καθάπερ τινὰ θησαυρὸν ἀνορύττοντες τὸ γράμμα τὸ νομικὸν, τὸν ἐν αὐτῷ κεκρυμμένον περιεργάζοιντο μαργαρίτην, τουτέστι Χριστὸν. ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως οἱ ἀπόκρυφοι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. περὶ τῆς οὕτω σεπτῆς καὶ ἀξιαγάστου σοφίας ἤτοι γνώσεως, ἔφη που καὶ Σολομών. ἐὰν ζητήσῃς αὐτὴν ὥσπερ ἀργύριον, καὶ ὡς θησαυροὺς ἀνερευνήσῃς αὐτὴν, τότε συνήσεις φόβον κυρίου, καὶ ἐπίγνωσιν θεοῦ εὑρήσεις. γένοιτο δ' ἂν † οὐδὲ τοῦ τοιοῦδε τὸ ἰσοστάσιον, πρός γε τοῖς τὴν ἀμώμητον ἐπαινοῦσι ζωὴν καὶ κατορθοῦν ᾑρημένοις τὰ πάντων ἄριστα καὶ ἐξαίρετα, καὶ φωτὸς τοῦ θείου τὸν οἰκεῖον ἀναπιμπλᾶσι νοῦν. διά τοι τοῦ δεῖν τοῖς περὶ θεοῦ λόγοις ἀκαταλήκτως ἐντρυφᾶν. καὶ λύχνον ὥσπερ τινὰ ποιεῖσθαι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν κατὰ τὸν ἅγιον ψαλμῳδὸν διακεκραγότα τε καὶ λέγοντα. λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου. ἐνκοῦν ἐπειδήπερ σαφῶς καὶ ἀναφανδὸν ζωῆς ἐστι τῆς † αἰῶνος πρόξενον. καὶ ἁπάσης ἡμῖν † εὐθυμίας ὁδὸς τὸ περιεργάζεσθαι φιλεῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον. φέρε δὴ πάλιν ἱδρῶτας προσθέντες τὸν ὀνησιφόρον καὶ πρό γε τῶν ἄλλων καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, † τὰ δι' ὧν ἂν ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον εὖ μάλα κατασημαίνοιτο. συναγεῖραί τε ἅμα, καὶ ὅπως ἂν ἕκαστον ἐννοιῶν ἔχοι, διειπεῖν σπουδάσωμεν. ὡς ἂν γένοιτο τὰ πρὸς ἡμῶν † εἰρημένα λεπτὰς ἔχοντα φαντασίας, ἔσθ' ὅτε τῶν ἀληθέστερον θεωρημάτων, πρόφασις ἀγαθὴ τοῖς εὐμαθεστέροις, καὶ ἀναβασμοὶ τρόπον τινὰ, πρὸς τὴν ἀμείνονά τε καὶ ὑπερβατωτέραν ἀνακομίζοντες γνῶσιν. ἐκθησόμεθα δὲ χρησίμως, πρότερον μὲν, τὰ ἱστορικῶς πεπραγ-

† ἴσως οὐδέν.

† αἰωνίου.

† εὐθυμίαν.

† ἴσως λείπει διαθεῖναι, ἢ δι' ὧν.

† γρ. εὑρημένα.

S. CYRILLI ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

GLAPHYRORVM IN GENESIM

LIBER PRIMVS.

ANDREA SCHOTTO Societ. IESV, interprete.

Quòd per omnia Moysis scripta mysterium CHRISTI *figuratè significetur.*

SCRVTAMINI *Scripturas*, Iudaico populo Christus inclamauit: non alia ratione ad vitam pertingere posse quosdam manifestè dicens, nisi veluti thesaurum quendam effodientes legalem literam, abditam in ea margaritam, hoc est, Christum peruestigent, in quo sunt *omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi*, iuxta beati Pauli vocem. De hac porro adeò veneranda admirandaq; sapientia ac scientia Salomon etiam alibi ait: *Si quæsieris eam, sicut argentum, & sicut thesauros scrutatus fueris eam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies.* Cui quidem rei nihil æquiparandum fuerit inculpatam vitam laudantibus, & optimis præstantissimisque actionibus vacare volentibus, & mentem diuino lumine repletam habentibus: propterea quòd oporteat in ijs, quæ de Deo scripta sunt, indesinenter sese oblectare, ac veluti lucernam quandam sacram Scripturam sibi statuere; iuxta Psalmistam clamantem, ac dicentem: *Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis.* Cùm itaque manifestè aperteq; accurata mysterij CHRISTI inuestigatio æternam vitam conciliet, & ad omnem rectam animi tranquillitatē nobis sit via; age rursus vtilissimum laborem adijcientes, ac præ alijs, etiam nobis ipsis, ea per quæ CHRISTI mysteriū quàm optimè nobis significari possit, colligere pariter, & quo pacto cuiusque rei sensus sese habeat, oratione persequi contendamus; vt quæ à nobis inuenta dictaque sunt, subtiles cogitationes habentia, nonnunquam veriorum contemplationum doctioribus bona sint occasio, & gradus quodammodo ad præstantiorem, maximeque sublimem illam scientiam euehentes. Exponemus itaque vtiliter, ea quæ historicè gesta

Ioan. 5. 39.

Colos. 2. 3.

Prou. 2. 4.

Psalm. 118. 105.

sunt,

ſunt, conuenientique eorum declaratione adhibita, & veluti ex typo atque vmbra narrationem transformantes, claram manifeſtamque eam efficiemus, tendente nobis oratione ad CHRISTI myſterium, & ipſum habente finem: ſiquidem verum eſt, quòd *finis legis & Prophetarum eſt* CHRISTVS. Si verò alicubi contingat, etiam aberrare ab ijs quæ magis ſunt conſentanea, vtpote in tanta contemplationum ſubtilitate atque obſcuritate, æquum eſt, vt veniam apud lectorem inueniam. Sciendũ verò etiam hoc, quòd cùm *de Adoratione, & cultu in ſpiritu & veritate* XVII. libros ſcripſerimus, multamque in illis contemplationum copiam complexi ſimus; Capita huic operi inſerta certo conſilio prætermiſimus, & inexaminata reliquimus; tametſi interdum accidit, vt alicuius eorum neceſſaria de cauſa meminerimus. Ordiemur itaque ab ijs quæ in *Geneſi* ſunt † politiora & ſelectiora; atque ita deinceps ordine reliquos *Moyſis* libros percurrentes, accuratè inueſtigabimus, vnà cum his etiam ea quæ ex alio Commentario ad ſcopum nobis propoſitum conducunt.

Rom. 10. 4.

S. Cyrilli libri XVII. de Adorat. & cultu in ſpiritu & veritate: *extſant Romæ Lat. interpr. Ant. Agellio.*

† Glaphyra *quid ſignificent.*

μένα. διασαφήσαντες δὲ τὰ τοιάδε συμμέτρως. καὶ οἱάπερ ἐκ τύπου καὶ σκιᾶς μεταπλάττοντες τὸ διήγημα, σαφῆ ποιησόμεθα τὴν ἀφήγησιν, ἀπονενευκότος ἡμῖν τοῦ λόγου πρὸς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ αὐτὸ ἔχοντος πέρας, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὅτι τέλος νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός. εἰ δέ πῃ γένοιτο καὶ ἀφαμαρτεῖν τῶν πρεπωδεστέρων ὡς ἐν ἰσχνότητι νοημάτων καὶ ἀσαφείᾳ πολλῇ, συγγνώμονας εἶναι προσήκει τοὺς ἐντευξομένους. ἰστέον δὲ δὴ, ὅτι τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας ἑπτακαίδεκα συντεθέντες βιβλία, καὶ πολλὴν ἐν ἐκείνοις ἀθροίσαντες νοημάτων πληθὺν· παρήκαμεν οἰκονομικῶς τῇ προκειμένῃ συγγραφῇ τὰ † ἐντεταμένα κεφάλαια, καὶ ἀβασάνιστα τετηρήκαμεν· κἂν εἴ που συνέβη μνημονεῦσαί τινος ὡς ἐξ ἀναγκαίου λόγου. ἀρξώμεθα τοίνυν τῶν ἐπὶ τῇ γενέσει γλαφυρωτέρων. οὕτω τε λοιπὸν ἐφεξῆς τὰ πέντε Μωϋσέως δραμόντες βιβλία, περιεργασόμεθα πρὸς αὐτοῖς, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἑτέρας γραφῆς τῷ προκειμένῳ χρήσιμα σκοπῷ.

† γρ. ἐντεταγμένα, ἢ ἐντεθειμένα.

De Adam.

LEgis verè peritus & ſacratiſſimus Paulus, ſalutis per CHRISTVM myſterium exploratiſſimum habens, ait, *Inſtaurationem in ipſo futuram omnium, quæ in cælo & quæ in terra ſunt,* in beneplacito ac voluntate Dei Patris: vniuerſorum nimirum redintegrationem, eorumque quæ corrupta erant, ad priſtinum ſuum ſtatum reſtitutionem; *Anacephalæoſis* ſiue *inſtaurationis* nomine appellans. Meminerat enim, vti par eſt, Dei alibi per vocem Prophetarum dicentis: *Ne memineritis priorum, & antiqua ne colligatis. Ecce, ego facio noua, quæ nunc orientur, & cognoſcetis ea.* Idcirco etiam ipſe, vtpote in diuinis ſermonibus enutritus, quæ nobis in his prædicta ſunt, finem iam ſortita eſſe in CHRISTO oſtendit, dicens: *Quòd ſi qua in* CHRISTO *eſt noua creatura, vetera præterierunt. Ecce facta ſunt omnia noua.* Reformati enim ſumus in CHRISTO, & facti noua creatura: atque in ipſo & quidem ſolo nouum nomen adepti ſumus. Vocati enim ſumus CHRISTI. Quamobrem idem diuinus Paulus alibi rurſum de nobis ait: *Qui autem ſunt* CHRISTI, *carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs.* Sancta enim eſt vita eorum qui in CHRISTO viuunt, & carnalibus affectibus ſuperior, terrenaque immunditia vacua. Quòd autem aduenturum eſſet nobis nomen nouum; inditum nobis in CHRISTO manifeſtum fuerit, clamante Deo per vo-

Epheſ. 1. 10.

In CHRISTO *omnia ſunt inſtaurata.*

Iſaia 43. 18.

2. Cor. 5. 17.

Apoc. 21. 5.

Gal. 5. 24.

Nouum nomen nobis inditum in CHRISTO.

Περὶ τοῦ Ἀδάμ.

ὉΝομομαθὴς ἀληθῶς καὶ ἱερώτατος Παῦλος τὸ διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἐννενοηκὼς τὸ μυστήριον ἀνακεφαλαίωσιν » ἐν αὐτῷ γενέσθαι φησὶ τῶν τε ἐν οὐρανῷ καὶ » τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐν εὐδοκίᾳ τε καὶ θελήσει τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, τὴν τῶν ὅλων ἐπανόρθωσιν, καὶ τὴν εἰς ὅπερ ἦν ἐν ἀρχῇ ἀναφοίτησιν τῶν καταφθαρμένων τῷ τῆς ἀνακεφαλαιώσεως » σαφηνίζων ὀνόματι. διεμέμνητο γάρ που κατά γε τὸ εἰκὸς, θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς προφητῶν. μὴ μνημονεύετε τὰ πρῶτα, καὶ » τὰ ἀρχαῖα μὴ συλλογίζεσθε. ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ » καινὰ, ἃ νῦν ἀνατελεῖ καὶ γνώσεσθε. τοιγάρ » τοι καὶ αὐτὸς ἅτε καὶ θείοις ἐντεθραμμένος λόγοις, τὴν ἐν τούτοις ἡμῖν προαγορευθεῖσαν ἐκπεπερασμένην ἤδη πῶς ἐν Χριστῷ παρέδειξε λέγων, ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ » κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε » τὰ πάντα καινά. ἀνεστοιχειώμεθα γὰρ ἐν » Χριστῷ, καὶ γεγόναμεν καινὴ κτίσις. καὶ ἐν αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ τὸ καινὸν ὄνομα πεπλουτήκαμεν. κεκλήμεθα γὰρ Χριστοῦ. καὶ γοῦν πάλιν αὐτός που φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ ἡμῶν. οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὴν σάρκα » ἐσταύρωσαν, σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπι- » θυμίαις. ἁγιοπρεπὴς γὰρ ὁ βίος τοῖς ἐν Χρι- » στῷ, καὶ σαρκικῶν † ἐπέκεινα παθῶν, καὶ γεώδους ἀκαθαρσίας. ὅτι δὲ ἔμελλεν ἥξειν ἐφ᾽ ἡμᾶς τὸ καινὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἡμῖν ἐν Χριστῷ. σαφὲς ἂν γένοιτο, θεοῦ διακεκραγότος διὰ φω-

† ἴσως, κενά.

νῆς

νῆς ἁγίων· τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι κληθήσεται ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. εὐλογήσουσι γὰρ τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν. οὐκοῦν ἐπειδήπερ οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ὀρθῶς καὶ εἰκότως φρονεῖν ᾑρημένος, ὅτι καινὰ γέγονεν ἐν Χριστῷ, φέρε καταθρήσωμεν τὴν παλαίωσιν ἥτις ποτέ ἐστι, καὶ τίνος ἂν λέγοιτο γενέσθαι τυχὸν ἡ πρὸς ἄμεινον ἐπανόρθωσις· ὡς αὐτό γε τοῦ μὴ εἰς ἅπαν ἐρρῶσθαι αὐτὸ καὶ ἀλωβήτως ἔχειν, ἤγουν ἀπὸ τοῦ κατεφθαρμένου, καὶ εἰς ὅπερ † οὐκ ἦν ἐν ἀρχαῖς ἀδοκήτως ὑπενηνεγμένου. εἰδείη γὰρ ἂν ὧδέ τις καὶ μάλα ὀρθῶς, ποῖ ὅποιπερ ἀνήκει ὁ τοῦ προτεθέντος λόγου διατείνει σκοπός. καὶ τὸ ἀμωμήτως ἔχον, ἐξοίχοιτο ἂν οὐδαμῶς. οὐκοῦν ὁ τῶν ὅλων ἀριστοτέχνης θεὸς, δυνάμει τῇ ἰδίᾳ καὶ παντουργικῇ, τουτέστι τῷ υἱῷ, πρὸς τὴν ὁτιοῦν τῶν πρακτέων χρώμενος. γέγονε γὰρ δι᾽ αὐτοῦ τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. οὐρανόν τι καὶ γῆν καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐν ἀρχῇ διετεκτήνατο. καὶ πρὸς γένεσιν ἐκάλει καί τοι μὴ ὄντα ποτέ. πῶς δ᾽ ἄρα τυχὸν εἴ τις ἔροιτο καὶ πόθεν, ἀκούσεται πρὸς ἡμῶν τὸ σοφὸν δὴ τοῦτο καὶ ἄριστον ἀληθῶς. τίς ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; εἰ γὰρ δή τις ἕλοιτο τὰ τοιάδε διαμαθεῖν, ὅτι δεήσει πάντως αὐτῷ καὶ νοῦ καὶ φρενὸς κατά γε τὴν ἐν θεῷ νοουμένην † οὐκ ἀμφίλογον. ἀλλ᾽ ὅτι μικρὰ τὰ ἐν ἡμῖν ἢ καὶ οὐδὲν ὅλως ὡς πρὸς θεὸν σαφηνιεῖ λέγων αὐτός. οὐ γάρ εἰσιν αἱ βουλαί μου ὡς αἱ βουλαὶ ὑμῶν, οὐδὲ ὥσπερ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν αἱ ὁδοί μου. ἀλλ᾽ ὡς ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχει ἡ ὁδός μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου. † ἀνείσθω δὴ οὖν ὡς περιττὴ καὶ οὐδαμόθεν ἁλώσιμος, ἡ περὶ τούτων βάσανος. δημιουργεῖ γὰρ ὡς οἶδε καὶ ὅπως ἂν δύναιτο θεός. ἐκπεποιημένων δὴ οὖν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἐν ἀρχαῖς, εἶτα τοῦ τῶν ὑδάτων πλήθους εἰς ἕνα χῶρον συνεσταλμένης. εἶκειν γὰρ ἦν ἀνάγκη τῷ λέγοντι, συναχθήτω τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν. ἐξεκαλύπτετο μὲν ἡ γῆ, πόαις δὲ ταῖς οὕτω πολυειδέσι πανταχοῦ ἠνθίζετο. καὶ ἦν ἀσυνήθως εὐπρεπεστάτη ξύλων ἐγκάρπων λαχοῦσα γένεσιν. ἡλίου δὲ καὶ σελήνης ἐφαίνοντο κύκλοι. καὶ νόμος ἦν ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ βραβεύων ἑκάστῳ τὸ τῆς ἀρχῆς μέτρον. τέτακτο γὰρ ὁ μὲν εἰς ἡμέραν καὶ αὐγὰς, ἡ δὲ εἰς νύκτα καὶ σκότος. καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς ἄστροις ὁ σύμπας ἡμῖν οὐρανὸς κατεποικίλλετο. καὶ μὴν καὶ ἐφ᾽ ὅτῳ γεγόνασιν, ἐθεσμοθέτει λέγων. καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς· καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς. καὶ ἔστωσαν εἰς φαῦσιν ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. ἐπειδὴ δὲ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, καὶ αὐτὴν τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν μητέρα νηκτῶν καὶ τῶν εἰς ἀέρα πτηνῶν εἰργάζετο· γῆν δὲ δὴ πάλιν ἐκέλευε καὶ κτηνῶν πολυμερῆ φυτὸν ἐκδοῦναι φύσιν.

† Forte redundat οὐκ.

† λείπει, διάνοιαν.

† ἀντὶ τοῦ, παρείσθω.

cem Sanctorum: *Seruientibus mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram.* Benedicent enim Deum verum. Cùm itaque nemo, qui rectè sentire velit, dubitauerit, quòd noua facta sint in CHRISTO, quænam hæc antiquatio siue veterum abolitio sit, age consideremus; & cuiusnam rei facta esse dicatur in melius instauratio; nimirum ex eo quod non omnino integrum erat, neque prorsus illæsum: aut ex eo, quod corruptum erat, atque à priore statu incautè desciuerat. Ita enim & quidem rectè admodum quònam nobis propositi sermonis scopus tendat, intelligetur, nullaque ratione verus sensus nos fugerit. Optimus itaque omnium opifex Deus propria sua potentia omnium effectrice, hoc est, Filio, ad quamcunque rem agendam vsus (*omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*) cælum ac terram, & quidem ante alia initio creauit, & ad ortum vocauit, cùm alioqui nunquam extitissent. Si autem forsan quis dicat, Quo pacto, & vnde; audiet à nobis sapiens hoc optimumque reuera: *Quis cognouit mentem Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* Si enim quis huiusmodi res inquirere velit, dubium non est, quin ei intellectus & mens, si cum Deo conferas, sint defutura. Quòd autem pusilla, aut nihil prorsus sint nostra ad Deum collata, ipsemet declarat, dicens: *Non enim sunt consilia mea, sicut consilia vestra, neque sicut semitæ vestræ, viæ meæ: sed quemadmodum distat cælum à terra, ita distat via mea à vijs vestris, & cogitationes vestræ à cogitatione mea.* Valeat itaque tanquam superflua, quæque concipi non potest, harum rerum indagatio. Creat enim sicut nouit, & vt potens est Deus. Creatis itaque initio cælo & terra, ac deinde aquarum multitudine in vnum locum contracta (necesse enim erat parêre dicenti: *Congregetur aqua in congregationem vnam*) detecta quidem est terra; tantaq; herbarum varietate effloruit, atque inusitato tunc more fructiferarum arborum fœtus ex se dedit. Solis autem & Lunæ orbes apparuerunt, diuinaque lex vnicuique initij sui modum dispertiebatur. Constitutus enim est ille quidem in diem ac splendorem; hæc autem in noctem & tenebras; ipsum verò etiam cælum totum stellis insignitum est. In quem porro vsum factæ sint, docuit dicens: *Et posita sunt in signa, & in tempora, & in dies, & in annos, & in illuminationem, in firmamento cæli, vt luceant super terram.* Cùm verò vita naturaliter sit; omnium opifex, ipsam etiam aquarum naturam, matrem natatilium, & volucrum aërem permeantium, operatus est. Terram verò rursum iussit multiformem iumentorũ naturam edere,

Apoc. 2. 17. & 3. 12.

Ioan. 1. 3.

Creationis mysterium non est anxiè inuestigandum.

Rom. 11. 34.

Isaiæ 55. 8.

Genes. 1. 9.

Genes. 1. 14.

a 2 &

& ferorũ animaliũ indomita genera, promptissimeque quidquid ipsi placuit, supraque omnem intellectum effecit. Vniuscuiusque enim rei quam fecit, Verbum opifex fuit, solusque nutus ijs ortum præbuit. Cùm verò rerum creatarum ornatus ac pulchritudo, etiam vniuersorum opifici placeret, postremò ad eius, cuius causa hæc facta erant, creationem se contulit, hominis inquam. Oportebat enim, oportebat, omnium creatorem, bonum sua natura existentem, ac potiùs ipsum bonum, id quod est, etiam à nobis cognosci. Oportebat terram refertam esse ijs, qui ipsum glorificare nossent, & ex concinnitate creaturarum, creatoris gloriam intueri. Nam, vt Isaias propheta ait: *Non in vanum fecisti eam*, terram nimirum; sed vt habitaretur. Necesse igitur erat animal in ipsa formari, ratione præditum, ostensis priùs ipsi omnibus, quæ ad delectationem facerent, quæque, vt rectè facta viderentur, persuaderent. Idcirco præmonstrato decenti ornatu cælo ac terra, & quæ in ijs sunt, hominis creationem est aggressus, cuius ortũ antiquius mente conceperat, tametsi omnem aliam creaturam extempore verbo ac proprio sermone formarat, vt Deus. Cùm autem homo animal sit reuera pulchrum Deoque simillimũ, ne videretur supremæ gloriæ simulacrum, eodem formationis modo, quo aliæ creaturæ quæ tales non sunt, constare, deliberatione, manualiq;, vt ita dicam, operatione eius structuram est dignatus. Formato enim ex terra simulacro, animal ratione præditum illud effecit: atque vt propriæ naturæ rationẽ superaret, corruptionis experte ac viuificante spiritu statim insigniuit. Scriptũ est enim: *Et insufflauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem*. Deinde paradiso ac delicijs donauit, & in omnia, quæ in terra sunt, imperium ei tribuit; natatilibusque simul & volucribus præfecit: quin & ferorum animalium armenta, nec non ea, quæ venenosa sunt, simul cum alijs ipsi subiecit. Quòd autem conueniat timeri hominem, naturalibus legibus persuasit. Erat itaque supremæ gloriæ simulacrum, & diuinæ potestatis imago super terram, homo. Cùm verò oporteret eum qui in tanta gloria atque delicijs erat constitutus, intelligere, se habere Deum præfectum, Regemque, ac Dominum; ne nimia prosperitate elatus facillimè in eam cogitationem laberetur, vt se ab eius, qui imperium tenet, potestate liberum esse existimaret, legem statim dedit, & transgressionibus minas vindices adiecit. Peccandi enim nulla adhuc erat in terris, vno existente ac solo, ratio. Vt autẽ fieret etiam sub lege,

Homo cur postremus creaturarũ creatus sit.

Isaiæ 45.18.

Hominis creatio diuersa ab alijs creaturis.

Genes. 2.7.

Homo in terris diuinæ gloriæ & potestatis simulacrum.

Lex homini cur data.

καὶ θηρῶν ἀγρίαν ἀπίθευτα γένη. καὶ ἀμελητὶ τὸ δοκοῦν καὶ ὑπὲρ νοῦν ἐξεπεράτετο ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πεποιημένων. λόγος ἦν ὁ δημιουργὸς καὶ νεῦμα μόνον ἡ γένεσις. ἀνδανούσης δὲ καὶ αὐτῷ, τῷ τῶν ὅλων τεχνίτῃ τῆς ἐν τοῖς γεγονόσιν εὐκοσμίας, σκέψεις εἰσῄει λοιπὸν ἑτέρας τοῦ, δι' ὃν ἐκεῖνα παρήχθη πρὸς ὕπαρξιν, τελευταῖον εἰσφέρουσα, φημὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου. ἔδει γὰρ ἔδει τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν ἀγαθὸν ὄντα κατὰ φύσιν· μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, καὶ πρὸς ἡμῶν γινώσκεσθαι. ἔδει πλήρη γενέσθαι τὴν γῆν τῶν εἰδότων δοξολογεῖν. καὶ ἀπὸ καλλονῆς κτισμάτων, καθὰ γέγραπται, τὴν τοῦ δεδημιουργηκότος κατασκέπτεσθαι δόξαν. ὡς γὰρ ὁ προφήτης φησὶ Ἡσαΐας, οὐκ εἰς κενὸν ἐποίησας αὐτὴν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν γῆν. ἀλλ' εἰς τὸ κατοικεῖσθαι. ἦν οὖν ἀναγκαῖον, ζῶον ἐν αὐτῇ πλάττεσθαι λογικὸν προαναδειχθέντων αὐτῷ τῶν ὅσα ἐστὶ τελοῦντα πρὸς τέρψιν καὶ πρός γε εὖ πεποιῆσθαι δοκεῖν. ταύτῃ τοι προαναφλέξας ἐν κόσμῳ τῷ δέοντι γῆν τε καὶ οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, ἐπὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κεχώρηκε κατασκευήν. οὗ τῆς γενέσεως πρεσβυτέραν ἐποιεῖτο τὴν σκέψιν· καί τοι τὴν ἄλλην ἅπασαν κτίσιν ἀποσχεδιάζων ῥήματι, καὶ τῷ ἰδίῳ λόγῳ συνιστὰς ὡς θεός. ἐπειδὴ δέ ἐστιν ἄνθρωπος ζῶον ἀληθῶς εὐφυὲς καὶ θεοειδέστατον· ὡς ἂν μὴ δοκῇ τῆς ἀνωτάτω δόξης τὸ μίμημα, τῶν ἴσων εἰς ποίησιν τοῖς οὐχ ὧδε ἔχουσι λαχεῖν, καὶ προβουλίοις ἐτίμα καὶ αὐτουργίᾳ τὸ τέχνημα. ἄγαλμα δὲ διαπλάσας ἐκ γῆς, ζῶον αὐτὸ λογικὸν ἀποτελεῖ. καὶ ἵνα τοὺς τῆς ἰδίας φύσεως ἀνατρέχοι λόγους, ἄφθαρτον ζωοποιὸν εὐθὺς ἐνεχάραττε πνεῦμα. γέγραπται γάρ· καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. εἶτα παραδείσου καὶ τρυφῆς ἠξίου. καὶ τὸ κατὰ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς αὐτῷ προσνενέμηκε κράτος. νηκτοῖς ἐπέστησε καὶ πτηνοῖς ἡγεμόνα. καὶ ἀγέλας μὲν ἀγρίων αὐτῷ καθυπέζευγνυ θηρῶν. ὑπέστρωσε δὲ καὶ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ τῶν ἰοβόλων τὰ γένη. ἐκδεδιέναι δὲ ὅτι προσήκει τὸν ἄνθρωπον, φυσικοῖς ἐκέλευσεν ἀναπείθειν νόμοις. ἦν οὖν ἄρα τῆς ἀνωτάτω δόξης τὸ ἐκμαγεῖον καὶ θεοπρεποῦς ἐξουσίας εἰκὼν ἐπὶ γῆς, ὁ ἄνθρωπος. ἐπειδὴ δὲ τὸν εἰς τοῦτο ἥκοντα λοιπὸν εὐκλείας καὶ τρυφῆς, διειδέναι δή που πάντως ἐχρῆν, ὅτι θεὸν ἔχει τὸν ἐφεστηκότα, βασιλέα τε καὶ κύριον· ἵνα μὴ ταῖς ἄγαν εὐημερίαις ἐπαιρόμενος διολισθήσῃ εἰς τὸ οἴεσθαι τυχὸν ἀπηλλάχθαι, καὶ ἐξουσίας καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος ὑπεροχῆς, νόμον εὐθὺς ἐδίδου, καὶ ταῖς παραβάσεσιν ἐποιεῖτο γείτονα, τὴν κολάζουσαν ἀπειλήν. ἁμαρτίας μὲν γὰρ, οὔπω τις ἦν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τρόπος, ἑνὸς ὄντος καὶ μόνου. ἵνα δὲ γένοιτο καὶ ὑπὸ νόμον, ἐπινοεῖ-

„ ἐπινοεῖταί τις αὐτῷ καὶ φυλακῆς τρόπος· ἀπὸ „ γὰρ παντὸς ξύλου, φησὶ, τοῦ ἐν τῷ παρα- „ δείσῳ βρώσει φαγῇ. ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώ- „ σκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ᾽ αὐτοῦ. „ ᾗ δ᾽ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ᾽ αὐτοῦ, θανά- „ τῳ ἀποθανεῖσθε. εἶτα μιᾶς τοῦ Ἀδὰμ παραιρεθείσης πλευρᾶς, τὸ γύναιον διαπλάττεται. καὶ πρὸς παίδων γονὴν ὑπηρετῆσον αὐτῷ, καὶ συμβιοτεῦσον ὡς ὁμογενές. καὶ δὴ καὶ συνδιαιτώμενον ἐν ἁπλότητι διετέλει. ἐπειδὴ δὲ ταῖς τοῦ διαβόλου παρηνέχθη συκοφαντίαις πρὸς παράβασιν. καὶ τὸ ἀπόρρητον † τῶν ξύλων ἐδώδιμον ἐποιήσατο· συγκατώλισθε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ, ἡ φύσις εὐθὺς θανάτῳ „ κατεδικάζετο. καὶ τῷ μὲν γυναίῳ τὸ, ἐν λύ- „ παις τέξῃ τέκνα. τῷ δὲ Ἀδὰμ, ἐπικατά- „ ρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, προσεφώνει θεός. καὶ πρός γε δὴ τούτοις, τῶν πολυεύκτων καὶ ἐν ἀρχαῖς ἐνδιαιτημάτων καὶ τῆς τοῦ παραδείσου τρυφῆς ἐξεπέμποντο. γυμνοὶ δὲ ὄντες καὶ ἀνείμονες, καὶ ἐν χρείᾳ λοιπὸν ἐσθημάτων ὄντες, τότε δὴ μόλις ἐμάνθανον. καὶ χιτῶνες ἦσαν αὐτοῖς πρὸς τοῦτο δερμάτινοι θεοῦ κατοικτείραντος. καὶ γῆν ἐπεγράφοντο μητέρα. καὶ τοῖς τῆς φθορᾶς † ὑπεφέροντο λίνοις. ἐλελοίπει δὲ οἶμαι παντελῶς. οὐδὲν τῶν εἰς ἐσχάτην ταλαιπωρίαν αὐτοῖς. ἀλλὰ τί δῆτα φήσειεν ἂν [illegible] τις εἰ πρὸς τοσαύτην ἔμελλεν ἀθλιότητα κατοιχήσεσθαι γεγονὼς ὁ ἄνθρωπος, πῶς οὐκ ἄμεινον αὐτῷ παρὰ πολὺ νοοῖτ᾽ ἂν εἰκότως τὸ μὴ ὑπάρχειν αὐτόν. λαμπρὸν δὲ οὕτως καὶ ἀξιάγαστον ἀποτελεῖ τὸν οὐκ εἰς μακρὰν ἐσόμενον οἰκτρὸν καὶ ἐλεεινὸν, καὶ ἐν ἀρᾷ καὶ δίκῃ. ἠγνόει μὲν οὐχ ἥκιστά γε τὸ μέλλον θεὸς ὢν κατὰ φύσιν ὁ δημιουργός. ἐπειδὴ δὲ εἰδὼς εἰργάζετο πῶς οὐκ ἀδικήσας μᾶλλον ἢ εὐνοήσας ἁλώσεται; εἴπερ ἐστὶ ἄμεινον ἀληθῶς τοῖς ἐσομένοις ἀθλίοις τὸ μηδόλως ἐλθεῖν εἰς γένεσιν, κατά γε τὴν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος φωνὴν, ἣν ἐπὶ τῷ „ προδότῃ λελάληκε μαθητῇ· καλὸν ἦν αὐ- „ τῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτα φαίην ἂν, ὅτι σφαλερὸν ἄγαν καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἡκούσης ἐμβροντησίας ἐγγὺς, μᾶλλον δὲ εἴσω, τὸ καὶ ἐπέκεινα πολὺ, τὸ τοῖς θείοις σκέμμασιν ὡς οὐκ ὀρθῶς γεγονόσιν ἐπιτιμᾶν· καὶ τὴν ἀνωτάτω φύσιν, ἢ τοῦ πρέποντος ἀλογῆσαι τυχὸν, ἢ γοῦν οἴεσθαι διαμαρτεῖν τοῦ χρησίμου τι καὶ ἐν ἀμείνοσιν ὡς ἔν γε τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς· † πρέπει δ᾽ ἂν μᾶλλον ἐν ταῖς βουλαῖς καὶ πράγμασι τὸ ἀμωμήτως ἔχον, ἀπονέμοντας αὐτῇ. παραιτεῖσθαι τὸ φρονεῖν ὑπὲρ ἃ δεῖ φρονεῖν· καὶ τὸ περίεργον ἐν τούτοις οὐκ ἀνεπίπληκτον ἐᾶν. καὶ πρός γε δὴ τούτῳ κἀκεῖνο οἶμαί πως καταλογίζεσθαι χρή· πότερον τοῖς τὸ εἶναι μετὰ τοῦ εὖ εἶναι λαχοῦσιν, ἄμεινον δή πως τὸ μὴ ἐλθεῖν εἰς γένεσιν, ἤγουν τὸ ὑπάρξαι, καὶ τῆς τοῦ δημιουργοῦ μεταλαχεῖν ἡμερότητος· ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις καθάπερ ἐγῷμαι. ὥσ-

† ἴσως τὸ ξύλον.

† ἴσως ὑπεφέροντο.

† ἴσως πρέπειν.

excogitata est ipsi mandati obseruandi ratio: *Ex omni enim*, inquit, *ligno quod in paradiso est comedes. Ex ligno verò cognoscendi bonum & malum, non comedetis ex eo. Qua autem die comedetis ex eo, morte moriemini.* Deinde acceptâ vnâ costarum Adam mulier formatur, quæ ipsi ad sobolem gignendam inseruiret, ipsique conuiueret, veluti eiusdem generis, & in eadem cum eo simplicitate degeret. Postquam verò diaboli circumuentione ad transgressionem pellectus est, & ab interdicto ligno edit; lapsus autem vnà est primus parens Adam, natura statim morte damnata est. Et mulieri quidem: *Paries in doloribus filios*; Adæ verò: *Maledicta terra in operibus tuis*, acclamauit. Præterea iucundissimis illis, quibus initio fruebantur, voluptuosissimisque locis, & paradisi delicijs sunt eiecti. Cùm verò nudi ac sine amictu essent, vestibusque deinceps indigerent, tunc demum cognouerunt. Tunicæ porrò erant ipsis pelliceæ, commiserante Deo: & terram matris titulo insigniuerũt, interitusque retia incurrerunt, ac nihil planè ipsis ad extremam calamitatem defuit. Cæterùm dicat quis, vt arbitror, Si futurũ erat, vt ad tantam miseriam homo factus prolaberetur, quo pacto non multo satius meritò iudicandum sit, ipsum non existere? Splendidum verò adeò atque admirabilem constituit eum qui haud multo pòst esset futurus miserabilis, execrationique & pœnæ obnoxius. Atqui nequaquam ignarus erat futurorum Deus, natura existens creator. Cùm vero prudens ac sciens operatus fuerit, quopactò non nocuisse potiùs quàm iuuisse deprehendetur? si modò satius reuera est ijs, qui miseri futuri sint, non nasci potiùs? iuxta ipsius Saluatoris vocem, quam de proditore discipulo dixit: ***Bonum erat ei, si non natus esset homo ille.*** Ad hoc verò responderim, damnosum inprimis, summæq; vesaniæ proximum, aut potiùs quauis vesania maius esse, Dei consilia, tanquam non recta, insimulare: & supremam illam naturam, aut recti curam fortasse non habere, existimare: aut alioqui putare ipsam, in ijs quæ rebus nostris maximè conueniunt atque expediunt, falli & decipi: at potiùs par est, summam consiliorum actionumque perfectionem ipsi tribuentes, longè ab eo abesse, vt vltra quàm sapere non oportet, sapiamus; anxiamque horum inuestigationem, quæ culpa non vacat, prætermittere. Ad hæc autem etiam illud, vt arbitror, animaduertere oportet: vtrùm ijs, qui & esse, & bene esse adepti sunt, satius sit ortos non esse; an verò existere, & creatoris benignitatem consequi; siquidem nemo, mea quidem sententia, dubitauerit. Quemadmo-

Genes. 2. 17.

Mulieris formatio.

Lapsus primi parentis

Genes. 3. 16.

Error eorũ refellitur, qui putant præstitisse, vt non crearetur homo, si certum erat eum in mortem lapsurum.

Marc. 14. 21

Rom. 12. 3.

admodum enim ijs, quorum misera conditio est futura, si ad ortum ducantur, satius meritò expetibiliusque fuerit, si id non consequantur: eadem planè ratione, ijs qui nequaquam ita affecti fuerint, pulchra laudabilisq; res sit, existere ac viuere. Quid igitur? obsecro. Oportere enim censeo sermonem hac de re, etiam ad ea, quæ longè superiora nobis sunt, traduci: ad beatos, inquam, rursus Angelos. Facti enim sunt à Deo, & à non esse ad esse sunt vocati Angeli & Archangeli, Throni ac Potestates, & Principatus, aliaque his adhuc superiora, Seraphim. Accensus autem est etiam in ijs, quæ existunt, draco apostata, aliæque cum eo prauæ potestates: & erant vnà cum alijs sanctis atque rationalibus creaturis, supernas mansiones implentes, excellentes in gloria, longè præstantiore & incomparabiliter sublimiore, quàm nostra est, conditione præditi: vnde dictum est alibi à Deo: *Post Cherubim posui te.* Cæterùm firmam quidem ac stabilem suam gloriam habent sancta Cherubim, propriamque dignitatem inconcussam tuentur: & mille millia seruiunt Deo, ac totidem myriades astiterunt ei. Lapsus autem est cum alijs Satanas, suaq; gloria priuatus. Cùm itaque à propria sua dignitate defecturus esset, sua sponte ad offendendum Deum conuersus, effecit, vt à creatione, sanctorum inquam angelorum, vniuersorum opifex desisteret: adeoque eximiam atque admirabilem creaturam deturbaret. At verò quo pacto non iniuria affecta videretur, nisi ad ortum adducta fuisset, circumstans eum eousque & inseruiens multitudo, ac Deo creatori integram se seruans, & propriæ suæ dignitatis obliuionẽ nequaquã pati sustinens? Quid enim, dic mihi, valdè obest, si nonnulli præ sua arrogantia ac fastu, à bono statu, siue esse, exciderunt? Hi verò illis præstantiores, cum Deo existunt, ipsiusque benignitate affatim referti, assiduis atq; indesinentibus laudibus eum prosequuntur. Ac de ipsis, arbitror, alibi B. Dauid loquitur: *Beati omnes habitantes in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Cùm itaque de his sermo ita se habeat; age, etiam in ijs, quæ ad nos ipsos pertinent, eandem considerationẽ adhibeamus. Factus enim est in principio homo, suæ ipsius voluntatis dominus liberque, ad quod velit, motus ei est cõcreditus. Liber enim est Deus, ad cuius imaginem formatus est. Ita siquidem, neque aliter, laudem consequi poterat, quàm si voluntarius cerneretur virtutis operator: operumq; puritatem, tanquam mentis fructum ederet, non veluti naturalis necessitatis effectum, quæ extra id, quod bonum est, eum ferri non sineret,

Angeli à Deo facti.

3. Reg. 6. v. 25. & 27.

Psalm. 83. 5.

Homo creatus est libera voluntate præditus.

περ γὰρ τοῖς ἐσομένοις ἀθλίως εἰ παρενεχθεῖεν
εἰς γένεσιν, τὸ μὴ ταύτης τυχεῖν νοοῖτ' ἂν εἰκότως
ἄμεινόν τι καὶ αἱρετώτερον, κατὰ τὸν αὐτὸν οἶμαι
τρόπον καὶ τοῖς ὡς ἥκιστα διακεισομένοις χρῆ-
μα καλόν τι καὶ † ἀξιόληπτον τὸ ἐν ὑπάρξει
γενέσθαι καὶ ζῆν. τί οὖν εἰπέ μοι; χρῆναι γὰρ ἔγω-
γέ φημι τὸν ἐπὶ τόδε λόγον ἀναβιβάζεσθαι
πρὸς ἡμῶν, καὶ εἰς τὰ πολὺ λίαν τῶν καθ' ἡ-
μᾶς ἐπέκεινα, φημὶ δὲ δὴ πάλιν τοὺς μακα-
ρίους ἀγγέλους. πεποίηνται δὲ δὴ παρὰ θεοῦ. καὶ
τὴν ἐξ οὐκ ὄντων ἔχουσιν εἰς τὸ εἶναι πάροδον
ἄγγελοί τε καὶ ἀρχάγγελοι, θρόνοι τε καὶ ἐξου-
σίαι, δυνάμεις καὶ ἀρχαί· καὶ αὐτὰ δὲ πρὸς τού-
τοις τὰ ἀνώτατα Σεραφίμ. ἐπῆλθε δὲ καὶ αὐτὸς
ἐν τοῖς γεγονόσιν ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, καὶ αἱ
σὺν αὐτῷ δυνάμεις αἱ πονηραί· καὶ ἦσαν ὁμοῦ
τοῖς ἄλλοις † ἁγίοις καὶ λογικοῖς κτίσμασι,
τὰς ἄνω πληροῦντες μονὰς διαπρέποντες ἐν
δόξῃ. καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πολὺ δὴ λίαν ἐν ἀ-
μείνοσι καὶ ἀσύγκριτον ἔχοντες τὴν ὑπερο-
χήν. καὶ γοῦν εἴρηταί που παρὰ θεοῦ, μετὰ τῶν „
Χερουβὶμ τέθεικά σε. ἀλλ' ἐρηρεισμένην μὲν „
ἔχουσι τὴν δόξαν, τὰ ἅγια Χερουβίμ, καὶ σώζει
βεβαίως τὴν οἰκείαν ἀρχήν. καὶ χίλιαι τε χι-
λιάδες λειτουργοῦσι θεῷ, καὶ μύριαι μυριάδες
παρειστήκεισαν αὐτῷ. κατώλισθε δὲ μεθ' ἑτέ-
ρων ὁ Σαλανᾶς, καὶ τῆς οἰκείας δόξης ἐστέρηται. ἆρ'
οὖν ἐπειδήπερ ἀπολιπεῖν ἔμελλε τὴν οἰκείαν ἀρ-
χὴν ἐθελοντὴς διανεύσας ἐπὶ τὸ προσκρούειν
θεῷ, ὄκνον εἰσδέχεσθαι τὸν ἐπὶ τῇ ποιήσει φημὶ τῶν
ἁγίων ἀγγέλων τὸν τῶν ὅλων ἔδει ποτὲ δημιουργόν,
καὶ τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ ἀξιάγαστον ἀποσείσασθαι
κτίσιν. εἶτα πῶς οὐκ ἂν ἠδικῆσθαι δόξειεν, εἰ
μὴ παρήχθη πρὸς γένεσιν ἡ περιεστῶσά τε εἰς
δεῦρο καὶ λειτουργοῦσα πληθύς· καὶ θεῷ τῷ τι-
κτηναμένῳ τηροῦσα τὸ γνήσιον, καὶ τὸ εἰς λήθην
ἐλθεῖν τῆς ἰδίας ἀρχῆς οὐκ ἀνεχομένη παθεῖν.
τί γάρ, εἰπέ μοι, τὸ σφόδρα λυποῦν, εἰ διημαρ-
τήκασί τινες ἐξ ὑπεροψίας τοῦ εὖ εἶναι τυχόντες,
ἀλλ' οἵγε τούτων ἀμείνους, ἑστᾶσι μετὰ θεοῦ, καὶ
τῆς ἡμερότητος αὐτοῦ πλουσίως ἀναπιμπλά-
μενοι μακαρίαις καὶ ἀκαταλήκτοις δοξολογίαις
καταγεραίρουσι, καὶ περὶ αὐτῶν οἶμαί που φη-
σὶν ὁ μακάριος Δαβίδ. μακάριοι πάντες οἱ „
κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰῶνας „
τῶν αἰώνων αἰνέσουσί σε. ἔχοντος δὲ ὧδε τοῦ περὶ „
τούτων λόγου· φέρε καθέντες τὴν βάσανον
καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς αὐτούς, ἐκεῖνο δια-
σκεψώμεθα. πεποίητο μὲν γὰρ ὁ ἄνθρωπος
ἐν ἀρχαῖς τῶν ἰδίων θελημάτων τὰς ἡνίας
πεπιστευμένος. καὶ τὴν ἐφ' ὅπερ ἂν ἕλοι-
το ῥοπὴν ἀνειμένην ἔχων. ἐλεύθερον γὰρ τὸ
θεῖον πρὸς ὃ καὶ μεμόρφωτο. ὧδε δὲ ἦν οἶμαι
καὶ οὐχ ἑτέρως κεκτῆσθαι τὸ ἀξιάγαστον. εἰ ἐθε-
λοντὴς ὁρῷτο τῆς ἀρετῆς ἐργάτης, καὶ γνώ-
μης ἔχων καρπὸν, τὸ ἐν ἔργοις εἰλικρινές,
οὐκ ἀνάγκης ὥσπερ ἀποτέλεσμα φυσικῆς,
οὐκ ἐφιείσης ὅλως ἔξω φέρεσθαι τοῦ καλοῦ,
κἂν

† Puto ἀξιόλεκτον

† χς. ἀγγέλοις.

† ἴσως, ἑταίρων.

κἂν εἰ δρᾶν ἕλοιτο τὸ μὴ οὕτως ἔχον. οὐκοῦν ἀνῆπτο μὲν ἐν ἀρχαῖς ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐφ' ἅπασι τοῖς πρακτέοις ἀνειμένην τε καὶ ἄφετον τῆς διανοίας ῥοπήν. ἀλλὰ τοῖς τοῦ δράκοντος φενακισμοῖς, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ἀσυνέτως παρεκομίζετο, καὶ δι' οὐδενὸς ἐποιεῖτο λόγου τὴν παράβασιν. ταύτῃ τοι κατεδικάζετο θανάτῳ καὶ φθορᾷ· προαναθρήσαντος οἶμαι θεοῦ, τὸ ὡς ἔν γε τῷ συμβεβηκότι λυσιτελέστερον. διανενευκὼς γὰρ ἅπαξ εἰς ἁμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀρρωστούσης αὐτῷ τῆς φύσεως τὴν εἰς τὰ φαῦλα ῥοπὴν ἐν ἴσῳ πως τάχα τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, διηνεκὲς ἐπὶ γῆς κατεφωρᾶτο κακόν. ἐπενοεῖτο τοίνυν χρησίμως ὁ τῆς σαρκὸς θάνατος, οὐκ εἰς ὄλεθρον ὁλοτελῆ παραπέμπων τὸ ζῶον. εἰς καινουργίαν δὲ μᾶλλον, καὶ ἵν' οὕτως εἴπωμεν, εἰς ἀνασκευὴν οἷά τι σκεῦος συντεθλασμένον κατὰ καιροὺς ἐφυλάττετο. ὅτι μὲν γὰρ συμβήσεται μεταξὺ τῷ ζώῳ τὸ παθεῖν τὴν φθοράν, οὐκ ἠγνόηκεν ὁ δημιουργός. ἀλλ' ἠπίστατο, μετὰ τοῦτο † καὶ τῶν ἀτόπων τὴν λύσιν, καὶ τῆς φθορᾶς τὴν ἀναίρεσιν, καὶ εἰς τὸ ἄμεινον ἀνακομιδήν, καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς ἀγαθῶν τὴν ἀνάληψιν. ᾔδει γὰρ ὅτι πέμψει κατὰ καιροὺς τὸν ἴδιον υἱὸν ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τεθνηξόμενον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τοῦ θανάτου καταλύσοντα κράτος ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. τί γάρ. εἰ μὴ πάντες πεπιστεύκασιν, ἀλλ' ἥγε τῶν σεσωσμένων πληθὺς ἀριθμῶν κρείττων ὑπάρχουσα, τῆς ἐκείνων ἀπωλείας οἱονεὶ καταρχήσεται. καὶ τὸ λυποῦν ἐπ' ἐκείνοις, ἕωλον † ἀποφήνει. μονονουχὶ λέγουσα [τοι-
,, γαροῦν] ἔδονται τῆς ἑαυτῶν ὁδοῦ τοὺς καρπούς. διασώζεσθαι γὰρ ἐξόν, εἰ βεβούλοιντο, καὶ διαδρᾶναι μὲν τῶν μεταξὺ παρεισδεδυκότων τὰ βλάβη, τὸν λυτρωτὴν οὐ προσίενται, τουτέστι Χριστόν. ἆρα γὰρ εἴ τις, εἰπέ μοι, τὰ εἰς γηπονίαν τεχνίτης, τοῖς τῶν δένδρων εὐφυεστέροις τὸν ἴδιον ἐνεπίμπλη κῆπον. εἶτα μὴ πάντα, διαφυγεῖν τὰ ἐκ διαφόρων αἰτιῶν συμβέβηκε βλάβη. οὐκ ἂν οἴοιτό τις ὀρθῶς ἐλέσθαι φυτεύειν τὸν γηπονεῖν ᾑρημένον. ἀλλ' οὐκ ἂν οἶμαί τις καταμωμήσαιτο. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ὁ μὲν γὰρ τὴν δέουσαν τῶν πεφυτευμένων ἐποιεῖτο φροντίδα, τὰ δὲ ἠρρώστησε τὸ παθεῖν. ἆρ' οὖν ἐροῦμεν ὡς ἦν ἄμεινον τὸ μηδόλως χρῆναί τινας ἰέναι ἐπὶ τὸ γηπονεῖν. μήτε μὴν τοῖς εὐγενεστάτοις ἐντεθηλέναι φυτοῖς τὸν παράδεισον. ἐὰν δὲ μᾶλλον ἀνελεῖν εἰς ἅπαν τῆς φυτουργίας τοὺς τρόπους, ἵνα μὴ ἀδικοῖντο τῶν πεφυτευμένων τινά, καὶ πῶς οὐκ ἀπόπληκτον κομιδῇ τὸ ὀρθῶς ἔχειν οἴεσθαι ταυτί; οὐκ οὖν οὐκ ἐν δίκῃ γραψόμεθα τὸν δημιουργὸν παρενεγκόντα πρὸς ὕπαρξιν. ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον αἰτιασόμεθα τὴν ἐθελούσιον πεπονθότες βλάβην. εἰ νοῦ καὶ φρενὸς ἐσμὲν ἐν καλῷ. ὅτι γὰρ παρακομι-

† ἴσως ἐσομένην.

† ἴσως ἀποφανεῖ.

etiamsi id quod tale non est, facere vellet. Adeptus igitur est initio homo liberum atque expeditum ad quamuis rem agendam, mentis motum: cæterùm draconis imposturis, ad ea, quæ minimè conueniebat, imprudenter est abreptus, nullamque planè transgressionis rationem habuit. Idcirco morte atque interitu multatus est; præuidente, vt arbitror, Deo vtilitatem, quæ id, quod acciderat, sequutura esset. Conuerso enim semel ad peccatum homine, ipsiusque naturâ deflexione in vitium laborante, instar ferè impurorum spirituum, perpetuum in terra malum deprehensum est. Vtiliter itaque inuenta est carnis mors, non in absolutum interitum animal traducens, sed potiùs in renouationem, atque, vt ita dicamus, tanquam vas quoddam confractum suo tempore reficiendum seruauit. Quòd enim hoc homini euenturum esset, vt interitum subiret, nequaquã ignorabat creator; sed sciebat subsequuturam postea mali solutionem, & interitus ablationem, restitutionemque in melius, ac pristinorum bonorum receptionem. Sciebat enim quòd mitteret suo tempore Filiũ suum in humana forma, qui pro nobis moriturus esset, mortisque imperium abolíturus, vt viuorum simul & mortuorũ dominetur. Quid enim? Si non omnes crediderunt, certè saluatorum innumerabilis multitudo, illorum interitum quodammodo eleuabit: eorumque hac de causa dolorem vanum declarabit, tantum-non dicens: *Comedunt suæ ipsorum viæ fructus.* Cùm ipsis saluari liceret, si voluissent, & ea, quibus postmodum inuoluti sunt, damna euitare, Redemptorẽ non admittũt, hoc est CHRISTVM. Si quis enim, amabo, colendæ terræ artifex præstantissimis quibusq; arboribus hortum suum impleuerit: deinde verò non omnes damna, quę diuersis de causis obuenire solent, effugiant, nemo, vt arbitror, existimauerit terræ cultorẽ rectè plantare noluisse, neque verò quisquã, vti opinor, illum reprehenderit; longè enim abest: siquidem eam quam oportuit ad plantandum curam adhibuit. Illę verò infirmitate laborarũt. An itaque dicemus præstitisse, vt omnino à plantatione cessaret, neque generosissimis plantis hortum suum consereret? omnemq; in vniuersum colendæ terræ rationẽ tollendam, ne aliquibus plantis iam consertis damnum accidat? Quo pacto verò non absurdũ admodum fuerit, si hoc rectè se habere censeamus? Nequaquam igitur Deum incusabimus creatorem, qui ortus nostri auctor fuerit, sed in nos ipsos potiùs culpã conferemus, qui voluntario damno afficimur, si modò rectè iudicare velimus. Quòd enim statim homi-

Carnis mors vtilis.

Prou. 1. 31.

hominem ad existendum traducens, sciret eum lapsurum in interitum, quodque curationis modos non ignorabat, manifestè persuadet diuinus Paulus salutem per CHRISTVM, eam quæ est velut in præcognitione spiritus, testificans. Ita enim Timotheo proprio suo discipulo scribit: *Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum illius: sed collabora Euangelio iuxta potentiam Dei, qui nos liberauit, & vocauit vocatione sua sancta, non secundùm opera nostra, sed secundùm propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in* CHRISTO IESV *ante tempora sæcularia. Manifestata est autem nunc in vltimis temporibus per illuminationem Saluatoris nostri* IESV CHRISTI. Alijs autem rursus: *Scimus quòd diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui iuxta propositum vocati sunt sancti. Nam quos præsciuit, eosdem & prædestinauit, conformes fieri imaginis filij sui, vt ipse sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, eosdem & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & glorificauit.* Audis quo pacto datam esse ait gratiam in CHRISTO ante æterna tempora? Præscitos autem ac præfinitos manifestè à Deo & Patre eos, qui conformes futuri erant imagini filij ipsius? Præscitus enim est, vt dixi, incarnationis modus. Oportuno verò tempore morborum solutio administrata est, quod ipsum Paulus rursum testatur, ita scribens: *Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta Euangelium meum, & prædicationem* IESV CHRISTI, *secundùm reuelationem mysterij, temporibus æternis taciti. Quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum, secundùm præceptum æterni Dei ad obeditionem fidei, in cunctis Gentibus, cogniti. Soli sapienti Deo per* IESVM CHRISTVM, *cui gloria in sæcula, Amen.* Tacitum enim erat mysterium; manifestatum autem nunc per legem & Prophetas, iuxta voluntatem Dei ac Patris. Siquidem instaurati sumus in CHRISTO ad pristinum statum, abolitis ijs quæ postmodũ diabolica fraude nobis acciderant. Ita enim rursum Paulus de omnium nostrûm Saluatore CHRISTO ait: *In quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum secundùm diuitias gratiæ eius, quæ superabundauit in nobis, in omni sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundùm beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in* CHRISTO, *quæ in cælis sunt, & quæ in terra sunt, in ipso: in quo etiam & nos sorte vocati sumus, prædestinati secundùm propositum eius, qui operatur omnia iuxta consilium voluntatis suæ, vt simus in laudẽ gloriæ illius, nos qui antè sperauimus in* CHRISTO. Ecce rur-

1. Tim. 1. 8.

Rom. 8. 28.

Gratia data ante æterna tempora.

Rom. 16. 25

Ephes. 1. 7.

ζῶν εὐθὺς εἰς τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον. ἐνενόει μὲν ὅτι πείσεται τὴν φθοράν. οὐκ ἠγνόει δὲ καὶ τοὺς τῆς θεραπείας τρόπους, ἀναπείθει σαφῶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίας τὴν ὡς ἐν προγνώσει πνεύματος ἀρχαιότητα μαρτυρῶν. ἐπιστέλλει γὰρ οὕτως Τιμοθέῳ τῷ οἰκείῳ μαθητῇ. μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ. ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων. φανερωθεῖσαν δὲ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἑτέροις δὲ αὖ, οἴδαμεν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε. καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν. οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν. ἀκούεις ὅπως δεδόσθαι φησὶ τὴν ἐν Χριστῷ χάριν πρὸ χρόνων αἰωνίων; προεγνῶσθαι δὲ καὶ προωρίσθαι σαφῶς παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τοὺς συμμόρφους ἐσομένους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ; προέγνωστο γὰρ ὡς ἔφην, ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπος, ἐπεμιδεύετο δὲ καιρῷ τῷ προσήκοντι τῶν ἀρρωστημάτων ἡ λύσις. καὶ μαρτυρήσει πάλιν ὁ Παῦλος, ὧδε ἐγγράψας. τῷ δὲ δυναμένῳ ἡμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου. φανερωθέντος νῦν διά τε γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως, εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος, μόνῳ σοφῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. σεσίγητο μὲν γὰρ τὸ μυστήριον· πεφανέρωτο δὲ νῦν, διά τε νόμου καὶ προφητῶν κατὰ θέλησιν τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. ἀνεστοιχειώμεθα καὶ γὰρ ἐν Χριστῷ πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. ἀνατετραμμένων τῶν μεταξὺ παρεισβεβληκότων ἐξ ἀπάτης διαβολικῆς. ἔφη γὰρ ὧδε πάλιν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ. τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ. ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει, γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ. ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν. ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ. τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ. ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ. εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ. ἰδοὺ δὴ πάλιν

λιν προωρίσμεθα μὲν, κατὰ πρόθεσιν τοῦ πατρός· πρεσβυτέραν δὲ ὥσπερ καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ εἶναι πεπλουτήκαμεν. θεοῦ τὸ χρῆμα προεγνωκότος, καὶ ἐν ἰδίαις βουλαῖς τὰ ἐφ' ἡμῖν ἐσόμενα καταγράφοντος. ἐπειδὴ γὰρ πεφενάκικε τὸν Ἀδὰμ, καὶ τοῖς τῆς ῥᾳστώνης ἐγκλήμασιν ἔνοχον ἀπέφηνεν ἐν ἀρχαῖς ὁ τῆς ἁμαρτίας εὑρετής· καταχρηματισθῆναί τε οὕτω συνέβη πρὸς θάνατον. διαβέβηκε δὲ εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ δίκη, καθάπερ ἐκ ῥίζης ἐπὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἰόντος τοῦ πάθους. Βεβασίλευκε γὰρ ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ μέχρι Μωυσέως. καὶ ἐπὶ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ· λοιπὸν ἀναγκαίως προενενόησε τῶν ἰδίων κτισμάτων ὁ δημιουργὸς, καὶ ῥίζαν ἡμῖν ὥσπερ τοῦ γένους ἐμηχανᾶτο δευτέραν, εἰς ἀφθαρσίαν ἡμᾶς τὴν προτέραν ἀναβιβάζουσαν. ἵν' ὥσπερ ἡμᾶς ἡ τοῦ πρώτου τε καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἐχάραξεν εἰκὼν, τὸ ἐκτεθνάναι δεῖν, καὶ τοῖς τῆς φθορᾶς ἐναλῶναι βρόχοις. οὕτω πάλιν ἡμῖν ἡ δευτέρα καὶ μετ' ἐκεῖνον ἀρχὴ, τουτέστι Χριστὸς καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ὁμοίωσις, διὰ τοῦ πνεύματος τὸ ἀνώλεθρον ἐνσημήνηται. καὶ ὥσπερ ἡμᾶς ἐν ἐκείνῳ τὸ δυσήκοον τῆς τιμωρίας ὑπήνεγκεν, οὕτως ἐν τούτῳ τὸ εἰκτικὸν καὶ τὸ εἰς ἅπαν εὐπειθὲς, εὐλογίας τῆς ἄνωθεν καὶ παρὰ πατρὸς ἀποφήνῃ μετεσχηκότας. ἐγένετο γάρ, φησι, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. καὶ πάλιν ἑτέρως ἡμῖν αὐτὸ διασαφεῖ λέγων. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ. οἷος ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί. καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. καὶ αὖθις· Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. τεταπείνωκε γὰρ ἑαυτὸν, καθὰ γέγραπται· καθίκετο δὲ καὶ ἐθελοντὴς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, οὐχ ἵνα μεθ' ἡμῶν βασιλευθῇ τῷ θανάτῳ, παραπεμπομένου τοῦ Ἀδὰμ, καὶ εἰς αὐτὸν τὴν νέκρωσιν. ἐπειδή ἐστιν αὐτὸς ὁ τὰ πάντα ζωογονῶν. ἀλλ' ἵνα τὸ τῇ φθορᾷ κάτοχον εἶδος ἀποφήνας, μεταστοιχειώσῃ πρὸς ζωήν. ταύτῃτοι γέγονε σάρξ. οὕτως καὶ ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. καὶ ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. ἀμαθὲς γὰρ οἰέσθαι γηγενῆ μὲν ὄντα καὶ ἄνθρωπον τὸν Ἀδὰμ τῆς ἐπ' αὐτῷ γενομένης ἀρᾶς τὴν δύναμιν καθάπερ τινὰ κλῆρον διατεῖναι φυσικῶς, εἰς ὅλον πέμψαι τὸ γένος. ἄνωθεν δὲ ὄντα καὶ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ θεὸν κατὰ φύσιν τὸν Ἐμανουὴλ, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἐσχηκότα, καὶ δεύτερον ἡμῖν Ἀδὰμ γεγονότα, μὴ οὐχὶ τῆς οἰκείας ζωῆς πλουσίως μετεσχηκότας ἀποφῆναι πάλιν τοὺς εἴπερ ἂν ἕλοιντο τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα ἐν πίστει μεταλαχεῖν. σύσσωμοι μὲν γὰρ γεγόναμεν αὐτῷ δι' εὐλογίας τῆς

sus præfiniti quidem sumus, iuxta propositũ Patris, antiquiorem quodãmodo etiam spem quàm ipsum esse, nacti: Deo hoc præsciente, ac propria voluntate, quæ nobis euentura erant, ordinante. Postquam enim decepit Adamũ initio, & vecordiæ reum statuit peccati inuentor, ad mortem ita traduci contigit, pœnaq; in omnes homines peruasit, veluti ex radice in ramos vitio sese propagante. Regnauit enim ab Adam & vsque ad Mosem. Peccantibus verò in similitudine transgressionis Adam, necessariò deinceps prouidit suis creaturis rerum opifex, & secundam quodammodo nobis generis radicem machinatus est, quæ nos ad pristinam incorruptionem reduceret. Vt quemadmodum nos prima ac terrena imago moriendi necessitate insigniuit, & interitus laqueis inuoluit: ita nobis rursus secundũ & post illum principium, hoc est Christus, similitudoque cum ipso per spiritũ, mortis expertes declaret: & sicut nos illic inobedientia ad supplicium duxit, ita hîc obedientia benedictionis cælestis atque paternę participes efficiat. *Factus est enim*, inquit, *primus homo Adam in animam viuentem: nouissimus Adam in spiritum viuificantem.* Rursus autem aliter hoc ipsum nobis declarat, inquiens: *Primus homo de terra terrenus; secundus homo, de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni sunt: qualis cælestis, tales & cælestes. Igitur quemadmodum gestauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis.* Et rursus: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: Humiliauit enim semetipsum,* sicut scriptum est, suaque sponte in nostra descendit vnigenitum Dei Verbum, non vt vnà nobiscum mortis imperiũ subiret, transmittente etiam in ipsum Adamo mortificationem, (siquidem ipse est omnia viuificans;) sed vt speciẽ morti obnoxiam ostendens, ad vitam transferret. Idcirco factus est caro: atque ita sapiens Paulus scribit: *Quandoquidem enim per hominem mors, & per hominem etiam resurrectio à mortuis: & sicut in Adam omnes moriuntur, ita etiam in* CHRISTO *omnes viuificabuntur.* Absurdum enim fuerit, existimare, è terra quidem factum, atque hominem existentem Adam, execrationis quæ ipsi accidit, vim tanquã hereditatem quandã naturaliter in vniuersum genus humanum transmittere: supernum verò ac cælestem, & Deum secundùm naturam Emanuelem, nostramque similitudinem nactum, ac secundum nobis Adam effectum, non etiam perinde vitæ suæ participes abunde efficere eos qui familiaritatem cum ipso in fide inire voluerint. Concorporei enim ei facti sumus per mysticam

Pœna peccati Adæ in omnes homines peruasit. Mors.

Secunda generis humani radix CHRISTVS.

1. Cor. 15. 45.

Galat. 3. 13.

Philip. 2.

Verbum Dei cur incarnatum.

1. Cor. 15. 20

Eucharistia nos facit concorporeos CHRISTO *& sancto Spiritus.*

τῆς

Vnio nostra cum Christo per Spiritum sanctum.

benedictionē. Vniti autem sumus etiam alio modo, quia diuinæ ipsius naturæ facti sumus participes per Spiritum. Inhabitat enim Sanctorū animas, & quemadmodum B. Ioannes ait; *In hoc cognoscimus quòd in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis.* Ipse igitur est nostra vita, ipse iustificatio. Scriptum autem est rursum: *Igitur sicut per vnius delictū, in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ.* Et rursum: *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per obedientiam vnius, iusti constituentur multi.* Minimè igitur obscurum est, quòd etiam in primo Adam Christi mysterium tunc adumbratum fuit, non per æquale omnino indifferenter figuratum, sed diuersimodè se habens, & è conuerso. Ille enim fuit principium generi humano ad mortem, maledictionem, & condemnationem: hic verò ad omnia planè contraria, ad vitam, benedictionem, ac iustificationem. Atque ille quidem in vnam carnem suscepit mulierem, & per illam interijt: Christus verò Ecclesiam sibi ipsi conglutinans, saluat ac liberat, & diabolicis fraudibus superiorem efficit. Idcirco etiam clamare suadet: *Neque enim ipsius cogitationes ignoramus.* Et primus quidem parens Adam peccati mercedem, ac transgressionis suæ pœnam tulit interitum; Christo ad peccatum iustitia imputabatur, secundùm Iudæorum stuporem. Idcirco per passionem mortis honore coronatur & gloria, iuxta beati Pauli vocem. Prætereà primo illi Adam sola tantummodo ea quæ in terra erant, subiecta erant, Christo verò omnia. Flectunt enim ipsi genu omnia, cælestia, terrestria atque inferna, & omnis lingua confitetur, quòd Dominus Iesvs Christvs in gloria Dei Patris. Amen.

1. Ioan. 3. 24

Christvs est vita nostra & iustificatio.

Rom. 5. 18.

Ibid. v. 19.

Christi mysterium quomodo in Adam sit adumbratū diuerso modo.

1. Cor. 2. 11.

Phil. 2. 9.

1. Cor. 15. 27

Philip. 2. 9.

Rom. 14. 11.

De Cain & Abel.

Svbiecta quidem fuit hominis natura, velúti in principio generis in Adamo, vt modò dixi, *Morti & Peccato*: redempta autem est non aliter quàm per solum Christvm. Nam sicut ipsius discipulus scribit; *Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluari.* Oportuit enim eum per quem omnia ortum nacta sunt, instauratorem fieri eorum quæ corrupta erant, vitiumque ex peccato contractū profligare; quodque malè habebat, abolere, atque ijs qui per ipsum facti erant, bonum habitum largiter impertiri. Diuinæ enim potentiæ ac virtuti præclarum hoc opus tribuerim, cùm ea quæ non sunt ad esse traducere, tum ea quæ à recto inculpatoque statu deflexerunt, ad bo-

Act. 4. 12.

Diuinæ potentiæ est creata ex nihilo & corrupta instaurare.

τῆς μυστικῆς. ἡνώμεθα δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, ὅτι τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως γεγόναμεν κοινωνοὶ διὰ τοῦ πνεύματος. ἐναυλίζεται γὰρ ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς, καὶ ὡς ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν, ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. οὐκοῦν αὐτός ἐστιν ἡμῶν ἡ ζωή, αὐτὸς ἡ δικαίωσις. γέγραπται δὲ πάλιν· ἄρ' οὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καὶ δι' ἑνὸς δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς. καὶ πάλιν· ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου δίκαιοι καταστάθήσονται οἱ πολλοί. ἔστι τοίνυν οὐκ ἀσυμφανές, ὡς καὶ ἐν Ἀδὰμ τῷ πρώτῳ τὸ ἐπὶ Χριστὸν μυστήριον διεμορφοῦτο τότε, οὐ διά γε τὸ ἴσον ἀπαραλλάκτως ἀνατυπούμενον. ἀλλ' ἑτέρως τι ἔχον καὶ ἐν ἀντιστρόφῳ σχήματι. ὁ μὲν γὰρ ἦν ἀρχὴ τῷ γένει, πρὸς θάνατον, πρὸς ἀράν, πρὸς κατάκρισιν. ὁ δὲ πρὸς πᾶν τοὐναντίον εἰς ζωήν, εἰς εὐλογίαν, εἰς δικαίωσιν. καὶ ὁ μὲν εἰς σάρκα μίαν ἐδέχετο τὴν γυναῖκα, καὶ διώλωλε δι' αὐτῆς· Χριστὸς δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἑαυτῷ συνάπτων διὰ τοῦ πνεύματος, ἐκρύεταί τε καὶ ἀνασώζει, καὶ ἀπάτης διαβολικῆς ἀποτελεῖ κρείττονα. τοιγάρτοι καὶ ἀναπείθει βοᾶν· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. καὶ ὁ μὲν προπάτωρ Ἀδάμ, ἁμαρτίας ὀψώνιον καὶ παραβάσεως δίκην ἐδέχετο τὴν φθοράν· ἔγκλημα δὲ ἦν ἡ δικαιοσύνη Χριστῷ κατά γε τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐμβροντησίαν. τοιγάρτοι διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, τιμῇ στεφανοῦται καὶ δόξῃ, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. καὶ τῷ μὲν Ἀδάμ, μόνα τι καὶ μόλις τὰ ἐπὶ γῆς ὑπετέτακτο· Χριστῷ δὲ τὰ πάντα. κάμψει γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. ἀμήν.

Περὶ τοῦ Κάϊν, καὶ τοῦ Ἄβελ.

Ὑπενήνεκται μὲν ἡ ἀνθρώπου φύσις ὡς ἐν ἀρχῇ τοῦ γένους ἐν Ἀδάμ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, θανάτῳ καὶ ἁμαρτίᾳ. λελύτρωται δὲ οὐχ ἑτέρως, πλὴν ὅτι διὰ μόνου Χριστοῦ. ὡς γὰρ ὁ αὐτοῦ γέγραφε μαθητής· οὐκ ἔστιν ὄνομα ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. ἔδει γὰρ ἔδει τὸν δι' οὗ τὰ πάντα παρήχθη πρὸς ὕπαρξιν, ἀνακαινιστὴν γενέσθαι τῶν καταφθειρομένων, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἐξελάσθαι πήρωσιν· καταργῆσαι δὲ τὸ λοιποῦν, καὶ τὸ εὖ εἶναι πάλιν διανεῖμαι πλουσίως τοῖς δι' αὐτοῦ γεγονόσι. δυνάμεως γὰρ τῆς θεοπρεποῦς, καὶ μέντοι καὶ ἐξουσίας, δοίην ἂν ἔγωγε λαμπρὰν γενέσθαι κατόρθωσιν. καὶ τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι δύνασθαι παρενεγκεῖν καὶ τὰ τοῦ καλῶς τι καὶ ἀλωβήτως ἔχειν ἡμαρτηκότα μονονουχὶ παλινάγρετα πρὸς τὸ

εὖ εἶναι

ἐν εἶναι καλεῖν. δέδεικται μὲν οὖν ἐν Ἀδὰμ ὁ ἐπὶ τῷδε τύπος. ἴδοι δ᾽ ἄν τις οὐδὲν ἧττον αὐτὸν καὶ ἐν τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγονόσι γραφόμενον. ἀνακεφαλαιοῦται γὰρ ἐν Χριστῷ τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ θεὸς καὶ πατήρ. καὶ τὸ ἐφ᾽ ἃ μὴ προσῆκεν ὀλισθῆσαν, ἀναβιβάζεται πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, δι᾽ αὐτοῦ δὴ καὶ μόνου τῶν μεταξὺ παρεισβεβληκότων, οἰχομένων ἤδη πρὸς τὸ μηδέν. καὶ εἰς καινότητα κτίσεως ἀναστοιχειουμένων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· καινὴ γὰρ κτίσις ἐν αὐτῷ, καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος. ἄθρει δὴ οὖν ἄθρει, καὶ ἐν Ἄβελ τε καὶ Κάιν, τὸ Χριστοῦ μυστήριον, δι᾽ οὗ καὶ σεσώσμεθα. γέγραπται τοίνυν ἐν τῇ Γενέσει. » Ἀδὰμ δὲ ἔγνω Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. καὶ συλλαβοῦσα » ἔτεκε τὸν Κάιν. καὶ εἶπεν· ἐκτησάμην ἄνθρωπον » διὰ τοῦ θεοῦ. καὶ προσέθετο τεκεῖν τὸν ἀδελφὸν αὐ- » τοῦ τὸν Ἄβελ. καὶ ἐγένετο Ἄβελ ποιμὴν προβά- » των· Κάιν δὲ ἦν ἐργαζόμενος τὴν γῆν. καὶ ἐγένετο » μεθ᾽ ἡμέρας, ἤνεγκε Κάιν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς » γῆς, θυσίαν τῷ κυρίῳ. καὶ Ἄβελ ἤνεγκε καὶ αὐ- » τὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων αὐτοῦ καὶ » ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν. καὶ ἐπεῖδεν ὁ θεὸς ἐπὶ » Ἄβελ, καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ. ἐπὶ δὲ Κάιν καὶ » ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχε. καὶ ἐλύπησε » τὸν Κάιν λίαν. καὶ συνέπεσε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. » καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς τῷ Κάιν. ἵνα τί περίλυπος » ἐγένου. καὶ ἵνα τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου; οὐκ » ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥ- » μαρτες; ἡσύχασον, πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐ- » τοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ. καὶ μετ᾽ ὀλίγα. καὶ εἶπε » Κάιν πρὸς Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, διέλθω- » μεν δὴ εἰς τὸ πεδίον. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐ- » τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ. καὶ ἀνέστη Κάιν ἐπὶ Ἄβελ τὸν » ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν. καὶ εἶπε κύ- » ριος ὁ θεὸς πρὸς Κάιν· ποῦ ἐστιν Ἄβελ ὁ ἀδελ- » φός σου· ὁ δὲ εἶπεν, οὐ γινώσκω. μὴ φύλαξ τοῦ » ἀδελφοῦ μου εἰμὶ ἐγώ; καὶ εἶπεν ὁ θεός, τί ἐποίη- » σας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός » με ἐκ τῆς γῆς. καὶ νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς » γῆς, ἣ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα » τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρός σου. ὅτι ἐργᾷ τὴν γῆν, » καὶ οὐ προσθήσει τὴν ἰσχὺν αὐτῆς δοῦναί σοι· στένων καὶ » τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ εἶπε Κάιν πρὸς κύ- » ριον· μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναί με. καὶ εἰ » ἐκβαλεῖς με σήμερον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ » ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι, καὶ ἔσομαι στέ- » νων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἔσται, πᾶς ὁ εὑρίσκων » με ἀποκτενεῖ με. καὶ εἶπεν αὐτῷ κύριος ὁ θεός. » οὐχ οὕτως· πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάιν, ἑπτὰ ἐκ- » δικούμενα παραλύσει. καὶ ἔθετο κύριος ὁ θεὸς » σημεῖον τῷ Κάιν, τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτὸν πάντα τὸν » εὑρίσκοντα αὐτόν. ἐξῆλθε δὲ Κάιν ἀπὸ προσ- » ώπου τοῦ θεοῦ. Κάιν μὲν τοίνυν καὶ μέν τοι καὶ Ἄβελ, ἄμφω μὲν ἐγεννήθην ἐξ Ἀδάμ. κλῶνες δὲ ὥσπερ τρυφεροί τινες καὶ †εὐανθεῖς. ρίζης ἀνίσχοντες ἐν ἀρχαῖς τε καὶ †πρώτης. καὶ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐμελέτα τὸ καρπογόνον. καὶ τὸ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι μόλις ἦν ἐν ἀρχῇ τοῦ φαίνεσθαι, καὶ ἐν ἰσχύει λοιπόν. ἀλλ᾽ ὁ μὲν Κάιν προὔπηδα χρόνῳ τῷ κατὰ γένεσιν. εἵπετο δὲ καὶ ἦν μετ᾽ αὐτὸν

† ἴσως εὐανθεῖς, ρίζη. † πρώτη.

num habitum reuocare. Ostensus itaque est in Adam huius rei typus. Videas autē ipsum nihilo secius id in alijs ab ipso factis describentem. Summatim enim in CHRISTO colligit omnia quæ in cælis, & quæ in terra Deus & Pater. & quod ad ea quæ minimè conuenit, lapsum erat, ad primum statum reducit, ijs quæ interea acciderant, ipsius ac quidem solius interuentu de medio sublatis, ijsque qui in terra sunt ad nouitatem creaturæ instauratis. Noua enim fit creatura in ipso, & verus est sermo. Vide itaque etiam in Abel & Cain CHRISTI mysterium, per quod etiam saluati sumus. Scriptum igitur est in Genesi: *Adam autem cognouit Euam vxorem suam, & concipiens peperit Cain, & dixit: Possedi hominem per Deum, & addidit parere fratrem eius Abel. Et fuit Abel pastor ouium; Cain autem fuit agricola. Et factum est, post dies obtulit Cain de fructibus terræ sacrificium Domino, & Abel obtulit & ipse de primogenitis ouium suarum, & de adipibus earum. Et respexit Deus ad Abel & ad munera eius: ad Cain autem & ad sacrificia eius non attendit. Et tristificauit Cain valdè, & concidit vultus eius. Et dixit Dominus Deus Cain: Quare tristis factus es, & quare concidit facies tua? Nonne si rectè obtuleris, rectè autem non diuiseris, peccasti? quiesce, & ad te conuersio eius, & tu ipsius dominaberis.* Et pòst paulo: *Et dixit Cain ad Abel fratrem suum, Egrediamur in agrum. Et factū est, cùm essent in agro, surrexit Cain in Abel fratrē suum, & interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain, Vbi est Abel frater tuus? Et dixit, Non scio. nunquid custos fratris mei sum ego? Et dixit Deus, Quid fecisti hoc? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Et nunc maledictus tu à terra, quæ aperuit os suum ad suscipiendum sanguinem fratris tui à manu tua. Quoniam operaberis terram, & non addet virtutem suam dare tibi; suspirans & tremens eris super terram. & dixit Cain ad Dominum, Maius delictum meum quàm vt remittatur mihi. Et si eijcias me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero gemens & tremens super terram. & erit, omnis inueniens me occidet me. & dixit ei Dominus Deus, Non sic, omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exoluet. Et posuit Dominus Deus signum Cain; vt non interficeret eum omnis qui inuenisset eum. Et egressus est Cain à facie Dei.* Cain itaque & Abel ambo nati sunt ex Adam, fueruntque tanquam duo teneri ac florentes surculi, ex vna ac prima radice orti, & in his hominis natura fœcunditatem exercebat, crescereque ac multiplicari vixdum initio videbatur, & robore augeri. Cæterùm Cain quidem ortus tempore præcessit. Subsecutus autem eum

Genes. 4. 1.

est Abel. ac quamdiu tenelli ac iuuenculi essent, instar pullorum apud parentes educabantur. Postquam verò pubertatis tempus excesserunt, & ad virilem ætatem peruenerunt, diuersis studijs atq; operibus sese tradiderunt. Ac Cain quidem, opinor, terræ viriditate delectatus, eamq; floridissimis arboribus & tempestiuis fructibus ornatam videns, ad cultiorem eam cernentium oculis exhibendam, studium suum conferendum putauit: quæque ex se ac suapte natura ad amorem sui prouocabant, ac spontaneam illam pulcritudinem præseferebant, excogitauit; vt, quoad eius fieri posset, agriculturæ beneficio longè præstantiorem aspectum ob oculos ponerent. Rusticam itaque vitam agebat, summisque viribus ad hoc studium enitebatur. Dedit autem ei natura parens hoc in genere scientiam, diuinaque & ineffabilis lex impressit eorum quæ cupiebat cognitionē. Atque hac quidem in re Cain studium suum ac laborem impendit. Sapiens verò Abel ligonibus ac falcibus posthabitis, rei pecuariæ studebat. Adduxerunt verò fortassis eum in hanc sententiam agniculi quidem matribus suis argutè succinentes, ac vixdum balantes, mollibusque ac tenellis pedibus per vernas herbas lasciuientes: nec non capræ balatrices, altissima quæque rupium præcipitia nullo negotio persultantes. Optimo verò iure pastoralem vitam sapiens admodum Abel probauit, veluti præexercitamentū quoddā præfecturæ apud homines; id sibi statuens, atque ita se rem habere censens. Porro sacræ etiam ac diuinitus inspiratæ Scripturæ, & Græciæ sapientum consuetudo est, Pastores populorum vocare eos, qui gentibus aut vrbibus aut populis sunt præfecti. Cùm itaque duorum istorum iuuenum alter se agriculturæ tradidisset; alter verò præstantiori studio, pastoritio nimirum; temporis progressus Caino quidem hortos arboribus densos, & tempestiuis fructibus onustos dedit: Abeli autem in innumeram multitudinem, quæ collegerat, produxit. Deinde lex quæ in nobis est innatæ Dei notitiæ, eos viros incitauit, ad offerenda omnium creatori atque omnis boni datori Deo, pro acceptis beneficijs, sacrificia. Tametsi enim corrupta est, neque vera esse cernitur eorum qui idolis seruiunt pernoscendi ratio, tamen innata quædam ac necessaria lex hoc agit, & spontanea cognitio excitat, ad superius quid longeque præstantius quàm res mortalium, hoc est, Deum mente concipiendum. Offert itaque sacer ac sapientissimus Abel optima ac selectissima quæque è suo grege. *Obtulit enim*, inquit, *de primogeni-*

Cain, agricola; Abel, pastor.

Præfecti gentiū, vrbium ac populorum Pastores vocantur Homero frequenter: ποιμένα λαῶν.

Notitia Dei homini innata.

ὁ Ἄβελ. καὶ ἕως μὲν ἦσαν ἁπαλοί τε καὶ νέοι, καθάπερ τινὲς νεοττοὶ † παρετρέφοντο τοῖς γεγεννηκόσιν. ἐπειδὴ δὲ εἰς ἥβην οἱ νεανίαι ἦλθον, καὶ λοιπὸν τελοῦντες ἐν ἀνδράσιν ἐφαίνοντο, πρὸς διαφόρους ἐτράποντο † φιλεργίας. καὶ ὁ μὲν Κάϊν ἡσθεὶς οἶμαί που χλοηφορούσῃ τῇ γῇ, καὶ πολὺ δὴ λίαν εὐξυλοῦντι καὶ εὐερνεστάτην ὁρῶν. καὶ καρποῖς ὡραίοις πεποικιλμένην, δεῖν ᾠήθη ταῖς ἐπιεικείαις ἀποφαίνειν ἡμερωτέραν, τῶν ὁρωμένων τὴν ὄψιν. καὶ τὰ οἴκοθέν τι καὶ φυσικῶς ἀξιέραστα καὶ αὐτομάτως εἰς τοῦτο διήκοντα κάλλους· διενοεῖτό που κατά γε τὸ εἰκὸς ὡς εἰ τύχοιεν ἱδρῶτος γεωπονικοῦ, ῥᾳδίως ἂν εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, τῆς ἀσυγκρίτως προφερεστέραν. ἐσχόλαζε δὴ οὖν ἀγροικοπρεπῶς, καὶ παντὶ δὴ σθένει χρώμενος, ἀποπεραίνειν ἤθελε τὸν σκοπόν. ἐδίδου δὲ αὐτῷ ἴσως ἡ φύσις τὸ εἰδέναι καὶ ταῦτα. καὶ θεῖος εἰς νοῦν καὶ ἀπόρρητος νόμος ἐνεχάραττέ που τὴν ὧν ἂν ἕλοιτο γνῶσιν. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ὁ Κάϊν σπουδῆς ἠξίωσε, καὶ πόνων. Ἄβελ δὲ ὁ σοφὸς τὸν ἐπὶ ξύλοις ἱδρῶτα, καὶ σκαπάνην μεθείς. καὶ μὴν καὶ ἅρπης οὐκ ἀνεχόμενος, ἀγέλαις οἰῶν ἐπετρέπετο. παρεκόμιζον δὲ ἴσως εἰς τοῦτο γνώμης αὐτόν, ἀρνειοὶ μὲν μητράσιν λεπτὸν ὑπηχοῦντες ἔτι, καὶ μόλις ἀναβληχώμενοι, ἁπαλοῖς δὲ καὶ νεοπαγέσι ποσὶν εὐανθεῖ τινα βραχὺ διασκαίροντες. καὶ μὴν ἐπὶ τούτῳ καὶ αἱ μηκάδες αἶγες τὰ ὑψηλότατα τῶν πετρῶν ἀμογητὶ διαθρώσκουσαι. ψήφῳ δὲ οἶμαι παγκάλῃ τὴν ποιμενικὴν στεφανοῦν ἠξίου σοφὸς ὢν ἄγαν. τῆς ἐπ' ἀνθρώποις ἡγεμονίας προμελέτησιν ὥσπερ τινὰ τὸ χρῆμα τιθείς. ὧδέ τι ἔχειν ἡγούμενος. λαῶν ποιμένας τοὺς ἐθνῶν ἢ πόλεων ἢ δήμων προεστηκότας ὀνομάζειν ἔθος καὶ αὐτῇ τῇ γραφῇ τῇ θεοπνεύστῳ, καὶ τοῖς Ἑλλήνων λογάσιν. ἀπονενευκότοιν δὴ οὖν τοῖν νεανίαιν· τοῦ μὲν ἐπὶ γεωπονίαν· θατέρου γε μὴν ὡς ἐπί τι τῶν ἀμεινόνων τὴν ποιμενικήν. προϊὼν ὁ χρόνος τῷ Κάϊν μὲν δασὺ κομῶντας τοὺς κήπους καὶ καρποῖς ὡραίοις ἐπιβριθεῖς διαβεβληθείς. τῷ δὲ Ἄβελ προήκουσαν εἰς πληθὺν ὡς πλείστην ὅσην ἀπετέλει τὰ συναγηγερμένα. εἶτα νόμος ὁ ἐν ἡμῖν, τῆς ἐμφύτου θεογνωσίας ἐκάλει τοὺς ἄνδρας πρὸς τὸ δεῖν ἀνάπτειν τὰ χαριστήρια τῷ πάντων δημιουργῷ καὶ παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ δοτῆρι θεῷ. εἰ γάρ ἐστι καταφθαρμένος καὶ οὐκ ἀληθὴς ἐρᾶται τυχὸν ἐν τοῖς εἰδώλων προσκυνηταῖς ὁ τοῦ διειδέναι σκοπός. ἀλλ' οὖν ἔμφυτός τε καὶ ἀναγκαῖος διανίστησι νόμος, καὶ αὐτοκέλευστος ἐγείρει γνῶσις. εἴς γε τὸ χρῆναι νοεῖν τὸ ὑπερτεροῦν, καὶ ἄμεινον ἀσυγκρίτως ἢ καθ' ἡμᾶς, τουτέστι θεόν. ἄγει δὴ οὖν ὁ μὲν ἱερός τε καὶ πάνσοφος Ἄβελ τὰ τῆς ἀγέλης ἀπόλεκτα, καὶ ἀριστίνδην ἐγκεκριμένα. ἤνεγκε γάρ, φησιν, ἀπὸ τῶν πρωτοτό-

κων

† Fortè παρετρέχοντο.

† ἴσως φιλαρχίας, ἄλ. φιλεργίας.

κων τῶν ἀμνῶν, καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν. τουτέστι τὰ προὔχοντα καὶ ἐξαίρετα. καὶ τὸν τῆς ἱερουργίας οὐκ ἀγνοήσας τρόπον, παρετίθει τὰ στέατα. Κάϊν δὲ οὐχ οὕτως· πολὺ δὲ λίαν ἀτημελῶς. τὰ μὲν γὰρ ὅτι μάλιστα τῶν ὡραίων ἐκπρεπῆ, ταῖς ἰδίαις ἐχαρίζετο τρυφαῖς. ἐλύπει δὲ τοῖς δευτέροις τὸν ἐπὶ πάντων θεόν. οὐκοῦν ἐπὶ μὲν τοῖς τοῦ Ἄβελ δώροις, πῦρ καθιὲν οὐρανόθεν, δαπανᾶδες παρεσκεύασε τὰ ἱερώματα. ἐπὶ δὲ Κάϊν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ, οὐ προσέσχε φησί. οὐ γὰρ τὸ συνήθες ἐπηφίει πῦρ τοῖς προσενηνεγμένοις. ἐντεῦθεν ὁ Κάϊν ἀνιᾶται σφόδρα, καὶ ἀλύει δεινῶς. διδασκόμενος δὲ τῆς ἀποστροφῆς τὴν αἰτίαν, καὶ ψῆφον ἐλόντος † τὴν ἀμείνω τοῦ Ἄβελ. οὐκ ἐτράπετο μᾶλλον πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν διεπταισμένων. εἰς ὀργὰς δὲ ἀκαίρους ἀποταυρούμενος πρῶτος ἐν ἀνθρώποις τὴν ἀπίθασον ὠδίνει φθόνον· μονονουχὶ δὲ τῆς ἀποστροφῆς ἀμειβόμενος τὸν τῶν ὅλων θεόν, δόλῳ μέτεισι τὸν τεθαυμασμένον. καὶ νόμον ἐπάτει φιλοστοργίας, διαβολικῆς μὲν φαυλότητος καὶ ἀνοσίων σκεμμάτων, ἐκμεμεστωμένον ἔχων τὸν νοῦν. πλαττόμενος δὲ τὸ χρηστὸν εἰς λόγους. διέλθωμεν γάρ φησιν εἰς τὸ πεδίον. ἀκούεις ὅπως ἐκάλει μὲν ἐπ' ἀγροὺς ὡς ἐπόπτης ἔσοιτο τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ, καὶ τὴν τῶν ἀνθέων πολυειδοῦς ἀπολαύσοι θέας. ἀνοσιοῦται δέ, καὶ † πρωτόλειον ὥσπερ τι καὶ ἀπαρχὴν τῷ θανάτῳ δίδωσι τὸν ὅμαιμον. καὶ τῆς εἰς μιαιφονίαν ὁδοῦ τῇ ἀνθρώπου φύσει διδάσκαλος ἦν. διαπυνθανομένου δὲ τοῦ θεοῦ καὶ λέγοντος. ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; ψευδιεπεῖ μὲν ὁ δείλαιος, καὶ ὑπαντιάζει σκληρῶς, τὸ οὐκ οἶδα λέγων. ἐπειδὴ δὲ φονεύτης ἠλέγχετο, καὶ ὑπενήνεκται τὰς ἀράς. ᾠήθη δὲ πάλιν ὅτι τεθνήξεται καὶ αὐτός. καὶ εἰ μὴ βούλοιτο θεός, καὶ λύσις ἔσται τὸ χρῆμα αὐτῷ τῆς ἐκ θεοῦ ὀργῆς. ἔφασκε γάρ, εἰ ἐκβάλῃς με σήμερον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι. καὶ ἔσομαι στένων, καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἔσται, πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με. ἀλλ' ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ὑποκείσεται ταῖς ἀραῖς καὶ τῶν οἰκείων ἀνοσιουργημάτων ὑφέξει τὰς δίκας τρισάθλιον ἐν γῇ διατρίβων βίον ἐπληροφορεῖται σαφῶς θεοῦ λέγοντος· οὐχ οὕτως. ὅτι πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν. ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει. τὸ δὲ ἑπτὰ τίθησιν ἀντὶ τοῦ πολλά. ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγοι. πολλῶν καὶ ἀνοσίων πλημμελημάτων χαρεῖται δίκην τῷ ἀδελφοκτόνῳ Κάϊν, ὁ τῆς ἐνσωμάτου ζωῆς ἀνιεὶς αὐτόν. εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο καὶ ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν εἶναι λέγειν τὰ ἐκδικούμενα· χαλεπὸν οὐδὲν ἀναμετροῦντας εἰπεῖν. ὅτι πρώτη μὲν ἁμαρτία τῷ Κάϊν, τὸ μὴ διελεῖν ὀρθῶς, μή τι μὴν ἀναθεῖναι θεῷ τὰ πάντων ἐξαίρετα. δεύτερον δὲ δὴ τὸ μαθόντα τὴν ἁμαρτίαν μὴ τραπέσθαι πρὸς μετάγνωσιν, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἐπανορθοῦν τὰ διεπταισμένα. καταθήγεσθαι δὲ πρὸς ὀργάς, καὶ ταῖς τοῦ πέλας εὐδοκιμήσεσιν ἐπιτρίβεσθαι. ὃν ἔδει πως πάντως ἑλέσθαι ζηλοῦν, οὐκ ἐχθρὸν ἡγεῖσθαι, καὶ

† ἴσως τὰ

† ἴσως πρωτόγονον.

tis ouium suarum, & de adipibus earum, hoc est præstantissima atque eximia. Et sacrificij rationis non ignarus, apposuit adipes. Cain verò non item, sed multo negligētiùs; optimos enim quosque fructus suis vsibus seruabat, secundis autem ac vilioribus supremū Deum honorabat. Ignis itaq; cælitus descendens Abelis munera absumpsit. *Ad Cain autem, & sacrificia eius non attendit,* inquit. Neq; enim solitus ignis eius sacrificia inuasit. Qua de causa doluit grauiter, animoq; concidit Cain. Cognita verò odij causa, & cur Abel prælatus esset, non ad culpæ suæ correctionē potiùs se contulit, sed in impotentem iram proreptus, primus ab hominibus natis indomitę inuidię author fuit, ac tantùm-non de diuino odio vindictam sumens Abelem laude cumulatū dolo circumuenit, mutuiq; amoris legem infringit, diabolica quidē prauitate impijsque consilijs mentē refertam habens; fingens autē bonum verbis, *Egrediamur enim,* inquit, *in campum* Audis quo pacto vocarit in agrum, vt spectator suæ diligentiæ culturæque esset, & pulcerrima florū varietate oculos pasceret? At verò nefandum flagitium committit, ac veluti primitias quasdam morti fratrē suum dicat, humanæq; naturæ viam ad homicidiū aperit. Interrogante autem Deo ac dicente, *vbi est Abel frater tuus?* mentitur miser, aspereque obuiam it, *Non scio*, inquiens. Postquam verò homicidij conuictus est, & maledictionibus subiectus; existimauit autem rursum quòd moriturus esset etiam ipse, etiamsi non vellet Deus, quodque hæc futura esset diuinæ iræ solutio. Dixit enim: *Si eijcies me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero † gemens & tremens super terram, & erit, omnis inueniens me occidet me.* Cæterùm quòd omnino atque vndequaque maledictionibus subiaceret, flagitiorumque suorum pœnas lueret, miserrimā in terris vitam agens, certissimò sciuit, dicente manifestè Deo: *Non sic, Quia omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exoluet.* Septem verò ponit pro multis, quasi dicat: Multorum atque impiorum delictorū fratricidæ Cain pœnam exoluet, qui eius corporalem vitam læserit. Si quis autem velit septenarium numerum, ea ipsa quorum vindicta sumitur, dicere, nequaquam errauerit. Primū enim peccatū Cain fuit, quòd non rectè partitus fuerit, neque omnium optima Deo consecrarit. Secundū verò, quòd cognito peccato, pœnitentia ductus non sit, neque reditu ad melius, peccatum suum emendarit, quodq; inflammatus fuerit ad iram, proximique sui gloria irritatus, quem imitari potiùs par erat, non inimicum censere, atque

Cain, author inuidiæ

Genes. 4. 14.

†Vulg. *vagus & profugus.*

Septenarius numerus multitudinē significat

Cain vii. peccata commisit.

1.

2.

3. iniquis oculis intueri. Tertium autem, ac veluti aditus quidam ad cædem committen- 4. dam, crudelis inuidia. Quartùm verò, illud, *Egrediamur in campum*, doli ac fraudis argu- 5. mentum. Quintum, impiæ cædis crimen. 6. Annumerari verò pro sexto peccato potest, 7. mentiri Deo. Pro septimo, quòd inuito Deo existimaret se posse effugere supplicium, vita corporali præter ipsius voluntatem ereptum. *Cæterùm dedit*, inquit, *Deus, signum Cain, vt non interficeret eum omnis qui inuenisset eum. Et egressus est Cain à facie Dei.* Statim autem maledictionibus subiectus fuit, odijque modus subsecutus est. Eum enim qui iam ad summum omnium malorum peruenerit, quo pacto purissima sanctissimaque natura aspiciat? Atque hæc quidem rudi modo atque historicè hactenus dicta sint. At verò imaginis lineamentis suos colores superducentes, & vmbram literæ ad rei veritatem transformantes, ac singula subtiliter inuestigantes illud dicamus, quòd CHRISTI mysterium in ijs quæ olim acciderunt, præfiguratum facilè quis agnoscat. Oportebat enim prolapsa in peccatum humana natura, mortisque laqueis inopinatò inuoluta, mysterium restitutionis in melius prædici, & eum qui propter nos, ac pro nobis suo tempore moriturus erat, CHRISTVM non ignorari. Factus igitur est primus pater Adam; prout sacræ Literæ testantur, iuxta imaginem ac similitudinem Dei. Nati autem sunt & processerunt ab eo, primus quidem Cain; secundus verò & post illum, Abel. Cæterùm Caino quidem Israëlis personã accommodabimus. Siquidem ipse etiam CHRISTVS, populos Iudæorum eisdem cum Caino moribus præditos ipsum significare prædicabat. Ita enim ait: *Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Illi verò paternæ libertatis pulchritudinẽ nequaquam intelligentes, carnali gloria florere studebant, dicentes: *Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. Quomodo tu dicis, Liberi eritis?* Quid igitur ad hæc IESVS? *Si filij*, inquit, *Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Patre. hoc Abraham non fecit*, Patrem autem ipsis tribuit Satanam dicens: *Vos facitis opera patris vestri. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia mendax est, quemadmodum & pater eius.* Nequaquam verò existimabimus, rectè sentientes, CHRISTVM praui ac totius mali authoris dæmonis meminisse, sed rabidis Iu-

Cain & Abel typus mysterij Christi.

Cain typus Israëlis.

Ioan. 8. 31.

Ioan. 8. 33.

Ioan. 8. 40.

Ioan. 8. 44.

Locus Ioannis cap. 8. explicatus.

ἀτηνέσιν ὄμμασιν ὑποβλέπεσθαι. τρίτη δὲ καὶ προεισβολή τις ὥσπερ τοῦ εἰς τὸ χρῆναι φονᾶν ἀγριότητος, ὁ ἀνήμερος φθόνος. τετάρτη δ' αὐτὸ, διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον, δόλου καὶ ἀπάτης ἀπόδειξιν ἔχον. πέμπτη δὲ τὸ ἀνοσίου μιαιφονίας τὰ ἐγκλήματα. καταλογισθείη δ' ἂν εἰς ἕκτον αὐτῷ πλημμέλημα, τὸ ψεύδεσθαι πειρᾶσθαι τὸν θεόν. εἰς ἕβδομον δὲ, τὸ ἄκοντος τοῦ θεοῦ, νομίζειν δύνασθαι διαδρᾶναι τὰς δίκας τῆς ἐν σώματι ζωῆς οὐκ ἀνεθελήτως ἀπηλλαγμένον. ἀλλὰ δέδωκε, φησὶν, ὁ θεὸς σημεῖον τῷ Κάιν τοῦ μὴ ἀποκτεῖναι αὐτὸν πάντα τὸν εὑρίσκοντα αὐτόν. ἐξῆλθε δὲ Κάιν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ. ὑπείκτο δὲ παραχρῆμα ταῖς ἀραῖς, καὶ ὁ τῆς ἀποστροφῆς ἠκολούθει τρόπος. τὸν γάρ τοι πρὸς λῆξιν τοῦ παντὸς ἤδη διελάσαντα κακοῦ ἀποπτύσειεν ἂν πως ἡ πάναγνος καὶ ἁγιωτάτη φύσις. καὶ ταυτὶ μὲν ἡμῖν ὡς ἐν πάχει πραγμάτων καὶ ἱστορικῶς εἰρήσθω τέως. μεταχρωννύντες δὲ ὥσπερ τῆς εἰκόνος τὴν γραφὴν, καὶ τὴν ἐν τῷ γράμματι σκιὰν μεταχαράττοντες εἰς ἀλήθειαν, φέρε δὴ φέρε, καὶ λίαν ἰσχνῶς ἕκαστα βασανίζοντες, ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι τὸ Χριστοῦ μυστήριον καταθρήσαι τις ἂν † ἴδοι προτετυπωμένον ἐν ἀρχαῖς ὡς ἐν σκιᾷ τῷ συμβεβηκότι. ἔδει γὰρ ἔδει τῆς ἀνθρώπου φύσεως διαπεσούσης εἰς ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς τοῦ θανάτου βρόχοις ἀδοκήτως ἐνειλημμένης, τὸ τῆς εἰς τὸ ἄμεινον ἀνακομιδῆς προαναφωνεῖσθαι μυστήριον. καὶ τὸν δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τεθνηξόμενον κατὰ καιροὺς μὴ ἀγνοηθῆναι Χριστόν. πεποίηται τοίνυν ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ κατὰ γε τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ. γεγέννηνται δὲ καὶ προῆλθον ἀπ' αὐτοῦ, πρῶτος μὲν ὁ Κάιν, δεύτερος δὲ μετ' ἐκεῖνον ὁ Ἄβελ. ἀλλὰ τῷ μὲν Κάιν τὸ ἐξ Ἰσραὴλ πρόσωπον περιθήσομεν. ἐπεί τοι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁμοτρόπους ὄντας τῷ Κάιν τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμους, † αὐτὸν προμηνύειν ἠξίου. αὐτὸς γάρ ἔφασκεν. ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μου ἐστὲ, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς. οἱ δὲ τῆς πατρικῆς ἐλευθερίας οὐ συνιέντες τὸ κάλλος, σαρκικοῖς αὐχήμασιν ἐναγλαΐζεσθαι δεῖν ἐπεχείρουν λέγοντες. σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε. πῶς σὺ λέγεις, ὅτι ἐλεύθεροι ἔσεσθε. τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; εἰ τέκνα, φησὶ, τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε ἄν. νυνὶ δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός· τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε. πατέρα δὲ αὐτοῖς ἀπονέμει τὸν Σατανᾶν λέγων· ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι ψεύστης ἐστὶ, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. καὶ οὐδέ που νομιοῦμεν ὀρθῶς τοῦ πονηροῦ καὶ ἀρχεκάκου δαίμονος διαμεμνῆσθαι Χριστόν· ἐκλελυττηκόσι δὲ τοῖς Ἰουδαίοις

† ἴσως δύναται.

† ἴσως αὐτοῦ προσημαίνειν.

δαίοις, καὶ τῆς ἀνοσίας κατ᾽ αὐτοῦ μιαιφονίας ὠδίνουσι, τὸν πρῶτον ἀνθρωποκτόνον καὶ τοῦ ψεύδους ἐπιτηδευτὴν, φημὶ δὴ τὸν Κάϊν, δίδωσι πατέρα· κἀκείνου, τὸν Σατανᾶν, τὸν τῆς ἁμαρτίας εὑρετήν. † ἐπιδιδασκόντων τινὲς τίνα πατέρα τῷ διαβόλῳ δώσομεν, ἢ ποῖον εἶναί φαμεν τῆς ἐκείνου δυστροπίας τὸ ἀρχέτυπον· ἀρχετύπῳ δὲ ὥσπερ τῷ Κάϊν καθάπερ εἰκόνα προσνέμει τοὺς τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυσσεβείας τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν ἐμφέρειαν νοσεῖν εἰρημένους. ὅτι γὰρ ἔθος τῷ Σωτῆρι Χριστῷ Σατανᾶν ἀποκαλεῖν τοὺς ἐκείνου προσεοικότας τρόποις, καταθρήσαιμεν ἂν καὶ λίαν ἀμογητὶ τοῖς ἁγίοις λέγοντα μαθηταῖς· οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην, καὶ ἰδοὺ εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστι; παρεικαστέον τοίνυν τῷ Κάϊν τὸν Ἰσραὴλ, περὶ οὗ γέγραπται· υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. μετὰ δέ γε τὸν πρωτότοκον Ἰσραὴλ, δεύτερος ὥσπερ ἐν χρόνῳ, καὶ νεώτατος ἀνεφάνη Χριστὸς. υἱὸς καὶ αὐτὸς τοῦ Ἀδάμ. τοιγάρτοι καὶ υἱὸν ἀνθρώπου σοφῶς τε καὶ οἰκονομικῶς ἑαυτὸν ὠνόμαζε πανταχῇ· ἀλλ᾽ ὁ μὲν Ἰσραὴλ, τιμᾶν ἐδόκει θεὸν προσφέρων τὰ πρόσκαιρα καὶ εὐμάραντα, καὶ ὧν οὐ σφόδρα πολὺς ὁ λόγος. καὶ τοῖς περὶ γῆν σπουδάσμασιν, ὅλον ὥσπερ ἐπιθεὶς τὸν νοῦν. ἐτετράπετο γὰρ εἰς γεωπονίαν ὁ Κάϊν, Ἄβελ δὲ ἦν ποιμὴν προβάτων. καθηγεῖτο γὰρ τῆς λογικῆς ἀγέλης ὁ Ἐμμανουήλ. καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ὁ ἐν τόπῳ πίονι, καὶ ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καθὰ γέγραπται, τὰς ἄνω τε καὶ ἐπὶ γῆς διαποιμαίνων ἀγέλας. πρὸς ὃν καὶ ὁ προφητικὸς ἀναπεφώνηκε λόγος· ποίμαινε τὸν λαόν σου ἐν ῥάβδῳ φυλακῆς σου πρόβατα κληρονομίας σου. οὐκοῦν ὁ μὲν Ἰσραὴλ τοῖς γεωδεστέροις ἠξίου τιμᾶν τὸν θεὸν, καρποφορῶν τὰ ἐν νόμῳ, καὶ τὰς ἀνεθελήτους αὐτῷ θυσίας ἀνατιθείς. τοιγαροῦν καὶ ἤκουσε διὰ φωνῆς ἁγίων· ὁλοκαύτωμα τῶν κριῶν σου, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα τράγων καὶ ταύρων, οὐ βούλομαι, οὐδ᾽ ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι. τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε· ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμά μοί ἐστι. καὶ πάλιν, ἵνα τί μοι λίβανον ἐκ Σαβὰ φέρετε, καὶ κινάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν; τὰ ὁλοκαυτώματα ὑμῶν οὐκ εἰσὶ δεκτὰ, καὶ αἱ θυσίαι ὑμῶν οὐχ † ἥδυνάν με. τοῦτό ἐστιν ἐναργῶς τὸ ἐπὶ ταῖς θυσίαις τοῦ Κάϊν μὴ προσεσχηκέναι θεόν. Ἄβελ δὲ ὁ δίκαιος τουτέστι Χριστὸς, ἐδωροφόρει θεῷ τὰ τῶν λογικῶν ποιμνίων πρωτότοκα. τουτέστι τοὺς τρυφεροὺς τὴν καρδίαν, καὶ νηπιάζοντας τῇ κακίᾳ, καὶ ἀπολέκτους ἐν ἀρεταῖς, καὶ εἰκόνι τῇ πρὸς αὐτὸν τὴν τοῦ πρωτοτόκου φοροῦντας δόξαν. ἐκκλησία γὰρ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἡ τῶν διὰ πίστεως κεκλημένων εἰς ἁγιασμὸν πληθὺς ὀνομάζεται παρά γε τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ· ταύτης οὖν ἄρα τῆς ἁγίας πληθύος καὶ τῆς τῶν πρωτοτόκων ἀγέλης ἱερουργὸς γέγονεν ὁ Χριστὸς. δι᾽ αὐτοῦ γὰρ ἐσχήκαμεν τὴν προσαγωγὴν ἐν πνεύ-

† ἐπιδιδασκόντων ἀντὶ τοῦ. εἰδὲ μὴ, διδασκέτωσαν, ἀττικῶς.

† ἴσως ἥδυναν.

dæis, impiamque ipsi cædem machinantibus, primum illum homicidam mendaciique vsurpatorem, Cain inquam, patrem statuisse, atque illius Satanam, peccati auctorem. Quærentibus nonnullis, quem patrem dæmoni daturi simus, aut quale dicturi simus esse ipsius prauitatis archetypum; Caino itaque veluti archetypo tanquam effigiem tribuit, eos qui impietatis qua ille præditus est, similitudinem præ se ferunt. Quòd enim Saluatori CHRISTO familiare sit Satanam vocare eum qui illius mores refert, facillimè quis viderit, cùm ipse sanctis discipulis dicat: *Nonne ego vos duodecim elegi, & ecce vnus ex vobis diabolus est?* Comparandus itaque est Caino Israël, de quo scriptum est: *Filius meus primogenitus Israël.* Post primogenitum verò Israël secundus tempore, & nouissimus exortus est CHRISTVS, filius etiam ipse Adam. Idcirco etiam *Filium hominis* sapienter certaque ratione seipsum vbiq; appellat. Cæterũ Israël colere Deum putabat, offerens temporarias facileq; marcescentes res, & quarum parua ratio habetur, terrenisque studijs tota quodãmodo mente affixus erat (agriculturæ enim vacabat Cain, Abel autem erat pastor ouium.) Præfectus enim est rationali gregi Emanuel, atque ipse est Pastor ille bonus, qui *in loco pingui & pascuis vberrimis*, sicut scriptũ est, supernos ac qui super terram sunt greges pascit; ad quem etiã Propheticus sermo clamauit: *Pasce populum tuum in virga custodiæ tuæ, oues hæreditatis tuæ.* Israël itaque terrenis rebus Deum colebat, offerens legalia, & ingrata ipsi sacrificia consecrans. Idcirco etiam audiuit per vocẽ sancti Prophetæ: *Holocaustũ arietum tuorum, & adipem ouium, & sanguinẽ hircorũ ac taurorum non volo, neque veneritis apparere mihi. Quis enim quæsiuit hæc de manibus vestris? calcare atrium meum non apponetis. Si obtuleritis siliginem, vanum; incensum, abominatio est mihi.* Et iterum: *Quorsum mihi thus ex Saba adfertis, & cinamomum de terra longinqua? Holocausta vestra non sunt mihi grata, neque sacrificia vestra me delectant.* Hoc apertè est Deum ad sacrificia Cain non attendisse. Abel autem iustus, hoc est CHRISTVS, obtulit Deo rationalium ouilium primogenita, hoc est, faciles ac tractabiles corde, & infantes malitia, selectosque in virtutibus, ac similitudine cum ipso primogeniti gloriam præseferentes. Ecclesia enim primogenitorum descriptorum in cælis, illorum qui per fidem vocati sunt ad sanctificationem cœtus à diuo Paulo vocatur. Huius itaque sanctæ multitudinis & gregis primogenitorum sacerdos factus est CHRISTVS. Per ipsum enim *habuimus accessum in*

Satanas à CHRISTO vocatur, qui illius mores refert.
Ioan. 6. 70.
Exod. 4. 22.
Filius hominis CHRISTVS.
CHRISTVS pastor bonus.
Ezec. 34. 14.
Ioan. 10. 11.
Mich. 7. 14.
Isaia 1. 11.
Hiere. 6. 20
Abel typus CHRISTI.
Coloss. 1. 18.
CHRISTVS Sacerdos primogenitorum.
Rom. 5. 2.

Ephes. 2. 18. spiritu ad Deum ac Patrem, sacrificiumque bonum & acceptum facti sumus, super vitulum *Psal. 68. 32.* recens cornua & vngulas emittentem. Cruenta enim oblatio humilis est ac terrena, neque suauitate odoris apud Deum prædita: cultus verò in spiritu, & per CHRISTVM longè acceptior est Patri. Idcirco Deus Israëlitis terrena offerentibus inclamauit: *Psalm. 49. 9.* *Non accipiam è domo tua vitulos, neque ex ouilibus tuis hircos. Quia meæ sunt omnes bestiæ agri, iumenta in montibus & boues. Cognoui omnia volatilia cæli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriam, non tibi dicam. Meus enim est orbis terrarum & plenitudo eius.* Nobis autem per CHRISTVM iustificatis & sanctificatis in spiritu, inclamauit dicens: *Psal. 49. 14.* *Immola Domino sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua, & inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me.* Præstantiora igitur sunt terrenis spiritualia, multoque conducibilius est sacrificio legali, id quod per CHRISTVM fit. *Deus cur ad sacrificia Cain non attenderit.* Idcirco non attendit sacrificijs Cain, sed Abel, Deus. At qua de causa? Israël enim obtulit quidem rectè. (sacrificare enim oportebat Deo.) non autem rectè diuisit, acquiescens semper typis, & vmbris Deo placere posse existimans. Quocirca peccauit, & cessare iussus est, hoc est, à veteribus & legalibus ritibus absistere, ac ducem sibi statuere CHRISTVM. Dictum enim est Caino, *Iuxta LXX. hic Cyrillus. Genes. 4. 7.* *Peccasti, quiesce*; Abeli verò, *Ad te conuersio eius, & tu ipsius dominaberis.* Ac quidem si voluisset Israël, relicto terreno ac legali cultu, principem sibi ac ducem melioris viæ CHRISTVM proponere; vnà nobiscum liber esset, & *Apoc. 3. 5.* *in libro viuentium*, iuxta Scripturas. Quando verò instar Cain ex Saluatoris nostri laude ac gloria inuidiæ occasionem, & cædis principium captauit, in maledictionem incidit, & septuplicis vindictæ reus est effectus. Multorum enim grauissimorumque suppliciorum rei facti, multisque pœnis sunt impliciti, & gementes ac trementes in terris miserè degunt. *Iudæorum supplicium.* Vbique enim hospites atque aduenæ, & trepidi, & ea quæ ingenuos maximè decet, libertate carentes viuunt. Cæterùm accepit Cain signum vt non interficerent eum. Perijt enim non totus in vniuersum Israël. *Reliquiæ Israëlis saluæ factæ. Rom. 9. 27.* Reliquiæ autem saluæ factæ sunt, iuxta prophetæ vocem, qui cùm hoc intelligeret, præclamauit dicens: *Isaia 1. 9.* *Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes essemus.* Quocirca, diuinus etiam Psalmista, ne in vniuersum absumerētur, Deum totius vniuersi rogauit, dicens: *Psal. 58. 12.* *Ne interficias eos, ne quando obliuiscantur † nominis tui.* *† Vulg. populi mei.* Præterea egressus est Cain à facie Domini.

πνεύματι πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα. καὶ θυσία καλὴ γεγόναμεν καὶ εὐπρόσδεκτος, ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὁπλάς. ἡ μὲν γὰρ δι' αἱμάτων προσαγωγὴ χθαμαλή τίς ἐστι καὶ γεωδεστέρα, καὶ τὸ εὐῶδες οὐκ ἔχουσα παρὰ τῷ θεῷ. ἡ δέ γε ἐν πνεύματι καὶ διὰ Χριστοῦ λατρεία πολὺ δὴ λίαν ἐστὶν ἀνδάνουσα τῷ πατρί. καὶ γοῦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ προσκομίζουσι τὰ ἀπὸ γῆς, ἐφώνει θεός· οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους. οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρρους. ὅτι ἐμά ἐστι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ βόες. ἔγνωκα πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡραιότης ἀγροῦ μετ' ἐμοῦ ἐστι. ἐὰν πεινάσω, οὐ μή σοι εἴπω. ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ οἰκουμένη, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. ἡμῖν δὲ τοῖς ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοις καὶ ἡγιασμένοις ἐν πνεύματι, προσεφώνει λέγων· θῦσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου, καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με. οὐκοῦν ἐν ἀμείνοσι τῶν ἀπὸ τῆς γῆς, τὰ πνευματικά, καὶ πολὺ προφερεστέρα τῆς κατὰ νόμον θυσίας. ἡ διὰ Χριστοῦ. προσεκλίνετο δὴ οὖν οὐχὶ ταῖς τοῦ Κάϊν θυσίαις, ἀλλὰ ταῖς τοῦ Ἄβελ ὁ θεός. καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ὁ μὲν γὰρ Ἰσραὴλ προσεκόμιζε μὲν ὀρθῶς. θύειν γὰρ ἔδει θεῷ. διεῖλε δὲ οὐκ ὀρθῶς. προσεδρεύων ἀεὶ τοῖς τύποις καὶ τοῖς ἐν σκιαῖς εὐφραίνεσθαι νομίσας θεόν. τοιγάρτοι καὶ ἥμαρτε καὶ ἡσυχάζειν ἐκελεύετο, τουτέστι τῶν ἀρχαίων καὶ κατὰ νόμον καταλήγειν ἐθῶν, καὶ ἡγούμενον ποιεῖσθαι Χριστόν. εἴρηται γὰρ τῷ Κάϊν, ἥμαρτες, ἡσύχασον. καὶ πρός γε τὸν Ἄβελ. πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ. ἀλλ' εἴπερ ἠθέλησεν ὁ Ἰσραὴλ τὴν ἐκ τῶν γεωδεστέρων προσαγωγὴν, καὶ τὸ κατὰ νόμον λατρείας τὸ ἀνωφελὲς παρωσάμενος· ἄρχοντα καὶ καθηγητὴν τῆς εἰς τὸ ἄμεινον ὁδοῦ ποιεῖσθαι Χριστὸν· ἦν ἂν ἐλεύθερος μεθ' ἡμῶν, καὶ ἐν βιβλίῳ τῶν ζώντων, κατὰ τὰς γραφάς. ἐπειδὴ δὲ ἐν ἴσῳ τῷ Κάϊν φθόνου πρόφασιν καὶ μιαιφονίας ἀρχὴν τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εὐδοκίμησιν ἐποιήσατο, πέπτωκεν εἰς ἀράν, καὶ ἑπτὰ γέγονεν ἐκδικουμένων ἔνοχος. πολλαῖς γὰρ ἔνοχοι γεγόνασι δίκαις καὶ ποιναῖς ἀγρίαις ὑποπεπτωκότες στένοντές τε καὶ τρέμοντες διατελοῦσιν οἱ δείλαιοι· πανταχῇ γὰρ ξένοι, καὶ ἐπήλυδες καὶ περιδεεῖς, καὶ τὸ ὅτι μάλιστα τοῖς ἐλευθέροις πρεπωδεστάτην οὐκ ἔχοντες παρρησίαν. πλὴν ἐδέξατο σημεῖον ὁ Κάϊν τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτόν. ἀπόλωλε γὰρ οὐκ εἰσάπαν ὁ Ἰσραήλ· σέσωσται δὲ τὸ κατάλειμμα, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. καὶ τοῦτο εἰδὼς προανεφώνει λέγων· καὶ εἰ μὴ κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα· ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν. καὶ μέντοι καὶ πρὸς τῷδε καὶ ὁ θεσπέσιος μελῳδός. μὴ εἰς ἅπαν ἀφανίζεσθαι τὸν Ἰσραὴλ ἐλιπάρει, πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεόν. μὴ ἀποκτείνῃς αὐτοὺς μήποτε ἐπιλάθωνται τοῦ νόμου σου. πλὴν ἐκβέβηκεν ὁ Κάϊν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ.

γέγραπται

γέγραπται γὰρ οὕτως, ἐξῆλθε δὲ Κάϊν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ. πεπόνθασι δὲ τοιοῦτόν τι οἱ ἐξ Ἰσραήλ· πρὸς οὓς εἴρηται διὰ φωνῆς τοῦ προφήτου· ὅταν τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε πρός με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν. καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. ἀπεκτείνασι γὰρ τὸν τῶν ὅλων κύριον, καὶ τετολμήκασιν εἰπεῖν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀνοσιότητος, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. ἀλλὰ τὸ μὲν αἷμα τοῦ Ἄβελ, μόνου τάχα που κατακεκράγει τοῦ φονεύσαντος. τὸ δέ γε τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ καταπεκράγει μὲν, καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ὠμότητος καὶ ἀχαριστίας· ἐξῆρε δὲ τὸν κόσμον τῆς ἁμαρτίας ὡς κεχυμένον ὑπὲρ αὐτοῦ. τοιγάρτοι φησὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος προσεληλυθέναι ἡμᾶς τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους αἵματος ῥαντισμοῦ κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ. πρέποι δ' ἂν κἀκεῖνο εἶναι τοῖς εἰρημένοις ἐπενεγκεῖν. μετὰ γάρ τοι τὸ ἐκτεθνάναι φησὶ τὸν Ἄβελ, ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱὸν, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ, λέγουσα. ἐξανέστησε γάρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ Ἄβελ, ὃν ἀπέκτεινε Κάϊν. εἶτα μεθ' ἕτερα· ἔζησε δέ, φησι, Ἀδὰμ τριάκοντα καὶ διακόσια ἔτη· καὶ ἐγέννησε κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ. ἄθρει δὴ οὖν ὅτι μετὰ τὸν Ἄβελ θάνατον, ἐμφερέστατος τῷ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ, τουτέστι τῷ Ἀδὰμ, τίκτεται πάλιν υἱὸς Σήθ. μετὰ γάρ τοι τὸ ἀποθανεῖν κατὰ σάρκα τὸν Ἐμμανουήλ, ἕτερον εὐθὺς ἀνέφυ σπέρμα τῷ Ἀδὰμ καταπλουτοῦν ἐν ἑαυτῷ τῆς θείας εἰκόνος τὸ ὑπέρτατον κάλλος· ἀναμορφούμεθα γὰρ εἰς Χριστὸν διὰ πνεύματος οἱ πιστεύοντες. ὅτι δὲ τούτοις γένους ῥίζα τις ὥσπερ καὶ πρόφασις ὁ Χριστοῦ γέγονεν θάνατος, αὐτὸς τοῦτο πιστώσεται λέγων. Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. ὅτε τοίνυν πέπτωκεν οἷά τις κόκκος εἰς γῆν, ἀστάχυος δίκην, πολλοστὸς ἀνέφυ, τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἀναπλαττομένης ἐν αὐτῷ, πρὸς τὴν ἐν ἀρχαῖς εἰκόνα, καθ' ἣν ὁ πρῶτος γέγονεν ἄνθρωπος. ἄξιον δὲ καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἡμᾶς πολυπραγμονεῖν γένος, τό τε τοῦ Κάϊν φημὶ καὶ τοῦ Σήθ· προσέσται γὰρ δή τι κἀντεῦθεν ἡμῖν τὸ πλεῖον εἰς ὄνησιν· γέγραπται δὲ οὕτως. καὶ ἔγνω Κάϊν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν Ἐνώς. καὶ ἦν οἰκοδομῶν πόλιν, καὶ ἐπωνόμασε τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἐνώς. ἐγεννήθη δὲ τῷ Ἐνὼς Γαϊδάδ· καὶ Γαϊδὰδ ἐγέννησε τὸν Μαουιήλ. καὶ Μαουιὴλ ἐγέννησε τὸν Μαθουσάλα. καὶ Μαθουσάλα ἐγέννησε τὸν Λάμεχ, καὶ ἔλαβεν ἑαυτῷ Λάμεχ δύο γυναῖκας· ὄνομα δὲ τῇ μιᾷ Ἀδὰ, καὶ ὄνομα τῇ δευτέρᾳ Σελλά. εἶπε δὲ γυναιξὶν Ἀδᾷ καὶ

Ita enim scriptũ est: *Egressusq; Cain à facie Domini.* Tale quid accidit Israelitis, ad quos dictũ est per vocem Prophetæ: *Quando extenderitis manus vestras ad me, auertam oculos meos à vobis, & si multiplicaueritis orationẽ vestram, non exaudiã vos. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Occiderũt enim vniuersorũ Dominũ, & præ nimia impietate ausi sunt dicere: *Sanguis eius super nos & super filios nostros.* Atqui sanguis Abel aduersus solum interfectorem clamauit: pretiosus verò CHRISTI sanguis clamauit aduersus Iudæorum crudelitatem atque ingratitudinẽ: liberauit autem mundum à peccato, vtpote fusus pro ipso. Idcirco etiã diuinus Paulus ait, *accedere nos, qui per fidem iustificati sumus, fusione sanguinis meliùs loquente quàm sanguis Abelis.* Illud verò etiam ijs quæ dicta sunt adijciendum puto: *Postquam enim*, inquit, *mortuus est Abel, cognouit Adam Euam vxorem suam, & concipiens peperit filium, & vocauit nomen eius Seth, dicens; Suscitauit enim mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain.* Deinde paulo pòst: *Vixit autem*, inquit, *Adam ducentos & triginta annos, & genuit iuxta imaginem ipsius, & iuxta similitudinem ipsius, & vocauit nomen eius Seth.* Vide itaque quòd post obitum Abelis simillimus ei, qui ad imaginem ac similitudinem Dei factus erat, hoc est Adamo, nascitur rursum filius Seth. Postquam enim secundùm carnem mortuus est Emanuel, aliud statim ortum est semen Adamo, supremam in seipso diuinæ imaginis pulchritudinem lucrifaciens. *Trãsformati enim sumus in* CHRISTVM *per spiritum credentes.* Quòd autẽ his veluti radix quædam generis & occasio CHRISTI mors fuerit, ipsemet testatur dicens: *Amen, amen dico vobis: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si verò mortuum fuerit, multum fructũ adfert.* Quando igitur cecidit in terram veluti granum quoddam, instar spicæ, multiplex exortum est, reformata in ipso humana natura ad primam illam imaginem, ad cuius similitudinem primus homo creatus fuit. Operæ pretium verò fuerit progeniem etiam vtriusque inquirere, Caini inquam & Seth. Nam etiam inde aliquid vtilitatis nobis accesserit. Ita verò scriptũ est: *Et cognouit Cain vxorem suam, & concipiens peperit Enos, & erat ædificans vrbem, & cognominauit vrbem nomine filij sui Enoch. Genuit autem Enos Gaidad, & Gaidad genuit Mauiael, & Mauiael genuit Mathusalem, & Mathusalem genuit Lamech, & accepit sibi Lamech duas vxores, nomen vni Ada; & nomen secundæ Sella. Dixit autem Lamech vxoribus suis Ada &*

Isaia 1.15.

Matt. 27.25

Sanguinis Abel & sanguinis Christi differentia.

Heb. 12.24.

Genes. 4.25.

Gen. 5.3.

CHRISTI mors radix generalis credentibus

Ioan. 12.24.

Gen. 4.17.

Sella: Audite vocem meam vxores Lamech, auribus percipite sermones meos: quia virum occidi in vulnus mihi, & adolescentem in liuorem mihi, quia septies vindicatũ est ex Cain, ex Lamech autem septuagies septies. Habes in his manifestam filiorum ac progeniei Cain narrationem. Videamus autem etiam Seth progeniem. Scriptum autem est rursus: *Vixit autem Seth ducentos & quinq. annos, & genuit Enos*, de quo sacra Scriptura inquit, † *Hic sperauit inuocari nomine Domini Dei. Et facti sunt omnes dies Seth duodecim & nongenti anni, & mortuus est. Et vixit Enos annos centum nonaginta, & genuit Cainan, & facti sunt omnes dies Enos quinque & nongenti anni, & mortuus est. Et vixit Cainan centum & septuaginta annos, & genuit Malalehel. Et facti sunt omnes dies Cainan decem & nongenti anni, & mortuus est. Et vixit Malalehel centum & sexaginta quinque annos, & genuit Iared. Et facti sunt omnes dies Malalehel octingenti & nonaginta quinq. anni, & mortuus est. Et vixit Iared annos centum sexaginta duos, & genuit Enoch.* Deinde ait, *Et placuit Enoch Deo, & non inueniebatur; quia transtulit eum Deus.* Vides itaque, præ alijs quo pacto nominantur quidem posteri Cain, generisque ipsius series atque successio narratur: numerus verò annorum vitæ vniuscuiusque nequaquam computatur, quemadmodum posterorum Seth. Describitur enim vniuscuiusque vitæ spatium etiam antequam filios generẽt, & postea, vt ex sacris Litteris facilè cuiuis constiterit. Argumento igitur hoc minimè obscuro fuerit, ijs qui rectè omnino de his iudicare velint, quòd Deus non sustineat peccatorum vitam cognoscere. Audient itaque in diuino tribunali dicentem CHRISTVM: *Amen dico vobis nunquam cognoui vos.* Atqui nihil planè quod in cognitionem cadit, Deum totius vniuersi præterit. Sciens autem, *non nouit peccatores*, ob nimiam ipsorum auersionem. Idcirco silentio prætermissum est tempus vitę posterorũ Cain. Nihil enim egerunt memoria dignum, sed quæ potiùs verisimile erat damno futura ijs, qui in eorum lectionem incidissent. Meritò igitur in memoria apud Deum non fuerunt. Magnam verò rationem habet cognoscendi accuratè vitam Sanctorum, nihilque, vt arbitror, quod ad eos pertinet, diuinam atque immortalem mentem præterit. Quod & ipse Dominus noster IESVS CHRISTVS testatur dicens: *Nonne duo passerculi asse veneunt, & vnus ex ijs non cadet in terram absque Patre meo qui in cælis est? vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.* Si autem capillorum etiam no-

Genes. 5. 8.

† *Vulg.* Hic cœpit inuocare nomen Domini. *Gen. 4. 26.* *Theodoret. & Suidas:* Hic cœpit vocari nomine Domini. *Vide hic Corn. à Lapide Societ.* IESV.

Numerus annorum vitæ in posteris Cain cur in sacris Litteris taceatur.

Deus peccatorum vitam cognoscere non sustinet.

Matt. 25. 12 *Luc. 13. 46.*

Sanctorum vitam Deus cognoscet.

Matt. 10. 29

Σελλά· ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου γυναῖκες Λάμεχ· ἐνωτίσασθέ μου τοὺς λόγους· ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοὶ, καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα ἐμοί· ὅτι ἑπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ Κάϊν, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ἔχεις ἐν τούτοις τῆς ἐκ Κάϊν παιδολογίας σαφῆ τὴν ἀφήγησιν· ἴδωμεν καὶ τίς ἐστιν ἡ ἀπὸ Σήθ. γέγραπται δὲ πάλιν οὕτως· ἔζησε δὲ Σήθ πέντε, καὶ διακόσια ἔτη, καὶ ἔτεκε τὸν Ἐνώς· περὶ οὗ τὸ ἱερὸν γράμμα φησί· οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ, καὶ ἐγένοντο πᾶσαι αἱ ἡμέραι Σήθ, δώδεκα καὶ ἐννακόσια ἔτη, καὶ ἀπέθανε. καὶ ἔζησεν Ἐνώς ἔτη ἑκατὸν ἐννενήκοντα, καὶ ἐγέννησε τὸν Καϊνάν. καὶ ἐγένοντο πᾶσαι αἱ ἡμέραι Ἐνώς, πέντε καὶ ἐννακόσια ἔτη, καὶ ἀπέθανε. καὶ ἔζησε Καϊνὰν ἑβδομήκοντα ἔτη καὶ ἑκατὸν, καὶ ἐγέννησε τὸν Μαλελεήλ. καὶ ἐγένοντο πᾶσαι αἱ ἡμέραι Καϊνὰν δέκα ἔτη καὶ ἐννακόσια, καὶ ἀπέθανε. καὶ ἔζησε Μαλελεὴλ πέντε καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν ἔτη, καὶ ἐγέννησε τὸν Ἰάρεδ. καὶ ἐγένοντο πᾶσαι αἱ ἡμέραι Μαλελεὴλ ἔτη πέντε καὶ ἐννενήκοντα καὶ ὀκτακόσια, καὶ ἀπέθανε. καὶ ἔζησεν Ἰάρεδ δύο καὶ ἑξήκοντα ἔτη καὶ ἑκατὸν, καὶ ἐγέννησε τὸν Ἐνώχ. εἶτά φησιν. εὐηρέστησε δὲ Ἐνὼχ τῷ θεῷ, καὶ οὐχ εὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός. ἄθρει δὴ οὖν, καὶ παρά γε δὴ τῶν ἄλλων, ὡς ὀνομάζονται μὲν οἱ ἐκ Κάϊν, καὶ ὁ τῆς τῶν γενῶν διαδοχῆς ἕρπει λόγος. οὐ μὴν ὅτι καὶ εἰς πόσον ἐτῶν ἀριθμὸν ὁ τῆς ἑκάστης ζωῆς ἐκτείνεται χρόνος προσενήνεκται σαφῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπὶ τῶν γεγονότων ἀπὸ Σήθ. † ἀναγέγραπται γὰρ ἀκριβῶς ὁ ἑκάστου χρόνος· τίνα τε καὶ πόσον ἐβίω καὶ πρὸ τέκνων γονῆς, καὶ μετὰ τοῦτο. ἔτι λεπτῶς καὶ ἀκριβῶς ἀναμάθοι τις ἂν ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων. μήνυσις οὖν ἄρα καὶ τοῦτό ἐστι οὐκ ἀσυμφανὴς τοῖς γε ὅλως τὰ τοιάδε φιλοκρινεῖν ᾑρημένοις, ὡς οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο θεὸς τὴν τῶν φιλαμαρτημόνων εἰδέναι ζωήν. ἀκούσονται γοῦν ἐπὶ τοῦ θείου βήματος λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. διαπέπτει μὲν γὰρ οὐδὲν τό γε ἧκον εἰς εἴδησιν λέγω τὸν τῶν ὅλων θεόν. εἰδὼς δὲ οὐκ οἶδε τοὺς φιλαμαρτήμονας, διά γε τῆς εἰς αὐτοὺς ἀποστροφῆς τὸ ἄγαν ἐντονές. οὐκοῦν σεσιώπηται μὲν τοῖς ἐκ Κάϊν, ὁ τῆς ζωῆς χρόνος. πεπράχασι γὰρ ἀξιάκουστον μὲν οὐδὲν· ἃ δὲ ἦν εἰκὸς, καὶ πρὸς ζημίαν ἔσεσθαι τοῖς ἐντυγχάνουσι τῇ περὶ αὐτῶν συγγραφῇ. † ἠμοιρήκασιν δὴ οὖν, καὶ μάλα δικαίως, καὶ τῆς παρὰ θεῷ μνήμης. ποιεῖται γε μὴν ἐν λόγῳ τὸ εἰδέναι λεπτῶς τὸν τῶν ἁγίων ζωὴν, καὶ οὐδὲν οἶμαι τῶν κατ᾽ αὐτοὺς ἐξοίχοιτο ἂν τὸν θεῖόν τε καὶ ἀκήρατον νοῦν. καὶ πιστώσεται λέγων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τῆς γῆς ἄνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσίν. εἰ δὲ ἐν λόγῳ τίθεται παρὰ θεῷ

καὶ ὁ

† ἴσως ἀναγεγράφθαι.

† ἴσως ἠμοιρήκασιν. ἀπὸ τοῦ ἀμοιρέω.

καὶ ὁ τῶν τριχῶν ἀριθμός. διά τοι τὸ πάντα σαφῶς εἰδέναι τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ ἐν φροντίδι ποιεῖ· κατὰ τίνα δὴ τρόπον ὁ † αὐτῆς τῆς ζωῆς ἀγνοηθείη καιρός; ὀφθαλμοὶ γὰρ, φησι, κυρίου ἐπὶ δικαίους. καὶ ὁ μὲν δεύτερος εὐθὺς ἀπὸ Κάϊν Ἐνὼς, ἐπώνυμον ἔσχεν ἐν τῇ γῇ πόλιν· καί τοι τῶν ἁγίων ὡς ἐν αὐχήματος τάξει πεποιημένων τὸ χρῆναι φρονεῖν καὶ λέγειν. οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν· ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. ἡγουμένων τε καὶ ὀνομαζόντων παροικίαν τὴν ἐν τῷδε τῷ βίῳ ζωήν. ψάλλει † δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. ἄνες μοι, ὅτι ἐγὼ πάροικος εἰμὶ ἐν τῇ γῇ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. περὶ δὲ τῶν τὰ ἐπίγεια φρονούντων· ἐν τῷ μη΄ ψαλμῷ λέγει, ἐπεκαλέσαντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν. ἀνέφυ δὲ ἀπὸ Σὴθ ὁ θεσπέσιος Ἐνώς· περὶ οὗ γέγραπται· οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τῷ ὀνόματι κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. τὸ γὰρ ἐν Χριστῷ γένος ἅγιον καὶ ἱερὸν, καὶ ἐν ἐλπίδι δόξης τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον. εἴπερ ὄντες ἐκ γῆς κεκλήμεθα πρὸς υἱοθεσίαν τοῦ πάντων δεσπότου, καὶ εἰς ἀδελφότητα τοῦ Χριστοῦ. ὃς δι' ἡμᾶς γέγονε καθ' ἡμᾶς· ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐν ἀμείνοσί τε καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον θεοὶ, δηλονότι χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τὴν δόξαν ἀποκερδαίνοντες· ἐγὼ γὰρ εἶπα, φησι, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. ἤλπισε τοίνυν Ἐνὼς κληθήσεσθαι παρ' ἑτέρων ἐπ' ὀνόματι κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτοῦ· τουτέστι, θεός. ἐπειδὴ γὰρ ἦν οὐκ ἀθαύμαστος τοῖς τῆς ὁσιότητος ἐμπρέπων αὐχήμασι. θεὸν ὠνόμαζον αὐτὸν τῶν ἐπιεικεστέρων τάχα τινὲς τῇ ὑπερτάτῃ τιμῇ στεφανοῦν ἡγούμενοι. ἡκέτω δὴ οὖν ὁ λόγος ἡμῖν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον σκοπόν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ, εἰ καί εἰσιν εἰκόνες τῶν ἀπὸ Κάϊν· ὅτι μέν εἰσι, γινώσκονται παρά γε τοῦ πάντων θεοῦ. ὅτι δὲ τὴν ἀπογραφὴν ἐν † βίβλῳ ζωῆς οὐκ ἔχουσι, σαφὲς ἂν γένοιτο διά γε τοῦ σεσιγῆσθαι τῶν ἀπὸ Κάϊν τὴν ζωήν. ὅτι γὰρ ἀναγραπτὸν τὸ ἐν Χριστῷ γένος, καὶ ἐν μνήμῃ τῇ παρὰ θεῷ, παραδείξειεν ἂν οἶμαί που τὸ ἀναγεγράφθαι σαφῶς, τὴν τῶν δικαίων ζωὴν, φημὶ δὴ τῶν ἀπὸ Σήθ. καὶ ὁ μὲν Ἐνὼς δεύτερος εὐθὺς ἐκ Κάϊν, πόλιν ἔσχεν ἐπώνυμον. φρονοῦσι γὰρ μόνα τὰ ἐπὶ γῆς οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι τὴν τῶν πρωτοτόκων οὐκ εἰδότες ἐκκλησίαν· οὔτε μὴν εἰς τὴν ἄνω σπεύδοντες πόλιν. εὐδοκιμεῖ δὲ λίαν ὁ ἀπὸ Σήθ, τουτέστιν Ἐνώς. ὀνομάζεται γὰρ ἤδη καὶ θεός. πεπλουτήκαμεν δὲ διὰ πίστεως τὴν ἐπὶ τῷδε δόξαν, οἱ Χριστῷ προσδεδραμηκότες, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἀπρὶξ ἡμμένοι. προσθείην δ' ἂν ἔτι καὶ ἑτέραν εἰς ἔρευναν ἐπιτήρησιν ἀναγκαίαν. γενεαλογοῦν γὰρ εἴπερ

† ἴσως αὐτῶν.

† ἴσως δέ που.

† ἐν βιβλίῳ.

strorum numerus Deo curę sit, ideoque omnia quæ ad nos pertinent, ipsi explorata sint, eorumque rationem habeat, quonam pacto vitæ tempus ignorat? *Oculi enim*, inquit, *Domini super iustum.* Atqui secundus statim à Cain Enoch, sui nominis vrbem in terra habuit; cùm alioqui sancti id sibi cogitandum ac dicendum, atque in hoc gloriandum censeant: *Non habemus hic manentē ciuitatem, sed futuram inquirimus*; cuius architectus atque opifex est Deus. Vitam verò huius sæculi, peregrinationem esse existiment & vocent. Ita verò alibi diuinus Dauid psallit: *Remitte mihi, quia aduena sum in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei.* De ijs verò qui terrena cogitant, in Psalmis ita ait: *Cognominarunt nomina sua in generationibus suis.* Ortus autem est ex Seth diuinus Enos, de quo scriptum est: *Hic sperauit inuocare nomen Domini Dei sui.* Genus enim in CHRISTO sacrum ac sanctum, & in spe gloriæ supra hominem versatur. Siquidē cùm terreni simus, adoptati sumus in filios omnino Domini, & in fratres CHRISTI, qui propter nos factus est similis nobis, vt etiam nos per ipsum præstantiorem atque humana maiorem gloriam, Dei nimirum gratia atque benignitate, consequeremur. *Ego enim dixi*, inquit, *Dij estis, & filij Excelsi omnes.* Sperauit itaq; Enos vocari ab alijs nomine Domini Dei sui, hoc est, Deus. Cùm enim esset non absque admiratione sanctitatis gloria excellens, Deum ipsum vocarunt humaniores quidam, supremo illum honore ornare cupiētes. Procedat itaque nobis ad propositum sermo. Iudæi etenim (qui & figura sunt posterorum Cain) quòd quidem sunt, cognoscuntur ab omnium Deo: quòd verò non sint descripti in libro vitæ, manifestum est ex eo, quòd vita posterorū Cain silentio prætermissa sit. Quòd enim descriptum sit genus in CHRISTO, & in memoria apud Deum, demonstrat apertè, literis proditam esse ac descriptam iustorum vitam, eorum inquam, qui ex Seth orti sunt. Atque Enoch quidem secundus statim ex Cain, vrbem habuit ex suo nomine. Sola etenim terrena cogitant miseri Iudæi, primogenitorum Ecclesiam non cognoscētes, neque ad cælestem ciuitatem contendentes. Præclarus autem euadit filius Seth, hoc est, Enos. Vocatur enim iam etiam Deus. Huius verò rei gloria donati sumus, qui per fidē CHRISTO nos copulauimus, speique in ipsum firmiter adhæsimus. Addam verò his aliam etiam non inutilem considerationem. Si quis enim Caini & Seth posterorum genus

Matt.10.30.

Psal.33.16.

Hebr.13.14.

Vita, via est & peregrinatio.

Psal.38.13. & 14.

Psal.48.12.

Genes.4.26.

Psal.81.6. Ioan.10.34.

Enos cur vocatus sit Deus.

Iudæi typus posterorum Cain.

recenseat, præfixo vtriusque veluti radice quadam Adamo, septimum quidem ab eo inueniet Lamech ex Cain natum; septimum verò rursum Enoch ex Seth: ita enim vtriusq; series sese habet: *Adam, Cain, Enoch, Gaidad, Mauiael, Mathusalem, Lamech*. Et rursus, *Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Iared, Enoch*. Videamus itaque in quibus vterque. *Lamech* enim cum vxoribus suis consuetudinem habuit, dicens: *Audite vocem meam vxores Lamech, auribus percipite sermones meos; quia virum occidi in vulnus mihi, & adolescentulum in liuorem mihi, quia septies vindicatum est ex Cain: ex Lamech verò septuagies septies.* Iustus autem *Enos fide translatus est ne videret mortem*, iuxta D. Pauli vocem, *& non inuentus est, quia transtulit eum Deus*. Siquidem in vltimis temporibus, in quibus sabbatismus in CHRISTO apparuit, pauidus quidē Israël & supplicij metu correptus videtur. quippe qui virum occiderit, & de sanguine sancto accusatus, multo verò magis quàm Cain ipse. Nam ille cùm in vnum tantū ex nobis peccasset, septem factus est vindictis obnoxius: hic verò in ipsum Emanuelem commisso flagitio multo grauiore supplicio afficitur. Vindicatum enim est ex Cain septies; ex Israël verò septuagies septies. Par enim pro impietatis grauitate supplicium est irrogandum. Qui verò per fidem in CHRISTVM aduentus ipsius tempore illustres fuerint, nequaquam inuenientur, quærente Satana. Transferētur enim à Deo ad incomparabiliter meliorem ac præclarā vitam ex morte & corruptione ad sempiternā vitam: à cogitando carnalia, ad ea quæ Deo placent præstanda, ex ignominia ad gloriam, ex infirmitate ad potentiam, in CHRISTO IESV Domino nostro, per quem & cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Genes. 4. 23.

Enos translatus à Domino quid spiritualiter significet

Heb. 11. 5.

Iudæorum perfidia.

ἔλοιτό τις λόγος τι ἀπὸ Κάϊν καὶ Σὴθ· προταχθεὶς ἑκατέρου ῥίζαν ὥσπερ τινὰ τοῦ Ἀδὰμ, ἕβδομον μὲν εὑρήσει Λάμεχ διὰ τοῦ Κάϊν ἐρχόμενον· ἕβδομον δὲ αὐτὸν Ἐνὼχ διὰ τοῦ Σὴθ γεγονότα. ἔχει δὲ οὕτως ἡ ἐπ' ἀμφοῖν τῶν γεννητῶν ἀπαρίθμησις· Ἀδὰμ, Κάϊν, Ἐνὼς, Γαιδὰδ, Μαχίας, „ Μαθουσάλα, Λάμεχ. καὶ πάλιν. Ἀδὰμ, Σὴθ, „ Ἐνὼς, Καϊνὰν, Μαλελεὴλ, Ἰάρεδ, Ἐνὼχ. ἴδωμεν τοίνυν ἐν τίσιν ἑκάτερος. ὁ μὲν γὰρ Λάμεχ ταῖς ἑαυτοῦ γυναιξὶν ἀνεκοινοῦτο λέγων· ἀκούσατέ μου τῆς φωνῆς γυναῖκες Λάμεχ· „ ἐνωτίσασθέ μου τοὺς λόγους· ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοὶ. καὶ νεανίσκον εἰς „ μώλωπά μοι· ὅτι ἑπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ „ Κάϊν. ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά· ὁ „ δὲ δίκαιος Ἐνὼχ πίστει μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνὴν, καὶ οὐχ ηὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός. ἐν ἐσχάτοις γὰρ καιροῖς, καθ' οὓς ὁ ἐν Χριστῷ πέφηνε σαββατισμὸς, περιδεὴς μὲν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τὸν τοῦ κολάζεσθαι φόβον ὁρᾶται πεσών. ὡς ἄνδρα ἀπεκτονὼς, καὶ ἐφ' αἵματι λοιπὸν τῷ ἁγίῳ κρινόμενος· πολὺ δὲ μειζόνως ἢ Κάϊν αὐτός. ὁ μὲν γὰρ εἰς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς πεπλημμεληκὼς, ἑπτὰ γέγονεν ἐκδικουμένοις ἔνοχος· ὁ δὲ εἰς αὐτὸν δὲ δυσσεβήσας τὸν Ἐμμανουὴλ, πολὺ δὴ μειζόνως εὐθυνέται. ἐκδεδίκηται μὲν γὰρ ἐκ Κάϊν ἑπτάκις· ἐκ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ἔψεται γὰρ ἀναλόγως ταῖς δυσσεβείαις ἡ δίκη. οἱ δὲ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως εὐδοκιμήσαντες κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ καιρὸν, οὐκ ἂν εὑρεθεῖεν ἐπιζητοῦντος τοῦ Σατανᾶ. μετατεθήσονται γὰρ παρὰ θεοῦ πρὸς τὴν ἀσυγκρίτως ἀμείνονα καὶ εὐκλεεστέραν ζωὴν παρὰ θεοῦ ἐκ θανάτου καὶ φθορᾶς εἰς μακραίωνα βίον, ἀπὸ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκὸς, εἰς τὸ δρᾶν ἐθέλειν τὰ ἁνδάνοντα θεῷ, ἐξ ἀτιμίας εἰς δόξαν, ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

GLAPHYRORVM IN GENESIM LIBER SECVNDVS.

De Noë & Arca.

Genes. 6. 9.

NOE fuit vir bonus ac pietatis quidem supremæ syncerus amator, huiusque rei gloriam omnibus rebus præferens. Cùm autem splendidus ac conspicuus, celeberque admodum fuerit, meritò ille supremis laudibus ornatus ad-

ΓΛΑΦΥΡΩΝ ΕἸΣ ΤῊΝ ΓΈΝΕΣΙΝ ΒΙΒΛΊΟΝ ΔΕΎΤΕΡΟΝ.

Περὶ τοῦ Νῶε καὶ τῆς κιβωτοῦ.

ΝΩΕ γέγονεν ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ φιλοθείας μὲν τῆς ἀνωτάτω γνήσιος ἐραστὴς, εὐδοκιμήσεως δὲ τῆς εἰς τοῦτο προτιθεὶς οὐδέν. ἐπειδὴ δὲ ἦν λαμπρὸς, καὶ περίοπτος, καὶ εὐκλεὴς ἄγαν, καὶ διαβόητος. τοῖς αὐχήμασιν εὖ μάλα καλεστεμμένος, εἰ-

κότως

κότως ἐθαυμάζετο. ἕρπει δὴ οὖν ἐπ' αὐτὸν ὁ λόγος, καὶ τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας εἰκόνα καὶ τύπον ἀναθεὶς ὥσπερ τινὰ τὴν † ἐπ' αὐτῶν γενομένην οἰκονομίαν, ὀνήσειεν ἂν ὥς γε οἶμαι, καὶ οὐ μετρίως τοὺς ἐντευξομένους. φέρε δὴ οὖν ἕκαστα τῶν κατ' αὐτὸν ὡς ἔνι διηγησώμεθα, τὸ τῆς ἱστορίας ἀπολεπτύνοντες πάχος, καὶ εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν μεταχρωννύντες ἀστείως τὰ ἐμφανῶς γεγονότα. γεγέννηται τοίνυν ἐξ Ἀδὰμ ὁ Σὴθ μετὰ τὴν Ἄβελ σφαγήν. ἀπὸ δέ γε τοῦ Σὴθ ὁ Ἐνώς, ὃς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. κέκληται γὰρ παρὰ τοῖς τηνικάδε θεὸς ὁ Ἐνώς. ἐπειδὴ γὰρ ἐτεθήπεσαν τῆς ἐνούσης αὐτῷ δικαιοσύνης τὸ μέγεθος, θεὸν ὠνόμαζον εὐθύς. πρέπειν ὅτι μάλιστά γε τῇ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῇ τὴν ἐπωνυμίαν ἡγούμενοι. ἀπὸ δὲ τοῦ Ἐνώς, ἤτοι τοῦ ἐπίκλην θεοῦ, γεγόνασι ἕτεροι, μεθ' οὓς καὶ Λάμεχ ὁ Νῶε πατήρ· ὡς ἐπὶ τῇ τοῦ παιδὸς γεννήσει, προφήτης εὐθὺς ἀναδείκνυται· καθάπερ ἀμέλει καὶ Ζαχαρίας ἐπὶ τῷ μακαρίῳ Βαπτιστῇ. Νῶε μὲν γὰρ ὁ Λάμεχ ὠνόμαζε τὸν υἱόν· ὅ ἐστιν ἀνάπαυσις. εἰ γλώσσῃ τῇ καθ' ἡμᾶς ἡ λέξις διερμηνεύοιτο. ἀποδιδοὺς δὲ ὥσπερ τὴν αἰτίαν τῆς τοιᾶσδε κλήσεως ὁ Λάμεχ, οὗτος, φησί, „διαναπαύσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων ἡμῶν, καὶ „ἀπὸ τῆς γῆς ἧς κατηράσατο κύριος ὁ θεός. ἐπὶ λαμπραῖς οὖν οὕτω καὶ λιπαρωτάταις ἐλπίσιν, ἡ Νῶε γέννησις προανεφωνεῖτο τοῖς πάλαι. καὶ ἦν δέκατος ἐξ Ἀδὰμ διὰ Σὴθ γενεαλογούμενος. μέχρις αὐτοῦ διήκοντος, τοῦ διακεκλῆσθαι δεῖν, πρὸς ἁπάντων θεοὺς, τοὺς „ἐξ Ἐνὼς γεγονότας τοῦ ἐπίκλην θεοῦ. ἀλλ' ἦν ὁ „Νῶε, φησί, πεντακοσίων ἐτῶν, καὶ ἐγέννησε „τρεῖς υἱούς, τὸν Σήμ, τὸν Χάμ, τὸν Ἰάφεθ. καὶ ὁ μὲν Σὴμ τελειότης, ἤτοι φύτευμα μετονομάζοιτο ἂν ἐξ Ἑβραίων εἰς Ἑλλάδα φωνήν· θερμασία δὲ ὁ Χάμ· πλατυσμὸς δὲ „ὁ Ἰάφεθ. εἶτά φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ἐγέ„νετο δὲ ἡνίκα ἤρξαντο οἱ ἄνθρωποι πολλοὶ γί„νεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ θυγατέρες ἐγεννήθησαν „αὐτοῖς. ἰδόντες δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας „τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυ„τοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο. „καὶ εἶπε κύριος ὁ θεός. οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ „πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, εἰς „τὸν αἰῶνα, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. ἔσον„ται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ρκ' ἔτη. οἱ δὲ γίγαν„τες ἦσαν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. „καὶ μετ' ἐκεῖνο. ὡς ἂν εἰσεπορεύοντο οἱ υἱοὶ τοῦ „θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ „ἐγεννῶσαν ἑαυτοῖς. ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ γίγαντες οἱ „ἀπ' αἰῶνος οἱ ἄνθρωποι οἱ ὀνομαστοί. ἐπειδὴ γὰρ εἰς πολλὴν ἤδη πληθὺν τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξετείνετο γένος, εἰς ἐπιθυμίαν ἐκτοπωτάτην γυναικῶν ἐκπεπτωκότες οἱ υἱοί, φησι, τοῦ θεοῦ, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο. οἶδα μὲν οὖν ὅτι τῶν ἀντιγράφων τινὰ περιέχει

† ἴσως ἐπ' αὐτόν.

ὅτι ὁ Νῶε ἀνάπαυσις ἑρμηνεύεται.

mirationem sui concitauerit. Ad illum itaque sermo tendit, & salutis per CHRISTVM imaginem quandam ac typum, ea quæ ipsi acciderunt, statuens, non mediocriter lectores iuuerit. Age itaque singula quæ ad eum pertinent, quoad eius fieri potest explicemus, historiæ ruditatem expolientes, quæque planè acta sunt, ad spiritualem contemplationem scitè transferentes. Natus igitur est ex Adam Seth post Abelis cædem. Ex Seth autem Enos, qui † sperauit vocari nomine Domini Dei sui. Vocatus enim est ab eius temporis hominibus Deus Enos: siquidem cùm iustitiæ, qua præditus erat, magnitudinem mirarentur, Deum statim nominarunt, conuenientem maximè hominis virtuti eam appellationem existimantes. Ex Enos verò, siue eo cui cognomen erat Deus, nati sunt alij, post quos etiam Lamech pater Noë: qui in filij natiuitate propheta statim est declaratus, quemadmodum ferè etiam Zacharias in beato Baptista. Lamech enim filium suum vocauit Noë, quod significat requiem, si in nostram linguam ea vox transferatur. Reddens verò quodammodo huiuscemodi appellationis causam Lamech: *Hic*, inquit, *quiescere faciet nos ab operibus nostris, & à terra, cui maledixit Dominus Deus.* De splendida igitur adeò atque optima spe Noë natiuitas prædicta est veteribus. Et quidem decimus fuit ab Adam per Seth in generis serie, peruenitque ad ipsum vsque vocari ab omnibus Deos Enos posteros cognomento Dei. *Cæterùm erat*, inquit, *Noë quingentorum annorum, & genuit tres filios, Sem, Cham, & Iaphet*: & Sem quidẽ, si hebræam significationem græcè transferas, *perfectionem* siue *plantam* significat: Cham verò *caliditatem*: Iaphet autem *dilatationẽ*. Deinde inquit sacra Scriptura: *Et factum est, quando cœperunt homines multiplicari super terram, & filiæ natæ sunt eis. Videntes autem filij Dei filias hominum, quòd pulchræ sunt, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Et dixit Dominus Deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, in æternum, eò quòd sint ipsi carnes. Erunt autem dies illorum centum viginti anni. At gigantes erant super terram in diebus illis.* Et post illud: *Postquam ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, & genuerunt illis: isti fuerunt gigantes à seculo homines nominati.* Postquam enim humanum genus in magnam multitudinem est propagatum, in absurda mulierũ desideria prolapsi, inquit, filij Dei, acceperunt sibiipsis mulieres ex omnibus quas elegerãt. Neque verò ignoramus, in quibusdã exemplaribus ita apertè

† Secundum LXX. Gen. cap. 4. 26 fine. Vulg. cœpit inuocare nomen Domini.

Enos cur Deus vocatus sit.

Luc. 1.

Noë, quid significet.

Sem, quid significet.

Cham quid significet.

Iaphet quid significet.

Genes. 6. 1.

Gen. 6. 4.

Gen.6.4. legi: *Videntes autem angeli Dei filias hominum.* Præterea detorquent quidam voluptuariæ huius vitę incusationem, adeoque turpium cupiditatum culpam in perditos angelos conijciunt, qui à principio suo desciuerũt, sicut scriptum est. Ego verò quemuis animi morbum illis conuenire dixerim, atque asseruerim: rei verò probationem quàm longissimè ab eo quod rationi consentaneũ est, ferri sinere absurdum inprimis, meo quidem iudicio, fuerit. Hoc enim nostrum institutũ est, singulorum, quæ scripta sunt, veritatem inquirere; non autem in vniuersum dæmoniaci gregis morbos intelligere. Semper enim cupiditates innatos in nobis motus sequi videmus. Aut enim carnis vitia amamus, aut per quæ ea, quæ ad carnem pertinent fiunt, maximi facere solemus. Voluptates autem nequaquam nos extra naturales leges ferunt, iuxta id quod mihi benè ac verè habere videtur; vtpote, exempli gratia, esus ac potus, & naturalis cum mulieribus congressus, carnis sunt opera & vitia. Diuitiarũ autem ac gloriæ desideria carnis voluptatibus inseruiunt, omniaque ferè per hæc in mũdo procedũt vitia, iuxta 1.Ioan.2.16. illud à sapiente discipulo dictũ. Quoniam *omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Eiuscemodi rerum nos acerba grauiaque desideria, facilè inescant, ad ea cogitanda ac facienda quę carnis sunt. Vt verò ea quę extra corpus ac præter naturam sunt amemus, nulla ratio nobis persuaserit. Deinde quo pacto non stultitiæ proximum sit dicere, spiritus carne superiores, ab eaque semotos carnalium amore tangi: qualem ad hoc naturalem motum habentes, aut qua lege eos incitante, quemadmodum ferè nos ipsos ad eiuscemodi affectibus laborandum, aut alijs? Neque verò harum rerum culpa dæmonum turbam liberamus. Impuri enim ac profani, atque in quoduis turpitudinis genus procliues sunt. Atqui laboret etiam, si placet, cum alijs, voluptatibus quoque naturæ suæ repugnantibus. Cæterùm quando diuina Scriptura inquit, quòd congressi sunt cum mulieribus; illæ verò pepererunt vocatos gigantes, hoc est ingentia monstra, cæterùm homines rationis participes; quid de hoc ampliùs ambigere oportet? Neque enim à spiritibus longissimè à carne semotis fiat in muliere hominis constitutio. Nugantur autem nonnulli, & vanis commentis rem inuoluunt, verisimilibus, vt arbitrantur, rationibus id quod impossibile est, palliantes. Illapsos enim dæmones in malos aiunt, ac per ipsos semina immissa.

Gigantes natos quo-pacto intelligendum.

σαφῶς· ἰδόντες δὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων. εἶτα περιτρέπουσί τινες τῆς φιλοσαρκίας τὰ ἐγκλήματα, καὶ τῆς οὕτω μυσαρωτάτης ἐπιθυμίας ἀνάπτουσι τὰς αἰτίας ὠλισθηκόσιν ἀγγέλοις, οἳ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν οὐ τετηρήκασι κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐγὼ δὲ ὅτι πᾶν μὲν ἀρρώστημα νοῦ πρέποι ἂν ἐκείνοις, φαίην ἂν καὶ συνθήσομαι. τὸ δέ γε τοῦ εἰκότος λογισμοῦ τὴν ἐπὶ τῷ πράγματι πίστιν ὡς ἀπωτάτω φέρεσθαι συγχωρεῖν, εἴη ἂν ὥς γέ μοι φαίνεται τῶν ἀτοπωτάτων. σκοπὸς γὰρ ἡμῖν τὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν γεγραμμένων ἀλήθειαν κατασκέπτεσθαι φιλεῖν, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τὰ τῆς τῶν δαιμόνων ἀγέλης ἐννοεῖν ἀρρωστήματα. μάλιστα μὲν γὰρ ἀεὶ τὰς ἐπιθυμίας ἑπομένας ὁρῶμεν τοῖς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς καὶ ἐμφύτοις κινήμασιν. ἢ γὰρ τὰ σαρκὸς ἀγαπῶμεν πάθη· ἢ δι' ὧν ἂν γένοιτο τὰ σαρκὸς, ταῦτα περὶ πλείστου ποιεῖν εἰθίσμεθα. ἔξω δὲ νόμων τῶν φυσικῶν, οὐκ ἀποκομίζουσιν ἡμᾶς ἡδοναὶ, κατά γε τὸ αὐτῷ μοι καλῶς τι καὶ ἀληθῶς ἔχειν δοκοῦν. οἷον φέρε εἰπεῖν, βρῶσίς τι καὶ πόσις καὶ ἡ γυναικῶν τυχὸν ὁμιλία φυσικὴ, σαρκὸς ἂν εἶεν ἔργα τι καὶ πάθη. πλούτου δὲ αὖ καὶ δόξης ἐπιθυμίαι, ταῖς τῆς σαρκὸς ὑπηρετοῦσιν ἡδοναῖς, καὶ σχεδὸν ἅπαντα διὰ τούτων ἔρχεται τὰ ἐν κόσμῳ πάθη, κατὰ τὸ λεχθὲν τῷ σοφῷ μαθητῇ, ὅτι „ πᾶν τὸ ἐν κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ „ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία „ τοῦ βίου. τῶν τοιούτων ἡμᾶς αἱ πικραὶ ἐπιθυμίαι καὶ δειναὶ, σαγηνεύουσιν εὐκόλως ἐπὶ τὸ φρονεῖν ἑλέσθαι καὶ δρᾶν τὰ σαρκός. τῶν γε μὴν ἔξω σώματος καὶ παρὰ φύσιν ἐρᾶν, οὐδεὶς ἀναπείσει λόγος. εἶτα πῶς οὐκ ἂν γένοιτο μωρίας ἐγγὺς τὸ σαρκικῶν ἐρᾶσθαι λέγειν τὰ σαρκὸς ἀνωτέρω καὶ ἐξεστηκότα πνεύματα· ποίαν εἰς τοῦτο κίνησιν ἔχοντα φυσικὴν· ἢ ποίου νόμου κατερεθίζοντος, καθάπερ ἀμέλει, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς εἴς γε τὸ χρῆναι διψᾶν τὰ τοιάδε τῶν παθῶν, ἄλλως τε; μὴ γὰρ δὴ τυχὸν τῆς ἐπὶ τούτοις αἰτίας ἀπαλλάττομεν τῶν δαιμονίων τὸ στῖφος. ἀνόσιον γὰρ καὶ βέβηλον καὶ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων εὐπετές. καὶ νοσείτω μετὰ τῶν ἄλλων εἰ δοκεῖ, καὶ τὰς παρὰ φύσιν ἡδονάς. ἀλλ' ὅταν ἡ θεία λέγει γραφὴ· ὡς συνήεσαν μὲν τοῖς γυναίοις. τὰ δὲ ἐτίκτετο τοὺς καλουμένους γίγαντας· τουτέστι ἐξαίσια τέρατα. πλὴν ἀνθρώπους λογικούς, τί δὴ ἄρα πρὸς τοῦτο διαλογίζεσθαι χρή; οὐ γὰρ ἀπό γε πνευμάτων τῶν ἀπωτάτω σαρκὸς γένοιτ' ἂν εἰς γύναιον ἀνθρώπου καταβολή. εἰκαιομυθοῦσι δέ τινες καὶ κατασοφίζονται τὸ χρῆμα, πιθανοῖς ὡς οἴονται λογισμοῖς τὸ ἀδύνατον ὑποκλέπτοντες· γεγονότα γὰρ ἐν ἀνδράσι τὰ πονηρά φασι δαιμόνια, δι' αὐτῶν εἰργάζετο τὰς τῶν σπερμάτων καταβολάς.

Absur-

ἀνάλλη δὲ σφόδρα καὶ ἀμαθίας ἐμπλέων τὸν λόγον αὐτοῖς εὑρήσομεν. ὃ γὰρ οὐκ εἴρηκεν ἡ θεία γραφὴ, τίνα δὴ τρόπον παραδεξόμεθα, καὶ ἐν τοῖς ἀληθῶς ἔχουσι καταλογιούμεθα; τοιγαροῦν ἀναγνωσόμεθα μᾶλλον. ἰδόντες δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο. ἐμπεδοῖ δὲ μᾶλλον ἡμῖν ὀρθῶς ἐχούσας τὴν τοιάνδε γραφὴν, καὶ ἡ παρὰ τῶν ἑτέρων ἑρμηνευτῶν ἀπόδοσις. Ἀκύλας μὲν γάρ φησιν, ἰδόντες δὲ οἱ υἱοὶ τῶν θεῶν τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων. Σύμμαχος δὲ αὖ ἀντὶ τοῦ υἱοὶ τῶν θεῶν, ἐκδέδωκεν οἱ υἱοὶ τῶν δυναστευόντων. υἱοὺς δὲ θεῶν καὶ μὴν καὶ δυναστευόντων τοὺς ἀπὸ γένους τοῦ Σὴθ καὶ τοῦ Ἐνὼς ὠνόμαζον. διά τοι τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ὁσιότητα καὶ φιλοθεΐαν, καὶ τὸ πάντων δύνασθαι καταθλεῖν τῶν ἀνθεστηκότων, ἐπαμύνοντός που κατὰ τὸ εἰκὸς τοῦ θεοῦ, καὶ περιφανὲς ἀποφαίνοντος τὸ ἱερώτατόν τι, καὶ ἅγιον γένος ὅπερ ἦν ἄμικτον τῷ ἑτέρῳ. τουτέστι τοῖς ἀπὸ Κάϊν καὶ μὴν καὶ Λάμεχ· ὃς δὴ καὶ κατ' ἴχνος ἰὼν τοῦ πατρὸς, γέγονε φονευτής. ὡμολόγει γάρ, ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοὶ, καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα ἐμοί. ἕως μὲν οὖν τὸ ἱερὸν γένος, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ ἀμιγὲς τοῦ χείρονος διετέλει, τὸ εἰς θεὸν εὐσεβείας τὸ κάλλος ἀκραιφνὲς ἔτι καὶ ἀπαραποίητον ἐναστράπτον ἐν αὐτοῖς ἦν καὶ ἀξιαγάστους ἐτίθει. ἐπειδὴ δὲ παρώλισθον εἰς φιλοσαρκίας, καὶ γυναίων ὥραις ἐκτοποθηκωμένοι πρὸς ἀπρέπειαν ἥσσων. ἔλαβον γάρ, φησιν, ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο ἐκ τῶν θυγατέρων τῶν ἀνθρώπων, τουτέστι τῶν ἀπὸ Κάϊν. καίτοι θεοὶ καὶ θεῶν υἱοὶ, καὶ δυναστευόντων ὀνομαζόμενοι, παρεκομίζοντο λοιπὸν πρὸς τὰ ἐκείνων ἤθη, καὶ εἰς αἰσχράν τε καὶ βέβηλον πολιτείαν ἐξώκειλαν. καὶ ἔτικτον μὲν αἱ γυναῖκες τέρατα, παραχαράττοντος θεοῦ καὶ αὐτὰ λοιπὸν τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων τὰ κάλλη, διὰ τὸ ἀκρατὲς εἰς ὀρέξεις πορνικὰς τῶν τηνικάδε. ἦσαν δὲ οἱ τικτόμενοι, γίγαντες· τουτέστιν ἄγριοί τε καὶ εὐσθενεῖς, καὶ πολὺ παθόντες τὸ εἰδεχθὲς, καὶ τοῖς τῶν σωμάτων μεγέθεσι πλεονεκτοῦντες τῶν ἄλλων. ἰστέον δὲ ὅτι τοὺς ἄγαν εὐρωστοῦντας, γίγαντας ἀποκαλεῖν κατείθισταί πως τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ὁ λόγος. καὶ γοῦν ἔφη περί τε Περσῶν καὶ Μήδων διὰ φωνῆς προφητῶν· γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμόν μου· χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. προσεξόμεθα δὲ οὐδαμῶς τῶν Ἑλλήνων ψευδοεπείαις. εἰώθασι γὰρ οἱ παρ' αὐτοῖς λογάδες, ποιηταὶ δὲ μάλιστα, κατὰ τὸ αὐτοῖς εὖ ἔχειν δοκοῦν, τὰς τῶν πραγμάτων ἀφηγεῖσθαί τε καὶ διαπλάττειν φύσεις· αἴρειν τε εἰς ὕψος τὰ μικρὰ καὶ καταρριμμένα, καὶ ταῖς ἄγαν ψευδομυθίαις κατασεμνύνειν οἴεσθαι δεῖν· κἂν εἰ πολὺ τοῦ πρέποντος ἐξοίχοιτο τὸ διήγημα. ὧν ὁ μὲν τὴν Σικελίαν ὅλην ὑφ' ἑνὸς τῶν γιγάντων ἀνερρίφθαι φησὶν εἰς τὸν οὐρανόν. ὁ δὲ καὶ ἔτι μεῖζόν τι καὶ ἀπηχέστερον ἐφ' ἑτέρῳ ψεύδεται. γεγόνασι μὲν γάρ, ὡς ἔφην,

Absurdam verò atq; ignorantię plenam esse eorum sententiā facile comperiemus. Nam quod sacra Scriptura non testatur, quanam ratione admittemus, atque pro veris habebimus? Hanc igitur potiùs lectionem sequemur: *Videntes autem filij Dei filias hominū, quòd pulchræ essent, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant.* Facit autem ad huius lectionis confirmationem aliorum etiam interpretū translatio. Aquila enim inquit: Videntes autem filij deorum filias hominū. Symmachus verò, pro Filij deorum, transtulit Filij potentum: filios vtique deorū ac potentum filios Seth atque Enos vocauerunt; ob eam quā præditi erant sanctimoniam ac pietatem, quodque omnes aduersarios facilè superarent, opitulante ipsis, vt verisimile est, Deo, sanctumq; genus illustrante, quod nequaquam alteri immistum erat; hoc est, ijs qui ex Cain orti erant, & Lamech, qui nimirum paternis vestigijs insistens, fuit homicida. Confessus enim est, Quoniā virum occidi in vulnus mihi, & adolescentulum in vibicem mihi. Quamdiu itaq; sacrum genus absque vllo mali commercio vixit, pietatis erga Deum pulchritudo pura adhuc & syncera in ipsis fulgebat, admirabilesque eos faciebat. Postquam verò ad carnis desideria prolapsi, & mulierum forma capti turpiter defecerūt. (Acceperūt enim, inquit, vxores ex omnibus quas elegerā tè filiabus hominū, hoc est ex progenie Cain) etiamsi dij & deorum filij & potentum vocarentur, ad eorum mores deinceps se secontulerunt, turpiq; ac profanæ vitæ sese tradiderunt. Et pepererūt quidem mulieres monstra, deprauante nimirum deinceps Deo humanorum corporū pulchritudinem, ob eorum in meretricios appetitus intemperantiā. Pariebant autem gigantes, hoc est robustos atque agrestes multaq; deformitate laborantes, & corporum magnitudine alios superantes. Sciendū autem est, familiare esse sacrę Scripturæ, eos qui ingenti robore prędìti sunt, gigantes appellare. Atque ideo de Persis ac Medis per vocem Prophetæ ita ait: *Gigantes veniunt ad implendum iram tuam, gaudentes simul & contumelia afficientes.* Nulla verò ratione Grecorum mendacijs fidem adhibeamus. Consueuerunt enim eorum sapientes, ac præcipuè Poëtæ, pro sua libidine rerum naturas comminisci, & quæ parua atque abiecta sunt extollere, & splendidis mendacijs, ac verborū fuco ornare, etiāsi longè à veritate aberret oratio. Quorū quidem nonnulli totam Siciliam ab vno gigante in cęlum proiectā fabulātur. Alij verò de alio quodā multo crassiùs mentiuntur. Fuerunt enim quidam vt, dixi, hor-

Gigantes quos vocet S.Scriptura

Isaia 13. 3. *Vulg.* Vocaui fortes meos in ira mea, exultantes in gloria mea

horrido aspectu & immani robore præditi, rigidique atque horribiles, corporum etiam magnitudine alios excellentes, cæterùm nequaquam, vt illi † fabulantur, vertice nubes ferientes. Cùm itaque generationes inter se commistæ essent, omnesq; effreni impetu ad peccatū lati essent; *vidit*, ait, *Dominus Deus, quòd multiplicatæ sunt malitiæ hominum super terram: & omnis cogitat in corde suo diligenter mala omnibus diebus, & cogitauit Deus* (*siue pænituit eum*, iuxta aliam interpretationem, Aquilæ † nimirū) *quòd fecit hominem in terra, & cogitauit, ac dixit: Delebo hominē quem feci, à facie terræ, ab homine vsque ad iumentum, & à reptilibus vsque ad volatilia cæli. Pænituit enim me quòd fecerim eos. Noë autem inuenit gratiam coram Domino Deo.* Intelligis quo pacto omnem hominem delere statuit. Cùm verò Noë pietatis studijs esset ornatus, soli ipsi placatus est, neque cum alijs eum perdit, sed cum vniuersa familia saluat, dicitque ei: † *Tempus omnis hominis venit corā me, quia repleta est terra iniquitate ab eis, & ecce ego disperdam eos, & terram. Fac igitur tibi arcam de lignis quadratis, mansiunculas facies in ea, & bituminabis eam intrinsecus & extrinsecus bitumine. Et sic facies arcam: trecentorum cubitorum longitudo arcæ, & quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo. colligens facies arcam, & in cubitum consummabis eam desuper.* Et paulo pòst rursum: *Ingredieris autem in arcam tu, & filij tui, & vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum, & ab omnibus iumentis, & ab omnibus bestijs, & ab omni carne bina: ab omnibus induces in arcam, vt nutrias tecum, masculus & femina erunt ab omnibus auibus, volatilibus cæli secundùm genus, & ab omnibus pecoribus & reptilibus reptantibus super terram secundū genus corū, bina bina, de omnibus ingredietur ad te, vt nutriantur tecum masculus & femina. Et ex puris quidem, septena septena colliges*, inquit, *ab impuris autem bina.* His itaque omnibus vt Deus præceperat, peractis, omnis quidem caro suffocata est, pluuijs atque imbribus vniuersum terrarum orbem inundantibus, validissimaque aquarum vi è cælo demissa. Innatabat autem arca iustorum animis onusta. Cæterùm cùm iam nonnihil aquæ subsedissent: *Sedit*, inquit, *arca super montes Ararat, & aperiens Noë fenestram arcæ, emisit coruum ad videndum si cessasset aqua, & exiens † non est reuersus. Deinde post illum emisit columbam: & non inueniens*, inquit, *columba requiem pedibus suis, reuersa est ad eum ad arcam, quia aqua erat super omnem faciem terræ. Et extendens Noë manum suam, accepit eam, & induxit eam ad se in arcam.*

† Poëta.

Gen. 6.5.

Gen. 6.7.

† Et vulgatam; Symmachus, ἀπισρέψεν vide Procopium Gazæum & Chald. Paraph.

Gen. 6.13.

† Vulgata Finis vniuersæ carnis.

Gen. 6.18.

Gen. 8.6.

† Hebr. & Chald. egrediebatur & reuertebatur

δεινοὶ μὲν ἰδεῖν. ἄπλετοι δὲ εἰς ἀλκὴν σκληροὶ καὶ δυσπέντητοι. καὶ ταῖς τῶν σωμάτων ὑπεροχαῖς, βραχὺ κατά τι εἰκὸς τῶν ἄλλων ὑπεραιρόμενοι πλὴν οὐ, καθάπερ οἱ τὰ ἐπ' αὐτοῖς μυθοπλαστεῖν εἰωθότες, καὶ αὐτῶν ἤδη τῶν νεφῶν μεμιγμένων τοιγαροῦν ἀλλήλοις τῶν γενῶν, καὶ πάντων ἀπονενοηκότων εἰς ἀχάλινον ἁμαρτίαν. εἶδε, φησι, κύριος ὁ θεὸς, ,, ὅτι ἐπληθύνθησαν αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ ,, τῆς γῆς, καὶ πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ,, ἐπιμελῶς πονηρὰ, πάσας τὰς ἡμέρας. καὶ ἐνεθυμήθη ὁ θεὸς, ἤ τοι μετεμελήθη. καὶ καθ' ἑτέραν ,, δὲ ἔκδοσιν, τὴν Ἀκύλου φημὶ, ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διενοήθη, καὶ εἶπεν. ἀπαλείψω ,, τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς ,, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, καὶ ἀπὸ τῶν ἑρπετῶν ἕως ,, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ· ὅτι ἐνεθυμήθην ὅτι ἐποίησα αὐτούς. Νῶε δὲ εὗρε χάριν ἐνώπιον κυρίου τοῦ ,, θεοῦ. συνίης ὅτι κατὰ παντὸς ἀνθρώπου βούλεται τὴν ἀπόλειψιν, ἐπειδὴ δὲ τοῖς τῆς εὐσεβείας τρόποις ὁ Νῶε καλεκαλλωπίζετο, δυσωπεῖται μόνον καὶ οὐ συναπόλλυσι τοῖς ἑτέροις αὐτὸν, ἀνασώζει δὲ πανοικί. καὶ δή φησι πρὸς αὐτὸν· καιρὸς παντὸς ἀνθρώπου ἥκει ἐναντίον ἐμοῦ, ὅτι ἐπλήσθη ἡ γῆ ἀδικίας ,, ἀπ' αὐτῶν. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ καταφθείρω αὐτοὺς, καὶ τὴν ,, γῆν. ποίησον οὖν σεαυτῷ κιβωτὸν ἐκ ξύλων τετραγώνων· νοσσιὰς ποιήσεις κατὰ τὴν κιβωτὸν, καὶ ἀσφαλτώσεις αὐτὴν ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν, τῇ ἀσφάλτῳ. ,, καὶ οὕτω ποιήσεις τὴν κιβωτὸν τριακοσίων πηχέων τὸ ,, μῆκος τῆς κιβωτοῦ, καὶ πεντήκοντα πηχέων τὸ πλάτος, καὶ τριάκοντα πηχέων τὸ ὕψος αὐτῆς. ἐπισυνάγων ποιήσεις τὴν κιβωτὸν· καὶ εἰς πῆχυν συντελέσεις αὐτὴν ἄνωθεν. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· εἰσελεύσῃ δὲ εἰς τὴν κιβωτὸν, σὺ καὶ οἱ υἱοί σου, καὶ ἡ γυνή σου ,, φησι, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν σου μετὰ σοῦ. καὶ ἀπὸ ,, πάντων τῶν θηρίων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν, καὶ ,, ἀπὸ πάσης σαρκὸς δύο δύο· ἀπὸ πάντων εἰσάξεις ,, εἰς τὴν κιβωτὸν ἵνα τρέφῃς μετὰ σεαυτοῦ· ἄρσεν καὶ ,, θῆλυ ἔσονται. ἀπὸ τῶν πετεινῶν πάντων κατὰ γένος· καὶ ,, ἀπὸ τῶν κτηνῶν κατὰ γένος, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ γένος αὐτῶν δύο ,, δύο. ἀπὸ πάντων εἰσελεύσονται πρὸς σὲ τρέφεσθαι ,, μετὰ σοῦ, ἄρσεν καὶ θῆλυ. καὶ ἀπὸ μὲν τῶν καθαρῶν, ἑπτὰ ἑπτὰ συλλέξεις φησί· δύο δὲ αὖ ἐκ τῶν ἀκαθάρτων. τούτων τοιγαροῦν ἁπάντων ἐκπεπερασμένων, καθάπερ προσέταξεν ὁ τῶν ὅλων θεὸς, κατεπνίγετο μὲν πᾶσα σὰρξ· ὅλην ἐπικλυζόντων τὴν ὑπουράνιον ὑετῶν καὶ χαλάζης καὶ ῥαγδαιοτάτης ὑδάτων καταφορᾶς τῆς ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ· ἐπενήχετο δὲ ἡ κιβωτὸς φόρτον ἔχουσα δικαίων ψυχάς. ἀλλὰ βραχὺ τῶν ὑδάτων ὑφιζηκότων. ἐκάθισε, φησιν, ἡ κιβωτὸς ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ Ἀραράτ. καὶ ἀνοίξας ὁ Νῶε τὴν θύραν τῆς κιβωτοῦ, ,, πέμπει τὸν κόρακα ἰδεῖν εἰ κεκόπακε τὸ ὕδωρ ,, ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· ὁ δὲ οὐχ ὑπέστρεψεν. εἶτα μετ' ἐκεῖνον ἠφίει περιστερὰν, καὶ οὐχ εὑροῦσα, φησι, ἡ περιστερὰ ἀνάπαυσιν τοῖς ποσὶν ,, αὐτῆς, ὑπέστρεψε πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν κιβωτόν· ὅτι ὕδωρ ἦν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. καὶ ἐκτείνας Νῶε τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ἔλαβεν αὐτὴν, καὶ εἰσήγαγεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὸν εἰς τὴν κιβωτόν. ,,

ἐξέπεμ- ,,

ἐξεπέμπετο δὲ καὶ δευτέρα μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ, καὶ ὑπενόστησε πρὸς ἑσπέραν κάρφος ἐλαίας ἔχουσα ἐν τῷ στόματι αὐτῆς· καὶ τρίτην ἀφίει πάλιν μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ ἥδε οὐ προσέθετο. φησὶ τοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς αὐτὸν ἔτι. σεσώρευκε δὲ οὕτω λοιπὸν ὡς καταποθῆναι μὲν ἅπαν ἐκ τῆς γῆς τὸ ὕδωρ. ὤφθη δὲ πάλιν ἡ ξηρὰ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ. ἐπειδὴ δὲ ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις τέκνοις, καὶ ἅπασι τοῖς συνειλεγμένοις ἐξέθορέ τε λοιπὸν καὶ τῶν ὑδάτων ἀπηλλαγμένην τὴν γῆν ἐθεάσατο, θυσιαστήριον εὐθὺς † ἀνεδείματο· καὶ ὁλοκαυτεῖν ἐσπούδαζε τὰ καθαρὰ καὶ ἀβέβηλα τῶν κτηνῶν καὶ τῶν πετεινῶν ἀναλιβεὶς εἶμαί πω τὰ χαριστήρια τῷ διασώσαντι θεῷ. οὗ γεγονότος, ὠσφράνθη, φησὶ, κύριος ὁ θεὸς ὀσμὴν εὐωδίας καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς διανοηθεὶς, οὐ μὴ προσθήσω ἔτι τοῦ καταράσασθαι τὴν γῆν διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων· ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ· οὐ προσθήσω οὖν ἔτι πατάξαι πᾶσαν σάρκα ζῶσαν, καθὼς ἐποίησα. πάσας τὰς ἡμέρας τῆς γῆς, σπέρμα καὶ θερισμὸς· ψῦχος καὶ καῦμα· θέρος καὶ ἔαρ· ἡμέραν καὶ νύκτα οὐ καταπαύσουσι. καὶ πρὸς τούτοις, ἔτι καὶ εὐλόγησε, φησὶ, κύριος ὁ θεὸς τὸν Νῶε καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς. καὶ ὁ φόβος ὑμῶν καὶ ὁ τρόμος ὑμῶν ἔσται ἐπὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς κτήνεσι, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ † ἐπὶ πάντας τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης ὑπὸ χεῖρας ὑμῖν δέδωκα. ἀφιγμένου δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο ἡμῖν τοῦ λόγου, ὡς ἐν ἀφηγήσει λοιπὸν τῇ κατὰ τὸ γράμμα καὶ ἱστορικῶς, ἐνδεῖ ὥς γε οἶμαι παντελῶς οὐδέν. φέρε δὴ οὖν κατ' ἴχνος τῶν εἰρημένων τὴν ἔσω κεκρυμμένην διακομίζοντες θεωρίαν, τὸ Χριστοῦ μυστήριον διαπλαττώμεθα, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας εἰκόνα δεικνύωμεν, Νῶέ τε αὐτὸν καὶ τὴν ἐπὶ τῇ κιβωτῷ σοφὴν καὶ ἀπόρρητον οἰκονομίαν. γεγέννηται τοίνυν ὁ Νῶε διὰ Λάμεχ· οὐχὶ τοῦ προπεφονευκότος ἄνδρα καὶ νεανίσκον· ἀλλ' ἐξ ὁμωνύμου τοῦ διὰ Σήθ. ἀνέφυ δὲ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξ Ἰσραὴλ, ἁγίου μὲν διὰ τοὺς πατέρας. ἐξ ὁμοτρόπου δὲ λαοῦ † τοῦ Λάμεχ καὶ ὁμογνωμονοῦντος τῷ φονευτῇ· ὁμωνύμου τε ἤδη καθὸ φονευτῇ. εἴρηται δέ που πρὸς Ἰουδαίους. τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἀπέκτειναν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ παρὰ Χριστοῦ. καὶ ὑμεῖς ἀναπληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου φησί. ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρός με ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν. καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. καὶ ἑνδέκατος μὲν ἐξ Ἀδὰμ ὁ Νῶε. Χριστὸς δὲ δὴ πάλιν ὡς ἐν ἐσχάτῳ τε καὶ ἑνδεκάτῳ καιρῷ γεγέννηται κατὰ σάρκα, καὶ τῆς ἐφ' ἡμῖν οἰκονομίας ἄρχεται. τοῦτο δ' ἂν μάθοις ὧδέ τε ἔχειν καὶ ἀληθὲς, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἐρεῖς, ἀπό γε τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἀναπεπεισμένος. ὁ γάρ τοι τοὺς ἐργάτας

† ἀνεδείματο.

† ἐπ.

† τῷ.

Et post septem alios dies emissa est secunda columba, & reuersa est ad vesperum, ramum oliuæ habens in ore suo. Et tertiam rursum emisit post alios septem dies, quæ non est reuersa ad eum amplius. Absorpta est itaque deinceps omnis aqua à terra, apparuitque rursus sicca, & quæ in ea erant. Postquam verò vnà cum filijs suis omnibusque qui ibidem congregati erant, egressus est, ac terram aquis liberam vidit, altare statim exstruxit, & holocaustum obtulit ex mundis atque immundis animalibus & volucribus, gratias nimirũ Deo qui saluarat reddens. Quo facto, *odoratus est*, inquit, *Dominus odorem suauitatis, & ait Dominus Deus, cogitans, Non addam vltrà maledicere terræ propter opera hominum. Quia incumbit cogitatio hominis diligenter ad mala ex adolescentia sua Non igitur vltrà percutiam omnem carnem viuentem, sicut feci: cunctis diebus terræ, sementis & messis, frigus & calor, æstas & ver, nox & dies non requiescet.* Præterea, *Et benedixit*, inquit, *Dominus Deus Noë & filijs eius, & dixit eis: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius; & tremor vester & timor vester erit super omnes bestias terræ, & super omnia volatilia cæli, & super omnia quæ mouentur super terram, & omnes pisces maris sub manibus vobis dedi.* Cùm itaque sermo nobis huc vsque sit perductus, & in nudæ litteræ narratione historico more consumptus, nihil vltrà, vt ego quidem arbitror, requiritur. Age itaque, singula eorum quæ dicta sunt capita repetentes, occultam intus in ijs contemplationem transferentes, CHRISTI mysterium concinnemus, & salutis per ipsum prestitę imaginem quandam ac typum fuisse ostendamus Noë ipsum, sapiensq; atq; ineffabile de Arca diuinæ prouidẽtiæ consilium. Natus itaque est Noë ex Lamech, non eo qui virum & adolescentẽ occiderat, sed ex alio eiusdẽ nominis ex Seth. Ortus autẽ est etiam Dominus noster IESVS CHRISTVS ex Israël, sancto quidem propter patres, cæterùm ex populo mores Lamech referente, atque eiusdẽ cum homicida sententiæ, eiusdem etiã nominis quatenus homicidæ. Dictum autẽ est alibi ad Iudęos: *Quem prophetarũ non occiderunt patres vestri?* Et à CHRISTO: *Et vos implete mensurã patrum vestrorũ.* Quin etiam per vocẽ Isaiæ ait: *Quando extenderitis manus vestras ad me, auertam oculos meos à vobis. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Atqui Noë vndecimus fuit ex Adam. CHRISTVS verò rursum veluti in vltimo atque vndecimo tempore carnem assumpsit, nostræque salutis administrationẽ est orsus. Quod ita se habere, verumque esse, facilè ex sacris Litteris didiceris. Ille enim qui operarios

Genes. 8. 21.

Noë CHRISTI typus.

A Stephano Actor. 7. 52. Matt. 23. 32. Isaia 1. 15.

mercede conducens in vineam suam vocabat hora vndecimâ, quosdam ita compellauit, Gentes nimirum: *Quid statis hîc tota die otiosi?* Ipsis verò apertè dicentibus, quòd nemo eos conduxisset, (nemo siquidem ante Saluatoris nostri aduentum Gentes ad Dei cognitionem vocauit) benignè ac clementer respondit: *Ite & vos in vineam, & quodcumq; fuerit iustum dabo vobis.* Porro lex etiam per Mosem edita, agni mactationem ad vesperum & ad lucernam peragi iussit. Siquidem labente iam quodammodo ad occasum tempore, ac tantùm-non contrahente se præsente sæculo, vnigenitus Dei filius homo est factus, mortemque pro omnibus est perpessus, liberans à pœna & supplicio, atq; ab omni eiuscemodi metu longissimè remouens eos qui fidē susceperint. Ipse enim verus est Noë, hoc est *iustitia & requies*: hoc enim nomen ipsum interpretatur. *Iustificati etenim sumus*, secundùm Scripturas, *non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus ipsi, sed iuxta magnam ipsius misericordiam.* Factus itaque est nobis credentibus, iustitia CHRISTVS, nec non requies, si modò verè dicitur, *quòd languit ipse propter iniquitates nostras, & propter peccata nostra traditus est, & vibice eius omnes sanati sumus*: &, Dominus *tradidit ipsum pro peccatis nostris*, iuxta Prophetæ vocem. Cùm itaque CHRISTVS pro nobis passus sit † carnaliter, beati atque admirandi sumus. Quid enim non eiusmodi cōsecuti sumus, cælestibus donis affluentes, eorumq; participationē adepti, & abiecto grauissimo peccati iugo, nonne spirituali deinceps felicitate fruimur? Ipse enim nos ad hoc vocauit dicens: *Accedite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* Quòd enim quietem nobis daturus esset CHRISTVS, Gabriel etiam Archangelus sanctæ Virgini sic prædixit: *Ne timeas, Maria: inuenisti enim gratiam apud Deum. Et ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius* IESVM. *Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis suis.* Quinetiam diuini Prophetæ requiem per ipsum euenturam accuratè prædixerunt; quorum vnus: *Confide*, inquit, *Sion, non dissoluantur manus tuæ. Dominus Deus tuus fortis in te, saluabit te, & innouabit te in charitate sua.* Isaias autem tantùm non ob oculos ponit dicens: *Cōfortamini manus remissæ, & genua dissoluta, consolamini pusillanimes mēte, cōfortamini ne timeatis. Ecce Deus noster. Ecce Dominus cum virtute venit, & brachium cum dominatione. Sicut pastor pascet gregem suum, & brachio suo congregabit agnos, &*

Matt. 20. 6.

Tit 3. 5.
Rom. 3.

CHRISTVS quies est & iustitia.

Isaia 53. 5.

Rom 4. 25. ex Isaia suprà.

Carni σαρκί. Vide an aliter legendum sit carnaliter σαρκικῶς.

Matt. 11. 28

Luc. 1. 30.

Sophon. 3. 16

Isaia 35. 3.

Isaia 40. 10

εἰς τὸν ἀμπελῶνα μεμισθωμένος ἐν ὥρᾳ τῇ ἑνδεκάτῃ προσπεφώνηκέ τισιν. ὅτι δ' ἂν εἶεν οἱ ἐξ ἐθνῶν, τί ἑστήκατε ὧδε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; τῶν δὲ ἀναφανδὸν εἰρηκότων ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. κέκληκε γὰρ οὐδεὶς πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας εἰς θεογνωσίαν τὰ ἔθνη, χρηστῶς καὶ φιλοικτιρμόνως, ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς, φησὶν, εἰς τὸν ἀμπελῶνα. καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον δώσω ὑμῖν. καὶ ὁ διὰ Μωσέως νόμος τὴν τοῦ προβάτου σφαγὴν ἀναμέσον τῶν ἑσπερινῶν, πρὸς ἑσπέραν τε καὶ ὑπολύχνους ἤδη τελεῖσθαι προστέταχεν. οἱονεὶ γάρ πως ἐπ' αὐταῖς ἤδη δυσμαῖς ἥκοντος τοῦ καιροῦ, μονονουχὶ δὲ καὶ συστελλομένου λοιπὸν τοῦ παρόντος αἰῶνος, γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ τὴν ὑπὲρ πάντων ἀνέτλη σφαγήν. ποινῆς καὶ δίκης ἐλευθερῶν καὶ παντὸς τοῦ τοιοῦδε δείγματος ἀπωτάτω τιθεὶς τοὺς πεπιστευκότας. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ κατὰ ἀλήθειαν Νῶε, τουτέστιν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀνάπαυσις. ἑρμηνεύεται γὰρ ὧδε τὸ ὄνομα. δεδικαιώμεθα γὰρ κατὰ τὰς γραφὰς, οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς. ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος γέγονε τοίνυν ἡμῖν τοῖς πεπιστευκόσι δικαιοσύνη Χριστὸς, καὶ μὴν καὶ ἀνάπαυσις. εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς μεμαλάκισται μὲν αὐτὸς διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παρεδόθη, καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ μακάριοι καὶ ἀξιοζήλωτοι καὶ τί γάρ; οὐχὶ τῶν τοιῶνδε μετακεκλήμεθα, καὶ τῶν οὐρανίων χαρισμάτων κατατρυφῶμεν, καὶ καταπλουτοῦμεν τὴν μέθεξιν, καὶ τὸ δυσαχθὲς τῆς ἁμαρτίας ἀποβαλόντες φορτίον, ἀνίμεθα λοιπὸν εἰς εὐημερίαν πνευματικήν. ἐκάλει γὰρ ἡμᾶς εἰς τοῦτο λέγων αὐτός· δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. ὅτι γὰρ ἔμελλεν ἀναπαύσαι ἡμᾶς ὁ Χριστὸς καὶ ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ προσανεφώνει τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ λέγων, μὴ φοβοῦ Μαριάμ. εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. καὶ μὴν καὶ οἱ θεσπέσιοι προφῆται τὴν δι' αὐτοῦ γενησομένην ἀνάπαυσιν προαναφωνεῖν ἐσπούδαζον. ὁ μὲν γάρ ἔφασκε, θάρσει Σιών. μὴ παρείσθωσαν αἱ χεῖρές σου, κύριος ὁ θεός σου ἐν σοὶ δυνατὸς σώσει σε καὶ ἀνακαινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ. Ἡσαΐας δὲ αὖ μονονουχὶ καὶ ἐν ὄψει λοιπὸν ἐποιεῖτο λέγων, ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι. καὶ γόνατα παραλελυμένα. παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ. ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν. ἰδοὺ κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρείας. ὁ ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. καὶ τῷ βραχίονι αὐτοῦ συνάξει ἄρνας. καὶ

τὰς

τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλέσει. γέγονε τοίνυν ἡμῖν δικαιοσύνη τε καὶ ἀνάπαυσις ὁ Χριστός· σέσωκε δὲ ἡμᾶς καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἧς κατηράσατο κύριος ὁ θεός. ταυτὶ γὰρ ἡμῖν ἐπὶ Νῶε προφητεύων ἔφασκεν ὁ Λάμεχ. ἔστι δὲ οὐκ ἀμφίλογον ὅτι τὰ ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως τὰ ἐγκλήματα, λέλυται πάλιν ἐν Χριστῷ. γέγονε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα κατὰ τὸ γεγραμμένον· τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς ἀπαλλάττων τὴν γῆν. δι' αὐτοῦ γὰρ ἅπαντα πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀνακεφαλαιοῦσθαί φαμεν τὸν πατέρα καὶ θεόν· καὶ τὰ μὲν ἀρχαῖα παρῆλθε· γέγονε δὲ τὰ πάντα καινά. καὶ εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. εἴπερ ἐστὶ δεύτερος Ἀδὰμ δι' ὑπακοῆς ἀνατρέπων τὸ τοῦ πρωτοπλάστου κατηγόρημα· φημὶ δὴ τὴν ἐν ἀρχαῖς παραίτησιν γεγενημένην παρακοήν. ὧδε φρονεῖν ἐδόκει καὶ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ. γράφει γὰρ οὕτως· ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς, δίκαιοι κατασταθήσονται πολλοί. γέγονε δὲ ὁ Χριστὸς ὑπήκοος τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ὥσπερ οὖν ἐπάρατος ἦν ἡ γῆ διὰ τὴν ἐν ἀρχαῖς παράβασιν ἐν Ἀδάμ, οὕτω γέγονεν εὐλογημένη διὰ τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. ἐλυτρώσατο δὲ καὶ ἑτέρως ἡμᾶς ἀπὸ τῆς γῆς ἐπικαράτου γεγενημένης. καινοὺς γὰρ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν, κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, καθὰ καὶ ὁ σοφὸς τοῦ σωτῆρος εἴρηκε μαθητής. ἐνεκαίνισε δὲ ἡμῖν καὶ τὴν εἰς τὰ ἄνω τε καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναφοίτησιν· καὶ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὴν ἁγίαν εἰσέφρησε γῆν· ἣν κληρονομήσειν ἔφασκε τοὺς πραεῖς, τουτέστι τοὺς τοῖς εὐαγγελικοῖς μαθήμασιν εἰς πραότητα παιδαγωγουμένους. εἴπερ ὁ μὲν νόμος ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, τραῦμά τε ἀντὶ τραύματος ἀντεπάγεσθαι δεῖν τοῖς ἀδικοῦσιν ἐκέλευεν. ἡμῖν δὲ Χριστὸς, τῷ παίοντί σε, φησὶ, εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. Νῶε τοίνυν γέγονεν ἑνδέκατος ἐξ Ἀδὰμ διά τε Σὴθ καὶ Ἐνώς. ὃς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, διὰ πλείστην ὁσιότητα καὶ θεοφιλῆ πολιτείαν. γενεαλογεῖται δὲ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς παρὰ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν ἐξ Ἀδάμ, καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Ἰωσὴφ διὰ παντὸς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἁγίου τοῦ τῆς γενεαλογίας ἥκοντος λόγου. ἀλλὰ φέρε λέγωμεν τὸν οἱονεὶ φυρμὸν καὶ τὴν εἰς ἄλληλα γεγενημένην ἀνάχυσιν τῶν γενῶν. τοῦ τε ἁγίου φημὶ καὶ τοῦ μὴ τοιοῦδε, τουτέστι τοῦ βεβήλου καὶ μυσαρωτάτου. ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ ἐξ Ἐνὼς γεγονότες τὴν ἐπίκλησιν θεοῦ, ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπεμαίνοντο θυγατράσιν, οὗ γεγονότος ἑτερότροποι ἦσαν ἑαυτοὺς· καὶ τοῖς ἐκείνων ἤθεσί τε καὶ νόμοις διαβιοῦν ἡρημένοι, τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων κατήρρωσαν ἀποφθοράν. οὕτως καὶ οἱ ἐξ αἵματος τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως μὲν ἦσαν ἁγιοπρεποῦς πολιτείας ἐργάται, καὶ προγονικῆς εὐσεβείας ἄριστοι

prægnantes consolabitur. Factus itaque est nobis iustitia & requies CHRISTVS: liberauit autem nos etiam à terra cui maledixerat Dominus Deus. Hoc enim nobis de Noë prophetans dixit Lamech. At verò nequaquam dubium est, quòd transgressionis in Adam accusatio, in CHRISTO rursus abolita sit. *Factus* enim *est pro nobis maledictio*, sicut scriptum est, à veteri maledictione terram liberans. Per ipsum siquidem dicimus patrẽ ac Deum cuncta instaurasse: ac *vetera quidẽ præterierunt, facta sunt autem omnia noua: siqua noua in* CHRISTO *creatura*: siquidẽ secundus Adam per obedientiã auertit primi parentis crimen, veterem inquam illam statim initio expulsionis causam inobedientiam: quod & Paulus confirmat, dicens: *Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sumus; ita & per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Factus est* autẽ CHRISTVS *obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Quemadmodum igitur maledicta erat terra ob primam illam transgressionem in Adam; ita facta est benedicta per obedientiam CHRISTI. Liberauit autem nos etiam alia ratione à terra maledicta effecta. *Nouos enim cælos, & nouam terram,* iuxta promissiones ipsius, *exspectamus*, sicut & sapiens CHRISTI discipulus dixit. Instaurauit autem nobis etiam ad superna & in cælos reditum: & præcursor pro nobis sanctam terram ingressus est, cuius mãsuetos hæredes fore dixit, hoc est qui Euãgelica disciplina ad mansuetudinem sunt edocti. Siquidem lex oculum pro oculo, & dentem pro dente, & vulnus pro vulnere infligi, iniuriã inferentibus iussit. CHRISTVS autem nobis: *Percutienti te,* inquit, *in dexteram maxillam, præbe illi & aliam.* Noë igitur vndecimus natus est ab Adam per Seth & Enos, *qui sperauit vocari nomine Dei sui*, ob summam pietatem vitæque sanctimoniã. Describitur autem etiam genealogia Domini nostri IESV CHRISTI à sanctis Euangelistis ab Adam, ad Ioseph vsque, per omnem, vt ita dicam, Sanctum genealogiæ sermone ducto. Cæterùm age dicamus coinquinationem quodãmodo, confusionemque inter se generationum, sancti inquam, cum eo qui talis non est, hoc est profano atque impuro. Quemadmodum enim qui ex Enos nati erant, cognomento Dij, in filias hominum exarserunt, quo facto diuersi à seipsis sunt effecti, & ad earum mores ac leges vitam suam instituentes defectione in absurdissima quæque laborarunt: ita etiam qui ex sanguine Israël orti sunt, quamdiu vitæ sanctimoniam exercuerunt, & auitæ pietatis optimos imitatores sese

Gal. 3.13.
CHRISTVS liberauit nos à maledictione terra.
2.Cor. 5.17.
Rom. 5.12.
Phil. 2. 8.
2.Pet. 3.13.
Apoc. 21.1.
Matth. 5. 4.
Exod. 21.23.
Leuit. 24.19
Deut. 19.21.
Matt. 5.39.
Luc. 6.29.
Matt. 1.1.
Luc. 3.23.
Confusio generationum in Genesi spiritualiter explicata de Israëlitis & Gentibus.

præbuerunt, omnem quidem prauitatis modum à se profligarunt, & sinceram omnino atque illibatam in seipsis gloriosæ vitæ laudem conseruarunt. Postquam verò finitimis populis sunt immisti, damnante id lege, statim nequitia, quæ in ijs regnabat, repleti, & procliues admodum ad vitium, ac quibus non extremis malis laborantes sunt deprehensi? Atqui hoc magis mirandum est, Gentes enim creaturas contra creatorem ac factorem colentes, & in errorem de Deorum pluralitate lapsæ, honorem dæmonibus exhibuerunt: Israël verò primitiua ac paterna origine sanctus, nihili planè defectionem fecit. Idcirco Deus per vocem sanctam ad eos ait: *Abite in insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si facta sunt talia: si mutabunt Gentes deos suos, & certè hi non sunt dij. At populus meus mutauit gloriam eorum, de qua non proderit eis. Obstupuit cælum super hoc, & inhorruit terra extra modum, dicit Dominus, quia duo mala fecit populus meus: Me dereliquerunt fontem aquæ viuentis, & foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam continere.* Et rursum: *Quia iuxta numerum vrbium tuarum erant dij tui Iuda, & secundùm numerum viarum Ierusalem sacrificauerunt Baal, cur loquimini ad me? Omnes vos deliquistis, & omnes vos impiè egistis aduersus me, dicit Dominus.* In tantam enim prauitatem cogitationum, ac potiùs operum lapsi sunt, vt cum mulieribus vagis errantibusque adhuc commiscerentur. Cùm verò peperissent, necesse planè erat, fœtus Iudaicorum rituum notitia insigniri, & circumcisionem octaua die, sacrificiaque ad hanc rem pertinentia fieri: donarium immundis dæmonibus ex sanctificatis populis deferebant. Atque hoc est, vt arbitror, per vocem prophetæ de ipsis dictum: *quia filij alieni nati sunt ipsis.* Corrupto enim deinceps sancto genere ob coniunctionem cum malo, cumque iam qui antea animo ac moribus dissidebant, in vnum coaluissent, meritò totius vniuersi opifex, Israëlis simul & Gentium, omniumque, qui in terris erant, internecionem parabat. At verò innata sibi benignitate victus, non pari ira, quam peccata eorum merebantur, in eos inuectus est. Ne verò vniuersum mortalium genus interiret, iustificationem per fidem, remissionemque per aquam præmonstrauit per Noë. Idcirco factus est homo, *& cum hominibus cõuersatus* vnigenitus, sicut scriptum est; verus ille Noë, & quidem veluti in typo veteris illius ac celeberrimæ arcæ Ecclesiam exstruxit, quam qui ingressi essent, imminentem orbi interitum euitarent. Ita etiam diuinus Pau-

Ierem. 2. 10.

Cap. 2. 18. & 11. 13.

Cap. 2. 29.

Psal. 17. 46.

Bar. 3. 38.

μιμενοι, πάντα μὲν ἀπεσκύδαζον φαυλότητος τρόπον. ἀπαραποίητα τε παντελῶς ὡς ἦν γε δὴ σφίσιν αὐτοῖς, τῆς εὐκλεοῦς πολιτείας τετηρήκασι τὰ αὐχήματα. ἐπειδὴ δὲ τοῖς ὁμόροις ἔθνεσιν ἐνεπλέκοντο, καί τοι διαβεβληκότος τὸ χρῆμα τοῦ νόμου ἀναπιμπλάμενοι παραχρῆμα τῆς ἐνούσης αὐτοῖς βδελυρίας, εὐπαροιστοί τε ἐλαφροὶ λίαν, ἔτι γὰρ οὐχὶ τῶν ἀνωτάτω κακῶν νοσοῦντες ἡλίσκοντο; καὶ τό γε παραδοξότερον. τὰ μὲν γὰρ ἔθνη τῇ κτίσει καί τοι λελατρευκότα παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ποιητήν, καὶ εἰς πολύθεον πλάνην ἀπονενευκότα τῇ πρὸς τοῦτο γνησιότητι, τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας ἐτίμων. ὁ δὲ ἄνωθέν τε καὶ ἐκ πατέρων ἅγιος Ἰσραήλ, ἐν ὀλίγῳ παντελῶς ἐποιεῖτο λόγῳ τὴν ἀπόστασιν. τοιγάρτοι θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίας φησὶ πρὸς αὐτούς. ἀπέλθετε εἰς νήσους Χεττιείμ, καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηδὰρ ἀποστείλατε, καὶ νοήσατε σφόδρα, καὶ ἴδετε εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν, καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοί. ὁ δὲ λαός μου ἠλλάξατο τὴν δόξαν αὐτῶν, ἐξ ἧς οὐκ ὠφεληθήσονται. ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφριξεν ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον σφόδρα, λέγει κύριος. ὅτι δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου. ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. καὶ πάλιν. ὅτι κατὰ ἀριθμὸν πόλεών σου, ἦσαν θεοί σου Ἰούδα, καὶ κατὰ ἀριθμὸν διόδων τῆς Ἱερουσαλήμ, ἔθυον τῇ Βάαλ. ἵνα τί λαλεῖτε πρός με, πάντες ὑμεῖς ἠνομήσατε. καὶ πάντες ὑμεῖς ἠσεβήσατε εἰς ἐμέ, λέγει κύριος. κατώχοντο γὰρ εἰς τοῦτο σκαιότητος λογισμῶν μᾶλλον δὲ καὶ ἐγχειρημάτων. ὡς γυναιξὶ μὲν ἐπιμίσγεσθαι πλανωμένοις ἔτι. ἐπειδὴ δὲ ἔτικτον. καί τοι δέον εὐθὺς τῆς Ἰουδαίων λατρείας, ἐναποσημαίνεσθαι τοῖς βρέφεσι τὰ γνωρίσματα τὴν ἐν ὀγδόῃ περιτομήν, καὶ τὰς ἐπὶ τούτων θυσίας, ἀναθήματα τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι τὰ ἐκ τῶν ἡγιασμένων ἀπεφέροντο λαῶν. καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς προφήτου περὶ αὐτῶν εἰρημένον. ὅτι τέκνα ἀλλότρια ἐγεννήθησαν αὐτοῖς. συναφείᾳ τοιγαροῦν τῇ πρὸς τὸ χεῖρον καταφθειρομένου λοιπὸν τοῦ ἁγίου γένους. καὶ ὅσον ἥκειν εἰς ταυτότητα καὶ διαφορὰν γνώμης τε καὶ τρόπου. καὶ μιᾶς τε ἐθνῶν συνειλεγμένων εἰς ἓν τοῦ τε Ἰσραήλ, καὶ τῶν ἐθνῶν ὄλεθρον ἁπάντων τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς εἰκότως κατεψηφίζετο. ἡμερότητι δὲ τῇ ἐμφύτῳ νικώμενος. οὐκ ἰσοπαλῆ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν ἐποιεῖτο τὴν ὀργήν. ἵνα δὲ μὴ εἰς ἅπαν καταφθείρεται τὸ ἐπὶ γῆς γένος, ὡς ἐν πίστει δικαίωσιν, καὶ τὴν δι' ὕδατος ἄφεσιν προανέδειξε διὰ Νῶε. ταύτῃ τοι γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη ὁ μονογενής, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὁ ἀληθέστερος Νῶε. καὶ δὴ καὶ ὡς ἐν τύπῳ τῆς ἐν ἀρχαῖς ἐκείνης, καὶ διαβοήτου κιβωτοῦ. μονονουχὶ καὶ ἐπήξατο τὴν ἐκκλησίαν. εἰς ἣν οἱ εἰσπεπηδηκότες, τὸν ἐπηρτημένον τῷ κόσμῳ διαδιδράσκουσιν ὄλεθρον. οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος

λος τὸ ἐπὶ τῇ κιβωτῷ μυστήριον διερμηνεύει
„ λέγων. πίστει χρηματισθεὶς Νῶε, κατεσκεύα-
„ σε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ. εἰς ἣν
„ ὥσπερ καὶ Πέτρος φησὶ ὀλίγαι, τουτέστιν ὀκτὼ
„ ψυχαὶ, διεσώθησαν δι᾽ ὕδατος. ὃ καὶ ἀντίτυ-
„ πον ἡμᾶς νῦν σώζει βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπό-
„ θεσις ῥύπου· ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώ-
τημα εἰς θεόν. τίνα δὴ οὖν ἄρα τρόπον ἡ κιβωτὸς
„ διεπήγνυτο; Τριακοσίων πήχεων, φησὶ, ποιή-
„ σεις τὸ μῆκος τῆς κιβωτοῦ. καὶ εὖρος πεντή-
„ κοντα. ὕψος δὲ τριάκοντα. ἐπισυνάγων ποι-
„ ήσεις τὴν κιβωτὸν· καὶ εἰς πῆχυν συντελέσεις
„ αὐτὴν ἄνωθεν. ὅτι δὲ τὸ Χριστοῦ μυστήριον ὑπο-
σημαίνοιεν ἂν εἰ καὶ λίαν ἀμυδρῶς ἡ τοιάδε κα-
τασκευὴ, παντί τῳ σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ μάλα
ῥᾳδίως· τοῦ θεσπεσίου Παύλου γράφοντος τοῖς ἐν
πίστει δεδικαιωμένοις, ὡς ἀδιάλειπτον περὶ αὐ-
„ τῶν ποιοῖτο τὴν προσευχήν· ἵνα ἐξισχύσωσι
„ καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις. τί τὸ πλά-
„ τος καὶ μῆκος καὶ ὕψος, καὶ βάθος. γνῶ-
„ ναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην
„ τοῦ Χριστοῦ. τίς οὖν ἄρα ἐστὶ τῶν τῆς κιβωτοῦ μέ-
τρων ὁ λόγος; τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος,
ὀρθὴ καὶ ἀπεξεσμένη δήλωσις, καὶ τῆς μιᾶς θεό-
τητος τὸ ἀρτίως ἔχον καὶ τὸ εἰς πᾶν ὁτιοῦν παν-
τέλειον. τοῦτο γὰρ ἡμῖν ὡς ἔν γε δὴ τοῖς προκει-
μένοις ἀριθμοῖς ὑποδηλούμενον, κατίδοι τις
ἄν, ἐκεῖνο διενθυμούμενος· ὡς ἔστιν ἔθος τῇ
θεοπνεύστῳ γραφῇ. τοὺς τὴν ἀνόπιν ἔχοντας
ἀνακύκλησιν ἀριθμοὺς, τελειότητος ποιεῖσθαι
σύμβολον. οἷον δὲ δή τι φημί· ἀρχομένη γὰρ ἐκ
πρώτης ἡ ἑβδομὰς, ἐν σαββάτῳ διαπεραί-
νεται κατὰ τὴν ἑβδόμην. εἶτα πάλιν ἀριθμού-
μεν τὴν ἐφ᾽ ἑξῆς ἀπὸ πρώτης ἀρχόμενοι μέ-
χρι πάλιν ἑβδόμης. ὁμοίως εἰς ἀριθμὸν ἰόντες
τὸν δέκα, πάλιν ἐκ πρώτης τῆς ἐφ᾽ ἑξῆς δεκά-
δος ἀρχόμεθα. κατὰ τὸν ἴσον δὲ τοῦτον τρόπον
τε καὶ λόγον, συγκείσεται καὶ ὁ τέλειος ἐκ τε-
λείων ἀριθμὸς· τουτέστιν ὁ ἑκατὸν ἐκ δεκάδων
δέκα· καὶ ἀνακύκλησιν ἔχων καὶ ἀναδρομὴν τὴν
εἰς μονάδα πάλιν. ὅπερ οὖν ἔφην, τελειότητος
σύμβολον παρά γε τῇ θείᾳ γραφῇ πᾶς ἀριθ-
μὸς ἀνόπιν ὥσπερ ἰὼν μετὰ τὸ εἰς πέρας ἥκειν
τὸ αὐτῷ πρέποντι καὶ ὡρισμένον. ὅρα τοίνυν τῆς
ἁγίας τριάδος τὸ παντέλειον ὡς ἐν τρισὶ πή-
χεων ἑκατοντάσι. τοῦτο γὰρ μῆκος τῇ κιβωτῷ.
ὅτι δέ ἐστιν, ἵν᾽ οὕτως εἴπωμεν, τελειότης τελειο-
τήτων ἡ ὡς ἐν μονάδι θεότης, ὑπεμφήνειεν
ἂν τὸ εὖρος, εὖ μάλα ἐπὶ πήχεις ἰὸν πεντή-
κοντα· τουτέστιν ὡς ἐν ἑβδομάσιν ἑπτὰ προσε-
νηνεγμένης αὐταῖς καὶ μονάδος. διὰ τὸ μίαν
εἶναι θεότητος φύσιν καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὕψος, οὐχ᾽
ἑτέραν ἡμῖν ἢ ταύτην ὠδίνει τὴν ἔννοιαν. ἀπο-
περαίνεται μὲν γὰρ εἰς πήχεων δεκάδα τρίτην·
εἰς ἕνα δὲ δὴ τὸ ὑπερκείμενόν τε καὶ ἀνωτάτω
„ καταλήγει πάλιν. τριάκοντα γάρ, φησι, πήχεων
„ τὸ ὕψος αὐτῆς καὶ εἰς ἕνα πῆχυν συντελέσεις αὐ-
„ τήν. μεριζομένη γὰρ ὥσπερ εἰς τρεῖς ὑποστάσεων

lus mysterium de Arca explicat, dicens: *Fide Noë responso accepto aptauit arcã in salutẽ domus suæ.* (Hebr. 11. 7.) In qua, vt alibi Petrus etiam ait, *paucæ, hoc est, octo animæ saluatæ sunt per aquam:* (1. Pet. 3. 20. & 21.) cuius effigies baptismus etiam nunc nos saluat, *non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.* Quonam igitur modo arca exstructa est? *Trecentorum cubitorum,* (Gen. 6. 15.) inquit, *facies longitudinem arcæ; & latitudinem quinquaginta; altitudinem verò triginta. Colligens facies arcam, & in cubitum consummabis eam desuper.* Quòd verò eiusmodi arcæ fabricatio CHRISTI mysterium significet, facilè cuiuis manifestum fuerit, Paulo ita scribente ad eos, qui per fidem iustificati erant, pro quibus indesinenter se orare dicit, *vt possint comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas & profundum: scire etiam præminentem scientiæ charitatem* CHRISTI. (Ephes. 3. 18.) Quænam igitur est mensurarum arcę ratio? (Arcæ longitudo, latitudo & profunditas quid significet.) Sanctæ & consubstantialis Trinitatis recta pulcherrimaque significatio, vniusque Deitatis, quæ integrè se habet, omnibusque modis perfectissima est. Hoc enim nobis in his propositis numeris significari apertè intelligat, qui considerauerit, sacræ Scripturæ familiare esse, eos numeros, qui in se reuoluuntur, perfectionis symbolum statuere. Exempli gratia: Septenarius numerus à primo incipiens, in Sabbato absoluitur ad septimum diem. (Septenarius numerus.) Deinde rursum reliquos computamus à primo incipientes, ad septimum vsque rursum. Similiter ad denarium numerum progressi, rursum sequentem decadem à primo incipimus, (Denarius.) atque eadem planè ratione etiam perfectus ex perfectis numerus constituetur: hoc est centum ex decem denarijs, rursum ad vnitatem reuolutionem habens. Quod igitur dixi, in sacris Litteris perfectionis symbolum est omnis numerus in caput quodammodo rediens, postquã ad conuenientem ipsi & præfinitum terminum peruenerit. Vide itaque Sanctę Trinitatis omnimodam perfectionem, veluti in tribus cubitorum centurijs significatam. Hæc enim est arcæ longitudo. Quòd verò sit, vt ita dicamus, perfectio perfectionum Deitas in vnitate, declarat latitudo, quinquaginta cubitis constans, hoc est veluti in septem septenarijs adiuncta ipsis etiã vnitate, ideo quòd vna sit Deitatis natura. Ipsa verò etiam altitudo, non alium nobis, quàm hunc sensum, gignit. Terminatur enim in tertiam cubitorum decadem. In vnum verò rursus summũ desinit. *Triginta enim,* inquit, *cubitorũ altitudo ipsius: & in vnum cubitum consummabis eam.* (Genes. 6. 15.) Siquidem sancta Trinitas in tres hypostases,

 nec

nec non propriarum personarum differentias dilatata, in vnam Deitatis naturam contrahitur. Gentes enim deorum pluralitate gaudent. Nos autem Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum in propriis reuera hypostasibus constituentes, vnitate naturæ ornare solemus: & substantiæ identitate tantùm non simul erecta, in vnum cubitum longam & latam, nec non altam arcam consummamus. Saluat itaque nos per fidem CHRISTVS, & veluti in arcam in Ecclesiam nos inducit, in qua constituti mortis metum euademus, securi ne cum mundo condemnemur. Adest enim nobis iustus Noë, hoc est CHRISTVS. Operæ pretium verò esse arbitror, accuratè inquirere, quinam vnà cum Noë arcam sint ingressi, & salutem per fidem & aquam sint consecuti. Scriptum igitur est, *quòd ingressus est Noë in arcam, & filij ipsius & vxor ipsius, & vxores filiorũ ipsius cum ipso.* Induxit autem cum his, ex omni genere animalium & volucrium septem quidem ex mundis, duo verò ex immũdis. Ita enim Deo præcipere visum fuit. Nomina autem filiorũ ipsius Sem, Cham, Iaphet. Interpretatur verò Sem planta & perfectus: Cham verò ardor: Iaphet autem latitudo. Saluati enim sumus in CHRISTO per fidem, qui ex imperfectione vitæ legalis in Euangelicæ vitæ perfectionẽ, veluti tenelli quidam stolones sumus transplantati. Idcirco etiam diuinus Dauid Iudæorum populũ, iustificationẽ per CHRISTVM non admittentem increpat dicens: *Dilexisti malum magis quàm bonum, iniquitatem magis quàm loqui æquitatem. Dilexisti omnia verba † præcipitationis, linguam dolosam.* Blasphemauerunt enim intemperanter in Filium. *Idcirco,* inquit, *Deus destruet te in finem: euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem de terra viuentium.* De ijs verò qui iustificationem & vitam in CHRISTO amãt: *Plantati in domo Domini, in atrijs Dei nostri florebunt.* Quòd verò non absq; diuino igne, atque intellectuali & veluti ardore per spiritum, gratiam, quæ ab ipso in nos manauit, operatus sit Emanuel, confirmat diuinus Paulus, iubens eos, *qui in sanctificatione vocati sunt, feruentes spiritu videri.* quod nihilo minùs testatur Ioannes, dicens: *Ego quidem baptizo vos in aqua ad pœnitentiam. Qui autem post me venit, potentior me est, cuius non sum idoneus vt calceamenta portem. Ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni.* Refrixit enim charitas Iudæorum, eò quòd *multiplicata sint iniquitates eorum*, sicut scriptum est. Feruentes autem admodũ etiam ad hoc sumus nos. Idcirco dicimus: *Quis nos separabit à charitate* CHRISTI?

Genes. 7. 7. & 13.

Sem, Cham & Iaphet cum Noe arcam ingressi quid significent.

Psal. 51. 5.

† καταποντισμοῦ, Hieron. vertit, verba ad deuorandũ.

Psal. 91. 14.

2. Thes. 2. 13.

Rom. 12. 11.

Matt. 3. 11.

Psal. 15. 4.

Rom. 8. 35.

καὶ μὴν καὶ προσώπων ἰδικῶν διαφορὰς ἡ ἁγία τριὰς, εἰς μίαν θεότητος οἱονεὶ συστέλλεται φύσιν. ἕλληνες μὲν γὰρ τὴν εἰς πολύθεον πλάνησιν τιμῶσιν ὁδόν. ἡμεῖς δὲ πατέρα, καὶ μὴν καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα καταλογιζόμενοί τε καὶ τιθέντες ἀληθῶς ἐν ὑποστάσεσιν ἰδικαῖς, ἑνότητι φύσεως στεφανοῦν εἰθίσμεθα. καὶ τῇ τῆς οὐσίας ταυτότητι συνεγείροντες μονονουχὶ καὶ εἰς ἕνα πῆχυν τὴν μακρὰν καὶ εὐρεῖαν, καὶ μὴν τοι καὶ ὑψηλὴν, συντελοῦμεν κιβωτόν. ἀνασώζει τοιγαροῦν ἡμᾶς ἐν πίστει Χριστὸς, καὶ οἷά περ εἰς κιβωτὸν εἰσοικίζεται τὴν ἐκκλησίαν. ἐν ᾗ γεγονότες ὑπερνηξόμεθα μὲν τοῦ θανάτου τὸ δεῖμα, διαδιδράσκομεν δὲ τὸ συγκατακρίνεσθαι τῷ κόσμῳ. συνέστι γὰρ ἡμῖν ὁ δίκαιος Νῶε, τουτέστι Χριστός. ἄξιον δὲ οἶμαι πολυπραγμονῆσαι λεπτῶς τίνες ἂν νοοῖντο τυχὸν οἱ τῷ Νῶε συνεισελθόντες εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ τὴν διὰ πίστεώς τε καὶ ὕδατος σωτηρίαν ἀποκερδαίνοντες. γέγραπται τοίνυν, ὅτι εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ. συνεισκεκόμικε δὲ τούτοις, καὶ ἀπὸ παντὸς ζώου καὶ τῶν πετεινῶν, ἑπτὰ μὲν τῶν καθαρῶν, ἀνὰ δύο δὲ αὐτῶν ἀκαθάρτων. ἐδόκει γὰρ ὧδε θεσμοθετεῖν τῷ θεῷ. ὀνόματα δὲ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, Σὴμ, Χὰμ, Ἰάφεθ, διερμηνεύεται δὲ ὁ μὲν Σὴμ, φύτευμα καὶ τέλειος· † θερμασία δὲ ὁ Χὰμ, καὶ πλατυσμὸς ὁ Ἰάφεθ. σεσώσμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως οἱ ἐξ ἀτελοῦς ὥσπερ πολιτείας τῆς κατὰ νόμον εἰς τὴν τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως τελειότητα, καθάπερ τινὰ μόσχια πεφυτευμένοι λεπτά. τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, τοῖς μὲν τῶν Ἰουδαίων λαοῖς τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν οὐ προσιεμένοις ἐπιτιμᾷ λέγων. ἠγάπησας κακίαν ὑπὲρ ἀγαθωσύνην· ἀδικίαν ὑπὲρ τὸ λαλῆσαι δικαιοσύνην· ἠγάπησας πάντα ῥήματα καταποντισμοῦ· γλῶσσαν δολίαν. δεδυσφημήκασι γὰρ ἀκαθέκτως εἰς τὸν υἱόν. διὰ τοῦτό φησι, ὁ θεὸς καθελεῖ σε εἰς τέλος· ἐκτίλαι σε καὶ μεταναστεῦσαι σε ἀπὸ σκηνώματός σου. καὶ τὸ ῥίζωμά σου ἐκ γῆς ζώντων. περὶ δὲ τῶν ἠγαπηκότων τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν καὶ ζωὴν, πεφυτευμένοι ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσουσιν. ὅτι δὲ οὐ δίχα τοῦ θείου πυρὸς καὶ νοητοῦ, καὶ οἱονεὶ τῆς διὰ πνεύματος θερμασίας ἐνήργηκεν εἰς ἡμᾶς τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν ὁ Ἐμμανουὴλ, πιστοῦται καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· τῷ πνεύματι ζέοντας ὁρᾶσθαι θέλων τοὺς ἐν ἁγιασμῷ κεκλημένους· οὐδὲν δὲ ἧττον ἡμᾶς ἐμπεδοῖ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης λέγων. ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν· οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι. αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. ἀπέψυκται μὲν γὰρ ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀγάπη διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν παρ' αὐτοῖς, καθὰ γέγραπται. θερμοὶ δὲ δὴ λίαν καὶ πρός γε τοῦτο ἡμεῖς. τοιγάρτοι φαμὲν· τί ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλί-

† θερμοσίαν, πλατυσμόν.

θλῖψις. ἢ στενοχωρία. ἢ λιμός. ἢ διωγμός.
ἢ γυμνότης. ἢ κίνδυνος. ἢ μάχαιρα. οὐκοῦν
τῶν ζεόντων τῷ πνεύματι τύπος ἂν γένοιτο
καὶ μάλα σαφὴς ὁ Χὰμ, ὃς νοεῖται θερμασία.
ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς πλατυσμὸν καρδίας ἀπενηνέγ-
μεθα τὴν ἐν νόμῳ ζωῆς τὴν θλῖψιν ἐκβαίνον-
τες· ὑπεμφήνειεν ἂν ὁ τρίτος ἡμῖν Ἰάφεθ,
εἰς πλατυσμὸν μετονομαζόμενος. Ἰουδαίοις
μὲν γὰρ προσεφώνει θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαΐου.
„ ἀκούσατε λόγον κυρίου ἄνδρες τεθλιμμένοι,
„ καὶ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ. καὶ
„ πάλιν· μάθετε ἀκούειν στενοχωρούμενοι. ἐκβε-
βηκὼς δὲ ὁ Παῦλος τὴν ἐν νόμῳ στένωσιν προσ-
„ πεφώνηκέ τισι τῶν ἤδη πεπιστευκότων· τὸ στό-
„ μα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς Κορίνθιοι. ἡ
„ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται· οὐ στενοχωρεῖσθε
„ ἐν ἡμῖν. στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις
„ ὑμῶν. τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν, ὡς τέκνοις
„ λέγω, πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς. μὴ γίνεσθε ἑτε-
„ ροζυγοῦντες ἀπίστοις. ἠκολούθουν γὰρ ἔτι τοῖς
Ἰουδαίων ἐντάλμασι. καὶ ἀνοήτοις εἰκαιοβου-
λίαις. ψάλλει δέ που καὶ ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν
τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν, ὡς ἐκ προσώπου
„ τοῦ νέου λαοῦ καὶ ἐν Χριστῷ· ὁδὸν ἐντολῶν σου
„ ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου.
πεπλάτυνται γὰρ ἡμῶν ὁ νοῦς εἰς σοφίαν, ἐνηυ-
λισμένου τε καὶ ᾠκηκότος ἐν ταῖς ἁπάντων ψυ-
χαῖς διὰ πνεύματος τοῦ Ἐμμανουήλ. τοιοῦ-
δε μὲν οὖν οἱ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. ὅτι δὲ
πλείστη μὲν ἡ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων
καθαρωτάτη πληθύς· μείων γε μὴν ἡ ἐξ Ἰου-
δαίων, ἀναμάθοι τις ἂν ἐντεῦθεν ἀμογητί.
ἑπτὰ μὲν γὰρ ἐν τῇ κιβωτῷ τὰ ἐκ τῶν καθα-
ρῶν εἰσκεκόμικε ζώων, ἀνὰ δύο δὲ αὐτὰ ἐκ
τῶν ἀκαθάρτων· τουτέστι τῶν κυριοκτόνων Ἰου-
„ δαίων. σέσωσται γὰρ τὸ κατάλειμμα, κατὰ
τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. πλὴν ὅτι κατὰ
καιροὺς ἀπανίστασθαί τι καὶ ἀποφοιτᾶν τῆς πί-
στεως ἔμελλόν τινες τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραήλ.
„ ὑποτυποῖ πάλιν. ἀπέστειλε γὰρ, φησὶν, ἐκ
„ τῆς κιβωτοῦ τὸν κόρακα ἰδεῖν εἰ κεκόπακε τὸ
„ ὕδωρ· ὁ δὲ οὐχ ὑπέστρεψεν. ἐναπεπνίγη δὲ οἶμαι
τοῖς ὕδασιν, ἔρεισμά τι καὶ στάσιν οὐχ εὑρη-
κώς. οὐκοῦν τὸ τῆς πίστεως ἀπολισθῆσαι τοῦ
Χριστοῦ καὶ ἀπονοσφίζεσθαι, πάντως πρόξε-
νον ἀπωλείας. οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦ-
λος τοῖς μετὰ τὴν πίστιν ἐν νόμῳ τελειουμέ-
„ νοις, ἤγουν οἰηθεῖσιν ἔσεσθαι τελείοις, κατηρ-
„ γήθητε, φησὶν, ἀπὸ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ
„ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε· ἡμεῖς
„ γὰρ πνεύματι ἐκ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύ-
„ νης ἀπεκδεχόμεθα. ἄθρει δὲ ὅπως ἐκ τῶν
ἀκαθάρτων πτηνῶν ὁ κόραξ ἀποστάτης. ἦσαν
γὰρ ἐξ Ἰουδαίων οἱ μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ δικαίω-
σιν ἀνόπιν ἰόντες ἐπὶ τὰς τοῦ νόμου σκιάς. καὶ
περὶ αὐτῶν οἶμαί που, καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης γρά-
„ φει· ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ
„ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν.

tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Typus igitur eorum qui feruent spiritu, & quidem manifestus admodum, fuerit Cham, qui interpretatur, feruor.

Cham typus eorum qui feruent fide.

Quòd verò etiam in laxitatem siue latitudinem cordis deducti sumus, afflictionem vitæ legalis egressi, tertius nobis Iaphet apertè significat, qui latitudinis cognomen accepit. Iudeos etenim allocutus est Deus per vocem prophetæ Isaiæ: *Audite sermonem Domini viri afflicti, & principes populi in Ierusalem.* Et rursum: *Discite audire angustiati.*

Isaia 28.14.
Isaia 66.5.

Paulus autem cùm has legis angustias euasisset, quibusdam eorum, qui iam fidem amplexi erant, ita ait: *Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis: angustiamini autem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remunerationem, (tanquam filijs dico) dilatamini & vos. Nolite iugum ducere cum infidelibus.*

2.Cor. 6.11.

Acquiescebāt enim adhuc Iudæorum præceptis, & infrugiferis vaniloquijs. Dauid autem alibi ita ad vniuersorum Saluatorem CHRISTVM canit, veluti ex persona noui ac Christiani populi: *Viam mandatorum tuorum cucurri, quando dilatasti cor meum.*

Psal.118.32.

Amplificata enim ac dilatata est mens nostra ad sapiētiam inhabitante in omnium animis per spiritum, Emanuele. Eiuscemodi igitur sunt ij qui in CHRISTO sunt per fidem. Quòd autē frequens admodum sit purissima eorum, qui per fidem iustificati sunt, multitudo: minor verò Iudæorum, facilè quis hinc intelligat. Septem enim in arcam ex mundis immissa sunt, duo autem ex immundis hoc est, Dñi interfectoribus Iudæis. *Salua enim facta sunt reliquiæ*, iuxta Prophetæ vocem.

Septena ex mundis in arcam immissa: bina ex immundis quid significent.
Rom. 9.27.
Isaia 10.22.

Præterea quòd temporis progressu à fide discessuri defecturique essent nonnulli ex sanguine Israël, rursum figuratè significauit. *Emisit enim*, inquit, *ex arca coruum, ad videndum si cessasset aqua, ille verò non est reuersus.* Submersus autem est, vt arbitror, aquis, vbi subsisteret non inueniens. Quocirca à fide Christi descifcere atq; alienari omnis interitus est causa.

Gen.8.6.
Coruus arca egressus, neque rediens quid significet.

Ita etiam B. Paulus ijs qui post fidem acceptam in lege perfecti erant, aut alioqui existimāt se fore perfectos: *Euacuati estis*, inquit, *à* CHRISTO, *qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ exspectamus.*

Galat. 5.4.
2 Cor. 3.14.

Animaduerte autē quo pacto ex immundis volucribus coruus defector fuerit. Erant enim nonnulli ex Iudæis, qui post iustificationē per CHRISTVM acceptam ad legis vmbras redibāt. Ac de ijs quidem, vt arbitror, sapiens Ioannes scribit: *A nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum.*

Coruus typus Iudæorum.
1.Ioan.2.19.

Dicen-

1. Tim. 4. 1.

Dicente autem etiam spiritu manifestè, quòd *in vltimis temporibus deficient quidam à fide, attendentes spiritibus erroris*; vide etiam huius rei manifestum typum per Noë factũ. Emisit enim primam ac secundam columbam speculaturas quodammodo an subsedisset diluuium. Hæ verò reuersæ sunt, veluti in caueam in arcã, habente vna ramum in ore suo, sicut scriptũ est, oliuę nimirũ. Emittuntur enim Sancti à CHRISTO speculaturi mundum, quique in eo sunt. Redeunt autem veluti loquentes pacem. Hoc enim arbitror obliquè significare ramũ oliuæ in ore columbæ. Oliua enim semper est symbolũ pacis. Pij quidem igitur sunt, qui per fidem purgati, & veluti in mansuetudine vitæ Euangelicæ à Deo delecti sunt. Cæterũ quòd ex ipsis etiam nonnulli in vltimis temporibus, vt modò dixi, sint defecturi, typus iste declarat. Tertia enim atque vltima mittitur columba, neque illi curæ fuit reditus. remansit enim. *Quiescente autem diluuio, subsedit arca super montes Ararad*, quos interpretaberis Testimoniũ descensus. Excelsi enim ac veluti in montibus constituti sunt, ob Euangelicæ vitæ sublimitatẽ, qui in CHRISTO per fidem, supernum, quodque ex cælo descendit Dei Verbum, vbiuis terrarũ prædicant: quibus ipse etiam Deus inclamat, per vocem Prophetæ: *Sitis mihi testes, & ego testis, dicit Dominus Deus, & puer quem elegi.* Sublimior itaque est terrenis rebus eorum qui in CHRISTO sunt gloria. Quòd autem summus etiam pontifex nobis factus sit Emanuel, per quem & accessum nacti sumus ad Patrem ac Deum, innouatique & pristino statui restituti, abolita maledictione, quę à primo parente in nos propagata erat, ex ijs, quæ deinceps scripta sunt, animaduerte. *Postquam enim*, inquit, *siccata est terra, egressus est Noë arcam, & omnes qui cum ipso erant, & erexit*, inquit, *altare Deo: & accepit ex omnibus animalibus mundis, obtulitq; holocausta super altare. Et odoratus est*, inquit, *Dominus odorem suauitatis, & dixit Dominus Deus, recogitans, Non addã ampliùs maledicere terræ propter opera hominum.* Et paulò pòst: *Et benedixit Dominus Deus Noë, & filijs eius, & dixit eis, Crescite & multiplicamini, & implete terram, & dominamini eius. Et tremor vester & timor vester erit super omnes bestias terræ, & super omnes aues cæli, & omnes pisces maris sub manibus vobis dedi.* Quando itaque factus est noster Pontifex CHRISTVS, & oblati sumus per ipsum spiritualiter in odorem suauitatis, Deo ac Patri, tunc etiam benignitatis eius affatim sumus participes effecti, firmamquè promissionem nacti, mortem non

Gen. 8. 8.

Columba emissa ex arca typus sanctorum.

Ramus oliuæ in ore columbæ quid significet.

Arca in monte Ararad subsistens quid significet.

Isaia 43. 10. & 12.

Gen. 8. 18.

Genes. 9. 1.

λέγοντος δὲ καὶ τοῦ πνεύματος ἐναργῶς, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως προσέχοντες πνεύμασι † πλάνοις. ὅρα καὶ τοῦδε σαφῆ τύπον διὰ Νῶε γεγενημένον. ἀπέστελλε μὲν γὰρ πρώτην τε καὶ δευτέραν περιστερὰν κατασκεψομένας, ὥσπερ εἰ ἐν ὑφιζήσει γέγονεν ὁ κατακλυσμός. αἱ δὲ ὑπενόστουν ὡς εἰς καλιὰν εἰς τὴν κιβωτὸν, καί τι κάρφος ἐχούσης μιᾶς ἐν τῷ στόματι αὐτῆς, καθὰ γέγραπται. θαλὸς δὲ τοῦτο ἐλαίας ἦν. ἀποστέλλονται μὲν γὰρ οἱ ἅγιοι παρὰ Χριστοῦ κατασκεψόμενοί τε τὸν κόσμον, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ. ὑποστρέφουσι δὲ ὥσπερ λαλοῦντες εἰρήνην. τοῦτο γὰρ οἶμαι πλαγίως ὑποδηλοῦν τὸ ἐν στόματι κεῖσθαι τῆς περιστερᾶς τὸν τῆς ἐλαίας θαλόν. σύμβολον γὰρ εἰρήνης ἀεί πως ἐστὶ τὸ φυτόν. φιλόθεοι μὲν οὖν οἱ ἐν πίστει κεκαθαρμένοι, καὶ ὡς ἐν πραότητι πολιτείας εὐαγγελικῆς, ἀπόλεκτοι τῷ θεῷ. πλὴν, ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποστήσονταί τινες ἐν ἐσχάτοις καιροῖς, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἐμφήνειεν ἂν ὁ τύπος. τρίτη γὰρ καὶ τελευταία πέμπεται περιστερὰ, καὶ οὐκ ἐμέλετο τῆς ὑποστροφῆς. ἀπομεμένηκε γάρ. ὑπολωφήσαντος δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ, κεκάθικεν ἡ κιβωτὸς ἐπὶ τὰ ὄρη Ἀραράτ, ἃ διερμηνεύεται μαρτυρία καταβάσεως. ὑψηλοὶ γὰρ ὥσπερ καὶ οἱονεί πως ἐν ὄρεσι διὰ τὸ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ὑπερανεστηκὸς, οἱ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, τὸν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότα θεὸν λόγον, τοῖς ἁπανταχῆ κηρύττοντες. οἷς καὶ αὐτὸς ἐπιφωνεῖ θεὸς διὰ προφήτου φωνῆς· γένεσθέ μοι μάρτυρες, κἀγὼ μάρτυς, λέγει κύριος ὁ θεὸς καὶ ὁ παῖς ὃν ἐξελεξάμην. ἀνωτέρω δὴ οὖν τῆς ἐν κόσμῳ χθαμαλότητος τῶν ἐν Χριστῷ τὰ αὐχήματα. γέγονε δὲ ὅτι καὶ ἀρχιερεὺς ἐφ' ἡμᾶς ὁ Ἐμμανουὴλ, δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν πρὸς τὸν πατέρα καὶ θεὸν, καὶ ἀνεκαινίσθημεν πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, λελυμένης τῆς ἀρᾶς, τῆς ἐπὶ τῷ πρωτοπλάστῳ φημί. ὅρα δὴ τοῖς ἐφεξῆς γεγραμμένοις ἐμβαλεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ἐξηράνθη, φησὶν, ἡ γῆ, ἐξῆλθεν ὁ Νῶε τῆς κιβωτοῦ, καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ. καὶ ᾠκοδόμησε, φησὶ, θυσιαστήριον τῷ θεῷ, καὶ ἔλαβεν ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν τῶν καθαρῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν πετεινῶν τῶν καθαρῶν καὶ ἀνήνεγκεν ὁλοκαρπώσεις ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. καὶ ὠσφράνθη ὁ θεὸς ὀσμὴν εὐωδίας, καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς διανοηθείς. οὐ προσθήσω ἔτι καταράσασθαι τὴν γῆν, διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν. καὶ εὐλόγησε κύριος ὁ θεὸς τὸν Νῶε, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ὁ φόβος ὑμῶν, καὶ ὁ τρόμος ἔσται ἐπὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις, καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς κτήνεσι τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ † ἐπὶ πάντας τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης ὑπὸ χεῖρας ὑμῖν δέδωκα. οὐκοῦν ὅτι γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς, καὶ προσεκομίσθημεν δι' αὐτοῦ, νοητῶς εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, τότε καὶ εὐμενείας τῆς παρ' αὐτοῦ πλουσίως ἠξιώμεθα, καὶ βεβαίαν ἐσχήκαμεν τὴν ὑπόσχεσιν, τοῦ μη-

κέτι

† ἀπ. πλάνης.

† ἐν.

κέτι καθ' ἡμῶν ἰσχύσειν τὸν θάνατον. λέλυται καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς. οἴχοιται δέ ποι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς ἐκείνης. ηὐλογήμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Περὶ τῆς γυμνώσεως τοῦ Νῶε καὶ τοῦ Χάμ.

Συμπεπερασμένων ἁπάντων τῶν ἐπὶ τῇ κιβωτῷ, καὶ παρῳχηκότος μὲν τοῦ κατακλυσμοῦ· γηπονοῦντος δὲ ἤδη τοῦ Νῶε, τίνα δὴ ἄρα τὰ ἐν αὐτῷ πεπραγμένα παρὰ τοῦ Χάμ· πολυπραγμονήσει πάλιν ἡμῖν ὁ λόγος. ἀναπείσει γὰρ δὴ τοὺς οἵπερ ἂν ἕλοιντο διαβιοῦν ἐννόμως, τῆς εἰς τοὺς πατέρας αἰδοῦς οὐδέν τι παράπαν ἡγεῖσθαι τὸ ἰσοστάσιον, καὶ παραιτεῖσθαι σαφῶς ὥς τι τῶν σφαλερωτάτων τὸ κατά τινα γοῦν ὅλως ἐπιμώμησιν αὐτοῖς. κἂν εἰ τοῦ πρέποντος ἔξω φέροιντο βραχὺ τῆς τῆς φύσεως ἀσθενείαις ὑπενηνεγμένοι. ὅτι γὰρ σεπτὸν ἀεί πως ἐστὶ τῶν γονέων τὸ χρῆμα, καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος ἡμᾶς ἐκπαιδεύει νόμος. προεπιτάξας γὰρ δεῖν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρ„δίας, τὸν ἕνα τε καὶ φύσει θεὸν ἀγαπᾶν, τίμα, φησὶ, „τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου. ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ „ἔσῃ μακρόβιος ἐπὶ τῆς γῆς. ἐν εἰκόνι γὰρ ὥσπερ καὶ ἐν μιμήσει θεοῦ καταλογισθεῖεν ἂν, οἱ γεγεννηκό„τες. μνήσθητι γάρ, φησι, ὅτι δι' αὐτῶν ἐγεννήθης. „ταύτῃ τοι πάλιν, φησὶ, ὀφθαλμὸν καταγελῶν„τα πατρὸς, καὶ ἀτιμάζοντα γῆρας μητρὸς, ἐκκό„ψειαν αὐτὸν κόρακες ἐκ τῶν φαράγγων. ὅτι τοίνυν καὶ ἐν ἀρᾷ καὶ δίκῃ τὸ μηδεὶν οἴεσθαι τιμᾶν πατέρας, καὶ μὴν καὶ αἰδοῦς ἁπάσης ἀξιοῦν, καὶ διά γε „τοῦ Χὰμ ἀναμάθοι τις ἂν καὶ λίαν εὐκόλως. ἦσαν „γάρ, φησι, οἱ υἱοὶ Νῶε οἱ ἐξελθόντες ἐκ τῆς κιβω„τοῦ, Σὴμ, Χὰμ, Ἰάφεθ. Χὰμ δὲ ἦν πατὴρ Χανα„άν. τρεῖς οὗτοι εἰσὶν οἱ υἱοὶ Νῶε. ἀπὸ τούτων δι„εσπάρησαν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ἤρξατο Νῶε ἄν„θρωπος γεωργὸς γῆς, καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, „καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ οἴνου, καὶ ἐμεθύσθη, καὶ ἐγυμνώθη ἐν τῷ „οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ εἶδε Χὰμ ὁ πατὴρ Χαναὰν τὴν γύμ„νωσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐξελθὼν ἀπήγγειλε τοῖς „ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἔξω. καὶ λαβόντες Σὴμ καὶ Ἰάφεθ „τὸ ἱμάτιον, ἐπέθεντο ἐπὶ τὰ δύο νῶτα αὐτῶν, καὶ „ἐπορεύθησαν ὀπισθοφανῶς, καὶ συνεκάλυψαν τὴν „γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐ„τῶν ὀπισθοφανὲς, καὶ τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς οὐκ „εἶδον. ἐξένηψε δὲ Νῶε ἀπὸ τοῦ οἴνου, καὶ ἔγνω ὅσα „ἐποίησεν αὐτῷ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος, καὶ εἶπεν. ἐπι„κατάρατος Χαναάν, παῖς οἰκέτης ἔσται τοῖς ἀδελ„φοῖς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν. εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς Σὴμ, „καὶ ἔσται Χαναὰν παῖς αὐτοῦ. πλατύναι ὁ θεὸς τῷ „Ἰάφεθ, καὶ κατοικησάτω ἐν τοῖς σκηνώμασι Σὴμ, „καὶ γενηθήτω Χαναὰν παῖς αὐτοῦ. Νῶε μὲν γὰρ ἀμπελῶνα πεφυτευκὼς, τῶν οἰκείων ἐνεφορεῖτο πόνων, καὶ κάτοινος μὲν ἀσυνήθως ἦν. ἀδίκητον δὲ φιλοινίας ἔγκλημα. τὸν αἰεὶ θέλητον † ὑπομείνας γύμνωσιν, οἴκοι καὶ ἄπτ... ἦν τοῖς πολλοῖς. εἶδέ τις φρένας οὐκ ἀσφαλής. φημὶ δὴ τὸν Χὰμ, τῆς θέας πάπρεπῆς

†In. ἄν. – † Forte ὑπέμεινε. – † in.

amplius in nos imperium habituram. Abolita etiam sunt ea, quæ ipsius iram comitantur, & veteris illius maledictionis effectus sublati. Benedicti enim sumus in CHRISTO, per quem & in quo Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum, Amen.

De nudatione Noë & Cham.

PEractis omnibus quæ ad arcam pertinent, cumque iam cessasset diluuium, & Noë agriculturam exerceret, quænam ipsi à Cham acciderint iterum inquiramus. Facilè enim ex ijs intellexerint, qui legitimè vitam instituere velint, nihil omnino antiquius, aut prius habendum quàm parentes revereri, fugiendumque tanquam noxium inprimis eos quacumque ratione irridere, etiamsi nonnunquam, ab eo quod par est, præ naturæ suæ imbecillitate deflectant. Quòd enim veneratio summa parentibus debeatur, ipsa etiam diuina lex nos docet. Cùm enim priùs præcepisset vnum ac natura Deum ex tota anima & corde amandum esse: *Honora*, inquit, *patrem tuum & matrem tuam, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram*. Parentes enim Deum imitantur, eiusque imaginem præ se ferunt. *Memento*, inquit, *quòd per ipsos natus sis*. Idcirco rursum ait: *Oculum qui deridet patrem, & qui inhonorat senectutem matris, eruant eum corui † de conuallibus*. Quòd itaque maledictio & supplicium debeatur ijs, qui honorem ac reuerentiam parentibus derogant, per Cham etiam facilè quis intelligat. *Erant enim*, inquit, *filij Noë, qui egressi sunt ex arca Sem, Cham, Iaphet. Cham autem erat pater Chanaan. Tres hi sunt filij Noë. Ab his disseminati sunt super vniuersam terram. Et cœpit Noë homo agricola terræ, & plantauit vineam, & bibit de vino, & inebriatus est, & nudatus est in domo sua, & vidit Cham pater Chanaan nuditatē patris sui, & egressus nunciauit duobus fratribus suis: & accipientes Sem & Iaphet pallium imposuerūt super duo dorsa eorum, & incesserunt retrorsum, & operuerunt nuditatē patris sui: faciesq; eorum auersæ erant, & patris virilia non viderunt. Euigilauit autem Noë à vino, & cognouit quæcumq; fecit ei filius iunior; & ait: Maledictus Chanaan, seruus domesticus erit fratribus suis. & ait: Benedictus Dominus Deus Sem, & erit Chanaan seruus eius. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tētoriis Sem, & erit Chanaan seruus eius.* Noë enim cùm vineam plantasset, suis laboribus vacabat, atq; ebrius præter morē effectus est. Atqui inopinata ebrietate correptus est, inscius atque imprudens detectus est, domi & à multis non visus. Hic verò parū sanæ mentis, Cham inquam, ex spectaculi

Parentibus summa reuerentia debetur. – Exod. 20.12 – Eccli. 7.30. – Prou. 30.17. – † Vulg. de torrentibus. – Gen. 9.18.

deformitate risus occasionẽ captauit, neque solùm non obtexit, atq; opem tulit patri suo, quem vinum vicerat atq; prostrauerat; sed omissa hac cura, & honore qui parenti debetur neglecto, alios etiam ad spectandum inuitat, & senem tanquam in scena fratribus irridendum exponit. Illi verò nefario illius consilio non auscultarunt, ac potiùs euentum rei redarguentes, & spectaculi deformitatẽ vestibus occultantes, retrorsum incedebant. Visum enim ipsis est piè agere, & femora patris, per quæ orti erant, reuereri. Postquam verò expergefactus est, conscius fuit rei pater, & maledicit statim ei, qui debitæ ipsi reuerentiæ leges temerè violarat: & seruitutis iugum ipsi meritò imponit: Chanaan vocans propter eos, qui ex ipso orituri erant Chananæos, qui supplicij ipsius participes futuri erant. In vniuersam enim progeniem pœna propagata est. Benedixit autẽ eis qui ipsum honorarant. Significauit autem hoc ipsum arcanum quoddam de Iudæis mysteriũ. Tres enim omnes populi fuerunt. Nimirũ qui in primo tempore quemadmodum & Sem, medij verò qui per maledictum Cham intelliguntur, tertij autem ac postremi per vltimum Iaphet, qui interpretatur *dilatatio*. Postquã verò nobis reuelauit Deus ac Pater proprium filium, qui per femur significatur, & quantum attinet ad spiritualem deitatis pulchritudinem, deformem atque inuenustum propter humanitatem. (Neque enim *habuit formam, neque pulchritudinem*, iuxta Prophetę vocem) tunc demum quemadmodum ipse rerum exitus testabitur, primus quidem ac postremus populus, hoc est, qui initio ac primi crediderunt; nec non qui vocatus est in vltimis, reueriti sunt Emmanuelem. Benedixit autem eis Deus ac pater. Qui verò inter duos hosce medius fuit, irridens CHRISTUM ob humanitatis deformitatem, & Dei filium multis modis ignominia afficiens, seruitutem subijt, & auita libertate excidit. Quòd verò futuri sint qui in vltimis temporibus ex Iudæis credent primorum illorum participes ac socij, veluti in vnam ciuitatem siue habitationem ac domum collecti, hoc est Ecclesiam, declarauit dicens: *Dilatet Deus Iaphet*, hoc est, tertio atque vltimo (tertius enim Iaphet) *& habitet in domibus Sem*, hoc est in primi, *& fiat Chanaan seruus illorum.* Hoc arbitror est, quòd CHRISTUS ad populos Iudæorum ait: *Amen, amen dico vobis, quòd omnis qui facit peccatum seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternùm, filius manet in æternum.* Si ergo vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Irridentes enim mi-

Sem & Iaphet & Cham typus sunt trium populorum.

Isaia 53.2.

Gen. 9.27.

Ioann. 8.35.

ἀνεσίαν γέλωτος ἐποιεῖτο πρόφασιν. καί τι καταμφιάσαι † δὲ μενονουχὶ δὲ καὶ ἐπεμβῆναι τῷ φύσαντι, μέθῃ πλεονεκτουμένῳ, καὶ τοῖς ἐξ οἴνου πλαίσμασιν ὑπενηνεγμένῳ. ἀλλὰ παρεὶς τὰ τοιάδε καὶ τῆς εἰς τὸν φύσαντα τιμῆς οὐ μετρίως ὀλιγωρῶν· προξενεῖν ἐπείγεται τοῖς ἄλλοις τὴν θέαν, καὶ σκηνὴν οἷά τινα προθεὶς τὸν πρεσβύτην, γελᾶν ἀναπείθει τοὺς ἀδελφούς. οἱ δὲ ἦσαν ἀμείνους τῆς ἐν αὐτῷ δυσβουλίας, κατασοφιζόμενοι δὲ τὸ συμβεβηκὸς, καὶ τῆς θέας τὸ ἀκαλλὲς τοῖς περιβλήμασιν ἀφανίζοντες, ἀνόπιν ἐβάδιζον. ἐδόκει γὰρ εὐσεβεῖν αὐτοῖς, καὶ μηροὺς αἰδεῖσθαι πατρὸς δι' ὧν καὶ γεγόνασιν. ἐπεὶ δὲ διεγηγερμένος ἐν αἰσθήσει τοῦ πράγματος γέγονεν ὁ πατὴρ, ἐπαρᾶται μὲν εὐθὺς τὸν τοῦ πρέποντος, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν αἰδοῦς ἠφειδηκότα παραλόγως, καὶ ζυγὸν αὐτῷ τὸν οἰκετικὸν ἐπιτίθει δικαίως. Χαναὰν ὀνομάζων διὰ τοὺς ἐξ αὐτοῦ Χαναναίους· οἳ καὶ τῆς δίκης αὐτῷ συμμετίσχειν ἔμελλον. πανγενῆ γὰρ ἐκολάζετο. εὐλόγηκε δὲ τοὺς τιμήσαντας. ἐμφήνειε δ' ἂν αἰνιγματωδῶς καὶ τόδε δὴ πάλιν τὸ ἐπὶ τοῖς Ἰουδαίοις μυστήριον. τρεῖς μὲν γὰρ οἱ πάντες γεγόνασι λαοί. ὅτι ἐν πρώτῳ καιρῷ καθάπερ καὶ ὁ Σὴμ, καὶ μὴν καὶ ὁ διὰ μέσου κατὰ τὸν ἐπάρατον Χὰμ, καὶ ὁ τρίτος ὁ λοιπὸς· νοοῖτο δ' ἂν ὡς ἐν πλουσίαις Ἰάφεθ· ὃς ἑρμηνεύεται πλατυσμός. ἐπειδὴ δὲ ἡμῖν ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τὸν ἴδιον υἱὸν, ὃς διὰ μηρῶν σημαίνεται, καὶ ὅσον ἧκεν εἰπεῖν εἰς τὸ νοητὸν τῆς θεότητος κάλλος, ἀσχήμονά τε καὶ ἀπρεπῆ διὰ τὸ ἀνθρώπινον. οὐδὲ γὰρ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. τότε δὴ τότε, καθὰ καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἐπιμαρτυρήσειεν ἂν ἡ ἔκβασις, ὁ μὲν πρῶτός τε καὶ λοιπὸς λαὸς· τουτέστιν οἱ ἐν ἀρχῇ καὶ πρῶτοι πιστεύσαντες, καὶ μὴν καὶ ὁ κληθησόμενος ἐν ἐσχάτοις, δεδυσώπηνται τὸν Ἐμμανουήλ. εὐλόγηνται δὲ δι' αὐτὸν παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. ὁ δέ γε τῶν δυεῖν μεταξὺ γεγονώς, καταμειδιάσας ὥσπερ Χριστοῦ διά τι τῆς ἀνθρωπότητος ἀκαλλὲς, καὶ τὸν ἐκ θεοῦ πεφηνότα υἱὸν κατὰ πολλοὺς ἀτιμάσας τρόπους, ἐν τῷ τῆς δουλείας ἀπομεμένηκε τρόπῳ, καὶ τῆς τῶν πατέρων ἐλευθερίας ἀπώλισθεν. ὅτι δὲ ἔμελλον οἱ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐκ τῶν Ἰουδαίων πιστεύσαντες τῶν πρώτων ἔσεσθαι κοινωνοὶ μονονουχὶ καὶ ὁμέστιοι· ἅτε δὴ καὶ εἰς μίαν συνειλεχθέντες πόλιν, ἤγουν αὐλὴν ἢ ἑστίαν, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν, ἀπέφηνεν εἰπών, „πλατύναι ὁ θεὸς [illegible] Ἰάφεθ, τουτέστι τῷ τρίτῳ καὶ ἐν ἐσχάτοις. τρίτος γὰρ ὁ Ἰάφεθ. „καὶ κατοικησάτω ἐν τοῖς σκηνώμασι „τοῦ Σὴμ· τουτέστι τοῦ πρώτου. καὶ γενηθήτω Χαναὰν „παῖς αὐτῶν. τοῦτο οἶμαί ἐστι ὅπερ ἔφη Χριστὸς „τοῖς Ἰουδαίων δήμοις· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι „πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. „ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ υἱὸς „μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ἐλεύθεροι ἔσεσθε. καταμειδιάσαντες γὰρ οἱ πάλαι

† ἴσως δέον.

λαντες Ἰουδαῖοι τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας καὶ τὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς εἰς ἡμᾶς γενομένην οὐ τετιμηκότες, ἐν τῷ τῆς δουλείας μεμενήκασι πνεύματι.

seri Iudæi Saluatoris nostri dispensationem, & reuelationem ipsius à Deo ac Patre in nos factam nequaquam venerantes in spiritu seruitutis permanserunt.

Περὶ τοῦ πύργου καὶ τῆς αὐτοῦ κατασκευῆς.

Ἐλελοίπει μὲν οὐδὲν τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει πρὸς τὸ εὖ εἶναι καὶ εὐημερεῖν. πλήρη γὰρ αὐτὴν ἀπετέλει καὶ παντὸς ἐπίμεστον ἀγαθοῦ ὁ τῶν ὅλων ποιητής. ὑπενήνεκται δὲ πρὸς τὸ μεῖον ἡ πρὶν μεγάλη, ζημιουμένη κατὰ βραχὺ, τὰ δι' ὧν αὐτὴν εἰκὸς ἐργάσασθαι σεπτὴν, καὶ ἀρίστως ἔχουσαν εἰς τὸ λίαν ἐκπρεπές. οἷον φέρε εἰπεῖν. ἀπημπόληκε μὲν τὸ ἄφθαρτον ἐν Ἀδάμ. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτόν. γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. ἐστέρηται δὲ μετὰ τοῦτο τοῦ πνεύματος. ἐπειδὴ γὰρ μόνα φρονεῖν ἐθέλοντας τὰ σαρκὸς ἀνόσια καὶ μυσαρώτατα πάθη τοὺς ἐπὶ γῆς ἑώρα Θεὸς, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου, φησὶν ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. ἀλλ' ἰδοὺ δή τι καὶ ἕτερον ὑπομένει πάλιν. ἐπανεσίοις γὰρ σκέμμασι καὶ ἀποπλήκτοις εἰκαιοβουλίαις κατεγνωσμένοι τινὲς εἰς ἑτεροίαν αὐτὴν καὶ ἀσύμφωνον ἐκκομίζουσι γλῶσσαν. ἦν μὲν γάρ, φησι, πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἕν, καὶ φωνὴ μία πᾶσι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κινῆσαι αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν, εὗρον πεδίον ἐν γῇ Σενναὰρ, καὶ κατῴκησαν ἐκεῖ. καὶ εἶπεν ἄνθρωπος τῷ πλησίον· δεῦτε πλινθεύσωμεν πλίνθους, καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί. καὶ ἐγένετο αὐτοῖς ἡ πλίνθος εἰς λίθον· καὶ ἄσφαλτος ἦν αὐτοῖς ὁ πηλός. καὶ εἶπαν· δεῦτε, οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον· οὗ ἡ κεφαλὴ ἔσται ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσωμεν ἑαυτοῖς ὄνομα πρὸ τοῦ διασπαρῆναι ἐπὶ πάσης τῆς γῆς. εἶτα κάτεισιν ὁ Θεός. οὕτω γὰρ ἔφη τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. καὶ συγχεῖ μὲν αὐτῶν τὰς γλώσσας, κατασκεδάννυσι δὲ καὶ εἰς πᾶσαν αὐτοὺς τὴν γῆν. ἐπιτιμᾷ μὲν γὰρ τοῖς ἐπιχειρήμασιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οὐ δέδιε δὲ τὸ συμπέρασμα· ὡς δὲ ὑπερόπλοντι βεβουλευμένους, ἡμερότητι τῇ ἐμφύτῳ χρώμενος, ὑποπαύει τῶν ἐγχειρημάτων τῇ πολυγλωσσίᾳ· σημαίνων ὅτι τὰς ὑπὲρ ἄνθρωπον σκέψεις, καὶ εἰ φέροιντό πως διὰ τῶν ἀμηχάνων, οὐκ ἀνεπιπλήκτους ἐᾷ. αὐτὰς δὲ συγχεῖ τὰς γλώσσας. τὰ γάρ τοι μόνης τῆς τοῦ δημιουργοῦ δεόμενα τέχνης, καὶ μέν τοι καὶ ἐξουσίας, ἁρμόσειεν ἂν οὐχ ἑτέρῳ τῷ ποθεν, ἀλλ' αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ. γλώσσης δὲ μεταπλασμὸν, καὶ τὸ ἐξευρύνεσθαι λόγον εἰς ἠχὼ τὴν διάφορον, ἀναθείη τις ἂν εἰκότως τῷ γε ἀληθῶς μόνῳ τε καὶ κατὰ φύσιν δημιουργῷ. ἀμειρήσειε δ' ἂν οὔτι που τὸ γεγονὸς, τοῦ σφόδρα εἰκότως διαγελᾶσθαι δεῖν. ὑπειλήφασι γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως πάντη τε καὶ πάντως ἰσχύσειν, καὶ ἄχρις ἂν αὐτῶν οὐρανῶν, τὸν ἐκ πλίνθου τε καὶ γῆς ἀναδείμασθαι πύργον. εἶεν δ' ἂν

De turri atque eius ædificatione.

Nihil humanæ naturę deerat ad rectam constitutionem felicitatemque. Omnibus enim bonis eam abunde cumularat atque repleratt totius vniuersi creator. Imminuta autem est, quæ priùs magna erat, deperditis paulatim ijs per quę par erat eam admirandam, atque ad omnem laudem optimè comparatam esse. At quo pacto? inquies. Incorruptionem enim suam commutauit in Adam. Dictum enim est ei: *Terra es & in terram reuerteris.* Priuata etiam præterea est spiritu. Cùm enim Deus mortales impuris tantùm atque execrandis carnis affectibus addictos esse cerneret: *Non permanebit*, inquit, *spiritus meus in hominibus his, ideo quòd sunt ipsi carnes.* Sed ecce etiam aliud quid sustinet. Quidam enim impiorũ consiliorum & stolidæ vanitatis damnati in discrepantẽ atque discordem linguam eam deferunt. *Erat enim*, inquit, *omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus. Et factum est cùm mouerentur ipsi ab oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt ibi, & dixit homo proximo suo, Venite faciamus lateres, & coquamus eos igne. Et factus est illis later in lapidem, & bitumen fuit illis lutum: & dixerunt, Venite, ædificemus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum, & celebremus nomen nostrum, antequam dispergamur per vniuersam terram. Deinde descendit Deus,* (ita enim ait sacra Scriptura) *& confundit quidem eorum linguas, dispersitq́ eos per vniuersam terrã.* Non enim veritus est eorum stultos conaus Deus, neque perfici permisit; at verò eos, vtpote arrogans facinus aggressos, innata sibi benignitate vsus, linguarum confusione ab instituto reuocat, significans, consilia, quæ supra hominem sunt, & ad impossibilia contendunt, nequaquam impunita relinqui. Confundit itaque linguas: quæ enim solius creatoris artificio atque potentia egent, nemini certè alteri quã ipsi, & quidem soli, conueniunt. Linguæ verò transmutationem, sermonisque in diuersum sonum amplificationẽ, meritò quis soli reuera naturaliter existenti creatori tribuerit. Neque verò immeritò illorum institutum ridiculum videri possit. Existimarunt enim nescio quo pacto se ex lateribus & luto turrim, quæ ad cælos vsque pertingeret, ædificare omnino possè. Fuerint autem hi,

Genes. 3. 19.

Gen. 6. 3.

Genes. 11. 1.

Linguarum confusio.

Dissipatio Babylonia typus Iudæorum.

ni fallor, typus Iudæorum imprudentię, qui se amicitiam cum Deo inire posse putabant, atque tantum-non aditum in cælum sibi sternere, non ea quæ ipsi placebant grataque erant facientes, neque per fidem in CHRISTVM; sed veluti turrim quandam erigentes, nudam ac solam patrum suorum gloriam, & ob eam summa quæque imprudenter sibi pollicentes. Passim enim Abraham nominantes, & terrenarum rerum gloriam sibi astruentes videntur. Cæterùm iratus est eis qui turrim ædificabant Deus, & in multas eos linguas diuisit. Quod verò illis accidit tunc temporis, prædictio fuit eorum quæ Iudæis euenerunt: sublimia enim admodum cogitantes, & per quæ minimè oportet aditum sibi ad cælum parantes, dissipati sunt in varias linguas, hoc est in omnes gentes. Dispersi enim sunt sua regione, vrbe ac domibus expulsi, & facti sunt errones in gentibus, iuxta Prophetæ vocem.

Linguarum diuersitas in Euangelio bona.

Actor. 2. 2.

Cæterùm in CHRISTO varietas linguarum bonum signum erat. Congregatis enim discipulis die Pentecostes in vnam domum *factus est*, inquit, *repentè de cælo sonus tanquam impetu venientis flatus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes. Et visæ sunt illis dissectæ linguæ velut igneæ, seditque super singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, cæperuntque loqui aliis linguis, prout Spiritus dabat eloqui illis.* Quid verò loquebantur? suppeditante ipsis Spiritu aditum ad superna, & ascensum in cælos in CHRISTO per fidem, omniumque per vniuersum orbem terrarum linguarum, siue populorum, siue gentium in vnitatem concursum in Spiritu. Confitebatur enim omnis lingua hominum CHRISTO, ipsiusque mysteria loquebatur? Quocirca varietas quidem linguarum in turri signum erat dissipationis ac profugationis in omnes gentes: in CHRISTO verò signum concursus in vnitatem per spiritum & accessus ad cælum. Factus enim nobis est CHRISTVS *turris fortitudinis*, iuxta Psalmistæ vocem, in supernam ciuitatem transmittens, & sanctorum angelorum choris coniungens eos qui in terris degunt.

CHRISTVS turris fortitudinis.

Psal. 60. 4.

De Abraham & Melchisedec.

LEgem quidem in auxilium dedit vniuersorum Dominus. Ita enim scriptum est. Cæterùm quòd lex quasi pueros instruat, CHRISTI verò mysterium perficiat, nequaquam difficile fuerit ex ipsis sacris Litteris videre, eiusque probationem inde petentes, & verissima colligentes. Sufficerit autem, vt arbitror, diuinus Pau-

lex instruit, CHRISTVS perficit.

εἰς τύπον οἰκεῖόν πως καὶ αὐτοὶ δὴ πάλιν τῆς Ἰουδαίων ἀσυνεσίας εὑρήσεις ὑπειληφότων τὴν πρὸς θεὸν οἰκειότητα· μονονουχὶ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν εἰς τὰ ἄνω πορείαν, οὐ διά γε τοῦ δρᾶν ἑλέσθαι τυχὸν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα καὶ φίλα, οὔτε μὴν διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστόν. ἀλλ' ὥσπερ τινὰ πύργον ἐξανιστάντων, ἀμαθῶς τὸ ἐπὶ γυμνῇ, καὶ μόνῃ τῇ τῶν πατέρων εὐκλείᾳ φρονῆσαι τὰ ὑψηλά. ἄνω τε γὰρ καὶ κάτω τὸν Ἀβραὰμ ὀνομάζοντες, καὶ γηΐνοις αὐχήμασι τὴν ἰδίαν ὥσπερ οἰκοδομοῦντες δόξαν, ἀεί πως καταγινώσκοντο. ἀλλ' ἐπετίμα μὲν τοῖς τὸν πύργον πλατυναμένοις ὁ θεός, καὶ εἰς πολλὰς αὐτοὺς κατεμέριζε γλώσσας. προαναφώνησιν δὲ ὥσπερ τινὰ γενέσθαι φαμὲν, τὸ ἐπ' ἐκείνοις τότε, τῶν τοῖς Ἰουδαίοις συμβεβηκότων. φρονοῦντας γὰρ λίαν τὰ ὑψηλά, καὶ δι' ὧν ἥκιστα χρὴ τὴν εἰς τὰ ἄνω ζητοῦντας πορείαν, κατεσκέδασεν εἰς πολυγλωσσίαν, τουτέστιν εἰς πάντα τὰ ἔθνη. διεσπάρησαν γὰρ χώρας τε τῆς σφῶν καὶ πόλεως, καὶ οἴκων ἀπηλαμένοι, καὶ γεγόνασι πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσι, κατὰ τὴν προφήτου φωνήν. ἀλλ' ἐν Χριστῷ τὸ πολύγλωσσον, σημεῖον ἦν ἀγαθόν. συνηγμένων γὰρ τῶν „ μαθητῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς εἰς „ οἶκον ἕνα· ἐγένετο, φησιν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἄφνω „ ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ „ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. „ καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι „ ὡσεὶ πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν· „ καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, „ καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς „ τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. τί „ δὲ δὴ καὶ ἐλάλουν; χορηγοῦντος τοῦ πνεύματος τὴν εἰς τὰ ἄνω πορείαν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, τὴν ἁπάντων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην γλωσσῶν· ἤτοι λαῶν ἢ ἐθνῶν εἰς ἑνότητα συνδρομὴν ἐν πνεύματι. ἐξωμολογεῖτο γὰρ ἅπασα γλῶσσα βροτῶν τῷ Χριστῷ, καὶ τὰ αὐτοῦ ἐλάλει μυστήρια. οὐκοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ πύργου σκεδασμοῦ καὶ ἀποδρομῆς τῆς εἰς πάντα τὰ ἔθνη, σημεῖον ἦν ἡ πολυγλωσσία· ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ τῆς εἰς ἑνότητα διὰ πνεύματος συνδρομῆς, καὶ τῆς εἰς τὰ ἄνω πορείας. γέγονε γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστός, πύργος ἰσχύος, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν· εἰς τὴν ἄνω διακομίζων πόλιν, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἀγγέλων συνάπτων χοροῖς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς.

Περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Μελχισεδέκ.

ΝΌμον μὲν εἰς βοήθειαν δέδωκεν ὁ τῶν ὅλων θεός· γέγραπται γὰρ ὧδε. πλὴν ὅτι παιδαγωγεῖ μὲν ὁ νόμος, τελειοῖ δὲ λοιπὸν τὸ Χριστοῦ μυστήριον· χαλεπὸν οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἡμᾶς καταθρεῖν τῶν ἱερῶν γραμμάτων, τὴν ἐπὶ τῷδε πίστιν ἐρανιζομένους εὖ μάλα, καὶ τὰ ἀληθῆ συλλέγοντας· ἀπόχρη δὲ οἶμαι καὶ ὁ θεσπέσιος λέγων Παῦλος

λος περὶ τοῖν δυοῖν διαθήκαιν· ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές· οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος. ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ. οὐκοῦν ἴοι μέν τις καὶ μάλα ῥαδίως εἰς οἰκειότητα τὴν ὡς πρὸς θεόν, οὐ διά γε τῆς πρώτης καὶ Μωσαϊκῆς ἐντολῆς· διὰ τῆς λεγομένης δὲ ἐπεισῆχθαι ἐλπίδος, ἣν ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ψήφοις στεφανοῦν ἐδόκει τῷ μυσταγωγῷ πρὸς ἀλήθειαν βλέποντι. ἠθετῆσθαι δὲ σαφῶς τὰ ἐν νόμῳ φησί, καὶ τῆς προαγούσης ἐντολῆς τὸ μηδὲν δύνασθαι τελειοῦν, καθορίζων ἐπιστέλλει Ἑβραίοις. εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. μεμφόμενος γὰρ αὐτῇ λέγει. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος. καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει κύριος. ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει κύριος. διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ οὐ μὴ διδάξουσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λέγοντες· γνῶθι τὸν κύριον. ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. ἐπιφέρει δὲ τούτοις εὐθύς· ἐν δὲ τῷ λέγειν καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. οὐκοῦν ἀσθενὴς ὁ νόμος, καὶ πολὺ τὸ ἀδρανὲς ἔχον ὁρᾶται λοιπὸν πρός γε τὸ δύνασθαί φημι τελειοῦν εἰς ἁγιασμόν. ὅτι δὲ ἀμείνων ἡ ἐν Χριστῷ δικαίωσις καὶ ἡ λατρεία, θεοῦ διακεκραγότος ἀκούσῃ σαφῶς διὰ προφητῶν φωνῆς, τοῖς τὴν ἔννομον τετιμηκόσι λατρείαν. καὶ οἱονεί πως ἀπρὶξ ἡμμένοις τῆς παλαιωθείσης ἐντολῆς. ποτὲ μὲν λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε. ποτὲ δὲ δὴ αὖ, ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν θεοῦ ἢ ὁλοκαυτώματα. ἠλεήμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, καὶ ἐν αὐτῷ τεθεάμεθα νοητῶς τὸν πατέρα, καὶ τὸν φύσει θεὸν ἐγνώκαμεν. εὐπετὲς δὲ ἄγαν ὄντος μυρία μὲν ὅσα τοῖς εἰρημένοις ἐπισωρεύειν ἔτι, προσπενεγκεῖν δὲ φωνὰς προφητῶν ἁγίων δι' ὧν ἄν τις ἴδοι καὶ μάλα σαφῶς ἀπαράδεκτον τῷ θεῷ τὴν κατὰ νόμον λατρείαν, ἵνα μὴ τοῦ προκειμένου σκοποῦ τὸν λόγον ἐξελκύσωμεν, καὶ οἴχοιτό που μακρὰν τὸ διήγημα τρίβον, ὥσπερ ἐφ' ἑτέραν ἰὸν, ἐπ' αὐτὸν ἤδη βαδιούμεθα τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ. ὃς ἐπείπερ ἐπύθετο τὸν ἀδελφιδοῦν

lus dicens de duobus testamẽtis: † *Abrogatio quidem fit præcedentis mandati, ob infirmitatem eius, atque inutilitatem. Nihil enim perfecit lex: superinductio autẽ melioris spei, per quam appropinquamus ad Deum.* Quocirca facilè admodum quis amicitiam cum Deo iniuerit, non per primum illud & Mosaicum mandatum, sed per eam quæ superinducta dicitur spem: quam quidem ille sacrorum mysteriorum interpres plena approbatione prosequitur ad veritatem respiciens. Abolita autem esse ea quæ in lege sunt manifestè ait, & præcedens mandatum nihil perficere posse definiens ad Hebræos ita scribit: *Nam si illud prius culpa vacasset, non vtiq. secundi locus inquireretur. Vituperans enim illud inquit: Ecce dies venient, & consummabo super domum Israël, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundùm testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum vt educerem illos de terra Aegypti: quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentũ quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus: dans leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum, & non docebit vnusquisq. proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: quoniam omnes scient me à minore vsque ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum iam non memorabor.* Subdit autem his statim: *Dicendo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur ac senescit, prope interitum est.* Imbecilla itaque lex est parumque valida ad id, vt perficere in sanctificationem possit. Quòd verò præstantior sit in CHRISTO iustificatio & cultus, Deum ipsum per vocem Prophetarũ apertè clamantem audies, ad eos, qui legalem cultum amplectebantur, & veteri mandato iam antiquato mordicus adhærebant. Subinde quidem: *Lauamini, mundi estote.* Subinde verò, *Misericordiam volo, & non sacrificium, & cognitionem Dei magis quàm holocaustomata.* Misericordiam enim in CHRISTO consecuti sumus, & in ipso vidimus spiritaliter Patrẽ, & Deum natura existentẽ cognouimus. Cùm autem facilè admodum sit innumerabilia his accumulare, & sanctorum Prophetarum testimonia adferre, per quæ manifestum cuiuis esse possit, legalem cultum Deo acceptũ non esse, ne à præsenti instituto sermonẽ auertamus, néue longiùs excrescat oratio aliorsum diuertendo, ad ipsum iam diuinum Abraham nos conferamus. Qui cùm audisset nepotem suum

Heb. 7.18.
† Vulg. Reprobatio.
Heb. 8.7.
Ierem. 31.31.
Heb. 8.13.
Isaia 1.16.
Matt. 12.7.

Loth in inopinatũ periculum incidisse (habitabat enim in Sodomis, & iam iure belli in hostium potestatẽ venerat) armauit vernaculos suos, & alios quosdam confœderatos Eschol, Annan & Mambre, atque aduersus victores fortiter in aciem educit, & ab eorum tyrannide hominem liberat, vnaque cum eo ingentem aliam multitudinem saluat communi damno & periculo inuolutã. Reuertenti verò domũ & illustria rei præclarè aduersus hostes gestæ insignia ferenti, obuiam ipsi iuerunt ij, qui ipsius opera ac labore adiuti erant. Ita enim scriptum est:

Gen. 14. 17. Heb. 7. 1.

Egressus est autem rex Sodomorum in occursum eius, postquam reuersus est à cæde Chodor-laomor, & regũ qui cum eo, in valle Saue. Hic erat campus regis Melchisedec.

Ibidem.

At verò Melchisedec rex Salem protulit ipsi panes & vinum. Erat autem sacerdos Dei altissimi, & benedixit ei Melchisedec & dixit: Benedictus Abraham Deo altissimo, qui creauit cælum & terram: & benedictus Deus altissimus, qui tradidit inimicos tuos captiuos tibi, & dedit ei Abraham decimam ex omnibus.

Melchisedec typus perfectionis per Christum.

Vide itaque perfectionis per Christum typos clarè in Melchisedec emicantes, & legalis cultus mensuram inferiorem. Siquidem indubitatum est, quòd omnino id quod minus est, à maiore ac præstãtiore benedicitur, iuxta Scripturam.

Hebr. 7. 7.

Radix autem quodammodo Israëlitarum diuinus Abraham, & excellens in ipso Leui, diuini sacerdotij gloria ornatus. *Cæterùm adhuc in illius lumbis delitescebat.* Siquidem beatus Abraham eorum qui ex ipso progressu temporis orituri erant, potẽtia pater erat. At hoc quidem esse arbitror sapienter dictum de Leui. Adhuc enim erat in lumbis patris quando illi obuiam iuit Melchisedec. Benedicta itaque est iustitia legalis per cultũ in Christo, cuius typus est Melchisedec. Quod verò incomparabiliter vtilior sit ea benedictio quæ benedicẽdi facultate prædita est, quàm ea quæ illa virtute caret, nemo quidem dubitauerit. Sed horum quidẽ accuratæ contemplationi nunc supersedebimus. Interroget autem fortasse & prę ceteris discendi cupidus, quisnã fuerit Melchisedec.

Melchisedec quisnam fuerit.

Varias enim opiniones de eo nonnulli comminiscuntur, vanis magis imprudenter capti, & diuinæ Scripturæ consuetudinem non bene callentes.

Heb. 7. 1. 2.

Quidam enim in visione atque in specie tantùm, quæ nostram referret, Spiritum sanctum occurrisse, solique victori Abrahæ visum esse affirmant: alij verò non quidem hoc, deterriti nimirum absurditate huius sententiæ, potentiam verò esse asserũt multitudinis Angelorũ illustrem atque eximiam. Traxit autem eos in hanc sententiã

Λὼτ ἀδοκήτως κεκινδυνευκότι. κατῴκει γὰρ ἐν Σοδόμοις, καὶ ἐν οἰκέταις ἤδη ἦν δοριάληπτος ὤν. ἐξοπλίζει μὲν τοὺς οἰκογενεῖς, καὶ ἑτέρους τινὰς τῶν συνωμοτῶν Ἐσχὴλ, Αὐνὰν, καὶ Μαμβρῆ· ἀντεξάγει δὲ τοῖς νενικηκόσιν, οὐκ ἀγεννῶς, καὶ τῆς ἐκείνων πλεονεξίας ἀπαλλάττει τὸν ἄνθρωπον. καὶ σὺν αὐτῷ πλείστην ὅσην ἀνασώζει πληθὺν, συνηδικημένην καὶ κινδυνεύουσαν. ὑποστρέφοντι δὲ οἴκοι, καὶ τῆς κατ' ἐχθρῶν εὐανδρίας λαμπρὰ φέροντι τὰ γνωρίσματα, προσυπήντων αὐτῷ ἀναγκαίως, οἱ διὰ τῶν αὐτοῦ πόνων ὠφελημένοι. γέγραπται γὰρ οὕτως· ἐξῆλθε δὲ βασιλεὺς Σοδόμων εἰς ἀπάντησιν αὐτῷ μετὰ τὸ ὑποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς κοπῆς τοῦ Χοδολλογόμορ, καὶ τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σαυῆ. τοῦτο δὲ ἦν πεδίον βασιλέως. προσεπάγει δὲ ἔτι καὶ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ, ἐξήνεγκεν αὐτῷ ἄρτους καὶ οἶνον· ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου. καὶ εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ. καὶ εἶπεν· εὐλογημένος Ἀβραὰμ τῷ θεῷ τῷ ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καὶ εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ ὕψιστος, ὃς παρέδωκε τοὺς ἐχθρούς σου ὑποχειρίους σου, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ δεκάτην ἀπὸ πάντων. ἄθρει δὴ οὖν τῆς ἐν Χριστῷ τελειώσεως τοὺς τύπους ἐναστράπτοντας ἐναργῶς τῷ Μελχισεδὲκ, καὶ τῆς μετὰ νόμον λατρείας τὸ μέτρον ἐν μειώσει. εἴπερ ἐστὶν οὐκ ἐνδοιαστὸν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ῥίζα δὲ ὥσπερ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὁ θεσπέσιος Ἀβραὰμ, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ προὖχόν τε καὶ ἐξαίρετον, ὁ Λευὶ, τοῖς τῆς θείας ἱερωσύνης κατεστεμμένος αὐχήμασιν. ἀλλ' ἦν ἐν ὀσφύϊ κείμενος ἔτι. δυνάμει γὰρ ἦν τῶν ἐξ αὐτοῦ κατὰ καιροὺς ἐσομένων πατὴρ ὁ μακάριος Ἀβραάμ. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστιν τὸ σοφῶς εἰρημένον περὶ τοῦ Λευί. ἔτι γὰρ ἦν ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδέκ. εὐλόγηται τοίνυν ἡ κατὰ νόμον δικαιοσύνη, διὰ τῆς ἐν Χριστῷ λατρείας, ἧς τύπος ὁ Μελχισεδέκ. προφερεστέρα δὲ ὅτι καὶ ἀσυγκρίτως ἡ εὐλογία, οἷά τε τῆς οὐχ ὧδε ἐχούσης, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τοιούτων ἰσχνῶς καὶ διεσμιλευμένως οὐκ εἰς μακρὰν θεωρήσομεν. φιλοπευστήσει δὲ ἴσως καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, ὁ † χριστομαχεῖν ἠσκημένος, τίς δὴ ἄρα γέγονεν ὁ Μελχισεδέκ. διαφόροις γὰρ δόξαις ταῖς ἐπ' αὐτῷ καταμεθύουσί τινες ὕθλοις εἰκαίοις ἀσυνέτως ἐνολισθήσαντες, καὶ τοῖς ἔθεσι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς οὐ σφόδρα προσεσχηκότες. οἱ μὲν γὰρ ὡς ἐν φάσματι καὶ εἴδει μόνῳ τῷ καθ' ἡμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπαντῆσαι, καὶ μόνον ὀφθῆναί φασι νενικηκότι τῷ Ἀβραάμ. οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐχί. δεδίασι γὰρ οἶμαί που τὸ πολὺ λίαν ἀπεοικὸς εἰς τὸ ἀκαλλές· δύναμιν δὲ εἶναι διισχυρίζονται τὴν τῶν ἀγγέλων πληθύος περιφανῆ τε καὶ ἔκκριτον. παρεκόμισε δὲ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ δόξαν,

† ἴσως· χριστομαθεῖν.

ἀδρα-

ἀδρανής, ὡς ἔοικε, καὶ ἀσύφηλος νοῦς. ἐπειδὴ γάρ φασιν ἑρμηνεύεται Σαλὴμ εἰρήνη· βασιλεὺς δὲ Σαλὴμ ὁ Μελχισεδὲκ κατωνόμασται, μὴ ἄνθρωπος νοείσθω φασὶν ἀλλ᾽ ἔστω τὸ πνεῦμα δηλούμενον. ἴδιον γὰρ ἡ εἰρήνη θεοῦ. καὶ αὐτὸς εἰρήνης κατάρξει μόνος. προσεπάγουσι δὲ τούτοις, εἰ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχει, τὸ ἀνάρχοντε, καὶ ἀτελεύτητον ἀνθρώπῳ προσνέμειν, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο μωρίας χρῆμα; νοείσθω δὴ οὖν τὸ πνεῦμα πάλιν. εἰ γὰρ καὶ ἀφωμοίωται, φησὶ τῷ υἱῷ τοῦ ὑψίστου, μένει δὲ καὶ ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές, πῶς οὐ διὰ πάντων οἰηθείημεν ἂν οὐκ ἄνθρωπον εἶναι τὸν Μελχισεδέκ; εἶτα τούτοις ἑτέρους συνεπιπλέκοντες λογισμοὺς ἐμπεδοῦν οἴονται πρὸς ἀλήθειαν τὸν οὐκ οἶδ᾽ ὅθεν αὐτοῖς πορισθέντα λόγον. ἡμᾶς δὲ ἀνάγκη τὸ εἰς νοῦν ἧκον εἰπεῖν τῆς ἐκείνων ὑποψίας τὸ ὡς ἀληθές τι καὶ ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦν ἀνθυπενεγκεῖν ἠρημένους. πρῶτον μὲν γὰρ εἰ φρονεῖν ἐγνώκασι τὰ εἰκότα, πόλιν εἶναι καὶ αὐτοὶ συνομολογήσουσι τὴν Σαλήμ. ἧς οὐ πρῶτός τε καὶ μόνος βεβασίλευκεν ὁ Μελχισεδέκ. ἀλλ᾽ ἦσάν που πάντως πλεῖστοι, ὅσοι μὲν πρὸ αὐτοῦ, γεγόνασι δὲ καὶ ἕτεροι μετ᾽ αὐτόν. εἰ δέ τις ἡμᾶς οἴοιτο ψευδοεπεῖν, ἡκέτω καὶ δεικνύτω καὶ εἰς δεῦρο τῆς Σαλὴμ βασιλεύοντα τὸν Μελχισεδέκ. καίτοι πόλεως οὔσης τῆς κατὰ τὴν Ἰουδαίαν μιᾶς. ἣ μετωνόμασται τάχα που Ἱερουσαλήμ. (ὅρασις δὲ εἰρήνης καὶ τοῦτο διερμηνεύεται). ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐπιδείξειέ τις. ἀμαθὲς οὖν ἄρα τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείαις προσεσχηκότας ἀναιρεῖν ἀποτολμᾶν τὰ σαφῆ τε καὶ ὡμολογημένα. ὅτι δὲ ἀμαθὲς τὸ χρῆμα καὶ ἀσυνεσίας ἔμπλεως ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος, ἀκονιτὶ διοψόμεθα κἀκεῖνο εἰς νοῦν δεχόμενοι. ἑρμηνεύεται γὰρ Ἱερουσαλήμ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ὅρασις εἰρήνης, ἢ μετέωρος θανάτου. Ἰσραὴλ δὲ αὖ νοῦς ὁρῶν τὸν θεόν. αἶνος δὲ καὶ ὕμνησις, Ἰούδας. ἀλλ᾽ ὅσοι γεγόνασι κατὰ καιροὺς ἀνόσιοί τε καὶ βέβηλοι βασιλεῖς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπί τε τὸν Ἰσραήλ, καὶ Ἰούδαν, διαβεβόηκεν ἐναργῶς τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. οὐκοῦν εἰδήπερ ὁράσεως εἰρήνης, αἴνου τε καὶ ὑμνήσεως, καὶ νοῦ θεὸν βλέποντος οὐκ ἂν ἐπίγειος γένοιτο βασιλεύς. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἂν ἀνθρώπῳ τὸ χρῆμα πρέποι· φέρε λέγωμεν, ταῖς τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείαις προσεσχηκότες, τοὺς κατὰ καιροὺς βεβασιλευκότας σκιὰς εἶναι καὶ εἴδωλα, καὶ οὐδὲ ἀνθρώπους ὅλως· τὸ πνεῦμα δὲ μᾶλλον, καθὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Μελχισεδέκ. ὅτι δὲ ἡ τῶν ὀνομάτων δύναμις ἤτοι τῶν ἑρμηνειῶν κατ᾽ οὐδένα τρόπον τὴν τῶν πραγμάτων, εἰς ἑαυτὴν καταβιάσεται φύσιν, κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. ἆρα γὰρ οὐκ οἰήσεταί τις, μᾶλλον δὲ καὶ ἀληθὲς εἶναι πάντῃ τε καὶ πάντως ἐρεῖ, ὡς εἴπερ ἐστὶν ὅρασις εἰρήνης ἡ Ἱερουσαλήμ, ἔδει δὴ πάντως αὐτήν, μὴ ἀγνοῆσαι Χριστόν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. ἀλλ᾽ οὐ τεθέαται τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι τὸν

iners eorum, vt videtur, ac ſtolida mens. Cùm enim, inquiunt, interpretetur Salem *pax*; rex verò Salem Melchiſedec cognominatus eſt, ne cenſeatur, inquiunt, homo, ſed ſpiritus ſignificetur. Proprium enim eſt pax Dei, ipſeq; ſolus pacis eſt author. Adijciunt verò his: Si neq; principiũ dierum neque finem vitę habet, quo pacto non demẽtię argumentum ſit principij ac finis carentiam homini tribuere? Intelligatur itaque ſpiritus rurſum. Si enim aſſimilatus eſt filio Altiſſimi, manet autem etiam ſacerdos in æternum, quo pacto non per omnia cenſeatur Melchiſedec non eſſe homo? Alias prętérea his ratiocinationes attexentes, confirmare ſtudent rationis neſcio vnde petitæ veritatem. At verò nos neceſſe eſt quod in mentem venerit, dicere, falſis eorum opinionibus, id quod verum rectumque eſt opponentes. Primùm enim ſi rectè ſentire velint, ciuitatem eſſe etiam ipſi fatebuntur Salem, cui non primus ac ſolus regnauit Melchiſedec, ſed fuerunt certè plures quotquot quidem ipſum anteceſſerunt; ſucceſſerunt autem ipſi etiam alij. Si verò quiſpiam nos mentiri exiſtimet, veniat & oſtendat Melchiſedec in Salem regnaſſe: quamquam vna Iudeæ vrbs ſit, quæ cognominata eſt fortaſſe etiam Ieruſalem (*viſio* autem *pacis* etiam hoc interpretatur) cæterùm non demonſtrauerit quiſquam. Abſurdum itaque eſt, nominum interpretationi adhærentes, ea quæ manifeſta & in confeſſo ſunt, tollere velle. Quòd verò inepta res ſit, atque ignorantiæ plenus hac de re ſermo, minimo negotio nobis conſtabit, ſi illud etiam conſideremus. Interpretatur enim Ieruſalem, vt modò dixi, *Viſio pacis*, aut *ſublimior morte*: Iſraël autem, *mens videns Deum*: Iudas verò *laus & celebratio*. Cæterum quòd fuerint ſucceſſu temporis impij ac profani reges Ieruſalem, ac ſuper Iſraël & Iudam, ſacra Scriptura apertè teſtatur. Porro *viſionis pacis, laudis & celebrationis, & mentis videntis Deum* nequaquam terrenus fuerit rex. Sed neque homini res ea conueniat, nominum interpretationibus adhærentes dicere eos, qui pro tempore ſunt reges, vmbras eſſe & ſimulacra, neq; homines omnino, ſed potiùs ſpiritum, quemadmodum & de Melchiſedec. Quòd verò nominũ vis ſiue interpretationum nulla ratione rerum naturam in ſe rapiat, hinc etiã intellexeris. Nonne enim putabit quiſpiam, aut potiùs pro veriſſimo habebit, quòd ſi Ieruſalem eſt viſio pacis, oportuiſſe eam omnino non ignorare CHRISTVM? *Ipſe enim eſt pax noſtra*, iuxta Scripturas. Atqui non videt intellectus oculis eum, per

Salem. pacem ſignificat.

Ieruſalem Iſraël & Iudas quid Hebræis.

Epheſ. 2. 14.

per quem accessum habuimus, & in vnitatẽ spiritus conglutinati sumus Patri, *qui fecit* (Ephes. 2.14.) *vtraq. vnũ*, & in vnum nouum hominẽ duos populos conflauit. Quo pacto igitur est visio pacis, si non vidit CHRISTVM? Et si sublimior morte, hoc est præstantior atque superior, quo pacto misera perijt ob incredulitatem in CHRISTVM? Siquidem ipse ad Iudæos ita ait: (Ioan. 8.) *Amen dico vobis, nisi credideritis quòd ego sum, moriemini in peccatis vestris.* (Israel, quid.) Porro si Israël interpretatur *Mens videns Deum*, quo pacto non vidit gloriam CHRISTI, per quem, & in quo ipsum cognouimus Patrem? aut quo pacto comprehensi sunt à tenebris? aut quo pacto dictum est de ijs, etiam qui præfecti ipsorum erant? (Matt. 15.14.) *Sinite ipsos, cæci sunt duces cæcorum.* Qualisnam enim intelligatur cęcitas in mẽte vidente Deum? Summæ igitur ignorantiæ est nominũ qualitatibus imperium in res tribuere. Nihil itaque obstiterit, quo minus rectè, atque, vt par est, censeamus hominem quidem fuisse Melchisedec, certoque tempore regnasse in Salem, etiamsi interpretetur *Pax.* Considerandum est & hoc quoque cum ijs quæ dicta sunt: animaduertendum est etenim, diuina mysteria per speculum atque imaginẽ, vixdum cernimus: cumque nihil sit in rebus creatis, quod integrè diuinæ atque ineffabili naturæ adæquare possimus, è quàm plurimis exemplis quoquo modo id nobis comparamus, vt de ea cogitare ac dicere possimus, quantum facultas nostra fert. Nihilominus manifestum admodum est de CHRISTO mysterium, & incarnationis ratio ex ijs quæ præ manibus habemus, intelligi potest. Profunda autem admodum est diuinæ administrationis siue dispensationis ratio. Deus enim existens, & ex Deo secundùm naturam Vnigenitus, factus est homo, (Ioan. 1. 14.) *& habitauit in nobis.* Vocatus etiam est *Apostolus*, & *Pontifex* noster, liberauitque nos à balbutiente lege, transtulitq; ad Euangelicę disciplinę concinnum præconiũ. Neque id solùm: verùm etiam cùm captiui essemus, in libertatem asseruit, deuicto principe huius sæculi, & ex faucibus inferni eripuit sopitos, & fundauit quidẽ ecclesiam, princepsque in nos designatus, & transmisit in fide Iordanem, largitusque est circumcisionem in spiritu, atque adeò in regnum cælorum induxit. Quòd itaque iuxta nos factus sit, diuini arbitror Euangelistæ testimoniũ suffecerit, dicentis: (Ioan. 1. 14.) *Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Quòd autem vnctus sit etiam in sacerdotem & Apostolum, Aaronis figura manifestè ostendit: vnctus enim est oleo sanctificato, & constitutus in Principẽ

δι' οὗ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν, καὶ εἰς ἑνότητα τὴν ἐν πνεύματι κεκολλήμεθα τῷ πατρί, τὸν ποιήσαντα τὰ ἀμφότερα ἕν, καὶ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον τοὺς δύο κτίσαντα λαούς. πῶς οὖν ὅρασις εἰρήνης εἰ μὴ τεθέαται τὸν Χριστόν; καὶ εἴπερ ἐστὶ μετέωρος θανάτου, τουτέστι θανάτου κρείττων καὶ ἀνωτέρα, πῶς ἡ ἀθλία διόλωλε διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀπιστίαν, προσεφώνει γὰρ λέγων τοῖς Ἰουδαίοις αὐτός. ἀμὴν λέγω „ ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθα- „ νεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. καὶ εἰ νοῦς ὁ- „ ρῶν θεὸν Ἰσραὴλ ἑρμηνεύεται, τί μὴ τεθέαται τὴν δόξαν Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ αὐτὸν ἐγνώκαμεν τὸν πατέρα; πῶς δὲ κατειλήφθησαν ὑπὸ τῆς σκοτίας; ἢ πῶς ἐλέγετο περὶ αὐτῶν, καὶ τῶν ἡγεῖσθαι λαχόντων, ἄφετε αὐτούς. τυφλοί εἰσιν, ὁδηγοὶ τυφλῶν; ποία γὰρ ἂν νοοῖτο τυφλότης εἰς νοῦν ὁρῶντα θεόν; οὐκοῦν ἀμαθίας ἔμπλεων τὸ ταῖς ὀνομάτων ποιότησι, πάντη τε καὶ πάντως καὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀπονέμειν τὸ κράτος. ἀπείρξει δὲ οἶμαι λοιπὸν παντελῶς οὐδὲν ὀρθῶς, καὶ καθηκόντως ὑπονοεῖν ἄνθρωπον ὄντα τὸν Μελχισεδὲκ· βεβασιλευκέναι δὲ κατὰ καιροὺς τῆς Σαλήμ, κἂν ἑρμηνεύοιτο τυχὸν εἰρήνη. προσεπαθρητέον δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τόδε. βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος τὰ θεῖα μόλις μυστήρια. ὁλοκλήρως δὲ τῶν γεγονότων οὐδὲν ἐξομοιοῦν ἔχοντες τῇ θείᾳ τε καὶ ἀπορρήτῳ φύσει ἐκ μυρίων ὅσων παραδειγμάτων μετρίως ἐρανιζόμεθα, τὸ δύνασθαί τι περὶ αὐτῆς ἢ νοεῖν ἢ φράσαι κατά γε τὸ ἐφικτόν. οὐδὲν δὲ ἧττον ἀσυμφανὲς ἄγαν ἐστὶ τὸ ἐπὶ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγος οὐ τοῖς τυχοῦσιν ἁλώσιμος. βαθὺς δὲ δὴ λίαν τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος. θεὸς γὰρ ὢν καὶ ἐκ θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ μονογενής, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. κεχρημάτικε δὲ καὶ Ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς ἡμῶν, καὶ ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τοῦ βραδυγλώσσου νόμου· μετατέθεικε δὲ καὶ εἰς εὐφωνίαν μαθημάτων εὐαγγελικῶν. καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ αἰχμαλώτους ὄντας ἀνῆκεν ἡμᾶς, καθελὼν τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου. καὶ ἐξ ᾅδου μυχῶν ἐρρύσατο τοὺς κεκοιμημένους, καὶ τεθεμελίωκε μὲν τὴν ἐκκλησίαν, κεχειροτόνηται δὲ καὶ ἄρχων ἐφ' ἡμᾶς. καὶ διεβίβασε μὲν ἐν πίστει τὸν Ἰορδάνην· δέδωκε δὲ τὴν ἐν πνεύματι περιτομήν, καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν εἰσκεκόμικε βασιλείαν. ὅτι μὲν οὖν γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἀποχρήσειν οἶμαι λέγοντα τὸν θεσπέσιον Εὐαγγελιστήν, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. ὅτι δὲ κέχρισται καὶ εἰς ἱερέα καὶ ἀπόστολον, ἡ τοῦ Ἀαρὼν ἀνάδειξις ὑπεμφήνειεν ἂν καὶ μάλα σαφῶς. κατεχρίετο γὰρ ἐλαίῳ τῷ ἡγιασμένῳ, καὶ εἰς ἄρχοντα τέθειται

καὶ

καὶ ἡγούμενον ἱερέων καὶ λαοῦ, καὶ μὴν καὶ μετώποις ἄκροις τὸ ψέλλιον ἐδέχετο τὸ χρυσοῦν ἤτοι τὸ πέταλον, γραφὴν ἔχον τὸ ὄνομα κυρίου. τοῦτο δὲ ἦν ἐναργὲς τοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν † βασιλέως σύμβολον, καὶ οἱονεὶ διάδημα λαμπρὸν καὶ περίοπτον. ὅτι δὲ ἀμείνων τῆς νομικῆς λατρείας ἡ διὰ Χριστοῦ, κατίδοι τις ἂν ὡς ἐν Ἀαρὼν καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν τῷ Μελχισεδέκ. δεκάτας μὲν γὰρ οἱ Λευῖται παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ κατὰ νόμους ἐδέχοντο. πλὴν ἐκέλευσε θεὸς ἐκ τῆς τῶν Λευιτῶν δεκάτης ἀπονέμεσθαι δεκάτην ὡς ἡγουμένῳ τῷ Ἀαρὼν, κατά γε τὸν τοῦ δεῖν ἱερᾶσθαι τρόπον τῶν ἀνωτάτω κοσμοῦντι τιμαῖς. συνίεις οὖν ὅπως καὶ ἐν προσώπῳ τοῦ Ἀαρὼν ὁ δεκάτας λαμβάνων, Λευὶ δεδεκάτωται. τέθειται γὰρ Ἀαρὼν εἰς πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ. καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Λευῖται καὶ ἱερεῖς τὰς κατὰ νόμον θυσίας ἐτέλουν, στάσιν ἔχοντες ἐπὶ τὴν πρώτην σκηνήν· μένος δὲ καὶ ἐκ πάντων ὁ θεσπέσιος Ἀαρὼν, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸ γεγραμμένον εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσῄει, καὶ οὐ χωρὶς αἵματος κατὰ τὸν νόμον. τύπος δ' ἂν εἴη καὶ † τότε Χριστοῦ τοῦ τεθνεῶτος ἅπαξ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφὰς, εἰσελαύνοντος δὲ καὶ εἰς τὴν ἄνω τε καὶ ἱερωτάτην σκηνήν. ταύτην γὰρ ἡμῖν † ἐνεκαίνισεν ὁδὸν· ἁγιάζων τε τῷ αἵματι τῷ ἰδίῳ τὴν ἐκκλησίαν. καὶ ὁ μὲν θεσπέσιος Μωυσῆς, προκεχειρισμένος εἰς ἀποστολὴν, ἐδέετο τοῦ θεοῦ λέγων. „δέομαι κύριε οὐκ εὔλαλός εἰμι πρὸ τῆς „χθὲς, οὐδὲ πρὸ τῆς τρίτης ἡμέρας, οὐδὲ ἀφ' οὗ „ἤρξω λαλεῖν τῷ θεράποντί σου, ἰσχνόφωνος, καὶ „βραδύγλωσσος ἐγώ εἰμι. προστέθειται δὲ τούτοις. „προχείρισαι ἄλλον δυνάμενον ὃν ἀποστελεῖς. εἶ„τα πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων θεός· οὐκ ἰδοὺ Ἀαρὼν ὁ „ἀδελφός σου ὁ Λευίτης, ἐπίσταμαι ὅτι λαλῶν „λαλήσει αὐτός σοι, καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐξελεύσεται εἰς „συνάντησίν σου. καὶ ἰδών σε χαρήσεται ἐν ἑαυτῷ, καὶ „ἐρεῖς πρὸς αὐτὸν, καὶ δώσεις τὰ ῥήματά μου ἐν τῷ „στόματι αὐτοῦ, καὶ συμβιβάσω ὑμᾶς ἃ ποιήσετε, καὶ „λαλήσει αὐτός σοι πρὸς τὸν λαὸν, καὶ αὐτὸς ἔσται σου „στόμα. βραδύγλωσσος μὲν γὰρ ὁμολογουμένως καὶ δυσστομεῖν οὐκ εἰδὼς ὁ πάλαι νόμος, διὰ κύκλου μόλις μακροῦ τοῦ κατὰ τὸ γράμμα φημί. μονονουχὶ καὶ ὑποψελλίζων ἡμῖν τὸ θεῷ δοκοῦν· στόμα δὲ Μωυσέως τὸ εὐφωνότατον, ὁ Χριστὸς, μεθιστὰς τοὺς τύπους εἰς ἀλήθειαν, καὶ προτιθεὶς ἑτοίμην τοῖς ἁπανταχοῦ τῶν ἀναγκαίων τὴν εἴδησιν. τοιγάρτοι φησὶν ἐν τεσσαρακοστῷ καὶ ὀγδόῳ ψαλμῷ· „ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη. ἐνωτίσασθε „πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. ἀνετυποῦτο δὴ οὖν ὡς ἐν Ἀαρὼν ὁ Χριστός. καὶ τό γε παραδοξότερον. μὴ γάρ τοι θαυμάσῃς, εἰ ἐν τοῖς ἐγνωκόσιν αὐτὸν καὶ ἐν εἰδήσει τῶν νόμων τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς ἐσκιαγράφει τὸ μέγεθος. ὅτι καὶ ὡς ἐν ἀνδρὶ πέφηνεν ἀλλογενεῖ, καὶ αἰχμαλωσίας ἀνιέντι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν θεμελιοῦντι πόλιν, καὶ ἔχοντι ἄμαχον τὴν κατὰ πάντων ἰσχύν. πεποίηται δὲ σαφῆ

† ἄλ. βασιλείας.

† ἴσως τοῦτο.

† ἄλ. ἀνεκαίνισεν.

ac præfectum sacerdotũ ac populi, nec non summa fronte auream bracteam seu laminã suscepit, nomen Domini inscriptẽ habentẽ. Hoc autem erat clarissimũ Saluatoris nostri Regis symbolum, ac veluti splendidum atque insigne diadema. Quòd verò pręstantior sit cultu legali, cultus per CHRISTVM, viderit quis in Aaron, quemadmodum ferè etiam in Melchisedec. Siquidem Leuitæ decimas à filijs Israël accipiebãt. Ceterùm iussit Deus ex Leuitarum decimis tribuere decimam Aaroni, tanquam præfecto, quique ob sacerdotij functionem supremo honore præditus erat. Intelligis itaque quo pacto etiam in persona Aaron Leui decimas accipiens, decimatus est. Aaron enim CHRISTI personam refert. Atque alij quidem Leuitæ & sacerdotes legalia sacrificia peragebant, in priore tabernaculo suam stationem habentes. Solus autem ex omnibus diuinus *Aaron semel quotannis*, vt scriptum est, *in sancta Sanctorum ingrediebatur*: idque non sine sanguine iuxta legem. Typus autẽ fuit etiã hoc CHRISTI, *qui semel mortuus est pro peccatis nostris*, secundùm Scripturas, & ingressus in supernum illud sanctissimumque tabernaculum. Hanc enim viam nobis instaurauit, sanctificauitque proprio sanguine Ecclesiam. Atqui diuinus quidem Moyses electus ad missionem, orauit Deum dicens: *Oro Domine, non eloquens sum ante heri, neque ante tertiam diem, neque ex quo cœpisti loqui seruo tuo: gracili voce & tarda lingua ego sum.* Adiecit autem his, *Elige potentem alium quem mittes.* Deinde Deus ita respondit: *Non: ecce Aaron frater tuus Leuita. Scio quòd loquens loquetur ipse tibi, & ecce ipse egredietur in occursum tibi, & videns te lætabitur in seipso, & dices ad eum, & dabis verba mea in os eius; & ego aperiam os tuum, & instruam vos quæ facietis, & ipse loquetur pro te ad populũ, & ipse erit os tuum.* Tardiloqua enim reuera est vetus lex, per longos circuitus ægrè nobis Dei voluntatẽ balbutit. Sonorũ autẽ Moysis os, CHRISTVS, typos ad veritatẽ transferẽs, facilemq́; omnibus vbiuis terrarũ constitutis eorum quæ necessaria sunt, cognitionẽ proponens. Idcirco sic ait in quadragesimo octauo Psalm. *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes habitantes orbem.* Figuratus itaque in Aarone Christus. Atqui hoc magis mirandũ. Neque enim mireris, si in ijs, qui ipsum cognorũt, & legem callent, propriæ suæ excellentiæ magnitudinem adumbrauit, quando etiam in viro alienigena ostensus est qui Israëlem à captiuitate liberauit, & sanctam ciuitatem fundauit, & inexpugnabili aduersus omnes robore præditus erat. Manifestam autem &

Exod. 4. 10.

Exod. 4. 14

Psal. 48. 1.

compendiosam, quoad eius fieri poterit, de eo narrationem instituam. Iudæa quidem olim captiua ducta fuit, & Israëlitæ longo admodum tempore dura barbaraque seruitute in Babylone oppressi fuerunt. Postquam verò Cyrus, Cambysis filius, Medorum simul & Persarum copiis coniunctis, bellum Assyrijs finitimis ac vicinis intulit, tunc demum Babylone ipsa vi capta, liberauit Iudæos Assyriorum tyrannidem lamentantes, neque absque lacrymis accurrentes, affirmantesque prædictum esse à Deo per vocem Sanctorum, quòd venturus esset opportunè, & aduersarios debellaturus, atque ipse liberaret è vinculis oppressos, quodque rursum ædificaret templū in Hierosolymis, quod Assyrij, impiè in Deum agentes, incenderant. Porro quòd nequaquā mentiti sint hac in re Israëlitæ, facilè nobis constiterit, si sanctorum Prophetarum scripta inquiramus. Ait enim ita Deus per vocem Isaiæ: *Hæc dicit Dominus redimens te, & formans te ex vtero, Ego Dominus complens hæc, extendi cælum solus, & firmaui terram. Quis alius dissipabit signa Pythonum, & diuinationes de corde: conuertens prudentes retrorsum, & consilium eorum stultum faciens, & statuens verbum pueri eius, & consilium angelorum eius verificans. dicens Ierusalem, Habitaberis: & ciuitatibus Iudææ, Aedificabimini: & deserta eius suscitabo; dicens abysso, Desolaberis, & flumina tua arefaciam; dicens Cyro vt sapiat, & omnes voluntates meas faciat, dicens Ierusalem, Aedificaberis, & domum sanctam meam fundabo. Sic dicit Dominus Deus christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante eum gentes, & fortitudinem regum dirumpam. Aperiam ante eum ianuas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & montes complanabo, portas æneas conteram, & vectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros tenebrosos, absconditos, inuisibiles aperiam tibi, vt scias, quia ego Dominus Deus tuus, vocans nomen tuum Deus Israël. Propter seruum meum Iacob, & Israël electum meum ego vocabo te nomine tuo, & suscipiam te. Tu autem non cognouisti me, quia ego Dominus Deus, & non est alius, extra me non est Deus, & non cognouisti me.* Audis quo pacto manifestè *non cognouisti me*, ait, neque inter eos qui Deum norunt collocare dignatur adeò præclarum, quem ipse & regibus superiorem, & innumerarum gentium dominum constituerat. Quæ enim de ipso dicuntur, typi erant operum per CHRISTVM editorum. Prædixit enim, quòd ipse dissipaturus esset Babyloniorum falsas diuinationes, & signa Pythonum. Prophetarum verò suorum (quos & angelos vocauit) consilia

Cyrus rex Medorum typus CHRISTI.

Isaie 44.24

Isaie 45.1.

τὴν ἀφήγησιν, βραχυλογήσας ὡς ἔνι. ἦκτο μὲν αἰχμάλωτος ἡ Ἰουδαία ποτὲ, καὶ μακροὺς ἐν Βαβυλῶνι κατετρύχοντο χρόνους οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, σκληρᾷ καὶ βαρβάρῳ δουλείᾳ κατηχθισμένοι. ἐπεὶ δὲ ὁ Καμβύσου Κῦρος Μήδων τε ἅμα, καὶ μὴν καὶ Περσῶν ἐξηρτημένος τὸ κράτος· πόλεμον αἴρεται πρὸς Ἀσσυρίους ὁμόρους ὄντας καὶ γείτονας, τότε δὴ τότε καὶ αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα κατὰ κράτος ἑλὼν, ἀνῆκε μὲν Ἰουδαίους τὴν Ἀσσυρίων θρηνοῦντας πλεονεξίαν. καὶ οὐκ ἀδακρυτὶ προσθέοντας· διαβεβαιουμένους τε ὅτι καὶ προείρητο παρὰ θεοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων. ὅτι καὶ ἥξει κατὰ καιροὺς, καὶ περιέσται τῶν ἀνθεστηκότων· καὶ αὐτοὺς ἀνήσει δεσμῶν μὲν ἠδικημένους· καὶ ὅτι τὸν οἶκον ἐγερεῖ πάλιν αὐτοῖς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, ὃν Ἀσσύριοι καταπιμπρῶντες, ἐδυσσέβουν εἰς θεόν. καὶ ψευδοεποῦντας ἐν τούτοις μὲν ἐξ Ἰσραὴλ οὐχ εὑρήσομεν τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν πολυπραγμονοῦντες γραφάς. ἔφη δὲ οὕτω θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· οὕτω λέγει κύριος ὁ λυτρούμενός σε καὶ ὁ πλάσσων σε ἐκ κοιλίας· ἐγὼ κύριος ὁ συντελῶν ταῦτα, ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν. τίς ἕτερος διασκεδάσει σημεῖα ἐγγαστριμύθων καὶ μαντείας ἀπὸ καρδίας; ἀποστρέφων φρονίμους εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ τὴν βουλὴν αὐτῶν μωραίνων. καὶ ἱστῶν ῥήματα παιδὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν βουλὴν τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ἀληθεύων. ὁ λέγων Ἱερουσαλὴμ, κατοικηθήσῃ· καὶ ταῖς πόλεσι τῆς Ἰουδαίας, οἰκοδομηθήσεσθε, καὶ τὰ ἔρημα αὐτῆς ἀνατελεῖ. ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ ἐρημωθήσῃ, καὶ τοὺς ποταμούς σου ξηρανῶ· ὁ λέγων Κύρῳ φρονεῖν, καὶ πάντα τὰ θελήματά σου ποιήσει. ὁ λέγων Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομηθήσῃ, καὶ τὸν οἶκον τὸν ἅγιόν μου θεμελιώσω. οὕτω λέγει κύριος ὁ θεὸς τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαρρήξω. ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται· ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ, θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροὺς συνθλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀνοίξω σοι. ἵνα γνῷς, ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὁ καλῶν τὸ ὄνομά σου ὁ θεὸς Ἰσραήλ· ἕνεκεν Ἰακὼβ τοῦ παιδός μου, καὶ Ἰσραὴλ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου, ἐγὼ καλέσω σε τῷ ὀνόματί μου, καὶ προσδέξομαί σε· σὺ δὲ οὐκ ἔγνως ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεός· καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν ἐμοῦ θεὸς, καὶ οὐκ ᾔδεις με. ἀκούεις ὅπως ἐναργῶς τὸ οὐκ ᾔδεις με φησίν· οὐδὲ ἐν τοῖς εἰδόσι θεὸν τὸν οὕτω περιφανῆ κατατάττειν ἀξιῶν. ὃν αὐτὸς ἐτίθει, καὶ βασιλέων κρείττονα, καὶ μυρίων ὅσων ἐθνῶν δεσπότην. τύποι γὰρ ἦσαν τὰ ἐπ' αὐτῷ τῶν διὰ Χριστοῦ κατορθωμάτων. προηγόρευσε μὲν γὰρ ὡς αὐτὸς διασκεδάσει τὰς Βαβυλωνίων ψευδομαντείας, καὶ τὰ τῶν ἐγγαστριμύθων σημεῖα. τὰς δὲ τῶν ἰδίων προφητῶν, οὓς καὶ ἀγγέλους ὠνόμασε, βουλὰς

ἤτοι

ἤτοι προαγορεύσεις, οὐ διεψευσμένας ἀποφανεῖ. προκατεμεμήνυκε δὲ ὅτι καὶ τὰς τῆς Ἰουδαίας οἰκοδομηθήσεσθαι πόλεις, καὶ τὴν ἄβυσσον ἐρημωθήσεσθαι, καὶ πάντας αὐτῆς καταξηρανεῖ τοὺς ποταμούς· ἄβυσσον οἶμαί που τὴν Βαβυλῶνα λέγων διά τοι τὸ πλῆθος τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ· ποταμοὺς δὲ αὐτῆς, τὰ ἔθνη τὰ συρρέοντα πανταχόθεν εἰς ἐπικουρίαν. ἀλλὰ φέρε λέγωμεν τὰ ἐπὶ Κύρῳ σοφῶς μεταπλάττοντες ἀστείως εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, τὰ δι' ἐκείνου κατορθωμένα. γέγονε τοίνυν ὁ Κῦρος, μητρὸς μὲν Μανδάνης τῆς Ἀστυάγου θυγατρὸς τοῦ Μήδων ἐξάρχοντος. πατρὸς δὲ Καμβύσου· Πέρσου μὲν τὸ γένος· ἐπιεικοῦς δὲ λίαν τοὺς τρόπους. ὅθεν τινὲς τῶν ἀρχαιοτέρων, ἡμίονόν τε καὶ ἑτεροφυᾶ τὸν Κῦρον ὠνόμαζον. διά γε οἶμαι τὸ πατρὸς καὶ μητρὸς ὡς ἐν τῷ γένει διάφορον· Πέρσαι γὰρ δὴ παρὰ Μήδους ἔθνος ἕτερον. ἴδοις δ' ἂν τι τοιοῦτον καὶ ἐπὶ Χριστοῦ. μητρὸς μὲν γὰρ γέγονε κατὰ σάρκα τῆς ἁγίας παρθένου, καθ' ἡμᾶς τε οὔσης καὶ ἀνθρώπου τὴν φύσιν· πατρὸς δὲ τοῦ καθ' ἡμᾶς οὐδενός· ἀλλ' ἵν' οὕτως εἴπωμεν, ἑτεροφυοῦς εἰς ἅπαν, καὶ ἀνῳκισμένου τὴν φύσιν, καὶ πᾶν ὑπερθρώσκοντος τὸ πλέον ἐν γενητοῖς. τοιγάρτοι, καὶ ἔφασκε πρὸς Ἰουδαίους οἰομένους ὅτι καθ' ἡμᾶς ἐστι, καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς. ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί. καὶ κεκράτηκε μὲν ὁ Κῦρος μυρίων ὅσων ἐθνῶν, καὶ ἅπασα μὲν αὐτὸν ὑπεδέχετο πόλις. ἔλαβε δὲ καὶ θησαυροὺς σκοτεινούς, ἀποκρύφους, ἀοράτους, καὶ μακρᾶς ἀνῆκε δουλείας τὸν Ἰσραήλ. βεβασίλευκε δὲ τῆς ὑπ' οὐρανὸν ὁ Ἐμμανουήλ· καὶ ὡς τῶν ὅλων σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν πᾶσα μὲν αὐτὸν εἰσδέχεται πόλις· ἀνεῖται δὲ, ἤδη δουλείας καὶ πλεονεξίας διαβολικῆς πᾶν ὅσον ἐκβεβίασται, καὶ ὑπ' αὐτῷ πράττειν ἠνάγκασται γένος. καταφοιτήσας δὲ καὶ εἰς ᾅδου κεκένωκε θησαυροὺς σκοτεινούς, ἀποκρύφους, ἀοράτους. θύρας χαλκᾶς συνέτριψε, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασεν. ἔφη γὰρ τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθετε· καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει ἀνακαλύφθητε. τοιγάρτοι καὶ πάλαι πρὸς Ἰὼβ ἔφη τὸν τληπαθέστατον καὶ ἀκαταγώνιστον ἀθλητήν· ἦλθες ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας. ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ, πύλαι θανάτου. πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν. ἀναγινωσκόμενος γὰρ ὡς ἐν ἐρωτήσει ταυτί· καταδεικνύμενος τοῦ λόγου τὰ διὰ Χριστοῦ κατορθώματα, καὶ ἐν αὐτοῖς πεπραγμένα τοῖς τοῦ ᾅδου μυχοῖς. εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. καὶ Κῦρος μὲν πάλαι χρήμασι δοὺς, τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις προστέταχεν ἀναδείμασθαι ναόν. τεθεμελίωκε δὲ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἁγίαν ὄντως καὶ διαβόητον πόλιν, ὁ Ἐμμανουήλ, οἷά τινα Βαβυλῶνα κατασείσας [illegible] τὴν ἀλαζόνα καὶ ὑβρίστριαν εἰδωλολατρείαν. καὶ περὶ μὲν Κύρου θεὸς,

siue prædictiones nequaquã mendaces esse declarat. Prædixit autem quòd & ciuitates Iudææ ædificabit, & abyssum desolabit, omniaque eius flumina arefaciet: abyssum, vt arbitror, Babylonem vocans, ob ingentẽ habitantium in ea multitudinem: flumina autem eius, gentes vndequaque ad auxiliũ eius concurrentes. Cæterùm age dicamus de Cyro, res ab eo gestas elegãter ad CHRISTI mysterium transferentes. Natus itaque est Cyrus, matre quidem Mandana, filia Astyagis principis Medorum, patre autem Cambyse, natione Persa, humanis verò admodum moribus. Vnde quidam veterum † mulum & diuersæ naturæ Cyrum vocauerunt, nimirum ex patris ac matris, vt ego quidem arbitror, in natione differentia: diuersa enim gens sunt Persæ à Medis. Videas autem tale quid etiam in CHRISTO. Natus enim est ex matre secundùm carnem sancta Virgine nobis simili; humana nimirũ natura prædita. Ex Patre verò nobis simili, nemine, sed, vt ita dicã, diuersæ planè nec cõsentientis naturæ, omne quod creatũ est longè superante. Idcirco etiã ait ad Iudæos, existimantes eum nobis similẽ esse, eademq; conditione, qua nos, natum: *Vos de deorsum estis, ego de supernis sum.* At Cyrus quidẽ dominatus est innumeris gentibus, atq; omnis quidem eum recepit ciuitas. Accepit autẽ & thesauros tenebrosos, absconditos, inuisibiles, & diuturna seruitute Israëlem exemit. Regnauitq; per vniuersã terrã Emmanuel, & tanquã omnium Saluatorẽ ac Redemptorẽ tota quidẽ ciuitas eum suscepit, & totum genus humanum iam à seruitute ac tyrannide diabolica liberatũ est, ipsiq; subditum: descendens autem in infernum abstulit thesauros tenebrosos, absconditos, inuisibiles, *portas æneas contriuit, & vectes ferreos confregit, ijs qui in vinculis erant dicens: Exite, & ijs qui in tenebris versabantur: Reuelamini.* Idcirco etiam olim ad patientissimum atque inuictum athletã Iob ita ait: *Venisti ad fontem maris; in vestigijs autẽ abyssi ambulasti: apertaq; tibi sunt timore portæ mortis: ianitores autem inferni vidẽtes te expauerũt.* Legemus enim veluti per interrogationẽ hæc, demonstrante nimirũ sermone ea quæ per Christum in ipsis inferni penetralibus præclarè gesta sunt. Ideo enim CHRISTVS mortuus est, & vixit, vt & mortuorũ & viuentium dominetur. Et Cyrus quidẽ olim datis pecunijs templum Hierosolymis reædificari iussit. Fũdauit autem Ecclesiam, sanctam reuera & celeberrimam ciuitatẽ Emmanuel, tanquã Babylona quandam euertens superbã & contumeliosam idololatriã. Ac de Cyro quidem Deus,

Cyrus Rex Cambysis F.

Isaia 45.4.

Cyrus cur dictus sit mulus.

† Sic Romani hybridas tales nominare solent.

Ioan.8.23.

Isaia 45.2.

Psal.106.16

Isaia 49.9.

Iob 38.16.

In Vulgata etiam per interrogat. Nunquid ingressus es profunda maris, &c.

quòd omnia quæ voluerit faciet, dixit. Omnium verò nostrûm Saluator ad Iudæorum populos ipsum nihil pendentes, ita alibi ait: Ioan 3.15. *Vos secundùm carnem iudicatis.* Et rursum: Ioan. 5. 30. *Et si iudico ego, iudicium meum iustum est; quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me, patris.* Ac Cyro quidem dixit Deus: *Vocaui te nomine meo.* Dominus autem reuera est Emmanuel, tametsi apparuit homo. Quòd verò in typum gloriæ CHRISTI, ea quæ de Cyro dicuntur, posita sint, ex ijs quæ deinceps à Propheta narrantur, Isaia 45. 12. manifestum fiet. *Ego feci terram & hominem super eam. Ego manu mea firmaui cælum, ego omnibus stellis mandaui.* Ita Cyrill. *Ego suscitaui eum cum iustitia, & omnes viæ eius rectæ. Ipse ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem populi mei conuertet, non cum pretio, neque cum muneribus, dixit Dominus Sabaoth.* Isaia 45.14. *Hæc dicit Dominus Deus Sabaoth: Laborauit Aegyptus, negotiatio Aethiopum, & Sabain viri excelsi ad te transibunt, & tibi erunt serui: & post te sequentur vincti manicis, & adorabunt te, & deprecabuntur, quia in te Deus est, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciuimus, Deus Israël Saluator. Confundentur & auertentur omnes aduersantes ei, & ambulabunt in confusione.* Qui enim creauit terram, & hominem super eum, quique cælum stellis ornauit, excitauit nobis iustitiam IESVM, redimentem gratis, (Rom. 5. 1. *Iustificati enim sumus per fidem*) liberantem à vinculis & captiuitate, ædificantem spiritualiter intellectualem Ierusalem, & fundantem Ecclesiam, Matt. 16.18. quę ab ipsis inferni portis commoueri non possit, nec ab inimicis vinci. Hunc secundùm naturam Deum existentem cognoscentes, ij qui olim errauerant, Isaia 45.15. dicunt: *Tu enim es Deus noster, & nesciuimus, & non est Deus præter te.* Hunc adorabũt, huic se flectet *omne genu, omnisq́; lingua confitebitur,* Philip. 2. 11. *quòd Dominus* IESVS CHRISTVS *in gloria est Dei Patris.* Huic quidam ex Israëlitis obsistere sunt conati; confusi verò sunt, & conciderunt, & retrorsum ierunt, iuxta pro- Isaie 42.17. Ierem. 15.7. phetæ vocem. Cyrus itaque Cambysis filius, fundauit templũ Dei in Hierosolymis in typum CHRISTI. Quòd verò ipse Emmanuel rem hanc spiritualiter esset perfecturus, per aliam statim figuram intelliges. Postquam enim Cyrus Israëlem à Babylonica seruitute liberauit, duces statim ac veluti principes populi designati sunt, Zorobabel filius Salathiel, ex tribu Iuda, & Iesus filius Iosedec sacerdos magnus: quibus cùm Hierosolymã peruenissent, per vocem Aggæi Prophetæ Deus domus suæ extruendæ curam Agg. 1. 1. iniungit. Ita enim scriptum est: *In anno secundo Darij regis, in mense sexto, in die vna*

ὅτι πάντα τὰ θελήματά μου ποιήσει, φησί. προσπεφώνηκε δέ που καὶ τοῖς Ἰουδαίων λαοῖς ἐξουθενοῦσιν αὐτὸν ὁ πάντων ἡμῶν Σωτήρ. ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε. καὶ ἑτέρωθί που. καὶ ἐὰν κρίνω ἐγώ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθινή ἐστιν. ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρός. καὶ Κύρῳ μὲν ἔφη θεός· ἐκάλεσά σε τῷ ὀνόματί μου. κύριος δὲ ἀληθῶς ὁ Ἐμμανουὴλ, εἰ καὶ πέφηνεν ἄνθρωπος. ὅτι δὲ εἰς τύπον Χριστοῦ τῆς δόξης τὰ ἐπὶ Κύρῳ τέθειται, πληροφορήσει σαφῶς τὰ ἑξῆς εἰρημένα διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς. ἐγὼ ἐποίησα γῆν καὶ ἄνθρωπον ἐπ᾽ αὐτῆς. ἐγὼ τῇ χειρί μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανὸν, καὶ πᾶσι τοῖς ἄστροις ἐνετειλάμην. ἐγὼ ἤγειρα αὐτὸν κατὰ δικαιοσύνην. καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι. οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων, οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε κύριος Σαβαώθ. οὕτως λέγει κύριος, ἐκοπίασεν Αἴγυπτος, καὶ ἐμπορίαι Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σαβαεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι. καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι ἐν χειροπέδαις, καὶ προσκυνήσουσί σοι. καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ εἶ θεὸς, καὶ οὐκ ᾔδειμεν. ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ. αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ· καὶ πορεύσονται ἐν αἰσχύνῃ. ὁ γὰρ ποιήσας τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπον ἐπ᾽ αὐτῆς, ὁ διακοσμήσας τοῖς ἄστροις τὸν οὐρανὸν, ἤγειρεν ἡμῖν δικαιοσύνην τὸν Ἰησοῦν ἐκλυτρούμενον δωρεάν. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν πίστει. δεσμῶν ἀνιέντα καὶ αἰχμαλωσίας, οἰκοδομοῦντα πνευματικῶς τὴν νοητὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ θεμελιοῦντα τὴν ἐκκλησίαν, ὡς καὶ αὐταῖς ἀκαταστάτους εἶναι τὰς ᾅδου πύλας, καὶ ἀνάλωτον ἐχθροῖς. τοῦτον ὄντα θεὸν κατὰ φύσιν ἐπιγινώσκοντες οἱ πάλαι πλανώμενοι, λέγουσι. σὺ γὰρ εἶ θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ᾔδειμεν. καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν σοῦ. τούτῳ προσκυνήσουσι, τούτῳ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. τούτῳ πεπολεμήκασιν ἀνθίστασθαί τινες τῶν ἐξ Ἰσραήλ. κατῃσχύνθησαν δὲ καὶ πεπτώκασι, καὶ ἐν τροπῇ πεπόρευνται κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Κῦρος μὲν οὖν ὁ Καμβύσου, τεθεμελίωκε τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, εἰς τύπον Χριστοῦ. ὅτι δὲ αὐτὸς ἔμελλεν ὁ Ἐμμανουὴλ ἀποπεραίνειν τὸ χρῆμα πνευματικῶς τε καὶ νοητῶς, καὶ δι᾽ ἑτέρας εὐθὺς ἀναμάθοι τις ἂν εἰκόνος. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἐν Βαβυλῶνι δουλείας ἀνῆκεν ὁ Κῦρος τὸν Ἰσραὴλ, καθηγηταὶ παραχρῆμα καὶ οἱονεί πως ἐξάρχοντες ἀνεδείκνυντο τοῦ λαοῦ, Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας. οἷς καὶ ἀφιγμένοις εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ φωνῆς Ἀγγαίου τοῦ προφήτου τὴν εἰς τὸν οἶκον ἐγχειρεῖ φιλεργίας ἐπισκήπτει θεός. γέγραπται γὰρ οὕτω. ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, μιᾷ

τοῦ μηνὸς ἐγένετο λόγος κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου λέγων. εἰπὸν πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ τὸν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν λέγων, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν· οὐχ ἥκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον κυρίου. καὶ ἐγένετο λόγος ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου λέγων· εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἐστὶ τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις κοιλοστάθμοις· ὁ δὲ οἶκος κυρίου ἐξηρήμωται. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν, καὶ ἐξήγειρε κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καταλοίπων παντὸς τοῦ λαοῦ. καὶ εἰσῆλθον, καὶ ἐποίουν τὰ ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος θεοῦ αὐτῶν. ἄθρει δὴ οὖν ὡς ἐν τύπῳ καὶ εἰκόνι διπλῇ τὸν Ἐμμανουήλ. βασιλέα μὲν ὡς ἔν γε τῷ Ζοροβάβελ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα τῆς τότε κρατεῖν λαχούσης ἐν Ἰσραήλ. ἀρχιερέα δὲ αὖ ὡς ἐν ὁμωνύμῳ τῷ Ἰησοῦ τῷ ἀρχιερεῖ τῷ μεγάλῳ. καὶ μὴν καὶ ἐξάρχοντα τῆς ὁδοῦ, τῆς εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ἐκ γῆς ἀλλοφύλων. φημὶ δὴ πάλιν τῆς Βαβυλωνίων. ἄθρει καὶ τεχνουργὸν ὄντα, καὶ ἐπιμελητὴν τοῦ ἁγίου ναοῦ. ἑπόμεθα γὰρ διὰ πίστεως καθηγητῇ τῷ Χριστῷ, ὡς βασιλεῖ καὶ ἀρχιερεῖ ἐκ διαβολικῆς πλεονεξίας. καὶ ὥσπερ ἐκ γῆς ἀλλοφύλων, ἐξ ἀπάτης κοσμικῆς, εἰς τὴν ἁγίαν εἴσιμεν πόλιν τὴν τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησίαν, ἣν αὐτὸς ἐγείρει Χριστὸς ὡς ἔν γε λίθοις τοῖς νοητοῖς. καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ Παῦλος τοῖς διὰ πίστεως ἐκλελυτρωμένοις, καὶ ἀκολουθεῖν ἑλομένοις τοῖς ἴχνεσι τοῦ Χριστοῦ. ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ Χριστοῦ ἐν πνεύματι. ὅτι δὲ καὶ ἀμείνων ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας παρὰ τὴν πρώτην καὶ ἐν ἀρχαῖς τὴν ἐπί γε φημὶ τῷ ἐκ λίθων ναῷ διαμεμήνυκεν εἰπὼν διὰ φωνῆς Ἀγγαίου πάλιν. τίς ἐξ ὑμῶν ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν, καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐχ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν ἐμὸν τὸ ἀργύριον καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον, λέγει κύριος παντοκράτωρ. διότι μεγάλη ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον. καὶ ἀνιδρωτὶ μὲν ἄν τις συλλέξαιτο τὰ δι' ὧν ἡμῖν ὡς ἔν γε τοῖς πάλαι Χριστὸς κατεγράφετο. ἵνα δὲ μὴ τῷ πλήθει τῶν παραδειγμάτων ἀποκομίζεσθαί ποι τοῦ πρέποντος ὁ λόγος ἡμῖν δοκῇ, παρέντες πως τὸ καὶ δι' ἑτέρων ἰέναι λοιπόν, ἐκεῖνό φαμεν. δεήσει δὴ πάντως ἡμῖν, δυοῖν ἑλέσθαι θάτερον. ἢ γὰρ τοὺς δι' ὧν ἐκεῖνα γεγόνασιν εἰσάπαν ἀναιρήσομεν, καθορίζοντες τῶν τύπων τὸ μὴ λίαν ἀπλημμελές, εἰ νοοῖντο δι' ἀνθρώπων τῶν καθ' ἡμᾶς γεγονότες, καίτοι πολὺ λίαν ἔχοντες τὸ θεοπρεπές, ἢ τὸ πνεῦμα λέγοντες ἀεὶ μορφοῦσθαι πρὸς εἶδος τὸ καθ' ἡμᾶς·

mensis, factum est verbum Domini in manu Aggaei prophetae ad Zorobabel, filium Salathiel, ducem Iuda, & ad Iesum, filium Iosedec, sacerdotem magnum, dicens: Haec ait Dominus exercituum, dicens: Populus iste dicit: Nondum venit tempus aedificandi domum Domini. Et factum est verbum Domini in manu Aggaei prophetae, dicens: Num tempus vobis est, vt habitetis in domibus † concauis: at domus Domini deserta est: Et post pauca rursum: *Et suscitauit Dominus spiritum Zorobabel, filij Salathiel, † de tribu Iuda, & spiritum Iesu, filij Iosedech, sacerdotis magni, & spiritum reliquorum omnis populi: & ingressi sunt, & faciebant opera in domo Domini exercituum Dei sui.* Vide itaque duplici typo ac figura expressum Emmanuelem, Regem quidem, veluti in Zorobabel, qui erat ex tribu Iuda, quae tum temporis regnabat in Israël. Summum verò Pontificem, vt in magno sacerdote eiusdem cum CHRISTO nominis, nec non ducem viae in sanctam ciuitatem è terra alienigenarum, Babyloniorum inquam. Vide etiam architectum ac procuratorem sancti templi. Sequentes enim per fidem ducem CHRISTVM, tanquam Regem & summum Pontificem, ex diabolica tyrannide, ac veluti ex terra alienigenarum, ex fraude mundana in sanctam ciuitatem ingredimur Ecclesiam primogenitorum, quam ipsemet CHRISTVS eriget, in spiritalibus lapidibus; quod & Paulus testatur, scribēs ijs qui per fidem redempti sunt, quique CHRISTI vestigijs insistere volunt: *In quo & vos simul aedificati estis in habitaculum* CHRISTI *in spiritu.* Quòd verò longè praeclarior sit gloria Ecclesiae, quàm primi illius templi ex lapidibus facti, ipsemet per vocem Aggaei declarat dicens: *Quis ex vobis vidit domum istam in gloria sua qua antè, & quomodo vos videtis ipsam nunc sicut non existentem in conspectu vestro?* Et paulo pòst rursum: *Meum argentum, & meum aurum, dicit Dominus omnipotens: quia magna erit gloria domus istius nouissimae plusquam primae, & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus omnipotēs.* Et pax animae cedit in possessionem omni exstruenti templum hoc. Multa praeterea alia facilè quis collegerit, per quae nobis, vt in veteribus, CHRISTVS describebatur. Ne verò multitudine exemplorū sermo supra quàm par est euagetur, praetermissis alijs, illud dicamus. Oportebit enim omnino duorum alterum sumere. Aut enim eos per quos illa facta sunt, in vniuersum tollemus, suam typis auctoritatem derogantes, si censeantur per homines nostri similes facti, tametsi diuinas res in se contineant; aut dicentes semper spiritum nostram formam accipere;

† Vulg. laqueatis.

Agg. 1. 14.

† Vulg. ducis Iuda.

Ephes. 2. 22.

Ecclesia gloria templo praestantior.

Agg. 2. 4.

Agg. 2. 9.

necessariò fatebimur Spiritum etiam in Cyrum transformatum, qui Deum non nouerat. Dictum enim est ad eum: *Tu verò non cognoscebas me*. Sublatis verò ijs quæ in typis, vmbra quidē censebitur Aaron: Zorobabel autē Salathielis filius, & Iesus Iosedec filius, sacerdos magnus, nihil præter inane & solū nomen habebunt. At verò, qui rectæ rationis iudiciū sequuntur, potiùs probauerint, hominem fuisse Melchisedec, regem ciuitatis Salem. Hunc verò nobis in typum CHRISTI proposuit Paulus subtilis acerrimusque spiritualium contemplationum indagator. Reluctantes verò hi nihilominus dicunt Melchisedec hominem non fuisse; Spiritum verò potiùs sanctum, aut alioqui aliam quandam potestatem supernam, atque cælestem, sacerdotali functione præditam. Ita enim quibusdam sentire placet, qui quidem duobus modis errare dicendi sunt, cùm diuinam atque ineffabilē Spiritus sancti naturam ad ea, quę ipsi minimè conueniunt, demittant: tum creaturam, quæ facta ac creata est, ad gloriam longè ipsa superiorem stolidè extollant. Quonam autem pacto, dicam. Scriptum est de Melchisedec, quòd *erat sacerdos Dei altissimi*. Si autem Spiritus sanctus est Melchisedec, refertur inter sacerdotes Spiritus, & sacerdotali ministerio fungitur. Laudabit itaque etiam ipse cum angelis Deum altissimū. Scriptum est enim: *Benedicite Deo omnes angeli eius, ministri eius facientes voluntatem ipsius*. Neque verò dubium esse poterit, quin qui alteri alicui sacrificat, non sibi ipsi, sed Deo, vt superiori, sacrificat. Quocirca si dicimus Spiritum sacerdotio fungi, diuina omnino natura inferior erit, & creatis accensebitur, adorabitq; vnà nobiscū. Sanctificabit verò non seipsum, siquidē quod sanctificatur, præstantiori alicui, quàm ipsum ex sua natura est, sanctificatur. Sāctificabitur itaq; nobiscū. Quo pacto igitur Deus secundū naturam erit, id quod sanctificatū est? An non enim omnis sacerdos sanctificatur, atque ita ingreditur ad sacrorum administrationem? *Neque enim quisquam sumit sibi honorem*, sicut scriptum est, *sed qui vocatur à Deo, tanquā Aaron*. Adijcit autem Paulus: *Sic & CHRISTVS non semetipsum glorificauit, vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & alio in loco dixit: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec*. Sciendum enim est, quòd neque ipse Filius Verbum ex Patre sacerdotio fungi dicatur, & in sacrificantiū ordine esse, nisi in quantum homo propter nos est factus, & sicut vocatur *Propheta & Apostolus*, propter humanita-

Isaia 45.4. Heb.7.1. Melchisedec non fuit Spiritus sanctus, vt Hierax hæreticus docuit, teste Epiphanio hæresi 67. & Samaritæ, Sem, Noe filium. Vide & Melchisedecianos, hæresi 55. Heb.7.1. Psal.102.20 Heb.5.4. Psal.2.7. Psal.109.4. Filius Dei sacerdos dicitur, quà homo est.

ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσομεν καὶ εἰς Κῦρον αὐτὸ διαπεπλάσθαι ποτέ, τὸν οὐκ εἰδότα θεόν. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτόν, σὺ δὲ οὐκ ᾔδεις με. ἀνῃρημένων δὲ τῶν ἐν τύποις, σκιὰ μὲν ἴσως ὁ Ἀαρών, Ζοροβάβελ δὲ ὁ τοῦ Σαλαθιήλ, καὶ μέντοι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, ἐν ὀνόμασιν εἶεν ἂν ψιλοῖς τε καὶ μόνοις. ἀλλ' οἶμαι δὴ μᾶλλον ἐκ λογισμοῦ τοῦ εἰκότως ἀναπεπεισμένους συναινέσειν ὀρθῶς, ὡς ἦν μὲν ἄνθρωπος ὁ Μελχισεδέκ, πόλεως βασιλεύων τῆς Σαλήμ. τύπον δὲ ἡμῖν αὐτὸν ἐποιεῖτο Χριστοῦ, λεπτὸς ὢν εἰς θεωρίας πνευματικὰς ὑπάρχων ὁ Παῦλος. ἐνιστάμενοι δὲ μετὰ τοῦτο καὶ οὐδὲν ἧττον λέγουσιν, ὡς ἄνθρωπος μὲν οὐκ ἦν ὁ Μελχισεδέκ· τὸ πνεῦμα δὲ μᾶλλον τὸ ἅγιον. ἢ γοῦν ἑτέρα τις δύναμις τῶν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τὴν λειτουργικὴν ἔχουσα τάξιν. δοκεῖ γὰρ ὧδε φρονεῖν ἑτέροις, ἐκεῖνό φαμεν ἀναγκαίως ὅτι πλημμελήσουσι κατὰ δύο τρόπους, καὶ τὴν θείαν καὶ ἄρρητον τοῦ πνεύματος φύσιν εἰς τὸν μὴ πρέποντα τρόπον αὐτῇ κατασύροντες. καὶ τὴν γεννητὴν καὶ πεποιημένην κτίσιν, εἰς δόξαν ὑπερτενῆ φλυάφως ἀνακομίζοντες. τίνα τρόπον ἐρῶ. γέγραπται περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὡς ἦν ἱερεὺς τοῦ θεοῦ ὑψίστου. εἰ δὲ δὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστιν ὁ Μελχισεδέκ, κατακομίσθη λοιπὸν ἐν ἱερουργοῖς τὸ πνεῦμα, καὶ λειτουργικὴν ἔχει τὴν ὑπουργίαν. ὑμνήσει δὴ οὖν καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τὸν ἀνωτάτω θεόν. γέγραπται γάρ, ὅτι εὐλογεῖτε τὸν κύριον πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ λειτουργοὶ αὐτοῦ, οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. εἴη γὰρ ἂν οὐδαμόθεν ἀσυμφανές, ὡς ὃς ἑτέρῳ τινὶ πάντως ἱερουργεῖ, καὶ οὐχ ἑαυτῷ τὸ ἱερουργεῖν, ἱερουργεῖ δὲ τῷ θεῷ, τῷ προὔχοντι. οὐκοῦν εἰ φαμὲν ἱερατεύειν τὸ πνεῦμα, τὴν θείαν που πάντως ὑποκαθήσει φύσιν· πλεῖ δὲ μᾶλλον καὶ ἐν γεννητοῖς. καὶ προσκυνήσει μὲν μεθ' ἡμῶν. ἁγιασθήσεται δὲ πάντως οὐχ ἑαυτό. ἐπεί τοι τὸ ἁγιαζόμενον, κρείττονί τινι πάντως ἢ καθ' ἑαυτὸ τὴν φύσιν ἁγιάζεται. ἁγιασθήσεται δὲ μεθ' ἡμῶν. πῶς οὖν ἔτι καὶ θεὸς κατὰ φύσιν τὸ ἁγιαζόμενον; ἢ γὰρ οὐ πᾶς ἱερεὺς ἁγιάζεται, εἰσί τε οὕτως ἐπὶ τὸ χρῆναι λοιπόν, καὶ ἱερουργεῖν. οὐ γὰρ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμήν, καθὰ γέγραπται, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ καθὰ καὶ Ἀαρών. προστέθεικε δὲ ὁ Παῦλος, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν, υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. εἰδέναι γὰρ ἀναγκαῖον, ὡς οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ υἱὸς ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγος, ἱερατεύειν λέγοιτο, καὶ ἐν τάξει γενέσθαι τῇ λειτουργικῇ, εἰ μὴ νοοῖτο καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς γεγονώς. καὶ ὥσπερ κέκληται προφήτης καὶ μὴν καὶ ἀπόστολος διὰ τὸ ἀνθρώπινον.

πινον, οὕτω καὶ ἱερεύς. πρέπει γὰρ αὐτῷ τῷ δουλείας σχήματι, τὰ δουλοπρεπῆ, καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ κένωσις. ὁ γὰρ ὑπάρχων ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ πατρός, ᾧ καὶ αὐτὰ τὰ ἄνω παρεστήκασι Σεραφίμ, ᾧ λειτουργοῦσι χίλιαι χιλιάδες ἀγγέλων. ἐπειδὴ κεκένωκεν ἑαυτόν, τότε δὴ τότε τῶν ἁγίων λειτουργὸς καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς ἀναδειχθῆναι λέγεται. τότε καὶ ἡγίασται μεθ' ἡμῶν, ὁ ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν. » ὅ, τε γὰρ ἁγιάζων, φησὶ, καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες, δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς καλεῖν αὐτοὺς λέγων, ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. « οὐκοῦν ὁ ἁγιάζων ὡς θεὸς, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ κεχρημάτικεν ἀδελφὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, (ὅτε καὶ σὺν ἡμῖν ἁγιάζεσθαι λέγεται). † ἔστι τοίνυν καὶ τὸ δεῖν ἱερατεύειν καὶ τὸ ἁγιάζεσθαι μεθ' ἡμῶν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας, καὶ τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις, ὀρθῶς τε καὶ ἀμωμήτως φρονεῖν ᾑρημένοι, τὰ τοιάδε προσγράψομεν. εἰ δὲ δὴ τὸ πνεῦμα μηδαμοῦ τὴν κένωσιν ὑπομεμενηκὸς ἱερατεύειν λέγομεν, δόξης αὐτὸ τῆς θεοπρεποῦς ἐξοίσομεν. καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ θεὸν λογιούμεθά που, μέτρον αὐτῷ διδόντες τὸ γενητόν. ἢ δὴ δεικνύτωσαν ἡμῖν ἐνανθρωπῆσαι τὸ πνεῦμα, καὶ ὑπόβασιν οἰκονομικὴν ὑπομεῖναι, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸν υἱόν. οὐ γὰρ ἐπειδήπερ ἐστὶν ὁμοούσιος ἡ ἁγία καὶ προσκυνουμένη τριὰς, ταύτῃ τοι καθ' ὅπερ ἂν ἕλοιτό τις προσώπου τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως καθιερεῖ λόγον. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ αὐτὸς ὁ πατὴρ, οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μόνος δὲ ὁ υἱός. οὕτως ἡμᾶς αἱ θεῖαι μεμυσταγωγήκασι γραφαί. τί τοίνυν παραβιάζονται τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ πρόφασιν οὐκ ἔχον τοῦ κεκενῶσθαι δεῖν, φημὶ δὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς τῆς κενώσεως καταχομίζουσι μέτροις; εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς τοῖς ἱερουργεῖν τεταγμένοις ἐναρίθμιον. ἱερεὺς μὲν γὰρ ἦν ὁ Μελχισεδέκ. ἀλλ' εἰς τιμὴν φησὶ τοῦ υἱοῦ πρὸς τύπον τῆς κατ' αὐτὸν ἐσομένης ἱερωσύνης κατὰ καιροὺς, αὐτὸ δι' ἑαυτοῦ διεμορφοῦτο τὸ πνεῦμα. οὐκοῦν ἐρήσομαι γὰρ, κατημέλησεν ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῆς εἰς τὸν υἱὸν τιμῆς καὶ ἀγάπης, καὶ ὀλίγου τοῦ πράγματος φροντίζειν ἀξιοῖ· καίτοι πῶς οὐ λῆρος ἤδη ταυτὶ φρονεῖν ἢ λέγειν; δοξάζει γὰρ τὸν υἱὸν ὁ παράκλητος τουτέστι τὸ πνεῦ- » μα. καὶ περὶ αὐτοῦ φησιν, ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει. « τὸ τοίνυν τιμᾶν ᾑρημένον καὶ τοῦτο ἀκαταλήκτως, τί μὴ μᾶλλον αὐτὸ γέγονεν Ἀαρών; αὐτὸ δὴ καὶ Κῦρος ὁ Περσῶν τε καὶ Μήδων κρατήσας, καὶ μήν τοι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ· καὶ μήν τοι καὶ Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ, ὁ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἢ καὶ Μωσῆς, πρὸς ὃν εἴρηταί που τὴν Χριστοῦ μεσιτείαν ἐφ' ἑαυτοῦ δεικνύοντα; » προφήτην ἀναστήσω αὐτοῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, ὥσπερ σε, καὶ δώσω τοὺς λόγους μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς καθὰ ἂν ἐντείλωμαι αὐτῷ. « τί μὴ γέγονεν αὐτὸ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ὁ μετὰ Μωσέα στρατηγὸς, ὃς διεβίβασε τὸν Ἰορδάνην σὺν

† ἴσως ἐν.

tem quam assumpsit, ita etiam *sacerdos*. Conueniũt enim formæ seruitutis, seruilia. Atq; hoc est exinanitio. Qui etenim æqualis erat Patri, cui etiam superna Seraphim assistunt; cui seruiunt mille millia angelorũ, postquã semetipsum exinaniuit, tunc demũ sanctorum & veri tabernaculi sacerdos declaratus dicitur. Tunc etiam sanctificatus est nobiscum is, qui omnẽ creaturã superat: *Qui enim sanctificat, inquit, & ij qui sanctificantur, ex vno omnes. Qua de causa non pudet ipsum fratres suos vocare, dicens: Nunciabo nomen tuum fratribus meis.* Sanctificans ergo Deus, quando factus est homo, & habitauit in nobis, vocatusq; est frater, secundùm humanitatem, tunc etiam nobiscũ sanctificari dicitur. Sacerdotio igitur fungi, & nobiscum sanctificari, per carnem assumptã ipsi accidit: exinanitionique ipsius, modò rectè sentire velimus, hæc adscribemus. Si verò Spiritum sanctũ, cùm nequaquam se exinaniuerit, sacerdotio functũ dicamus, diuina ipsum gloria priuamus, atque in ijs quæ Deo inferiora sunt constituemus, inter creata collocantes; aut ostendãt nobis Spiritum humanitatẽ assumpsisse, imminutionemque diuino consilio institutam sustinuisse, quemadmodum Filium. Neque enim cùm consubstantialis sit sancta ac veneranda Trinitas, idcirco cui quisque voluerit personæ Incarnationis ratio tribuenda est. Factus etenim est homo, non ipse Pater, nõ Spiritus sanctus: solus verò Filius. Ita nos sacræ litteræ docent. Quid igitur torquent veritatem, eique vim inferunt, & id, quod exinanitionis occasionem non habuit, Spiritum inquam sanctum exinanitum contendunt, in sacerdotum numerũ eum referentes? (sacerdos enim fuit Melchisedec.) Ceterùm in honorẽ, aiunt, Filij, in typum futuri eius sacerdotij ipse per se transfiguratus est Spiritus. Ergo, dixerim enim, neglexit Spiritus sanctus honorem amoremq; in Filium, paruamq; huius rei curam gessit. Atqui quo pacto non hoc vanum cogitatu & dictu fuerit? Glorificat enim Filium Paracletus, hoc est, Spiritus. Et de ipso inquit, *Ille me clarificabit.* Qui igitur honorare vult, atque hoc quidem perpetuò, cur non potiùs Aaron est factus? aut Cyrus Persarum ac Medorum rex? vel Iesus filius Iosedec, nec nõ Zorobabel Salathielis filius ex tribu Iuda, aut Moyses, ad quem CHRISTI mediationẽ siue intercessionem præ se ferentem dictum est? *Prophetam suscitabo eis ex fratribus eorum, sicut te, & dabo sermones meos in ore ipsius, & loquetur eis quemadmodũ præcepero ei.* Aut cur non factus est Iosue, filius Naue, qui post Moysen dux exercitus fuit? qui traduxit Israëlitas per

Exinanitio quid sit.

Heb. 2. 11.

Psal. 21. 23.
Heb. 2. 12.

CHRISTVS homines fratres suos vocat, quia cum ipsis sanctificatur.

Incarnatio soli Filio conuenit.

Ioan. 16. 14.

Isaia 45. 1.
Aggai 1. 1.

Deut. 18. 18.
Actor. 3. 22.

per Iordanẽ? & circumcidit cultris lapideis, induxitq; in terram promissionis? Nonne enim in CHRISTO baptizati sumus, & circumcisi circumcisione non manufacta, per Spiritum, facti autẽ sumus hæredes regni cælorum? Atqui quo pacto non manifestũ hoc fuerit? Quocirca si Spiritum statuimus semper formatũ & veluti in vnoquoque eorum, quos diximus, vt honoret Filium, verè vtiq; dicetur, paruam decorationem habuisse: quippe qui veterũ alicui se immiserit in typum ac similitudinẽ Filij. Apage igitur cum ista cogitationũ absurditate? Melchisedec itaq; homo fuit, non Spiritus sanctus. Quòd verò neque potestas aliqua sancta & administratoria fuerit, vt nonnulli censent; age, rursus dicamus firmas rationes ad veritatis demonstrationẽ conferentes. Illi enim pulcrè sibi videntur opinionem suam constabilire. Cùm enim, aiunt, scriptum sit de Melchisedec, quòd *patre ac matre caruerit*, quodq; *nulla illius genealogia* recẽseatur; benedixit verò Abrahę Melchisedec tali existenti: *benedicitur autẽ id quod minus est à maiore ac præstantiore* citra vllam controuersiam; nequaquã existimetur homo fuisse, sed ex sua natura Angelus, aut alioqui venerãda aliqua; & gloriosa superna potestas atq; administratoria. Ego verò, amici, demiror vehemẽter, si fortè pietas quædam ac reuerentia erga Abraham eos à recto abduxerit, & à necessarijs ad veritatẽ consequendam cogitationibus auulserit. Cùm enim in similitudinem ac typum Emmanuelis Melchisedec statuunt, non rerum qualitatem considerant, neque sacerdotij modum explorant, sed potiùs eorum quibus id officij genus delatum est, naturas inquirunt. Quid enim obstiterit (meritò quis ijs dicat) quo minùs Abraham benedictus sit à Melchisedec, nimirum vt ab homine. Neque enim in his naturæ, sed eorum quę aguntur mens expenditur, veritatísque sermones figuris eorum, quę in vmbris fiunt, præstantiores censentur. Quòd enim absurdissimum sit, non ea quæ significantur, vmbris opponere, sed potiùs eorũ quæ in medium adferuntur, naturas explorare, etiam hinc intelligere licet. Delectus enim erat Aaron, ac præfectus & dux sancti tabernaculi, suprema sacerdotali dignitate insignitus. Quo pacto igitur sanctificatus est, mactato ariete, atque summitate dextræ ipsius auriculæ, & manus ac pedis, sanguine perunctis: atque ita sacerdotio initiatus est? Atqui dixerim huiuscemodi hominibus: si naturis eorum, quæ sanctificãt, & eorum quæ sanctificantur, adhærere bonum est; neque potiùs veluti ex typo & vmbra ad

Iosue 5.3.

Melchisedec homo fuit, non sanctus Spiritus, neq; Angelus.

Heb.7.3.

Heb.7.7.

ὑμᾶς Ἰσραήλ; καὶ περιέτεμε μαχαίραις πετρίναις, εἰσκεκόμικε δὲ καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας; ἢ οὐκ ἐν Χριστῷ βεβαπτίσμεθα καὶ περιτετμήμεθα μὲν ἀχειροποιήτῳ περιτομῇ διὰ πνεύματος, γεγόναμεν δὲ κληρονόμοι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας; καί τοι πῶς τοῦτο οὐκ ἐναργές; οὐκοῦν ἢ τὸ πνεῦμα δώσομεν ἀεὶ μορφούμενον, καὶ ὡς ἐν ἑκάστῳ τῶν ὠνομασμένων, ἵνα τιμήσῃ τὸν υἱόν, ἤγουν ἔσται λοιπὸν ἀληθὴς ὁ λόγος, ὡς ὀλίγα τοῦ πρέποντος καταπεφρόνηται πεφροντικός· † ἐφῆκε γὰρ δὴ τῶν ἀρχαιοτέρων τισὶν εἰς τύπον καὶ ὁμοίωσιν πλάττεσθαι τοῦ υἱοῦ. ἄπαγε τῆς τῶν λογισμῶν ἀτοπίας. οὐκοῦν ἄνθρωπος ὁ Μελχισεδέκ, οὐχὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἔτι δὲ οὐδ᾽ ἂν εἶναι νοοῖτο δύναμις ἁγία καὶ λειτουργική, καθὰ φρονεῖν ἔδοξέ τισι, φέρε δὴ λέγωμεν, τὰ ἐξ εἰκότων συλλέγοντες λογισμῶν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπόδειξιν. ἐκείνοις μὲν γάρ, ποιός δέ τις καὶ σοφός, καθάπερ οὖν οἴονται κατὰ σφᾶς αὐτοὺς συντίθεται λόγος. ἐπειδὴ γάρ, φησι, γέγραπται περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὡς ἀπάτωρ τε ἦν, καὶ ἀμήτωρ, καὶ μὴν καὶ ἀγενεαλόγητος· εὐλόγηκε δὲ καί τοι τοιοῦτον ὄντα τὸν Ἀβραάμ. εὐλογεῖται δὲ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἁπάσης ἀντιλογίας δίχα, μὴ νοείσθω καθ᾽ ἡμᾶς, ἀλλ᾽ ἔξω τὴν φύσιν ἄγγελος, ἤγουν, τῶν ἄνω δυνάμεων καὶ λειτουργικῶν μία τις σεπτὴ καὶ δεδοξασμένη. ἐγὼ δὲ ἀγαπητοὶ τεθαύμακα λίαν· εἰ τρόπος αὐτοὺς εὐλαβείας τῆς εἰς τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ, τοῦ τε χρησίμου καὶ πρέποντος ἀπεκόμισε θήρας, καὶ τῶν ἀναγκαίων εἰς ἀληθείας εὕρεσιν ἀπεβουκόλησε λογισμῶν. εἰς ὁμοίωσιν γὰρ δὴ καὶ τύπον τοῦ Ἐμμανουὴλ παραδεικνύντες ἡμῖν τὸν Μελχισεδέκ, οὐκ εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ποιότητα βλέπουσιν, ἢ τὸν τῆς ἱερωσύνης δοκιμάζουσι τρόπον· βασανίζουσι δὲ μᾶλλον τῶν εἰς τοῦτο παρενηνεγμένων τὰς φύσεις. τί γὰρ ἂν γένοιτο τὸ λυποῦν, φαίη τις ἂν εἰκότως, αὐτοῖς ἀλογεῖσθαι τὸν Ἀβραάμ, ὡς ἐξ ἀνθρώπου τυχεῖν τοῦ Μελχισεδέκ, κἂν εἰ μὴ νοοῖτο κρείττων αὐτοῦ; οὐ γὰρ αἱ φύσεις ἐν τούτοις, ἀλλ᾽ ὁ τῶν δρωμένων δοκιμάζεται νοῦς. καὶ τῆς ἀληθείας οἱ λόγοι, τῶν ἐν σκιαῖς αἰνιγμάτων ἀμείνους παραφαίνονται. ὅτι γάρ ἐστι τῶν λίαν ἀτοπωτάτων, οὐχὶ τὰ ἐκ τῶν σημαινομένων ἀντιπαρεξάγειν τοῖς ἐν σκιαῖς, ἐπ᾽ αὐτὰς δὲ μᾶλλον ἰέναι τὰς φύσεις τῶν εἰς μέσον ἐνηνεγμένων, εἴσῃ τοι κἀντεῦθεν. ἀπόλεκτος ἦν Ἀαρών, προεστηκὼς καὶ ἡγούμενος τῆς ἁγίας σκηνῆς, ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐν ἱερωσύνῃ κατεστεμμένος. πῶς οὖν ἡγιάζετο; ἢ κριὸς ἐσφάζετο, καὶ τῷ αἵματι κατεχρίετο τὸ ἄκρον τοῦ ὠτὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ μὴν καὶ χειρὸς καὶ ποδός· ἐτελειοῦτο δὲ οὕτω πρὸς ἱερουργίαν; ἀλλ᾽ ὦ βέλτιστοι, φαίην ἂν αὐτοῖς· εἰ ταῖς φύσεσι τῶν ἁγιαζόντων καὶ τῶν ἁγιαζομένων προσκεῖσθαι καλόν. καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὡς ἐκ τύπου, καὶ σκιᾶς ἐπ᾽

αὐτὴ

† ἔστι καὶ γρ. ἢ ἴσως, πέφυκε.

αὐτὸ τῆς ἀληθείας εἶναι τὸ κάλλος, πῶς ἐπὶ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται; τί τὸ ἄμεινον ἐν τούτοις; φραζόντων ἐκεῖνοι. ἆρα καὶ κριοῦ κατόπιν τὸν Ἀαρὼν θήσομεν; ἐν ἀλόγῳ ζώῳ τελεῖται τὸ λογικόν. αἵματι προβάτων τὸν ἀπόλεκτον εἰς ἱερωσύνην ἡγιάσθαι φήσομεν, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα, τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει, πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα· τί οὖν ἄρα τὸ χρῆμα; τί τῶν νοημάτων τὸ βάθος; τύποι καὶ εἰκόνες τὰ δρώμενα, καὶ ἵν' οὕτως εἴπωμεν, ἁγιασμοῦ προανάδειξις ἦν τοῦ κατὰ Χριστόν. ὁ δὲ τύπος ἐν πράγμασιν, οὐκ ἐν τῇ τῶν ἁγιαζόντων, ἤγουν τῶν ἁγιαζομένων καταφωρᾶται φύσει. ἐπεὶ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὸ κρεῖττον ὑπὸ τοῦ ἐλάττονος εὐλογεῖται. εἴπερ ἐστὶν ἐν ἀμείνοσιν ἡ ἀνθρώπου φύσις δαμάλεως καὶ κριοῦ. μὴ τοίνυν ἐρυθριάτωσαν, κἂν εἰ πολὺ κρείττων ὑπάρχων ὁ Ἀβραὰμ τοῦ Μελχισεδὲκ, εὐλογεῖσθαι λέγηται παρ' αὐτοῦ. ὁ γὰρ τύπος ἦν ὁ νικῶν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἡ τοῦ εὐλογοῦντος φύσις. θαυμάζω δὲ ὅτι καὶ εἰς ὁμοίωσιν καὶ τύπον διαμορφοῦντες αὐτὸν τοῦ υἱοῦ, ἀμήτορα εἶναι καὶ ἀπάτορά φασιν ὡς ἄγγελον, καίτοι τρόπον τινὰ καὶ ἀμφιθαλοῦς ὄντος Χριστοῦ. γέγονε γὰρ αὐτῷ μήτηρ μὲν ἐπὶ γῆς, ἡ ἁγία παρθένος. ἦν δὲ καὶ ἔστιν ἐν οὐρανῷ πατὴρ, ὁ θεός. δεῖν δὲ οἶμαι τὰς εἰκόνας γράφεσθαι, πρὸς τὰ ἀρχέτυπα. ἐπειδὴ δὲ, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς ἔχειν τέλος τὸν Μελχισεδὲκ ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος, ταύτητοι καὶ δύναμιν λογικὴν καὶ ἱερουργὸν ὑπάρχειν αὐτὸν, διατείνονταί τε καὶ λέγουσιν. οὐκ ἐννοοῦντες, ὅτι παρατρέχει τι τῶν ἀναγκαίων αὐτούς. οὐδὲν γὰρ τῶν τελούντων ἐν γενητοῖς, ἄναρχον ἔσται κατὰ τὸν χρόνον. ἀλλ' εἴ τι περ ὅλως παρῆκται πρὸς ὕπαρξιν, τοῦτο καὶ ἀρχὴν ἔχει ζωῆς καὶ ἡμερῶν. τίς οὖν ἄρα τῷ μακαρίῳ Παύλῳ γέγονε σκοπὸς τοῦ λόγου; ἢ πῶς εἰς τύπον καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Χριστοῦ παρέδειξε τὸν Μελχισεδέκ; τῶν ἐξ εἰκαιότητος οὖν ἐννοιῶν τὸν νοῦν ἀποστήσαντες, φέρε δὴ φέρε διασκεψώμεθα, καὶ ὡς ἔνι λέγωμεν, νομομαθὴς ὢν ἄγαν, οὐκ ἐξ ἁπλῶν ἐννοιῶν τὸν † πρὸς Ἰουδαίους ποιεῖται λόγον, ἀλλ' ἐκ γραμμάτων Μωσαϊκῶν, οἷς ἦν εἰκὸς καὶ οὐχ ἑκόντας παραχωρεῖν, σὺν τῇ ἀληθείᾳ πολεμεῖν ἐγνωκότας. δέχεται τοίνυν τὸν Μελχισεδὲκ, εἰς ὁμοίωσιν τότε καὶ ὑποτύπωσιν τοῦ Χριστοῦ, διά τοι τὸ λέγεσθαι βασιλέα δικαιοσύνης, καὶ μὴν καὶ εἰρήνης. πρέποι γὰρ ἂν εἶναι τουτὶ δὴ μόνῳ κατὰ λόγον τὸν μυστικὸν, τῷ Ἐμμανουήλ. δικαιοσύνης γὰρ καὶ εἰρήνης πρύτανις ἀνεδείχθη, τοῖς ἐπὶ γῆς. καὶ δεδικαιώμεθα μὲν ἐν αὐτῷ, τὸ τῆς ἁμαρτίας ἄχθος ἀποπεμψάμενοι. ἐσχήκαμεν δὲ καὶ εἰρήνην τὴν πρὸς τὸν πατέρα καὶ θεὸν, τὴν μεσολαβοῦσιν τι καὶ διιστῶσιν ἡμᾶς τῶν τρόπων

† ἄλλ. περὶ Ἰουδαίοις.

ipsam veritatis pulchritudinem se conferre, quo pacto iam minus à præstantiore benedicitur? quid verò præstantius ex his sit ipsi dicant. Porro si Aaronem ariete inferiorem statuimus, & ab animali rationis experte benedicitur id quod ratione præditum est, id quod ad sacerdotiū delectum erat, sanguine nullo sanctificatum dicemus, & cinis vituli affusus eos, qui participes facti sint, sanctificabit ad carnis puritatem. Quid igitur hæc res sibi vult? aut quænam horum sensuum altitudo? Typi sunt & imagines, atque, vt ita dicamus, præmonstrationes sanctificationis per CHRISTVM. Typus verò in rebus non in sanctificantium aut sanctificatorum natura deprehenditur: quandoquidem, vt modò dixi, id quod præstantius est ab inferiore benedicitur, si modò præstantior est hominis natura quàm vituli & arietis. Ne igitur eos pudeat, etiamsi Abraham multo potior ac melior existens quàm Melchisedec, ab eo benedictus dicatur. Typus enim erat vincens, non autem benedicentis natura. Miror verò, quòd cùm ipsum statuant in similitudinem ac typum filij, matre ac patre carere contendant, vt angelum, cùm vtroq; parente CHRISTVS quodammodo floreat. Mater enim ipsius in terris fuit sancta Virgo. Erat autē ei & est in cælis pater Deus. Oportere verò arbitror imagines ad archetypa depingi. Quoniam verò diuinus Paulus, *neque principium dierum, neque finem vitæ habere Melchisedec* dixit, idcirco eum potestatem rationalem & sacerdotem esse contendunt, non intelligētes quòd aliquid eorum, quæ necessaria sunt, eos prætereat. Nihil enim eorum quæ creata sunt, principij expers fuerit ratione temporis: sed quidquid in vniuersum essentiam accepit, hoc etiam principium habet vitæ ac dierū. Quisnam itaque beati Pauli scopus fuit? aut quo pacto *in similitudinem ac typum* CHRISTI Melchisedec statuit? Age igitur, abducto intellectu ab hac absurditate opinionum id cōsideremus, & quod fieri poterit dicamus. Paulus itaq;, vtpote qui legē optimè † callebat, non simplicibus argumentis cum Iudæis agebat; sed scriptis Mosaicis, quibus verisimile erat ipsos etiam nolentes cessuros, qui veritati repugnare norant. Statuit itaque Melchisedec in similitudinem ac typum CHRISTI, propterea quòd dicatur *rex iustitiæ & pacis*. Conuenit enim hoc soli mystica ratione Emmanueli. Iustitiæ enim ac pacis auctor atque largitor effectus est mortalibus. *Iustificati siquidem sumus per ipsum*, excusso peccati iugo. Consecuti etiam sumus pacem ad patrem ac Deum ab immunditiis

Heb. 7. 7.

Heb. 7. 3.

Heb. 7. 3.

Melchisedec à Paulo statuatur in typum CHRISTI.

† *vt secus pedes Gamalielis eruditus, &c.* Actor. 22. 3.

Heb. 7. 2.

Rom. 5. 1. 1. Cor. 6. 11.

morum,quæ nos ab eo dirimebat atque seiungebat,abluti,& vniti quodammodo ipsi per spiritum. *Qui* enim *Domino adhæret*, inquit idem, *vnus spiritus est*. *Melchi* igitur, si græcè reddas, *regem* significat: *Sedech* verò *iustitiam*. Facileque quis animaduertat propriam suam appellationem nactum, iuxta vim eorum, quæ significantur, *Rex iustitiæ*: in eo autem quòd dictus sit *rex Salem*, *Rex pacis*. Aptauit itaque diuinus Paulus hæc ex similitudine clara ac manifesta Melchisedec CHRISTO. Statuit autem symbolum siue typum sacerdotij præstantioris, quàm est legale, benedictionem Abrahæ factam, vinique & panum oblationem. Neque enim alia ratione benedicti sumus à CHRISTO, magno ac vero sacerdote. Benedicti verò sumus perinde atque Abraham, principibus sæculi huius fortissimè debellatis, & aduersarijs superiores declarati, nulliusque eorum, quæ in mundo sunt, egentes: at verò potiùs spiritales diuitias censentes ea, quæ Dei sunt, & gloriosam atque immarcescibilem supernorum donorum largitionem. Animaduerte enim quòd victori Abraham, & redeunti à cæde regum, sicut scriptum est, & dedignanti quidquam à principe Sodomorũ possidendum accipere, benedixit Melchisedec. Rex enim Sodomorum victori Abrahæ dixit: *Da mihi animas*, † *equitatum verò tibi accipe*. Ipse verò nihil eorum quæ Regis Sodomorum erant, sibi vendicans: *Extendam*, inquit, *manum meam ad Deum altissimum, qui creauit cælum ac terram, si à filo [subtegminis] vsque ad corrigiam calcei accepero ex omnibus tuis, vt non dicas: Ego ditaui Abraham*. Neque enim Sanctorum consuetudo est mundanis diuitijs gaudere. Victores itaque visibilium pariter & inuisibilium inimicorum, neque quidquam mundanum admittentes, at potiùs supernas diuitias suspicientes benedicimur à CHRISTO pacis rege. Benedicimur autẽ tanquã donum cæli, & viaticũ vitæ suscipientes ea, quæ mystica atq; arcana sunt. Taceatur, si videtur, tantisper. Benedicimur verò à CHRISTO, & deprecationibus pro nobis ad Patrẽ. Melchisedec enim benedixit Abrahæ, hoc pacto: *Benedictus Deus altissimus, qui tradidit inimicos tuos captiuos tuos*. Dominus verò noster IESVS CHRISTVS omniũ nostrũ propitiatio: *Pater sancte*, inquit, *serua eos* † *in veritate tua*. Ex ipsa igitur nominum interpretatione rapit id, quod ad figurandum CHRISTVM facit. Ipsum etiam sacerdotij modum in exemplum rei manifestè ob oculos posuit. *Panes enim & vinum obtulit Melchisedec*. Quòd verò patre ac matre careret, eiusque genealogia igno-

> 1.Cor.6.17. — Melchisedec quid significet. — Malchus pro rege, aut purpura Syriacè. — Heb.7.2. — Heb.7.1. — Gen.14.17. — Gen.14.21. — † Vulg. Cetera tolle tibi. — Gen.14.20. — Ioan.17.11. — † Vulg. in nomine tuo. — Gen.14.18. — Heb.7.3.

ἀκαθαρσίαν ἀπονιψάμενοι, ἑνούμενοί τι ὥσπερ αὐτῷ διὰ πνεύματος. ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, φησὶν, ἓν πνεῦμά ἐστιν. ἔστι τοίνυν κατά γε τὴν Ἑλλάδα φωνὴν, Μελχὶ μὲν, ὁ βασιλεύς· Σεδὲκ δὲ, δικαιοσύνη. καὶ ἴδοι τις ἂν τὸν Μελχισεδὲκ, ὡς ἐν ἰδίᾳ κλήσει πεπλουτηκότα, κατά γε τὴν ἐκ τῶν σημαινομένων δύναμιν, τὸ, βασιλεὺς δικαιοσύνης. ἐν δὲ τῷ, βασιλεὺς εἰρῆσθαι Σαλὴμ, βασιλεὺς εἰρήνης. ἥρμοσε δὴ οὖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὡς ἐξ ὁμοιώσεως ἤδη σαφοῦς τε καὶ ἐμφανοῦς τοῦ Μελχισεδὲκ, τὰ τοιάδε Χριστῷ. δέχεται δὲ τὸ ὑπὲρ νόμον ἱερωσύνης σύμβολον, τὸ κατευλογῆσαι τὸν Ἀβραὰμ, οἶνόν τε καὶ ἄρτους αὐτῷ παρασχεῖν. εὐλογούμεθα γὰρ οὐχ ἑτέρως, παρὰ Χριστοῦ τοῦ μεγάλου τε καὶ ἀληθοῦς ἱερέως. εὐλογούμεθα δὲ κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ, εὐσθενέστατα καταγωνισάμενοι τοὺς ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς τῶν πολεμίων χειρὸς ἀμείνους ἀναδεικνύμενοι, καὶ μηδενὸς τῶν ἐν κόσμῳ δεδεημένοι· πλοῦτον δὲ μᾶλλον ἡγούμενοι νοητὸν τὰ παρὰ θεοῦ, καὶ τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀμάραντον τῶν ἄνωθεν χαρισμάτων διανομήν. ἐννόει γὰρ ὅτι νενικηκότα τὸν Ἀβραὰμ καὶ ὑποστρέφοντα μὲν ἐκ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, κατὰ γέγραπται, οὐκ ἀξιώσαντα δέ τι παρὰ τοῦ Σοδόμων ἄρχοντος εἰς ἰδίαν κτῆσιν ἑλεῖν, † εὐλόγησε † τὸν Μελχισεδέκ. ὁ μὲν γὰρ Σοδομιτῶν ἡγούμενος, ὡς νενικηκότι τῷ Ἀβραὰμ ἔφασκε, δός μοι τοὺς ἄνδρας, τὴν δὲ ἵππον λάβε σεαυτῷ. ὁ δὲ μηδενὸς τῶν ἐκείνου μεταποιεῖσθαι διεγνωκὼς, ἐκτενῶ, φησι, τὴν χεῖρά μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ὕψιστον, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, εἰ ἀπὸ σπαρτίου ἕως σφαιρωτῆρος ὑποδήματος λήψομαι ἀπὸ πάντων τῶν σῶν, ἵνα μὴ εἴπῃς, ἐγὼ ἐπλούτισα τὸν Ἀβραάμ. χαίρειν γὰρ ἁγίοις ἔθος, οὐκ ἐπὶ πλούτῳ κοσμικῷ. κεκρατηκότες τοίνυν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν, καὶ οὐδὲν ἀπὸ κόσμου δεχόμενοι, τιμῶντες δὲ μᾶλλον τὸν ἄνωθεν πλοῦτον, εὐλογούμεθα διὰ Χριστοῦ, τοῦ τῆς εἰρήνης βασιλέως. εὐλογούμεθα δὲ, ξένιον ὥσπερ οὐρανοῦ, καὶ † ζωῆς ἐφόδιον δεχόμενοι, τὰ μυστικά. σεσιγήσθω γάρ πως, εἰ δοκεῖ· εὐλογούμεθα δὲ παρὰ Χριστοῦ, καὶ πρεσβείαις ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν πατέρα. ὁ μὲν γὰρ Μελχισεδὲκ εὐλόγει τὸν Ἀβραὰμ, οὕτω λέγων. εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ ὕψιστος, ὃς ἔδωκε τοὺς ἐχθρούς σου ὑποχειρίους σοι. ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ πάντων ἡμῶν ἱλαστήριον, πάτερ ἅγιε, φησι, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. οὐκοῦν καὶ ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείας ἁρπάζει τὸ χρήσιμον, εἰς ὑποτύπωσιν τοῦ Χριστοῦ. καὶ αὐτὸν δὲ τῆς ἱερωσύνης τὸν τρόπον, εἰς παράδειξιν τοῦ πράγματος ἐποιεῖτο σαφῆ. ἄρτους γὰρ καὶ οἶνον ἐξεκόμιζεν ὁ Μελχισεδέκ. ὅτι δὲ ἀπάτωρ ἢ ἀμήτωρ ἦν, ἤγουν ἀγενεαλόγητος,

> † κ. εὐλογῆσαι. — † Fortè ὁ. — † ἄλ. γῆς.

γητος ἢ ἀρχὴν ἡμερῶν, ἢ τέλος ζωῆς οὐκ ἔχων ὁ Μελχισεδέκ, οὐδαμοῦ διαμεμήνυκε τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. πεφενάκικεν οὖν ἄρα, φαίη τις ἂν ἴσως, ὁ θεσπέσιος Παῦλος. οὐ τοῦτο φαμέν, μὴ γένοιτο. λαλεῖ γὰρ ἀλήθειαν. δέχεται δὲ μᾶλλον ὁ μυσταγωγὸς τεχνίτης, † ἂν ἄγαν εἰς τύπον τῆς δόξης τοῦ Ἐμμανουὴλ, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς οἰκονομικὴν ἀφήγησιν. ὅτι γὰρ μόνον ἦν ἱερεὺς ὁ Μελχισεδέκ, ἡ θεόπνευστος ἡμῖν ὑπέφηνε γραφή, γένος οὐκ ὀνομάσασα ἢ τίνος ἐξέφυ πατρὸς ἢ μητρός· ἀλλ' οὐδὲ εἰς πόσον ἐτῶν κατέληξεν ἀριθμὸν, ἢ ποίας ἔχων εὑρίσκεται τῆς ἱερωσύνης τὰς διαδοχὰς προσθεῖσαν εὑρίσκομεν. ὑποπλάττεται τοίνυν ἡ τῶν † τοσούτων ἡμῖν ἀφήγησις, οἱονεί πως τὸ διηνεκὲς καὶ ἄναρχον τοῦ Χριστοῦ, καθὸ νοεῖται θεός. ἄναρχον δέ φημι, τὸ ὡς ἐν ποσότητι δηλονότι τῇ κατὰ χρόνον. αὐτὸς γάρ ἐστι τῶν αἰώνων ὁ ποιητής. ὑπεμφαίνει δὲ πρὸς τούτῳ, καὶ τὸ ἀκατάληκτον τῆς ἱερωσύνης. διὰ τοῦτό φησιν ὁ μακάριος Παῦλος περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὅτι μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει εἰς τὸ διηνεκὲς ἱερεύς. ἔοικε δὲ καὶ ἕτερόν τι σοφὸν βεβουλεῦσθαι πάλιν. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, διειπεῖν πειράσομαι. ἀντέπραττον οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς περὶ Χριστοῦ κηρύγμασι, καὶ τῶν ἀποστολικῶν σπουδασμάτων μονονουχὶ καταμελλᾶν ἐτόλμων, δύο ταῦτα προτείνοντες· ἓν μὲν, ὡς εἴη τῶν ἀμηχάνων τὴν τοῖς πατράσι διωρισμένην διὰ φωνῆς τοῦ πανσόφου Μωυσέως, ἀπρακτεῖν ἐντολὴν, καὶ ἀθετεῖσθαι τὸν νόμον, πολιτείας ἑτέρας τῆς οὐδενὶ τῶν πάλαι † διεγνωσμένης, ἀδοκήτως εἰσκρινομένης. ἕτερον δὲ αὖ. μὴ γὰρ δὴ χρῆναι διισχυρίζοντο τῆς ἱερωσύνης τὴν δόξαν ἔξω τῆς ἀπολέκτου φέρεσθαι φυλῆς, τουτέστι τῆς τοῦ Λευί. ἄνω τε καὶ κάτω τῆς ἐν ἱερῷ λειτουργίας ἀποσοβοῦντος θεοῦ τοὺς οὐκ ὄντας αὐτῆς, καὶ δίκην εὐθὺς τῷ τοιῷδε τολμήματι καθορίζοντος τὴν ἐσχάτην. ἀγωνίζεται τοίνυν νομομαθὴς ὢν ὁ Παῦλος, καὶ πειρᾶται πληροφορεῖν, ἀπό γε τοῦ εἰκότος. καὶ μέν τοι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, ὅτι καὶ νόμου † καινότης, καὶ ἱερωσύνης αὐτῆς προανεφωνεῖτο μετάθεσις. καὶ προανέλαμψεν ἐν τύποις ἡ ἑκατέρου δήλωσις. δέχεται δὴ οὖν οὐκ ἐκ φυλῆς ὄντα Λευιτικῆς τὸν Μελχισεδέκ, εἶτα δείκνυσιν ἱερέα μὲν ὄντα τοῦ ὑψίστου θεοῦ, προσάγοντα δὲ καὶ ἄρτους καὶ οἶνον, ἔφη τε οὕτω περὶ
,, αὐτοῦ. θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος. ᾧ καὶ
,, δεκάτην Ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθι-
,, νίων ὁ πατριάρχης. καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευὶ
,, τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔχου-
,, σιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, του-
,, τέστι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν. καίπερ ἐξεληλυ-
,, θότας ἐκ τῆς ὀσφύος Ἀβραάμ. ὁ δὲ μὴ γενεα-
,, λογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν Ἀ-
,, βραάμ. καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγη-
,, κε· χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον

† ἴσως ταῦτα ἀνάγων.

† ἀλλ. ποιούτων.

† διεγνωσμένην.

† ἢ, καινότης.

raretur, vel quòd principium dierũ aut vitę finem non haberet Melchisedec, sacra Scriptura nusquam testatur. Falsus itaque est, (dicat fortasse aliquis) diuinus Paulus. Non hoc dicimus: absit. Veritatem enim loquitur. At potiùs artificiosus admodum sacrorum mysteriorum interpres statuit etiam œconomicam horum narrationẽ in typum gloriæ Emmanuelis. Quòd enim sacerdos solùm erat Melchisedec, sacra nobis Scriptura declarat, genus non recensens, neque quo patre aut matre natus sit, sed neque ad quantum annorum numerum peruenerit, aut quales habuerit sacerdotij successiones, enarrantem inuenias. Figuratè itaque nobis depingit horum narratio perpetuitatem & principij carentiã in CHRISTO, quà Deus est: carentiam autem, inquam, principij in quantitate nimirum secundùm tempus. Ipse enim est factor sæculorum. Significat autem pręterea, etiam indesinentiam sacerdotij. *Idcirco*, inquit beatus Paulus de Melchisedec, *quòd neque principium dierum neque vitæ finem habens, assimilatus verò filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.* Videtur autem etiam aliud quid non vulgare subindicare, quod quidem quale sit explicare conabor. Obsistebant Iudæi CHRISTI prædicationi, & Apostolica studia irridebant, duo hæc opponentes. Vnum quidem, quòd impossibile esset, mandatũ patribus à Moyse pręscriptum antiquare, legemq; abrogare, alio viuendi genere nulli veterum cognito præter opinionem inducto. Alterum verò huiusmodi erat. Contendebãt enim sacerdotij gloriam à delecta tribu Leuitica nimirum auferri non debere: eò quòd passim à ministerio templi Deus eos arceat, qui ex ea non sunt, extremãq; huiusmodi temeritati pœnam irroget. Conatur itaq; Paulus, legis optimè peritus, verisimilibus rationibus planè comprobare, atq; adeò ex ipsa etiã Scriptura sacra, quòd & legis nouitas, & sacerdotij ipsius translatio prędicta sit, quodque vtriusque significatio in typis pręmonstrata fuerit. Statuit itaque Melchisedec ex tribu Leuitica. Deinde ostendit sacerdotem quidem fuisse altissimi Dei, offerentem verò panes & vinum, atque ita de ipso ait: *Intuemini autem quantus hic sit, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham Patriarcha. Et quidem de filijs Leui sacerdotium accipientes, mandatũ habent decimas sumere à populo secundùm legem, id est, à fratribus suis, quamquam & ipsi exierint de lumbis Abraham. Cuius autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham, & hunc qui habebat repromissiones, benedixit. Sine vlla autem contradictione, quod minus est,*

Hebr. 7.3.

Iudæi in CHRISTI prædicatione præcipuè calumniabantur legis abrogationem, & sacerdotij translationem.

Ioan. 7. & 8. & 9.

Actor. 22.3.

Hebr. 7.4.

à me-

à meliore benedicitur. Cæterùm non in natura excellentiam Melchisedec, sed in ratione sacerdotij inesse dicimus: non renuente patriarcha Abraham, sed præeminentiam ipsi tribuente, atque honorem deferente, offerendo decimas. Decimant enim ij, qui ex sanguine Leui sunt, populum, etiamsi fratres sint. Is verò cuius generatio ipsis non annumeratur, hoc est Melchisedec (neque enim erat ex tribu Leui) decimauit Abrahamum, & benedixit. Atqui typus quidem in his consistit: CHRISTVS verò rursum in vmbris descriptus, cuius generatio non annumeratur ijs, qui secundùm legem ad sacerdotij functionem constituti erant [Heb.7.14.] (Natus enim est ex tribu Iuda, cui Moyses nihil de sacerdotibus præcepit) decimauit filios Leui, hoc est, sacerdotium legale. Decimauit autem olim quidem in Melchisedec: posteriùs verò etiam in Aaron. [Heb.7.9.] Decimauit enim etiam ipse filios Leui, typum CHRISTI præseferens, vt modò diximus. Demonstratum itaque est in Melchisedec transferendum esse sacerdotium à tribu secundùm legem id exercente, & alterius sacerdotij modum ac legem exoriri. Necesse enim erat legem etiam ipsam vnà cum sacerdotijs transferri atque mutari. Idcirco diuinus [Heb.7.11.] Paulus, de his rebus tractans, ita ait: *Si ergo consummatio per sacerdotiũ Leuiticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit secundùm ordinem Melchisedec alium surgere sacerdotem, & non secundùm ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio, ne-* [Ibidem 15.] *cesse est, vt & legis translatio fiat*. Et rursum: *Et amplius adhuc manifestum est, si secundùm ordinem Melchisedec exurgat alius sacerdos, qui non secundùm legem mandati carnalis factus est, sed secundùm virtutem vitæ insolubilis. Contestatur* [Psal.109.4.] *enim, Quoniam tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec*. Vides quo pacto damnet sacerdotium legale, vtpote quod nihil perficere valeat; vtilissimam verò demonstrat esse, melioris mandati illationem? Nam si in illo, inquit, vtilitas sita erat, cur non potiùs secundùm ordinem Aaron sacerdos alius demonstratur, & non secundùm ordinem Melchisedec? qui erat similitudo ac typus CHRISTI, non quidem carnaliter sacerdotium administrantis, sed secundùm virtutem vitæ indissolubilis. Nutrit enim nos in immarcescibilem vitam mysticis sacrificijs, etsi Aaron carnaliter sacerdotio fungatur. Boum siquidem mactationes per ipsum, & ouiũ immolationes exercebantur, [Heb.9.13.] & cinis vitulorũ aspergens eos qui communicabant ad carnis puritatem, aliaque præterea non perficiẽtia secundũ conscientiam

ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. ἀλλ' οὐκ ,, ἐν τῇ φύσει τὴν ὑπεροχὴν τῷ Μελχισεδὲκ, ἀλλ' ἔν γε τῷ τρόπῳ τῆς ἱερωσύνης ἐνεῖναί φαμεν οὐκ ἀνανεύοντος τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ, ἀπονέμοντος δὲ ὥσπερ τὸ προὔχειν αὐτῷ, δι' ὧν ἔγνω τιμᾶν, καὶ αὐταῖς ταῖς τῶν δεκατῶν προσαγωγαῖς. ἀποδεκατοῦσι μὲν γὰρ οἱ ἐξ αἵματος Λευὶ τὸν λαὸν, καίπερ ὄντας ἀδελφούς. ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, τουτέστιν ὁ Μελχισεδὲκ. οὐ γὰρ ἦν ἐκ φυλῆς Λευί. δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραὰμ καὶ εὐλόγηκε. καὶ ὁ μὲν τύπος, ἐν τούτοις. Χριστὸς δὲ δὴ αὖ, ὁ ἐν σκιαῖς γραφόμενος, ἀγενεαλόγητος ὢν, τοῖς κατὰ νόμον ἱερᾶσθαι τεταγμένοις. ἀνατέταλκε γὰρ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, εἰς ἣν οὐδὲν περὶ ἱερέων Μωσῆς ἐλάλησε. δεδεκάτωκε τοὺς υἱοὺς Λευὶ, τουτέστι τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην. δεδεκάτωκε δὲ πάλαι μὲν ἐν Μελχισεδὲκ· ὕστερον δὲ καὶ ἐν Ἀαρών. ἀπεδεκάτου γὰρ καὶ αὐτὸς τοὺς υἱοὺς Λευὶ, τύπον ἐπέχων τῆς ἱερωσύνης Χριστοῦ, καθάπερ ἤδη προείπομεν. ἀποδέδεικται τοίνυν ἐν μὲν τῷ Μελχισεδὲκ, ὅτι μετασήσεταί ποτε τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα, τῆς κατὰ νόμον ἱερατευούσης φυλῆς. καὶ μὴν, ὅτι καὶ ἕτερος ἱερουργίας ἀναλάμψει τρόπος τε καὶ νόμος. ἦν γάρ πως ἀνάγκη συμμεθίστασθαι καὶ ἀποφοιτᾶν ταῖς ἱερουργίαις, καὶ αὐτὸν τὸν νόμον. τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος φιλοσοφεῖ τὰ τοιάδε, καί φησιν. εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευ- ,, ιτικῆς ἱερωσύνης ἦν. ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῆς ,, νενομοθέτηται. τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν ,, τοῦ Μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ ,, κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; μετατιθε- ,, μένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νό- ,, μου μετάθεσις γίνεται. καὶ πάλιν. καὶ περισσότε- ,, ρον ἔτι κατάδηλόν ἐστιν, εἰ κατὰ τὴν τάξιν Μελ- ,, χισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ ,, νόμον ἐντολῆς σαρκίνης γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ ,, δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. μαρτυρεῖται γὰρ, ,, ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν ,, Μελχισεδέκ· ὁρᾷς ὅπως τὸ μηδὲν δύνασθαι ,, τελειοῦν τῆς κατὰ νόμον ἱερωσύνης καταψηφίζεται, χρησιμωτάτην ἀποδεικνὺς τῆς κρείττονος ἐντολῆς τὴν ἐπεισφοράν; εἰ γὰρ ἦν ἐν ἐκείνῃ τὸ ἀναγκαῖον, τί μὴ μᾶλλόν, φησι, κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν ἱερεὺς ἕτερος ἀναδείκνυται, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ; ὃς ἦν ὁμοίωσις καὶ τύπος Χριστοῦ, ἥκιστα μὲν σαρκικῶς ἱερατεύοντος ἔτι, κατὰ δύναμιν δὲ μᾶλλον ἀκαταλύτου ζωῆς. τρέφει γὰρ ἡμᾶς εἰς ἀμάραντον ζωὴν, ταῖς μυστικαῖς ἱερουργίαις, καί τοι σαρκικῶς ἱερατεύοντος Ἀαρών. βουθυσίαι τε γὰρ δι' αὐτοῦ, καὶ προβάτων ἦσαν σφαγαὶ, καὶ σποδὸς δαμαλέως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους, πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα· καὶ ἕτερα ἄττα πρὸς τούτοις, οὐ τελειοῦντα κατὰ συνείδησιν

τοὺς

τοὺς λατρεύοντας. ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων, ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. ὅτι τοίνυν καὶ ἕτερος ἡμῖν εἰσκεκόμισται τρόπος ἱερουργίας ἀφιστὰς τῶν πρώτων καὶ ἀρχαιοτέρων ἐθῶν, ἕτερός που πάντως καὶ ἱερεύς. καὶ εἰ καινὴν ἐπηγγείλατο διαθήκην ὁ θεὸς παλαιωθείσης τῆς πρώτης, ὁ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἱερεύς, ἐφ᾽ οὗ πρέποι ἂν καὶ τὸ εἰς αἰῶνα νοεῖσθαι, οὐδεὶς ἂν ἕτερος εἴη παρὰ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

cultores. Impossibile enim est, sanguinem taurorum tollere peccata. Quando igitur alius etiam nobis sacrificij modus est inductus à primis ac veteribus moribus abducens, alius etiam omnino est sacerdos. Et si nouum testamentum annuntiauit Deus, antiquato priore, sacerdos secundùm ordinem Melchisedec, &c. quem perpetuum fore intelligendum est, nemo alius fuerit, præterquam Dominus noster IESVS CHRISTVS, per quem, & cum quo Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum, Amen.

Sacerdos secundùm ordinem Melchisedec CHRISTVS

ΓΛΑΦΥΡΩ͂Ν

ΕἸΣ ΤΗ͂Ν ΓΈΝΕΣΙΝ

ΒΙΒΛΙ'ΟΝ ΤΡΙ'ΤΟΝ.

Περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς ἐπαγγελίας τῆς κατὰ τὸν Ἰσαάκ, καὶ ὅτι δι᾽ αὐτῶν προτετύπωτο τῆς πίστεως τὸ μυστήριον.

Ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γενέσθαι Χριστόν, ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος· καὶ μὴν ὅτι τῆς ἀρχαίας καὶ διὰ Μωσέως ἐντολῆς τὴν ἀσυγκρίτως ἀμείνω καὶ προφερεστέραν ἡμῖν εἰσκεκόμικεν, φημὶ δὴ τὴν εὐαγγελικήν, κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἐγγυητής, διεβεβαιοῦτο σαφῶς. καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος, εἴπερ ὁ μὲν νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, καὶ ἁμαρτίας ἐστὶ παραδεικτικός. δικαιοῖ δὲ ἡμᾶς ἡ διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμερότητος διακονουμένη χάρις. ὡς γὰρ αὐτός που φησίν, οὐκ ἦλθεν ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ. ὅτι τοίνυν, κἂν εἰ μὴ γέγονε τὸ κατὰ σάρκα τυχὸν ἐκ φυλῆς τοῦ Λευί, κεχρημάτικέ τε καὶ ἔστιν ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἱερωσύνης Μελχισεδέκ, ἀποχρώντως ἡμῖν ἤδη διέδειξεν ὁ λόγος. ὅτι δὲ τῆς ἐν πίστει δικαιοσύνης τὸ μυστήριον τῆς ἐν νόμῳ περιτομῆς πρεσβυτέραν ἔχει τὴν προαναῤῥησιν, καὶ ὅτι προκατεγράφετο τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ τύπος τοῦ μὴ ἂν ἑτέρως δύνασθαι σωθῆναί ποτε, πλὴν ὅτι διὰ μόνου Χριστοῦ τοῦ δικαιοῦντος τὸν ἀσεβῆ καὶ ἀνιέντος ἐγκλήματα. καὶ πρός γε δὴ τούτοις, ὅτι θεοῦ κληρονόμοι, καὶ ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα γνησίοις κατατετάξονται τέκνοις οἱ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας τῆς ἐν Ἰσαὰκ γεγενημένης πρὸς τὸν μακάριον Ἀβραάμ, φέρε δὴ † λέγωμεν, ἐξ αὐτῶν ἑλόντες τῶν ἱερῶν γραμμάτων, καὶ τὰς ἐφ᾽ ἑκάστῳ ποιούμενοι πίστεις λεπτῶς καὶ ἐξητασμένως. γράφει τοίνυν Ῥωμαίοις
„ ὁ ἱερώτατος Παῦλος. τί οὖν ἐροῦμεν εὑρη-
„ κέναι Ἀβραὰμ τὸν προπάτορα ἡμῶν κατὰ σάρκα; εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύ-

† ἴσως λέξωμεν.

GLAPHYRORVM

IN GENESIM

LIBER TERTIVS.

De Abraham, & de promissione per Isaac, & quòd per ipsos præfiguratum sit fidei mysterium.

Pontificem, & Apostolum confessionis nostræ factum esse CHRISTVM, diuinus Paulus scribit: quodque veteri illo & Mosaico mandato incomparabiliter melius atque vtilius, Euangelicũ nimirum, melioris sponsor Testamenti, tradiderit, manifestè confirmat. Et verus est sermo. Siquidẽ lex iram operatur, & peccatum manifestat; iustificat autem nos gratia, Saluatoris nostri benignitate administrata. quemadmodũ enim ipse alibi ait: *Non venit vt iudicet mundũ, sed vt saluetur mundus per ipsum.* Quòd igitur, etiamsi non sit ortus, secundùm carnem, ex tribu Leui, vocatus autem est & est sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec, abundè satis à nobis demonstratum est. Quòd verò mysterium iustificationis per fidem antiquiorem quàm circumcisio originem habeat, quodque Israëlitis in typo ac figura prænuntiatũ fuerit, eos non alia ratione vnquam saluari posse, quàm per solum CHRISTVM iustificantem impios, & remittentem peccata: præterea quòd hæredes Dei, atque inter maximè legitimos filios collocandi sint ij, qui ex promissione sunt in Isaac facta ad beatum Abraham; age dicamus, ex ipsis sacris Litteris desumentes, & vniuscuiusque rei accuratam probationem petentes. Paulus itaque ad Romanos ita scribit: *Quid igitur dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundùm carnem? Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet*

Hebr. 3.1.

Ioan. 12. 47

Iustificatio per fidem circumcisione antiquior.

Rom. 4. 1.

gloriam, sed non apud Deum. Quid enim dicit Gen. 15. 6. Gal. 3. 6. *Scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundùm gratiam,* Iac. 2. 23. *sed secundùm debitum. Ei verò, qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam, secundùm propositum gratiæ Dei. Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iu-* Psal. 31. 2. *stitiam sine operibus: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantùm manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est, in circumcisione, an in præputio? Non in circumcisione, sed* Gen. 17. 10. & 11. *in præputio. Et signum accepit circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio: vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam: & sit pater circumcisionis non ijs tantùm, qui sunt ex circumcisione, sed & ijs, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.* Præterea subtiliorem huius mysterij probationem addit: atque ita ait: *Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Si enim qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides, abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Ideo ex fide: vt secundùm gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solùm, sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrûm (sicut* Gen. 17. 4. *scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum cui credidit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* Audis quo pacto passim confirmet ac dicat, idque acerrimè, quòd Abrahæ nondum circumciso, sed adhuc præputium habenti data sit gratia iustificans ipsum per fidem? quodque hæredes declarati sint beneficiorum Dei, ij qui vestigia sectari voluerint fidei, quæ est in præputio Abrahæ; non autem Mosaicis vmbris gloriabuntur, neque carnalem patrem Abraham iactabunt; Abraham pater multarum gentium. qui *multarum gentium pater* nominatus est, cùm Israël vnica gens sit, etiamsi fortè in immensurabilem multitudinē extensa sit, quia Rom. 4. 18. factus est pater credentium, qui ex omnibus, vt ita dicam, vrbibus ac regionibus sunt collecti, concorporesque facti in CHRISTO, & in spiritualem fraternitatem vocati. Orti enim sunt ex Abraham Iudæi. Cæterùm non omnes qui ex Israël sunt Israëlitæ. Neque verò eò quòd sint semen Abrahæ, filij statim omnes sunt censendi. Propinquiores verò ei facit fides eos, qui in præputio

καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς θεόν. τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει; ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα. τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην, χωρὶς ἔργων. μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος, ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν, λέγομεν γὰρ, ὅτι ἐλογίσθη τῷ Ἀβραὰμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην. πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ, οὐκ ἐν περιτομῇ, φησὶν, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ. καὶ σημεῖον ἔλαβε περιτομῆς, σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας, εἰς τὸ λογισθῆναι αὐτοῖς εἰς δικαιοσύνην, καὶ πατέρα περιτομῆς τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. καὶ πρὸς δὴ τούτοις, ἰσχνοτέραν ἔτι ποιεῖται τοῦ μυστηρίου τὴν βάσανον. οὕτω τί φησιν. οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ Ἀβραὰμ, ἢ τῷ σπέρματι αὐτοῦ τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ δικαιοσύνης πίστεως. εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, φησὶ, κεκένωται ἡ πίστις καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία. ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις. διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι, οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως Ἀβραὰμ, ὅς ἐστι πατὴρ πάντων ἡμῶν, καθὰ γέγραπται. ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, κατέναντι οὗ ἐπίστευσε θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα. ἀκούεις ἄνω τε καὶ κάτω διαβεβαιούμενον καὶ λέγοντος οὐχ ὑπεσταλμένως, ὡς οὔπω μὲν ἔχοντι τὴν περιτομὴν, ἐν ἀκροβυστίᾳ δὲ μᾶλλον ἔτι τυγχάνοντι δέδοται τῷ Ἀβραὰμ ἡ διὰ πίστεως αὐτὸν δικαιοῦσα χάρις καὶ μὴν ὅτι κληρονόμοι τίθενται τῶν παρὰ θεοῦ χαρισμάτων οἱ ἰχνηλατεῖν ἐθέλοντες τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ τὴν μίμησιν. καὶ οὔτι που πάντως οἱ μέγα φρονεῖν εἰωθότες ἐπὶ τῇ διὰ Μωσέως διαγραφομένῃ σκιᾷ, καὶ σαρκικὸν αὐχοῦντες πατέρα τὸν Ἀβραὰμ, ὃς πολλῶν ἐθνῶν ὠνόμασται πατὴρ, καίτοι τοῦ Ἰσραὴλ ἑνὸς ἔθνους ὄντος, κἂν εἰ ἐκτείνοιτο τυχὸν εἰς πλῆθος οὐ μεμετρημένον, ἀλλὰ τῶν ἐν πίστει γέγονε πατὴρ, οἱ ἐξ ἁπάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πόλεώς τε καὶ χώρας συνειλεγμένοι, σύσσωμοι γεγόνασιν ἐν Χριστῷ, καὶ εἰς ἀδελφότητα κέκληνται πνευματικήν. γεγόνασι μὲν γὰρ ἐξ Ἀβραὰμ Ἰουδαῖοι. πλὴν οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδὲ ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραὰμ, πάντες τέκνα. προσοικειοῖ δὲ μᾶλλον ἡ πίστις αὐτῷ, τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστευ-

πιστεύσαντας. πεποίηται γὰρ ἡ ὑπόσχεσις, δέδοται δὲ καὶ ἡ δικαιοῦσα χάρις, οὔπω μὲν ἔχοντι τὴν περιτομὴν τῷ Ἀβραάμ, ὄντι δὲ μᾶλλον ἐν ἀκροβυστίᾳ, κατά γε τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων. ὅτι δὲ τὸ ἐν πίστει δικαιοσύνης τὸ δῶρον οὐκ ἐπὶ μόνον ἂν ἴοι τὸν Ἀβραάμ, εἰ καὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν ἡ ὑπόσχεσις, ἐκπεφοίτηκε δὲ ὥσπερ καὶ εἰς πάντας λοιπὸν τοὺς πεπιστευκότας, ἐμπεδοῖ πάλιν ἡμᾶς ὁ σοφώτατος Παῦλος οἷς ἔναγχος ἔφην προσεπιθείς. „οὐκ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον ὅτι ἐλογίσθη „αὐτῷ πρὸς δικαιοσύνην. ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς οἷς „μέλλει λογίζεσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα „Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν. ὃς παρεδόθη διὰ „τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν. οὐκοῦν ξένιον οὐρανοῦ καὶ δῶρον ἡμερότητος τῆς ἄνωθεν, ἡ ἐκ πίστεως ἡμᾶς δικαιοῦσα χάρις καὶ ἐν τέκνοις Ἀβραὰμ καταλογισθεῖεν ἄν, οὐχὶ δὴ πάντως οἱ ἐξ αὐτοῦ κατὰ σάρκα γεγονότες, ἀλλ' ὅσοι τὴν πρὸς αὐτὸν πεπλουτήκασι συμμορφίαν, καὶ ἀδελφοὶ φρονοῦντες πιστεύουσιν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. οὗτοι καὶ τῶν παρὰ θεοῦ χαρισμάτων ἔσονται κληρονόμοι παρωθέντος ἐξ ἀπιστίας τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ. διεπλάττετο δὲ καὶ μάλα σαφῶς, καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐν τῷ κατὰ Ἰσαὰκ μυστηρίῳ. ἀλλὰ φέρε λέγωμεν ὡς ἐνὶ δὴ πάλιν αὐτὰ παραθέντες εἰς εἴδησιν τὰ Μωσέως γράμματα. ἔχει δὲ οὕτως. „μετὰ δὲ τὰ ῥήματα „ταῦτα, φησί, ἐγενήθη ῥῆμα κυρίου πρὸς Ἀβραὰμ „ἐν ὁράματι λέγων. μὴ φοβοῦ Ἀβραάμ, ἐγὼ „ὑπερασπίζω σου. ὁ μισθός σου πολὺς ἔσται „σφόδρα. λέγει δὲ Ἀβραάμ, δέσποτα, τί μοι δώσεις; ἐγὼ δὲ ἀπολύομαι ἄτεκνος. ὁ δὲ υἱὸς Μασὲκ „τῆς οἰκογενοῦς μου οὗτος Δαμασκὸς Ἐλιέζερ. καὶ εἶπεν „Ἀβραάμ, ἐπειδὴ ἐμοὶ οὐκ ἔδωκας σπέρμα. „ὁ δὲ οἰκογενής μου κληρονομήσει με. καὶ εὐθὺς φωνὴ „κυρίου ἐγένετο πρὸς αὐτὸν λέγουσα· οὐ κληρονομήσει σε οὗτος, ἀλλ' ὃς ἐξελεύσεται ἐκ σοῦ, οὗτος „κληρονομήσει σε. ἐξήγαγε δὲ αὐτὸν ἔξω, καὶ εἶπεν „αὐτῷ· ἀνάβλεψον δὴ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας, εἰ δυνήσει ἐξαριθμῆσαι αὐτούς. καὶ εἶπεν. οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. καὶ ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς „δικαιοσύνην. συνῴκει μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ συνέστιος ἦν, ἡ μακαρία Σάρρα, ἡ διερμηνευομένη λέγεται ἄρχουσα. γυνὴ τὴν ὥραν ἐκπρεπεστάτη καὶ λίαν εὐπρόσωπος. μεμαρτύρηκε γὰρ οὕτως τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. παρείπετο δὲ δευτέροις ὥσπερ καὶ νόθοις ὑπηρετοῦσα γάμοις ἡ οἰκογενής, τουτέστιν ἡ Ἄγαρ. καὶ αὐτὴ δὲ παροίκησις ἑρμηνευομένη. ἀλλ' ἡ μὲν Σάρρα τέκνων οὔπω γνησίων ὠδῖνα λαβοῦσα κατεθρήνει τὴν ἀπαιδίαν. ἡ δὲ Ἄγαρ ἔτικτε τὸν Ἰσμαήλ. ἐχόντων δὲ ὧδε τῶν ἐν ἱστορίᾳ πραγμάτων „προσλαλεῖ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ „λέγων· ἐγὼ ὑπερασπίζω σου. ὁ μισθός σου „πολὺς ἔσται σφόδρα. ὁ δέ, τί πρὸς ταῦτά „φησι; δέσποτα, τί μοι δώσεις; ἐγὼ δὲ „ἀπολύομαι ἄτεκνος· ὁ δὲ υἱὸς Μασὲκ τῆς „οἰκογενοῦς μου, οὗτος Δαμασκὸς Ἐλιέζερ;

crediderunt. Facta enim est promissio, dataque est gratia iustificans Abrahæ nondum quidem circumciso, imò potiùs adhuc præputium habenti, prout sacræ Litteræ testantur. Quòd verò donum iustitiæ per fidem non ad solum Abraham pertineret, tametsi in ipso facta sit promissio, sed in omnes quodammodo credentes sit propagatum, sapientissimus Paulus rursum confirmat, ijs quæ modò dixi, adijciens: *Non est autem scriptum propter ipsum tantùm, quia reputatũ est illi ad iustitiam: sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit* IESVM CHRISTVM, *Dominum nostrum, à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Cæleste igitur donum, diuinæ benignitatis inquam, iustificans nos per fidem, non solùm filios Abrahæ comprehendit, qui ex ipso secundùm carnem orti sunt, sed qui eandem cum eo formam & fraternum animum nacti, credunt in Dominum nostrum IESVM CHRISTVM; hi etiam beneficiorum Dei participes sunt futuri, reiecto, ob incredulitatem, carnali Israële. Quod quidem manifestè admodum in mysterio Isaac nobis descriptum est. Cæterùm age, dicamus quoad eius fieri poterit, ipsa Moysis scripta in medium adferentes. Ita verò habent: *Post verba autem hæc*, inquit, *factum est verbum Domini ad Abraham in visione, dicens: Ne timeas Abraham: Ego protegam te: merces tua multa erit nimis. Dicit autem Abraham: Domine, quid mihi dabis? † Ego autem dimittor sine liberis At filius Masec vernaculæ meæ hic Damascus Eliezer. Et ait Abraham: Quoniam mihi non dedisti filium. At vernaculus meus hæreditabit me, & statim vox Dei facta est ad eum, dicens: Non hæreditabit te hic, sed qui egredietur de te, hic hæreditabit te. Eduxit autem eum foras, & dixit ipsi: Respice in cælum, & numera stellas, si poteris numerare ipsas. Et dixit, Sic erit semen tuum. Et credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Erat enim ipsi legitimo matrimonio coniuncta beata Sarra, quæ interpretatur dominatrix, mulier formosissima. Ita enim Scriptura testatur. Coniuncta autem erat ipsi secundo quodammodo atq; illegitimo coniugio, vernacula, hoc est, Agar, quæ interpretatur, Peregrinatio. Atqui Sarra, quæ nunquam legitimam prolem conceperat, lugebat suam orbitatem. Agar autem peperit Ismaëlem. Rebus igitur ita constitutis, *locutus est Deus ad Abraham dicens, Ego protegam te: merces tua multa erit nimis.* Hic verò quid ad hæc? *Domine quid mihi dabis. Ego autem dimittor sine liberis: filius autem Masec vernacula mea hic Damascus Eliezer.*

Rom. 4. 23.

Gen. 15. 1.

† Vulg. Ego vadam sine liberis, & filius procuratoris domus meæ iste Damascus Eliezer.

Gen. 15. 6. Rom. 4. 3. & 18. Galat. 3. 6. Iac. 2. 23.

Sarra quid significet.

Agar quid significet.

Gen. 15. 1.

Animaduerte sermonis perfectionem. *Quid mihi dabis*, inquit, *Domine?* Intelligis quopacto nulla ratione se terrenis facultatibus indigere dicat, quinetiam si multo plura eum possidere contingat, nequaquam se ijs oblectaturum inquit, nisi legitimum habeat hęredem, ex libero matrimonio natum, verè filium. Vide autē quomodo natura ad sciendum apertè id quod vtile est, sua sponte & absque legibus scriptis feratur. Cùm enim filium haberet, Ismaelem inquam, orbum se vocauit diuinus Abraham. Nouit itaque, & quidem apertè, natura, quòd neque filius in vniuersum meritò vocari possit, qui ex adulterinis ac spurijs nuptijs est natus. *Neque* enim *dabit radicem in profunditate*, quemadmodum scriptum est: quòd verò etiamsi quibusdam filius ex serua nascatur, frigida ac vana res sit, neque liberę delectationi adscribenda, ostendit dicens: *Filius autē Masec vernaculæ meæ, hic Damascus Eliezer.* Hoc est, fiet mihi deinceps natus ex serua sanguinis solatium. Hoc enim est. Damascus. Reputabitur autē in remuneratione & auxilium à Deo. Hoc enim rursum est Eliezer. Perinde igitur est, ac si dicat apertè: Pro sanguine legitimo & amore, qui ei debetur, solatium sanguinis & remuneratio à Deo necessariò mihi fiet vernaculus, meusque hæres erit. *Quid igitur dabis mihi?* nisi legitimū habeam successorem, despicabilis omnino erit tuus Abraham, Domine. Orbus enim legitimis ex libera filijs decedit. Cæterùm Deus non diu iustum mœrere permisit. Statim enim semen promisit in Isaac, quod & stellarum innumerabili multitudini par fore ait. Confirmat autem quòd innumerarum gentium pater esset vocandus, etiam si orbitatis metu perculsus esset. *Credidit autem*, inquit, *Abraham Deo & reputatū est ei ad iustitiam.* Pręmium itaque aufert iustitiam, fide vniuersorum Dominum colens. Testatus enim est per hoc ipsum, omnia præstare atque efficere posse. Incredulus verò & contemptor, arrogans fuerit ac contumeliosus; meritò itaque pœnam ac supplicium incurret. *Credidit igitur Abraham Deo, & iustificatus est ab eo.* Repetit autem signum in confirmationem ac veritatem promissorum. Deus ergo singulari consilio iuramentum adhibet, ne is, qui iam crediderat, animo vacillaret. Ita enim scriptum est: *Dixit autem ad eum: Ego Deus qui eduxi te de Vr regione Chaldæorum, vt darem tibi terram hanc hæreditare. Ait autem: Dominator Domine Deus. secūdùm quid sciam quòd hæreditabo eam? Dixit autem ei: Accipe mihi vitulum triennem, & capram triennem, & arietem trimum: & turturem, & columbam. Et accepit*

Sap. 4. 3.

Gen. 15. 6.
Rom. 4. 18.

Ibidem.

Gen. 15. 8.

ἐπιτήρει τοῦ λόγου τὸ ἀκριβές. τί μοι γὰρ δώσεις, φησὶν, ὦ δέσποτα; συνίης ὅπως οὐδενὸς τὸ παράπαν ἐπιδεῖσθαί φησι τῶν ἐπιγείων κτημάτων, ἀλλ' οὐδ' ἂν γένοιτο καὶ ἐπὶ πλειόνων δεσπότης θυμηδίαν ἡγεῖσθαι τὸ χρῆμά φησιν εἰ μὴ γνήσιον ἔχοι τὸν κληρονόμον ἐξ ἐλευθέρων ἀναφύντα γάμων τὸν ἀληθῶς υἱόν. ἄθρει δὲ ὅτι πρὸς τὸ εἰδέναι σαφῶς τὸ λυσιτελὲς, ἡ φύσις αὐτόματος καὶ δίχα νόμων γεγραμμένων, καί τοι γὰρ ἔχοντος υἱὸν, φημὶ δὴ τοῦ Ἰσμαὴλ, ἄτεκνον ἑαυτὸν ὠνόμαζεν ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ. οἶδεν οὖν ἐναργῶς καὶ μάλα σαφῶς ἡ φύσις ὅτι μηδὲ υἱὸς ὅλως ὀνομάζοιτο ἂν εἰκότως, ὁ ἐκ κιβδήλων τε καὶ νόθων ἀναφὺς νυμφευμάτων. οὐ γὰρ δώσει ῥίζαν εἰς βάθος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅτι δὲ κἂν εἰ γένοιτό ποτε τέκνον ἐκ θεραπαίνης τισί. ψυχρόν τι καὶ ἕωλον τὸ χρῆμά πού πάντως καὶ οὐκ ἂν ἐλευθέροις καταγράφοιτο θυμηδίαις, προσαπέδειξε λέγων· ὁ δὲ υἱὸς Μασὲκ τῆς οἰκογενοῦς μου, οὗτος Δαμασκὸς Ἐλιέζερ. τουτέστι, γενήσεταί μοι λοιπὸν ὁ ἐκ τῆς οἰκογενοῦς, αἵματος φίλημα. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ Δαμασκός. καταλογισθήσεται δὲ καὶ εἰς ἀντίληψιν καὶ ἐπικουρίαν τὴν παρὰ θεοῦ. τοῦτο γὰρ πάλιν τὸ Ἐλιέζερ. ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγοι σαφῶς, ἀνθ' αἵματος τοῦ γνησίου καὶ ἀγάπης τῆς εἰς αὐτὸ, αἵματος φίλημα καὶ ἀντίληψις † ὁ παρὰ θεοῦ καθάπερ ἐξ ἀνάγκης ὁ οἰκογενής μου γενήσεται, ἔσται δέ μου καὶ κληρονόμος. τί οὖν μοι δώσεις; εἰ μὴ γνήσιον ἔχοιμι τὸν διαδεξάμενον, ὑπὸ μῶμον ἔσται πάντη τοι, καὶ πάντως ὁ σὸς Ἀβραὰμ ὦ δέσποτα. τέκνων γὰρ ἔρημος ἀπαλλάττεται τῶν ἀληθινῶν καὶ ἐξ ἐλευθέρας. ἀλλ' οὐ μακρὰ λυπεῖσθαι τὸν δίκαιον ἠφίει θεός. σπέρμα γὰρ εὐθὺς ἐπηγγέλλετο τὸ ἐν Ἰσαὰκ, ὃ καὶ ἰσάριθμον ἔσεσθαί φησι τῇ τῶν ἀστέρων ἀμετρήτῳ πληθύϊ. διεβεβαιοῦτο δὲ ὅτι μυρίων ὅσων ἐθνῶν κληθήσεται πατὴρ, καί τοι τοῖς εἰς ἀπαιδίαν ἐπτοημένος δείμασι. πεπίστευκε δὲ, φησὶν, Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. γέρας οὖν ἔχει τὴν δικαιοσύνην, ὁ πίστει τιμῶν τὸν τῶν ὅλων δεσπότην. μεμαρτύρηκε γὰρ διὰ τούτου, τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν αὐτῷ, ὁ δὲ ἄπιστός τε καὶ ἀμελετητὴς, ἀλαζὼν ἔσται καὶ ὑβριστής. πείσεται δὴ οὖν ταύτῃ τοι λοιπὸν καὶ ὑπὸ δίκην καὶ λόγους. πεπίστευκεν οὖν Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ δεδικαίωται παρ' αὐτοῦ. προσεπαιτεῖ δὲ σημεῖον εἰς βεβαίωσιν καὶ ἀλήθειαν, τῶν ὡς ἔσονται προεπηγγελμένων. εἶτα θεὸς οἰκονομικῶς σκήπτεται τὸ ἐνώμοτον καταδονεῖσθαί πως πρὸς διψυχίαν, οὐκ ἀφιεὶς τὸν πεπιστευκότα. γέγραπται γὰρ οὕτως. εἶπε δὲ πρὸς αὐτόν· ἐγὼ ὁ θεὸς ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ χώρας Χαλδαίων, ὥς τε δοῦναί σοι τὴν γῆν ταύτην κληρονομῆσαι αὐτήν. εἶπε δὲ, δέσποτα κύριε κύριε, τί γνώσομαι ὅτι κληρονομήσω αὐτήν; εἶπε δὲ αὐτῷ, λάβε μοι δάμαλιν τριετίζουσαν, καὶ αἶγα τριετίζουσαν, καὶ κριὸν τριετίζοντα, καὶ τρυγόνα, καὶ περιστεράν. ἔλαβε δὲ

† ἴσως ἡ

ἑαυ-

„ ἑαυτῷ ταῦτα πάντα, καὶ διεῖλεν αὐτὰ μέσα, καὶ
„ ἔθηκεν ἀντιπρόσωπα ἀλλήλοις. τὰ δὲ ὄρνεα οὐ
„ διεῖλε. κατέβη δὲ ὄρνεα ἐπὶ τὰ σώματα, ἐπὶ τὰ
„ διχοτομήματα αὐτῶν· καὶ συνεκάθισεν αὐτοῖς
„ Ἀβραάμ. περὶ δὲ ἡλίου δυσμὰς, ἔκστασις ἐπέ-
„ πεσεν ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ. καὶ ἰδοὺ φόβος σκοτεινὸς
„ μέγας ἐπιπίπτει αὐτῷ. καὶ ἐρρέθη πρὸς Ἀβραάμ,
„ γινώσκων γνώσῃ, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα
„ σου ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτοὺς καὶ
„ κακώσουσιν αὐτοὺς ἔτη τετρακόσια. τὸ δὲ ἔθνος
„ ᾧ ἐὰν δουλεύσωσι, κρινῶ ἐγώ. μετὰ δὲ ταῦτα
„ ἐξελεύσονται ὧδε μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς. σὺ
„ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρή-
„ νης, ταφεὶς ἐν γήρει καλῷ, τετάρτη δὲ γενεὰ,
„ ἀποστραφήσονται ὧδε. οὔπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται
„ αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἕως τοῦ νῦν. ἐπειδὴ δὲ
„ ἐγένετο ὁ ἥλιος πρὸς δυσμὰς, φλὸξ ἐγένετο. καὶ
„ ἰδοὺ ἥλιος καπνιζόμενος, καὶ λαμπάδες πυρὸς,
„ αἳ διῆλθον ἀνὰ μέσον τῶν διχοτομημάτων τούτων.
ἀλλὰ τί δὴ πάντως ἐστὶ τὸ γεγενημένον, ὁ φιλο-
μαθὴς κατασκέψεται, καὶ τὸν τῆς ὁρκωμοσίας περιερ-
γάσεται τρόπον, τί ἂν βούλοιντο δηλοῦν τὰ διχοτο-
μήματα, λέγων. τί δὲ τῶν ὀρνέων ἡ πτῆσις, καὶ τὰ ἐπ'
αὐτὰ συνδρομή; τί δὲ δὴ αὖ καὶ ἡ τοῦ Ἀβραὰμ συγ-
κάθησις; τί δὲ καὶ ἡ φλὸξ ἡ διάττουσα, μέσον τῶν
διχοτομημάτων. ἀφηγησόμεθα δὴ οὖν, ἀναγ-
καίως ὅρκου χρείαν ἐπλήρου Χαλδαίοις τὸ διὰ
μέσου ἰέναι τῶν διχοτομηθέντων ζώων, καὶ οἱονείπως
† ἀναφωνεῖν δι' αὐτοῦ τοῦ δρωμένου οὕτω, μὴ γε-
νοίμην ὡς τάδε. Χαλδαίῳ δὴ οὖν τὸ γένος ὑπάρ-
χοντι τῷ Ἀβραὰμ, καὶ ἄρτι τῆς ἐνεγκούσης ἐκ-
θέοντι, τὰ συνήθη δρᾷν ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐκέλευσεν
οἰκονομικῶς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ἀναπλέκων
ἀστείως ἐν τοῖς τεθυμένοις τὸ Χριστοῦ μυστήριον.
ἐπειδὴ δὲ εἰς γῆν ἐφεξῆς ἡπλοῦτο λοιπὸν τὰ δι-
χοτομήματα, ὡσανεὶ μέλλοντος διὰ μέσου χω-
ρεῖν τοῦ θεοῦ. ὄρνεά φησιν ἐπ' αὐτὰ συνῆλθε πολ-
λὰ, καὶ συνεκάθισεν αὐτοῖς Ἀβραάμ. τουτέστι πε-
ριζήσας ἐφύλαττεν, ἵνα μή τι γένοιτο βλάβος,
καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις τῶν ὀρνέων προκέοιντο τροφὴ,
τὰ εἰς ὅρκου χρείαν παρενηνεγμένα. περὶ δὲ δυ-
σμὰς ἡλίου φησὶν, ἔκστασις καὶ φόβος ἐπιπίπτει
τῷ Ἀβραάμ. καὶ τίς ἂν νοοῖτο πάλιν ἡ τοῦδε πρό-
φασις, φράσαιμ' ἂν ὡς ἔνι. Χαλδαίοις ἦν ἔ-
θος καὶ ἐν ὑπολήψει χρηστῇ καὶ ἀδιαβλήτῳ παν-
τελῶς, περιεργάζεσθαι λεπτῶς τῶν ὀρνέων τὰς πτή-
σεις. ἠφίει δὴ οὖν οἰκονομικῶς ὁ τῶν ὅλων θεὸς, ἐξ
ὧν ἤδει καὶ δρᾶν ἦν ἔθος τισὶ, παιδεύεσθαι τὰ
ἐσόμενα. συνενεχθέντων τοίνυν ἐπὶ τὰ διχοτο-
μήματα τῶν πετεινῶν, ἐξεδειματοῦτο λοιπὸν ὁ θε-
σπέσιος Ἀβραὰμ, ἐννενοηκώς που τάχα, ποῖ
δὴ ἄρα καὶ ἐπί τινας τὸ σημεῖον ἐκβήσεται.
φαῦλον γὰρ εἶναι καὶ οὐχὶ τῶν ἔξω φροντί-
δος ἐδόκει τὸ ἐπιπτῆναι τοῖς θύμασι τὰ τῶν
ὀρνέων βδελυρώτατα. ἀκάθαρτα γάρ πως
ἀεὶ, τὰ σαρκοφαγεῖν εἰωθότα. ἐπειδὰν δὲ
περὶ τῆς ἰδίας ἐδεδίει κεφαλῆς, μὴ ἄ-
ρα πως καὶ ἐπ' αὐτὴν ἴοι τὸ χρῆμα,

† ἴσως ἀναφωνεῖ.

*ipsi omnia hæc: & diuisit ea media, & posuit ea contraria ad inuicem. At aues non diuisit. Descenderunt autem volucres supra corpora, & diuisiones eorum, † & sedit cum eis Abraham. Circa autem Solis occasum * ecstasis cecidit supra Abraham, & ecce caligo tenebrosa irruit in eum; & dictum est ad Abraham: Cognoscens scies, quòd peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & subijcient seruituti eos, & affligent, & † humiliabunt annis quadringentis: & gentem, cui seruient, ego * iudicabo. Post hæc autem egredientur huc † cum supellectili multa. Tu autem ibis ad patres tuos cum pace, sepultus in senectute bona. Quarta autem generatione reuertentur huc. Nondum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum * vsque nunc. Postquam autem iam fuit sol ad occasum † flamma facta est. Et ecce clibanus fumans, * & venerunt lampades ignis, quæ transierunt per medium diuisionum istarum.* Cæterùm quęnam sit eorum quę facta sunt ratio, studiosi considerabunt, & iurisiurandi modum accuratè inquirent, quid sibi frusta siue diuisiones velint, interrogantes quid etiam auium volatus & in ipsas concursus. Quid verò quòd Abrahā cum eis sedeat, quid etiam flamma per medium diuisionum transiliens. Explicemus itaque. Apud Chaldæos iuramenti vsus fuit, per medium animalium, quæ in duas partes discissa essent, incedere, dicentes quodammodo facto ipso, hoc pacto: *Ne fiam vt hæc:* Cùm itaq; Chaldæus natione esset Abrahā, & recèns patria excessisset, Deus consueto fœderis more vti iussit, atque vnà CHRISTI mysteriū in ijs, quę sacrificabantur, pulchrè implicuit. Cùm verò in terra expansa essent frusta, ac Deus per medium transiturus esset, multę, inquit, aues ad ea concurrerunt, & † assedit eis Abraham, hoc est assidens custodiuit, ne damnum ijs inferretur, neúe ea, quæ ad iuramenti vsum collata erant, immundis auibus in prædam exposita essent. At verò sub occasum Solis, inquit, *Abrahā etiam ecstasi & metu correptus est.* Quęnam autem rursus huius rei occasio fuerit, dicam quoad potero. Chaldæis mos erat receptus, auium volatus accuratè obseruare. Permisit itaque vniuersorum Dominus certa ratione, ex ijs quæ quibusdam moris erat facere, doceri futura. Congregatis itaque supra segmenta auibus perculsus est metu Abraham, ignarus nimirum, quò aut in quos signum hoc tenderet. Malum enim ipsi videbatur, anxiumque ipsum ac sollicitum reddebat impurissimas aues sacrificijs aduolare. Immundæ enim ferè sunt aues carniuoræ. Cùm itaque proprio capiti metueret, ne in ipsum res ea vergeret

† *Vulg.* & abigebat eas Abraham. *Vide Corn. à Lapide.*
* *Vulg.* sopor irruit *Act 7.6.*
† affligent. *Vide P. Cor. à Lapide.*
* *Exodi 7.*
† *Vulg.* Cum substantia magna. *Vide Exod. 12.36.*
* Vsque ad præsens tempus. *Vulg.*
† Facta est caligo tenebrosa.
* & lampas ignis trāsiens inter diuisiones illas.
Chaldæorū iuramenti ritus: qui & Iudæorum fuit. Ierem. 34.18. Item Romanorum, Virg. VIII Aen. v. 641. Stabant & cæsa iungebant fœdera porca.
† *Vulg.* & abigebat eas Abram.
Auguria Chaldæorū.
Aues immundæ quæ carniuoræ.

ſollicitudine illa atque angore illum liberat. *Neque enim venient*, inquit, *ſuper te quæ vereris: cognoſcens autem ſcies, quòd peregrinum erit ſemen tuum in terra aliena*, & multi qui-em erunt, infeſtare volentes, quorum ty-is erant aues ſacrificijs aduolantes. Cæte-im parum nocentes, pœnas luent. *Tu verò* *cedes ad patres tuos, ſepultus in ſenectute bona.* einde ait, quòd ſub occaſum ſolis *flamma* *nis & clibanus & lampades tranſierunt per* *edium diuiſionum.* Intelligitur verò rurſum in ſpecie ignis diuinitas, iuxta Chaldæorum conſuetudinem, iuramentum implens. Idcirco diuinus Paulus in iuramenti vim hoc ſtatuit dicens: *Abraha namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret, maiorem, iurauit per ſemetipſum, dicens: Niſi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te. Et ſic longanimiter ferens, adeptus eſt repromiſſionem. Homines enim per maiorem ſui iurant, & omnis controuerſia eorum finis, ad confirmationem, eſt iuramentum. In quo abundantiùs volens oſtendere Deus pollicitationis hæredibus immobilitatem conſilij ſui, interpoſuit iuſiurandum, vt per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, fortiſſimũ ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem.* Prudentiſſimè igitur Deus promiſſionem iureiurando confirmauit, cùm alioqui mentiri neſciat, vt, quemadmodum diuinus Paulus ſcribit, firmum ſolatium habeamus ipſum abſque vllo dubio promiſſiones ſuas ad finem perducturum. Quocirca (libet enim paulo altiùs ſermonem repetere) cùm adhuc Agar Iſmaëlem vtero geſtaret, moleſtè tulit Sara, non ferens nimirum ſeruæ ob fœcunditatem arrogan-im, & grande ſupercilium. Deinde domo jcit, & quò voluerit ire iubet, mandante mirum illi vt hoc faceret, legitimo ſuo marito, Abraha ſcilicet. Ceterùm, vt ſacra Scriptura ait, *inuenit eam Angelus Domini iuxta fontem aquæ in deſerto in via Sur. Et dixit illi Angelus Domini: Agar ancilla Saræ, vnde venis? & quò vadis? Et ait: A facie Saræ dominæ meæ fugio. Dixit autem ei Angelus: Reuertere ad dominam tuam, & humiliare ſub manibus eius.* Et reuerſa eſt Agar, & ſeruitutis iugum ſubijt. Præſcripſit autem Dominus Abrahæ circumciſionem dicens: *Tu autem pactum meum cuſtodies, & ſemen tuum poſt te in generationes ſuas. Et hoc pactum quod obſeruabis inter me & vos, & inter ſemen tuum poſt te. Circumcidetur vobis omne maſculinum, & circumcidetis carnem præputij veſtri: & erit in ſignum fœderis inter me & vos, & infans octo dierum circumcidetur vobis, omne maſculinum in gene-*

Gen.15.13. Act.7.6. — Heb.6.13. — Gen.22.16. Gen.12.3. & 18. — Hebr.6.18. — Gen.16.7. — Gen.17.9.

τοῦ ἐπὶ τούτοις ἀγωνίας αὐτὸν ἀπολύει. οὐ γὰρ ἥξει, φησὶν, ἐπὶ σὲ τὰ ὑποπτευόμενα. γινώσκων δὲ γνώσῃ ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ. καὶ πολλοὶ μὲν ἔσονται λίαν οἱ κακοῦν ἐθέλοντες, ὧν ἦσαν εἰς τύπον τὰ τοῖς προκειμένοις θύμασιν † ἐπὶ πάντα ὄρνεα. πλὴν ὀλίγα λελυπηκότες, ἀποτίσουσι δίκας. σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου † τραφεὶς ἐν γήρει καλῷ. εἶτά φησιν ὅτι πρὸς αὐταῖς ἤδη δυσμαῖς γεγονότος ἡλίου, φλὸξ πυρὸς καὶ κλίβανος καὶ λαμπάδες διὰ μέσων ᾔεσαν τῶν διχοτομημάτων. νοεῖται δὲ πάλιν ἐν εἴδει πυρὸς τὸ θεῖον, κατὰ τὴν τῶν Χαλδαίων συνήθειαν τὸν ὅρκον ἀποπληρῶν. τιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος εἰς ὅρκου δύναμιν δέχεται τὸ χρῆμα, καί φησι· τῷ γὰρ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ὁ θεὸς, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ λέγων· ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε. καὶ οὕτως μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. ἄνθρωποι γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι. καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας, εἰς βεβαίωσιν, ὁ ὅρκος. ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ θεὸς ἐπιδεῖξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ· ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι τὸν θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν, οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος. οἰκονομικώτατα τοίνυν ἐνώμοτον τὴν ἐπαγγελίαν ἐποιεῖτο θεὸς, καίτοι ψευδοεπεῖν οὐκ εἰδώς· ἵν' ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἰσχυρὰν ἔχωμεν τὴν παράκλησιν, ὅτι πρὸς πέρας ἐκβήσεται πάντη τε καὶ πάντως οὐκ ἐνδοιάζοντες ἐπ' ἐκείνου. βραχὺ γὰρ ἀνόπιν ἀνακομίσω τὸν λόγον. ἐν ὠδῖσιν ἔτι τῆς Ἄγαρ ἐχούσης τὸν Ἰσμαὴλ, δεδυσφόρηκεν ἡ Σάρρα τῆς οἰκογενοῦς οὐκ ἐνεγκοῦσα τάχα που τὰ ἐπί γε τῷ κυοφορεῖν αὐχήματα, καὶ τὴν οὐ μετρίαν ὀφρύν. εἶτα τῆς ἑστίας ἐλαύνει· καὶ ὅποι ἂν ἕλοιτο βαδίζειν ἐκέλευεν, ἐφέντος αὐτῇ τοῦτο δρᾶν, τοῦ κατὰ νόμον συνῳκηκότος, φημὶ δὴ τοῦ Ἀβραάμ. ἀλλ' ὡς τὸ γράμμα φησὶ τὸ ἱερὸν, εὗρεν αὐτὴν ἄγγελος κυρίου τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν τῇ ὁδῷ Σούρ. καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος κυρίου, Ἄγαρ παιδίσκη Σάρρας πόθεν ἔρχῃ; καὶ ποῦ πορεύῃ; καὶ εἶπεν, ἀπὸ προσώπου Σάρρας τῆς κυρίας μου ἐγὼ ἀποδιδράσκω. εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ ἄγγελος κυρίου, ἀποστράφηθι πρὸς τὴν κυρίαν σου. καὶ ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς. καὶ ὑπενόστησε μὲν ἡ Ἄγαρ, καὶ τὸν τῆς δουλείας ὑπέδυ ζυγόν. ἐνομοθέτει δὲ καὶ θεὸς ἤδη τὴν περιτομὴν τῷ Ἀβραὰμ, λέγων· σὺ δὲ τὴν διαθήκην μου διατηρήσεις, σὺ καὶ τὸ σπέρμα σου μετὰ σὲ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. καὶ αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διατηρήσεις, ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου μετὰ σὲ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. περιτμηθήσεται ὑμῶν πᾶν ἀρσενικὸν, καὶ περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν, καὶ ἔσται εἰς σημεῖον διαθήκης ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν. καὶ παιδίον ὀκταήμερον περιτμηθήσεται ὑμῖν, πᾶν ἀρσενικὸν εἰς τὰς γε-

† ἴσως ἐπιπίπλοντα.

† ἴσως, γραφείς.

νεὰς

„ νεὰς ὑμῶν. ὁ οἰκογενὴς καὶ ὁ ἀργυρώνητος,
„ ἀπὸ παντὸς υἱοῦ ἀλλοτρίου, ὃς οὐκ ἔστιν
„ ἐκ τοῦ σπέρματός σου, περιτομῇ περιτμη-
„ θήσεται ὁ οἰκογενὴς τῆς οἰκίας σου καὶ ὁ ἀρ-
„ γυρώνητος. καὶ ἔσται ἡ διαθήκη μου ἐπὶ τῆς
„ σαρκὸς ὑμῶν, εἰς διαθήκην αἰώνιον. καὶ ἀ-
„ περίτμητος ἄρσην, ὃς οὐ περιτμηθήσεται τὴν
„ σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ, τῇ ἡμέρᾳ τῇ
„ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ
„ τοῦ γένους αὐτῆς, ὅτι τὴν διαθήκην μου δι-
„ εσκέδασεν. ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον τοῖς
θείοις ὑπείκειν νόμοις, περιετμήθη μὲν ὁ
θεσπέσιος Ἀβραὰμ πανοικί. περιέτεμε δὲ
καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ, τὸν Ἰσμαήλ. γεγέν-
νηται δὲ λοιπὸν ὁ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, τουτέ-
στιν ὁ Ἰσαάκ. καὶ τί τὸ μετὰ τοῦτο; οὐ φο-
ρητὸς ἦν ἔτι ὁ νόθος ἀθύρων υἱὸς κατὰ τὴν
ἑστίαν ὁ Ἰσμαήλ, καὶ ἐν ἴσῳ που τάχα τῷ
„ Ἰσαὰκ τιμώμενος. εἶδε γὰρ, φησί, Σάῤῥα
„ τὸν υἱὸν Ἄγαρ τῆς Αἰγυπτίας, ὃς ἐγένετο τῷ
„ Ἀβραὰμ, παίζοντα μετὰ Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ
„ αὐτῆς. εἶτα πρόσεισι δεδακρυμένη κατὰ
„ τὸ εἰκὸς, καὶ λέγουσα, ἔκβαλε τὴν παιδί-
„ σκην ταύτην, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. οὐ γὰρ
„ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης ταύ-
„ της, μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἰσαάκ. σκληρὸν δέ,
„ φησὶν, ἐφάνη τὸ ῥῆμα σφόδρα ἐναντίον Ἀ-
„ βραὰμ, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. εἶπε δὲ ὁ θεὸς
„ τῷ Ἀβραὰμ, μὴ σκληρὸν ἔστω τὸ ῥῆμα ἐν-
„ αντίον σου περὶ τοῦ παιδίου καὶ περὶ τῆς παι-
„ δίσκης. πάντα ὅσα ἐὰν εἴπῃ σοι Σάῤῥα, ἄκουε
„ τῆς φωνῆς αὐτῆς, ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσε-
„ ταί σοι σπέρμα καὶ τὸν υἱὸν δὲ τῆς παιδίσκης
„ ταύτης, εἰς ἔθνος μέγα ποιήσω αὐτὸν, ὅτι
„ σπέρμα σόν ἐστιν. ἀνέστη δὲ Ἀβραὰμ τὸ πρωΐ,
„ καὶ ἔλαβεν ἄρτους καὶ ἀσκὸν ὕδατος, καὶ ἔδωκεν Ἄ-
„ γαρ. καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν ὦμον καὶ τὸ παιδίον, καὶ
„ ἀπέστειλεν αὐτήν. ἀπελθοῦσα δὲ ἐπλανᾶτο τὴν
„ ἔρημον, κατὰ τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου. ἐξέλιπε δὲ τὸ
„ ὕδωρ ἐκ τοῦ ἀσκοῦ, καὶ ἔῤῥιψε τὸ παιδίον, ὑπο-
„ κάτω μιᾶς ἐλάτης. ἀπελθοῦσα δὲ, ἐκάθητο ἀ-
„ πέναντι αὐτοῦ μακρόθεν, ὡσεὶ τόξου βολήν. εἶ-
„ πε γὰρ, οὐ μὴ ἴδω τὸν θάνατον τοῦ παιδίου μου, καὶ
„ ἐκάθισεν ἀπέναντι αὐτοῦ. ἀναβοῆσαν δὲ τὸ παι-
„ δίον, ἔκλαυσεν. εἰσήκουσε δὲ ὁ θεὸς τῆς φωνῆς τοῦ
„ παιδίου ἐκ τοῦ τόπου οὗ ἦν, καὶ ἐκάλεσεν ἄγγελος
„ τοῦ θεοῦ τὴν Ἄγαρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῇ· τί
„ ἐστιν Ἄγαρ; μὴ φοβοῦ. ἐπακήκοε γὰρ ὁ θεὸς τῆς
„ φωνῆς τοῦ παιδίου σου ἐκ τοῦ τόπου οὗ ἐστιν. ἀνά-
„ στηθι καὶ λάβε τὸ παιδίον, † καὶ κράτησον τῇ χειρί
„ σου αὐτό καὶ ἀνέῳξεν ὁ θεὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐ-
„ τῆς, καὶ εἶδε φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ἐπορεύθη,
„ καὶ ἔπλησε τὸν ἀσκὸν ὕδατος, καὶ ἐπότισε τὸ παι-
„ δίον. καὶ ἦν ὁ θεὸς μετὰ τοῦ παιδίου, καὶ ηὐξήθη ὁ μὲν
γὰρ θεσπέσιος Ἀβραὰμ, τοῖς τῆς φιλοπαιδίας
ἡττώμενος νόμοις, μετεποιεῖτο τοῦ Ἰσμαήλ. ἐπειδὴ δὲ τὸ θεῖον αὐτὸν ἐκάλει χρησμῴδημα προσέχειν τὸ χρῆναι
μόνῳ προσκεῖσθαι τῷ Ἰσαὰκ ὡς ἐπ᾽ αὐτῷ γενομένης τῆς ἐπαγγελίας, ἀφίει τὴν Ἄγαρ, καὶ ὁμοῦ τῷ βρέφει
τῆς δεσποτικῆς οἰκίας ἀπαίρειν ἐκέλευε· τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὸν τύπον τοῦ νόμου προαναφαίνοντος.

rationes vestras. *Vernaculus domus tuæ, & emptitius ex omni filio alieno, qui non est de semine tuo, circumcisione circũcidetur, vernaculus domus tuæ & emptitius; & erit pactum meum in carne vestra, in fœdus in æternũ. Et incircumcisus masculus, qui non circumcidetur carnem præputij sui in die octaua, exterminabitur & delebitur anima illa de genere suo, quia pactum meum dissipauit.* Cùm itaque necessarium esset diuinis legibus obtemperare, circumcisus quidem est Abraham cum vniuersa familia. Circumcidit autem vnà cum alijs etiã Ismaelem. Natus autem est postea filius ex libera hoc est Isaac. Quid adhæc? Neque verò iam tolerabilis erat spurius filius ludẽs in domo Ismaël, cui tantum ferè honoris deferebatur atque Isaac. *Vidit enim*, inquit, *Sara filium Agar Ægyptiæ, qui natus erat Abrahæ, ludentem cum Isaac filio suo.* Deinde prodit flens, vt verisimile est, ac dicens: *Ejice ancillam hanc & filium eius. Non enim hæreditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Durum autem*, inquit, *visum est verbum hoc vehementer coram Abraham de filio suo. Dixit autem Deus Abrahæ: Ne durum sit coram te de filio, & de ancilla. Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius, quia in Isaac vocabitur tibi semen: filium etiam ancillæ in gentem magnam faciam, quia semen tuum est. Surrexit autem Abraham manè, & accepit panes & vtrem aquæ, & dedit Agar, & imposuit puerum super humeros eius, & dimisit eam. Abiens autem errabat per desertum iuxta puteum iuramenti. Defecit autem aqua vtris, & proiecit puerum subter vnam abietem, & abiens sedit è regione eius de longè, quasi arcus iactum. Dixit enim: Non videbo mortem filij mei, & sedit ex aduerso. Clamans autem puer fleuit. Et exaudiuit Deus puerum de loco vbi erat. Et vocauit Angelus Domini Agar de cælo, & dixit ei: Agar, ne timeas, exaudiuit enim Deus vocem pueri de loco vbi est. Surge, † accipe puerum, & tene manu tua eum. Et aperuit Deus oculos illius, & vidit puteum aquæ viuæ, & abijt, & impleuit vtrem aqua, & dedit potum puero suo. Et fuit Deus cum puero. Et creuit.* Diuinus enim Abraham lege naturæ, quæ nobis liberorum amorem indidit, victus Ismaëlis curam gerebat. Postquam verò diuino oraculo monitus est, vt soli Isaac adhæreret, vtpote ad quem promissio pertinebat, dimisit quidem Agar, & vnà cum infante herili domo excedere iussit, CHRISTI nimirum mysterium legali typo præmonstrante.

Gen. 21. 9.

† Cyril. καὶ κράτησον τῇ χειρί σου αὐτό. Complutẽsia, καὶ κράτησον τῆς χειρὸς αὐτοῦ.

† Vulg. tolle puerum, & tene manum illius.

καὶ

Referamus itaque sermonem à capite: ita enim manifestissimè quis videat, quòd ijs, quæ in lege sunt, antiquiora sint ea quæ per CHRISTVM: quodque ante circumcisionem iustificatio per fidem sit ostensa. Signum enim datum est Abrahæ, circumcisio in præputio fidei, iuxta sapientissimi Pauli vocem. Acerbè itaque ferebat beatus Abraham, quòd non esset pater filij liberi, habensque filium ex Aegyptia, Agar inquam, mœstissimus degebat, instar orbitatis esse censens semen spurium & non liberum. Postquã verò promissiones de legitimo filio accepit, nimirum Isaac, clareque audiuit, quòd per ipsum futurus esset pater infinitarum atque innumerabilium gentium, iustificatus est, credens. Quòd autem possessurus esset terram à Deo ipsi monstratam (Gen.17.8. *Tibi enim*, inquit, *dabo terram hanc*) vt certior fieret rogauit dicens: Gen.15.8. *Domine, secundùm quid sciam quòd hæreditabo eam?* Idcirco Deus vt diuisiones acciperet iussit, vitulam triennem, & caprã & arietem & turturem & columbam. Et quadrupedia quidem animantia diffcidit Abraham, & contraria ad se inuicem posuit, Gen.15.12. hoc est, seriatim collocauit: aues verò non diuisit; abegit autem volucres damnum inferre cupientes. Sole autẽ ad occasum vergente, Deus in specie ignis diuisiones illas pertransijt. Qualis itaque spiritualis ratio siue sensus his accommodandus sit, pro virili dicamus. Primus enim quodammodo filius totius vniuersi Deo fuit secundùm carnem Israel. *Filius* enim, inquit, *primogenitus meus Israel.* cæterùm veluti ex serua, & ex Ægypto redẽptus. Sed inter filios legitimos nequaquã eum Deus numerare dignatus est: (naturâ enim est liberâ, & amans legitima,) quæsiuit autem potiùs populum qui placeret, hoc est, per fidem in CHRISTVM secundum promissionem, in quo etiam pater factus est multarum gentium Abrahã. Hanc enim gloriam hæreditate adepti posteri, non in Israele secundùm carnem, sed in ijs qui ex gentibus saluati sunt. quod & Paulus Rom. 4.13. testatur dicens: *Neque enim per legem promissio Abrahæ, vt hæres esset mundi sed per iustitiam fidei.* Patre enim Abraham insigniti sumus, qui in præputio credimus, & ad eius similitudinem à Deo iustificati sumus. Declarat autem nobis vehementer diuinum mysterium Paulus legis peritus. Ita enim Galatas postquam CHRISTO initiati essent, retrocedẽtes increpat: Galat.4.21. *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit:* Gen.16.15. Gen.21.2. *vnum de ancilla, & vnum de libera: Sed qui de ancilla, secundùm carnem natus est: qui autem de libera, per*

καὶ δὴ καὶ λέγομεν ἀνακομίζοντες ἀναγκαίως εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τοῦ λόγου. εὐσυνοπτότατα γὰρ ὧδε καταθεῷτό τις ἂν, ὅτι πρεσβυτέρα τῶν ἐν νόμῳ τὰ διὰ Χριστοῦ. καὶ τῆς ἐν σαρκὶ περιτομῆς, ἡ ἐν πίστει δικαίωσις ἀρχαιοτέρα ἔχει τὴν παράδειξιν. σημεῖον γὰρ δέδοται τῷ Ἀβραὰμ ἡ περιτομὴ, τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως, κατὰ τὴν τοῦ σοφωτάτου Παύλου φωνήν. δεδυσφόρηκε τοίνυν ὁ μακάριος Ἀβραὰμ, ὅτι μὴ τέκνου γέγονεν ἐλευθέρου πατήρ. καὶ τὸν ἐκ τῆς Αἰγυπτίας ἔχων υἱὸν, φημὶ δὴ τῆς Ἄγαρ, ἀθυμότατα διετέλει, ἐν ἴσῳ τῶν ἀπαιδίαις τιθεὶς σπέρμα τὸ νόθον καὶ οὐκ ἐλεύθερον. ἐπειδὴ δὲ τὰς ἐπαγγελίας ἐδέχετο τὰς ἐπί γε τῷ γνησίῳ παιδὶ, φημὶ δὴ τῷ Ἰσαὰκ, ἤκουέ τε σαφῶς, ὡς ἔσται πατὴρ ἐν αὐτῷ μυρίων τε ὅσων καὶ ἀναριθμήτων ἐθνῶν, ἐδικαιοῦτο πιστεύων. ὅτι δὲ καὶ ἐν κατασχέσει γενήσεται τῆς ἐπιδειχθείσης αὐτῷ παρὰ θεοῦ γῆς. σοὶ γὰρ, ἔφασκε, δώσω τὴν γῆν ταύτην. πληροφορεῖσθαι παρεκάλει λέγων, δέσποτα, κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν; ταύτῃ τοι θεὸς λαμβάνειν ἐκέλευε τὰ διχοτομήματα, δάμαλιν τριετίζουσαν, αἶγά τε ὁμοῦ, καὶ μὴν καὶ κριὸν, τρυγόνα τε καὶ περιστεράν. καὶ τὰ μὲν τετράποδα τῶν ζώων, διεδιχοτόμηκεν Ἀβραάμ. ἀντιπρόσωπα δὲ ἀλλήλοις, τουτέστι στοιχηδὸν συνετίθει. τὰ δὲ ὄρνεα, οὐ διεῖλεν. ἐπεσόβει δὲ, καὶ τὰ καταφθείρειν ἐθέλοντα τῶν πτηνῶν. ἡλίου δὲ ἤδη πρὸς αὐταῖς καταίροντος ταῖς εἰς ἑσπέραν ἐσχατιαῖς, ἐν εἴδει πυρὸς διῆλθε τὰ διχοτομήματα θεός. ποῖον οὖν ἄρα λόγον ἐφαρμοσαίμεθα ἂν τοῖς τοιοῖσδε πνευματικὸν, ἐροῦμεν ὡς ἔνι. γέγονε μὲν γὰρ πρῶτος ὥσπερ υἱὸς τῷ τῶν ὅλων θεῷ, ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ. υἱὸς γὰρ, φησι, πρωτότοκός μου Ἰσραήλ· πλὴν ὡς ἐκ δούλης καὶ ἐξ Αἰγύπτου λελυτρωμένος. ἀλλ' ἐν τέκνοις αὐτὸν οὐκ ἠξίου θεὸς καταλογίζεσθαι πόθεν, ἡ φιλελεύθερος καὶ φιλογνησία φύσις· ἐζήτει δὲ μᾶλλον τὸν ἁνδάνοντα λαὸν, τουτέστι τὸν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ κατ' ἐπαγγελίαν, ἐν ᾧ καὶ πατέρες γεγόνασι πολλῶν ἐθνῶν, οἱ ἀμφὶ τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ. κεκληρονομήκασι γὰρ τὴν ἐπὶ τῷδε δόξαν, οὐκ ἐν τῷ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐξ ἐθνῶν διὰ πίστεως ἀνασεσωσμένοις. καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ Παῦλος. οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ Ἀβραὰμ εἰς τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι κόσμου, ἀλλὰ διὰ δικαιοσύνης πίστεως. ἐπιγραφόμεθα γὰρ πατέρα τὸν Ἀβραὰμ, οἱ ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστεύσαντες, καὶ καθ' ὁμοιότητα τὴν αὐτοῦ παρὰ θεοῦ δικαιούμενοι. σαφηνιεῖ δὲ σφόδρα τὸ θεῖον ἡμῖν μυστήριον, νομομαθὴς ὢν, ὁ Παῦλος. ἐπιστέλλει γὰρ ὧδε μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ τελείωσιν, ἀνόπιν ὥσπερ ἰοῦσι Γαλάταις ἐπιτιμῶν. λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, διὰ ἐπαγ-

„ ἐπαγγελίας. ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. αὗται
„ γάρ εἰσιν, αἱ δύο διαθῆκαι. μία μὲν, ἀπὸ ὄρους
„ Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ. τὸ
„ γὰρ Σινᾶ, ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ. συστοιχεῖ
„ δὲ, τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ. δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέ-
„ κνων αὐτῆς. ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἐλευθέρα
„ ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. γέγραπται γάρ, εὐ-
„ φράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον καὶ βόησον ἡ
„ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου
„ μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ,
„ κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν. ἀλλ᾽ ὥσ-
„ περ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κα-
„ τὰ πνεῦμα, οὕτως καὶ νῦν. ἀλλὰ τί λέγει ἡ γρα-
„ φή; ἔκβαλε τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν
„ αὐτῆς, οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παι-
„ δίσκης, μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. ἡμεῖς δὲ ἀδελ-
„ φοὶ, οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐ-
„ λευθέρας, τῇ ἐλευθερίᾳ ᾗ ἡμᾶς Χριστὸς ἐ-
„ λευθέρωσε. στήκετε οὖν, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δου-
„ λείας ἐνέχεσθε. συνιεῖς οὖν, ὅπως τῶν δύο δια-
θηκῶν φησὶν ἐναργῶς εἰκόνας, Ἄγαρ τε καὶ
Σάρραν. καὶ παρεικάζει μὲν τὸ θεραπαινίδιον,
τῇ τῶν Ἰουδαίων μητρί. τουτέστι, τῇ ἐπὶ γῆς Ἱε-
ρουσαλήμ. ἐπεί τοι δουλείας ὑπέστρωται νόμοις,
καὶ οὐκ ἐλευθέρῳ διαπρέπει πνεύματι. τὴν δέ
γε πρώτην καὶ ἐλευθέραν, φημὶ δὴ τὴν Σάρραν,
ἣ καὶ ἄρχουσα ταύτῃ τοι καὶ ἑρμηνεύεται, τῆς ὕψου τε
καὶ ἄνω φησὶν Ἱερουσαλὴμ, ἀνῆφθαι τοὺς τύπους,
γεγεννῆσθαί τε μητέρα διαβεβαιοῦται σαφῶς τῶν
ἐν πίστει δεδικαιωμένων, καὶ ἐξ ἐπαγγελίας θεοῦ
„ κεκλημένων, εἰς τὸ εἶναι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ. ἡ-
„ μεῖς γάρ, φησι, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα
„ ἐσμέν. ἠλευθερώμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, δι᾽ οὗ καὶ
ἐν ᾧ τὸ θεῖον καὶ ἄνωθεν καταπλουτήσαντες πνεῦμα,
κατατετάγμεθα μὲν ἐν τέκνοις θεοῦ. κράζομεν
δὲ Ἀββᾶ ὁ πατὴρ, καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν τῶν
ἐπηγγελμένων τοῖς ἁγίοις ἀγαθῶν, μονονουχὶ καὶ
ὀμωμοκότος καθ᾽ ἑαυτοῦ τοῦ θεοῦ. περιείληφθη
γὰρ ὡς ἐν ὅρκῳ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, ἤτοι τὸ ἐπ᾽ αὐτῷ
μυστήριον. ἔθος γὰρ ὀμνύναι τῷ πατρὶ, ὡς κατὰ
ἰδίας δυνάμεως τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ὀμνύναι
καθ᾽ ἑαυτοῦ. ἐπείπερ οὐχ ἕτερος παρ᾽ αὐτὸν ὁ υἱὸς,
κατά γε φημὶ τῆς οὐσίας τὸν λόγον, καὶ τὸ ταυτὸν τῆς
θεότητος. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς ὅτι δέδει-
χεν ἡμῖν ὀμνύντα θεὸν, παρακεκόμικε λέγοντα
„ καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι ἀρῶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά
„ μου, καὶ ὀμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου. δεξιὰ γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ
πατρὸς, ὁ υἱὸς, δι᾽ ἧς τῶν ὅλων κατακρατεῖ. καὶ
οἱονεὶ τοῦ παντὸς καταδράσσεται, καὶ θεοπρεπῶς
ἐργάζεται καλῶν τὰ οὐκ ὄντα πρὸς γένεσιν, καὶ
τοῖς ἤδη γεγονόσι, τὸ εὖ εἶναι διανέμων. οὐκοῦν
ὡς ἐν ὅρκου χρείᾳ βεβαιοῦντος εἰς πίστιν τῆς
ἐπαγγελίας τοὺς κληρονόμους. τὸ τοῦ σωτῆρος
ἡμῶν περιείληφθη μυστήριον. καὶ ἀνετυποῦτο δὴ
μᾶλλον ὡς ἐν δαμάλει Χριστὸς, καὶ μὴν καὶ
αἰγὶ, καὶ κριῷ, καὶ ὡς ἐν δυοῖν στρουθίοιν, τρυγόνι
τέ φημι καὶ περιστερᾷ. καὶ τίς ἂν ὁ τούτου νοοί-
το λόγος, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἀφηγήσομαι.

repromissionē: quæ sunt per Allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta, vnum quidē in monte Sina, in seruitutē generans, quæ est Agar (Sina autem mons est in Arabia, qui coniunctus est ei, quæ nunc est Ierusalē) & seruit cum filijs suis. Illa autē quæ sursum est Ierusalē, libera est, quæ est mater nostra. Scriptū est etenim: Lætare sterilis quæ nō paris: erumpe & clama, quæ non parturis: quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virū [Isaiæ 54.1.] *Nos autē fratres secundū Isaac promissionis filij sumus.* [Rom. 9. 8.] *Sed quomodo tunc is qui secundū carnē natus fuerat, persequebatur eum qui secundùm spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit Scriptura? Eijce ancillā &* [Gen. 21. 10.] *filium eius, Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Nos autem, fratres, non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate* CHRISTVS *nos liberauit. State igitur, & nolite iterum iugo seruitutis contineri.* Intelligis itaq; quo pacto manifestè duorum testamentorum typos esse dicat *Agar* & *Saram.* [*Agar & Sara typus duorum testamentorū.*] Et ancillulam quidem comparat Iudæorum matri, hoc est, terrestri Ierusalem: siquidem seruitutis legibus subdita est, neque libero spiritu prædita. Primam verò ac liberam, nimirum Saram (cuius etiam nomen idcirco *Dominatrix* interpretatur) [*Sara quasi dominatrix*] sublimis illius atque supernæ Ierusalem typum præ se ferre ait, matremque apertè factam esse confirmat eorum qui per fidem iustificati sunt, & ex promissione Dei vocati, vt essent filij Abrahæ. *Nos enim,* inquit, *secundùm Abraham promissionis filij sumus,* [Rom. 9. 8. Galat. 4. 28] libertatem siquidem consecuti sumus per CHRISTVM, per quem, & in quo diuinum ac cælestem spiritum adepti, inter filios Dei constituti sumus; *Clamamus* autē *Abba pater,* & hæredes facti bonorū, quæ sanctis sunt promissa, [Rom. 8. 15. Galat. 3 6.] iurante tantùm-nō per semetipsum Deo. Continetur enim in iuramēto Patris Filius, siue eius mysterium. Consueuit enim Pater iurare per propriā virtutē filij. Atque hoc est iurare per semetipsum. [*Iurare per semetipsum Deum quid significet.*] Siquidē non alius ab ipso est Filius secundū essentiæ rationē, inquā, & Deitatis identitatē. Idcirco diuinus Moyses, quando nobis iurantē Deum ostendit, dicentē facit, & quidem manifestè: *Quia tollo in cælum manum meam, & iuro per dexterā meam.* [Deut. 32. 40 iuxta LXX.] Dextera enim Dei ac Patris est Filius, [*Dextra Dei est Filius.*] per quē vniuersis dominatur, cunctisq; imperat & diuinè operatur, vocans ea quæ non sunt ad ortum, & ijs quæ iam ortum acceperunt, vt rectè se habeant tribuens. Quocirca iureiurando interposito ad confirmandam hæredibus promissionis fidē, Saluatoris nostri mysterium continetur, figuratusque est veluti in vitula CHRISTVS, & in capra & ariete, ac veluti in duabus auibus, turture inquam & columba. [CHRISTVS *quibus in S. Script. comparatus.*] Quęnam autē etiam huius rei ratio sit, quoad potero, explicabo.

Nonnunquā enim ob ingentem fortitudinem atque insuperabile robur, diuinum nempe, *vitulo* comparatur: nonnunquā verò propter humanitatem, & quòd factus sit sub lege, *vitula* vocatur. Minus enim semper est atque inferius femella masculo, veluti superiore ac præstantiore. Omnē enim creaturam superat Filius, & incomparabili excellentia creatorum naturam antecedit, radicem habens supremum omnium Patrem, Deum inquam. Postquam verò incarnatus est, sub lege est factus. Idcirco & ait: *Non veni soluere legem sed implere.* Tribuemus autem id, si rectè sentire velimus, exinanitioni Idcirco *vitula* dicitur CHRISTVS. Assimilatur autem etiam *capra*. Qua de causa? Obtulit enim seipsum pro peccatis nostris, secundùm Scripturas. Hircus autē in lege sacrificium est pro peccato. Comparatur verò etiam *arieti*, ideo quòd rationalis gregis sit dux. Vnicus enim dux noster est CHRISTVS, & nos quidē *populus pascua eius & oues manus eius*, sicut scriptum est. Postquàm verò assimilatus est per omnia fratribus, hoc est, nobis, demittēs seipsum ad exinanitionem, describitur quidem in *ariete*, intelligiturque præfectus ac dux. Arietes enim semper sunt gregum ductores. Idem itaque & *vitula* est, eò quòd sub-lex sit, & etiā veluti *capra*, victima pro peccato; prætерea *aries* vt dux. cuius vestigijs insistere cupiētes, atque cōtendentes, in bonis pascuis, & *in loco pingui erimus constituti*, iuxta Prophetæ vocem, & in sacris stabulis diuersabimur. Deducet enim nos in cælestes mansiones ipse & aries, & summus pastor, & veluti vnus ex nobis sub lege, atq; supra legē, vt Deus ipsaque iustitia, tametsi *inter iniquos reputatus est*, & pro nobis mactatus. Figuratus verò rursum est veluti in turture & colūba. Ipse enim est vnicus ille spiritualis ac sonorus inprimis *turtur*, canora reuera auis, qui ex cælo ac supernè Euangelicis prædicationibus vniuersum terrarum orbem personat: ad quem ipsa sponsa, hoc est, Ecclesia ex Gentibus ita exclamat: *Ostende mihi faciem tuam, & audire me fac vocem tuā. Quia vox tua suauis, & facies tua pulcra.* Ipse etiam est simplex atque innocens, omnisque doli expers *columba*. Neque enim inuentus est *in ore eius dolus*, sicut scriptum est. *Vitula* autem triennis, vt & reliqua animalia. Perfectus enim est ex omni parte Dominus. Animantium siquidem ætatis integra statura perfectionem Deitatis in Vnigenito elegāter significat. Ac diuiduntur quidem animalia: (dissecta enim sunt.) Auium verò par indiuisum mansit. Quatenus enim vnigenitus Dei Filius caro est factus, diuisus est quodā-

CHRISTVS homo sub lex factus.
Matt. 5. 17.
Exinanitio quid sit.
Isa. 53. 7.
Psal. 94. 7.
Ezech. 34. 14.
Isai 53. 12.
Cant. 2. 14.
Isai. 53. 9.

ποτὲ μὲν γὰρ διὰ τὸ ἄγαν εὐσθενὲς καὶ ἀκαταγώνιστον εἰς ἀλκὴν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν θεοπρεπῆ, μόσχῳ παρεικάζεται. ποτὲ δὲ αὖ, διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ἐπεί τοι γέγονεν ὑπὸ νόμον, δάμαλις ὀνομάζεται. κατόπιν γάρ πως ἀεὶ, καὶ ἐν μείωσι τὸ θῆλυ τοῦ ἄῤῥενος ὡς ἡγουμένου καὶ προύχοντος. ἁπάσης μὲν γὰρ ἐπέκεινα κτίσεως ὁ υἱὸς, καὶ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, τὴν τῶν γενητῶν ὑπερφέρει φύσιν τε καὶ δόξαν, ῥίζαν ἔχων τὸν ἀνωτάτω, τὸν τῶν ὅλων πατέρα φημὶ δὴ καὶ θεόν. ἐπειδὴ δὲ πέφυκε καθ' ἡμᾶς, κεχρημάτικεν ὑπὸ νόμον ὡς ἡγούμενον. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἀλλὰ πληρῶσαι. ἀναθήσομεν δὲ καὶ τοῦτο τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις, ὀρθὰ φρονεῖν ᾑρημένοι. διὰ τοῦτο δάμαλις ὁ Χριστὸς, τὸ τοῦ νόμου πρόσωπον † ἀναπληρῶντος Μωσέως, ἤτοι τοῦ κατ' αὐτὸν ὁρισθέντος νόμου. ἀφομοιοῦται δὲ καὶ αἰγί. διὰ ποίαν αἰτίαν; προσκεκόμικε γὰρ ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. χίμαρος δὲ τὸ ὑπὲρ ἁμαρτίας θῦμα κατὰ τὸν νόμον. παραβάλλεται δὲ καὶ κριῷ, διὰ τὸ τῶν λογικῶν ἡγεῖσθαι ποιμνίων. εἷς γὰρ ἡμῶν ἐστι καθηγητὴς ὁ Χριστὸς. καὶ ἡμεῖς μὲν λαὸς νομῆς αὐτοῦ καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐπειδὴ δὲ ὡμοιώθη κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, τουτέστιν ἡμῖν, καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, γράφεται μὲν ἐν κριῷ, νοεῖταί γε μὴν ἡγούμενος. κριοὶ γὰρ ἀεὶ τῆς ἀγέλης εἰσὶ προύχοντες. ὁ αὐτὸς οὖν ἄρα καὶ δάμαλις, διά τοι τὸ ὑπὸ νόμον. καὶ μὴν καὶ ὡς αἶξ, σφάγιον ὑπὲρ ἁμαρτίας. καὶ προσέτι κριὸς, ὡς ἡγούμενος. οὗ τοῖς ἴχνεσιν ἕπεσθαι δεῖν ᾑρημένοι, καὶ διασπεύδοντες, ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πίονι, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν ἐσόμεθα, καὶ ἐν αὐλαῖς ἱεραῖς καταλύσομεν. ἐνοικιεῖ γὰρ ἡμᾶς ταῖς ἄνω μοναῖς, αὐτὸς ὢν καὶ κριὸς καὶ ἀρχιποίμην, καὶ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν ὑπὸ νόμον, καὶ ὑπὲρ νόμον, ὡς θεὸς αὐτὸς ἡ πᾶσα δικαίωσις, εἰ καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ τὴν δι' ἡμᾶς ὑπέμεινε σφαγήν. μορφοῦται δὲ αὖ, καὶ ὡς ἐν τρυγόνι καὶ περιστερᾷ. αὐτὸς γὰρ ἡ μόνη νοητὴ καὶ λαλιστάτη τρυγὼν, τὸ εὔστομον ἀληθῶς στρουθίον, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἄνωθεν, ὃς τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασι κατήχησε τὴν ὑπ' οὐρανόν. ᾧ καὶ αὐτὴ προσπεφώνηκεν ἡ νύμφη, τουτέστιν ἡ † ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία. δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν μοι τὴν φωνήν σου, ὅτι ἡ φωνή σου ἡδεῖα, καὶ ἡ ὄψις σου ὡραία. ὁ αὐτὸς ἡ ἁπλῆ καὶ ἄκακος καὶ δόλον οὐκ ἔχουσα περιστερά. οὐ γὰρ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. τριετίζουσα δὲ ἡ δάμαλις, καὶ μὴν καὶ τὰ ἕτερα τῶν κτηνῶν. παντέλειος γὰρ ὁ κύριος. τῆς δὲ τῶν κτηνῶν ἡλικίας τὸ ὡς ἐν θεότητι τέλειον τοῦ μονογενοῦς ὑποφαινούσης ἀστείως. καὶ διαπτύσσεται μὲν τὰ κτήνη. δεδιχοτόμηνται γάρ. μεμένηκε δὲ τῶν στρουθίων ἀδιχοτόμητος ἡ δυάς. καὶ τίς ὁ λόγος; ἡ μὲν γὰρ γέγονε σὰρξ ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, οἱονεί πως δεδιχοτόμηται.

† ἴσως ἀναπληρῶν τοῦ.
† ἄλ. ἐκ τῶν.

μηται, καὶ εἰς θεωρίαν ἑρμηνεύεται τὴν διπλῆν ὁ ἐπ' αὐτῷ λόγος. ὁτὲ μὲν γὰρ, τὴν ὡς ἐκ πατρὸς αὐτοῦ θείαν καὶ ἀπόρρητον νοοῦμεν γέννησιν. ὁτὲ δὲ αὖ, τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως λαλοῦμεν μυστήριον. τὸ βαθὺ τῆς οἰκονομίας μονονουχὶ διαπτύσσοντες, καὶ ἁπλοῦντες, εἰς εἴδησιν τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτό. ἀλλ' εἰ καὶ γέγονε διττὸς οἱονείπως ὁ ἐπ' αὐτῷ λόγος, ἀλλ' εἷς ἐστι πάντως καὶ ὁ αὐτὸς, οὐ διαιρούμενος εἰς δύο, μετὰ τὴν πρὸς σάρκα σύνοδον. οὔτε μὴν εἰς υἱῶν δυάδα τεμνόμενος. εἷς γὰρ καὶ ἀμέριστος ὁ Χριστός. τύπος δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦδε σαφὴς, τὸ ἀδιάτμητον τῶν ὀρνίθων. τὰ γὰρ ὄρνεα, φησὶν, οὐ διεῖλε. καὶ ἐσημαίνετο μὲν ὡς ἀπὸ τῆς γῆς διὰ τὸ ἀνθρώπινον ὡς ἔν γε τῷ μόσχῳ, καὶ μὴν καὶ αἰγὶ καὶ κριῷ. νοεῖται δὲ πάλιν ὡς ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἄνωθεν, διά τοι τὸ εἶναι ὁ θεὸς, διὰ τῶν ὀρνίθων. ὅτι δὲ καί τοι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἑκούσιον ὑπομείναντος σφαγὴν,
" ἡ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ εἶδε, κατὰ τὸ γεγραμμένον,
" διαφθοράν· καὶ ὅτι κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος
" φωνὴν οὐκ ὠφελήσει ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ, καὶ
" υἱὸς ἀνομίας οὐ προσθήσει τοῦ κακῶσαι αὐτόν·
παραδείξειεν ἂν καὶ μάλα σαφῶς ὡς ἐν τύπῳ δὴ πάλιν ὁ θεσπέσιος Ἀβραὰμ, τὰ καταφθείρειν ἐθέλοντα τῶν πτηνῶν, ἀφιστὰς τῶν διχοτομημάτων. προαπαγγελθείσης δὲ τῷ Ἀβραὰμ τῆς ἐσομένης κατὰ καιροὺς ἐν Αἰγύπτῳ πλεονεξίας κατὰ τῶν ἐξ αἵματος αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς παραδόξου λυτρώσεως, περὶ τὰς ἡλίου φησὶ δυσμὰς κλίβανος πυρὸς καπνιζόμενος, καὶ λαμπάδες πυρὸς, διὰ μέσων ἤεσαν τῶν διχοτομημάτων. προανέτειλε μὲν γὰρ τῶν ἐξ ἐπαγγελίας ὁ διὰ Μωσέως νόμος, δουλείας τε περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ καὶ μὴν καὶ λυτρώσεως, μακρὰ τοῖς ἀκροωμένοις εἰσφέρων τὰ διηγήματα. ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ αἰῶνος καιροῖς, καὶ οἱονεὶ πρὸς ἑσπέραν, γέγονε σὰρξ ὁ λόγος. εἴη γὰρ οἶμαι τοῦτο καὶ ἕτερον οὐδὲν, τὸ, ὡς ἐν εἴδει πυρὸς τὴν θείαν τε καὶ ἀπόρρητον φύσιν, ἐπ' αὐτὰ διατλεῖν τὰ διχοτομήματα. ἀλλ' ἦν, φησὶ, φλὸξ πυρὸς, καὶ κλίβανος πυρὸς, καὶ λαμπάδες πυρός. γέγονε γὰρ ἀληθῶς τὸ σεπτὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, τοῖς μὲν ἀπειθεῖν ἡρημένοις καὶ ἀπονενοηκόσι πρὸς τὸ ἐξαίσιον, κλίβανός τε καὶ φλὸξ, καὶ ἡ πασῶν ἀφόρητος καὶ ἐσχάτη δίκη. καὶ γοῦν περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, οἳ τὸ Χριστοῦ μυστήριον ἀσυνέτως περιυβρίζοντες κακόνοι τε καὶ ἀλαζόνες ἡλίσκοντο φησὶν ὁ Δαβὶδ πρὸς
" τὸν τῶν ὅλων πατέρα καὶ θεόν· θήσεις αὐτοὺς ὡς κλί-
" βανον πυρὸς, εἰς καιρὸν τοῦ προσώπου σου. κύριε,
" ἐν τῇ ὀργῇ σου συνταράξεις αὐτοὺς, καὶ καταφά-
" γεται αὐτοὺς πῦρ. καιρὸς δὲ προσώπου τοῦ πατρὸς, ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως νοοῖτο ἂν εἰκότως. εἴπερ ἐστὶ καὶ πρόσωπον καὶ εἰκὼν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ υἱός. οὐκοῦν φλὸξ ἀγρία καὶ κλίβανος τοῖς ἀπειθεῖν ἐθέλουσι τῆς ἐνανθρωπήσεως

modo, & in duplicem considerationem sermo de eo dilatatur. Nam interdum veluti diuinam atque ineffabilem eius ex Patre generationem intelligimus: interdum verò incarnationis ipsius mysterium loquimur, profundam diuinæ administrationis rationem tantùm-nō explicantes, atque expendentes ad eorum, qui id ignorant, intellectum. Ceterùm tametsi factus sit duplex quodammodo de eo sermo, vnus tamē omnino est, neque diuisus in duo, post assumptam carnem. Neq; verò in filiorum dualitatem dissectus est. Vnus siquidem atque indiuisus est CHRISTVS. Typus autem huius rei clarissimus fuerit, aues non dissectæ. *Aues enim*, inquit, *non diuisit*. Et significatus quidē fuit terrenus ob humanitatem, veluti in vitulo, capra & ariete: intelligitur autem rursus cælestis ac supernus, ideo quòd Deus sit, per aues. Quòd verò, etiamsi voluntariam pro nobis mortem subierit, *caro ipsius non vidit corruptionem*, iuxta Scripturam: quodque iuxta Psalmistæ vocē *non iuuabitur inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei*; manifesto rursum typo diuinus Abraham figurauit, arcens à cadaueribus animalium dissectorum aues damnum illaturas. Prænuntiata verò Abrahę vexatione, qua tēporis successu posteri ipsius, hoc est, Israëlitæ opprimendi essent, & admirāda eorum redemptione, *sub occasum solis*, inquit, *clibanus fumans, & lampades ignis, transierunt per mediū diuisionum*. Præluxit enim ijs, qui ex promissione sunt, lex per Moysem, longam auditoribus de seruitute Israëlitarum, nec non eorum redemptione narrationem continens. In vltimis autem sæculi tēporibus, & quodammodo ad vesperum, *Verbum caro factum est*. Hoc enim significat, neque aliud quidquam diuinam atq; ineffabilem naturam, veluti in specie ignis diuisiones trāsijsse. Ceterùm *erat*, inquit, *flamma ignis & clibanus fumans, & lampades ignea*. Factū enim est reuera venerandum incarnationis mysterium, eis qui credere noluerunt, & refractarios sese prębuerūt, clibanus & flamma, & omnium maximè intolerabile atque extremum supplicium. Ideoque de Israëlitis, qui CHRISTI mysterium temere contumelia afficiētes improbi ac cōtumaces sunt deprehensi, Dauid ita ait ad vniuersorum Patrem ac Deum: *Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Domine in ira tua conturbabis eos, & absumet eos ignis*. Tempus autem *faciei patris*, meritò esse censeatur tempus incarnationis. Siquidem facies atque imago Patris est Filius. Ingens itaque flamma & clibanus manet eos, qui mysterium incarnationis vni-

Psal. 15. 10. Actor. 2. 31.

Psal. 88. 23.

Flamma ignis & clibanus ardēs transiens diuisiones Abrahæ, quid significet.

Psal. 20. 10.

Tempus faciei Patris Psal. 20. quid significet

Filius faci Patris.

vnigeniti reijciunt: ijs verò qui aduentum ipsius agnouerũt, sicut scriptũ est: *Lucerna in tenebris lucens*,& diabolicæ caliginis densitatem dissipans,& scandalis, quæ sese offerunt, cultores offendi non sinens. Ita nobis vocauit filium Deus ac Pater etiam per vocem Isaiæ, dicens: *Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non desistam, donec exeat sicut lumen, iustitia mea. Salutare autem meum, sicut lucerna ardebit.* Salutare enim & iustitia à Deo ac Patre in nos factus est Filius: siquidem verum est, quòd per ipsum iustificamur, mortemq; iam olim in nos imperiũ exercentẽ vincentes, rursus ad incorruptionem trãsferimur, & ad id, quod initio erat natura, reformamur. Quod vero necessarium erat, cùm iam apparuisset Emmanuel, mysteriumque ipsius mundo manifestatum esset, Mosaici cultus typos Euangelicæ disciplinæ subijci ac cedere, vtpote præstantiori perfectiorique mandato, veluti rudi quodam typo rursus adumbratũ est. Quisnam verò sit, dicam. Cùm enim Sara sterilis esset: Agar verò Ismaëlem peperisset, elata est & contumax aduersus liberam facta. Sara autem illius contumaciam arrogantiamque ægerrimè tulit, & afflixit Ægyptiam. Hęc verò domo aufugit, & per solitudinem errauit. Interrogauit autem eam Angelus ex cælo, quonã iret, & vnde veniret. Quæ respondit, *A facie Saræ dominæ meæ fugio.* Quid igitur diuinus Angelus? *Reuertere*, inquit, *ad dominam tuam, & humiliare sub manu eius.* Prior enim ostẽsa est legalis disciplina Israelem parturiens. Cùm verò serua esset (neq; enim erat in ea spiritus libertatis) priùs tantùm-non peperit populum Ægyptiacum quàm nouam atque Euangelicam disciplinam. Idcirco elata est animo, & persecuta est Christianos, & aduersus Euangelica præcepta altè supercilia attollens, multis modis est deprehensa. Increpabat enim sanctos Apostolos Iudæorum Synagoga, apertè dicens: *Præcepto præcepimus vobis ne doceretis in nomine hoc, & ecce repleuistis Ierusalem doctrina vestra.* Vides quo pacto insultat Saræ Ægyptia, & ancillula liberę est contumax? Cęterùm victa est tempore, fugitque quodãmodo contumaciæ suæ pœnas luens. Monetur autem per vocem Angeli, ne despiciat liberam, hoc est, disciplinam ad libertatis dignitatem vocantem, at potiùs vt humilietur sub manu eius. Cultus enim legalis per figuras ac typos incedens seruit quodammodo Euangelicæ doctrinæ, obscuram quandam veritatis pulchritudinem prę se ferens. Per Angelos itaque vetus Moysis lex lata est, & per vocem Angeli præceptis

Isaiæ 62.1.

Gen. 16.4.

Actor. 4.18.

τοῦ μονογενοῦς τὸ μυστήριον. τοῖς γε μὴν ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καθὰ γέγραπται, λαμπὰς ἐν σκότῳ φωτίζουσα, καὶ τῆς διαβολικῆς ἀχλύος τὸ πάχος ἀπολεπτύνουσα, καὶ τοῖς διὰ μέσου προσπταίειν σκανδάλοις τὴν τῶν σεβομένων αὐτὸν οὐκ ἐφιεῖσα πληθύν. οὕτως ἡμῖν ὠνόμαζε τὸν υἱὸν, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου λέγων. διὰ Σιὼν οὐ σιωπήσομαι, καὶ „ διὰ Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀνήσω, ἕως ἂν ἐξέλθῃ ὡς „ φῶς ἡ δικαιοσύνη μου. τὸ δὲ σωτήριόν μου, ὡς „ λαμπὰς καυθήσεται. σωτήριον γὰρ καὶ δικαιο- „ σύνη παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς εἰς ἡμᾶς γέγονεν ὁ υἱὸς. εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς ἐν αὐτῷ δικαιούμεθα, καὶ τὸν πάλαι καθ᾽ ἡμῶν τυραννήσαντα νικῶντες θάνατον, πάλιν δρομοῦμεν εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ εἰς ὅπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς ἡ φύσις ἀναμορφούμεθα. ὅτι δὲ ἦν ἀναγκαῖον πεφηνότος ἤδη τοῦ Ἐμμανουὴλ, καὶ τοῦ κατ᾽ αὐτὸν μυστηρίου παραδειχθέντος ἐν κόσμῳ, τῆς Μωσαϊκῆς λατρείας τοὺς τύπους τοῖς εὐαγγελικοῖς παιδεύμασιν ὑποφέρεσθαι, καὶ ὑπείκειν ὥσπερ ταῖς ἀμείνοσι καὶ τελεωτέραις ἐντολαῖς, ἐσκιαγραφεῖτο πάλιν ὡς ἐν τύπῳ τὸ χρῆμα παχεῖ. καὶ τίς δὴ οὗτος, ἐρῶ. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔτικτε μὲν ἡ Σάρρα, κεκυοφόρηκε δὲ τὸν Ἰσμαὴλ ἡ Ἄγαρ, ὀφρὺν ἀνατείνουσα κατὰ τῆς ἐλευθέρας ἐφωρᾶτο λοιπόν. Σάρρα δὲ οὐκ οἰστὴν ἐποιεῖτο τὴν ὑπεροψίαν, καὶ δὴ καὶ ἐκάκου τὴν Αἰγυπτίαν. ἡ δὲ τῆς ἑστίας ἀπέδρα, καὶ ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον. ἤρετο δὲ αὐτὴν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ὅποι τε ἴοι, καὶ ὅθεν ἥκοι πάλιν. ἡ δὲ πρὸς ταῦτά φησιν, „ ἀπὸ προσώπου Σάρρας τῆς κυρίας μου ἐγὼ ἀποδιδράσκω. τί οὖν ὁ θεσπέσιος ἄγγελος; ἀποστράφηθι, φησὶ, πρὸς τὴν κυρίαν σου, καὶ ταπεινώθητι „ ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς. προαναδείχθη μὲν γὰρ „ ὠδίνουσα τὸν Ἰσραὴλ ἡ κατὰ νόμον λατρεία. οἰκέτις δὲ οὖσα. πνεῦμα γὰρ ἐλεύθερον οὐκ ἦν ἐν αὐτῇ. μονονουχὶ προεκυοφόρησε τῆς νέας καὶ εὐαγγελικῆς παιδεύσεως, τὸν ἐξ Αἰγύπτου λαόν. τοιγάρτοι καὶ πεφρόνηκε μέγα, καὶ ἐδίωκε τοὺς ἐν Χριστῷ, καὶ κατὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων ὑψηλὴν αἴρουσα τὴν ὀφρὺν, πολυτρόπως ἡλίσκετο. ἐπετίμα γὰρ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, διαρρήδην λέγουσα. παραγγελίᾳ πα- „ ρηγγείλαμεν ὑμῖν, μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόμα- „ τι τούτῳ, καὶ ἰδοὺ ἐπληρώσατε τὴν Ἱερουσαλὴμ τῆς δι- „ δαχῆς ὑμῶν. ὁρᾷς ὅπως καθεπαίρεται τῆς Σάρρας „ ἡ Αἰγυπτία, καὶ καταθρασύνεται τῆς ἐλευθέρας τὸ θεραπαινίδιον; ἀλλ᾽ ἐνικᾶτο τῷ χρόνῳ, καὶ ἀποδιδράσκει, τρόπον τινὰ τιμωρουμένη τὸ ἐξήνιον, προστάττεται δὲ δι᾽ ἀγγέλου φωνῆς, μὴ παραιτεῖσθαι τὴν ἐλευθέραν, τουτέστι τὴν εἰς ἐλεύθερον ἀξίωμα καλοῦσαν παίδευσιν, ταπεινοῦσθαι δὲ μᾶλλον ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς. ἡ γὰρ διὰ νόμου λατρεία διὰ σχημάτων ἰοῦσα καὶ τύπων, δουλεύει τρόπον τινὰ τοῖς εὐαγγελικοῖς παιδεύμασιν, ἀμυδρὸν τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ἐφ᾽ ἑαυτῇ δεικνῦσα. δι᾽ ἀγγέλων τοίνυν ὁ πάλαι διὰ Μωσέως ὡρίζετο νόμος, καὶ διὰ φωνῆς ἀγγέλου τοῖς

διὰ

διὰ Χριστοῦ θεσπίσμασιν ὑποφέρειν ὥσπερ προστέτακται τὸν αὐχένα, καὶ ὑποκλίνεσθαι τῇ ἐλευθέρᾳ, καὶ εἰ χ' ἐνδοῦσα παραχωρεῖν. τοῦτο γὰρ οἶμαι νοητῶς ἐστι, τὸ ὑπὸ χεῖρα τῆς Σάῤῥας γενέσθαι τὴν Ἄγαρ. μεμνῆσθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὡς διαθηκῶν δυάδα τέθεικεν αὐτὰς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος. τὴν μὲν εἰς δουλείαν γεννῶσαν, συστοιχοῦντα τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ· τὴν δὲ εἰς ἐλευθερίας ἀξίωμα, φημὶ δὴ τὴν Σάῤῥαν. ὅτι δὲ πεφηνότος ἤδη Χριστοῦ συνανατελεῖ δὴ πάντως τῆς ἐν πνεύματι περιτομῆς ὁ καιρὸς, ἐδιδάσκετο σαφῶς ὁ μακάριος Ἀβραάμ. ἐδεσμοθέτει γὰρ ὁ θεὸς, τὸ χρῆναι πληροῦν τὴν περιτομὴν, διὰ σαρκικῶν οἶμαι τῶν παραδειγμάτων, προαναφαίνων τὰ νοητά. περιτμηθήσεται γάρ σου, φησὶ, πᾶν ἀρσενικόν. καὶ τοῖς εἰς τοῦτο ῥᾳστώναις, ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν ἐπιμετρεῖ τὴν δίκην. ἔφη γάρ, ὅτι καὶ ἀπερίτμητος ἄρσην, ὃς οὐ περιτμηθήσεται τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ, τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς, ὅτι τὴν διαθήκην μου διεσκέδασεν. ὁρᾷς ὅτι τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ περιτομῆς τύπος ὥσπερ τις ἐν σαρκὶ προεδείκνυτο. πράττεται γὰρ τῇ ὀγδόῃ, καθ' ἣν ἐκ νεκρῶν ἀνεβίω Χριστός. καὶ καιρὸς ἦν ἤδη τοῦ μεταλαχεῖν ἁγίου πνεύματος, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ δέχεσθαι περιτομὴν, οὐ σάρκα λυποῦντος, ἀλλὰ πνεῦμα καθαίροντος· οὐ σωματικῶν ἀπαλλάττοντος ῥύπων, ἀλλὰ ψυχικῶν ἡμᾶς νοσημάτων ἀπολύοντος. ὅτε γὰρ ἀνεβίω Χριστὸς, καταλύσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος, τότε δὴ τότε καὶ ἀπαρχὴν ὥσπερ τινα, τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῖς ἁγίοις ἐνέθηκε μαθηταῖς. ἐνεφύσησε γάρ, φησιν, εἰς αὐτοὺς λέγων, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. συλλήψεται δὲ τῷ λόγῳ, καὶ ὁ σοφώτατος Ἰωάννης λέγων. οὐδέπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη. δεδόξασται μὲν γὰρ, ἐγηγερμένος ἐκ νεκρῶν, κατὰ τὴν ὀγδόην. τοιγάρτοι καὶ εἰς ἡμᾶς ἠνέχθη τὸ πνεῦμα, καὶ ἐν αὐτῷ περιτετμήμεθα, περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ καὶ νοητῇ. ἁνδάνει γὰρ οὗτος θεῷ τῆς περιτομῆς ὁ τρόπος. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὧδέ πη φησίν. οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι. οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ. ἀπρακτούσης δὲ ὅτι τῆς ἐν νόμῳ λατρείας, καὶ κατακρατούσης ἤδη τῆς νέας καὶ ἐν Χριστῷ, καὶ τῶν ἐν πίστει λαῶν ἀναδεδειγμένων, οἳ καὶ ἐν τοῖς τῆς ἐλευθέρας τεθεῖνται τέκνοις τὸ δουλοπρεπὲς οὐκ ἔχοντες πνεῦμα, διακεκράγασι γὰρ Ἀββᾶ ὁ πατήρ. καιρὸς ἦν ἤδη, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀποπέμπεσθαι συναυλίαν καὶ συναγωγὴν, καὶ ἀπόκληρον ὥσπερ τῆς ἐπαγγελίας, τὸν ἐξ αὐτῆς γενέσθαι λαόν. καὶ μὴν ὅτι καὶ ἐπιστρέψει κατὰ καιροὺς, καὶ ἔσται

per CHRISTVM editis ceruicem quodammodo submittere iubetur, & subdi liberæ, etiamsi cedere nolit. Hoc enim spiritualiter significare arbitror: *Agar humiliare sub manu Saræ.* Neque verò silentio prætermittendũ esse censeo, quod & diuinus Paulus eas in duorum testamentorum exemplum posuerit; illam quidem gignentem in seruitutem, & confinem ei quæ nunc est Ierusalem; hanc verò in libertatis dignitatem, Saram inquam. Quòd verò postquam apparuerit CHRISTVS, vnà exorietur tempus circumcisionis in spiritu, edoctus est manifestè beatus Abraham. Præcepit enim iam Deus circumcisionem implendam esse, per carnalia, vt arbitror, exempla præsignificans spiritualia. *Circumcidetur enim*, inquit, *omne masculum*, negligentiæque hac in parte capitale supplicium proponit. Ait enim, quòd *incircumcisus masculus, qui non circumcisus fuerit carnem præputij sui octaua die, disperdetur anima illa ex generatione sua, quia pactũ meum dissipauit.* Vides quòd circumcisio in carne veluti typus quidam præmonstratus sit circumcisionis *in spiritu & veritate.* Fit enim octauo die, quo CHRISTVS à mortuis reuixit, & tempus erat iam, vt Spiritus sancti participes efficeremur, circumcisionemque in ipso susciperemus, quæ non carnem afficeret, sed spiritum purgaret; nõ à corporalibus sordibus liberaret, sed animi morbos dissolueret. Quando enim CHRISTVS reuixit, dissoluto imperio mortis, tunc demum veluti primitias quasdam Spiritus sancti discipulis immisit. Insufflauit enim in ipsos dicens, *Accipite Spiritum sanctum.* Cuius etiam sententiæ est sapientissimus Ioannes dicens: *Nondũ enim erat Spiritus sanctus datus, quia* IESVS *nondũ erat glorificatus.* Glorificatus siquidem est, cùm resurrexit à mortuis octauo die. Idcirco etiam in nos translatus est Spiritus, & in ipso circumcisi sumus circũcisione non manu facta, sed spirituali. Hic enim circumcisionis modus Deo placet. Atqui diuinus Paulus alibi ita ait, *Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio: sed qui in abscondito Iudæus est: & circumcisio cordis in spiritu, non littera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* Quòd verò cessante cultu legali, & imperiũ obtinente nouo per CHRISTVM, fidelibusque populis iam exortis (qui inter liberos filios constituti, neque spiritum seruilem habẽtes clamant, *Abba pater.*) tempus erat iam vt Iudæorum Synagoga ablegaretur, & exhæres quodammodo promissionis populus, qui ex ijs oriretur, fieret. Porro quòd successu tẽporis sit reuersurus, & acceptus

Gen.16.9.

Gen.17.14.

Circumcisio in carne typus circumcisionis spiritualis.

Ioan 20.22.
Ioan.7.39.

Rom.2.28.

Rom.8.15.
Gal.4.6.

Deo futurus, quodque supernam cælestis Patris benignitatem sit experturus, & saluatorem ac redemptorem vniuersorum cogniturus, sacra Scriptura rursum nobis significat. Ludebant enim inter se insultantes inuicem pueri, Isaac nimirū & Ismaël. Persecutio autem, vt arbitror, erat genus ludi, atque insequebatur quidem Ismael; fugiebat autem Isaac. Indignè autem hoc ferebat liberæ mens, Saræ inquam, dixitq; ad diuinum Abraham: *Eijce ancillam hanc, & filium eius. Neque enim hæreditabit filius ancillæ huius, cum filio meo Isaac.* Neque verò iucundus fuit auditu hic sermo Abrahæ. Monitus autem est à Deo obtemperandum esse sermoni Saræ. Dato itaque Agar viatico panis & aquæ, vnà cum filio ab herili domo discedere iussit. Quæ quidē abijt mœsta ac flens. Ceterùm errabat per solitudinem. Periclitante verò filio ac plorante, *Aperuit*, inquit, *Deus oculos Agar, & vidit fontem aquæ viuentis, & dedit ei potum.* Vide igitur quo pacto ad mysterij intellectum, ipse etiam puerorum ludus non est inutilis. Persequutus enim est Ismaël Isaac. Ceterùm quòd successu temporis filius ancillæ, hoc est, Israël filium liberæ, siue fidelē ac Christianū populū insecuturus esset, declarauit dicēs beatus Paulus de Ismaële & Isaac, hoc pacto: *Sed quomodo tunc is qui secundùm carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundùm spiritum: ita & nunc.* Postquam verò repugnauit Ismaël ijs, qui ex libera nati erant, eijcitur deinceps Iudæorum Synagoga, tenue atque exigui succi viaticum habens, panem nimirum & aquam, (hoc est sermonem de cognitione ac pietate pro ipsorum modulo) per quæ par erat ipsos non in vniuersum perituros. Deus enim alibi inquit; veluti reliquijs quibusdam atque exiguo quodā semine legalis pietatis in Israële relictis: *Et ero ipsis in sanctificationem paruam in regionibus, in quas ingressi fuerint illuc.* Modicam autem sanctificationē Israëlitis fore ait, post dispersionem in Gentes, ideò quòd non admodum fortes ac strenui sint Iudæi, ne ad ipsam quidem à Moyse præscriptam legem implendam, quodq; parum admodum ac ne vix quidem obseruarent circumcisionem in carne, & vacationem ab opere in sabbato. Panis itaque & aqua vix datur in viaticū ei quæ in seruitutē nata erat, hoc est Iudæorum Synagogæ. Atque ægrè quidem tulit Abraham eijci Agar, dimisit tamē præcipiente Deo. Afflixit enim reuera sanctos Apostolos & Euangelistas excidens Israël. Ceterùm separati sunt ab eo, etiam præter suam voluntatem, ob voluntatem Dei, & amorem erga CHRISTVM.

Isaac & Ismaël ludētes inter se, quid significent.

Gen. 21. 10.

Gal. 4. 30.

Gen. 21. 14.

Gen. 21. 19.

Gal. 4. 29.

Panis & aqua in viaticum data quid significent.

Ezec. 11. 16.

Gen. 21. 14.

δεκτή, τεθεῖται δὲ καὶ τῆς ἄνωθεν καὶ παρὰ πατρὸς ἡμερότητος, τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἐπιγνώσκουσα, σημαίνει δὴ πάλιν τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ἔπαιζον μὲν γὰρ ἀλλήλοιν ἐπιθρώσκοντε τὼ μειράκια, Ἰσαὰκ δηλονότι, καὶ μέν τοι καὶ Ἰσμαήλ. δίωξις δὲ οἶμαί που τῆς παιδιᾶς ἦν ὁ τρόπος. καὶ εἵπετο μὲν διώκων ὁ Ἰσμαήλ, κατεφωρᾶτο δὲ φεύγων ὁ Ἰσαάκ. ἀλλ' ἠγανάκτει πρὸς τοῦτο τῆς ἐλευθέρας ὁ νοῦς, φημὶ δὴ τῆς Σάῤῥας. καὶ δὴ καὶ ἔφασκε πρὸς τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ, ἔκβαλε τὴν παιδίσκην ταύτην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης ταύτης μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἰσαάκ. καὶ οὐκ ἀπέραχος μὲν ὁ λόγος ἦν ἐν ὠσὶν Ἀβραάμ. ἤκουσε δὲ παρὰ θεοῦ, τὸ χρῆναι τοῖς τῆς Σάῤῥας καταπείθεσθαι λόγοις. καὶ δὴ καὶ ἄρτοις καὶ ὕδασι τὴν Ἄγαρ ἐφοδιάσας, ὁμοῦ τῷ παιδὶ τῆς δεσποτικῆς ἑστίας ἀπελθεῖν ἐκέλευεν. ἡ δὲ ᾤχετο μὲν ἀλύουσα καὶ δεδακρυμένη, πλὴν ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον. κινδυνεύοντος δὲ τοῦ παιδίου, καὶ κατοιμώζοντος, διήνοιξε, φησίν, ὁ θεὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς Ἄγαρ, καὶ εἶδε πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ἐπότισεν αὐτό. ἄθρει δὴ οὖν ὅπως πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου γνῶσιν οὐκ ἀσυντελὲς, οὐδὲ αὐτό που τάχα τῶν νηπίων τὸ ἄθυρμα. ἐδίωκε μὲν γὰρ ὁ Ἰσμαὴλ τὸν Ἰσαάκ. ἀλλ' ὅτι διώξει κατὰ καιροὺς, ὁ ἐκ τῆς θεραπαίνης, τουτέστιν ὁ Ἰσραήλ, τὸν ἐκ τῆς ἐλευθέρας, ἤγουν τὸν ἐν πίστει καὶ ἐν Χριστῷ λαόν, διεσάφει λέγων ὁ μακάριος Παῦλος, ἐπί τε τοῦ Ἰσμαὴλ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ οὕτω λέγων. » ἀλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα, οὕτω καὶ νῦν. » ἐπειδὴ δὲ πεπολέμηκε τοῖς ἐξ ἐλευθέρας ὁ Ἰσμαήλ, ἐκπέμπεται λοιπὸν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή, στενὸν καὶ ἀλιπαρὲς ἐφόδιον ἔχουσα, ἄρτον τε καὶ ὕδωρ. τουτέστιν, ἐπιμετρηθέντα τρόπον τινὰ γνώσεώς τε καὶ εὐσεβείας λόγον, δι' ὧν ἦν εἰκὸς οὐκ εἰσάπαν οἰχήσεσθαι πρὸς † τὸ ἐκτεθνάναι δεῖν. ἔφη γάρ που θεὸς λείψανον ὥσπερ τι, καὶ σπέρμα βραχὺ τῆς κατὰ νόμον ἐπιεικείας καταλελοιπὼς ἐν τῷ Ἰσραήλ. καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἁγίασμα » μικρὸν ἐν ταῖς χώραις, οὗ ἐὰν εἰσέλθωσιν ἐκεῖ. » μικρὸν δέ φησιν ἁγίασμα γενήσεσθαι τοῖς ἐξ Ἰσραήλ, μετά γε τὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι διασποράν. διά τοι τὸ μὴ ἄγαν τῶν Ἰουδαίων εὐσθενεῖς εἰς τὸ δύνασθαί φημι, κἂν γοῦν τὸν διὰ Μωσέως ἀποπεραίνειν νόμον. ὀλίγιστα δὲ καὶ μόλις ἐπιτηρεῖν, τὴν ἐν σαρκί που τάχα περιτομήν, καὶ ἀργίαν τὴν ἐν σαββάτῳ. ὕδατι τοίνυν καὶ ἄρτοις ἐφοδιάζεται μόλις, ἡ εἰς δουλείαν γεννῶσα, τουτέστιν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. καὶ δεδυσφόρηκε μὲν Ἀβραὰμ ἀποτρεχούσης τῆς Ἄγαρ, ἀφίησι δὲ οὖν ὅμως θεοῦ προστάττοντος. ἐλύπει μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστὰς ἐκπίπτων ὁ Ἰσραήλ. πλὴν ἀπενοσφίζοντο καὶ οὐχ ἑκόντες αὐτοῦ, διά τοι τὸ τῷ θεῷ δοκεῖν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπησιν.

† *Ισως, τὸ.*

καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ὅτι
„ λύπη μοί ἐστι μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη
„ τῇ καρδίᾳ μου. ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνά-
„ θεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τῶν
„ συγγενῶν μου τῶν κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν Ἰσρα-
„ ηλῖται. ἀπόπεμπτος δὲ γενομένη ἡ τῶν Ἰου-
δαίων μήτηρ, μακροὺς ἐπλανᾶτο χρόνους. καὶ
κεκινδύνευκε μὲν, ἀπολέσθαι λοιπὸν εἰς τὸ
παντελές. ἀλλ᾽ εἰ κραυγάσειαν ἀναβοῶντες
κατὰ καιροὺς πρὸς θεόν, πάντη τε καὶ πάντως
ἐλεηθήσονται. διανοίξει γὰρ αὐτῶν τῆς διανοίας
τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ὄψονται καὶ αὐτοὶ τὴν πηγὴν τοῦ
ζῶντος ὕδατος, τουτέστι Χριστὸν, καὶ δὴ καὶ πίνοντες,
ἐν αὐτῷ ζήσονται. λουσάμενοί τε, καὶ καθαροὶ γενή-
σονται, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. ὅτι δέ ἐστι
πηγὴ ζωῆς ὁ Χριστὸς, σαφηνιεῖ λέγων ὁ ψαλμῳ-
„ δὸς, πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· ὡς
„ ἐπλήθυνας τὸ ἔλεός σου ὁ θεός· οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀν-
„ θρώπων, ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπιοῦσι με-
„ θυσθήσονται ἀπὸ πιότητος οἴκου σου, καὶ τὸν χει-
„ μάῤῥουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτοὺς, ὅτι παρὰ
„ σοὶ πηγὴ ζωῆς. οὐχ ἕτερος δὲ παρὰ ταύτην, ἢ
ὁ Χριστός. δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα
καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ὁμοουσίῳ αὐτοῦ καὶ
ζωοποιῷ πνεύματι, εἰς τοὺς σύμπαντας καὶ ἀπε-
λευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Vnde & diuinus Paulus ita scribit: *Quoniam tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à* CHRISTO *pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundùm carnem, qui sunt Israëlitæ.* Eiecta itaque Iudæorum mater, multo tempore errauit, & periclitata quidem est, ne in vniuersum periret. Ceterum si plorauerint clamantes successu temporis ad Deum, misericordiam omnino consequentur. Aperiet enim eorum mentis oculos, videbuntque etiam ipsi fontem aquæ viuentis, hoc est CHRISTVM, & bibentes, in eo viuent: ablutique mundi efficientur, iuxta Prophetæ vocem. Qòud verò sit fons vitæ CHRISTVS declarat Psalmista dicens ad Patrem cœlestem ac Deum: *Quemadmodũ multiplicasti misericordiam tuam Deus: filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabũt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos, quia apud te est fons vitæ.* Nullus autẽ præter hunc est quàm CHRISTVS, per quem & cum quo Deo ac Patri gloria & potentia cum sancto & consubstantiali ipsius, & viuificãte Spiritu in omnia ac sempiterna sæcula sæculorum. Amen.

Rom. 9. 2.

CHRISTVS fons vitæ.

Psalm. 35. 8.

Περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαάκ.

„ Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, ὁ θεὸς
„ ἐπείραζε τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν,
„ Ἀβραὰμ Ἀβραάμ. ὁ δὲ εἶπεν, ἰδοὺ ἐγώ. καὶ εἶπε,
„ λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν ὃν ἠγάπησας, τὸν
„ Ἰσαάκ, καὶ πορεύθητι εἰς τὴν γῆν τὴν ὑψηλήν. καὶ ἀνέ-
„ νεγκε αὐτὸν εἰς ὁλοκάρπωσιν ἐφ᾽ ἓν τῶν ὀρέων ὧν
„ ἄν σοι εἴπω. τοιαῦτα μὲν δὴ τὰ θεόθεν διηγγελ-
μένα ἀμελητὶ οὖν ὁ δίκαιος ἐπισάξας τὸν ὄνον
αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται δυοῖν δὲ μόνοιν οἰκέταιν
ἐπισπασάμενος. καὶ τὸν ἀγαπητὸν ἁρπάσας υἱὸν ἐπὶ
τὴν θυσίαν ᾤχετο. ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον ἀ-
„ φίκετο χῶρον τρίτῃ μόλις ἡμέρᾳ, καθίσατε αὐ-
„ τοῦ μετὰ τοῦ ὄνου, τοῖς οἰκέταις φησίν· ἐγὼ δὲ
„ καὶ τὸ παιδάριον διελευσόμεθα ἕως ὧδε, καὶ
„ προσκυνήσαντες, ἀναστρέψομεν πρὸς ὑμᾶς.
„ ἐπιφορτίσας δὲ τὸν υἱὸν τοῖς εἰς ὁλοκάρπωσιν
„ ξύλοις, καὶ βαδίζειν οὕτως ἀναπείσας, ἠκο-
„ λούθει. ἐπειδὴ δὲ τὸ παιδάριον ἀναπυνθά-
„ νετο τοῦ πατρὸς λέγον· ἰδοὺ τὸ πῦρ καὶ τὰ
„ ξύλα· ποῦ ἐστι τὸ πρόβατον εἰς ὁλοκάρπω-
„ σιν; ὁ θεός, φησιν, ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς
„ ὁλοκάρπωσιν, τέκνον. ἀναδειμάμενος δὲ τὸ
„ θεῖον ἐκεῖνο θυσιαστήριον, ἐπισωρεύει τὰ ξύ-
„ λα. συμποδίσαντα δὲ καὶ τὸ μειράκιον ἐπ᾽ αὐ-
„ τοῖς, καὶ δὴ καὶ τὴν μάχαιραν ἐπειλημμένον, ἀγ-
„ γέλου διακωλύει φωνή. μὴ δὴ χρῆναι λέγου-
„ σα τὸ παιδάριον ἀποσφάττειν αὐτὸν, ἐγνωκέ-
„ ναι γὰρ τὸν θεὸν ἤδη τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ
„ πρόθεσιν ἀγαθήν. εἶτα κριὸν τῶν κεράτων ἐξηρτημένον ἐν φυτῷ Σαβὲκ κατιδὼν ὁ δίκαιος ἀναπλη-
„ ροῖ τὴν θυσίαν ἀντὶ τοῦ παιδὸς ἀναφέρων αὐτόν. κατείσι δὲ οὕτως πρὸς τοὺς οἰκέτας ὑγιᾶ φέρων

De Abraham & Isaac.

Et factum est post verba hæc, Deus tentauit Abraham, & dixit ei: Abraham, Abraham. Et aixit: Ecce ego. & dixit: Accipe filium tuum dilectũ, quẽ dilexisti Isaac, & vade in terrã excelsam, & offer eum ibi in holocaustum super vnum montium, quos tibi dixero. Atq; hæc quidẽ diuinitus mandata. Iustus verò Abraham incunctanter strato asino suo, vt ibi scriptum est, duobus tantùm famulis secum assumptis, acceptoque dilecto filio suo Isaac, ad sacrificiũ ducebat. Postquam verò ad sanctum illum locum peruenisset, tertia vixdum die dixit famulis suis: *Sedete hîc cum asino. Ego autem & puer transibimus vsque huc, & postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Cumq; onerasset filium lignis ad sacrificandum necessarijs, atque ita incedere iussisset, sequebatur ipse. Cùm autem puer patrem suum percunctaretur, dicens, Ecce ignis & ligna; vbi est ouis in holocaustum? Deus, inquit, prouidebit sibi ouem in holocaustum, fili. Extructo autem diuino altari congessit ligna, & colligatum filium imposuit eis, accipientemq; ensem Angeli vox prohibet dicens, ne mactet filium. Cognouisse enim Deum bonam ipsius intentionem, qua præditus erat. Viso deinde ariete, qui cornibus inter vepres Sabec harebat, peragit sacrificium, arietem pro filio offerens, atque ita ad famulos suos redit, saluum ipsis*

Gen. 22. 1.

referens filium. Historiæ igitur prolixitatem præcidentes, ac veluti in summam contrahentes ea quæ conuenire videbuntur ad demonstrandum Saluatoris nostri mysterium per hæc præfiguratum esse, pro virili explicare ne grauemur. Si verò non omnia quæ in historia continentur, spirituali contemplationi conueniunt, nemo damnet. Nam in præstantiore historiæ parte sæpenumero latet spiritualis intellectus. Quemadmodum igitur ferè odoratissimi in horti, flores, superfluis exteriùs folijs onerantur, quæ si quis demat, nudum inueniet id quod delectat & iuuat. Ad allegoricum igitur sensum sermo transferatur. Quòd itaque tentatus fuerit Abrahã, & filium suum dilectum immolare sit iussus, quodque, vt verisimile est, non absque magno animi dolore id fuerit aggressus vt pater, & acerrimo naturæ stimulo ad amorem erga filium concitatus, potiorem tamen curam habuerit boni quod ea ex re consequeretur, hoc ipsum & quidem apertè admodum nobis significat illud à Saluatore nostro dictum: *Ita dilexit Deus mundum, vt filium suum vnigenitum dederit, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Si enim oportet etiam humanũ quid dicere, ad manifestam sensus demonstrationem, remordebat quodammodo Deum ac Patrẽ, cùm Filium propter nos ad mortem mitteret, tametsi sciebat illum nihil damni passurum, quãdoquidem etiam ipse erat impassibilis vt Deus. Verumtamẽ cùm intelligeret vtilitatẽ quę ex eius morte manaret, omnium nempe salus ac vita, indulgentiam, quę patri conuenit, ei posthabuit. Quocirca etiam Paulus ipsum admiratus est dicẽs: *Qui proprio Filio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Qua enim in re consistat miraculũ amoris, quo Deus ac Pater nos est prosecutus, nisi quòd aliquod etiam prętervoluntatem sustinuisse visus sit, tradens pro nobis Filium suũ? Tale enim quid nobis innuit Paulus dicens illud: *Non pepercit.* quod nequaquã de ijs quę fortuitò accidunt dicatur, sed de ijs tantùm, qui magnam aliquam rem patrant, quemadmodum in illo: *Pratende funiculos tuos, & clauos tuos corrobora: adhuc in dexteris & in sinistris dilata.* Ibidẽ: *Fige, ne parcas.* Et rursum: *Salua ductos ad mortẽ, & qui trahuntur ad interitũ, liberare † ne cesses.* Atq; hæc quidem nobis in illud, * *Accipe filiũ tuum dilectum.* dicta sint. Qui verò senẽ comitantur famuli duo atque ad tertiam diem vsque, typus sunt duorum populorum vocatorum ad seruitutem per legem, Israël nimirum, & Iuda: qui sola Dei ac Patris præcepta se-

Abraha probatio.

Ioan 3.16.
1.Ioan.4.9.

Rom.8.32.

Isaia 54.2. Vulg. longos fac fun. tuos, & clauos tuos consolida.
†leg. μὴ φείσῃ.
Prou.24.11.
Psal.81.4.
*Gen.22.2.

αὐτοῖς τὸν υἱόν. τὸ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας ἐπιτεμόντες πλάτος, καὶ ὡς ἐν βραχεῖ συνενεγκόντες λόγῳ τὸ λυσιτελοῦν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ διὰ τούτων τὸ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προαναπεφάνθαι μυστήριον κατὰ δύναμιν πάλιν τὴν ἑαυτῶν λαμβάνοντες, ἐξειπεῖν οὐκ ὀκνήσομεν. εἰ δὲ δὴ μὴ πάντα ἕποιτο λόγῳ τὰ ἐν ταῖς ἱστορίαις κείμενα, καταιτιάσθω μηδείς. ἐν γὰρ τῷ βελτίῳ τῆς ἱστορίας πολλάκις, κρύπτεται τὸ πνευματικόν. ὥσπερ οὖν ἀμέλει καὶ τὰ λίαν εὐοσμότατα τῶν ἐν λειμῶσιν ἀνθέων εἰκαίοις ἔξωθεν φύλλοις περιχλαινίζεται, ἅπερ εἴ τις ἀποτίλοι, γυμνὸν εὑρήσει τὸ ὠφελοῦν τε καὶ χρήσιμον. εἰσίτω δὴ τοίνυν ἡμῖν τῆς ἀλληγορίας ὁ λόγος. τὸ μὲν οὖν πειράζεσθαι τὸν μακάριον Ἀβραὰμ καὶ θύειν ἐπιτετάχθαι τὸν υἱὸν τὸν ἀγαπητὸν δυσφοροῦντα μὲν κατὰ τὸ εἰκὸς ὡς γεννήτορα, καὶ θερμῷ τῆς φύσεως κέντρῳ πρὸς φιλοστοργίαν νυσσόμενον. προτιμῶντα δ' οὖν ὅμως τὸ ἐκ τοῦ πράγματος ἀγαθὸν, αὐτὸ δὴ πάλιν ἡμῖν καὶ σφόδρα σαφῶς ἐκεῖνο δηλοῖ τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον. „οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς „τὸν κόσμον, ὡς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ „ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπό„ληται, ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον. εἰ γὰρ χρή τι καὶ ἀνθρώπινον εἰπεῖν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ νοήματος ἐναργῆ, κατεδάκνετο τρόπον τινὰ πέμπων εἰς θάνατον δι' ἡμᾶς τὸν υἱὸν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, εἰ καὶ ᾔδει πεισόμενον τῶν λυπούντων οὐδέν. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ἀπαθὴς ὡς θεός. ὅμως δ' οὖν τὸ ἐκ τοῦ θανάτου χρήσιμον ἐννοῶν τὴν ἁπάντων φημὶ σωτηρίαν καὶ ζωὴν, τῆς πατρὶ πρεπούσης φιλοστοργίας ἠμέλει. διὸ δὴ καὶ Παῦλος αὐτὸν ἀποθαύμαζε λέγων· ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν. ἐπὶ τίνι δ' ἂν γένοιτο δικαίως τὸ θαῦμα τῆς εἰς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς, εἰ μή τι καὶ τῶν ἀβουλήτων ἔδοξεν ὑπομένειν παραδοὺς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἴδιον υἱόν; τοιοῦτον γάρ τι νοεῖν ἡμᾶς ἀναπείθει τὸ, οὐκ ἐφείσατο λέγων ὁ Παῦλος. ὅπερ οὐκ ἂν ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι ῥηθείη ποτὲ, ἀλλ' ἐπὶ μόνοις τοῖς μεγάλου τινὸς, κατακεκινδυνευμένοις πράγματος. ὡς ἐν τῷ, „πλάτυνον τὰ σχοι„νίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου κατίσχυ„σον, ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκ„πέτασον· ἔτι δὲ, ἔτι πῆξον. μὴ φείσῃ. καὶ „πάλιν, ῥῦσαι ἀγομένους εἰς θάνατον, καὶ ἐκ„πρίου κτεινομένους, μὴ φείσῃ. καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν εἰς τὸ, λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν εἰρήσεται. οἱ δὲ τῷ πρεσβύτῃ συμπαρομαρτοῦντες καὶ συμπαραθέοντες οἰκέται δύο, καὶ μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας, τύπος ἂν εἶεν τῶν εἰς δουλείαν κεκλημένων διὰ τοῦ νόμου δύο λαῶν, τοῦτ' ἔστι Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα φημί. εἰ καὶ μόνοις χρῆναι τοῖς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀκολουθεῖν

κολουθεῖν ᾤοντο διατάγμασιν, ὥσπερ ἐκεῖνοι τῷ Ἀβραάμ. οὔπω τὸν δι' οὗ πάντα νοοῦντες υἱόν, οὐδὲ τὸν τοῦ πατρὸς κληρονόμον ἐπιγινώσκοντες, ὅπερ ἂν εἰσφέροι καλλίστην ἡμῖν τὴν εἰκόνα μικρὸς καὶ ἐν κόλποις ἔτι τοῦ οἰκείου πατρὸς ὁ Ἰσαὰκ κείμενος, καὶ τὴν δεσπότῃ πρέπουσαν οὔπω φορῶν ἐξουσίαν. ἦν μὲν γὰρ καὶ ἔστιν ἀεὶ κύριος καὶ θεὸς παντέλειος ὁ υἱός. τῷ δὲ μὴ πᾶσιν ὑπάρχειν καταφανής, καὶ μάλιστα τοῖς ἀνοσίοις Ἰουδαίοις εἰς μόνην ὁρῶσι τὴν σάρκα, μικρός τις εἶναι καὶ ὁ τυχὼν ἐνομίζετο. συμμετρεῖται δέ πως ἀναλόγως καὶ ταῖς ἁπάντων διανοίαις ἡ περὶ αὐτοῦ γνῶσις. καὶ μικρὰ μὲν ἐν μικροῖς· μεγάλη δὲ αὖ ἐν μεγάλοις εὑρίσκεται. καὶ γοῦν οἱ μὲν προφῆται φασὶν ὅτι μέγας καὶ φοβερός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτοῦ, τουτέστι τοὺς ἐγγὺς αὐτοῦ γεγονότας διὰ πολλὴν ἄγαν ἀγχίνοιαν. ὠδίνει δὲ καὶ ὁ Παῦλός τινας ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν αὐτοῖς. τουτέστιν ἄχρις ἂν οἱ μεγάλοι καὶ ὑπερφυεῖς τῆς θεότητος αὐτοῦ χαρακτῆρες εἰς τὸν ἐκείνων ἠρέμα διαπλάττοιντο νοῦν. τὸ δὲ ἀκολουθῆσαι μὲν τοὺς οἰκέτας καὶ μέχρι τρίτης ἡμέρας, μὴ μὴν καὶ ἐπιτετράφθαι πρὸς τὴν γῆν ἀνακομίζεσθαι τὴν ὑψηλήν τε καὶ ἱεράν. καθίζειν δὲ μᾶλλον αὐτοῖς προστετάχθαι μετὰ τοῦ ὄνου τὴν διὰ νόμου πρὸς θεὸν ἀκολούθησιν τῶν δύο λαῶν ὑποδηλοῖ, καὶ μέχρι τοῦ τρίτου παρατείνασαν χρόνου, τουτέστι τοῦ τελευταίου καθ' ὃν ἡμῖν ἐπεφάνη Χριστός. τρισὶ γὰρ ὁ σύμπας αἰὼν ἐκμετρεῖται καιροῖς, παρῳχηκότι φημὶ καὶ ἐνεστῶτι καὶ μέλλοντι. οὐκοῦν ἐν τρίτῳ τὸ τέλος. ἐπιδημῆσαί γε μὴν τὸν Χριστὸν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, ἡ θεία λέγει γραφή. κατακολουθήσας τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ διὰ νόμου τῷ θεῷ, καὶ μέχρι τῶν χρόνων τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, οὐκ ἠθέλησε διὰ τῆς πίστεως ἀκολουθῆσαι Χριστῷ πρὸς τὸν ὑπὲρ πάντων ἀναβαίνοντι θάνατον, μᾶλλον δὲ καὶ κεκώλυται διὰ πολλὰς ἁμαρτίας. πώρωσις γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραήλ. ἥτις διὰ τοῦ ὄνου σημαίνεται τοῦ τοῖς οἰκέταις συνόντος τότε. ἀλογίας γὰρ ὁ ὄνος τῆς ἐσχάτης εἰκών· ἀλογίας δὲ τέκνον ἡ πώρωσις. τὸ δὲ τῶν οἰκετῶν ἀποσχίζεσθαι μέν, καὶ ἀναχωρεῖν ἅμα τῷ υἱῷ τὸν πατέρα. ὡς δὲ καὶ εἰς αὖθις ἐπανήξει λέγειν. ἐγὼ γάρ, φησι, καὶ τὸ παιδάριον διελευσόμεθα ἕως ὧδε, καὶ προσκυνήσαντες ἀναστρέψομεν πρὸς ὑμᾶς. σημαίνει τὴν πρόσκαιρον ἀναχώρησιν τοῦ θεοῦ τὴν ἐκ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ καὶ τὴν ἐπὶ τέλει τῶν αἰώνων ἐπ' αὐτοὺς ἐσομένην ὑποστροφὴν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐπιτελουμένην. ὅταν γὰρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. τὸ δὲ μὴ λέγειν μὲν ἐναργῶς τὸν μακάριον Ἀβραὰμ ὡς θύσων ἄνεισι τὸν υἱόν, πρόφασιν δὲ ὥσπερ τὸ ἕως ὧδε διελευσόμεθα, λαβεῖν, σημεῖον ἂν γένοιτο σαφὲς τοῦ μὴ πεπιστεῦσθαι τοῖς Ἰουδαίων λαοῖς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. καὶ ἀληθὴς

quenda esse putabant; quemadmodum illi, Abraham, nondum cognoscentes Filium, per quem omnia, neque Patris hæredem, cuius pulcherrimam imaginem præ se fert paruulus, & adhuc in sinu patris sui iacens Isaac, neque conuenientem CHRISTO potestatem gerens. Erat enim, & est, semper Dominus ac Deus perfectus Filius. Ideo verò, quòd non omnibus cõspicuus sit, & maximè impijs Iudæis ad solam carnem respicientibus, paruulus quispiam putabatur. Cognitio verò ipsius omnium intellectui æqualiter correspondet, & parua quidem est in paruo, magna verò in magnis. Atqui Prophetæ quidem dicunt, quòd *magnus ac terribilis super omnes qui in circuitu ipsius*, hoc est, qui circa ipsum per multam sagacitatem. Parturit autem etiam Paulus quosdam *donec formetur Christus in ipsis*, hoc est, donec magni atque immensi diuinitatis eius characteres paulatim in eorum mentibus imprimantur. Quòd verò sequuti sint famuli vsque ad tertium diem, neque concessum ijs fuerit, vt ad excelsam & sanctam terram conscenderent; at potiùs iussi sint sedere ibi cum asino, duos populos per legem Deum sequentes significat, ad tertium tempus vsque, hoc est, postremum, in quo nobis apparuit CHRISTVS. Tribus enim temporibus vniuersum sæculum metimur, præterito inquam, præsenti, & futuro. In tertio igitur tempore finis significatur. Venisse autem CHRISTVM in vltimis sæculi temporibus diuina Scriptura ait. Sequutus ergo Israël Deũ per legem etiam vsque ad tempora aduentus nostri Saluatoris, noluit per fidem sequi CHRISTVM, ad mortem pro omnibus subeundam venientem, imo verò prohibitus est ob peccatorum multitudinem. Induratus enim est ex parte Israël: quod significatur per asinum, qui famulis aderat. Siquidem asinus extremæ irrationalitatis est typus. Irrationalitatis verò fœtus est, obduratio. Quòd verò à famulis separetur, & vnà cùm filio succedat pater, quodque rursus reuersurum se dicat (*Ego enim*, inquit, *& puer transibimus vsque huc, & postquam adorauerimus redibimus ad vos:*) significat temporariam Dei à filijs Israël separationem, & in consummatione sęculorũ reditum ad ipsos futurum per fidem in CHRISTVM. Quando enim *plenitudo Gentiũ ingressa fuerit, tunc omnis Israël saluabitur*. Quòd verò beatus Abrahã nõ apertè dicat, se ad sacrificandũ filium suum conscendere, sed occasionem prætexat, *Transibimus vsque huc*; manifestè significat Iudæorum populos CHRISTI mysterio fidem non adhibuisse. Et verus

Cognitio Dei parua & magna pro intellectuũ diuersitate.

Psal. 88. 8.

Asinus typus irrationalitatis.

Obduratio est fœtus irrationalitatis.

Gen. 22. 5.

Rom. 11. 26.

quidem hac de re sermo nobis videbitur, cùm videamus IESVM Iudæos, veluti in parabolis, alloquentem, & per figuras; ad discipulos autem suos dicentem: *Vobis datum est nosse mysteria regni Dei, reliquis verò in parabolis.* Puer verò, hoc est, Isaac, lignis ad sacrificium onerabatur per manum patris, & vsque ad locum sacrificij procedit. CHRISTVS enim propriam crucem humeris gestans extra portam passus est, non humana vi ad passionem coactus, sed ex propria voluntate & decreto Dei ac Patris, iuxta id quod ipse Pontio Pilato dixit: *Non haberes aduersus me potestatem vllam, nisi data tibi esset desuper.* Impositus autem lignis Isaac, à morte & passione eximitur. Aries verò à Deo datus in sacrificium ascendit. Erat enim reuera quod ex essentia Dei ac Patris ortum erat Verbũ in proprio templo, quod ex Virgine inquam, etiam ligno affixo. Existens verò vt Deus, impatibilis & immortalis, à morte & passione seipsum exemit Ascendit autem in odorem suauitatis Deo ac Patri per proprium corpus, quod ipse accepisse dicitur à Patre, iuxta id quod in Psalmis dictum est, veluti ab ipso: *Sacrificium & oblationẽ noluisti:* † *corpus autem perfecisti mihi, holocausta & pro peccato non postulasti. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui.* Quod verò quæ in historia, quam prę manibus habemus, continentur, pulchrè admodum ad CHRISTVM referantur, testabitur dicens: *In capite libri scriptum est de me.* Totum enim Moysis volumen in quinque libros est partitum. Caput autem quodammodo & principium totius voluminis est *Genesis*, in qua hæc de eo scripta sunt, Quòd verò rursum *caput*, in sacris libris principium significet, facilè constiterit ei, qui illud à Paulo dictum intellexerit: *Quia omnis viri caput est* CHRISTVS, *caput autem mulieris vir, caput autem* CHRISTI, *Deus.* Principium enim viri est CHRISTVS, quippe qui eum à non esse ad esse perduxerit. Principium verò rursus mulieris vir, propter id quod dictum est. & verè factum, *Ipsa vocabitur* † *mulier, quia ex viro ipsius assumpta est.* Christi autem principium Deum ipsum esse ait. Siquidem ex ipso secundùm naturam est Filius, & principium habet Patrem principio carentem, sempiternè alioqui cum ipso coëxistens. Optimè igitur mea quidem sententia, huic historię CHRISTI mysterium accommodabitur. Ego verò censeo diuinum Abraham summè nobis admirandum, summisque laudibus euehendum esse; præterea diuini artificij pro-

Matth. 13. 11.

Isaac gestās humeris ligna ad sacrificandum typus Christi gestantis crucem.

Ioan. 19. 11.

Psal. 39. 9. Heb. 10. 9.

† Vulg. aures perf. mihi.

Psal. 39. 9. Heb. 10. 7.

Caput in sacris litteris principium significat.

1. Cor. 11. 3. Ephes. 5. 23.

Gen. 2. 23.

† Vulg. virago vt vira, & vir.

Caput Christi Deus.

ἡμῖν ὁ περὶ τούτου φανεῖται λόγος. ὅταν ἴδωμεν τὸν Ἰησοῦν προσλαλοῦντα μὲν Ἰουδαίοις ὡς ἐν παραβολαῖς, καὶ δι᾽ αἰνιγμάτων, λέγοντα δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς. τὸ δέ γε παιδάριον, τουτέστιν ὁ Ἰσαὰκ τοῖς τῆς ὁλοκαυτώσεως ξύλοις καταφορτίζεται διὰ χειρὸς τοῦ πατρὸς, καὶ μέχρι τοῦ τῆς θυσίας ἀφικνεῖται τόπου. ἐπωμάδιον γὰρ τὸν οἰκεῖον φέρων σταυρὸν ἔξω τῆς πύλης ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης ἰσχύος βεβιασμένος εἰς τὸ παθεῖν. ἀλλ᾽ ἐκ θελήματος οἰκείου, καὶ βουλῆς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, κατὰ τὸ εἰρημένον παρ᾽ αὐτοῦ τῷ Ποντίῳ Πιλάτῳ, οὐκ ἔχεις κατ᾽ ἐμοῦ ἐξουσίαν οὐδεμίαν, εἰ μὴ ἦν δεδομένον σοι ἄνωθεν. ἐπιτεθεὶς δὲ τοῖς ξύλοις ὁ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ παθεῖν ὑποκλέπτεται. κριὸς δὲ εἰς τὴν θυσίαν ἀναβαίνει θεόσδοτος. καὶ γὰρ ἦν μὲν ὄντως ὁ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀναλάμψας λόγος ἐν τῷ ἰδίῳ ναῷ τῷ ἐκ παρθένου φημὶ καὶ προσηλωθέντι τῷ ξύλῳ. ὑπάρχων δὲ ὡς θεὸς ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος, καὶ θανάτου καὶ πάθους ἑαυτὸν ὑπεξάγει, ἀναβαίνει δὲ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ θεῷ καὶ πατρὶ διὰ τοῦ ἰδίου σώματος. ὅπερ αὐτὸς εἰληφέναι λέγεται παρὰ τοῦ πατρὸς κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς εἰρημένον ὡς παρ᾽ αὐτοῦ· θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. ὁλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας τότε εἶπον ἰδοὺ ἥκω. ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου ἠβουλήθην. ὅτι δὲ τὰ ἐκ τῆς προτεθείσης ἡμῖν ἱστορίας καλῶς δὴ λίαν εἰς Χριστὸν ἀνοισθήσεται, μαρτυρήσει πάλιν αὐτός που λέγων, ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ. βιβλίον δὲ γὰρ πενταμερὲς ὅλον ἐστὶ τὸ Μωυσέως σοφώτατον σύγγραμμα. κεφαλὴ δὲ ὥσπερ καὶ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου παντὸς, ἡ ἐπίκλην Γένεσις, ἐν ᾗ ταῦτα γέγραπται περὶ Χριστοῦ. ὅτι δὲ πάλιν ἡ κεφαλὴ τὴν ἀρχὴν παρὰ ταῖς θείαις σημαίνει γραφαῖς, πληροφορηθείη καλῶς ἐκεῖνο συνιεὶς ὅπερ ὁ Παῦλός φησιν· ὅτιπερ παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστιν. κεφαλὴ δὲ γυναικὸς, ὁ ἀνήρ. κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ θεός. ἀρχὴ μὲν γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ὁ Χριστός· ὡς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρενεγκών. ἀρχὴ δὲ πάλιν ἐστὶν τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ διὰ τὸ εἰρημένον τε καὶ ἀληθῶς πεπραγμένον. αὕτη κληθήσεται γυνὴ ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη. Χριστοῦ δὲ ἀρχὴν, αὐτὸν εἶναί φησι τὸν θεὸν ἐπείπερ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ ἀρχὴν ἄναρχον ἔχει τὸν γεννήσαντα. μετὰ καὶ τοῦ συνυπάρχειν ἀιδίως αὐτῷ. ἄριστα μὲν οὖν καθάπερ ἐγῷμαι τοῖς τῆς ἱστορίας λόγοις ἐφήρμοσται τὸ μυστήριον. χρὴ δὲ οἶμαι λοιπὸν ἐξαισίῳ θαύματι κατακαλλυνέσθαι πρὸς ἡμῶν τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ, καὶ τοῖς εἰς ἄκρον ἐπαίνοις εὐκλεᾶ τοῖς ἁπανταχοῦ καὶ περιφανῆ? πλεῖστον ἀναδείκνυσθαι. καὶ πρός γε δὴ τούτῳ περιαθρεῖσθαι

σαφῶς

ἀκριβῶς τῆς θείας εὐτεχνίας ἡμῖν τὸ βάθος. ἐπειράζετο γὰρ ὁ θεσπέσιος Ἀβραὰμ οὐκ ἠγνοηκότος θεοῦ τὸ ἐσόμενον. λάθοι γὰρ ἂν οὐδὲν τὸν πάντα εἰδότα νοῦν. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε, τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλήν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ ἐμὲ οἴεται κρύπτειν; καὶ διὰ φωνῆς Ἠσαΐου πάλιν. ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν ἐμοῦ. ἀναγγέλλων πρότερον τὰ ἔσχατα πρὶν αὐτὰ γενέσθαι, καὶ ἅμα συντετελέσθαι. οὐκοῦν ἀπόπληκτον κομιδῇ καὶ ἐν τοῖς ἄγαν ἀπηχεστάτοις καταλογιζόμεθα φρονοῦντες ὀρθῶς, τὸ ἠγνοηκέναι μὲν οἴεσθαι τὰ ἐσόμενα τὸν τῶν ὅλων θεόν, πειράζειν δὲ διὰ τοῦτο τὸν Ἀβραάμ. ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον μὴ ἐν εἰδήσει μόνῃ τῇ παρὰ θεῷ τὴν τοῦ δικαίου καταλαμπρύνεσθαι κεφαλήν· εὐκλεεστάτην δὲ μᾶλλον καταπλουτῆσαι τὴν εὔκλειαν. καὶ ἐν ταῖς ἁπάντων γνώσεσι διὰ πείρας αὐτῆς ἐφ' ἅπασι τοῖς ἀρίστοις μεμαρτυρημένην ἔδει. καὶ διὰ τῶν ἱερῶν βοᾶσθαι γραμμάτων ὅτι πλεῖστον ὅσον ἐν αὐτῷ τὸ εὐήνιον, καὶ τῶν θεσπισμάτων πολὺς ἦν ὁ λόγος, μᾶλλον δὲ τὸ ὑπερτιμοῦν οὐδέν. ἧκε δὲ εἰς τοῦτο γνώμης τε καὶ προθυμίας, ὡς καὶ αὐτῆς ἀλογῆσαι τῆς εἰς τέκνον ἀγάπης, καὶ τὴν τῆς παιδοκτονίας μὴ καταδεῖσαι γραφήν. καὶ τό γε παραδοξότερον, ἐν αὐτῷ προσεδόκησε πατὴρ ἔσεσθαι πολλῶν ἐθνῶν. ἀλλ' ᾔδει καὶ ἀψευδοῦντα πρὸς τοῦτο θεόν. εἶτα προσεκόμιζεν εἰς θυσίαν τὸ παιδάριον. οὐκ ἐν ἀπογνώσει γεγονὼς τῶν ἐπηγγελμένων· ἀλλὰ ταῖς τοῦ δεσπότου δυνάμεσιν ἀναθείς, τὸ ὅπως ἂν εἰδείη πληροῦν τὸ ὀμωμοσμένον. καὶ οὐκ ἀκερδὲς τὸ χρῆμα αὐτῷ καί τοι διὰ πείρας ἰόντι τῆς οὕτω πικρᾶς. ἐδιδάσκετο γὰρ ὡς ἀπό γε τοῦ μέλλοντος συμβαίνειν, τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τὸ λόγου παντὸς πέρα καὶ ἀξιάκουστον θαῦμα. καὶ προσέτι τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς μυστήριον. καὶ νῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· πίστει, φησί, προσενήνοχεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος. πρὸς ὃν ἐλαλήθη, ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα, λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεῖραι δυνατὸς ὁ θεός. ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε κατὰ καιροὺς ὁ θεὸς καὶ πατήρ, ῥίζαν ὥσπερ αὐτὸν καὶ γένεσιν μυρίων ὅσων ἀποφαίνειν ἐθνῶν τεθνεῶτος ὑπὲρ τοῦ κόσμου τοῦ Ἐμμανουήλ, ταύτῃ τοι διὰ πείρας αὐτῆς χρησίμως ὁ δίκαιος ἐδιδάσκετο τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τὴν ὑπερφυᾶ τε καὶ ἄφραστον εἰς ἡμᾶς ἀγάπησιν· ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, καθάπερ ἤδη προειρημένον, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων· καὶ εἰς τέκνα λελογισμένων τοῦ προπάτορος Ἀβραάμ. εἰ γάρ τι χρὴ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων διαπτυχμήσασθαι φαίην ἂν ὅτι φορτικόν τι καὶ δύσοιστον τῷ μακαρίῳ γέγονεν Ἀβραὰμ τὸ προστάξαι θεὸν καταθύειν τὸν Ἰσαάκ. πῶς γὰρ οἴει διακεῖσθαι

funditatem accuratè considerandam. Tentabatur enim diuinus Abraham, non ignorante Deo euentum rei: neque enim quidquam lateat mentem omnium consciam. Idcirco etiam Deus dixit: *Quis est hic, qui celat me consilium, continens autem verba in corde me putat latere?* Et per vocem Isaiæ rursum: *Quia ego sum Deus, & non est alius præter me,* annuncians priùs nouissima priusquā fiant, & simul completa sunt. Absurdum itaque in primis iudicandum fuerit, arbitrari Deum totius vniuersi futura ignorare, ideoque tentare Abraham. Ceterùm necessarium erat non in sola Dei cognitione iusti caput illustrari, sed ipsius laudem, præclarissimis rebus testatam omnium cognitione approbationeque celebrari. Oportebat etiam sacrarū litterarū præconio summam eius obedientiam decantari, quodque diuinorum præceptorum magnam rationem habuerit, imo quòd nihil prius illis dixerit. Ita enim affectus fuit, adeoque prompto animo, vt ipsum etiam erga filium amorem neglexerit, vtque filij sui cædem non vereretur. Et quod magis mirandum, in ipso sperabat pater fieri multarum gentium. Ceterùm sciebat Deum mentiri non posse. Deinde adduxit filium ad sacrificiū, non de promissionis veritate ambigens, sed ad Domini potestatem referens, quanam ratione iureiurando suo staret. Neque verò infrugifera res ei fuit, tentatio cum tanta acerbitate coniūcta. Edoctus enim est, veluti ex eo quod euenturum erat, resurrectionis à mortuis, omnem rationem superans atque stupendum miraculum: præterea venerandum atque ingens incarnationis Vnigeniti mysterium. Vnde & diuinus Paulus: *Fide,* inquit, *obtulit Abraham Isaac cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, in quo susceperat repromissiones (ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen) arbitrans, quia & à mortuis suscitare potens est Deus, vnde eum & in parabolam accepit.* Cùm enim successu temporis Deus ac Pater ipsum veluti radicem ac principiū innumerarum gentium ostēsurus esset, mortuo pro mundo Emmanuele, idcirco per hanc tentationem, vtiliter doctus est iustus Abraham immensum atque ineffabilem Dei ac Patris erga nos amorem; qui *proprio Filio non pepercit*, quemadmodū suprà diximus, *sed tradidit eum pro omnibus nobis* per fidem iustificatis, & in filios Abrahæ adscriptis. Si enim oportet etiam humano more loqui, equidem dixerim graue admodum atque arduum beato Abrahæ fuisse Dei de sacrificando filio suo præceptū. Quo pacto enim putas affectum fuisse,

Abraham cur à Deo tentatus fuerit.

Iob.38.2 secundum LXX.

Isaia 45.18. & 22.

Hebr 11.17. Gen.21.12. Rom.9.8. Gal.4.28.

Rom.8.32.

fuisse, cùm hoc illi imperatū esset: Vir enim erat affecta ætate, vnicum habens & quidem in senectute sua natum filium, cui præterea ætas omnem gignendi spem ademerat, seniorem etiam habens vxorem (erat enim etiam Sara grauis annis.) Is itaque filium impensè carū absque vlla cunctatione occidere iubetur vnigenitū, multisq; votis optatum. Quali verò manu putabat senex ensem in pueri iugulum immittere, adeoq; miserandam filij cædem patrare? An nō itaque consentaneum rationi fuerit acerbam cogitationum turbam cum iusti animo esse importunè colluctatā? Subinde quidem natura eum ad amorem, qui filijs debetur, impellēte: at rursum diuino præcepto amorē illum restinguente, & ad obedientiam velutiex necessitate quadā rapiente. Magnum itaque reuera est iusti miraculum, omnique laude superior pietas. Obtulit enim rationalem victimam, naturæ legibus valedicēs, & ineuitabiles amoris erga liberos stimulos proculcans, omniaque terrena amori erga Deum postponens. Idcirco etiam gloria affectus est, & amicus vocatus Dei, & tandem quod sperauit supra spem euenit. Factus enim est multarum atque adeò innumerabiliū gentium pater in CHRISTO, per quem & cum quo Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

τόπι τὸ τοῦ πράγματος ἐπιτεταγμένον; ἀνὴρ εἰς γῆρας ἐληλακὼς βαθύ, ἵνα καὶ ὀψιγενῆ πλατείας ἤδη παρῳχημένου τοῦ χρόνου, τὸ καὶ ἑτέρων δύνασθαι γενέσθαι πατὴρ, ἀφηλικεστέραν δὲ καὶ αὐτὴν ἔχων τὴν συνῳκισμένην. ἦν γὰρ καὶ αὐτὴ πρεσβῦτις ἡ Σάρρα. τὸν οὕτω τριπόθητον ἀποσφάττειν υἱὸν, ἀμελητὶ προσεττάττετο, τὸν μονογενῆ καὶ πολύευκτον. ποίᾳ γὰρ δυνάμει χειρὶ προσεδόκησεν ὁ πρεσβύτης καθιεῖναι μὲν τοῦ μειρακίου τὸ ξίφος, τὴν δὲ οὕτως ἐλεεινὴν κατὰ τοῦ ἰδίου γεννήματος τολμῆσαι σφαγήν; ἆρ' οὖν οὐκ ἐννοεῖν ἀκόλουθον ὅτι πικρὸς καὶ δριμὺς ἐννοιῶν ὄχλος τὴν τοῦ δικαίου ψυχὴν, ἀφορήτως καταπληκτίζετο; καὶ ποτὲ μὲν ἡ φύσις εἰς φιλοστοργίαν κατεβιάζετο· ποτὲ δὲ τὸ θεῖον ἐδυσώπει χρησμῴδημα, καὶ ταχὰ πρὸς ἀβούλητον εὐπείθειαν ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐκάλει. μέγα δὴ οὖν ἀληθῶς τὸ τοῦ δικαίου θαῦμα, καὶ παντὸς ἐπαίνου λοιπὸν τὸ θεοφιλές. προσεκόμιζε γὰρ τὸ λογικὸν ἱερεῖον, καὶ τοῖς τῆς φύσεως νόμοις ἐρρῶσθαι φράσας, καὶ τὸ ἀπαραίτητον τῆς φιλοστοργίας πατήσας τὸ κέντρον, καὶ τῶν ἐπιγείων οὐδὲν τῇ εἰς θεὸν ἀντιπαρεξάγων ἀγάπῃ. τοιγάρτοι καὶ δεδόξασται καὶ φίλος ἐκλήθη θεοῦ. καὶ εἰς πέρας αὐτῷ τὸ προσδοκηθὲν παρὰ τὴν ἐλπίδα ἐκβέβηκε. γέγονε γὰρ πολλῶν καὶ ἀναριθμήτων ἐθνῶν πατὴρ ἐν Χριστῷ. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De Isaac & Rebecca.

Περὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ῥεβέκκας.

IVstificatis per CHRISTVM, vnitatemque cum ipso per participationem Spiritus sancti, in beneplacito Patris consecutis sapiens Paulus ita scribit: *Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere* CHRISTO. Beati enim Apostoli veluti pronubi extiterunt, & eos qui remoti erant, propè statuērūt tantùm-non conglutinātes CHRISTO, spiritusque vnitate colligantes. Et asciscet quidem sibi ipsi Ecclesiam CHRISTVS, erigente ipsam, ac tantùm-non offerente Deo ac Patre proprioque Filio despondente. Ceterùm quòd mediantibus Sanctis, nemo dubitauerit. Siquidem diuinus Dauid præcinens nobis mysterium, ad ipsam alibi ait: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populū tuum, & domū patris tui, concupiuit rex pulchritudinē tuam: quia ipse est Dominus tuus, & seruies ei.* Testatus est autē etiam Paulus, vt modò dixi, veluti *sponsam quandam exhiberi* CHRISTO, fideles. Atqui venerādum adeò atque admirandum mysterium nihilominus quàm in nobis etiam in hoc rursus quispiam videat. Scriptum est enim: *Erat autem Abraham senior prouectus diebus, & Dominus benedixit Abraham per*

1. Cor. 11. 2.

Apostoli sunt veluti pronubi & ductores sponsæ.

Psal. 44. 11.

Gen. 24. 1.

Τοῖς ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοις, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἑνότητα διὰ τοῦ μεταλαχεῖν ἁγίου πνεύματος, ἐν εὐδοκίᾳ πατρὸς ἐκπεπληρωκόσιν, ὁ σοφὸς ἐπιστέλλει Παῦλος. ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ. κλήτορες γὰρ ὥσπερ καὶ νυμφαγωγοὶ γεγόνασιν, οἱ μακάριοι μαθηταὶ τοὺς ἐπὶ μακρὰν ποιοῦντες ἐγγὺς, καὶ μονονουχὶ κολλῶντες Χριστῷ, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἑνώσει συνδέοντες. καὶ παραστήσει μὲν ἑαυτῷ τὴν ἐκκλησίαν Χριστὸς διανιστάντος αὐτὴν, μονονουχὶ δὲ καὶ προσάγοντος τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ τῷ ἰδίῳ καταγγυῶντος υἱῷ. πλὴν ὅτι μεσιτευόντων ἁγίων οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. ὁ μὲν γὰρ θεσπέσιος Δαβὶδ προαναφωνῶν ἡμῖν τὸ μυστήριον, πρὸς αὐτήν που φησίν· ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. ὅτι αὐτός ἐστι κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. διωμολόγηκε δὲ καὶ ὁ Παῦλος, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, εἰά ἵνα νύμφην παραστῆσαι Χριστῷ τοὺς πεπιστευκότας. ἀλλὰ τὸ οὕτω σεπτὸν καὶ ἀξιάγαστον ἀληθῶς μυστήριον, κατίδοι τις ἂν, οὐχ ἧττον ἡμῖν, καὶ τῷδε δὴ πάλιν. γέγραπται γὰρ ὅτι καὶ Ἀβραὰμ ἦν πρεσβύτερος προβεβηκὼς ἡμερῶν, καὶ κύριος εὐλόγησε τὸν Ἀβραὰμ κατὰ πάντα.

» πάντα. καὶ εἶπεν Ἀβραὰμ τῷ παιδὶ αὐτοῦ τῷ
» πρεσβυτέρῳ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, τῷ ἄρχοντι πάντων
» τῶν αὐτοῦ. θὲς τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου, καὶ
» ἐξορκιῶ σε κύριον τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸν θεὸν τῆς
» γῆς. ἵνα μὴ λάβῃς γυναῖκα τῷ υἱῷ μου Ἰσαὰκ
» ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῶν Χαναναίων μεθ' ὧν ἐγὼ
» οἰκῶ ἐν αὐτοῖς. ἀλλ' εἰς τὴν γῆν οὗ ἐγενόμην
» πορεύσῃ, καὶ εἰς τὴν φυλήν μου, καὶ λήψῃ γυ-
» ναῖκα τῷ υἱῷ μου Ἰσαὰκ, ἐκεῖθεν. ταῦτα πα-
ραχρῆμα προσπεπηγότος τοῦ Ἀβραὰμ διώμνυτο
μὲν ὁ οἰκέτης παραχρῆμα, τῷ μηρῷ τοῦ δεσπό-
του τὴν χεῖρα ἐπιθείς. δι' οὗ παρέξεσι νοεῖν τὸ
μονονουχὶ κατὰ πάσης τῆς ἐπιμιξίας ἐξ αὐτοῦ γο-
νῆς πεποιῆσθαι τὴν ἐξωμοσίαν. ἐπαναθέμενος δὲ
καμήλοις δέκα πολλὰ τῶν Ἀβραὰμ ἀγαθῶν,
ἀφίκετο δρομαῖος εἰς τὴν μέσην τῶν πο-
ταμῶν. καὶ καταίρει μὲν εἰς πόλιν Ναχώρ. ὀ-
κλάζει δὲ τὰς καμήλους ἔξω τῆς πόλεως παρὰ τὸ
φρέαρ τοῦ ὕδατος. τὸ πρὸς ὀψὲ ἡνίκα ἐκπο-
ρεύονται αἱ ὑδρευόμεναι. ἀφικόμενος δὴ οὖν
ἐκεῖσε, θεὸν ἐλιπάρει λοιπὸν ἀνευρῶσαι τὴν ὁ-
δὸν καὶ καταδεῖξαι παρθένον εὐειδῆ καὶ φι-
λόξενον, καὶ ὄκνου τοῦ βλέποντος εἰς ἀγάπην κρείτ-
» τονα. ἔσται γάρ φησιν, ἡ παρθένος, ἣ ἐὰν ἐγὼ
» εἴπω, ἐπίκλινον τὴν ὑδρίαν σου ἵνα πίω. καὶ
» εἴπῃ πίε, καὶ τὰς καμήλους σου ποτιῶ, ἕως ἂν παύ-
» σωνται πίνουσαι, ταύτην ἡτοίμασας τῷ παιδί
» σου Ἰσαάκ. ἀλλ' ἧκεν οὐκ εἰς μακρὰν ἡ καλὴ
τῷ εἴδει καὶ εὐπρεπεστάτη παρθένος. φημὶ δὴ Ῥε-
βέκκα. ἐξαιτοῦντι δὲ πιεῖν, προσῆγεν ἑτοίμως. ἐ-
πηγγέλλετο δὲ καὶ αὐτὰς ποτιεῖν τὰς καμήλους.
καὶ εἰς ἔργον ἤγετο τὰ ἐπηγγελμένα. συμβάλλει
δὴ οὖν ὁ οἰκέτης ἐντεῦθεν, ὡς αὕτη λοιπὸν εἴη
καὶ οὐχ ἑτέρα. τοιγάρτοι ψέλλιά τε καὶ ἐνώτια λα-
βὼν, προσεκόμιζε τῇ νεανίδι. ἡ δὲ οἴκοι παρελ-
θεῖν, ἕπεσθαί τε αὐτῇ παραχρῆμα προσέταττ-
τεν. οὗ γεγονότος, ξενίζεται μὲν αὐτοῦ. λαμπρὰν
δὲ διήγησιν τοῦ ἰδίου δεσπότου τοῦ πλούτου ποιεῖται.
προσετίθει δὲ ὅτι ἕνα καὶ ἀγαπητὸν ἔχων υἱὸν τὸν
Ἰσαάκ. πάντα δέδωκεν αὐτῷ, καὶ δεσπόζει τῶν ὅ-
λων ὁ νεανίας. ἐπειδὴ δὲ ἀποτρέχειν ἤθελεν ὁμοῦ
τῇ νεανίδι λοιπὸν ὁ νυμφαγωγὸς διερωτῶσι
Ῥεβέκκαν εἰ συμβαδιεῖται τῷ κεκληκότι, καὶ ἀ-
σπαστὴν ποιήσεται τὴν ἀποδρομήν. ἡ δὲ κατανεύει
προθύμως. ἀφιγμένην δὲ οὕτως, εἰσοικίζεται
μὲν ἐθελοντὴς ἤδη ὁ Ἰσαάκ. παρεκλήθη δὲ οὕτως
σφόδρα, καί τοι τεθνεώσης αὐτῷ τῆς μητρὸς. μα-
κρὸς μὲν οὖν καὶ πολὺς τῆς ἱστορίας ὁ λόγος. πλὴν
ἐπιτεμόντες ὡς ἔνι ταύτην, διαρκῶς εἰρήκαμεν.
ἡκέτω δὴ οὖν τῆς θεωρίας ἡ δύναμις ἐπὶ τὸ λίαν
εὐτεχνὲς, καὶ τὸν τοῦ μυστηρίου τύπον ἀναδεικνύτω
πάλιν, ὡς ἐν ἀμυδραῖς μὲν ἔτι σκιαῖς, πλὴν
ὠδίνοντα τὴν ἀλήθειαν. οὐκ ἠξίωσεν Ἀβραὰμ
ἐκ τῶν θυγατέρων Χαναὰν ἁρμόσαι γυναῖκα τῷ
ἠγαπημένῳ, φημὶ δὴ τῷ Ἰσαάκ· ἀλλ' εἰς τὴν τῶν
εἰδωλολατρούντων χώραν τὸν γνήσιον ἀποτρέ-
χειν ἐκέλευεν οἰκέτην, φροντιοῦντα γυναικὸς τῆς
ὅτι μάλιστα πρεπωδεστάτης αὐτῷ. οὐ γὰρ ἠθέλησεν

omnia. Et dixit Abraham seruo suo seniori domus suæ principi suorum omnium: Pone manum tuam super femur meum, & adiurabo te per Dominum Deum cæli, & Deum terr[illegible], vt non accipias vxorem filio meo Isaac de filiabus Chananæorum, cum quibus ego habito inter ipsos; sed in terram meam, vbi natus sum ego, ibis, & in tribum meam, & accipies vxorem filio meo Isaac inde. Cùm itaque hęc pręcepisset Abraham, iurauit quidem statim seruus, imponens manum femori domini sui. Ex quo intelligere licet, ipsum toti generationi, quæ ex ipso oritura esset, iuramentum præstitisse. Oneratis itaque decem camelis multis diuitiis Abrahã, abijt velociter in Mesopotamiam, venitq; in ciuitatem Nachor, & quiescere fecit camelos extra ciuitatẽ apud puteum, de vespere quando egrediũtur aquatrices. Cùm igitur eò peruenisset, orauit Deum vt ipsi viam aperiret, ostenderetque virginem pulchram atque hospitalẽ, quæq; impigra esset ad amorem exhibendum. *Erit enim,* inquit, *virgo: cui si ego dixero, Inclina hydriam tuam vt bibam, & dixerit mihi: Bibe, & camelos tuos potabo, donec vtiq; cessent bibentes, hanc præparasti seruo tuo Isaac.* Venit itaq; statim puella decora aspectu pulcherrimaque virgo, *Rebecca* inquam. Petenti verò potum, promptissimè dedit, promisit verò se etiam camelis potum daturam, statimq; promissa exequitur. Colligit verò ex his indicijs seruus ipsam esse, neque aliam. Acceptis igitur armillis & inauribus, dedit puellæ. Illa verò vt domum suam eat, ipsamque sequatur, monet. Quo facto excipitur ibi hospitio, & insignem de domini sui diuitijs narrationem instituit. Adiecit verò quòd cùm vnicum & carum imprimis haberet filium *Isaac*, ipsi omnia dederit, quodque eius omnium sit dominus. Postquam verò pronubus discedere voluit vnà cum puella, interrogant Rebeccam, an cum eo ire velit, & an libenter discedat. Ipsa verò promptè annuit. Isaac autem ad se adductam in domum suam lætus inducit, consolatusque est vehementer, etiamsi mater ipsius mortua fuerit. Longus itaque est historiæ sermo. Ceterùm nos enim in summam redigentes, quod satis est diximus. Spiritualem igitur sensum artificiosè inquiramus, & mysterij typum veluti obscuris quibusdam vmbris inuolutum indagemus, veritatemque eruamus. Dedignatus est Abraham dilecto filio suo, Isaac nimirum, vxorem ex filiabus Chananæorum dare, sed in regionem idololatrarum proprium suum seruum emisit, qui vxorem maximè illi seruientem quæreret. Neque enim

Gen. 24. 10.

Abraham filio suo Isaac vxorem è terra Chananæorum dare recusans quid significet.

voluit Deus ac Pater, Iudæorum Synagogã CHRISTO copulare, qui in Isaac significatur. Serò enim natus & dilectus est Isaac. Apparuit autẽ etiam in vltimis temporibus CHRISTVS, & est dilectus, *delectatioq́; & exultatio*; hoc enim interpretatur *Isaac*. Quòd verò Chananæi typus sint Israëlitarum, manifestum fuerit, & quidem facilè admodum ex ipsa nominis interpretatione. Chananæi enim parati ad humiliationem. Quibus enim conueniat ad humiliationem ire, aut potiùs peruenire, quã Iudæis? Humiliati siquidem sunt excidentes à gloria Dei, & in quæuis absurdissima prolapsi. Quocirca nõ ex Chanaan, sed ex Mesopotamia, sponsa Isaac. Nam, vt dixi, non ex Iudæis sed ex Gentibus Ecclesia spiritualiter Christo est copulata. Ceterùm per voluntatẽ Patris, intercedentibus interim seruis maximè fidelibus; vt intelligamus discipulos, qui *dispẽsatores atq; administratores fuerũt mysteriorũ Christi*, in quorum manu tãtùm-non fuerũt omnia, quę in ędibus ipsius. Hi relicta Iudęa, quemadmodũ ferè Abrahę seruus regione Chananęorũ, ad idololatras sese contulerunt, gestantes quodammodo Dei ac Patris bona, ac cælesti sapientia mentẽ refertam habẽtes, ac Spiritus sancti donis pleni. Animaduerte autẽ quo pacto serui Abrahæ nomẽ non exprimitur: vt in omnes fideles ac probatos discipulos ministerij typus extendatur. Et quieuit quidem ille ad puteum aquę sub vesperũ, precibusq́; Dei auxilium inuocauit, & ad aquã virginem probare voluit. Venerunt autem etiam sancti discipuli ad Gentium regiones sub vesperum, hoc est, in vltimis sęculi temporibus, & ad aquas spiritualem virginem probarunt. Accommodatissima enim est, optimeq́; comparata Ecclesia ad hauriẽdum *viuificantem sermonem ex fontibus Saluatoris*, sicut scriptum est. Habet autem vberrimè quod ad mentis habilitatem pertinet, ad suppeditandum alijs quæ vitam probent. Dedit enim Rebecca potum ipsi seruo & camelis. Ac seruus quidem typus fuerit nũc Israëlitarum. Homines enim legem habentes pædagogum CHRISTIque mysterium adhuc in vmbris latens, ceterùm non omnino disciplina sacrorum carentes: Gẽtes verò nihil à iumentis rationis expertibus differentes, meritò camelis cõparatę sunt. Immundũ enim secũdùm legẽ hoc animal est. Huiusmodi verò omnino sunt, qui Deum naturaliter ac verè existentem non cognoscunt. Abundè igitur Ecclesię suppetit ad irrigandum sacris ac diuinis fluentis eos, qui ex Iudæis orti sunt, ad amorem in CHRISTVM amplectendum, tum eos qui ex Gen-

Isaac quid significet.

Chananæi quid significent.

1. Cor. 4. 1.

Esaia 12. 3.

Gentes camelo comparata.

ἠθέλησεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν συνάψαι Χριστῷ, ὃς ἐν Ἰσαὰκ σημαίνεται. ὀψιγενὴς γὰρ ὁ Ἰσαὰκ καὶ ἀγαπητός. πέφηνε δὲ καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ὁ Χριστὸς, καὶ ἔστιν ἠγαπημένος τέρψις τε καὶ ἀγαλλίασμα. ἑρμηνεύεται γὰρ οὕτως ὁ Ἰσαάκ. ὅτι δὲ Χαναναῖοι τύπος ἂν νοοῖντο τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ, σαφὲς ἂν γένοιτο, καὶ μάλα ῥαδίως ὡς ἀπό γε τῆς τοῦ ὀνόματος ἑρμηνείας. Χαναναῖοι γὰρ ἕτοιμοι πρὸς ταπείνωσιν. τίσι δ᾽ ἂν πρέποι τὸ μέλλειν ἐλθεῖν εἰς ταπείνωσιν, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ ἥκειν, πλὴν ὅτι τοῖς Ἰουδαίοις; τεταπείνωνται γὰρ τῆς ἐν Χριστῷ δόξης ὠλισθηκότες, καὶ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων καταῤῥιμμένοι. οὐκοῦν οὐκ ἐκ Χαναὰν, ἀλλ᾽ ἐκ μέσης τῶν ποταμῶν τῷ Ἰσαὰκ ἡ νύμφη. ὡς γὰρ ἔφην, οὐκ ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλ᾽ ἐξ ἐθνῶν ἡ συνηρμοσμένη τῷ σωτῆρι Χριστῷ πνευματικῶς ἐκκλησία. πλὴν, διὰ βουλῆς τοῦ πατρὸς, μεσολαβούντων οἰκετῶν τῶν ὅτι μάλιστα πιστῶν καὶ γνησίων, ἵνα νοῶμεν τοὺς μαθητὰς, οἳ καὶ ταμίαι γεγόνασι καὶ οἰκονόμοι τῶν Χριστοῦ τοῦ θεοῦ μυστηρίων, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐν χερσὶν ἔχοντες πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. οὗτοι καταλελοιπότες τὴν Ἰουδαίαν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ τοῦ Ἀβραὰμ οἰκέτης τὴν Χαναναίαν, εἰς τὴν τῶν εἰδωλολατρούντων χώραν κατέβαινον, ἀναθέμενοι τρόπον τινὰ τὰ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀγαθὰ, καὶ πλήρη μὲν ἔχοντες τὸν νοῦν σοφίας τῆς ἄνωθεν, ἐπίμεστοι δὲ χαρισμάτων τῶν διὰ τοῦ πνεύματος. ἐπιτήρει δὲ ὅτι καὶ ἀνώνυμος ὁ οἰκέτης τοῦ Ἀβραὰμ, ἵνα κατὰ παντὸς φέρηται μαθητοῦ πιστοῦ τε καὶ δεδοκιμασμένου, τῆς διακονίας ὁ τύπος. καὶ κατέλυσε μὲν ἐκεῖνος πρὸς τῷ φρέατι τοῦ ὕδατος πρὸς ἑσπέραν, παρακαλεῖ δὲ δι᾽ εὐχῆς θεὸν γενέσθαι συλλήπτορα, καὶ ἐφ᾽ ὕδατος τὴν παρθένον ἤθελε δοκιμάζειν. ἐπεφοίτησαν δὲ καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ταῖς τῶν ἐθνῶν χώραις τὸ πρὸς ἑσπέραν, τουτέστιν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, καὶ παρ᾽ ὕδασι τὴν νοητὴν ἐδοκίμαζον παρθένον. ἐπιτηδειοτάτη γὰρ λίαν ἡ ἐκκλησία, καὶ εὐρώστως ἔχουσα πρός γε τὸ δύνασθαι φημὶ τὸν ζωοποιὸν ἀρύσασθαι λόγον, ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἔχει δὲ καὶ οὐκ ἀνικάνως τό γε ἧκον εἰς νοῦ καὶ φρενὸς ἐπιτηδειότητα πρὸς τὸ καὶ ἑτέροις δύνασθαι χορηγεῖν τὰ τελοῦντα πρὸς ζωήν. ἐπότιζε γὰρ ἡ Ῥεβέκκα, αὐτόν τε τὸν οἰκέτην καὶ τὰς καμήλους. καὶ ὁ μὲν οἰκέτης, τύπος ἂν νοοῖτο νυνὶ τῶν ἐξ Ἰσραήλ. ἄνθρωποι γὰρ οἱ νόμον ἔχοντες ἤδη παιδαγωγὸν, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς μὲν ἔτι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, πλὴν οὐκ ἀμυσταγώγητοι παντελῶς. κτηνῶν δὲ ἀλόγων οὐδὲν διαφέροντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, οἳ καὶ ταῖς καμήλοις παρεικάζοντο ἂν εἰκότως. ἀνίερον γὰρ κατὰ νόμους τὸ ζῶον. τοιοίδε πάντως οἱ μήπω θεὸν εἰδότες τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς. ἱκανωτάτη δὲ οὖν κατάρδειν ἡ ἐκκλησία, τοῖς ἱεροῖς τε καὶ θείοις νάμασι τούς τε ἐξ Ἰουδαίων ἥκοντας, ἐπὶ τὸ δεῖν ἑλέσθαι τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην. καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν

θνῶν κεκλημένους. ἐπειδὴ δὲ τοιαύτην οὖσαν οἱ μαθηταὶ τεθέανται τὴν παρθένον· ψελλίοις τε αὐτὴν κατηγλάιζον εὐθέως. καὶ μὴν καὶ τὸν ἐν ὠσὶ προστεθεῖσαν κόσμον· τουτέστι λαμπρὰν ἀποτελοῦν καὶ ἐκπρεπεστάτην τοῖς εἰς ὑπηκοΐαν αὐχήμασι. κεκοσμημένη γὰρ ἀκοὴ, παραδηλώσειεν ἂν τὸ ὑπήκοον. περιφανῆ δὲ ὥσπερ ὁρᾶσθαι παρεσκεύαζον, καὶ τοῖς ἐξ ἔργων ἤτοι χειρῶν κατορθώμασιν. οἶμαι γὰρ τοῦτο τὸ καὶ αὐταῖς ἐνεῖναι χερσὶ τὰ ψέλλια. καὶ ὁ μὲν οἰκέτης ὁ τοῦ Ἀβραὰμ ἀφηγεῖτο τοῖς ἐν Χαρρὰν, τοῦ ἰδίου δεσπότου τὸν πλοῦτον, καὶ ὅτι μόνον ἕνα καὶ ἠγαπημένον ἔχει τὸν κληρονόμον. μεμυσταγωγήκασι δὲ τὰ ἔθνη, καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, τὸν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀνακηρύττοντες πλοῦτον, τὴν ἐλπίδα, τὴν ζωὴν, τὸν ἁγιασμόν. εἷς δὲ ὅτι καὶ μόνος υἱὸς κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς ὁ Χριστὸς, ὃς καὶ τῶν ὅλων τέθειται κληρονόμος ἀπήγγελλον ἐναργῶς. καὶ ἠρωτᾶτο μὲν ἡ παρθένος, εἰ συμβαδιεῖται τῷ οἰκέτῃ προθύμως. ἡ δὲ κατένευεν εὐθύς. ἑτοιμοτάτη γὰρ λίαν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, μονονουχὶ δὲ καὶ θερμὴ πρὸς ἀγάπην τὴν ἐπὶ Χριστῷ. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ περὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἀγέλης, „τῇ ἑτοιμασίᾳ τῆς καρδίας „αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς σου. ἐπεὶ δὲ συνήφθη λοιπὸν ὁ Ἰσαὰκ τῇ Ῥεβέκκᾳ, παρεκλήθη, φησὶ, περὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. πάρεστι δὴ οὖν καὶ διὰ τοῦδε νοεῖν ὅτι λελύπηται μὲν ὁ Χριστὸς μονονουχὶ τεθνεώσης διὰ τῆς ἀπιστίας τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, ἐξ ἧς καὶ αὐτὸς κατὰ σάρκα γεγέννηται. ἐπειδὴ δὲ γέγονε νυμφίος τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, κατέληξε τρόπον τινὰ τῆς ἐπ' ἐκείνῃ λοιπὸν κατηφείας. εἴρηται γάρ που διὰ φωνῆς προφητῶν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ ἔσται ὃν τρόπον „εὐφρανθήσεται νυμφίος ἐπὶ νύμφῃ, οὕτως „εὐφρανθήσεται κύριος ἐπὶ σοί. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ „τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

tibus vocati sunt. Cùm verò discipuli virginem talem sunt conspicati, inauribus statim decorarunt, & quidē auribus ornatum addiderunt, hoc est splendidam ornatissimamq́ue obedientiæ gloria effecerunt. Ornatus enim auditus, obedientiam significat. Conspicuam autem videri etiam manuum operibus curarūt, hoc enim significare arbitror armillas manibus additas. Porrò seruus Abrahę cōmemorabat ijs qui in Charan diuitias, domini sui, quodq́; vnicum eumq́; carissimum haberet hæredē. Docuerunt verò etiam discipuli gentes Dei ac Patris diuitias prædicantes spem, vitam, sanctificationem, quodque vnus ac solus filius secundùm naturam ac verè sit CHRISTVS, qui vniuersorū hæres sit declaratus, apertè annuntiarunt. Atqui interrogatur virgo quidem, an libenter cum seruo sit abitura. Ipsa verò statim annuit. Promptissima enim est Ecclesia ex Gentibus, ac tantùm non feruens ad dilectionem CHRISTI: quod & diuinus Dauid testatur de Gentium grege ita dicēs: *Alacritati cordis ipsorum inclina aurem tuam.* Postquam verò copulatus est Isaac Rebeccæ, *consolatus est*, inquit, *super matre sua*. Ex hoc itaque facilè intelligi potest, quòd doluerit quidem CHRISTVS mortem quodammodo Synagogæ Iudæorum ob incredulitatem, ex qua ipse secundùm carnem natus erat. Postquam verò sponsus Ecclesiæ Gentium est effectus, deposuit quodammodo mœrorem, quem ea de re conceperat. Dictum enim est alibi per vocem Prophetę ad Ecclesiam: *Et erit quemadmodum lætabitur sponsus super sponsa, sic lætabitur Dominus super te*, per quem & cum quo Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Inaures typus obedientiæ.

Armilla manibus applicata typus bonorum operū.

Psal. 9. 36.

Isaia. 62. 5.

Περὶ τοῦ Ἠσαῦ καὶ τοῦ Ἰακὼβ, ὅτι εἰς τύπον τίθενται τῶν δύο λαῶν, τοῦ τε Ἰσραὴλ, καὶ τοῦ διὰ πίστεως τοῦ ἐν Χριστῷ.

„Αὗται δὲ αἱ γενέσεις Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ Ἀβραάμ· Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ. ἦν δὲ „Ἰσαὰκ ἐτῶν τεσσαράκοντα, ὅτε ἔλαβε τὴν Ῥεβέκκαν, θυγατέρα Βαθουὴλ τοῦ Σύρου ἐκ τῆς „Μεσοποταμίας, ἀδελφὴν Λάβαν τοῦ Σύρου ἑαυ„τῷ γυναῖκα. ἐδεῖτο δὲ Ἰσαὰκ κυρίου περὶ Ῥε„βέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ· ὅτι στεῖρα ἦν. ἐπή„κουσε δὲ αὐτοῦ ὁ θεὸς, καὶ ἔλαβεν ἐν γαστρὶ Ῥε„βέκκα ἡ γυνὴ αὐτοῦ· ἐσκίρτων δὲ τὰ παιδία „ἐν αὐτῇ. εἶπε δὲ, εἰ οὕτως μοι μέλλει γίνεσθαι· „ἵνα τί μοι τοῦτο; ἐπορεύθη δὲ πυθέσθαι πα„ρὰ κυρίου. καὶ εἶπε κύριος αὐτῇ, δύο ἔθνη ἐν „τῇ γαστρί σου εἰσὶ, καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου

De Esau & Iacob: quòd sint typus duorum populorum, Israëlitici nimirum, & eius qui per fidem in CHRISTVM.

Hae sunt generationes Isaac, filij Abraham. Abraham genuit Isaac. Erat autem Isaac annorum quadraginta quando accepit Rebeccam, filiam Bathuel Syri, ex Mesopotamia, sororem Laban Syri, sibi vxorem. Deprecatus est autem Isaac pro Rebecca vxore sua Dominum, quia erat sterilis. Exaudiuit autem eum Deus, & concepit Rebecca in vtero vxor eius. Saltabant autem pueri in ea. Dixit autem, Si sic futurum erat, quid necesse fuit concipere? Abijt autem interrogare à Domino. Et ait Dominus illi, Duæ gentes in vtero tuo sunt; & duo populi ex ventre tuo

Gen. 25. 19.

diuidentur. Et populus populum superabit, & maior seruiet minori. Et impleti sunt dies, vt pareret ipsa, & huic erant gemini in vtero eius. Egressus est autem primogenitus rufus totus, & sicut pellis hispidus: vocauit autem nomen eius Esau. Et protinus egressus est frater eius, & manus eius apprehendens calcaneum Esau, & vocauit nomen eius Iacob. Isaac autem erat annorum sexaginta quando peperit eos Rebecca. Creuerunt autem iuuenes. Et fuit Esau homo venandi gnarus, & rusticus: Iacob autem fuit homo simplex, habitans domi. Dilexit autem Isaac Esau, quia venatio eius cibus ei: Rebecca autem diligebat Iacob. Coxit autem Iacob † coctionem lentis. Venit autem Esau de agro deficiens, & dixit Esau Iacob, Ciba me de coctione tua rufa hac, quia deficio. Propter hoc vocatum est nomen eius Edom. Dixit autem Iacob Esau: Vende mihi hodie primogenita tua. Dixit autem Esau: Ecce ego vado mori, & vt quid mihi ista primogenita? Et dixit ei Iacob, Iura mihi hodie. & iurauit ei. Vendidit autem Esau primogenita sua. Iacob autem dedit Esau panem & coctionem lentis, & comedit & bibit, & surgens abijt & vilipendit Esau primogenita sua.

† Vulg. pulmentum.

Patrem quidem multarũ gentium futurũ Abraham, Deus (qui mentiri non potest) promiserat, progeniéq; ex eo oriturã, innumerabilẽ fore sursum deorsum confirmarat. *Sicut arena enim*, inquit, *numerari non poterit, & sicut stella cæli*. Ceterùm eximiæ adeo laudis termini, non in Israëlitico solùm populo sunt circumscripti, verùm etiã in Gentium grege. Accersiti enim sunt per fidem, atque huiusmodi magis sunt in Isaac, hoc est, ex promissione: quod & sapientissimus Paulus testatur scribens: *Prouidens autem Scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænuntiauit Abrahæ; Quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt benedicentur cum fideli Abraham. Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum est, quia iustus ex fide viuet: lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in illis.* Promissiones igitur impletæ sunt, non omnino per eos, qui in lege instituti sunt, sed per eos qui per fidem iustificati sunt. Ingressum est autem diuino consilio mandatum per Moysem non neglecta promissione, sed vt instruat, & paulatim deducat ad vocationem per fidem: cumque eorum, qui iam antea ingressi sunt, imbecillitatem arguat vtilissimam ac necessariã omnibus, quo pacto demonstrat deinceps gratiam, quam per fidem

Gen. 22. 17.

Galat. 3. 8.

διαστελήσονται. καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει. καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάττονι. καὶ ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ τῇδε ἦν δίδυμα ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς. ἐξῆλθε δὲ ὁ υἱὸς ὁ πρωτότοκος πυῤῥάκης ὅλος ὡσεὶ δορὰ δασύς. ἐπεκάλεσε δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἠσαῦ. καὶ μετὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἐπειλημμένη τῆς πτέρνης Ἠσαῦ. καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰακώβ. Ἰσαὰκ ἦν ἐτῶν ἑξήκοντα, ὅτε ἔτεκεν αὐτοὺς Ῥεβέκκα. ηὐξήθησαν δὲ οἱ νεανίσκοι. καὶ ἦν Ἠσαῦ ἄνθρωπος εἰδὼς κυνηγεῖν ἄγροικος. Ἰακὼβ δὲ ἄνθρωπος ἄπλαστος οἰκῶν οἰκίαν. ἠγάπησε δὲ Ἰσαὰκ τὸν Ἠσαῦ. ὅτι ἡ θήρα αὐτοῦ βρῶσις αὐτῷ. Ῥεβέκκα δὲ ἠγάπα τὸν Ἰακώβ. ἥψησε δὲ Ἰακὼβ ἕψημα. ἦλθε δὲ Ἠσαῦ ἐκ τοῦ πεδίου ἐκλείπων. καὶ εἶπεν Ἠσαῦ τῷ Ἰακώβ· γεῦσόν με ἀπὸ τοῦ ἑψήματος τοῦ πυῤῥοῦ τούτου, ὅτι ἐκλείπω ἐγώ. διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐδώμ. εἶπε δὲ Ἰακὼβ τῷ Ἠσαῦ· ἀπόδου σήμερον τὰ πρωτοτόκιά σου ἐμοί. καὶ εἶπεν Ἠσαῦ· ἰδοὺ ἐγὼ πορεύομαι τελευτᾶν, καὶ ἵνα τί μοι ταῦτα τὰ πρωτοτόκια; καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἰακώβ· ὄμοσόν μοι σήμερον· καὶ ὤμοσεν αὐτῷ. ἀπέδοτο δὲ Ἠσαῦ τὰ πρωτοτόκια τῷ Ἰακώβ. Ἰακὼβ δὲ ἔδωκε τῷ Ἠσαῦ ἄρτον καὶ ἕψημα φακοῦ· καὶ ἔφαγε καὶ ἔπιε, καὶ ἀναστὰς ᾤχετο. καὶ ἐφαύλισεν Ἠσαῦ τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ. πατέρα μὲν ἔσεσθαι πολλῶν ἐθνῶν τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ ψευδοεπεῖν οὐκ εἰδὼς, ἐπηγγέλλετο θεὸς καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα, τὸ ἐξ αὐτοῦ φανεῖσθαι πλῆθος ἄνω τε καὶ κάτω διισχυρίζετο. ὡσεὶ ἄμμος γὰρ ἔσται, φησὶν, ἡ ἀναρίθμητος. καὶ ὡσεὶ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει. ἀλλὰ τὸ οὕτω περιφανοῦς εὐκλείας τὸ πέρας ἐκβέβηκεν, οὐκ ἐν γε δὴ μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαις. εἰσκεκλήωνται γὰρ διὰ πίστεως, καὶ εἶεν ἂν οἱ τοιοίδε μᾶλλον ἐν Ἰσαὰκ, τουτέστιν ἐξ ἐπαγγελίας, καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ σοφώτατος Παῦλος. προϊδοῦσα δὲ ἡ γραφὴ ὅτι ἐκ πίστεως τὰ ἔθνη δικαιοῖ ὁ θεὸς, προευηγγελίσατο τῷ Ἀβραὰμ ὅτι ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη. ὥστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ. ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσί. γέγραπται γὰρ ὅτι ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά. ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ θεῷ, δῆλον ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὁ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς. ἄραρεν οὖν ὅτι τὰ ἐπηγγελμένα διεπεραίνετο. καὶ οὐχὶ δὴ πάντως διὰ τῶν ἐν νόμῳ παιδαγωγουμένων, ἀλλὰ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων. παρεισέδυ δὲ οἰκονομικῶς ἡ διὰ Μωσέως ἐντολὴ οὐκ ἠμελημένης τῆς ἐπαγγελίας· ἀλλ' ἵνα παιδαγωγῇ καὶ ἀνακομίζηται βραχὺ πρὸς τὴν διὰ πίστεως κλῆσιν. καὶ τῶν ἤδη προσβεβηκότων ἐλέγχουσα τὴν ἀσθένειαν, χρειωδεστάτην ἅπασι καὶ ἀναγκαίαν ἤδη πως ἀποδείξῃ λοιπὸν τὴν διὰ πίστεως χάριν

καὶ

καὶ τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν; ἔφη δὲ οὕτω πάλιν
» ὁ θεσπέσιος Παῦλος. ἀδελφοὶ κατὰ ἄνθρωπον
» λέγω. ὅμως ἀνθρώπου διαθήκην κεκυρωμέ-
» νην οὐδεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται. τῷ δὲ Ἀ-
» βραὰμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρ-
» ματι αὐτοῦ. οὐ λέγει καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ
» πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός. καὶ τῷ σπέρματί σου
» ὅς ἐστι Χριστός. τοῦτο δὲ λέγω διαθήκην κεκυ-
» ρωμένην ὑπὸ θεοῦ. ὁ μετὰ τετρακόσια καὶ τριά-
» κοντα ἔτη γεγονὼς νόμος, οὐκ ἀκυροῖ εἰς τὸ κα-
» ταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν. εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κλη-
» ρονομία, οὐκέτι ἐξ ἐπαγγελίας, τῷ δὲ Ἀβραὰμ
» δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ θεός. προσεπάγει
δὲ τούτοις καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς τῆς τοῦ νόμου προεισβο-
» λῆς οὕτω λέγων. τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων
» χάριν προσετέθη ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ
» ἐπήγγελται, διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ
» μεσίτου. ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν. ὁ δὲ θεὸς εἷς
» ἐστιν. ὁ οὖν νόμος κατὰ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ; μὴ
» γένοιτο. εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωο-
» ποιῆσαι, ὄντως ἐκ νόμου ἂν ἦν ἡ δικαιοσύνη. ἀλ-
» λὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρ-
» τίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ
» δοθῇ τοῖς πιστεύουσι. πρὸ δὲ τοῦ ἐλθεῖν τὴν πίστιν,
» ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκλειόμενοι εἰς τὴν
» μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι. ὥστε ὁ νόμος
» παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πί-
» στεως δικαιωθῶμεν. ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως οὐκ ἔτι
» ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν. πάντες γὰρ υἱοὶ θεοῦ
ἐστὲ διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. οὐκοῦν ἥ-
κιστα μὲν ἐνδοιάσειέ τις ἄν, ὡς ἔλεγχος ἦν ὁ νό-
μος τῆς τῶν παιδαγωγουμένων ἀσθενείας· παρα-
δεικτικὸς δὲ μᾶλλον πλαισμάτων καὶ ἁμαρτίας.
» οὗ γάρ, φησιν, οὐκ ἔστι νόμος οὐδὲ παράβασις. καὶ
» πάλιν. τὴν δὲ ἁμαρτίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ διὰ
» νόμου. καὶ ἐλθούσης τῆς ἐντολῆς, φησίν, ἡ ἁμαρτία
» ἀνέζησεν. ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. καὶ πάλιν. ἄχρι γὰρ νό-
» μου ἦν ἁμαρτία ἐν κόσμῳ· ἁμαρτία γὰρ οὐκ
» ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου. ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν
» κατεργάζεται. πεπαιδαγώγηκε τοίνυν ὁ νό-
μος ἐπὶ Χριστὸν ἐλέγχων τοὺς παραβαίνον-
τας, καὶ αὐτῇ πείρᾳ διδάσκων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς,
ὡς ἔστιν ἀμήχανον τὸ ἐκ νόμου διαδρᾶναι γρα-
φὴν τὸ εἰς ἁμαρτίαν εὔκολον ἠρρωστηκότα τὸν
ἄνθρωπον· δεῖ δὲ πάντως αὐτῷ τῆς διὰ Χριστοῦ
σωτηρίας, τοῦ δικαιοῦντος ἐν πίστει καὶ οἰκτιρμοῖς. πρό-
δηλον οὖν, ὅτι τῆς ἐφ' ἡμῖν οἰκονομίας ὁ λόγος ἀ-
ναγκαιοτάτην ἀπέφηνε τὴν διὰ Μωσέως ἐντο-
λῆς τὴν οἱονεὶ προανάδειξιν τῆς κατόπιν εὐθὺς καὶ ἐν
Χριστῷ δραμούσης χάριτος παρακομιζούσης εἰς
μέσον τὸ ἐξ ἐπαγγελίας θεοῦ προαναφωνούμενον
σπέρμα, τουτέστι τοὺς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. γέ-
γονε γὰρ οὕτω πατὴρ ἀναριθμήτων ὁ θεσπέσιος
Ἀβραάμ. ἄθρει δὴ οὖν ἄθρει τῆς οἰκονομίας τὸ σχῆ-
μα διαπεπλασμένον ἀστείως ὡς ἐν τύπῳ πάλιν
τῇ τῶν ἀδελφῶν ξυνωρίδι τῇ ἐξ Ἰσαάκ. Ἡσαῦ τέ
φημι, καὶ μέντοι καὶ Ἰακώβ. οὐκοῦν εἴρητο παρὰ
θεοῦ πρὸς τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ, ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα. διερμηνεύων δὲ τὸ χρησμῴδημα,

consequimur, iustificationemque in CHRISTO? Diuinus autem Paulus ita rursum ait: *Fratres (secundùm hominē dico) tamen hominis confirmatū testamentū nemo spernit aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dicit Et seminibus, quasi in multis: sed quasi in vno, Et semini tuo, qui est* CHRISTVS. *Hoc autem dico testamentum confirmatum à Deo, quæ post quadringētos & triginta annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione, Abrahæ autem per repromissionem donauit Deus.* Adijcit verò statim rationē cur lex priùs inducta sit, ita dicens: *Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non est. Deus autem vnus est. lex ergo aduersus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide* IESV CHRISTI *daretur credentibus. Priùs autem quàm veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in* CHRISTO, *vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides; iam non sumus sub pædagogo. Omnes enim filij Dei estis per fidem quæ est in* CHRISTO IESV. Nemo itaq; dubitauerit, legē esse accusatricē eorum, qui instituti sunt imbecillitatis, & lapsuum peccatorumq; nostrorū iudicatricē. *Vbi enim*, inquit *non est lex, neque præuaricatio.* & rursus: *Peccatū non noui nisi per legem. Et veniente mandato*, inquit, *peccatū reuixit, ego verò mortuus sum.* Et iterum: *Vsque ad legem erat peccatum in mundo. Peccatum enim non imputabatur non existente lege. Lex siquidē iram operatur.* Lex igitur manu quodammodo ducit ad CHRISTVM, arguens trāsgressores, ipsoque experimento docens mortales, quòd impossibile sit procliuitate ad peccatū laborantes effugere accusationem ex lege, sed omnino salute per CHRISTVM indigere, qui iustificat in fide & miserationibus. Manifestum itaque est, quòd ad salutis nostrę administrationem necessarium maximè fuerit mandatum per Moysen priùs proponi, subsequente statim gratia in CHRISTO, atque in medium proferente Dei promissione prædictum sęculo, hoc est, qui in CHRISTO sunt per fidem. Ita enim factus est Abraham pater innumerabilium gentium. Vide itaque diuini consilij rationem ac formam, veluti in typo adumbratam, in duobus inquam fratribus filiis Isaac, Esau nimirum & Iacob. Dictum igitur est à Deo ad diuinum Abraham, *quia in Isaac vocabitur tibi semen.* Explicans autem oraculū

Gal. 3. 15.

Lex accusatrix est nostra imbecillitatis & peccatorum

Rom. 4. 15.

Rom. 7. 7.

Rom. 7. 9.

Rom. 5. 13.

Rom. 4. 15.

Esau & Iacob typus veteris legis & noua.

Gal. 3. 16.

Paulus legis peritus, *Abrahæ dictæ sunt promissiones*, inquit, *& semini eius. non dicit, Et seminibus. quasi in multis, sed quasi in vno, Et semini tuo qui est* CHRISTVS. In CHRISTO ergo promissiones impletæ sunt, & in imaginem ac typum illius positus est Isaac. Interpretatur autem hæc vox, *gaudium* & *exultatio*. Porro Dauid CHRISTVM etiam exultationem vocat, dicens veluti ex persona eorum qui salutem per ipsum vehementer desiderabant, *Exultatio mea, erue me à circundantibus me.* Euasimus enim in CHRISTO latronum insultus, & proculcauimus in ipso scorpios & serpentes, & super aspidem & basiliscum ambulauimus, credentes. Quòd verò *exultatio* CHRISTVS in sacris Litteris vocatus sit, propheticus etiã sermo testatur. Ita enim habet: *Et oriri faciet Dominus iustitiam & exultationem coram omnibus gentibus*, Factus siquidẽ est Emmanuel non solis Israëliticis, verùm etiam omnibus per vniuersum orbem terrarum gentibus ac populis *iustitia & exultatio*. Iustificati enim sumus in ipso, veterisque maledictionis infamiam à nobis remouimus. Induti enim quodammodo sumus lætitiam & gaudium, à morte & peccato liberati, & quid non supernorum bonorum à Deo consecuti? Idcirco etiam glorificare docti sumus, dicentes: *Exultet anima mea in Domino. Induit enim me vestem salutarem, & tunicam letitiæ.* Porro quænam sit hæc tunica lætitiæ Paulus explicat dicens: *Quotquot enim in* CHRISTO *baptizati estis*, CHRISTVM *induistis.* Et rursum: *Induimini Dominum* IESVM CHRISTVM, *& carnis curam ne geratis, ad concupiscentiam.* Exultatio igitur Isaac veluti in typum CHRISTI in his commentationibus vtilissimè nobis accipitur. Huius autẽ vxor fuit Rebecca. Interpretatur verò etiam hæc, *Summa patientia.* Sed & huius personam in Ecclesiæ typum accipiemus, cuius gloria in patiẽtia. Porro huius filijs, ijs inquam, qui in fide & spiritu degunt, via ad salutem est, patientia. Ita enim sacræ Litteræ ipsis proclamãt, subinde quidem: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* subinde verò: *Patientia vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.* Vide itaque Rebeccam tardè quidem atque ægrè vterũ ferentem (anus enim erat) quæ tamen ob summam Dei erga Isaac munificentiam atque amorem pepererit: Esau quidem primogenitum, statimq; post hunc Iacob, per quos optimè quidem nobis rursum duo populi, Israëliticus nimirum & Gentilis, exprimantur. Atqui primogenitus quidem Israël. Prior enim vocatus est per legem: secundus

Isaac quid significet.

CHRISTVS exultatio à Dauide dictus.

Psal. 31. 7.

Psal. 90. 13.

CHRISTVS in sacris litteris exultatio vocatur.

Isaia 61. 11.

Isaia 61. 10.

Tunica lætitiæ quæ sit

Gal. 3. 27.

Rom. 13. 14.

Rebecca quid significet.

Patientia, salutis via.

Luc. 21. 19.
Heb. 10. 36.

Esau & Iacob typus duorum populorum Israëlitici & Gentilis.

νομομαθὴς ὢν ὁ Παῦλος. τῷ δὲ Ἀβραὰμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, φησὶ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. οὐ λέγει καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν. ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνὸς, καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅ ἐστι Χριστός. οὐκοῦν ἐν Χριστῷ τὰ ἐπηγγελμένα διεπεραίνετο. καὶ εἰς εἰκόνα καὶ τύπον αὐτοῦ τέθειταί πως ὁ Ἰσαάκ· διερμηνεύεται δὲ ἡ τοιάδε κλῆσις, χαρὰ καὶ ἀγαλλίαμα. ἀγαλλίαμα δὲ τὸν Χριστὸν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ὠνόμαζε λέγων ὡς ἐκ προσώπου τῶν δεδιψηκότων τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν, τὸ ἀγαλλίαμά μου λύτρωσαί με ἀπὸ τῶν κυκλωσάντων με. διενηξάμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ τὰς τῶν φονώντων ἐπαναστάσεις. καὶ πεπατήκαμεν ἐν αὐτῷ σκορπίους καὶ ὄφεις, καὶ ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπέβημεν οἱ πεπιστευκότες. ὅτι δὲ ἀγαλλίαμα ὁ Χριστὸς παρὰ ταῖς θείαις γραφαῖς ὠνόμασται καὶ προφητικὸς ἡμᾶς ἀναπείσει λόγος. ἔχει γὰρ ὧδε. καὶ ἀνατελεῖ κύριος δικαιοσύνην καὶ ἀγαλλίαμα ἐναντίον τῶν ἐθνῶν πάντων. γέγονε γὰρ ὁ Ἐμμανουὴλ οὐχὶ μόνοις τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔθνεσί τε καὶ λαοῖς δικαιοσύνη καὶ ἀγαλλίαμα. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς δυσφημίαν ἀπεκρουσάμεθα. μετημφιέσμεθα γὰρ ὥσπερ εὐφροσύνην καὶ χαρὰν θανάτου καὶ ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένοι. καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἄνωθεν καὶ παρὰ θεοῦ πλουτήσαντες ἀγαθῶν; τοιγάρτοι δοξολογεῖν δεδιδάγμεθα λέγοντες· ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ. ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. καὶ τίς δὴ οὗτός ἐστιν ὁ τῆς εὐφροσύνης χιτὼν, σαφηνιεῖ λέγων ὁ ἱερώτατος Παῦλος. ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. καὶ πάλιν· ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν. ἀγαλλίαμα τοίνυν ὁ Ἰσαὰκ ὡς ἐν τύπῳ Χριστοῦ τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρήμασι χρειωδέστατα παρειλημμένος. τούτῳ γέγονε Ῥεβέκκα γυνή. διερμηνεύοιτο δὲ ἂν καὶ αὕτη, πλείστη καὶ ὅση ὑπομονή. ἀλλὰ καὶ τὸ τῆσδε πρόσωπον εἰς τὸ τῆς ἐκκλησίας παραληψόμεθα νοοῦντες ὀρθῶς, ἧς τὸ εὐδόκιμον ἐν ὑπομονῇ. καὶ γοῦν τοῖς ταύτης τέκνοις τοῖς ὡς ἐν πίστει φημὶ καὶ πνεύματι σωτηρίας, ὁδὸς πεφήνεν ἡ ὑπομονή. ἱεροὶ γὰρ αὐτοῖς προσπεφωνήκασι λόγοι. ποτὲ μὲν, ὅτι ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. ποτὲ δὲ αὖ. ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιήσαντες, κομίσασθε τὴν ἐπαγγελίαν. ὅρα τοίνυν τὴν Ῥεβέκκαν ὀψὲ μὲν καὶ μόλις ὠδινοῦσαν. στεῖρα γὰρ ἦν. ἀποτεκοῦσαν δὲ οὖν ὅμως ἐκ φιλοτιμίας θεοῦ, καὶ ἐξ ἀγαπήσεως Ἰσαάκ. τόν τε Ἠσαῦ τὸν πρωτότοκον. καὶ εὐθὺς κατόπιν ἰόντα τὸν Ἰακώβ. δι' ὧν εὖ μάλα πάλιν ἡμῖν ἐξεικονισθεῖεν ἂν οἱ δύο λαοὶ ὅ τε Ἰσραὴλ, καὶ μέντοι καὶ ὁ ἐξ ἐθνῶν. καὶ ὁ πρωτότοκος μὲν ὁ Ἰσραήλ. προσκέκληται γὰρ διὰ νόμου δεύτερος

δὲ

ὁ δὲ μετ' ἐκεῖνον, ὁ ἐν πίστει διὰ Χριστοῦ. ἴδοι δ' ἄν τις τῶν δύο λαῶν, τὴν ὡς ἐν γνώμῃ, καὶ τρόποις διαφοράν, καὶ ἐξ αὐτῶν οἶμαί που τῶν ὀνομάτων ἃ ἦν ἐν ἀμφοῖν, καὶ ἐκ τῆς τῶν σωμάτων ἰδέας ἤτοι κατασκευῆς. ὁ μὲν γὰρ Ἡσαῦ διερμηνεύεται δρῦς, τουτέστιν ἀπηνής τις καὶ ἀκαμπής. εἴρηται δέ που πρὸς τὸν Ἰσραὴλ παρὰ τοῦ θεοῦ, „γινώσκω ἐγὼ ὅτι σκληρὸς εἶ, καὶ νεῦρον σι„δηροῦν ὁ τράχηλός σου, καὶ τὸ μέτωπόν σου „χαλκοῦν. πτερνιστὴς δὲ ὁ Ἰακὼβ τουτέστι τεχνίτης, ἤτοι νικᾶν εἰδώς. πτερνίζει γάρ τις ὃν ἂν ἡττήσῃ. νικᾷ δὲ δὴ πάντως, οὐχ ὁ ἐν νόμῳ λαός, ἀλλ' ὁ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως καὶ τὰ ἐκ τῆς ἁμαρτίας διαδραμὼν ἐγκλήματα καὶ αὐτὸ καταμβλυνῶν τοῦ θανάτου τὸ κράτος. καὶ ὁ μὲν Ἡσαῦ πυῤῥάκης ἦν ὅλος· γέγραπται γὰρ ὧδε, καὶ ὡσεὶ δορὰ δασύς· ἀνὴρ δὲ λεῖος ὁ Ἰακώβ. αἴνιγμα δὴ οὖν ἡ πυῤῥότης θυμοῦ καὶ ὀργῆς. εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς ὡς ἐρυθρὸν ἀεί πως τὸ χρῶμα τοῖς ἐν ὀργαῖς. θηριοπρεπὲς δὲ ὅτι τὸ λασιότριχον καὶ δασὺ πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; κατίδοι δ' ἂν εἶναι πᾶς τις ἐν τοῖς τοιούτοις ὄντα τρόποις τὸν Ἰσραήλ· καὶ θυμῷ μὲν ἢ λογισμῷ τῷ καθήκοντι διοικούμενον. ἀποτετολμηκότα δὲ λίαν, εἰς τὸ θρασὺ καὶ ἀνήμερον. τοιγάρτοι καὶ ἀπεκτόνασι μὲν ἁγίους προφήτας. δεδυσσεβήκασι δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ἐν ἐσχάτοις τὸν Ἐμμανουήλ. ἡ δέ γε λειότης ἀνθρωποπρεποῦς ἰδέας μήνυσις ἐναργής. ἤπιος δὲ σφόδρα καὶ πολὺ δὴ λίαν βλέπων ἐπὶ τὸ ἥμερον, ὁ νέος τε καὶ ἐν πίστει λαός. ἡ γὰρ τοῦ στόματος ἀστειότης εἰς παράδειξιν ἔσται σαφῆ τοῦ νοητοῦ τε καὶ ἔσωθεν κάλλους. καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν Ἡσαῦ ἀγριότητος εἶναι σημεῖον δεδώκαμεν τὸ δασύ τε καὶ ἐρυθρόν. πλὴν ἀμφοῖν μήτηρ ἦν μία, τουτέστιν ἡ Ῥεβέκκα. παρέστησε δὲ ἑαυτῷ τὴν ἐκκλησίαν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρθένον ἁγνὴν ὑπηρετοῦσαν ὥσπερ εἰς ἀναγέννησιν τὴν πνευματικὴν τῶν δύο λαῶν. ὅσον γὰρ ἧκεν εἰς τὸν τῆς ἐπιδημίας σκοπὸν ἔκτισεν αὐτοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ πνεύματι κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀλλ' ἦν ἐχθρὸς ὁ Ἰσραὴλ καὶ ἀσύμφωνος τῷ νέῳ λαῷ κατὰ χρόνον ὢν πρωτότοκος. δηλοῖ γὰρ οἶμαί που τοῦτο καὶ τὸ ἐν αὐτῇ τῇ νηδύϊ ἀνασκιρτᾶν, τὰ βρέφη τὴν ἐσομένην ὥσπερ ἔχθραν ὑποσημαίνοντα. ὅτι δὲ ἀμείνων ὁ νέος ἔσται, καὶ ἐν εὐκλείᾳ τῇ προφερεστέρᾳ παρὰ τὸν Ἰσραὴλ τὸν πρωτότοκον, κατεσήμαινεν εὐθὺς ὁ πάντα εἰ„δὼς οὕτω λέγων· λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ „ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. προεκηρύττετο μὲν γὰρ τὸ ἐπ' ἀμφοῖν μυστήριον καὶ διὰ φωνῆς ἁγίων. καὶ ὅτι κατόπιν ἥξει τῶν ἐθνῶν ὁ Ἰσραήλ, πολυτρόπως ἡμῖν προεπηγγέλλετο, θεοῦ δὲ τὸ χρῆμα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τόκῳ δεικνύοντος. προ-

verò post illum, qui in fide per CHRISTVM. Videat autem quis duorum populorum in ingenio ac moribus differentiam, ex ipsis nominibus, quibus vterque vocabatur, & ex ipsa corporum forma siue constitutione. Esau enim interpretatur *quercus*, hoc est, dirus atque rigidus. Dictum est autem alibi ad Israëlem à Deo: *Cognosco ego quòd durus es & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ænea.* Iacob verò *supplantator*, hoc est artifex, siue vincendi peritus. Supplãtat enim quis eum quem vicerit. Vincit autem omnino non populus in lege, sed qui in CHRISTO per fidem, quique peccati accusationem effugerit, mortisque imperium obtulerit. Porro Esau *rufus erat totus* (ita enim scriptũ est) *& velut pellis hirsutus*; Iacob autem *vir glaber siue leuis.* Flauities typus est ferociæ atque iræ, siquidem verum est, rubicundã in ira percitis cutem fieri. Quòd verò hirsutũ ac pilosum esse, ferinum sit, quo pacto quis dubitauerit? Atque huiusmodi planè moribus præditum Israëlem facilè quis animaduertat, animo nimirum vel intellectu conuenienti constitutum, valde renuentem, ad ferociam crudelitatemque pronũ. Occiderunt enim sanctos prophetas, atque adeò in ipsum tandem Emmanuelẽ impiè egerunt. Lenitas verò proprium humanæ formæ est signum. Mitis autem vehementer & summè mansuetus est nouus & per fidem populus. Oris enim elegantia euidens argumentum est intellectualis siue interioris pulchritudinis; quemadmodũ in Esau feritatis signum esse diximus hirsutum ac flauum esse. Ceterùm vtrique vna erat mater, nimirum Rebecca. Adiunxit autem sibi ipsi Ecclesiam Dominus noster IESVS CHRISTVS virginem castam seruientem quodammodo in regenerationem spiritualem duorum populorum. Quantùm enim attinet ad ipsius aduentus scopum, formauit eos in vnum nouum hominem, constituens pacem, & *concilians vtrosque in vno spiritu*, sicut scriptum est. Ceterùm erat discors Israël à nouo populo, existens secundùm tempus primogenitus. Hoc enim, vt arbitror, significat fœtus in vtero subsultare, futuram quodãmodo inimicitiam significantes. Quòd verò præstantior esset futurus nouus, multoque celebriorem gloriam consecuturus quàm Israël primogenitus, significauit statim is cui omnia sunt explorata, ita dicens: *Et populus populum superabit, & maior seruiet minori.* Prædictum enim est de vtrisque mysterium etiam per vocem sanctorum, quodque Israël Gentibus à tergo ponendus esset, multifariàm nobis prænuntiatũ fuit, Deo rem in ipso etiam partu ostendente. Prior enim

Esau quid significet.

Isaia 48.4.

Iacob quid significet.

Gen. 25. 25.

Flauities typus iræ & ferociæ.

Ephes. 2. 16.

Gen. 25. 25.
Rom. 9. 12.

enim in lucem prodijt ex vtero Esau, sequutus autem est Iacob, quia supplantabit & vincet fratrem, quod per calcanei eius apprehensionẽ significatur. Atque hęc quidem in præsentiarum dicta sint, arrepta occasione à corporum figura atque ex ipso partu. Per alias verò nihilominus cogitationes euntes de vtrisque quoad eius fieri potest, dicamus. Nam ipse etiam eorum vitæ modus, vtriusque mentis index fuerit. Coætanei enim inter se iuuenes erant, sed non eiusdem animi atque sententiæ. Siquidem Esau in agris versabatur, & venatione delectabatur. Hic verò erat vrbanus, placidus nimirum & societatis studiosus, & vir simplex habitans domum. Atque ille quidem carnalibus desiderijs deditus erat, & vilissimis rebus præstantissimas suas dotes postponebat, friuolaque & facilia paratu cum ijs, quæ necessaria erant, imprimis commutabat. Hic verò optimorum insatiabilis amator, ad ea per quæ illustris euaderet, summa animi contentione enitebatur. Emit enim primogenita, reijciente ea Esau, & ventris satietatem propriæ suæ dignitati anteferente. Idcirco vocatum est exinde nomen eius *Edom*; hoc est, terrenus. Terreni enim reuera abiectique animi argumentum erat gloriam, qua prǫditus erat, vilipẽdere, & primogenituræ dignitatem nihili facere, & temporariam voluptatem potiorem prǫstabilioremque ducere, etiam cum damno coniunctam. Idcirco etiam diuinus Paulus fornicatorem & profanum eum qui adeò turpe vitæ institutum elegerit, meritò vocauit: typum veluti quendam eorum, qui in hanc nequitiam lapsi sunt, statuens Esau. Atqui effrenem impetum ad desideria carnalia nimirum atque terrena incusat, dicens: *Ne quis fornicator aut profanus vt Esau, qui propter vnam escam vendidit primogenituram.* Quamobrem si horum iuuenum moribus comparemus Iudaicæ vitæ tenebras & Gentium multitudinis puritatem atque ingenuitatem, rectè dixerimus. Erat enim Israël agrestis, & terrena mente prǫditus, superbusque, & dissidiorum ac belli studiosus, atque ad fundendum sanguinem pronus maximè, quemadmodum ferè agrestis & ferarum occisor Esau. Vnde etiam Propheta ipsis inclamat: *Laqueos posuerunt ad corrumpendos viros.* CHRISTVS verò alibi de ipsis: *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, superuacuè exprobrauerunt animam meã. Veniat illi laqueus quem ignorat, † rete quod abscondit apprehendat eum.* Miserũt enim quosdam Pharisæorum, cum ijs qui vocantur Herodiani; hi verò sunt

Esau venditis primogenitis Edó, hoc est terrenus, vocatus.

Esau typus est fornicatorum & profanorum hominum.

Hebr. 12. 16. Gen. 25. 33.

Israëlitici populi mores.

Ierem. 5. 26.

Psal. 34. 7.

† Vulg. & captio quã abscondit.

Herodiani quinam sint.

ἐξέπιπτε μὲν τῆς νηδύος ὁ Ἠσαῦ, εἵπετο δὲ ὁ Ἰακώβ, ὅτι πτερνιεῖ καὶ νικήσει τὸν ἀδελφὸν, διὰ τοῦ τῆς πτέρνης ἐπειλῆφθαι κατιδεικνύς. καὶ ταυτὶ μὲν εἰρήσθω πρὸς τὸ παρὸν τοῦ λόγου τὰς ἀφορμὰς ἀπό τε τῆς τῶν σωμάτων ἰδέας καὶ αὐτοῦ τοῦ τόκου λαμβάνοντος. καὶ δι' ἑτέρων δὲ οὐδὲν ἧττον ἰόντες ἐννοιῶν φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι τὰ ἐπ' ἀμφοῖν. μήνυσις γὰρ ἔσται τῆς ἑκατέρου γνώμης, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ βίου τρόπ[illegible]. ἰσήλικες μὲν γὰρ ἀλλήλοιν οἱ νεανίαι, πλὴν οὐκ ἰσογνώμονες. οὐδὲ ἐν βουλαῖς ἀπαραλλάκτοις. ὁ μὲν γὰρ Ἠσαῦ τὰς ἐν ἀγροῖς καὶ θήραις ἠγάπα διατριβάς. ὁ δὲ ἦν ἀστικὸς, εὐπρόσιτος δηλονότι καὶ κοινωνικὸς, καὶ ἀνὴρ ἄπλαστος οἰκῶν οἰκίαν. καὶ ὁ μὲν ἀκάθεκτος εἰς ἐπιθυμίας σαρκικὰς, καὶ τῶν ἄγαν εὐτελεστάτων τὰ κάλλιστα τῶν ἰδίων γερῶν κατόπιν ὥσπερ ἱεὶς· καὶ τὰ ψυχρά τε καὶ εὔωνα τῶν ἀναγκαίων ἀντωνούμενος. ὁ δὲ τῶν ἀρίστων ἄπληστος ἐραστὴς, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο λαμπρὸς πανταχόθεν ἀναζητῶν. ἐξεπρίατο γὰρ τὰ πρωτοτόκια παραρριπτοῦντος αὐτὰ τοῦ Ἠσαῦ, καὶ τὸν τῆς γαστρὸς κόρον τῶν ἰδίων ἀξιωμάτων ἀτημελῶς προτετιμηκότος. ταύτητοι λοιπὸν ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐδὼμ, τουτέστι γήϊνος. γηΐνου γὰρ ἀληθῶς, καὶ χθαμαλωτάτου φρονήματος ἔλεγχος ἐναργὴς, τὸ ἀλογῆσαι μὲν δόξης τῆς ἐνούσης αὐτῷ, καὶ τὰ τῆς γνώσεως πρεσβεῖα παρ' οὐδὲν ποιεῖσθαι παντελῶς, ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον ὡς ἀμείνω, καὶ προφερεστέραν τὴν πρόσκαιρον ἡδονὴν, καὶ τὸ παραυτίκα τερπνὸν ψήφῳ στεφανοῦν τῇ κρείττονι, κἂν εἰ πολλὴν ἔχοι τὴν ζημίαν. τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος πόρνον τε καὶ βέβηλον τὸν οὕτως αἰσχρῶς διαβιοῦν ᾑρημένον εἰκότως ἀποκαλεῖ. τύπον ὥσπερ τινὰ τῶν εἰς τοῦτο φαυλότητος κατωλισθηκότων παρατιθεὶς τὸν Ἠσαῦ. καὶ γοῦν τὸ ἀχάλινον εἰς ἐπιθυμίας σαρκικὰς δηλονότι καὶ γεωδεστέρας ἐπίκλημα καὶ γραφὴν ἐποιεῖτο λέγων, μή τις πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἠσαῦ. ὃς ,, ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια ,, αὐτοῦ. ,, οὐκοῦν τοῖς τῶν νεανίσκων τρόποις ἀντιπαρεξάγοντες ἀκριβῶς, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας τὸν σκότον, καὶ τὸ ἐξ ἐθνῶν πλῆθος, τὸ εἰλικρινὲς καὶ ἐλεύθερον, τὰ εἰκότα λέγωμεν. ἦν μὲν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ ἀγροικός τε καὶ γεωδεστέραν ἔχων τὴν φρένα, γαῦρός τε καὶ φιλοπόλεμος, καὶ πολὺ λίαν ἀνεπτοημένος εἰς μιαιφονίας κατὰ τὸν ἀγροικόντε καὶ θηριοκτόνον Ἠσαῦ. καὶ γοῦν προφητικὸς μὲν αὐτοῖς ἐνεκάλει λόγος, ὅτι παγίδας ἔστησαν διαφθεῖραι ἄνδρας. αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς ἐπηρεᾶτο λέγων, ὅτι δωρεὰν ἔκρυψάν μοι διαφθορὰν ,, παγίδος αὐτῶν, μάτην ὠνείδισαν τὴν ψυχήν ,, μου. ἐλθέτω αὐτοῖς παγὶς ἣν οὐ γινώσκουσι. καὶ ἡ ,, θήρα ἣν ἔκρυψαν, συλλαβέτω αὐτούς. πε- ,, πόμφασι γὰρ τῶν Φαρισαίων τινὰς μετὰ τῶν καλουμένων Ἡρῳδιανῶν. δασμολόγοι δὲ οὗτοι,

περι-

„ πειράζοντες καὶ λέγοντες. εἰ ἔξεστι φόρους δοῦ-
„ ναι Καίσαρι, ἢ οὐ θηρευτὴς ἦν ἄρα καὶ ὁ
Ἰσραήλ. ὁ δέ γε νέος καὶ ἐν πίστει λαὸς κατὰ
τὸν θεσπέσιον Ἰακὼβ, ἀστικὸς καὶ φιλέστιος,
πρᾶος καὶ καθεστηκὼς, ἁπλοῦς καὶ ἀκακοῦρ-
γος, οἰκῶν οἰκίαν κατὰ τὸ γεγραμμένον.
ἀληθὲς γὰρ εἰπεῖν ὅτι τῶν ἐν πίστει δεδικαιω-
μένων, ἡ πρᾳοτάτη πληθὺς, πόλιν ὥσπερ τινὰ
λαμπρὰν καὶ διανενεμημένην ἀπεγράψατο τὴν
ἐκκλησίαν. καὶ οἶκον ἐρηρεισμένον καὶ τοῖς πει-
ράζουσιν ἀκατάσειστον τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείαν
καὶ ζωὴν ἐποιήσατο. καὶ ἁπλοῦς μὲν αὐτοῖς ὁ
νοῦς, καὶ δυστροπίας ἁπάσης ἀπηλλαγμένος.
ἀπηχθημένον δὲ σφόδρα πέφυκε, τὸ ὡς ἐν
γνώμῃ τε καὶ τρόποις πεπλάσθαι δοκεῖν. καὶ
περὶ αὐτῶν οἶμαί που τὸν θεσπέσιον φάναι
„ Δαβίδ, κύριος κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴ-
„ κῳ. μονότροπος γὰρ ὁ ἁπλοῦς ἐν Χριστῷ, ὃς καὶ
ἐν οἴκῳ κατοικίζεται. καί τοι τῷ Ἰσραὴλ ἐπι-
φωνοῦντός τινος τῶν ἁγίων προφητῶν. ὅτι
„ ταῖς πολυοδίαις σου ἐκοπίασας. οὐκοῦν ἐναυ-
λίζονται μὲν οἱ ἐν Χριστῷ, καθάπερ εἰς οἶκον
τὴν ἐν ὁσιότητι καὶ ἁγιασμῷ πολιτείαν καὶ
ζωήν. αὐτὴν δὲ τὸ χρῆμα ταῖς σφῶν κε-
φαλαῖς οἷά τινα στέφανον ἀναπλέξαντες ἄ-
γοιεν ἄν. καὶ μὴν καὶ εὐημερίας καταλογι-
ζόμενοι τρόπον ταύτῃ τοι φασὶ. ποτὲ μὲν, ὅτι
„ ηὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον κυ-
„ ρίου πορευσόμεθα. ποτὲ δὲ αὖ, μίαν ᾐτησά-
„ μην παρὰ κυρίου, ταύτην ζητήσω. καὶ τί τὸ αἴτη-
„ μα; ποία δὲ καὶ ἡ μία χάρις; τὸ κατοικεῖν με ἐν
„ οἴκῳ κυρίου, φησὶ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς
„ μου, τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα κυρίου, καὶ ἐπισκέ-
„ πτεσθαι τὸν ναὸν τὸν ἅγιον αὐτοῦ. ἀκούεις ὅπως ἐν τάξει
χάριτος λαμπρᾶς καὶ ἐξῃρημένης καταλογεῖ-
σθαί φησι τὸ κατοικεῖν ἐν οἴκῳ θεοῦ, καὶ ἐν αὐ-
λαῖς ταῖς θείαις ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς; ἡ δέ γε
οἴκησις οὐ σωματική· νοοῖτο δ' ἂν μᾶλλον ὡς ἐν
ἑδραιότητι γνώμης καὶ ἐναρέτου ζωῆς. ἀλλ' ἠγά-
πα, φησὶν, ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἡσαῦ, ὅτι ἡ θήρα αὐτοῦ
βρῶσις αὐτῷ. ἠξιοῦτο γὰρ ἀγάπης τῆς ἄνωθεν ὁ
πρωτότοκος Ἰσραὴλ, ἐπὶ τοῖς ἐννόμου πολιτείας
τοῖς κατορθώμασιν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῷδε πόνους τροφὴν
ὥσπερ τινὰ προσεκόμιζε τῷ θεῷ. γεγόνασι γὰρ
ἅγιοι καὶ ἐν Ἰσραὴλ φιλόθεοί τε καὶ νομοφύλα-
κες. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἐπελάνιζε μὲν
ὡς πεπορνευμένην τὴν Ἱερουσαλήμ. ἔφη δὲ ὅτι δι-
καιοσύνη κατὰ καιροὺς ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, του-
τέστιν ἀνεπαύσατο, καὶ κατέλυσε, διά τοι τὸ ἐν
αὐτῇ γενέσθαι πολλοὺς τῆς ἐν νόμῳ πολιτείας
ἀνειλημμένους τὰ αὐχήματα. ἦν οὖν ἐν δόξῃ τῇ
παρὰ θεῷ πρωτότοκος ὢν ὁ Ἰσραὴλ, πλὴν οὐ
μέχρι παντὸς διεσώσατο τὴν τοῖς ἑαυτοῦ πρεσβείοις
ἀπονεμηθεῖσαν τιμήν. παρακεχώρηκε δὲ ὥσπερ
τῷ νέῳ καὶ κατόπιν ἰόντι λαῷ, τουτέστι τοῖς ἐξ ἐθνῶν
τὰ πρωτοτόκια, πολὺ λίαν ἀπονενευκὼς
εἰς τὰ σαρκός τε καὶ κόσμου. καὶ γοῦν ὡς ἐν
ταῖς εὐαγγελικαῖς ἀνεγνώσθη παραβολαῖς.

tributorum coactores, tentantes ac dicentes: *Si licet tributum dare Caesari:* Nónne igitur venator reuera est Israël? Nouus autem per fidem populus, quemadmodum diuinus Iacob, vrbanus & domesticam vitam amãs, miti ac sedato animo, simplex, minimeque versutus, *habitans domum*, vt scriptum est. Verè enim dici potest, quòd eorum, qui per fidem iustificati sunt, mansuetissima multitudo, ciuitatem veluti quandam splẽdidam optimaque politia instructam constituit Ecclesiam, firmissimamque domum, quæque à tentãtibus subuerti non possit, vitam in CHRISTO perfecit. Ac simplex quidem ipsis est mens, & ab omni duplicitate aliena. Odiosum enim ijs precipuè est fictitiam mentem, ac simulatos mores præ se ferre, de quibus diuinus Dauid alibi ita loquitur: *Dominus habitare faciet vnanimes in domo.* Vnanimis enim est simplex in CHRISTO, qui etiã in domo habitat, inclamante Israëli quodam ex sanctis Prophetis: *In multitudine viarum tuarum laborasti.* Habitant igitur qui in Christo, tanquam domum in pietate & sanctimonia vitam; quam quidem veluti coronam quandam suis ipsorum capitibus imponũt, ac pro summa felicitate ducunt. Idcirco inquiunt subinde quidem: *Laetatus sum in his quae dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.* Subinde verò: *Vnam petij à Domino, hanc requiram.* Quidnã autem petit, & quod vnum beneficiũ expectat? *vt habitem in domo Domini*, inquit, *omnibus diebus vitae meae, vt videam voluptatem Domini, & visitem templũ sanctum eius.* Audis quo pacto instar summi beneficii ducat habitare in domo Domini, & in diuina aula versari? Habitatio autem hęc non est intelligenda corporalis, sed in stabilitate mentis & piae vitae. Ceterùm *dilexit*, inquit, *Isaac Esau, quia venatio eius cibus ei erat.* Dignus enim habitus est diuino amore primogenitus Israël, quia legalis vitę perfectionem laboresque, qui ad hoc subeuntur, veluti cibum quendam obtulit Deo. Fuerunt enim etiam Sancti in Israël, pijque & strennui legis obseruatores. Idcirco Propheta Isaias deflet veluti fornicatam Ierusalem. Dicit autem quòd *iustitia aliquando recubuit in ea*, hoc est, requieuit & diuersata est, ideo quòd in ea multi extiterint legalis vitę gloria illustres. Erat igitur in honore apud Deum primogenitus Israël, ceterùm non perpetuò conseruauit honorem primogeniturę ipsi tributũ. Cessit enim quodammodo nouo ac posteriùs nato populo, hoc est, Gentili, primogenita, longè ad carnalia & mundana deflectẽs. Porro, quemadmodum in Euãgelicis parabolis legitur,

Matt. 22. 17. Luc. 20. 22.

Fidelium mores quales.

Ecclesia domus est firmissima, quae à tentantibus subuerti non potest.

Psal. 67. 7.

Isaia 57. 10.

Psal. 121. 1.

Psal. 26. 4.

Habitare in domo Domini quid sit.

Gen. 25. 28.

Isaac diligens Esau, quòd cibum ex venatione illi daret quid significet.

Isaia 1. 21.

Matt. 22. 2.

Celebrauit rex nuptias filio suo. Præterea aderant qui ad cœnam vocabāt, conuiuis Dei præceptum annuntiantes, hoc scilicet,

Matt. 22. 4.

Ecce prandium meum apparaui, tauri mei & altilia occisa, & omnia parata, venite ad nuptias. Illi autem noluerunt venire, inquit, & vnicuique in promptu erat excusatio pro libito. Hic ēnim dixit, † *Vxorem duxi, habe me excusatum. Ille verò, Agrum emi, & non possum venire.* Vides igitur quo pacto imitati sunt Esau, temporariarum & carnalium rerum fruitionem gloriç à Deo oblatæ prçferentes, ac tantùm-nō alijs primogenita raptui exponētes? Inducti enim sunt statim Gentiles credentes, & debitam Israëli gloriam prçripientes, benedictionemque ob promptitudinem ad obedientiam prçstandam & alacritatem ad ea quæ Deo placent, exequenda. Testetur autem nobis etiam hoc diuinus Dauid, ita de ipsis dicēs: *Desiderium pauperum exaudisti Domine, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Promptior enim semper ad obedientiam Gentilis qui fidem amplexus est, etiamsi Israëlitç legali disciplina antea instituti essent. Ceterùm etsi diuinç doctrinç penuria laborauit Gētium multitudo, faciliùs tamen ac promptiùs fidem suscepit, & CHRISTI oracula auidis quodāmodo auribus excepit: quod & ipse testatur, per vocem Dauidis ita alibi dicēs: *Populus, quē non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.* De Israële verò, qui iam veluti in alienationem prociderat, neque rectè amplius incedere volebat, luxatum autē quodammodo mentis crus habebat, ait: *Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.* Rectæ enim sunt, neque erroneæ viæ ad CHRISTVM ducentes, institutioque per legem & sanctorum Prophetarum vaticinia. Postquam verò ad finem legis & Prophetarum, hoc est CHRISTVM, peruenerunt, *claudicauerunt* prç sua vecordia, non ex sana mente contumelia ipsum afficientes, autoremque vitæ occidere non veriti. Quòd igitur nouus in fide populus debitam Israëli benedictionem surripuerit, promptius diuinis præceptis obsequium præstando, illinc etiam intelligere licet. Ita enim scriptum est: *Factum est autem cùm senuisset Isaac, hebetati sunt oculi eius ad videndum. Et vocauit Esau filium suum seniorem, & dixit: Fili. Qui respondit, Ecce ego. & dixit: Ecce cōsenui, & non scio diem mortis meæ. Nunc ergo sume arma tua, pharetram, & arcum, & egredere foras: cumq́; venatu aliquid apprehenderis, fac mihi edulia, sicut amo ego, & affer mihi, & comedam, & benedicat tibi anima mea antequam moriar.* Hæc

† In Euang. Luc. est, Iuga boum emi.

Luc. 14. 24.

Psalm. 9. 27

Gentes auidius CHRISTI oracula arripiebant quàm Israëlitæ in lege instituti.

Psal. 17. 45.

Psal. 17. 46.

Gentes benedictionem Israëlitis surripuerūt

Gen. 27. 1.

ἐποίει μὲν γάμους ὁ βασιλεὺς τῷ υἱῷ αὐτοῦ. εἶτα παρῆσαν οἱ δειπνοκλήτορες τοῖς δαιτυμόσιν ἀπαγγέλλοντες τὰ παρὰ θεοῦ ἐντάλματα, ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα. δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. οἱ δὲ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν, φησίν. ἀλλ' ἦν ἑκάστῳ παραίτησις τὸ δοκοῦν. ὁ μὲν γὰρ ἔφασκε, γυναῖκα ἔγημα, ἔχε με παρῃτημένον. ὁ δὲ, ἀγρὸν ἠγόρασα καὶ οὐ δύναμαι ἐλθεῖν. ὁρᾷς οὖν ὅπως μεμίμηνται τὸν Ἠσαῦ; τὴν τῶν προσκαίρων καὶ σαρκικῶν ἀπόλαυσιν τῆς παρὰ θεοῦ δόξης προτετιμηκότες, μονονουχὶ δὲ καὶ ἑτέροις τὰ πρωτοτόκια προθέντες ἑλεῖν. ἀντεισκέκληνται γὰρ εὐθὺς οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες, καὶ τὴν τῷ Ἰσραὴλ ὀφειλομένην ἀποκεκερδήκασι δόξαν, καὶ μέντοι καὶ εὐλογίαν, διὰ τὸ ἕτοιμον εἰς ὑπακοὴν, καὶ τὸ λίαν εὐσταλὲς καὶ διεγηγερμένον εἴς γε τὸ χρῆναι πληροῦν τὰ ἁνδάνοντα τῷ θεῷ. γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ τούτου μάρτυς, ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, οὕτω λέγων περὶ αὐτῶν· τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πενήτων εἰσήκουσας, κύριε, τῇ ἑτοιμασίᾳ τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς σου. ἑτοιμότερος γὰρ ἀεί πως εἰς εὐπείθειαν, ὁ ἐν πίστει λαὸς, καίτοι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τῶν ἐν νόμῳ παίδευσιν προπεπλουτηκότων. ἀλλ' εἰ καὶ τῶν θείων μαθημάτων κατημύρωσε τὴν πτωχείαν τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς· ἀλλ' εὐπειστέρα γέγονεν ἐν πίστει, καὶ τοῖς διὰ Χριστοῦ θεσπίσμασιν ὡς ὀξὺ παραθεῖσα τὸ οὖς, διὰ τῆς αὐτοῦ μεμαρτύρηται φωνῆς. ἔφη γὰρ ὧδε διὰ τοῦ ψάλλοντος λύρας· λαὸς ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι, εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου. περὶ δέ γε τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἤδη πεσόντος εἰς ἀλλοτρίωσιν καὶ ὀρθοποδεῖν μὲν οὐκ ἀξιοῦντος ἔτι, πεπηρωμένον δὲ ὥσπερ τῆς διανοίας τὸ σκέλος, φησὶν, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι, οἱ υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν. τρίβοι μὲν γὰρ ὀρθαί τε καὶ ἀπλανεῖς ἐπὶ Χριστὸν ἀποφέρουσαι, καὶ ἡ διὰ νόμου παίδευσις καὶ προφητῶν ἁγίων προαγόρευσις. ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ διὰ νόμου καὶ προφητῶν κατηντήκασι τέλος, τουτέστι Χριστὸν, ἐχώλαναν ἐξ ἀσυνεσίας οὐκ ἐξ ὑγιοῦς διανοίας ἐμπαροινοῦντες αὐτῷ, καὶ θανάτῳ περιβαλεῖν τολμήσαντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. ὅτι τοίνυν ὁ νέος τε ἐν πίστει λαὸς τὴν τῷ Ἰσραὴλ ὀφειλομένην εὐλογίαν ἥρπασεν, εὐπειστέραν ἔχων τὴν γνώμην εἰς γέ τοι τὸ δεῖν τοῖς θείοις ὑπείκειν νεύμασι, κἀντεῦθεν ἡμῖν παρέσται νοεῖν. γέγραπται γὰρ ὧδι, ἐγένετο δὲ μετὰ τὸ γηρᾶσαι τὸν Ἰσαὰκ, καὶ ἠμβλυώθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ τοῦ ὁρᾶν, καὶ ἐκάλεσεν Ἠσαῦ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν πρωτότοκον, καὶ εἶπεν αὐτῷ, υἱέ μου. καὶ εἶπεν, ἰδοὺ ἐγώ. καὶ εἶπεν, ἰδοὺ ἐγὼ γεγήρακα, καὶ οὐκ οἶδα τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς μου. νῦν οὖν λάβε τὸ σκεῦός σου, τήν τε φαρέτραν, καὶ τὸ τόξον, καὶ ἔξελθε εἰς τὸ πεδίον, καὶ θήρευσόν μοι θήραν, καὶ ποίησόν μοι ἐδέσματα, ὡς φιλῶ ἐγώ· καὶ ἔνεγκέ μοι ἵνα φάγω. ὅπως εὐλογήσῃ σε ἡ ψυχή μου πρὶν ἀποθανεῖν με. ταῦτα

μὲν

μὲν οὖν ἔφη πρὸς τὸν Ἠσαῦ ὁ πατήρ. ὁ δὲ παραχρῆμα σὺν ἐπὶ τῇ θήρᾳ κατορθώσων πόνους τοὺς ἐπ' αὐτῇ ἀπαίρει, καὶ νεανικῶς ἐσκευάζετο. καὶ τί μετὰ τοῦτο; πείθει Ῥεβέκκα τὸν Ἰακὼβ φθάσαντα τὸν Ἠσαῦ, καὶ μὴν καὶ ἁρπάσαι τὴν εὐλογίαν. ὁ δὲ τοῦτο δρᾷν, ἐδεδίει μὲν ἐξ ἀρχῆς· παραθηγούσης δὲ τῆς μητρὸς, δύο μὲν ἐξ ἀγρῶν ἐρίφους εἰσφέρει, καλούς τε καὶ ἁπαλοὺς, καὶ ὀψοποιοὺς ἥπτετο· περιθεὶς δὲ τοῖς ὤμοις τὰ δέρματα, καὶ τοῦ δέρους τὰ γυμνὰ κατημφιεσμένος, ἀπεμιμεῖτο καλῶς τοῦ Ἠσαῦ δασύτητα, καὶ τὸ ἄγαν λασιότριχες, ὡς ἂν διαπαίζῃ τὰς τοῦ πατρὸς χεῖρας εἰ ἐπαφῷτο τυχόν. εἶτα τὸ ὄψον εἰς χεῖρας ἑλὼν εἰσέθει πρὸς τὸν πατέρα, καὶ δὴ καὶ ἔφασκε, πάτερ. ὁ δὲ εἶπεν, ἰδοὺ ἐγώ. τίς εἶ σύ, τέκνον. καὶ εἶπεν Ἰακὼβ τῷ πατρί· ἐγὼ Ἠσαῦ ὁ πρωτότοκός σου. καθὰ ἐλάλησάς μοι ἐποίησα, ἀναστὰς κάθισον, καὶ φάγε τῆς θήρας μου, ὅπως εὐλογήσῃ με ἡ ψυχή σου. ἐπειδὴ δὲ κατεδηδόκει ὁ πρεσβύτης τὸ προσκομισθὲν, ἔφη πρὸς τὸ μειράκιον· ἔγγισόν μοι καὶ φίλησόν με, τέκνον. καὶ ἐγγίσας ἐφίλησεν αὐτὸν, καὶ ὠσφράνθη τῆς ὀσμῆς τῶν ἱματίων αὐτοῦ, καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ἰδοὺ ὀσμὴ τοῦ υἱοῦ μου, ὡς ὀσμὴ ἀγροῦ πλήρους ὃν εὐλόγησε κύριος. καὶ δῴη σοι κύριος ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς, πλῆθος σίτου καὶ οἴνου. καὶ δουλευσάτωσάν σοι ἔθνη, καὶ προσκυνησάτωσάν σοι ἄρχοντες, καὶ γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου. καὶ προσκυνήσουσί σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. ὁ καταρώμενός σε, ἐπικατάρατος· ὁ δὲ εὐλογῶν σε, εὐλογημένος. οὐκοῦν προαποκεκέρδηκε μὲν Ἰακὼβ τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς εὐλογίαν· εἶτα δεύτερον ἐξ ἀγρῶν κατόπιν ἔρχεται τὴν θήραν ἑλὼν ὁ Ἠσαῦ. προσκομίσας δὲ τῷ πατρὶ, περιττὸς ἦν ἔτι, καὶ τὸ γεγονὸς ἐδιδάσκετο. ἤκουσε γὰρ εὐθὺς ἐλθὼν, ὁ ἀδελφός σου μετὰ δόλου ἔλαβε τὴν εὐλογίαν σου. οὐκ ἀδακρυτὶ δὲ λέγοντος, μὴ εὐλογία μία ἐστί σοι, πάτερ. εὐλόγησον δὴ κἀμέ. ἔφη πάλιν ὁ Ἰσαάκ, ἰδοὺ ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς ἔσται ἡ κατοίκησίς σου. καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ ἄνωθεν, καὶ ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ σου ζήσῃ, καὶ τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις. ἔσται δὲ ἡνίκα ἐὰν καθέλῃς καὶ ἐκλύσῃς τὸν ζυγὸν αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ τραχήλου σου. τὸ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας συνενέγκαντες πλάτος, ὡς ἐν ὀλίγοις κομιδῇ, τοῖς ἐντευξομένοις εὖ μάλα παρατεθείκαμεν. χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω τοῖς αἰσθητῶς γεγονόσιν, ἐφαρμόσαι τὰ πνευματικά. φαμὲν οὖν ὅτι καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῶν ἐν πίστει φημὶ καὶ ἐν Χριστῷ κεκλημένων, τῷ Ἰσραὴλ ἐνετέλλετο ὁ τῶν ὅλων δεσπότης καὶ πατὴρ, ξένιον ὥσπερ τι λαμπρὸν καὶ καρποὺς ἐπιεικείας, καὶ οἱονεὶ πόνων ἀγαθῶν εὑρήματα, προσκομίζειν ἐπείγεσθαι τὴν ἁνδάνουσαν αὐτῷ πολιτείαν καὶ ζωήν. ἣ διὰ τῆς ἐννόμου ζωῆς τοῖς πάλαι προανεγράφετο. μονονουχὶ τοῖς τύποις ἐγκεκρυμμένη, καὶ ὡς ὕλη λανθάνουσα τῷ περιττῷ τοῦ γράμματος. οὐκ ἀνάλωτός γε μὴν τοῖς ἐθέλουσι φιλοθηρᾶν διὰ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀκριβοῦς θεωρίας. τοῦτο οἶμαί ἐστι τὸ τῆς Ἠσαῦ θήρας

igitur dixit pater ad Esau. Ille verò statim componens se ad venationis labores, egreditur domo, & viriliter rem agit. Quid verò interea? Persuadet Rebecca Iacob, vt anteuertat Esau, & præripiat benedictionem. Qui quidem initio id facere metuebat. Incitante autem matre, duos quidem ex agris hœdos adfert pulchros & tenellos confecitque edulium: imponens autem humeris pelles, & nudas colli partes tegēs, pulchrè Esau hirsutiem imitabatur, vt patris manus falleret, si fortè eum contrectaret. Deinde accepto obsonio, adijt patrem, & dixit: *Pater: qui respondit, Ecce ego, quis es tu fili? Et dixit Iacob patri: Ego Esau primogenitus tuus: feci sicut locutus es mihi. Surgens sede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. Postquam verò comedit senex quod allatum erat, ait ad filium: Appropinquare mihi, & osculare me, fili; & appropinquans osculatus est eum, & odoratus est odorem vestimentorum ipsius, & benedixit ei, & dixit: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, & det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ, multitudinem frumenti & vini: & seruiant tibi gentes, & adorent te principes, & esto dominus fratris tui, & adorabunt te filij patris tui. Qui maledixerit tibi, sit maledictus; & benedicens tibi, benedictus.* Anteuertit itaque Iacob benedictionem patris: deinde verò ex agris postea venit Esau cum venatione. Cùm verò eam patri obtulisset, frustratus erat, & quod euenerat didicit. Audiuit enim statim: *Veniens frater tuus fraudulenter, præripuit benedictionem tuam.* Dicente autem Esau non absque lacrymis: *Num benedictio vnica tibi est, pater? Benedic etiam mihi. Dixit rursum Isaac, Ecce de pinguedine terræ erit habitatio tua, & de rore cæli desuper, & in gladio tuo viues, & fratri tuo seruies. Erit autē quando deponas & detrahas iugum eius de collo tuo.* Quę itaq; fusè historia prosequitur, in pauca cōtrahentes, lectoribus proposuimus. Necessariū verò esse censeo, rudia hęc ad spiritualem sensum transferre. Dicimus itaque, quòd etiam ante alios, in fide inquam, & in CHRISTO vocatos, omnium Dominus ac Pater mandauit Israëli, veluti splendidū quoddam munus, & tanquam bonorum laborum mercedem offerre vitam ipsi placentem, quę per vitam legalem veteribus priùs descripta fuit, typis tantùm-non obtecta, ac veluti in sylua latens, in litterę superficie. Neque verò incomprehensibilis ijs qui sectari eam velint, per spiritalem ac perfectam contemplationem. hoc, vt arbitror, est, quòd Isaac cupiat

Gen. 27. 18.

Gen. 27. 38

venationem Esau. Ceterùm imperatum quidem fuit, vt dixi, Israëli, & facturum se promisit. Dixit enim in Choreb congregata ibi concione, Deoque in specie ignis in montem Sina descendente: *Omnia, quæ dixerit Dominus Deus, faciemus, & erimus obedientes.* Negligens autem admodum deprehensus est ex rebus ipsis, etiamsi facilis in promittẽdo. Idcirco cedit suum locum, atque ita supplantator Iacob eum anteuertit, hoc est, nouus in fide populus. Obtulit enim Deo quę ipse cupiebat, & tergiuersante ac tardante primogenito populo priùs fidem fructificauit, quæ diuinæ naturæ est instar cibi. Porro Saluator sanctis Apostolis ita Samaritanorum cõuersionem præsignificauit, dicens: *Ego cibum habeo ad comedendum quem vos nescitis.* Explicans autem quod dixerat, *Cibus meus est*, inquit, *vt faciam voluntatem Patris mei, & perficiam opus ipsius.* Quòd verò inutilis planè fuerit Israëlitis promptitudo ad promittendum, cùm promissa non exequerentur, quodque Gentibus nihil obfuerit tardè ad fidẽ accessisse, cognoscentes Redemptorem, & singulari ad quoduis bonum obedientia deinceps colentes, CHRISTVS nos per parabolam docuit. Ita enim ait: *Homo quidam habuit duos filios, & accedens ad primum dixit: Fili, vade hodie operare in vinea mea. Ille autem respondens ait: Nolo. postea verò pænitentia motus, abijt. Accedens autem ad alterum dixit similiter. At ille dixit, Ego domine. & non abijt. Vter ex duobus fecit voluntatem patris?* Qui abijt in vineam proculdubio, etiamsi paulo pòst eum occupauit imbecillitas, quæ, vt promissis non staret, effecit. Vide itaque in his, Esau promptissimè ad venandum euntem, atque hoc facere pollicentem: Iacob verò eum anteuertentem, tametsi initio id facere detrectaret, præterea benedictum esse à patre. Ita etiam nouus populus præcipit benedictionẽ tantum-non fictitiam, Iudaicæ vitæ vestem habens, quemadmodum ferè est Iacob fratris sui Esau hirsutiem hœdorum pellibus sapienter imitatus. Ceterùm audiuit statim patrem clamantem: *Hæc quidem vox, vox Iacob; manus autem manus Esau.* Quonam igitur modo accommodemus hoc populis qui in fide, speciem quidem præ se ferre vitæ Iudaicæ, & aliam ab ipsis vocem habere? Dicemus itaq; in sacris Litteris *manum* semper operationis, siue actiuę facultatis esse signum. Quantum igitur attinet ad actionis identitatem, & vbertatem operum, etiam ipsi implent legem qui in CHRISTO intellectualiter ac spiritualiter

Exod. 19. 8.

Fides instar cibi est Deo.

Ioan. 4. 32.

Ibid. 34.

Matth. 21.

Gen. 27. 22.

Manus in sacris Litteris signum operationis.

ἐπιθυμήσειε τὸν Ἰσαάκ. ἀλλὰ προσετάττετο μὲν, καθάπερ ἔφην, ὁ Ἰσραὴλ, καὶ δὴ καὶ ὑπέσχετο κατορθοῦν. ἔφη γὰρ ἐν Χωρὴβ συνηθροισμένης τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐν εἴδει πυρὸς ἐπὶ τὸ ὄρος Σινᾶ καταφοιτήσαντος θεοῦ. πάντα ὅσα ἂν εἴπῃ κύριος ὁ θεὸς, ποιήσωμεν, καὶ ἀκουσώμεθα. ἀμελητὴς δὲ λίαν κατεφωρᾶτο διὰ τῶν πραγμάτων, καίτοι πρόχειρος ὢν εἰς ἐπαγγελίαν. ταύτητοι καὶ διὰ μέσου χωρεῖ, φθάνει τε οὕτως ὁ πτερνιστὴς Ἰακὼβ, τουτέστιν ὁ νέος τε καὶ ὡς ἐν πίστει λαός. προσκεκόμικε γὰρ τῷ θεῷ τὰ ζητούμενα, ἀναδυομένου τε καὶ μέλλοντος τοῦ πρωτοτόκου λαοῦ, προεκαρποφόρησε τὴν πίστιν, ἣν καὶ ἐν τάξει τροφῆς ἡ θεία ποιεῖται φύσις. καὶ γοῦν ὁ σωτὴρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις οὕτω τὴν Σαμαρειτῶν ἐπιστροφὴν προκατεμήνυε λέγων. ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. διατρανῶν δὲ τὸ εἰρημένον. ἐμὸν βρῶμά ἐστι, φησὶν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον. ὅτι δὲ γέγονεν ἀνόνητον μὲν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸ ἕτοιμον εἰς ὑπόσχεσιν, οὐκ ἐξοιχομένου πρὸς πέρας αὐτοῖς τοῦ πράγματος, ἠδίκησε δὲ τὰ ἔθνη παντελῶς οὐδὲν ὁ ἐπί γε τὸ χρῆναι πιστεύειν ὄκνος ἐπεγνωκότα τὸν λυτρωτὴν, καὶ τετιμηκότα λοιπὸν ταῖς † εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν εὐπειθείαις, διὰ παραβολῆς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Χριστός. ἔφη γὰρ οὕτως· ἄνθρωπός τις εἶχε τέκνα δύο. καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ, εἶπε. τέκνον, ὕπαγε σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, οὐ θέλω. ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπῆλθε. προσελθὼν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἶπεν ὡσαύτως. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· ἐγὼ κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθε. τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός; ὁ ἀπελθὼν δηλονότι, καὶ εἰ βραχὺ μεταξὺ παρεισέδυ τὸ ἀδρανὲς, ὀκνεῖν ἀναπεῖθον τὸ ὑπεσχημένον. θέα δὴ οὖν ἐν τούτοις προχειρότατα μὲν ἐπὶ τὴν θήραν ἰόντα τὸν Ἠσαῦ, καὶ τοῦτο δρᾶν ὑπισχνούμενον· φθάνοντα δὲ τὸν Ἰακὼβ, καίτοι τοῦτο δρᾶν ἐν ἀρχαῖς ἀρνούμενον, πλὴν εὐλογηθέντα παρὰ τοῦ πατρός. οὕτω καὶ ὁ νέος λαὸς ἁρπάζει τὴν εὐλογίαν, μονονουχὶ κατάπλαστον, ἔχων τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας τὸ σχῆμα. καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰακὼβ τοῦ Ἠσαῦ δασύτητα τὴν τῶν ἐρίφων δέρμασιν ἀπεμιμεῖτο σοφῶς. ἀλλ' ἤκουε τοῦ πατρὸς εὐθὺς ἀνακεκραγότος. ἡ μὲν φωνὴ φωνὴ Ἰακὼβ, αἱ δὲ χεῖρες χεῖρες Ἠσαῦ. τίνα δὴ οὖν ἄρα τρόπον ἐφαρμόσαιμεν ἂν τοῖς ἐν πίστει λαοῖς τὸ καὶ ἐν εἴδει γενέσθαι, καὶ ὡς ἐν μιμήματι τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας τε καὶ ἑτέραν ἔχειν παρ' αὐτοὺς τὴν φωνήν; οὐκοῦν ἐκεῖνο φαμὲν ὡς ἔστιν ἀεὶ παρὰ ταῖς θείαις γραφαῖς ἔργου καὶ κατορθωμάτων ἤτοι πρακτικῆς ἐνεργείας σημεῖον χείρ. ὅσον οὖν ἧκεν εἰς ἐνεργείας ταυτότητα καὶ πιότητα κατορθωμάτων, καὶ αὐτοὶ πληροῦσι τὸν νόμον οἱ ἐν Χριστῷ νοητῶς τε καὶ πνευματικῶς

† ἄλ. ἐπὶ.

ἱερουρ-

ἱερουργούμενοι, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἑαυ-
τοὺς προσκομίζοντες τῷ θεῷ καὶ πατρί. καὶ γοῦν
ὁ Χριστὸς διαῤῥήδην νόμους ἡμῖν τιθεὶς
„εὐαγγελικοὺς, μὴ νομίσητε, φησίν, ὅτι ἦλθον
„καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας. οὐκ
„ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι.
„ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρα-
„νὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ
„παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται.
συνίης οὖν; ἀποπληροῦσι τὸν νόμον οἱ ἐν Χρι-
στῷ τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν ἀντὶ τῆς σαρκί-
νης εἰσδεχόμενοι. εἰσερχόμενοι δὲ καὶ εἰς τὴν
κατάπαυσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν Χριστῷ σαββα-
τίζοντες, καὶ τὸν ἐν κρυπτῷ καὶ ἔσω δεικνύον-
τες Ἰουδαῖον. τοῦτο οἶμαί ἐστι τὸ τὰς χεῖρας
ἔχειν Ἠσαῦ, πλὴν ἑτέραν παρ' αὐτὸν τὴν φω-
νήν. οὐ γάρ τοι ταῖς Ἰουδαίων ἀθυρογλωττίαις
ἀποκεχρήμεθα. οὔτε μὴν τὸν ἀγοράσαντα ἡ-
μᾶς δεσπότην ἀρνούμενοι δυσφημεῖν εἰθί-
σμεθα· συνδοξολογοῦμεν δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ καὶ
πατρὶ τὸν υἱὸν, καὶ κύριον καὶ σωτῆρα καὶ λυτρω-
τὴν ὀνομάζομεν. ἄξιον δὲ οἶμαι καὶ τῆς ἐπ' ἀμ-
φοῖν εὐλογίας τὴν δύναμιν πολυπραγμονοῦν-
τας ὡς ἐν τῷ εἰς νοῦν ἧκον εἰπεῖν. εἴη γὰρ ἂν
τοῖς ἐντευξομένοις πρὸς ὠφέλειαν τὸ χρῆμα.
ἔφη τοίνυν ὁ μακάριος Ἰσαὰκ ἐπὶ μὲν τοῦ
„Ἰακώβ. ἰδοὺ ὀσμὴ τοῦ υἱοῦ μου ὡς ὀσμὴ ἀγροῦ
„πλήρους ὃν εὐλόγησε κύριος. καὶ δῴη σοι κύ-
„ριος ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τῆς πιότη-
„τος τῆς γῆς πλῆθος σίτου καὶ οἴνου. καὶ δουλευ-
„σάτωσάν σοι ἔθνη, καὶ προσκυνησάτωσάν σοι
„ἄρχοντες, καὶ γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου.
„καὶ προσκυνήσουσί σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. ὁ
„καταρώμενός σε ἐπικατάρατος, καὶ ὁ εὐλο-
„γῶν σε εὐλογημένος. μέμικταί πως ἐν τούτοις
τῆς ἱστορίας ὁ λόγος, καὶ διὰ δυοῖν προσώποιν
ἔρχεται πρὸς ἕν τι τὸ ἀληθὲς καὶ διὰ πραγ-
μάτων αὐτῶν μεμαρτυρημένον. ἀποπεραίνε-
ται μὲν γὰρ οὐχὶ δή που πάντως ἐν Ἰακώβ, ἀλ-
λὰ καὶ ἐν Χριστῷ τὰ τοιάδε καὶ ἐν τοῖς ἐν πίστει
δεδικαιωμένοις. οἳ καὶ τέκνα γεγόνασι κατ'
ἐπαγγελίαν ἐν Ἰσαάκ. ἁρμόσει δὴ οὖν τῆς προ-
φητείας ὁ νοῦς, καὶ λαῷ τῷ νέῳ, καὶ αὐτῷ τῷ
Χριστῷ, ὅς ἐστιν ἀρχὴ καὶ ἡγούμενος. λελό-
γισται δὲ καὶ εἰς δεύτερον Ἀδάμ, καὶ ῥίζα τις
ὥσπερ τῆς ἀνθρωπότητος ἀνέφυ δευτέρα. και-
νὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ, καὶ ἀνεκαινίσθη-
μεν ἐν αὐτῷ πρὸς ἁγιασμόν τε καὶ ἀφθαρ-
σίαν καὶ ζωήν. σημαίνει δὲ οἶμαι τῆς εὐλο-
γίας ὁ λόγος, τὴν ἐν Χριστῷ καὶ πνευμα-
τικὴν εὐωδίαν. οἷον ἀγροῦ καὶ λειμῶνος εὐαν-
θεστάτου καλήν καὶ ἡδεῖαν τὴν ἐξ ἠρινῶν ἀν-
θέων ἱέντος ὀσμήν. οὕτω γὰρ ἡμῖν ἑαυτὸν ἐν
τῷ Ἄσματι τῶν Ἀσμάτων ὠνόμαζεν ὁ Χρι-
„στὸς, λέγων μέν. ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρί-
„νον τῶν κοιλάδων. κρίνον γὰρ ἦν καὶ ῥόδον ἐκ
γῆς ἀναφὺς, διὰ τὸ ἀνθρώπινον. πλὴν οὐκ
εἰδὼς ἁμαρτίαν, θεοπρεπεστάτην δὲ μᾶλλον τοῖς

sunt sanctificati, & in odorem suauitatis seipsos offerunt Deo ac Patri. Vnde & CHRISTVS luculenter leges Euágelicas nobis præscribens, *Nolite putare*, inquit, *quòd veni soluere legem, aut Prophetas. Non veni soluere legem, sed implere. Amẽ etenim dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum aut apex vnus non transibit de lege, donec omnia facta sint.* Intelligis itaque, quo pacto implent legem qui in CHRISTO circumcisionem in spiritu pro carnali susceperunt? Intrantes autem etiam in requiem CHRISTI, & in CHRISTO sabbatum colentes, atqui in occulto & interiùs Iudæum repræsentantes. Hoc nimirum significat Iacob habere manus Esau, sed diuersam ab ipso vocem. Neque enim Iudæorũ effræni lingua vtimur, neque verò Dominum, qui nos redemit, negantes, blasphemare solemus. Glorificamus autem cum Deo ac Patre Filium & Dominum, & Saluatorem ac Redemptorem vocamus. Operæ pretium verò esse existimo, vt benedictionis etiam, quæ vtrique collata est, vim inquirentes, quæ nobis in mẽtem venerint dicamus. Neque enim parum vtilitatis inde studiosis est prouenturum. Ait igitur beatus Isaac de Iacob quidem: *Ecce odor filij mei, veluti odor agri pleni, cui benedixit Dominus, & det tibi Dominus de rore cæli, & de pinguedine terræ multitudinem frumenti & vini, & seruiant tibi gentes, & adorent te principes, & esto dominus fratris tui, & adorabunt te filij patris tui. Qui maledixerit tibi, sit maledictus; & benedicẽs tibi sit benedictus.* Mixtus est in his historiæ sermo, & per duas personas procedit ad vnum quidpiam rei veritas per res ipsas testificata. Implentur enim hæc non omnino in Iacob, sed in CHRISTO, & ijs qui per fidem iustificati sunt, qui etiam filij facti sunt secundùm promissionẽ in Isaac. Quadrabit itaque prophetiæ sensus etiam nouo populo, ipsique CHRISTO, qui est principiũ & dux. Censetur autem etiam in secũdum Adam, ac veluti secunda quædam radix humanitatis exortus est. Noua enim creatura fit in CHRISTO, renouatique sumus in ipso ad sanctificationem, incorruptionemque & vitam. Significat autem benedictionis ratio suauitatem odoris in CHRISTO, & spiritualem, veluti agri & horti floridissimi, pulchrum ac suauem ex vernis floribus odorem emittentis. Ita enim nobis seipsum in Cantico Canticorum nominauit CHRISTVS, dicens: *Ego flos campi, lilium conuallium.* Lilium enim erat, & rosa ex terra orta propter humanitatem, ceterùm nesciens peccatum, ac potiùs diuinissimum omnibus,

Matt. 5. 18.

Iacob habens manus Esau, non autem vocem, quid significet.

Gen. 27. 27.

Benedictionis Isaac & Esau differentia.

Cant. 2. 1.

CHRISTVS lilium & flos campi.

qui per vniuersum orbem terrarũ cõstituti erant, ex operibus odorẽ emittens. Quamobrem agro benedicto à Deo, comparat CHRISTVM, & quidem optimo iure. Siquidẽ odor est cognitionis Dei ac Patris. Ita enim [1. Cor. 2. 14.] rursus diuinus Paulus ait: *Deo autẽ gratia, qui semper triumphat per nos in* CHRISTO IESV, *& odorẽ notitia sua manifestat per nos in omni loco.* Manifestatus autem est per sanctos Apostolos Dominus noster IESVS CHRISTVS, veluti [Ioan. 10. 15.] odor cognitionis Dei ac Patris. *Si enim nouit quis Filium, nouit omnino & Patrẽ,* ob naturæ identitatẽ, quodq; per omnia ęqualiter atq; indifferenter se habeat. Conueniunt quidẽ CHRISTO: conueniant autem meritò etiam [Gen. 27. 28.] nouo populo hæc: *Det tibi Dominus de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam frumẽti ac panis.* [Ros cæli & pinguedo terræ Christus.] Ros enim cæli & pinguedo terræ, hoc est, Verbum ex Patre nobis datum est, iuxta participationem nimirum per spiritum, ac diuinæ quidem naturæ facti sumus per ipsum participes: nactiq; etiam copiam frumenti & vini, hoc est, roboris & lætitiæ. [Frumentũ & vinum typus roboris & lætitiæ.] Siquidẽ verè dicitur: *Panis roborat cor hominis, & vinum lætificat cor.* [Psal. 103. 16.] Fortitudinis itaque spiritualis symbolum est panis; alterius verò, vinum. data autem sunt ijs, qui in CHRISTO sunt per ipsum. Quopacto enim aliter firmi ac stabiles ad pietatem, & immoti quodammodo recta cogitare scientes facti sumus? [Luc. 10. 18.] Siquidẽ data nobis est potestas *calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem potestatem inimici.* Hoc, vt arbitror, significat *copia frumenti.* Sed & vinum rursus [Rom. 15. 13.] accepimus. *Spe enim gaudemus & lætamur,* secundùm Scripturã. Exspectamus enim cælestes mansiones, vitam in incorruptione & sempiternam, ipsique adeò CHRISTO conregnare. Dicta igitur sunt etiam hæc de nobis. Hoc enim sermo sibi vult. Postea transferetur benedictionis potestas in ipsum [Gen. 27. 29.] rursus Emmanuelem. *Seruiant enim tibi gentes,* inquit, *& adorent te principes, & esto dominus fratris tui.* [Emmanuel primogenitus.] Nuncupatus est enim primogenitus Emmanuel, quando factus est *secundũ nos, & in multis fratribus.* Sed neq; ob hanc causam quidpiã deperdat, quo minùs Deus sit & vniuersorum Dominus. Adoramus enim vt Dominum, & dominatus est vt Deus eorum, qui in fratres vocati sunt [Psal. 88. 7.] per gratiam. *Quis enim in nubibus,* inquit, *æquabitur Domino, & quis similis erit ei in filijs Dei?* Dominatus igitur est Emmanuel, [Emmanuel Dominus.] vt Deus, eorum qui ad fraternitatem adducti sunt, & ipsi *flectetur omne genu, cælestium, terrenorũ, & infernorum, & omnis lingua* [Phil. 2. 10.] *confitebitur, quia Dominus* IESVS CHRI- [Gen. 27. 29.] STVS *in gloriam Dei Patris.* Et *maledicens* quidẽ, ait, *sit maledictus; benedicens* autem, *benedictus.*

ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὴν ἐκ τῶν κατορθωμάτων εὐωδίαν ἱείς. ἀγρῷ τοιγαροῦν εὐλογημένῳ παρὰ θεοῦ, παρεικάζει Χριστόν. καὶ σφόδρα εἰκότως. εἴπερ ὀσμή ἐστι τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. ἔφη γὰρ ὧδε πάλιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, τῷ δὲ θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμ- » βεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώ- » σεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ. » ἐφανεροῦτο δὲ διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ὀσμὴ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. εἰ γὰρ ἔγνωκέ τις τὸν υἱὸν, ἔγνω πάντως καὶ τὸν πατέρα διὰ τὸ τῆς φύσεως ταυτὸν, καὶ κατὰ » πᾶν ὁτιοῦν ἴσως τε καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχον. ἁρ- » μόσει μὲν οὖν τὰ τοιάδε Χριστῷ, πρέποι δ' ἂν εἰκότως καὶ λαῷ τῷ νέῳ, τὸ δώη σοι κύριος ἀπὸ » τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς, » πλῆθος σίτου καὶ οἴνου. ἡ γὰρ οὐρανοῦ μὲν » δρόσος, γῆς δὲ πιότης, τοῦτ' ἔστιν ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγος, ἡμῖν δέδοται κατὰ μέθεξιν δηλονότι τὴν διὰ πνεύματος, καὶ θείας μὲν φύσεως δι' αὐτοῦ γεγόναμεν κοινωνοί. ἐσχήκαμεν δὲ πλῆθος σίτου καὶ οἴνου, τουτέστιν ἰσχύος καὶ μέντοι καὶ εὐφροσύνης. εἴπερ ἀληθὴς ὁ λόγος ὁ λέγων, ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ οἶνος εὐ- » φραίνει. ἰσχύος οὖν ἄρα τῆς νοητῆς καὶ ἐν πνεύ- » ματι σημεῖον, ὁ ἄρτος· θατέρου γε μὴν ὁ οἶνος. δέδοται δὲ ταῦτα τοῖς ἐν Χριστῷ δι' αὐτοῦ. πῶς ἢ τίνα τρόπον, ἑδραῖοι γεγόναμεν εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀμετακίνητοι τρόπον τινὰ, καὶ ὀρθὰ φρονεῖν εἰδότες, καὶ ἀκαταπτώτως ἐρηρεισμένοι. ἐλάβομεν γὰρ ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, » καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. τοῦτο οἶμαι » τὸ πλῆθός ἐστι σίτου. ἀλλὰ καὶ οἴνου πάλιν ἐλάβομεν. τῇ γὰρ ἐλπίδι χαίρομεν καὶ ἐγηθήσαμεν εὐφραινόμενοι κατὰ τὸ γεγραμμένον. προσδοκῶμεν γὰρ τὰς ἄνω μονὰς, τὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ ζωὴν, τὸν μακραίωνα βίον τὸ αὐτῷ συμβασιλεῦσαι Χριστῷ. εἰρήσθω δὲ καὶ ἀφ' ἡμῶν τὰ τοιάδε. καλεῖ γὰρ εἰς τοῦτο εἰκότως ὁ λόγος. εἶτα μετοιχήσεται τῆς εὐλογίας ἡ δύναμις ἐπ' αὐτὸν αὖθις τὸν Ἐμμανουήλ. δουλευσάτωσαν γάρ σοι ἔθνη, φη- » σι, καὶ προσκυνησάτωσάν σοι ἄρχοντες, καὶ γίνου » κύριος τῶν ἀδελφῶν σου. κεχρημάτικε μὲν γὰρ » πρωτότοκος ὁ Ἐμμανουήλ, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. ἀλλ' οὐχὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπολισθήσειεν ἂν, τοῦ καὶ θεὸς εἶναι καὶ τῶν ὅλων κύριος· προσκυνοῦμεν γὰρ ὡς δεσπότην, καὶ κεκυρίευκεν ὡς θεὸς τῶν εἰς ἀδελφότητα κεκλημένων διὰ τῆς χάριτος. τίς γὰρ ἐν » νεφέλαις, φησὶ, ἰσωθήσεται τῷ κυρίῳ. καὶ τίς ὁ- » μοιωθήσεται αὐτῷ ἐν υἱοῖς θεοῦ. κεκυρίευκε τοίνυν ὡς θεὸς τῶν εἰς ἀδελφότητα παρενηνεγμένων ὁ Ἐμμανουήλ, καὶ αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ ἐπου- » ρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα » γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς » Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. καὶ ὁ καταρώμε- » νος μὲν, ἐπικατάρατος· ὁ δὲ εὐλογῶν, εὐλο- » γημένος.

„ γημένος. καὶ ἐναργὴς ὁ λόγος. ἐπάρατοι γὰρ καὶ θεομισεῖς, οἱ δυσφημοῦντες αὐτόν· ἐπίμεστοι δὲ τῶν ἄνωθεν καὶ παρὰ θεοῦ χαρισμάτων, οἱ εὐλογοῦντες, τουτέστιν οἱ τὴν θείαν αὐτοῦ δόξαν καταγγέλλοντες. αὕτη μὲν οὖν ἡ Ἰακὼβ εὐλογία, τὴν ἀναφορᾶς τὴν δύναμιν ἐπ᾿ αὐτὸν ἔχουσα τὸν Ἐμμανουὴλ καὶ τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους. ἴδωμεν δὲ καὶ τὴν ἄλλην, τουτέστι τὴν ἐπὶ τῷ πρωτοτόκῳ γεγενημένην, δῆλον δὲ ὅτι τῷ Ἰσραήλ, οὗ καὶ εἰς τύπον
„ ὁ Ἡσαῦ. ἰδοὺ γάρ, φησιν, ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς
„ ἔσται ἡ κατοίκησίς σου, καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ
„ ἄνωθεν, καὶ ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ σου ζήσῃ, καὶ τῷ ἀ-
„ δελφῷ σου δουλεύσεις. ἔσται δὲ ἡνίκα ἂν καθέλῃς
„ καὶ ἐκλύσῃς τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τραχήλου σου. δέδοται γὰρ εὐλογία τῷ Ἰσραὴλ ὁ διὰ Μωσέως νόμος. Χριστοῦ γὰρ ἦν λόγος διακονηθεὶς δι᾿ ἀγγέλων. ὅτι γὰρ αὐτὸς ἐλάλει τοῖς ἀρχαιοτέροις, πιστοῦται γράφων ὁ σοφώτατος Παῦ-
„ λος· πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς
„ λαλήσας τοῖς πατράσιν, ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ᾿
„ ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ. ἰδίους δὲ λόγους τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ κατέ-
„ δειξε λέγων, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ
„ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ· ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ
„ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. ὁ
„ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ
„ μὴ παρέλθωσιν. εἴπερ οὖν ἐστι ἀληθὲς ὅτι Χριστοῦ λόγος ἦν, καὶ ὁ δι᾿ ἀγγέλων νόμος, ἐν τάξει γέγονεν εὐλογίας τῷ Ἰσραήλ, Χριστὸν δὲ εἶναι τὴν οὐρανοῦ δρόσον καὶ γῆς νοοῦμεν πιότητα. σπαταλᾷ γὰρ ὥσπερ ἡ τῶν ἀγγέλων πληθὺς ταῖς ἄνωθεν καὶ πνευματικαῖς καταρδομένη δρόσοις, οὕτω καὶ πίνουσα ἡ γῆ ἐντρυφᾷ τοῖς νοητοῖς ὑετοῖς εἰς καρποφορίαν πνευματικήν. ἀλλ᾿ ἡμεῖς μὲν οἱ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως ἄρτῳ τε καὶ οἴνῳ πεπλουτήσμεθα. ἀμέτοχος δὲ τούτων ὁ Ἰσραήλ. οὐ γὰρ ἐπενήνεκται τοῦτο ταῖς εὐλογίαις Ἡσαῦ. ἀμέτοχοι δὲ καὶ ἑτέρως οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι, τῆς μυστικῆς εὐλογίας· ἐπεὶ μὴ δὲ τοῦτο δέδοται τῇ κατὰ νόμον λατρείᾳ. τετήρηται δὲ μᾶλλον τοῖς ἐν Χριστῷ καὶ ἐν πίστει λαοῖς. καὶ ἡμεῖς μὲν ἐν εἰρήνῃ διὰ Χριστόν, ἐν πολέμοις δὲ ὁ Ἰσραήλ, † καὶ κεκληρονόμηκεν αἰσθητῶς τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν, τύπον ἔχουσαν τῆς ἄνω καὶ νοητῆς. ἧς καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐμέμνητο λέγων.
„ μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν
„ γῆν. καὶ ἡμεῖς ἐν τέκνοις δι᾿ ἐλευθέρου πνεύματος. καὶ ὡς καθ᾿ ἡμᾶς τι καὶ ἀδελφῷ προσίεμεν τῷ Χριστῷ καλὴν καὶ ἐθελούσιον ποιούμενοι τὴν ὑπαγωγήν. ὑπέζευκται δὲ ἀνάπαλιν ὁ Ἰσραήλ, καὶ τοῖς Μωσέως κατήχθισται νόμοις θάνατον ὑπομένων τὴν ἐπὶ ταῖς παραβάσεσι δίκην. ἤκουε γὰρ Ἡσαῦ· καὶ τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις. τουτέστιν ὑποταχθήσῃ, καὶ οὐχ ἑκὼν τῷ κατὰ σὲ τὴν φύσιν. ἄνθρωπος δὲ καὶ καθ᾿ ἡμᾶς ὁ Μωυσῆς, οὐδὲν ἔχων τὸ περιττὸν ὅσον ἧκεν εἰπεῖν, εἰς τὸν τῆς ἀνθρωπότητος λόγον. καὶ γοῦν ὁ πάντων δεσπότης

† ἀλλ᾿ κεκληρονομήκαμεν.

dictus. Manifestus hic est sermo. Execrabiles enim Deoque odiosi, maledicentes ipsi; pleni autem supernorũ ac diuinorum bonorũ, qui benedicũt, hoc est, diuinam ipsius gloriam annunciant. Hæc igitur est benedictio Iacob, cuius vis ad ipsum Emmanuelem refertur, & ad eos, qui in fide iustificati sunt. Videamus adhæc aliam primogenito factam benedictionẽ, Israëli nimirũ, cuius typus est Esau: *Ecce enim*, inquit, *de pinguedine terræ erit habitatio tua, & de rore cæli desuper, & in gladio tuo viues, & fratri tuo seruies. Erit autem tempus quando deponas & detrahas iugum eius de collo tuo.* Data enim est benedictio Israëlitis, *lex per Moysem edita.* Christi enim erat verbum per angelos administratum. Quòd enim ipse veteribus locutus sit, probat scribens sapientissimus Paulus: *Multifariã multisq; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio.* Proprios verò suos sermones legem esse, ipse etiam Saluator demonstrauit, dicens: *Amen dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum aut apex vnus non transibit de lege, donec omnia facta sint. Cælum & terra transibunt: verba autem mea non transibunt.* Siquidem igitur verum est, quòd CHRISTI verbum & per angelos lex erat instar benedictionis Israëlitis, CHRISTVM verò esse rorem cæli, & pinguedinẽ terræ intelligimus. Deliciatur enim quodammodo angelorum multitudo cælestibus ac spiritualibus roribus irrigata: ita etiam pinguis terra redundans spiritalibus pluuijs in fructificationem spiritalem. Ceterùm nos, qui in CHRISTO per fidem, pane & vino locupletati sumus. Expers verò horum est Israël. Neque enim hoc adiectum est benedictionibus Esau. Expertes verò etiã aliter miseri Iudæi mysticæ benedictionis, quandoquidem neque hoc datum est cultui legali; seruatũ autem potiùs est populis in CHRISTO & in fide. Et nos quidem in pace per Christũ versamur, Israël verò in bellis. Et hereditauimus spiritaliter terram promissionis, quæ est typus supernæ ac spiritualis: cuius ipse etiam Saluator meminit, dicens, *Beati mites, quia ipsi hereditabũt terram.* Et nos in filijs sumus constituti per spiritũ liberum, & ad CHRISTVM veluti iuxta nos factum, & fratrem nostrũ accessimus, pulchra ac spontanea obedientia præstita. Israël verò subiugatus est, & Mosaicis legibus oneratus, mortali supplicio transgressioni proposito. Audiuit enim Esau: *Et fratri tuo seruies*: hoc est, subiectus eris, etiam præter voluntatem tuam, ei qui tibi natura similis est. Homo autẽ & similis nobis est Moyses, nihil excellentius in se habens, quantũ attinet ad humanitatis rationẽ. Idcirco etiam vniuersorũ Dominus

Benedicere CHRISTO quid sit.

Gen. 27. 39.

Ioan. 1. 17.

Benedictio Israëlitarũ est lex Moysis.

Hebr. 1. 1.

CHRISTVS veteribus locutus.

Lex verba CHRISTI.

Matt. 5. 19.

Matt. 24. 35

Iudæi mystica benedictionis expertes.

Matt 5. 4.

Gen. 27. 39.

Israë-

Israel populus Moysis à Deo vocatus. Israëlem *populum Moysis* vocauit. Vitulum enim sibi fecerunt in solitudine. Deus verò ad Moysem ita ait: *Vade,* inquit, *descende celeriter hinc: deliquit enim populus tuus, quē eduxisti è terra Aegypti.* (*Exod.32.7.*) Paulus verò etiam legem ipsam in littera beato Moysi tribuit. Ita enim ait: *Violans quis legem Moysis absque commiseratione sub duobus aut tribus testibus moritur.* (*Hebr.10.28*) Quòd verò Israël Moysis iugum depositurus esset, vocante ipsum CHRISTO ad gratiam per fidem, præsignificauit dicens: (*Isaie 10.27. Ierem.30.8.*) *Erit autem quando deponas & detrahas iugum ipsius à collo tuo.* Excusserunt enim ceruicibus suis intolerabile admodum legis iugum Israëlitæ, credentes. Vocati enim sunt ad libertatis dignitatem, per fidem in CHRISTVM; per quem, & cum quo, Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

λαὸν ἐκάλει Μωσέως τὸν Ἰσραήλ· μεμοσχοποιήκασι γὰρ κατὰ τὴν ἔρημον. εἶπε πρὸς Μωυσέα θεός. βάδιζε, κατάβηθι, φησί, τὸ τάχος ἐντεῦθεν, ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός σου ὃν ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Παῦλος μὲν οὖν ὁ θεσπέσιος καὶ αὐτὸν ἀνετίθει τῷ μακαρίῳ Μωυσῇ τὸν ἐν γράμματι νόμον. ἔφη γὰρ οὕτως, ἀθετήσας τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν, ἀποθνήσκει. ὅτι δὲ ἔμελλεν ὁ Ἰσραὴλ τὸν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ἀποτίθεσθαι ζυγὸν, καλοῦντος αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν διὰ πίστεως χάριν, προκαταμεμήνυκεν εἰπών· ἔσται δὲ ἡνίκα ἂν καθέλῃς καὶ ἐκλύσῃς τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἀπὸ τραχήλου σου. ἐξέλυσαν γὰρ τῶν τραχήλων τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν δυσφόρητον ὄντα λίαν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ πεπιστευκότες. κέκληνται γὰρ εἰς ἐλεύθερον ἀξίωμα διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

GLAPHYRORVM IN GENESIM LIBER QVARTVS.

ΓΛΑΦΥΡΩ͂Ν ΕἸΣ ΤΗ͂Ν ΓΕ͂ΝΕΣΙΝ ΒΙΒΛΙ͂ΟΝ ΤΕ͂ΤΑΡΤΟΝ.

De Iacob Patriarcha.

Περὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ.

(*1.Tim.3.12*) Verissimū est, quòd *qui piè viuere voluerint in* CHRISTO IESV, *persecutionē patientur.* Insultant enim ipsis instar immaniū ferarū filij iniquitatis, censentes nimirum eorum qui rectè vitam instituunt, splendorē ac gloriam, esse veluti incusationem quandam condemnationemq; ipsorū improbitatis. Mala enim plerumq; bonorū applicatione arguuntur, quæque laudabilia sunt, eorum, quæ talia non sunt, deformitatem propalant. Quidnam igitur hinc? Inuidiæ tela, & in ijs qui victos se sentiunt, indignationis flamma accenditur, principium insaniæ, occasioque impietatis aduersus eos qui optimè viuunt: qui tametsi aliquando in periculis & laboribus versentur, nunquā tamen in vniuersum in hostium potestatem veniunt. Nequaquam enim contemnet Princeps sanctorū eos, qui pro ipso periclitantur, at potiùs eripiet, facileque admodū superiores eos illustrioresq; efficiet, laboribus interim & ærumnis eos ad tolerantiam exercens. Consentit verò huic rei etiam diuinus Paulus, ita scribēs: (*1.Cor.10.13*) *Fidelis autē Deus, qui non sinet vos tentari vltra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.* Ipsi verò etiā clamant in libro Psalmorū, qui in periculis versati, grauissimosq; persecutionū labores fortiter superarunt: (*Psal.65.10.*) *Probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut exa-*

Ἀληθὲς ὅτι πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται. θηρῶν γὰρ αὐτοῖς ἀγρίων ἐπιθρώσκουσι δίκην, οἱ τῆς ἀνομίας υἱοί, τὴν σφῶν δυστροπίας γραφὴν ὥσπερ τινὰ καὶ κατάῤῥησιν τὴν τῶν εὐδοκιμεῖν εἰωθότων λαμπρότητα καταλογιζόμενοι. ἐλέγχεται γάρ πως ἀεὶ τῇ τῶν ἀμεινόνων παραθέσει τὰ χείρω. καὶ τὰ ψῆφον ἔχοντα τῆς προφερεστέρας μονονουχὶ τῶν ἡττωμένων καταγράφει τὸ ἀκαλλές. τί οὖν ἐντεῦθεν; τὰ ἐκ φθόνου βέλη, καὶ τὸ ἐκ τῆς βασκανίας τοῖς νενικημένοις ἐντύφεται πῦρ, μανίας ἀρχὴ καὶ ἀνοσιότητος ἀφορμὴ κατὰ τῶν ὡς ἄριστα βιοῦν ᾑρημένων. οἳ καὶ εἰ γένοιντο τυχὸν ἐν ἀγῶσι καὶ πόνοις, ἀλλ' οὖν οὐκ εἰς ἅπαν εἶεν ἂν τοῖς πολεμοῦσιν ἁλώσιμοι. περιόψεται γὰρ οὐδαμῶς ὁ τῶν ἁγίων προεστηκὼς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδυνεύοντας. ἐξελεῖται δὲ μᾶλλον καὶ σφόδρα ῥᾳδίως, καὶ λαμπροτέρους ἀποφανεῖ, τληπαθείας γύμνασμα προθεὶς τὸν ἱδρῶτα αὐτοῖς. συλλήψεται δὲ τῷ λόγῳ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ὧδε γεγραφώς. πιστὸς δὲ ὁ θεὸς ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. καὶ αὐτοὶ δὲ διακεκράγασιν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν οἱ τοῖς ἀγῶσιν ὡμιληκότες, καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς διώξεσι πόνους διενεγκόντες οὐκ ἀγεννῶς. ὅτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός. ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυ-

» ρῦται τὸ ἀργύριον. εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν
» παγίδα, ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν,
» ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
» ἡμῶν. διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος,
» καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. ἀκούεις
ὅπως ἥκιστα μὲν τὰ ἐφ' οἷς δοκιμάζονται δυσφορεῖν ἐγνώκασι, χαίρουσι δὲ μᾶλλον ὡς ἀμείνους ἀναδεδειγμένοι, καὶ διὰ πείρας αὐτῆς ὅπερ εἰσὶν ἐγνωσμένοι. καὶ ἐπὶ ταῖς εἰς ἄκρον φιλοθείαις διὰ τοῦ παθεῖν μεμαρτυρημένοι. διελθεῖν γὰρ ἔφασαν διὰ πυρός. ὥσπερ γὰρ οἶμαι τὰ δοκιμώτατα τῶν θυμιαμάτων πυρὶ προσωμιληκότα τῆς ἐνούσης αὐτοῖς εὐοσμίας τότε ποιοῦνται τὴν ἔνδειξιν. οὕτω καὶ ὁσία ψυχὴ πυρουμένη τρόπον τινὰ διὰ τοῦ πειράζεσθαι καὶ πονεῖν, ἐναργεστέραν ποιεῖται τῆς ἐνούσης αὐτῇ πολυειδοῦς ἀρετῆς τὴν ἔκφασιν. πλὴν περὶ παντὸς ἁγίου ψάλλει μέν που καί φησιν, καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. ὅτι
» παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φο-
» βουμένων αὐτὸν καὶ ῥύσεται αὐτούς. αὐτὸς δὲ
πάλιν τῆς ἐπικουρίας ὁ χορηγὸς διαρρήδην
» φησίν· ὅτι ἐπ' ἐμὲ ἤλπισε, καὶ ῥύσομαι αὐτόν.
» κεκράξεται πρός με, καὶ εἰσακούσομαι αὐτοῦ,
» μετ' αὐτοῦ εἰμι ἐν θλίψει, ἐξελοῦμαι αὐτόν,
» καὶ δοξάσω αὐτόν, μακρότητος ἡμερῶν ἐμ-
» πλήσω αὐτόν, καὶ δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν
» μου. ποῖον οὖν ἄρα ἐστὶ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ καὶ
πατρός; ὁ ἐξ αὐτοῦ θεὸς λόγος, ὁ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς καὶ ἐν δούλου μορφῇ γεγονὼς οἰκονομικῶς. οὕτως αὐτὸν ὠνόμαζεν ὁ πατὴρ καὶ
» δι' Ἡσαΐου λέγων. καὶ ὄψονται τὰ ἔθνη τὴν
» δικαιοσύνην μου, καὶ βασιλεῖς τὴν δόξαν μου.
» τὸ δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται.
γέγονε γὰρ ἡμῖν δικαιοσύνη καὶ δόξα παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ὁ υἱός, καὶ μὴν καὶ σωτήριον. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τὴν τῆς υἱοθεσίας ἀνεκομίσθημεν δόξαν. ὅτι δὲ καὶ σεσώσμεθα τὰ τοῦ θανάτου φυγόντες δεσμά, καὶ ἀνατρέχοντες εἰς ἀφθαρσίαν, πῶς ἂν εἴη λοιπόν, ἢ πόθεν ἀμφίβολον; ἐπέφαινε γὰρ ἡμῖν ὡς ἐν νυκτὶ καὶ ἐν σκότῳ λαμπὰς ὁ υἱός, φῶς τὸ θεῖον ταῖς τῶν πιστευόντων ψυ-
» χαῖς ἐνιείς. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, ἐγώ εἰμι
» τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ὅτι τοίνυν κατὰ τὴν αὐτοῦ
τοῦ σωτῆρος φωνήν, μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης. κλῆρον γὰρ ἕξουσι τὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ αὐτὸν ἐπαμυνόντα τὸν τῶν ὅλων θεὸν καὶ σωτῆρα. ὄψονται δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἐπὶ Χριστοῦ μυστήριον. καὶ ἐξ αὐτῶν οὐδὲν ἧττον ἀναμάθοι τις ἄν, τῶν κατὰ τὸν μακάριον Ἰακώβ. παραθεῖναι δὲ οἶμαι πρέπον τὰ ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, πρὸς ἀκριβεστέραν εἴ-
» δησιν τοῖς ἐντυγχάνουσιν. ἔχει δὲ οὕτω. καὶ
» ἐνεκότει Ἡσαῦ τῷ Ἰακὼβ περὶ τῆς εὐλογίας, ἧς
» εὐλόγησεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ. εἶπε δὲ Ἡσαῦ
» ἐν τῇ διανοίᾳ. ἐγγισάτωσαν αἱ ἡμέραι τοῦ πέν-
» θους τοῦ πατρός μου, ἵνα ἀποκτείνω Ἰακὼβ τὸν

minatur argentum. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per aquam & ignem, & eduxisti nos in refrigerium. Audis quo pacto ea in quibus probantur ægrè, ferre minimè norunt. Gaudent vero potiùs, tanquam victores declarati, & experimento ipso id quod sunt, cogniti, summamque pietatis patientiam testantes. *Per ignem* enim *transiisse* se dicunt. Quemadmodum enim probatissima thymiamata igni admota, odoris, quo prædita sunt, specimen edunt; ita etiam sancta anima igne quodammodo probata, per tentationes & labores, luculentiùs multo existentis in ipsa multimodæ virtutis argumentum edit. Dauid etiam de omni sancto alibi canit ita dicens: *Castrametabitur angelus in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Ipse verò omnis auxilij largitor apertè ait: *Quoniam sperauit in me, eripiam eum: clamabit ad me, & exaudiam eum. Cum ipso ero in tribulatione; eripiam eum, & glorificabo eum, longitudine dierum implebo eum, & ostendam ei salutare meum.* Quodnam igitur est *salutare Dei ac Patris?* Deus Verbum ex ipso. qui propter nos secundùm nos factus est, diuinoque consilio formam serui assumpsit. Ita ipsum vocauit etiam Pater per Isaiam dicens: *Et videbunt gentes iustitiam meam, & reges gloriam meam. Salutare autem meum sicut lucerna ardebit.* Factus enim est nobis *iustitia* & gloria à Deo & Patre Filius, & salutare. Iustificati enim sumus in ipso, & ad filiationis gloriam euecti. Quòd verò etiam saluati simus, mortis vinculis soluti, atque ad incorruptionem translati, quo pacto aut vnde dubium esse potest? Illuxit enim nobis, veluti in nocte & tenebris lucerna, Filius, diuinam lucem credentium animis immittens. Idcirco etiam ait: *Ego sum lux mundi.* Quòd igitur iuxta ipsius Saluatoris vocem beati sint, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam (Hereditatem enim cælestem cernent, ac totius vniuersi Dominum & Saluatorem adiutorem sunt experturi; videbunt autem etiam ipsum de CHRISTO mysterium) ex ijs ipsis quæ beato Iacob acciderunt facilè quis intellexerit. Operæ pretium verò esse arbitror ea quæ de ipso scripta sunt, ad manifestiorem intellectum lectoribus apponere. Ita verò habent: *Et iratus est Esau Iacob pro benedictione qua benedixit ei pater eius. Dixit autem Esau in mente sua: Appropinquent dies luctus patris mei, vt occidã Iacob fratrem*

Transire, per ignem *quid significet.*

Psal. 33. 8. *In Vulgata,* immittet angelus.

Psal. 90. 14.

Salutare Dei CHRISTVS.

Isaia 61. 1. *iuxta* LXX.

Ioan 8. 12. CHRISTVS *lux mundi.*

Gen. 27. 41

trem meum. Nuntiata sunt autem Rebeccæ verba Esau filij sui senioris; & mittens vocauit Iacob filium suum iuniorem, & dixit ei: Ecce Esau frater tuus minatur tibi occidere te. Nunc ergo, ô fili, audi meam vocem, & surgens fuge in Mesopotamiam ad Laban fratrem meum in Charran, & habita cum eo dies aliquot, donec auertatur furor & ira fratris tui à te, & obliuiscatur quæ fecisti ei: & mittens accersam te inde, ne fortè orber duobus vobis in die vna. Deinde oportuna discessus filij occasione capta, ingressa ad Isaac, dixit: *Infensa † sum vita mea propter filias filiorum Heth. Si acceperit Iacob vxorem de filiabus terræ huius, quid attinet viuere.* Ne enim inuito patre discedens beatus Iacob, ipsi luctus pariter & iræ causa esset, industria mulier persuadet seni, vt filio suo facultatem det abeundi. *Aduocans enim*, inquit, *Isaac Iacob, benedixit ei, & præcepit ipsi dicens: Non accipies vxorem de filiabus Chananæorum. Surgens fuge in Mesopotamiam in domum Bathuelis patris matris tuæ, & accipe tibi inde vxorem de filiabus Laban auunculi tui. Dominus autem Deus benedicat tibi, & multiplicet te, & eris in congregationes gentium, & det tibi benedictionẽ Abrahæ patris tui, tibi & semini tuo post te, ad hæreditandum terrã incolatus tui, quam dedit Deus Abrahæ.* Quantum igitur attinet ad litterã, & ad nudam historiã non parum admiranda est Rebecca ipsa & beatus Isaac. Illa enim marito vt superiori preces offerebat pro filio. Hic verò naturæ legem in consilium adhibens, vt à nuptiis quæ matri suæ non placerent, abstineret, præcepit: erudiens quodammodo instar catuli eum, qui ex ipso ortus pieque educatus erat, & paternæ virtutis vestigijs insistere iubens. Passim enim videre est diuinum Iacob præceptis paternis obtemperantem, & veluti apertam miniméque obscuram pietatis erga Deum significationem præ se ferentem. Quantum verò ad spiritalem contemplationem attinet, altiùs repetendum sermonem esse arbitror. Ita enim contemplatio perspicua facilè fiet. Rebecca enim cùm adhuc vtero gestaret par illud fratrum ex ipsa natorum, intolerabiles animi dolores perpessa est, adeò vt etiam de vita periclitaretur, subsultantibus immoderatè in vtero infantibus. Deinde quid hoc sibi vellet Deum sciscitata est dicens: *Si sic mihi futurum est, quare mihi hoc?* Respondet verò Deus: *Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex vtero tuo diuidentur, & populus populum superabit, & maior*

Gen. 27. 42.

† Vulg. Tædet me vitæ meæ propter filias Heth. Symmachus: ἐνεκάκησα: Aquila: ἐσίκχανα.

Gen. 28. 1.

Gen. 25. 22.

ἀδελφόν μου. ἀπηγγέλθη δὲ τῇ Ῥεβέκκᾳ τὰ " ῥήματα Ἠσαῦ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τοῦ πρεσβυτέρου. καὶ " πέμψασα ἐκάλεσεν Ἰακὼβ τὸν υἱὸν αὐτῆς " τὸν νεώτερον, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ἰδοὺ Ἠσαῦ ὁ " ἀδελφός σου ἀπειλεῖ σοι τοῦ ἀποκτεῖναί σε. νῦν " οὖν, τέκνον, ἄκουσόν μου τῆς φωνῆς, καὶ ἀναστὰς ἀπό- " δραθι εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, πρὸς Λάβαν τὸν " ἀδελφόν μου εἰς Χαρράν καὶ οἴκησον μετ᾽ αὐτοῦ " ἡμέρας τινὰς ἕως τοῦ ἀποστρέψαι τὸν θυμὸν καὶ τὴν " ὀργὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ ἐπιλάθηται ἃ πεποίη- " κας αὐτῷ, καὶ ἀποστείλασα μεταπέμψομαί σε " ἐκεῖθεν, μήποτε ἀτεκνωθῶ ἀπὸ τῶν δύο ὑμῶν " ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. εἶτα τῆς ἀποδημίας εὐπρόσωπον " ἀφορμὴν ἐπορίζετο τῷ υἱῷ. καὶ δὴ προσελθοῦσα τῷ Ἰσαὰκ, ἔφη προσώχθικα τῇ ζωῇ μου " διὰ τὰς θυγατέρας τῶν υἱῶν Χέτ. εἰ λήψεται " Ἰακὼβ γυναῖκα ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῆς γῆς " ταύτης, ἵνα τί μοι τὸ ζῆν; ἵνα γὰρ μὴ ἀνεθέλη- " τον τῷ πατρὶ ποιοῖτο τὴν ἀποδρομὴν ὁ μακάριος Ἰακώβ, λύπης τε καὶ ὀργῆς ἀναδειχθείη πρόξενος, εὐτέχνως τὸ γύναιον ἀναπείθει τὸν πρεσβύτην ἐπιτρέψαι τῷ υἱῷ τὴν ἀποδημίαν. προσκαλεσάμενος γάρ φησιν, Ἰσαὰκ τὸν Ἰα- " κὼβ, εὐλόγησεν αὐτὸν, καὶ ἐνετείλατο αὐτῷ λέ- " γων οὐ λήψῃ γυναῖκα ἐκ τῶν θυγατέρων Χανα- " άν. ἀναστὰς ἀπόδραθι εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, εἰς " τὸν οἶκον Βαθουὴλ τοῦ πατρὸς τῆς μητρός σου, καὶ " λάβε σεαυτῷ γυναῖκα ἐκεῖθεν ἐκ τῶν θυγατέ- " ρων Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρός σου. ὁ δὲ θεός " μου εὐλογήσαι σε καὶ αὐξήσαι σε καὶ πληθύναι " σε καὶ ἔσῃ εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, καὶ δῴη σοι τὴν " εὐλογίαν Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου, σοὶ καὶ τῷ " σπέρματί σου, μετὰ σὲ, κληρονομῆσαι τὴν γῆν τῆς " παροικήσεως, ἣν ἔδωκεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ. ὅσον " μὲν οὖν εἴς γε τὸ γράμμα καὶ τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας ὑποδηλούμενα, πρέποι ἂν οὐκ ἐν μικρῷ ποιεῖσθαι θαύματι τήν τε Ῥεβέκκαν αὐτὴν, καὶ τὸν μακάριον † Ἰακώβ. ἡ μὲν γὰρ ὡς προὔχοντι τῷ ἀνδρὶ προσεκόμιζε λιτὴν τὴν ἐπί γε τῷ υἱῷ φημί. ὁ δὲ τὸν τῆς φύσεως νόμον ἐποιεῖτο παραχρῆμα τοῦ πρέποντος βραβευτήν· καὶ τὸν ἀνεθέλητον τῇ μητρὶ γάμον παραιτεῖσθαι προσέταττε τῷ υἱῷ. κωλακεύων τρόπον τινὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα καὶ τεθραμμένον εὐσεβῶς, κατ᾽ ἴχνος ἰέναι τῆς πατρῴας ἀρετῆς. πανταχῆ γὰρ εὑρήσομεν τὸν θεσπέσιον Ἰακὼβ, τοῖς τῶν γεγεννηκότων εἴκοντα νεύμασι, καὶ μόνον ὥσπερ ἐναργῆ τε καὶ οὐκ ἀμφίλογον τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας τὸ χρῆμα ποιούμενον. ὅσον δὲ ἧκεν εἰς θεωρίας λόγον οἶμαι ἰέναι τῶν ἐσωτέρω πορείαν δὴ πάλιν, ἀναμνῆσαι δὲ δεῖν ἐκεῖνο ὑπολαμβάνω. εἴη γὰρ ἂν ὧδί καὶ λίαν ἀποπνητὶ καταφανὲς, τὸ θεώρημα. Ῥεβέκκα μὲν γὰρ πρὸ ὠδῖνος ἔτι τῆς ἐπὶ τόκῳ φημὶ, τῶν ἐξ αὐτῆς γεγονότων κυοφοροῦσα τὴν ξυνωρίδα δυσφόρητον κομιδῇ τῆς δυσφημίας ἐδέχετο, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν ἤδη τοῖς τοῦ θανάτου δείμασιν οὐκ ἐν μετρίοις ἄλλων σκιρτήμασι τῶν ἐμβρύων εἶτα τί τὸ χρῆμα διαλαμβάνειν ἤθελεν ἐπηρώτα ἐστὶ θεὸν καὶ λέγουσα. εἰ οὕτω μοι μέλλει γίνεσθαι, ἵνα τί μοι τοῦτο; καὶ τί πρὸς " ταῦτα ὁ θεός; δύο ἔθνη καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, φησί. καὶ ὁ μείζων, "

† ἴσως Ἰσαάκ.

δου-

» δουλεύσει τῷ ἐλάττονι. οὐκοῦν εἰς τύπον παραδεξόμεθα τῶν δύο λαῶν τοῦτε ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τῶν διὰ πίστεως Ἠσαῦ τε καὶ Ἰακώβ. ἀλλ' ἐνεκότει, φησὶν, Ἠσαῦ τῷ Ἰακώβ, ὅτι μὲν τῶν πρεσβείων ἐστέρητο καταπωλήσας τὰ πρωτοτόκια, καὶ παρεὶς ἑτέρῳ τὴν ἑαυτοῦ τιμὴν, καὶ μὲν ὅτι καὶ δεύτερος τὰ ἐκ τῆς θήρας προσαγαγὼν, τῆς εὐλογίας διήμαρτε. ταύτητοι καὶ ἐν ἀγρίοις ἦν ἤδη σκέμμασι, καὶ τὸν τῷ φθόνῳ σύμφρονά τε καὶ ἀδελφὸν ἐμελέτα φόνον. ἐνεκότει δὲ ὁμοίως, καὶ ἐπεμήνιε δεινῶς ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ, τοῖς ἐν πίστει καὶ μετ' αὐτὸν, τουτέστι τῷ νέῳ λαῷ. ἐπεί τοι γέγονεν ἐν τάξει τῇ πρώτῃ παρὰ θεῷ. καὶ ἐν πρωτοτόκου μοίρᾳ λελόγισται, καὶ εὐλογίας τῆς ἄνωθεν ἐπίμεστος ἦν, τὴν ἐν Χριστῷ διὰ πνεύματος καταπλουτήσας χάριν. ἐπεφύετο δὴ οὖν τοῖς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως ὁ Ἰσραήλ· ὅσον δὲ ἧκεν εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, καὶ εἰς δύναμιν ἐγχειρημάτων καὶ πικρὸς γέγονε φονευτὴς, διώξεις ἐπενεγκὼν, καὶ τοῖς ἐκ φόνου καὶ βασκανίας καταπιτρώσκων βέλεσιν. ἀλλ' ἔπειθεν ἡ Ῥεβέκκα τὸν Ἰακὼβ τὰ οἴκοι μεθέντα παραιτεῖσθαι τὸν ἀδελφὸν· ἰέναι τε πρὸς Λάβαν ἄνθρωπον εἰδωλολάτρην. προὔτρεπε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Ἰσαὰκ ὁ τοῦ Ἰακὼβ πατὴρ παραιτεῖσθαι μὲν γάμον τὸν ἐκ Χαναὰν, ἐφίεσθαι δὲ μᾶλλον τοῦ ποιεῖσθαι σύνοικον ἐκ τῶν θυγατέρων Λάβαν. κινδυνεύοντι γὰρ καὶ διωκομένῳ τῷ νέῳ λαῷ, τὰς τῶν φονώντων ὀργὰς παραιτεῖσθαι σωφρόνως συμβεβούλευκεν ἡ ἐκκλησία. ἧς ἂν εἴη τύπος ἡ Ῥεβέκκα. συνεπινεύει δὲ ὥσπερ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Ῥεβέκκας νυμφίος, τουτέστι Χριστὸς, παρωθεῖσθαι μὲν οἰκειότητα τὴν πνευματικὴν τῶν εἰς ἀνοσίους ἐκκεκαυμένων ὀργὰς, καὶ φονᾶν ἀγρίως μελετηκότων. οἰκειότητος δὲ σημεῖον ὁ γάμος. ἀνθαιρεῖσθαι δὲ μᾶλλον τὰς ἐκ τοῦ οἴκου Λάβαν, τουτέστι τὰς ἐξ ἐθνῶν. εὑρήσομεν δὲ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, οἳ καὶ τῶν ἐν πίστει καὶ νέων λαῶν γεγόνασιν ἀπαρχὴ· διαπεραίνειν ἐσπουδακότας τὰ ἐντεταλμένα τῷ Ἰακώβ. ἀπενοσφίζοντο μὲν γὰρ τῆς Ἰουδαίων ἀγέλης ἅτε δὴ φονώσης κατ' αὐτῶν. μεταμείβοντες δὲ χώρας καὶ πόλεις τὰς τῶν διωκόντων ὑποτρέχειν ὀργὰς, συνεχῶς ἐσπούδαζον. διεμεμνήντο γὰρ ἐπισκήπτοντος τοῦ Χριστοῦ καὶ λέγοντος, » ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐκ τῆς » πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν. προσελάλουν δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ » ἀπειθεῖν ᾑρημένοις καὶ ὑβρίζουσι ἀφειδῶς. ὑ» μῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον » τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους » κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα » εἰς τὰ ἔθνη. οὕτω γὰρ ἐντέταλκεν ἡμῖν ὁ κύριος. ἀκούεις ὅπως ὁ τῆς ἐκκλησίας νυμφίος, τουτέστι Χριστὸς ἐντέταλται τοῖς ἰδίοις εἰς τὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπιέναι πλῆθος, καὶ παιδογονεῖν ἐκεῖθεν. καὶ πατέρας ὥσπερ ἀναφαίνεσθαι λαῶν. τοιγάρτοι

seruiet minori. Statuamus itaque Iacob & Esau in typum duorum populorum, Israëlitici nimirum & fidelis. Ceterùm *indignatus est*, inquit, *Esau fratri suo Iacob*, quòd emptis primogenitis ipsum primogenituræ suæ gloria priuarat, & suum alteri præbens honorem, quodque posterior, adferens pastum ex venatu benedictione fraudatus esset. Idcirco ferocia aduersus eum consilia init, & cædem inuidiæ consortẽ & fratrem animo concipit. Indignatus verò est similiter, & grauiter infensus primogenitus Israël ijs, qui in fide ac post ipsum erant, hoc est, nouo populo. Siquidẽ primo loco apud Deum est constitutus, & pro primogenito habitus, supernaq; benedictione plenus fuit, gratiam in CHRISTO per spiritum consecutus. Adortus vtique est eos qui in CHRISTO sunt per fidem Israël, voluntateque & conatibus homicida effectus, persecutionibus infestans, atque inuidiæ telis lacessens. Ceterùm suasit Rebecca Iacob, vt relicta domo fratrem fugeret, adiretque Laban hominem idololatram. Præcepit verò etiam Isaac pater Iacobo, ne duceret vxorem Chananæam, sed potiùs ex filiabus Laban. Periclitanti enim & persecutionibus infestato nouo populo, vt homicidarum iras fugiat, prudenter consuluit Ecclesia, cuius typus est Rebecca. Eiusdem verò sententiæ est etiam ipse Rebeccæ sponsus, hoc est CHRISTVS, deuitare quidem iubens spiritalem amicitiam cum ijs, qui impijs flagrant iris, & cædes ferociter moliuntur (amicitiæ autem signum sunt nuptiæ) eligere autem potiùs è domo Laban, hoc est, ex Gentibus. Reperiemus verò sanctos Apostolos, qui quidem sunt nouorum in fide populorum primitiæ, ea quæ Iacobo præcepta fuerunt, sedulò exequentes. Discesserunt enim à Iudæorum grege; quippe qui cædem aduersus ipsos moliebantur. Mutantes autem regiones & vrbes, persequentium iras subterfugere prudenter curabant. Meminerant enim CHRISTI iubentis atque dicentis: *Quando persecuti fuerint vos ex vrbe hac, fugite in aliam.* Allocuti verò etiam ipsi eos, qui ex sanguine Israël erant nolentes credere, & contumelia ipsos afficientes: *Vobis necesse erat primùm loqui sermonem Dei. Postquam verò reijcitis eum, neque iudicatis dignos vosipsos vita æterna; ecce conuertimur ad Gentes. Ita enim præcepit nobis Dominus*. Audis quo pacto Ecclesiæ sponsus, hoc est, CHRISTVS, discipulis suis præcepit, vt ad Græcos se conferrent, ibiq; prolificarent, & patres quodammodo populorum fierent. Idcirco etiam

Gen. 27. 41.
Gen. 27. 42.
Gen. 28. 1.
Matt. 10. 23.
Act. 13. 46.

etiam sapientissimus Paulus ijs, qui ex Gentibus per ipsum crediderunt, scribit dicens: *Etsi enim mille pædagogos habuistis in* CHRISTO, *sed non multos patres. Nam in* CHRISTO IESV *per Euangelium ego vos genui.* Quòd verò adfuturus sit Deus, & abunde benedicturus populis qui in fide, demonstrat, & quidem facilè admodum diuinus Isaac, filium suum Iacob paterna domo discedentem cælesti benedictione ornans ac dicens: *Deus meus benedicat tibi, & multiplicet te, & crescere faciat te, & eris in congregationem gentium, & det tibi benedictionem Abrahæ patris tui.* Benedicti enim sunt, qui in CHRISTO, auctique sunt vehementer facti in multitudinem, & congregationes gentium, & coheredes declarati sanctorum Patrum. Recumbent enim cum Abraham & Isaac & Iacob, etiam in regno cælorum, iuxta ipsius Saluatoris vocem. Benedicti verò sumus ab ipso rursum: dixit enim de nobis: *Pater sancte, serua eos † in veritate tua.* Si verò intelligatur etiam Esau mater Rebecca, nihil omnino contemplationi offecerit. Siquidem in typum Israëlitarum statuimus Esau: Rebeccæ verò Ecclesiæ personam accommodamus. Porrò ipsi etiam Israëlitæ facti sunt filij Ecclesiæ per fidem in CHRISTO, non quidem in veterem illum populum reputati, translati verò potiùs in nouũ, & Gentibus immisti. *Si qua enim noua creatura in* CHRISTO, qui duos populos formauit in vnum nouum hominẽ, statuens pacem, secundùm Scripturas, concilians vtrosque, & adducens in vno spiritu ad Patrem. *Dissoluit enim medium parietem maceriæ, legem mandatorum decretis euacuans.* Iacob itaque paternæ benedictionis viatico instructus, profectionem quam instituerat, est aggressus. Quænã verò ipsi interea acciderint, ex ipsis sacris Litteris nobis constabit. Ita verò habent: *Et egressus Iacob de puteo iuramẽti abijt in Charrã, & occurrit loco, & dormiuit ibi. Occiderat enim sol. Et tulit de lapidibus loci, & posuit ad caput suum, & dormiuit in loco illo: & somniauit. Et ecce scala firmata in terra, cuius caput perueniebat in cælum, & angeli Dei ascendebant & descendebant super eam. At Dominus firmatus erat super eam, & dixit: Ego Deus patris tui Abraham, & Deus Isaac: ne timeas. Terra in qua tu dormis super eam, tibi dabo eam, & semini tuo. Et erit semen tuum sicut arena terræ, & dilatabitur ad mare, & Austrum, & ad Aquilonem, & ad Orientem, & benedicentur in te omnes tribus terræ, & in semine tuo. Et ecce ego tecum, custodiens te in omni terra, quocumque perrexeris, & reducam te in terram hanc,*

1. Cor. 4. 15. — Gen. 28. 3. — Ioan. 17. 11. † Vulg. in nomine tuo. — 2. Cor. 5. 17. — Ephes. 2. 14. — Gen. 28. 10.

καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος τοῖς ἐξ ἐθνῶν δι' αὐτοῦ πιστεύουσιν ἐπιστέλλει λέγων. ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ· ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. ὅτι δὲ καὶ συνέσεσθαι θεὸς καὶ εὐλογήσειν πλουσίως τοὺς ἐν πίστει λαοὺς παραδείξειεν ἂν καὶ μάλα ῥᾳδίως ὁ θεσπέσιος Ἰσαὰκ, ἀποτρέχοντα τὸν Ἰακὼβ τῆς πατρῴας ἑστίας ταῖς ἄνωθεν εὐλογίαις στεφανῶν καὶ λέγων. ὁ δὲ θεός μου εὐλογήσαι σε, καὶ αὐξήσαι σε, καὶ πληθύναι σε. καὶ ἔσῃ εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν. καὶ δῴη σοι τὴν εὐλογίαν Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου. ηὐλόγηνται γὰρ οἱ ἐν Χριστῷ, ηὔξηνταί τε λίαν, καὶ εἰς πλῆθος γεγόνασι, καὶ συναγωγαὶ ἐθνῶν, καὶ συγκληρονόμοι τεθέινται τῶν ἁγίων πατέρων. ἀνακλιθήσονται γὰρ μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος φωνήν. ηὐλογήμεθα δὲ παρ' αὐτοῦ πάλιν, ἔφη γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν. πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. εἰ δὲ δὴ νοοῖτο καὶ τοῦ Ἡσαῦ μήτηρ ἡ Ῥεβέκκα, διαλυμανεῖται τοῦτο τοῖς θεωρήμασι παντελῶς οὐδέν. εἰς τύπον μὲν γὰρ τὸν ἐξ Ἰσραὴλ παρεδεξάμεθα τὸν Ἡσαῦ· Ῥεβέκκα γε μὴν τὸ τῆς ἐκκλησίας δεδώκαμεν πρόσωπον. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ γεγόνασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ τῆς ἐκκλησίας υἱοὶ διὰ πίστεως ἐν Χριστῷ, εἰς λαὸν μὲν οὐκέτι τὸν πάλαι καὶ ἀρχαῖον ἐκεῖνον λελογισμένοι, μεταστοιχειούμενοι μᾶλλον εἰς νέον τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἀναμίξ. εἴ τις γὰρ ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· ὃς καὶ τοὺς δύο λαοὺς ἔκτισεν εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην, κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ ἀποκαταλλάσσων ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα. λέλυκε γὰρ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ κατήργηκεν ἐν δόγμασι τὸν τῶν ἐντολῶν νόμον. ἐφοδιασθέντα δὴ οὖν ταῖς παρὰ πατρὸς εὐλογίαις τὸν Ἰακὼβ, ἀπεκόμιζον οἱ πόδες ἐπὶ τὸν αὐτῷ προτεθέντα τῆς ἀποδημίας σκοπόν. καὶ ποῖα δὴ πάλιν τὰ μεταξὺ γεγονότα, δι' αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν ἱερῶν γραμμάτων. ἔχει δὲ οὕτως. καὶ ἐξῆλθεν Ἰακὼβ ἀπὸ τοῦ φρέατος τοῦ ὅρκου, καὶ ἐπορεύθη εἰς Χαῤῥὰν, καὶ ἀπήντησε τόπῳ, καὶ ἐκοιμήθη ἐκεῖ. ἔδυ γὰρ ὁ ἥλιος· καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν λίθων τοῦ τόπου, καὶ ἔθηκε πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, καὶ ἐνυπνιάσθη. καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖται εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτήν. ὁ δὲ κύριος ἐπεστήρικτο ἐπ' αὐτῆς, καὶ εἶπεν, ἐγὼ ὁ θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ· μὴ φοβοῦ. ἡ γῆ, ἐφ' ἧς σὺ καθεύδεις ἐπ' αὐτῆς, σοὶ δώσω αὐτὴν, καὶ τῷ σπέρματί σου, καὶ ἔσται τὸ σπέρμα σου ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης. καὶ πλατυνθήσεται ἐπὶ θάλασσαν καὶ λίβα καὶ βοῤῥᾶν, καὶ ἐπὶ ἀνατολάς. καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ διαφυλάσσων σε ἐν τῇ ὁδῷ πάσῃ οὗ ἐὰν πορευθῇς, καὶ ἀποστρέψω σε εἰς τὴν γῆν ταύτην,

ὅτι

,, ὅτι οὐ μή σε ἐγκαταλίπω ἕως τοῦ ποιῆσαί με
,, πάντα ὅσα ἐλάλησά σοι. καὶ ἐξηγέρθη Ἰακὼβ
,, ἐκ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ, καὶ εἶπεν· ὅτι ἐστὶ κύριος
,, ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν. καὶ ἐφο-
,, βήθη, καὶ εἶπεν, ὡς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος.
,, οὐκ ἔστι τοῦτο ἀλλ' ἢ οἶκος θεοῦ, καὶ αὕτη ἡ
,, πύλη τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἀνέστη Ἰακὼβ τὸ πρωΐ, καὶ
,, ἔλαβε τὸν λίθον ὃν ὑπέθηκεν ἐκεῖ πρὸς κε-
,, φαλῆς αὐτοῦ. καὶ ἔστησεν αὐτὸν στήλην, καὶ
,, ἐπέχεεν ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτῆς, καὶ
,, ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου, οἶκος
,, θεοῦ. ὄνομα μὲν οὖν πόλεως εἶναί φαμεν τὸ
Φρέαρ τοῦ ὅρκου. γέγραπται γὰρ οὕτω περὶ αὐ-
,, τοῦ. ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ παρα-
,, γενόμενοι οἱ παῖδες Ἰσαὰκ, ἀπήγγειλαν αὐτῷ
,, περὶ τοῦ φρέατος οὗ ὤρυξαν. καὶ εἶπαν, οὐχ
,, εὕρομεν ὕδωρ. καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸ ὅρκον. διὰ
,, τοῦτο ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τῇ πόλει Φρέαρ ὅρ-
,, κου ἕως τῆς σήμερον. ὅρκου δὲ φρέαρ εἴ τις ἔλοι-
το μαθεῖν, ἀνθ' ὅτου δὴ πάλιν ἐκεῖνό φαμεν.
ἐκεῖ γὰρ ὅρκον εἰρήνης ἔθεντο πρὸς τὸν Ἰσαὰκ
οἱ Γεραριτῶν ἡγούμενοι, Ἀβιμέλεχ καὶ οἱ σὺν
αὐτῷ. ἀπαίρει δὴ οὖν ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ τῆς
πατρῴας ἑστίας καὶ πόλεως αὐτῆς, καὶ γένους
ἀπενοσφίζετο. ταύτῃ τοι δεινῶς καὶ ἀλύειν ἤρ-
χετο. ἐνενόει γάρ που κατὰ τὸ εἰκὸς ὡς ἀλή-
της ἔσται καὶ ξένος, καὶ οἰκήσει μὲν ἐπ' ἀλ-
λοδαπῆς. ἔσται δ' ἴσως καὶ ὑφ' ἑτέρους, καὶ
ἀσυνήθη δουλείας δέξεται ζυγόν. εἴκειν γὰρ τοῖς
κρατοῦσιν ἀνάγκη καὶ τοὺς ἄγαν εὐγενεῖς.
συλλαμβάνεται δὲ καὶ παραχρῆμα θεὸς ὁ καρ-
δίας εἰδὼς καὶ νεφρούς. καὶ ταῖς οὕτω πικραῖς
δυσφημίαις οὐκ ἐᾷ καταπνίγεσθαι τὴν τοῦ
δικαίου ψυχήν. παρέδειξε γὰρ ὅτι πληθὺς
ἀγγέλων, ἄνωθε καὶ κάτω διάττουσα, δια-
σώζει ῥᾳδίως τοὺς ἀνακειμένους θεῷ. τουτὶ γὰρ
οἶμαι, καὶ ἕτερον οὐδὲν διὰ τῶν ὀνειράτων ἐ-
παιδεύετο. αἰσθητῶς μὲν γὰρ τὴν εἰς τὸ ἄνω
διήκουσαν ἐθεᾶτο κλίμακα.† καθόλου δὲ καὶ
ἀνόδου σημεῖον ἦν, εἰ καὶ ἐν παχέσιν ὥσπερ
ἐγράφετο τύποις. ἤκουε δὲ καὶ φωνῆς αὐτοῦ
λέγοντος τοῦ τοῖς ἀγγέλοις προστάττοντος,
ὅτι τῆς δοθείσης αὐτῷ παρὰ πατρὸς εὐλογίας
,, αὐτὸς ἔσται τὸ πέρας. ἐκταθήσεται γὰρ τὸ σπέρ-
,, μα σου, φησὶν, εἰς ἠῶ τε καὶ δύσιν, Βορρᾶν τε,
,, καὶ Νότον. ἔφασκε δὲ ὅτι καὶ αὐτὸν ἕξει τὸν
ἐπικουροῦντα καὶ διασώζοντα πανταχῆ. ἀ-
φυπνος δὲ γεγονὼς, οὐκ ἐν μετρίοις ἦν θαύ-
μασιν ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ, καὶ δὴ καὶ ἔφα-
,, σκεν, ὅτι ἔστι κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ
,, δὲ οὐκ ᾔδειν. ἀλλὰ τί ἂν βούλοιτο διὰ τού-
του δηλοῦν, πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν; μικρὰς κομι-
δῇ τὰς δόξας περὶ θεοῦ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις εὑ-
ρήσομεν. ᾤοντο γὰρ, ὅτι τὴν μὲν ἄλλην ἅπα-
σαν γῆν ἀφίει τὸ θεῖον, συνεστέλλετο δὲ ὥσπερ
εἰς μόνην ἐκείνην εἰς ἣν καὶ κέκληνται παρ'
αὐτοῦ τοὺς οἴκους μεθέντες, καὶ τῆς Χαλδαίων ἀπαί-
ροντες. ἐπειδὴ γὰρ οἱ τῶν εἰδώλων προσκυνηταὶ

† ἴσως καθόδου.

quia non te derelinquam, donec faciam ego omnia quæcumque locutus sum tibi. Et surrexit Iacob de somno suo, & dixit: Quia est Dominus in loco isto: ego autem non sciebam; & timuit, & dixit: Quàm terribilis locus iste. Non est hoc, nisi domus Dei. & hæc porta cæli. Et surrexit Iacob manè, & tulit lapidem, quem supposuit illic ad caput suum, & erexit in titulum, & effudit oleum super summitatem eius, & vocauit nomen loci illius, Domus Dei. Nomen itaque vrbis esse diximus, *Puteum iuramenti.* Ita enim de eo scriptum est: *Factum est in die illa, & accedentes serui Isaac nuntiarunt ei de puteo, quem foderunt, & dixerunt: Non inuenimus aquam. & vocauit illum Iuramentum. Idcirco vocatum est nomen vrbis, Puteus iuramenti, vsq; in hodiernum diem.* Cur autem vocatus sit *puteus iuramenti*, si quis scire velit, idcirco & illud dicam: Ibi enim percusserunt fœdus pacis cum Isaac, duces Geraritarũ, Abimelech inquam, & qui cum eo. Discedit itaque diuinus Iacob à paterna domo, & à ciuitate ipsa, ac genere suo separatur. Quamobrem mœstus admodum esse cœpit. Intellexerat enim, vt verisimile est, quòd peregrinus atque hospes esset futurus, quodque inter exteros habitaturus esset, & quodãmodo alijs subiectus, insuetumq; seruitutis iugum subiturus. Obtemperare enim oportet superioribus, etiã eos qui generosi admodum sunt. Deus verò, qui *nouit corda & renes*, statim ei opem fert, neque adeò acerbo dolore iusti animam opprimi permisit. Ostendit enim quòd multitudo angelorum vndequaq; prosiliens facilè liberatura sit eos, qui Deo subditi parent. Hoc enim, neque aliud quidquam per insomnia edoctus est. Vidit enim sensualiter scalam in cęlum pertingentẽ. Descensus autem atque ascensus signum erat, etiamsi in rudibus descriptũ sit typis. Audiuit verò etiam vocem eius, qui angelis præfectus est, dicentis, quòd ad ipsum benedictio à patre data, sit peruẽtura. *Extendetur enim*, inquit, *semen tuum ad ortum, & ad occasum, ad Austrũ, & ad Aquilonẽ.* Dixit verò etiam, quòd ipsum habiturus esset auxiliatorẽ & saluatorem. Expergefactus autẽ diuinus Iacob, non mediocriter admiratus est; dixitq; *Quia Dominus est in loco hoc: ego verò nesciebam.* Quidnam verò per hoc significare velit, quopacto non operæ pretiũ fuerit videre? Exiguam quandam de Deo opinionem fuisse veteribus inueniemus. Existimabant enim Deum aliam omnẽ terram prætermittere, atque eâ solâ quodãmodo concludi, in quã ab ipso vocati erãt, relictis suis domibus, & Chaldæorũ regione egressi. Cùm enim idolorum cultores

Puteus iuramenti quid significet.

Gen. 46. 1.

Psal. 10. 7.

Gen. 28. 14

Gen. 28. 16.

Exigua de Deo veterũ cognitio.

multos sibi deos proponerent, vnicuiq; dæmoni, propriam veluti quandam regionem tribuentes, & tantum-non tyrannos constituentes qui per vrbes adorarentur, putabãt non omnes omnibus in locis esse posse, ac coli debere. Quocirca beati etiam Patriarchæ, qui recens ab idolorũ cultu & ab errore de pluralitate deorũ erant abducti, Deumq; naturaliter ac verè existentem adorare docti erant, non in omni terra, neque quouis in loco adesse ipsis atque auxiliari Deum credebant, pusillam admodũ adhuc de Deo cognitionem nacti. Docetur itaque beatus Iacob, peregrinationisq; suæ fructũ percipit fidẽ. Didicit enim quòd in omni loco, omniq; regione sit Deus. Et habitat quidem in cælo, implet verò vniuersum orbem terrarum, omniaq; ipsi subiacent, & spiritus qui in cęlo sursum ac deorsum ire iubentur, ipsumq; habent caput ac præfectũ. Idcirco miratus est, dicens: *Quia Dominus est in loco hoc: ego autem nesciebam.* Existimans verò lapidem ipsi insomniorum auctorem fuisse, honore etiam ipsum affecit, inungens oleo. Et *domum* quidẽ vocauit *Dei*, & *portã cæli* locum illum, erexitq; lapidem. Atq; hęc quidẽ veluti rudiori narratione à nobis dicta sint. Tenue enim reddere oportebat, quod in historia arduũ visum. Transferẽtes verò ad spiritalẽ cõtemplationẽ quod præ manibus habemus, illud rursus dicamus: quòd nouus in fide populus veluti in primitijs sanctorum Apostolorum intellectus, sanguinolentorum manus, Iudæorum inquam, subterfugere atque euitare summopere studebat. Proficiscens autem de ciuitate in ciuitatẽ, gentium gregem sibi poposcit, & congregare quodammodo ad se per spiritalem communionẽ vehementer optabat, quemadmodũ ferè etiã Iacob filias Laban adijt, incutiente ipsi metum Esau, & cędem atrociter machinante. Postquam verò populus fidelis acquieuit CHRISTO, qui est *lapis electus, angularis, pretiosus*, (hoc enim sibi vult dormire super lapidem) docti sumus, quòd soli in terra non sint futuri, at verò auxiliatores & socios sanctos angelos habituri sursum ac deorsum currentes. Ait enim alibi CHRISTVS: *Amen, amen dico vobis: Amodo videbitis cælum apertum, & angelos Dei ascendentes & descẽdẽtes supra filium hominis.* Hoc, vt arbitror, est scala, sanctorum spirituum sursum ac deorsum discursitatio, qui *mittuntur in ministeriũ propter eos qui futuri sunt heredes regni.* Firmatus est autem super scalã CHRISTVS veluti ad ipsum vsque pertingentibus sanctis spiritibus, ipsumq; habẽtibus pręfectũ, non vt existentẽ ad ipsos, sed vt Deum ac Dominũ. Alibi autẽ refert etiã Dauid, omni

Deus vbiq; est.

Gen.28.16.

Isaia 28.16.
Psal. 117.22
Matt.21.42

Ioan.1.51.

Scala Iacob quid sit.
Heb.1.14.

τὴν πολύθεον νοσοῦντες πλάνησιν. ἑκάστῳ τῶν δαιμονίων ἰδικὴν ὥσπερ τινὰ νέμοντες χώραν, καὶ μονονουχὶ τυράννους ἱστάντες τοὺς κατὰ πόλιν προσκυνουμένους, οὐχὶ πάντας δύνασθαι πανταχῇ καὶ τιμᾶσθαι δεῖν ὑπελάμβανον. τοιγάρτοι καὶ οἱ μακάριοι πατριάρχαι ἄρτι τῶν τῆς εἰδωλολατρείας ἠθῶν, καὶ πολυθέου πλάνης ἀπηλλαγμένοι, καὶ θεὸν τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ἀναπεπεισμένοι προσκυνεῖν, οὐκ ἐν πάσῃ γῇ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, παρεῖναί τε σφίσι καὶ ἐπαμυνεῖν ᾤοντο, μικρὰ κομιδῇ φρονοῦντες ἔτι. παιδεύεται τοίνυν ὁ μακάριος Ἰακὼβ καὶ τῆς ἀποδημίας ἐπαύρεται καρπόν, τὸ λεῖπον ἐν πίστει. ἐμάνθανε γὰρ ὡς ἐν παντὶ τόπῳ καὶ πάσῃ χώρᾳ τὸ θεῖόν ἐστι. καὶ κατοικεῖ μὲν ἐν οὐρανῷ, περιέπει δὲ τὴν σύμπασαν γῆν, καὶ πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. καὶ ὑπ' αὐτῷ πάντα ἐστί, τὰ ἐν οὐρανῷ πνεύματα ἃ, ἄνω τε καὶ κάτω διαθεῖν προστάττονται, καὶ αὐτὸν ἔχουσι κεφαλήν, καὶ ἐφεστηκότα. διὰ τοῦτο τεθαύμακε λέγων ὅτι ἔστι κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν. οἰηθεὶς δὲ τὸν λίθον τῶν ὀνειράτων αὐτῶν γενέσθαι παραίτιον, καὶ αὐτὸν τοῖς ἐνοῦσιν ἐτίμα, καταπιαίνων ἐλαίῳ. καὶ μὴν οἶκον ἐκάλει θεοῦ, καὶ πύλην τοῦ οὐρανοῦ τὸν χῶρον, καὶ ἀνεστήλου τὸν λίθον. καὶ ταυτὶ μὲν ἡμῖν ὡς ἐν παχυτέραις ἀφηγήσεσιν, εἰρήσθω πάλιν. καταψιλοῦν γὰρ ἔδει, τῆς ἱστορίας τὸ ἄναντες εἶναι δοκοῦν μεθιστάντες δὲ ἤδη πρὸς θεωρίαν πνευματικὴν τὸ προκείμενον, πάλιν ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι τὰς τῶν φονώντων ὀργάς, φημὶ δὴ τῶν Ἰουδαίων, ὁ νέος καὶ ἐν πίστει λαός, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις νοούμενος, ὑποτρέχειν μὲν ἠπείγετο καὶ παραιτεῖσθαι λίαν. ἀπαίρων δὲ ὥσπερ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, τὰς ἐξ ἐθνῶν ἀγέλας ἐμνηστεύετο, καὶ συλλέγειν ὥσπερ εἰς ἑαυτὴν διὰ τῆς ἐν πνεύματι καὶ νοητῆς κοινωνίας, ἐπεθύμει λίαν. καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰακὼβ ἐπὶ τὰς τοῦ Λάβαν ἠπείγετο θυγατέρας, ἐκδειματοῦντος Ἠσαῦ, καὶ φονᾶν ἀγρίως ἐπικεχειρηκότος. ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐν πίστει λαὸς ἐπανεπαύσατο τῷ Χριστῷ, ὅς ἐστι λίθος ἐκλεκτός, ἀκρογωνιαῖος, ἔντιμος. τοῦτο γὰρ οἶμαί ἐστι τὸ ἐφυπνοῦν τῷ λίθῳ. μεμαθήκαμεν, ὅτι μόνοι μὲν εἰς γῆν οὐκ ἔσονται, συλλήπτορας δὲ καὶ ἐπαρωγοὺς τοὺς ἁγίους ἕξουσιν ἀγγέλους, ἄνω τε καὶ κάτω διαθέοντας. ἔφη γάρ που Χριστός· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. τοῦτο οἶμαί ἐστιν ἡ κλίμαξ, ἡ ἄνω τε καὶ κάτω τῶν ἁγίων πνευμάτων διαδρομή, πεμπομένων εἰς διακονίαν, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν. ἐπεστήρικτο δὲ τῇ κλίμακι Χριστός, ὡς μέχρις αὐτοῦ φθανόντων τῶν ἁγίων πνευμάτων, καὶ αὐτὸν ἐχόντων τὸν ἐπιστάτην· οὐχ ὡς ὄντα κατ' αὐτά, ἀλλ' ὡς θεὸν καὶ κύριον. ἔφη δέ που καὶ ὁ Δαβίδ,

ἀνθρώπῳ παντὶ τῷ κατοικεῖν ἑλομένῳ ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου· ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα. πεπατήκαμεν γὰρ ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, Χριστοῦ διδόντος τὴν ἐξουσίαν. ἄξιοι δὴ οὖν καὶ θεοπτίας οἱ ἐν Χριστῷ, καὶ τοῦ διακεῖσθαι τεθαῤῥηκότως ὅτι καὶ συνέσται καὶ ἐπαμυνεῖ, καὶ διασώσει πανταχοῦ, καὶ ἐγκάρπους ἀποφανεῖ. ἰδοὺ γὰρ ἐγώ, φησι, μεθ' ἡμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ὅτι δὲ καὶ πεπλουτήκασιν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, καὶ ἀναριθμήτων ἐθνῶν γεγόνασι πατέρες, ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ λέγω, καὶ ὡς ἐν γεννήσει τῇ πνευματικῇ παντί που δῆλον, Παύλου λέγοντος ἐναργῶς, τοῖς δι' αὐτοῦ πεπιστευκόσιν, ὅτι κἂν μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ, διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. γέγονε τοίνυν αὐτῶν τὸ σπέρμα, ταῖς ἄμμοις ἰσάριθμον. ἐκτέταται δὲ καὶ εἰς ἀκτῖνας καὶ δύσιν, καὶ δεξιὰ καὶ εὐώνυμα· νότον δὴ λέγω καὶ βοῤῥᾶν. ἀλλ' ἦν καὶ ὁ λίθος ὡς ἐν τύπῳ Χριστοῦ τιμώμενος καὶ ἀνεστηλωμένος, ἐν ἐλαίῳ τε δεδευμένος. κέχρισται γὰρ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ Ἐμμανουὴλ, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ. ἐγήγερται δὲ καὶ ἐκ νεκρῶν, καίτοι καταβεβηκὼς ἐθελοντὴς εἰς θάνατον. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστι, τὸ ἀνεστηλῶσθαι τὸν λίθον. κηρύττεται δὲ καὶ διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς κεχρισμένος παρὰ πατρὸς ἐν ἁγίῳ πνεύματι, καὶ ἐγηγερμένος ἐκ νεκρῶν. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ, καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

omni homini qui habitare voluerit in auxilio Altissimi: *Quia angelis suis præcepit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis. In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Super aspidem & basiliscum ambulabis. & conculcabis leonem & draconem.* Ambulauimus enim *super serpentes, & scorpiones, & super omnem potestatem inimici*, dante CHRISTO potestatem. Digni itaque etiam diuino aspectu, qui in CHRISTO, vtque sibi certò polliceantur, ipsum ijs adfuturum atque auxiliaturum & vbiuis saluaturũ, fructuososq; declaraturũ. *Ecce enim ego*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.* Quòd verò ditati sint beati discipuli, & innumerabiliũ gentium patres sint effecti, in fide in CHRISTO inquam, ac veluti in generatione spiritali, cuiuis manifestũ est, dicente manifestè Paulo ijs, qui per ipsum crediderunt: *Quia etsi mille pædagogos habuistis in* CHRISTO, *at non multos patres. Nam in* CHRISTO IESV *per Euangelium ego vos genui.* Factum igitur est eorum semen arenis numero æquale, propagatumq; in ortũ & occasum, in dextra & sinistra, in Austrũ inquã & Aquilonẽ. Ceterùm erat etiam lapis veluti in typo CHRISTI honoratus & erectus, oleoq; delibutus. Vnctus enim est à Deo ac Patre Emmanuel *oleo exultationis præ cõsortibus suis*: suscitatus verò etiã à mortuis, etiamsi sua sponte descendit ad mortẽ. Atq; hoc, vt arbitror, est, erectum esse lapidem. Prædicatur autem etiam per sanctos Apostolos Dominus noster IESVS CHRISTVS, vt vnctus à Patre in sancto Spiritu, & excitatus à mortuis: per quẽ, & cum quo Deo ac Patri gloria & potentia cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Psal. 90.11. Matt. 28.20 1. Cor. 4.15. Psal. 44.8.

Ἔτι περὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ.

Τὸ θείων ἡμᾶς ἐφίεσθαι λόγων, καὶ διψᾶν ὅτι μάλιστα τὸ χρηστόν τι μαθεῖν, ὅτι πάντων ἄριστον, καὶ ταῖς ἀνωτάτω ψήφοις ἐστεφανωμένον παρὰ θεοῦ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; ἄξιον δὲ ὅτι τοῦ παντὸς λόγου τὸ χρῆμά ἐστι καὶ πρὸς ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐκτελευτήσει πέρας, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς πεπληροφόρηκεν ὁ σωτὴρ οὕτω λέγων. ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας. ὃς εὑρὼν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν πέπρακε πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν. ἀναγκαῖον δὴ οὖν, προαναζητεῖσθαι παρ' ἡμῶν καλοὺς μαργαρίτας. εὑρήσομεν γὰρ ὧδε, τὸν ἕνα καὶ πολύτιμον μαργαρίτην, τουτέστι Χριστόν. καὶ τίνες ἂν εἶεν οἱ καλοὶ μαργαρῖται καὶ ἀξιόληπτον ἔχοντες κτῆσιν

Ampliùs de Patriarcha Iacob.

QVòd quidem longè præstantissimum, maximeque Deo gratum sit diuinos sermones expetere, & optima quæque discere velle, quo pacto cuipiam dubium esse possit? Quòd verò res hæc maximi est facienda, atque ad vtilem finem nos deductura, Saluator ipse testatur ita dicens: *Simile est regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretiosa margarita, abijt & vendidit omnia quæ habebat, & emit eam.* Necessarium igitur est quæri priùs à nobis bonas margaritas. Ita enim inueniemus vnam ac pretiosam margaritam, hoc est, CHRISTVM. Quænam autem sint bonæ margaritæ, & quarum pretiosa est possessio, quas

Matt. 13.46

quas quęrẽdo vnam illam inuenimus, dixerim omnino Sanctos esse, de quibus dictũ est per vocẽ Prophetæ: *Lapides sancti voluuntur super terram*. Inuestiganda itaque sunt diligenter, quæ de vnoquoque præcipuè veterum dicta & facta sint: videbimus enim in illis altum religionis nostræ mysterium, hoc est CHRISTVM, veluti in typis sapienter artificioseq; adumbratũ. Inueniemus præterea diuini consilij rationem, difficultate quidem nonnulla inuolutam, sed non in vniuersum obscuram eius declarationem. De Iacob itaque rursum sermo instituetur, & quo pacto totam vitam transegerit persequemur, totiusque œconomiæ, Euangelicæ inquam, figuram veluti in ipso ob oculos ponemus; floridissimos quosque historiæ ramos instar apum peruolitantes, & quod in singulis conducibile fuerit, ad sermonis explicationem transferentes. Si verò non omnia ad contemplationem traducuntur, nemo offendatur, illud secum cogitans, quòd nonnulla sunt propria quodammodo eorum, quæ historicè facta sunt: nonnulla verò ad interiores sensus pertinent, & ad mysterij vim transformantur. Scriptum itaque rursum est ita: *Profectus verò Iacob abyt in terram Orientis ad Laban, filium Bathuelis Syri, fratrem Rebeccæ, matris Iacob & Esau. & videt, & ecce puteus in agro. Erant autem illic tres greges ouium requiescentes in eo. Nam ex puteo illo adaquabantur pecora. Lapis autem magnus erat super os putei, & congregabantur illic omnia pecora, & reuoluebãt lapidem ab ore putei, & adaquabant oues, & rursum reponebant lapidem super os putei in locum suum. Dixit autem illis Iacob, Fratres vnde estis vos? Illi autem dixerunt: Ex Chanaan. Ait autem illis: Nunquid cognoscitis Laban filium Nachor? Illi autem dixerunt: Cognoscimus. Ait autem illis: Estne sanus? Illi autem dixerunt: Sanus est. Et ecce Rachel filia eius venit cum ouibus patris sui. Et dixit eis Iacob, Adhuc multum diei superest, nec est tempus vt reducantur ad caulas greges. Adaquate oues, & abeuntes pascite. Qui dixerunt: Non possemus donec congregentur omnes pastores, & reuoluant lapidem à puteo, & adaquemus oues. Adhuc eo loquente illis, ecce Rachel filia Laban veniebat cum ouibus patris sui. Hæc enim pascebat oues patris sui. Factum est autem vt vidit Iacob Rachel filiam Laban fratris matris suæ, & accedens reuoluit lapidem ab ore putei, & adaquauit oues Laban fratris matris suæ. Et osculatus est Iacob Rachel: & clamans voce sua, fleuit, & indicauit Rachel, quòd frater patris sui est,*

Zach. 9. 16. Lapides sancti eleuabuntur super terram eius.

Gen. 29. 1.

ὧν ἡ ζήτησις, εἰς μέσον ἄγει τὸν ἕνα. φαίην ἂν πάντη τε καὶ πάντως οἱ ἅγιοι, περὶ ὧν εἴρηται διὰ προφήτου φωνῆς, ὅτι λίθοι ἅγιοι „ κυλιῶνται ἐπὶ γῆς. ἐκβασανιστέον δὴ οὖν εὖ „ μάλα, τὰ ἐφ' ἑκάστῳ μάλιστα τῶν ἀρχαιοτέρων εἰρημένα τε καὶ πεπραγμένα. κατοψόμεθα γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ βαθὺ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, τουτέστι Χριστὸν, ὡς ἐν τύποις ἔτι σοφῶς, καὶ ἐντέχνως σκιαγραφούμενον. εὑρήσομεν δὲ πρὸς τούτῳ, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ νοουμένην οἰκονομίαν, ἀσαφείαις μὲν τισὶ κατεσκιασμένην, πλὴν οὐκ εἰς ἅπαν ἀσυμφανῆ τὴν ἀπόδειξιν. προκείσεται δὲ τῷ λόγῳ καὶ νῦν, τὰ κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰακὼβ, ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον διεβίω, λελέξεται. καὶ τὸ σχῆμα τῆς ὅλης οἰκονομίας, φημὶ δὴ τῆς εὐαγγελικῆς, ὡς ἐν αὐτῷ διαδειξόμεθα, τὰ τῆς ἱστορίας εὐανθέστατα μελιττῶν δίκην περιιπτάμενοι, καὶ τὸ ἐφ' ἑκάστου χρήσιμον, εἰς τὴν τοῦ λόγου διασάφησιν συναγείροντες. εἰ δὲ δὴ μὴ πάντα ταῖς θεωρίαις εἰσκρίνοιτο τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, χαλεπαινέτω μηδεὶς, ἐκεῖνο διενθυμούμενος, ὡς τὰ μὲν ἐστιν ἴδια τρόπον τινὰ, τῶν ἱστορικῶς γεγονότων, τὰ δὲ καὶ δι' ἐννοιῶν τῶν ἐσωτάτω χωρεῖ, καὶ εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου διαμορφοῦται δύναμιν. γέγραπται τοίνυν ὧδε πάλιν, καὶ ἐξάρας Ἰακὼβ τοὺς πόδας ἐπορεύθη „ εἰς γῆν ἀνατολῶν, πρὸς Λάβαν τὸν υἱὸν Βα- „ θουὴλ τοῦ Σύρου, ἀδελφὸν δὲ Ῥεβέκκας μητρὸς „ Ἰακὼβ καὶ Ἡσαῦ. καὶ ὁρᾷ καὶ ἰδοὺ φρέαρ ἐν τῷ „ πεδίῳ. καὶ ἦσαν ἐκεῖ τρία ποίμνια προβά- „ των, ἀναπαυόμενα ἐπ' αὐτοῦ. ἐκ γὰρ τοῦ φρέα- „ τος ἐκείνου, ἐπότιζον τὰ ποίμνια. λίθος δὲ „ ἦν μέγας ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ φρέατος, καὶ „ συνήγοντο ἐκεῖ πάντα τὰ ποίμνια, καὶ ἀπε- „ κύλιον τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φρέατος, „ καὶ ἐπότιζον τὰ πρόβατα, καὶ ἀποκαθίστων τὸν „ λίθον ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ φρέατος, εἰς τὸν τόπον „ αὐτοῦ. εἶπε δὲ αὐτοῖς Ἰακὼβ· ἀδελφοὶ, πόθεν „ ἐστὲ ὑμεῖς; οἱ δὲ εἶπον, ἐκ Χαρρὰν ἐσμέν. ὁ δὲ „ εἶπεν αὐτοῖς, γινώσκετε Λάβαν τὸν υἱὸν Να- „ χώρ; οἱ δὲ εἶπον, γινώσκομεν. ὁ δὲ εἶπεν αὐ- „ τοῖς, ὑγιαίνει; οἱ δὲ εἶπον, ὑγιαίνει. καὶ ἰδοὺ Ῥα- „ χὴλ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ἤρχετο μετὰ τῶν προ- „ βάτων. καὶ εἶπεν Ἰακὼβ· ἔτι ἐστὶν ἡμέρα πολλὴ, „ οὔπω ὥρα συναχθῆναι τὰ κτήνη. ποτίσαντες „ τὰ πρόβατα ἀπελθόντες βόσκετε. οἱ δὲ εἶπον, „ οὐ δυνησόμεθα ἕως τοῦ συναχθῆναι πάντας τοὺς „ ποιμένας, καὶ ἀποκυλίσουσι τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ „ στόματος τοῦ φρέατος, καὶ ποτιοῦμεν αὐτά. ἔτι „ αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, καὶ Ῥαχὴλ ἡ θυγάτηρ „ Λάβαν, ἤρχετο μετὰ τῶν προβάτων τοῦ πα- „ τρὸς αὐτῆς. αὕτη γὰρ ἔβοσκε τὰ πρόβατα τοῦ „ πατρὸς αὐτῆς· ἐγένετο δὲ ὡς εἶδεν Ἰακὼβ τὴν „ Ῥαχὴλ θυγατέρα Λάβαν ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς „ αὐτοῦ, καὶ προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ „ τοῦ στόματος τοῦ φρέατος, καὶ ἐπότισε τὰ πρόβατα Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. καὶ ἐφίλησεν Ἰα- „ κὼβ τὴν Ῥαχὴλ, καὶ βοήσας τῇ φωνῇ αὐτοῦ, ἔκλαυσε, καὶ ἀπήγγειλε τῇ Ῥαχὴλ ὅτι ἀδελφιδοῦς τοῦ πατρὸς αὐτῆς, „

καὶ

„ καὶ ὅτι υἱὸς Ῥεβέκκας ἐστί. καὶ δραμοῦσα ἀπήγ-
„ γειλε τῷ πατρὶ αὐτῆς, κατὰ τὰ ῥήματα ταῦτα.
„ ἐγένετο δὲ ὡς ἤκουσε Λάβαν τὸ ὄνομα Ἰακὼβ τοῦ
„ υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, ἔδραμεν εἰς συνάντησιν
„ αὐτοῦ, καὶ περιλαβὼν αὐτὸν, ἐφίλησε, καὶ εἰσήγα-
„ γεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ διηγήσατο τῷ
„ Λάβαν πάντας τοὺς λόγους τούτους. καὶ εἶπεν αὐ-
„ τῷ Λάβαν· ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν εἶ
„ σύ. μετὰ τὴν ἐξαίρετον ἐκείνην θεοπτίαν καὶ ἀπο-
κάλυψιν. τεθέαται μὲν γὰρ κλίμακα διήκουσαν
εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐφεστῶτα δὲ τὸν κύριον ἐπ' αὐτῆς,
καὶ ἄνωθε καὶ κάτω διαθέοντας τοὺς ἀγγέλους,
ἤκουσέ τε σαφῶς, ὅτι καὶ συνέσται θεὸς αὐτῷ, καὶ εἰς
πληθὺν ἀμέτρητον ἁπλώσει λαῶν τὸ σπέρμα
αὐτοῦ. μετὰ τὸ ἀναστηλῶσαι τὸν λίθον εἰς τύ-
πον Χριστοῦ, τότε δὴ τότε τεθαρρηκότως, καὶ ἐρη-
ρεισμένην ἔχων ἐπὶ θεῷ τὴν ἐπὶ τοῖς ἐσομένοις
ἐλπίδα, πρὸς τὸν τῆς ἀποδημίας σκοπὸν συν-
τείνεται, καὶ εἰς γῆν ἀφικνεῖται τὴν πρὸς ἠῶ κει-
μένην. καὶ γνώριμον εὐθὺς καθίστησιν ἑαυτὸν
πολλοῖς μὲν ποιμέσιν, ὡς εἴη τις καὶ αὐτὸς τῶν
ἄγαν ἐξησκημένων εἰς ποιμαντικήν. ἐντριβὴς
δὲ ὅτι χρῆμα αὐτῷ φανερὸν καθίστησι λέγων.
„ ἔτι ἐστὶν ἡμέρα πολλή. νῦν οὖν ποτίσαντες τὰ
„ πρόβατα ἀπελθόντες βόσκετε. γνωρίζεται δὲ
καὶ τῇ τοῦ Λάβαν θυγατρὶ πρωτόλειον ὥσπερ τι
καὶ ἀπαρχὴν τῆς ἐνούσης αὐτῷ καλοκαγαθίας
ἐπιδιδοὺς, τὸ ἀξιῶσαι φροντίδος τὰ ὑπ' αὐ-
τῆς βοσκόμενα καὶ ποτίσαι τὰ πρόβατα. ἐνε-
νόει γάρ που κατὰ τὸ εἰκὸς ἤθεσι τοῖς ἀρίστοις ἐν-
τεθραμμένος, ὡς ἦν ἀκαλλέστατον κομιδῇ παρ-
θένον οὖσαν τὴν Ῥαχὴλ καὶ ἐν ὥρᾳ γάμου, περι-
μεῖναι τῶν ποιμένων τὴν ἄθροισιν, ἵνα τοῦ λίθου κεκι-
νημένου ποτίσῃ τὰ πρόβατα, παραχωροῦσα τοῖς
ἄλλοις διά τι τὸ ἀναλκὲς, καὶ τὴν παρθένῳ
πρέπουσαν αἰδῶ. ἄλλως τε καὶ νόμος αὐτὸν
ἐκάλει φιλοστοργίας, εἴς γε τὸ χρῆναι λοιπὸν
τοῖς ἐξ αἵματος, καὶ ἀγχιστέροις ἀναφαίνε-
σθαι χρήσιμον. πεπότικε δὴ οὖν τὰ πρόβατα τῆς
Ῥαχὴλ, μόνος τοῦ φρέατος ἀποκυλίσας τὸν
λίθον. ἀναμνῆσαι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι καὶ ὁ θεσπέ-
σιος Μωυσῆς τῶν Αἰγυπτίων ἀποδραμὼν, εἰς τὴν
τῶν Μαδιηναίων ἀφικνεῖται χώραν. εἶτα ποι-
μέσι περιτυχὼν, καὶ τὰς τοῦ Ἰοθὸρ θυγατέρας ἀδι-
κουμένας εὑρὼν, διὰ τῶν ἴσων ἐγνωρίζετο σπου-
δασμάτων. ἔχει δὲ οὕτω τὰ ἐπ' αὐτῷ γεγραμ-
„ μένα. ἀνεχώρησε δὲ Μωυσῆς ἀπὸ προσώπου
„ Φαραὼ, καὶ κατῴκησεν ἐν γῇ Μαδιάμ. ἐλθὼν
„ δὲ εἰς γῆν Μαδιὰμ, ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ φρέατος.
„ τῷ δὲ ἱερεῖ Μαδιὰμ ἦσαν ἑπτὰ θυγατέρες, ποι-
„ μαίνουσαι τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς αὐτῶν Ἰοθόρ.
„ παραγενόμεναι δὲ, ἤντλουν ἕως ἔπλησαν τὰς
„ δεξαμενὰς, ποτίσαι τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς
„ αὐτῶν Ἰοθόρ. παραγενόμενοι δὲ οἱ ποιμένες, ἐξ-
„ έβαλον αὐτάς. ἀναστὰς δὲ Μωυσῆς, ἐρύσατο αὐ-
„ τὰς, καὶ ἐπότισε τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς αὐτῶν.
„ παρεγένοντο δὲ πρὸς Ἰοθὸρ τὸν πατέρα αὐτῶν.
„ ὁ δὲ εἶπεν αὐταῖς· τί ὅτι ἐταχύνατε τοῦ παραγ-

& quòd filius Rebeccæ est: & currens nuntiauit patri suo, secundùm verba hæc. Factum est autem, vt audiuit Laban nomen Iacob filij sororis suæ, cucurrit in occursum eius, & complexus eum osculatus est, & induxit illum in domum suam, & narrauit Laban omnia verba hæc. & dixit ei Laban: Ex ossibus meis, & ex carne mea es tu. Post eximiam illam Dei visionem atque reuelationem (vidit enim scalam pertingentem ad cælum, stantem verò in ea Dominum, & sursum ac deorsum percurrentes Angelos, audiuitque manifestè, quòd Deus ipsi esset adfuturus, quodque in immensam multitudinem populorum semen suum propagaturus esset) erecto lapide in typum CHRISTI: tunc demum firma erectaq; in Deum de futuris spe, profectionem quam instituerat vrget, & peruenit in regionem sitam auroram versus: statimque se alijs multis pastoribus notum facit, veluti quispiam multum in re pastoritia versatus. Quòd verò eam exercuerit & calluerit, ostendit dicens: *Adhuc multum diei superest. Nunc igitur adaquantes oues discedentes pascite.* Cognoscitur verò etiam à filia Laban veluti primitias quasdam & specimen probitatis suæ ei exhibens, curam quam de ipsius ouibus gerebat, adaquans eas. Intelligebat enim, vt par est, optimis nimirum moribus insignitus, turpe admodum fore, Rachelem virginem iam nubilem pastorum concursum exspectare, vt remoto lapide oues adaquaret, quæ cessura esset aliis, tum ob imbecillitatem, tum ob eum qui virgines decet pudorem. Aliter verò etiã innata naturalis amoris lex ipsum prouocabat ad præstandum officium, & iuuandum consanguineos & propinquos. Adaquauit itaque oues Rachelis, solus à puteo reuoluens lapidem. Ceterùm meminisse oportet, diuinum etiam Moysem, cùm ex Ægypto fugiens in regionem Madianitarũ peruenisset, & in pastores ouium incidisset, filiasque Iethro iniuria affectas reperisset, idem præstitisse. Ita verò habent quæde eo scripta sunt: *Recessit autem Moyses à facie Pharaonis, & habitauit in terra Madian. Cùm autem venisset in terram Madian, sedit iuxta puteum. At sacerdoti Madian erant septem filiæ pascentes oues patris sui Iethro. Cùm venissent autem, hauriebant quoad impleuerunt canales, vt adaquarent oues patris sui Iethro. Superuenientes autem pastores eiecerunt eas. Surgens autem Moyses liberauit illas, & adaquauit oues patris ipsarum. Reuersæ autem sunt ad Raguel patrem suum, qui dixit eis: Quare festinastis adueniendo*

Gen. 28. 12.

Gen. 29. 7.

Exodi 2. 15.

niendo hodie? Illæ autem dixerunt: Homo Aegyptius liberauit nos à pastoribus, & hausit aquam nobis, & adaquauit oues nostras. Ille autem dixit filiabus suis: Et vbi est? & cur sic dereliquistis hominem? Vocate igitur eum, vt comedat panem. Habitauit autem Moyses apud hominem. Intelligis igitur quo pacto affinia quodammodo inter se sint vtriusque studia, atque eadem per vtrosque significentur. Ceterùm diuinus Moyses propulsans aliorum pastorum iniuriam & vim, hausit & adaquauit greges Iethro. Solus verò Iacob lapidem reuoluit, cùm alioqui quamplurimi collatis operis id non absque sudore facere consueuissent, & adaquauit similiter oues Laban. Ac quemadmodum Moyses in domum idololatræ diuertit, ita etiam diuinus Iacob. Laban enim adhuc idolorum adorator & cultor erat. Cùm verò sermo personam ac figuram populorum in fide Iacob tribuerit, age dicamus, quod interius occultiusque spissum historia in se habet, inuestigantes. Populus itaque creatus, iuxta Psalmistæ vocem, non alius, vt arbitror, fuerit, quàm nouus & in CHRISTO, hoc est qui per fidem in primogenituræ gloriam euectus est, repulso priore ac perdito Israële. Factus siquidem est in caudam qui caput erat, hoc est, prior; quique ante aliorum vocationem cognitus erat, assecla dicitur. Positi enim sunt à tergo & post Gentes incedunt. Supplantator itaque est populus in CHRISTO per fidem, atque instar diuini Iacob est habitus. Primitiæ verò huiusce generis censendi sunt sancti Apostoli, qui orti quidem sunt ex sanguine & genere Israël: postquam verò fidem in CHRISTO adepti sunt, ac veluti coronam quandam Spiritus sancti gratiam capitibus suis adaptarunt, offensi sunt ijs, qui ex genere suo erant. Idcirco ad cædem pronos, & ferociter furentes deseruerunt, ac tantum-non à paterna domo, ipsaque adeò patria discedentes, ab Ierusalem inquam siue Iudæorum regione, ad Gentes se contulerunt, CHRISTVM habẽtes auxiliatorẽ, & ad omne bonũ adiutorẽ, comitesq; Angelos, superna spe stabiliti, atq; exspectãtes fieri *patres multarum gentiũ*: adeò vt in ortum & occasum, Boream & Austrum ipsorum semen propagaretur, hoc est, qui per fidem regenerati in spiritu, & in CHRISTO iustificati sunt; quos etiam compellant, dicentes: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus † qui lucro accessit, vt virtutes prædicetis illius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. Qui quondam eratis non populus, nunc autem populus Dei.* Quòd verò *patres populorum,*

1. Petri 2. 9.

† *Vulg.* populus acquisitionis.

νέαθαι σήμερον. αἱ δὲ εἶπον· ἄνθρωπος Αἰγύπτιος ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ποιμένων, καὶ ἤντλησεν ἡμῖν, καὶ ἐπότισε τὰ πρόβατα. ὁ δὲ εἶπε ταῖς θυγατράσιν αὐτοῦ, καὶ ποῦ ἐστι; ἵνα τί οὕτω καταλελοίπατε τὸν ἄνθρωπον; καλέσατε οὖν αὐτὸν, ὅπως φάγῃ ἄρτον· κατῳκίσθη δὲ Μωυσῆς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ. συνίης οὖν ὅπως ἀδελφὰ τρόπον τινὰ τὰ νοήματα, καὶ συγγενῆ πως ἄγαν τὰ ἐξ αὐτῶν ὑποδηλούμενα. πλὴν ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς τὴν τῶν ἑτέρων ποιμένων ἀποσήσας πλεονεξίαν, ἤντλησέ τε καὶ πεπότικε τὰς Ἰοθὸρ ἀγέλας. καὶ μόνος δὲ τὸν λίθον ἀπεκύλισεν Ἰακὼβ, καί τοι πλείστων ὅσων οὐκ ἀνιδρωτὶ τοῦτο δρᾷν εἰωθότων, καὶ πεπότικεν ὁμοίως τὰ Λάβαν θρέμματα. καὶ ὥσπερ Μωυσῆς εἰς ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου κατῆρεν ἑστίαν, οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ. εἰδώλων γὰρ ἔτι προσκυνητὴς ἦν ὁ Λάβαν καὶ θεραπευτής. ἐπειδὴ δὲ τὸ τῶν ἐν πίστει λαῶν πρόσωπόν τι καὶ σχῆμα περιτέθεικεν ὁ λόγος τῷ Ἰακὼβ, φέρε δὴ λέγωμεν τὰ ἐσωτάτω καὶ κεκρυμμένα, τὸ τῆς ἱστορίας ἀνιχνεύοντες πάχος. λαὸς μὲν οὖν ὁ κτιζόμενος κατά γε τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν, εἴη ἂν οὐχ ἕτερος οἶμαί που, πλὴν ὁ νέος καὶ ἐν Χριστῷ, τουτέστιν ὁ διὰ πίστεως εἰς τὴν τοῦ πρωτοτόκου δόξαν παρενηνεγμένος, παρωθέντος τοῦ πρώτου καὶ ὠλισθηκότος τοῦ Ἰσραήλ. γέγονε γὰρ εἰς οὐρὰν, ὁ ὑπάρχων κεφαλὴ, τουτέστι πρόχων. ὁ προεγνωσμένος, τῆς ἑτέρων κλήσεως παρακολούθημα λέγεται. τέθειται γὰρ εἰς νῶτον, καὶ κατόπιν ἴασι τῶν ἐθνῶν. πτερνιστὴς οὖν ἄρα λαὸς ὁ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, καὶ ὡς ἐν τάξει λελόγισται τῇ κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰακώβ. νοοῖτο δ᾽ ἂν ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῦ τοιούτου γένους, ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων χορὸς, οἳ γεγόνασι μὲν ἐξ αἵματός τε καὶ γένους Ἰσραήλ· ἐπειδὴ δὲ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν πεπλουτήκασι, καὶ ὥσπερ τινὰ στέφανον τὴν ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀνεδήσαντο χάριν, προσκεκρούκασι τοῖς ἐκ γένους ταύτῃ τοι φονῶντας, καὶ μὴν καὶ ἀγρίως ἐκτεθηριωμένους, καταλιμπάνουσι, μονονουχὶ δὲ καὶ πατρῴας ἑστίας, καὶ αὐτῆς τῆς ἐνεγκούσης ἀπανιστάμενοι γῆς, φημὶ δὴ τῆς Ἰσραὴλ, ἤτοι τῆς Ἰουδαίων χώρας, τῇ τῶν ἐθνῶν προσβάλλουσι, Χριστὸν ἔχοντες ἀρωγὸν, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν συλλήπτορα. καὶ συμπαραθέοντας σὺν ἀγγέλους, καὶ ἐλπίσι ταῖς ἄνωθεν ἐρηρεισμένοι, καὶ προσδοκῶντες ἔσεσθαι πατέρες πολλῶν ἐθνῶν, ὡς εἰς ἠῶ τε καὶ δύσιν, Βοῤῥᾶν τε καὶ Νότον, τὸ ἐξ αὐτῶν ἐκτείνεσθαι σπέρμα. τουτέστι τοὺς διὰ πίστεως ἀναγεννωμένους ἐν πνεύματι, καὶ ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένους. εἰς καὶ προσεφώνουν λέγοντες. ὑμεῖς δὴ γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς. οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς θεοῦ ἐν Χριστῷ. ὅτι δὲ πατέρες λαῶν οἱ δι-

οἱ διδάσκειν αὐτοὺς ἐπιτεταγμένοι παρὰ τῇ θείᾳ κέκληνται γραφῇ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις. ἀπενοσφίζοντο τοίνυν τὴν Ἰουδαίων χώραν, καὶ τὸν ἀλαζόνα καὶ ὑβριστὴν ἀφέντες λαόν, ἐστρέφοντο πρὸς τὰ ἔθνη κατὰ τὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐντολάς. ἀλλ᾽ ὅτι ποιμένες εἰσὶ πνευματικοί, καὶ παιδαγωγίας τῆς κατὰ θεὸν ἐπιστήμονες, παραχρῆμα δεικνύουσιν, ἀπρακτεῖν οὐκ ἀνεχόμενοι περὶ τὸ σφίσιν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατον. προσκομίζουσι γὰρ εὐθὺς τὸν ἐν Χριστῷ διδασκαλίας τὸν λόγον, καὶ τὸ πεφυκὸς ὠφελεῖν, ἀναπείθουσι δρᾶν. καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ, τοῖς ἀπὸ Χαρρὰν ποιμέσιν, ὅτι καὶ αὐτὸς εἴη ποιμήν, ἐναργὲς ἐποίει λέγων. ἔτι ἐστὶν ἡμέρα πολλή, οὔπω ὥρα συναχθῆναι τὰ κτήνη. ποτίσαντες τὰ πρόβατα, ἀπελθόντες βόσκετε. ἀκούεις ὅπως κατανέμειν προστέταχε τὰ πρόβατα τοῖς ποιμέσι; τοῦτό τοι καὶ ὁ σοφώτατος μαθητὴς ἐνετέλλετο δρᾶν, τοῖς τοῦ λαοῦ πρεσβυτέροις, ἤγουν ἐπισκόποις. πρεσβυτέρους οὖν, φησί, τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος, καὶ μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων. ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνός. ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ. διιόντες δὲ κατὰ χώραν τε καὶ πόλιν, μυρίους ὅσους καὶ ἑτέρους ποιμένας ἐφεστάναι προσέταττον τοῖς λαοῖς, καὶ τῶν λογικῶν προβάτων ποιεῖσθαι φροντίδα· καταβόσκειν δέ, ὥσπερ ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πίονι, καὶ εἰς πόαν ὥσπερ ἀποκομίζειν εὐανθεστάτην, τὴν θεόπνευστον γραφήν. ζωαρκὲς γὰρ ἔδεσμα ψυχῆς, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος. εἰρήσθω δὴ οὖν ποιμέσι τοῖς πνευματικοῖς, ἐπιμελοῦ τῶν ἐν πεδίῳ χλωρῶν, καὶ κερεῖς πόαν, καὶ συνάγαγε χόρτον ὥριμον, ἵνα ἔχῃς πρόβατα εἰς ἱματισμόν. γεγόνασι δὲ καὶ ἑτέρως παρὰ τοῖς ἔθνεσιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ τῶν παρ᾽ ἐκείνοις ποιμένων τουτέστι σοφῶν τε καὶ διδασκάλων, καθηγηταὶ διεδείκνυντο, τὴν ἀληθεστέραν τοῖς ἀκροωμένοις παιδαγωγίαν εἰσφέροντες. καὶ ὅτι πολύ δὴ λίαν εὐσθενέστερόν τι καὶ ἄμεινον, ἢ ἐκεῖνοι τυχὸν εἰδείη τις ἂν καὶ λίαν εὐκόλως, ἐκεῖνο διενθυμούμενος. δυσαχθὴς μὲν γὰρ τῷ φρέατι λίθος ἐπέκειτο, ὃν πλείστη μὲν ἡ ποιμένων ἄθροισις ἀπεσάλευε μόλις. ἔδρα δὲ τοῦτο καὶ μόνος ὁ Ἰακώβ. † τί τοίνυν τὸ φρέαρ; τί δὲ δὴ αὖ καὶ ὁ λίθος ὑποσημαίνειεν ἄν, φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι. εἰσόμεθα γὰρ ὧδε, καὶ τὴν τῶν ποιμένων ἰσχύος τὴν διαφοράν, καὶ τὸ ἐν συνέσει προύχοντι καὶ ὑπερκείμενον, τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος. ὕδατι τοίνυν ἀφομοιοῦν ἔθος τῇ γραφῇ, τὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν. ὅτι γὰρ ἦν ζωοποιός, μεμαρτύρηκεν ὁ Σωτήρ, πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα λέγων, αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. προσελάλει δὲ καὶ γυναικὶ τῇ ἐκ τῆς Σαμαρείας φημὶ ποτέ. εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτόν, καὶ ἔδω-

† ἄλ. τί οὖν

qui ad docendos eos constituti sunt, in sacris Litteris vocentur, quo pacto dubium esse possit? Discesserunt itaque è Iudæorum regione, relictoque superbo ac contumelioso populo ad Gentes abierunt, iuxta Saluatoris nostri preceptum. Ceterum quòd pastores sint spiritales, ac disciplinæ diuinæ periti, statim declarant, nequaquam otiosos esse sinentes circa id quod ipsis maximè conueniens sit. Statim enim sermonē doctrinæ de CHRISTO proponūt, quæq; cōducibilia sunt facere persuadent; quemadmodū ferè etiā diuinus Iacob pastoribus Charran, quòd ipse quoq; esset pastor, manifestè explicuit, dicens: *Adhuc multum diei superest, nec est tempus vt reducātur ad caulas greges. adaquate oues, & abeuntes pascite.* Audis quo pacto iubeat pastoribus, vt oues suas pascant? Hoc ipsum etiam sapientissimus discipulus facere præcepit presbyteris populi, siue Episcopis: *Seniores igitur,* inquit, *qui inter vos sunt, obsecro, qui sum & ipse cōsenior, ac testis passionū* CHRISTI, *atque idem consors gloriæ quæ reuelabitur. pascite, qui in vobis est, gregem* CHRISTI. Peragrantes itaque regiones & vrbes quàm plurimos etiam alios Pastores populis præfici iusserūt, atq; ouium rationalium curam gerere: pascere verò quadāmodo in pascuis bonis, & in loco pingui, ac veluti in floridissimam herbam deducere, sacram nimirum Scripturam. Sufficiens enim ad vitam animæ cibus est Verbum Dei. Dictum itaque sit pastoribus spiritalibus: Curā gere viridis campi, & metes herbam, & collige fœnum tempestiuum, vt habeas oues in vestitū. Ceterùm fuerunt etiam alia ratione *patres Gentium* sancti discipuli, longeq; præstātiore ac veriore doctrina eos imbuerūt, quàm ipsorū pastores, hoc est, sapientes & magistri. Quòd verò maiore multo robore, ac præstantia prędìti fuerint discipuli quàm illi, facile quis intelligat, illud animaduertens. Lapis enim immensi ponderis puteo impositus erat, quem quidē pastores coniunctis viribus ægrè amoliebantur. Prestitit autem hoc solus Iacob. Quidnā igitur puteus, quid rursus lapis significet, age pro virili dicamus. Ita enim pastorū roboris differentiā exploratā habebimus, quātumq; discipuli Saluatoris cognitione excelluerint, manifestum fiet. Sacræ igitur Scripturæ consuetudo est cognitionē de Deo aquæ comparare. Quòd enim viuificans sit, testatur Saluator ad Patrē cælestē dicens: *Hæc autem est vita æterna, vt cognoscāt te solū Deum verū, & quē misisti, Iesum Christū.* Mulierē verò Samaritanā ita alibi alloquitur: *Si nosses donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi potum: tu quidem petisses ab eo, & de dis-*

Matt.10.5. Act.13.46.

Gen.29.7.

1.Petri 5.1.

S. Scriptura ager florulentus.

Puteus & lapis, quid.

Cognitio de Deo in sacris Litteris aquæ comparatur.

Ioan.17.3.

Ioan.4.10.

ſet tibi *aquam vitæ*. Aquam nimirum vitæ, ſermonem de ſe, & viuificantem doctrinā appellans. Iudæis autem ita dixit: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.* Quinetiam per vocem Prophetæ, increpat quoſdam qui poſt acceptam legalem diſciplinam ad alios magiſtros imperitè deflexerunt, & ad doctrinas & præcepta hominum ſeſe contulerunt. Ita enim ait: *Obſtupuit cælum ſuper hoc, & tremuit valdè, dicit Dominus: quia duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ipſis † lacus contritos, qui non poſſunt continere aquam.* Aqua igitur viuificans, diuinus eſt ſermo. Ceterùm in profundo admodum eſt ſita, neque quiſpiam illam abſque ſudore conſequatur. Neque enim parata eſt ijs, qui volunt ſimpliciter. Incumbit verò ei lapis grauiſſimus, quique ægerrimè amoueri poſſit, difficultas nimirum intellectus noſtri imbecillitatem ſuperans. Et neceſſe planè, vt ſummum laborem adhibeant, qui ſpiritales oues paſcunt, ad hanc difficultatem amoliendam, atque ad hauriendam aquam, ac veluti ex profundo educendam, auditoribus in vſum vitæ ſuppeditandam. Porro paſtores Gentium, hoc eſt qui apud eos plerique habentur ſapientes, varietate dogmatum de Deo, veritatem quodammodo ſubuertunt. Neque enim rectè de eo ſentiunt: confitentes quidem Dei naturam, tribuentes verò Deitatis naturam, quibus ipſis viſum fuerit. Sufficit autem & quidem vnus ſolus paſtorum in CHRISTO ad dimouendum à puteo, quantumuis graue ſaxum, hoc eſt operimentum, & difficultatem, quibus ſententiæ de Deo ſunt obtectæ. Vnde manifeſtam Gentibus hauriunt veritatem, atque vnum naturaliter ac verè Deum ipſis proponunt. Quocirca beatus Paulus cùm Athenas veniſſet, ſapientibus eius ciuitatis aquā viuentem appoſuit dicens: *Viri Athenienſes, per omnia ferè vos ſuperſtitioſiores video. Præteriens enim*, inquit, *& contemplans ſimulacra veſtra, inueni & aram, cui inſcriptum erat:* IGNOTO DEO. *Quem ergo ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis.* Videtis enim quo pacto etiamſi populorū præfecti eſſent, paſtoreſque, & duces, vixdum tantillum grauiſſimum lapidem à puteo dimouent, piè quidem agere ſe exiſtimantes, quòd Deum reuererentur, at verò longè à veritate aberrantes. Exſtructo enim altari, titulum impoſuerunt, IGNOTO DEO, hoc eſt, etiam non cognito dæmoni. Ceterùm illi quidem optimè ſe de Deo ſentire putabāt. Damnat autem eam inſcriptionem diuinus Paulus, artificioſeque admodum, ad id quod expe-

Ioan. 7. 37.

Ierem. 2. 13.

† Vulgata cisternas diſſipatas.

Act. 17. 22.

Acta 17. 23.

κεν ἂν σοι ὕδωρ ζῶν. οἶμαί που τὸν παρ' ἑαυτοῦ λόγον καὶ παίδευσιν ὀνομάζων ζωοποιόν. προσεφώνει δὲ καὶ ὁ δεσπότης, εἴτις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω. καὶ μὴν καὶ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ἐπαιτιᾶταί τινας ἀμαθῶς ἀπονεύσαντας εἰς τὸ δεῖν ἑτέρους προσίεσθαι διδασκάλους μετὰ τὴν ἐν νόμῳ παίδευσιν, καὶ ἐκκεκλικότας εἰς διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων. ἔφη δὲ οὕτως, ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλεῖον, λέγει κύριος· ὅτι δύο πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου. ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. ὕδωρ δὴ οὖν τὸ ζωοποιόν, ὁ θεῖος ἂν εἴη λόγος. πλὴν ἐν βάθει κεῖται πολλῷ, καὶ οὐκ ἂν οἶμαί τις αὐτὸν ἀνιδρωτὶ πορίσαιτό ποτε. οὐ γὰρ ἕτοιμος ἑλεῖν τοῖς ἐθέλουσιν ἁπλῶς. ἐπιπωματίζει δὲ ὥσπερ λίθος αὐτὸ βαρὺς καὶ δυσπαρακόμιστος, ἡ περὶ αὐτὸν ἀσάφεια τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας νικῶσα τὸ ἀδρανές. καὶ δὴ δεῖ πόνου καὶ ἱδρῶτος μακροῦ τοῖς τὰ νοητὰ κατανέμουσι θρέμματα πρὸς τὸ ἀπαλλάξαι μὲν τῆς ἀσαφείας τὸν λόγον. ἀρύσασθαί τε οὕτω λοιπὸν καὶ οἱονεί πως ἐκ βάθους εἰς τὸ ἄνω τε καὶ ἐμφανὲς ἐνεγκεῖν, παραθεῖναί τε σαφῶς εἰς ἀπόλαυσιν ζωαρκῆ τοῖς ἐντευξομένοις. ἀλλ' οἱ μὲν παρ' Ἕλλησι ποιμένες, τουτέστιν οἱ παρ' αὐτοῖς σοφοὶ καὶ λογάδες πολλοί τε κατὰ πληθὺν συνθέοντες τῶν περὶ θεοῦ δογμάτων οἱονεὶ τὸ ἀληθὲς παροχλίζουσι. δοξάζουσι γὰρ οὐκ ὀρθὰ περὶ αὐτοῦ. θεοῦ μὲν ὁμολογοῦντες φύσιν, διανέμοντες δὲ τὴν τῆς θεότητος δόξαν· οἷς ἂν ἕλοιντο τυχόν. ἐξαρκεῖ δὲ καὶ μόνος εἷς τῶν ἐν Χριστῷ ποιμένων ἀποκινῆσαι τοῦ φρέατος, καίτοι κομιδῇ δυσδιακόμιστον ὄντα τὸν λίθον· τουτέστι τὴν ἐπερριμμένην τῆς περὶ θεοῦ δόξαις ἐπικάλυψίν τε καὶ ἀσάφειαν. ὅθεν ἐναργῆ τοῖς ἔθνεσι καθιστῶσι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ἕνα καὶ φύσει τε καὶ ἀληθῶς παραδεικνύντες θεόν, οὐ διαλελοίπασι. τε γοῦν ὁ μακάριος Παῦλος Ἀθήνησιν ἐλθών, τοῖς τῇδε λογάσι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν παρετίθει λέγων, ἄνδρες Ἀθηναῖοι κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. διερχόμενος γάρ, φησί, καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· ἀγνώστῳ θεῷ. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. βλέπετε γὰρ ὅπως καίτοι λαῶν ὄντες ἡγούμενοι, καὶ τῶν παρὰ σφίσι ποιμένες καὶ καθηγηταί, μόλις τοῦ φρέατος βραχὺ παροχλίζουσι, τὸν δυσαχθῆ λίθον. εὐσεβεῖν μὲν οἰόμενοι, διά γε τῆς εἰς τὸ θεῖον αἰδοῦς· πολὺ δὲ τῆς ἀληθείας ἀποσφαλλόμενοι. βωμὸν γὰρ ἀναδειμάμενοι, γραφὴν ἐνεκόλαπτον ἀγνώστῳ θεῷ, τουτέστι καὶ τῷ μὴ γνωσθέντι δαίμονι. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀρίστην ἐνόμιζον ἐπὶ θεῷ τὴν δόξαν ἑλεῖν. κατασοφίζεται δὲ τὴν γραφὴν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, καὶ πολὺ δὴ λίαν εὐτέχνως ἄγει πρὸς τὸ χρήσιμον.

σιμεῖν, τὸν οὐκ ἐγνωσμένον αὐτοῖς θεὸν, Χριστὸν εἶναι λέγων. ὃν γὰρ ὑμεῖς, φησὶν, ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. ὁρᾷς ὅπως ἀπεκάλυψε τὸ φρέαρ, ἀπεκύλισε τὸν λίθον, τὴν ζωοποιὸν αὐτοῖς παρέδειξε γνῶσιν. ἀσύγκριτος τοίνυν ἡ τῶν ποιμένων ἀγχινοίας ἡ διαφορά. οἱ μὲν γὰρ, καίτοι λίαν ὄντες πολλοὶ, τῆς ἀληθοῦς περὶ θεοῦ δόξης κατόπιν ἤεσαν, καὶ τῆς τῶν δογμάτων ἀσαφείας ἡττώμενοι, παρεφέροντο πρὸς τὸ δοκοῦν. ὁ δὲ καίτοι μόνος ὢν παρετίθει τὴν ἀλήθειαν. ἀπεκύλισε γὰρ τὸν λίθον μόνος ὁ Ἰακὼβ, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Ῥαχὴλ ποτίζει πρόβατα. καὶ μέντοι ἀξιέραστον ἡγεῖτο τὴν κόρην. ἐφίλησε γὰρ, φησὶ, τὴν Ῥαχὴλ, καὶ ἀνεγνωρίζετο μὲν τῷ Λάβαν εὐθὺς, ὃς δὴ καὶ ἐφέστιον ἐποιεῖτο λοιπὸν ἀγάπης τε καὶ περιπλοκῶν ἠξίου τὸν ἀδελφόπαιδα, καὶ ἐν τοῖς ἀγχιστέροις κατελογίζετο. „ἔφη γὰρ, ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν „μου εἶ σύ. ἑρμηνεύεται μὲν ἡ Ῥαχὴλ θεοῦ πρόβατον. περιθείη δ' ἄν τις αὐτῇ, καὶ μάλα εἰκότως τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας τὸ σχῆμα. αὕτη γάρ ἐστι τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόβατον, τὸ τοῖς ἀρχαιοτέροις ποιμνίοις ἀναμιχθὲν, καὶ ταῖς τοῦ „Σωτῆρος αὐλαῖς ἐνσεσηκασμένον. τοιγάρτοι καὶ „ἔφασκε, καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ „τῆς αὐλῆς ταύτης. κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ „τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. ἐποίμαινον δὲ καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἤτοι τὰ ὑπ' αὐτῇ νοούμενα λογικὰ θρέμματα καὶ δὴ καὶ γεγόνασιν αὐτῆς ἐρασταὶ καὶ νυμφαγωγοὶ, παριστῶντες αὐτὴν τῷ θεῷ παρθένον ἁγνὴν μὴ ἔχουσαν σπῖλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων· ἁγίαν δὲ μᾶλλον καὶ ἄμωμον. ὅτι δὲ καὶ τὴν τοῦ γένους ἀρχὴν καὶ οἱονεὶ τὰς πρώτας τῆς ῥίζης ἐκβολὰς ἐξ ἐθνῶν ἐσχήκασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἐκ τῶν τοῦ Λάβαν συνήσομεν λόγων. ἀνὴρ γὰρ εἰδωλολάτρης κατησπάζετο τὸν Ἰακὼβ καὶ ἐξ ὁμαίμονος αὐτὸν γενέσθαι φησὶ, δῆλον δὲ ὅτι Ῥεβέκκας. σάρκα τε αὐτὸν καὶ ὀστοῦν ἴδιον ἀπεκάλει. κέκληται γὰρ ὁ θεσπέσιος Ἀβραὰμ, ἐν ἀκροβυστίᾳ, τεθραμμένος ἐν γῇ Χαλδαίων ἔθεσί τε καὶ νόμοις τοῖς Ἑλληνικοῖς, καὶ σημεῖον ἔλαβε περιτομὴν, σφραγῖδα τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον. συγγενὴς οὖν ἄρα τοῖς ἐξ ἐθνῶν, καὶ ὁ πρωτότοκος Ἰσραήλ· καίτοι νόμῳ διεσταλμένος, εἰς γε τὸ ἕτερος εἶναι δοκεῖν. ἀλλ' ἐν Χριστῷ γεγόνασιν ἓν οἱ δύο. περιεῖλε γὰρ τὸ μεσολαβοῦν, καταργήσας τὸν ἐν γράμμασι νόμον, καὶ τὴν διιστῶσαν περιτομήν. ἀνεκαινίσθημεν γὰρ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, σύσσωμά τε καὶ ὁμόψυχα ὄντα τὰ ἔθνη τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. μονονουχὶ δὲ καὶ εἰς ταυτότητα συνενηνεγμένα διὰ τῆς ἐν πνεύματι κοινωνίας, ὁρᾶται λοιπόν. ἔφη γάρ που Χριστὸς πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· „θέλω ἵνα ὥσπερ ἐγὼ καὶ σὺ

dit, deducit, CHRISTVM esse dicens Deum ipsis ignotum. *Quem enim vos*, inquit, *ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis.* Vides quo pacto retexit puteum, remouitq; lapidem, & viuificantem cognitionem ipsis ostendit. Incomparabilis igitur est pastorum industriæ differentia. Illi enim, etiamsi multi admodum essent, veram de Deo sententiam assecuti non sunt, & dogmatum obscuritate victi, ad id quod ipsis videbatur, delati sunt. Hic verò etsi solus existens, proposuit veritatem. Amolitus enim est lapidem solus Iacob, & Rachelis oues adaquauit. Porro dignam etiam, quæ amaretur, censuit puellam. *Osculatus enim est*, inquit, *Rachel, & cognitus quidem est statim à Laban*, qui domo sua deinceps excepit, amoreque & amplexibus dignatus est † fratris sui filium, atque inter cognatos habuit. Ait enim: *Ex ossibus meis & ex carnibus meis es tu.* Porro interpretatur *Rachel, ouis Dei.* Tribuat autem quis ei, & quidem meritò, figuram Ecclesiæ ex Gentibus. Ipsa enim est CHRISTI ouis, veteribus ouilibus immista, & Saluatoris ouilibus conclusa. Idcirco etiam dixit: *Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili: illas quoque oportet me adducere, & vocē meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus Pastor.* Pauerunt autem etiam sancti discipuli Ecclesiam CHRISTI, siue quæ ei subsunt, rationales oues, nec non amatores ac pronubi eius fuerunt, *exhibentes eam Deo virginem puram, non habentem maculam, aut rugam*, aut huiusmodi quid, *sanctam* verò potiùs & *immaculatam*. Quòd verò principium generis ac veluti primas radicis emissiones ex Gentibus habuerint Israëlitæ, ex verbis Laban intelligemus. Homo enim idololatra salutauit Iacob, & ex sanguine suo ipsum natum ait, Rebecca nimirum: carnem præterea ipsum, & os proprium appellauit. Vocatus enim est diuinus Abraham in præputio, educatus in regione Chaldæorum moribus & legibus Gentilium, *& signum accepit circumcisionem, signaculum fidei in præputio*, sicut scriptum est. Cognatus itaque est eorum qui ex Gentibus sunt, primogenitus Israël, etiamsi lege distinctus, vt diuersus esse videatur. Ceterùm in CHRISTO facti sunt vnum duo populi. Sustulit enim maceriem, quæ eos dirimebat, soluta litterali lege, & circumcisione, quæ eos distinguebat. Renouati enim sumus in vnum nouum hominē. vniusq; corporis atq; animi facti sunt Gentes & Israëlitę, ac tantum-non ad identitatē adductos per cōmunionem in spiritu tandē spectatur. CHRISTVS enim alibi ad Patrem cæleste ita ait: *Volo, vt quemadmodū ego, & tu*

Ibidem.

Gen. 29. 11.

† Imo sororis suæ filii.

Gen. 27. 43.

Ibid 14.

Rachel, ouis Dei.

Ioan. 10. 16.

Ephes. 5. 27.

Israëlitarum principium ex Gentibus.

Rom. 4. 11.

Ioan. 17. 21.

vnum sumus, ita & ipsi in nobis vnum sint. Ipse enim est pax nostra, maceriem interpositam dissoluens, vt modò dixi; quodque nos seiungebat, de medio tollens, colligansque nos veluti in vnitatem per spiritum. Signum itaque & quidem manifestum admodum vnitatis duorum populorum in fide ac spiritu est Laban, amplectens Iacob, confitensque quòd sit os & caro ipsius. Quidnam verò præterea aliud, age dicamus ex ipsis sacris Litteris petentes: *Dixit enim*, inquit, *Laban ad Iacob, Quia enim frater meus es, non serues mihi gratis. Dic quid mercedis accipias? Laban duæ filiæ erant: nomen maiori Lia, & nomen secundæ Rachel. At oculi Liæ infirmi, Rachel autem pulchra aspectu, & decora facie valde. Dilexit autem Rachel Iacob, & dixit: Seruiam tibi septem annos pro Rachel filia tua iuniore. Dixit autem Laban: Melius est vt dem eam tibi, quàm dare eam viro alteri: habita mecum. Et seruiuit Iacob pro Rachel annos septem, & erant coram eo quasi dies pauci, eò quòd diligeret ipse eam. Dixit autem Iacob ad Laban: Da mihi vxorem meam. impleti sunt enim dies, vt ingrediar ad eam. Congregauit autem Laban omnes viros loci, & fecit nuptias. & facta est vespera, & accipiens Liam filiam suam introduxit ad Iacob. Et ingressus est ad eam Iacob. Dedit autem Laban Liæ filiæ suæ Zelpham ancillam suam illi ancillam. Factum est autem mane, & ecce erat Lia. Dixit autem Iacob ad Laban: Quid hoc fecisti mihi? Nónne pro Rachel seruiui tibi? Et quare decepisti me? Respondit Laban: Non sic est moris in loco isto, dare iuniorem antequam seniorem. Imple ergo septena huius, & dabo tibi & hanc, pro opere quod operatus fueris apud me annos septem alios. Fecit autem Iacob sic, & impleuit hebdomadam eius, & dedit illi Laban Rachel filiam suam vxorem. Dedit autem Laban Rachel filiæ suæ Balam ancillam suam illi ancillam. Et ingressus est ad Rachel. Dilexit autem Rachel magis quàm Liam: & seruiuit ei septem annos alios.* Hæc igitur ex nuda historia petita nulla interpretatione indigent. Nihil enim omnino in se difficultatis habent. Ceterùm si quis eorum, qui hæc accuratiùs expendunt, dicat, turpe imprimis apud nos haberi, geminas nuptias contrahere, duasque sibi vxores copulare, atque eas quidem sorores. His respõdemus, quòd veteribus nihil magis in votis fuerit quàm abundare liberis, idque summæ felicitatis ducebant, liberumque erat absque vlla reprehensione non duabus solùm, sed etiam pluribus vxoribus copulari, quæ genus in immensam multitudinem propagarent. Quin etiã benedictionis loco propagationẽ

[Margin: *Ephes. 2. 14.* — *Laban amplectens Iacob quid significet.* — *Gen. 29. 15.* — *Duarum vxorum olim coniugia cur.*]

ἓν ἐσμέν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν. αὐτὸς γάρ „ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ „ λύσας, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, καὶ θεὶς ἐκ μέ- „ σου τὸ διιστῶν, καὶ συνδέων ἡμᾶς οἷον εἰς ἑνότητα διὰ πνεύματος. σημεῖον οὖν ἄρα καὶ μάλα σαφὲς, τῆς ἐν πίστει καὶ πνευματικῆς ἑνώσεως τῶν δύο λαῶν, τὸ περιπλέκεσθαι τῷ Ἰακὼβ τὸν Λάβαν, ὁμολογῆσαί τε ὅτι καὶ ὀστοῦν εἴη ἂν, καὶ σὰρξ αὐτοῦ. οἷα δὴ πρὸς τούτοις ἕτερον, φέρε δὴ λέγωμεν, ἐξ αὐτῶν ἑλόντες τῶν ἱερῶν γραμμάτων. εἶπε γάρ, φη- „ σι, Λάβαν τῷ Ἰακώβ. ὅτι γὰρ ἀδελφός μου εἶ, „ οὐ δουλεύσεις μοι δωρεάν. ἀπάγγειλόν μοι τίς ὁ „ μισθός σου ἐστί. τῷ δὲ Λάβαν ἦσαν δύο θυγατέρες, „ ὄνομα τῇ μείζονι Λεία, καὶ ὄνομα τῇ νεωτέρᾳ Ῥα- „ χήλ. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ Λείας ἀσθενεῖς. Ῥαχὴλ „ δὲ ἦν καλὴ τῷ εἴδει καὶ ὡραία τῇ ὄψει σφόδρα. „ ἠγάπησε δὲ Ἰακὼβ τὴν Ῥαχήλ, καὶ εἶπε, δουλεύ- „ σω σοι ἑπτὰ ἔτη περὶ Ῥαχὴλ τῆς θυγατρός σου τῆς „ νεωτέρας. εἶπε δὲ αὐτῷ Λάβαν, βέλτιον δοῦναί με „ αὐτήν σοι, ἢ δοῦναί με αὐτὴν ἀνδρὶ ἑτέρῳ. οἴκη- „ σον μετ' ἐμοῦ. καὶ ἐδούλευσεν Ἰακὼβ περὶ Ῥα- „ χὴλ ἔτη ἑπτά. καὶ ἦσαν ἐναντίον αὐτοῦ ὡσεὶ ἡμέ- „ ραι ὀλίγαι, παρὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν αὐτήν. εἶπε „ δὲ Ἰακὼβ τῷ Λάβαν, Δός μοι τὴν γυναῖκά μου. „ πεπλήρωνται γὰρ αἱ ἡμέραι μου, ὅπως εἰσέλθω „ πρὸς αὐτήν. συνήγαγε δὲ Λάβαν πάντας τοὺς „ ἄνδρας τοῦ τόπου, καὶ ἐποίησε γάμον. καὶ ἐγένετο ἑσπέ- „ ρα. καὶ λαβὼν Λάβαν Λείαν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, „ εἰσήγαγεν αὐτὴν πρὸς Ἰακώβ. καὶ εἰσῆλθε πρὸς „ αὐτὴν Ἰακώβ. ἔδωκε δὲ Λάβαν Ζελφὰν τὴν παι- „ δίσκην αὐτοῦ, Λείᾳ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ παιδίσκην. „ ἐγένετο δὲ πρωΐ, καὶ ἰδοὺ ἦν Λεία. εἶπε δὲ Ἰακὼβ τῷ „ Λάβαν· τί τοῦτο ἐποίησάς μοι; οὐ περὶ Ῥαχὴλ ἐδού- „ λευσα παρὰ σοί; καὶ ἵνα τί παρελογίσω με; εἶπε „ δὲ Λάβαν, οὐκ ἔστιν οὕτως ἐν τῷ τόπῳ ἡμῶν, δοῦναι „ τὴν νεωτέραν πρὶν ἢ τὴν πρεσβυτέραν. συντέλεσον οὖν „ τὰ ἕβδομα ταύτης, καὶ δώσω σοι καὶ ταύτην ἀντὶ τῆς „ ἐργασίας, ἧς ἐργᾷ παρ' ἐμοὶ ἑπτὰ ἔτη ἕτερα. „ ἐποίησε δὲ Ἰακὼβ οὕτως καὶ ἀνεπλήρωσε τὰ ἕ- „ βδομα ταύτης. καὶ ἔδωκεν αὐτῷ Λάβαν Ῥαχὴλ τὴν „ θυγατέρα αὐτοῦ αὐτῷ γυναῖκα. ἔδωκε δὲ Λάβαν „ Ῥαχὴλ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Βαλλὰν τὴν παιδίσκην „ αὐτοῦ αὐτῇ παιδίσκην, καὶ εἰσῆλθε πρὸς Ῥαχήλ. „ ἠγάπησε δὲ Ῥαχὴλ μᾶλλον ἢ Λείαν, καὶ ἐδούλευ- „ σεν αὐτῷ ἑπτὰ ἔτη ἕτερα. τὰ μὲν οὖν ἐκ τῆς ἱστορίας, „ οὐδενὸς ἂν δέοιτο λόγου πρὸς διασάφησιν, ἀνάποπτος γὰρ ἐν αὐτοῖς παντελῶς οὐδέν. πλὴν εἴ τις ἐκεῖνο λέγοι τῶν τὰ τοιάδε φιλοκρινεῖν εἰωθότων. οὐ γὰρ τῶν ἄγαν ἀπηχεστάτων λελόγισται παρ' ἡμῖν, τὸ δυοῖν εὐθὺς ὁμιλῆσαι γάμοιν, καὶ δὴ καὶ γυναίων εἰσοικίσασθαι ξυνωρίδα, καὶ τοῦτο ἀδελφῶν. πρὸς τοῦτό φαμεν, ὅτι τοῖς ἀρχαιοτέροις ἔλεος ἦν ὁ τοῦ βίου σκοπὸς εἰς πολυπαιδίαν· καὶ δὴ καὶ ἐν μοίρᾳ τῆς ἀνωτάτω πασῶν εὐημερίας τὸ χρῆμα λελόγιστο. ἀπήλλακτο δὲ καὶ μώμου παντὸς τὸ οὐ μόναις δυσὶν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλείοσι συγκατευνάζεσθαι γυναιξὶν εἰς πλῆθος ἀμέτρητον τὸ γένος ἐκτείνοντας. καὶ γοῦν ἐν εὐλογίας τάξει παρὰ θεοῦ τὴν πε-

κνογονίαν ἐδέχοντο. κατεπηγγέλλετο δὲ καὶ αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης καὶ τοῖς ἄνωθεν καὶ πρὸ Μωσέως ἁγίοις χαριεῖσθαι τὸ δῶρον, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς λαχοῦσι τὴν διὰ νόμου παιδαγωγίαν. ἔφη γὰρ, ὅτι οὐκ ἔσται ἄγονος, οὐδὲ χήρα ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ. καὶ οὐκ ἐν τάξει νόμου παραδεξόμεθα τὴν φωνὴν, ἐπαγγελίαν δὲ μᾶλλον εἶναί φαμεν. τὰ μὲν γὰρ ὅσα ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, θεσμοῖς ὑποφέρεται, καὶ μάλα ὀρθῶς. τὰ δὲ ὅσα τῶν πραγμάτων οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τοῖς τῆς φύσεως νόμοις ἔχει τὸ ἀποτέλεσμα, νόμον οὐκ ἔχει τὸν βραβευτήν. πρόδηλον οὖν ἄρα καὶ οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανὲς, ὡς οὐκ ἂν προστέταχεν ὁ δημιουργὸς μὴ εἶναι στεῖραν ἢ ἄγονον ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ. ἀλλ' εἰ γένοιντο τοῦ νόμου φύλακες, καρποφόρους ἀποφαίνειν ὡς θεὸς ἐπηγγέλλετο. οὐκοῦν ἐν σπουδῇ μὲν τοῖς ἀρχαιοτέροις καὶ ἐν εὐκλείας τάξει λελόγιστο τῆς πολυπαιδίας τὸ χρῆμα. μετατιθέμεθα δὲ ἡμεῖς ἐν Χριστῷ, πρὸς τὸ χρῆναι μᾶλλον καρποφορεῖν ἐν πνεύματι. τὸν μὲν γάμον οὐκ ἀτιμάζοντες, αἱρούμενοι δὲ τὸ ὑπὲρ τοῦτο λίαν, καὶ ψήφῳ τῇ ὑπερτάτῃ στεφανούμενον παρά τε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, τὸ ἀπερισπάστως φημὶ προσεδρεύειν θεῷ, καὶ μὴ μερίζεσθαί ποι

„ πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ. ὁ γὰρ ἄγαμος, φησὶν ὁ Παῦ-

„ λος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ὁ δὲ γεγαμηκὼς μερι-

„ μνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικὶ, καὶ μεμέρισται. ἅλις δὴ οὖν ἡμῖν τοῦ περὶ τούτων λόγου. φέρε δὴ θεωρήσωμεν τοῖς πνευματικοῖς θεωρήμασι τὸν νοῦν ἐνιέντες· ἐκεῖνο διενθυμούμενοι, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὡς οὐκ ἄμισθος ἦν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ὁ ἐπὶ τοῖς κηρύγμασι πόνος, οὔτε μὴν ἀγέραστος ὁ ἱδρώς. ἔφη γὰρ ὁ Λάβαν πρὸς Ἰακὼβ· οὐ δουλεύσεις μοι δωρεάν. ἐποιοῦντο δὲ καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ λαμπρῶν αὐχημάτων ὑπόθεσιν τὴν τῶν πιστευόντων ἐν ἀρχαῖς πληθύν. προσεφώνει γοῦν ὁ Παῦλος αὐτοῖς· χαρὰ καὶ στέφανός μου. ὑπομνῆσαι δὲ δεῖν ἀναγκαίως ὑπολαμβάνω, τῶν ἐν ἀρχαῖς ἡμῖν χρειωδέστατα παρειλημμένων. ἔφην γὰρ, ὅτι τὸ πρόσωπον Ἰακὼβ ὡς ἐν θεωρίαις πνευματικαῖς ὑποδύεται μὲν ἔσθ' ὅτε τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὁ χορὸς ὡς ἀπαρχὴ γεγονὼς τῶν ἁγιασμένων ἐν πνεύματι, καὶ ἐν πίστει δεδικαιωμένων. ὅτε δὲ αὖ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὡς τῆς ἀνακεκμένης εἰς ἀφθαρσίαν ἀνθρωπότητος ἀπαρχὴ ὡς πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, ὡς δεύτερος Ἀδὰμ, καὶ ῥίζα τοῦ γένους δευτέρα μετὰ τὴν πρώτην. περιτρέπει τοίνυν ὁ λόγος ἀεὶ τῶν θεωρημάτων τὸν σκοπὸν ἧπερ ἂν ἰέναι πρέποι. τὸ γάρ τοι διαμαρτεῖν λογισμοῦ τοῦ καθήκοντος, ἀκαλλεστέραν ἐργάζεται τῶν θεωρημάτων τὴν ἀπόδοσιν. φορεῖ δὴ οὖν εἰς γε τὸ παρὸν τὸ Ἰακὼβ πρόσωπον ὁ Ἐμμανουὴλ ὁ ἐξ οὐρανοῦ νυμφίος ὁ τὰς Λάβαν θυγατέρας οὐκ ἀνιδρωτὶ λαβών. ἴδιον μὲν γὰρ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας, τὸ ἀκονιτὶ κατορ-

liberorũ à Deo accipiebãt. Promisit autem etiam ipse vniuersorũ Dominus priscis etiã illis, qui Moysem præcesserunt, sanctis id beneficij se collaturum, nec non ijs, qui legis disciplinã susceperunt. ait enim: *Non erit sterilis, neq; vidua in filijs Israël.* Atqui non instar legis hæc vox habẽda est, at potiùs promissionem esse dicimus. Quęcumq; enim in nobis sunt, nostraque potestate, legibus subijciuntur, & rectè admodum; quæcumque verò res non in nobis, sed in naturæ legibus effectum sortiuntur, legem præceptricem non habent. Manifestũ itaque, neque cuiquam omnino dubium est, quòd nequaquã præcepit Deus, vt non esset vidua aut sterilis in filijs Israël; sed si fuerint legis obseruatores, fœcundos eos effecturum se, vt Deus pollicetur. Magnæ itaque curæ fuit veteribus, summæq; laudi habebatur liberorum multitudo. Translati verò sumus nos in CHRISTO ad fœcunditatem in spiritu, non quidem nuptias contemnentes, at potiùs eligentes quod his præstantius est, quodque summa laude in sacris Litteris celebratur, indiuulsè inquam adhærere Deo, neq; vllo modo diuidi, siue distrahi ad ea quę in mundo sunt. *Calebs enim*, inquit Paulus, *curat ea quæ Domini sunt; qui verò vxorem duxit, curat quæ sunt mundi, quo pacto placeat vxori suæ, & diuisus est.* Satis itaque nobis de his dictum sit. Age verò ad spiritales contemplationes mentem conferamus, illud considerãtes & rectè admodũ; quòd non caruerit sua mercede labor Apostolorum, quem in prędicatione collocarunt, neq; expers præmij fuit sudor. Dixit enim Laban ad Iacob: *Non servies mihi gratis.* Fecerunt autem etiam sancti discipuli splendidorum suorum operum ac gloriæ fundamentũ, credentium in initio multitudinem. Idcirco Paulus ita eos allocutus est: *Gaudium, & corona mea.* Necessariumverò esse arbitror ea quæ initio vtilissimè à nobis tradita sunt, repetere. Dixi enim, quòd personã Iacob spiritaliter contemplando, nonnunquam subit sanctorum Apostolorum chorus, veluti primitiæ quædam sanctificatorum in spiritu, & in fide iustificatorum: nonnunquam verò CHRISTVS ipse tanquam primitiæ humanitatis ad incorruptionẽ instauratæ, *veluti primogenitus in multis fratribus*, vt secundus Adam, & radix generis secunda post primam. Conuertit igitur oratio semper contemplationum scopum, quò tendere oporteat. Aberrare enim à consideratione decenti reddit earum explicationem deformiorem. In præsentiarum itaque personam Iacob præ se fert Emmanuel, cælestis sponsus, qui quodammodo filias Laban, non absque labore, accepit. Proprium enim est supremæ omnium essentiæ, absque labore præsta-

re

Deut. 7. 14.

1. Cor. 7. 32.

Philip. 4. 1.

re quęcunque voluerit. Dixit enim alibi de ea etiā beatus Propheta Isaias:† *Quia nō esuriet, neque laborabit, neque est adinuentio prouidētiæ ipsius.* Nulla enim ratione indigens est Deus, sed est perfectissimus in seipso, neque alicunde adscititias vires assumit, neque verò instar corporū cibo aut potu vegetatur, sed ex sua natura potentia est. Idcirco etiam firmat cælos, tribuit autem potentiam pro sua auctoritate quibus vult. Ceterùm quemadmodum etiamsi ex sua natura dolore affici non possit, dolore tamen affici dicitur (ait enim alibi ad Iudæorum matrem (Synagogam inquam:) *Et afflixisti me in omnibus his.* Scribit autem etiam alibi diuinus Paulus: *Et ne affligatis Spiritum sanctum Dei habitantem in vobis:*) ita etiamsi dicatur laborare, non quòd sensum laboris percipiat, id dicimus, sed quòd (siquidem laborare mos ipsi fuit) id sustinuerit, ingentes præstantissimasque res præstiterit, & ea in quibus verisimile erat grauissimos acerbissimosque labores perpessurum, si quispiam ex nobis fuisset. Quocirca si ex humano intellectu ad supremum nos conferamus, immortalis naturæ sollicitudinem pro nobis tantum-non labore ac sudore ebriam comperiemus. Ipsam verò necessario labore vacuam censebimus. Siquidem non est vt nos, quin potiùs omnem creaturā superat, propria sua excellentia nixa. Non igitur absque mercede, sed neque absque labore CHRISTVS primam quidem duxit Iudæorū synagogam, quā Liæ figuram præ se ferre existimabimus. Interpretatur enim, *laborans* & *renouata.* Laborauit autem Ægyptiorum tyrannide oppressa, atque intolerabili seruitutis iugo onusta. Porro renouata est, & auitæ dignitati restituta. Transformata verò quodāmodo est ex cultu idololatrico ad notitiam vnius naturaliter ac verè Dei. Inclamauit enim ipsis per Moysem Deus; *Audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus vnus est.* Et hoc: *Non erunt dij alij præter me.* Ceterùm optauit quidem CHRISTVS statim ab initio Rachel, hoc est Ecclesiam ex Gentibus. Idcirco etiam ait de synagoga Iudæorum ad Moysem, diuinorum oraculorum interpretem. *Locutus sum ad te semel & bis, dicens: Vidi populum hunc, & ecce populus duræ ceruicis: sine me vt disperdam eos, & delebo nomen eorum desubter firmamento cæli; & faciam te in gentē magnam & fortem, multoq́; maiorē quàm hæc.* Ceterū necesse erat eos qui leuem adhuc, quęque facilè ab statu dimoueretur, mentē haberent, non statim ad id, quod perfectū est, deduci, & ad disciplinā ipsorū intellectu superiorē, Euangelicam nimirū, sed potiùs in-

Ysaia 40. 28 secūdū LXX.
† Vulgata: Non deficiet, neque laborabit, nec est inuestigatio sapientiæ eius.

Ezec. 16. 42

Ephes. 4. 30.

Deus quo pacto laborare dicatur.

Lia quid significet.

Deut. 6. 4.

Exod. 20. 3.
Deut 5. 6.

Deut 9. 13.

θοῦν, ἅπερ ἂν ἕλοιτο δρᾶν. ἔφη γάρ που περὶ αὐτῆς καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας. ὅτι οὐ „ πεινάσει, οὐδὲ κοπιάσει, οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις τῆς „ φρονήσεως αὐτοῦ. κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον ἐπι- „ δεὲς τὸ θεῖον. ἀλλ' ἔστι παντέλειον ἐν ἑαυτῷ, οὐκ εἰσποιητὸν ἔχον τὸ δύνασθαι, περὶ πόνου, οὔτε μὴν νόμῳ σωμάτων τροφαῖς ἢ ποτοῖς νευρούμενον. ἀλλ' αὐτὸ, φύσει δύναμις. τοιγάρτοι καὶ στερεοῖ μὲν οὐρανοὺς, διανέμει δὲ τὸ δύνασθαι μετ' ἐξουσίας, οἷς ἂν ἕλοιτο τυχόν. ἀλλ' ὥσπερ καί τοι λυπεῖσθαι μὴ πεφυκὸς, λυπεῖσθαι λέγεται. φησὶ γάρ που πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, δῆλον δὲ ὅτι τὴν συναγωγὴν, καὶ ἐλύπεις με ἐν πᾶσι τούτοις· „ γράφει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ „ τὸ κατοικοῦν ἐν ὑμῖν. οὕτω κἂν εἰ λέγοιτο κα- „ μεῖν, οὐχ ὅτι γέγονεν ἐν αἰσθήσει πόνου τὰ τοιάδε φαμέν. ἀλλ' ὅτι ποιεῖν, εἴπερ ἦν αὐτῷ ἔθος, πέπονθεν ἄν· τὰ ὑπερμεγέθη τῶν πραγμάτων καὶ ἐξαίρετα κατορθῶν, καὶ αὐτὰ, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς δεινοὺς καὶ πικροὺς ἀνατλῆναι πόνους, εἰ τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἦν. οὐκοῦν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ἰόντες εἰς ἐννοίας τὰς ὑπερτάτω, μονονουχὶ πόνῳ καὶ ἱδρῶτι καταμεθύουσαν καταθρήσαιμεν ἂν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν φροντίδα τῆς ἀκηράτου φύσεως. αὐτὴν γε μὴν ἀπαλλάξομεν ἀναγκαίως τοῦ πονεῖν. ἐπεί τοι μὴ καθ' ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ταῖς ἰδίαις ὑπεροχαῖς ἐμφιλοχωροῦσά τι καὶ ἐρηρεισμένη. οὐκ ἀμισθὶ τοιγαροῦν, ἀλλ' οὐδὲ ἱδρῶτος δίχα, Χριστὸς πρώτην μὲν συνηράγετο τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν, ἣν ἐν σχήματι τῷ τῆς Λείας παραληψόμεθα. διερμηνεύεται γὰρ κοπιῶσα καὶ ἀνακαινουμένη. κεκοπίακε δὲ ταῖς Αἰγυπτίων πλεονεξίαις κατηχθισμένη, καὶ τὸν δυσφόρητον ἔχουσα τῆς δουλείας ζυγόν. καὶ μὴν καὶ ἀνενεώθη πρὸς τὸ πατρῷον σέβας. μετεπλάττετο δὲ ὥσπερ ἐκ λατρείας εἰδωλομανοῦς ἐπὶ τὸ εἰδέναι λοιπὸν εἷς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ἐστι θεός. ἐπεφώνει γὰρ αὐτοῖς διὰ Μωσέως. ἄκουε Ἰσραὴλ, „ κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστι. καὶ τὸ, οὐκ ἔσον- „ ταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. ἀλλ' ἐπεθύμει μὲν „ ὁ Χριστὸς τῆς Ῥαχὴλ ἐν ἀρχαῖς, τουτέστι τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας. τοιγάρτοι ἔφασκε περὶ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· λελάληκα πρὸς σὲ ἅπαξ καὶ δὶς λέγων· „ ἑώρακα τὸν λαὸν τοῦτον. καὶ ἰδοὺ λαὸς σκληρο- „ τράχηλός ἐστιν. ἔασόν με ἐξολοθρεῦσαι αὐτοὺς, „ καὶ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτῶν ὑποκάτωθεν τοῦ „ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος „ μέγα καὶ ἰσχυρὸν, καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τοῦτο. ἀλλ' „ ἦν ἀνάγκη τοὺς ἐλαφρὸν ἔτι καὶ εὐπαράγωγον ἔτι γε δὴ σφίσιν αὐτοῖς ἔχοντας νοῦν, οὐκ εὐθὺς διαττειν ἐπὶ τὸ τέλειον, καὶ τὴν ἐπέκεινα νοῦ τε τῆς ἐν αὐτοῖς φρονήσεως παίδευσιν, φημὶ δὴ τὴν εὐαγγελικὴν προκατηχεῖσθαι ἢ μᾶλ-

μᾶλλον διὰ τὸ ὑποβεβηκότων μονονουχὶ καὶ προγύμνασμα τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ποιεῖσθαι τὴν νομικήν. ἐκείνου ἐπεθύμει μὲν τῆς νεωτέρας ἐν ἀρχαῖς, τουτέστι τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας ὁ ἐξ οὐρανοῦ νυμφίος. προσοικίζεται δὲ ὥσπερ τὴν πρεσβυτέραν οἱονεί πως οὐκ ἀμογητί. δεδούλευκε γὰρ ὑπὲρ Λείας ὁ Ἰακώβ. ὅτι δὲ πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἐξήρηται πόνοις τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ὁ Ἰσραήλ, οὐκ ἀσυμφανές. ὅλη γὰρ αὐτοῖς πεπολέμηκεν ἡ κτίσις. σημεῖον οὖν ἄρα τοῦ μὴ ἀνιδρωτὶ λελυτρῶσθαι τὸν Ἰσραήλ, καὶ θεοῦ γενέσθαι λοιπὸν διὰ τῆς ἐν νόμῳ λατρείας ἡ τοῦ Ἰακὼβ δουλεία, πεπληρωμένη που πάντως οὐκ ἄνευ μόχθου. συντετελεσμένων δὲ τῶν ἑβδόμων τῆς πρεσβυτέρας, ἠγάγετο τὴν Ῥαχήλ, τουτέστι τὴν νεωτέραν, τὴν καὶ ἐν ἀρχαῖς ποθουμένην. εἰσκέκληται γὰρ δευτέρα μετὰ τὴν πρώτην ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία τὸ τοῦ θεοῦ πρόβατον. ἑρμηνεύεται γὰρ οὕτω καὶ Ῥαχήλ, καθάπερ ἤδη προεῖπον. ὅτι δὲ κέκμηκε τρόπον τινὰ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ὁ Χριστός, παρέδειξε πάλιν ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ τὸν ἑπταετῆ πόνον καὶ ὑπὲρ Ῥαχὴλ ἀνατλάς. εἰ γὰρ ἐνεδέχετο καμεῖν καί τι θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν τὸν υἱόν, πῶς ἂν οὐ γέγονεν ἐν τούτῳ, τὴν Ἡρώδου δίωξιν ὑπομείνας ἐν ἀρχαῖς, τὰς τῶν Φαρισαίων ἐπιβουλάς, τὰς τῶν ἡγουμένων συκοφαντίας, τὰ ἐμπτύσματα, τὰ ῥαπίσματα, τὰς κατὰ νώτου πληγάς, τὴν τῶν στρατιωτῶν παροινίαν, καὶ αὐτὸν ἐν ἐσχάτοις τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον. Λάβαν δὲ θυγατέρες ἀνδρὸς εἰδωλολατροῦντος ἔτι Λεία καὶ Ῥαχήλ. κέκληνται γὰρ ἐξ ἐθνῶν, πρώτη μὲν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. ῥίζης γὰρ καὶ γένους Ἑλληνικοῦ γέγονε καὶ αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ. δευτέρα δὲ καὶ μετὰ τὴν πρώτην ἡ νεωτέρα, τουτέστιν ἡ ἐκκλησία. καὶ οἱ μὲν ὀφθαλμοὶ Λείας παραλελυμένοι καὶ ἀδρανεῖς. Ῥαχὴλ δὲ καλὴ τῷ εἴδει, καὶ ὡραία τῇ ὄψει σφόδρα. καὶ περὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων ἔφη που Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις. ἄφετε αὐτούς, τυφλοί εἰσιν ὁδηγοὶ τυφλῶν. ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν ὅτι ἀκούουσιν. οὐκοῦν τὸ ἀναλκὲς πρὸς θεοπτίαν τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς κατασημαίνοιτο ἂν εἰκότως διὰ τῶν τῆς Λείας ὀφθαλμῶν. τὸ δὲ σοφόν τε καὶ ἔννουν, καὶ τὸ πολὺ λίαν ἐξωραϊσμένον εἰς σύνεσιν τῶν ἐν πίστει ἐν Χριστῷ, καὶ μέντοι καὶ τὸ ἐν ἔργοις περιφανὲς διὰ τοῦ τῆς Ῥαχὴλ προανεγράφετο κάλλους. καὶ πρὸς μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, τό, ἰδοὺ οἱ ὀφθαλμοί σου οὐκ εἰσίν, οὐδὲ ἡ καρδία σου καλή, προφητικὸς ἀνεβόατο λόγος. καλείτω δὲ ὁ Χριστὸς τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν καὶ λεγέτω περὶ αὐτῆς· οἱ ὀφθαλμοί σου περιστερῶν. ἐπεθύμησε γὰρ τοῦ κάλλους αὐτῆς κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν. οὐκοῦν ἐποιεῖτο σύνοικον ὁ Χριστὸς πρῶτον μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν νυμφαγωγοῦντος Μωσέως καὶ μεσιτευόντων ἀγγέλων. ἐπ' ἐκείνῃ δὲ ὥσπερ δευτέραν τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν οἱονεὶ μεσίτου παρειλημμένου καὶ ἐπ' αὐτῇ τοῦ μακαρίου Βαπτιστοῦ. τοιγάρτοι

ſtrui priùs minoribus & legali doctrina ad vitam in CHRISTO præexercitari. Amauit igitur ab initio cæleſtis ſponſus iuniorē, hoc eſt ex Gentibus Eccleſiā. Ducit verò quodammodo ſeniorē non abſque labore. Seruiit enim pro Lia Iacob. Quòd verò multis magniſq; laboribus Iſraël à ſeruitute Ægyptiorū ſit ereptus, dubium non eſt. Vniuerſa enim creatura cum ipſis bellum geſſit. Signum itaque eſt non abſque ſudore redemptum eſſe Iſraëlem, atque Dei deinceps eſſe factum per cultum legalem, ſeruitus Iacob, non abſq; labore omnino peracta. Abſolutis autē hebdomadibus ſenioris, duxit Rachelē, hoc eſt, iuniorē, quam ab initio optarat atque amarat. Vocata enim eſt ſecunda poſt primam Eccleſia ex Gentibus, *ouis Dei*: hoc enim interpretatur Rachel, vt iam antea dixi. Quòd verò laborauit quodammodo etiam pro ipſo CHRISTVS; diuinus Iacob rurſum nobis oſtendit, ſeptem annorum laborē etiam pro Rachele perpeſſus. Si enim poſſibile erat laborare Deum exiſtentē ſecundùm naturam filium, quo pacto non id ipſi accidit, cùm Herodis perſecutionē initio ſuſtinuerit, & Phariſæorū inſidias, præfectorum calumnias, conſputiones, alapas, flagra, militū contumelias, ipſam deniq; in ligno mortem. Lia autē & Rachel filię erant Laban, viri adhuc idola colentis. Vocati enim ſunt ex Gētibus, prima quidem Iudæorum ſynagoga (radice enim ac genere Græcanico ortus eſt etiam ipſe diuinus Abrahā:) ſecunda verò, & poſt ſecundam noua, hoc Eccleſia. Porro oculi quidem Liæ erant lippi atque infirmi. Rachel autem pulchra aſpectu, & decora facie valdè. Atqui de Iudæis quidē CHRISTVS alibi ait ſanctis diſcipulis, *Sinite ipſos, cæci ſunt, & duces cæcorū. Veſtri autē beati oculi, quia vident, & aures veſtræ quia audiunt.* Infirmitas itaq; Iudæorū Synagogæ ad cernendum Deum, meritò ſignificatur per oculos Liæ: ſapientia autē & prudētia atq; ad intelligendū magna maturitas eorū qui per fidē in CHRISTO ſunt, nec non venuſtas ac decor in operibus per Rachelis pulchritudinē deſcripta eſt. Et quidē ad Iudæorū matrē propheticus ſermo clamauit: *Ecce oculi tui non ſunt, neque cor tuum pulchra.* Chriſtus verò Eccleſiā ex Gentibus vocet, dicatq; de ea: *Oculi tui colūbæ. Cōcupiuit* enim *pulchritudinē eius*, iuxta Pſalmiſtę vocem: duxit itaq; CHRISTVS primùm quidem coniugem Synagogam Iudęorum, pronubo quodammodo Moyſe, & mediantibus angelis. Poſt hanc verò veluti ſecundā duxit Eccleſiam ex Gentibus, mediatore quodammodo ad id vſus beato Ioanne Baptiſta. Idcirco

Rachel quid ſonet.

Lia oculis lippis Synagogam deſignat.

Matt. 15. 14
Matt. 13. 16

Ierem. 22. 17. iuxta LXX.

Cant. 1. & 4. & 5.
Pſal. 44. 12.

etiam dixit ſpiritale hoc & diuinum nobis coniugium ſignificans: *Qui habet ſponſam ſponſus eſt. amicus autem ſponſi, qui ſtat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi. Hoc ergo gaudium meum impletum eſt. Illam oportet creſcere, me verò minui.* Miſericordia verò & fides ſponſæ dos eſt. Dixit enim alibi per vocem Prophetarum ſponſus ſupernè atque ex cælo veniens ad Eccleſiam ex Gentibus: *Et ſponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in iuſtitia & iudicio, & in miſericordia, & in miſerationibus. Et ſponſabo te mihi in fide, & cognoſces Dominum.* Duxit enim (quemadmodum dixi modò) ante Eccleſiam ex Gentibus, ſeniorem. Ceterùm deſponſationis ratio & coniugij vis non fuit in ſempiternum. Ait enim alibi rurſum de ea: *Ipſa non vxor mea: neque ego vir eius.* Et rurſus: *Dedi ipſi libellum repudij in manus ipſius.* Repudiata enim eſt vt fornicaria, ſummæque turpitudinis damnata. Ait enim alibi de ea: *Si dimiſerit vir vxorem ſuam, & receſſerit ab eo, & fuerit cum viro altero, nunquid reuertens reuertetur ad eum vltrà? nónne cōtaminata contaminabitur mulier illa? Et tu fornicata es † in paſtoribus multis. Tamen reuertere ad me, † dicit Dominus. Leua oculos tuos in directum, & vide vbi non proſtrata ſis. * In vijs ſediſti quaſi cornix in ſolitudine, & polluiſti terrā in fornicationibus tuis, & in malitijs tuis, & habuiſti paſtores multos in offenſionē tuam. Facies meretricis facta eſt tibi, ſine rubore facta es ad omnes. Nónne vſque nunc me * vocaſti, & patrem & ducem virginitatis tuæ? nunquid permanebit in ſeculum?* Atqui ſic quidem ſenior affecta fuit. Rachel autem iuniorem, hoc eſt, Eccleſiam ex Gentibus ſibi deſpōdet, idque in ſempiternū. Illud verò quod ait, † *Mihi ipſi*, intelligatur quonam modo. Duxit enim Iudæorum Synagogam, ſed per mediatorē Moyſem. Copulatus autem eſt quodammodo Eccleſiæ Gentium, ſua voce ipſam ad id vocans, & ſicut vnus eorum qui in terris degunt viſus homo. Annuit enim ſponſæ clamanti: * *Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis.* Audierunt enim etiam veteres ipſum loquentē: ceterū per Moyſem & Prophetas. In vltimis autem ſæculi temporibus, ipſe nobis per ſeipſum locutus eſt Filius, quemadmodū etiam ſapiens Paulus † teſtatus eſt. Operæ pretiū verò fuerit præterea filiorū qui ex Iacob nati ſunt generationem inquirere, & quot, ac è quibus orti ſint videre. Peperit igitur prima quidem Lia quatuor, *Ruben*, *Symeon*, *Leui* & *Iudam*. Cùm verò ſterilis eſſet, neque adhuc peperiſſet Rachel, mœſta admo-

Ioan. 3. 29.
Oſea 2. 19.
Oſea 2. 2.
Iſaia 50. 1.
Ierem. 3. 8.
Ierem. 3. 1.
† *Vulg.* Cū amatoribus multis.
† *Vulg. addit* Et ego ſuſcipiam te.
* *Vulg.* Sedebas expectans eos quaſi latro in ſolitudine.
† *Vulg. addit* quamobrē prohibitæ ſunt ſtillæ pluuiarum, & ſerotinus imber non fuit. Frons mulieris meretricis.
* *Vulg.* Ergo ſaltem amodo voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ tu es. Nunquid iraſceris in perpetuū, aut perſeuerabis in finem?
† *Oſea 2. 19.*
* *Cant. 2. 14.*
† *Heb. 1. 2.*

καὶ ἔφασκε τὸν νοητὸν τουτονὶ καὶ θεῖον ἡμῖν κατασημαίνων γάμον· ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. αὕτη οὖν ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ πεπλήρωται. ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. ἔλεος δὲ καὶ πίστις τῇ νύμφῃ τὸ ἕδνον. ἔφη γάρ που διὰ φωνῆς προφητῶν, ὁ ἄνωθεν ἥκων καὶ ἐξ οὐρανοῦ νυμφίος πρὸς τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, καὶ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρίματι, καὶ ἐν ἐλέει, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. καὶ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν κύριον. ἠγάγετο μὲν γάρ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, πρὸ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας τὴν πρεσβυτέραν. ἀλλ' ὁ τῆς μνηστείας τρόπος, καὶ τῆς συναφείας ἡ δύναμις, οὐκ εἰς αἰῶνα γέγονεν. ἔφη γάρ που πάλιν περὶ αὐτῆς. ὅτι αὕτη οὐ γυνή μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. καὶ πάλιν. ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς. ἀποβέβληται γὰρ ὡς πεπορνευμένη, καὶ ἐπὶ τοῖς ἄγαν ἀπηχεστάτοις κατεγνωσμένη. ἔφη γάρ που περὶ αὐτῆς· ἐὰν ἐξαποστείλῃ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀπέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ μὴ ἀνακάμπτουσα ἀνακάμψει πρὸς αὐτὸν ἔτι; οὐ μιαινομένη μιανθήσεται ἡ γυνὴ ἐκείνη; καὶ σὺ ἐξεπόρνευσας ἐν ποιμέσι πολλοῖς, καὶ ἀνέκαμπτες πρός με, λέγει κύριος. ἆρον εἰς εὐθεῖαν τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε ποῦ οὐκ ἐξεφύρθης. ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐκάθισας αὐταῖς ὡσεὶ κορώνη ἠρημωμένη. καὶ ἐμίανας τὴν γῆν ἐν ταῖς πορνείαις σου, καὶ ἐν ταῖς κακίαις σου. καὶ ἔσχες ποιμένας πολλοὺς εἰς πρόσκομμα σεαυτῇ. ὄψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας. οὐχ ὡς οἰκόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου; μὴ διαμενεῖ εἰς τὸν αἰῶνα; ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ἡ πρεσβυτέρα. Ῥαχὴλ δὲ τὴν νεωτέραν, τουτέστι τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, ἑαυτῷ μνηστεύεται, καὶ τοῦτο διηνεκῶς. τὸ δὲ ἐμαυτῷ, νοείσθω κατὰ ποῖόν δὴ τρόπον. ἐμνηστεύσατο μὲν γὰρ τὴν Ἰουδαίων συναγωγήν, ἀλλὰ διὰ μεσίτου Μωσέως. συνήφθη δὲ ὥσπερ τῇ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίᾳ φωναῖς ἰδίαις αὐτὴν εἰς τοῦτο καλῶν, καὶ καθ' ἕνα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὁρώμενος ἄνθρωπος. κατένευε γὰρ τῇ νύμφῃ βοώσῃ· δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν μοι τὴν φωνήν σου. ἤκουον μὲν γὰρ καὶ οἱ πάλαι λαλοῦντος αὐτοῦ, πλὴν διὰ Μωσέως ἢ προφητῶν. ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ αἰῶνος καιροῖς, αὐτὸς ἡμῖν δι' ἑαυτοῦ λελάληκεν ὁ υἱός, καθὰ καὶ ὁ σοφὸς μεμαρτύρηκε Παῦλος. ἄξιον δὲ πρὸς τούτοις, καὶ τὴν τῶν ἐξ Ἰακὼβ γεγονότων υἱῶν πολυπραγμονῆσαι γένεσιν· ὁπόσοι τε, καὶ τίνων ἐξέφυσαν ἰδεῖν. τέτοκε τοίνυν πρώτη μὲν ἡ Λεία τέσσαρας· Ῥουβείμ, Συμεών, Λευὶ καὶ Ἰούδαν. ἐπειδὴ δὲ ἦν στεῖρα καὶ ἄτοκος ἔτι Ῥαχήλ, ἀλύουσα σφό-

δρα

δρᾷ καὶ ἀπειρημένη, τὸ τῆς ἀπαιδίας καταπεφίζει
» χρῆμα. πείθει γὰρ τὸν Ἰακὼβ λέγουσα· ἰδοὺ ἡ
» παιδίσκη μου Βάλλα. εἴσελθε πρὸς αὐτήν, καὶ
» τέξεται ἐπὶ τῶν γονάτων μου, καὶ τεκνοποιήσομαι κἀ-
» γὼ ἐξ αὐτῆς. οὗ καὶ εἰς πέρας ἐξενηνεγμένου, δύο
γίνονται τῷ Ἰακὼβ υἱοί, Δάν τε καὶ Νεφθαλείμ.
Λεία γε μὴν Ζελφὰν τὴν ἑαυτῆς οἰκότριβα πα-
ραζεύξασα δυοῖν ἑτέροιν πατέρα γενέσθαι ποιεῖ
Γὰδ καὶ Ἀσήρ. καὶ τί μετὰ τοῦτο; ἐπορεύθη δέ, φησί,
» Ῥουβεὶμ ἐν ἡμέραις θερισμοῦ πυρῶν, καὶ εὗρε μῆ-
» λα μανδραγόρου ἐν τῷ ἀγρῷ, καὶ ἤνεγκεν αὐτὰ
» πρὸς Λείαν τὴν μητέρα αὐτοῦ. εἶπε δὲ Ῥαχὴλ τῇ
» Λείᾳ τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς, δός μοι τῶν μανδραγορῶν
» τοῦ υἱοῦ σου. εἶπε δὲ Λεία· οὐχ ἱκανόν σοι ὅτι ἔλαβες
» τὸν ἄνδρα μου; μὴ καὶ τοὺς μανδραγόρας τοῦ υἱοῦ μου
» λήψῃ; εἶπε δὲ Ῥαχήλ, οὐχ οὕτως. κοιμηθήτω μετὰ
» σοῦ τὴν νύκτα ταύτην ἀντὶ τῶν μανδραγορῶν τοῦ υἱοῦ
» σου. εἰσῆλθε δὲ Ἰακὼβ ἐξ ἀγροῦ ἑσπέρας, καὶ ἐξῆλ-
» θε Λεία εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε, πρός με εἰσ-
» ελεύσῃ σήμερον. μεμίσθωμαι γάρ σε ἀντὶ τῶν
» μανδραγορῶν τοῦ υἱοῦ μου. οὗ δὴ γεγονότος τέτοκε
» πάλιν Λεία τὸν Ἰσσάχαρ, ἐπ' αὐτῷ δὲ καὶ Ζαβουλών.
ἡκόντων δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀριθμοῦ τῶν ἐξ
» Ἰσραήλ, ἐμνήσθη, φησίν, ὁ θεὸς τῆς Ῥαχήλ, καὶ
» ἐπήκουσεν αὐτῆς κύριος, καὶ ἀνέῳξεν αὐτῆς τὴν μή-
» τραν. καὶ συλλαβοῦσα ἔτικε τῷ Ἰακὼβ υἱόν. εἶπε δὲ
» Ῥαχήλ· ἀφεῖλεν ἀπ' ἐμοῦ ὁ θεός μου τὸ ὄνειδος,
» καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωσήφ· λέγουσα, προσ-
» έθετό μοι ὁ θεὸς υἱὸν ἕτερον. τέτοκε δὲ πρὸς τούτῳ
» Βενιαμίν. ἔχει δὲ οὕτω πάλιν τὰ ἐπ' αὐτῇ γε-
γραμμένα. ἐγένετο δὲ ἡνίκα ἤγγισε Χαβραθὰ
» τοῦ ἐλθεῖν εἰς γῆν Ἐφραθᾶ, ἔτικτε Ῥαχήλ. καὶ
» ἐδυστόκησεν ἐν τῷ τοκετῷ· ἐγένετο δὲ ἐν τῷ σκλη-
» ρῶς αὐτὴν τίκτειν, εἶπεν αὐτῇ ἡ μαῖα, θάρσει. καὶ
» γὰρ οὗτός σοί ἐστιν υἱός. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἀφιέναι
» αὐτὴν τὴν ψυχήν, ἀπέθνησκε γάρ, ἐκάλεσε τὸ
» ὄνομα αὐτοῦ υἱὸς ὀδύνης μου. ὁ δὲ πατὴρ ἐκά-
» λεσεν αὐτὸν Βενιαμίν. δυστοκήσασα τοίνυν ἐπι-
τέλει Ῥαχήλ, ἐπ' αὐταῖς ὠδῖσι τῶν καθ' ἡμᾶς
ἀπηλλάττετο. ὧδε μὲν οὖν ἔχει τῶν ἐξ Ἰακὼβ ἡ
γένεσις· ἀλλὰ τίς ἂν εἴη τῶν γεγραμμένων ὁ ἐσω-
τάτω νοῦς, εἰδείη μὲν ἂν αὐτὸς ὁ πάντα εἰδώς, ἐν
ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώ-
σεως ἀπόκρυφοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. λε-
πτοῖς δὲ ἡμεῖς καταθρήσωμεν ὀφθαλμοῖς, καὶ τὸ ἐν
αὐτοῖς ἀχλύος τὸ πάχος καὶ νῦν ὡς ἔνι † πυ-
ρώμενοι, τῷ † σοφοῦντι τυφλοὺς ἐκεῖνο λέγωμεν.
» ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω
» τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. ἐκεῖσε ἐπανήξω γὰρ
εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ ἀναμνήσω πάλιν ὧν ἔφην.
Λείαν μὲν τὴν πρεσβυτέραν, τῇ τῶν Ἰουδαίων συνα-
γωγῇ παρεικαστέον εὖ μάλα· Ῥαχὴλ δὲ αὐτὴν τὴν
ἐθνῶν ἐκκλησίαν ὑπάρχειν ὑποληψόμεθα.
κρηπῖδα δὲ ὥσπερ προϋποθέντες τῶν λόγων
τὴν ἐπὶ τῷδε πίστιν, τὰ λοιπὰ προσεποικοδομήσομεν.
τέτοκε τοίνυν ἡ Λεία πρώτη τέσσαρας, εἶτα
μεταξὺ γεγένασιν ἐκ δυοῖν θεραπαινῶν Βάλ-
λας τε καὶ Ζελφᾶς, ἕτεροι τέσσαρες. ἐπειδὴ δὲ σὺν ἐν ἀγροῖς ηὑρημένους παρὰ Ῥουβεὶμ μανδραγόρας
διενεί-

† ἴσως πει-ρώμενοι.
† σαφοῦντι.

dum & consilij inops, orbitati suæ consulit.
Suadet enim Iacob, dicens, *Ecce ancilla mea* Gen. 30. 3.
*Balla. Ingredere ad eam, & pariet super genua
mea, & habebo filios ex ea.* Quo tandē peracto
duo nati sunt Iacob filij, *Dan & Nephthalim.*
Porrò Lia Zelphā ancillā suam ipsi copulās,
vt duorū aliorum filiorū pater fieret, effecit
Gad nimirum & *Aser.* Quid verò deinceps?
Abijt autem, inquit, *Ruben in die messis tritici,* Gen. 30. 14.
*& inuenit poma mandragoræ in agro, & attulit
ad Liam matrem suam. Dixit autem Rachel Liæ
sorori suæ: Da mihi de mandragoris filij tui. Dixit
autem Lia: Non satis tibi quod accepisti virum
meū: nunquid & mandragoras filij mei accipies?
Dixit autem Rachel, Non sic: dormiat tecum no-
cte ista pro mandragoris filij tui. Ingressus est au-
tem Iacob ex agro vespere, & egressa est Lia in
occursum ei, & ait: Ad me ingredieris hodie. Nam
mercede conduxi te pro mādragoris filij mei. Quo
facto peperit rursum Lia Isachar, & post hunc Za-
bulon.* Cùm itaq; ad hunc numerū Israēlitæ
peruenissent, *Recordatus est,* inquit, *Deus Ra-
chel, & exaudiuit eam Dominus, & aperuit eius
vuluam, concipiensq; peperit filium Iacobo. Dixit
autē Rachel: Abstulit à me Deus meus opprobriū,
& vocauit nomē eius Ioseph, dicens, Addidit mihi
Deus filium alterū.* Peperit autē præter hunc
etiam Beniamin. Ita verò de ea rursum scri-
ptū habetur: *Factum est autē cùm appropinqua-* Gen. 35. 16.
*ret Chabratha vt iret in terrā Ephrata, laboriosè
peperit in partu. Factum est autem cùm difficulter
pareret, dixit ei obstetrix: Bono animo sis. Etenim
filius tuus est hic. Factum est autē cùm exhalaret
animā (mortua enim est) vocauit nomen eius: Fi-
lius doloris mei. Pater verò vocauit eum Benia-
min.* Ægrè patiens itaq; Rachel mortua, do-
loribus nobiscū cōmunibus liberata est. At-
que ita quidē habet generatio filiorū Iacob.
Ceterū quisnam sit eorum quę scripta sunt,
interior sensus, nouerit quidē is, qui omnia
nouit, in quo omnes sunt *thesauri sapientiæ,* Coloss. 2. 3.
& cognitionis absconditi, sicut scriptū est. Nos
verò subtilibus oculis hæc intueamur, cali-
ginisq;, qua obsita sunt, densitatem dissipa-
re, quoad fieri potest, conātes, ei qui intelle-
ctum dat cæcis, illud dicamus: *Reuela oculos* Psal. 118. 18.
meos, & intelligā mirabilia ex lege tua. Quocir-
ca (referā enim à capite sermonē, & quod
dixi, repetā) Liam quidem seniorē Synago-
gæ Iudæorum comparandam; Rachel verò
ipsam Gentiū Ecclesiā esse existimabimus.
Fundamentū itaque quodāmodo sermonis
iacientes harum rerū fidem, reliqua super-
struemus. Peperit igitur Lia prior quatuor
filios. Interim nati sunt ex duabus ancillis
Balla & Zelpha alij quatuor. Postquam ve-
rò inuentas à Ruben in agris mandragoras

inter se partitæ sunt Lia & Rachel, vtraque facta est mater: & parit quidem Lia præter quatuor illos *Isachar*, qui significat *merces*: deinde *Zabulon*, quod rursum si interpreteris, significat *benedictio*, & *suauitas odoris*. Peperit autẽ etiam Rachel *Ioseph*, quod significat *accretio Dei*, & post hunc ad extremum *Beniamin*, quod significat *filius doloris*. Prima enim filios peperit Deo Iudæorũ multitudinẽ senior tẽpore, hoc est synagoga. Quòd verò eos, qui ex ipsa orti sunt filios vocarit Deus, optimè intelliges dicẽte ipso ad Moysen: *Filius primogenitus meus Israël.* nec nõ per vocẽ Isaiæ: *Audi cælum, & auribus percipe terra, quia Dominus locutus est, Filios genui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me.* Præterea quia geniti sunt ex liberis, ideo quòd *patribus ipsorũ legis iugũ* impositũ non esset. Idcirco patrũ libertatem etiam ipse nobis diuinus Paulus declarauit dicens: *Ego autẽ viuebam sine lege aliquando.* Illud *ego*, ad radicẽ generis sui referẽs, & maioribus suis adscribẽs. Quòd autem etiãsi ex liberis nati essent, legalis seruitutis iugũ subituri essent, figuratè nobis significat vicinus ortus aliorum quatuor, qui nati sunt ex ancillis. Ceterũ latet aliquid in his mysterij. Filij enim Ballæ Dan & Nephthalim adscripti sunt Racheli: Zelphæ verò Gad & Aser adscripti Liæ. Et ex Balla erant tardiùs geniti. Sed opinor quærat quis, nec iniuria, quomodo è Balla ancilla nati Racheli adscribãtur, & implere queant typũ Ecclesiæ ex Gẽtibus? Quid igitur ad hoc dicemus? Quòd fuerint initio beati Prophetę annumerati quidẽ inter filios serueę Ierusalẽ; filij autẽ certo modo erãt Ecclesię ex Gentibus. Cogitabant enim quę eius sunt, dicẽtes monstrandũ esse, atq; effulsurũ successu temporis CHRISTI mysteriũ, & innumeris figuris illud præsignificãtes, ac tantum-non veteribus ob oculos ponẽtes. Qui verò post ipsos rursus in seruitutẽ nati sunt, Christum non admiserũt, libertatis datorẽ. Quòd autem meliores sint priores posterioribus eos secutis, facilè fuerit videre, dicente Deo per vocem Isaiæ: *Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, Sion plena iudicio; in qua iustitia habitauit in ea, nunc autẽ homicida?* Intelligis quo pacto plenã iudicio, hoc est, rectitudine, & iustorum domiciliũ fuisse dicit Ierusalem, siue Sion: refertã autem esse postmodũ homicidis. Videat autem quis, & quidem manifestè admodum, etiam ex ipsis, si velit, nominibus, quòd alumni quidẽ Ecclesiæ sint filij Ballæ, hostes verò filij Zelphæ. Interpretantur enim *Dan, iudiciũ: Nephthalim* autem *latitudo.* Hæc fuit Prophetarũ prędicatio. Quòd enim iudicaturus esset CHRISTVS

Isachar quid significet.

Zabulon quid significet.

Ioseph quid significet.

Beniamin quid significet.

Exod. 4.22.

Isaie 1.2.

Rom. 7.9.

Isaie 1.21.

διενείμαντο πρὸς ἀλλήλας Λεία τε καὶ Ῥαχὴλ, ἄμφω γεγόνασι μητέρες· καὶ τίκτει μὲν Λεία πρὸς ἐκείνοις τοῖς τέτταρσι τὸν Ἰσσάχαρ, ὅ ἐστι μισθός· εἶτα τὸν Ζαβουλὼν, ὃ σημαίνει πάλιν ἑρμηνευόμενον εὐλογίαν τε καὶ εὐωδίαν. τέτοκε δὲ καὶ Ῥαχὴλ τὸν Ἰωσὴφ, ὅ ἐστι προσθήκη θεοῦ. καὶ μετ᾽ αὐτὸν ἐν τέλει τὸν Βενονὶ, ὅ ἐστιν υἱὸς ὀδύνης. πρώτη μὲν γὰρ ἐτέκνωσε τῷ θεῷ τὴν τῶν Ἰουδαίων πληθὺν ἡ ἐν χρόνῳ πρεσβυτέρα, τουτέστιν ἡ συναγωγή. ὅτι δὲ τοὺς ἐξ αὐτῆς γεγονότας υἱοὺς ἐκάλει θεὸς, συνήσεις εὖ μάλα πρὸς Μωσέα μὲν λέγοντος, „υἱὸς πρωτότοκός μου „Ἰσραήλ. διά γε φωνῆς Ἠσαΐου· ἄκουε οὐρανὲ καὶ „ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν, υἱοὺς ἐγέν„νησα καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. πλὴν „ὅτι γεγέννηνται μὲν ἐξ ἐλευθέρων διὰ τοὺς πατέρας, οἷς οὐκ ἐπέρριπτε τὸν ἐκ νόμου ζυγόν· τὴν γάρ τοι τῶν πατέρων ἐλευθερίαν καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος παρέδειξε λέγων· „ἐγὼ δὲ ἔζων „χωρὶς νόμου ποτέ. τὸ ἐγὼ, τῇ ῥίζῃ τοῦ γένους ἀναθεὶς καὶ ταῖς τῶν πατέρων ἀνάπτων κεφαλαῖς. ὅτι δὲ ἔμελλον κἂν εἰ γεγόνασιν ἐξ ἐλευθέρων, τὸν τῆς κατὰ † νόμον δουλείας ὑποδραμεῖσθαι ζυγὸν, παραδείξειεν ἂν ἡμῖν αἰνιγματωδῶς ἡ γειτονεύουσα καὶ παρεζευγμένη γένεσις τῶν τεσσάρων οἳ καὶ γεγόνασιν ἐκ θεραπαινῶν. ἀλλ᾽ ἔστι τι καὶ ἐν αὐτοῖς μυστήριον. οἱ μὲν γὰρ ἐκ Βάλλας, Δάν τε καὶ Νεφθαλεὶμ, ἐπεγράφοντο τῇ Ῥαχήλ· οἱ δέ γε τῆς Ζελφᾶς Γὰδ καὶ Ἀσὴρ ἐπεγράφοντο τῇ Λείαν. καὶ τῶν ἐκ Βάλλας ἦσαν ὀψιγενέστεροι. ἀλλ᾽ οἶμαί που πάντως ἐπαπορήσειεν ἄν τις καὶ μάλα εἰκότως. πῶς ἂν οἱ ἐκ δούλης, φημὶ τῆς Βάλλας, ἐπιγράφοιντο τῇ Ῥαχήλ· καί τοι τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας ἀποπληροῦσι τὸν τύπον. τί οὖν πρὸς τοῦτό φαμεν; ὅτι γεγόνασιν ἐν ἀρχαῖς οἱ μακάριοι προφῆται καταριθμούμενοι μὲν ἐν τέκνοις τῆς δουλευούσης Ἱερουσαλὴμ, υἱοὶ δὲ τρόπον τινὰ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας. ἐφρόνουν γὰρ τὰ αὐτῆς, ἀναδειχθήσεσθαι λέγοντες, καὶ ἀναλάμψειν κατὰ καιροὺς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ διὰ μυρίων ὅσων σχημάτων προαναφωνοῦντες αὐτὸ, μονονουχὶ δὲ καὶ εἰς ὄψιν ἄγοντες τοῖς ἀρχαιοτέροις. οἱ δὲ μετ᾽ ἐκείνους ἐπὶ πάλιν εἰς δουλείαν γεγεννημένοι, Χριστὸν οὐ προσήκαντο, τὸν ἐλευθερίας τὸν χορηγόν, ὅτι δὲ ἀμείνους οἱ πρῶτοι τῶν μετ᾽ αὐτοὺς ἀπολαίπωρον ἰδεῖν, θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς Ἠσαΐου. „πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιὼν πλή„ρης κρίσεως, ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐ„τῇ· νῦν δὲ φονευταί; συνίης ὅπως πλήρης μὲν κρίσεως, τουτέστιν ὀρθότητος, καὶ δικαίων κατάλυμα λέγει γενέσθαι τὴν Ἱερουσαλὴμ ἤτοι τὴν Σιὼν, ἐκμεμεστῶσθαι δὲ φονευτῶν ἐν ὑστέροις. ἴδοι δ᾽ ἄν τις, καὶ μάλα σαφῶς, καὶ ἐξ αὐτῶν εἰ βούλοιτο τῶν ὀνομάτων, ὅτι τρόφιμοι μὲν ἐκκλησίας εἶεν ἂν οἱ διὰ τῆς Βάλλας· ἐχθροὶ δὲ μᾶλλον οἱ ἐκ Ζελφᾶς. ἑρμηνεύεται μὲν γὰρ ὁ Δὰν, κρίσις. Νεφθαλεὶμ δὲ, πλατυσμός. τοῦτο γέγονε τοῖς προφήταις τὸ κήρυγμα. ὅτι γὰρ ἔμελλεν ὁ Χριστὸς

† ἄλ. κόσμον.

κρῖναι

κρῖναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ καταψηφίσασθαι μὲν ὡς πλεονεκτήσαντος, καὶ ἀνῃρηκότος ἡμᾶς τοῦ σατανᾶ· ζῶσαι δὲ καὶ ἡμᾶς, καὶ ἐκ πολλῆς ἄγαν στενοχωρίας εἰς πλατεῖαν ὥσπερ μεταστῆσαι καρδίαν, χαλεπὸν οὐδὲν ἐπιδεῖξαι πάλιν. ὁ μὲν γὰρ μακάριος ψαλμῳδὸς ἀνακέκραγε λέγων, ὡς ἐκ προσώπου τῶν ἐν Χριστῷ καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι. ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου. ὁ δέ γε σοφώτατος Παῦλος ἑτεροζυγεῖν ἐθέλουσι τοῖς ἐκ Κορίνθου πεπιστευκόσιν, ἐπιστέλλει λέγων. τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς Κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται. οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν· τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν ὡς τέκνοις λέγω. πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς, μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. ὅτι δὲ κρίσις ὀρθὴ καὶ δικαία γέγονε παρὰ Χριστοῦ, σαφηνιεῖ μὲν πάλιν αὐτὸς ὁ μακάριος Δαβὶδ τὸ τῶν πλεονεκτηθέντων πρόσωπον ἑαυτῷ περιτιθείς, καὶ λέγων πρὸς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστόν. ἐξεγέρθητι καὶ πρόσχες τῇ κρίσει μου ὁ θεός μου, καὶ ὁ κύριός μου εἰς τὴν δίκην μου. αὐτὸς γε μὴν ὁ σωτὴρ ἐναργὲς τοῦτο καθίστησι λέγων· νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω· κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. ὁρᾷς ὅτι κρίσιν ἡμῖν ἐσομένην δικαίαν καὶ καρδίας πλατυσμὸν οἱ προφῆται προανεκήρυττον τὸ ἐπὶ Χριστῷ λαλοῦντες μυστήριον; γεγόνασι τοίνυν ἐκ Βάλλας Δάν τε καὶ Νεφθαλείμ, ὅ ἐστι κρίσις καὶ πλατυσμός. ἀπὸ δέ γε τῆς Ζελφᾶς Γὰδ καὶ Ἀσήρ. καὶ διερμηνεύεται δὲ πειρατήριον ὁ Γάδ· πλοῦτος γε μὴν ὁ Ἀσήρ. ἆρ' οὖν οὐχὶ τοιοῦτοι γεγόνασιν οἱ τελευταῖοι μετὰ τοὺς πρώτους τῶν Ἰουδαίων λαοί; εἶτα πῶς ἀμφίλογον; ἐξ αὐτῶν γὰρ τούτων κατίδοι τις ἂν τῶν κατὰ Χριστὸν γεγονότων. οἱ μὲν γὰρ ἐπείραζον αὐτὸν μετὰ τῶν καλουμένων Ἡρωδιανῶν λέγοντες· διδάσκαλε οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός, οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ διδάσκεις· ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι ἢ οὔ; προσῄεσαν δὲ πειράζοντες, ἵνα παγιδεύσωσιν αὐτόν. μεμαρτύρηκε γὰρ οὕτως ὁ θεσπέσιος Εὐαγγελιστής. οἱ δὲ λημμάτων ἕνεκα καὶ φιλοκερδίας οὐ παρεδέχοντο τὸν υἱόν. ἔφησαν γάρ, φησιν, ἐν ἑαυτοῖς· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ἵνα ἡμῶν ἡ κληρονομία γένηται. ὅτι δὲ φιλόπλουτοι καὶ φιλοκερδεῖς ἄγαν οἱ Φαρισαῖοι γεγόνασι, καὶ τὸ τῶν γραμματέων ἀνόσιον στῖφος, κατίδοι τις ἂν καὶ λίαν ἑτοίμως τοῖς περὶ αὐτῶν γεγραμμένοις τὸν νοῦν ἐνιείς. ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀπεμπωλῆσαι δεῖν ἔφασκε τὸν ἐπίγειον πλοῦτον, τοῖς τὰ ἄνω φρονεῖν ᾑρημένοις, καὶ διανε-

orbem terrarum in iustitia, & condemnaturus Satanam tyrannidem in nos exercentem, atque interfectorem: saluaturus verò nos, & ex multis angustijs in latum & amplum quodammodo cor translaturus, nequaquam difficile fuerit rursum probare. Beatus enim Psalmista exclamauit dicens veluti ex persona eorum qui in CHRISTO, & iustificatorum in spiritu: *Viam mandatorum tuorum cucurri, quando dilatasti cor meum.* Sapientissimus verò Paulus Corinthijs post fidem acceptam iugum cum incredulis ducere volentibus scribit, dicens: *Os nostrum apertum est erga vos, Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Non estis angusti in nobis, sed angusti estis in visceribus vestris. Eandem autem remunerationem, vt filijs, polliceor. Dilatemini & vos, ne ducatis iugum cum incredulis.* Quòd verò iudicium rectum & iustum factum sit à CHRISTO, beatus Dauid rursum nobis declarat eorum qui tyrannide oppressi sunt personam præ se ferens, & ad omnium Saluatorem CHRISTVM dicens: *Exurge Domine, & intende iudicio meo. Deus meus & Dominus meus in causam meam.* Quin etiam Saluator ipse hoc manifestum facit dicens: *Nunc iudicium est mundi huius. Nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad me ipsum.* Vides quòd iudicium nobis futurum iustum, cordísque dilatationem Prophetæ prædixerint, CHRISTI mysterium significantes. Nati igitur sunt ex Balla *Dan* & *Nephthalim*, qui significant *iudicium* & *dilatationem*: ex Zelpha verò *Gad* & *Aser*. & interpretatur quidem *Gad tentatio*; *Aser* autem *diuitiæ*. Nonne verò huiusmodi fuerunt postremi post primos Iudæorum populi? Nemo certè dubitet. Nam ex ijs quæ CHRISTO acciderunt facilè quis intelligat. Hi enim tentarunt eum cum ijs qui vocantur Herodiani, dicentes: *Magister, scimus quia verax sis, neque cures quemquam: non enim respicis personam hominum, sed viam Domini in veritate doceas: licet dare censum Cæsari, an non? Accesserant autem tentãtes vt illaquearẽt ipsum.* Ita enim testatus est diuinus Euangelista. Hi verò quæstus sui causa non susceperũt filium. *Dixerũt enim*, inquit, *in seipsis, Hic hæres est, agite, occidamus eum, vt nostra fiat hæreditas.* Quòd verò attenti ad rem & quæstus studiosi admodum fuerint Pharisæi, impiusque Scribarum cœtus, facilè quis agnoscat, ea quæ de ipsis scripta sunt animaduertens. Siquidem Dominus noster IESVS CHRISTVS terrenas diuitias vendere oportere dixit eos qui superna cogitare velint, & faculta-

Psal. 118. 32.

2. Cor. 6. 11.

Psal. 34. 23.

Ioan. 12. 31.

Dan & Nephthalim quid.

Matt. 22. 16

Matt. 21. Marc. 12. Luc. 20.

tes pauperibus elargiri, vt cęlestem thesaurum lucrifaciant. Audierunt hæc Scribæ & Pharisæi pecuniæ studiosi, & irriserũt eum. Quòd verò ad vilissima quæq; ac facillima paratu procedẽtes, summa seueritate minima cõsectãtes, & è rebus minutis rigidè, etsi parum de lege solliciti, decimas secundũ legem statutas exigerẽt, Dominus ipsis significauit dicens: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi, hypocritæ, quia decimatis mentam & anethum & cuminũ; & omittitis grauiora legis, iudicium, & misericordiã, & fidem*. *Gad* itaq; *tentatio*, *Aser* verò *diuitiæ*. Nati verò sunt ambo ex ancilla Zelpha, post Dan & Nephthalim filios Ballæ. Ceterùm in his quidẽ nobis tempus ante aduentum nostri Saluatoris descriptum sit, in quo sterilis adhuc erat Rachel, hoc est, Ecclesia ex Gentibus, quæ quòd multos esset paritura, & innumerarum gentium nutrix futura, prædixit quidem Isaias dicens: *Lætare sterilis quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis. quia multi filij desertæ magis, quàm eius quæ habet virum*. Declarauit autem etiam ipse diuinus Dauid de eo dicens: *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem super filijs lætantem*. Ait autem alibi ad ipsam etiam vniuersorum Dominus ac Deus: *Tolle in circuitu oculos tuos, & vide omnes*. Et rursus: *Ecce hi de longè veniunt, hi ab Aquilone & hi à mari, alij verò è terra Persarum*. Age itaque, si placet, videamus, quando & quomodo sterilis peperit. Post illos igitur qui nati sunt ex ancillis, mandragoras in agro inuenit Ruben primogenitus ex Iacob, defertque ad matrem suam Liam. Illa verò petenti Racheli dat, & parit quidem Lia acceptis mandragoris duos rursum filios, *Isachar* nimirum, & *Zabulon*. Deinde recordatus est Deus Rachelis, apertaque eius vulua, peperit etiam ipsa *Ioseph*, & extremò *Beniamin*. Quòd igitur *Lia* Iudęorum Synagogam significet; *Rachel* verò Ecclesiam ex Gentibus, sæpiùs iam à nobis dictum est. Prætermittentes itaque, vt superuacaneam, eorumdem repetitionem, declaremus deinceps, cuius rei typus sint *Mandragoræ*, à primogenito Ruben inuentæ: quid etiam sibi velit, earum in vtrosque æqualis fortasse distributio. Dedit enim Lia Racheli. Quid verò præterea etiam ipsa filiorum generatio, in ipsis nominum significationibus mysterium pariens. Mandragoræ igitur nascuntur in agris, speciem autem pomi præ se ferunt. Quòd verò somnũ prouocẽt, grauiq; sopore eos qui illis vtũtur opprimãt, ac veluti inebriẽt, non multo sermone opus fore arbitror ad demõstrandũ, cùm ægrorũ dormiendi difficultati medici

Matt. 23. 23

Isaiæ 54. 1. Gal. 4. 27.

Psal. 112. 9.

Isaiæ 49. 18. & 60. 4.

Isaiæ 49. 12.

Mandragoræ esus. Gen. 30. 14.

Gen. 30. 22. Ioseph & Beniamin.

Mandragoræ quid significent.

Mandragoræ somnum prouocant.

μειν τὰ ὄντα πτωχοῖς ἵνα τὸν ἄνω κερδάνωσι θησαυρόν. ἀλλ᾽ ὥς φησιν ὁ εὐαγγελιστής· ἤκουον ταῦτα οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι φιλάργυροι ὄντες, καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν. ὅτι δὲ καὶ μέχρι τῶν ἄγαν εὐτελεστέρων καθικνούμενοι μετὰ πολλῆς ἀκριβείας λεπτολογίαις ἐσπούδαζον, οὐδὲ τὸ βραχὺ μεθιέντες τοῖς μὴ προσάγουσι κατὰ νόμον τὰς τεταγμένας δεκάτας· καίτοι τοῦ νόμου πεφροντικότες ὀλίγα, παντελῶς αὐτοῖς διεσάφει λέγων ὁ κύριος. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον. καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν. οὐκοῦν ὁ μὲν Γὰδ πειρατήριον· πλοῦτος δὲ ὁ Ἀσήρ. καὶ ἄμφω γεγένηνται ἐκ θεραπαίνης τῆς Ζελφᾶς μετὰ τὸν Δάν τε καὶ Νεφθαλεὶμ οἳ ἦσαν ἐκ Βάλλας. ἀλλ᾽ ἐν τούτοις μὲν, ἡμῖν ὁ πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας καιρὸς γεγράφθω· καθ᾽ ὃν ἦν ἔτι στεῖρα Ῥαχὴλ, τουτέστιν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία. ἡ ὅτι τέξεται πολλοὺς, καὶ ἀναριθμήτων ἔσται τροφὸς, προανακέκραγε μὲν Ἡσαΐας λέγων· εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα. ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα. ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. διεσάφει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ περὶ ταύτης λέγων. ὁ κατοικίζων στεῖραν ἐν οἴκῳ, μητέρα ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένην. ἔφη δέ που πρὸς αὐτὴν καὶ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης καὶ θεός. ἆρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε πάντας. καὶ πάλιν, ἰδοὺ οὗτοι πόρρωθεν ἔρχονται οὗτοι ἀπὸ Βορρᾶ καὶ οὗτοι ἀπὸ θαλάσσης, ἄλλοι δὲ ἐκ γῆς Περσῶν. φέρε δὴ οὖν εἰ δοκεῖ, καταθρήσωμεν ὁπηνίκα καὶ ὅπως τέτοκεν ἡ στεῖρα. οὐκοῦν μετ᾽ ἐκείνους οἳ γεγόνασιν ἐκ θεραπαινῶν, τοὺς ἐν ἀγρῷ μανδραγόρας εὑρίσκει Ῥουβεὶμ, ὁ ἐξ Ἰακὼβ πρωτότοκος. προσκομίζει δὲ Λείᾳ τῇ ἰδίᾳ μητρί. ἡ δὲ τῇ Ῥαχὴλ ζητούσῃ δίδωσι. καὶ τίκτει μὲν Λεία λαβοῦσα τοὺς μανδραγόρας, δύο πάλιν υἱοὺς, τόν τε Ἰσάχαρ καὶ μέντοι καὶ τὸν Ζαβουλών. εἶτα μέμνηται θεὸς τῆς Ῥαχὴλ, καὶ διανοιχθείσης αὐτῇ τῆς μήτρας, καὶ αὐτὴ τίτοκε τὸν Ἰωσὴφ καὶ τελευτῶσα τὸν Βενιαμίν. Λεία μὲν οὖν ὅτι τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν ὑπαινίττεται· Ῥαχὴλ δὲ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν προμεμήνυκεν ἡμῖν πλειστάκις ὁ λόγος. μεθέντες δὴ οὖν ὡς ἀνόνητον ἔτι τὸ ταυτολογεῖν, λοιπὸν ἀφηγώμεθα τίνος ἂν εἶεν εἰς τύπον οἱ μανδραγόραι, διὰ τοῦ πρωτοτόκου Ῥουβεὶμ ηὑρημένοι. τί δ᾽ ἂν βούλοιτο δηλοῦν ἡ εἰς ἄμφω τε καὶ ἐν ἴσῳ τάχα που διανέμησις. δέδωκε γὰρ ἡ Λεία τῇ Ῥαχήλ· τί δὲ πρὸς τούτοις καὶ αὐτὴ τῶν παίδων ἡ γένεσις, ἐν ταῖς τῶν ὀνομάτων σημασίαις ὠδίνουσα τὸ μυστήριον. μανδραγόραι τοίνυν φύονται μὲν ἐν ἀγροῖς· εἶδος δὲ τὸ μῆλον αὐτοῖς. ὑπνηλὸν δὲ ὅτι τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ βαθεῖ καταμεθύσκον κάρῳ τοὺς μετεσχηκότας, οὐ μακροῦ δεήσειν οἶμαι πρὸς ἀπόδειξιν λόγου, τὰς τῶν ἀρρωστούντων ἀγρυπνίας τῆς ἰατρῶν ἐμπειρίας

ἔσθ' ὅτι νικώσης τῇ τῶν μανδραγορῶν φυσικῇ ἐνεργείᾳ. οἳ καὶ ὑποφήνειαν ἡμῖν αἰνιγματωδῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὑπνοῦντος τρόπον τινὰ δι' ἡμᾶς, καὶ καθιέντος εἰς κένωσιν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν. θεὸς γὰρ ἦν κατὰ φύσιν καὶ † γέγονε σάρξ. ὅπου δὲ ὅλως ὁ θάνατος ἐν ὕπνου τάξει παρειλημμένος, ζητητέον ἐκεῖ καὶ τὴν εἰς ζωὴν ἀναβίωσιν. ὅλον δὲ ὥσπερ ἐν τύποις τὸ Χριστοῦ μυστήριον. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοὺς ἐξ ἐλαφρίας κεκινημένους εἰς ἑτερόφρονα δόξαν, ἐπισκήπτει λέγων· παρέδωκα γὰρ ὑμῖν
» ἐν πρώτοις ὃ καὶ παρέλαβεν ὅτι Χριστὸς ἀπέ-
» θανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς
» γραφὰς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ
» ἡμέρᾳ τρίτῃ κατὰ τὰς γραφάς. καὶ μεθ' ἕτε-
» ρα· εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγή-
» γερται, πῶς λέγουσιν ἐν ἡμῖν τινες, ὅτι ἀνά-
» στασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; ἐπειδὴ γὰρ πρῶτος ἐν ἀνθρώποις ὕπνον ἔδειξε τὸν θάνατον ὁ Χριστὸς, ζωὴ γὰρ ἦν κατὰ φύσιν, θύρα τις ὥσπερ καὶ ὁδὸς εἰς τὸ χρῆναι λοιπὸν, καὶ αὐτοῦ θανάτου κατανεανιεύεσθαι, τῇ ἀνθρώπου γέγονε φύσει. ταύτῃ τοι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος ἄνω τε καὶ κάτω τοὺς τῷ θανάτῳ κατειλημμένους ὀνομάζει κεκοιμημένους· ὡς ὅσον οὐδέπω καὶ ἀνα-
» βιωσομένους διὰ Χριστοῦ. ἔφη γὰρ πάλιν. εἰ γὰρ
» πιστεύομεν ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη· οὕτω
» καὶ ὁ θεὸς ἐγερεῖ τοὺς κοιμηθέντας σὺν τῷ Ἰησοῦ,
» καὶ παραστήσει σὺν ἡμῖν. ὕπνου δὴ οὖν σημεῖον οἱ μανδραγόραι. καὶ τούτους εὑρίσκει πρωτότοκος ὢν, ὁ Ῥουβεὶμ, εἶτα διακομίζει τῇ μητρί· ἡ δὲ διενείματο πρὸς τὴν ἀδελφήν. πρῶτοι γὰρ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ τοῦ πρωτοτόκου κατὰ τὸν χρόνον νενοήκασί τε καὶ πεπλουτήκασι τὸ ἐπὶ Χριστοῦ μυστήριον· καὶ δὴ καὶ τῇ ἰδίᾳ μητρὶ, φημὶ δὴ τῇ Ἱερουσαλὴμ, εὕρημα λαμπρὸν τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀγχινοίας προσκεκομικότες, χαίρειν ἀνέπεισαν. πρὸ γὰρ τοι τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως μεμυσταγωγήκασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν. εἰ γὰρ καὶ μὴ πάντες τυχὸν πεπιστεύκασιν, ἀλλ' οὖν μετὰ τὸν ἐπὶ
» Χριστῷ προτεθείκασι λόγον. σέσωσται δὲ τὸ κα-
» τάλειμμα, κατὰ τὰς γραφάς. ὅτι δὲ προειλήφασιν ἐν πίστει τοὺς ἐξ ἐθνῶν Ἰουδαῖοι, πρόδηλον δήπου καὶ οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανές. λαβοῦσα τοίνυν ἡ Λεία τοὺς μανδραγόρας, δύο τίκτει υἱοὺς Ἰσάχαρ τε καὶ Ζαβουλών. καὶ μισθὸς μὲν ὁ Ἰσάχαρ ἑρμηνεύεται· ἕτερος γε μὴν, τουτέστιν ὁ Ζαβουλὼν, † εὐοδώματι καὶ εὐλογίᾳ. ὡς γὰρ ἔφην ἤδη, διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὡς παρὰ τέκνων ἰδίων ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ παραδεξαμένη λοιπὸν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, μήτηρ ἀπεδείχθη τέκνων τῶν ἐπὶ μισθῷ τε καὶ εὐλογίαις καπνωδουμένων παρὰ θεῷ. ὅτι γὰρ οὐκ ἄμισθος ἡ πίστις ἡ εἰς Χριστὸν, διδάξειεν ἂν εὐθὺς τῶν πλημμελημάτων ἡ ἄφεσις. πιστῶ-

† ἄλλ. ἐγέγονε.

† ἄλλ. εὐοδμία.

naturali mandragorarum virtute atque efficacia subueniant. Significant verò nobis figuratè CHRISTI mysterium, obdormientis quodammodo propter nos, & demittentis seipsum ad exinanitionẽ ad mortem vsque, tametsi reuixerit rursum. Deus enim erat secundùm naturã, etiamsi caro sit factus. Vbi verò in vniuersum mors instar somni accepta est, ibi etiam resuscitatio ad vitam quærenda est, & summatim CHRISTI in his mysterium. Idcirco diuinus Paulus, eos qui præ leuitate in diuersam sententiã rapti erant, reprehendit dicens: *Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quòd* CHRISTVS *mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, & quòd sepultus est, quodq́; resurrexit tertia die secundũ Scripturas.* Et paulo pòst: *Si autem* CHRISTVS *prædicatur à mortuis resurrexisse, quomodo dicũt inter vos quidam non esse resurrectionẽ mortuorum?* Postquam enim primus inter homines CHRISTVS mortem somnum esse ostendit, (vita enim erat secundũ naturam) ianuam quamdã ac viam in reliquo esse oportere, & ad mortẽ fortiter superandã. Idcirco etiam sapientissimus Paulus passim eos qui mortui sunt, *dormiẽtes* appellat, vtpote posteà reuicturos per CHRISTVM. Ait enim rursum: *Si enim credimus quòd* CHRISTVS *mortuus est, & resurrexit, etiam Deus excitabit dormientes cum* IESV, *& exhibebit nobiscum.* Somni itaque symbolum est mandragora, atque hoc inuenit primogenitus Ruben; deinde defert ad matrem. Hæc verò distribuit sorori. Primi enim Israëlitæ primogenitũ per tempora cognouerunt, Christique mysterium consecuti sunt: nec non matri suæ, Ierusalem inquam, inuentum existentis in ipsis industriç offerentes gaudium conciliarunt. Nam ante vocationem Gentium sancti discipuli sacra mysteria docuerunt per vniuersam Iudæam. Etsi enim non omnes fortè crediderunt, omnibus tamen facultas erat suscipiendi sermonem de CHRISTO. *Seruatæ autem sunt reliquiæ*, secundùm Scripturas. Quòd verò anteuerterint Iudæi Gentes in fide manifestum est, neminique omninò obscurũ. Lia igitur acceptis mandragoris duos peperit filios *Isachar* & *Zabulon*. Atque Isachar quidem interpretatur *merces*: alter verò, hoc est Zabulon; *bona via* & *benedictio.* Nam, vt iam dixi, per sanctos Apostolos veluti à proprijs filijs Synagoga Iudæorum suscipiens CHRISTI mysterium, declarata est mater eorum, qui in mercede sunt & benedictione, bonoque odore fragrant apud Deum. Quòd enim mercede non careat fides in CHRISTVM, ostendit nobis peccatorum remissio. Quin &

Phil. 2.

Mandragora typus CHRISTI.

1. Cor. 15. 3.

Ibid. 12.

Mors vita est ianua.

1. Cor. 11. 30.

1 Thes. 4. 13.

1. Thes. 4. 13.

Iudic 5. 13.

Gen. 30. 18.

Isachar & Zabulon quid sonent Hebræis.

Ioan. 5.24.

Rom. 10. 8.

& ipse Dominus noster IESVS CHRISTVS confirmat dicens: *Amen amen dico vobis, Qui credit in me, habet vitam æternam.* Nihilo verò minùs etiam beatus Paulus: *Propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est, verbum fidei quod prædicamus: quia si confitearis in ore tuo quia Dominus est* IESVS, *& credideris in corde tuo, quòd Deus ipsum suscitauit à mortuis, saluaberis. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.* Quænam igitur maior admirabiliorque merces est, quàm saluari animam. Quòd enim eximia res sit, maximeque pretiosa, ipse etiam Saluator nobis persuadet dicens: *Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? aut quid daturus est homo, quo repenset animam suam?* Gloriosa itaque & salutaris est credentibus merces. Quòd verò eos qui in CHRISTO iustificati sunt, benedictio sit comitatura dubium esse non potest. Sanctificati enim sumus in spiritu. Quin & beatus Dauid ita ait: *Benedictio Domini super vos: benedicti vos à Domino, qui fecit cælum & terram.* Deus verò ipse per vocem Isaiæ alibi ad credentium matrem, Ecclesiam inquam, ait: *Imponam spiritum meum super semen tuum, & benedictiones meas super filios tuos.* Idcirco etiam sapientissimus Paulus ijs qui per fidẽ iustificati sunt scribit, dicens: *Benedictus Deus & Pater Domini nostri* IESV CHRISTI, *qui benedixit nos in omni benedictione spirituali.* Qui verò supernam benedictionẽ vbertim consecuti sunt, quo pacto non recta dirigantur in omne opus bonum? *Semita enim,* inquit, *piorum recta facta est, & via iustorum præparata. Via enim Domini iudicium.* Nam de Synagoga Iudæorum alibi ita ait: *Ecce ego obstruam vias eius, & semitam illius non inuenies.* Nos autem immittens in supernas mansiones per Liam quodammodo, & aperta via, sanctis ministris ita præcipit: *Aperite portas, ingrediatur populus custodiens iustitiam, & annuntians veritatem: apprehendens veritatem & custodiens pacem.* Et rursum: *Semitas facite populo meo, & lapides viæ disiicite,* ne obuijs scandalis offensi à recto instituto retardentur. Lia igitur eos qui in mercede & benedictionibus sunt, rectaque via apud Deum insistunt, peperit. Rachel verò similiter accepta ab ipsa mandragora, peperit Ioseph. Suscipiens enim quodammodo Ecclesia CHRISTI mysterium per sanctos Apostolos, veluti ex simili quidem sorore, Synagoga Iudæorum, mater facta est populi crescentis semper, & in immensam multitudinem sese propagantis. Interpretatur enim *Ioseph additio Dei.* Addita enim

Marc. 8. 36.

Fidem sequitur benedictio.

Psal. 113. 15.

Isaia 44. 3.

Ephes. 1. 3.

Isaia 26. 7. iuxta LXX.

Isaia 26. 2. & 62. 10. vel 57. 15.

f. Ierem. 50. 26.

Gen. 30. 23.

Ioseph quid designet.

σεται δὲ πρὸς τοῦτο καὶ αὐτὸς λέγων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. οὐδὲν ἧττον καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τουτέστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν. ὅτι ἐὰν εἴπῃς ἐν τῷ στόματί σου ὅτι κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. τίς οὖν ἄρα μείζων τε καὶ ἀξιόληπτός ἐστι μισθὸς τοῦ διασῶσαι ψυχήν; ὅτι γὰρ τὸ χρῆμα ἐξαίρετον καὶ τοῦ παντὸς ἄξιον λόγου, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ σωτὴρ ἀναπείθει λέγων· τί γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ, ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. εὐκλεὴς οὖν ἄρα καὶ σωτήριος τοῖς πιστεύουσιν ὁ μισθός. ὅτι δὲ τοῖς ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοις ἕψεταί που πάντως καὶ τὸ εὐλογεῖσθαι δεῖν, εἴη ἂν οὐκ ἀμφίλογον. ἡγιάσμεθα γὰρ ἐν πνεύματι. καὶ φησὶν ὁ μακάριος Δαβίδ, εὐλογία κυρίου ἐφ' ὑμᾶς. εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ κυρίῳ, τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἔφη δέ που θεὸς καὶ διὰ τῆς τοῦ Ἠσαΐου φωνῆς, πρὸς τὴν τῶν πιστευόντων μητέρα, φημὶ δὴ τὴν ἐκκλησίαν, ἐπιθήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰς εὐλογίας ἐπὶ τὰ τέκνα σου. ταύτῃ τοι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις ἐπιστέλλει λέγων· εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ. οἱ δὲ τῆς ἄνωθεν εὐλογίας πλουσίως μετεσχηκότες, πῶς ἂν οὐκ εὐοδωθεῖεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν; ὁδὸς γάρ, φησιν, εὐσεβῶν εὐθεῖα ἐγένετο, καὶ παρεσκευασμένη ὁδὸς τῶν εὐσεβῶν. ἡ γὰρ ὁδὸς κυρίου κρίσις. περὶ μὲν γὰρ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἔφη που θεός· ἰδοὺ ἐγὼ ἐμφράσσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὕρῃ. ἡμᾶς δὲ εἰσπέμπων ταῖς ἄνω μοναῖς διὰ Λείας ὥσπερ καὶ ὑψηλωμένης ὁδοῦ, τοῖς ἁγίοις διακελεύεται λειτουργοῖς· ἀνοίξατε πύλας, εἰσελθέτω λαὸς φυλάσσων δικαιοσύνην, καὶ ἀναγγέλλων ἀλήθειαν, ἀντιλαμβανόμενος ἀληθείας, καὶ φυλάσσων εἰρήνην. καὶ πάλιν. ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μου καὶ τοὺς λίθους τῆς ὁδοῦ διαρρίψατε, ἵνα μὴ τοῖς διὰ μέσου σκανδάλοις προσπταίοντες, ἐκεῖνον εἰσδέξοιντο τὸν ἐπ' ἀγαθοῖς σπουδάσμασιν. οὐκοῦν τοὺς ἐπὶ μισθῷ τε καὶ εὐλογίαις καὶ εὐοδουμένους παρὰ θεῷ, τέτοκε Λεία· Ῥαχὴλ δὲ ὁμοίως λαβοῦσα τοὺς μανδραγόρας, τέτοκε τὸν Ἰωσήφ. παραδεξαμένη γὰρ ὥσπερ ἡ ἐκκλησία τὸ Χριστοῦ μυστήριον διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὡς ἐξ ὁμοίας μὲν ἀδελφῆς τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, μήτηρ πέφηνε λαοῦ τοῦ ἐν προσθήκαις ἀεὶ, καὶ εἰς πληθὺν ἰόντος οὐ μεμετρημένην. διερμηνεύεται γὰρ Ἰωσὴφ, προσθήκη θεοῦ. προστέθηνται δὲ

Ταῖς

τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἀγέλαις, ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία. τοιγαροῦν καὶ ἔφασκεν ὁ Χριστὸς· καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης. κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι. καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. προστέθειται τοίνυν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἀγέλη, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ταῖς ἀρχαιοτέραις ποιμνίαις, καὶ ἀκατάληκτον ἔχει τὴν εἰς τὸ ἔτι τε καὶ ἔτι πλουσίαν ἐπίδοσιν· ἄχρις ἂν καὶ αὐτοῖς ἐν τελευταίοις ὥσπερ καιροῖς ὁ Βενιαμὶν γεννηθῇ, τουτέστιν ὁ υἱὸς ὀδύνης λαός. καὶ τίς δὴ οὗτός ἐστιν, ἐφ' ᾧ καὶ αὐτὴ λοιπὸν ἡ τεκοῦσα παύσεται, καὶ εἰς ἑτέραν ὥσπερ μετοιχήσεται ζωήν; τετελεύτηκε γὰρ ἡ Ῥαχὴλ ἐπ' αὐταῖς ὠδῖσι τοῦ Βενιαμίν. τὸ μὲν οὖν ἄγαν ἠκριβωμένως εἰδέναι ταυτί, θεῷ δὴ πάλιν ἀναθήσομεν, καὶ τοῖς ἰσχυροτέροις ἢ καθ' ἡμᾶς. λυπεῖ δὲ οὐδὲν τό γε εἰς νοῦν ἧκον εἰπεῖν· οἶμαι δὴ οὖν ὅτι νοοῖτ' ἂν εἰκότως υἱὸς ὀδύνης λαὸς ἡ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς τῶν πιστευόντων πληθύς. κατ' ἐκεῖνο γὰρ ἔσται τοῦ καιροῦ, καὶ ὁ † τῆς ἀνομίας υἱὸς ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα. ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ὡς θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ θεός. οὗτος τοῖς ἁγίοις ἀντιτάξεται, καὶ ἀτιθάσσων οὐδὲν διοίσει θηρίων. ὡς γὰρ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ Σωτήρ, ἔσται τότε θλίψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου, οὐδ' οὐ μὴ γένηται. ὅτι δὲ οὐχ ἑτέροις μᾶλλον ἀλλ' ἢ τοῖς ἁγίοις ἐγκατασκήψει τὰ τῆς παρ' ἐκείνου σκαιότητος καὶ ἀπανθρωπίας, διαμεμήνυκε πάλιν ἐπενεγκὼν αὐτοῖς ὁ Χριστός. καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ. διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. ὡς γὰρ διώξεως ἐσομένης κατὰ παντὸς ἀπολέκτου, καὶ γνησίως τὴν πίστιν. ὡς δεινῆς καὶ ἀφορήτου πλεονεξίας, καὶ μέντοι καὶ αἰκιῶν ἐπιστησομένων τισὶν ἔσται μὲν πάντως ἐν συστολαῖς ὁ καιρός. συμμετροῦντος οἶμαί που φιλοικτίρμονος θεοῦ τῇ τῶν καμνόντων ἰσχύϊ τὸν πειρασμόν. οὕτω φρονεῖν ἀναπείθει καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος· πιστὸς δὲ ὁ θεὸς ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε· ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ, καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. γεννηθέντος τοίνυν τοῦ Βενιαμίν, τουτέστι τοῦ ἐν τέλει τε καὶ ἐν ὀδύναις λαοῦ, πεπαύσεται καὶ Ῥαχήλ. μετοιχήσεται γὰρ ὥσπερ ἔφην ἀρτίως, εἰς ἑτέραν ζωὴν ἡ ἐκκλησία. τουτέστιν ἡμεῖς, οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν τὴν διὰ πνεύματος ἕνωσιν πρὸς θεὸν πλουτήσαντες. καὶ μή τοι θαυμάσῃς εἰ θάνατος τῆς Ῥαχὴλ τῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μετέθηκε πραγμάτων. θορυβήσει γὰρ ἔσθ' ὅτε τὸ χρῆμά τινας, ἐνητενισμένους εἰς θεωρίαν, τοῦ πάλαι συμβεβηκότος· πεπαύσεται δὴ οὖν ἡ ἐκκλησία κατὰ καιρούς, καὶ σβεσθήσεται θανάτῳ τρόπον τινά. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ πρὸς τὰ ἀμείνω μετάστασις. πρὸς δὴ τὰ τοιάδε φα-

† ἀλ. τῆς ἀπωλείας.

est gregi Israëlitico Ecclesia ex Gentibus. Idcirco etiam CHRISTVS dixit: *Et alias oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili: etiam illas oportet me adducere, & vocem meam audient; & fiet vnum ouile, vnus Pastor.* Additus itaque est Gentium grex (vt modò dixi) veteribus ouilibus, perpetuumque habet etiam nunc incrementum, donec etiam ipse veluti in extremis temporibus Beniamin nascatur, hoc est, *filius doloris* populus. At quisnam hic est cuius partu mater ipsa moritura est, & ad aliam veluti vitam transferetur? Obijt enim Rachel in ipso partu Beniamin. Perfectam itaque omnibusque numeris absolutam horum cognitionẽ Deo tribuamus, ijsque, qui nos ingenij acumine superant. Nihil verò obest, quo minus quod nobis in mentem venerit, dicamus. Mea itaque sententia, *filius doloris* meritò intelligi possit, multitudo credentiũ in vltimis sæculi temporibus. Nam illis temporibus erit filius iniquitatis, *qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut cui veneratio debetur: ita vt in templo Dei sedeat, declarans tamquam sit Deus.* Hic contra Sanctos aciem educet, & nihil ab indomitis feris differet. Quemadmodum enim ipse Saluator ait: *Erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque ad hoc tempus, neque fiet.* Quòd verò non alios quàm sanctos eius immanitas atque crudelitas sitinuasura, significauit rursum CHRISTVS, ita adijciens: *Et nisi decurtati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos decurtabuntur dies illi.* Cùm enim persecutio sit futura aduersus omnes electos, ac sincerè fideles: cumque grauis & intolerabilis tyrannis atque ærumnæ ijs impendeant; contrahetur omnino tempus, commensurante temperanteque, vt arbitror, Deo tentationem pro afflictorum viribus. quod etiam nobis persuadet sapientissimus Paulus dicens: *Fidelis autem Deus, qui non sinet vos tentari vltra id quod potestis: imò faciet vnà cum tentatione prouentum, vt possitis sufferre.* Nato itaque Beniamin, hoc est, populo in fine & doloribus, desinet Rachel. Transferetur enim quodammodo, vt modò dixi, in aliam vitam Ecclesia, hoc est, nos, qui per fidem in CHRISTVM vnitatem cum Deo per Spiritum nacti sumus. Neque verò mireris, si mors Rachel à rebus huius vitæ transtulit. Percellet enim nonnunquam id quosdam ea quæ olim acciderunt, contemplantes. Dicat autem aliquis fortasse, atque ita secum cogitet: Cessabit ergo Ecclesia successu temporis, & morte quodammodo extinguetur: atque hoc est transferri ad meliora. His respondemus:

Ioan. 10. 16.

Rachel in partu Beniamin moritur.

Beniamin, filius doloris

Antichristus quid faciet in nouissimis temporibus.

2. Thes. 2. 4

Matt. 24. 2.

Ibid. 22.

1. Cor. 10. 13

Ecclesia, quæ.

mus: Cùm audis nominari Ecclesiam, sanctam credentium multitudinem intelligi existima, cuius mors, iuxta rationem vitæ in mundo & carnalis, via est ad incrementum vitæ in CHRISTO, & modus translationis ad meliora ac præstantiora. Idcirco etiam beatus Paulus acriùs quosdam increpat, dicens: *Si mortui estis cum* CHRISTO *ab elementis mundi, quid quasi adhuc viuentes, decretis leuamini?* Scribit autem rursum ijs, qui carnem & voluptuariam vitam abiecerunt: *Mortui enim estis & vita vestra abscondita est cum* CHRISTO *in Deo. Quando igitur* CHRISTVS *manifestatus fuerit, vita vestra, tunc & vos cum illo manifestabimini in gloria. Mortificare* igitur etiã *nos membra nostra terrena* debere manifestè ait, *stuprũ* inquiens, *& immunditiem, & his affinia.* Mors itaque Rachel, significat omnino gregis credentium, hoc est Ecclesiæ, mortem in CHRISTO intellectã in aliam quodammodo vitam nos transferentẽ; si modò verum est quòd nostra transferentur ex corruptione in incorruptionem, ex morte in vitam, ex infirmitate in potẽtiam, ex ignominia in gloriam, ex mensurato ac definito tempore in sempiternam vitam. Ita enim etiam cum ipso CHRISTO perpetuò erimus: per quem, & cum quo, Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Coloss. 2.10

Coloss. 3. 3.

μεν· ἐκκλησίαν ὅταν ἀκούσῃς, τὴν τῶν πιστευόντων ἁγίαν πληθὺν ἴσθι τι λέγειν· ἧς τὸ ἐκτεθνάναι κατὰ τὴν ζωῆς τῆς ἐν κόσμῳ καὶ σαρκικῆς, ὁδός ἐστι πρὸς ἐπίδοσιν τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας καὶ ζωῆς, καὶ μεταστάσεως τρόπος εἰς τὰ ἀμείνω καὶ ὑπερκείμενα. διατοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ῥαγδαιοτέραν τισὶν ἐπιφέρει τὴν ἐπίπληξιν λέγων. εἰ ἀπεθάνετε ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες δογματίζεσθε; ἐπιστέλλει δὲ πάλιν τοῖς τὴν σαρκικὴν καὶ φιλήδονον ἀποσειομένοις ζωήν. ἀπεθάνετε γάρ. καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. ὅταν οὖν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν· τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. νεκροῦν δὲ ἡμᾶς καὶ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς δεῖν ἔφη σαφῶς, πορνείαν δὴ λέγων καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ τὰ τούτοις ἀδελφά. οὐκοῦν ὁ τῆς Ῥαχὴλ θάνατος σημαίνει που πάντως τὸν τῶν πιστευόντων ἀγέλης, τουτέστι τῆς ἐκκλησίας, τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον θάνατον, εἰς ἑτέραν ὥσπερ ἀποφέροντα ζωήν. εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι τὰ καθ' ἡμᾶς μεταστήσεται ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, ἐκ θανάτου πρὸς ζωήν, ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν, ἐξ ἀτιμίας εἰς δόξαν, ἐκ μεμετρημένων καιρῶν εἰς μακραίωνα βίον. οὕτω γὰρ οὕτω καὶ αὐτῷ διαπαντὸς συνεσόμεθα τῷ Χριστῷ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ, καὶ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

GLAPHYRORVM IN GENESIM LIBER QVINTVS.

De Iacob.

VARIE ac multifariam sacra Scriptura salutis per CHRISTVM typos prædicit, non mediocrem inde eius studiosis vtilitatem adferens. Quemadmodum enim pictoriæ artis magistri varias colorum figuras vmbris inducentes ad amœniorem aspectum eas perducunt, multumque gratiæ ac decoris picturæ conciliant; ita etiam totius vniuersi opifex sapientia, Deus nimirum, quàm plurimis typis mysterij pulchritudinem subtiliter præmonstrat; vt intelligentes veluti in figuris, atque iis veluti præludijs seu præexercitamentis ad prudentiam vsi, ad veritatem suscipiendam paratiores quodammodo sacræ disciplinæ candidati efficiantur. Versati itaque sumus in hoc mundo parum à brutis differentes, imò inferiores ferè brutis animalibus, si

ΓΛΑΦΥΡΩ͂Ν ΕἸΣ ΤΗ͂Ν ΓΕ΄ΝΕΣΙΝ ΒΙΒΛΙ΄ΟΝ ΠΕ΄ΜΠΤΟΝ.

Περὶ τοῦ Ἰακώβ.

ΠΟλυμερῶς καὶ πολυτρόπως, ἡ θεόπνευστος γραφὴ τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας προαναφωνεῖ τοὺς τύπους, οὐ μετρίαν ἐντεῦθεν τοῖς ἐντυγχανομένοις τιθεῖσα τὴν ὄνησιν. ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ τὴν ἐν πίναξιν ἐπιστήμην εἰς ἄκρον ἐξησκημένοι τῶν χρωμάτων πολυειδέσι μορφαῖς καταποικίλλουσι τὰς σκιὰς εἰς ἐμφανεστέραν ἄγοντες ὄψιν, καὶ πολὺ τὸ ἐπίχαρι καταχέοντες τῆς γραφῆς. οὕτω καὶ ἡ τοῦδε τοῦ παντὸς τεχνῖτις σοφία, τουτέστι θεός, διὰ ποικίλων ὅσων αἰνιγμάτων προαναφαίνει λεπτῶς τοῦ μυστηρίου τὸ κάλλος, ἵνα συνέντες ὡς ἐν αἰνίγμασι καὶ μονονουχὶ προκατήχησιν, καὶ προεισβολὴν εἰς σύνεσιν τὸ πρᾶγμα ποιούμενοι, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας παραδοχήν, ἑτοιμότεροι πως εἶεν οἱ μυσταγωγούμενοι. διατρίβομεν τοίνυν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, μικρὸν διαφέροντες ἢ τάχα που καὶ ἡττώμενοι τῶν ἀλόγων ζώων, εἴπερ

περ ἀληθῆ τὴν ἐπίπληξιν ἐποιεῖτο θεὸς κατὰ τοῦ
» ἐξ Ἰσραὴλ οὕτω λέγων· ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμε-
» νον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ
» δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου οὐ συνῆκεν. εἰ δὲ νό-
μον ἔχοντες τὸν παιδαγωγὸν, ἐπὶ ταῖς οὕτω δειναῖς
ἀμαθίαις οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι κατεγινώσκον-
το, τίς ἂν γένοιτο λοιπὸν λόγος ὁ ζητούμενος περὶ
τῶν ἐθνῶν· οἷς τῆς πολυθέου πλάνης ὁ βαθὺς ἐνέ-
σκηψε σκότος; κάτω γὰρ ὥσπερ διανενευκότες
ἀεὶ, καὶ ταῖς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαις ἐνειλημμένοι,
μόνα φρονεῖν ἐσπούδαζον τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. οὐδ'
ὅσον εἰπεῖν τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν ἀνατεί-
νειν ἰσχύοντες εἰς τὰ τῆς φιλοθείας αὐχήμα-
τα. ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐποιμώζοντες καὶ μονονουχὶ
κειμένοις ἐπιδακρύοντες οἱ μακάριοι προφῆ-
ται, μυρίους ὅσους δεδαπανήκασι λόγους. ὁ μὲν
» γὰρ μακάριος Ἡσαΐας, ἐπλάτυνε, φησὶν, ὁ ἅ-
» δης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ διήνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ
» μὴ διαλιπεῖν. οὐ γὰρ ἦν ἀπόνευσις τοῦ κακοῦ. ἀ-
φορήτῳ δὲ ὥσπερ πλεονεξίᾳ κατηχθισμένοι τῇ
τοῦ καθ' ἡμῶν τυραννήσαντος σατανᾶ, κατέβαι-
νον μὲν εἰς ᾅδου, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν οἱ
δείλαιοι, χανδὸν τοῦ θανάτου καταπίνοντος, καὶ κα-
ταποιμαίνοντος ὥσπερ ἡμᾶς εἰς τοῦτο τῆς ἁμαρ-
τίας εὑρετοῦ. καὶ γοῦν οὐκ ἀδακρυτὶ, καθάπερ ἔφην
ἀρτίως, τῆς τοιᾶσδε συμφορᾶς διεμέμνητο καὶ αὐ-
τὸς ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. ἔφη δὲ οὕτω περὶ ἡμῶν,
» ποτὲ μὲν, ὡς πρόβατα ἐν ᾅδῃ ἔθεντο, θάνατος ποι-
» μανεῖ αὐτούς. ὅτε δὲ πάλιν· ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ
» πρόσχες, ὁ ὁδηγῶν ὡσεὶ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ· ὁ
» καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐμφάνηθι· ἐξέγειρον
» τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. του-
τήτοι καὶ οὐ μέχρι παντὸς ὑπὸ τῷ θανάτῳ με-
μενήκαμεν. πέπομφε γὰρ ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ ὁ θεὸς
καὶ πατὴρ ποιμένα τὸν ἀγαθὸν κύριον ἡμῶν Ἰη-
σοῦν Χριστὸν· οὐκ εἰς ᾅδου ποιμαίνοντα τοὺς ὑπ'
αὐτὸν γενομένους, ἀλλ' εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ζωὴν
ἀποφέροντα. καταναίμει γὰρ ἐν κρίνοις, καὶ ἐν νο-
μῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πίονι, κατὰ τὸ γεγραμμένον.
πόαν ἡμῖν παρατιθεὶς τὴν πνευματικὴν, καὶ τοῖς
ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταμεθύσκων νάμασι καὶ
ἐγκάρπους ἀποτελῶν, καὶ πρός γε δὴ τούτοις, εἰς
πληθὺν ἀμέτρητον κατευρύνει λαῶν. καί μοι
πάλιν ὡς ἐν σκιαῖς καθίδοι τις ἂν ὅπερ ἔφην τὸν
θεσπέσιον Ἰακὼβ, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα
παρατεθέντος τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἱστορίας τὸ δοκοῦν
εἶναί πως ἀσυμφανὲς, ὡς ἔνι καταλευκαίνον-
» τος. γέγραπται τοίνυν ὧδε. ἐγένετο δὲ ὡς ἔτεκε
» Ῥαχὴλ τὸν Ἰωσὴφ, εἶπεν Ἰακὼβ τῷ Λάβαν·
» ἀπόστειλόν με ἵνα ἀπέλθω εἰς τὸν τόπον μου καὶ
» εἰς τὴν γῆν μου· ἀπόδος μοι τὰς γυναῖκάς
» μου, καὶ τὰ παιδία μου, περὶ ὧν δεδούλευ-
» κά σοι, ἵνα ἀπέλθω. σὺ γὰρ γινώσκεις τὴν
» δουλείαν ἣν δεδούλευκά σοι. καὶ ὅσα ἦν κτή-
» νη σου μετ' ἐμοῦ. μικρὰ γὰρ ἦν ὅσα σοι ἦν
» ἐναντίον μου, καὶ ηὐξήθη εἰς πλῆθος. καὶ ηὐ-
» λόγησέ σε κύριος ἐπὶ τῷ ποδί μου. νῦν οὖν πό-
» τε ποιήσω κἀγὼ ἐμαυτῷ οἶκον. καὶ εἶπεν αὐτῷ

modò Deus verè Israëlitas increpauit, ita dicens: *Cognouit bos creatorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.* (Isaie 1.3.) Si verò legem habentes pædagogum Iudæorum populi, adeò grauis ignorantiæ accusati sunt, quænam à Gentibus ratio exigenda fuerit, densissimis tenebris erroris de Deorum pluralitate immersis? Deorsum enim quodammodo semper vergẽtes, & carnis desiderijs inuoluti, terrenis tantùm cogitationibus vacabãt, ne tantillum quidem mentis oculum ad pietatis splendorem erigere valentes. Idcirco deplorantes nos, & tantùm non iacentibus illacrymantes beatos prophetas passim reperias. Beatus enim Isaias: *Dilatauit*, inquit, *infernus animam suam, & aperuit os suum, ne cessaret.* (Isaias.5.14.) Neq; enim declinabãt à malo; intolerabili verò quodãmodo tyrãnide satanę in nos grassantis oppressi, descenderunt quidẽ in infernum miseri, postquam inde liberati essent, deglutiente morte, ac depascente quodammodo nos peccati inuentore. Neque verò absque lacrymis, vt modò dixi, huiuscemodi calamitatis meminit etiam diuinus Dauid. Ita enim de nobis ait alibi quidem: *Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos.* (Psal. 48.15.) Alibi verò rursum: *Qui pascis Israël intende, qui deducis velut ouem Ioseph: qui sedes super Cherubim manifestare: excita potentiam tuam & veni, vt saluos facias nos.* (Psal.79.1.) Idcirco etiam non in perpetuum sub morte mansimus. Misit enim nobis ex cælo Deus ac Pater pastorem bonum Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, (CHRISTVS pastor bonus.) non in infernum pascentem eos qui sub ipso sunt, sed ad incorruptionem ac vitam deducentem. Pascit enim *inter lilia*, (Cant. 2.16.) & in *pascuis bonis, & in loco pingui*, (Psal. 22.2.) sicut scriptum est, herbam nobis præbet spiritalem, supernisque ac cælestibus fluentis irrigans, & fœcundos efficiens, in immensam præterea populorum multitudinem dilatat. Porro videat quis id quod dixi, velut in vmbris significantem diuinum Iacob, quæque de eo scripta sunt, & quod in historia obscurius videbitur, quoad eius fieri poterit, explicabimus. Ita igitur scriptum est: *Factum est autem vt peperit Rachel Ioseph,* (Gen.30.25.) *dixit Iacob ad Laban: Dimitte me vt reuertar in locum meum, & in terram meam. Redde mihi vxores meas & filios meos, pro quibus seruiui tibi, vt abeam. Tu enim scis seruitutem, quam seruiui tibi, & quanta erant pecora tua mecum. Parua enim erant quæcumque tibi erant coram me, & aucta sunt in multitudinem, & benedixit te Dominus in pede meo. Nunc ergo quando faciam & ego mihi ipsi domum? Et dixit Laban*

illi: Quid dabo tibi? Ait autem illi Iacob: Non dabis mihi quidquam. Si feceris mihi verbum hoc, iterum pascam oues tuas, & custodiã. Transeant omnes oues tuæ hodie, & separa inde omnem ouem fuscam in agnis, & omne subalbũ & sparsum in capris erit mihi merces, & exaudiet me iustitia mea in die crastina, quia est merces mea in conspectu tuo. Omne quod non fuerit sparsũ aut subalbum in capris & fuscum in agnis, furatum erit apud me. Dixit autem illi Laban: Sit secundùm verbũ tuum. Et distinxit in die illa hircos sparsos & subalbos, & omnes capras sparsas & subalbas, & omne fuscum quod erat in agnis, & omne quod erat album in ipsis, & dedit per manum filiorum suorũ gregem singulis. Et posuit spatiũ viam trium dierum inter eos & inter Iacob. Iacob autẽ pascebat oues Laban quæ reliquæ erant. Oportet verò rursum historiæ seriem in pauca contrahere, atq; ita adijcere, quænã ei spiritalis contemplatio conueniat. Seruijt itaque beatus Iacob Labano pro duabus filiabus, Lia nimirum & Rachel. Longo verò tempore consumpto, nato ipsi Ioseph ex Rachele, quæ ipsi eximiè chara erat, mœret deinceps optimo iure, domumq; redire properat. & hic de proficiscendo sermo probabilem habet inuentionẽ. Si enim, inquit, absque mercede & perpetuò tuas curem res, quando faciam etiam mihi ipsi domum? hoc est, quando meis filijs ea, quę ad vitam necessaria sunt, comparabo? aut quando vocabor etiam ipse pater familias? & hæc Iacob ait. Renititur autem Laban vt bono pastori, & benedictum se dicit in ingressu ipsius: neque tamen dimittebat, etiamsi præfinitæ seruitutis tempus pro filiabus suis absolutum esset, polliceturque se daturum mercedem quam vellet; hic verò quòd probus ac bonus, patientissimusque fuisset, atque adeo ipsi benedictionis diuinæ causa, apertè confirmat. Ait enim: *Benedixit te Deus in pede meo*, per *pedem* ingressum significans; hoc enim antea Laban dixerat. Petit verò mercedem, promittitque se curam gesturum gregium Laban: distributis ipsi ac priuatim separatis ouibus, quæ vario & sparso vellere essent, siue subalbæ, & subcinericiæ. Separat itaq; Iacob vnà cum filijs designatum ipsi gregem, pascitque ipse adhuc oues Laban. Quisnam igitur fuerit horum apertus & spiritali contemplationi conueniens sensus, necesse est dicamus. Iacob itaque CHRISTI ipsius personam prę se fert, quemadmodum suprà diximus. CHRISTVS enim verus supplantator. Proculcauit enim in vniuersum peccatum, & quantum intelligitur, & apparuit homo, natu mini-

Pes ingressũ significat.

Iacob CHRISTVM representat.

CHRISTVS verus supplantator.

Λάβαν. τί σοι δώσω; καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἰακώβ· οὐ δώσεις μοι οὐδὲν ἐὰν ποιήσῃς μοι τὸ ῥῆμα τοῦτο. πάλιν ποιμανῶ τὰ πρόβατά σου σήμερον, καὶ φυλάξω. παρελθέτω πάντα τὰ πρόβατά σου σήμερον. διαχώρισον ἐκεῖθεν πᾶν πρόβατον ποικίλον καὶ περκνὸν· καὶ πᾶν βόσκημα φαιὸν ἐν τοῖς ἄρνεσι. καὶ πᾶν διάλευκον καὶ ῥαντὸν ἐν ταῖς αἰξίν, ἔσται μοι μισθός, καὶ ἐπακούσεταί μου ἡ δικαιοσύνη μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ αὔριον. ὅτι ἐστὶν ὁ μισθός μου ἐνώπιόν σου. πᾶν ὃ ἂν μὴ ᾖ ῥαντὸν ἢ διάλευκον ἐν ταῖς αἰξί, καὶ φαιὸν ἐν τοῖς ἄρνεσι, κεκλεμμένον ἔσται παρ᾽ ἐμοί. εἶπε δὲ αὐτῷ Λάβαν· ἔστω κατὰ τὸ ῥῆμά σου. καὶ διέστειλεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τοὺς τράγους τοὺς ῥαντοὺς καὶ διαλεύκους, καὶ πάσας τὰς αἶγας τὰς ῥαντὰς καὶ διαλεύκους, καὶ πᾶν ὃ ἦν λευκὸν ἐν αὐτοῖς, καὶ πᾶν ὃ ἦν φαιὸν ἐν τοῖς ἄρνεσι, καὶ ἔδωκε διὰ χειρὸς τῶν υἱῶν αὐτοῦ. καὶ ἀπέστησεν ὁδὸν τριῶν ἡμερῶν, ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ ἀνὰ μέσον Ἰακώβ. Ἰακὼβ δὲ ἐποίμαινε τὰ πρόβατα Λάβαν τὰ ὑπολειφθέντα. δεῖ δὴ πάλιν ἡμᾶς ὡς ἐν βραχίστῳ συνενεγκεῖν τῆς ἱστορίας τὸ πλάτος· προσεπιπτεῖν δὲ οὕτω· τίς ἂν γένοιτο πρέπων τῆς ἐπ᾽ αὐτῇ θεωρίαις ὁ νοῦς. δεδούλευκε τοίνυν ὁ μακάριος Ἰακὼβ τῷ Λάβαν, ὑπὲρ δυοῖν θυγατέροιν Λείας φημὶ καὶ Ῥαχήλ. μακροὺς δὲ εἰς τοῦτο δαπανήσας χρόνους, γεννηθέντος αὐτῷ τοῦ Ἰωσὴφ ἐκ Ῥαχὴλ τῆς ὅτι μάλιστα διαφερόντως ἠγαπημένης ἀλύει λοιπὸν εἰκότως, οἴκαδέ τε ἰέναι διασπουδάζει πάλιν. καὶ ὁ τῆς ἀποδημίας λόγος οὐκ ἀπίθανον ἔχει τὴν εὕρεσιν. εἰ γὰρ μέλλοιμι, φησίν, ἀμισθί τε καὶ διηνεκῶς [illegible] τὰ σά, πότε ποιήσω κἀγὼ ἐμαυτῷ οἶκον; τουτέστι πότε τοῖς ἐμαυτοῦ παιδίοις τὰ ζωαρκῆ συλλέξαιμι; κεκλήσομαι δὲ καὶ αὐτὸς οἰκοδεσπότης; ἀλλὰ ταυτὶ μὲν Ἰακώβ. μεταπείθεται δὲ Λάβαν ὡς ἀγαθοῦ ποιμένος. εὐλογεῖσθαί τέ φησιν ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ. μεθίησι δὲ οὐδαμῶς καίτοι τοῦ ὑπὲρ τῶν θυγατέρων δουλείας εἰς πέρας ἥκοντος τοῦ ὡρισμένου. ὑπισχνεῖται δὲ τὸν ἀνδάνοντα χορηγήσειν μισθόν. ὁ δὲ ὅτι μὲν γένοιτο χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς καὶ τῶν ἄγαν τληπαθεστάτων, καὶ μὴν εὐλογίας αὐτῷ τῆς παρὰ θεοῦ πρόξενος, διαβεβαιοῦται σαφῶς· ἔφη γάρ, εὐλόγησέ σε ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ ποδί μου, ἀντὶ τῆς εἰσόδου τὸν πόδα τιθείς. τοῦτο γὰρ ἔφη προλαβὼν ὁ Λάβαν. αἰτεῖ δὲ μισθὸν καὶ κατανεμήσειν ἐπαγγέλλεται τὰς Λάβαν ἀγέλας. ἀπονεμηθέντων αὐτῷ καὶ διεσταλμένων ἰδικῶς τῶν κατερραντισμένων, ἤτοι διαλεύκων, καὶ σποδοειδῶν. οὗ δὴ γεγονότος ἀποδιΐστησι μὲν ὁ Ἰακὼβ ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις τέκνοις τὴν ἀποκληρωθεῖσαν αὐτῷ ἀγέλην. καταποιμαίνει δὲ αὐτὸς τὰ Λάβαν ἔτι. τίς δὴ οὖν ἄρα τῶν τοιούτων ἡμῖν σαφὴς γένοιτ᾽ ἂν καὶ εἰς ἰσχνότητα τὴν πνευματικὴν προσεπισμένος ὁ νοῦς, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. προκείσθω τοίνυν τὸ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον Ἰακώβ, καθάπερ ἀμέλει καὶ φθάσαντες εἴπομεν. Χριστὸς γὰρ ὁ ἀληθὴς πτερνιστής. πεπάτηκε γὰρ ὁλοτρόπως τὴν ἁμαρτίαν, καὶ καθὸ νοεῖται, καὶ πέφηνεν ἄνθρωπος νεώτατος

τος ὤν, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ γεγονότων ἐφιγμένεστερος, ἁγίων δὴ λέγων προφητῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ Μωυσέως. ὅμως ἔχει τὰ πρεσβεῖα, καὶ ἔστι πρωτότοκος διὰ τὸ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς καθικέσθαι τὸν μονογενῆ. αὐτός ἐστιν ὁ εὐλογούμενος παρὰ τοῦ πατρὸς διὰ πλήθους σίτου καὶ οἴνου. αὐτῷ δεδουλεύκασιν ἔθνη, καὶ προσκεκυνήκασιν ἄρχοντες. καὶ ὁ καταρώμενος αὐτὸν ἐπικατάρατος· ὁ δὲ εὐλογῶν εὐλογημένος κατὰ τὴν εὐλογίαν Ἰσαάκ. αὐτὸς ὁ καθ᾽ ὁμοιότητα τὴν Ἰακὼβ καθάπερ τινὰ πατρῴαν ἑστίαν μονονουχὶ ἀπολελοιπὼς τὸν οὐρανόν, καὶ πρὸς Λάβαν ἀφιγμένος, ὃν τῷ κόσμῳ παρεικαστέον τῷ μὴ εἰδότι ποτὲ τίς ὁ φύσει θεός· κατηρραστωνηκότι δὲ ὥσπερ ἄγαν τὴν πολύθεον πλάνησιν. εἰδωλολάτρης γὰρ καὶ ὁ Λάβαν. ἴδιος μὲν οὖν καὶ ὁ κόσμος Χριστοῦ, καθὸ καὶ φύσει νοεῖται θεός. καὶ τῶν ὅλων κύριος καὶ δημιουργός. οὐκ ἴδιος δὲ πάλιν διὰ τὴν ἀπόστασιν, καὶ τὸ ἤδη πως δοκεῖν ἑτέρου γενέσθαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν. ἐπεγράφετο γὰρ βασιλέα τὸν Σατανᾶν. οὐκοῦν καταβέβηκεν ὁ λόγος ἐξ οὐρανοῦ τὴν πατρῴαν ὥσπερ καταλελοιπὼς ἑστίαν. τοῦτο γὰρ ἔφην ἀρτίως. καὶ ἦν ὡς ξένος ἐν ἰδίῳ „ τῷ κόσμῳ. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ σοφὸς „ Ἰωάννης, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἴσως ἁρμόσειεν ἂν εἰκότως τοῖς τῆς ἐπιδημίας καιροῖς. ὅτι δὲ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐν ἰδίοις ἦν ὡς θεός· ἀγνοούμενος δὲ τῷ κόσμῳ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ἐποιεῖτο πρόνοιαν, ἐξ ἐμφοίτου καλοκαγαθίας καὶ θεοπρεποῦς ἡμερότητος παραδείξειεν ἂν εὐθὺς ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ ὡς ἐν τύπῳ τῷ καθ᾽ ἑαυτόν. ἐποίμαινε γὰρ τὰ πρόβατα Λάβαν· καί τι μισθὸν ἔχων παρ᾽ αὐτοῦ τὸ σύμπαν οὐδένα· ἐλπίδι δὲ μόνῃ, εἰς τοῦτο ἠγμένος τῷν δυοῖν αὐτοῦ συνάπτεσθαι θυγατέροιν, καὶ τέκνων γνησίων ἀναδειχθήσεσθαι πατήρ. Λεία δὲ ἦσαν καὶ Ῥαχήλ. θεὸς γὰρ ὢν κατὰ φύσιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ κόσμῳ ἦν· τοῦτο γὰρ ὁ Λάβαν. καὶ κατεποίμαινε δέ τινα τρόπον οἰκονομῶν ὡς θεὸς τὰ ζωαρκῆ, δωρούμενος μὲν ἀπὸ γῆς καρποὺς, ἀνιεὶς πηγὰς ὑδάτων, καὶ ποταμῶν νάματα, τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, † ὑετοὺς καθιεὶς, ἐντιθεὶς τῇ ἀνθρώπου φύσει τὴν ἔμφυτον φρόνησιν. αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. ἐπλήρου δὲ ταῦτα διὰ μόνην, ὡς ἔφην, τὴν ἡμερότητα τὴν ἔμφυτον· καὶ μισθὸν μὲν ὥσπερ οὐδένα παρὰ τῶν ἐν κόσμῳ τηνικάδε δεχόμενος, οὐ δοξολογίαν, οὐ προσκύνησιν, οὐ δόξαν ὀρθὴν, καὶ ἀπλανῆ διάληψιν τὴν περὶ αὐτοῦ. προεγνωκὼς δὲ ὅτι δύο γυναῖκας ἕξει κατὰ καιροὺς, αἳ γνη-

† ἄλ. ὑοὺς.

mus, & nouissimus eorum qui ante ipsum extiterunt, sanctorum inquam Prophetarum, atq; ipsius Moysis: habet tamen † primogenituræ ius, & est primogenitus quòd in multis fratribus versatus sit vnigenitus. Ipse est benedictus à patre per multitudinẽ panis ac vini, ipsi seruierunt Gẽtes, & adorauerũt principes, & *maledicens ei est maledictus, benedicens verò benedictus*, iuxta benedictionem Isaac. Ipse ad similitudinem Iacob veluti paternã domum tantùm-non deserens cęlum, ad Laban se contulit, qui mũdo comparandus est nescienti quis esset naturaliter Deus; & potiùs vehemẽter errore de pluralitate Deorum laboranti. Idololatra enim etiam erat Laban. Proprius igitur erat etiam mundus CHRISTI, quantum naturaliter intelligitur Deus, & totius vniuersi Dominus atque opifex. Non proprius autem rursus, ob defectionem, & quia videtur alterius esse factus propter peccatum. Sathanam enim regem habebat. Descendit itaque Verbum ex cælo, paterna quodammodo domo relicta (hoc enim modò dixi) eratque veluti hospes in proprio ac suo mũdo. quod & sapiens Ioannes testabitur, dicens: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit*. Sed hæc fortasse conueniant ipsius aduentus temporibus. Quòd verò etiam ante incarnationem in proprijs erat, vt Deus: ignotus autem mundo, nostri curam habuerit ex innata ipsi bonitate, diuinaque benignitate, Iacob in se veluti in typo nobis declarat. Pauit enim oues Laban, nullam omnino ab ipso mercedem accipiens, spe verò sola ad hoc adductus, quòd duabus eius filiabus coniugandus esset, & legitimorum filiorum pater declarandus. Lia autem erant & Rachel. Deus enim existens secundùm naturam filius in mundo erat, (hoc enim est Laban) & pauit quodammodo, impartiens vt Deus quæ ad vitam sustentandam sunt necessaria, donans fructus terræ, emittens fontes aquarum, & fluminum cursus, *solem suum oriri faciens*, sicut scriptum est: pluuias demittens, indens humanæ naturæ innatam prudentiã. Ipse enim est verum lumen, *quod illuminat omnem hominem venientem in mundum*. Impleuit autem hæc omnia propter solam, vt dixi, innatam ipsi benignitatem, & mercedem quidem nullam ab ijs, qui in mundo sunt, accipiens, non glorificationem, non adorationem, non rectam opinionem, aut erroris expertem de eo sententiam. Præsciens verò quòd duas successu temporis vxores esset habiturus, quæ ipsi legitimo-

† Vel seq.

Gen. 27. 29.

Laban, typus mundi.

Mundus proprius CHRISTI & non proprius.

Ioan. 1. 10.

CHRISTVS ante incarnationem in proprijs fuit vt Deus.

Matt. 5. 45.

Ioan. 1. 9.

CHRISTVS verum lumen.

CHRISTVS sua natura beneficus, non mercede.

rum filiorum matres essent futuræ, spiritualiter parientes. Quænam verò hæ? Prior quidem natu grandior, hoc est Lia, typum Synagogæ Iudæorum præ se fert. Altera verò, hoc est secunda atque illam tempore subsecuta, impensè amata, iunior est Rachel, hoc est, Ecclesia ex Gentibus, quæ etiam peperit Ioseph, qui interpretatur, *Additio Dei*. Additus enim est Israëlitis Gentium grex. Intelligitur verò etiã aliter credentium per tempus additione, in immensam multitudinem creuisse. Ceterùm animaduerte rationem. iuuerit enim vehemẽter horũ exacta cognitio. Peperit Lia priùs, quàm Rachel: deinde ancillæ duæ *Balla* & *Zelpha*. Atqui quietem interea agit Iacob, neque de facienda propria domo laborat. Postquã verò Rachel peperit Ioseph, propriam deinceps domũ cupit. *Quando enim*, inquit, *faciam mihi ipsi domũ?* Peperit enim Synagoga Iudæorum subleges in seruitutẽ. Ceterùm nondum CHRISTVS propriam domum habere apertè professus est. Neque enim carum habuit admodũ templum lapideum, quod Salomon extruxit. Idcirco Iudæos maximè super eo gloriantes tantùm-non obiurgat dicens: *Cælũ mihi thronus: terra verò scabellum pedum meorum. Qualem domum ædificabitis mihi, dicit Dominus: aut quis locus habitationis meæ?* Sed neque spiritalis Dei domus fuit Israël. Neq; enim habitauit in eis. Postquã verò peperit Ecclesia ex Gentibus nouum & addititiũ populũ, propriam deinceps sibi ipsi domum Saluator ædificauit. Quænã verò ea est? Nos, qui fidem amplexi sumus, de quibus etiam per vocẽ Prophetæ ait: *Dans leges meas in mentẽ eorum, & in cordibus eorum inscribam eas: & ero ipsis in Deum, ipsi verò erunt mihi in populum*. Habitat enim in nobis per spiritũ, vt antè dixi, non habitans in Israël. Quòd enim expertes fuerint spiritus, vt in typo inquam iuxta nos, ij qui ante aduentum CHRISTI extiterunt; sapientissimus Ioannes declarat, dicens: *Nondum enim erat Spiritus sanctus, quia* IESVS *nondum glorificatus erat.* Suscitatus enim à mortuis, atque ad diuinam imaginem hominis naturam reformans, primis sanctis Apostolis insufflauit dicens: *Accipite Spiritum sanctum*. Ait verò alibi etiam diuinus Paulus: *Non enim accepistis spiritum seruitutis rursum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater*. Spiritus igitur seruitutis erat in Israël. In nobis verò, filijs Rachel, hoc est Ecclesiæ Gentiũ, spiritus Dei ad filiationem, spiritalẽ domũ [illegible] eſ[illegible]iens. Liberi enim filij Rachel, cu[illegible] [illegible] decori ac pulchri; Liæ verò non item. Neq; enim integro visu præditus est Israël

Ioseph quid. — Gen. 30. 30. — Isaia 66. 1. — Fideles domus sunt Dei. — Ierem. 31. 33 — Heb. 10. 16. — Ioan. 7. 39. — Ioan. 20. — Rom. 8. 15. — 2. Tim. 1. 7. — Gal. 4. 5.

σίων αὐτῷ τέκνων ἔσονται μητέρες τίκτουσαι νοητῶς. ποῖαι δὲ αὗται; πρώτη μὲν ἡ πρεσβυτέρα, τουτέστι Λεία τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς τὸν τύπον ἀποπεραίνουσα. δευτέρα δὲ καὶ μετ' οὐ πολὺ καὶ τριπόθητος, ἡ νεωτέρα Ῥαχὴλ, τουτέστιν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, ἣ καὶ τέτοκε τὸν Ἰωσὴφ θεοῦ προσθήκην ἑρμηνευόμενον. προστέθειται μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἡ ἐξ ἐθνῶν ἀγέλη. νοεῖται δὲ καὶ ἑτέρως ταῖς κατὰ καιρὸν τῶν πιστευόντων προσθήκαις εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἰοῦσα. πλὴν ὅρα τὴν ἐπιτήρησιν. ὀνήσιν γὰρ λίαν τὸ ἀκριβὲς ἐν τούτοις. γεγέννηκεν ἡ Λεία πρὸ Ῥαχὴλ· εἶτα μεταξὺ παιδίσκαι δύο Βάλλα τε καὶ Ζελφά. ἀλλ' ἠρέμει τέως Ἰακώβ· ἴδιον δὲ οἶκον οὔπω ποιεῖν ἐσκέπτετο. τέτοκεν ἡ Ῥαχὴλ τὸν Ἰωσὴφ, καὶ οἶκον λοιπὸν ἐρᾷ· πότε γάρ, φησι, ποιήσω ἐμαυτῷ οἶκον; τέτοκε μὲν γὰρ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ τοὺς εἰς δουλείαν τὴν ὑπὸ νόμον. ἀλλ' οὔπω Χριστὸς ἴδιον οἶκον ἔχειν ὡμολόγει σαφῶς. οὐ γὰρ ἀπεδέχετο λίαν τὸν ἐκ λίθων ναὸν ὃν Σολομὼν ἀνεθείματο. καὶ γοῦν Ἰουδαίων ἐξωφρυωμένοις ἄγαν ἐπὶ τῷδε ποτὲ μονονουχὶ καὶ ἐπιπλήττει λέγων. ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει κύριος· ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; ἀλλ' οὐδὲ οἶκος θεοῦ γέγονε νοητὸς ὁ Ἰσραήλ. οὐ γὰρ κατῴκηκεν ἐν αὐτοῖς. ἐπειδὴ δὲ τέτοκεν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία τὸν νέον τε καὶ ἐν προσθήκαις λαὸν, οἶκον ἴδιον ἑαυτῷ λοιπὸν ὁ σωτὴρ κατεσκεύαζεν. καὶ τίς δὴ οὗτός ἐστιν; ἡμεῖς οἱ πιστεύσαντες. περὶ ὧν φησι καὶ διὰ προφήτου φωνῆς. διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. κατοικεῖ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ πνεύματος, καθάπερ ἀρτίως ἔφην, οὐ κατοικήσας ἐν Ἰσραήλ. ὅτι γὰρ ἀμέτοχοι τοῦ πνεύματος, ὡς ἐν τύπῳ λέγω τῷ καθ' ἡμᾶς, οἱ πρὸ τῆς ἐπιδημίας, σαφηνιεῖ λέγων ὁ σοφώτατος Ἰωάννης· οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη. ἐγηγερμένος γὰρ ἐκ νεκρῶν, καὶ εἰς εἰκόνα τὴν θείαν τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀναμορφῶν πρώτοις ἐνεφύσησε τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, λέγων· λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἔφη δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν Ἀββᾶ, ὁ πατήρ. ἐκεῖ οὖν πνεῦμα μὲν δουλείας ἦν ἐν Ἰσραήλ. ἐν ἡμῖν δὲ τοῖς ἀπὸ Ῥαχὴλ, τουτέστι τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, πνεῦμα θεοῦ πρὸς υἱοθεσίαν, οἶκον ἡμᾶς ἀποτελοῦν τὸν πνευματικόν. ἐλεύθεροι γὰρ οἱ ἀπὸ Ῥαχὴλ, ἧς οἱ ὀφθαλμοὶ καλοὶ καὶ ὡραῖοι, καί τοι τῆς Λείας οὐχ ὧδε ἐχούσης. ὁρᾷ γὰρ οὐχ ὑγιῶς ἡ τῶν

Ἰουδαίων συναγωγῇ. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος· ἄχρι τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅ,τι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. ἀλλ' ἕως σήμερον ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωυσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ἡνίκα δὲ ἐὰν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν. οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. ἀλλ' ἡμεῖς ἅπαντες, ὡς ἔφη πάλιν αὐτὸς, ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. συνιεὶς ὅτι καλοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ, τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμεθα. λαμπροὶ γὰρ οἱ τῆς Ῥαχὴλ ὀφθαλμοὶ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. ἐπειδὴ τοίνυν ἡ νεωτέρα Ῥαχὴλ τὸν Ἰωσὴφ ἐκτέτοκεν, οἴκαδε μὲν ἰέναι διασπεύδει λοιπὸν ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ. μεταπείθεται δὲ Λάβαν, καὶ εὐλογεῖσθαί φησιν εἰς πλῆθος ἄδην τῆς ἀγέλης εὐρυνομένης. δεῖται γὰρ λίαν ὁ κόσμος θεοῦ, κἂν εἰ μὴ λέγοι τυχὸν, ἀλλ' οὖν τῷ εἰδέναι καὶ ὁμολογεῖν ὅτι πάντα αὐτῷ τά τε ζωαρκῆ, καὶ τὰ εἰς εὖ εἶναι παρὰ θεοῦ. ἐξαιτεῖ δὲ μισθὸν ὁ μακάριος Ἰακὼβ εἰκῇ παρεῖναι μὴ ἀνεχόμενος ἔτι. καὶ ἦν ὁ μισθὸς οὐκ ἀνεθέλητος αὐτῷ, τὰ καταῤῥαμμένα τὰ σποδοειδῆ. κατὰ μὲν οὖν τοὺς ἄνωθεν ἔτι καὶ παρῳχηκότας καιροὺς, καί τοι διοικῶν τὸν κόσμον ἐξ ἡμερότητος τῆς ἐμφύτου καὶ θεοπρεποῦς, ὁ δι' οὗ τὰ πάντα θεὸς λόγος, ἠφίει τοὺς ἐν αὐτῷ πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐπειδὴ δὲ τέτοκεν ἡ ἐκκλησία, τὸν ἐν προσθήκαις ἀεὶ καὶ νέον λαὸν, τουτέστι τοὺς διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν ἀναγέννησιν ἤδη λαχόντας τὴν πνευματικὴν, ἀπαιτεῖ τὸν κόσμον μισθὸν ὥσπερ τινὰ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ προνοίας τοὺς εἰς τὸ πιστεύειν ἑτοιμοτέρους, ὧν ἂν εἰς τύπον τὰ σποδοειδῆ καὶ ῥαντά. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ἀεί περ ἐν ταῖς οἰῶν τε καὶ αἰγῶν ἀγέλαις τὰ μονοειδῆ τοῖς τρέφουσιν αἱρετώτερα· τὰ δὲ ῥαντὰ καὶ κατεστιγμένα τάξιν ἔχει δευτέραν, καὶ οὐκ ἐν ἴσῳ λόγῳ τοῖς ἄλλοις. ἔριον γὰρ ἐν αὐτοῖς οὐ μονοειδὲς, ἀλλ' ἐν βραχὺ παραλλὰξ, ἐπίχρουν δέ ἐστι καὶ οἱονεὶ πεφυρμένον. δέχεται τοίνυν ἀπὸ τοῦ κόσμου Χριστὸς οὐχὶ δή που πάντως τὰ ἐν αὐτῷ τίμια, καὶ ἐν ἀνθρώποις ἀπόλεκτα, ἀλλ' ὅσα μᾶλλον ἐν αὐτοῖς ἐν ὑφέσει τε εἶναι δοκεῖ, καὶ οὐκ ἐν ἴσῃ δόξῃ. πιστώσεται δὲ τὸν λόγον καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἐπιστέλλων τοῖς πεπιστευκόσι· βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά. νοηθείη δ' ἂν καὶ ἑτέρως, εἴπερ βούλοιτό τις

Israel: quod & Paulus testatur dicens: *Nam vsque in hodiernum diem velamen in lectione veteris testamenti manet: nec tollitur velum, quod per* CHRISTVM *aboletur. Sed ad hunc vsque diem cùm legitur Moyses, velamen cordibus illorum impositum est. At vbi conuersi fuerint ad Dominum, tolletur velamen. Dominus autem spiritus est. Porrò vbi spiritus Domini, ibi libertas. Sed nos omnes* (quemadmodum rursus ait) *retecta facie gloriam Domini in speculo repræsentantes, ad eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam; tanquam à Domini spiritu.* Intelligis quòd pulcris oculis, & reuelata facie gloriam Dei intuemur? Splendidi enim sunt oculi Rachel, vt modò dixi. Posteaquam igitur iunior Rachel Iosephum peperit, Iacob statim domum redire contendit. Renititur autem ei Laban, & benedictum se ait, propagato ipsi in magnam multitudinem grege. Indiget enim vehementer mundus Deo. etsi non dicat fortasse, scit tamen ac confitetur, quòd omnia quæ ipsi ad vitam sunt bonamque constitutionem necessaria, à Deo sint. Exigit autem mercedem beatus Iacob, neque ipsi ampliùs gratis subesse vult. Erat autem merces ipsi parum optata, oues maculis sparsæ & subcineritij coloris. Superioribus quidem ac præteritis temporibus innata benignitate mundum gubernans, per quem omnia facta sunt, Deus Verbum, permisit eos qui in ipso erant *ambulare in vijs suis*, sicut scriptum est. Postquam verò peperit Ecclesia nouum semperque crescentē populum, hoc est, eos qui per fidem spiritalem in ipsum regenerationē sunt consecuti, exigit à mundo veluti mercedē quandam suæ de eo curæ, nimirum ad fidem promptiores, quorum quidem typus sunt maculosa & cineritia. Quid verò hoc sibi vult? Semper ferè in ouium & caprarum gregibus quæ vnius coloris sunt, pastoribus gratiora sunt; varia autem & maculosa secundum locum obtinent, neque eodem cum aliis in pretio sunt. Lana enim in ijs non est vniformis, sed variegata nonnihil & diuersicolor ac veluti confusa. Accipit itaque CHRISTVS à mundo, non quæ omnino in eo sunt pretiosa, & ab hominibus selecta, sed potiùs quæ inferiora, minoreq; in pretio apud eos habentur. Confirmat autem hoc diuinus Paulus ita credentibus scribēs: *Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundùm carnem, non multi potētes, nō multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia.* Porro alia etiam ratione intelligi potest, si quis hæc

2 Cor. 3. 13.

Zachar. 37

CHRISTVS quæ minus pretiosa sunt in mundo deligit.

1 Cor. 1. 26. 27.

hæc diligentiùs anquirere velit, varium maculosum. Qui enim in CHRISTO insignes sunt veluti in varietate in operibus & verbis prædíti sunt: obscurum enim & nigrum, figura est atque vmbra mysterij CHRISTI, tenebrosumque & obscurum vulgo de eo sermonem esse significat: ait enim alibi etiam diuinus Dauid in libro Psalmorum: *Quia posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum ipsius. Tenebrosa aqua in nubibus aëris.* Difficultatem dogmatum de Deo *tabernaculo* comparans, & tenebras appellans, & *aquam tenebrosam in nubibus aëris*. Ait verò etiam Sapientia, datum esse nonnullis abundè, posse intelligere parabolam, & tenebrosum sermonem, dictaque sapientum & ænigmata. Profunditatem itaque ac nigredinem dogmatum de CHRISTO fuscus color nobis significat. Splendidum verò esse ac quasi perspicuum in operibus inquam pietatis, per alterum, hoc est album, significatur. Idcirco etiam omnium Dominus purificationē per fidē in CHRISTVM præindicauit dicens per vocem prophetæ: *Discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite & disceptemus, dicit Dominus. Si verò fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut alba lana erunt.* Delecti igitur maioriq; in pretio sunt apud omnium Saluatorem CHRISTVM, qui deteriorem in mundo locum obtinent, & in inferiori ordine prę alijs collocati, gloriaque superati; maculosi verò quodammodo, & spiritaliter variegati in profunditate dogmatum de Deo, sermoneque alijs incognito locupletati, & splendore pietatis conspicui. Merces itaque Iacob varia & maculosa. Quo autem pacto deceperit Laban, omniaque quæ voluerit fecerit, inquiramus si placet, atque ex ipsis sacris Litteris discamus. Ita enim habent: *Accepit autem Iacob virgam populeam viridem, & nuceam, & platani, & decorticauit eis Iacob cortices albas circumuellens viride. Apparuit autem in virgis album, quod decorticauit, varium, & posuit virgas, quas decorticauit, in canalibus concharum aquæ, vt cùm venirent oues ad bibendum, in conspectu virgarum venientibus ipsis ad bibendum, conciperent oues ad virgas. Et pepererunt oues subalbas & varias, & cineratas sparsas; at agnos separauit Iacob, & posuit corā ouibus arietem subalbum; & omne varium in agnis, & separauit sibi greges per seipsum, & non miscuit eos cum ouibus Laban. Factum est autem in tempore quo conceperunt oues in vtero accipientes, posuit Iacob virgas coram ouibus in canalibus,*

Obscurum & nigrum typus mysterij CHRISTI.

Psal. 17. 12.

Dauid difficultatem dogmatum de Deo tenebras appellat.

Eccli. 39. 1.

Album signat splendorem operum.

Isaia 1.

Gen. 30. 37.

ἐξακριβοῦν τὰ τοιάδε, σποδοειδὲς ῥαντόν. ποικίλον γάρ πως οἱ ἐν Χριστῷ τὸ διαπρεπὲς ἔχοντες ὡς ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις. τὸ μὲν γὰρ φαιόν τε καὶ μέλαν καταλογισθείη εἰς αἴνιγμα καὶ σκιὰν κατὰ Χριστὸν μυστηρίου, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ σκοτεινὸν ἀσυμφανῆ τοῖς πολλοῖς καταγράψει λόγον. ἔφη γάρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἐν βιβλίῳ ψαλμῶν, „ὅτι ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ. κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ. σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις „ἀέρων. τὸ οἱονεὶ δυσκατάληπτον τῶν περὶ θεοῦ δογμάτων σκηνῇ παρεικάζων, καὶ ὀνομάζων τὸ σκότον, καὶ ὕδωρ σκοτεινὸν ἐν νεφέλαις ἀέρων. καταπλουτισθῆναι δὲ καὶ ἡ σοφία φησὶ χαρισθὲν πλουσίως τὸ νοεῖν δύνασθαι παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα. οὐκοῦν τὸ βαθὺ καὶ οἱονεὶ μέλαν τῶν ἐπὶ Χριστοῦ δογμάτων, τὸ φαιὸν ἡμῖν ὑπαινίττεται χρῶμα. τὸ δέ γε λαμπρὸν καὶ οἱονεί πως διαφανές, τὸ ὡς ἐν ἔργοις φημὶ τοῖς κατ' εὐσέβειαν παραδηλοῖ τὸ ἕτερον, τουτέστι, τὸ λευκόν. τοιγάρτοι καὶ ὁ πάντων δεσπότης τὴν ἐν Χριστῷ πίστεως κάθαρσιν προκαταμηνύει λέγων διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· „μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε „χήραν, καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει κύριος. „καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς „χιόνα λευκανῶ. ἐὰν δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔ„ριον λευκανῶ. ἀπόλεκτοι τοίνυν καὶ ἐν λόγῳ τῷ „προὔχοντι παρά γε τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ οἱ δευτέραν μὲν ἔχοντες ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν, τεθειμένοι δὲ ὥσπερ παρ' ἄλλοις ἐν μείοσι, καὶ ἐν δόξῃ πλεονεκτούμενοι, κατεστιγμένοι δὲ ὥσπερ καὶ τὸ ποικίλον ἔχοι τις νοητῶς ὡς ἐν βάθει δογμάτων τῶν περὶ θεοῦ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀσυμφανῆ καταπλουτίζοντες λόγον, φαιδρότητί τε τῇ κατ' εὐσέβειαν εὖ μάλα διαπρεπεῖς. μισθὸν μὲν οὖν Ἰακὼβ τὰ κατεστιγμένα. ἵνα δὲ τρόπον κατεσοφίζετο μὲν τὸν Λάβαν, πλεῖστα δὲ ὅσα τὰ αἱρεθέντα ποιεῖ, πολυπραγμονῶμεν εἰ δοκεῖ, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀναμανθάνωμεν τῶν ἱερῶν γραμμάτων. ἔχει γὰρ οὕ„τως ἔλαβε δὲ ἑαυτῷ Ἰακὼβ ῥάβδον στυρακίνην „χλωρὰν, καὶ καρυΐνην, καὶ πλατάνου. καὶ ἐλέπισεν „αὐτὰς Ἰακὼβ λεπίσματα λευκὰ, περισύρων „† τὸ χλωρόν. ἐφαίνετο δὲ ἐπὶ τῶν ῥάβδοις τὸ λευ„κὸν, ὃ ἐλέπισε ποικίλον. καὶ παρέθηκε τὰς ῥάβδους, „ἃς ἐλέπισεν, ἐν ταῖς ληνοῖς τῶν ποτιστηρίων τοῦ ὕδα„τος, ἵνα ὡς ἂν ἔλθωσι τὰ πρόβατα πιεῖν, ἐνώ„πιον τῶν ῥάβδων ἐλθόντων αὐτῶν εἰς τὸ πιεῖν, ἐγ„κισσήσωσι τὰ πρόβατα εἰς τὰς ῥάβδους. καὶ ἔτι„κτον τὰ πρόβατα διάλευκα, καὶ ποικίλα, καὶ „σποδοειδῆ ῥαντά. τοὺς δὲ ἀμνοὺς διέστειλεν Ἰακὼβ, „καὶ † ἔθηκεν ἐναντίον τῶν προβάτων κριὸν διά„λευκον, καὶ πᾶν ποικίλον ἐν τοῖς ἀμνοῖς. καὶ „διεχώρισεν ἑαυτῷ ποίμνια καθ' ἑαυτὸν, καὶ „οὐκ ἔμιξεν αὐτὰ εἰς τὰ πρόβατα τοῦ Λάβαν. „ἐγένετο δὲ ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἐνεκίσσων τὰ πρό„βατα ἐν γαστρὶ λαμβάνοντα, ἔθηκεν Ἰακὼβ „τὰς ῥάβδους ἐναντίον τῶν προβάτων ἐν ταῖς ληνοῖς „τοῦ

† ἄλ. τὸ λευκόν.

† ἄλ. ἔστησεν.

τοῦ ἐγκισσῆσαι αὐτὰ κατὰ τὰς ῥάβδους. ἡνίκα δ᾽ ἂν ἔτικτε τὰ πρόβατα, οὐκ ἐτίθει. ἐγένετο δὲ τὰ ἄσημα τοῦ Λάβαν, τὰ δὲ ἐπίσημα τοῦ Ἰακώβ. καὶ ἐπλούτησεν ὁ ἄνθρωπος σφόδρα σφόδρα. ποιμενικῆς μὲν οὖν ἐπιστήμης τὸ εἰδέναι φαμὲν, ὅτι τοῖς ὁρωμένοις τὰ ἐμφερῆ πάντων τι καὶ τελείως ἀποτίκτοιεν ἂν οἶές τε καὶ αἶγες, καὶ τοῖς τῶν παραπιπτόντων χρώμασι γένοιτ᾽ ἂν ὁμοειδῆ τὰ ἐξ αὐτῶν, εἰ ἐν τῷ κισσᾶν θεάσαιτο. ἔοικε δέ πως φύσιν τοῖς τὸ χρῆμα κατορθοῦσα νόμοις. ἄρρητα δὲ τὰ τοιαῦτα παντελῶς, καὶ ταῖς ἡμετέραις ἐννοίαις ἄστιβῆ. ἀπόλεκτα δὲ τὰ σποδοειδῆ καὶ κατερραμμένα κατὰ θείαν ἐμφάνειαν ἐποιεῖτο πάλιν ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ. ἔφη γάρ που πρὸς Λείαν τε καὶ Ῥαχήλ· καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἐνεκίσσων τὰ πρόβατα ἐν γαστρὶ λαμβάνοντα. καὶ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου ἐν τῷ ὕπνῳ. καὶ ἰδοὺ οἱ τράγοι καὶ οἱ κριοὶ ἀναβαίνοντες ἦσαν ἐπὶ τὰς αἶγας καὶ τὰ πρόβατα, διάλευκοι καὶ ποικίλοι, καὶ σποδοειδεῖς ῥαντοί. καὶ εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ καθ᾽ ὕπνον, Ἰακώβ. ἐγὼ δὲ εἶπα, τί ἐστι; καὶ εἶπεν· ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε τοὺς τράγους, καὶ τοὺς κριοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας διαλεύκους, καὶ ποικίλους, καὶ σποδοειδεῖς ῥαντούς. ταυτὶ μὲν οὖν φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ἀλλὰ φέρε τῆς ἱστορίας τὸ χθαμαλὸν ὑποτρέχοντες, ἀναβαίνωμεν ἐπὶ τὰ πνευματικά. ῥάβδος ἡμῖν αἰνιγματωδῶς ἐπιγράφεται πάλιν τὸν Ἐμμανουήλ. ὠνόμασται γὰρ ὧδί παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. Ἡσαΐας μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος· καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος, φησὶν, ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται. πρὸς δέ γε τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεὸν, τὸ τῶν πιστευόντων πρόσωπον ὑποδὺς ὁ θεσπέσιος ἡμῖν ἀνεφώνησε Δαβίδ· ἡ ῥάβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου, αὐταί με παρεκάλεσαν. παρακεκλήμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, καὶ αὐτὸν ἔρεισμα πεποιήμεθα. γέγραπται γὰρ, ὅτι ὑπερστηρίζει τοὺς δικαίους ὁ κύριος. ἡμῖν οὖν τράγοις λογικοῖς θρέμμασι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ῥάβδον ὥσπερ τινὰ παρατίθησι ἑαυτὸν ὁ Χριστός. ῥάβδον δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ στυρακίνην καὶ καρυΐνην καὶ ὡς ἐκ πλατάνου. φυτὸν δὲ καὶ τοῦτο τῶν εἰς ὀρθότητα μεμαρτυρημένων· καὶ θανάτου μὲν ἡ στυρακίνη σημεῖον. ἀρώμασι τὸ τεθνηκὸς θεραπεύεται σῶμα. ἀρωμάτων δὲ ἥδιστον ὁ στύραξ. ἀπέθανεν δὲ δι᾽ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, καὶ ἐτάφη κατὰ τὰς γραφάς. καρυΐνη δὲ, ἐγρηγόρσεώς τε καὶ ἀϋπνίας. ἐνεργεῖ γὰρ ἐν ἡμῖν τὰ τοιάδε φύσεως. ἐγήγερται δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστός. οὐ γὰρ γέγονε κάτοχος ταῖς ᾅδου πύλαις, οὔτι μὲν εἰς ἅπαν ἥλω τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς. ἡ ἐκ πλατάνου δὲ πάλιν ὑπεμφαίνειν ἔοικε τὴν εἰς ὕψος τε καὶ πρὸς τὸν ἄνω δρόμον, τουτέστι, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν τοῦ Χριστοῦ. εὐφυὲς γὰρ ξύλον καὶ τῶν ἄγαν εὐμηκεστάτων ἡ πλάτανος. ὑψώθη δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός. ἔφη γὰρ ὁ Πέτρος περὶ αὐτοῦ· τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ θεοῦ ὑψωθείς,

conciperent ipsa secundùm virgas. Quando autem pariebant oues, non ponebat. Facta sunt autem non signata Laban, at signata Iacob. Et ditatus est homo valdè nimis. Pastoritiæ igitur scientiæ est scire inquam, quòd oues & capræ similes planè fœtus iis rebus, quas vidissent, parerent, & obiectorum, quæ earum visui, dum conciperent, occurrerent, colores per se ferrent. Videtur autem id naturali quadam lege contingere. At verò huiusmodi nullis verbis explicari possunt, neq; mentis nostræ acies eò pertingit. Iacob verò diuinus rursus cinerata & aspersa iuxta visionem diuinam delegit. Dixit enim alibi ad Liam & Rachel: *Et factum est quando conceperunt vtero oues, & vidi oculis meis in somno, & ecce hirci & arietes erant ascendentes super oues & capras, subalbi & varij cineratiq; & respersi. & dixit mihi angelus Dei in somno: Iacob. & respondi, Quid est? & dixit mihi: Respice oculis tuis, & vide hircos & arietes ascendentes super oues & capras subalbos, varios, cineratos & sparsos.* Hæc igitur ait sacra Scriptura. Ceterùm age prætermisso humili historiæ sensu, ad spiritualia conscendamus. Virga nobis figuratè adumbrauit denuò Emmanuelem. Ita enim in Scripturis vocatus est. *Et egredietur virga*, inquit diuinus Isaias, *ex radice Iesse, & flos ex radice orietur.* Ad cælestem verò Patrem ac Deum, induta persona credentium, diuinus Dauid exclamat: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Solatium enim adepti sumus in CHRISTO, & ipsum columē nostrum fecimus. Scriptū est enim: *Confirmabit iustos Dominus.* Nobis itaq; capris rationalibus gregibus per vniuersum orbem terrarum, atque in toto mundo, virgam quodammodo quandam CHRISTVS seipsum proponit. Virgam autem non simpliciter, sed populeam, & nuceam ac veluti ex platano. Arbor verò hæc in rectitudinis testimonium ponitur. Populea verò, mortis signum est. Aromatibus enim mortuorum corpus curatur; suauissimum autem aromatum est, styracinum. mortuus verò est propter nos CHRISTVS, & sepultus, iuxta Scripturas. Virga verò nucea vigilantiæ est signum. Tale enim quid naturaliter in nobis operatur; excitatus autem est pro nobis CHRISTVS: neque enim portis inferni detineri potuit, neque verò in vniuersum mortis vinculis fuit obstrictus. Porrò virga ex platano cursum in altum ac sublime significat, hoc est, CHRISTI in cælum ascensionem. Procera enim in primis arbor atque alta est platanus. Exaltatus autem est à Patre Filius. Sic enim de ipso Petrus: *Dextra igitur Dei exaltatus:*

Gen. 31.10.

Virga typus CHRISTI.

Isaia 11. 1.
Actor. 13. 23

Psal. 22. 4.

Psal. 36. 17.

Virga populea & nucea quid significent

Ioan. 19. 46.

Virga nucea vigilantiæ signum.

Virga ex platano ascensum in cælum significat.

Actor. 2. 33.

Philip. 2. 9

Nec non Paulus, *superexaltatum* ipsum ait, & *accepisse nomen quod est super omne nomen*; idque vt ab omnibus adoretur. Si quis autem velit, alium etiam sensum huic arbori tribuere potest. Quomodo? Qui enim nominum etymologias curiosè inquirunt, *platanum* à latitudine foliorum dici volunt. Dilatamur autem etiam nos per fidem & amorem, tantùm-non adhærentes CHRISTO. Angusta enim lex admodum est, & stricta idololatrarum mens. Idcirco etiam gregi ex Gentibus Deus inclamauit per vocem Prophetæ: *Discite audire angustiati*. Paulus verò Corinthijs ad veterem errorem redire volentibus post fidei latitudinem, scribit dicens: *Os nostrum apertum est ad vos, ô Corinthij: cor nostrum dilatatum. Ne angustiamini in nobis: angustiamini autem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remunerationem, (tanquam filijs dico) dilatamini & vos. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conuentio* CHRISTI *ad Belial*. Porrò Psalmista alibi ad ipsum Emmanuelē legis angustiam taxans ait: *Latum mandatum tuum nimis*. Et rursus: *Viam mandatorum tuorum cucurri, quando dilatasti cor meum*. Præterea: *Et ingressus sum in latitudine, quia iustificationes tuas exquisiui*. Quòd verò virga nucea, vt modò dixi, vigilantiæ naturaliter sit causa, & somnum auertat, Deus ipse testatur ad prophetam Ieremiam dicens: *Quid tu vides Ieremia? & dixi, inquit, Virgam nuceam. Et dixit Dominus ad me: Rectè vidisti. Quia vigilaui ego super verba mea, vt faciam ea*. Idcirco veluti in specie virgæ intellectus, seipsum quodāmodo nobis proponit CHRISTVS, vt mortuum & suscitatum, atque in cælos exaltatum, & dilatantem spiritaliter eorum qui ipsum suscipiunt cor. Ceterùm vbinam posuit virgas Iacob? In canalibus concharum aquæ. Canales verò rursum, in quibus adaquatur rationalis grex, hoc est, nos, intelligantur scripta Moysis, & propheticæ prædicationes, quæ nobis supernum atque à Deo sermonem tantùm-non scaturiunt. Scriptum est enim: *Haurietis aquam cum gaudio de fontibus Saluatoris*. Illic Emmanuelē reperiemus virgam potentiæ, & veluti in morte propter nos, atque primogenitum è mortuis, & exaltatum in gloria, ac dilatantem credentes, vt modò dixi. Omnis enim sanctorum prophetarum sermo, nec non Moysis CHRISTI mysterium innuunt. Idcirco & sapiens Paulus ait: *Finis prophetarum ac legis* CHRISTVS. Ceterùm decorticauit Iacob virgas cortices al-

Isaiæ 28. 10. secundum LXX.

2. Cor. 6. 11.

Psal. 118. 96. & 32.

Psal. 118. 45.

Ierem. 1. 11.

Canales scripta Moysis & prophetarum

Isaiæ 12. 3.

Rom 10.

καὶ ὁ Παῦλος ὑπερυψῶσθαί φησιν αὐτὸν, „ καὶ λαβεῖν τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ τὴν „ παρὰ πάντων προσκύνησιν. εἰ δέ τις βούλοιτο καὶ καθ᾽ ἕτερόν τινα νοῦν ἐκλήψεται τὸ φυτόν. καὶ τίς ὁ τρόπος; οἱ περὶ τὰς τῶν ὀνομάτων ἐτυμολογίας περίεργοι, διὰ τὸ λίαν εὐρύνεσθαι τῷ ξύλῳ τὸ πέταλον, † ταύτῃ τοι καὶ πλάτανον ὠνομάσθαι φησίν. πλατυνόμεθα γὰρ καὶ ἡμεῖς διὰ πίστεως καὶ ἀγάπης μονονουχὶ περιφύντες Χριστῷ. στενὸς γὰρ ὁ νόμος λίαν καὶ τεθλιμμένος τῶν εἰδωλολατρούντων ὁ νοῦς. καὶ γοῦν ταῖς μὲν ἐξ ἐθνῶν ἀγέλαις ἐπιφωνεῖ θεὸς διὰ προφήτου φωνῆς· μάθετε ἀκούειν στενοχωρούμενοι. „ Κορινθίοις δὲ ὁ Παῦλος ὑπονοστεῖν ἐλομένοις ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πλάνησιν μετὰ τὸ ἐν πίστει πλάτος ἐπιστέλλει λέγων. τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται. οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν σπλάγχνοις ὑμῶν. τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν, ὡς τέκνοις λέγω. πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς, μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; καὶ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαλ; καὶ μὴν ὁ ψαλμῳδὸς πρὸς αὐτὸν ἐν πνεύματί που φησὶ τὸν Ἐμμανουὴλ, τὴν τοῦ νόμου στενότητα διασύρων. πλατεῖα ἡ ἐντολή σου σφόδρα. καὶ πάλιν· ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου. πρὸς τοῦτο ἔτι· καὶ ἐπορευόμην ἐν πλατυσμῷ, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐξεζήτησα. ὅτι δὲ καὶ ἡ ῥάβδος ἡ καρυΐνη, καθάπερ ἔναγχος ἔφην, ἀϋπνίας ἐστὶν ἐμποιητικὴ φύσις, λέγοντος θεοῦ πρὸς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν, τί σὺ ὁρᾷς, Ἱερεμία; καὶ εἶπα, φησί, βακτηρίαν καρυΐνην. καὶ εἶπεν κύριος πρὸς με, „ καλῶς ἑώρακας, διότι ἐγρήγορα ἐγὼ ἐπὶ τοὺς „ λόγους μου τοῦ ποιῆσαι αὐτούς. οὐκοῦν ὡς ἐν εἴδει τῆς ῥάβδου νοούμενος ἑαυτὸν ἡμῖν ὥσπερ παρατίθησιν ὁ Χριστὸς, ὡς τεθνεῶτα, καὶ ἐγηγερμένον, καὶ εἰς οὐρανοὺς ὑψούμενον, κατευρύνοντά τε διὰ τοῦ πνεύματος νοητῶς τὰς τῶν δεχομένων αὐτὸν καρδίας. ἀλλά που τὰς ῥάβδους τέθεικεν ὁ Ἰακώβ; ἐν τοῖς ληνοῖς τῶν ποτιστηρίων. νοοῖντο δ᾽ ἂν πάλιν ληνοί τε καὶ ποτιστήρια τῆς λογικῆς ἀγέλης, τουτέστιν ἡμῶν, συγγραφὴ Μωσέως, καὶ τὰ προφητικὰ κηρύγματα, τὸν ἄνωθεν ἡμῖν καὶ παρὰ θεοῦ μονονουχὶ βρύοντα λόγον. γέγραπται γὰρ, ὅτι καὶ ἀντλήσετε ὕδωρ μετ᾽ „ εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. ἐκεῖ τὸν „ Ἐμμανουὴλ εὑρησόμεθα τὴν τῆς δυνάμεως ῥάβδον, καὶ ὡς ἐν θανάτῳ δι᾽ ἡμᾶς, καὶ πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν, καὶ ὑψούμενον ἐν δόξῃ, καὶ πλατύνοντα τοὺς πεπιστευκότας, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. σύμπας γὰρ ὥσπερ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, καὶ μήν τοι Μωσέως διενήνοχεν ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφὸς ἔφη Παῦλος, ὅτι τέλος νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός. πλὴν ἐλέπισεν Ἰακὼβ τὰς ῥάβδους λεπίσματα λευκά,

† ἀπὸ τοῦ πετάω καὶ πετάζω, pando, extendo. Eustath. in Odyss. τ. & Theophrast.

κα, περισύρων τὸ χλωρὸν· ἐκτίθων τε οὕτως ἐπ' αὐταῖς τὸ ποικίλον τὰ θρέμματα. περισύρει γὰρ ὥσπερ ὁ Χριστὸς τὴν τοῦ νόμου σκιὰν, καὶ προφητικῶν συγγραμμάτων τὸ οἱονεὶ κατακάλυμμα, λελευκασμένον δὲ οὕτω καὶ εὐκάτοπτον κομιοῦν τὸν ἐν αὐτοῖς ἡμῖν ἀποφαίνων λόγον, † ἐπῳδὴν ἀναφέρει πνευματικήν· μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀναπείθει κίτταν τῷ ἐκπεποικίλθαι θέλον εἰς ἀρετὴν, διφυᾶ πως αὐτὴν † ἐπιτηδεύοντας, ἔργῳ τέ φημι καὶ λόγῳ. καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι προφῆται τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων τὸ πρόσωπον ὑποτρέχοντες ἀνακεκράγασιν ἐναργῶς·
,, διὰ τὸν φόβον σου κύριε ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας σου. ἔφη δέ που καὶ πάλιν ἰδίως ὁ αὐτὸς μακάριος Ἡσαΐας· ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα. παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ. ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι, καὶ † ἀνταποδώσει. καὶ πάλιν· ἰδοὺ, κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων αὐτοῦ μετὰ κυρίας. ὡς ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, καὶ τῷ βραχίονι αὐτοῦ συνάξει ἄρνας, καὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλέσει. τουτέστι, παράκλησις ἔσται πνευματικὴ τοῖς ἤδη τὸν θεῖον ὠδίνουσι λόγον, ὡς ἐγκάρποις ἐσομένοις, καὶ ὅσον οὐδέπω μέλλουσι τεκεῖν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὰ αὐχήματα. καρπὸς γὰρ οὗτος ὁσίας τε καὶ ἀκιβδήλου ψυχῆς. ἀλλ' ἐποίησε, φησι, Ἰακὼβ ἑαυτῷ ποίμνια καταμόνας, καὶ οὐκ ἔμιξεν αὐτὰ εἰς τὰ πρόβατα Λάβαν. ἀσύμβατον γὰρ τῷ ἁγίῳ τὸ βέβηλον· τῷ καθαρῷ τὸ ῥυποῦν. καταμόνας δὲ οἱ τοῦ Χριστοῦ τὸ συναναφύρεσθαι τοῖς ἐν κόσμῳ παραιτούμενοι, καὶ φιλοσαρκίας ἁπάσης ἀπηλλαγμένοι, καὶ οὐκ ἄσημοι κατὰ τὸν βίον, γνω-
,, ριμώτατοι δὲ μᾶλλον ἐξ ἀρετῆς. ἐγένετο γὰρ, φησι, τὰ ἄσημα τοῦ Λάβαν· τὰ δὲ ἐπίσημα τοῦ Ἰακώβ. πλὴν οὐκ ἀφθόνητος ἦν Ἰακώβ. ἐπειδὴ γὰρ πλουτοῦντά τε καὶ εὐημεροῦντα τεθέανται, κατεδάκνοντο λίαν οἱ τούτου υἱοί. τοιγάρτοι καὶ ἀποδημεῖν ἐσκέπτετο, καὶ εἰς τὴν πατρῴαν ἑστίαν αὖθις ἀποφοιτᾶν. γέγραπται γὰρ, ὅτι καὶ ἐπλούτησεν
,, ὁ ἄνθρωπος σφόδρα. καὶ ἐγένοντο αὐτῷ κτήνη πολλὰ, καὶ βόες, καὶ παῖδες, καὶ παιδίσκαι, καὶ κάμηλοι, καὶ ὄνοι. ἤκουσε δὲ Ἰακὼβ τὰ ῥήματα τῶν υἱῶν Λάβαν λεγόντων· εἴληφεν Ἰακὼβ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ ἐκ τῶν τοῦ πατρὸς ἡμῶν

† ἐπ' ὠδῖνα φέρει.
† ἐπιτηδεύοντας.
† ἀνταποδώσει.

bas, circumuellens viride; atque ita conceperunt iuxta illas oues variegatos fœtus. Auellit enim quodammodo CHRISTVS legis vmbram, & propheticorum scriptorum veluti velamen, atque ita album pulchrumque aspectu in ipsis sermonem ostendens, ad spiritalem transfert cantum, ac tantùm-non vt picæ modo variegari velint ad virtutem persuadet, duplicem illam exercentes, opere inquam & sermone. Idcirco & diuini prophetæ eorum qui in fide iustificati sunt figuram præseferentes, apertè clamant: *Propter timorem tuum, Domine, in vtero accepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritũ salutis tuæ.* Idem etiam beatus Isaias alibi rursum propriè ait: *Confortate manus remissas, & genua dissoluta, consolamini pusillanimes mente: confortate ne timeatis. Ecce Deus noster iudicium retribuit, & retribuet.* Et rursum: *Ecce Deus cum robore venit, & brachium ipsius cum dominatione, vt pastor gubernabit ouile suum, & brachio suo in vnum adducet agnos, & prægnantes consolabitur:* hoc est, spiritalis consolatio erit ijs, qui iam diuinum sermonem parturiunt, vtpote fœcundis futuris, & iam iam parituris Euangelicæ vitæ gloriationes. Hic enim fructus est sanctæ incorruptæque animæ. Cæterùm fecisse refert sibi Iacob ouilia seorsim, & non miscuisse ea cum ouibus Laban. Nulla enim est societas sancto cum profano, puro cum sordido; separati verò sunt ij qui CHRISTI sunt, recusantes misceri cum iis qui in mundo sunt, atque ab omnibus carnalibus desideriis liberi sunt; nec verò non signati vitæ suæ ratione; at potiùs virtute sunt insigniti. † *Facta sunt enim*, inquit, *ea quæ signata non erant, Laban; signata verò Iacobi.* Atqui non caruit inuidia Iacob. postquam enim eum ditari, & prosperis rebus vti viderunt, inuiderunt ei vehementer filij Laban: quapropter etiam discedere cogitabat, atque in paternam reuerti domum. Scriptum est enim: *Et ditatus est homo valde, fueruntque ei pecora multa, & boues, & serui, & ancillæ, & cameli, & asini, & muli. Audiuit etiam Iacob verba filiorum Laban, dicentium: Tulit Iacob omnia quæ patris nostri, & de iis quæ patris nostri,*

Isaiæ 26.18. iuxta LXX.

Cap. 35.4. secundum LXX.

Isaiæ 40.10 vt in LXX.

Gen. 30. 42.
† Vulgata: quæ serotina erant, Laban; quæ primi temporis, Iacob.

Gen. 30. 43.

Gen. 31.1.

fecit omnem hanc gloriam, & vidit Iacob faciem Laban, & ecce non erat erga eum sicut heri & nudiustertius. Dixit autem Dominus ad Iacob: Reuertere in terram patris tui, & ad generationem tuam, & ero tecum. Mittens autem Iacob vocauit Liam & Rachel in agrum, vbi erant greges & ait illis: Video ego faciem patris vestri, quòd non est erga me, sicut heri & nudiustertius: Deus autē patris mei fuit mecū. Vos autem ipsæ scitis, quòd in omnibus viribus meis seruiui patri vestro, at pater vester decepit me, & mutauit mercedē † *decem agnorū.* Deinde ait: *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & dedit mihi illa.* Reuera enim ditauit nos Dominus noster Christus IESVS, in immensam multitudinē, congregans in mundo suos cultores: qui etiā splendidum mentis bonæ donarium seruitutis suæ sub ipso confessionem faciunt dicentes: *Nos autem populus pascuæ eius, & oues manus eius.* Ceterùm filij mundi hoc animo quieto non sustinent. Spoliatum verò quodammodo videntes suum patrē, & boni pastoris manum subire insignes præcipuè oues, variegatósque multiplici virtutum genere eos quià CHRISTO geniti sunt, obmurmurant dicentes: *Accepit Iacob omnia quæ patris nostri, atque ex patris nostri facultatibus fecit omnem hanc gloriam.* Neque verò mentiuntur. Verus enim est sermo. Adduxit enim CHRISTVS omnes qui in mundo sunt ad se, propriisque suis ouilibus includens credentium greges, diuitias habet Deo conuenientes, & gloriam præeminentem. ait enim alibi & ipse ad Patrem & Deum cælestem: *Omnia mea tua sunt, & tua mea, & glorificatus sum in eis.* Videamus autem & mercedem Iacobo datam: *Fuerunt ei,* ait, *pecora multa, & boues; serui & ancillæ, cameli & asini.* Videamus colligentē etiam CHRISTVM ex omni genere, vt scriptum est: *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti.* Admittit enim seruum, vt eum libertatis gloria illustrem reddat. Admittit eos qui sub lege sunt, veluti sanctos iam, & ad spiritale aptos sacrificium, quod per *ouem & bouem* significatur, vt ad Euangelicæ vitæ transferens splendorem, reddat sanctiores. Admittit

† Vulgata: Decem vicibus.

Psal. 94. 7.

Gen. 31. 1.

Ioan. 17. 10.

Gen. 30. 43.

Matt. 13. 47

CHRISTVS ex omni genere collegit ad se cultores.

πεποίηκε πᾶσαν τὴν δόξαν ταύτην. καὶ ,, εἶδεν Ἰακὼβ τὸ πρόσωπον Λάβαν. καὶ ,, ἰδοὺ οὐκ ἦν πρὸς αὐτὸν ὡς χθὲς καὶ τρί- ,, την ἡμέραν. εἶπε δὲ κύριος πρὸς Ἰα- ,, κώβ· ἀποστρέφου εἰς τὴν γῆν τοῦ πατρός σου, ,, καὶ εἰς τὴν γενεάν σου, καὶ ἔσομαι μετὰ σοῦ. ,, ἀποστείλας δὲ Ἰακὼβ ἐκάλεσε Ῥαχὴλ ,, καὶ Λείαν εἰς τὸ πεδίον οὗ τὰ ποίμνια. καὶ ,, εἶπεν αὐταῖς· ὁρῶ ἐγὼ τὸ πρόσωπον τοῦ πα- ,, τρὸς ὑμῶν, ὅτι οὐκ ἔστι πρὸς ἐμὲ ὡς χθὲς ,, καὶ τρίτην ἡμέραν. ὁ δὲ θεὸς τοῦ πατρός μου ,, ἦν μετ᾽ ἐμοῦ. καὶ αὐταὶ δὲ οἴδατε ὅτι ἐν πά- ,, σῃ τῇ ἰσχύϊ μου, δεδούλευκα τῷ πατρὶ ὑμῶν. ,, ὁ δὲ πατὴρ ὑμῶν παρεκρούσατό με, καὶ ,, ἤλλαξε τὸν μισθόν μου τῶν δέκα ἀμνάδων. ,, εἶτά φησιν, ὅτι καὶ ἀφείλετο ὁ θεὸς πάντα ,, τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ μοι ,, αὐτά. πεπλούτηκε γὰρ ἡμᾶς ἀληθῶς ὁ ,, κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς πληθὺν ἀμέτρητον, συναγείρων ἐν κόσμῳ τοὺς ἰδίους προσκυνητάς· οἳ καὶ διανοίας ἀγαθῆς ἀνάθημα λαμπρὸν τῆς ὑπ᾽ αὐτὸν δουλείας ποιοῦνται τὴν ὁμολογίαν λέγοντες· ἡμεῖς δὲ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβα- ,, τα χειρὸς αὐτοῦ. ἀλλ᾽ ἠρεμεῖν ἐπὶ τούτοις ,, οὐκ ἀνέχονται τὰ τοῦ κόσμου τέκνα. συλώμενον δὲ ὥσπερ ὁρῶντες τὸν ἑαυτῶν πατέρα, καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος ὑποτρέχοντες χεῖρα τὰ τῶν προβάτων ἐπισημότατα· καὶ ποικιλλομένους ταῖς πολυειδέσιν ἀρεταῖς τοὺς ὑπὸ Χριστοῦ γεννωμένους, τονθορύζουσι λέγοντες. εἴληφεν Ἰακὼβ πάντα ,, τὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ ἐκ τῶν τοῦ πατρὸς ,, ἡμῶν πεποίηκε πᾶσαν τὴν δόξαν ταύτην. ,, καὶ ψευδοεποῦσιν οὐδαμῶς. ἀληθὴς γὰρ ὁ λόγος. συνεκόμισε γὰρ ἅπαντας εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐν κόσμῳ Χριστὸς, ἐνσηκασάμενος τε ταῖς ἰδίαις αὐλαῖς τὰς τῶν πιστευσάντων ἀγέλας, πλοῦτον ἔχει τὸν θεοπρεπῆ καὶ δόξαν ἐξῃρημένην. ἔφη γάρ που καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· ὅτι πάντα τὰ ,, ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά, καὶ δεδόξασμαι ἐν ,, αὐτοῖς. ἴδωμεν δὲ καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰακὼβ τὸν μι- ,, σθόν. ἐγένοντο δὲ αὐτῷ φησὶ κτήνη πολλὰ καὶ βόες· παῖδές τε καὶ παιδίσκαι· κάμηλοι καὶ ὄνοι. ὁρᾷς συναγείροντα καὶ τὸν Χριστὸν ἐκ παντὸς γένους, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὁμοία ,, ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βλη- ,, θείσῃ ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐκ παντὸς γένους ,, συναγαγούσῃ. δέχεται γὰρ τὸν δοῦλον, ἵνα τοῖς ,, εἰς ἐλευθερίαν αὐχήμασιν ἀποφήνῃ λαμπρόν. δέχεται τοὺς ὑπὸ νόμον ὡς ἱεροὺς ἤδη καὶ εἰς θυσίαν ἐπιτηδείους τὴν πνευματικήν, ὡς ἐν οἰὸς τάξει καὶ βοὸς· ἵνα μεταστήσας εἰς φαιδρότητα πολιτείας εὐαγγελικῆς, ἱερωτέρους ἐργάσηται. δέχεται δὲ

δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀνίερόν τι καὶ ἀκάθαρτον γένος· ὡς ἐν τάξει καμήλου καὶ μὲν τοι καὶ ὄνου. ἵνα τῆς πολυθέου πλάνης τὸν ῥύπον ἐκτήξας, καθαρούς τε καὶ ἡγνισμένους τοῖς τῶν ἁγίων συνάψῃ χοροῖς. κεκινημένων δὴ οὖν εἰς φθόνον τῶν Λαβὰν υἱῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λάβαν, ἀμειδῆ τι καὶ σκυθρωπάζουσαν καὶ βασκανίας οὐκ ἐλευθέραν τὴν ὀφρὺν ἀποφαίνοντος. οὐ γὰρ ἦν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, φησὶ, καθὼς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. ἐπανήκειν εἰς τὰ οἰκεῖα τῷ Ἰακὼβ ἐνετέλλετο θεός. ὁ δὲ τὰ γύναια μεταπέμπεται Λείαν τέ φημι καὶ Ῥαχὴλ, καὶ τὴν μὲν τοῦ πατρὸς ἀδικίαν ἀφηγεῖται σαφῶς. προστίθησι δὲ, ὅτι ἀφείλετο ὁ θεὸς πάντα τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ μοι αὐτά. καὶ ἀποκριθεῖσα Ῥαχὴλ καὶ Λεία εἶπον αὐτῷ· μὴ ἔστι μερὶς ἡμῖν, ἢ κληρονομία ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν; οὐχ ὡς αἱ ἀλλότριαι λελογίσμεθα αὐτῷ; πέπρακε γὰρ ἡμᾶς, καὶ κατέφαγε καταβρώσει τὸ ἀργύριον ἡμῶν. πάντα τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν ἣν ἀφείλετο ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἡμῖν ἔσται καὶ τοῖς τέκνοις ἡμῶν. νῦν οὖν ὅσα εἴρηκέ σοι ὁ θεός σου ποίει. κατασυγνάζοντος γὰρ ἐπὶ Χριστῷ τοῦ κόσμου, καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων, παράκλησις ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστι παρὰ πατρὸς, ταῖς τοῦ Σωτῆρος δίδοται νύμφαις, φημὶ δὴ ταῖς ἐκκλησίαις. πλὴν ἡ παράκλησις, δι᾽ υἱοῦ διαπορθμεύοντος ὥσπερ ἡμῖν τοὺς παρὰ πατρὸς λόγους. ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. ἄθρει γὰρ ὅπως προσλαλεῖ μὲν ὁ θεὸς τῷ Ἰακὼβ, ὁ δὲ, ταῖς αὐτοῦ νύμφαις, Λείᾳ τέ φημι καὶ Ῥαχήλ. ὁ δὲ τῆς παρακλήσεως λόγος ἦν, τὸ δεῖν ἀπαίρειν αὐτὰς ἅμα τῷ ἰδίῳ νυμφίῳ τῆς τοῦ πατρὸς ἑστίας. οὕτω καὶ ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς ἐν πνεύματι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν φησί. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. ὅτι αὐτός ἐστι κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. οὐκοῦν τὰ παρὰ θεοῦ ταῖς αὐτοῦ νύμφαις λελάληκεν ὁ Ἰακώβ. καὶ τίς ἦν ὁ λόγος; μέμψις κατὰ τοῦ Λάβαν· ὡς εἴη μὲν ἄδικός τε καὶ πονηρὸς καὶ βραδὺς εἰς ἔκτισιν, ὧν ἂν ὀφλοίη μισθῶν. γράφεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπὶ πολλῇ λίαν ἀναισθησίᾳ τὸν κόσμον ἀποτιννύειν οὐκ ἀνεχόμενον ὡς δεσπότῃ τὰ χαριστήρια, καὶ ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει καὶ μι-

præterea profanum atque impurum genus, quod per camelum & asinum significatur, vt sordibus absumptis erroris de pluralitate deorum puros mundosque sanctorum cœtui coniungat. Motis itaque ad inuidiam filiis Laban, atque adeò ipso Laban, toruumque nec inuidia liberum vultum præ se ferente (*non enim erat*, inquit, *facies eius sicut heri & nudiustertius*) Gen. 31. 2. Deus Iacob, vt in terram suam reuerteretur, præcepit; qui accersiuit vxores suas, Liam nimirum & Rachel, ac patris quidem iniurias iis apertè explicat: Adiecit verò, *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & mihi ea dedit. Respondensque Rachel & Lia, dixerunt ei:* Gen. 31. 14. *Nunquid est nobis adhuc pars hereditatis in domo patris nostri? num quasi alienæ reputatæ sumus ei? vendidit enim nos, & deuorauit deuoratione argentum nostrum. Omnes diuitias, & gloriam quam abstulit Deus patris nostri, nobis erit & liberis nostris. Nunc ergo quæcunque dixit tibi Deus, agito.* Mœsto enim mundo super CHRISTO, eiusque filiis, consolatio supernè atque ex cælo (hoc est à Patre) data est sponsis Saluatoris, id est Ecclesiis. Cæterùm consolatio fuit per Filium transvehentem nobis quodammodo sermones à Patre. Quem enim Deus misit verba Dei loquitur, iuxta Ioannis vocē. Animaduerte enim quo pacto alloquutus quidem sit Deus Iacobum: ille verò sponsas suas, Liam inquam & Rachelē. Consolationis autem ratio erat, oportere eas discedere cum suo sponso à domo paterna. Ita etiam beatus Psalmista in spiritu ad Ecclesiam ait: Psal. 44. 11. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populi tui, & domus patris tui. Quia concupiuit rex pulcritudinem tuam, quoniā ipse est Dominus tuus, & adorabis eum.* Igitur quæ à Deo acceperat Iacob, ea sponsis suis loquutus est. Quisnam autem erat sermo? querela de Laban, quòd nimirum iniquus esset ac malus, & tardus mercedis, quam debebat, compensator. Incusat autem etiam CHRISTVS mundum ingentis vecordiæ, quòd Domino gratias pro beneficiis acceptis persoluere nollet, ac veluti debitum siue mer-

fecit omnem hanc gloriam, & vidit Iacob faciem Laban, & ecce non erat erga eum sicut heri & nudiustertius. Dixit autem Dominus ad Iacob: Reuertere in terram patris tui, & ad generationem tuam, & ero tecum. Mittens autem Iacob vocauit Liam & Rachel in agrum, vbi erant greges & ait illis: Video ego faciem patris vestri, quòd non est erga me, sicut heri & nudiustertius: Deus autē patris mei fuit mecū. Vos autem ipsæ scitis, quòd in omnibus viribus meis seruiui patri vestro, at pater vester decepit me, & mutauit mercedē † decem agnorū. Deinde ait: *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & dedit mihi illa.* Reuera enim ditauit nos Dominus noster Christus IESVS, in immensam multitudinē, congregans in mundo suos cultores: qui etiā splendidum mentis bonæ donarium seruitutis suæ sub ipso confessionem faciunt dicentes: *Nos autem populus pascuæ eius, & oues manus eius.* Ceterùm filij mundi hoc animo quieto non sustinent. Spoliatum verò quodammodo videntes suum patrē, & boni pastoris manum subire insignes præcipuè oues, variegatosque multiplici virtutum genere eos qui à CHRISTO geniti sunt, obmurmurant dicentes: *Accepit Iacob omnia quæ patris nostri, atque ex patris nostri facultatibus fecit omnem hanc gloriam.* Neque verò mentiuntur. Verus enim est sermo. Adduxit enim CHRISTVS omnes qui in mundo sunt ad se, propriisque suis ouilibus includens credentium greges, diuitias habet Deo conuenientes, & gloriam præeminentem. ait enim alibi & ipse ad Patrem & Deum cælestem: *Omnia mea tua sunt, & tua mea, & glorificatus sum in eis.* Videamus autem & mercedem Iacobo datam: *Fuerunt ei,* ait, *pecora multa, & boues; serui & ancillæ, cameli & asini.* Videamus colligentē etiam CHRISTVM ex omni genere, vt scriptum est: *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare; & ex omni genere piscium congreganti.* Admittit enim seruum, vt eum libertatis gloria illustrem reddat. Admittit eos qui sub lege sunt, veluti sanctos iam, & ad spiritale aptos sacrificium, quod per *ouem & bouem* significatur, vt ad Euangelicæ vitæ transferens splendorem, reddat sanctiores. Admittit

† Vulgata: Decem vicibus.

Psal. 94. 7.

Gen. 31. 1.

Ioan. 17. 10.

Gen. 30. 43.

Matt. 13. 47

CHRISTVS ex omni genere collegit ad se cultores.

πεποίηκε πᾶσαν τὴν δόξαν ταύτην. καὶ εἶδεν Ἰακὼβ τὸ πρόσωπον Λάβαν. καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν πρὸς αὐτὸν ὡς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. εἶπε δὲ κύριος πρὸς Ἰακὼβ· ἀποστρέφου εἰς τὴν γῆν τοῦ πατρός σου, καὶ εἰς τὴν γενεάν σου, καὶ ἔσομαι μετὰ σοῦ. ἀποστείλας δὲ Ἰακὼβ ἐκάλεσε Ῥαχὴλ καὶ Λείαν εἰς τὸ πεδίον οὗ τὰ ποίμνια. καὶ εἶπεν αὐταῖς· ὁρῶ ἐγὼ τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ὅτι οὐκ ἔστι πρὸς ἐμὲ ὡς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. ὁ δὲ θεὸς τοῦ πατρός μου ἦν μετ᾽ ἐμοῦ. καὶ αὐταὶ δὲ οἴδατε ὅτι ἐν πάσῃ τῇ ἰσχύϊ μου δεδούλευκα τῷ πατρὶ ὑμῶν. ὁ δὲ πατὴρ ὑμῶν παρεκρούσατό με, καὶ ἤλλαξε τὸν μισθόν μου τῶν δέκα ἀμνάδων. εἶτά φησι, ὅτι καὶ ἀφείλετο ὁ θεὸς πάντα τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ μοι αὐτά. πεπλούτηκε ἡμᾶς γὰρ ἀληθῶς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς πληθὺν ἀμέτρητον, συναγείρων ἐν κόσμῳ τοὺς ἰδίους προσκυνητάς· οἳ καὶ διανοίας ἀγαθῆς ἀνάθημα λαμπρὸν τὸ ὑπ᾽ αὐτὸν δουλείας ποιοῦνται τὴν ὁμολογίαν λέγοντες· ἡμεῖς δὲ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ. ἀλλ᾽ ἠρεμεῖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἀνέχονται τὰ τοῦ κόσμου τέκνα. συλώμενον δὲ ὥσπερ ὁρῶντες τὸν ἑαυτῶν πατέρα, καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος ὑποτρέχοντες χεῖρα τὰ τῶν προβάτων ἐπισημότατα· καὶ ποικιλλομένους ταῖς πολυειδέσιν ἀρεταῖς τοὺς ὑπὸ Χριστῷ γεννωμένους, τονθορύζουσι λέγοντες. εἴληφεν Ἰακὼβ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ ἐκ τῶν τοῦ πατρὸς ἡμῶν πεποίηκε πᾶσαν τὴν δόξαν ταύτην. καὶ ψευδοεποῦσιν οὐδαμῶς. ἀληθὴς γὰρ ὁ λόγος. συνεκόμισε γὰρ ἅπαντας εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐν κόσμῳ Χριστὸς, ἐνσηκασάμενός τε ταῖς ἰδίαις αὐλαῖς τὰς τῶν πιστευόντων ἀγέλας, πλοῦτον ἔχει τὸν θεοπρεπῆ καὶ δόξαν ἐξῃρημένην. ἔφη γάρ που καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· ὅτι πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. ἴδωμεν δὲ καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰακὼβ τὸν μισθόν. ἐγένοντο δὲ αὐτῷ φησὶ κτήνη πολλὰ καὶ βόες· παῖδές τε καὶ παιδίσκαι· κάμηλοι καὶ ὄνοι. ὁρᾷς συναγείροντα καὶ τὸν Χριστὸν ἐκ παντὸς γένους, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ. δέχεται γὰρ τὸν δοῦλον, ἵνα τοῖς εἰς ἐλευθερίαν αὐχήμασιν ἀποφήνῃ λαμπρόν. δέχεται τοὺς ὑπὸ νόμον ὡς ἱεροὺς ἤδη καὶ εἰς θυσίαν ἐπιτηδείους τὴν πνευματικὴν, ὡς ἐν οἰὸς τάξει καὶ βοὸς ἵνα μεταστήσας εἰς φαιδρότητα πολιτείας εὐαγγελικῆς, ἱερωτέρους ἐργάσηται. δέχεται

δὲ

δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀνίερόν τε καὶ ἀκάθαρτον γένος· ὡς ἐν τάξει καμήλου καὶ μὴν καὶ ὄνου, ἵνα τῆς πολυθέου πλάνης τὸν ῥύπον ἐκτήξας, καθαρούς τε καὶ ἡγνισμένους τοῖς τῶν ἁγίων συνάψῃ χοροῖς. κεκινημένων δὴ οὖν εἰς φθόνον τῶν Λαβὰν υἱῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λάβαν, ἀμειδῆ τε καὶ σκυθρωπάζουσαν καὶ βασκανίας οὐκ ἐλευθέραν τὴν ὀφρὺν ἀποφαίνοντος. οὐ γὰρ ἦν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, φησὶ, καθὼς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. ἐπανήκειν εἰς τὰ οἰκεῖα τῷ Ἰακὼβ ἐνετέλλετο θεός. ὁ δὲ τὰ γύναια μεταπέμπεται Λείαν τέ φημι καὶ Ῥαχὴλ, καὶ τὴν μὲν τοῦ πατρὸς ἀδικίαν ἀφηγεῖται σαφῶς. προστίθησι δὲ, ὅτι ἀφείλετο ὁ θεὸς „ πάντα τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ „ μοι αὐτά. καὶ ἀποκριθεῖσα Ῥαχὴλ „ καὶ Λεία εἶπον αὐτῷ· μὴ ἔστι μερὶς ἡμῖν, „ ἢ κληρονομία ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς ἡ„μῶν; οὐχ ὡς αἱ ἀλλότριαι λελογίσμεθα „ αὐτῷ; πέπρακε γὰρ ἡμᾶς, καὶ κατέφαγε „ καταβρώσει τὸ ἀργύριον ἡμῶν. πάντα „ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν ἣν ἀφείλετο „ ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἡμῖν ἔσται καὶ „ τοῖς τέκνοις ἡμῶν. νῦν οὖν ὅσα εἴρηκέ σοι ὁ „ θεός σου ποίει. κατασυγνάζοντος γὰρ ἐπὶ Χριστῷ τοῦ κόσμου, καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων, παράκλησις ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστι παρὰ πατρὸς, ταῖς τοῦ Σωτῆρος δίδοται νύμφαις, φημὶ δὴ ταῖς ἐκκλησίαις. πλὴν ἡ παράκλησις, δι' υἱοῦ διαπορθμεύοντος ὥσπερ ἡμῖν τοὺς παρὰ πατρὸς λόγους. ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. ἄθρει γὰρ ὅπως προσλαλεῖ μὲν ὁ θεὸς τῷ Ἰακώβ, ὁ δὲ, ταῖς αὐτοῦ νύμφαις, Λεία τέ φημι καὶ Ῥαχήλ. ὁ δὲ τῆς παρακλήσεως λόγος ἦν, τὸ δεῖν ἀπαίρειν αὐτὰς ἅμα τῷ ἰδί[●] νυμφίῳ τῆς τοῦ πατρὸς ἑστίας. οὕτω καὶ ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς ἐν πνεύματι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν φησί. „ ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ „ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, „ καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. ὅτι ἐπεθύμησεν „ ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. ὅτι αὐτός ἐστι „ κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. οὐκοῦν τὰ παρὰ θεοῦ ταῖς αὐτοῦ νύμφαις λελάληκεν ὁ Ἰακώβ. καὶ τίς ἦν ὁ λόγος; μέμψις κατὰ τοῦ Λάβαν· ὡς εἴη μὲν ἄδικός τε καὶ πονηρὸς καὶ βραδὺς εἰς ἔκτισιν, ὧν ἂν ὀφλοίη μισθῶν. γράφεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπὶ πολλῇ λίαν ἀναισθησίᾳ τὸν κόσμον ἀποτιννύειν οὐκ ἀνεχόμενον ὡς δεσπότῃ τὰ χαριστήρια, καὶ ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει καὶ μι-

præterea profanum atque impurum genus, quod per camelum & asinum significatur, vt sordibus absumptis erroris de pluralitate deorum puros mundosque sanctorum cœtui coniungat. Motis itaque ad inuidiam filiis Laban, atque adeò ipso Laban, toruumque nec inuidia liberum vultum præ se ferente (*non enim erat*, inquit, *facies eius sicut heri & nudiustertius*) Deus Iacob, vt in terram suam reuerteretur, præcepit; qui accersiuit vxores suas, Liam nimirum & Rachel, ac patris quidem iniurias iis apertè explicat: Adiecit verò, *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & mihi ea dedit. Respondensque Rachel & Lia, dixerunt ei: Nunquid est nobis adhuc pars hereditatis in domo patris nostri? num quasi alienæ reputatæ sumus ei? vendidit enim nos, & deuorauit deuoratione argentum nostrum. Omnes diuitias, & gloriam quam abstulit Deus patris nostri, nobis erit & liberis nostris. Nunc ergo quæcunque dixit tibi Deus, agito.* Mœsto enim mundo super CHRISTO, eiusque filiis, consolatio supernè atque ex cælo (hoc est à Patre) data est sponsis Saluatoris, id est Ecclesiis. Ceterùm consolatio fuit per Filium transvehentem nobis quodammodo sermones à Patre. Quem enim Deus misit verba Dei loquitur, iuxta Ioannis vocẽ. Animaduerte enim quo pacto alloquutus quidem sit Deus Iacobum: ille verò sponsas suas, Liam inquam & Rachelẽ. Consolationis autem ratio erat, oportere eas discedere cum suo sponso à domo paterna. Ita etiam beatus Psalmista in spiritu ad Ecclesiam ait: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populi tui, & domus patris tui. Quia concupiuit rex pulcritudinem tuam, quoniã ipse est Dominus tuus, & adorabis eum.* Igitur quæ à Deo acceperat Iacob, ea sponsis suis loquutus est. Quisnam autem erat sermo? querela de Laban, quòd nimirum iniquus esset ac malus, & tardus mercedis, quam debebat, compensator. Incusat autem etiam CHRISTVS mundum ingentis vecordiæ, quòd Domino gratias pro beneficiis acceptis persoluere nollet, ac veluti debitum siue mer-

Gen. 31. 2.

Gen. 31. 14.

Psal. 44. 11

fecit omnem hanc gloriam, & vidit Iacob faciem Laban, & ecce non erat erga eum sicut heri & nudiustertius. Dixit autem Dominus ad Iacob: Reuertere in terram patris tui, & ad generationem tuam, & ero tecum. Mittens autem Iacob vocauit Liam & Rachel in agrum, vbi erant greges & ait illis: Video ego faciem patris vestri, quòd non est erga me, sicut heri & nudiustertius: Deus autē patris mei fuit mecū. Vos autem ipsæ scitis, quòd in omnibus viribus meis seruiui patri vestro, at pater vester decepit me, & mutauit mercedē † *decem agnorū.* Deinde ait: *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & dedit mihi illa.* Reuera enim ditauit nos Dominus noster Christus IESVS, in immensam multitudinē, congregans in mundo suos cultores: qui etiā splendidum mentis bonæ donarium seruitutis suæ sub ipso confessionem faciunt dicentes: *Nos autem populus pascua eius, & oues manus eius.* Ceterùm filij mundi hoc animo quieto non sustinent. Spoliatum verò quodammodo videntes suum patrē, & boni pastoris manum subire insignes præcipuè oues, variegatosque multiplici virtutum genere eos quià CHRISTO geniti sunt, obmurmurant dicentes: *Accepit Iacob omnia quæ patris nostri, atque ex patris nostri facultatibus fecit omnem hanc gloriam.* Neque verò mentiuntur. Verus enim est sermo. Adduxit enim CHRISTVS omnes qui in mundo sunt ad se, propriisque suis ouilibus includens credentium greges, diuitias habet Deo conuenientes, & gloriam præeminentem. ait enim alibi & ipse ad Patrem & Deum cælestem: *Omnia mea tua sunt, & tua mea, & glorificatus sum in eis.* Videamus autem & mercedem Iacobo datam: *Fuerunt ei,* ait, *pecora multa, & boues; serui & ancillæ, cameli & asini.* Videamus colligentē etiam CHRISTVM ex omni genere, vt scriptum est: *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare; & ex omni genere piscium congreganti.* Admittit enim seruum, vt eum libertatis gloria illustrem reddat. Admittit eos qui sub lege sunt, veluti sanctos iam, & ad spiritale aptos sacrificium, quod per *ouem & bouem* significatur, vt ad Euangelicæ vitæ transferens splendorem, reddat sanctiores. Admittit

† Vulgata: Decem vicibus.

Psal 94 7.

Gen 31.1.

Ioan.17.10.

Gen.30.43.

Matt.13.47

CHRISTVS *ex omni genere collegit ad se cultores.*

πεποίηκε πᾶσαν τὴν δόξαν ταύτην. καὶ „ εἶδεν Ἰακὼβ τὸ πρόσωπον Λάβαν. καὶ „ ἰδοὺ οὐκ ἦν πρὸς αὐτὸν ὡς χθὲς καὶ τρί- „ την ἡμέραν. εἶπε δὲ κύριος πρὸς Ἰα- „ κώβ· ἀποστρέφου εἰς τὴν γῆν τοῦ πατρός σου, „ καὶ εἰς τὴν γενεάν σου, καὶ ἔσομαι μετὰ σοῦ. „ ἀποστείλας δὲ Ἰακὼβ ἐκάλεσε Ῥαχὴλ „ καὶ Λείαν εἰς τὸ πεδίον οὗ τὰ ποίμνια. καὶ „ εἶπεν αὐταῖς· ὁρῶ ἐγὼ τὸ πρόσωπον τοῦ πα- „ τρὸς ὑμῶν, ὅτι οὐκ ἔστι πρὸς ἐμὲ ὡς χθὲς „ καὶ τρίτην ἡμέραν. ὁ δὲ θεὸς τοῦ πατρός μου „ ἦν μετ' ἐμοῦ. καὶ αὐταὶ δὲ οἴδατε ὅτι ἐν πά- „ σῃ τῇ ἰσχύϊ μου, δεδούλευκα τῷ πατρὶ ὑμῶν. „ ὁ δὲ πατὴρ ὑμῶν παρεκρούσατό με. καὶ „ ἤλλαξε τὸν μισθόν μου τῶν δέκα ἀμνάδων. „ εἶτά φησι, ὅτι καὶ ἀφείλετο ὁ θεὸς πάντα „ τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ μοι „ αὐτά. πεπλούτηκε μὲν γὰρ ἀληθῶς ὁ „ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς πληθὺν ἀμέτρητον, συναγείρων ἐν κόσμῳ τοὺς ἰδίους προσκυνητάς· οἳ καὶ διανοίας ἀγαθῆς ἀνάθημα λαμπρὸν τῆς ὑπ' αὐτὸν δουλείας ποιοῦνται τὴν ὁμολογίαν λέγοντες· ἡμεῖς δὲ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβα- „ τα χειρὸς αὐτοῦ. ἀλλ' ἠρεμεῖν ἐπὶ τούτοις „ οὐκ ἀνέχονται τὰ τοῦ κόσμου τέκνα. συλώμενον δὲ ὥσπερ ὁρῶντες τὸν ἑαυτῶν πατέρα, καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος ὑποτρέχοντες χεῖρα τὰ τῶν προβάτων ἐπισημότατα· καὶ ποικιλλομένους ταῖς πολυειδέσιν ἀρεταῖς τοὺς ὑπὸ Χριστῷ γεννωμένους, τονθορύζουσι λέγοντες. εἴληφεν Ἰακὼβ πάντα „ τὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ ἐκ τῶν τοῦ πατρὸς „ ἡμῶν πεποίηκε πᾶσαν τὴν δόξαν ταύτην. „ καὶ ψευδοεποῦσιν οὐδαμῶς. ἀληθὴς γὰρ ὁ λόγος. συνεκόμισε γὰρ ἅπαντας εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐν κόσμῳ Χριστὸς, ἐνοικισάμενός τε ταῖς ἰδίαις αὐλαῖς τὰς τῶν πεπιστευκότων ἀγέλας, πλοῦτον ἔχει τὸν θεοπρεπῆ καὶ δόξαν ἐξῃρημένην. ἔφη γάρ που καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· ὅτι πάντα τὰ „ ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν „ αὐτοῖς. ἴδωμεν δὲ καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰακὼβ τὸν μι- „ σθόν. ἐγένετο δὲ αὐτῷ φησὶ κτήνη πολλὰ καὶ βόες· παῖδές τε καὶ παιδίσκαι· κάμηλοι καὶ ὄνοι. ὁρᾷς συναγείροντα καὶ τὸν Χριστὸν ἐκ παντὸς γένους, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὁμοία „ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βλη- „ θείσῃ ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐκ παντὸς γένους „ συναγαγούσῃ. δέχεται γὰρ τὸν δοῦλον, ἵνα τοῖς „ εἰς ἐλευθερίαν αὐχήμασιν ἀποφήνῃ λαμπρόν. δέχεται τοὺς ὑπὸ νόμον ὡς ἱεροὺς ἤδη καὶ εἰς θυσίαν ἐπιτηδείους τὴν πνευματικὴν, ὡς ἐν εἴδει τάξει καὶ βοὸς ἵνα μεταστήσας εἰς φαιδρότητα πολιτείας εὐαγγελικῆς, ἱερωτέρους ἐργάσηται. δέχεται

δὲ

δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀνίερόν τι καὶ ἀκάθαρτον γένος· ὡς ἐν τάξει καμήλου καὶ μὲν τοι καὶ ὄνου. ἵνα τῆς πολυθέου πλάνης τὸν ῥύπον ἐκτήξας, καθαρούς τε καὶ ἡγιασμένους τοῖς τῶν ἁγίων συνάψῃ χοροῖς. κεκινημένων δὴ οὖν εἰς φθόνον τῶν Λάβαν υἱῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λάβαν, ἀμειδῆ τι καὶ σκυθρωπάζουσαν καὶ βασκανίας οὐκ ἐλευθέραν τὴν ὀφρὺν ἀποφαίνοντος. οὐ γάρ ἦν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, φησὶ, καθὼς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. ἐπανήκειν εἰς τὰ οἰκεῖα τῷ Ἰακὼβ ἐνετέλλετο θεός. ὁ δὲ τὰ γύναια μεταπέμπεται Λείαν τέ φημι καὶ Ῥαχὴλ, καὶ τὴν μὲν τοῦ πατρὸς ἀδικίαν ἀφηγεῖται σαφῶς. προστίθει δὲ, ὅτι ἀφείλετο ὁ θεὸς πάντα τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ μοι αὐτά. καὶ ἀποκριθεῖσα Ῥαχὴλ καὶ Λεία εἶπον αὐτῷ· μὴ ἔστι μερὶς ἡμῖν, ἢ κληρονομία ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν; οὐχ ὡς αἱ ἀλλότριαι λελογίσμεθα αὐτῷ; πέπρακε γὰρ ἡμᾶς, καὶ κατέφαγε καταβρώσει τὸ ἀργύριον ἡμῶν. πάντα τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν ἣν ἀφείλετο ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἡμῖν ἔσται καὶ τοῖς τέκνοις ἡμῶν. νῦν οὖν ὅσα εἴρηκέ σοι ὁ θεός σου ποίει. κατασυγνάζοντος γὰρ ἐπὶ Χριστῷ τοῦ κόσμου, καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων, παράκλησις ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστι παρὰ πατρὸς, ταῖς τοῦ Σωτῆρος δίδοται νύμφαις, φημὶ δὴ ταῖς ἐκκλησίαις. πλὴν ἡ παράκλησις, δι' υἱοῦ διαπορθμεύοντος ὥσπερ ἡμῖν τοὺς παρὰ πατρὸς λόγους. ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. ἄθρει γὰρ ὅπως προσλαλεῖ μὲν ὁ θεὸς τῷ Ἰακὼβ, ὁ δὲ, ταῖς αὐτοῦ νύμφαις, Λεία τέ φημι καὶ Ῥαχήλ. ὁ δὲ τῆς παρακλήσεως λόγος ἦν, τὸ δεῖν ἀπαίρειν αὐτὰς ἅμα τῷ ἰδίῳ νυμφίῳ τῆς τοῦ πατρὸς ἑστίας. οὕτω καὶ ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς ἐν πνεύματι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν φησί. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. ὅτι αὐτός ἐστι κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. οὐκοῦν τὰ παρὰ θεοῦ ταῖς αὐτοῦ νύμφαις λελάληκεν ὁ Ἰακώβ. καὶ τίς ἦν ὁ λόγος; μέμψις κατὰ τοῦ Λάβαν· ὡς εἴη μὲν ἄδικός τε καὶ πονηρὸς καὶ βραδὺς εἰς ἔκτισιν, ὧν ἂν ἐποφλοίη μισθῶν. γράφεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπὶ πολλῇ λίαν ἀναισθησίᾳ τὸν κόσμον ἀποτιννύειν οὐκ ἀνεχόμενον ὡς δεσπότῃ τὰ χαριστήρια, καὶ ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει καὶ μι-

præterea profanum atque impurum genus, quod per camelum & asinum significatur, vt sordibus absumptis erroris de pluralitate deorum puros mundosque sanctorum cœtui coniungat. Motis itaque ad inuidiam filiis Laban, atque adeò ipso Laban, toruumque nec inuidia liberum vultum præ se ferente (*non enim erat*, inquit, *facies eius sicut heri & nudiustertius*) Deus Iacob, vt in terram suam reuerteretur, præcepit; qui accersiuit vxores suas, Liam nimirum & Rachel, ac patris quidem iniurias iis apertè explicat: Adiecit verò, *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & mibi ea dedit. Respondensque Rachel & Lia, dixerunt ei: Nunquid est nobis adhuc pars hereditatis in domo patris nostri? num quasi alienæ reputatæ sumus ei? vendidit enim nos, & deuorauit deuoratione argentum nostrum. Omnes diuitias, & gloriam quam abstulit Deus patris nostri, nobis erit & liberis nostris. Nunc ergo quæcunque dixit tibi Deus, agito.* Mœsto enim mundo super CHRISTO, eiusque filiis, consolatio supernè atque ex cælo (hoc est à Patre) data est sponsis Saluatoris, id est Ecclesiis. Cæterùm consolatio fuit per Filium transvehentem nobis quodammodo sermones à Patre. Quem enim Deus misit verba Dei loquitur, iuxta Ioannis vocē. Animaduerte enim quo pacto alloquutus quidem sit Deus Iacobum: ille verò sponsas suas, Liam inquam & Rachelē. Consolationis autem ratio erat, oportere eas discedere cum suo sponso à domo paterna. Ita etiam beatus Psalmista in spiritu ad Ecclesiam ait: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populi tui, & domus patris tui. Quia concupiuit rex pulcritudinem tuam, quoniā ipse est Dominus tuus, & adorabis eum.* Igitur quæ à Deo acceperat Iacob, ea sponsis suis loquutus est. Quisnam autem erat sermo? querela de Laban, quòd nimirum iniquus esset ac malus, & tardus mercedis, quam debebat, compensator. Incusat autem etiam CHRISTVS mundum ingentis vecordiæ, quòd Domino gratias pro beneficiis acceptis persoluere nollet, ac veluti debitum siue mer-

Gen. 31. 2.

Gen. 31. 14.

Psal. 44. 11.

fecit omnem hanc gloriam, & vidit Iacob faciem Laban, & ecce non erat erga eum sicut heri & nudiustertius. Dixit autem Dominus ad Iacob: Reuertere in terram patris tui, & ad generationem tuam, & ero tecum. Mittens autem Iacob vocauit Liam & Rachel in agrum, vbi erant greges & ait illis: Video ego faciem patris vestri, quòd non est erga me, sicut heri & nudiustertius: Deus autē patris mei fuit mecū. Vos autem ipsæ scitis, quòd in omnibus viribus meis seruiui patri vestro, at pater vester decepit me, & mutauit mercedē † *decem agnorū.* Deinde ait: *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & dedit mihi illa.* Reuera enim ditauit nos Dominus noster Christus IESVS, in immensam multitudinē, congregans in mundo suos cultores: qui etiā splendidum mentis bonæ donarium seruitutis suæ sub ipso confessionem faciunt dicentes: *Nos autem populus pascuæ eius, & oues manus eius.* Ceterùm filij mundi hoc animo quieto non sustinent. Spoliatum verò quodammodo videntes suum patrē, & boni pastoris manum subire insignes præcipuè oues, variegatosque multiplici virtutum genere eos quià CHRISTO geniti sunt, obmurmurant dicentes: *Accepit Iacob omnia quæ patris nostri, atque ex patris nostri facultatibus fecit omnem hanc gloriam.* Neque verò mentiuntur. Verus enim est sermo. Adduxit enim CHRISTVS omnes qui in mundo sunt ad se, propriisque suis ouilibus includens credentium greges, diuitias habet Deo conuenientes, & gloriam præeminentem. ait enim alibi & ipse ad Patrem & Deum cælestem: *Omnia mea tua sunt, & tua mea, & glorificatus sum in eis.* Videamus autem & mercedem Iacobo datam: *Fuerunt ei,* ait, *pecora multa, & boues; serui & ancillæ, cameli & asini.* Videamus colligentē etiam CHRISTVM ex omni genere, vt scriptum est: *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare; & ex omni genere piscium congreganti.* Admittit enim seruum, vt eum libertatis gloria illustrem reddat. Admittit eos qui sub lege sunt, veluti sanctos iam, & ad spiritale aptos sacrificium, quod per *ouem & bouem* significatur, vt ad Euangelicæ vitæ transferens splendorem, reddat sanctiores. Admittit

[† Vulgata: Decem vicibus.]
[Psal. 94. 7.]
[Gen. 31. 1.]
[Ioan. 17. 10.]
[Gen. 30. 43.]
[Matt. 13. 47]
[CHRISTVS ex omni genere collegit ad se cultores.]

πεποίηκε πᾶσαν τὴν δόξαν ταύτην. καὶ » εἶδεν Ἰακὼβ τὸ πρόσωπον Λάβαν. καὶ » ἰδοὺ οὐκ ἦν πρὸς αὐτὸν ὡς χθὲς καὶ τρί- » την ἡμέραν. εἶπε δὲ κύριος πρὸς Ἰα- » κώβ· ἀποστρέφου εἰς τὴν γῆν τοῦ πατρός σου, » καὶ εἰς τὴν γενεάν σου, καὶ ἔσομαι μετὰ σοῦ. » ἀποστείλας δὲ Ἰακὼβ ἐκάλεσε Ῥαχὴλ » καὶ Λείαν εἰς τὸ πεδίον οὗ τὰ ποίμνια. καὶ » εἶπεν αὐταῖς· ὁρῶ ἐγὼ τὸ πρόσωπον τοῦ πα- » τρὸς ὑμῶν, ὅτι οὐκ ἔστι πρὸς ἐμὲ ὡς χθὲς » καὶ τρίτην ἡμέραν. ὁ δὲ θεὸς τοῦ πατρός μου » ἦν μετ᾽ ἐμοῦ. καὶ αὐταὶ δὲ οἴδατε ὅτι ἐν πά- » σῃ τῇ ἰσχύι μου δεδούλευκα τῷ πατρὶ ὑμῶν. » ὁ δὲ πατὴρ ὑμῶν παρεκρούσατό με, καὶ » ἤλλαξε τὸν μισθόν μου τῶν δέκα ἀμνάδων. » εἶτά φησιν, ὅτι καὶ ἀφείλετο ὁ θεὸς πάντα » τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ μοι » αὐτά. πεπλούτηκε γὰρ ἀληθῶς ὁ » κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς πληθὺν ἀμέτρητον, συναγείρων ἐν κόσμῳ τοὺς ἰδίους προσκυνητάς· οἳ καὶ διανοίας ἀγαθῆς ἀνάθημα λαμπρὸν τῆς ὑπ᾽ αὐτὸν δουλείας ποιοῦνται τὴν ὁμολογίαν λέγοντες· ἡμεῖς δὲ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβα- » τα χειρὸς αὐτοῦ. ἀλλ᾽ ἠρεμεῖν ἐπὶ τούτοις » οὐκ ἀνέχονται τὰ τοῦ κόσμου τέκνα. συλώμενον δὲ ὥσπερ ὁρῶντες τὸν ἑαυτῶν πατέρα, καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος ὑποτρέχοντες χεῖρα τὰ τῶν προβάτων ἐπισημότατα καὶ ποικιλλομένους ταῖς πολυειδέσιν ἀρεταῖς τοὺς ὑπὸ Χριστῷ γεννωμένους, τονθορύζουσι λέγοντες. εἴληφεν Ἰακὼβ πάντα » τὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ ἐκ τῶν τοῦ πατρὸς » ἡμῶν πεποίηκε πᾶσαν τὴν δόξαν ταύτην. » καὶ ψευδοεποῦσιν οὐδαμῶς. ἀληθὴς γὰρ ὁ λόγος. συνεκόμισε γὰρ ἅπαντας εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐν κόσμῳ Χριστὸς, ἐνσηκασάμενός τε ταῖς ἰδίαις αὐλαῖς τὰς τῶν πιστευσάντων ἀγέλας, πλοῦτον ἔχει τὸν θεοπρεπῆ καὶ δόξαν ἐξῃρημένην. ἔφη γάρ που καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· ὅτι πάντα τὰ » ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν » αὐτοῖς. ἴδωμεν δὲ καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰακὼβ τὸν μι- » σθόν. ἐγένοντο δὲ αὐτῷ φησὶ κτήνη πολλὰ καὶ βόες· παῖδές τε καὶ παιδίσκαι· κάμηλοι καὶ ὄνοι. ὁρᾷς συναγείροντα καὶ τὸν Χριστὸν ἐκ παντὸς γένους, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὁμοία » ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βλη- » θείσῃ ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐκ παντὸς γένους » συναγαγούσῃ. δέχεται γὰρ τὸν δοῦλον, ἵνα τοῖς » εἰς ἐλευθερίαν αὐχήμασιν ἀποφήνῃ λαμπρόν. δέχεται τοὺς ὑπὸ νόμον ὡς ἱεροὺς ἤδη καὶ εἰς θυσίαν ἐπιτηδείους τὴν πνευματικὴν, ὡς ἐν οἰὸς τάξει καὶ βοὸς ἵνα μεταστήσας εἰς φαιδρότητα πολιτείας εὐαγγελικῆς, ἱερωτέρους ἐργάσηται. δέχεται

δὲ

δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀνίερόν τι καὶ ἀκάθαρτον γένος· ὡς ἐν τάξει καμήλου καὶ μὴν καὶ ὄνου, ἵνα τῆς πολυθέου πλάνης τὸν ῥύπον ἐκτήξας, καθαρούς τε καὶ ἡγνισμένους τοῖς τῶν ἁγίων συνάψῃ χοροῖς. κεκινημένων δὴ οὖν εἰς φθόνον τῶν Λαβὰν υἱῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λάβαν, ἀμειδῆ τε καὶ σκυθρωπάζουσαν καὶ βασκανίας οὐκ ἐλευθέραν τὴν ὀφρὺν ἀποφαίνοντος. οὐ γὰρ ἦν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, φησὶ, καθὼς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. ἐπανήκειν εἰς τὰ οἰκεῖα τῷ Ἰακὼβ ἐνετέλλετο θεός. ὁ δὲ τὰ γύναια μεταπέμπεται Λείαν τέ φημι καὶ Ῥαχὴλ, καὶ τὴν μὲν τοῦ πατρὸς ἀδικίαν ἀφηγεῖται σαφῶς. προστίθησι δὲ, ὅτι ἀφείλετο ὁ θεὸς „ πάντα τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ „ μοι αὐτά. καὶ ἀποκριθεῖσα Ῥαχὴλ „ καὶ Λεία εἶπον αὐτῷ· μὴ ἔστι μερὶς ἡμῖν, „ ἢ κληρονομία ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς ἡ„μῶν; οὐχ ὡς αἱ ἀλλότριαι λελογίσμεθα „ αὐτῷ; πέπρακε γὰρ ἡμᾶς, καὶ κατέφαγε „ καταβρώσει τὸ ἀργύριον ἡμῶν. πάντα „ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν ἣν ἀφείλετο „ ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἡμῖν ἔσται καὶ „ τοῖς τέκνοις ἡμῶν. νῦν οὖν ὅσα εἴρηκέ σοι ὁ „ θεός σου ποίει. κατασυγνάζοντος γὰρ ἐπὶ Χριστῷ τοῦ κόσμου, καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων, παράκλησις ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστι παρὰ πατρὸς, ταῖς τοῦ σωτῆρος δίδοται νύμφαις, φημὶ δὴ ταῖς ἐκκλησίαις. πλὴν ἡ παράκλησις, δι' υἱοῦ διαπορθμεύοντος ὥσπερ ἡμῖν τοὺς παρὰ πατρὸς λόγους. ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. ἄθρει γὰρ ὅπως προσλαλεῖ μὲν ὁ θεὸς τῷ Ἰακώβ, ὁ δὲ, ταῖς αὐτοῦ νύμφαις, Λεία τέ φημι καὶ Ῥαχήλ. ὁ δὲ τῆς παρακλήσεως λόγος ἦν, τὸ δεῖν ἀπαίρειν αὐτὰς ἅμα τῷ ἰδίῳ νυμφίῳ τῆς τοῦ πατρὸς ἑστίας. οὕτω καὶ ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς ἐν πνεύματι πρὸς τὴν ἐκκλη„σίαν φησί. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ „ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, „ καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. ὅτι ἐπεθύμησεν „ ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. ὅτι αὐτός ἐστι „ κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. οὐκοῦν τὰ παρὰ θεοῦ ταῖς αὐτοῦ νύμφαις λελάληκεν ὁ Ἰακώβ. καὶ τίς ἦν ὁ λόγος; μέμψις κατὰ τοῦ Λάβαν· ὡς εἴη μὲν ἄδικός τε καὶ πονηρὸς καὶ βραδὺς εἰς ἔκτισιν, ὧν ἂν ὀφλοίη μισθῶν. γράφεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπὶ πολλῇ λίαν ἀναισθησίᾳ τὸν κόσμον ἀποτιννύειν οὐκ ἀνεχόμενον ὡς δεσπότῃ τὰ χαριστήρια, καὶ ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει καὶ μι-

præterea profanum atque impurum genus, quod per camelum & asinum significatur, vt sordibus absumptis erroris de pluralitate deorum puros mundosque sanctorum cœtui coniungat. Motis itaque ad inuidiam filiis Laban, atque adeò ipso Laban, toruumque nec inuidia liberum vultum præ se ferente (*non enim erat*, inquit, *facies eius sicut heri & nudiustertius*) Deus Iacob, vt in terram suam reuerteretur, præcepit; qui accersiuit vxores suas, Liam nimirum & Rachel, ac patris quidem iniurias iis apertè explicat: Adiecit verò, *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & mihi ea dedit. Respondensque Rachel & Lia, dixerunt ei: Nunquid est nobis adhuc pars hereditatis in domo patris nostri? num quasi alienæ reputatæ sumus ei? vendidit enim nos, & deuorauit deuoratione argentum nostrum. Omnes diuitias, & gloriam quam abstulit Deus patris nostri, nobis erit & liberis nostris. Nunc ergo quæcunque dixit tibi Deus, agito.* Mœsto enim mundo super CHRISTO, eiusque filiis, consolatio supernè atque ex cælo (hoc est à Patre) data est sponsis Saluatoris, id est Ecclesiis. Cæterùm consolatio fuit per Filium transvehentem nobis quodammodo sermones à Patre. Quem enim Deus misit verba Dei loquitur, iuxta Ioannis vocē. Animaduerte enim quo pacto alloquutus quidem sit Deus Iacobum: ille verò sponsas suas, Liam inquam & Rachelē. Consolationis autem ratio erat, oportere eas discedere cum suo sponso à domo paterna. Ita etiam beatus Psalmista in spiritu ad Ecclesiam ait: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populi tui, & domus patris tui. Quia concupiuit rex pulcritudinem tuam, quoniā ipse est Dominus tuus, & adorabis eum.* Igitur quæ à Deo acceperat Iacob, ea sponsis suis loquutus est. Quisnam autem erat sermo? querela de Laban, quòd nimirum iniquus esset ac malus, & tardus mercedis, quam debebat, compensator. Incusat autem etiam CHRISTVS mundum ingentis vecordiæ, quòd Domino gratias pro beneficiis acceptis persoluere nollet, ac veluti debitum siue mer-

Gen. 31. 2.

Gen. 31. 14.

Psal. 44. 11

Philip. 2. 9

Nec non Paulus, *superexaltatum* ipsum ait, & *accepisse nomen quod est super omne nomen*; idque vt ab omnibus adoretur. Si quis autem velit, alium etiam sensum huic arbori tribuere potest. Quomodo? Qui enim nominum etymologias curiosè inquirunt, *platanum* à latitudine foliorum dici volunt. Dilatamur autem etiam nos per fidem & amorem, tantùm-non adhærentes CHRISTO. Angusta enim lex admodum est, & stricta idololatrarum mens. Idcirco etiam gregi ex Gentibus Deus inclamauit per vocem Prophetæ: *Discite audire angustiati*. Paulus verò Corinthijs ad veterem errorem redire volentibus post fidei latitudinem, scribit dicens: *Os nostrum apertum est ad vos, ô Corinthij: cor nostrum dilatatum. Ne angustiamini in nobis: angustiamini autem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remunerationem, (tanquam filijs dico) dilatamini & vos. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conuentio* CHRISTI *ad Belial*. Porrò Psalmista alibi ad ipsum Emmanuelẽ legis angustiam taxans ait: *Latum mandatum tuum nimis*. Et rursus: *Viam mandatorum tuorum cucurri, quando dilatasti cor meum*. Præterea: *Et ingressus sum in latitudine, quia iustificationes tuas exquisiui*. Quòd verò virga nucea, vt modò dixi, vigilantiæ naturaliter sit causa, & somnum auertat, Deus ipse testatur ad prophetam Ieremiam dicens: *Quid tu vides Ieremia? & dixi*, inquit, *Virgam nuceam. Et dixit Dominus ad me: Rectè vidisti. Quia vigilaui ego super verba mea, vt faciam ea*. Idcirco veluti in specie virgæ intellectus, seipsum quodãmodo nobis proponit CHRISTVS, vt mortuum & suscitatum, atque in cælos exaltatum, & dilatantem spiritaliter eorum qui ipsum suscipiunt cor. Ceterùm vbinam posuit virgas Iacob? In canalibus concharum aquæ. Canales verò rursum, in quibus adaquatur rationalis grex, hoc est, nos, intelligantur scripta Moysis, & propheticæ prædicationes, quæ nobis supernum atque à Deo sermonem tantùm-non scaturiunt. Scriptum est enim: *Haurietis aquam cum gaudio de fontibus Saluatoris*. Illic Emmanuelẽ reperiemus virgam potentiæ, & veluti in morte propter nos, atque primogenitum è mortuis, & exaltatum in gloria, ac dilatantem credentes, vt modò dixi. Omnis enim sanctorum prophetarum sermo, nec non Moysis CHRISTI mysterium innuunt. Idcirco & sapiens Paulus ait: *Finis prophetarum ac legis* CHRISTVS. Ceterùm decorticauit Iacob virgas cortices al-

Isaia 28. 20. secundum LXX.

2. Cor. 6. 11.

Psal. 118. 96. & 32.

Psal. 118. 45.

Ierem. 1. 11.

Canales scripta Moysis & prophetarum

Isaia 12. 3.

Rom 10.

καὶ ὁ Παῦλος· ὑπερυψῶσθαί φησιν αὐτὸν, „ καὶ λαβεῖν τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ τὸ „ παρὰ πάντων προσκύνησιν. εἰ δέ τις βούλοιτο καὶ καθ' ἕτερόν τινα νοῦν ἐκλήψεται τὸ φυτόν. καὶ τίς ὁ τρόπος; οἱ περὶ τὰς τῶν ὀνομάτων ἐτυμολογίας περίεργοι, διὰ τὸ λίαν εὐρύνεσθαι τῷ ξύλῳ τὸ πέταλον, † ταύτῃ τοι καὶ πλάτανον ὠνομάσθαι φησίν. πλατυνόμεθα γὰρ καὶ ἡμεῖς διὰ πίστεως καὶ ἀγάπης μονονουχὶ προσπεφυκότες Χριστῷ. στενὸς γὰρ ὁ νόμος λίαν καὶ τεθλιμμένος τῶν εἰδωλολατρούντων ὁ νοῦς. καὶ γοῦν ταῖς μὲν ἐξ ἐθνῶν ἀγέλαις ἐπιφωνεῖ θεὸς διὰ προφήτου φωνῆς· μάθετε ἀκούειν στενοχωρούμενοι. „ Κορινθίοις δὲ ὁ Παῦλος ὑπονοστεῖν ἑλομένοις ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πλάνησιν μετὰ τὸ ἐν πίστει πλάτος ἐπιστέλλει λέγων. τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳ- „ γε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πε- „ πλάτυνται. οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχω- „ ρεῖσθε δὲ ἐν σπλάγχνοις ὑμῶν. τὴν δὲ αὐτὴν „ ἀντιμισθίαν, ὡς τέκνοις λέγω. πλατύνθητε καὶ „ ὑμεῖς, μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. τίς „ γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; καὶ τίς „ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώ- „ νησις Χριστῷ πρὸς Βελίαλ; καὶ μὴν ὁ ψαλ- „ μῳδὸς πρὸς αὐτὸν ἐν πνεύματί που φησὶ τὸν Ἐμμανουὴλ, τὴν τοῦ νόμου στενότητα διασύρων. πλατεῖα ἡ ἐντολή σου σφόδρα. καὶ πάλιν· ὁ- „ δὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν „ καρδίαν μου. πρὸς τούτῳ ἔτι· καὶ ἐπορευόμην „ ἐν πλατυσμῷ, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐξεζή- „ τησα. ὅτι δὲ καὶ ἡ ῥάβδος ἡ καρυΐνη, καθάπερ ἔναγχος ἔφην, ἀϋπνίας ἐστὶν ἐμποιητικὴ φύσις, λέγοντος θεοῦ πρὸς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν, τί σὺ ὁρᾷς, Ἱερεμία; καὶ εἶπα, φησὶ, βα- „ κτηρίαν καρυΐνην. καὶ εἶπε κύριος πρός με, „ καλῶς ἑώρακας, διότι ἐγρήγορα ἐγὼ ἐπὶ τοὺς „ λόγους μου τοῦ ποιῆσαι αὐτούς. οὐκοῦν ὡς ἐν εἴδει τῆς ῥάβδου νοούμενος ἑαυτὸν ἡμῖν ὥσπερ παρατίθησιν ὁ Χριστὸς, ὡς τεθνεῶτα, καὶ ἐγηγερμένον, καὶ εἰς οὐρανοὺς ὑψούμενον, κατευρύνοντά τε διὰ τοῦ πνεύματος νοητῶς τὰς τῶν δεχομένων αὐτὸν καρδίας. ἀλλά που τὰς ῥάβδους τέθεικεν ὁ Ἰακώβ; ἐν τοῖς ληνοῖς τῶν ποτιστηρίων. νοοῖντο δ' ἂν πάλιν ληνοί τε καὶ ποτιστήρια τῆς λογικῆς ἀγέλης, τουτέστιν ἡμῶν, συγγραφὴ Μωσέως, καὶ τὰ προφητικὰ κηρύγματα, τὸν ἄνωθεν ἡμῖν καὶ παρὰ θεοῦ μονονουχὶ βρύοντα λόγον. γέγραπται γὰρ, ὅτι καὶ ἀντλήσετε ὕδωρ μετ' „ εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. ἐκεῖ τὸν „ Ἐμμανουὴλ εὑρήσομεν τὴν τῆς δυνάμεως ῥάβδον, καὶ ὡς ἐν θανάτῳ δι' ἡμᾶς, καὶ πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν, καὶ ὑψούμενον ἐν δόξῃ, καὶ πλατύνοντα τοὺς πεπιστευκότας, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. σύμπας γὰρ ὥσπερ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, καὶ μήν τι Μωσέως διενένευκεν ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφὸς ἔφη Παῦλος, ὅτι τέλος νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός. πλὴν ἐλέπισεν Ἰακὼβ τὰς ῥάβδους λεπίσματα λευκά,

† ἀπὸ τοῦ πετάω καὶ πετάζω, pando, extendo. Eustath. in Odyss. τ'. & Theophrast.

κά, περισύρων τὸ χλωρὸν· ἐκτίλων τε οὕ-
τως ἐπ᾽ αὐταῖς τὸ ποικίλον τὰ θρέμμα-
τα. περισύρει γὰρ ὥσπερ ὁ Χριστὸς τὴν τοῦ
νόμου σκιὰν, καὶ προφητικῶν συγγραμ-
μάτων τὸ οἱονεὶ κατακάλυμμα, λελευ-
κασμένον δὲ οὕτω καὶ εὐκάτοπτον κομιδῇ
τὸν ἐν αὐτοῖς ἡμῖν ἀποφαίνων λόγον, † ἐ-
πῳδὴν ἀναφέρει πνευματικήν· μόνον δὲ
οὐχὶ καὶ ἀναπείθει κιττᾶν τῷ ἐκπεποικί-
λεσθαι θέλον εἰς ἀρετὴν, διφυᾶ πως αὐ-
τὴν † ἐπιτηδεύοντας, ἔργῳ τέ φημι
καὶ λόγῳ. καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι προφῆται
τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων τὸ πρόσωπον
ὑποτρέχοντες ἀνακεκράγασι ἐναργῶς·
„ διὰ τὸν φόβον σου κύριε ἐν γαστρὶ ἐλάβο-
„ μεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα
„ σωτηρίας σου. ἔφη δέ που καὶ πάλιν ἰδίως
„ ὁ αὐτὸς μακάριος Ἡσαΐας· ἰσχύσατε χεῖ-
„ ρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα.
„ παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ.
„ ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν
„ κρίσιν ἀνταποδίδωσι, καὶ † ἀνταποδώσει. καὶ
„ πάλιν· ἰδοὺ, κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχε-
„ ται, καὶ ὁ βραχίων αὐτοῦ μετὰ κυρίας.
„ ὡς ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, καὶ
„ τῷ βραχίονι αὐτοῦ συνάξει ἄρνας, καὶ τὰς
„ ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλέσει. τουτέστι,
παράκλησις ἔσται πνευματικὴ τοῖς ἤδη τὸν
θεῖον ὠδίνουσι λόγον, ὡς ἐγκάρποις ἐσο-
μένοις, καὶ ὅσον οὐδέπω μέλλουσι τεκεῖν τῆς
εὐαγγελικῆς πολιτείας τὰ αὐχήματα.
καρπὸς γὰρ οὗτος ὁσίας τε καὶ ἀκιβδήλου
ψυχῆς. ἀλλ᾽ ἐποίησε, φησι, Ἰακὼβ ἑαυ-
τῷ ποίμνια καταμόνας, καὶ οὐκ ἔμιξεν αὐ-
τὰ εἰς τὰ πρόβατα Λάβαν. ἀσύμβατον
γὰρ τῷ ἁγίῳ τὸ βέβηλον· τῷ καθαρῷ τὸ
ῥυποῦν. καταμόνας δὲ οἱ τοῦ Χριστοῦ τὸ συν-
αναφύρεσθαι τοῖς ἐν κόσμῳ παραιτούμε-
νοι, καὶ φιλοσαρκίας ἁπάσης ἀπηλλαγ-
μένοι, καὶ οὐκ ἄσημοι κατὰ τὸν βίον, γνω-
„ ριμώτατοι δὲ μᾶλλον ἐξ ἀρετῆς. ἐγένετο γὰρ,
„ φησι, τὰ ἄσημα τοῦ Λάβαν· τὰ δὲ ἐπίση-
„ μα τοῦ Ἰακώβ. πλὴν οὐκ ἀφθόνητος ἦν
Ἰακώβ. ἐπειδὴ γὰρ πλουτοῦντά τε καὶ εὐημε-
ροῦντα τεθέανται, κατεδάκνοντο λίαν οἱ
τούτου υἱοί. τοιγάρτοι καὶ ἀποδημεῖν ἐσκέπτε-
το, καὶ εἰς τὴν πατρῴαν ἑστίαν αὖθις ἀπο-
„ φοιτᾶν. γέγραπται γὰρ, ὅτι καὶ ἐπλούτησεν
„ ὁ ἄνθρωπος σφόδρα. καὶ ἐγένοντο αὐτῷ
„ κτήνη πολλὰ, καὶ βόες, καὶ παῖδες, καὶ
„ παιδίσκαι, καὶ κάμηλοι, καὶ ὄνοι. ἤκου-
„ σε δὲ Ἰακὼβ τὰ ῥήματα τῶν υἱῶν Λά-
„ βαν λεγόντων· εἴληφεν Ἰακὼβ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ ἐκ τῶν τοῦ πατρὸς ἡμῶν

† ἐπ᾽ ᾀδίνα φέρει.

† ἐπιτηδεύοντας.

† ἀνταποδώσει.

bas, circumuellens viride; atque ita conceperunt iuxta illas oues variegatos fœtus. Auellit enim quodammodo Christvs legis vmbram, & propheticorum scriptorum veluti velamen, atque ita album pulchrumque aspectu in ipsis sermonem ostendens, ad spiritalem transfert cantum, ac tantùm-non vt picæ modo variegari velint ad virtutem persuadet, duplicem illam exercentes, opere inquam & sermone. Idcirco & diuini prophetæ eorum qui in fide instificati sunt figuram præseferentes, apertè clamant: *Propter timorem tuum, Domine, in vtero accepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritũ salutis tuæ.* Idem etiam beatus Isaias alibi rursum propriè ait: *Confortate manus remissas, & genua dissoluta, consolamini pusillanimes mente: confortate ne timeatis. Ecce Deus noster iudicium retribuit, & retribuet.* Et rursum: *Ecce Deus cum robore venit, & brachium ipsius cum dominatione, vt pastor gubernabit ouile suum, & brachio suo in vnum adducet agnos, & prægnantes consolabitur:* hoc est, spiritalis consolatio erit ijs, qui iam diuinum sermonem parturiunt, vtpote fœcundis futuris, & iam iam parituris Euangelicæ vitæ gloriationes. Hic enim fructus est sanctæ incorruptæque animæ. Cæterùm fecisse refert sibi Iacob ouilia seorsim; & non miscuisse ea cum ouibus Laban. Nulla enim est societas sancto cum profano, puro cum sordido; separati verò sunt ij qui Christi sunt, recusantes misceri cum iis qui in mundo sunt, atque ab omnibus carnalibus desideriis liberi sunt; nec verò non signati vitæ suæ ratione; at potiùs virtute sunt insigniti. † *Facta sunt enim,* inquit, *ea quæ signata non erant, Laban; signata verò Iacobi.* Atqui non caruit inuidia Iacob. postquam enim eum ditari, & prosperis rebus vti viderunt, inuiderunt ei vehementer filij Laban: quapropter etiam discedere cogitabat, atque in paternam reuerti domum. Scriptum est enim: *Et ditatus est homo valde, fueruntque ei pecora multa, & boues, & serui, & ancillæ, & cameli, & asini, & muli. Audiuit etiam Iacob verba filiorum Laban, dicentium: Tulit Iacob omnia quæ patris nostri, & de iis quæ patris nostri,*

Isaia 26.18. *iuxta* LXX.

Cap. 35.4. *secundum* LXX.

Isaia 40.10 *vt in* LXX.

Gen. 30. 42.

† *Vulgata:* quæ serotina erant, Laban; quæ primi temporis, Iacob.

Gen. 30. 43.

Gen. 31.1.

πεποιη-

δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀνίερόν τι καὶ ἀκάθαρτον γένος· ὡς ἐν τάξει καμήλου καὶ μὴν τοι καὶ ὄνου, ἵνα τῆς πολυθέου πλάνης τὸν ῥύπον ἐκτινάξας, καθαρούς τε καὶ ἡγνισμένους τοῖς τῶν ἁγίων συνάψῃ χοροῖς. κεκινημένων δὴ οὖν εἰς φθόνον τῶν Λαβὰν υἱῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λάβαν, ἀμειδῆ τε καὶ σκυθρωπάζουσαν καὶ βασκανίας οὐκ ἐλευθέραν τὴν ὀφρὺν ἀποφαίνοντος. οὐ γὰρ ἦν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, φησὶ, καθὼς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. ἐπανήκειν εἰς τὰ οἰκεῖα τῷ Ἰακὼβ ἐνετέλλετο θεός. ὁ δὲ τὰ γύναια μεταπέμπεται Λείαν τέ φημι καὶ Ῥαχὴλ, καὶ τὴν μὲν τοῦ πατρὸς ἀδικίαν ἀφηγεῖται σαφῶς. προστίθησι δὲ, ὅτι ἀφείλετο ὁ θεὸς
„ πάντα τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ ἔδω-
„ κέ μοι αὐτά. καὶ ἀποκριθεῖσα Ῥαχὴλ
„ καὶ Λεία εἶπον αὐτῷ· μὴ ἔστι μερὶς ἡμῖν,
„ ἢ κληρονομία ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς ἡ-
„ μῶν; οὐχ ὡς αἱ ἀλλότριαι λελογίσμεθα
„ αὐτῷ; πέπρακε γὰρ ἡμᾶς, καὶ κατέφαγε
„ καταβρώσει τὸ ἀργύριον ἡμῶν. πάντα
„ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν ἣν ἀφείλετο
„ ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἡμῖν ἔσται καὶ
„ τοῖς τέκνοις ἡμῶν. νῦν οὖν ὅσα εἴρηκέ σοι ὁ θεός σου ποίει. κατεσυγνάζοντος γὰρ ἐπὶ Χριστῷ τοῦ κόσμου, καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων, παράκλησις ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστι παρὰ πατρὸς, ταῖς τοῦ σωτῆρος δίδοται νύμφαις, φημὶ δὴ ταῖς ἐκκλησίαις. πλὴν ἡ παράκλησις, δι᾽ υἱοῦ διαπορθμευόμενος ὥσπερ ἡμῖν τοὺς παρὰ πατρὸς λόγους. ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. ἄθρει γὰρ ὅπως προσλαλεῖ μὲν ὁ θεὸς τῷ Ἰακὼβ, ὁ δὲ, ταῖς αὐτοῦ νύμφαις, Λεία τέ φημι καὶ Ῥαχήλ. ὁ δὲ τῆς παρακλήσεως λόγος ἦν, τὸ δεῖν ἀπαίρειν αὐτὰς ἅμα τῷ ἰδίῳ νυμφίῳ τῆς τοῦ πατρὸς ἑστίας. οὕτω καὶ ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς ἐν πνεύματι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν φησί. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ
„ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου,
„ καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. ὅτι ἐπεθύμησεν
„ ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. ὅτι αὐτός ἐστι
„ κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. οὐκοῦν τὰ παρὰ θεοῦ ταῖς αὐτοῦ νύμφαις λελάληκεν ὁ Ἰακώβ. καὶ τίς ἦν ὁ λόγος; μέμψις κατὰ τοῦ Λάβαν· ὡς εἴη μὲν ἄδικός τε καὶ πονηρὸς καὶ βραδὺς εἰς ἔκτισιν, ὧν ἂν ἐποφλοίη μισθῶν. γράφεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπὶ πολλῇ λίαν ἀναισθησίᾳ τὸν κόσμον ἀποτιννύειν οὐκ ἀνεχόμενον ὡς δεσπότῃ τὰ χαριστήρια, καὶ ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει καὶ μι-

præterea profanum atque impurum genus, quod per camelum & asinum significatur, vt sordibus absumptis erroris de pluralitate deorum puros mundosque sanctorum cœtui coniungat. Motis itaque ad inuidiam filiis Laban, atque adeò ipso Laban, toruumque nec inuidia liberum vultum præ se ferente (*non enim erat*, inquit, *facies eius sicut heri & nudiustertius*) Deus Iacob, vt in terram suam reuerteretur, præcepit; qui accersiuit vxores suas, Liam nimirum & Rachel, ac patris quidem iniurias iis apertè explicat: Adiecit verò, *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & mihi ea dedit. Respondensque Rachel & Lia, dixerunt ei: Nunquid est nobis adhuc pars hereditatis in domo patris nostri? num quasi alienæ reputatæ sumus ei? vendidit enim nos, & deuorauit deuoratione argentum nostrum. Omnes diuitias, & gloriam quam abstulit Deus patris nostri, nobis erit & liberis nostris. Nunc ergo quæcunque dixit tibi Deus, agito.* Mœsto enim mundo super CHRISTO, eiusque filiis, consolatio supernè atque ex cælo (hoc est à Patre) data est sponsis Saluatoris, id est Ecclesiis. Ceterùm consolatio fuit per Filium transvehentem nobis quodammodo sermones à Patre. Quem enim Deus misit verba Dei loquitur, iuxta Ioannis vocē. Animaduerte enim quo pacto alloquutus quidem sit Deus Iacobum: ille verò sponsas suas, Liam inquam & Rachelē. Consolationis autem ratio erat, oportere eas discedere cum suo sponso à domo paterna. Ita etiam beatus Psalmista in spiritu ad Ecclesiam ait: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populi tui, & domus patris tui. Quia concupiuit rex pulcritudinem tuam, quoniā ipse est Dominus tuus, & adorabis eum.* Igitur quæ à Deo acceperat Iacob, ea sponsis suis loquutus est. Quisnam autem erat sermo? querela de Laban, quòd nimirum iniquus esset ac malus, & tardus mercedis, quam debebat, compensator. Incusat autem etiam CHRISTVS mundum ingentis vecordiæ, quòd Domino gratias pro beneficiis acceptis persoluere nollet, ac veluti debitum siue mer-

Gen. 31. 2.

Gen. 31. 14.

Psal. 44. 11

cedem pro cura, quam de eo gesserat, spiritalia munera, fidem inquam & dilectionem retribuere detrectaret. Ceterùm sub ipsius potestatem omnia facta sunt, conferente in ipsius sagenam Deo ac Patre. Sic enim alibi ad eum Filius, *Quos dedisti mihi ex hoc mundo tui erant, & tu mihi eas dedisti.* Atque hoc erat illud: *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & dedit ea mihi.* Ipsæ verò honestę Saluatoris sponsæ sequuturas se promittunt. venditas enim quodãmodo ipsi à mundo aiunt. CHRISTVS enim emit sanguine suo Ecclesias, & alienati sunt à patre veteri. Nulla siquidẽ ratio societatis aut portionis est ipsis cum mundo, ex quo vocati sunt: at verò diuitiæ ipsarũ & filiorum ipsorum est CHRISTVS ipse, mentem omnem & rationem superans. Ipse earum portio ac sors, laus & gloriatio, summaque totius felicitatis ac prosperitatis. Mœstitiam itaque vultu præ se fert mundus cum suis filiis ob CHRISTVM, inuidiæque flamma vritur, videns eum in tantum dignitatis ac gloriæ culmen euectum, vt vniuersum orbem terrarum sibi subiiciat, omnibusque mortalibus dominetur. Quòd verò ipsius insania vltrà se extendat, quodque persequatur & occidat, ac tantùm-non reipsà Saluatoris gloriæ obsistat, Ecclesiisque, quæ ei subditæ sunt, atque eius filijs, hoc est credentium multitudini infestissimus deprehendatur, facilè est videre iis qui id scire velint, ex iis quæ sequuntur. *Surgens enim*, inquit, *Iacob, accepit vxores suas, & filios suos super camelos, & abduxit omnem familiam suam, omnémque supellectilem suam quam in Mesopotamia acquisiuit, & omnia sua, vt abiret ad Isaac patrem suum in terram Chanaan. Laban autem abijt ad tondendum oues suas. Furata est autem Rachel idola patris sui: abscondit autem Iacob Laban Syro, ne indicaret ei quòd fugit. Et fugit ipse & sua omnia, & transiuit flumen, & festinauit in montem Galaad. Nuntiatum est autem Laban Syro die tertia quòd fugit Iacob. Et assumens fratres suos cum eo, persecutus est eum viam dierum septem, & comprehen-*

Ioan. 16. 6.

Gen. 31.

Gen. 31. 17.

ϑοῦ τὰ ὑπὲρ τῆς φροντίδος τῆς εἰς αὐτὸν ξένια πνευματικὰ, πίστιν δὴ λέγω καὶ ἀγάπην, προσκομίζειν οὐκ ἐθέλοντα. πλὴν ὑπ᾽ αὐτῷ τὰ πάντα γέγονε σαγηνεύοντος τοῦ θεοῦ, καὶ πατρός. ἔφη γάρ που πρὸς αὐτὸν ὁ υἱός· οὓς δέδωκάς „ μοι ἐκ τοῦ κόσμου σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ „ αὐτοὺς δέδωκας. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ, ἀ- „ φεῖλεν ὁ θεὸς πάντα τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς „ ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ μοι αὐτά. αἱ δὲ σεμναὶ τοῦ „ Σωτῆρος νύμφαι κατακολουθεῖν μὲν ἑτοίμως ἐπαγγέλλονται. πεπρᾶσθαι δὲ ὥσπερ αὐτὰς παρὰ τοῦ κόσμου φασίν. ἐξεπρίατο γὰρ τῷ ἰδίῳ αἵματι τὰς ἐκκλησίας ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ ἠλλοτρίωνται τοῦ πάλαι πατρός. λόγος γὰρ αὐταῖς κοινωνίας ἢ μερίδος, οὐδείς ἐστι πρὸς κόσμον ἐξ οὗ καὶ κέκληνται. πλοῦτος δὲ μᾶλλον αὐταῖς καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν ὁ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον αὐτὸς ὁ Χριστός. αὐτὸς ἡ μερὶς καὶ ὁ κλῆρος, δόξα τε καὶ καύχημα, καὶ πᾶν ὁτιοῦν τῶν πλούτων εἰς λαμπρότητα καὶ εὐημερίαν. σκυθρωπάζει μὲν οὖν ὁ κόσμος ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις τέκνοις ἐπὶ Χριστῷ· καὶ τῷ τῆς βασκανίας δαπανᾶται πυρὶ, προήκοντα δόξης εἰς τοῦτο βλέπων ὡς ὅλην ὑφ᾽ ἑαυτῷ ποιήσασθαι τὴν ὑπ᾽ οὐρανὸν, καὶ κατακρατῆσαι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. ὅτι δὲ τὰ θρυσμῶν ἐπέκεινα, καὶ λοιδορῶν τὰ τῆς μανίας αὐτοῦ παρατείνεται, καὶ διώκει καὶ φονᾷ, καὶ ὅσον εἰπεῖν εἰς ἐγχειρημάτων δύναμιν τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀναφέρεται δόξῃ. καὶ ταῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς αὐτοῦ τέκνοις, τουτέστι τῇ τῶν πιστευόντων πληθύϊ καταφορᾶται πολεμιώτατος, ἀπαλαίπωρον ἰδεῖν τοῦτο μαθεῖν ἑλομένοις διὰ τῶν ἐφεξῆς. ἀναστὰς γάρ, φησι, Ἰακὼβ, „ ἔλαβε τὰς γυναῖκας αὐτοῦ, καὶ τὰ παιδία „ αὐτοῦ ἐπὶ τὰς καμήλους, καὶ ἀπήγαγε πάν- „ τα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν τὴν „ ἀποσκευὴν αὐτοῦ, ἣν περιεποιήσατο ἐν τῇ „ Μεσοποταμίᾳ, καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ „ ἀπῆλθε πρὸς Ἰσαὰκ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν „ γῇ Χαναάν. Λάβαν δὲ ᾤχετο κεῖραι τὰ „ πρόβατα αὐτοῦ. ἔκλεψε δὲ Ῥαχὴλ τὰ „ εἴδωλα τοῦ πατρὸς αὐτῆς. ἔκρυψε δὲ Ἰα- „ κὼβ Λάβαν τὸν Σύρον τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι „ αὐτῷ, ὅτι ἀποδιδράσκει. καὶ ἀπέδρα αὐ- „ τὸς, καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ διέβη τὸν „ ποταμὸν, καὶ ὥρμησεν εἰς τὸ ὄρος Γα- „ λαάδ. ἀναγγέλλη δὲ Λάβαν τῷ Σύρῳ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ὅτι ἀπέδρα Ἰακώβ. καὶ παραλαβὼν „ πάντας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ μετ᾽ αὐτοῦ, ἐδίωξεν † ὀπίσθω αὐτοῦ ὁδὸν ἡμερῶν ἑπτὰ, καὶ κατέλα- „ † ὀπίσω.

βεν

„ βεν αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει Γαλαάδ. ἦλ-
„ θε δὲ ὁ Θεὸς πρὸς Λάβαν τὸν Σύρον
„ καθ' ὕπνον τὴν νύκτα, καὶ εἶπεν αὐτῷ,
„ † φύλαξαι σεαυτὸν † τοῦ μὴ λαλῆσαι πρὸς
„ Ἰακὼβ πονηρά. καὶ κατέλαβε Λάβαν
„ τὸν Ἰακώβ. Ἰακὼβ δὲ ἔπηξε τὴν σκη-
„ νὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει. Λάβαν δὲ ἔστησε
„ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει Γαλαάδ.
„ περιτυγχάνει μὲν οὖν ὁ Λάβαν, ἐπαιτιᾶ-
„ ται δὲ λίαν τὸν θεσπέσιον Ἰακώβ, ὅτι
„ λεληθότως ἀπέδρα, μονονουχὶ κεκλοφὼς
„ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐν οἴκῳ
„ θεούς. ἔφη γὰρ ὧδε, νῦν οὖν πεπόρευσαι.
„ ἐπιθυμίᾳ γὰρ ἐπεθύμησας ἀπελθεῖν εἰς
„ τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου. ἵνα τί ἔκλε-
„ ψας, φησί, τοὺς θεούς μου; ἀλλ' οὐκ ᾔ-
„ δει, φησί, Ἰακώβ, ὅτι Ῥαχὴλ ἡ γυ-
„ νὴ αὐτοῦ ἔκλεψεν αὐτούς. ἐρευνήσας δὲ
„ Λάβαν τοὺς ἰδίους θεούς, οὐχ εὑρίσκει πα-
„ ρὰ τῇ Λείᾳ, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ οἴκῳ θερα-
„ παινῶν Βάλλας τε καὶ Ζελφᾶς. ἐπειδὴ
δὲ προσεδόκησεν ἡ Ῥαχὴλ ἐρευνηθήσε-
σθαι παρὰ τοῦ πατρός, οὐκ ἀμέμπτως τὸ
„ † ῥῆμα κατασοφίζεται. ἔλαβε γὰρ τὰ εἴ-
„ δωλα, φησί, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὰ εἰς τὰ
„ σάγματα τοῦ καμήλου, καὶ ἐπεκάθισεν
„ αὐτοῖς, καὶ εἶπε τῷ πατρὶ αὐτῆς, μὴ βα-
„ ρέως φέρε, κύριε, οὐ δύναμαι ἀναστῆναι
„ ἐνώπιόν σου, ὅτι κατ' ἐθισμὸν τῶν † γυ-
„ ναικῶν μοι ἐστι. ἠρεύνησε δὲ Λάβαν ἐν
„ ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ εὗρε τὰ εἴδω-
„ λα. ἠπορηκότος τοίνυν ἤδη πως, ὀλο-
φυρομένου τε κατὰ τὸ εἰκὸς τῶν ἰδίων θε-
ῶν τὴν ἀπώλειαν, ἐπιτιᾶται λοιπὸν εἰκό-
τως ὁ μακάριος Ἰακώβ, ὡς εἰκῇ διώ-
κειν αὐτὸν ᾑρημένον, καὶ ἐγκαλεῖν † οὐκ
ἔχοντα παντελῶς οὐδέν. εἶτα περὶ † συμ-
βάσεως αὐτοῖς κεκίνηνται λόγοι, καὶ σύν-
εσις παρ' ἀμφοῖν εἰς εἰρήνην ἐπράττετο.
„ ἀποκριθεὶς γὰρ ὁ Λάβαν, φησί, εἶπε τῷ
„ Ἰακώβ· αἱ θυγατέρες σου θυγατέρες μου, καὶ
„ υἱοί σου, υἱοί μου, καὶ τὰ κτήνη σου κτήνη μου, καὶ
„ πάντα ὅσα σὺ ὁρᾷς ἐμά ἐστι, καὶ τῶν θυγατέ-
„ ρων μου. τί ποιήσω ταύταις σήμερον, καὶ τοῖς
„ τέκνοις αὐτῶν οἷς ἔτεκον; νῦν οὖν δεῦρο δια-
„ θώμεθα διαθήκην ἐγὼ καὶ σύ, καὶ ἔσται εἰς
„ μαρτυρίαν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ. εἶπε δὲ αὐ-
„ τῷ· ἰδοὺ οὐδεὶς μεθ' ἡμῶν ἐστιν, ἰδὲ ὁ θεὸς μάρ-
„ τυς ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ. λαβὼν δὲ Ἰακὼβ
„ λίθον, ἔστησεν αὐτὸν στήλην. εἶπε δὲ † Ἰακὼβ
„ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, συλλέγετε λίθους. καὶ συνέλεξαν λίθους, καὶ ἐποίησαν βουνόν, καὶ ἔφα-
„ γον ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ. καὶ εἶπεν αὐτῷ Λάβαν, ὁ βουνὸς οὗτος μαρτυρεῖ ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ
„ σοῦ σήμερον. καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν Λάβαν, Βουνὸς μαρτυρίας· Ἰακὼβ δὲ ἐκάλεσεν αὐτόν,

dit eum in monte Galaad. Venit autem Deus ad Laban Syrum per somnum nocte, & dixit ei: Caue ne fortè loquaris ad Iacob mala. Et comprehendit Laban Iacob. Iacob autem fixit tabernaculum suum in monte: Laban autem statuit fratres suos in monte Galaad. Adoritur itaque Laban, incusatq́ acriter diuinum Iacob, quòd clanculùm fugisset, furatus tantùm non filias ipsius, quosq́ domi habebat deos. Ita enim ait: *Nunc igitur vade. desiderio enim desiderasti in domum patris tui abire. Quare furatus es,* inquit, *deos meos? Nesciebat autem,* inquit, *Iacob, quòd Rachel uxor eius furata esset eos. Scrutatus itaque Laban domum Liæ, deos suos non reperit, sed neque in ædibus ancillarum Balla & Zelphæ.* Cùm verò putaret Rachel eos diligentiùs quærendos à patre, eleganter eum decepit. *Accepit enim,* inquit, *idola, & iniecit ea in stramenta cameli, & sedit super eis, & dixit patri suo, Ne grauiter feras, domine: non potero surgere coram te, quia iuxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi. Scrutatus est autem Laban in omni domo, & non inuenit idola.* Cùm itaque inops esset consilij, & deorum suorum iacturam, vt verisimile est, deploraret, increpat eum meritò beatus Iacob, quòd frustra captum ipsum persequeretur, cùm nulla ratione ipsum criminari posset. Deinde de concordia pactoque ineundo ipsis moti sunt sermones. *Respondens enim Laban dixit Iacob: † Filiæ tuæ filiæ meæ sunt, & filij tui filij mei, & pecora tua pecora mea, & omnia quæ tu vides mea sunt, & filiarum mearum. Quid faciam ijs hodie, aut filijs earum, quos pepererunt? Nunc ergo veni, deponamus fœdus ego & tu, & erit in testimonium inter me & te. Dixit autem ei: Vide, nullus nobiscum est, Deus testis inter me & te. Accipiens autem Iacob lapidem, statuit eum in titulum. Dixit autem Iacob fratribus suis, Colligite lapides. Et collegerunt lapides, & fecerunt collem, & comederunt illic super collem. Et dixit ei Laban: Tumulus hic erit testimonium inter me & te hodie. Et vocauit eum Laban, † Tumulus testimonij; Iacob autem eum vocauit,*

† φύλαξον.
† μήποτε λαλήσῃς μετά.
† χρῆμα
† γυναικείων μου.
† Deest in v. c.
† συμβάσεως.
† Λάβαν

Gen. 31. 43.
† Vulg. Filiæ meæ & filij & greges tui, & omnia quę cernis, mea sunt, &c.
† Contrà in Vulgata. Tumulum testis; & Iacob, Aceruum testimonij.

cedem pro cura, quam de eo gesserat, spiritalia munera, fidem inquam & dilectionem retribuere detrectaret. Ceterùm sub ipsius potestatem omnia facta sunt, conferente in ipsius sagenam Deo ac Patre. Sic enim alibi ad eum Filius, *Quos dedisti mihi ex hoc mundo tui erant, & tu mihi eos dedisti.* Atque hoc erat illud: *Abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & dedit ea mihi.* Ipsæ verò honestę Saluatoris sponsæ sequuturas se promittunt. venditas enim quodãmodo ipsi à mundo aiunt. CHRISTVS enim emit sanguine suo Ecclesias, & alienati sunt à patre veteri. Nulla siquidẽ ratio societatis aut portionis est ipsis cum mundo, ex quo vocati sunt: at verò diuitiæ ipsarũ & filiorum ipsorum est CHRISTVS ipse, mentem omnem & rationem superans. Ipse earum portio ac sors, laus & gloriatio, summaque totius felicitatis ac prosperitatis. Mœstitiam itaque vultu præ se fert mundus cum suis filiis ob CHRISTVM, inuidiæque flamma vritur, videns eum in tantum dignitatis ac gloriæ culmen euectum, vt vniuersum orbem terrarum sibi subiiciat, omnibusque mortalibus dominetur. Quòd verò ipsius insania vltrà se extendat, quodque persequatur & occidat, ac tantùm non reipsa Saluatoris gloriæ obsistat, Ecclesiisque, quæ ei subditæ sunt, atque eius filijs, hoc est credentium multitudini infestissimus deprehendatur, facilè est videre iis qui id scire velint, ex iis quæ sequuntur. *Surgens enim*, inquit, *Iacob, accepit vxores suas, & filios suos super camelos, & abduxit omnem familiam suam, omnémque supellectilem suam quam in Mesopotamia acquisiuit, & omnia sua, vt abiret ad Isaac patrem suum in terram Chanaan. Laban autem abijt ad tondendum oues suas. Furata est autem Rachel idola patris sui: abscondit autem Iacob Laban Syro, ne indicaret ei quòd fugit. Et fugit ipse & sua omnia, & transiuit flumen, & festinauit in montem Galaad. Nuntiatum est autem Laban Syro die tertia quòd fugit Iacob. Et assumens fratres suos cum eo, persecutus est eum viam dierum septem, & comprehen-*

(Ioan. 16.6.) (Gen. 31.) (Gen. 31.17.)

ϑεοῦ τὰ ὑπὲρ τῆς φροντίδος τῆς εἰς αὐτὸν ξένια πνευματικά, πίστιν δὴ λέγω καὶ ἀγάπην, προσκομίζειν οὐκ ἐθέλοντα. πλὴν ὑπ' αὐτῷ τὰ πάντα γέγονε συναγινόντος τοῦ θεοῦ, καὶ πατρός. ἔφη γάρ που πρὸς αὐτὸν ὁ υἱός· οὓς δέδωκάς „ μοι ἐκ τοῦ κόσμου σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ „ αὐτοὺς δέδωκας. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ, ἀ- „ φεῖλεν ὁ θεὸς πάντα τὰ κτήνη τοῦ πατρὸς „ ὑμῶν, καὶ ἔδωκέ μοι αὐτά. αἱ δὲ σεμναὶ τοῦ „ σωτῆρος νύμφαι κατακολουθεῖν μὲν ἑτοίμως ἐπαγγέλλονται. πεπρᾶσθαι δὲ ὥσπερ αὐτοὺς παρὰ τοῦ κόσμου φασίν. ἐξεπρίατο γὰρ τῷ ἰδίῳ αἵματι τὰς ἐκκλησίας ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ ἠλλοτρίωνται τοῦ πάλαι πατρός. λόγος γὰρ αὐταῖς κοινωνίας ἢ μερίδος, οὐδείς ἐστι πρὸς κόσμον ἐξ οὗ καὶ κέκληνται. πλοῦτος δὲ μᾶλλον αὐταῖς καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν ὁ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον αὐτὸς ὁ Χριστός. αὐτὸς ἡ μερὶς καὶ ὁ κλῆρος, δόξα τε καὶ καύχημα, καὶ πᾶν ὅτιπερ τῶν πλουτούντων εἰς λαμπρότητα καὶ εὐημερίαν. σκυθρωπάζει μὲν οὖν ὁ κόσμος ἅμα τοῖς ἰδίοις τέκνοις ἐπὶ Χριστῷ· καὶ τῷ τῆς βασκανίας δαπανᾶται πυρὶ, προήκοντα δόξης εἰς τοῦτο βλέπων ὡς ὅλην ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσασθαι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ κατακρατῆσαι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. ὅτι δὲ τὰ θορυσμῶν ἐπέκεινα, καὶ λοιδορῶν τὰ τῆς μανίας αὐτοῦ παρατείνεται, καὶ διώκει καὶ φονᾷ, καὶ ὅσον εἰπεῖν εἰς ἐγχειρημάτων δύναμιν τῇ τοῦ σωτῆρος ἀναφέρεται δόξῃ. καὶ ταῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς αὐτοῦ τέκνοις, τουτέστι τῇ τῶν πιστευόντων πληθυῖ καταφορᾶται πολεμιώτατος, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν τοῦτο μαθεῖν ἐλομένοις διὰ τῶν ἐφεξῆς. ἀναστὰς γάρ, φησι, Ἰακὼβ, „ ἔλαβε τὰς γυναῖκας αὐτοῦ, καὶ τὰ παιδία „ αὐτοῦ ἐπὶ τὰς καμήλους, καὶ ἀπήγαγε πάν- „ τα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν τὴν „ ἀποσκευὴν αὐτοῦ, ἣν περιεποιήσατο ἐν τῇ „ Μεσοποταμίᾳ, καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ „ ἀπῆλθε πρὸς Ἰσαὰκ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν „ γῇ Χαναάν. Λάβαν δὲ ᾤχετο κεῖραι τὰ „ πρόβατα αὐτοῦ. ἔκλεψε δὲ Ῥαχὴλ τὰ „ εἴδωλα τοῦ πατρὸς αὐτῆς. ἔκρυψε δὲ Ἰα- „ κὼβ Λάβαν τὸν Σύρον τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι „ αὐτῷ, ὅτι ἀποδιδράσκει. καὶ ἀπέδρα αὐ- „ τὸς, καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ διέβη τὸν „ ποταμὸν, καὶ ὥρμησεν εἰς τὸ ὄρος Γα- „ λαάδ. ἀναγγέλλη δὲ Λάβαν τῷ Σύρῳ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ὅτι ἀπέδρα Ἰακώβ. καὶ παραλαβὼν „ πάντας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, ἐδίωξεν † ὀπίσω αὐτοῦ ὁδὸν ἡμερῶν ἑπτὰ, καὶ κατέλα- „ † ὀπίσω.

βεν

,, βεν αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει Γαλαάδ. ἦλ-
,, θε δὲ ὁ Θεὸς πρὸς Λάβαν τὸν Σύρον
,, καθ᾽ ὕπνον τὴν νύκτα, καὶ εἶπεν αὐτῷ,
,, † φύλαξαι σεαυτὸν † τοῦ μὴ λαλῆσαι πρὸς
,, Ἰακὼβ πονηρά. καὶ κατέλαβε Λάβαν
,, τὸν Ἰακώβ. Ἰακὼβ δὲ ἔπηξε τὴν σκη-
,, νὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει. Λάβαν δὲ ἔστησε
,, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει Γαλαάδ.
,, προεντυγχάνει μὲν οὖν ὁ Λάβαν, ἐπαιτιᾶ-
,, ται δὲ λίαν τὸν θεσπέσιον Ἰακώβ, ὅτι
,, λεληθότως ἀπέδρα, μονονουχὶ κεκλοφὼς
,, τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐν οἴκῳ
,, θεούς. ἔφη γὰρ ὧδε, νῦν οὖν πεπόρευσαι.
,, ἐπιθυμίᾳ γὰρ ἐπεθύμησας ἀπελθεῖν εἰς
,, τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου. ἵνα τί ἔκλε-
,, ψας, φησὶ, τοὺς θεούς μου; ἀλλ᾽ οὐκ ᾔ-
,, δει, φησὶ, Ἰακώβ, ὅτι Ῥαχὴλ ἡ γυ-
,, νὴ αὐτοῦ ἔκλεψεν αὐτούς. ἐρευνήσας δὲ
,, Λάβαν τοὺς ἰδίους θεοὺς, οὐχ εὑρίσκει πα-
,, ρὰ τῇ Λείᾳ, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐν τῷ οἴκῳ θερα-
,, παινῶν Βάλλας τε καὶ Ζελφᾶς. ἐπειδὴ
δὲ προσεδόκησεν ἡ Ῥαχὴλ ἐρευνηθήσε-
σθαι παρὰ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἀμέμπτως τὸ
,, † ῥῆμα κατασοφίζεται. ἔλαβε γὰρ τὰ εἴ-
,, δωλα, φησὶ, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὰ εἰς τὰ
,, σάγματα τῆς καμήλου, καὶ ἐπεκάθισεν
,, αὐτοῖς, καὶ εἶπε τῷ πατρὶ αὐτῆς, μὴ βα-
,, ρέως φέρε, κύριε, οὐ δύναμαι ἀναστῆναι
,, ἐνώπιόν σου, ὅτι κατ᾽ ἐθισμὸν τῶν † γυ-
,, ναικῶν μοί ἐστι. ἠρεύνησε δὲ Λάβαν ἐν
,, ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ εὗρε τὰ εἴδω-
,, λα. ἠπορηκότος τοίνυν ἤδη πως, ὀλο-
φυρομένου τε κατὰ τὸ εἰκὸς τῶν ἰδίων θε-
ῶν τὴν ἀπώλειαν, ἐπιτιμᾶται λοιπὸν εἰκό-
τως ὁ μακάριος Ἰακώβ, ὡς εἰκῇ διώ-
κειν αὐτὸν ᾑρημένον, καὶ ἐγκαλεῖν † οὐκ
ἔχοντα παντελῶς οὐδέν. εἶτα περὶ † συμ-
βάσεως αὐτοῖς κεκίνηνται λόγοι, καὶ σύν-
εσις παρ᾽ ἀμφοῖν εἰς εἰρήνην ἐπράττετο.
,, ἀποκριθεὶς γὰρ ὁ Λάβαν, φησὶ, εἶπε τῷ
,, Ἰακώβ· αἱ θυγατέρες σου θυγατέρες μου, καὶ
,, υἱοί σου, υἱοί μου, καὶ τὰ κτήνη σου κτήνη μου, καὶ
,, πάντα ὅσα σὺ ὁρᾷς ἐμά ἐστι, καὶ τῶν θυγατέ-
,, ρων μου. τί ποιήσω ταύταις σήμερον, καὶ τοῖς
,, τέκνοις αὐτῶν οἷς ἔτεκον; νῦν οὖν δεῦρο δια-
,, θώμεθα διαθήκην ἐγὼ καὶ σὺ, καὶ ἔσται εἰς
,, μαρτυρίαν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ. εἶπε δὲ αὐ-
,, τῷ· ἰδοὺ οὐδεὶς μεθ᾽ ἡμῶν ἐστιν, ἰδὲ ὁ θεὸς μάρ-
,, τυς ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ. λαβὼν δὲ Ἰακὼβ
,, λίθον, ἔστησεν αὐτὸν στήλην. εἶπε δὲ † Ἰακὼβ
,, τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, συλλέγετε λίθους. καὶ συνέλεξαν λίθους, καὶ ἐποίησαν βουνὸν, καὶ ἔφα-
,, γον ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ. καὶ εἶπεν αὐτῷ Λάβαν, ὁ βουνὸς οὗτος μαρτυρεῖ ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ
,, σοῦ σήμερον. καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν Λάβαν, Βουνὸς μαρτυρίας· Ἰακὼβ δὲ ἐκάλεσεν αὐτὸν,

dit eum in monte Galaad. Venit autem Deus ad Laban Syrum per somnum nocte, & dixit ei: Caue ne fortè loquaris ad Iacob mala. Et comprehendit Laban Iacob. Iacob autem fixit tabernaculum suum in monte: Laban autem statuit fratres suos in monte Galaad. Adoritur itaque Laban, incusatq́ acriter diuinum Iacob, quòd clanculùm fugisset, furatus tantùm-non filias ipsius, quosq́ domi habebat deos. Ita enim ait: *Nunc igitur vade. desiderio enim desiderasti in domum patris tui abire. Quare furatus es,* inquit, *deos meos? Nesciebat autem*, inquit, *Iacob, quòd Rachel vxor eius furata esset eos. Scrutatus itaque Laban domum Liæ, deos suos non reperit, sed neque in ædibus ancillarum Balla & Zelphæ.* Cùm verò putaret Rachel eos diligentiùs quærendos à patre, eleganter eum decepit. *Accepit enim*, inquit, *idola, & iniecit ea in stramenta cameli, & sedit super eis, & dixit patri suo, Ne grauiter feras, domine: non potero surgere coram te, quia iuxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi. Scrutatus est autem Laban in omni domo, & non inuenit idola.* Cùm itaque inops esset consilij, & deorum suorum iacturam, vt verisimile est, deploraret, increpat eum meritò beatus Iacob, quòd frustra captum ipsum persequeretur, cùm nulla ratione ipsum criminari posset. Deinde de concordia pactoque ineundo ipsis moti sunt sermones. *Respondens enim Laban dixit Iacob: † Filiæ tuæ filiæ meæ sunt, & filij tui filij mei, & pecora tua pecora mea, & omnia quæ tu vides mea sunt, & filiarum mearum. Quid faciam ijs hodie, aut filijs earum, quos pepererunt? Nunc ergo veni, deponamus fœdus ego & tu, & erit in testimonium inter me & te. Dixit autem ei: Vide, nullus nobiscum est, Deus testis inter me & te. Accipiens autem Iacob lapidem, statuit eum in titulum. Dixit autem Iacob fratribus suis, Colligite lapides. Et collegerunt lapides, & fecerunt collem, & comederunt illic super collem. Et dixit ei Laban: Tumulus hic erit testimonium inter me & te hodie. Et vocauit eum Laban, † Tumulus testimonij; Iacob autem eum vocauit,*

† φύλαξον.
† μήποτε λαλήσῃς μετά.
† χρῆμα.
† γυναικείων μου.
† *Deest in v. c.*
† συμβιβάσεως.
† Λάβαν.

Gen. 31. 43.
† *Vulg.* Filiæ meæ & filij & greges tui, & omnia quę cernis, mea sunt, &c.
† *Contrà in Vulgata.* Tumulum testis; & Iacob, Aceruum testimonij.

Tumulus testis. Breuiter igitur in his & succinctè historiam enarrabimus. Necessarium verò est interiorem eorum sensum explicare. Quòd itaque offensus fuerit mundus CHRISTO, credentium grege ditato, & rabie quadam percitus insultarit, nequaquam longo sermone opus fuerit ad confirmandum. Vide enim quo pacto discedente Iacobo persequitur clamans Laban cum filijs suis. Discedit verò quodammodo etiam CHRISTVS à mundo cum sponsis suis, hoc est Ecclesiis, ac veluti cum vniuersa domo transmigrat, spiritaliter suis inclamans: *Agite abeamus hinc*. Profectionis verò ac discessus modus non sit sensualis, neque verò de loco in locum fiat corporaliter (absonum enim in primis id fuerit cogitare vel dicere) sed ex cogitationibus mundanis ad facienda ea quæ Deo placent, fructuosè vitam terminat. Nam, vt beatus Paulus scribit: *Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus*, cuius opifex & creator est Deus. Alius verò etiam ex sanctis Apostolis ita scribit: *Obsecro vos, tanquam aduenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant aduersus animam*. Ambulantes autem super terram veluti *in cælo conuersemur*, non quidem ampliùs carnaliter viuere volentes, at potiùs sanctè & spiritaliter. Erigit verò nos ad hoc Paulus ita scribens: *Ne conformemini sæculo huic, sed conformemini renouationi mentis vestræ, vt probetis vos, quæ sit voluntas Dei bona, ac beneplacens & perfecta*. Postquam verò nequaquam mundo cōformati fuerimus, mundanos errores egressi, imitatores ipsius erimus. Quod optimè intelligens ita se habere Saluator dixit: *Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia verò de mundo non estis, propterea odit vos mundus*. Persequitur itaque odio prosequēs. Spirantem verò cædes, & impotenti ira inflammatum retrahit ac compescit Deus, ne tantillum quidem asperis verbis affligere permittēs. Dixit enim ad Laban Deus: *Caue tibi ne quidquam asperè loquaris contra Iacob*. Ceterùm criminatur quidē mundus, quòd spoliatus

Heb.13.14. — 1.Petri 2.11. — Phil.3.20. — Rom.12.2. — Ioan.15.19. — Gen.31.24.

βουνὸς μάρτυς. ἐπιτροχάδην μὲν οὖν ἐν τούτοις καὶ κολοβοὺν ὡς ἐνσπουδάζοντες τὰ τῆς ἱστορίας ἀφηγήμεθα. τὰ δὲ εἰς νοῦν ἤδη τὸν ἐσωτάτω διατρανοῦν ἀναγκαῖον. ὅτι τοίνυν ἐπεμάνησεν ὁ κόσμος πλουτοῦντι Χριστῷ τὰς τῶν πιστευόντων ἀγέλας, καὶ ἐπιθρώσκει λελυττηκὼς, οὐ μακρῶν ἂν δέοιτο λόγων τις εἰς παράδειξιν ἐναργῆ. θέα γὰρ ὅπως ἀπαίροντος τοῦ Ἰακὼβ διώκει φωνῶν ὁ Λάβαν ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις τέκνοις. ἀπαίρει δὲ ὥσπερ καὶ ἀπὸ κόσμου Χριστὸς ὁμοῦ ταῖς ἑαυτοῦ νύμφαις, τουτέστι ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ οἱονεὶ πανοικὶ μετανίσταται, νοητῶς τοῖς ἰδίοις ἐπιφωνῶν, ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν. ὁ δὲ τῆς ἐπάρσεως τρόπος οὐκ αἰσθητῶς, οὔτε μὴν εἰς τόπον ἐκ τόπου σωματικῶς ἐκπεράττοιτο ἄν. κομιδῆ γὰρ † ἄηθες τὸ ὧδε φρονεῖν ἢ λέγειν. ἀλλ' ἐκ τοῦ φρονεῖν τὰ τοῦ κόσμου πρὸς τὸ δρᾶν ἐθέλειν τὰ δοκοῦντα θεῷ χρησίμως ἀποπεραίνεται. ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. γράφει δὲ καὶ ἕτερος τῶν ἁγίων ἀποστόλων· παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους, ἀπέχεσθε τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς. περιπατοῦντες δὲ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἐν οὐρανῷ ποιώμεθα τὸ πολίτευμα, διαζῆν σπουδάζοντες σαρκικῶς μὲν οὐκ ἔτι, ἁγιοπρεπῶς δὲ μᾶλλον καὶ πνευματικῶς. διανίστησι δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἐπιστέλλων ὁ Παῦλος. μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ συμμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον. ἐπειδὴ δὲ οὐ τῷ κόσμῳ συνεσχηματίσμεθα τὴν κοσμικὴν ἀπάτην ἐκβαίνοντες, μιμησόμεθα παρ' αὐτοῦ. καὶ τοῦτο εἰδὼς οὕτως ἔχον ἔφασκεν ὁ σωτήρ, εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει· ἐπειδὴ δὲ ἐκ κόσμου οὐκ ἐστὲ, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος. οὐκοῦν διώκει μισῶν. φονῶντα δὲ καὶ ἀποτεθηριωμένον εἰς ἀκαθέκτους ὀργὰς, ἀνασειράζει θεὸς, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν † ἀπεινέσι λόγοις καταλυπεῖν ἐφιείς. ἔφη γὰρ πρὸς τὸν Λάβαν ὁ θεὸς, φησὶ, φύλαξαι σεαυτὸν μή πως λαλήσῃς μετὰ † Ἰακὼβ πονηρά. ἀλλ' ἐπαιτιᾶται μὲν ὁ κόσμος ὡς σεσυλημένος

† ἔνηθες. — † ἀπηνέσι. — † Sic Heb. al. πρὸς Ἰακώβ.

νος καὶ ἀπωλολότων αὐτῷ τῶν θεῶν. ἐνεκλόφει δὲ τούτους ἡ Ῥαχήλ. πλὴν ὅρα τὴν ἐπιχείρησιν. ἠρεύνησε παρὰ τῇ Λείᾳ τοὺς θεοὺς ὁ Λάβαν, καὶ μήν τοι καὶ παρὰ ταῖν δύο θεραπαινίδοιν, καὶ οὐχ εὗρε, φησί. ἐπεκάθητο δὲ αὐτοῖς ἡ Ῥαχήλ, προφασιζομένη τὰ κατ' ἐθισμόν. τίς οὖν ὁ λόγος; οὐ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, ἀλλ' οὐδὲ τῶν εἰς δουλείαν γεγεννημένων κατόρθωσις ἦν ἡ τῶν εἰδώλων καθαίρεσις· ἀλλὰ τῆς † νεώτης Ῥαχήλ, τουτέστι τῆς ἐκκλησίας ἀτιμίᾳ περιβαλούσης τὰ χειροποίητα· μόνον δὲ οὐχὶ καὶ πληρούσης ἐπ' † αὐτοῖς τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς εἰρημένον. „Καὶ ἐξαρεῖς τὰ εἴδωλα τὰ περιηργυρωμένα, καὶ περικεχρυσωμένα λεπτὰ ποιήσεις, καὶ λικμήσεις ὡσεὶ ὕδωρ ἀποκαθημένης, καὶ ὡς κόπρον ὤσεις αὐτά. ἐπειδὴ οὐχ εὕρηνται παρὰ τοῦ Λάβαν οἱ αὐτοῦ θεοί, τὰς εἰς εἰρήνην † συμβιβάσεις ἐποίει τὸ λοιπὸν πρὸς τὸν θεσπέσιον Ἰακώβ. οὐκ ἔτι γὰρ ἔχων ὁ κόσμος τοὺς ψευδωνύμους θεούς, φίλος ἔσται· μᾶλλον δὲ γέγονεν Χριστῷ ἤδη καὶ τῆς εἰρήνης ὁ σύνδεσμος. αὐτὸς ἐστι πάλιν ὁ εὐδοκιμώτατος λίθος, ὁ πολυτελής, ὁ ἀκρογωνιαῖος, ὁ ἔντιμος, ὁ εἰς κεφαλὴν γωνίας, καὶ εἰς τὰ θεμέλια Σιών. ἔστησε γάρ, φησι, Ἰακὼβ στήλην εἰς τύπον Χριστοῦ. συσσωρεύονται δὲ καὶ ἕτεροι λίθοι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἤτοι τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων, καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι, προαναπτυποῦντες ἀστείως τὴν ἐπὶ Χριστῷ συνδρομήν. περὶ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων „ἀποστόλων προφητικὸς ἔφη λόγος. † διό„τι λίθοι ἅγιοι κυλίονται ἐπὶ τῆς γῆς. διέδραμον γὰρ τὴν σύμπασαν γῆν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, τὸ εὐαγγελικὸν τοῖς ἔθνεσι διακομίζοντες κήρυγμα. πρὸς δὲ τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους ὁ σοφὸς ἐπιστέλ„λει Παῦλος. ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδο„μεῖσθε εἰς † κατοίκησιν τοῦ θεοῦ ἐν πνεύ„ματι. κέκληται τοίνυν ἡ τῶν λίθων ἄθροισις βουνὸς μαρτυρίας παρά γε τῷ Λάβαν, ὁ δὲ θεσπέσιος Ἰακὼβ ἐπὶ τὸ ἔτι μεῖζον καὶ ὑπερτεροῦν ἀσυγκρίτως, τουτέστι Χριστόν, ἀνακομίζει τὸ νόημα. βουνὸς μάρτυς ὀνομάσας τὸ γεγενημένον· κεφαλὴ γὰρ τῶν πιστευόντων αὐτὸς ὁ Χριστός. ὅτι δὲ σώζοντι τοὺς ἰδίους τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ, καὶ τῆς ἐν κόσμῳ κακίας ἐξάγοντι, καὶ ἡ τῶν ἀγγέλων παρέσται πληθὺς λειτουργοῦσα. δῆλον δέ, ὅτι καὶ τὴν τεταγμένην αὐτοῖ, ἀποπληροῦσι δουλείαν, ἀναμάθοι τις ἂν εὐκόλως

† νεωτάτης. † αὐτῆς. † συμβάσεις. † ὅτι. † κατοικητήριον.

sit, quodque deos suos perdiderit. Furata autem est eos Rachel. Atqui vide quo pacto res gesta sit. Scrutatus est apud Liam deos Laban, nec non apud duas ancillas, *& non inuenit*, inquit. Insidebat autem eis Rachel, consuetudinem feminarum excusans. Quænam igitur horum ratio est? Idolorum sublatio non erat opus Synagogæ Iudæorum, neque eorum qui in seruitutem nati sunt; sed iunioris Rachel, hoc est Ecclesiæ idola manu facta ignominia afficientis, ac tantùm-non implentis in ijs quod per vocem prophetæ dictum est: *Et auferes idola deargentata, & deaurata comminues, & disperges sicut aquam menstruatæ, & sicut stercus abijcies ea.* Postquam verò non sunt inuenti à Laban dij ipsius, de conficienda pace cum Iacob egit. Mundus enim cùm non ampliùs habeat falsi nominis deos, amicus erit: at potiùs factus est CHRISTO iam pacis vinculum. Ipse verò rursum est lapis probatissimus, angularis, pretiosus, qui in caput anguli, & in fundamento Sion positus est. *Statuit enim*, inquit, *Iacob lapidem*, in typum CHRISTI. Accumulantur autem etiam alij lapides sanctorum Apostolorum, siue eorum qui per fidem iustificati sunt, & sanctificati in spiritu, præfigurantes eleganter concursum ad CHRISTVM. Nam de sanctis Apostolis propheticus sermo ait: *Quia lapides sancti voluuntur super terram.* Vniuersum enim orbem terrarum peragrarunt sancti discipuli, Euangelium Gentibus prædicantes. Sapiens verò Paulus ad eos, qui per fidem iustificati sunt, scribit dicens: *In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto.* Vocata itaque est lapidum coaceruatio *Tumulus testimonij* à Laban: diuinus verò Iacob ad maius multoque sublimius, hoc est, ad CHRISTVM sensum refert, *Tumulum testis* appellans. Caput enim credentiũ ipse est CHRISTVS. Quòd verò saluanti suos omnium Saluatori CHRISTO, & ex mundana prauitate educenti, angelorũ etiam multitudo sit adfutura seruiẽs, (manifestũ verò quòd & designatum ipsi ministeriũ exequens) facilè quis etiam ex iis quę adijciuntur,

Idola Laban Rachel furata quid significet.

Isaiæ 30.22.

Isaia 28.16. CHRISTVS *lapis angularis.*

Zacha. 9.16

Ephes. 2.22.

Tumulus testimonij.

Tumulus testis.

καὶ

rursus intelligat. Discedente enim iam Laban, & pacificè domum redeunte, *Suspiciens*, inquit, *Iacob vidit castra Dei castrametata, & obuiauerunt ei angeli Dei. Dixit autem Iacob visis eis: Castra Dei ista, & vocauit nomen loci illius, Castra.* Scriptum est autem: quòd castrametabitur *angelus Domini in circuitu timentium eum, & proteget eos.* Et rursus, *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis.* Saluat autem omnes amantes ipsum Dominus noster IESVS CHRISTVS, per quem, & cum quo Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in secula seculorum. Amen.

Gen. 32.

Angeli fidelium auxiliatores.

Psal. 90.

καὶ διὰ τῶνδε πάλιν. ἀποχωροῦντος γὰρ ἤδη τοῦ Λάβαν, οἴκαδέ τε ὑποστρέφοντος εἰρηνικῶς, ἀναβλέψας, φησὶ, Ἰακὼβ εἶδε παρεμβολὴν παρεμβεβληκυῖαν, „ καὶ συνήντησαν αὐτῷ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ. εἶπε δὲ Ἰακὼβ, ἡνίκα εἶδε αὐτοὺς, παρεμβολὴ θεοῦ αὕτη. καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα „ τοῦ τόπου, παρεμβολαί. γέγραπται δὲ, ὅτι παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν „ φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. καὶ „ πάλιν· ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται „ περὶ σοῦ τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς „ ὁδοῖς σου. σώζει δὴ ἅπαντας τοὺς ἀγαπῶντας „ αὐτὸν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Amplius de Iacob.

NON carent admiratione mores sanctorum apud eos qui rectè vitam instituere volunt: laus verò ipsorum vitæ omnem orationem superat. Fuerit autem ijs, qui piè viuere volunt, pulcrum exemplar, quonam modo oporteat ad id quod bonum est Deoque placens rectà contendere, variè explanans. Ego enim oportere existimo (at potiùs ipse sacræ Scripturæ sermo) veterum sanctorum conuersationis euentum rectè contemplantes, fidem imitari, ac tantùm non virtutis qua præditi fuerunt, vestigiis promptè alacriterque insistere. Absurdum enim cum primis est, eos qui artium regiarum periti sunt, magistros sibi proponere, qui ante ipsos fuerunt, imitarique conari eos, qui in eo genere excelluerint: nos verò quibus virtutem exercere propositum est, non mentis oculis adnitentes, veterum patrum piè facta ruminare, & ex iis sumere ea per quæ quis apud Deum probatissimus euadat, sanctæque vitæ peritam mentem suam efficiat. Proponatur itaque nobis nihilominus diuinus Iacob, irreprehensibilem quidem, quoad fieri potest, illi inquam tempori accommodatã, viam incedens, in vitæ suæ administratione; adiutorem verò & præfectum vniuersorum Deum habens; nonnunquam quidẽ cum in la-

Ἔτι περὶ τοῦ Ἰακώβ.

Οὐκ ἀθαύμαστος μὲν τῶν ἁγίων ὁ τρόπος παρά γε τοῖς ἄριστα βιοῦν ᾑρημένοις· τὸ δὲ τῆς ἐκείνων πολιτείας εὐκλεὲς παρὰ μὲν παντὸς οἰχήσεται λόγου. γένοιτο δ' ἂν τοῖς ἐθέλουσιν εὐσεβεῖν ὑποτύπωσις ἀγαθή· τὸ τίνα χρὴ τρόπον κατ' εὐθὺ φέρεσθαι τοῦ εἰκότος καὶ ἁνδάνοντος θεῷ, διατρανοῦσα ποικίλως. χρῆναι γάρ ἔγωγέ φημι, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ὁ λόγος, τῶν ἀρχαιοτέρων ἁγίων ἀναθεωροῦντας ὀρθῶς τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς μιμεῖσθαι τὴν πίστιν· μόνον δὲ οὐχὶ καὶ κατ' ἴχνος ἰέναι τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀρετῆς. καὶ γάρ ἐστι τῶν ἀτόπων, τοὺς μὲν ὅσοι τεχνῶν γεγόνασιν ἐπιστήμονες τῶν † βασιλικῶν, καθηγητὰς εἰς τοῦτο ποιεῖσθαι τοὺς πρὸ αὐτῶν, καὶ ζηλοῦν ἐπείγεσθαι τοὺς ὅτι δὴ μάλιστα τὸ ἐπιεικὲς ἐν ταύταις ἠκριβωκότας. ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς, οἷς τὸ κατορθοῦν ὁ σκοπὸς τὴν ἀρετὴν, μὴ οὐχὶ τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν ἐνερείδοντας ταῖς τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπιεικείαις ἀναμάττεσθαι τρόπον τινὰ παρ' αὐτῶν. τὰ δι' ὧν ἂν ἔσοιτό τις παρὰ θεῷ δοκιμώτατος, καὶ τῆς εὐαγοῦς πολιτείας ἐπιστήμονα, τὸν οἰκεῖον αὐτοὺς ἀπεργάσοιτο νοῦν. προκείσθω δὴ οὖν οὐδὲν ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ ἀνεπίπληκτον μὲν ὡς ἐνῆν καὶ τῷ καιρῷ πρέπουσαν τὴν τηνικάδε φημὶ ὁδὸν διαστείχων τῆς ὡς ἐν γε πολιτείᾳ † ζωῆς, συλλήπτορα δὲ καὶ προεστηκότα τῶν ὅλων ἔχων θεόν· πόνοις μὲν ἐσθ' ὅτε πει-

† βαναυσικῶν.

† καὶ ζωῇ.

περιτυχεῖν ἐφιέντα χρησίμως. οὐ γὰρ ἂν ἀνιδρωτί κατακτήσαιτό τις τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχήματα. μετὰ δέ γε τὰ γυμνάσματα στεφανοῦντα ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ διά τινα τῶν ἄγαν εὐσθενεστάτων ἀγωνιστῶν τῇ τῶν ἄθλων ἀμφιλαφίᾳ καταπλουτίζοντα. μὴ γὰρ εἴπῃς κατὰ σαυτόν· ἀνθ᾽ ὅτου μὴ ἄπονον ἐδωρεῖτο θεὸς τοῖς ἁγίοις τὸ κατευφραίνειν εἶδος; τοῦτο γὰρ ἦν ἀγυμνάστους ἐᾶν, καὶ ἥκιστα μὲν μισθὸν ἀρετῆς ἀπονέμειν αὐτοῖς τὸ εὖ εἶναι τυχόν· ἀβασανίστου δὲ μᾶλλον θελημάτων ῥοπῆς ποιεῖσθαι καρπὸν τὸ ἐπ᾽ αὐτοῖς εὐμενές, καὶ τὴν λαμπράν τι καὶ ἀξιόληπτον τῶν χαρισμάτων φιλοτιμίαν. ἔδει δὲ μᾶλλον εὐδοκιμοῦντας ὁρᾶσθαι, καὶ ἔργοις αὐτοῖς ἀξίους προαναφαίνεσθαι τῆς παρὰ θεοῦ προξενείας δὲ ὥσπερ καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτοὺς εἰς παράδειγμά τι καὶ ὑποτύπωσιν ἐναργῆ. τοῦ δεῖν ἑλέσθαι φιλεργεστάτους εἶναι καὶ νεανικούς, ἐννοοῦντας ὅτι τοῖς μὲν ἀταλαίπωρον καὶ κατεγνωσμένον διαβιοῦσι ζωήν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο μισθός. εἴη δὲ πάντως τὰ πάντων ἐξαίρετα, τοῖς ἔτι μάλιστα φιλοπονωτάτοις, καὶ ἱδρῶτα τὸν ἐπ᾽ ἀγαθοῖς τῆς ἡδίστων τῶν ἐν βίῳ προτετιμηκόσι. οὕτω τις ἔφασκε τῶν σοφῶν. „τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ κυρίῳ, „ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμόν, εὔθυνον τὴν „καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον. τίκτει μὲν γὰρ ἡ ὑπο„μονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα. ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ „καταισχύνει κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἑψόμεθα δὲ δὴ τῷ προκειμένῳ σκοπῷ. μετὰ τὴν τοῦ Λάβαν τοίνυν ἀποχώρησιν τὴν ἐκ τοῦ ὄρους Γαλαάδ, εἰς τὴν εἰνεγκοῦσαν ἠπείγετο, καὶ διαπεραιοῦσθαι ἤθελεν ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ. ἀπηλλαγμένος δὲ μόλις τῆς Λάβαν ἐφόδου καὶ ἀναπνεύσας βραχύ, χαλεπωτέροις εὐθὺς περιπίπτει δείμασι. ἐπειδὴ γὰρ ἔδει τῆς Μεσοποταμίας ἀπαίροντα, καὶ εἰς γῆν Χαναὰν ἀποτρέχοντα, διὰ μέσης ἰέναι τῆς Σηείρ, ἐν ᾗ κατῴκησεν Ἠσαῦ, περιδεὴς δὲ ἄγαν ἦν. οὐ γὰρ ἠγνόει λελυπηκὼς τῆς τε εὐλογίας ἕνεκα, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν πρωτοτοκίων. ἵνα δὲ τρόπον τὴν ἐπὶ τούτοις λύπην ἀποσκευάζεται, καὶ εἰς ἀγάπην καὶ ἡμερότητα καθίστη τὸν ἀδελφόν, πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν, καὶ πρός „γε τούτῳ θαυμάσαι; γέγραπται τοίνυν· ἀπέστειλε „δὲ Ἰακὼβ ἀγγέλους ἔμπροσθεν αὐτοῦ πρὸς Ἠσαῦ „τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ εἰς γῆν Σηείρ, εἰς χώραν Ἐ„δώμ, καὶ ἐνετείλατο αὐτοῖς, λέγων. οὕτως ἐρεῖτε τῷ „κυρίῳ μου Ἠσαῦ. οὕτως λέγει ὁ παῖς σου Ἰακώβ, „μετὰ Λάβαν παρῴκησα, καὶ ἐχρόνισα ἕως τοῦ νῦν. καὶ „ἐγένοντό μοι βόες, καὶ ὄνοι, καὶ πρόβατα, καὶ παῖδες, „καὶ παιδίσκαι. καὶ ἀπέστειλα ἀγγεῖλαι τῷ κυρίῳ „μου Ἠσαῦ, ἵνα εὕρῃ ὁ παῖς σου χάριν ἐναντίον „σου. καὶ ἀπέστρεψαν οἱ ἄγγελοι πρὸς Ἰακώβ, λέ„γοντες· ἤλθομεν πρὸς τὸν ἀδελφόν σου Ἠσαῦ, καὶ „ἔρχεται εἰς συνάντησιν, καὶ τετρακόσιοι ἄνδρες „μετ᾽ αὐτοῦ. ἐφοβήθη δὲ Ἰακὼβ σφόδρα, καὶ ἠπο„ρεῖτο, καὶ διεῖλε τὸν λαὸν τὸν μεθ᾽ ἑαυτοῦ, καὶ τοὺς „βόας, καὶ τὰ πρόβατα εἰς δύο παρεμβολάς. καὶ „εἶπεν Ἰακώβ· ἐὰν ἔλθῃ Ἠσαῦ εἰς παρεμβολὴν „μίαν, καὶ ἐκκόψῃ αὐτήν, ἔσται ἡ παρεμβολὴ ἡ δευ-

bores vtiliter incidere sinentem (neque enim quisquam absque sudore virtutis gloriam consequatur:) post exercitia verò gaudio coronantem, ac veluti quendam robustissimum pugilem præmiorum vtilitate ditantem. Neque verò dixeris apud te: Cur non absque labore largitus est Deus sanctis id, quod delectat atque exhilarat? Hoc enim erat inexercitatos sinere, & nequaquā eis mercedem virtutis, nimirum vt benè sit, tribuere: sed potiùs voluntatem, cuius periculum factum non esset, beneuolentia sua splendidisque & admirandis beneficijs cumulare. Oportebat verò potiùs eos priùs probatos videri, & operibus ipsis, dignos diuinis beneficijs iudicari, ac veluti manifesto exemplo posteris proponi, eos laborare viriliterque rem gerere debere intelligentes, quòd ijs, qui ignauam ac vecordem vitam transigunt, nulla danda sit merces: omnia verò eximia deberi ijs, quibus labor cordi est, quique sudorem pro rebus bonis, summis huius vitæ delicijs præferunt. Ita quidam sapientum dixit: *Fili, si accesseris ad seruiendum Domino, præpara animam tuam ad tentationem, dirige cor tuum, & sustine. Parit enim tolerantia probationem, probatio verò spem, spes verò non erubescit*, sicut scriptum est. Sequemur itaque propositum scopum. Post discessum Labani ex monte Galaad, ad patriam contendit, & præuertere beatus Iacob voluit. Vix verò liberatus ab insultu Laban, cumque vixdum respirasset, in alia statim grauiora pericula incidit. Cùm enim oporteret eum à Mesopotamia discedētē, & in terrā Chanaan fugientē per medium terræ Seir incedere, in qua habitabat Esau, trepidus admodum fuit. Neque enim ignorabat, quo pacto eum offendisset ob benedictionē & primogenita surrepta. Quonam verò modo hunc dolorē amouerit, atq; ad amorem humanitatemque traduxerit fratrem, quopacto non dignum fuerit videre & mirari? Scriptum igitur est: *Misit autem Iacob nuntios ante se ad Esau fratrem suum in terram Seir, in regionem Edom, & præcepit eis dicens: Sic dicetis domino meo Esau: Sic dixit seruus tuus Iacob: Cùm Laban habitaui, & moratus sum vsque nunc, & fuerunt mihi boues & asini, & oues, & serui & ancillæ. Et misi domino meo Esau nunciare, vt inueniat seruus tuus gratiā coram te. Et reuersi sunt nuntij ad Iacob, dicentes, Venimus ad fratrem tuum Esau, & ecce ipse venit in occursum tuum, & quadringenti viri cum eo. Timuit autem Iacob valdè, & inops consilij fuit. Et diuisit populum qui cum eo, & boues & oues in duas turmas, & dixit Iacob: Si venerit Esau ad turmam vnam, & percusserit eam, erit turma secunda*

Deus cur non absque labore sanctos coronet.

Eccli. 2. 1.

Gen. 32.

cunda vt saluetur. Dixit autem Iacob: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Isaac, Domine, qui dixisti mihi, Reuertere in terram natiuitatis tuæ, vt benè tibi faciam; sufficiat mihi ab omni iustitia, & ab omni veritate, quam fecisti seruo tuo. In virga enim mea hac transiui Iordanem. Nunc autem factus sum in duas turmas, erue me de manu fratris mei, de manu Esau; quia timeo ego eum, ne fortè veniens percutiat me, & matrem super filios. Tu autem dixisti: Bene tibi faciam, & ponam semen tuum sicut arenam maris, quæ non numerabitur præ multitudine. Intelligis quopacto se blandè insinuat fratri Esau, ac tantùm non irato adulatur, & blandiloquio iræ ipsius vehementiam mitigare conatur. Tametsi enim superior erat, ob benedictionem patris, & ob primogenitorum gloriam, Deumque auxiliatorem habebat, submittit se, illud omnino præ eo ac sanctos decet præstare cupiens; *Si fieri potest, quod est ex vobis, cum omnibus hominibus pacem habete.* Sermo enim nonnunquam asper, atque arrogantiæ plenus intolerabilis quibusdam est. Vt verò sapiens Parœmiastes ait: *Responsio mollis ac submissa, auertit iram.* Porro vide artificiosam iusti pietatem. Mittit enim nuncios pacem petentes blandissimosque ad Esau sermones transferentes, passimque dicere præcepit: *Hæc dicit seruus tuus Iacob.* Ipse verò rursum ad precandum se confert, auxiliumque, quod semper præstò est ad saluandum, implorans, non cessat. Confirmat autem quod præteritorum experientia certam ei de futuris spem præbeat, dicens, *In virga mea hac transiui Iordanem. Nunc autem factus sum in duas turmas.* Ait enim, Hanc solam habens è domo virgam transiui Iordanem, tuaque benignitate, Domine, factus sum dominus multorum. Docemur verò etiam ex his mites ac pacificos nos esse debere, omnique ratione curare, vt absque pugna vitam transigamus. *Seruum enim Domini,* inquit, *non oportet pugnare, sed mitem esse erga omnes,* sicut scriptum est. Nihil enim obstat, quo minùs nos etiam humanis adminiculis ad bonum vtamur; imò verò laudabile in primis. Imploranda verò est omnino (etiamsi hoc à nobis fiat) Dei cura, supernumque auxilium, *non alta cogitando:* illud verò, quod scriptum est, nobiscum reputando: *Quanto maior es, tanto submissiùs te geras, & inuenies gratiam coram Deo.* Ita enim cogitantes ac facientes, bona quæ ex pace proficiscuntur lucri faciemus, & eos qui aduersus nos ferociunt ad benignitatem traducemus. *Bestiæ* enim *feræ,* inquit, *pacificæ erunt tibi.* Hoc præstitit Iacob.

Rom. 12. 18. Pacis commendatio.

Prou. 15. 1.

Gen. 32. 10.

2. Tim. 2. 24

Mansuetudo laudabilis.

Rom. 12. 16.

Eccli. 3. 20. Phil. 2. 3.

Iob 5. 22.

πέραν εἰς τὸ σώζεσθαι. εἶπε δὲ Ἰακώβ· ὁ θεὸς τοῦ „ πατρός μου Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς τοῦ πατρός μου „ Ἰσαάκ, κύριε ὁ εἰπών μοι, ἀπότρεχε εἰς τὴν „ γῆν τῆς γενέσεώς σου, καὶ εὖ σε ποιήσω. ἱκανού- „ σθω μοι ἀπὸ πάσης δικαιοσύνης, καὶ ἀπὸ πάσης „ ἀληθείας, ἧς ἐποίησας τῷ παιδί σου. ἐν γὰρ τῇ „ ῥάβδῳ μου ταύτῃ διέβην τὸν Ἰορδάνην, νυνὶ δὲ γέ- „ γονα εἰς δύο παρεμβολάς. ἐξελοῦ με ἐκ χειρὸς τοῦ „ ἀδελφοῦ μου Ἠσαῦ, ὅτι φοβοῦμαι ἐγὼ αὐτόν, μή- „ ποτε ἐλθὼν πατάξῃ με καὶ μητέρας ἐπὶ τέκνοις. σὺ „ δὲ εἶπας καλῶς, εὖ σε ποιήσω, καὶ θήσω τὸ σπέρ- „ μα σου ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, καὶ οὐκ ἀριθ- „ μηθήσεται ἀπὸ τοῦ πλήθους. συνιεῖς ὅπως ὑπο- τρέχει θωπικῶς τὸν Ἠσαῦ, μόνον δὲ οὐχὶ περι- σαίνει λελυπημένον, καὶ ὑποκλέπτειν πειρᾶ- ται διά γε τοῦ χρηστοεπεῖν τὸ ἀκρατὲς τῆς ὀργῆς. καίτοι γὰρ τὸ ἐν ἀμείνοσιν εἶναι λαχὼν διὰ τὴν τοῦ πατρὸς εὐλογίαν, καὶ τῇ τῶν πρωτοτόκων δόξῃ προεγκεκριμένος, καὶ θεὸν ἔχων ἐπαρωγόν, καθυφίησιν ἁγιοπρεπῶς, ἐκεῖνό που πάντως κατορθοῦν ᾑρημένος, εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑ- „ μῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε. λό- „ γος μὲν γὰρ ἔσθ' ὁ τραχὺς καὶ ἀνάντης καὶ ὑπεροψίας ἔμπλεως ἀφόρητος ἔσται τισί. ὡς δὲ σοφὸς ἔγραφε παροιμιαστής· ἀπόκρι- „ σις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει θυμόν. καί μοι „ βλέπε τοῦ δικαίου τὸ εἰς εὐσέβειαν εὐτεχνές. ἀπο- στέλλει μὲν γὰρ ἀγγέλους εἰρήνην αἰτήσοντας, καὶ τρυφερωτάτους πρὸς τὸν Ἠσαῦ διακομίσοντας λόγους, ἄνωθι γὰρ καὶ κάτω προστέταχε λέγειν. τάδε λέγει ὁ παῖς σου Ἰακώβ. „ τρέπεται δὲ πάλιν αὐτὸς εἰς εὐχάς, καὶ τὴν ἀεὶ σώζουσαν ἐπικουρίαν αἰτῶν οὐ διαλιμπάνει. ἐμπεδοῖ δὲ, ὅτι τὴν εἰς τὸ μᾶλλον ἐλπίδα τῶν ἤδη παρῳχηκότων ἡ πεῖρα διεσώφει, λέγων· ἐν τῇ ῥάβδῳ μου ταύτῃ διέβην τὸν Ἰορ- „ δάνην, νυνὶ δὲ γέγονα εἰς δύο παρεμβολάς. „ ἔφη γάρ, ὅτι αὐτὴν μόνην τὴν οἴκοθεν ἔχων ῥάβδον διέβην τὸν Ἰορδάνην, καὶ πολλῶν γέγονα δεσπότης, τὸ σὸν ἔχων εὐμενές, ὦ δέσποτα. εἰσόμεθα διὰ τούτων τοίνυν καὶ ἡμεῖς, ὅτι πράους εἶναι δεῖ καὶ εἰρηνικούς, καὶ διὰ παντὸς θηρᾶσθαι τρόπου τὸ διαζῆν ἀμαχί. δοῦ- „ λον γὰρ κυρίου, φησὶν, οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤ- „ πιον εἶναι πρὸς πάντας, κατὰ τὸ γεγραμμέ- „ νον. ἀποκεχρῆσθαι μὲν γὰρ καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ἡμᾶς εὐτεχνίαις εἰς τὸ ἀγαθὸν, τὸ ἀπεῖργον οὐδέν, εἴη δ' ἂν οἶμαι τῶν λίαν ἐπαινουμένων· ζητεῖν δὲ ἀνάγκη, κἂν εἰ τοῦτο γένοιτο παρ' ἡμῶν, τὴν παρὰ θεοῦ φροντίδα, καὶ τὴν ἄνωθεν ἐπικουρίαν, οὐ φρονοῦντας τὰ ὑψηλά· διενθυμουμένους δὲ μᾶλλον τὸ γεγραμμένον, ὅσῳ μέγας εἶ, τοσούτῳ ταπείνου σεαυ- „ τόν, καὶ ἔναντι κυρίου εὑρήσεις χάριν. οὕτω φρο- „ νεῖν τε καὶ δρᾶν ᾑρημένοι τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης κερδανοῦμεν ἀγαθά, καὶ τοὺς καθ' ἡμῶν ἀγριαίνοντας εἰς ἡμερότητα μεταστρέψομεν. θῆρες γὰρ ἄγριοι, „ φησὶν, εἰρηνεύσουσί σοι. τοῦτο πεπράχεν Ἰακώβ. „

οὐ γὰρ

οὐ γὰρ μόνοις τὸν ἀδελφὸν αἱμύλοις καὶ ἁπαλοῖς ἐκμειλίσσεται λόγοις, ἀλλὰ καὶ ξενίων καὶ τῶν ὄντων ἐποιεῖτο κοινωνόν, μερίδα λιπαρωτάτην ἀπονέμων αὐτῷ, πρόβατά τε καὶ βόας, αἶγάς τε καὶ ὄνους, καμήλους καὶ μόσχους. κρείττων γὰρ εἰρήνη χρημάτων, καὶ προειχέσθω φιλίαν τὴν εἰς ἀδελφοὺς ἡ τῶν προσκαίρων ἡ κτῆσις. καὶ γοῦν ἐδεδίει μέν, ὡς ἔφην, ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ, τὸν ἀδελφὸν Ἠσαῦ, καὶ ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τι τῶν ἐξ ὀργῆς πεισόμενος, ἄθυμος ἦν. ὁ δὲ φθόνον πατήσας τὸν ἐν ἀρχαῖς περιέφυ τῷ Ἰακώβ, καὶ σὺν δακρύοις ἠσπάζετο, καὶ τοῖς φύσεως νόμοις τὸ βραδύνειν δύνασθαι τι εἰς ἀγάπην ἐδίδου. γέγραπται γάρ, ὅτι καὶ προσδραμὼν Ἠσαῦ εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ περιλαβὼν αὐτὸν ἐφίλησε, καὶ προσέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔκλαυσαν ἀμφότεροι. καὶ ταῦτα δὴ πάντα τὰ πρᾳότητος κατορθώματα, καρπὸς ὑφειμένου τε καὶ ἀφιλοκόμπου φρονήματος, καὶ ξένιον εὐμενείας θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, καταψιλοῦντος τὸ ἄναντες, καὶ καταλεαίνοντος τὸ τραχύ, καὶ ταῖς εὐθυμίαις καταπιαίνοντος τοὺς αὐτῷ προσκεῖσθαι σπουδάζοντας. ἀλλ' οἶμαι δὴ δεῖν εἰς θεωρίαν πνευματικὴν ἡμῖν μεταπλάττεσθαι τὸ διήγημα. καὶ φέρε δὴ λέγωμεν ἀνεπανιόντες, καὶ εἰς ἀρχὴν ἀνατρέχοντες τοῦ παντὸς λόγου. σαφὲς γὰρ ἂν γένοιτο τοῖς χρηστομαθεῖν ᾑρημένοις τὸ Χριστοῦ μυστήριον. φονῶντα τοίνυν τὸν ἀδελφὸν καὶ θηριωδῶς ἀγριαίνοντα δεδιὼς ὡς εἰκότως ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ τὴν εἰς Χαρράν τε καὶ Λάβαν ἀποδημίαν ἐστέλλετο, συναινοῦντος αὐτῷ τὴν ἀποδρομὴν τοῦ πατρός, τουτέστι τοῦ Ἰσαάκ. ἐδόκει γὰρ ὧδε παρακρούσασθαι δεῖν τοῦ λελυττηκότος τὴν ἔφοδον. ἀφιγμένος δὴ οὖν πρὸς Λάβαν, ἐμνηστεύετο μὲν τὰς τοῦ ἀνδρὸς θυγατέρας, Λείαν τε φημὶ καὶ Ῥαχήλ, καὶ δὴ καὶ τέκνων ἐπλούτει γονήν, καὶ θρεμμάτων ἀγέλας, καὶ πρὸς τούτοις ἤδη τὴν ἑτέραν οὐσίαν. ἐπειδὴ δὲ ἧκεν εἰς τοῦτο λοιπόν, εὐθυνίας οἶκον ἴδιον ἔχειν ἐσκέπτετο, καὶ ἀπαίρει μὲν τῆς Χαρρὰν καὶ τῆς Λάβαν ἑστίας, ὁμοῦ τοῖς πεπορισμένοις, καὶ μὴν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων. διώκοντος δὲ τοῦ Λάβαν, καταλαμβάνεται μέν, συντίθεται δὲ τὰ πρὸς εἰρήνην, καὶ τῆς ἀγάπης τὸν σύνδεσμον ἐβεβαίου Χριστός. ἀνεστηλοῦτο γὰρ ὁ λίθος εἰς τύπον αὐτοῦ. εἶτα μετὰ τοῦτο μεταθέοντος οἴκαδε λοιπὸν καὶ ἀποιχομένου τοῦ Λάβαν, συμβέβηκεν εἰς εἰρήνην καὶ αὐτῷ τῷ πάλαι φονῶντι καὶ ἀγριαίνοντι, τουτέστιν Ἠσαῦ. κατησπάζοντο γὰρ ἀλλήλους, καταχωννύντες τρόπον τινὰ ταῖς εἰς φιλαλληλίαν συνδρομαῖς, τὴν ἐπὶ τοῖς φθάσασι δυσθυμίαν. ἐν τούτοις μὲν ὁ σύμπας τῆς ἱστορίας διεπεραίνετο λόγος. μεμνήμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς τῷ μὲν Ἰακὼβ τὸ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ περιθέντες πρόσωπον, εἰς δέ που καὶ τὸ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων. τὸν δέ γε Ἠσαῦ ἀνατυποῦν ἔφαμεν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν ἐκ περιτομῆς καὶ ἐν νόμῳ λαόν. μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ παν-

Neque enim solùm mollibus ac blādis verbis fratrem mitigauit, sed etiam muneribus prosecutus est, & facultatum suarum participem effecit, magis opimam partem ipsi tribuens, oues & boues, capras & asinos, camelos & vitulos. Melior est enim pax diuitiis, & temporariorum bonorū possessio amori fraterno est postponenda. Porrò timuit quidem, vt dixi, diuinus Iacob fratrē Esau, ac quasi iam iam iram ipsius experturus, tristis erat. Ille verò abiecta vetere inuidia amplexus est Iacob, & cum lacrymis osculatus est, & naturæ legibus ad amorem prouocantibus cessit. Scriptum est enim: *Et accurrens Esau in occursum ei, amplexatus est eum, & cecidit super collum ipsius, & fleuerunt ambo.* Atque hæc quidem omnia mansuetudinis opera, sunt fructus submissi minimeque elati animi, & munus benignitatis Dei, qui amantibus ipsum, difficilia atque ardua emollit, leuiaque efficit, gaudioque replet eos, qui ipsi adhærere contendunt. Ceterùm necessarium esse arbitror narrationem ad spiritualem contemplationem transferre, atque age dicamus sermonem ab initio retexentes. Ita enim studiosis CHRISTI mysterium manifestum fuerit. Fratrem itaque mortem ipsi machinantem, atque instár belluæ cuiusdam ferocientem metuens vt par erat Iacob, profectionem ad Charran & Laban instituit, approbante ipsius discessum patre, hoc est Isaac. Ita enim videbatur submoturus à se rabiosi hominis insultus. Cùm itaque peruenisset ad Laban, duxit illius filias, Liam nimirum & Rachel, filiosque nactus est, & pecorum greges, ac prǫterea alias etiam facultates. Cùm autem ad tantam rerum affluentiam peruenisset, propriam domum habere curauit, ac discedit quidem è Charran, atque à domo Laban cum ijs quæ adquisierat, atque vxoribus & filijs. Persequēte verò Labā, comprehensus quidem est. Composita autem res est ad pacem, amorisque vinculum confirmauit CHRISTVS. Erectus enim est lapis in typum ipsius. Postea verò cùm iam Laban domum rediisset, pacem etiam iniit cum veteri hoste, qui ipsius vitæ ferociter insidiabatur, Esau inquam. Osculati enim sunt inuicem, spontaneo quodammodo in mutuum amorem concursu, præteritum mœrorem obliterāte. In his itaque totius historiæ sermo est consumptus. Meminisse verò oportet, Iacobo CHRISTI personam à nobis tributam esse: nonnunquam etiam eorum qui per fidem iustificati sunt. Esau autem populum circumcisum, & sub lege, prǫ se ferre diximus: idque præcipuè, quia vniuer-

Gen. 33. 4.

cunda vt ſaluetur. Dixit autem Iacob: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Iſaac, Domine, qui dixiſti mihi, Reuertere in terram natiuitatis tuæ, vt benè tibi faciam; ſufficiat mihi ab omni iuſtitia, & ab omni veritate, quam feciſti ſeruo tuo. In virga enim mea hac tranſiui Iordanem. Nunc autem factus ſum in duas turmas, erue me de manu fratris mei, de manu Eſau; quia timeo ego eum, ne fortè veniens percutiat me, & matrem ſuper filios. Tu autem dixiſti: Bene tibi faciam, & ponam ſemen tuum ſicut arenam maris, quæ non numerabitur præ multitudine. Intelligis quopacto ſe blandè inſinuat fratri Eſau, ac tantùm-non irato adulatur, & blandiloquio iræ ipſius vehementiam mitigare conatur. Tametſi enim ſuperior erat, ob benedictionem patris, & ob primogenitorum gloriam, Deumque auxiliatorem habebat, ſubmittit ſe, illud omnino præ eo ac ſanctos decet præſtare cupiens; *Si fieri poteſt, quod eſt ex vobis, cum omnibus hominibus pacem habete.* Sermo enim nonnunquam aſper, atque arrogantiæ plenus intolerabilis quibuſdam eſt. Vt verò ſapiens Parœmiaſtes ait: *Reſponſio mollis ac ſubmiſſa, auertit iram.* Porro vide artificioſam iuſti pietatem. Mittit enim nuncios pacem petentes blandiſſimoſque ad Eſau ſermones transferentes, paſſimque dicere præcepit: *Hæc dicit ſeruus tuus Iacob.* Ipſe verò rurſum ad precandum ſe confert, auxiliumque, quod ſemper præſtò eſt ad ſaluandum, implorans, non ceſſat. Confirmat autem quòd præteritorum experientia certam ei de futuris ſpem præbeat, dicens, *In virga mea hac tranſiui Iordanem. Nunc autem factus ſum in duas turmas.* Ait enim, Hanc ſolam habens è domo virgam tranſiui Iordanem, tuaque benignitate, Domine, factus ſum dominus multorum. Docemur verò etiam ex his mites ac pacificos nos eſſe debere, omnique ratione curare, vt abſque pugna vitam tranſigamus. *Seruum enim Domini,* inquit, *non oportet pugnare, ſed mitem eſſe erga omnes,* ſicut ſcriptum eſt. Nihil enim obſtat, quo minùs nos etiam humanis adminiculis ad bonum vtamur; imò verò laudabile in primis. Imploranda verò eſt omnino (etiamſi hoc à nobis fiat) Dei cura, ſupernumque auxilium, *non alta cogitando:* illud verò, quod ſcriptum eſt, nobiſcum reputando: *Quanto maior es, tanto ſubmiſſiùs te geras, & inuenies gratiam coram Deo.* Ita enim cogitantes ac facientes, bona quæ ex pace proficiſcuntur lucri faciemus, & eos qui aduerſus nos ferociunt ad benignitatem traducemus. *Beſtiæ* enim *feræ,* inquit, *pacificæ erunt tibi.* Hoc præſtitit Iacob.

Rom. 12. 18. *Pacis commendatio.*

Prou. 15. 1.

Gen. 32. 10.

2. Tim. 2. 24

Manſuetudo laudabilis.

Rom. 12. 16.

Eccli. 3. 20. *Phil. 2. 3.*

Iob 5. 22.

πέρα εἰς τὸ σώζεσθαι. εἶπε δὲ Ἰακώβ· ὁ θεὸς τοῦ „ πατρός μου Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς τοῦ πατρός μου „ Ἰσαάκ, κύριε ὁ εἰπών μοι, ἀπότρεχε εἰς τὴν „ γῆν τῆς γενέσεώς σου, καὶ εὖ σε ποιήσω. ἱκανούσθω μοι ἀπὸ πάσης δικαιοσύνης, καὶ ἀπὸ πάσης „ ἀληθείας, ἧς ἐποίησας τῷ παιδί σου. ἐν γὰρ τῇ „ ῥάβδῳ μου ταύτῃ διέβην τὸν Ἰορδάνην, νυνὶ δὲ γέγονα εἰς δύο παρεμβολάς. ἐξελοῦ με ἐκ χειρὸς τοῦ „ ἀδελφοῦ μου Ἠσαῦ, ὅτι φοβοῦμαι ἐγὼ αὐτόν, μή „ ποτε ἐλθὼν πατάξῃ με καὶ μητέρας ἐπὶ τέκνοις. σὺ „ δὲ εἶπας καλῶς, εὖ σε ποιήσω, καὶ θήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, καὶ οὐκ ἀριθμηθήσεται ἀπὸ τοῦ πλήθους. συνιεῖς ὅπως ὑποτρέχει θωπικῶς τὸν Ἠσαῦ, μόνον δὲ οὐχὶ προσσαίνει λελυπημένον, καὶ ὑποκλέπτειν πειρᾶται διά γε τοῦ χρηστοεπεῖν τὸ ἀκρατὲς τῆς ὀργῆς. καί τοι γὰρ τὸ ἐν ἀμείνοσιν εἶναι λαχὼν διὰ τὴν τοῦ πατρὸς εὐλογίαν, καὶ τῇ τῶν πρωτοτόκων δόξῃ προενεγκεμένος, καὶ θεὸν ἔχων ἐπαρωγὸν, καθυφίησι τὸ ἁγιοπρεπῶς, ἐκεῖνό που πάντως κατορθοῦν ἡρημένος, εἰ δυνατὸν, τὸ ἐξ ὑ- „ μῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε. λόγος μὲν γὰρ ἔσθ' ὁ τραχὺς καὶ ἀνάντης καὶ ὑπεροψίας ἔμπλεως ἀφόρητος ἔσται τισίν. ὡς δὲ σοφὸς ἔγραφε παροιμιαστής· ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει θυμόν. καί μοι „ βλέπε τοῦ δικαίου τὸ εἰς εὐσέβειαν εὐτεχνές. ἀποστέλλει μὲν γὰρ ἀγγέλους εἰρήνην αἰτήσοντας, καὶ τρυφερωτάτους πρὸς τὸν Ἠσαῦ διακομίσοντας λόγους, ἄνω τε γὰρ καὶ κάτω προστέταχε λέγειν. τάδε λέγει ὁ παῖς σου Ἰακώβ. „ τρέπεται δὲ πάλιν αὐτὸς εἰς εὐχάς, καὶ τὴν ἀεὶ σώζουσαν ἐπικουρίαν αἰτῶν οὐ διαλιμπάνει. ἐμπεδοῖ δὲ, ὅτι τὴν εἰς τὸ μᾶλλον ἐλπίδα τῶν ἤδη παρῳχηκότων ἡ πεῖρα διεσάφει, λέγων· ἐν τῇ ῥάβδῳ μου ταύτῃ διέβην τὸν Ἰορ- „ δάνην, νυνὶ δὲ γέγονα εἰς δύο παρεμβολάς. „ ἔφη γὰρ, ὅτι αὐτὴν μόνην τὴν οἴκοθεν ἔχων ῥάβδον διέβην τὸν Ἰορδάνην, καὶ πολλῶν γέγονα δεσπότης, τὸ σὸν ἔχων εὐμενὲς, ὦ δέσποτα. εἰσόμεθα διὰ τούτων τοίνυν καὶ ἡμεῖς, ὅτι πρᾳεῖς εἶναι δεῖ καὶ εἰρηνικοὺς, καὶ διὰ παντὸς θηρᾶσθαι τρόπου τὸ διαζῆν ἀμαχί. δοῦ- „ λον γὰρ κυρίου, φησὶ, οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤ- „ πιον εἶναι πρὸς πάντας, κατὰ τὸ γεγραμμέ- „ νον. ἀποκεχρῆσθαι μὲν γὰρ καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ἡμᾶς εὐτεχνίαις εἰς τὸ ἀγαθὸν, τὸ ἀπεῖργον οὐδὲν, εἴη δ' ἂν οἶμαι τῶν λίαν ἐπαινουμένων. ζητεῖν δὲ ἀνάγκη, κἂν εἰ τοῦτο γένοιτο παρ' ἡμῶν, τὴν παρὰ θεοῦ φροντίδα, καὶ τὴν ἄνωθεν ἐπικουρίαν, οὐ φρονοῦντας τὰ ὑψηλά· διενθυμουμένους δὲ μᾶλλον τὸ γεγραμμένον, ὅσῳ μέγας εἶ, τοσούτῳ ταπείνου σεαυ- „ τὸν, καὶ ἔναντι κυρίου εὑρήσεις χάριν. οὕτω φρο- „ νεῖν τι καὶ δρᾶν ἡρημένοι τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης κερδανοῦμεν ἀγαθὰ, καὶ τοὺς καθ' ἡμῶν ἀγριαίνοντας εἰς ἡμερότητα μεταστρέψομεν. θῆρες γὰρ ἄγριοι, „ φησὶ, εἰρηνεύσουσί σοι. τοῦτο πέπραχεν Ἰακώβ. „

οὐ γὰρ

οὐ γὰρ μόνοις τὸν ἀδελφὸν αἱμύλοις καὶ ἁπαλοῖς ἐκμειλίσσεται λόγοις, ἀλλὰ καὶ ξενίων καὶ τῶν ὄντων ἐποιεῖτο κοινωνόν, μερίδα λιπαρωτέραν ἀπονέμων αὐτῷ, πρόβατά τε καὶ βόας, αἶγάς τε καὶ ὄνους, καμήλους καὶ μόσχους. κρείττων γὰρ εἰρήνη χρημάτων, καὶ προειχέσθω φιλίας τῆς εἰς ἀδελφοὺς τῶν προσκαίρων ἡ κτῆσις. καὶ γοῦν ἐδεδίει μέν, ὡς ἔφην, ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ, τὸν ἀδελφὸν Ἡσαῦ, καὶ ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τὰ ἐξ ὀργῆς πεισόμενος, ἄθυμος ἦν. καὶ φθόνον πατήσας τὸν ἐν ἀρχαῖς περιέφυ τοῦ Ἰακὼβ. καὶ σὺν δακρύοις ἠσπάζετο, καὶ τοῖς φύσεως νόμοις τὸ βραδύνειν δυνάσθαι τὰ εἰς ἀγάπην ἐδίδου. γέγραπται γάρ, ὅτι καὶ προσδραμὼν Ἡσαῦ εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, καὶ περιλαβὼν αὐτὸν ἐφίλησε, καὶ προσέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔκλαυσαν ἀμφότεροι. καὶ ταῦτα δὴ πάντα τὰ πραότητος κατορθώματα, καρπὸς ὑφειμένου καὶ ἀφιλοκόμπου φρονήματος, καὶ ξένιον εὐμενείας θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, καταψιλοῦντος τὸ ἄναντες, καὶ καταλεαίνοντος τὸ τραχὺ, καὶ ταῖς εὐθυμίαις καταπιαίνοντος τοὺς αὐτῷ προσκεῖσθαι σπουδάζοντας. ἀλλ' οἶμαι δὴ δεῖν εἰς θεωρίαν πνευματικὴν ἡμῖν μεταπλάττεσθαι τὸ διήγημα. καὶ φέρε δὴ λέγωμεν ἀνέπιν ἰόντες, καὶ εἰς ἀρχὴν ἀνατρέχοντες τοῦ παντὸς λόγου. σαφὲς γὰρ ἂν γένοιτο τοῖς χρηστομαθεῖν ᾑρημένοις τὸ Χριστοῦ μυστήριον. φονῶντα τοίνυν τὸν ἀδελφὸν καὶ θηριωδῶς ἀγριαίνοντα δεδιὼς ὡς εἰκότως ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ τὴν εἰς Χαρράν τε καὶ Λάβαν ἀποδημίαν ἐστέλλετο, συναινοῦντος αὐτῷ τὴν ἀποδρομὴν τοῦ πατρός, τουτέστι τοῦ Ἰσαάκ. ἐδόκει γὰρ ὧδε παρακρούσασθαι δεῖν τοῦ λελυπημένου τὴν ἔφοδον. ἀφιγμένος δὴ οὖν πρὸς Λάβαν, ἐμνηστεύετο μὲν τὰς τοῦ ἀνδρὸς θυγατέρας, Λείαν τε φημὶ καὶ Ῥαχήλ, καὶ δὴ καὶ τέκνων ἐπλούτει γονήν, καὶ θρεμμάτων ἀγέλας, καὶ πρὸς τούτοις εἶχε τὴν ἑτέραν οὐσίαν. ἐπειδὴ δὲ ἧκεν εἰς τοῦτο λοιπὸν εὐθηνίας, οἶκον ἴδιον ἔχειν ἐσκέπτετο, καὶ ἀπαίρει μὲν τῆς Χαρρὰν καὶ τῆς Λάβαν ἑστίας, ὁμοῦ τοῖς πεπορισμένοις, καὶ μὴν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων. διώκοντος δὲ τοῦ Λάβαν, καταλαμβάνεται μέν, συνετίθη δὲ τὰ πρὸς εἰρήνην, καὶ τὸν ἀγάπης τὸν σύνδεσμον ἐβεβαίου Χριστός. ἀνεστηλοῦτο γὰρ ὁ λίθος εἰς τύπον αὐτοῦ. εἶτα μετὰ τοῦτο μεταθέοντος οἴκαδε λοιπὸν καὶ ἀποιχομένου τοῦ Λάβαν, συμβέβηκεν εἰς εἰρήνην καὶ αὐτῷ τῷ πάλαι φονῶντι καὶ ἀγριαίνοντι, τουτέστιν Ἡσαῦ. κατησπάζοντο γὰρ ἀλλήλους, καταχωννύντες τρόπον τινὰ ταῖς εἰς φιλαλληλίαν συνδρομαῖς, τὴν ἐπὶ τοῖς φθάσασι δυσθυμίαν. ἐν τούτοις μὲν ὁ σύμπας τῆς ἱστορίας διεπεραίνετο λόγος. μεμνήμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς τῷ μὲν Ἰακὼβ τὸ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ περιθέντες πρόσωπον, εἰς δέ πη καὶ τὸ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων. τὸν δέ γε Ἡσαῦ ἀνατυποῦν ἔφαμεν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν ἐκ περιτομῆς καὶ ἐν νόμῳ λαόν. μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάν-

Neque enim solùm mollibus ac blãdis verbis fratrem mitigauit, sed etiam muneribus prosecutus est, & facultatum suarum participem effecit, magis opimam partem ipsi tribuens, oues & boues, capras & asinos, camelos & vitulos. Melior est enim pax diuitiis, & temporariorum bonorũ possessio amori fraterno est postponenda. Porrò timuit quidem, vt dixi, diuinus Iacob fratrẽ Esau, ac quasi iam iam iram ipsius experturus, tristis erat. Ille verò abiecta vetere inuidia amplexus est Iacob, & cum lacrymis osculatus est, & naturæ legibus ad amorem prouocantibus cessit. Scriptum est enim: *Et accurrens Esau in occursum ei, amplexatus est eum, & cecidit super collum ipsius, & fleuerunt ambo.* Atque hæc quidem omnia mansuetudinis opera, sunt fructus submissi minimeque elati animi, & munus benignitatis Dei, qui amantibus ipsum, difficilia atque ardua emollit, leuiaque efficit, gaudioque replet eos, qui ipsi adhærere contendunt. Ceterùm necessarium esse arbitror narrationem ad spiritualem contemplationem transferre, atque age dicamus sermonem ab initio retexentes. Ita enim studiosis CHRISTI mysterium manifestum fuerit. Fratrem itaque mortem ipsi machinantem, atque instar belluæ cuiusdam ferocientem metuens vt par erat Iacob, profectionem ad Charran & Laban instituit, approbante ipsius discessum patre, hoc est Isaac. Ita enim videbatur submoturus à se rabiosi hominis insultus. Cùm itaque peruenisset ad Laban, duxit illius filias, Liam nimirum & Rachel, filiosque nactus est, & pecorum greges, ac prçterea alias etiam facultates. Cùm autem ad tantam rerum affluentiam peruenisset, propriam domum habere curauit, ac discedit quidem è Charran, atque à domo Laban cum ijs quæ adquisierat, atque vxoribus & filijs. Persequẽte verò Labã, comprehensus quidem est. Composita autem res est ad pacem; amorisque vinculum confirmauit CHRISTVS. Erectus enim est lapis in typum ipsius. Postea verò cùm iam Laban domum rediisset, pacem etiam iniit cum veteri hoste, qui ipsius vitæ ferociter insidiabatur, Esau inquam. Osculati enim sunt inuicem, spontaneo quodammodo in mutuum amorem concursu, præteritum mœrorem obliterãte. In his itaque totius historiæ sermo est consumptus. Meminisse verò oportet, Iacobo CHRISTI personam à nobis tributam esse: nonnunquam etiam eorum qui per fidem iustificati sunt. Esau autem populum circumcisum, & sub lege prç se ferre diximus: idque præcipuè, quia vniuer-

Gen. 33.4.

„ βεν αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει Γαλαάδ. ἦλ-
„ θε δὲ ὁ θεὸς πρὸς Λάβαν τὸν Σύρον
„ καθ' ὕπνον τὴν νύκτα, καὶ εἶπεν αὐτῷ,
„ † Φύλαξαι σεαυτὸν † τοῦ μὴ λαλῆσαι πρὸς
„ Ἰακὼβ πονηρά. καὶ κατέλαβε Λάβαν
„ τὸν Ἰακώβ. Ἰακὼβ δὲ ἔπηξε τὴν σκη-
„ νὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει. Λάβαν δὲ ἔστησε
„ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει Γαλαάδ.
„ περιτυγχάνει μὲν οὖν ὁ Λάβαν, ἐπαιτιᾶ-
„ ται δὲ λίαν τὸν θεσπέσιον Ἰακώβ, ὅτι
„ λεληθότως ἀπέδρα, μονονουχὶ κεκλοφὼς
„ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐν οἴκῳ
„ θεούς. ἔφη γὰρ ὧδε, νῦν οὖν πεπόρευσαι.
„ ἐπιθυμίᾳ γὰρ ἐπεθύμησας ἀπελθεῖν εἰς
„ τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου. ἵνα τί ἔκλε-
„ ψας, φησί, τοὺς θεούς μου; ἀλλ' οὐκ ᾔ-
„ δει, φησί, Ἰακώβ, ὅτι Ῥαχὴλ ἡ γυ-
„ νὴ αὐτοῦ ἔκλεψεν αὐτούς. ἐρευνήσας δὲ
„ Λάβαν τοὺς ἰδίους θεούς, οὐχ εὑρίσκει πα-
„ ρὰ τῇ Λείᾳ, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ οἴκῳ θερα-
„ παινῶν Βάλλας τε καὶ Ζελφᾶς. ἐπειδὴ
δὲ προσεδόκησεν ἡ Ῥαχὴλ ἐρευνηθήσε-
σθαι παρὰ τοῦ πατρός, οὐκ ἀκόμψως τὸ
„ † ῥῆμα κατασοφίζεται. ἔλαβε γὰρ τὰ εἴ-
„ δωλα, φησί, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὰ εἰς τὰ
„ σάγματα τοῦ καμήλου, καὶ ἐπεκάθισεν
„ αὐτοῖς, καὶ εἶπε τῷ πατρὶ αὐτῆς, μὴ βα-
„ ρέως φέρε, κύριε, οὐ δύναμαι ἀναστῆναι
„ ἐνώπιόν σου, ὅτι κατ' ἔθος μὲν τῶν † γυ-
„ ναικῶν μοί ἐστι. ἠρεύνησε δὲ Λάβαν ἐν
„ ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ εὗρε τὰ εἴδω-
„ λα. ἠπορηκότος τοίνυν ἤδη πως, ὀλο-
φυρομένου τε κατὰ τὸ εἰκὸς τῶν ἰδίων θε-
ῶν τὴν ἀπώλειαν, ἐπιτιμᾷ λοιπὸν εἰκό-
τως ὁ μακάριος Ἰακώβ, ὡς εἰκῇ διώ-
κειν αὐτὸν ᾑρημένον, καὶ ἐγκαλεῖν † οὐκ
ἔχοντα παντελῶς οὐδέν. εἶτα περὶ † συμ-
βάσεως αὐτοῖς κεκίνηνται λόγοι, καὶ σύν-
εσις παρ' ἀμφοῖν εἰς εἰρήνην ἐκράτει.
„ ἀποκριθεὶς γὰρ ὁ Λάβαν, φησί, εἶπε τῷ
„ Ἰακώβ· αἱ θυγατέρες σου θυγατέρες μου, καὶ
„ υἱοί σου, υἱοί μου, καὶ τὰ κτήνη σου κτήνη μου, καὶ
„ πάντα ὅσα σὺ ὁρᾷς ἐμά ἐστι, καὶ τῶν θυγατέ-
„ ρων μου. τί ποιήσω ταύταις σήμερον, καὶ τοῖς
„ τέκνοις αὐτῶν οἷς ἔτεκον; νῦν οὖν δεῦρο δια-
„ θώμεθα διαθήκην ἐγὼ καὶ σύ, καὶ ἔσται εἰς
„ μαρτυρίαν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ. εἶπε δὲ αὐ-
„ τῷ ἰδοὺ οὐδεὶς μεθ' ἡμῶν ἐστιν, ἰδὲ ὁ θεὸς μάρ-
„ τυς ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ. λαβὼν δὲ Ἰακὼβ
„ λίθον, ἔστησεν αὐτὸν στήλην. εἶπε δὲ † Ἰακὼβ
„ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, συλλέγετε λίθους. καὶ συνέλεξαν λίθους, καὶ ἐποίησαν βουνόν, καὶ ἔφα-
„ γον ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ. καὶ εἶπεν αὐτῷ Λάβαν, ὁ βουνὸς οὗτος μαρτυρεῖ ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ
„ σοῦ σήμερον. καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν Λάβαν, Βουνὸς μαρτυρίας· Ἰακὼβ δὲ ἐκάλεσεν αὐτόν,

† φυλάξον.
† μήποτε λαλήσῃς μετά.
† ῥῆμα
† γυναικείων μου.
† Deest in v. c.
† συμβάσεως.
† Λάβαν

dit eum in monte Galaad. Venit autem Deus ad Laban Syrum per somnum nocte, & dixit ei: Caue ne fortè loquaris ad Iacob mala. Et comprehendit Laban Iacob. Iacob autem fixit tabernaculum suum in monte: Laban autem statuit fratres suos in monte Galaad. Adoritur itaque Laban, incusatq́; acriter diuinum Iacob, quòd clanculùm fugisset, furatus tantùm-non filias ipsius, quosq́; domi habebat deos. Ita enim ait: *Nunc igitur vade. desiderio enim desiderasti in domum patris tui abire. Quare furatus es,* inquit, *deos meos? Nesciebat autem,* inquit, *Iacob, quòd Rachel vxor eius furata esset eos. Scrutatus itaque Laban domum Liæ, deos suos non reperit, sed neque in ædibus ancillarum Balla & Zelphæ.* Cùm verò putaret Rachel eos diligentiùs quærendos à patre, eleganter eum decepit. *Accepit enim,* inquit, *idola, & iniecit ea in stramenta cameli, & sedit super eis, & dixit patri suo, Ne grauiter feras, domine: non potero surgere coram te, quia iuxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi. Scrutatus est autem Laban in omni domo, & non inuenit idola.* Cùm itaque inops esset consilij, & deorum suorum iacturam, vt verisimile est, deploraret, increpat eum meritò beatus Iacob, quòd frustra captum ipsum persequeretur, cùm nulla ratione ipsum criminari posset. Deinde de concordia pactoque ineundo ipsis moti sunt sermones. *Respondens enim Laban dixit Iacob: † Filiæ tuæ filiæ meæ sunt, & filij tui filij mei, & pecora tua pecora mea, & omnia quæ tu vides mea sunt, & filiarum mearum. Quid faciam ijs hodie, aut filijs earum, quos pepererunt? Nunc ergo veni, deponamus fœdus ego & tu, & erit in testimonium inter me & te. Dixit autem ei: Vide, nullus nobiscum est, Deus testis inter me & te. Accipiens autem Iacob lapidem, statuit eum in titulum. Dixit autem Iacob fratribus suis, Colligite lapides. Et collegerunt lapides, & fecerunt collem, & comederunt illic super collem. Et dixit ei Laban: Tumulus hic erit testimonium inter me & te hodie. Et vocauit eum Laban, † Tumulus testimonij; Iacob autem eum vocauit,*

Gen. 31. 43.
† Vulg. Filiæ meæ & filij & greges tui, & omnia quæ cernis, mea sunt, &c.
† Contrà in Vulgata, Tumulum testis; & Iacob, Aceruum testimonij.

νος καὶ ἀπολωλεκότων αὐτῷ τῶν θεῶν. ἐκεκλόφει δὲ τούτους ἡ Ῥαχήλ. πλὴν ὅρα τὴν ἐπιχείρησιν. ἠρεύνησε παρά τῇ Λείᾳ τοὺς θεοὺς ὁ Λάβαν, καὶ μὴν τοι καὶ παρὰ ταῖν δύο θεραπαινίναιν, καὶ οὐχ εὗρε, φησί. ἐπεκάθητο δὲ αὐτοῖς ἡ Ῥαχὴλ, προφασιζομένη τὰ κατ᾽ ἐθισμόν. τί οὖν ὁ λόγος; οὐ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν εἰς δουλείαν γεγεννημένων κατόρθωσις ἦν ἡ τῶν εἰδώλων καθαίρεσις· ἀλλὰ τῆς † νεώτης Ῥαχὴλ, τουτέστι τῆς ἐκκλησίας ἀτιμίᾳ περιβαλούσης τὰ χειροποίητα· μόνον δὲ οὐχὶ καὶ πληρούσης ἐπ᾽ † αὐτοῖς τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς εἰρημένον. „καὶ ἐξαρεῖς τὰ εἴδωλα τὰ περιηργυρωμένα, καὶ περικεχρυσωμένα λεπτὰ ποιήσεις, καὶ λικμήσεις ὡσεὶ ὕδωρ ἀποκαθημένης, καὶ ὡς κόπρον ὤσεις αὐτά. ἐπειδὴ οὐχ εὕρονται παρὰ τοῦ Λάβαν οἱ αὐτοῦ θεοὶ, τὰς εἰς εἰρήνην † συμβιβάσεις ἐποίει τὸ λοιπὸν πρὸς τὸν θεσπέσιον Ἰακώβ. οὐκ ἔτι γὰρ ἔχων ὁ κόσμος τοὺς ψευδωνύμους θεοὺς, φίλος ἔσται· μᾶλλον δὲ γέγονεν Χριστῷ ἤδη καὶ τῆς εἰρήνης ὁ σύνδεσμος. αὐτὸς ἐστι πάλιν ὁ ἀποδοκιμώτατος λίθος, ὁ πολυτελὴς, ὁ ἀκρογωνιαῖος, ὁ ἔντιμος, ὁ εἰς κεφαλὴν γωνίας, καὶ εἰς τὰ θεμέλια Σιών. ἔστησε γάρ, φησι, Ἰακὼβ στήλην εἰς τύπον Χριστοῦ. συσσωρεύονται δὲ καὶ ἕτεροι λίθοι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἤτοι τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων, καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι, προανατυποῦντες ἀστείως τὴν ἐπὶ Χριστῷ συνδρομήν. περὶ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων „ἀποστόλων προφητικὸς ἔφη λόγος. † διότι λίθοι ἅγιοι κυλίονται ἐπὶ τῆς γῆς. διέδραμον γὰρ τὴν σύμπασαν γῆν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, τὸ εὐαγγελικὸν τοῖς ἔθνεσι διακομίζοντες κήρυγμα. πρὸς δὲ τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους ὁ σοφὸς ἐπιστέλλει Παῦλος. „ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς † κατοίκησιν τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι. κέκληται τοίνυν ἡ τῶν λίθων ἄθροισις βουνὸς μαρτυρίας παρά γε τῷ Λάβαν, ὁ δὲ θεσπέσιος Ἰακὼβ ἐπὶ τὸ ἔτι μεῖζον καὶ ὑπερτεροῦν ἀσυγκρίτως, τουτέστι Χριστὸν, ἀνακομίζει τὸ νόημα, βουνὸς μάρτυς ὀνομάσας τὸ γεγενημένον. κεφαλὴ γὰρ τῶν πιστευόντων αὐτὸς ὁ Χριστός. ὅτι δὲ σώζοντι τοὺς ἰδίους τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ, καὶ τῆς ἐν κόσμῳ κακίας ἐξάγοντι, καὶ ἡ τῶν ἀγγέλων παρέσται πλῆθυς λειτουργοῦσα. δῆλον δὲ, ὅτι καὶ τὴν τεταγμένην αὐτοῖς ἀποπληροῦσι δουλείαν, ἀναμάθοι τις ἂν εὐκόλως καὶ

[Margin: † νεωτάτης. † αὐτῆς. † συμβάσεις. † ὅτι. † κατοικητήριον.]

sit, quodque deos suos perdiderit. Furata autem est eos Rachel. Atqui vide quo pacto res gesta sit. Scrutatus est apud Liam deos Laban, nec non apud duas ancillas, *& non inuenit*, inquit. Insidebat autem eis Rachel, consuetudinem feminarum excusans. Quænam igitur horum ratio est? Idolorum sublatio non erat opus Synagogæ Iudæorum, neque eorum qui in seruitutem nati sunt; sed iunioris Rachel, hoc est Ecclesiæ idola manu facta ignominia afficientis, ac tantùm non implentis in ijs quod per vocem prophetæ dictum est: *Et auferes idola deargentata, & deaurata comminues, & disperges sicut aquam menstruata, & sicut stercus abijcies ea.* Postquam verò non sunt inuenti à Laban dij ipsius, de conficienda pace cum Iacob egit. Mundus enim cùm non ampliùs habeat falsi nominis deos, amicus erit: at potiùs factus est CHRISTO iam pacis vinculum. Ipse verò rursum est lapis probatissimus, angularis, pretiosus, qui in caput anguli, & in fundamento Sion positus est. *Statuit enim*, inquit, *Iacob lapidem*, in typum CHRISTI. Accumulantur autem etiam alij lapides sanctorum Apostolorum, siue eorum qui per fidem iustificati sunt, & sanctificati in spiritu, præfigurantes eleganter concursum ad CHRISTVM. Nam de sanctis Apostolis propheticus sermo ait: *Quia lapides sancti voluuntur super terram.* Vniuersum enim orbem terrarum peragrarunt sancti discipuli, Euangelium Gentibus prædicantes. Sapiens verò Paulus ad eos, qui per fidem iustificati sunt, scribit dicens: *In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto.* Vocata itaque est lapidum coacervatio *Tumulus testimonij* à Laban: diuinus verò Iacob ad maius multoque sublimius, hoc est, ad CHRISTVM sensum refert, *Tumulum testis* appellans. Caput enim credentiũ ipse est CHRISTVS. Quòd verò saluanti suos omnium Saluatori CHRISTO, & ex mundana prauitate educenti, angelorũ etiam multitudo sit adfutura seruiẽs, (manifestũ verò quòd & designatum ipsi ministeriũ exequens) facilè quis etiam ex iis quę adijciuntur,

[Margin: Idola Laban Rachel furata quid significet. — Isaia 30.22. — Isaia 28.16. CHRISTVS lapis angularis. — Zacha. 9.16 — Ephes. 2.22. — Tumulus testimonij. — Tumulus testis.]

περιτυχεῖν ἐφιέντα χρησίμως. οὐ γὰρ ἂν ἀνιδρωτὶ κατακτήσαιτό τις τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχήματα. μετὰ δέ γε τὰ γυμνάσματα στεφανοῦντα ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ οἷά τινα τῶν ἄγαν εὐσθενεστάτων ἀγωνιστῶν τῇ τῶν ἄθλων ἀμφιλαφίᾳ καταπλουτίζοντα. μὴ γὰρ εἴπῃς κατὰ σαυτόν· ἀνθ' ὅτου μὴ ἄπονον ἐδωρεῖτο θεὸς τοῖς ἁγίοις τὸ κατευφραίνειν εἰδός; τοῦτο γὰρ ἦν ἀγυμνάστους ἐᾶν, καὶ ἥκιστα μὲν μισθὸν ἀρετῆς ἀπονέμειν αὐτοῖς τὸ εὖ εἶναι τυχόν· ἀβασανίστου δὲ μᾶλλον θελημάτων ῥοπῆς ποιεῖσθαι καρπὸν τὸ ἐπ' αὐτοῖς εὐθυμὲς, καὶ τὴν λαμπράν τι καὶ ἀξιόληπτον τῶν χαρισμάτων φιλοτιμίαν. ἔδει δὲ μᾶλλον εὐδοκιμοῦντας ὁρᾶσθαι, καὶ ἔργοις αὐτοῖς ἀξίους προαναφαίνεσθαι τῶν παρὰ θεοῦ· προκεῖσθαι δὲ ὥσπερ καὶ τοῖς μετ' αὐτοὺς εἰς παράδειγμά τι καὶ ὑποτύπωσιν ἐναργῆ. τοῦ δεῖν ἑλέσθαι φιλεργεστάτους εἶναι καὶ νεανικοὺς, ἐννοοῦντας ὅτι τοῖς μὲν ἀταλαίπωρον καὶ κατεγνωσμένον διαβιοῦσι ζωὴν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο μισθός. ἕψεται δὲ πάντως τὰ πάντων ἐξαίρετα, τοῖς ὅτι μάλιστα φιλοπονωτάτοις, καὶ ἱδρῶτα τὸν ἐπ' ἀγαθοῖς τῶν ἡδίστων τῶν ἐν βίῳ προτετιμηκόσι. οὕτω τις ἔφασκε τῶν σοφῶν. τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ κυρίῳ, ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμὸν, εὔθυνον τὴν καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον. τίκτει μὲν γὰρ ἡ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα. ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἑψόμεθα δὲ δὴ τῷ προκειμένῳ σκοπῷ. μετὰ τὴν τοῦ Λάβαν τοίνυν ἀποχώρησιν τὴν ἐκ τοῦ ὄρους Γαλαὰδ, εἰς τὴν εἰνεγκοῦσαν ἠπείγετο, καὶ διαπερᾶν ἤθελεν ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ. ἀπηλλαγμένος δὲ μόλις τῆς Λάβαν ἐφόδου καὶ ἀναπνεύσας βραχὺ, χαλεπωτέροις εὐθὺς περιπίπτει δείμασι. ἐπειδὴ γὰρ ἔδει τῆς Μεσοποταμίας ἀπαίροντα, καὶ εἰς γῆν Χαναὰν ἀποτρέχοντα, διὰ μέσης ἰέναι τῆς Σηείρ, ἐν ᾗ κατῴκησεν Ἠσαῦ, περιδεὴς δὲ ἄγαν ἦν. οὐ γὰρ ἠγνόει λελυπηκὼς τῆς τε εὐλογίας ἕνεκα, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν πρωτοτοκίων. ἵνα δὲ τρόπον τὴν ἐπὶ τούτοις λύπην ἀπεσκεδάζετο, καὶ εἰς ἀγάπην καὶ ἡμερότητα καθίστη τὸν ἀδελφὸν, πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν, καὶ πρός γε τούτῳ θαυμάσαι; γέγραπται τοίνυν· ἀπέστειλε δὲ Ἰακὼβ ἀγγέλους ἔμπροσθεν αὐτοῦ πρὸς Ἠσαῦ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ εἰς γῆν Σηείρ, εἰς χώραν Ἐδὼμ καὶ ἐνετείλατο αὐτοῖς, λέγων. οὕτως ἐρεῖτε τῷ κυρίῳ μου Ἠσαῦ. οὕτως λέγει ὁ παῖς σου Ἰακὼβ, μετὰ Λάβαν παρῴκησα, καὶ ἐχρόνισα ἕως τοῦ νῦν. καὶ ἐγένοντό μοι βόες, καὶ ὄνοι, καὶ πρόβατα, καὶ παῖδες, καὶ παιδίσκαι. καὶ ἀπέστειλα ἀγγεῖλαι τῷ κυρίῳ μου Ἠσαῦ, ἵνα εὕρῃ ὁ παῖς σου χάριν ἐναντίον σου. καὶ ἀπέστρεψαν οἱ ἄγγελοι πρὸς Ἰακὼβ, λέγοντες· ἤλθομεν πρὸς τὸν ἀδελφόν σου Ἠσαῦ, καὶ ἔρχεται εἰς συνάντησιν, καὶ τετρακόσιοι ἄνδρες μετ' αὐτοῦ. ἐφοβήθη δὲ Ἰακὼβ σφόδρα, καὶ ἠπορεῖτο, καὶ διεῖλε τὸν λαὸν τὸν μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ τοὺς βόας, καὶ τὰ πρόβατα εἰς δύο παρεμβολάς. καὶ εἶπεν Ἰακώβ· ἐὰν ἔλθῃ Ἠσαῦ εἰς παρεμβολὴν μίαν, καὶ ἐκκόψῃ αὐτὴν, ἔσται ἡ παρεμβολὴ ἡ δευ-

bores vtiliter incidere finentem (neque enim quifquam abfque fudore virtutis gloriam confequatur:) poft exercitia verò gaudio coronantem, ac veluti quendam robuftiffimum pugilem præmiorum vtilitate ditantem. Neque verò dixeris apud te: Cur non abfque labore largitus eft Deus fanctis id, quod delectat atque exhilarat? Hoc enim erat inexercitatos finere, & nequaquã eis mercedem virtutis, nimirum vt benè fit, tribuere: fed potiùs voluntatem, cuius periculum factum non effet, beneuolentia fua fplendidifque & admirandis beneficijs cumulare. Oportebat verò potiùs eos priùs probatos videri, & operibus ipfis, dignos diuinis beneficijs iudicari, ac veluti manifefto exemplo pofteris proponi, eos laborare viriliterque rem gerere debere intelligentes, quòd ijs, qui ignauam ac vecordem vitam tranfigunt, nulla danda fit merces: omnia verò eximia deberi ijs, quibus labor cordi eft, quique fudorem pro rebus bonis, fummis huius vitæ delicijs præferunt. Ita quidam fapientum dixit: *Fili, fi acceſſeris ad ſeruiendum Domino, præpara animam tuam ad tentationem, dirige cor tuum, & ſuſtine. Parit enim tolerantia probationem, probatio verò ſpem, ſpes verò non erubeſcit*, ficut fcriptum eft. Sequemur itaque propofitum fcopum. Poft difceffum Labani ex monte Galaad, ad patriam contendit, & præuertere beatus Iacob voluit. Vix verò liberatus ab infultu Laban, cumque vixdum refpiraffet, in alia ftatim grauiora pericula incidit. Cùm enim oporteret eum à Mefopotamia difcedẽtẽ, & in terrã Chanaan fugientẽ per medium terræ Seir incedere, in qua habitabat Efau, trepidus admodum fuit. Neque enim ignorabat, quo pacto eum offendiffet ob benedictionẽ & primogenita furrepta. Quonam verò modo hunc dolorẽ amouerit, atq; ad amorem humanitatemque traduxerit fratrem, quopacto non dignum fuerit videre & mirari? Scriptum igitur eft: *Miſit autem Iacob nuntios ante ſe ad Eſau fratrem ſuum in terram Seir, in regionem Edom, & præcepit eis dicens: Sic dicetis domino meo Eſau: Sic dixit ſeruus tuus Iacob: Cùm Laban habitaui, & moratus ſum vſque nunc, & fuerunt mihi boues & aſini, & oues, & ſerui & ancillæ. Et miſi domino meo Eſau nunciare, vt inueniat ſeruus tuus gratiã coram te. Et reuerſi ſunt nuntij ad Iacob, dicentes, Venimus ad fratrem tuum Eſau, & ecce ipſe venit in occurſum tuum, & quadringenti viri cum eo. Timuit autem Iacob valdè, & inops conſilij fuit. Et diuiſit populum qui cum eo, & boues & oues in duas turmas, & dixit Iacob: Si venerit Eſau ad turmam vnam, & percuſſerit eam, erit turma ſecunda*

Deus cur non abſque labore ſanctos coronet.

Eccli. 2. 1.

Gen. 32.

cunda ut saluetur. Dixit autem Iacob: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Isaac, Domine, qui dixisti mihi, Reuertere in terram natiuitatis tuæ, ut benè tibi faciam; sufficiat mihi ab omni iustitia, & ab omni veritate, quam fecisti seruo tuo. In virga enim mea hac transiui Iordanem. Nunc autem factus sum in duas turmas, erue me de manu fratris mei, de manu Esau; quia timeo ego eum, ne fortè veniens percutiat me, & matrem super filios. Tu autem dixisti: Bene tibi faciam, & ponam semen tuum sicut arenam maris, quæ non numerabitur præ multitudine. Intelligis quopacto se blandè insinuat fratri Esau, ac tantùm-non irato adulatur, & blandiloquio iræ ipsius vehementiam mitigare conatur. Tametsi enim superior erat, ob benedictionem patris, & ob primogenitorum gloriam, Deumque auxiliatorem habebat, submittit se, illud omnino præ eo ac sanctos decet præstare cupiens; *Si fieri potest, quod est ex vobis, cum omnibus hominibus pacem habete.* Sermo enim nonnunquam asper, atque arrogantiæ plenus intolerabilis quibusdam est. Ut verò sapiens Parœmiastes ait: *Responsio mollis ac submissa, auertit iram.* Porro vide artificiosam iusti pietatem. Mittit enim nuncios pacem petentes blandissimosque ad Esau sermones transferentes, passimque dicere præcepit: *Hæc dicit seruus tuus Iacob.* Ipse verò rursum ad precandum se confert, auxiliumque, quod semper præstò est ad saluandum, implorans, non cessat. Confirmat autem quòd præteritorum experientia certam ei de futuris spem præbeat, dicens, *In virga mea hac transiui Iordanem. Nunc autem factus sum in duas turmas.* Ait enim, Hanc solam habens è domo virgam transiui Iordanem, tuaque benignitate, Domine, factus sum dominus multorum. Docemur verò etiam ex his mites ac pacificos nos esse debere, omnique ratione curare, ut absque pugna vitam transigamus. *Seruum enim Domini,* inquit, *non oportet pugnare, sed mitem esse erga omnes,* sicut scriptum est. Nihil enim obstat, quo minùs nos etiam humanis adminiculis ad bonum vtamur; imò verò laudabile in primis. Imploranda verò est omnino (etiamsi hoc à nobis fiat) Dei cura, supernumque auxilium, *non alta cogitando:* illud verò, quod scriptum est, nobiscum reputando: *Quanto maior es, tanto submissiùs te geras, & inuenies gratiam coram Deo.* Ita enim cogitantes ac facientes, bona quæ ex pace proficiscuntur lucri faciemus, & eos qui aduersus nos ferociunt ad benignitatem traducemus. *Bestiæ* enim *feræ,* inquit, *pacificæ erunt tibi.* Hoc præstitit Iacob.

Rom. 12.18.
Pacis commendatio.

Prou. 15.1.

Gen. 32.10.

2.Tim. 2.24

Mansuetudo laudabilis.

Rom. 12.16.

Eccli. 3.20.
Phil. 2.3.

Iob 5.22.

πειρᾶ εἰς τὸ σώζεσθαι. εἶπε δὲ Ἰακώβ· ὁ θεὸς τοῦ πατρός μου Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς τοῦ πατρός μου Ἰσαάκ, κύριε ὁ εἰπών μοι, ἀπότρεχε εἰς τὴν γῆν τῆς γενέσεώς σου, καὶ εὖ σε ποιήσω. ἱκανούσθω μοι ἀπὸ πάσης δικαιοσύνης, καὶ ἀπὸ πάσης ἀληθείας, ἧς ἐποίησας τῷ παιδί σου. ἐν γὰρ τῇ ῥάβδῳ μου ταύτῃ διέβην τὸν Ἰορδάνην, νυνὶ δὲ γέγονα εἰς δύο παρεμβολάς. ἐξελοῦ με ἐκ χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἠσαῦ, ὅτι φοβοῦμαι ἐγὼ αὐτόν, μή ποτε ἐλθὼν πατάξῃ με καὶ μητέρας ἐπὶ τέκνοις. σὺ δὲ εἶπας καλῶς, εὖ σε ποιήσω, καὶ θήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, καὶ οὐκ ἀριθμηθήσεται ἀπὸ τοῦ πλήθους. συνιεῖς ὅπως ὑποτρέχει θωπικῶς τὸν Ἠσαῦ, μόνον δὲ οὐχὶ προσσαίει λελυπημένον, καὶ ὑποκλέπτειν πειρᾶται διά γε τοῦ χρηστοεπεῖν τὸ ἀκρατὲς τῆς ὀργῆς. καίτοι γὰρ τὸ ἐν ἀμείνοσιν εἶναι λαχὼν διὰ τὴν τοῦ πατρὸς εὐλογίαν, καὶ τῇ τῶν πρωτοτόκων δόξῃ προσεκεκοσμημένος, καὶ θεὸν ἔχων ἐπαρωγόν, καθυφίησιν ἁγιοπρεπῶς, ἐκεῖνό που πάντως κατορθοῦν ᾑρημένος, εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε. λόγος μὲν γὰρ ἔσθ' ὁ τραχὺς καὶ ἀνάντης καὶ ὑπεροψίας ἔμπλεως ἀφόρητος ἔστι τισίν. ὡς δὲ σοφὸς ἔγραφε παροιμιαστής· ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει θυμόν. καί μοι βλέπε τοῦ δικαίου τὸ εἰς εὐσέβειαν εὐτεχνές. ἀποστέλλει μὲν γὰρ ἀγγέλους εἰρήνην αἰτήσοντας, καὶ τρυφερωτάτους πρὸς τὸν Ἠσαῦ διακομίσοντας λόγους, ἄνω τε γὰρ καὶ κάτω προστέταχε λέγειν· τάδε λέγει ὁ παῖς σου Ἰακώβ. τρέπεται δὲ πάλιν αὐτὸς εἰς εὐχάς, καὶ τὴν ἀεὶ σώζουσαν ἐπικουρίαν αἰτῶν οὐ διαλιμπάνει. ἐμπεδοῖ δέ, ὅτι τὴν εἰς τὸ μᾶλλον ἐλπίδα τῶν ἤδη παρῳχηκότων ἡ πεῖρα διεσάφει, λέγων· ἐν τῇ ῥάβδῳ μου ταύτῃ διέβην τὸν Ἰορδάνην, νυνὶ δὲ γέγονα εἰς δύο παρεμβολάς. ἔφη γάρ, ὅτι αὐτὴν μόνην τὴν οἴκοθεν ἔχων ῥάβδον διέβην τὸν Ἰορδάνην, καὶ πολλῶν γέγονα δεσπότης, τὸ σὸν ἔχων εὐμενές, ὦ δέσποτα. εἰσόμεθα διὰ τούτων τοίνυν καὶ ἡμεῖς, ὅτι πράους εἶναι δεῖ καὶ εἰρηνικούς, καὶ διὰ παντὸς θηρᾶσθαι τρόπου τὸ διαζῆν ἀμαχί. δοῦλον γὰρ κυρίου, φησίν, οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀποκεχρῆσθαι μὲν γὰρ καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ἡμᾶς εὐτεχνίαις εἰς τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀπεῖργον οὐδέν, εἴη δ' ἂν οἶμαι τῶν λίαν ἐπαινουμένων. ζητεῖν δὲ ἀνάγκη, κἂν εἰ τοῦτο γένοιτο παρ' ἡμῶν, τὴν παρὰ θεοῦ φροντίδα, καὶ τὴν ἄνωθεν ἐπικουρίαν, οὐ φρονοῦντας τὰ ὑψηλά· διενθυμουμένους δὲ μᾶλλον τὸ γεγραμμένον, ὅσῳ μέγας εἶ, τοσούτῳ ταπείνου σεαυτόν, καὶ ἔναντι κυρίου εὑρήσεις χάριν. οὕτω φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ᾑρημένοι τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης κερδανοῦμεν ἀγαθά, καὶ τοὺς καθ' ἡμῶν ἀγριαίνοντας εἰς ἡμερότητα μεταστρέψομεν. θῆρες γὰρ ἄγριοι, φησίν, εἰρηνεύσουσί σοι. τοῦτο πέπραχεν Ἰακώβ.

οὐ γὰρ

οὐ γὰρ μόνοις τὸν ἀδελφὸν αἱμύλοις καὶ ἁπα-
λοῖς ἐκμειλίσσεται λόγοις, ἀλλὰ καὶ ξενίων
καὶ τῶν ὄντων ἐποιεῖτο κοινωνόν, μεγάλαι
πρωτείτην ἀπονέμων αὐτῷ, πρόβατά τε καὶ
βόας, αἶγάς τε καὶ ὄνους, καμήλους καὶ μό-
σχους. κρείττων γὰρ εἰρήνη χρημάτων, καὶ προ-
εχέσθω φιλίας τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἡ τῶν προσκαί-
ρων ἡ κτῆσις. καὶ γοῦν ἐδεδίει μὲν, ὡς ἔφην, ὁ
θεσπέσιος Ἰακὼβ, τὸν ἀδελφὸν Ἠσαῦ, καὶ ὡς
αὐτίκα δὴ μάλα τὰ ἐξ ὀργῆς πεισόμενος, ἄ-
θυμος ἦν. καὶ φθόνον πατήσας τὸν ἐν ἀρχαῖς
περιέφυ τοῦ Ἰακώβ. καὶ σὺν δακρύοις ἠσπάζετο,
καὶ τοῖς φύσεως νόμοις τὸ βραδύνειν δυνάσθαι
τὰ εἰς ἀγάπην ἐδίδου. γέγραπται γὰρ, ὅτι καὶ
προσδραμὼν Ἠσαῦ εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ
περιλαβὼν αὐτὸν ἐφίλησε, καὶ προσέπεσεν ἐπὶ
τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔκλαυσαν ἀμφότεροι.
καὶ ταῦτα δὴ πάντα τὰ πρᾳότητος κατορθώ-
ματα, καρπὸς ὑφειμένου τε ἀφιλοκόμπου φρο-
νήματος, καὶ ξένιον εὐμενείας θεοῦ τοῖς ἀγα-
πῶσιν αὐτὸν, καταψιλοῦντος τὸ ἄναντες, καὶ
καταλεαίνοντος τὸ τραχὺ, καὶ ταῖς εὐθυμίαις
καταπιαίνοντος τοὺς αὐτῷ προσκεῖσθαι σπου-
δάζοντας. ἀλλ' οἶμαι δὴ δεῖν εἰς θεωρίαν πνευ-
ματικὴν ἡμῖν μεταπλάττεσθαι τὸ διήγημα. καὶ
φέρε δὴ λέγωμεν ἀνεπανιόντες, καὶ εἰς ἀρχὴν
ἀνατρέχοντες τοῦ παντὸς λόγου. σαφὲς γὰρ ἂν
γένοιτο τοῖς χρηστομαθεῖν ᾑρημένοις τὸ Χριστοῦ
μυστήριον. φονῶντα τοίνυν τὸν ἀδελφὸν καὶ θη-
ριωδῶς ἀγριαίνοντα δεδιὼς ὡς εἰκότως ὁ θε-
σπέσιος Ἰακὼβ τὴν εἰς Χαρράν τε καὶ Λάβαν
ἀποδημίαν ἐστέλλετο, συναινοῦντος αὐτῷ τὴν ἀπο-
δρομὴν τοῦ πατρὸς, τουτέστι τοῦ Ἰσαάκ. ἐδόκει γὰρ
ὧδε περικρούσεσθαι δεῖν τοῦ λελυπημένου τὴν ἔφο-
δον. ἀφιγμένος δὴ οὖν πρὸς Λάβαν, ἐμνηστεύετο
μὲν τὰς τοῦ ἀνδρὸς θυγατέρας, Λείαν τε φημὶ
καὶ Ῥαχήλ, καὶ δὴ καὶ τέκνων ἐπλούτει γονὴν, καὶ
θρεμμάτων ἀγέλας, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τὴν ἑτέραν
οὐσίαν. ἐπειδὴ δὲ ἧκεν εἰς τοῦτο λοιπὸν εὐθηνίας οἶ-
κον ἴδιον ἔχειν ἐσκέπτετο, καὶ ἀπαίρει μὲν τῆς Χαρ-
ρὰν καὶ τῆς Λάβαν ἑστίας, ὁμοῦ τοῖς πεπορισμένοις,
καὶ μὴν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων. διώκοντος δὲ τοῦ
Λάβαν, καταλαμβάνεται μὲν, συνέβη δὲ τὰ
πρὸς εἰρήνην, καὶ τὸν ἀγάπης τὸν σύνδεσμον ἐβε-
βαίου Χριστός. ἀνεστηλοῦτο γὰρ ὁ λίθος εἰς τύ-
πον αὐτοῦ. εἶτα μετὰ τοῦτο μεταθέοντος οἴκαδε
λοιπὸν καὶ ἀποιχομένου τοῦ Λάβαν, συμβέβηκεν
εἰς εἰρήνην καὶ αὐτῷ τῷ πάλαι φονῶντι καὶ ἀ-
γριαίνοντι, τουτέστιν Ἠσαῦ. κατησπάζοντο γὰρ
ἀλλήλους, καταχωννύντες τρόπον τινὰ ταῖς εἰς
φιλαδελφίαν συνδρομαῖς, τὴν ἐπὶ τοῖς φθά-
σασι δυσθυμίαν. ἐν τούτοις μὲν ὁ σύμπας τῆς ἱστο-
ρίας διεπεραίνετο λόγος. μεμνήμεθα δὲ καὶ ἡ-
μεῖς τῷ μὲν Ἰακὼβ τὸ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ περι-
θέντες πρόσωπον, εἰς δέ πως καὶ τὸ τῶν ἐν πί-
στει δεδικαιωμένων. τὸν δέ γε Ἠσαῦ ἀνατυ-
ποῦν ἔφαμεν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν ἐκ περιτομῆς καὶ
ἐν νόμῳ λαόν. μάλιστα ἔτι καὶ αὐτὸς ὁ παν-

Neque enim solùm mollibus ac blãdis verbis fratrem mitigauit, sed etiam muneribus prosecutus est, & facultatum suarum participem effecit, magis opimam partem ipsi tribuens, oues & boues, capras & asinos, camelos & vitulos. Melior est enim pax diuitiis, & temporariorum bonorũ possessio amori fraterno est postponenda. Porrò timuit quidem, vt dixi, diuinus Iacob fratrẽ Esau, ac quasi iam iam iram ipsius experturus, tristis erat. Ille verò abiecta vetere inuidia amplexus est Iacob, & cum lacrymis osculatus est, & naturæ legibus ad amorem prouocantibus cessit. Scriptum est enim: *Et accurrens Esau in occursum ei, amplexatus est eum, & cecidit super collum ipsius, & fleuerunt ambo.* Atque hæc quidem omnia mansuetudinis opera, sunt fructus submissi minimeque elati animi, & munus benignitatis Dei, qui amantibus ipsum, difficilia atque ardua emollit, leuiaque efficit, gaudioque replet eos, qui ipsi adhærere contendunt. Ceterùm necessarium esse arbitror narrationem ad spiritualem contemplationem transferre, atque age dicamus sermonem ab initio retexentes. Ita enim studiosis CHRISTI mysterium manifestum fuerit. Fratrem itaque mortem ipsi machinantem, atque instar belluæ cuiusdam ferocientem metuens vt par erat Iacob, profectionem ad Charran & Laban instituit, approbante ipsius discessum patre, hoc est Isaac. Ita enim videbatur submoturus à se rabiosi hominis insultus. Cùm itaque peruenisset ad Laban, duxit illius filias, Liam nimirum & Rachel, filiosque nactus est, & pecorum greges, ac prǽterea alias etiam facultates. Cùm autem ad tantam rerum affluentiam peruenisset, propriam domum habere curauit, ac discedit quidem è Charran, atque à domo Laban cum ijs quæ adquisierat, atque vxoribus & filijs. Persequẽte verò Labã, comprehensus quidem est. Composita autem res est ad pacem, amorisque vinculum confirmauit CHRISTVS. Erectus enim est lapis in typum ipsius. Postea verò cùm iam Laban domum rediisset, pacem etiam iniit cum veteri hoste, qui ipsius vitæ ferociter insidiabatur, Esau inquam. Osculati enim sunt inuicem, spontaneo quodammodo in mutuum amorem concursu, præteritum mœrorem obliterãte. In his itaque totius historiæ sermo est consumptus. Meminisse verò oportet, Iacobo CHRISTI personam à nobis tributam esse: nonnunquam etiam eorum qui per fidem iustificati sunt. Esau autem populum circumcisum, & sub lege, prę se ferre diximus: idque præcipuè, quia vniuer-

Gen. 33.4.

uerſorum Dominus Deus, cùm adhuc vtero geſtaret gemellos Rebecca, illi inquit: *Duæ gentes, & duo populi ex ventre tuo orientur, & populus populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori.* Quod quidem perfectum eſt per CHRISTVM. Primi enim exiſtentes temporis ratione Iſraëlitæ, ideoque vocati primogeniti, poſteriores facti ſunt, & à tergo poſiti ijs qui per fidem in CHRISTO, qui & primogeniti gloriam ſibi vindicarunt, propter eum qui in ipſis eſt primogenitum, tametſi ſit vnigenitus, cui etiam conformes facti ſunt per ſpiritum, habentes regenerationem in ſanctificationem atque incorruptionem. Inuidia itaque inflammatus Eſau, hoc eſt Iſraël, perſecutus eſt Iacob, CHRISTVM inquam. Indifferens verò, vt dixi, in his nobis eſt ſermo, ſemper decorum obſeruans, ac ſubinde quidem ad CHRISTVM referens Iacob; ſubinde verò ad nouum ac fidelem populum. Vexatus itaque quodammodo & nolens CHRISTVS, in gentium regionem abijt, apertè clamans: *Dereliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Facta eſt hæreditas mea mihi quaſi leo in ſylua: dedit contra me vocem ſuam; ideo odiui eam.* Ceterùm etiam mulieribus in horto poſt reſurrectionẽ à mortuis pro ſua benignitate ſeipſum manifeſtauit dicens: *Abite, nunciate fratribus meis, vt abeant in Galilæam, ibi me videbunt.* Profectus itaque in Galilæam, vt & beatus Iacob in Charran, pauit oues Laban, hoc eſt mundi, qui colebat creaturas, atque errabat, ſicut & Laban. Cùm enim ibi eſſet, veluti ſponſus quiſpiã ſpiritaliter in domum ſuam introducit virginem caſtam Eccleſiam ex Gentibus, hoc eſt Rachel, inducens vnà cum ipſa etiam eam quæ antea per legem ipſi coniuncta erat Iudæorum Synagogam, cuius typus eſt Lia. *Saluatæ enim ſunt reliquiæ Iſraël*, iuxta Prophetę vocẽ, etiamſi non vniuerſa multitudo gratiam in CHRISTO per fidem in pretio habuerit. Oſtenſus itaque ſponſus Gentibus CHRISTVS, cùm quàm plurimos regeneraſſet gratia in filiationem in ſpiritu, & rationalium pecorum innumerabilẽ reuera multitudinem congregaſſet, perſecutus eſt eum mundus. Repugnarunt enim ſæpenumero gloriæ CHRISTI, quidam eorum qui in mundo magnis honoribus, ſummaque potentia præditi erant. Sed etiam hunc placauit diuina gratia. Mundus verò pacem cum CHRISTO inijt, quemadmodum & Laban cum Iacob. Vltimis verò temporibus Dominus noſter IESVS CHRISTVS, etiam veterem perſecutorem Iſraëlem

Gen. 25. 23.
Ierem. 12. 7.
Matt. 28. 10
Iſaia 10. 22.
Rom. 9. 27.

τῶν δεσπότης Θεὸς ἐν ὠδῖσιν ἔτι τὴν τῶν νεανίσκων ἐχούσῃ δυάδα, τῇ Ῥεβέκκᾳ φησί· δύο ἔθνη καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διαστελήσονται, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. ὃ δὴ καὶ πεπλήρωται διὰ Χριστοῦ. πρῶτοι γὰρ ὄντες ὡς κατὰ χρόνον οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ὠνομασμένοι διὰ τοῦτο πρωτότοκοι, κατόπιν γεγόνασι, καὶ εἰς νῶτον τεθέινται τῶν διὰ πίστεως ἐν Χριστῷ, οἳ καὶ τὴν τοῦ πρωτοτόκου κεκληρονομήκασι δόξαν, διὰ τὸν ἐν αὐταῖς πρωτότοκον, εἰ καὶ ἔστι μονογενὴς, ᾧ καὶ σύμμορφοι γεγόνασι τὴν διὰ πνεύματος ἀναγέννησιν ἔχοντες εἰς ἀφθαρσίαν τε καὶ ἁγιασμόν. φθόνῳ οὖν διακεκαυμένος Ἠσαῦ, τουτέστιν ὁ Ἰσραὴλ, ἐδίωκε τὸν Ἰακὼβ, φημὶ δὴ τὸν Χριστόν. ἀδιαφορεῖ δὲ, ὡς ἔφην, ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος, τὸ πρέπον ἀεὶ θηρώμενος· καὶ ποτὲ μὲν εἰς Χριστὸν ἀναφέρων τὸν Ἰακὼβ, ποτὲ δὲ εἰς τὸν νέον ἐν πίστει λαόν. δεδιωγμένος δὲ τρόπον τινὰ καὶ οὐχ ἑκὼν ὁ Χριστὸς εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν ἀποδήμησε χώραν, διαῤῥήδην ἀνακεκραγὼς· ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, ἔδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς. ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ. ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐν τῷ κήπῳ γυναιξὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐξ ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας ἑαυτὸν ἐμφανῆ καθίστη, λέγων. ὑπάγετε, ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἵνα ἀπέλθωσι εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κἀκεῖ με ὄψονται. ἀφιγμένος δὴ οὖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ εἰς Χαῤῥὰν ἐποίμαινε τὰ πρόβατα Λάβαν, τουτέστι τοῦ κόσμου, τοῦ τῇ κτίσει λελατρευκότος καὶ πεπλανημένου, καθὰ καὶ ὁ Λάβαν. ἐκεῖ γεγονὼς, οἷά τις νυμφίος εἰσοικίζεται νοητῶς παρθένον ἁγνὴν τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, τουτέστι Ῥαχὴλ, συνεισάγων αὐτῇ καὶ τὴν ἤδη διὰ νόμου προκατεζευγμένην αὐτῷ τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν, ἧς τύπος ἡ Λεία. σέσωσται γὰρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαν τυχὸν ἡ πλῆθος τῶν διὰ πίστεως ἐν Χριστῷ τετίμηκε χάριν. ἀναδεδειγμένος δὴ οὖν ὁ νυμφίος παρὰ τοῖς ἔθνεσι ὁ Χριστὸς, καὶ ἀναγεννήσας τῇ χάριτι πλείστους ὅσους εἰς υἱοθεσίαν ἐν πνεύματι, καὶ θρεμμάτων λογικῶν οὐκ εὐαρίθμητον ἀληθῶς ἀθροίσας ἀγέλην ἐδιώχθη παρὰ τοῦ κόσμου. πεπολεμήκασι γὰρ τῇ δόξῃ Χριστοῦ τῶν ἐν κόσμῳ τινὲς ταῖς ὑπερτάτω τιμαῖς ἀνειμένοι, καὶ δυσκαταγώνιστον ἐπὶ γῆς ἐσχηκότες τὴν δυναστείαν. ἀλλὰ καὶ τούτου ἡ θεία δεδυσώπηκε χάρις. συνέβη δὲ καὶ ὁ κόσμος εἰς εἰρήνην Χριστῷ, καθὰ καὶ ὁ Λάβαν τῷ Ἰακώβ. ἀλλ' ἐν ὑστέροις καιροῖς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ αὐτὸν οἰκειώσεται τὸν πάλαι

διώκτην

διώκτην Ἰσραήλ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Ἰακὼβ τὸν Ἠσαῦ, μετὰ τὴν ἐκ τῆς Χαῤῥὰν ἐπάνοδον ἠσπάζετο. ὅτι γὰρ εἰσδεχθήσεται κατὰ καιροὺς καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσραὴλ εἰς ἀγάπησιν τὴν ἐπὶ Χριστῷ διὰ πίστεως, ἐνδοιάσαι μὲν ἂν ἥκιστά γε τοῖς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἴκοντες λόγοις. ἔφη γάρ που δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης. „ διότι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δήλων. καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, καὶ ἐπιζητήσουσι κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα ἑαυτῶν, καὶ ἐλπίσονται ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτου ἡμερῶν. Συλλέγοντος γὰρ ἔτι τοὺς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότας τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, κατηρέμησέ πως ὁ Ἰσραήλ, οὐ νόμον ἔχων τῶν πρακτέων τὸν βραβευτὴν, οὐ τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ τὰ νενομισμένα προσφέρων· περιμένων δὲ, ὥσπερ ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως ὑποστρέφοντα Χριστὸν ἐπὶ τὸ χρῆναι λοιπὸν, καὶ αὐτὸν διὰ πίστεως εἰσοικίσασθαι καὶ τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ μονονουχὶ καὶ συνδῆσαι τοῖς ἄλλοις. ἐπιτήρει γὰρ, ὅτι χαίρων ἐπὶ τέκνων γοναῖς καὶ πολλαῖς θρεμμάτων ἀγέλαις, ὑποστρέφει μὲν ἐκ Χαῤῥὰν Ἰακώβ. ἐκδέχεται δὲ οὕτω λοιπὸν καὶ αὐτὸν εἰς ἀγάπησιν τὸν Ἠσαῦ. ἐπιστρέψει τοίνυν κατὰ καιροὺς μετὰ τὴν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν ὁ Ἰσραήλ, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἐν Χριστῷ πλοῦτον θαυμάσει. ἔνεστι γὰρ εὐκόλως διὰ τῶν ἱστορικῶς πεπραγμένων καὶ τοῦτο αὐτὸ τοῖς ἐθέλουσι καταθρεῖν. ἀπέστειλεν Ἰακὼβ ξένια τῷ Ἠσαῦ μετατιθεὶς εἰς ἀγάπησιν καὶ ταῖς τῶν δώρων φιλοτιμίαις. προσαπέστειλε δὲ καὶ ἀγγέλους εἰρηνικοὺς πρὸς αὐτὸν ἐροῦντας λόγους. καὶ ὅτι παρέσται καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τὰ εἰς φιλίαν αὐτῶν καταστήσοντα, ἐναργὲς ἀποπεραίνει κατὰ καιροὺς καὶ τοῦτο ὁ Χριστός. ἔφη γάρ που πρὸς „ Ἰουδαίους διὰ φωνῆς προφήτου. καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ „ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην πρὶν ἐλθεῖν „ τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην, καὶ ἐπιφανῆ. ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην. ἐκεῖνος ἐλθὼν ἐντρέψεται κατὰ τὸ εἰκὸς τὸν δυσάγωγον Ἰσραήλ, ἀποστήσει τῆς ἀρχαίας ὀργῆς, φίλον κατασκευάσει καὶ εἰρηνικὸν τῷ Χριστῷ, μονονουχὶ καὶ παρόντα δεικνύων τῆς παρ' αὐτοῦ φιλοτιμίας τὰ ξένια, τουτέστι, τὴν τῶν πιστευόντων ἐλπίδα. οὐ γὰρ εἰς μῆκος ἔτι καιρῶν τὰ τῆς ἐπαγγελίας οἰχήσεται τοῖς τηνικάδε πιστεύουσι, ἀλλὰ γείτων ἡ δωρεὰ καὶ κατὰ πόδας ἡ χάρις. καταργουμένου μὲν εὐθὺς τοῦ τῆς ἁμαρτίας υἱοῦ, καταφοιτῶντος δὲ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

sibi conciliabit, quemadmodum & Iacob Esau, post reditū ex Charran osculatus est. Quòd enim recipiendus sit successu temporis etiam ipse Israël ad dilectionem in CHRISTO per fidem, nemo quidem dubitarit, sacræ Scripturæ auscultās. Ait enim alibi vniuersorum Dominus per vocem cuiusdam Prophetæ: *Quia diebus multis sedebunt filij Israël, non existente Rege, neque Principe, neque existente sacrificio, neque existente altari, † neque sacerdotio, neque manifestatione: & post hæc reuertentur filij Israël, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid regem suum, & sperabunt in Domino, & in bonis eius in nouissimo dierum.* Colligente enim adhuc ex Gentibus credentes omniū nostrûm Saluatore CHRISTO, desertus est quodāmodo Israël, non legem habens, faciendorum magistrū, non diuino altari quæ legibus sancita sunt, offerens; expectans verò quodammodo ex Gentium vocatione reuertentem CHRISTVM, vt ipsum etiam deinceps per fidem introducat, & dilectionis lege tantùm-non alijs connectat. Animaduerte enim, quòd gaudens de filiorum generatione, deque multis pecorum gregibus redit quidem ex Charran Iacob. Recipit verò hoc pacto deinceps in amicitiam suam Esau. Conuertetur itaque succedente tempore Israël post Gentium vocationem, ipsasq; in CHRISTO diuitias admirabitur. Facile enim fuerit & hoc ex ijs quæ historicè acta sunt, intelligere. Misit Iacob ad Esau munera, ipsâ etiam munerum magnificentiâ ad amorē transferens. Misit etiā nuncios, qui pacificis verbis eum compellarent. Quòd verò adfutura sint neque tardatura ea, quæ eos ad amicitiam conuersura sunt, CHRISTVS ipse opportunè manifestum facit. Dicit enim alibi ad Iudæos per vocē Prophetæ: *Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbitem, antequam veniat dies Domini magna & illustris, qui conuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum suum, ne fortè veniens percutiam terram † penitus.* Ille cùm venerit, reducet, vt par est, intractabilē Israëlem, & à veteri ira abducet, amicumq; reddet & pacificum CHRISTO, tantùm-non præsentia ostendens ipsius liberalitatis munera, hoc est credentiū spem. Neque enim in longitudinē temporis prorogabitur promissionis fructus ijs, qui tunc crediderint, sed propinqua erit retributio, obuiaque gratia. Abolito quidem statim filio peccati, descendente verò cum angelis ex cælo omnium nostrûm Saluatore CHRISTO, per quem & cum quo gloria Patri cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Osea 3.4.
2 Paral. 15.3.

† Vulg. Sine Ephod & sine theraphim. LXX. verò οὔτε δήλων.

Malac. 4.5.

† Vulgata editio: anathemate.

Adhuc de Iacob.

LApsa quidem est humana natura per peccatū in mortem. Cùm verò in vniuersum ab eo, qui saluare nouit, alienatus esset, mancipium tantùm-non est effectus, qui ad diuinam imaginem factus erat, grauissimoque seruitutis pondere oppressus. Subdidit enim ceruicē etiamsi non libens tyranno Satanæ, qui præ ingenti superbia (arrogans enim supra modum est spiritus malus) aduersus omnēs, vt breuiter dicam, mortales libidinem suam exercuit, dicens: *Apprehendam orbem terrarum manu vt nidum pullorum, & tanquam oua derelicta tollam, & non est qui effugiat me, aut contradicat mihi.* Regnauit enim pro sua libidine, vt dixi, vocatusque est Deus huius sæculi. Adorauit enim ipsum mundus, coluitque creaturam magis quàm creatorem. Postquam verò in tantam miseriam adductos commiseratus est Deus, missurum se nobis ex cælo Filium suum promisit, qui hominis naturam pristino statui restitueret. *Noua siquidem creatura facta est in* CHRISTO, iuxta Scripturas. Transuectores autem bonorū ad nos sermonum fuerunt beati Prophetæ; *Qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod aut quale tempus manifestatus sit in ipsis spiritus* CHRISTI, *prænuncians eas quæ in* CHRISTO *sunt passiones & posteriores glorias: quibus reuelatum est, quòd non sibi ipsis, sed vobis ea administrabant.* Ita enim scribit Saluatoris discipulus. Atqui multus quidem ipsis de Saluatoris nostri incarnatione sermo est habitus, quodque successu temporis redemptor venturus esset. Nihil verò obfuerit nonnulla in medium adferre ad meliorem studiosorum instructionem. Conueniat verò rem hanc in calumniam Iudæorum populis statuere, vt ex ipsis rebus videre licet. Cùm enim ex propheticis sermonibus colligere possent Saluatoris aduentum, ac potiùs ex ipsa legis vmbra id intelligentes, miseri pertinaciter repugnarunt diuinis oraculis, atque adeò ipsi CHRISTO, tametsi, quod sapiens Paulus nobis ait: *Cæcitas ex parte Israëli accidit: vt videntes non videant, & audientes non audiant, neque intelligant;* quemadmodum etiam ipse Saluator ait. Ait ergo, at potiùs Emmanuelem ipsum Isaias in scriptis suis apertè loquentem inducit: *Spiritus Domini super me, cuius caussâ vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum: vocare annum Domini acceptabilem, & diem retributionis.* Hæc enim fuerunt

Isaia 10.14. Hebr. & Vulg. Et inuenit quasi nidum manus mea substantiā [fortitudinem] populorū, &c.

2.Cor.5.17. Galat. 6.15.

1.Petri 1.10.

Prophetia de incarnatione Domini.

Rom.11.25. Matt.13.13.

Aduentus CHRISTI *opera.*

Isaia 61.1.

Ἔτι περὶ τοῦ Ἰακώβ.

Κατῴχετο μὲν ἡ ἀνθρώπου φύσις διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς θάνατον. ἐπειδὴ δὲ εἰς ἅπαν τοῦ σώζειν εἰδότος ἀπενοσφίζετο, μονονουχὶ καὶ δεδούλωτο ἦν ὁ κατ' εἰκόνα τὴν θείαν τετεχνουργημένος, καὶ τῷ τῆς δουλείας ἄχθει κατεφορτίζετο. ὑπέθηκε γὰρ δὴ καὶ οὐχ ἑκὼν τὸν αὐχένα τῷ πλεονεκτήσαντι σατανᾷ. ὃς καὶ ἐκ πολλῆς λίαν τῆς ἀγερωχίας. ὑπερόφρον γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρόν. ἁπάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν ἐπὶ τῆς γῆς κατεθρασύνετο λέγων· τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιάν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι. βεβασίλευκε γὰρ ἐκ πλεονεξίας, ὡς ἔφην, καὶ ὠνόμασται θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου· προσκεκύνηκε γὰρ ὁ κόσμος αὐτῷ, καὶ λελάτρευκε τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς τοῦτο ἐνηνεγμένους ταλαιπωρίας κατηλέει θεὸς, ἀποστέλλειν ἡμῖν τὸν υἱὸν ἐξ οὐρανοῦ ἐπηγγέλλετο, τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακομιοῦντα πάλιν εἰς ὅπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς. καινὴ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ κατὰ τὰς γραφάς. διακομισταὶ δὲ τῶν εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν λόγων γεγόνασιν οἱ μακάριοι προφῆται· ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες εἰς τίνα καὶ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ, προμαρτυρόμενον τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας. οἷς ἀπεκαλύφθη ὅτι οὐχ ἑαυτοῖς, ἡμῖν δὲ διηκόνουν αὐτά. γράφει γὰρ οὕτως ὁ τοῦ σωτῆρος ὁ μαθητής. καὶ πολὺς μὲν ὁ παρ' αὐτοῖς περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως λόγος, καὶ ὅτι κατὰ καιροὺς ἀφίξεται λυτρωτής. πρὸς εὐμάθειαν δὲ τῶν ἐντευξομένων ὀλίγα ἅττα ἐνεγκεῖν τὸ λυποῦν οὐδέν. ἐπίκλημα δὲ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις τὸ χρῆμα ποιεῖσθαι πρέποι ἄν, ὡς ἐξ αὐτῶν ἔνεστι τῶν πραγμάτων ἰδεῖν. καί τοι γὰρ ἐνὸν ἐκ προφητικῶν τοῦ σωτῆρος καταθρῆσαι λόγων τὴν ἄφιξιν, μᾶλλον δὲ τάχα που, καὶ συνιέντες οἱ τάλανες καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς, ἀντιφέρονται δυστρόπως τοῖς θεόθεν κεχρησμῳδημένοις, καὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ, ἢ καὶ ὅπερ ἔφη Παῦλος ἡμῖν ὁ σοφός· πώρωσις ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραήλ, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ ἀκούσωσι, μηδὲ συνιῶσι. καθὰ καὶ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ σωτήρ. ἔφη τοίνυν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν ἡμῖν εἰσκεκόμικε τὸν Ἐμμανουὴλ ἐν ἰδίαις συγγραφαῖς ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας λέγοντα σαφῶς· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως. ταῦτα γὰρ γέγονε

τὰ

τὰ λαμπρὰ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ κατορθώματα. Ὠσηὲ δὲ πάλιν ἔφη που περὶ αὐτοῦ· καὶ συναχθήσονται υἱοὶ Ἰούδα, καὶ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναβήσονται ἐκ τῆς γῆς, ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραήλ. πλεῖστοι μὲν γάρ εἰσι κατὰ καιροὺς οἱ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις καθηγηταὶ μόνοις τιμᾶν τοῖς χείλεσι ἀναπείθοντες τὸν τῶν ὅλων θεὸν, καὶ διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαούς. μία δὲ ἡ κατὰ πάντων τε καὶ ἐπὶ πάντας ἀρχὴ τέθειται Χριστὸς, καὶ ἀνέβημεν ἐκ τῆς γῆς, τουτέστι, τὰ ἄνω φρονεῖν δεδιδάγμεθα. μεγάλη γὰρ ἀληθῶς ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὴλ, τουτέστι τῆς τοῦ θεοῦ σπορᾶς, ἤτοι τοῦ υἱοῦ. ταύτης δὲ ἡμῖν τῆς ἡμέρας διεμέμνητο λέγων καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ· αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. καὶ πρός γε τι Παῦλος ἡμῖν ὁ σοφώτατος· ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας, καθ' ἣν δηλονότι καὶ σεσώσμεθα Χριστοῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο. ὡς γὰρ ὁ σοφὸς εἴρηκε μαθητής· οὐκ ἔστιν ὄνομα ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. πρόσεισι δὲ λέγοντες καὶ Ἰερεμίου σαφῶς ἰδοὺ, ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ ἀναστήσω τῷ Δαβὶδ ἀνατολὴν δικαίαν. βασιλεύσει βασιλεὺς, καὶ συνήσει καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς. ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ σωθήσεται Ἰούδας, καὶ Ἰσραὴλ κατασκηνώσει πεποιθὼς, καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλέσει αὐτὸν κύριος Ἰωσεδὲκ ἐν τοῖς προφήταις. βεβασίλευκε γὰρ ἐφ' ἡμᾶς δίκαιος βασιλεὺς ὁ Χριστὸς, κρίμα πεποίηκε καὶ δικαιοσύνην, ἀπαλλάξας ἁμαρτιῶν τοὺς ἠπατημένους, καὶ καταδικάσας τὸν ἐχθρὸν τοῦ πλεονεκτήσαντος Σατανᾶ. τοὔνομα δὲ αὐτῷ Ἰωσεδὲκ, τουτέστι, δικαιοσύνη θεοῦ. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν ὁ θεὸς καὶ πατήρ· ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθήσεται. ἔλεος γὰρ καὶ δικαιοσύνη γέγονεν ἡμῖν παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ Χριστὸς, ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ τῷ ὀνόματι καὶ ὁ λαμπρὸς τῶν ἁγίων ἀποκαλεῖ χορός. ὁ μὲν γὰρ μακάριος Σαμουὴλ ὁ διαβόητος ἐν προφήταις, προσελάλει τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, λέγων· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ διελήλυθα ἐνώπιον ὑμῶν ἐκ νεότητός μου, καὶ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. ἰδοὺ ἐγὼ, ἀποκρίθητε κατ' ἐμοῦ ἐνώπιον κυρίου, καὶ ἐνώπιον Χριστοῦ αὐτοῦ· καὶ πάλιν· μάρτυς κύριος ἐν ὑμῖν, καὶ μάρτυς Χριστὸς αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ὅτι οὐχ εὑρήκατε ἐν τῇ χειρί μου οὐδέν. σαφεστέρως δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀπονοίας, καὶ τὸ ἀχάλινον θράσος τὸ κατὰ Χριστοῦ, καὶ τὸ εἰκαῖον ἐν σκέμμασι, καὶ μειρακιῶδες ἐν λογισμοῖς, μονονουχὶ καὶ καταιτιᾶται λέγων, ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ

illustria aduentus illius opera. Oseas verò rursum alibi de ipso loquens: *Et congregabuntur filij Iuda & filij Israël simul, & ponent sibi principatum vnum; & ascendent de terra, quoniam magnus dies Iezrabel.* Quamplurimi enim per tempora apud Iudæos præfecti, solis labijs vniuersorum Deum colere suadentes, & docentes doctrinas, præcepta hominum populos sibi subditos. Vnus verò contra omnes & super omnes positus est principatus CHRISTVS, ascendimusque è terra: hoc est, superna cogitare docti sumus. *Magnus enim reuera est dies Iezrahel*, hoc est, Incarnationis Dei siue filij. huius autem diei meminit etiam diuinus propheta Dauid, dicens: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Quin & sapientissimus Paulus nobis ait: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*, in quo nimirum saluati sumus, vocante ad hoc CHRISTO. Nam, vt sapiens discipulus docet; *Non est nomen aliud sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluari.* Audi verò etiam Ieremiam apertè dicentem: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus eius saluabitur Iuda, & Israël habitabit confidenter. Et hoc est nomen eius, quod vocabunt eum, †Dominus Iosedec in Prophetis.* Regnauit enim super nos iustus Rex CHRISTVS, iustitiam fecit & iudicium, liberans à peccatis eos, qui decepti erant, & condemnans hostem Satanæ, tyrannidem in nos exercentis. Nomen verò ipsi Iosedec, hoc est *iustitia Dei. Iustificati enim sumus in ipso, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundùm magnam ipsius misericordiam.* Idcirco etiam dicit Deus ac Pater: *Appropinquat celeriter iustitia mea, & misericordia mea reuelabitur.* Misericordia enim & iustitia nobis factus est CHRISTVS à Deo ac Patre: quem quidem hoc ipso nomine, illustris Sanctoris chorus appellauit. Siquidem beatus ille Samuel celebris inter prophetas allocutus est Israëlitas, dicens: *Et ecce ego progressus sum coram vobis ab adolescentia mea, & vsque in diem hanc. Ecce ego; responde contra me coram Domino, & coram CHRISTO ipsius.* Et rursus: *Testis Dominus in vobis, & testis CHRISTVS ipsius in die hac, quòd non inuenistis in me quidquam.* Manifestiùs verò Iudæorum contumaciam, atque effrænem audaciam aduersus CHRISTVM, vanasque & pueriles cogitationes tantùm-non accusat Dauid, dicens: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes congregati sunt in vnum, aduersus*

Osea 1.11.
Osea 1.11.
Magnus dies Iezrabel quis.
Psal. 117. 24
2. Cor. 6. 2.
Actor. 4. 12.
Ierem. 23. 5.
Hieronym. Dominus iustus noster.
Iosedec quid significet.
Tit. 3. 5.
Isaia 56. 1. iuxta LXX.
1. Reg. 12. 2.
1. Reg. 12. 5.
Psalm. 2. 1.

Dominum, & aduersus CHRISTVM *ipsius.* Vana enim reuera fuerunt Iudæorum imperitiæ aduersus CHRISTVM consilia. Neque enim mortua est vita, neque inferni portis constrictus fuit, qui etiam infernis spiritibus dixit, *Exite; & iis qui in tenebris versabantur, Reuelamini.* Deplorauit autem Ierusalem etiam Propheta Ieremias, vt impiam, vt Domini interfectricem, vt profanam, vt ingratam. Ita enim ait: *Spiritus ante faciem nostram* CHRISTVS *Dominus, comprehensus est in incorruptionibus suis, vbi diximus. In vmbra ipsius viuemus in Gentibus.* Cùm enim debuissent gratiam per fidem suscipere, tanquam viam salutarem, Deo repugnantes deprehensi sunt. Quocirca omniū opifex, (vnigenitum inquam Dei Verbum) demittens seipsum ad exinanitionem, vnctus est à Patre, factusque vt nos. Exinanitionis verò scopus hic fuit, saluare eos qui in terris versantur: quod & Propheta Sophonias testatus est dicens: *Gaude valdè filia Sion, prædica filia Ierusalem; exulta & deliciare ex toto corde tuo filia Ierusalem. Abstulit Dominus iniquitates tuas, redemit te de manu inimicorum tuorum. Regnabit Dominus Israël in medio tui, non videbis mala vltrà.* Ipsi verò inobedientes, atque intractabiles, & effreni audacia præditi, contumelia ipsum affecerunt, turpissima quæque animo concipientes, & reipsa præstantes. Quamobrem delictorum suorum pœnas exsoluerunt. *Mali enim malè perierunt.* Ceterùm non in vniuersum. Misericordiā enim consecuti sunt, & *reliquiæ saluatæ sunt,* iuxta Prophetæ vocem. Quòd igitur hæc ita se habitura essent temporis successu, diuinus Iacob edoctus est, Deo id eleganter effigiante. Quo autem modo, dicam, ipsius sacræ Scripturæ textum adscribens. Ita verò se habet: *Surgens autem nocte illa, accepit duas vxores, & duas ancillas, & vndecim filios suos, & transiit transitum [vadum] Iaboch, & accipiens eos, transiuit torrentem, & traduxit omnia sua. Relictus est autem Iacob solus, & luctabatur homo cum eo, vsque ad mane. Vidit autem quòd eum superare non posset, & tetigit latitudinem femoris eius, & emarcuit latitudo femoris Iacob, cùm luctaretur ipse cum eo. Et dixit ei: Dimitte me: ascendit enim diluculum: ille autem dixit: Non dimittam te, nisi mihi benedixeris. Dixit autem illi, Quod nomen tibi? qui respondit, Iacob; dixit autem illi, Non vocabitur vltrà nomen tuum Iacob, sed Israël erit nomen tuum, quoniam præualuisti cum Deo, & cum hominibus potens. Interrogauit autem Iacob, & dixit: Indica mihi nomen tuum. & ait: Quare hoc interrogas tu nomen meum: & benedixit ei illic; &*

Isaia 49.9. — Thren.4.20 — Exinanitionis CHRISTI scopus. — Sophon.3.14 iuxta LXX. — Matt.21.41 — Isaie 10.22. Ierem.31.7. Rom.9.27. Osee 1.v.10 — Gen.32.22.

τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. κενὰ γὰρ ὄντως τὰ τῆς Ἰουδαίων ἀμαθίας κατὰ Χριστοῦ βουλεύματα. οὐ γὰρ ἂν ἀπέθανεν ἡ ζωή, οὐδ' ἐν ταῖς ᾅδου πύλαις γέγονε κάτοχος, ὁ καὶ τοῖς κάτω πνεύμασι εἰπών, ἐξέλθητε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, ἀνακαλύφθητε. καταθρηνεῖ δὲ καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ προφήτης Ἱερεμίας ὡς ἀνοσίαν, ὡς κυριοκτόνον, ὡς βέβηλον, ὡς ἀχάριστον. ἔφη γὰρ οὕτω· πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν, Χριστὸς κύριος, συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν, οὗ εἴπαμεν, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσι. δέον γὰρ ἑλέσθαι τὴν διὰ πίστεως χάριν, ὡς ὁδὸν σωτήριον, θεομαχοῦντες ἡλίσκοντο. οὐκοῦν ὁ μὲν τῶν ὅλων γενεσιουργός, ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, καθιεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, κέχρισται παρὰ τοῦ πατρός, καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς. καὶ ὁ τῆς κενώσεως σκοπὸς εἰς τὸ διασῶσαι τοὺς ἐπὶ γῆς. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Σοφονίας εὐαγγελίζεται λέγων· χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιών, κήρυσσε θύγατερ Ἱερουσαλήμ, εὐφραίνου καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου θύγατερ Ἱερουσαλήμ. περιεῖλε κύριος τὰ ἀδικήματά σου, λελύτρωταί σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου. βασιλεύσει κύριος Ἰσραὴλ ἐν μέσῳ σου, οὐκ † ὄψει κακὰ οὐκ ἔτι. οἱ δὲ ἀπειθεῖς καὶ ἄπρακτοι καὶ παρὰ πάντος ἰόντες θράσους, πεπαρῳνήκασιν εἰς αὐτὸν τὰ πάντων αἴσχιστα, καὶ δρῶντες εὐκόλως καὶ βουλευόμενοι προσαλέστερον. τοιγάρτοι καὶ ἐκτετίκασι μὲν τῶν πλημμελημάτων τὰς δίκας. κακοὶ γὰρ κακῶς ἀπολώλασι. πλὴν οὐκ εἰς ἅπαν. ἠλεήθησαν γάρ, καὶ σέσωσται τὸ κατάλειμμα, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. ὅτι τοίνυν ταύτῃ τοῦτον ἕξει τὸν τρόπον κατὰ καιρούς, ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ ἐδιδάσκετο, θεοῦ τὸ χρῆμα διαμορφοῦντος ἀστείως. καὶ ὅπως ἐρῶ, ἀνατιθεὶς δὲ ἀναγκαίως τὰ ἐξ ἱερῶν γραμμάτων. ἔχει δὲ οὕτως. ἀναστὰς δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἔλαβε τὰς δύο γυναῖκας, καὶ τὰς δύο παιδίσκας, καὶ τὰ ἕνδεκα παιδία αὐτοῦ, καὶ διέβη τὴν διάβασιν τοῦ † Ἰαβώ, καὶ ἔλαβεν αὐτούς, καὶ διέβη τὸν χειμάρρουν, καὶ διεβίβασε πάντα τὰ αὐτοῦ. ὑπελείφθη δὲ Ἰακὼβ μόνος, καὶ ἐπάλαιεν ἄνθρωπος μετ' αὐτοῦ ἕως πρωΐ. εἶδε δέ, ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτόν, καὶ ἥψατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνάρκησε τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ Ἰακὼβ ἐν τῷ παλαίειν αὐτὸν μετ' αὐτοῦ. καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀπόστειλόν με. ἀνέβη γὰρ ὁ ὄρθρος. ὁ δὲ εἶπεν, οὐ μή σε ἀποστείλω, ἐὰν μή με εὐλογήσῃς. εἶπε δὲ αὐτῷ· τί τὸ ὄνομά σου ἐστίν; ὁ δὲ εἶπεν, Ἰακώβ. καὶ εἶπεν αὐτῷ· οὐ κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ τοῦ θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός. ἠρώτησε δὲ Ἰακώβ, καὶ εἶπεν· ἀπάγγειλόν μοι τὸ ὄνομά σου. καὶ εἶπεν, ἵνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς σὺ τὸ ὄνομά μου; καὶ ηὐλόγησεν αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ ἐκά-

† ἀλλ. ὄψεται. — *† Ἰαβὼχ est in Hebræo.*

„ἐκάλεσεν Ἰακὼβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου, εἶ-
„δος θεοῦ. εἶδον γὰρ θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσω-
„πον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή. ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥ-
„λιος, ἡνίκα παρῆλθεν αὐτὸν τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ.
„αὐτὸς δὲ ἐπέσκαζε τῷ μηρῷ αὐτοῦ. διεβίβασε τὸν
Ἰαβὼκ, ἤτοι τὸν χειμάῤῥουν, ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ
πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἀπομεμένηκε μόνος.
εἶτα τὸ χρῆμα, πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν; φέρε οὖν
καταθρήσωμεν τὴν αἰτίαν. κατ' εὐθὺ γὰρ οὕτως
ὁ λόγος ἡμῖν τῶν πνευματικῶν εἰχήσεται. ἐν
Ἐδὼμ καὶ Σηὶρ κατῴκησεν Ἠσαῦ, καὶ κατεκράτει
τῆς γῆς, καὶ ἐν δυναστείαις ἦν ταῖς οὐχ ὑπὲρ
χεῖρα τὴν Ἰακώβ. ἐπειδὴ δὲ τὴν τῶν ποταμῶν
ἀπαίροντι μέσης, καὶ τῆς τοῦ Λάβαν ἑστίας, καὶ
εἰς τὴν πατρῴαν ἐλθεῖν διασπεύδοντι γῆν, πᾶ-
σα πως ἦν ἀνάγκη δι' Ἐδὼμ ποιεῖσθαι τὴν ἀπό-
δρομ; ἦν οἰκονομικώτατος λίαν τὴν πρὸς τὸν
ἀδελφὸν εἰρήνην ἠσπάζετο, καὶ δὴ καὶ ἀγγέλους
ξενίας ἅμα λαμπρὰς προβαδίζειν εἰπὼν, ὅτι
καὶ αὐτὸς ὀψόμενος ἥξει, προσερῶν τε ἅμα
προκαταμηνύειν ἐκέλευε δώροις τε καὶ λόγοις
τιθασσὸν ἀποφαίνει τὸν πάλαι φρονοῦντα καὶ
ἀγριαίνοντα. ἐπειδὴ δὲ παρῆσαν οἱ προεσταλ-
„μένοι λέγοντες. ἤλθομεν πρὸς τὸν ἀδελφόν σου
„Ἠσαῦ, καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἔρχεταί σοι εἰς συνάντησιν,
„† καὶ υ' ἄνδρες μετ' αὐτοῦ. περιδεὴς δὲ ἦν ἄγαν
„ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ. οὐ γὰρ ἔχων εἰδέναι σα-
φῶς πότερον δὴ φίλῳ καὶ εἰρηνικῷ περιτεύξε-
ται ἢ ὡς οὐδὲν ἧττον ἀνεπτοημένῳ πρὸς τὸ αὐτῷ
συνήθες θράσος, καὶ τὰ ἐκ φθόνου δρᾶν ᾑρη-
μένῳ. διεβίβασεν ὁ Ἰακὼβ πάντα τὰ αὐτοῦ,
καὶ ἀπομεμένηκε μόνος. ἐκεῖνο οἶμαί που πάν-
τως καθ' ἑαυτὸν ἐννενοηκὼς, ὡς εἰ μὲν ἐφθείη
χρηστός τε καὶ πρᾶος, χαλεπὸν οὐδὲν παρεῖναί
τε καὶ προσειπεῖν, διαβιβασθέντα πάλιν γύ-
ναιά τε καὶ τέκνα· εἰ δὲ ἥκοι σκληρὸς, καὶ δύσ-
ερις ἔτι, καὶ τοῦ φονᾶν οὐκ ἀμείνω· φείσεται
μὲν νηπίων, καὶ τὸ τῶν γυναικῶν ἐλεήσει δά-
κρυον. καταλαβὼν δὲ μόνον αὐτὸν ἐκπλήσει
τὰ ἐκ θυμοῦ, καὶ ἀποχρῶν ἔσται πρὸς ἄκεσιν
αὐτῷ τοῦ λελυπηκότος ὁ θάνατος. πλὴν ὅτι
καὶ ἐλπίδος ἐπέκεινα τοῦτο αὐτῷ, προβέβηκε
δυνάμει θεοῦ, ὡς φθάσαντες ἤδη προείπομεν.
ἠσπάσαντο γὰρ ἀλλήλους. ἀπὸ τοίνυν τοῦ συμβε-
βηκότος, τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐπαιδεύετο.
πῶς ἢ τίνα τρόπον, ἐρῶ δὲ πάλιν. διεβίβασε
μὲν γὰρ πάντα τὰ αὐτοῦ τὸν χειμάῤῥουν. ἐπειδὴ δὲ
ἀπομεμένηκε μόνος, ἐπάλαιεν ἄνθρωπος μετ'
αὐτοῦ ἕως πρωΐ. τὸν μὲν οὖν προσπαλαίοντα
φαμὲν ἅγιον ἄγγελον, τύπον Χριστοῦ τοῦ καθ'
ἡμᾶς διὰ τὸ ἀνθρώπινον. ἔτι δὲ μὴ καὶ αὐτὸς τοῖς
ἄλλοις ὁμοῦ διέβη τὸν χειμάῤῥουν ἤτοι τὸν Ἰαβὼκ,
ὃς ἑρμηνεύεται πάλη, γέγονεν αὐτοῖς ἡ δοκοῦσα
μάχη. καὶ τίς ἂν νοοῖτο πάλιν ὁ τοῦδε λόγος,
ἤτοι νοῦς ὁ ἐσωτάτω. πρὸς μὲν γὰρ τοὺς δια-
βαίνοντας τὸν Ἰορδάνην, οὗ καὶ εἰς τύπον ὁ Ἰαβὼκ,
οὐ παλαίει Χριστὸς, οὐδὲ ἐν τάξει πολεμίων, ἢ ἀν-
τιπάλων ποιεῖται τοὺς τὰ αὐτοῦ τιμῶντας μυ-

† χ. υ'. ἄνδρες τετρακόσιοι.

vocauit nomen loci illius: Facies Dei. Vidi enim Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Ortus autem est sol ei, quando præteriit facies Dei: ipse autem claudicabat femore suo. Transiuit Iacob Iaboc, siue torrentem, & traduxit omnia sua, atque ipse remansit solus. Quid verò res sibi velit, quopacto non operæ-pretium fuerit videre? Age itaque causam contemplemur: ipsa enim orationis series, nos ad spiritalia deducet. Habitauit in Edom & Seir Esau, dominatusq; est terræ & regionibus, quæ Iacob subditę non erant. Postquam verò Mesopotamia & domo Labani excessisset, atque in patrium contenderet solum, necesse planè erat per Edom iter facere. Optimo igitur consilio pacem cum fratre ambijt, & nuncijs vnà cum splendidis muneribus præire iussis, quòd ipse eum visurus & compellaturus veniret, prænidicare iussit, donisque & verbis veterem hostem ferocientem adhuc placare contendit. Cùm verò rediissent nuncij dicentes: *Iuimus ad fratrem tuum Esau, & ecce venit tibi in occursum, & † quadringenti viri cũ eo.* Perculsus est ingenti timore Iacob: quippe qui exploratũ non haberet, an eum amicum & pacificum esset offensurus; an verò nihilominus solita ipsi ira atque inuidentia percitum, damnaq; molientem. *Transmisit itaque Iacob omnia sua, & remansit solus*: ita, vt arbitror, secum statuens, quòd si eum facilem ac benignum experiretur, nequaquã difficile fore, ipsum adire atq; alloqui, vxoresque & filios reuocare. Si verò rigidus adhuc, & cædis appetens veniret, parceret quidem pueris; femineisque lacrymis ad misericordiam moueretur: ipso verò comprehenso iram suam expleret, quodq; eius qui ipsum offenderat mors, illius furorem mitigatura esset. Ceterùm quòd hęc omnia ipsi, Deo iuuante, meliùs quàm existimarat, successerint, iam diximus. *Osculati enim sunt se inuicem.* Ex hoc igitur euentu mysterij vim edoctus est. Quanam verò ratione, dicam. Transmisit quidem omnia sua torrentem: cùm autem mansisset solus, luctatus est cum ipso homo vsque ad mane. Sanctũ itaque angelum colluctantem, dicimus esse typum CHRISTI, iuxtà ac nos facti propter humanitatem. Quòd verò ipse nequaquam vnà cum alijs transierit torrentem siue Iaboc, qui interpretatur lucta, facta est ipsis hæc quę videtur pugna. Quænam verò rursum huius rei ratio fuerit aut interior sensus? Cum ijs enim qui transeunt Iordanem, cuius typus est Iaboc, non luctatur CHRISTVS, neque loco hostium, aut aduersariorum habet eos, qui ipsius mysteria venerantur.

Gen 32. 6.

† υ'. Quinquaginta Græc. In Vulgata, Cum quadringentis viris.

Gen. 32.6.

τετρακόσιοι ἄνδρες. LXX. Repone itaque pro υ', υ'.

Gen 33. 4.

Angelus colluctans cum Iacob typus CHRISTI.

Iaboc luctã designat.

rantur. Saluat verò potiùs & victores mundi effectos (vt in spiritali nimirum pugna) coronat, ac supremis honoribus exornat. Nomen verò flumini est *lucta*. *Regnum enim cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Et, *Angusta admodum est via quæ ducit ad vitam, paucíq; sunt qui inueniunt illam.* Quòd igitur posteri Iacob successu temporis, neque Iordanem transituri essent (hoc est per gratiam sancti baptismatis) impieque despecturi essent, atque ipsum postmodum Emmanuelē aduersarium habituri, res hæc significauit. Quòd enim ij qui fidem non colunt, hostes in vniuersum censendi sint, Saluator ipse testatur dicens: *Qui non est mecum, contra me est*. Atqui cum ipso sunt qui ipsi confisi sunt. Quòd verò cōtrariū verum sit, quopacto dubium esse potest? Ceterùm *luctatus est*, inquit, *homo cum Iacob vsq; ad mane, viditq; quòd non posset ipsum superare.* Audis quo pacto nocte lucta habita sit? Procubuit autem victusque est qui impossibilia tentabat, Deoque omnipotenti repugnare volebat, superioremque se euadere posse putabat. Hoc, vt arbitror, est, quod & diuinus Dauid de Israëlitis canit, quòd grauia atque immania aduersus suum ipsorum caput tentarint, ne dicam CHRISTVM: *Cogitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire.* Repugnauit itaque Israël CHRISTO in tenebris constitutus, hoc est, diuinā in mente lucem non habens, neque splendentem diem, neque luciferum spiritaliter in credentium cordibus exorientem. Permansit enim incredulus, atque, vt inquit Propheta, *Exspectantibus ipsis lucem, facta sunt ipsis tenebræ: exspectantes splendorem in caligine ambularunt.* Ceterùm diuinus Paulus ijs qui per fidem iustificati sunt, illuminationemque per spiritum adepti, scribit, dicens: *Non sumus noctis, neque tenebrarum, sed filij lucis & diei.* Quòd verò Iudæorum imperitia superiores facti sint, conuenientesq; ipsis tenebras discusserint, ac præterierint, significat dicēs: *Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis, velut in die, decenter ambulemus.* Fideles itaque in die versantur: increduli verò, veluti in nocte, & tenebris repugnant CHRISTO. Hoc fecerunt posteri Iacob. Ceterùm inferiores fuerunt, superatique sunt, neque rectè incedere valent. *Tetigit enim*, inquit, *homo luctans latitudinē femoris ipsius, & emarcuit latitudo femoris Iacob cùm luctaretur cum ipso.* Quid verò hîc intelligēdū sit, age pro eo ac fieri potest dicamus. Femur in sacris Litteris vt plurimum partes ad generationem necessarias significat,

Matt. 11. 12.
Matt. 7. 14.
Iob 13. 24.
Infideles hostes censendi
Luc. 11. 23.
Gen. 33.
Psalm. 21.
Isaia 59. 9.
1. Thess. 5. 5.
Rom. 13. 12.
Femur Iacob emarcidum quid significet.
Femur typus generationis

στέφει. διασώζει δὲ μᾶλλον καὶ νενικηκότας τὸν κόσμον, ὡς ἐν μάχῃ τῇ φημὶ νοητῇ στεφανοῖ, καὶ ταῖς ἀνωτάτω καταφαιδρύνει τιμαῖς. πάλη δὲ ὄνομα τῷ ποταμῷ. Βιαστὴ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν. καὶ στενὴ λίαν ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν. καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν. ὅτι τοίνυν ἔμελλον οἱ ἐξ Ἰακὼβ ἐσόμενοι κατὰ καιροὺς οὔτι διαβήσεσθαι τὸν Ἰορδάνην, τουτέστι τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος χάριν, καὶ ἀνεσίως ἀτιμάσαι, καὶ αὐτὸν δὲ λοιπὸν ἀντίπαλον ἕξειν τὸν Ἐμμανουὴλ, ὑπεδήλου τὸ γεγονός. ὅτι γὰρ οἱ μὴ τιμῶντες τῇ πίστει καταλογισθήσονται πάντη τε καὶ πάντως εἰς ἀνθεστηκότας, πληροφορήσει λέγων αὐτὸς ὁ σωτήρ· ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστιν. ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ μὲν εἶεν οἱ πεπιστευκότες. ἀληθὲς δὲ ὅτι καὶ τὸ ἔμπαλιν, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις. πάλην ἐπάλαιε, φησι, μετὰ Ἰακὼβ ὁ ἄνθρωπος ἕως πρωΐ. καὶ εἶδεν, ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτόν. ἀκούεις, ὅπως ἐν νυκτὶ γέγονεν ἡ πάλη. ἠλέγχετο δὲ πίπτων καὶ νικώμενος, ὅτι τὰ ἀνέφικτα ζητεῖ, θεομαχεῖν ᾑρημένος, καὶ περιέσεσθαι ζητῶν τοῦ πάντα ἰσχύοντος θεοῦ. τοῦτο οἶμαί ἐστιν, ὅπερ ἔφη ψάλλων καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὅτι δεινὰ κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς ἐσκέπτοντο. ἵνα μὴ λέγοιμι Χριστοῦ. διελογίσαντο βουλὴν ἣν οὐ μὴ δύνωνται στῆναι. ἐμαχέσατο τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ τῷ Χριστῷ ἐν σκότῳ γεγονώς. τουτέστι τὸν θεῖον τοῦ νοῦ εἰς φωτισμὸν οὐκ ἔχων, οὔτε μὴν τὴν διαυγάζουσαν ἡμέραν, οὔτε τὸν ἀνίσχοντα νοητῶς ἑωσφόρον ἐν ταῖς τῶν πιστευόντων καρδίαις. διαμεμένηκε γὰρ ἀπειθὴς, καὶ ὡς ὁ προφήτης φησί, ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς ἐγένετο αὐτοῖς σκότος, μείναντες αὐγὴν ἐν ἀωρίᾳ περιεπάτησαν. ἀλλ' ὅγε θεσπέσιος Παῦλος τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις, καὶ τὸν διὰ πνεύματος φωτισμὸν ἐκπεπλουτηκόσι ἐπιστέλλει λέγων· οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότους, ἀλλ' υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας. ὅτι δὲ ἀμείνους τῆς Ἰουδαίων ἀμαθίας γεγόνασι, καὶ τὸν ἐκείνοις πρέποντα παρήλασαν σκότον, ὑπεδήλου προσθείς· ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν, ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός. ὡς ἐν ἡμέρᾳ, εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. οὐκοῦν ἐν ἡμέρᾳ μὲν οἱ πιστεύοντες, οἱ δὲ ἀπειθεῖς ὡς ἐν νυκτὶ καὶ ἐν σκότῳ μάχονται τῷ Χριστῷ. τοῦτο πεπράχασιν οἱ ἐξ Ἰακὼβ, πάλην ἠσθενήκασι καὶ νενίκηνται, καὶ ὀρθοποδεῖν οὐκ ἔχουσιν. ἥψατο γὰρ, φησὶ, ὁ παλαίων ἄνθρωπος μετὰ τοῦ Ἰακὼβ τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ καὶ ἐνάρκησε τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ Ἰακὼβ ἐν τῷ παλαίειν αὐτὸν μετ' αὐτοῦ. τί δὲ δὴ ἄρα κἀντεῦθεν εἰσόμεθα, φέρε λέγωμεν. ὡς δὲ ὁ μηρὸς ὡς ἐπίπαν ἔν γε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὰ εἰς τέκνων γένεσιν ἀναγκαῖα τοῦ σώματος ὑπεμφαίνει μέρη.

καὶ

καὶ αὐτὴν δὲ λοιπὸν ὡς ἐκ τούτου τὴν γονήν. περὶ μηροὺς γὰρ ἅπασι τὰ παιδογόνα κεῖται μέλη. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Ἀβραὰμ, ὅτε τὸν γνήσιον οἰκέτην γυναῖκα ληψόμενον τῷ Ἰσαὰκ εἰς τὴν τῶν ποταμῶν ἐξέπεμψε μέσην, ὀμνύειν „ ἐκέλευεν, οὕτω λέγων· θὲς τὴν χεῖρά σου ὑ-„ πὸ τὸν μηρόν μου, τουτέστι, ὄμνυθι μετὰ θεὸν, καὶ κατὰ τῶν ἐσομένων ἐξ ἐμοῦ, καὶ γονῆς τῆς δεσποτικῆς. ὁ μηρὸς οὖν τοὺς ἐκ μηρῶν σημαίνεται. ἐνάρκησε τοίνυν ὁ μηρὸς Ἰακώβ. ἐχώλαναν γὰρ οἱ ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ γεγονότες, τουτέστιν, οἱ ἐξ Ἰσραήλ. καὶ μάρτυς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, οὕτω λέγων· „ υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι· υἱοὶ ἀλλότριοι „ ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρί-„ βων αὐτῶν. ὅτι δὲ χωλότητα νοητὴν ὑπομεμένηκεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὁ σοφὸς ἐφίστατο Παῦλος. „ γράφει γοῦν καὶ αὐτός· διὸ τὰς παρειμένας „ χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώ-„ σατε, καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον. ἴασις δὲ τῆς τοιᾶσδε χωλότητος οὐκ ἂν ἑτέρως γένοιτό ποτε, πλὴν ὅτι διὰ μόνης τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ ἀγάπης. οἱ δὲ τὴν πίστιν οὐ προσηκάμενοι μεμενήκασιν ἐν χωλότητι, καὶ ἐν ἐκτροπῇ τοῦ πάθους, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. αἴνιγμα δὴ οὖν τῆς Ἰσραὴλ χωλότητος νοητῆς τὸ συμβεβηκὸς τῷ Ἰακὼβ περὶ μηρὸν πάθος ἐν τῷ παλαίειν αὐτόν. πλὴν ὅτι ψευδοεπήσαιμεν ἂν οὔ τι που, διαβεβαιούμενοί τε καὶ λέγοντες, ὅτι τοῖς ἐν νυκτὶ καὶ σκοτεινὸν ἔχουσι νοῦν ἀντιφέρεται τρόπον τινὰ καὶ προσπαλαίει Χριστὸς, παραλύων εἰς χωλότητα τὴν πνευματικὴν, ἀναμάθοι τις ἂν οὐδὲν ἧττον εὐκόλως, καὶ διὰ τῶν ἐφεξῆς. ἔφη γὰρ „ τῷ Ἰακὼβ ὁ προσπαλαίων ἄνθρωπος· ἀπό-„ στειλόν με, ἀνέβη γὰρ ὁ ὄρθρος. συνιεὶς, ὅπως οὐκ ἀνέχεται παλαίειν διαυγαζούσης ἡμέρας. οὐ γὰρ μάχεται τοῖς ἐν φωτὶ γεγονόσι. οἷς ἂν εἴη πρέπον τοῖς εἰς τοῦτο λαμπρότητος διεληλυθό-„ σι, καὶ τὸ φάναι λοιπὸν, ὁ θεὸς ὁ θεός μου, πρὸς σὲ „ ὀρθρίζω. καὶ πρός γε δὴ τούτῳ τὸ, πρωῒ εἰσακούσῃ „ τῆς φωνῆς μου. τὸ, πρωῒ παραστήσομαί σοι, καὶ „ ἐπόψεις με. ἀνίσχοντος γὰρ κατὰ νοῦν ἡμῖν τοῦ τῆς δικαιοσύνης φωτὸς, τουτέστι Χριστοῦ, καὶ νοητὴν ἐν καρδίαις ἱέντος αὐγὴν, τότε δὴ τότε καὶ μάλα λαμπροὶ παραστησόμεθά τι αὐτῷ διὰ τῆς εἰς ἅπαν ἐπιεικείας, καὶ τῆς ἄνω-„ θεν ἐποπτείας ἑαυτοὺς ἀποφαίνομεν ἀξίους. ὀφ-„ θαλμοὶ γὰρ κυρίου, φησὶ, ἐπὶ δικαίους. ὄρθρου δὴ οὖν ἀνίσχοντος ἤδη καταλύει τὴν πάλην. θέα δὴ ὅπως οἰκονομικῶς καὶ εὐτεχνέστατα λίαν διδάσκει τὸν Ἰακὼβ ἀποφοιτᾶν ἐθέλοντα, μεταποιεῖσθαί τι καὶ λίαν ἐπιθυμεῖν ἐπιδοῦναι τῶν ἀναγκαίων εἰς σωτηρίαν αὐτῷ. ὁ γὰρ ὅλως νενικηκὼς καὶ ἀποστῆναι δυνάμενος, κἂν εἰ μὴ μεθείη τυχὸν ὁ νενικημένος· ἐξουσίαν δὲ ὥσπερ ἐπιδιδοὺς τοῦ εἴπερ ἕλοιτο, καὶ ἀπαξιοῖ ἔχεσθαι τυ-

ipſamq; adeò, quæ veluti ex hoc fit, generationẽ. Femori enim omnibus mẽbra prolificationi apta adiacent. Idcirco etiam beatus Abraham, quando ſeruum ſuum vxorem filio ſuo Iſaac quæſiturum in Meſopotamiam miſit, iurare iuſſit, ita dicens: *Pone manum tuam ſuper femur meum*, hoc eſt, iura poſt Deum, etiam iis qui futuri ſunt ex me & ſemine herili. Femur itaque eos qui ex femore oriuntur, ſignificat. *Emarcuit* igitur *femur Iacob*. Claudicauerunt enim qui ex femore ipſius orti ſunt, hoc eſt, qui ex Iſraël. teſtiſque eſt ipſe Saluator, per vocem Dauid ita dicens: *Filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis*. Quòd verò ſpiritualem claudicationẽ paſſus ſit Iſraël, ſapiens etiam Paulus nouit. Scribit itaque etiam ipſe: *Idcirco manus remiſſas & genua diſſoluta erigite, & ſemitas rectas facite pedibus veſtris*, ne claudicatio detorqueat, curetur autem potiùs. Medela verò huiuſcemodi claudicationis non aliter fiat, quàm per ſolam in CHRISTVM fidem & dilectionem. Qui autem fidem non ſuſceperunt, manſerunt in claudicatione, & in exceſſu morbi, iuxta beati Pauli vocem. Vitium verò quod femori Iacob inter luctandũ accidit, typus eſt ſpiritalis Iſraël claudicationis. Porrò quòd neq; à vero aberrauerimus affirmantes ac dicentes, quòd ijs qui in nocte verſantur & tenebroſam mentem habent, repugnat quodammodo & reluctatur CHRISTVS, in ſpiritalem claudicationem diſſoluens; id quidem facilè quis ex ijs quæ adijciantur intelligat. Ait enim ad Iacob, homo qui cum eo luctabatur: *Dimitte me; aſcendit enim diluculum*. Intelligis quopacto non fert luctã, illuceſcente die. Neque enim luctatur cum ijs, qui iam in luce verſantur. Quibus quidem conueniens ſit, ad tantum ſplendorem perductis dicere deinceps: *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*. Prꝫterea: *Manè exaudies vocem meam, manè † aſſiſtã tibi, & aſpicies me*. Exoriente enim in mente noſtra iuſtitiæ lumine, hoc eſt CHRISTO, & ſpiritalem in corda noſtra ſplendorem immittente, tunc demum illuſtres admodum ipſi aſſiſtemur, diuinoque aſpectu digni efficiemur. *Oculi enim*, inquit, *Domini ſuper iuſtos*. Oriente igitur diluculo, ceſſat lucta. Vide autem quo pacto artificioſè admodum docet Iacobum reniti ei, qui diſcedere volebat, vtque vehementer cupiat addere aliquid eorum, quæ ipſi neceſſaria ſunt ad ſalutem. Nam qui omnino vincebat, & recedere valebat, etiamſi non permitteret victus; licentiam quodammodo dans eius quod vellet facien-

Gen. 24. 2.

Iuramentũ ſuper femur quid ſignificet.

Pſal. 17. 46.

Heb. 12. 12.

Pſal. 62. 54

Pſal. 5. 4.

† Vulgata: aſtabo tibi, & videbo.

Pſal. 33. 16.

cien-

Gen. 32. 26. ciendi. *Dimitte me*, inquit. Huic ſimile ferè inueniemus ad Moyſen à Deo ſapienter ac ſingulari conſilio dictum. Statuerat enim ſupplicium ſumere de populo Iſraëlitico, idololatriam in ſolitudine exercente (vitulos enim ſibi erexerat) Permittẽs autem quodammodo beato Moyſi, auertere ſi vellet iram, precibuſq; pro iis, qui deliquerant, agere: *Locutus ſum*, inquit, *tibi ſemel ac bis, dicens: Vidi populum hunc & ecce, duræ ceruicis eſt; diſperdam eos, & delebo nomen eorum de ſubter cælo, & faciam te in gentem magnam.* Exodi 32. 9. & 33. 6. Poſtquam verò intellexit Moyſes diuinæ benignitatis ſingulare conſilium, ad auertendam iram ſe confert, & ait*: Si quidem remiſeris eis peccatum, remitte; ſin minus, dele etiam me ex libro hoc quem ſcripſiſti.* Exod. 32. 32. Huiuſcemodi igitur pacto dictum fuerit ad Iacob: *Dimitte me*, ab eo qui cum ipſo luctabatur. Qui ſtatim intelligens quiſnam eſſet luctator, totamque rei rationem exploratam habens renititur dicens*: Non te dimittam, niſi benedixeris mihi.* Benedictus autem fuit, ac quidem benedictionis modus fuit, prioris nominis in aliud transmutatio. *Non vocabitur enim*, inquit, *nomen tuum amplius Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum.* Cùm quidẽ Iacob ſignificet *ſupplantatorẽ*, hoc eſt, virilẽ & ſtrenuum ad ea quæ oportet præſtanda: *Iſraël* verò mentẽ *videntem Deum*. Quænam autẽ horum ratio ſit age dicamus, narrationem paulo altiùs repetentes. Iacob luctâ victus femoriſq; ſtuporẽ in tenebris paſſus, detinet luctantẽ vt pacificus, ſplendẽte iam luce, factoq; diluculo, coactuſq; verò eſt benedicere eum. Porrò benedictus etiam eſt, cognominatus ſiquidẽ eſt Iſraël. Repugnãs enim Iſraël Emmanueli, vt incredulus & inobediens, cęterùm veluti in ignorantia & tenebris, imperitię nimirũ (obduruit enim) cognouit vixdum oriens etiam ipſi in mente diuinum lumen. Benedictus enim eſt à CHRISTO, etiãſi non vniuerſus fortaſſe, certè in parte quadã fideliũ. *facta enim ſunt reliquiæ ſecundùm electionem gratiæ Iſraëlis*, iuxta id quod ſcriptũ eſt, *Crediderunt q́; Iudæorum non pauci numero*: ac prę alijs diuini diſcipuli, qui quidẽ Iacob præ ſe ferebant, legali robore præditi, ac quodãmodo ſupplantantes, ſummopereq; deteſtãtes Deum offendere. Irreprehenſibiles enim erãt ſecundũ iuſtitiam, quæ eſt in lege: facti autem ſunt poſtea etiam Iſraël, hoc eſt, tranſlati ſunt deinceps in mentẽ videntem Deum. Cognoſcere enim CHRISTVM, quiſnã ſit, & vnde, ac quomodo factus ſit iuxtà ac nos, & quodnam fuerit eius incarnationis conſilium, hoc eſſe ſtatuo verum Dei aſpectus

Benedictio Iacob nominis tranſmutatio.

Gen. 32. 28.

Iacob & Iſraël quid ſignificent.

χὸν, ἀπόστειλόν με, φησί. τούτῳ προσεοικὸς εὑρήσομεν τὸ πρὸς Μωυσέα παρὰ θεοῦ σοφῶς τε καὶ οἰκονομικῶς εἰρημένον. ἐβούλετο μὲν γὰρ εἰδωλολατρεύοντα κατὰ τὴν ἔρημον, μεμοσχοποίηκε γὰρ, ἐξαιτῆσαι δίκας τὸν ἀποπληκτον Ἰσραὴλ. ἐφιεὶς δὲ ὥσπερ τῷ μακαρίῳ Μωυσεῖ, κατακωλύειν εἰ βούλοιτο τὴν ὀργὴν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων ποιεῖσθαι λιτὰς· λελάληκα πρὸς σὲ, φησὶ, ἅπαξ καὶ δὶς, λέγων. ἑώρακα τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ ἰδοὺ λαὸς σκληροτράχηλός ἐστι. ἔασόν με, ἐξολοθρεύσω αὐτοὺς, καὶ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτῶν ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα. ἐπειδὴ δὲ συνῆκεν ὁ Μωυσῆς τῆς θείας ἡμερότητος τὴν οἰκονομίαν, ἐπὶ τὸ κωλύειν ἔρχεται, καί φησιν, εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου ταύτης ἧς ἔγραψας. οὐκοῦν κατὰ τοιόνδε τρόπον πρὸς Ἰακὼβ εἰρῆσθαι, τὸ, ἀπόστειλόν με, παρὰ τοῦ παλαίοντος πρὸς αὐτόν. ὁ δὲ τάχύ που συνιεὶς τίς ὁ παλαίων ἐστὶ, καὶ ἐν αἰσθήσει λοιπὸν τοῦ παντὸς γεγονὼς πράγματος, μεταποιεῖταί λίαν, καὶ φησὶ· οὐ μή σε ἀνῶ, ἐὰν μή με εὐλογήσῃς. ηὐλόγηται δὲ, καὶ γέγονεν αὐτῷ τῆς εὐλογίας ὁ τρόπος, ὁ ἐξ ὀνόματος τοῦ πρώτου πρὸς ἕτερον μεταβιβασμός. οὐ κληθήσεται γὰρ, φησὶ ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἰακὼβ, ἀλλ᾽ ἢ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου. σημαίνοντος τοῦ πτερνίζοντα, τουτέστι, τὴν εὐδρανῆ καὶ νηφάλιον εἰς τὸ δύνασθαι κατορθοῦν ἃ δεῖ. τοῦ δὲ Ἰσραὴλ νοῦν ὁρῶντα θεὸν ἑρμηνευόμενον. τίς οὖν ὁ λόγος φέρε δὴ λέγωμεν βραχὺ, τὴν ἀφήγησιν ἄνωθεν ἀνασειράζοντες. παλαίσας ὁ Ἰακὼβ καὶ νενικημένος, καὶ παθὼν ἐν σκότῳ τὴν νάρκωσιν τὴν ἐν μηρῷ δηλονότι· λοιπὸν ἀντέχεται τοῦ παλαίοντος ὡς εἰρηνικῶς, διαυγάζοντος φωτὸς καὶ ὄρθρου λοιπὸν ἤδη γεγονότος. ἐξεβιάζετο δὲ ὥσπερ εἰς εὐλογίας αὐτὸν, καὶ δὴ καὶ ηὐλόγηται· μετωνόμασται γὰρ Ἰσραὴλ. ἀντεξάγων γὰρ ὥσπερ ὁ Ἰσραὴλ τῷ Ἐμμανουὴλ τὸ ἀπειθὲς καὶ δυσάγωγον, πλὴν ὡς ἐν ἀγνοίᾳ καὶ σκότῳ, τῷ τῆς ἀμαθίας φημί. πεπώρωτο γάρ. ἐπέγνω μόλις ἀνίσχοντος καὶ αὐτῷ κατὰ νοῦν τοῦ θείου φωτός. ηὐλόγηταί τε παρὰ Χριστοῦ, εἰ καὶ μὴ ἅπας τυχὸν, ἀλλ᾽ οὖν ἐν μοίρᾳ τινὶ τῶν πεπιστευκότων. γέγονε γὰρ λῆμμα κατ᾽ ἐκλογὴν χάριτος τῷ Ἰσραὴλ κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ πεπιστεύκασι τῶν Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν. καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, οἱ ποτὲ μὲν ἦσαν Ἰακὼβ, τὸ ἀνδρανὲς ἔχοντες ἐν νόμῳ, καὶ οἱονεὶ πτερνίζοντες, προθυμούμενοί τε γοργῶς, καὶ ὅτι μάλιστα παραιτούμενοι τὸ προσκρούειν θεῷ. ἄμεμπτοι γὰρ ἦσαν κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν τῷ νόμῳ. γεγόνασι δὲ μετὰ τοῦτο καὶ Ἰσραὴλ, τουτέστι, μετακεχωρήκασιν εἰς νοῦν ὁρῶντα θεὸν λοιπόν. τὸ γὰρ εἰδέναι Χριστὸν τίς δή ἄρα, καὶ πόθεν γέγονε καθ᾽ ἡμᾶς, ἢ ποῖος αὐτῷ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος· τοῦτο εἶναί φημι τῆς ἀληθοῦς θεοπτίας τὸ

φῶς

φῶς εἰσδέξασθαι κατὰ νοῦν. ὅτι δὲ μείζων,
καὶ προφερεστέρα, καὶ ἀσυγκρίτως ἀμεί-
νων τῆς ἐν νόμῳ πολιτείας ἡ περὶ θεοῦ γνῶσις,
πληροφορήσει λέγων αὐτὸς δι' ἑνὸς τῶν προ-
» φητῶν, ὅτι ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, καὶ
» ἐπίγνωσιν θεοῦ, ἢ ὁλοκαυτώματα. καὶ Παῦ-
λος, ὡς γεγένηται μὲν κατὰ δικαιοσύνην
τὴν ἐν νόμῳ λαμπρός τε καὶ ἄμεμπτος. ἡ-
γεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα ζημίαν διὰ τὸ ὑπερ-
έχον τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ. ὅτι δέ ἐστι καὶ τῆς
ἐν ἔργοις φαιδρότητος, ἐν ἀμείνοσιν ἡ ἀκίβ-
δηλος γνῶσις περὶ Χριστοῦ· σαφηνιεῖ
δὴ πάλιν Τιμοθέῳ γράφων ὁ Παῦλος, γυ-
» μνάζεσθαι αὐτὸν πρὸς εὐσέβειαν. ἡ γὰρ σω-
» ματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλι-
» μος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλι-
» μός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν, καὶ
» τῆς μελλούσης. ὡς γὰρ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ Σωτὴρ
» πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα· αὕτη ἐστὶν ἡ αἰ-
» ώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀλη-
» θινὸν θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν.
οὐκοῦν κἂν εἴ τις εἴη τυχὸν Ἰακώβ, τουτέστιν εἰ
πτερνίζειν δύναιτο, καὶ διαδιδράσκειν ἀ-
στείως καὶ νεανικῶς πᾶν ὅπερ ἐστὶ ὀλοθρεύειν
εἰδὸς καὶ καλοῦν εἰς ἁμαρτίαν, προκόψει
διὰ Χριστοῦ, καὶ εἰς σύνεσιν θεοπρεπῆ. κε-
κλήσεται δὲ καὶ Ἰσραήλ, τουτέστι θεὸν ὁρῶν.
τότε δὴ τότε καὶ μετὰ ἀνθρώπων ἔσται δυ-
νατὸς ἐνισχύσας μετὰ θεοῦ. οὐ γὰρ οὖν τὸ ἄ-
ναλκι κατερρωστηκότος ἔργον ἂν γένοιτο τὸ
εἰδέναι θεόν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ γνῶσιν ἑλεῖν
εἰ καὶ ἐν ἐσόπτρῳ βλέποι καὶ αἰνίγματι· ἀλ-
λὰ τοῦ πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀσθενείας ἐκλελυτρω-
μένου, ὡς δι' οὐδενὸς μὲν ποιεῖσθαι λόγου τὰ
σαρκικὰ καὶ ἐγκόσμια· γοργῷ δὲ ὥσπερ
ἀκαθήκτῳ φρονήματι διατείνειν δύνασθαι
πρὸς τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν· ὅτι οὗτος ἔσται δυ-
νατὸς ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐνισχύσει μετὰ θεοῦ.
οὐκοῦν ηὐλόγηται μὲν ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ.
» προσελιπάρει δὲ λέγων, φησί, ἀνάγγει-
» λόν μοι ὄνομά σου. καὶ εἶπε, φησί· ἵνα τί
» τοῦτο ἐρωτᾷς σὺ τὸ ὄνομά μου; οὐκ ἀπαγγέλ-
λει δὲ τοὔνομα θεὸς ὅτι κατὰ φύσιν ἐστί, καὶ
διὰ τούτου δεικνύς. ὄνομα μὲν γὰρ ὡς ἀνθρώ-
πῳ τυχὸν ἰδικῶς οὐδὲν ἂν εἴη θεῷ, πλὴν ἐξ
ὧν εἶναι πέφυκε πολλαχῶς ὀνομάζεται. φῶς
γάρ, καὶ ζωή, καὶ δύναμις, καὶ ἀλήθεια,
μονογενής, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτὴρ
τοῦ γεννήσαντος, ἔλεος, καὶ σοφία, καὶ δικαιοσύνη,
καὶ ἀπολύτρωσις. συνιεὶς δὲ δὴ πάλιν ὁ μακάριος
Ἰακώβ, ὅτι θεὸς ἂν εἴη λοιπόν, ᾧ μηδὲν ὄνομα
προσκέοιτο ἂν ἰδικῶς, ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου
» ἐκείνου εἶδος θεοῦ. εἶδεν γὰρ θεὸν πρόσωπον πρὸς
» πρόσωπον, φησί, καὶ ἐσώθη ἡ ψυχή μου. ἄθρει δὴ
» οὖν ὅπως γέγονεν Ἰσραήλ, τουτέστι θεὸν ὁρῶν.
ἀνθρώπου παλαίοντος, ἑώρα, φησί, τὸν θεὸν
πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ σεσῶσθαι τὴν ἑαυ-
τοῦ ψυχήν. ἡ γάρ τοι γνῶσις ἡ ἐπὶ Χριστῷ,

lumen mente suscipere. Quòd verò maior atque vtilior, & incomparabiliter melior sit vita legali, cognitio de Deo, ipsemet testatur per quendam Prophetarum ita dicens: *Quia misericordiã volo & non sacrificiũ, & cognitionem Dei magis quàm holocaustomata.* Quin & Paulus natum quidem se ait, *iuxta iustitiam quæ est in lege*, illustrem atque irreprehensibilem: *existimasse verò omnia hæc detrimentum propter præeminentiam cognitionis* CHRISTI. Quòd verò sincera cognitio de CHRISTO præstantior sit splendore operum, Paulus rursum declarat, ad Timotheum scribens, quem ad pietatis exercitium hortatur: *Corporale enim exercitium*, inquit, *ad pauca vtile est. Pietas verò ad omnia est vtilis, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ.* Quemadmodum enim Saluator ipse ait ad Patrem cælestem: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti* IESVM CHRISTVM. Quocirca etiamsi quis fortasse Iacob sit, hoc est, si supplantare valeat, pulchreque ac fortiter effugere omne id quod destruendi vim habet, atque ad peccatum ducit, proficiet per CHRISTVM, etiam ad diuinam cognitionem. vocabitur autem etiam Israël, hoc est, *Deum videns*. Tunc demum inter homines erit potens corroboratus cum Deo. Neq; enim mentis imbecillæ fuerit Deum nosse, cognitionemque de eo accipere, tametsi in speculo atque ænigmate videat; sed eius qui ad hanc roboris præstantiam sit perductus, vt carnalia ac mundana nullius planè faciat, potiùs forti atque indefesso animo, ad ea quæ Deo placent contendat; hic potens erit in hominibus, & corroborabitur cum Deo. Quocirca benedictus quidẽ est diuinus Iacob, dicens: *Indica mihi nomen tuum. Et dixit*, inquit, *Quare tu interrogas hoc nomen meum?* Deus nomen non enunciat, quòd secundùm naturam sit per hoc declarans. Nomen enim Deo, quemadmodum homini, fortasse peculiariter nullum est; ceterùm ex ijs quæ suapte natura est, multifariam nominatur. *Lumen* enim & *vita*, & *potentia*, & *veritas*, *vnigenitus*, & *splendor*, ac *character Patris*, *misericordia*, & *sapientia*, & *iustitia*, & *redemptio*. Intelligens verò rursum beatus Iacob, quòd Deus esset, cui nullum proprium nomen adscribi potest, vocauit nomen loci illius, *Facies Dei. Vidi enim Deum facie ad faciem*, inquit, *& salua facta est anima mea.* Vide itaque quopacto factus sit Israël, hoc est, videns Deum. Luctante homine vidisse se inquit Deum facie ad faciem, & saluam factam ipsius animam. Cognitio enim de CHRISTO

Cognitio Christi, vita legali præstantior.

1. Tim. 4.

Ioan. 17.

Deus nullum proprium nomen habet.

Dei nomina in S. Script.

Gen. 32. 30.

salutaris res est. Deus igitur etiam Verbum incarnatum. Deum enim se vidisse ait facie ad faciem Patriarcha Iacob. Oriente autem sole, *præterijt*, inquit, *facies Dei, ipse verò claudicabat femore suo*. Nam vt modò dixi, illuminatis Iudæis, cessauit quidem lucta. Præterijt autem etiam facies Dei, hoc est, ascendit in cælos CHRISTVS: Israël verò à claudicatione liberatus non est. Neque enim vniuersus saluatus est. Patitur autem quodammodo propter incredulos adhuc, non in vniuersum rectè incedere. cognominatus igitur est Israël, & supplantator translatus est in mentem videntem Deum. Quid verò deinceps? *Et Iacob*, inquit, *discedit in tabernacula, & fecit sibi illic domos, & pecoribus suis fecit tabernacula. Propter hoc vocauit nomen loci illius Tabernacula*. Audis quo pacto habitauit in tentorijs. Signum verò fuerit etiam hoc manifestũ, mentem Israëli in melius trãsferri. Exstruxit enim tabernacula & habitauit in eis. Mentis enim iam cernentis, quæque Dei aspectu digna habita sit, & per incremẽta in melius ad perfectionem contendit, pretiosus à Deo fructus est, res mundanas nullius planè facere, at potiùs vitam in corpore peregrinationem existimare. Ea enim mens diuina est, eximiæq; vitæ manifestum de se specimen præbet. Audi verò beatum Dauid ad hanc excellentiam perductum, dicentem: *Remitte mihi, quia aduena ego sum in terra, & peregrinus, sicut omnes patres mei.* Scribit verò etiam Paulus, ijs qui ad mensuram ætatis venerint plenitudinis CHRISTI, quique in virum perfectum euaserint: *Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus*, cuius opifex est Deus. Iacob itaque siue Israël in tabernaculis habitans, signum minimè obscurum fuerit, ijs qui rectè sentire velint, res huius mundi pro peregrinatione habendas esse iis qui ad Deum adspirant, mentemque illustratam habent. Deinde abijt *in Salem ciuitatem Sichimorum*, quę est in terra Chanaan: vbi rursum iustus luctatus est, iniurias filiæ suæ Dinæ illatas ferens. Hæc enim, vt puella & virgo adhuc blanda, paternis tabernaculis egressa est, incolarum filias conspicata. Fit enim plerumque, vt muliebre genus congressus cum coætaneis auidè appetat. Egressa itaque est puella; Emmor verò filiùs Sichem ei turpiter vim intulit: stuprauit enim virginem, atque intemperanti desiderio captus, puellam vxorem ducere cogitabat. Symeon verò & Leui fratres ad iram accensi, intolerabilem hanc contumeliam censuerunt, atrociaque aduersus eos qui eam iniuriam

Gen. 32. 32.

Psal. 38. 13.

Heb. 13. 14.

Iacob in tabernaculis habitans quid significet.

Gen. 33. 18.

Gen. 34. 1.
Dina historia.

χρῆμά ἐστι σωτήριον. θεὸς οὖν ἄρα καὶ μετὰ σαρκὸς ὁ λόγος. θεὸν γὰρ ἑωρακέναι φησὶ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ὁ πατριάρχης Ἰακώβ. ἀνατείλαντος δὲ τοῦ ἡλίου, παρῆλθε, φησι, τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ· αὐτὸς δὲ ἐπέσκαζε τῷ μηρῷ. ὡς γὰρ ἔφην ἤδη, πεφωτισμένων τῶν Ἰουδαίων, πέπαυται μὲν ἡ πάλη. παρήλασε δὲ καὶ τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ, τουτέστιν, ἀναβέβηκεν εἰς οὐρανοὺς ὁ Χριστός. οὐκ ἀπήλλακται δὲ χωλότητος ὁ Ἰσραήλ. σέσωσται γὰρ οὐχ ἅπας. πάσχει δὲ ὥσπερ διὰ τῶν ἀπειθούντων ἐπὶ τὸ μὴ εἰς ἅπαν ὀρθοποδεῖν. μετωνόμασται τοίνυν Ἰσραήλ, καὶ εἰς νοῦν ὁρῶντα θεὸν ὁ πτερνιστὴς μετεγράφετο. καὶ τί μετὰ τοῦτο πάλιν; καὶ Ἰακὼβ ἀπαίρει, φησὶ, εἰς σκηνάς, καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ οἰκίας, καὶ τοῖς κτήνεσιν ἑαυτοῦ ἐποίησε σκηνάς. διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου σκηναί. ἀκούεις ὅπως κατῴκησεν ἐν σκηναῖς; σημεῖον δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο σαφὲς τῆς εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομῆς τῆς εἰς Ἰσραὴλ διανοίας. σκηνοποιήσας γὰρ ἤδη, καὶ κατῴκησεν ἐν αὐταῖς. νοῦ γὰρ ἤδη βλέποντος καὶ θεοπτίας ἠξιωμένου, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἐπιδόσεσι εἰς πλειότητα τεθραμμένου τε καὶ ἀναθέοντος, καρπὸς ἂν γένοιτο παρὰ θεῷ τίμιος, τὸ δὲ οὐδενὸς μὲν ἔτι ποιεῖσθαι λόγου τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πράγματα, παροικίαν δὲ μᾶλλον οἴεσθαι τὴν ἐν σώματι ζωήν. νοῦς γὰρ οὗτος ἁγιοπρεπὴς καὶ πολιτείας ἐξαιρέτου καὶ ἀνῳκισμένης μήνυσις ἀκριβής. πείθοιο δ' ἂν εἰς τοῦτο λοιπὸν ὑπεροχῆς ἀφιγμένου καὶ ψάλλοντος τοῦ μακαρίου Δαβίδ· ἄνες μοι, ὅτι πάροικος ἐγώ εἰμι ἐν τῇ γῇ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. γράφει δὲ καὶ ὁ Παῦλος τοῖς εἰς μέτρον ἡλικίας ἥκουσι τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον ἀφιγμένοις. οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. τὸ ἐν σκηναῖς οὖν ἄρα κατοικεῖν ἑλέσθαι τὸν θεσπέσιον Ἰακώβ, ἤτοι τὸν Ἰσραήλ· σημεῖον ἂν γένοιτο, καὶ οὐδενί που τάχα τῶν εὖ φρονούντων ἀσυμφανὲς, τὸ παροικίαν ἡγεῖσθαι πρέπειν τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πράγματα, τοὺς ἀναμύοντας ἤδη πρὸς θεὸν, καὶ τὸν νοῦν ἔχοντας ἐκλελαμπρυσμένον. εἶτα μέτεισι εἰς Σαλὴμ πόλιν Σικίμων, ἥ ἐστιν ἐν γῇ Χαναάν. οὗ δὴ πάλιν ὁ δίκαιος ἐγυμνάζετο τὰ ἐπὶ Δίνα τῇ θυγατρὶ πεπονθὼς ἀδικήματα. ἡ μὲν γὰρ οἷά τις νεᾶνις καὶ παρθένος ἔτι κουρίζουσα τῆς τοῦ πατρὸς ἐξῆλθε σκηνῆς τὰς τῶν ἐγχωρίων ἐποπτεύουσα θυγατέρας. ἀνεπτόηται γὰρ ἀεὶ τὸ θῆλυ γένος εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἐπείγεσθαι τὴν ἰσήλικα. οὐκοῦν ἐξῆλθε μὲν ἡ νεᾶνις· Ἐμμὼρ δὲ αὐτὴν ὁ Σιχὲμ οὐκ † ἐν κόσμῳ κατεβιάζετο. διεπαρθένευσε γὰρ καὶ ἀκρατὴς ἤδη πως ἐπιθυμίας ἐναλοὺς, καὶ σύνοικον ἠξίου ποιεῖσθαι τὴν κόρην. τότε δὴ τότε Συμεὼν καὶ Λευὶ οἱ τῆς νεανίδος ἀδελφοὶ παρεθήγοντο πρὸς ὀργὰς, καὶ ἀφόρητον ἐποιοῦντο τὴν ὕβριν, ἀνόσιά τε λοιπὸν, καὶ κατὰ τῶν ἠδικηκότων

† For. ἐγκοσμίως.

τούτων ἐσκέπτοντο δρᾶν. ἀναπείθουσι μὲν γὰρ σὺν ἀπὸ Σικίμων τὴν πατρῴαν αὐτοῖς, καὶ νενομισμένην συνελέσθαι περιτομήν. ἀπεκτόνασι δὲ παντὸς ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν εἰς ἅπαν ἐξῃρημένων. ἀλλ' ἠγανάκτει πρὸς τοῦτο λίαν ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ, ἐπετίμα τε λέγων· μισητόν με πεποιήκατε, ὥστε πονηρόν με εἶναι τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν. οὐ γὰρ μεμετρήκασι τοῖς ἀπεκτονόσι τὰ ἐξ ὀργῆς, οὔτε μὴν ὡς ὑπὸ πατρὶ τεθραμμένοι δικαίῳ πεφρονήκασί τι τῶν οὐκ εἰς ἅπαν ἐκτετραμμένων. πεπορθήκασι γὰρ, ἀπεκτόνασι δὲ σὺν συνελομένους τὰ ἴσα φρονεῖν αὐτοῖς καὶ πίστει τεθαῤῥηκότας. τίς οὖν ἐντεῦθεν γένοιτ' ἂν εἰς ἡμᾶς ἡ ὄνησις; εἰ καὶ ὁ μῦθος γὰρ οὐδαμῶς ἡ θεόπνευστος γραφή, φέρε δὴ λέγωμεν ὡς ἐνί. γέννησιν μὲν γὰρ γεγεννήμεθα πνευματικήν, καὶ ἐν τέκνοις θεοῦ τετάγμεθα διὰ Χριστοῦ. οὐκοῦν εἰ γένοιτο ψυχὴν ἀναγεννηθεῖσαν ἤδη διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ εἰς θυγατέρα θεοῦ τεθειμένην καταφθαρῆναι τυχὸν ὑπὸ τῶν τοῦτο δρᾶν εἰωθότων, ἢ εἰς τὸ φρονεῖν ἑλέσθαι τὰ σαρκικὰ παρενηνεγμένην, ἢ ὡς εἰς ἐκ τόπου διεστραμμένας ἐννοίας τὰς περὶ θεοῦ. τοιαῦτα γὰρ ἀληθῶς τὰ τῶν ἀνοσίων αἱρετικῶν δοξάρια. οἱ τῆς ἠδικημένης κατὰ πίστεως ἀδελφοὶ, κἂν εἰ τάξιν ἔχοιεν τὴν ἱερουργὸν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Λευὶ, κἂν εἴτε Συμεὼν νοοῖντο τυχὸν, τουτέστιν, οἱ ἐν τάξει τῶν ὑπηκόων κείμενοι. ἑρμηνεύεται μὲν γὰρ ὑπακοὴ Συμεών. ἀγανακτούντων μὲν, ὅτι πεπλεονέκτηταί τις τῶν κατὰ πίστιν οἰκείων αὐτοῖς· μὴ μὴν καὶ εἰς αἷμα χωρούντων ἔτι, μήτε μὴν ἀγρίας σὺν κατεφθαρκότας ἐξαιτούντων δίκας, ἵνα μὴ ἀκούσειαν, Χριστοῦ λέγοντος αὐτοῖς. μισητόν με πεποιήκατε, ὥστε πονηρὸν εἶναι τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν. μεμνῆσθαι γὰρ ἀναγκαῖον, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ γυμνοῦντι τὴν μάχαιραν ἐπετίμα ποτὲ τῷ θεσπεσίῳ Πέτρῳ λέγων. ἀπόστρεψον τὴν μάχαιράν σου εἰς τὴν θήκην αὐτῆς. πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται. οὐ γάρ τοι μαχαίραις ἐξοπλίζεσθαι κατ' ἐχθρῶν πρέποι ἂν ἡμᾶς σὺν τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας ὑπεραθλεῖν ᾑρημένους· ἀλλ' εἶναι μὲν τληπαθεῖς καὶ εἰ διώκειν ἕλοιντό τινες· εὐλογεῖν δὲ λοιδορουμένους, πάσχοντας μὴ ἀπεχεῖν, παραδιδόναι δὲ μᾶλλον τῷ κρίνοντι δικαίως. παραφυλακτέον δὲ τοῖς παραιτουμένοις τὴν καταφθορὰν, τὸ μὴ ἐξοιχήσεσθαί ποι τῆς πατρῴας σκηνῆς, τουτέστι τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, μὴ δὲ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων, ἤτοι ταῖς τῶν ἑτεροφρόνων προσβάλλειν ἀγέλαις. ἐξελθοῦσα γὰρ Δίνα τῆς πατρῴας σκηνῆς, εἰς οἶκον ἀπηνέχθη Σιχέμ. ἀλλ' οὐκ ἂν ὑβρίσθη ποτὲ τοῖς τοῦ πατρὸς δωματίοις ἐμφιλοχωρεῖν, καὶ σκηναῖς ἁγίων ἐνδιαιτωμένη. ὅτι γὰρ τὸ χρῆμα καλὸν, καὶ εἰς ὄνησιν

intulerant, consilia inierunt. Persuadent enim incolis Sichimorũ vt ipsorum circumcisionem à patribus acceptam atque vsitatam amplecterentur. Interfecerunt autem eos, omni in vniuersũ misericordia sublata. Ceterùm indignè id tulit diuinus Iacob, increpauitq; eos dicens: *Odiosum me fecistis, ita vt malus sim omnibus habitantibus terram.* Neque enim interfectores iram suam temperarunt, neque vt à patre iusto educati, quidquam cogitarunt eorum quæ non planè nefaria essent. Depopulati enim sunt atque interfecerunt, & quidem eos, qui paria cum ipsis cogitare volebant, quique ipsis confidebant. Quænam igitur hinc nobis vtilitas proficiscatur? Neque enim vllo pacto otiosa ac vana est diuina Scriptura. Age itaque pro virili dicamus. Spiritali generatione geniti sumus, & in filios Dei adsciti per CHRISTVM. Si ergo contingat animam quæ iam regenerata sit per sanctum baptismum, filiaque Dei facta, corrumpi fortasse ab ijs quæ id facere solent, nimirum ad carnalia desideria prolapsa, aut alioqui ad absurdas cogitationes, veram de Deo cognitionem subuertentes (huiusmodi enim reuera sunt impiorum hæreticorum opiniones) qui iniuria affectæ secundùm fidem fratres sunt, siue in sacerdotali ordine sint constituti, quemadmodum ferè Leui, siue in statu subditorum sunt, (*Simeon* enim interpretatur *obedientia*) indignè quidem ferant, si quispiam eorum qui secundùm fidẽ familiares ipsis sunt, iniuria affectus sit: sed non adhuc ad sanguinẽ procedant, neque immanes à corruptoribus pœnas exigant. ne audiant CHRISTVM dicentem ipsis: *Odiosum me fecistis, ita vt malus sim omnibus habitantibus terram.* Meminisse enim oportet, quod & Saluator ipse beatum Petrum, eò quòd gladiũ stringeret, obiurgauit, dicens: *Mitte gladium tuum in vaginam suam: omnes enim qui gladium accipiunt, in gladio morientur.* Neque enim gladiis armari conuenit nos, qui ad pietatẽ in Deum contendimus, sed potiùs esse patientes, etiamsi nonnulli nos persequi velint, benedicere verò conuitiantibus: patientes, non minari, tradere autem potiùs iudicanti iustè. Cauendum verò est iis, qui interitum vitare velint, ne paterno tabernaculo, hoc est domo Dei egrediantur, neúe ad alienigenarum siue hæreticorũ greges accedant. Egressa enim Dina è tabernaculo paterno, in domum Sichem ablata est. Nunquam verò contumelia affecta fuisset, si paternis ædibus hæsisset, & in sanctis tabernaculis assiduè versata fuisset. Quòd enim pulcra vtilissimaq;

Simeon, obedientiam significat.

Matt. 26. 52.

Gen. 34. 1.

ea res sit, beatus Dauid declarat, ita canens: *Psal. 26. 4.* *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Vt videam voluptatem Domini, & visitem templum sanctum eius. Quia abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum meorum protexit me in profundo tabernaculi sui.* Timidum itaque & mœstum valdè effectum Iacob, Deus proficisci iubet. *Gen. 35. 1.* Ita verò habet: *Dixit autem Deus ad Iacob: Surgens ascende in locum Bethel, & habita illic, & fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi cùm fugeres à facie Esau fratris tui. Dixit autem Iacob domui suæ, & omnibus qui cum eo: Tollite deos alienos de medio vestrûm, & mundamini & mutate vestes vestras, & surgentes ascendamus in Bethel, & faciamus ibi altare Deo, qui exaudiuit me in die tribulationis, qui fuit mecum & saluauit me in via qua ambulaui. Et dederunt Iacob deos alienos qui erant in manibus ipsorum, & inaures quæ in auribus ipsorum, & abscondit ea Iacob sub terebintho, quæ in Sichimis, & perdidit ea vsq; in hodiernum diem.* Aduocauit quidē iustum Iacob in Bethel ex Sichimis Deus totius vniuersi. Qui quidem ipsi morem gessit. Deinde cùm venisset in Luza diuinoque aspectu dignus habitus, & quòd pater futurus esset multarum gentium promissionibus cōfirmatus, *Gen. 35. 14.* *ascendit in Bethel. Et statuit*, inquit, *ibi Iacob titulum in loco, in quo locutus est cum eo Deus, titulum lapideum, & fecit super eum libamen, & effudit super eum oleum, & vocauit Iacob nomen loci illius, in quo locutus est ei Deus, Bethel.* Multa concurrunt haud obscura argumenta, cur reuersus sit Iacob in terram Israël, atque in incomparabiliter meliorem statum translatus. Habitauit enim in tabernaculis: *Peregrini sumus in terra.* peregrinum siquidem esse in terra, genus Sanctorum per hoc tantum-non declarās. Præterea ob filiæ casum mœrens, neque mediocriter succensus filiis degeneri ira victis, Symeoni inquam & Leui, grauiter eos obiurgat, patientiam tolerantiamque in tentationibus sanctis conuenire reipsa nobis ostendens. Postquam verò vocatus est *Bethel domus Dei.* à Deo, ascenditque in Bethel, hoc est, in domum Dei, (hoc enim interpretatur Bethel) sacrificat Deo, & princeps ac magister sacrorum declaratur. Quo enim pacto domum Dei introire oporteat, posteros siue *Domus Dei quomodo ingredienda sit.* successores suos docet. Eiicere iubet veluti colluuiem quandam atque spurcitiem deos alienos, & mutare vestes: quod quidem moris est facere nobis in conspectum Dei vocatis, ac diuinum templum ingredientibus, præcipuè verò sancti tempore baptismi. Oportet enim nos, veluti de medio tollere deos alienos, & ab eiuscemodi er-

οὐκ ἀπιθανὲς ἀναπείσει ψάλλων ὁ μακάριος Δαβίδ· μίαν ᾐτησάμην παρὰ κυρίου, ταύτην ζητήσω, τοῦ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν τὸν ἅγιον αὐτοῦ, ὅτι ἔκρυψέ με ἐν σκηνῇ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ κακῶν μου ἐσκέπασέ με ἐν ἀποκρύφῳ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. περιδεᾶ τοίνυν καὶ ἄθυμον γεγονότα κομιδῇ τὸν Ἰακὼβ, ἀπαίρειν ἐκέλευσε θεός. ἔχει δὲ οὕτως· εἶπε δὲ ὁ θεὸς πρὸς Ἰακώβ. ἀναστὰς ἀνάβηθι εἰς τὸν τόπον Βαιθὴλ, καὶ οἴκει ἐκεῖ, καὶ ποίησον ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ θεῷ τῷ ὀφθέντι σοι, ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν σε ἀπὸ προσώπου Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. εἶπε δὲ Ἰακὼβ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς μετ' αὐτοῦ· ἄρατε τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους ἐκ μέσου ὑμῶν, καὶ καθαρίσθητε, καὶ ἀλλάξατε τὰς στολὰς ὑμῶν, καὶ ἀναστάντες ἀναβῶμεν εἰς Βαιθὴλ, καὶ ποιήσωμεν ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ θεῷ τῷ ἐπακούσαντί μοι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, ὃς ἦν μετ' ἐμοῦ, καὶ διέσωσέ με ἐν τῇ ὁδῷ, ᾗ ἐπορευόμην. καὶ ἔδωκαν τῷ Ἰακὼβ τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους, οἳ ἦσαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐνώτια τὰ ἐν τοῖς ὠσὶν αὐτῶν, καὶ κατέκρυψεν αὐτὰ Ἰακὼβ ὑπὸ τὴν τερέβινθον τὴν ἐν Σικίμοις· καὶ ἀπώλεσεν αὐτὰ ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. προσκαλεῖ τὸ μὲν δὴ τὸν δίκαιον εἰς Βαιθὴλ ἀπὸ Σικίμων ὁ τῶν ὅλων θεός. ὁ δὲ ἦν οὐκ ἀπειθής. εἶτα γεγονὼς ἐν Λουζᾷ διὰ μέσου, καὶ θεοπτίας ἠξιωμένος, καὶ ὅτι πολλῶν ἔσται πατὴρ ἐθνῶν ταῖς ἐπαγγελίαις ἐμπεδούμενος ἄνεισιν εἰς Βαιθὴλ, καὶ ἔστησεν ἐκεῖ, φησὶ, Ἰακὼβ στήλην ἐν τῷ τόπῳ ᾧ ἐλάλησε μετ' αὐτοῦ, στήλην λιθίνην, καὶ ἔσπεισεν ἐπ' αὐτὴν σπονδὴν, καὶ ἐπέχεεν ἐπ' αὐτὴν ἔλαιον. καὶ ἐκάλεσεν Ἰακὼβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐλάλησεν μετ' αὐτοῦ ὁ θεὸς, Βαιθήλ. πολλὰ κατὰ ταυτὸν εἰς ἀπόδειξιν οὐκ ἀσυμφανῆ τοῦ μεταπεφοιτηκέναι τὸν Ἰακὼβ εἰς γῆν Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τὸ ἄμεινον ἀσυγκρίτως μεταφοίτησιν ἐλθεῖν. κατῴκησε μὲν γὰρ ἐν σκηναῖς, ὅτι τὸ πάροικον ἐν κόσμῳ τῶν ἁγίων τὸ γένος μονονουχὶ διὰ τοῦδε καταδεικνύς. εἶτα μεταξὺ τὰ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ συμβεβηκότα παθὼν, καὶ λελυπημένος, οὐ μετρίως τοῖς ἀγεννῶς ἡττημένοις ὑπὸ θυμοῦ, Συμεὼν τί φημι καὶ Λευὶ, ἐπιτιμᾷ δεινῶς, ἁγιοπρεπὲς ὅτι ἀνεξίκακον, καὶ τὸ τλημπαθὲς ἐν τοῖς πειρασμοῖς διὰ πραγμάτων ἡμῖν ἀποφαίνων. ἐπειδὴ δὲ κέκληται παρὰ θεοῦ, καὶ ἀναβέβηκεν εἰς Βαιθὴλ, τουτέστιν, εἰς οἶκον θεοῦ. διερμηνεύεται γὰρ ὧδε Βαιθήλ. ἱερουργεῖ τῷ θεῷ, καὶ μυσταγωγὸς ἀποδείκνυται. τίνα γὰρ τρόπον εἰς οἶκον ἰέναι προσήκει θεοῦ, καθίστησι ἐναργὲς τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. ἀποβαλεῖν γὰρ ἐκέλευσε συρφετὸν ὥσπερ τινὰ καὶ ἀκαθαρσίαν τοὺς ἀλλοτρίους θεοὺς, καὶ ἀλλάξαι τὰς στολάς. ὃ δὴ καὶ δρᾶν ἔθος εἰς ὄψιν ἡμᾶς καλουμένους θεοῦ, καὶ εἰς τὸν θεῖον αὐτοῦ ναὸν εἰσελαύνοντας, κατὰ τὸν καιρὸν μάλιστα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. δεῖ γὰρ ἡμᾶς ποιεῖσθαι μὲν ὥσπερ ἐκ μέσου τοὺς ἀλλοτρίους θεοὺς, καὶ τῆς τοιᾶσδε πλάνης

„ νης ἀποφοιτῶντας λέγειν, ἀποτάσσομαί σοι
„ σατανᾶ, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ σου, καὶ πάσῃ τῇ
„ λατρείᾳ σου. δεῖ δὴ πάντας ἡμᾶς ἀλλάξαι καὶ τὴν στολὴν, ἀποδυομένους μὲν ὥσπερ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· μεταμφιεννυμένους δὲ τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. ἀποβεβλήκασι δὲ καὶ τὰ ἐν τοῖς ὠσὶν αἱ μετὰ τοῦ Ἰακὼβ γυναῖκες. εἰσελθοῦσαι γὰρ αἱ γυναῖκες εἰς οἶκον θεοῦ, κόσμημα μὲν οὐδὲν ἔχουσι σαρκικὸν, ἀπολύουσι δὲ καὶ αὐτὰς τὰς τρίχας, ἐγκλημάτων τάχα που τῶν ἐξ ἐμπλοκῆς τὰς ἑαυτῶν ἀπαλλάττουσι κεφαλάς. τοῦτο εἶναί φημι τὸ περιελεῖν τὰς γυναῖκας τὸν ἐν τοῖς ὠσὶ κόσμον. ὅταν τοίνυν ἀναβῶμεν εἰς Βαιθὴλ, τουτέστιν εἰς οἶκον θεοῦ, ἐκεῖ τὸν λίθον ἐπιγνωσόμεθα, λίθον τὸν ἐκλεκτὸν τὸν εἰς κεφαλὴν γεγονότα γωνίας, τουτέστι Χριστόν· ὀψόμεθα δὲ χριόμενον παρὰ τοῦ πατρὸς εἰς εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαμα πάσῃ τῇ † ἐπ' οὐρανόν. κέχρισται γὰρ, ὡς ἔφην, παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ υἱὸς ἡ πάντων ἡμῶν εὐφροσύνη· τὸ οἰκουμενικὸν ἀγαλλίαμα, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν. ἴδοις δ' ἂν καὶ τοῦτο προαναγεγραμμένον ἐν τοῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένοις. ἀνέστησε γὰρ Ἰακὼβ τὸν λίθον ἐλαίῳ τε καὶ οἴνῳ καταδεύων αὐτόν. τύπος δ' ἄρα τὸ δρώμενον ἦν μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

† ἴσως ὑπ'

rore discedentes dicere: *Renuntio tibi satana, & vniuersæ pompæ tuæ, & omni cultui tuo.* Oportet etiam omnino nos mutare vestẽ, *exuentes quidem veterem hominem corruptum secundùm desideria mendacij*, indutos verò nouum ac renouatum ad imaginem eius qui eum creauit. Abiecerunt verò etiam inaures suas mulieres quæ cum Iacob erant. Ingredientes enim etiam feminæ in domum Dei, nullum quidem carnalem ornatum habentes, dissoluentes verò ipsos capillos, ab accusatione superbiæ sua ipsarum capita liberant. Hoc enim esse arbitror, adimere sibi mulieres ornatum, quem in auribus gerebant. Cùm igitur ascenderimus in Bethel, hoc est in domum Dei, lapidem illic cognoscemus, lapidem inquam electum, qui factus est in caput anguli, hoc est CHRISTVM. Videbimus autem eum vnctum à Patre in lætitiam & exultationem omni quæ sub cælo est creaturæ. Vnctus enim est, vt dixi, à Deo ac Patre Filius, *Omnium nostrûm lætitia, vniuersalis exultatio*, iuxta Psalmistæ vocem. Videas autem etiã hoc prçfiguratum in iis quæ modò à nobis dicta sunt. *Erexit enim Iacob lapidem, oleo ac vino ipsum rigans.* Typus verò ea res est mysterij CHRISTI, per quem & cum quo Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sęcula sæculorum. Amen.

Psal.117.22 Matt.21.42 Psal.44.8 Genes.35.14. *Lapis vino & oleo vnctus typus Christi.*

ΓΛΑΦΥΡΩΝ ΕἸΣ ΤῊΝ ΓΈΝΕΣΙΝ ΒΙΒΛΊΟΝ ἝΚΤΟΝ.

Περὶ τοῦ Ἰωσήφ.

GLAPHYRORVM IN GENESIM LIBER SEXTVS.

De Ioseph.

Μέγα μὲν ὁμολογουμένως τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, τουτέστι Χριστὸς, βαθὺς δὲ δὴ λίαν ὁ ἐπ' αὐτῷ λόγος, καὶ ὁ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας σκοπός. ἀλλ' εἴη μὲν ἂν ἥκιστά γε τοῖς ἐθέλουσιν ἁπλῶς· γένοιτο δ' ἂν τοῖς ἀρτίφροσιν οὐκ ἀνιδρωτὶ συμφανής. † ἐπεί τοι τῇ θείᾳ καταλαμπόμενοι χάριτι, σοφοὶ καὶ ἀγχίνοι, νομικῶν τε καὶ προφητικῶν συγγραμμάτων εἰσὶν ἐπιστήμονες. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Πέτρος ὁ προὔχων ἐν μαθηταῖς, καὶ τῶν ἄλλων ὑπερκείμενος, ὡμολόγει μὲν τὴν πίστιν ὀρθῶς. ἤκουε δὲ
„ παρὰ Χριστοῦ, μακάριος εἶ Σίμων Βαρ Ἰω-
„ νᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι
„ ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. μυσταγωγεῖ γὰρ ἡμᾶς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τὸν ἐφ' υἱῷ λόγον· ἀνασώζει τε οὕτω λοιπὸν ὡς σωτῆρι

† ἴσως ἐπεί γ' οἱ.

Magnum quidem proculdubiò est pietatis mysterium, hoc est CHRISTVS: profundus autem de ipso sermo, ipsiusque incarnationis admirabile consiliũ. Neque verò ab iis qui leuiter tantùm velint, intelligi possit, sed à prudentibus, & quidẽ non absque labore; quandoquidem diuina gratia illustrati sapientes atque industrij, & qui legalium pariter & propheticorum scriptorum sunt periti. Vnde & diuinus Petrus princeps discipulorum, alijsque longè superior, professus quidem est fidem rectè; audiuit verò à CHRISTO: *Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cælis.* Instruit enim nos Deus ac Pater sermone de Filio, atque ita instaurat, offerens nos ipsi vt Saluatori atque

Matt.16.17

Ioan. 6. 44.

atque redẽptori. *Nemo enim venit ad me*, inquit, *nisi Pater meus qui misit me trahat eum.* Vt itaque per omnẽ, vt ita dicam, sacram Scripturam, sermonem de ipso intelligentes, ac synceram fidem colligentes, non detestabili animi duplicitate vacillans quodammodo & ebrium cor habeamus, neque ignorantiæ turbine rapiamur, audiamus Deum per vocem prophetarum dicentem:

Iere. 14. 10.

Dilexerunt mouere pedes suos, & non pepercerunt, & Deus non complacuit sibi in eis. Idcirco per innumerabiles imagines ac figuras nos ad veritatem confirmat, fidemque in ipsum vtiliter præstat, ea quę per tempus acciderunt, claros cognitionis de ipso typos constituens. Videamus itaque etiam in iis quæ diuino Ioseph euenerunt, an quę dixi vera rursus appareant. Ita verò habent: *Hæ autem sunt generationes Iacob. Ioseph cùm † esset annorum septemdecim, pascebat oues cum fratribus suis, existens iuuenis cum filiis Ballæ, & cum filiis Zelphæ vxorum patris sui. Attulit autem Ioseph vituperiũ malum ad Israël patrem suum. Iacob autem diligebat Ioseph supra omnes filios suos, quia filius senectutis erat ei. Fecit autem ei tunicam variam. Videntes verò fratres eius, quòd eum amaret pater præ omnibus filiis suis, oderunt eum, neque poterant ei loqui quidquã pacificum.*

Gen. 37. 2.

† Vulg. Cùm sedecim esset annorum.

Fecit scriptor libri apertã commemorationem eorum qui ex Esau orti sunt. Qui enim ex quibus nati sint, & quam quisque regionem habitarit, ac quibus imperarit, sacra Scriptura nos docuit: cùm interim nihil præclarum neque memoria dignum quisquã eorum gesserit. Ferme itaq; eorum nomina sermo præterit, atque ad diuinum Ioseph se confert, deque iis qui ex sanguine Iacob sunt, splendidam narrationem instituit. Minimus itaq; natu inter filios Ioseph (septemdecim enim erat annorum) laborem pastoritium non detrectauit, sed vnà cum aliis fratribus iisdem studiis vacabat, non ocium (quo iuuentus imprimis delectatur) sectans, non intempestiuum parumque aptum ætati suæ laborem subterfugiens, neque vacare adamans, vtpote adhuc pueritiam agens, sed veluti senex, & cogitationum præstantia, mentisque robore præditus, ac senili ratione vtens, futurique splendoris pulcherrimum specimen edens, meritò beato amantissimoque patri admirationem sui concitauit, & ad maiorem sui amorem ac curam preuocauit. *Erat enim ipsi*, inquit, *etiam filius senectutis.* Atqui quidnã hoc est? Affectus siue dispositiones quæ in nobis sunt, oratio nostra inuestigat. Parentũ enim erga liberos amor, æqualis in vniuersum nonnullis est, neque vlla ratione

Gen. 37. 3.

καὶ λυτρωτῇ προσκομίζων αὐτῷ. οὐδεὶς γὰρ ἔρ- „
χεται πρός με, φησὶ, ἐὰν μὴ ὁ πατήρ μου ὁ πέμ- „
ψας με ἑλκύσῃ αὐτόν. ἵνα τοίνυν διὰ πάσης, „
ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς ἁγίας γραφῆς τὸν ἐπ' αὐ-
τῷ συνιέντες λόγον καὶ ἀπλανῆ τὴν πίστιν συλλέ-
γοντες, μὴ ταῖς ἐπαράτοις διψυχίαις σειομένην
ὥσπερ καὶ κατημεθυσμένην ἔχωμεν τὴν καρδίαν·
μηδὲ τοῖς ἐξ ἀμαθίας περιπίπτοντες κλόνοις·
λοιπὸν ἀκούωμεν λέγοντος θεοῦ διὰ φωνῆς
προφητῶν. ἠγάπησαν κινεῖν πόδας αὐτῶν, καὶ „
οὐκ ἐφείσαντο, καὶ ὁ θεὸς οὐκ ηὐδόκησεν ἐν αὐ- „
τοῖς ταύτητοι διὰ μυρίων ὅσων εἰκόνων ἡμᾶς
ἐμπεδοῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν
χρησίμως προκαταβάλλεται τὰ κατὰ καιρὸν συμ-
βαίνοντα, λαμπρὰς ὥσπερ ἀνατιθεὶς τῆς ἐπ'
αὐτῷ γνώσεως εἰκόνας. ἴδωμεν τοίνυν καὶ ἐν τοῖς
κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰωσὴφ, εἰ μὴ ὅπερ ἔφην ἀ-
ληθὲς ἂν εἴη πάλιν. ἔχει δὲ οὕτως τὰ ἐπ' αὐτῷ. „
αὗται δὲ αἱ γενέσεις Ἰακώβ. Ἰωσὴφ δεκαεπτὰ „
ἐτῶν γεγονὼς ποιμαίνων ἦν μετὰ τῶν ἀδελ- „
φῶν αὐτοῦ τὰ πρόβατα, νέος ὢν, μετὰ τῶν υἱῶν „
Βάλλας καὶ μετὰ τῶν υἱῶν Ζελφᾶς τῶν γυναικῶν τοῦ „
πατρὸς αὐτοῦ. κατήνεγκε δὲ Ἰωσὴφ ψόγον πο- „
νηρὸν πρὸς Ἰσραὴλ τὸν πατέρα αὐτοῦ. Ἰακὼβ „
δὲ ἠγάπα τὸν Ἰωσὴφ παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς αὐ- „
τοῦ. ὅτι υἱὸς γήρως ἦν αὐτῷ. ἐποίησε δὲ αὐτῷ χι- „
τῶνα ποικίλον. ἰδόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ὅτι „
ὁ πατὴρ αὐτὸν φιλεῖ ἐκ πάντων τῶν υἱῶν αὐτοῦ, „
ἐμίσησαν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἐδύναντο λαλεῖν αὐτῷ „
οὐδὲν εἰρηνικόν. πεποίηται μὲν γὰρ ὁ τοῦ βιβλίου „
συγγραφεὺς τῶν ἐξ Ἠσαῦ γεγονότων ἀπαρίθ-
μησιν ἀκριβῆ. τίνες γὰρ τίνων ἐξέφυσαν, καὶ
ὅποι ποτὲ γῆς ἕκαστοι αὐτῶν κατῳκήκασι, καὶ τὴν
κατὰ τίνων διέλαχον ἀρχὴν, τὸ ἱερὸν ἡμᾶς ἐ-
δίδαξε γράμμα. γενναῖον γε μὴν οὐδὲν, ἀλλ' οὐ-
δὲ μνήμης ἄξιον πεπραχότος τινός. μονονουχὶ
δὲ παρατρέχεται τοὺς ὠνομασμένους ὁ λόγος,
καταίρει δὲ ὥσπερ ἐπὶ τὸν θεσπέσιον Ἰωσὴφ, καὶ
τοὺς ἐξ αἵματος Ἰακὼβ λαμπρὸν ποιεῖται δι-
ήγημα. νεώτατος μὲν οὖν τῶν ἄλλων ὁ Ἰωσὴφ· ἑπ-
τακαίδεκα γὰρ ἦν ἐτῶν. ἱδρῶτός γε μὴν οὐκ ἠ-
μέλει ποιμενικοῦ· τοῖς δὲ ἄλλοις ἀδελφοῖς ἀναμὶξ
τῶν ἴσων ἥπτετο σπουδασμάτων, οὐ τὴν τοῖς ἐν
ἥβῃ θυμηρεστάτην καὶ ἀεί πως προσφιλῆ ῥα-
στώνην τετιμηκώς· οὐ τὴν πρόωρον τοῦ βίου φρον-
τίδα παραιτούμενος, οὐδὲ τὸ ἀνεῖσθαι μᾶλλον
ἠγαπηκώς· ἅτε δὴ καὶ ἐν μειρακίοις ἔτι τελῶν,
ἀλλ' οἷα πρεσβύτης, ἐν ἀκμῇ μὲν ἤδη λογι-
σμῶν γεγονὼς, καὶ τὸν νοῦν ἔχων εὐσεβηκότα, πο-
λιῷ τε τῷ λόγῳ χρώμενος, καὶ τῆς ἐσομένης λαμ-
πρότητος προαναφαίνων τὸ κάλλος, ἐθαυμά-
ζετο μὲν εἰκότως παρά γε τῷ μακαρίῳ καὶ φι-
λοστόργῳ πατρὶ, ἀγάπης τε καὶ φειδοῦς διαφε-
ρόντως ἠξιοῦτο. ἦν γὰρ αὐτῷ, φησὶ, καὶ γήρως υἱός.
καὶ τί τοῦτο ἐστί; τὰς ἐν ἡμῖν διαθέσεις ὁ λόγος
ἡμῖν πολυπραγμονεῖ. αἱ μὲν γὰρ ἐπὶ παισὶ
τῶν γεγεννηκότων φιλοστοργίαι, ἴσαι τε εἰς
ἅπαν παρά γε τισὶ, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον

ἐν

ἐν μείοσι. πλεονεκτεῖ δὲ πολλάκις καὶ καταβιάζεται τὸν νοῦν ἡ φύσις, ἀπονεῖμαί τι βραχὺ παρὰ τοὺς ἄλλους συμπείθουσα τοῖς καταδεεστέροις, ἅτε δὴ καὶ ὑπάρχουσιν ἐν χρείᾳ φειδοῦς τῆς περιεργοτέρας. ἄλλως τε πολλῶν ἐσθ' ὅτε γεγεννημένων, καταλήγει πως, καὶ τῷ τελευταίῳ λοιπὸν ἐνορμίζεται τῆς ἀγάπης τὸ περιττόν, τὴν ἐπὶ τοῖς προλαβοῦσι φιλοστοργίαν, τοῦ μετ' αὐτοὺς εἰς ἑαυτόν πως ἁρπάζοντος. φιλόκαινος γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, καὶ τῶν μὲν ἤδη προγεγονότων τὸν κόρον οὐκ ἀποσείεται. τῶν δὲ οὔπω παρόντων ἢ καὶ ἀρτίως πεπορισμένων μεταποιεῖται λίαν, καὶ ἀκμαιοτέραν ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἐπιθυμίαν εἰσδέχεται. ἠγάπα τοίνυν παρὰ τοὺς ἄλλους τὸν Ἰωσὴφ ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ, ὅτι γήρως υἱὸς ἦν αὐτῷ. ἰστέον δὲ ὅτι, καί τοι τὴν Λείαν προσοικισάμενος ἐν Χαρράν, ἠγάπησε τὴν Ῥαχὴλ ἣ τὸν Ἰωσὴφ ἐκτέτοκε, καὶ τελευτῶσα τὸν Βενιαμίν. † πρὸς δὴ τοῦτο φαμέν, ὅτι ἄμφω μὲν ἤστην γήρως υἱώ. τὸ δέ γε τοῦ Ἰωσὴφ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν εὐφυὲς οὐκ ἴσον ἐφ' ἅπασιν· ἑτεροκλινῆ δὲ ὥσπερ καὶ ἐπ' αὐτὸν νενευκότα παρέδειξε τὸν πρεσβύτην. διελογίζετο γὰρ που κατὰ τὸ εἰκός, ὡς ἔσται λαμπρὸς καὶ ἀοίδιμος. καὶ ὁ τῶν τῆς νεότητος σκιρτημάτων οὐ πεφροντικώς, εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο τῶν τεθαυμασμένων; κεκαινούργηκε δέ τι παρὰ τοὺς ἄλλους ἐπ' αὐτῷ καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβ· χιτῶνά τε γὰρ ἐξυφαίνει ποικίλον, καὶ ἐσθήμασιν ἐτίμα τοῖς ἐκπρεπεστάτοις. τί οὖν ἐντεῦθεν; κατεθήγοντο πρὸς ὀργὰς οἱ ἀπὸ Ζελφᾶς τε καὶ Βάλλας, συναπεκομίζοντο δὲ τούτοις εἰς λύπην ἐκτοπωτάτην, καὶ τὸν ἐπὶ τῷ μειρακίῳ λοιπὸν εἰσεδέχοντο φθόνον, οἱ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, φημὶ δὴ τῆς Λείας. ἠδίκει μὲν γὰρ αὐτοὺς ὁ νεανίας οὐδέν· ἡ δὲ τοῦ πατρὸς ἀγάπησις καὶ τὸ τοῦ παιδὸς εὐφυές, τῆς ἀδίκου βασκανίας αὐτοῖς ἐνετίθει τὸ πῦρ· καὶ τοῖς ἀπὸ γλώττης κατηκόντιζον πως διαλοιδορούμενοί πως καὶ διασύροντες, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς τὸν ἔφηβον ἤδη κατονειδίζεσθαι παρ' ἐχθρῶν. τοῦτο οἶμαί ἐστι τό, „κατήνεγκαν δὲ Ἰωσὴφ ψόγον πονηρὸν „πρὸς Ἰσραὴλ τὸν πατέρα αὐτῶν. οὐκοῦν ἀκροβολισμοὶ μὲν ὥσπερ τῶν ἀνοσίων σκεμμάτων γεγόνασιν ἀπαρχαί, φιλοψογίαι τε καὶ † σκάμματα, τὰ ἀπὸ γλώττης ἀχαλινώτου, καὶ φθόνῳ λοιπὸν ὑπηρετεῖν τεταγμένης. ἀνεκαίετο δὲ τὰ πρὸς ἔχθραν αὐτοῖς ἐντονωτέραν, ἐκ ποιᾶς δέ τινος αἰτίας· τῷ μὲν γὰρ νεανίᾳ προανεφαίνει θεός, ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς λαμπρὸς καὶ ἀποβλεπτος καὶ τῶν ἀδελφῶν † ἂν ἀμείνοσι, καὶ τῆς εἰς λῆξιν εὐκλείαις κατεστεμμένος. πρόκλησις δὲ οἶμαι τὸ δρώμενον ἦν, ἀκονῶσα τὸ μειράκιον εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς. ὅνπερ γὰρ τρόπον

† Deest periodus.

† ἴσως σκώμματα

† ἴσως ἐν.

inæqualis. Superat autem sæpenumerò, & vim infert menti natura, persuadens aliis vt aliquid ampliùs egentioribus largiantur, vtpote qui in eo statu sint, vt maiore cura indigeant. Aliter verò fit nonnunquam, vt quidam parentes amoris sui abundantiam in vltimos abs se natos conferant, anteriorem amorem posteriore quodammodo in se rapiente. Nouitatis enim appetens est humana mens, atque eorum quidem qui priùs nati sunt, satietatem non abiicit: eorum verò qui nondum nati, aut alioqui recèns acquisiti sunt, potiorem curam habet, & feruentiore eos amore prosequitur. Amauit itaque præ alijs diuinus Iacob Ioseph, *quia filius senectutis ipsi erat*. Sciendum autem est, quòd etsi Liam vxorem duxerit in Charran, amauit etiam Rachel, quæ Iosephum peperit, & iam moritura Beniamin. † Ad hoc dicimus, ambos quidem filios fuisse senectutis; bonam verò Iosephi indolem, qualem ceteri omnes non habebant, in causa fuisse, vt in hunc præ alijs potissimùm senex propensus foret. Ita enim sibi persuaserat, futurum eum verisimiliter splendidum atque illustrem; quippe qui neglecta iuuentutis lasciuia virum iam perfectum præ se ferebat, quo pacto non admirandus sit? Beatus verò Iacob in ipso magis quàm in aliis noui aliquid effecit. Tunicam enim ei comparauit variam, & decentissimis vestibus ornauit. Quid igitur hoc sibi vult? Exstimulati sunt ad iram filij Zelphæ & Ballæ, pariterque in absurdum planè mœrorem abrepti, inuidiamque aduersus adolescentem conceperunt, etiam ij qui ex libera nati erant, Lia nimirum: non quòd ipse eos vlla iniuria affecerit; sed patris erga eum amor, bonaque pueri indoles iniustæ inuidentiæ flammas ipsis immisit, linguæque virulentia eum impetebant, conuitiantes & calumniantes ea, per quæ par erat iuuenem inimicis opprobrio esse. Hoc, vt arbitror, est; † *Et attulerunt Ioseph vituperium malum ad Israël patrem suum.* Quocirca veluti præludia quædam & primitiæ impiorum consiliorum ipsis fuerunt conuitia, atque opprobria effrænis linguæ ex inuidia profecta. Hæc verò ad grauius odiũ accensa est, huiusmodi de causa. Deus enim adolescenti priùs indicarat, ipsum successu temporis illustrem atque gloriosum fore, fratribusque suis præstantiorem & summis honoribus ornandum esse. Quæ certè prouocatio adolescentem ad virtutis desideriũ acuebat. Quemadmodum enim

Ioseph cur filius senectutis dicatur, cum Beniamin post eum natus sit.

† *Vulgata:* Accusauitque fratres suos apud patrem crimine pessimo. LXX. *verò:* Detulerant illum apud patrem de crimine malo. *Quæ lectio magis quadrat figuræ Christi: quem Iudæi multis criminibus apud Præsidem & Pontificem accusarunt.*

pædotribæ, cùm iuuenes perungunt animos addunt, vtque labores fortiter tolerẽt, ſuadent, præmia ipſis explicantes, quæ certaminum præfecti ſua liberalitate proponunt, ſpectatorũ denique fauſtas acclamationes laudeſque & applauſus: ita etiam Deus, cùm videt animam bona indole probataque & incorrupta mente præditam, atque ad omnem virtutem optimè comparatam, tum demum vocat ad bonum præſtandum, præmonſtrans futura, excitanſq; miro artificio ad virtutes alacriter amplectendas. Viſio itaque & vox quædam cælitus iuueni accidit, Ioſepho inquam, qui (vt reor) admiratus communicauit id fratribus ita dicens: *Audite ſomniũ meum quod ſomniaui: Putabam nos ligare manipulos in medio agro, & ſurrexit meus manipulus & erectus eſt; conuerſi autem manipuli veſtri adorauerunt meum manipulum. Dixerunt autem ei fratres eius: Nunquid regnans regnabis ſuper nos, aut dominans dominaberis nobis? Et addiderunt adhuc odio habere eũ propter ſomnia eius & verba.* Vide itaque quopacto in iis creſcat inuidia, ac veluti fomentũ quoddam illi præbeant ea quæ per ſomnium ſignificantur. Qui enim initio ægerrimè ferebant quòd honore afficeretur, quonam pacto tolerabile exiſtimaturi erant, ipſum adorari atque in adeò ſublimi dignitate conſtituendum? Ceterùm illud operæ pretium eſt videre, quo pacto inuidia impium ſemper ingreſſum habet, & per æqualia mala procedit. Inueniemus autem illam eſſe feram cæcam, Deoq; repugnantem. Animaduerte enim cùm Deus Ioſeph prænuntiaret futuræ gloriæ dignitatem, ac neceſſe eſſet ipſos ita ſecum cogitare, certoque ſtatuere, Deum rectè iudicantem nequaquam immerentibus ſummos honores delaturum; deinde cùm par eſſet eos lætari ob fratrem, cui ampliſſima ſpes propoſita, & diuina voluntate honoratus erat; hoc quidem non fecerunt, at potiùs acriùs ad inuidiam exſtimulantur, atque inſtar ferarum inſanierunt, tantum-non ſuccenſentes Deo, qui ipſi eum honorem promiſerat, quodque admirabilis futurus eſſet, præindicarat. Hoc ipſum de Cain & Abel factum inueniemus. Cùm enim Deus ſacrificium Abelis approbaret, demiſſoque igne cælitus, oblationem ſuſcepiſſet, & Caini ſacrificium auerſatus eſſet, ſanguinolentam ſtatim inuidiam concepit, & aduerſus ſupernam voluntatem propriam quodammodo iram in aciem educens, dolo fratrem aggreditur atque interficit. Semper enim in hoc deſinit inuidia. Ceterùm quidnam hæ viſiones ſignificent? Manipulum quidẽ

Somnia Ioſephi.

Gen. 37. 6.

Inuidia vitium.

Gen. 4. 4.

Inuidia ſemper in cæde deſinit.

οἱ παιδοτρίβαι σὺν νέους ἀλείφοντες προθήγουσι μὲν εἰς εὐτολμότατα τολμήματα, καὶ τὸ τλησιπαθὲς ἐλέσθαι τιμᾶν ἀναπείθουσι, τὰ γέρα προαγορεύοντες, ἃ τῇ τοῦ νικᾶν συνθέουσι δόξῃ αἱ τῶν ἀγωνοθετούντων φιλοτιμίαι, τὰς παρὰ τῶν θεωμένων εὐφημίας, σὺν ἐπαίνους, σὺν κρότους. οὕτω καὶ ὁ τῶν ὅλων θεός, ὅταν ἴδῃ ψυχὴν εὐφυᾶ, δοκίμῳ τε καὶ ἀκιβδήλῳ διαπρέπουσαν νῷ, καὶ πρὸς πᾶν τῶν ἀρίστων ἔχουσαν ἐπιτηδείως, καλεῖ δή τοτε πρὸς τὸ δρᾶν ἐλέσθαι τὸ ἀγαθόν· προαναδεικνὺς τὰ ἐσόμενα, καὶ διανιστὰς οἰκονομικῶς εἰς προθυμίαν· δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐπ' ἀρεταῖς. ὄραμα τοίνυν καὶ ὀμφή τις ἄνωθεν ἐπεφοίτησέ ποτε τῷ νέῳ, φημὶ δὴ τῷ Ἰωσήφ· ὃ δὴ οἶμαί που θαυμάσας ἀνεκοινοῦτο τοῖς ἀδελφοῖς, οὕτω λέγων. ἀκούσατε τοῦ ἐνυπνίου τούτου οὗ ἐνυπνιάσθην. ᾤμην ἡμᾶς δεσμεύειν δράγματα ἐν μέσῳ τῷ πεδίῳ· καὶ ἀνέστη τὸ ἐμὸν δράγμα καὶ ὠρθώθη. περιστραφέντα δὲ τὰ δράγματα ὑμῶν, προσεκύνησαν τῷ ἐμῷ δράγματι. εἶπον δὲ αὐτῷ οἱ ἀδελφοί· μὴ βασιλεύων βασιλεύσεις ἐφ' ἡμᾶς, ἢ κυριεύων κυριεύσεις ἡμῶν; καὶ προσέθεντο ἔτι μισεῖν αὐτὸν, ἕνεκεν τῶν ἐνυπνίων αὐτοῦ, καὶ ἕνεκεν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. ἄθρει δὴ οὖν ὅτι πρὸς ἐπίδοσιν αὐτοῖς τὰ τῆς βασκανίας οἴχεται, καὶ τροφὴν ὥσπερ τινὰ ποιοῦνται τοῦ φθόνου, τὰ ἐκ τῶν ἐνυπνίων ὑποδηλούμενα. οἱ γὰρ ὅλως τὴν ἀρχὴν οὐ μετρίως ἀσχάλλοντες, † διαφερόντως ὅτι τετίμηντο, πῶς ἂν οἰστὸν ἐποιήσαντο τὸ ἐλέσθαι καὶ προσκυνεῖν, καὶ τάξιν αὐτῷ † τηρῆναι τὴν ὧδε σεπτὴν καὶ πολὺ λίαν ὑπερηρμένην; πλὴν ἐκεῖνο ἄξιον ἰδεῖν, πῶς ἀεὶ ὁ φθόνος ἀνοσίαν ἔχει τὴν ἔφοδον, καὶ διὰ τῶν ἴσων ἔρχεται κακῶν. εὑρήσομεν δὲ τυφλόν τι καὶ θεομάχον, ὅτι μάλιστα τὸ θηρίον. ἐπετήρει γὰρ ὅπως θεοῦ προαγγέλλοντος τῷ Ἰωσὴφ τὴν τῆς ἐσομένης εὐκλείας λαμπρότητα, δέον ἐκεῖνο διενθυμεῖσθαι σαφῶς· ὡς οὐκ ἂν ὁ τὰ δίκαια κρίνων θεὸς ἐπισείσειεν ἂν τοῖς οὐκ ἐλεεῖν ἀξίοις τὰς ἀνωτάτω τιμάς. εἶτα χαίρειν ἐπ' ἀδελφῷ διαφανεστάτην ἔχοντι τὴν ἐλπίδα καὶ θείᾳ ψήφῳ τετιμημένῳ. τοῦτο μὲν οὐ δεδράκασιν, ἀδρότερον δὲ τοῦ φθόνου διανιστῶσι τὸ κέντρον, καὶ θηρῶν δίκην ἐπιμεμηνήκασι, μονονουχὶ καὶ ἐπιμιαίνοντες θεῷ τῷ τὴν δόξαν ἐπαγγειλαμένῳ, καὶ οἷος περίοπτος ἔσται προαναφαίνοντι. τοῦτο γεγονὸς εὑρήσομεν ἐπί τε Κάϊν καὶ Ἄβελ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν ὅλων θεὸς τὴν Ἄβελ θυσίαν ἐπαίνων ἠξίου, καὶ πῦρ καθιεὶς οὐρανόθεν, ἐδέχετο τὴν δωροφορίαν, τῇ τοῦ Κάϊν οὐ προσεσχηκώς, τὸν μιαίφονον εὐθὺς εἰσεδέχετο φθόνον, καὶ ταῖς ἄνωθεν ψήφοις τὴν οἰκείαν ὥσπερ ἀντεξάγων ὀργὴν, δόλῳ μέτεισι τὸν ἀδελφὸν, καὶ δὴ καὶ διόλλυσι. καταλήγει γάρ πως ἐν τούτοις ὁ φθόνος ἀεί. ἀλλὰ τίς ἂν γένοιτο τῶν ὀραμάτων ὁ νοῦς; δράγμα δὲ γὰρ

† ἴσως ἀλλά.

† ἴσως τηρεῖν.

εἰς

εἰς καιροῦ σημεῖον παραδεξόμεθα. τό γε μὴν ἐν δόξῃ περιφανὲς ἡ τοῦ υἱοῦ ἔγερσις ὑπεμφήνειεν ἄν. ὅτι τοίνυν ἥξει καιρὸς καθ' ὃν ἔσται μὲν εὐκλεὴς ὁ θεσπέσιος Ἰωσήφ, ὑποπεσεῖται δὲ ὥσπερ αὐτῷ καὶ ὑπενεχθήσεται καὶ αὐτὴ τῶν ἀδελφῶν ἡ πληθύς, προὐπέδειξεν αἰνιγματωδῶς τὸ αὐτοῦ δράγμα παρὰ τῶν ἑτέρων προσκυνούμενον. ἀλλ' οὐ μέχρι τούτων τῷ Ἰωσὴφ τὰ ἐνύπνια· ἀλλά τι καὶ ἕτερον ἐπὶ τῷδε τεθεαμένος ἀφηγεῖται πάλιν † αὐτὸ περὶ τῷ μακαρίῳ πατρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς. εἶδε γάρ, φησιν, ἐνύπνιον ἕτερον, καὶ διηγήσατο αὐτὸ τῷ πατρὶ αὐτοῦ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. καὶ εἶπεν, ἰδοὺ ἐνυπνιασάμην ἐνύπνιον ἕτερον. ὥσπερ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ἕνδεκα ἀστέρες προσεκύνουν με. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. τί τὸ ἐνύπνιον τοῦτο ὃ ἐνυπνιάσθης; ἆρά γε ἐλθόντες ἐλευσόμεθα ἐγώ τε καὶ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου προσκυνῆσαί σοι ἐπὶ τὴν γῆν; ἐζήλωσαν δὲ αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ διετήρει τὸ ῥῆμα. εὐτεχνὴς ὁ πρεσβύτης, καὶ τῆς ἀνωτάτω διαπρεπὴς ἀγχινοίας. συνίησι μὲν γὰρ τῶν ὁραμάτων τὴν δύναμιν· ἐπιτιμᾷ δὲ τῷ παιδὶ λέγων. ἆρά γε ἐλθόντες ἐλευσόμεθα ἐγώ τε καὶ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου προσκυνῆσαί σοι ἐπὶ τὴν γῆν; καὶ τίς ἂν νοοῖτο; σοφὸς δὲ ὅπως καὶ ἀναγκαῖος ὁ τῆς ἐπιτιμήσεως τρόπος. ἀνακόπτει μὲν γὰρ εὐφυῶς τῶν ἀκροωμένων τὸν φθόνον, καὶ θράσει ἀφορήτῳ τὸν νεανίσκον καταχεόμενον ὑθαστεύει λοιπὸν τρόπον τινά, καὶ καλεῖ πρὸς τὸ ἥμερον. οὐκ ἐᾷ δὲ τὸ μειράκιον τῇ τῶν ἐνυπνίων ἐλπίδι καταλαζονεύεσθαι τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' οὐδὲ τῆς εἰς πατέρα τιμῆς ἀβούλως ὀλιγωρεῖν· μονονουχὶ καὶ πρόωρον τῆς ἐσομένης λαμπρότητος τὴν ὑπεροχὴν ἁρπάζειν ἐν ἑαυτῷ. ὅρα γὰρ ὅπως περιέστησιν εὐφυῶς εἰς ἔκβασιν οὐκ ἐνδεχομένην τῶν ὁραμάτων τὴν δύναμιν. τεθνεώσης γὰρ ἤδη τῆς Ῥαχήλ, ἣ τὸν Ἰωσὴφ ἐκτετόκει· μὴ ἐγώ, φησι, καὶ ἡ μήτηρ σου προσκυνήσομέν σοι; ἔδρα δὲ τοῦτο, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, καὶ τὸν τοῦ νεανίσκου φρενὸς κατασύρων τὸν ὄγκον, καὶ τῶν ἀδελφῶν τὸν ἐγηγερμένον ἐπ' αὐτὸν κατευνάζων φθόνον. ἔσεσθαί γε μὴν προσδοκᾷ τὸ χρῆμα αὐτός. ἀνήκοε γὰρ οὐ παρέργως, ἀλλ' οὐδὲ λήθης ἀξίους ποιεῖται τοὺς λόγους εἰ καὶ τὸ εἰκαῖον αὐτῶν κατεγράφει. τετήρηκε γὰρ αὐτούς, οἷα καὶ εἰς πέρας ἐκβήσονται τάχα που τεθαρρηκώς. μετὰ δέ γε τὴν τῶν ἐνυπνίων ἀφήγησιν ἀπῴχοντο μὲν οἱ ἀδελφοὶ τοῖς αἰπολίοις ὁμοῦ καταναμεῖν ἐν Συχέμ. εἶτα μικροῦ διὰ μέσου παραθέοντος χρόνου, προτρέπει τὸ μειράκιον ὁ πατὴρ ἐπισκεψόμενον ἰέναι τοὺς ἀδελφούς. οὐχὶ γάρ, φησιν, οἱ ἀδελφοί σου ποιμαίνουσιν ἐν Συχέμ; δεῦρο ἀποστελῶ σε πρὸς αὐτούς. καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἰδοὺ ἐγώ. εἶπε δὲ αὐτῷ Ἰσραήλ. πορευθεὶς ἴδε εἰ ὑγιαίνουσιν οἱ ἀδελφοί σου καὶ τὰ πρόβατα, καὶ ἀνάγγειλόν μοι. προθυμότατα μὲν οὖν ἰέναι κατεπαγγέλλεται, καὶ δὴ καὶ ἀπαίρει. καὶ ἀποκεχώρηκεν ἐκ τῆς κοιλάδος Χεβρών. ἐκπεριθέοντι δὲ τὴν ἔρημον ἔφη τις περιτυχὼν ἐφ' ὅτῳ τι ἥκοι καὶ ὅποι

ἴσως αὐτὸ παρά

in signum temporis accipiemus. Vnius verò manipuli erectio gloriosum ipsum futurum indicauerit. Quod igitur venturum esset tempus quo Ioseph in summo honore ac dignitate esset constituendus, quodque ipsi subijcienda esset reliqua fratrum multitudo, figurate præmõstrant manipulus ipsius ab alijs adoratus. Ceterũ non hoc solum insomniũ Iosepho accidit, sed aliud etiam ad hoc visum denuo beato patri ac fratribus narrauit. *Vidit*, inquit, *& alterũ somnium, & narrauit illud patri suo & fratribus suis, & dixit, Somniaui ecce somniũ alterum: sicut sol & luna & vndecim stellæ adorabant me. Et increpauit eum pater suus, & dixit ei: Quid somnium hoc, quod somniasti? Nunquid venientes veniemus ego & mater tua, & fratres tui, ad adorandum te super terram? Inuiderunt autem ei fratres eius, at pater eius seruauit verbum.* Artificiosus senex & superna prudentia excellens. Intelligit enim visionum vim: increpauit autem filium dicens: *Nunquid venientes veniemus ego & mater tua, & fratres tui, ad adorandũ te super terram?* Et quis aduertat? vt sapiens ac necessaria increpatio adhibita. Occurrit enim eleganter audientium inuidiæ, & nimia confidentia perfusum iuuenẽ compescit ac temperat, neque sinit adolescentem insomniorũ spe fratres despicere, neque honorem patri debitum stultè contemnere, intempestiuã futuræ dignitatis excellentiã sibi arrogando. Vide enim quo pacto ingeniosè insomniorum vim ad certum egressum redigit. Mortua enim iam Rachel, quæ Iosephum peperit; *Nunquid ego*, inquit, *& mater tua adorabimus te?* Fecit autem id, vt modò dixi, vt iuuenilis mentis fastum infringeret, & concitatam iam in ipsum fratrum inuidiã sopiret. Nihilominus tamen exspectat etiam ipse rem ita euenturã. Audiuit enim nequaquam languidè, sed nec oblinosos reddit sermones, tametsi rei vanitatẽ incusaret. *Seruauit enim ipsos*, inquit, confisus nimirum celeriter id perficiendum. At verò post insomniorum narrationem *abierunt quidem fratres, vnà cum pastoribus ad pascendum in Sichem.* Deinde paruo pòst elapso tempore mittit pater iuuenem quæsiturum fratres: *Nunquid fratres tui pascunt in Sichem? Veni, mittam te ad eos. Et dixit ei: Ecce ego. Dixit autem ei Israel: Vadens vide, si sani sunt fratres tui, & oues, & renuncia mihi.* Promptissimè igitur se iturum promittit, ac quidem proficiscitur, discessitque è valle Chebron. Cumque percurrisset totam solitudinem, obuius quidam eum rogauit, quã ob causam, vnde,

Manipulus signum temporis.

Gen. 37. 9.

Gen. 37. 11.
Vulg. Pater rem tacitus considerabat.

Gen. 37. 16. quò, & ad quos iret. *Qui statim respondit, Fratres meos quæro, Indica mihi vbi pascunt. Dixit autem ei homo: Recesserunt hinc: audiui enim eos dicentes, Eamus in Dothaim.* Quò cùm peruenisset, inopinatò circumuētus est. Opportunè enim inuidia, quod olim cogitarat, effecit. Interficere igitur in vniuersum cupiebant filij ancillarum, Ballæ inquam & Zelphæ, Dixerunt enim: *Ecce somniator ille venit.* Gen. 37. 26. *Nunc ergo accedite, occidamus eum, & proijciamus eum in vnam cisternarum, & dicemus: Bestia mala deuorauit eum; & videbimus quid sint somnia eius. Audiens verò Ruben, abstulit eum de manibus eorum, dicens: Non percutiamus* Gen. 37. 22. *eum in animam. Dixit autem eis Ruben: Ne effundatis sanguinem; proijcite eum in vnam cisternarum harum, quæ est in solitudine, manum autem ne intuleritis ei: vt eriperet eum de manibus eorum, & redderet eum patri suo.* Exuentes itaque Ioseph veste varia, demiserunt in cisternam, non mortuum, sed vt moriturum non multo pòst. Postquam autem Ismaëlitæ quidam mercatores aromatum in Ægyptum proficiscerentur, suadēte Iuda (apertè enim clamabat non occidendum esse fratrem) vendiderunt eum emptoribus pretio viginti aureorum, ablatusque est in Ægyptum Ioseph. Ruben verò ignarus huius rei, accessit ad cisternam. Cùm autem fratrem non offenderet, mortuum credens, rupit vestimēta sua, calumniatur fratres de Iosepho, dicens: *Puer non est in cisterna; ego* Gen. 37. 30. *autem quò ibò adhuc?* ac si diceret: Quo pacto reuertar ad patrem, aut quo pacto omnino is nos admittet, absque eius dilecto filio? Quid autem dicemus ei puerum repetenti? Ipsi verò vestem variam sanguine caprino pollluentes obtulerunt patri fraudulēter ac dolosè, ebrios sermones commenti. Hanc enim inuenimus, aiunt; *Nosce, si tunica filij tui* Gen. 37. 32. *est, an non?* Plorat autem pater, inuidiæque filiorum & impiorum consiliorum inscius clamauit dicens: *Fera mala deuorauit Ioseph;* Gen. 37. 33. mœstitiamque ob filij sui calamitatem adeò grauem concepit, vt nulla ratione sopiri aut mitigari posset. *Neque enim volebat*, inGen. 37. 35. quit, *admittere consolationem dicens: Quia descendam ad filium meum lugens in infernum.* Perducto itaque ad finem historiæ textu, mens rursus ad interiorem indagationem se conferet: ac veluti vmbris quibusdam sensualiter factis, viuum veritatis colorem inducens, quoad eius fieri poterit, præstantissimam spiritualis contemplationis pulchritudinem ob oculos ponet. Peperit itaque Iosephum iunior Rachel pulcra aspectu, & splendidis oculorum radijs gratiam spirans: Lia verò non item. Scriptū est enim,

ποῖ τε καὶ ἐπὶ τίνας ἵεται. ὁ δὲ πρὸς ταῦτα εὐθύς· » τοὺς ἀδελφούς μου ζητῶ. ἀπάγγειλόν μοι ποῦ » βόσκουσιν. εἶπε δὲ αὐτῷ, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος. ἀπήρ- » κασιν ἐντεῦθεν. ἤκουσα γὰρ αὐτῶν λεγόντων » πορευθῶμεν εἰς Δοθαΐμ. οὗ καὶ ἀφιγμένος, » ἀδοκήτως ἐπεβουλεύετο. ἐπὶ καιροῦ γὰρ ὥσπερ ὁ φθόνος τὸ πάλαι δοκοῦν εἰργάζετο. διαχρήσασθαι μὲν οὖν εἰς ἅπαν ἐπεθύμουν αὐτὸν οἱ ἀπὸ Βάλλας τε καὶ Ζελφᾶς τῶν θεραπαινῶν· ἔφα- » σκον γάρ· ἰδοὺ ὁ ἐνυπνιαστὴς ἐκεῖνος ἔρχεται νῦν » οὖν δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ ῥίψωμεν αὐτὸν » εἰς ἕνα τῶν λάκκων. καὶ ἐροῦμεν, θηρίον πονηρὸν κα- » τέφαγεν αὐτόν· καὶ ὀψόμεθα τί ἔσται τὰ ἐνύπνια » αὐτοῦ. ἀκούσας δὲ Ῥουβεὶμ ἐξείλετο αὐτὸν ἐκ τῶν » χειρῶν αὐτῶν λέγων, οὐ πατάξομεν αὐτὸν εἰς » ψυχήν. εἶπε δὲ αὐτοῖς Ῥουβείμ. μὴ ἐκχέητε αἷ- » μα, ἐμβάλλετε αὐτὸν εἰς ἕνα τῶν λάκκων τούτων » τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, χεῖρα δὲ μὴ ἐπενέγκητε αὐτῷ. » εἶπε δὲ οὕτως, ὅπως ἐξέληται αὐτὸν ἐκ τῶν χει- » ρῶν αὐτῶν, καὶ ἀποδῷ αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ. τὸν » χιτῶνα δὴ οὖν ἀφελόμενοι τὸν ποικίλον, καθιέασιν εἰς λάκκον οὐ τεθνεῶτα τὸν Ἰωσήφ. πλὴν ὡς τεθνηξόμενον καὶ οὐκ εἰς μακράν. ἐπειδὴ δὲ Ἰσμαηλῖταί τινες, ἀρωμάτων ἔμποροι πρὸς τὴν Αἰγυπτίων ἠπείγοντο, συμβουλεύοντος Ἰούδα. μὴ γὰρ δὴ χρῆναι διελλύναι τὸν ἀδελφὸν ἀνεκεκράγει σαφῶς. ἀπημπολήκασι τὸ μειράκιον καταθεμένοις ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ἐκπρίασθαι βουληθεῖσιν, εἴκοσι χρυσοῦς. καὶ ἀπεκομίσθη μὲν εἰς Αἴγυπτον Ἰωσήφ. Ῥουβεὶμ δὲ πάλιν τὸ γεγονὸς οὐκ εἰδὼς, ἀφίκετο μὲν ἐπὶ τὸν λάκκον. ἐπειδὴ δὲ τὸ παιδάριον οὐ τεθέαται κεκινδυνευκέναι νομίσας. περιρρήγνυσι μὲν τὸ ἱμάτιον, ἐπίκλημα δὲ τοῖς ἄλλοις ἐποιεῖτο τὸν Ἰωσὴφ οὕτω λέγων· τὸ παιδάριον οὐκ ἔστιν· ἐγὼ δὲ ποῦ πορεύ- » σομαι ἔτι; μονονουχὶ γάρ φησι, πῶς ἂν ὑποστρέ- » ψαιμι πρὸς τὸν πατέρα; ἢ πῶς ἂν ὅλως προσδέξαιτο τὸν ἠγαπημένον οὐκ ἔχοντας; τί δὲ δὴ καὶ ἐροῦμεν ἀπαιτοῦντι τῷ πατρὶ τὸ παιδάριον; οἱ δὲ τὸν χιτῶνα τὸν ποικίλον αἰγὸς αἵματι καταδεύσαντες, προσεκόμιζον τῷ πατρὶ δόλῳ καὶ ἀπάτῃ μεθύοντας συνθέντες λόγους. τοῦτον γὰρ εὑρομέν φασιν. ἐπίγνωθι εἰ χιτὼν τοῦ υἱοῦ σου ἐστὶν ἢ » οὔ; κατοιμώζει δὲ ὁ πατὴρ καὶ τάχα που τὸ τῶν υἱῶν βασκανίας, καὶ ἀνοσίων σκεμμάτων καταγνοὺς ἀνεκέκραγε λέγων· θηρίον πονηρὸν κατέφαγε τὸν Ἰωσήφ. δυσβάστακτόν τε καὶ ἀνυπόστατον παντε- » λῶς, καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ παιδὸς συμφορᾷ τὴν δυσ- » θυμίαν ἐδέχετο. οὐ γὰρ ἤθελέ, φησι, παρακληθῆναι λέγων, ὅτι καταβήσομαι πρὸς τὸν υἱόν μου » πενθῶν εἰς ᾅδου. ἐκβεβηκότος δὴ οὖν εἰς πέ- » ρας τοῦ τῆς ἱστορίας λόγου, μετοιχήσεται πάλιν ὁ νοῦς τὴν ἐσωτάτω πρὸς ἔρευναν. καὶ οἷά τισι σκιαῖς τοῖς αἰσθητῶς γεγονόσιν ἐπιχρωματίζων τὴν ἀλήθειαν, διαπρεπὲς ὡς ἔνι τὸ τῆς θεωρίας ἀπεργάσεται κάλλος. τίκτει τοίνυν τὸν Ἰωσὴφ ἡ νεωτέρα Ῥαχὴλ, ἡ καλὴ τῷ εἴδει, καὶ λαμπραῖς ὀμμάτων βολαῖς ἀποστίλβουσα τὸ ἐπίχαρι· καί τοι τῆς Λείας οὐχ ὧδε ἐχούσης. πόθεν; γέγραπται γὰρ, ὅτι

ὅτι οἱ μὲν ὀφθαλμοὶ Λείας ἀσθενεῖς· Ῥαχὴλ δὲ ἦν καλὴ τῷ εἴδει καὶ ὡραία τῇ ὄψει σφόδρα. ἀλλὰ Λείαν μὲν ἐλέγομεν τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, τουτέστι τὴν συναγωγήν· τὰς ἐπὶ τούτῳ πίστεις συλλέγοντες ἀπό τε τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς τοῦ ὀνόματος ἑρμηνείας. ἀκαλλὴς γὰρ ὄντως καὶ πολὺ νοσοῦσα τὸ ἄρρωστον, ἡ ἔσω τε καὶ εἰς νοῦν ὅρασις τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς. ὀφθαλμοὶ γὰρ αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσι, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. οὐ γὰρ ἐγνώκασι τὰ Μωσέως, οὔτε μὴν γεγόνασιν οἷοί τε καταθρεῖν τὰ ἐν αὐτῷ μυστήρια, δι' ὧν πολυτρόπως ὁ Ἐμμανουὴλ καταγράφεται. ἑρμηνεύεται δὲ Λεία κοπιῶσα, καθὰ καὶ ἐν ἑτέροις εἰρήκαμεν. κεκοπίακε γὰρ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ βαρὺ καὶ δύσοιστον ἄχθος τὸν διὰ Μωσέως ἔχουσα νόμον. τοιγάρτοι καὶ ὁ Χριστὸς ὡς κοπιῶντας αὐτοὺς καὶ κατηχθισμένους, εἰς τὴν διὰ πίστεως ἄνεσιν ἐκάλει λέγων, δεῦτε πάντες πρός με οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἀλλὰ Λεία μὲν ἐν τούτοις. καθαροὶ δὲ ἄγαν οἱ τῆς Ῥαχὴλ ὀφθαλμοί. τεθέαται γὰρ ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία τὴν δόξαν Χριστοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα. κέκληται δὲ πρὸς οἰκείωσιν τοῦ νοητοῦ νυμφίου, τουτέστι Χριστοῦ, μετὰ τὴν πρώτην. αὕτη γὰρ ἡ νεωτάτη ῥυτίδα μὴ ἔχουσα, καί τοι παλαιωθείσης τῆς πρώτης, καὶ ἐπεί τοι γεγήρακεν, ἐγγὺς γενομένης ἀφανισμοῦ. ἑρμηνεύεται δὲ καὶ θεοῦ ποίμνιον ἡ Ῥαχήλ. ποίμνιον γὰρ τοῦ σωτῆρος ἡ ἐκκλησία. ὃς Ἰουδαίοις μὲν ἔφασκε δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. καὶ εἶπα, οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς. τὸ ἀποθνῆσκον ἀποθνησκέτω, καὶ τὸ ἐκλεῖπον ἐκλειπέτω· καὶ τὰ κατάλοιπα κατεσθιέτω ἕκαστος τὰς σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ. ἡμῶν δὲ δὴ πέρι, τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι. κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. ἔστι μὲν οὖν ποιμὴν ἀγαθὸς, καὶ ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. κεχρημάτικε δὲ καὶ πρόβατον ἐπεί τοι γέγονε καθ' ἡμᾶς. καὶ γοῦν ὁ σοφὸς Ἰωάννης τοῖς Ἰουδαίων δήμοις αὐτὸν παρέδειξε λέγων· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. μυρίοι μὲν γὰρ ἐσφάττοντο κατὰ τὸν τοῦ νόμου τύπον, ἀλλ' οὐδεὶς ἀπήλειψε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. ἀνῄρηκε δὲ τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ὁ ἀμνὸς ὁ ἄμωμος ὁ ἀληθινὸς, τὸ ἄμωμον ἱερεῖον. οὐκοῦν καὶ ὡς πρόβατον λελόγισται μεθ' ἡμῶν. καλοῖτο δ' ἂν διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἐκκλησίας υἱὸς ὡς πρωτότοκος ἐν ἀδελφοῖς. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ Ἰωσὴφ ἑρμηνεύεται προσθήκη καὶ αὔξησις θεοῦ. ἀεὶ γὰρ εἰς αὔξησιν τῶν τῆς ἐκκλησίας τέκνων ἡ ἁγία πληθὺς ἐπιδίδοται. τοιγάρτοι καὶ εἴρηται πρὸς αὐτήν· ἆρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμούς σου Σιών, καὶ ἴδε πάντας. ἰδοὺ συνήχθησαν καὶ ἤλθοσαν πρὸς σέ. καὶ πάλιν, ἰδοὺ οὗτοι πόρρωθεν ἔρχονται. οὗτοι ἀπὸ βορρᾶ, καὶ οὗτοι ἀπὸ θαλάσσης. ἄλλοι δὲ ἐκ τῆς

quòd *oculi Liæ infirmi. Rachel autem erat pulchra aspectu & formosa facie valde.* Atqui Liam diximus esse Iudæorũ matrem, hoc est Synagogam; probationem huius rei sumentes ab oculis, & à nominis interpretatione. Deformis enim reuera, multaque infirmitate laborat interior, atque ad mentem pertinens Iudæorum Synagogæ aspectus? *Oculos enim habent, & non vident,* iuxta Prophetæ vocẽ. Neque enim cognouerunt ea quæ à Moyse scripta sunt, neque pares fuerunt considerandis mysterijs, quæ in ipsis continẽtur, per quæ multifariã Emmanuel describitur. Interpretatur autẽ Lia, *laborans,* quemadmodũ etiam alijs in locis diximus. Laborauit enim Iudæorũ Synagoga graui atque intolerabili onere, legem per Moysen sustinens. Idcirco etiã CHRISTVS vt laborantes eos & onustos ad libertatem per fidem vocauit dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos,* Sed huiusmodi quidem est Lia: puri autem sunt admodũ oculi Rachel. Vidit enim Ecclesia ex Gentibus gloriam CHRISTI, & in ipso Patrem: vocata autem est ad familiaritatẽ spiritualis sponsi, hoc est, CHRISTI, post primam. Ipsa enim nouissima est, rugam nõ habens, antiquata prima, ac postquam consenuit propè facto eius interitu. Interpretatur autem etiam *Dei ouile, Rachel.* Ouile enim Saluatoris est Ecclesia: qui Iudæis quidem dixit per quendam sanctorum Prophetarũ, *Et dixi: Nõ pascam vos. Quod moritur, moriatur, & quod deficit, deficiat, & reliquiæ: deuoret vnusquisque carnes proximi sui.* De nobis verò: *Oues meæ vocẽ meam audiunt, & sequuntur me, & ego do ipsis vitam æternam.* Est igitur pastor bonus, & in omnibus ipse primas obtinens. Vocatus autem est etiam ouis, postquam factus est homo. Idcirco sapiẽs Ioannes Iudæorum populis ipsum ostendit, dicens: *Ecce Agnus Dei tollens peccata mundi.* Innumeri enim mactati sunt, iuxta legis formam, sed nullus deleuit peccata mundi. Impossibile enim est sanguinem taurorum & hircorum tollere peccata. Abstulit autem peccata mundi Agnus immaculatus verus, immaculatum sacrificium. Ideo etiam vt ouis reputatus est nobiscum. Vocetur autem idcirco Ecclesiæ filius, vt primogenitus in fratribus. Sciendum verò quòd & Ioseph interpretatur *adiectio* & *incrementum Dei.* Semper enim augetur & crescit sancta filiorum Ecclesiæ multitudo. Quocirca etiam dictum est ad eam: *Tolle in circuitu oculos tuos Sion, & vide. Ecce congregati sunt, & venerunt ad te.* Et rursum: *Ecce hi de longè veniunt, hi ab Aquilone, & hi à mari: alij verò* † *è terra*

Gen. 29. 17.

Lia deformis, Synagoga Iudæorum typus.

Psal. 113. 5.
Ierem. 5. 21

Matt. 11. 28

Rachel formosa typus Ecclesiæ ex Gentibus.

Rachel, quid.

Ecclesia ouile CHRISTI.

Zach. 11. 9.

Ioan. 10. 27.

CHRISTVS ouis dictus.

Ioan. 1. 29.

Ioseph. adiectio Dei.

Isaia 49. 18. & 60. 4.

Isaia 49. 12.
† Vulgata: de terra Australi.

Act. Apost. 2. & 4. & 6.

Persarum. Scriptum est autem etiam in Actibus Apostolorum, alibi quidem, quòd adiecit quidem Dominus saluatos quotidie in idem; alibi verò: Aucti verò sunt potiùs credentes Domino, multitudines virorum & mulierum. Idcircò, vt paulo antè dixi, meritò censeatur spiritualis Ioseph, hoc est qui in CHRISTO, adiectio siue incrementum Dei. Neque verò à scopo aberrauerimus, si credentes in ipsum, atque ipsummet ita appellemus. Ipse enim est caput: corpus autem & membra ex parte nos. Atque ipse quidem vitis: inhæremus autem ipsi nos instar palmitum, vnitate secundùm spiritum per sanctificationẽ colligati. Cæterùm *erat*, inquit, *Ioseph septemdecim annorum*. Et quòd quidem iuuenis admodum, declarat per hoc, vt arbitror, nobis sacra Scriptura. Nouissimum autẽ omniũ etiam ipsum Emmanuelem esse dicimus, temporis quidem antiquitatem iis qui ante ipsum nati sunt, adscribentes, vt Moysi & Prophetis: examinantes verò scriptorum vim, aliud quid etiam his significari existimabimus. Describit enim nobis fortasse Incarnationis altum mysterium, etiam annorũ numerus. Id modo aliquo planum facere, quantum licet, conabimur, vt etiam in alijs diximus locis, quantum commemini. Solet S. Scriptura numeros retro descendentes, post eos iam expletos & decursos, perfectionis constituere veluti symbola. Verbi gratia: Denarium si quis remetiatur, & percurrere velit, iterũ ab vno inchoabit, velut ad finẽ vsque ipsum deducturus. In septenario itẽ similiter. Auspicatus enim ab vnitate deinceps ad septenarium peruenit; ad finem vsque emensus, qui est septem dierum numerus, redit deinde ad primum. Sacræ litteræ itaque huiusmodi numeros perfectionis signa faciũt. Igitur in talentorũ distributione ad sortem hereditariam venientem sedulitatis erga Deum, decem accepisse talenta ait, & retrò vrbes decem ei datas, quòd ad nominis splendorẽ perfectioni omni & vbiq; pręmia adaptẽtur. Per hæc ostẽdens distributor horum, hoc est, Christus sterilẽ septem peperisse, vt ait Sanctorũ quispiam; *septem* ponẽs pro *multis*. Et quæcumq; obueniũt, ad perfectũ reuocari queant numerum, sic dicta remetiendo. Cùm itaq; de Ioseph dicatur, annorũ fuisse septemdecim, constituere videatur ac referre, Emmanuelem in vno CHRISTO ac Filio, è duobus perfectum, diuinitate & humanitate. Non enim recipimus, quod quidam asserunt, diuinum illud Dei templũ anima caruisse rationali, quod è sancta Virgine Deus Verbum protulit. Sed

1. Cor. 12. 12. Ephes. 5. 30.

Ioseph septemdecim annorum quid significet.

Numeri in sacris litteris mysterÿs sæpe pleni.

Denarius & septenarius numeri sunt perfectionis.

Luca 19. 12. & 17.

Matth. 25. 20.

1. Reg. 2. 3. in Anna orat. Donec sterilis peperit plurimos.

Περσῶν. γέγραπται δὲ καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων· ποτὲ μὲν, ὅτι ὁ μὲν κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους καθ' ἡμέραν ἐπὶ τὸ αὐτό. ποτὲ δὴ αὖ· μᾶλλον δὲ προσετίθεντο πιστεύοντες τῷ κυρίῳ πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. ταύτῃ τοι καθάπερ ἤδη προεῖπον, νοοῖτ' ἂν εἰκότως ὁ νοητὸς Ἰωσὴφ, τουτέστιν ὁ ἐν Χριστῷ προσθήκη θεοῦ. ἴοι δ' ἂν ἡμῖν ὁ λόγος οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας ὡσανεὶ καὶ αὐτὸν οἰκονομικῶς ὀνομάζων. ἔστι γὰρ αὐτὸς μὲν ἡ κεφαλή· σῶμα δὲ καὶ μέλη ἐκ μέρους, ἡμεῖς. καὶ αὐτὸς μὲν ἡ ἄμπελος· ἐμπεφύκαμεν δὲ κλημάτων δίκην ἡμεῖς, ἑνώσει τῇ κατὰ πνεῦμα δι' ἁγιασμοῦ συνδούμενοι. ἀλλ' ἦν, φησὶ, Ἰωσὴφ δέκα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν. καὶ ὅτι μὲν νέος κομιδῇ, παραδείξειεν ἂν οἶμαί που, καὶ διὰ τούτων ἡμῖν ἡ γραφή. νεώτατον δὲ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸν εἶναί φαμεν τὸν Ἐμμανουὴλ, τὸ ἐν χρόνῳ πρεσβύτερον τοῖς πρὸ αὐτοῦ γεγονόσιν ἀνάπτοντες, οἷον Μωσῇ καὶ προφήταις· ἐκβασανίζοντες δὲ τῶν γεγραμμένων τὴν δύναμιν, οἰησόμεθά τι καὶ ἕτερον διὰ τούτου κατασημαίνεσθαι. καταγράψει γάρ πως ἡμῖν καὶ αὐτὸ τάχα που τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ βαθὺ μυστήριον, καὶ ὁ τῶν ἐτῶν ἀριθμός. καὶ τίνα δὴ τρόπον διατρανοῦν ὡς ἔνι πειράσομαι· ὡς γὰρ ἔφην ἤδη καὶ ἐν ἑτέροις. μεμνήσομαι γάρ. ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ τοὺς ἀνόπιν ἰόντας τῶν ἀριθμῶν μετὰ τὴν αὐτοῖς πεπερασμένην ἐκπλήρωσιν, πλειότητος ποιεῖσθαι σύμβολα. οἷον τί φημι. τὸν δέκα εἴπερ τις ἀναμετρήσαιτο καὶ ὑπερτρέχειν ἕλοιτο, πάλιν ἐκ μονάδος ἄρξεται καθάπερ εἰς τέλος καταίρων αὐτόν. ὁμοίως ἐπὶ τῆς ἑβδομάδος. ἀρξάμενος γὰρ ἐκ πρώτης ἄνεισι μὲν ἐφεξῆς ἐπὶ τὴν ἑβδόμην. εἶτα κατακλείσας εἰς τέλος τὸν τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸν, ἐπανήξει πάλιν ἐπὶ τὴν πρώτην. πλειότητος οὖν ἄρα ταύτῃ τοι ποιεῖται σημεῖα τοὺς ὧδε ἔχοντας τῶν ἀριθμῶν ὁ ἱερὸς ἡμῖν λόγος. καὶ γοῦν τῇ τῶν ταλάντων διανομῇ, τὸν εἰς λῆξιν ἥκοντα φιλεργίας τῆς κατὰ θεὸν, δέκα φησὶ εἰληφέναι τάλαντα, καὶ μὴν καὶ ἐπάνω τεθεῖσθαι πόλεων δέκα, ὅτι τῶν εὐδοκιμήσεων πλειότητι πάντῃ τε καὶ πάντως ἰσομοιρήσει τὰ γέρα. διὰ τούτου καταδεικνὺς ὁ τούτων διανομεὺς, τουτέστι Χριστός. στεῖραν δέ γε τεκεῖν ἑπτὰ, τῶν ἁγίων τίς ἔφη. τὸ ἑπτά που τεθεὶς ἀντὶ τοῦ πολλά. καὶ ὅσα τυχεῖν εἰς τέλειον ἀριθμὸν καταλογισθείη ἂν ὑπό του τῶν † ἀμετρεῖν ἠρημένων. ὅταν τοίνυν λέγηται περὶ τοῦ Ἰωσὴφ, ὅτι ἦν ἐτῶν δέκα καὶ ἑπτὰ, συντεθεῖσθαι δηλώσομεν τὸν Ἐμμανουὴλ εἰς ἕνα Χριστὸν καὶ υἱὸν ἐκ δυοῖν τελείοιν, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος. οὐ γάρ τοι παραδεξόμεθα τὸ τισὶ δοκοῦν, οἰομένοις ὅτι ψυχῆς λογικῆς ὁ θεῖος ἐκεῖνος κεκένωται ναὸς, ὃν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου πεφόρηκεν ὁ θεὸς λόγος. ἀλλ'

† ἴσως ἀναμετρεῖν

ὥσπερ

ὥσπερ ἦν τέλειος ἐν θεότητι, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι, πλὴν εἰς ἕνα συγκείμενος, ἀπορρήτως τε καὶ ὑπὲρ νοῦν. οὐκοῦν σημαίνει μὲν τὸ τέλειον ἐν θεότητι, καὶ ὑπαινίττεταί πως ἡμῖν ὁ δέκα ἀριθμός. † τὸ δὲ οὕτως ἔχον, ἐν ἀνθρωπότητι πάλιν ἐπεμφήνειεν ἂν ὁ ἑπτὰ, μειονεκτούμενος μὲν ὡς ἐν τριάδι τοῦ δέκα, ἐπενηνεγμένος δὲ αὐτῷ καὶ οἱονεὶ προσκείμενος. μετὰ γάρ τοι τὸν δέκα ἀριθμὸν συμβέβηκεν ὁ ἑπτά. ἐν ὑπεροχῇ δὲ τριάδος τουτέστι θεότητος, ὁ ἐκ πατρὸς θεὸς λόγος· ἐν ὑφιζήσει δὲ τὸ ἀνθρώπινον. καὶ θεοῦ δόξης ἐν μείοσι. καὶ ὁ μὲν θεὸς λόγος νοεῖται προών, προσγέγονε δὲ αὐτῷ τὸ ἀνθρώπινον. οὐκοῦν ἀναγκαίως προτέτακται μὲν ὁ δέκα ἀριθμὸς, ἐπήνεκται γε μὴν ὁ ἑπτά. Ἰωσὴφ γάρ, φησι, δέκα καὶ ἑπτὰ ἦν ἐτῶν. ἄθρει δή μοι πρὸς τούτῳ τὸ πρόσκαιρόν τε καὶ ἄναρχον ὡς ἔν γε δὴ χρόνῳ φημὶ τοῦ Ἐμμανουήλ. γέγονε μὲν γὰρ ἐτῶν ἀπαρίθμησις ὡς ἐν εἰκόνι τῷ Ἰωσήφ. ἀλλ' ἐπενήνεκται τὸ ἦν. κέκληται μὲν γὰρ εἰς γένεσιν τὴν καθ' ἡμᾶς νοουμένην, καὶ εἰς ἐτῶν ἀριθμὸν διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καί τοι θεὸς ὢν ὁ λόγος. ἀλλ' ἕπεται πάντως τὸ ἦν αὐτῷ. νοεῖται γὰρ καὶ ἔστιν ἀληθῶς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ συναΐδιος, καὶ ὡς ὁ θεσπέσιός φησιν Ἰωάννης, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὐκοῦν ἐρῶ εἰσαῦθις· δέκα μὲν καὶ ἑπτὰ ἐτῶν ἦν Ἰωσὴφ ὁ θεσπέσιος, τὰς δὲ τοῦ πατρὸς ἀγέλας συνεποίμαινε τοῖς ἀδελφοῖς, τοῖς ἀπὸ Ζελφᾶς φημι καὶ Βάλλας, τουτέστι τοῖς ἐκ θεραπαινῶν. γεγονὼς γὰρ ἄνθρωπος ὁ ἐκ θεοῦ λόγος, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἄνω τε καὶ κάτω περιῆλθε χώραν, συναγείρων ὥσπερ εἰς ἀγάπησιν τὴν πρὸς θεὸν καὶ πατέρα, ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ. ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων. † ἐποίμαινε τοίνυν τοῖς εἰς δουλείαν γεγεννημένοις ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ τοῖς οἱονεί πως ἐκ δύο παιδισκῶν, νόθην καὶ οὐκ ἐλευθέραν λαχοῦσι τὴν γένεσιν. μετὰ γάρ τοι τὴν τοῦ Ἱεροβοὰμ βασιλείαν, ἀπήρκασι μὲν τῆς Ἱερουσαλὴμ αἱ δέκα φυλαὶ, κατῴχοντο δὲ καὶ κατῳκήκασιν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, παραφέροντος εἰς τοῦτο τοῦ Ἱεροβοάμ. πεπλάνηνται δὲ καὶ προσκεκυνήκασι ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς ἐκεῖ. ὅθεν καὶ διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ, ὡς δύο γυναῖκας ἐκπεπορνευμένας καθῃτιᾶτο θεὸς οὕτω λέγων· υἱὲ ἀνθρώπου, δύο γυναῖκες ἦσαν θυγατέρες μητρὸς μιᾶς, καὶ ἐξεπόρνευσαν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἔπεσον οἱ μαστοὶ αὐτῶν. ἐκεῖ διεπαρθενεύθησαν. τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν, Ὀόλλα ἡ πρεσβυτέρα, καὶ Ὀολίβα ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς. καὶ ἐγένοντό μοι, καὶ ἔτεκον υἱοὺς καὶ θυγατέρας. καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, Σαμάρεια ἡ Ὀόλλα· καὶ Ἱερουσαλὴμ ἡ Ὀολίβα. συνεποίμαινε τοίνυν καθ' ἡμᾶς γεγονὼς ὁ υἱὸς † τοῖς ἐκ δουλείας ἅμα καὶ ἐκ

† ἴσως τάδε.

† ἴσως συνεποίμαινε

† ἴσως τοῦ θεοῦ καὶ λόγος.

vt in Deitate perfectus erat, sic & in humana fuit natura, vnus tamen existens, ineffabili intellectumque superante modo. Designat itaque & inuolute nobis significat perfectionem in deitate, denarius numerus. Quod cùm ita sit, septenarius vicissim humanitatẽ nobis exhibeat, qui minor est denario qui in Trinitate est, & huic inclusus & velut subiectus. Post denariũ enim septenarius accidit. In exuperantia verò & sublimitate Trinitatis, hoc est Deitatis, qui ex Patre Deus Verbum: in submissione verò est humana conditio & Dei gloriâ minor. Et Deus quidem Verbum intelligitur præexistere, humana verò in illo natura subsecuta est. Quamobrem præcedit necessariò denarius numerus; sequitur septenarius. *Ioseph* itaque *decem & septem annorum erat.* Considera mihi adhæc temporarium, & principio carens, vt qui in tempore fuit, ipsius Emmanuelis. Fuit enim annorũ enumeratio, vt in imagine seu figura, in Iosepho. At additum est *Erat.* vocatus est enim ad generationem secundùm nos intellectam, & ad numerum annorum humanitatis causa, etsi esset Deus Verbum. sed τὸ *Erat* omninò illi conuenit. Intelligitur enim, estque reuera Deo & Patri coæternus: vtque diuinus ait Ioannes: *In principio erat Verbũ, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Dicam igitur denuo: Ioseph itaque septemdecim annorum patris sui greges pauit cum aliis fratribus Zelphæ & Ballæ, hoc est ancillarum filijs. Verbum enim Dei caro factum Iudæorum regionẽ sursum deorsum peragrauit, recolligens quodammodo ad amorẽ erga Deum ac Patrem oues perditas domus Israël. Nam vt beatus Paulus scribit, *Deus erat in* CHRISTO *mundum sibi ipsi conciliians.* Pauit itaque Emmanuel vnà cum iis qui in seruitutem nati erãt, quique ex duabus ancillis spurium minimeque liberum ortum nacti erant. Nam post regnum Ieroboam, discesserunt ab Ierusalem decem tribus; abierunt autem & habitauerunt in Samaria, transferente eò Ieroboam. Errarunt enim, adoraruntque illic vitulos aureos. Vnde & per vocem Ezechiel veluti duas mulieres fornicarias increpat Deus ita dicens: *Fili hominis: Duæ mulieres erant filiæ matris vnius, & fornicatæ sunt in Aegypto; in iuuentute sua fornicatæ sunt, illic ceciderunt vbera earum, & illic deuirginatæ sunt, & nomina earum Oolla † senior, & Ooliba iunior soror eius, & factæ sunt mihi, & pepererunt filios & filias, & nomina earum Samaria Oolla, & Ierusalem Ooliba.* Pauit itaque greges homo factus Filius, vnà cum iis qui ex seruitute & forni-

Ioan. 1. 1.

Ioan. 1.

2. Cor. 5. 19.

3. Reg. 12. 28. & 32.

Ezec. 23. 2.

† Vulgata: maior & minor.

fornicatione geniti sunt. Duces enim sunt adhuc Israëlitarũ, legales præfecti, docente alioqui iam atque instruente CHRISTO eos qui ad ipsum accedunt, & ad veritatis viam deducente, quæ quidem via ipsemet est. Idcirco etiam dixit: *Ego sum via.* Ceterùm Scribæ & Pharisæi legis peritiæ laude celebres, pauerunt in tribulos, in spinas, in errorem, in doctrinas & præcepta hominum: hic verò in bonam pasturam & veluti in herbam floridissimam, Euangelicæ nimirum disciplinæ pulcherrimam admirabilemque cognitionem. Atque illi quidem erant pastores pigri ac vecordes, ac præterea acceptores munerum, summeq; attenti ad quæstum faciendum, *comedentes lac, molli lana induti, & pingue mactantes*, iuxta Prophetę vocem: mercenarij & fastuosi, nullumque planè pro ouibus laborem subeuntes: hic autem *erat pastor bonus, animam ponens pro ouibus.* Ceterùm quemadmodum filij Zelphæ & Ballæ opprobrium malum excogitarunt aduersus Ioseph, ita etiam impiorum Pharisæorum perditissima multitudo, Emmanuelis gloriam calumniari veriti non sunt, *Samaritanum ac vini potorem, dæmonium habentem, & ope Beelzebub adiutum* malos spiritus ex infirmis corporibus eijcientem impiè vocantes. Idcirco per vocem Prophetæ aduersus Iudæorum maledicentiã, exclamauit dicens ipsemet Emmanuel: *Væ ipsis, quoniam recesserunt à me.* †*Miseri sunt, quoniam impiè egerunt in me. Ego redemi eos: ipsi autem locuti sunt contra me mendacia.* Et rursum: *Cadent in gladio principes eorum, propter imperitiam linguæ eorum.* Impiè igitur locutus est aduersus CHRISTVM, audax atque impudens Pharisæorũ cœtus, Atque hoc, vt arbitror, est, fratres obtendere opprobrium malum aduersus Ioseph. Porrò dilectus erat, inquit, à patre, quia filius senectutis erat ipsi. Fuerunt enim etiam alij pastores probi ac boni ante Saluatoris nostri in mundum per carnem aduentum; atque inter alios diuinus Moyses, quique deinceps rationales greges pauerunt. Cæterùm præcipuo quodam amore prosequutus est Filium Pater, etiamsi nouissimus fuerit post alios, & in vltimis seculi temporibus. Conueniet itaque Iacob filium habere senectutis Ioseph. Deus autem nunquam senescit & principio caret, neque incrementa accipit, & semper est omnibus partibus perfectissimus. Quocirca ne sermo à recto aberret, dicimus Emmanuelem quodammodo filium senectutis Patri extitisse, eò quòd in vltimis seculi temporibus apparuerit, præsenti nimirũ, &

Ezech. 34. 3. *Hier 46. 21.* *Ioan. 11. 14.* *Iudæorum aduersus CHRISTVM conuitia.* *Ioan. 8 48.* *Matt 11. 19.* *Matt. 12. 27* *Osea 7. 13.* † *Vulgata:* Vastabuntur, quia præuaricati sunt in me. *Ibid. 16.* *CHRISTVS quo pacto filius senectutis Patri sit.*

πορνείας γεγεννημένοις. καθηγοῦνται γὰρ ἔτι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ οἱ κατὰ νόμον προεστηκότες, καί τοι διδάσκοντος ἤδη καὶ μυσταγωγοῦντος Χριστοῦ τοὺς προσιόντας αὐτῷ, καὶ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀποκομίζοντος τρίβον. αὕτη δὲ ἦν αὐτός. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. ἀλλ᾽ οἱ μὲν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι καὶ τὴν τῆς νομοθεσίας ἔχοντες δόξαν, κατέβοσκον εἰς τριβόλους, εἰς ἀκάνθας, εἰς πλάνησιν, εἰς διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων. ὁ δὲ εἰς νομὴν ἀγαθὴν, καὶ εἰς πόαν ὥσπερ εὐανθεστάτην τῶν εὐαγγελικῶν παιδευμάτων τὴν εὐφυᾶ καὶ ἀξιάγαστον γνῶσιν. καὶ οἱ μὲν ἦσαν ποιμένες ῥάθυμοί τε καὶ ἀναπεπτωκότες, καὶ πρός γε τούτοις, λημμάτων ἡττώμενοι, καὶ φιλοκέρδειαν νοσοῦντες ἐσχάτην· τὸ γάλα κατεσθίοντες, τὰ ἔρια περιβαλλόμενοι, καὶ τὸ παχὺ σφάζοντες κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν· μισθωτοὶ καὶ ἀγέρωχοι, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου, τὸ χρῆναι πονεῖν ὑπὲρ τῶν προβάτων. ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ ἀπὸ Ζελφᾶς τε καὶ Βάλλας, ψόγον πονηρὸν κατήγαγον ἐπὶ τὸν Ἰωσὴφ, οὕτω καὶ τῶν ἀνοσίων Φαρισαίων ἡ δυστροπωτάτη πληθὺς διαβεβλήκασι τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ συκοφαντεῖν ἀπετόλμων τὴν δόξαν αὐτοῦ· σαμαρείτην, καὶ οἰνοπότην, καὶ δαιμονῶντα πρὸς τούτοις, καὶ ταῖς τοῦ Βεελζεβοὺλ ἐνεργείαις ἐπικουρούμενον εἴς γε τὸ δύνασθαι φημὶ τὰ πονηρὰ τῶν ἠρρωστηκότων ἐξελαύνειν πνεύματα, δυσσεβῶς ὀνομάζοντες. τοιγάρτοι καὶ διὰ φωνῆς προφήτου τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀθυροστομίας καταπεκραγε λέγων αὐτὸς ὁ Ἐμμανουήλ· οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἐπεπήδησαν ἀπ᾽ ἐμοῦ. δείλαιοί εἰσιν, ὅτι ἠσέβησαν εἰς ἐμέ. ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς· αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν ψευδῆ κατ᾽ ἐμοῦ. καὶ πάλιν, πεσοῦνται ἐν ῥομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, δι᾽ ἀπαιδευσίαν γλώττης αὐτῶν. πεφλυάρηκε τοίνυν κατὰ Χριστοῦ τῶν Φαρισαίων τὸ σῖφος τὸ θρασύ τε καὶ ἀνελεύθερον. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστι τὸ κατενεγκεῖν τοὺς ἀδελφοὺς ψόγον πονηρὸν κατὰ Ἰωσὴφ. ἀλλ᾽ ἠγαπᾶτο, φησὶ, παρὰ τοῦ πατρὸς, ὅτι υἱὸς γήρως ἦν αὐτῷ. γεγόνασι μὲν γὰρ καὶ ἕτεροι ποιμένες, καλοί τε καὶ ἀγαθοὶ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναδείξεως τῆς ἐν κόσμῳ καὶ μετὰ σαρκὸς· καὶ πρό γε τῶν ἄλλων Μωσῆς ὁ θεσπέσιος, καὶ οἱ καθεξῆς τὰς λογικὰς ἀγέλας διαποιμαίνοντες. πλὴν διαφερόντως ἠγάπησε τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ, καί τοι τελευταῖον ὄντα μετὰ τοὺς ἄλλους, καὶ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος γεγονότα καιροῖς. ἁρμόσει μὲν οὖν τῷ Ἰακὼβ υἱὸν γήρως ἔχειν τὸν Ἰωσήφ. θεὸς δὲ † ἀγήρως, ἄναρχός τε καὶ ἀναυξὴς, καὶ ἀεὶ παντέλειος. ταύτῃ τοι σοφῶς τοῦ πρέποντος θήρας ἀφαμαρτεῖν οὐκ ἐφιέντες τὸν λόγον, γήρως ὥσπερ υἱὸν γεγενῆσθαί φαμεν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὸν Ἐμμανουὴλ, ὡς ἐν χρόνοις γεγονότα τοῖς τελευταίοις τοῦ αἰῶνος, δηλονότι τοῦ ἐνεστῶτος. καὶ

† *Ἴσως ἀγήρ𝛚ς.*

ἐπείτοι

ἐπεί τοι μετ' αὐτὸν ἕτερος οὐδείς. οὐ γὰρ ἐν ἑτέρῳ σώζεσθαι προσδοκῶμεν. ἀρκέσει δή μοι μόνος, ὅτι μηδὲ ἐν ἄλλῳ κεῖσθαί φαμεν τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν καὶ ζωήν. αὐτὸς οὖν ἡμᾶς εἰς αἰῶνας ποιμανεῖ, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν, καὶ ὑπ' αὐτῷ κεισόμεθα τῷ ἀγαπητῷ, πεφηνότι μὲν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, μετὰ σαρκός, προυφεστηκότι δὲ ὡς θεῷ. φαμὲν γὰρ εἶναι τῷ πατρὶ συναΐδιον. οὐκοῦν ἠγαπᾶτο μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς διαφερόντως ὁ Ἰωσήφ. χιτῶνα δὲ αὐτῷ ποικίλον ἐδίδου γέρας ὥσπερ ἐξαίρετον, καὶ τῆς ἐνούσης φιλοστοργίας μήνυσιν ἐναργῆ τὸ χρῆμα τιθείς. ἀλλ' ἦν καὶ τοῦτο τοῖς ἀδελφοῖς βασκανίας ἐρέθισμα, καὶ φθόνου πρόφασις, καθὼς καὶ αὐτὸ τῶν πραγμάτων διδάξει τὸ πέρας. ἐπεμαίνοντο δὲ καὶ οἱ Φαρισαῖοι τῷ ἠγαπημένῳ, τουτέστι Χριστῷ, διά τοι τὸ παρὰ θεοῦ καὶ πατρὸς ποικιλότροπόν τινα καταμφιέσασθαι δόξαν. τεθαύμασται γὰρ κατὰ πολλοὺς οἶμαι τρόπους· τοῦτο μὲν ὡς ζωοποιός· τοῦτο δὲ ὡς φῶς καὶ καταφωτίζειν εἰδὼς τοὺς ἐν σκότῳ, ὡς λεπροὺς καθαρίζων, καὶ νεκροὺς κἂν ἤδη δυσωδοῦντας ῥᾷστα ἐγείρων, ὡς θαλάσσαις ἐπιτιμῶν, καὶ αὐτοῖς ἐπ' ἐξουσίας ἐποχούμενος κύμασι. καὶ γοῦν ἤδη πως Ἰουδαῖοι διηπορηκότες, καὶ τῷ τῆς βασκανίας πυρὶ λοιπὸν ἀπορρήτως καταπτευχόμενοι πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον, τί ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ. αἴνιγμα δὴ οὖν ὁ παμποίκιλος ἡμῖν χιτὼν ἐστὶ τῆς πολυειδοῦς εὐκλείας, ἣν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ περιθεῖναι λέγεται τῷ υἱῷ καθ' ἡμᾶς γενομένῳ διὰ τὸ ἀνθρώπινον. ἐπεί τοι γε ἧκον εἰς ἰδίαν φύσιν, αὐτός ἐστιν ὁ τῆς δόξης κύριος· κἂν εἰ λέγοι τυχὸν οἰκονομικῶς διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν, πάτερ, δόξασόν σου τὸν υἱόν. παρεθήγοντο δὴ οὖν εἰς λύπας οἱ ἐκ θεραπαινῶν, ἐφ' οἷς ἔφην ἀρτίως. καὶ πρός γε δὴ τούτοις, ὕποπτοι γεγόνασι διὰ τὴν τῶν ἐνυπνίων ἀφήγησιν. προαναμανθάνοντες γὰρ ὡς αὐτοὶ μὲν ἔσονται κατὰ καιροὺς ὑπὸ πόδας, καὶ προσκυνηταί· ὁ δὲ λίαν δὴ ὑπερκείσεται, καὶ εἰς τοῦτο δόξης ἀναδραμεῖται λοιπόν, ὡς καὶ αὐτοῖς γενέσθαι προσκυνητὸν τοῖς γεγεννηκόσιν, ἐπέτριζον ἤδη τοὺς ὀδόντας αὐτῶν, καὶ τὰς ἐπὶ τὸ χρῆναι φονᾶν εἰσεδέχοντο γνώμας. παρωξύνοντο δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ λελύπηντο οὐ μικρῶς μανθάνοντες ὅτι καὶ † αὐτοὺς ὑπερκείσεται τοὺς ἁγίους πατριάρχας ὁ Ἐμμανουήλ, καὶ προσκυνητὸς ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, μᾶλλον δὲ ἁπάσῃ τῇ γῇ. καὶ τοῦτο συνέντες ἔφασκον· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν, καὶ κατάσχωμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. καί τοι τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἀναφανδὸν λέγοντος ἐνηνθρωπηκότι τῷ μονογενεῖ· πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας ἥξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου κύριε. ἀλλότε δ' αὖ καὶ αὐτῶν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὸν ἐπὶ Χριστῷ φθόνον καὶ τὴν ἀνοσίαν ὀργὴν καταφανῆ τιθέντος καὶ λέγοντος, ὁ κύριος ἐβασίλευσεν,

† ἴσως αὐτός

quia post ipsum alius nemo. Neque enim in alio saluari exspectamus. Sufficit verò solus: quia neque in alio sitam esse dicimus mundi salutem, ac vitam. Ipse itaque nos in sæcula pascet, iuxta Psalmistæ vocem, subdi-tique erimus ipsi dilecto, quia apparuit quidem in vltimis sæculi temporibus, vt modò dixi, carne assumpta, præfecto autem vt Deo. Dicimus enim eum esse coæternum Patri. Quocirca dilectus quidem est à patre excellenter Ioseph. Vestem autem ipsi dedit variam, veluti eximiũ donum, & manifestum amoris, quo eum prosequebatur, argumentum. Ceterùm erat etiam hoc fratribus inuidentiæ irritamentum, atque odij causa, quemadmodũ rei exitus declarabit. Accensi etiam sunt ira aduersus dilectũ, hoc est Christum, Pharisæi, ideo quòd à Deo ac Patre multiformi gloria indutus fuerit. Multis enim reuera modis admirabilis fuit, partim quidem vt viuificans, partim verò vt lux, & illuminare valens eos qui in tenebris, vt mundans leprosos, suscitansque facillimè etiã olẽtes mortuos, vt maria increpans, atque ipsis sua potestate fluctibus vectus. Idcircò Iudæi subinde inopes consilij inuidiæque flammis exæstuantes inter se dicebant: *Quid facimus? quia homo hic multa signa facit.* Varia itaque vestis typus est multiformis gloriæ, qua Deus ac Pater induit Filium, nobis similem factum propter humanitatem. Siquidem quantũ ad propriam ipsius naturam attinet, ipse est dominus gloriæ, tametsi propter similitudinẽ quam nobiscum habet, dicat: *Pater, clarifica filium tuum.* His igitur de causis quas recensui, exstimulati sunt ad iram atque inuidiam filij ancillarum: præterea in suspicionem inciderũt ex insomnij narratione. Prænoscentes enim quia successu tẽporis futuri essent subditi fratri, eumque adoraturi; ipsum verò longè superiorem fore, atque in tantum gloriæ fastigium euchendum, vt ab ipsis etiam parentibus adoraretur, frendebant dentibus, & de interficiendo eo cogitarũt. Exacerbati verò sunt etiam Iudæi, neque parum afflicti, intelligentes Emmanuelem ipsos etiam sanctos patres superaturum, quodque ab omni populo adorandus esset, imò verò ab vniuersa terra. Atque huius rei conscij dicebant: *Hic est hæres: Venite, occidamus eum, & cernemus hereditatem ipsius.* Dicente etiam beato Dauid Vnigenito incarnato: *Omnes gentes quas fecisti venient, & adorabunt coram te Domine.* Alibi verò rursum etiam ipsorum Israëlitarũ aduersus CHRISTVM inuidiam, impiamque iram ob oculos ponente, atque dicente: *Dominus regnauit,*

Psal. 47.15.

CHRISTVS multis modis admirabilis.

Varia vestis Ioseph typus multiformis gloriæ CHRISTI.

Ioan. 11. 47.

Ioan. 17. 1.

Marc. 12. 7.

Psal. 85. 9.

Psal. 98. 1.

irascantur populi. Satis itaque crudeli atque indomita Iudæorum inuidia ostensa, opportunè dicamus intolerabilia & sanguinolenta facinora vndequaque historiam sectantes, atque in ipsum incarnationis Vnigeniti scopum recurrentes. Deducit enim nos eò sermo. Ioseph quidem patris sui iussu in Sichem proficiscitur, sciscitaturus an valeant, atque vbi & quomodo pascant fratres. Ipse verò abit, ac difficulter eos inuenit, nō quidē in Sichē, at potiùs profectos in Dothaim. Simulatque verò aduentantem conspicati sunt, odiosum ipsis & grauem rident, dicentes: *Ecce somniator ille venit.* Cumque eum interficere statuissent, prohibet Ruben. Dimiserunt itaque in vnam cisternam, consilium Ruben aspernantes. Neque multo pòst, eductū iuuenē è cisterna vendiderunt Ismaëlitis in Ægyptum proficiscentibus. Ruben verò cùm ad cisternam redijsset, neque iuuenem reperisset, mortuum iam credens, atque ab impijs homicidis interfectum, molestissimè id tulit. Et Ioseph quidē abductus est in Ægyptum. Pater verò luxit, multoque tempore mœstissimam vitam egit. Missus autem est à Deo ac Patre ipse Dominus noster Iesus CHRISTVS, vt exploraret Israëlitas an adhuc sanitate præditi essent, intellectuali nimirum: itemq; an oues ipsis commissæ in bonis pascuis versarentur, neque pastorum cura destitutæ essent. Cæterùm fratres inuenti sunt, non in Sichem, sed in Dothaim. *Sichem* interpretatur *humerus*. Hoc autem membrum signum est diligentiæ. Sacra enim Scriptura interdum pro robore, interdum pro opere hunc typum vsurpat, vt illud: *Da cor tuum in humeros*, hoc est in studium operādi. *Dothaim* autem interpretatur *defectio magna*. Israëlitæ ergo deprehensi sunt, non quidem dantes operam virtuti, neque ijs quæ lex probat, sed in magna iustitiæ atque adeò omnis æquitatis defectione. Neque enim erat *vel vnus iustus, nec erat qui faceret bonum ne vnus quidem*. Sed sicut Deus alibi per vocem Prophetæ ait, exhibuerunt *ei solùm* honorem lingua, mente interim remoti, & procul ab impletione eorum quæ per Moysen præcepta sunt, cordibus sunt alienati. Incumbebant enim solis doctrinis & mandatis hominum. Porro cognorunt quidem intelligibilem & dilectum Ioseph in carne præsentem. Ait enim B. Ioannes Euangelista, quòd *multi quidem ex principibus crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur.* Idcirco in eum quem iam cognouerant, debacchati sunt. Occiderunt enim, & in profundum atque tenebrosum mortis barathrum, hoc est, in

Gen. 37. 20.

Sichem, id est, humerus.

Ierem. 31. 21 † *Vulgata:* Dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulasti.

Dothaim quid significet.

Psal. 13. 3. & 52. 4.

Isaia 29. 13.

Matt. 15. 8.

Marc. 7. 6.

Ioan. 12. 42.

ὀργίζεσθαι ὥσπερ λαοὶ ἀπογνώντως δὴ οὖν τὴν ἀπηνῆ καὶ ἀτιθάσευτον τῶν Ἰουδαίων καταδείξαντες φθόνον, ἐπὶ καιροῦ λέγωμεν τὰ δύσοιστα τε καὶ μιαιφόνα τολμήματα, πανταχῇ τὸν τῆς ἱστορίας περιβλέποντες λόγον, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς ἀναθέοντες τὸν σκοπόν. ἀνακομίζει γὰρ αὖθις εἰς τοῦτο ἡμᾶς ὁ λόγος. ἰέναι μὲν γὰρ ἐν Συχὲμ τὸν θεσπέσιον Ἰωσὴφ τὸ τοῦ πατρὸς ἀναπείθει πρόσταγμα, εἴπερ εἰσὶν ἐν εὐρωστίαις, καὶ ὁπήποτε καὶ ὅνα δὴ τρόπον διαποιμαίνουσιν ἐποπτεύσοντα τοὺς ἀδελφούς. ὁ δὲ ἄπεισι μὲν, εὑρίσκει δὲ μόλις, ἥκιστα μὲν ἐν Συχέμ· κατοιχομένους δὲ μᾶλλον εἰς Δωθαΐμ. ὡς δὲ ἤδη προσιόντα τεθέανται, πικρὸν καὶ ἀπηχθημένον μειδιῶσι λέγοντες, ἰδὲ ὁ ἐνυπνιαστὴς ἐκεῖνος ἔρχεται. διαχρήσασθαι δὲ βουλομένους ἀπείργει μὲν ὁ Ῥουβείμ. καθιᾶσι δ' οὖν εἰς ἕνα τῶν λάκκων, καὶ τὴν τοῦ Ῥουβεὶμ συμβουλῆς ἀλογήσαντες. μετ' οὐ πολὺ δὲ τοῦ λάκκου τὸν νεανίαν ἀνιμησάμενοι, τοῖς Ἰσμαηλίταις ἀπέδοντο καταβαίνουσιν εἰς τὴν Αἰγυπτίων. ἐπανοστήσας γε μὴν ἐπὶ τὸν λάκκον ὁ Ῥουβεὶμ, εἶτα τὸ μειράκιον οὐχ εὑρὼν, ἐκτεθνάναι δὲ ἤδη νομίσας, ἔργον τι γενέσθαι τῆς τῶν φονώντων ἀνοσιότητος, δεδυσφόρηκεν οὐ μικράν. καὶ ἀπεκομίσθη μὲν Ἰωσὴφ εἰς Αἴγυπτον. τεθρήνηκε δὲ ὁ πατὴρ, καὶ μέχρι πολλοῦ κατοιμώζων διετέλει. ἀπεστάλη δὲ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐπισκεψόμενος τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, εἰ διαπλέουσιν ἐν εὐρωστίαις, δῆλον δὲ ὅτι ταῖς νοηταῖς. καὶ εἰ μεμένηκεν ἐν καλῷ τὰ ὑπ' αὐτοὺς θρέμματα τῆς τῶν ποιμένων ἐπιμελείας οὐκ ἀπομοιρήσαντα. ἀλλ' εὕρηνται μὲν οὐκ ἐν Συχὲμ, ἀλλ' ἐν Δωθαΐμ. ἡ Συχὲμ ὦμος ἑρμηνεύεται· σημεῖον δ' ἂν γένοιτο φιλεργίας τὸ μέλος. καλεῖ θεῖσαι γάρ πως ἡ θεόπνευστος γραφὴ ποτὲ μὲν ἰσχὺν, ποτὲ δὲ εἰς ἔργου τύπον ποιεῖσθαι τὸν ὦμον. οἷον ἐκεῖνό φαμεν τό· δὸς καρδίαν σου „ εἰς τοὺς ὤμους, τουτέστιν εἰς φιλεργίαν. Δωθαΐμ „ δὲ πάλιν, ἔκλειψις ἱκανή. κατελήφθησαν τοίνυν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὐκ ἐν φιλεργίαις ὄντες τῆς εἰς ἀρετήν· οὔτι μὴν ἐν εὐδοκιμήσεσι ταῖς κατὰ τὸν νόμον, ἀλλ' ἐν ἐκλείψει πολλῇ δικαιοσύνης δηλονότι, καὶ ἁπάσης ἐπιεικείας. οὐ γὰρ ἦν δίκαιος οὐδὲ εἷς, οὐκ ἦν ποιῶν χρηστότητα οὐκ ἦν ἕως ἑνός. ἀλλ' ὥς θεός που φησὶ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, μόνην αὐτῷ προσῆγον τὴν ἀπὸ γλώττης τιμὴν, τὸν νοῦν ἑτέρωθι μεταστήσαντες, καὶ τοῦ χρῆναι πληροῦν τὰ νενομισμένα διὰ Μωσέως, πόρρω που μετοικισάμενοι τὴν καρδίαν. προσέκειντο γὰρ μόναις διδασκαλίαις καὶ ἐντάλμασιν ἀνθρώπων. ἀλλ' ἐπέγνωσαν μὲν παρόντα μετὰ σαρκὸς τὸν ἠγαπημένον, τὸν νοητὸν Ἰωσήφ. ἔφη γὰρ ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅμως μέν τοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ τοὺς Φαρισαίους οὐχ ὡμολόγουν. ἐπιγνόντες τοίνυν πεπαρῳνήκασιν εἰς αὐτόν. ἀπεκτόνασι γὰρ, καὶ ὥσπερ εἰς τινα λάκκον καθῆκαν οἱ δείλαιοι, τὸ βαθὺ καὶ σκοτεινὸν τοῦ θανάτου βάραθρον, τουτέστι

τὸν

τὸν ᾅδην. οὕτω γὰρ ἡμῖν αὐτὸν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ κατεσήμαινε λέγων ὡς πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεὸν, ὡς ἐκ προσώπου Χριστοῦ. » κύριε ἀνήγαγες ἐξ ᾅδου τὴν » ψυχήν μου, ἔσωσάς με ἀπὸ τῶν κατα- » βαινόντων εἰς λάκκον. ἄθρει δέ μοι τῶν ἱερῶν γραμμάτων τὴν ἰσχὺν, καὶ τὸ πολὺ λίαν ἀπεξεσμένον εἰς τὸ ἀκριβές. ὁ λάκκος, φησὶ, κενὸς, ὕδωρ οὐκ εἶχεν. ἵνα σαφῶς καὶ ἐναργῶς ὁ ᾅδης ἡμῖν διὰ τούτου κατασημαίνηται. ὃν τίνα τρόπον, ἐρῶ. ὕδωρ μὲν γὰρ σύμβολον ἂν εἴη ζωῆς ὡς ζωοποιόν. ὕδωρ δὲ οὐκ εἶναί, φησι, ἐν τῷ λάκκῳ. τῶν γὰρ ζωῆς ἐστερημένων νοοῖτ' ἂν εἰκότως ὁ ᾅδης οἶκός τι καὶ ἐνδιαίτημα. πλὴν ἀνεβιβάσθη τὸ παιδάριον. ἀνεβίω δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν. οὐ γὰρ γέγονε τῷ λάκκῳ κάτοχος. οὐδὲ μεμένηκεν ὁ Χριστὸς εἰς ᾅδου. κεκένωκε δὲ μᾶλλον αὐτόν. ἔφη γὰρ τοῖς ἐν δεσμοῖς ἐξέλθετε. ἐπειδὴ δὲ ἀνεβιβάσθη, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ὁ θεσπέσιος Ἰωσὴφ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Αἰγυπτίων, ἐκπριαμένων αὐτὸν τῶν Ἰσμαηλιτῶν. ἦσαν δὲ ἀρωμάτων ἔμποροι. ἀνεβίω μὲν γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς, καὶ ἀναβέβηκεν ἐκ τοῦ λάκκου. μεταπεφοίτηκε δὲ τὴν Ἰουδαίαν ἀφεὶς εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν χώραν· περιφερόντων αὐτὸν τῶν νοητῶν Ἰσμαηλιτῶν, τουτέστι τῶν ἐν ὑπακοῇ θεοῦ. ἑρμηνεύεται γὰρ οὕτως ἡ λέξις. τίνες δ' ἂν εἶεν οἱ τοιοίδε; πάλιν οἱ μακάριοι μαθηταὶ τὸ οὖς ἀποθέντες τοῖς διὰ Χριστοῦ παιδεύμασι· καὶ ἀπαρχὴ γεγονότες τῶν εὐδοκιμούντων ἐν ὑπακοῇ καὶ πίστει, καὶ τοῖς ὑπὲρ νόμον αὐχήμασιν. οἱ γὰρ τοιοίδε νοοῖντ' ἂν εἰκότως καὶ ἀρωμάτων ἔμποροι, τὸ Χριστοῦ μυστήριον εὐωδιάζοντες, καὶ ἁπάσης ἀρετῆς ἰδέαν ἐν ἰδίαις ψυχαῖς ἀναματτόμενοι γλυκέως. οὗτοι τὸν Ἰησοῦν ἐξεπρίαντο τρόπον τινὰ, πάντα μὲν ἀφέντες τὰ ἐν νόμῳ λαμπρὰ, τὸν ἕνα δὲ καὶ πολύτιμον ἐμπορευσάμενοι μαργαρίτην, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος παραβολήν. οὗτοι τοῖς ἔθνεσι διεκόμισαν τὸν Χριστὸν ἱερουργοῦντες τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑφ' ἥλιον κηρύττοντες ὡς θεὸν καὶ κύριον, καὶ ὡς λίθον ἐκλεκτὸν, ἀποδοκιμασθέντα μὲν παρὰ τῶν ἐν νόμῳ καὶ νοητῶν οἰκοδόμων, ἐκλεκτὸν δὲ καὶ ἔντιμον παρὰ θεῷ, καὶ εἰς κεφαλὴν γωνίας κείμενον. πλὴν ὅτι κεκώλυκεν ὁ Ῥουβεὶμ φονῶντας τοὺς ἀδελφούς· δεδυσφόρηκε δὲ καὶ Ἰούδας. καὶ ἦν μὲν Ῥουβεὶμ πρωτότοκος· Ἰούδας γε μὴν ἐκ τῆς εἰς βασιλείαν κεκλημένης φυλῆς. οὐκοῦν ὅσοι τὴν τοῦ πρωτοτόκου συμμορφίαν πεπλουτήκασι, καὶ εἴπερ ἦσαν ἐξ Ἰουδαίων, καὶ ὅσοι κέκληνται πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τὸ διὰ Χριστοῦ προσηκάμενοι κήρυγμα, δεδυσφορήκασιν οὐ μικρῶς ἐπὶ τοῖς κατ' αὐτοῦ τολμήμασιν. ἦσαν γὰρ, ἦσαν οὐκ εὐα-

infernum seu in fossam quandam coniecerunt. Ita enim diuinus Dauid ipsum nobis descripsit loquens ad Patrem & Deum cælestem quasi in persona CHRISTI: *Domine, eduxisti animam meam ex inferno: seruasti me à descendentibus in lacum,* seu *in fossam.* Hîc autem mihi animaduerte sacrarum Litterarũ vim atque præstãtiam. *Fossa*†, inquit, *erat vacua, nec habebat aquam,* vt sic nobis euidenter & apertè *infernus* designetur. Qua verò ratione dicam. Symbolũ enim vitæ est aqua, tanquam viuificans. *Non erat,* inquit, *aqua in fossa.* Siquidem infernus meritò eorum qui vita priuati sunt, & domus & mansio censeri debet. Verùm paruulus è fossa reductus est. Et CHRISTVS reuixit à mortuis: nõ enim potuit contineri à fossa. Nec CHRISTVS permansit in inferno, sed potiùs exhausit eum. *Ait* †*enim illis qui in vinculis erant, Egredimini.* Postquam verò diuinus Ioseph est eductus, haud longo tempore interiecto, in Ægyptum abijt, emptus ab Ismaëlitis. hi autẽ erant mercatores aromatũ. Nam & CHRISTVS reuixit, & ex fossa ascendit, transiuit verò relicta Iudæa in regionem Gentium, in qua Ismaëlitæ intelligibiles, hoc est, *dicto Dei audientes,* (ita enim dictio hæc exponitur) ipsum secum ducũt. At quinã sunt tales Ismaëlitæ? Rursus beati discipuli, qui præbuerunt aures institutis CHRISTI, & primitiæ facti sunt eorum, qui acquiescũt in obedientia & fide, gloriaque quæ legalẽ superat. Meritò enim tales censendi sunt aromatum mercatores, qui CHRISTI mysteriũ reddũt odoratum, totiusque virtutis ideam in suis animabus luculenter exprimunt. Hi emerunt quodammodo IESVM, relictisque omnibus, quæ in lege splendida sunt, compararunt sibi hanc vnã *pretiosam margaritam,* iuxta Saluatoris nostri parabolam. Hi inquã Gentibus obtulerunt CHRISTVM, administrantes Euangelium, & per vniuersum terrarum orbem prædicantes CHRISTVM, tanquam Deum & Dominum, & tanquam lapidem electum, reprobatum quidem à legis & mundanæ sapientiæ architectis: sed electum & pretiosum apud Deum, & *in caput anguli positum.* Cæterùm Ruben prohibuit fratres à cæde. Et Iudas quoque indignè tulit. Porro Ruben erat primogenitus, & Iudas ex tribu quæ vocata erat ad gubernacula regni. Ergo quotquot conformationem cum primogenito consecuti sunt, etsi fuerint ex Iudæis, & quotquot vocati sunt ad regnum cælorum per CHRISTI præconium, nõ mediocriter discruciati sunt propter temeraria aduersus CHRISTVM facinora. Erant enim, erãt inquam pænè innume-

Psal. 29. 4.

Gen 37. 24. *Fossa carens aqua, typus inferni*

† *Vulgata:* Miserunt eum in cisternam veterem, quæ non habebat aquam.

Isa. 49. 9. † *Vulgata:* Vt diceres his, qui vincti sunt, Exite: & qui in tenebris, Reuelamini.

Ismaëlitæ typus Apostolorum.

Matth. 13. 46.

Psal. 117. 22.

rabiles illo tempore & Hierosolymis & in reliqua Iudæa qui contristati sunt, & simul luxerunt cum CHRISTO, ignominia affecto. Deplorauit autem etiam pater Iosephum. *Nolebat enim*, ait, *vlla cõsolatione leniri*. Licebit itaque etiam hinc videre, quòd Deũ & Patrem in cælis haud mediocri dolore affecerint sanguinarij illi Iudæorũ in CHRISTVM impetus & contumeliæ. Offenderunt enim adeò vehementer, vt omnem cõsolationem renuerit, ac tantùm-non neminẽ admiserit, qui pro ipsis intercederet. Nam Prophetæ sæpenumerò orabant & obsecrabant pro Israële, vt saluus fieret, quamquã grauiora quàm verbis exprimi possint, aduersus Prophetas patrassent. Deus autem sępè indulsit eis pro sua benignitate: domestici enim erant qui periclitabantur. At vbi in CHRISTVM ipsum debacchati sunt, Pater factus est inexorabilis, atque iram implacabilem concepit. Non enim fuerunt contumeliosi in Prophetam quempiam, sed in vniuersorum Saluatorem, qui ipsorummet Prophetarum Dominus est, in CHRISTVM inquam, per quem, & cum quo, Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Gen. 37. 35.

De Ieremia multum orante pro populo & sancta ciuitate, Onias summus sacerdos ait 2. Mach 15. 14.

ελθμηντοι κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ, κατά τε τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν ἑτέραν τῶν Ἰουδαίων χώραν οἱ λελυπημένοι καὶ συναλγήσαντες Χριστῷ ἠτιμασμένῳ. τεθρήνηκε δὲ ὁ πατὴρ τὸν Ἰωσήφ. οὐ γὰρ ἤθελε παρακληθῆναι, φησι. πάρεστι δὴ οὖν κἀντεῦθεν ἰδεῖν ὅτι λελύπηκεν οὐ μετρίως τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεὸν ἡ εἰς Χριστὸν παροινία καὶ τὰ μιαιφόνα τῶν Ἰουδαίων ἐγχειρήματα. προσκεκρούκασι δὲ οὕτω δεινῶς, ὡς παραιτεῖσθαι παράκλησιν, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀνέχεσθαι μηδενὸς εἴπερ ἔλοιτό τις τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖσθαι λιτάς. ἐλιπάρουν μὲν γὰρ οἱ προφῆται πολλάκις, καὶ σώζεσθαι παρεκάλουν τὸν Ἰσραήλ· καί τοι δεδρακότα τὰ ἐπέκεινα λόγου παντὸς κατὰ τῶν προφητῶν. κατανένευσε δὲ τὴν ἡμερότητα πολλάκις θεός. οἰκέται γὰρ ἦσαν οἱ κινδυνεύοντες. ἐπεὶ δὲ πεπαρῳνήκασιν εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ἀπαράκλητος ὁ πατήρ· δυσμετάτρεπτος ὁ θυμός. ὕβρισται γὰρ οὐχ ἔτι τις προφήτης, ἀλλ᾽ ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ, ὁ δεσπότης τῶν προφητῶν, τουτέστι Χριστὸς δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De Iuda & Thamar.

SCopus atque intentio Scripturæ diuinitus inspiratæ est, vt mysterium CHRISTI per infinitas ferè res nobis designet. Neque immeritò. Quis eam splendidæ ac magnificæ ciuitati comparauerit, quæ quidem non vnam sui Regis aut Imperatoris habet statuam, sed plurimas, & quidẽ in loco celebri locatas, vbi ab omnibus conspiciãtur. Vide enim, quo pacto nullas res gestas, quæ ad hoc conferunt, omittat: sed singulas & vniuersas prosequatur. Etsi verò nonnunquam textus historiæ videatur parum aptus, nihil tamen hoc impedit, quo minus idquod propositũ ipsi est, benè contexat atq; absoluat. Neque enim illius scopus est, vt vitam Sanctorum exponat, (longè enim abest) sed potiùs vt nos mysterij CHRISTI cognitione instruat per eiuscemodi res, quibus manifesta veraque de ipso oratio fieri potest; ex quo & reprehendi nequit, quasi à vero aberrasset. Describitur itaque quodammodo nobis rursum in Iuda & in Thamar incarnationis Saluatoris nostri mysteriũ. Nam *factum est* (ait textus) *in tẽpore illo, descendit Iudas à fratribus suis, & venit ad virum quendam Odollamitem, cui nomen erat Hiras. Et vidit ibi Iudas filiam hominis Chananai,* † *cui nomen Saba, & accepit eam, & ingressus est ad ipsam; cumq́; con-*

Gen 38.1. Iudas & Thamar typus mysterij Christi.

†Vulgata: vocabulo Sue.

Περὶ τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς Θάμαρ.

Σκοπὸς τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, τὸ Χριστοῦ μυστήριον διὰ μυρίων ὅσων ἡμῖν κατασημαίνεσθαι πραγμάτων. παρεικάσαι δ᾽ ἄν τις αὐτὴν λαμπρᾷ καὶ ἀξιαγάστῳ πόλει, καὶ οὐ μίαν ἐχούσῃ τὴν βασιλέως εἰκόνα πλείστας δὲ ὅσας, καὶ ἐν τόπῳ παντὶ ἀνατεθειμένας περιφανῶς. ἄθρει γὰρ ὅπως τῶν εἰς τοῦτο τελούντων διηγημάτων οὐδὲν μὲν παρίησιν, ἔρχεται δὲ διὰ πάντων. κἂν εἰ ἔχοι τι τὸ ἀκαλλὲς τῆς ἱστορίας ὁ λόγος, δι᾽ οὐδενὸς ποιεῖται τὰ τοιάδε τυχὸν, ἕς τ᾽ ἂν αὐτῇ τὸ προκείμενον ἐξυφαίνηται καλῶς. ποιεῖσθαι γὰρ κατάῤῥησιν τῆς τῶν ἁγίων ζωῆς οὐ σκοπὸς αὐτῇ. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. διαμορφοῦν δὲ μᾶλλον ἡμῖν τοῦ μυστηρίου τὴν γνῶσιν, δι᾽ ὧν ἂν γένοιτο σαφής τε καὶ ἀληθὴς ὁ ἐπ᾽ αὐτῷ λόγος· καὶ οὐδαμόθεν ἔχων τὸ ἐπιτιμᾶσθαι δεῖν, ὡς τῆς ἀληθείας ἡμαρτηκώς. γράφεται τοίνυν ἡμῖν ὡς ἐν τῷ Ἰούδα πάλιν, καὶ μέν τοι καὶ τῇ Θάμαρ τῆς τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας τὸ μυστήριον. ἐγένετο γάρ, φησι, ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, κατέβη Ἰούδας ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. καὶ ἀφίκετο πρὸς ἄνδρα τινὰ Ὀδολαμίτην, ᾧ ὄνομα Ἱράς. καὶ εἶδεν ἐκεῖ Ἰούδας θυγατέρα ἀνθρώπου Χαναναίου, ᾗ ὄνομα Σαβά. καὶ ἔλαβεν αὐτὴν, καὶ εἰσῆλθε πρὸς αὐτὴν, καὶ συλλαβοῦσα

λαβοῦσα ἔτεκεν υἱόν. καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἤρ. καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱόν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Αὐνάν. καὶ προσθεῖσα ἔτι ἔτεκεν υἱόν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σηλώμ. παῖδες μὲν οὖν οὕτω γεγόνασι τῷ Ἰούδᾳ τρεῖς. ἐπειδὴ δὲ εἰς ἥβην ἧκον οἱ νεανίαι, δέχεται τὴν Θάμαρ, καὶ τῷ πρωτοτόκῳ συγκαθείργνυσι, τουτέστι τῷ Ἤρ. ἐπειδὴ δὲ ἦν πονηρὸς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ θεοῦ, περὶ παίδων γονῆς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπηλλάττετο. ἀπέκτεινε γάρ, φησιν, αὐτὸν ὁ θεός. εἶτα προτρέπει τὸν Αὐνὰν ὁ πατήρ, τῇ τοῦ ἀδελφοῦ συγκατευνάζεσθαι γυναικί, καὶ ἀναστῆσαι σπέρμα τῷ κατοιχομένῳ. ὁ δὲ ἐπείπερ οὐκ αὐτοῦ φησιν ἔμελλεν ἔσεσθαι τὸ γεννώμενον, τὸν τῆς συνόδου νόμον ἠδίκει, καταχέων εἰς γῆν. καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐδίδου τὴν σποράν. διόλλυται δὲ καὶ οὗτος εὐθὺς ἐκ θείας ὀργῆς. οὗ γεγονότος, ἐδεδίει λοιπὸν ὁ Ἰούδας τὸν τρίτον αὐτῇ συγκατοικίζειν υἱόν, φημὶ δὴ τὸν Σηλώμ· καὶ τοῦ εἰς τοῦτο δειμάτων ἡ πρόφασις ἦν. μή ἄρα πως καὶ αὐτὸς ἀπόλοιτο, φησι. ἐποιεῖτο δὲ σκῆψιν τοῦ μὴ χρῆναι πληροῦν τὸν γάμον, τὸ τῆς τοῦ παιδὸς ἡλικίας κομιδῇ βραχύ. εἶπε γάρ φησι, τῇ νύμφῃ αὐτοῦ· κάθου χήρα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός σου, ἕως μέγας γένηται Σηλὼμ ὁ υἱός μου. εἶπε γάρ, μήποτε ἀποθάνῃ καὶ οὗτος, ὥσπερ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. ἀπελθοῦσα δὲ Θάμαρ ἐκάθητο ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτῆς. εἶτα καιροῦ διαγεγονότος δεδυσφόρηκεν ἡ Θάμαρ ἐπὶ τῷ μελλησμῷ τοῦ γάμου. συνίησι δὲ ἤδη πως, ὡς οὐκ ἂν οἴσει πρὸς πέρας αὐτῇ τὸ ἐπηγγελμένον ὁ κηδεστής. σκήπτεται δὲ μᾶλλον ἀνατιθεὶς εἰς ὑπέρθεσιν καὶ εἰς ἐλπίδας οὐκ ἐσομένας τὸ προσδοκηθέν. καὶ τί δὴ ἄρα πρὸς τοῦτο μηχανᾶται λοιπόν; ἀπηγγέλη, φησί, τῇ Θάμαρ τῇ νύμφῃ αὐτοῦ, λέγοντες, ἰδοὺ ὁ πενθερός σου ἀναβαίνει εἰς Θαμνὰ κεῖραι τὰ πρόβατα αὐτοῦ. καὶ περιελομένη τὰ ἱμάτια τῆς χηρεύσεως ἀφ' ἑαυτῆς, περιεβάλλετο θέριστρον, καὶ ἐκαλλωπίσατο, καὶ ἐκάθητο πρὸς ταῖς πύλαις Αἰνάν, ἥ ἐστιν ἐν παρόδῳ Θαμνά. εἶδε γὰρ ὅτι μέγας γέγονεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σηλώμ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἔδωκεν αὐτὴν αὐτῷ γυναῖκα. καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Ἰούδας, ἔδοξεν αὐτὴν πόρνην εἶναι. κατεκαλύψατο γὰρ τὸ πρόσωπον αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐπέγνω αὐτήν. εἶτα συνηρπάζετο πρὸς ἐπιθυμίαν. αἰτοῦντι δὲ τῷ γυναίῳ μισθώματα, πέμψειν ἔριφον ἐπηγγέλλετο. ὅμηρόν τι τῆς ἐπαγγελίας αἰτούσῃ, δίδωσι τὴν ῥάβδον καὶ τὸν δακτύλιον, καὶ τὸν ὁρμίσκον· τουτέστι κόσμημά τι τῶν περὶ τὴν δέρην. οἰηθείη δ' ἄν τις, καὶ μάλα εἰκότως, ἅτε δὴ Χαλδαῖον ὄντα τὸν Ἰούδαν, μὴ ἐν ῥᾳθυμίᾳ γενέσθαι τοῦ κατεκλίνεσθαι φιλεῖν. φιλόκοσμοι γὰρ οἱ Χαλδαῖοι, χρυσῷ δὲ καὶ χεῖρας καὶ δέρην καταλαμπρύνουσι, καὶ αὐτὴν δὲ τρίχα στεφανοῦσιν ἔσθ' ὅτε. νενόμισται δὲ καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῖς καὶ ἀνδροπρεπές, γνώρισμά τε τῆς ἀνωτάτω λοιπὸν εὐγενείας καὶ τῶν εἰς ἀνδρείαν ἐπαίνων οὐκ ἀμοιροῦν.

cepisset peperit filium, & vocauit nomen eius Her. Et rursus concepit, peperitq; filium, quem vocauit † *Aunan. Et adhuc peperit filium,* † *cuius nomen Selom.* Ergo si tres filij sunt nati Iudæ. Postquam autem adolescentes venerunt ad pubertatem, Iudas Thamar primogenito suo, hoc est, Her, copulauit. Cùm autem esset malus in oculis Dei, orbus decessit. *Occidit enim,* ait, *illum Deus.* Deinde hortatur alterum Aunan, vt cum fratris vxore concumbat, suscitetque semen defuncto fratri. Sed hic cùm diceret non fore suum quod nasceretur, violauit legem procreandi, effundens semen in terram, nec illi impertitus est. Confestim igitur perijt etiam iste ex diuina ira. Quo facto timebat deinceps Iudas ei tertium filium, Selom inquam, adiungere. Atque hæc erat metus occasio. Ait enim textus: *Nequando & hic dispereat.* Sed ipse quominùs conficeret nuptias, excusabat pueri ætatem, quòd scilicet is nimis paruulus esset, & ineptus ad coniugium. Ideoque dixit ad Thamar † nurum suam: *Esto vidua in domo patris tui, donec pubescat filius meus Selom.* Dixit enim: *Nequando moriatur & ille, sicut fratres eius.* Digressa autem Thamar sedit in domo patris sui: medio pòst tempore ægrè tulit moram nuptiarum. Intelligit enim ex patre, quòd socer non sit promissum ipsi præstiturus, sed tantùm prætextu quopiã vtatur, quò rẽ differat atque procrastinet, ipsamque inani spe lactet & circumueniat. At quid ipsa deinceps contra hoc machinatur? *Nuntiatum est,* ait, *Thamar nurui eius: Ecce socer tuus ascendit in Thamna ad tondendas oues suas. Et depositis à se vestimentis viduitatis induit se theristro,* † *& ostendebat pulchritudinem suam, sedebatq; ad portas Aenan, quæ est in via ad Thamna. Vidit enim quòd, filius eius Selom grandis iam factus esset: ipse verò non daret eam ipsi vxorem. Et visa ea Iudas arbitratus est scortum esse. Obtexerat enim faciem suam, neque cognouit eam.* Deinde desiderio eius rapiebatur. Mulieri autem petenti mercedem, pollicetur se missurum hœdum, arrhamq; promissionis exigenti dedit *baculum, annulum, & monile,* hoc est ornamentum quoddam circa cutem. Existimauerit autem quispiam, neque abs re, Iudam vtpote Chaldæum, eorum quæ ad ornatum pertinent, minimè negligentem fuisse. Sunt enim politi Chaldæi, & ornatus amantes, quippe quibus manus & cutis semper sit splendida, quique ipsos etiam capillos sertis redimiant. Siquidem hoc apud eos vsu receptum est, & viris dignum, atque adeò summum nobilitatis insigne, neque à fortitudinis laudibus alienum censetur.

LXX. Hir.

† Vulgata: Onan.

† Vulgata: quem appellauit Sela.

Gen. 38. 10.

Gen. 38. 11.

Gen. 38 11.

† τῇ νύμφῃ αὐτοῦ.

Gen. 38. 13.

† Et adornabat se. LXX.

Chaldæi mundi olim

His autem ita peractis, pergit Iudas in eum locum, quem sibi iam initio proposuerat. Ipsa verò ad patris domum reuertebatur, spe bona erecta quòd esset grauida. Quod vbi resciuit Iudas, occidendam esse ait, tanquam adulteram. Sed cùm iam in extremis esset, ostendit ei baculum & reliqua dicens: *Ex illo homine cuius hæc sunt, gero vterum. Et dixit: Cognosce cuiusnam sit hic annulus, & monile, & baculus iste. Iudas autem cognouit & dixit: Thamar iustificata est præ me. Quare non dedi eam filio meo Selom? nec amplius adiecit vt cognosceret eam. Accidit autem quando peperit, & gemini erant in vtero eius. Cumq; esset in partu, vnus extulit manum suam. Obstetrix autem accepto coccino, ligauit eum in manum ipsius, dicens: Iste egredietur prior. At vbi manum retraxit, illico egressus est frater eius. Ea autem dixit: Quare propter te interrupta est maceria? Et vocauit nomen eius, Phares. Postea & frater eius egressus est, in cuius manu erat coccinum, & vocauit nomen eius Zara.* Atque hæc quidem commemoraui ex littera. Sensus autem eorum, quæ vtilia sunt, abstrusus est, quē & breuibus quomodo se habeat, eruemus. Inprimis igitur illud dicendum est, quòd etsi sint quædam personæ insignes, quæ aliquid non admodum honestè gessisse deprehendantur; tamen cùm Deus per has aliquid quod ad salutem expediat, in S. Scriptura subministrat, repellamus procul à nobis id quod offendere possit: si modò sapientia & intellectus nobis curæ sint, neque planè eorum quæ ad rem nostram spectant, ignari simus. Cogitemus enim quòd & beatus Propheta Oseas mulierem meretricem sibi conduxerit, neque adeò infames nuptias recusarit, & filiorum odiosorum pater vocatus sit: quorum nomina fuerunt, *Non populus meus*, &, *Non misericordiam consecuta.* Ecquid sibi vult hæc res? Edicere non reformidabo. Nam posteaquam illi qui summi & principes erant in Israël, aduersabantur præconijs prophetarum, ingratusque eis erat sermo diuinus; faciebat interdum Deus per suos Sanctos eiusmodi: vt scilicet ex his quæ fiebant, futura prospicientes, tanquam in tabula splendidè & expressè depicta, ad sui commodi inquisitionē animos conuerterent, atque illud quod foret salutare, omni studio persequerentur, idemque & alijs faciendum persuaderent. Discebant enim hinc, quòd sint futuri, Non populus, & inter eos quibus misericordiæ fores clausæ sunt, numerādi. Siquidē duri & immorigeri fuerunt. An nō & talibus morbis laborarunt, atque vndique fermè coarguti sunt? Porrò quòd Propheta cohabita-

Gen. 38. 25.

Osee 1. 2. Oseas Propheta fornicariam ducens vxorem, quid significet.

τούτων δὲ ὧδε πεπληρωμένων ᾤχετο μὲν ὁ Ἰούδας εἴπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς ὁ σκοπὸς αὐτῷ. ἡ δὲ πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς ἑστίαν ἀνεκομίζετο, καὶ δὴ καὶ ἐν καλῷ τῆς ἐλπίδος ἦν κυοφοροῦσα λοιπόν. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μεμάθηκεν ὁ Ἰούδας, τεθνάναι δεῖν ἔφη τὸ γύναιον ὡς πεπορνευμένον. ὡς δὲ ἦν ἐν ἐσχάτοις παρέδειξεν αὐτῷ τὴν ῥάβδον καὶ τὰ λοιπά, λέγουσα· ἐκ τοῦ ἀνθρώπου οὗτινός ταῦτά ἐστιν, ἐγὼ ἐν γαστρὶ ἔχω. καὶ εἶπεν, ἐπίγνωθι τίνος ὁ δακτύλιος καὶ ὁ ὁρμίσκος, καὶ ἡ ῥάβδος αὕτη. ἐπέγνω δὲ Ἰούδας καὶ εἶπε, δεδικαίωται Θάμαρ ἢ ἐγώ. οὗ ἕνεκα οὐκ ἔδωκα αὐτὴν Σηλὼμ τῷ υἱῷ μου; καὶ οὐ προσέθετο ἔτι γνῶναι αὐτήν. ἐγένετο δέ, φησιν, ἡνίκα ἔτικτε καὶ τῇδε ἦν δίδυμα ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῆς. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τίκτειν αὐτήν, ὁ εἷς προεξήνεγκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ. λαβοῦσα δὲ ἡ μαῖα, ἔδησεν ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ κόκκινον, λέγουσα, οὗτος ἐξελεύσεται πρότερος. ὡς δὲ ἐπισυνήγαγε τὴν χεῖρα, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. ἡ δὲ εἶπε· τί διεκόπη διὰ σὲ φραγμός; καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Φαρές. μετὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἐφ᾽ ᾧ ἦν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ κόκκινον. καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ζαρά. καὶ ταυτὶ μὲν ἔφην ἀπό γε τοῦ γράμματος. κεκρυμμένος δὲ πάλιν τῶν ἀναγκαίων ὁ νοῦς. ὃν καὶ ὅπως ἂν ἔχοι διασκεψόμεθα, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν χρῆναι δὲ οἶμαι καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐκεῖνο εἰπεῖν. ὅτι κἂν εἰ γένοιντό πως ἐν τοῖς οὐ σφόδρα σεμνοῖς οἱ δόξαν ἔχοντες τὴν διαφανῆ, παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, θεοῦ τι τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν εὖ μάλα διοικουμένου, διωσόμεθά τοι μακρὰν τὸ ἐκ τοῦ σκανδαλίζεσθαι βλάβος. εἰ ἐν λόγῳ ποιούμεθα τὸ εἶναι σοφοὶ καὶ ἀγχίνοι, καὶ τῶν οἰκονομικῶς χρειωδέστατα δρωμένων οὐκ ἀνεπιστήμονες. ἐννοῶμεν γὰρ ὅτι καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ὠσηὲ γυναῖκα μὲν πόρνην ἑαυτῷ κατεμισθοῦτό ποτε, καὶ τὸν οὕτω διαβεβλημένον οὐ παρῃτεῖτο γάμον, καὶ τέκνων ἀπηχθημένων κεχρημάτικε πατήρ· οἷς ἦν ὀνόματα· οὐ λαός μου, καὶ οὐκ ἠλεημένη. καὶ τί τὸ χρῆμα καὶ ἐπὶ τίσιν ἐπράττετο; διειπεῖν οὐκ ὀκνήσομεν. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς τῶν προφητῶν κηρύγμασιν ἀντεφέροντο τῶν ἐξ Ἰσραὴλ οἱ δοκοῦντες εἶναι περιφανέστατοι, καὶ ἀπαράδεκτος αὐτοῖς ὁ θεῖος ἦν λόγος· ἐπράττετο διὰ τῶν ἁγίων ἐκεῖνα κατὰ καιρούς, ἵνα κἂν γοῦν ἐν αὐτοῖς τοῖς δρωμένοις τὰ ἐσόμενα βλέποντες καθάπερ ἐν πίνακι λαμπρῶς καὶ ἀναφανδὸν γεγραμμένα, πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος εὕρεσιν καταθεῖεν τὸν νοῦν. καὶ πρός γε τὸ δεῖν ἑλέσθαι τὸ ὠφελοῦν αὐτοί τε μεταφοιτήσειαν, ἀναπείθοιεν δὲ καὶ ἑτέρους. ἐμάνθανον γὰρ ὅτι καὶ οὐ λαὸς ἔσονται κατὰ καιρούς, καὶ ἐν τοῖς οὐκ ἠλεημένοις κατατετάξονται· σκληροί τε καὶ ἀφιλήκοοι. καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων ἠρρωστηκότες, καὶ μέχρι παντὸς ἐξεληλεγμένοι. τὸ δέ γε τῇ πόρνῃ συγκατηυλίσθαι τυχὸν

τὸν

τὸν προφήτην, τύπος ἦν ἄρα θεοῦ, καθάπερ τινὶ πόρνῃ καὶ μυσαρωτάτῃ γυναικὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ συνῳκηκότος τρόπον τινὰ, καὶ παίδων γένεσιν τὴν ἐπαχθεστάτην ἀπ' αὐτῆς ἑλομένου. ἐννοοῦντες οὖν ἄρα τῆς κατὰ καιροὺς οἰκονομίας τοὺς τρόπους, ψόγου καὶ κατηγορίας τῆς ἐπί γε τῷ πορνεῦσαι φημὶ αὐτήν τε τὴν Θάμαρ, καὶ μέντοι καὶ τὸν Ἰούδαν εἰκότως ἀπαλλάξομεν· σύνοδον δὲ μᾶλλον οἰκονομικὴν γενέσθαι φαμέν. ἡ μὲν γὰρ ἐπεθύμει γονῆς ἐλευθέρας τοῦ κατὰ νόμον συνῳκηκότος ἐστερημένη, ὁ δὲ ἦν ἤδη πῶς οὐκ † ἂν αἰτίᾳ πολλῇ, τοῦ καὶ εἴπερ ἕλοιτο συνελθεῖν ἑτέρᾳ, τεθνεώσης αὐτῷ τῆς πρώτης. κοινωνίας δὲ τῆς πνευματικῆς καὶ μὴν καὶ τόκου τοῦ νοητοῦ σύνοδός ποι πάντως ἡμῖν καὶ ἀπότεξις σωματικὴ καταγράψειεν ἂν ἐφ' ἑαυτῆς τοὺς τύπους. χειραγωγηθείη γὰρ ὧδε καὶ οὐχ ἑτέρως ἂν μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἀληθὲς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. καταβέβηκε τοίνυν Ἰούδας καὶ ἀφίκετο πρὸς ἄνθρωπον, ᾧ ὄνομα Ἴρας. αἰπόλος δὲ οὗτος καὶ τεχνίτης τὰ ποιμενικά. καὶ τὴν Σαβὰν ἐκεῖ τεθεασάμενος ἐποιεῖτο μὲν σύνοικον· μητέρα δὲ καὶ τριῶν ἀπέδειξε τέκνων· Ἢρ δὴ λέγω καὶ Αὐνὰν καὶ μέντοι καὶ Σηλώμ. καὶ ὁ μὲν Ἢρ δερμάτινος, τουτέστι σάρκινος, ἑρμηνεύεται· πεπληγὼς δὲ καρδίαν Αὐνάν· ἐκσπασμὸς δὲ ὁ τρίτος, ἤγουν ἀπόλυσις καὶ εἰρήνευσις. καταβέβηκε δὲ καὶ ἐξ οὐρανῶν καθάπερ ἔκ τινος ἁγίας γῆς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος ὁ ἀληθῶς ὑμνούμενος, καὶ τῆς βασιλείας τὴν δόξαν φυσικῶς ἀνημμένος. τοῦτο γὰρ ἡμῖν τὸ Ἰούδα πρόσωπον ὑπεμφήνειεν ἄν. αἴνεσιν μὲν γὰρ ἡ τοῦ ὀνόματος σημασία δηλοῖ. βασιλικωτάτη δὲ τῶν ἄλλων, καὶ ἐν ταῖς εἰς ἄκρον ὑπεροχαῖς ἡ Ἰούδα τέθειται φυλή. τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ τὴν ἐπ' αὐτῷ ποιούμενος εὐλογίαν,
» Ἰούδα, φησὶ, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί
» σου. μεμαρτύρηκε δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὡς ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἀνέφυ Χριστὸς, ὁ παρὰ πάσης κτίσεως ὑμνούμενος. καταβέβηκε τοίνυν ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἐπεφοίτησε μὲν τῇ ἐρήμῳ Μαδιὰμ διαποιμαίνοντι τότε τῷ μακαρίῳ Μωσεῖ. ὤφθη γὰρ αὐτῷ ἐν εἴδει πυρὸς ἐν τῇ βάτῳ, καὶ συνήφθη τρόπον τινὰ δι' αὐτοῦ, καθάπερ ἀλλοφύλῳ Χαναναίᾳ γυναικὶ, τῇ κατ' Αἴγυπτον συναγωγῇ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Ἰούδας διὰ τοῦ ποιμαίνοντος τῇ Σαβᾷ, ἣ διερμηνεύεται ὕψωσίς τε καὶ ἔπαρσις. κεκλημένη γὰρ ὥσπερ εἰς οἰκειότητα τὴν ὡς πρὸς θεὸν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, χθαμαλὴ μὲν ἦν οὐκέτι καὶ πεπατημένη, καὶ τὸ τῆς δουλείας ἔχουσα σμικροπρεπὲς, ὑψηλὴ δὲ γέγονε καὶ διαφανής. λελύτρωται γὰρ ὡς ἐκ καμίνου σιδηρᾶς, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. εἶτα τῆς ἐν Αἰγύπτῳ συναγωγῆς τῆς ὡς ἀλλοφύλου τε καὶ εἰδωλολατρευούσης ποτὲ τρεῖς γεγόνασι λαοὶ τὴν υἱῶν τάξιν ἀποπληροῦντες θεῷ. καὶ μιᾶς μὲν ὥσπερ ἐκπεφυκότες μητρὸς, μεμερισμένοι δὲ

† ἴσως, ἐν.

uerit cum scorto, typus erat Dei, qui veluti cum meretrice quadã impurissimaque muliere, Iudæorũ scilicet Synagoga, copulatus est, ex qua grauem filiorum generationem accepit. Intelligentes itaque nunc diuini cõsilij suis temporibus rationem atque dispensationem, nequaquam ampliùs damnabimus scortationẽ Thamar & Iudæ, sed potiùs hunc congressum dicamus fuisse ex Dei dispẽsatione. Nam illa quidem desiderabat semen liberum, orbata eo qui sibi legitimè fuerat coniunctus: hic verò in leui culpa fuit, vt qui se cõmiscuerit cum libera, priori vxore sibi iam mortua. Typos autẽ coniunctionis spiritualis, & partus intellectualis per se nobis descripserit ista coniunctio, & generatio corporalis. Nulla enim alia ratione mens humana commodiùs ad veritatem deduci potest. Descendit igitur Iudas, & diuertit apud hominem, cui nomen *Hira*. Fuit autem caprarum pastor, perituśque rei pastoralis. ibique Sebam visam duxit in vxorẽ, ac trium filiorum matrem effecit; nimirum *Her*, *Aunan* & *Selom*. Ex his *Her* significat *pelliceus*, hoc est, carnalis; *Aunan* verò, *stupidus* siue *perculsus corde*; tertius autem, *euulsio* siue *dimissio* & *pacificatio*. Porro è cælis etiam descendit tanquam è sancta quadam terra vnigenitũ Dei Verbum, qui Filius verè celebris est, sibique naturaliter adiunctam habet regni maiestatem Id enim nobis persona *Iudæ* repræsentat. Siquidem nomẽ ipsius significat *laudem*, seu *celebrationem*. Tribus autem Iuda præ alijs insignita fuit regio honore, & in suprema excellentia posita. Vnde diuinus Iacob dans benedictionem Iudæ, ait: *Te laudent fratres tui*. Atqui Paulus etiam testatus est, quòd ex tribu *Iuda* oriturus sit CHRISTVS, vltra omnes creaturas celebrandus. Descendit itaque vnigenitus Dei Filius, exiuit per desertum Madian ad beatũ Moysem, tunc ibi pascẽtem. Apparuit enim ipsi in specie ignis in rubo, & simul per ipsum coniunctus est quodammodo Synagogæ Israëlitarum in Ægypto, tanquam alienigenæ & Chananææ mulieri, quemadmodum & Iudas per pastorem apparuit ipsi Sebæ, quæ interpretatur *altitudo* seu *elatio*. Nam Iudæorũ Synagoga veluti in amicitiam Dei vocata est, neque ampliùs erat abiecta & proculcata, sordidamque seruorum conditionẽ sustinens, sed exaltata atque illustris. Erepta enim erat, tanquam ex fornace ferrea, & ex domo seruitutis, sicut scriptum est. Postea verò huic Synagogæ veluti alienigenæ, & idola colenti, tandem tres nati sunt populi, supplẽtes Deo ordinem filiorum, & ex vna quidem matre geniti, sed tẽpore partiti

Her, quid significet; Aunan, quid; Selom, quid significet.

Iudas, quid significet.

Hebr. 6. 7.

Seba, quid significet.

Deut. 4. 20. Exodi 13. 3. & 14.

titi ſunt generationem. Quo autem modo breuiter dicemus. Nam Iudas adiunxit quidem Thamar filio ſuo, qui erat primogenitus: qui cũ eſſet malus, perdidit eum Deus. Huic continuò in nuptijs ſuccedit Aunan, qui erat ortus tempore ſecundus: hic verò quia noluit ſuſcitare ſemen fratri ſuo, ſimili modo vt primus interijt, ira diuina etiam ipſum corripiente. Tertium autem, hoc eſt Selom, nõ permittit pater inire nuptias, veritus ne fortè vt primi interirẽt. Ecquid hæc res ſibi vult? Edicere conabor Deo adiuuante. Nam cùm Deus Synagogam primam in Ægypto (quam alienigenã eſſe tradidimus, eò quòd valdè barbara & agreſtis eſſet) ad mores inſtitutaque Græcorum redegiſſet, atque in formam Reipublicæ per legẽ coëgiſſet, tum eam quaſi nouam reddidit Synagogam, ac veluti alterã & diuerſam ab ipſa prima. Atque hæc eſt Thamar, & quaſi ſecunda Synagoga. Cæterùm vide quomodo ex ipſis nominum interpretationibus inueniatur myſterium. Nam *Thamar* exponitur *defectio* aut *dimotio*. Siquidem Synagoga Iudæorum reuera dimota eſt & defecit. Quomodo? Quia non omnino manſit immobilis, neque inconcuſſus cultus legalis, ſed ceſſit quodammodo, & ſpirituali cultui locum dedit. Tandem verò CHRISTI Synagoga ſeu congregatio eſt introducta, quæ incuſat primam, quippe quæ non omnino vacet reprehenſione. CHRISTVS ergo applicauit ſibi Eccleſiam ceu virginẽ caſtam, antiqua iſta & prima repudiata. Vnde Iudæorum Synagoga meritò quãtum ad hoc cenſetur defectus & dimotio. Quòd autem nemo ex lege iuſtificetur apud Deum, neque in Synagoga Iudæorũ ſit diuinæ pacis participatio, (*Lex enim iram operatur*, ſicut ſcriptum eſt) notauerit latenter generatio filiorum Iudæ, qui Thamar coniuncti fuerũt. Nam *Her* primogenitus eſt pelliceus, ſiue terrenus. At quoniam malus erat, ideò morte mulctatus eſt. Populus enim primus, reuera malus eſt deprehenſus, cùm murmuraret cõtra Deum, & diceret: *Numquid poterit Deus parare menſam in deſerto? Quoniam percuſsit petram, & fluxerunt aquæ & torrentes inundauerunt. Num & panem poterit dare?* Imò verò & poſteaquam illi, qui miſſi fuerant ad terram promiſſionis explorandam, reuerſi eſſent, quaſi iam perditi pueriliter eiulabant, contumelia illum, qui omnia poteſt, ſua inobedientia afficientes. Vnde & perierunt, neque vllus eorum ingreſſus eſt terram promiſſionis; ſed *membra ipſorum computruerunt in deſerto*, ſicut ſcriptum eſt. Primogenitus igitur *Her*, hoc eſt iſte malitioſus & carnalis, diſperijt primus,

Synagoga eret in vniuerſum.

Thamar *defectionem ſonat.*

Epheſ. 5. 23.

Rom. 4. 15.

Her.

Pſal. 77. 19.

Num. 14. 23

τὴν ἐν χρόνῳ γένεσιν, καὶ τίνα δὴ τρόπον ἐροῦμεν οὐκ εἰς μακράν. εἶτα τὴν Θάμαρ πρώτῳ μὲν τῷ Ἢρ ἐς ἣν πρωτότοκος, συνῆψεν Ἰούδας. ἐπεὶ δὲ πονηρὸν ὄντα διώλεσε Θεὸς, διαδέχεται τὸν γάμον εὐθὺς ὁ Αὐνᾶν, ὃς ἦν καὶ γενέσει καὶ χρόνῳ δεύτερος. ὁ δὲ ἐπείπερ οὐκ ἤθελεν ἐγεῖραι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ, συναπόλλυται τῷ πρώτῳ, θείας καὶ αὐτὸν εἰς τοῦτο ὑπενεγκούσης ὀργῆς. εἶτα τὸν τρίτον τουτέστι τὸν Σηλὼμ, οὐκ ἐφίησιν ὁ πατὴρ μεταπιεῖσθαι τοῦ γάμου, μὴ ἄρα τοῖς πρώτοις συναπόλλυται ῥᾳδίως. καὶ τί δὴ τὸ χρῆμα διειπεῖν; πειράσομαι σοφοῦντος θεοῦ. τὴν γάρ τοι πρώτην τε καὶ ἐν Αἰγύπτῳ συναγωγὴν, ἣν ἀλλόφυλον εἶναι δεδώκαμεν, διά τοι τὸ λίαν ἀπηγριῶσθαι τότε, τρόποις τε καὶ ἔθεσιν Ἑλληνικοῖς μεθαρρυθμίσας θεὸς, διὰ πολιτείας ἐκ νόμου, νέαν ὥσπερ ἀπέδειξε συναγωγὴν, καὶ οἱονεί πως ἑτέραν παρὰ τὴν πρώτην. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ Θάμαρ. ἄθρει δὲ ὅπως καὶ ἐν ταῖς τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείαις εὑρίσκεται τὸ μυστήριον. διερμηνεύεται γὰρ ἡ Θάμαρ ἔκλειψις ἢ σαλευομένη. σεσάλευται δὲ καὶ ἐκλέλοιπεν ἀληθῶς ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. πῶς ἢ τίνα τρόπον; οὐ γὰρ μεμένηκεν ἀκατάσειστος εἰς τὸ παντελὲς ἡ κατὰ νόμον λατρεία, παρακεχώρηκε δὲ τῇ ἐν πνεύματι. καὶ εἰσεκωμίσθη λοιπὸν ἡ διὰ Χριστοῦ, κατηγοροῦσα τῆς πρώτης, ὡς οὐκ ἐχούσης τὸ ἄμεμπτον. ἡρμόσατο δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν καθάπερ τινὰ παρθένον ἁγνὴν, τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην ἀφείς. ἔκλειψις δὴ οὖν καὶ σαλευομένη ταύτῃ τοι δικαίως ἡ τῶν Ἰουδαίων νοεῖται συναγωγή. ὅτι δὲ οὐδεὶς ἐν νόμῳ δικαιοῦται παρὰ θεῷ, οὔτε μὴν ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ τῆς τοῦ θεοῦ γαληνότητος ἡ μέτοχις ἦν· ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὑποφήνειεν ἂν αἰνιγματωδῶς τῶν Ἰούδα παίδων ἡ γένεσις συνῳκηκότων τῇ Θάμαρ. Ἢρ μὲν γὰρ ὁ πρωτότοκός ἐστι δερμάτινος, ἤτοι γήϊνος. ἐπείπερ δὲ ἦν πονηρὸς θανάτῳ κατεδικάζετο. πονηρὸς δὲ κατὰ τὸ ἀληθὲς ὁ πρῶτος ὤφθη λαὸς καταγογγύζων θεοῦ καὶ λέγων· μὴ δυνήσεται ὁ „ θεὸς ἑτοιμάσαι τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ; ἐπεὶ ἐ- „ πάταξε πέτραν, καὶ ἐρρύησαν ὕδατα, καὶ „ χείμαρροι κατεκλύσθησαν. μὴ καὶ ἄρτον δύ- „ναται δοῦναι; ἀλλὰ καὶ ὅτι τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας κατασκεψάμενοι παρῆσαν οἱ ἀπεσταλμένοι, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα ἀπολούμενοι μειρακιωδῶς ὠλοφύροντο, τὸν πάντα ἰσχύοντα θεὸν ταῖς ἀπειθείαις καθυβρίζοντες. τοιγάρ- „ τοι καὶ διολώλασι, καὶ εἰσβέβηκε μὲν οὐδεὶς „ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. πέπτωκε δὲ τὰ κῶλα αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐκοῦν ὁ πρωτότοκος Ἢρ, τουτέστιν ὁ πονηρός τε καὶ σαρκικὸς, διόλωλε πρῶτος

καρπὸν

καρπὸν οὐδένα ἔχων εὐσεβείας. τοῦτο γὰρ ὑπεμφήνειεν ἂν ἡμῖν ὡς ἐν τύπῳ πάλιν ἡ ἀπαιδία. εἰκόνες γὰρ ὥσπερ τῶν ἐν νοήσει τὰ αἰσθητά. εἶτα μετ' ἐκεῖνον δεύτερος † ὥσπερ τις υἱὸς τοῦ λυτρωσαμένου θεοῦ, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐξαγαγόντος, ὁ μετ' ἐκείνους λαός· ὃς διεκομίσθη μὲν τὸν Ἰορδάνην στρατηγοῦντος Ἰησοῦ, κεκληρονόμηκε δὲ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. γέγονε δὲ μετὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ κριτάς, ἀλλ' ὑποπέπτωκε καὶ αὐτὸς ἀγανακτήσει τῇ ἄνωθεν. ἦν γὰρ ἀληθῶς Αὐνάν, τουτέστι πεπληγὼς καρδίας. ἐτράπετο γὰρ ἐκτόπως εἰς πολυθεΐαν, τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς καταλελοιπώς. οὐκοῦν καὶ ἀπώλετο καὶ δεδούλευκεν ἀλλοφύλοις. ταυτὶ γὰρ ἡμᾶς ἡ τῶν καλουμένων κριτῶν ἐδίδαξε βίβλος. τέθνηκε τοίνυν ἐν ἀπαιδίᾳ, καὶ οὗτος καθὼς καὶ ὁ Ἤρ, σπείρων εἰς † οὐδέν, τουτέστιν εἰς γῆν. ὅθεν ἦν εἰκὸς οὐδένα πάντως ἀποκερδᾶναι καρπόν, ἢ καὶ ἀναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. κατώκνησε δὲ καὶ ὁ μέσος τε καὶ ὡς ἐν χρόνῳ δεύτερος λαός, διὰ τῆς κατὰ νόμον ἐπιεικείας ἀντὶ τῶν ἀπειθησάντων ἑαυτὸν ὥσπερ ἀναστῆσαι θεῷ, καὶ νέον ἤδη πως ἀνταναφυῶντα λαὸν ἐπιδεῖξαι διὰ πραγμάτων. τοῦτο γάρ ἐστιν, οἶμαι, αἰνιγματωδῶς τὸ ἀναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. ἀνῃρημένοιν δὴ οὖν τοῖν δυοῖν ὡς ἐπ' αἰτίαις εὐλόγοις. ὁ μὲν γὰρ ἦν πονηρός, ὁ δὲ πεπληγὼς καρδίαν. ἐξείργει τὸν τρίτον τῆς πρὸς Θάμαρ ὁμιλίας. δεδιὼς γὰρ ὁ πατὴρ μὴ ἄρα πως τοῖς ἤδη διολωλόσι καὶ αὐτὸς καταφθείροιτο. τὸν γάρ τοι τρίτον λαὸν τὸν οἱονεὶ καὶ νεώτατον τὸν ὡς ἐν λοισθίῳ καιρῷ τῶν ἁγίων προφητῶν, μεθ' ὧν καὶ γείτων εὐθὺς ὁ θεσπέσιος Βαπτιστής, τὸν δὴ παρόντα δεικνύων τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστι Χριστόν, οὐκ ἐφῆκε θεὸς οἱονεί πως ἐνέχεσθαι ταῖς ἀγκάλαις τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, οὔτε μὴν ἤθελεν τὸν ἀπ' αὐτῆς ἔχειν καρπόν, μὴ
„ ἄρα πως ἀπόλοιτο καὶ αὐτός. ὁ γὰρ νόμος
„ ὀργὴν κατεργάζεται, δικαιοῦται δὲ ἐν αὐτῷ παντελῶς οὐδείς. ἄθρει δὲ ὅπως τοῦ λοισθίου τε καὶ ὡς ἐν πίστει λαοῦ, διαδείξειεν ἂν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν τύπον εὖ μάλα Σηλώμ. ἑρμηνεύεται γὰρ ἐκσπασμὸς ἢ ἀπόλυσις. δαπανώσης γὰρ ὥσπερ τῆς θείας ὀργῆς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, διά τοι τὰ εἰς Χριστὸν ἀνοσιουργήματα, καὶ οὐ φορητὴν παροινίαν, ἐξεσπάσθησαν ὡς ἀπὸ θηρὸς οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἀνεῖνται τρόπον τινὰ τῶν εἰς τὸ κολάζεσθαι δεῖν κατειληφότων δεσμῶν. σέσωσται γὰρ τὸ κατάλειμμα, κατὰ τὰς γραφάς. καὶ γοῦν ἔφη που θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου·
„ ὃν τρόπον ὅταν ἐκσπάσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ στόμα-
„ τος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἢ λοβὸν ὠτίου, οὔ-
„ τως ἐκσπασθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ. ἐκσπασμὸς οὖν Σηλώμ, ταύτῃ τοι καὶ ὀνομάζεται. παραιτοῦνται δὲ ὅτι τῆς Θάμαρ τὴν ὁμιλίαν, τουτέστι τὸ ἐν νόμῳ καρποφορεῖν οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἐξεσπασμένοι

† ἴσως, λείπει, γέγονεν Αὐνάν

† ἀλλ' οὐδας

nullũ habens pietatis fructũ. Hoc enim nobis orbitas vt in figura oſtẽdat denuo. Senſa enim in intellectu vt imagines ſunt. Deinde hunc ſequitur ſecũdus, hoc eſt, populus poſt hũc generatus, tanquam filius quidam Dei, qui redemit & liberauit è domo ſeruitutis. Hic populus traiecit quidem Iordanẽ, duce Ioſua, & hereditauit terrã promiſſionis: ſed poſtea etiã ad Iudices peruenit, at incidit & ipſe in Dei indignationem. Erat enim reuera *Aunan*, hoc eſt, perculſus corde. Deflexit enim abſurdè ac turpiter ad pluralitatem deorum, neglecto eo qui vnus naturaliter ac verè eſt Deus. Ideoq́ue & iſte perijt, & ſeruiuit alienigenis. Ita enim nos docet liber, qui inſcribitur *Iudicum*. Et ob hoc quoque mortuus eſt in orbitate liberorum, & ſicut *Her*, etiam in nihilum, hoc eſt, in terrã ſeminauit. Hinc & par erat illum nullũ percipere fructum, aut ſemen fratri ſuo ſuſcitare. Cunctatus eſt autem etiam medius, ac veluti ſecundus tempore populus, per legalem pietatẽ ſe quodammodo ſuſcitare Deo in loco eorum qui fuerunt inobedientes, ac nouũ quodammodo populũ renaſcentem, factis ipſis ſeſe declarare. Hoc enim, vt arbitror, figuratè ſignificat ſemẽ fratri ſuo ſuſcitare. Sublatis igitur duobus filijs, iuſtis ſanè de cauſis (vnus enim erat nequã, & alter corde perculſus) excludit tertium à coniugio ipſius Thamar. Pater autem veritus eſt, ne fortè etiã hic, ſicut duo priores, perirent. Nã tertium populum, quaſi natu minimũ in vltimo tempore ſanctorum Prophetarum, (quibus & proximus fuit Ioannes Baptiſta, oſtendens illum ex ſupernis, hoc eſt, CHRISTVM præſentem) non permiſit Deus quodammodo cõplexari brachijs Synagogę Iudæorum, nec voluit, vt ex ea fructum vllum perciperet, ne fortè periret etiam ille. *Lex enim iram operatur*, neque per ipſam quiſquã iuſtificatur. Vide autem quàm eleganter *Selom* in ſeipſo typum præ ſe ferat vltimi populi, qui eſt per fidem. Nam *Selom* exponitur *extractio* aut *dimiſſio*. Cùm enim diuina ira quaſi conſumpſiſſet eos qui ex ſanguine Iſraëlis ob ſcelera in CHRISTVM commiſſa, & ob intolerandam cõtumeliam ipſi illatam; tum fideles quaſi è faucibus beſtiæ erepti ſunt, liberatique quodammodo è vinculis, quibus puniendis illaqueati erant. Saluatæ enim reliquiæ, ſecundùm Scripturas. Vnde & Deus alibi per vocem Prophetæ ait: *Quomodo ſi paſtor eruat ex ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, ſic eripientur filij Iſraël.* Selom ergo ereptio ſeu euulſio hac de cauſa rectè nominatur. Quòd autem fideles deuitarint conſuetudinem Thamar, hoc eſt, fructificare in lege, quodq́; exempti ſint ex

Ioſ.1.2.
Exod.27.28.
Leu.3.21.

Suſcitare ſemen fratri ſuo, quid ſit.

Rom.4.15.

Selom, typus populi fidelis, & ereptionem ſonat.

Iudic.5.13.

Amos 3.12

turba eorum qui perierunt, facilè ex beato Paulo didiceris, qui de legis gloriationibus ita dicit: *Sed quæ erant mihi lucra, ea existimaui per* CHRISTVM *damna*. Nō enim cupiebat iustitiā propriam habere, illam inquā rursum quæ est in lege, sed iustitiā ex fide, quæ est in CHRISTO IESV. Selom igitur minimus natu, Thamar copulari non potest, ideoq; vidua permansit, & quidem longo tempore. Nam non permittente Deo fructificare amplius Iudæorum Synagogam, veluti vidua quædam & orbata liberis, & deserta à viro spirituali sponso appellata est, ac verè fuit. Dixit enim alibi CHRISTVS, † *Quia ipsa non est vxor mea, neque ego vir eius.* Nulla ergo postmodò eius ratio habita est, & Dei cura indigna effecta est? Nequaquam id suspiceris. Tametsi enim extremæ impietatis damnata est, nihilominus Deus ob innatam ipsi benignitatem miserebitur eius rursum in nouissimis sæculi temporibus. Tum & ipsa fructificabit CHRISTI notitiam. Quòd autem Gentes à tergo secutura sit, per ea ipsa quæ hîc scripta sunt, nihilominus intelligemus. Nam cùm Iudas descendisset tonsurus oues suas, obiter cum ipsa & quasi in transcursu commiscetur: baculum autem, & annulum & monile eam sinit habere, hœdum etiam proprium missurum promittens. Propriam enim atque maximè necessariā curā gerens CHRISTVS accipiendi fructus spiritualis gregis, fideliū inquam, & sanctificatorum in spiritu, perfunctoriam quandam neque omnino elaboratam initurus est cum Synagoga Iudæorum in spiritu societatem; prægnantem verò quodammodo, & fructuosam suam sapientiam est declaraturus. Exhibebit autē ei seipsum, veluti & nobis ipsis, tanquam virgam virtutis, vt imaginem & similitudinem Dei ac Patris (id enim significatur per annulum) item vt formosum facie præ filijs hominum. Hoc enim arbitror significare monile. Omne enim gestamen quod facit ad ornatum, cēseri debet signum pulchritudinis. Mittit autem illi etiam hœdum, hoc est, peccatorum remissionem largitur. Hœdus enim secundùm legem pro peccato mactabatur, & delictorum remissionem adumbrat. Ceterùm Thamar non occiditur, etsi iam sententia mortis lata fuerit, & extremum supplicium in eam constitutum (Thamar enim velut adultera condemnata erat.) Saluatur autem ostenso baculo, annulo & monili, confessaque est ingenuè & liberè, quòd ex Iuda sit grauida, atque ipsius fructū gestet. Sed & CHRISTVS suo tempore liberabit Iudæorum Synagogam, quo minus puniatur, societatis cum

Phil. 3. 7.

† Per Prophetam Oseam 2. 2.

Annus quid significet.

Psal. 44. 3.

Monile quid significet.

τῆς τῶν ἀπωλολότων πληθύος, ἀναμάθοις ἂν ἀμογητὶ, λέγοντος τοῦ μακαρίου Παύλου περὶ αὐχημάτων τῶν κατὰ τὸν νόμον· ἀλλ᾽ ἅτινα ἦν μοι κέρδη ταῦτα ἥγημαι διὰ Χριστὸν ζημίαν. ἐπεθύμει γὰρ δικαιοσύνην μὲν ἰδίαν οὐκ ἔχειν, φημὶ δὲ δὴ τὴν ἐν νόμῳ πάλιν· ἀλλὰ δικαιοσύνην τὴν ἐκ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἀσυναφὴς οὖν τῇ Θάμαρ Σηλὼμ ὁ νεώτατος. διαδὲ τοῦτο χήρα μεμένηκε. καὶ μακροὺς ἐν τούτῳ διαπέπλεκε χρόνους· οὐ γὰρ ἐφέντος θεοῦ καρποφορεῖν ἔτι τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν, χήρα τις ὥσπερ καὶ ἠτεκνωμένη καὶ ἀνδρὸς ἐρήμη, τοῦ νοητοῦ νυμφίου, κεχρημάτικέ τε, καὶ γέγονεν ἀληθῶς. ἔφη γάρ που Χριστός· ὅτι αὕτη οὐ γυνή μου, κἀγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. ἆρ᾽ οὖν οὐδεὶς τὸ παράπαν αὐτῆς μετὰ τοῦτο γέγονε λόγος; οὐ φροντίδος ἠξίωται τῆς παρὰ θεοῦ; μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς. καί τοι γὰρ ἐπὶ ταῖς ἀπασῶν ἐσχάταις δυσσεβείαις κατεγνωσμένην, δι᾽ ἔμφυτον ἡμερότητα, κατελεήσει θεὸς, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς. καρποφορήσει δὲ καὶ αὐτὴ τὰ Χριστοῦ γνωρίσματα. κατόπιν δὲ ὅτι βαδιεῖται τῶν ἐθνῶν δι᾽ αὐτῶν οὐδὲν ἧττον τῶν γεγραμμένων εἰσόμεθα. ἀναβεβηκὼς γὰρ Ἰούδας κεῖραι τὰ πρόβατα αὐτοῦ, ὁδοῦ πάρεργον τὴν πρὸς αὐτὴν ἐποιεῖτο σύνοδον· ῥάβδον δὲ καὶ δακτύλιον καὶ ὁρμίσκον αὐτὴν ἐφίησιν ἔχειν, ἀποστέλλειν καὶ ἔριφον ὑπισχνούμενος. ἰδίαν γὰρ ὥσπερ καὶ ἀναγκαιοτάτην ἔχων φροντίδα Χριστὸς, τὸ δέχεσθαι τοὺς καρποὺς τῆς λογικῆς ἀγέλης, δῆλον δὲ ὅτι τῶν πεπιστευκότων καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι παροδικὴν ὥσπερ τινὰ καὶ οὐχὶ πάντως ἐσπουδασμένην, ποιήσεται κατὰ καιροὺς τὴν πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν ἐν πνεύματι κοινωνίαν· ἔγκαρπον δὲ ὥσπερ ἀποφανεῖ τὴν παρ᾽ αὐτοῦ σοφίαν ὠδινοῦσαν. παραθήσεται δὲ ὥσπερ ἑαυτὸν αὐτῇ καθάπερ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, ὡς ῥάβδον δυνάμεως, ὡς εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. τοῦτο γὰρ ὁ δακτύλιος. ὡς ὡραῖον κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. τουτὶ γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸν ὁρμίσκον. σκεῦος γὰρ ἅπαν τὸ πλοῦν εἰς κόσμημα, κάλλους ἂν νοοῖτο σημεῖον. ἀποστέλλει δὲ αὐτῇ καὶ τὸν ἔριφον, τουτέστι τῶν ἡμαρτημένων χαρίζεται τὴν ἄφεσιν. ἔριφος γὰρ κατὰ νόμον ὑπὲρ ἁμαρτίας ἐσφάζετο, καὶ πλημμελημάτων ἄφεσιν ὑπαινίττεται. σώζεται δὲ ἡ Θάμαρ, καί τοι ψῆφον λαβοῦσα θανάτου, καὶ ποιναῖς ταῖς ἐσχάταις ὑπενηνεγμένη λοιπόν. κατεδεδίκαστο γὰρ ἡ Θάμαρ ὡς πεπορνευμένη. σώζεται δὲ ὅπως, ὑπέδειξε γὰρ τὴν ῥάβδον, τὸν δακτύλιόν τε καὶ τὸν ὁρμίσκον. διωμολόγηκέ τε σαφῶς ὡς κεκυοφόρηκεν ἐξ Ἰούδα, καὶ τὸν αὐτοῦ καρπὸν ἔχοι. ἀπαλλάξει δὲ καὶ αὐτὴν τοῦ κολάζεσθαι δεῖν τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν κατὰ καιροὺς ὁ Χριστὸς, τῆς πρὸς αὐτὴν κοινω-

κοινωνίας τὰ σύμβολα φέρουσαν. καὶ ὅτι κεκυοφόρηκε τὰ αὐτοῦ δεικνύουσαν ἐναργῶς. οὕτω γάρ που καὶ αὐτοί φασιν, οἱ διὰ τῆς εἰς
» Χριστὸν πίστεως εὐδοκιμεῖν ᾑρημένοι· διὰ τὸν
» φόβον σου κύριε ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠ-
» δινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας
» σου, ὃ † ἐκυήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. Θάμαρ δὲ ξυνωρίδα βρεφῶν ὠδίνουσα, πρὸς αὐτῷ γέγονε τῷ τόκῳ λοιπόν. εἶτα καθίησι μὲν ὁ πρωτότοκος τὴν χεῖρα· συνενεγκόντος δὲ αὖ πρὸς τὸ ἄνω πάλιν αὐτὴν, καί τοι σπαρτίον ἤδη λαβοῦσαν τὸ κόκκινον, προεκθρώσκει τὸ δεύτερον, οἷά τινος φραγμοῦ διακεκομμένου. εἶτα κάτεισιν ὁ πρῶτος λοιπός. γένοιτο δ᾽ ἂν καὶ τοῦτο σημεῖον οὐκ ἀσυμφανὲς ἡμῖν τοῦ προκεκλῆσθαι τὰ ἔθνη τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· καὶ τὴν τοῦ πρωτοτόκου δόξαν ἑλεῖν οὖν ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐκτετιμημένους. ἔψεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς οὐκ ἀμφίλογον τὴν Χριστοῦ θυσίαν καταδεξάμενος. αἵματος γὰρ τοῦ ἁγίου τύπος ἂν εἴη τὸ κόκκινον. τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, καὶ ἐν τάξει μὲν πρωτοτόκου κεκληκὼς τὸ δεύτερον κατόπιν δὲ θεὶς τὸν πρῶτον; ἢ δῆλον ὅτι Χριστὸς, δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ ἡ δόξα τῷ θεῷ καὶ πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

† ἐποίησας
Sic in LXX.

ipſo initæ ſymbola præ ſe ferentem, oſtendentemque manifeſtè quòd ex ipſo conceperit, & prægnans effecta ſit. Ita enim alibi etiam ij dicunt, qui fidem in CHRISTVM amplexi ſunt; *Propter timorem tuum Domine in vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis tuæ, † quem genuimus ſuper terram.* Thamar autem cùm & ipſa par infantum parturiret, peperit tandem. Deinde primogenitus quidem emittit manum, ſed eo ad ſe candē retrahente (tametſi iam coccino erat ligata) proſilit ſecundus, veluti ſepe quadam perfracta, atque ita priùs egreditur poſterior. Poteſt autem etiam hoc nobis haud obſcurum ſignum eſſe, quòd gentes priùs vocatæ ſint, quàm qui ex ſanguine Iſraël: & dignitatem primogenituræ conſecuturi ſint qui in vltimis temporibus eligētur. Futurum eſt autem proculdubiò, vt etiam ipſe Iſraël CHRISTI ſacrificium ſuſcipiat. Nam coccinum eſt typus ſacri ſanguinis. Quis igitur eſt, qui interſtitium maceriæ diſrupit, atque in locum primogeniti vocauit ſecundum, poſtpoſito primo? An non manifeſtum eſt, quòd CHRISTVS IESVS: per quem & cum quo ſit gloria Deo ac Patri cum Spiritu ſancto in ſæcula ſæculorum. Amen.

Iſai. 26. 18.

Aliter, quē dediſti ſuper terram.

Coccinum, quid.

Ἔτι περὶ τοῦ Ἰωσήφ.

ΕΠΙ τὰ λοιπὰ τῶν λόγων ἴτεον, ὧν ἤδη φθάσαντες πεποιήμεθα, περὶ τοῦ Ἰωσὴφ εἰς τέλος ἡμῖν ἡκούσης τὸ αὐτῇ πρέπον ἤδη τῆς μεταξὺ παρεσκευασμένης ἱστορίας τῆς περὶ τοῦ Ἰούδα φημὶ, καὶ μέν τοι καὶ τῆς Θάμαρ μεταβαλόντες γὰρ εἰς τὸ Χριστοῦ πρόσωπον τὸν θεσπέσιον Ἰωσὴφ ἐμβεβλῆσθαι μὲν ἐν τῷ λάκκῳ παρὰ τῶν ἀδελφῶν ἐλέγομεν. ἀνακεκομίσθαι δὲ αὖ καὶ καταπεπρᾶσθαι τοῖς Ἰσμαηλίταις, οἳ καὶ ἀρωμάτων τῶν εὐοσμοτάτων ἔμποροι ἦσαν, καὶ τοῖς οὐκ ἔχουσι διακομιοῦσι. ἀπενηνέχθαι τε δι᾽ ἐκείνων αὐτὸν εἰς τὴν Αἰγυπτίων, προσθέντες εἰρήκαμεν. ἔτι καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν ὁ μονογενὴς, καὶ ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς γεγονὼς· κεχρηματικὼς καὶ ἀδελφὸς τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ θάνατον ὑπέμεινε, καὶ ἀνέτλη σταυρὸν, καταβέβηκέ τε εἰς ᾅδου, οὗ καὶ εἰς τύπον ὁ λάκκος. πλὴν ἀνεβίω πάλιν, καὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀπενοσφίζετο. δέδωται δὲ ὥσπερ τοῖς τῶν νοητῶν ἀρωμάτων ἐμπόροις, τουτέστι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, οἳ τὸ αὐτοῦ μύρον εὐωδιάζοντες εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν ἀφίκοντο χώραν διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν ἀποφέροντες τὸν τοῦ δούλου μορφὴν περικείμενον. κηρύσσεται γὰρ δι᾽ ἡμᾶς

Adhuc de Ioſepho.

AD reliquam hiſtoriæ partem de Ioſepho, cuius priùs fecimus mentionem, redeūdum nobis eſt. Siquidem iam ad finē debitū perducta eſt illa quæ interim accidit de Thamar & Iuda. Nam cùm diuinum Ioſeph tranſtulerimus ad perſonam CHRISTI, coniectum quidem in foſſam à fratribus diximus, ſed iterum extractum & venditum Iſmaëlitis, qui odoratiſſimorum aromatum erant mercatores, atque ad eos, qui illis carebant, tranſportabant. Deinde ipſum per hos abductum in Ægyptum addentes explicauimus. Cùm enim Vnigenitus demiſiſſet ſeipſum in exinanitionem, homoque factus eſſet, ac vocatus frater eorū qui in terris degunt, præ alijs ſuſtinuit mortem ab Iſraëlitis ipſi illatam, crucemque ſuſcepit, ac deſcendit in infernum, cuius typum præ ſe fert lacus. Ceterùm reuixit, & ab ijs qui de ſanguine Iſraël erant, ſeceſſit. Traditus autem eſt, quaſi ſpiritualium aromatum mercatoribus, hoc eſt ſanctis Apoſtolis, qui ipſius vnguentum redolētes in Gentium regionem commigrarunt, per Euangelica præconia ignorantibus eum qui ſerui formam accepit, offerentes. Prędicatur enim propter nos

venisse in carne, formamque serui accepisse. Id arbitror est, quòd Ioseph sit ab Ismaëlitis in Ægyptum traductus. Quid igitur ei vbi illuc venisset, acciderit, aut quid ad hoc faciendum fuit, consideremus, si videtur. Cùm enim adhuc iuuenis, & in ephebis esset, Ægyptiæ mulieris petulantiam superauit, etiamsi magna vi propellebatur ad id, quod fas non est, committendum. Nam hęc mulier consertis manibus impudenter illi vestẽ detraxit, atque adeò inuitum ad peccandum adigebat. Ille verò relicto pallio effugiebat à vesana mulieris libidine, neque poterat vlla tali affectione expugnari. Accusatus verò deinde est hac de causa, muliere culpam in ipsum retorquente. Ipse autem in illa turpitudinis accusatione summã modestiam, magnanimitatemq; prę se tulit, Cæterùm in carcerem cõiectus fuit. Porro CHRISTVS etiam inter Gẽtes fuit, nimirum veluti in persona sanctorum Apostolorum, qui & eius cicatrices circũferre in suo ipsorũ corpore prædicabant. Nolebant enim se accommodare illis, qui mundana saperent, sed longissimè aberãt à carnalibus concupiscẽtijs. Eiusmodi enim semper est Sanctorũ vita. Cæterùm hanc ob rẽ insidiæ eis tendebantur, calumnijsque oppressi ab istis, qui consueuerunt christianè viuere volẽtes habere pro maledictis, in tentationes grauissimas inciderunt, captiuiq; ducti sunt. Sed tamẽ semper memoria tenebant, & præ oculis, illud CHRISTI: *Si ex mundo essetis, mundus quod suum est diligeret. Quoniam autem non estis de mundo, idcirco vos mundus odio prosequitur*; sicut reuera & Iosephũ ista libidinosa mulier. Verùm enimuero etiam in ipsis laboribus dilatabantur, gratia Dei emolliente eos, quos par erat maximopere laborare. Lætabatur enim custos carceris, vt dixi, super Iosepho. Deinde enunciauit somnia Eunuchorum Pharaonis, pincernæ inquam, & pistoris, qui vincti erant. Qua de causa diuinus Ioseph, ait, in summa erat admiratione. Cùm autem etiam ipse Pharao somniasset, futuram non multo pòst ingentem sterilitatem, & insignem ex fame laborem, priùs quidem in bobus pinguibus & macilentis, postea verò & in spicis eiusmodi vidisset; sapientibus interim Aegypti nihil valentibus dicere, planeque desperantibus de eorum quæ per somnia hæc euentura significabantur, declaratione, præclarum ipsi tributum est testimonium, quòd scilicet eis explicandis par esset. Aggressus itaque patefacit. Admiratus itaque Pharao, dispensatorem atque adeò principem totius regni sui eum constituit. Nam & CHRISTVS, vt modò dixi, persecutionem patiebatur quasi in persona Apo-

Genes. 39. Gal. 6. 17. Ioan. 15. Genes. 40. Genes. 41.

ἐν σαρκὶ γεγονὼς, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ. τοῦτο εἶναί ἐστι τὸ ἀπενεχθῆναι τὸν Ἰωσὴφ διὰ τῶν Ἰσμαηλιτῶν εἰς Αἴγυπτον. τί οὖν ἄρα συνέβη παθεῖν ἐκεῖ γεγονότα, τί δὲ ἔδει πρὸς τοῦτο δρᾶσαι, καταθρῶμεν, εἰ δοκεῖ. ἔτι μὲν γὰρ νέος ὢν καὶ ἐν ἐφήβοις τελῶν ἐνίκα τῆς Αἰγυπτίας τὸ ἀσελγὲς, μονονουχὶ καὶ σὺν βίᾳ πολλῇ κατωθούμενος εἴς γε τὸ θελῆσαι δρᾶν ἃ μὴ θέμις. ἡ μὲν γὰρ ἐξῆπτο τῶν ἱματίων ἀπρίξ τε καὶ ἀναιδῶς, καὶ εἰς ἀνεθέλητον ἁμαρτίαν οὐ μετρίως κατεβιάζετο. ὁ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἱμάτιον ἀφεὶς μαχλώσης ἀγρίας ἀπηλλάττετο, καὶ ἀνάλωτος ἦν τῷ πάθει. σεσυκοφάντηται δὲ μετὰ τοῦτο περιτρέποντος εἰς αὐτὸν τῆς γυναικὸς τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἐν αἰτίαις αἰσχρότητος ὁ σώφρων τε καὶ φιλελεύθερος ἦν, πλὴν ἐκρατεῖτο τοῦ δεσμωτηρίου φησί. γέγονε δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὁ Χριστὸς, ὡς ἐν προσώπῳ φημὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· οἳ καὶ τὰ στίγματα αὐτοῦ περιφέρειν ἔφασκον ἐν ἰδίῳ σώματι. παρῃτοῦντο μὲν γὰρ συσχηματίζεσθαι τοῖς τὰ ἐν κόσμῳ φρονεῖν ἑλομένοις, ἀπωτάτω δὲ ἦσαν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν. τοιοῦτος γὰρ ἀεὶ ὁ τῶν ἁγίων βίος. ἀλλ' ἐπεβουλεύοντο διὰ τοῦτο, καὶ δὴ καὶ συκοφαντούμενοι παρὰ τῶν εἰωθότων ἡγεῖσθαι φορτικοὺς τοὺς ἐν Χριστῷ ζῆν ἐθέλοντας, πειρασμοῖς περιπεπτώκασι, δεσμῶται γεγόνασι. πλὴν ἐμέμνηντο λέγοντος, εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει· ἐπειδὴ δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστὲ, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος. καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸν Ἰωσὴφ ἡ μαχλῶσα γυνή. πλὴν καὶ ἐν αὐτοῖς ἐπλατύνοντο τοῖς πόνοις, τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἐξημερούσης αὐτοὺς, οὓς ἦν μάλιστα διαπονήσασθαι εἰκός. ἐπεγάννυτο γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ δεσμοφύλαξ τῷ Ἰωσήφ. εἶτα τῶν εὐνούχων τοῦ Φαραὼ, τοῦτ' οἰνοχόου φημὶ καὶ προσέτι τοῦ σιτοποιοῦ δεδεμένων, διεσάφει τὰ ὀνείρατα. καὶ διὰ τοῦτο, φησὶ, ὁ θαυμάσιος Ἰωσὴφ οὐ μετρίως ἐθαυμάζετο. ἐνυπνιασθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Φαραὼ τήν τε ἐσομένην οὐκ εἰς μακρὰν ἀκαρπίαν, καὶ τὸν ἐκ τοῦ λιμοῦ πόνον, ὡς ἐν βουσὶ μὲν πρότερον πίοσί τε καὶ ἰσχνοῖς, ὡς ἐν ἀστάχυσι δὲ μετὰ τοῦτο τεθεαμένου· τῶν τε ἐν Αἰγύπτῳ σοφῶν οὐδὲν ἐχόντων εἰπεῖν, ἀπειρηκότων δὲ παντελῶς πρὸς τὸ δύνασθαι διατρανοῦν τὰ ἐκ τῶν ὁραμάτων ὑποδηλούμενα, μεμαρτύρηται μὲν αὐτὸς ὡς οἷός τε τοῦτο δρᾶν. παρελθὼν δὲ διεσάφει. καὶ δὴ καὶ θαυμάσας ὁ Φαραὼ, ταμίαν αὐτὸν καὶ ἡγούμενον ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ καθίστησιν ἀρχήν. ἐδιώκετο μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ὡς ἐν προσώπῳ τῶν ἁγίων

ἀποστόλων. ἀλλ' ἐν αὐτοῖς ὄντες τοῖς πόνοις οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, ὡς σοφοὶ λίαν καὶ τὰ πολλοῖς ἀπόρρητα διατρανοῦν οἷοί τε, φανεροὶ μὲν ἦσαν ἐν ἀρχαῖς τῶν ἐν κόσμῳ τισὶν, εἶτα καὶ αὐτοῖς τοῖς κρατοῦσι τῆς γῆς, οἳ καὶ πιστεύσαντες ὅτι καὶ αὐτὴν ἔχουσι τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν, ἐξ ἀποκαλύψεως θεοῦ ἐν πνεύματι, οἰκονόμους καὶ ἄρχοντας ἐθνῶν γίνεσθαι συγκεχωρήκασι, διανέμειν τε τοῖς ἐν λιμῷ μαθημάτων, ἃ δὴ εἰς ζωὴν συνέχει τὴν ἀκήρατον· τουτέστι τὸν θεῖόν τε καὶ οὐράνιον λόγον· καὶ τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀποκομίζουσαν παίδευσιν. τούτοις καὶ κατεκτήσαντο, μᾶλλον δὲ δι' αὐτῶν ὁ Χριστὸς, τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὴν τῶν ἐθνῶν χώραν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τῷ Φαραὼ τὴν τῶν Αἰγυπτίων ὁ Ἰωσήφ· ᾧ καὶ γεγόνασιν υἱοὶ δύο Μανασσῆς καὶ Ἐφραὶμ ἐκ μητρὸς Ἀσενὲθ τῆς Πετεφρῆ θυγατρὸς, ὃς ἦν ἱερεύς. καὶ ἑρμηνεύεται μὲν ὁ Μανασσῆς λήθη κακῶν τῶν συμβεβηκότων, εἰς αὔξησιν τε καὶ ἐπίδοσιν τὴν εἴς γε τὸ ἄμεινον ὁ Ἐφραΐμ. ἐξ ἱερᾶς γὰρ ὥσπερ μητρὸς, φημὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας, καρποὶ γεγόνασι, καὶ ἐν υἱοῖς θεοῦ διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, καταλεγισθεῖεν ἂν οἱ ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοι,

„ οἳ καὶ εἰς λήθην ἐνεχθήσονται τῶν πόνων. ἐπι-
„ λήσονται γὰρ, φησὶ, τὴν θλίψιν αὐτῶν τὴν
„ πρώτην, καὶ οὐ μὴ ἀναβῇ αὐτῶν ἐπὶ τὴν
„ καρδίαν. ἐπὶ γὰρ κεφαλῆς αὐτῶν αἴνεσις,
„ καὶ ἀγαλλίαμα, καὶ εὐφροσύνη καταλήψε-
„ ται αὐτούς. ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός.

ἥξουσι δὴ οὖν κατὰ καιρὸν εἰς λήθην κακῶν. βαδιοῦνται δὲ καὶ εἰς αὔξησιν ἐπὶ τὸ τῆς ἐλπίδος γλυκὺ διατρέχοντες πέρας. μετοικήσονται γὰρ ἐκ τῶν ἐπιγείων εἰς τὰ ἐπουράνια, ἀπὸ τῶν ἐν χρόνῳ μεμετρημένων εἰς τὰ ἐπέκεινα χρόνου· ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, εἰς δόξαν ἐξ ἀτιμίας, ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν. ἐγκειμένου δὲ ἔτι, καὶ παρατείνοντος τοῦ λιμοῦ, κατέβησαν οἱ ἐξ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον πρίασθαι τροφάς. εἶτα μικροῦ μεταξὺ παρενθέντος λόγου, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐναθύροντος αὐτοῖς τοῦ Ἰωσήφ. ἔφασκε γὰρ ὡς ἥκιστα μὲν σιτίων ἕνεκα, κατασκεψόμενοι δὲ μᾶλλον ἥκουσι τὴν γῆν. προσαιτοῦντος δὲ τὸν Βενιαμὶν, ὃς ἦν ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ νεώτατος, ἐνισταμένου δὲ ὅτι οὐκ ἂν τῶν Αἰγυπτίων ἀζήμιοι ἀπαλλάξειαν, εἰ μὴ παρoίσοιεν τὸ μειράκιον, ἄγεται μόλις ἐφέντος αὐτοῖς τοῦ πατρός. ἐπειδὴ δὲ ἧκον ὁμοῦ τῷ παιδὶ, λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἑστίαν ἐκάλει· ὕδατι δὲ διανενιγμένους ἄρτοις τε καὶ οἴνῳ κατεκόρεννυ λοιπόν. τεθλιμμένοι γὰρ ὥσπερ καὶ ἀφορήτῳ λιμῷ ἐκπεπιεσμένοι, δῆλον δὲ ὅτι τῷ νοητῷ, κατὰ καιροὺς Ἰουδαῖοι, τὴν ὀφρὺν ἀφέντες τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀγέρωχον, ἥξουσιν ἐπὶ Χριστὸν τῆς παρ' αὐτοῦ γλιχόμενοι τροφῆς, ἁγίας τε καὶ πνευματικῆς φημὶ, καὶ ζωοποιοῦ. ὁ δὲ οὐ προσδέξεται

Apostolorum. Sed illi, de quibus nunc est sermo, cùm in ipsis afflictionibus tanquam valdè sapientes potuerint abstrusa multis eruere, manifesti cognitique facti sunt quibusdam in mundana potestate constitutis, atque adeò ipsis regibus terræ, qui credentes eos habere futurorum scientiam ex Dei reuelatione in Spiritu, concesserunt ipsis administrationem & principatum Gentium, vt scilicet distribuerent laborantibus fame doctrinam, quæ ad immortalem vitam sustentat, hoc est, diuinum ac cælestem sermonem, disciplinamque ad optima quæque deducentem. Hi acquisierunt (ac potiùs per ipsos CHRISTVS) Deo ac Patri Gentium regionem, quemadmodum & Ioseph acquisiuit Pharaoni Ægyptum. Cui etiam fuerunt filij duo, *Manasses* & *Ephraim* ex matre Aseneth Putipharis filia, qui erat sacerdos. *Gen 41.45.* Et exponitur quidem *Manasses*, obliuio malorum quæ acciderũt: *Ephraim* verò significat augmentum & incrementũ in melius. *Gen 41.51.* *Manasses quid significet.* Nam fructus Ecclesiæ tanquam ex sacra matre nati sunt, atque inter filios Dei per fidem in CHRISTVM numerari possunt illi, qui ex Gẽtibus vocati sunt, *Ephraim quid significet.* qui etiam in obliuionem venient laborum & afflictionum. *Esai. 65.16.* *Obliuiscentur enim*, inquit, *tribulationis suæ primæ, neque ampliùs ascendet hæc in cor ipsorum. In capite ipsorum est laus & exultatio, & lætitia apprehendet eos.* Facessiuit dolor, tristitia, angustiæ: venient igitur suo tempore in obliuionem malorum, facientque progressus, ad dulcem spei finem contendentes. Quippe qui emigrent è terrenis ad cælestia, à temporarijs ad ea quæ extra omne tempus posita sunt; ex corruptione ad incorruptibilitatem; ex ignominia ad gloriam; ex infirmitate ad potentiam. Cùm verò iam vrgeret & grassaretur fames, descenderunt & filij Iacob in Ægyptum ad emẽdum frumentum. *Gen. 43.* Deinde cùm Ioseph fratres iocosè luderet (dicebat enim eos nequaquam ad comparãdum frumentum, sed ad explorandam terram venisse,) peteretq; Beniamin, qui erat ipsius frater minimus natu, *Gen. 43.30.* atque instaret ne ab Aegyptijs discederent impuniti, nisi eum adducerent secum, vix tandem permittente patre adducitur. Posteaquam autem vnà cum fratre ipsius venerunt, domo sua eos excipit, atque aqua lotos pane & vino saturat. Iudæi enim grauiter affecti, & tanquam intolerabili fame pressi, intelligibili nimirum, tandem demisso supercilio & insolenti iactantia venient ad CHRISTVM, auidè ab ipso expetentes cibum, spiritualem nimirum & viuificantem. Ille verò non recipiet

eos ſine nouo populo, cuius typus eſt Beniamin. Cùm autem venerint tanquam in vnitate ſpiritus idem ſentientes, benignè hilariterque eos excipiet, introducetque veluti in ſuam domum, hoc eſt Eccleſiam. Deinde lauans munda aqua, nimirum lauacro regenerationis, pane & vino ſaturabit eos. Myſticus ſermo. Ceterùm illud etiam adijciamus, quòd Ioſephus ſimul ac adduxerunt Beniamin, cognitus ſit à ſuis fratribus, menſaque eos, vt modò dixi, dignatus. Nihil autem eis dedit muneris, ſed rurſum diſcedere iubebat, vt ad ſe patrem, Iacob inquam, adducerent. Poſtquam igitur deſcēdit, & iam præſentem cōſpexit, vnà cum liberis & familia, tunc demum tribuit eis terram omnium optimam. Quod ſanè euidens argumentum eſſe poteſt, etiam Iſraëlitas in nouiſſimis ſæculi temporibus reuertentes, à CHRISTO acceptum iri, videlicet quando conſenſerint cum nouo populo. Is enim eſt, vt dixi, Beniamin. Porro hereditas quam ſperamus, non dabitur nobis abſque ſanctis patribus. Quemadmodū enim etiā ij qui in fide mortui ſunt, vt ſapiens Paulus inquit, *non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non ſine nobis conſummarentur*, ita etiam nos exſpectabimus patres, ne ſine ipſis perficiamur. Vnà enim ac pariter cum ſanctis patribus primi & medij & vltimi populi, optimam nullaque manufactam, aut adquiſitam regni cælorum hereditatem accipiemus in CHRISTO, per quem, & cum quo ſit Deo & Patri gloria cum ſancto Spiritu in ſæcula ſæculorum. Amen.

Heb.11.39.

μὲν, πλὴν οὐ δίχα τοῦ νέου λαοῦ, οὗ καὶ εἰς τύπον εἴη ἂν ὁ Βενιαμίν. ἐλθόντας δὲ ὥσπερ ἐν ὁμοψυχίᾳ καὶ ὡς ἐν γνώμῃ μιᾷ, προσδέξεται μὲν ἱλαρῶς, εἰσοίσει δὲ ὥσπερ εἰς ἴδιον οἶκον, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν. εἶτα διανίψων ὕδατι καθαρῷ τῷ τῆς παλιγγενεσίας λουτρῷ, ἄρτῳ τε καὶ οἴνῳ διαθρέψει. μυστικῶς ὁ λόγος. πλὴν κἀκεῖνο πρὸς τούτῳ λέγωμεν· ἀνεγνωρίζετο μὲν γὰρ τοῖς ἀδελφοῖς ὁ Ἰωσὴφ ἅμα τῷ Βενιαμὶν ἀφιγμένοις, καὶ δὴ καὶ τραπέζης αὐτοὺς ἠξίου, καθάπερ ἔναγχος ἔφην. κλῆρον δὲ οὐδένα δοὺς ὅλως ἀποτρέχειν ἐκέλευε κατακομιοῦντας πρὸς αὐτὸν τὸν πατέρα, φημὶ δὴ τὸν Ἰακώβ. ἐπειδὴ δὲ καταβέβηκε, καὶ ἤδη παρόντα τεθέαται τοῖς τέκνοις ὁμοῦ, τότε δὴ τότε τὴν ἁπασῶν ἀρίστην ἀπένειμε γῆν. σημεῖον δ᾽ ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο σαφὲς ὅτι δέξεται μὲν ὁ Χριστὸς τὸν ἐξ Ἰσραὴλ ἐπιστρέφοντας ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς· συνέντος αὐτοῖς δηλονότι κατὰ τρόπον ὁμοψυχίας καὶ τοῦ νέου λαοῦ. τοῦτο γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Βενιαμίν. πλὴν οὐ δίχα τῶν ἁγίων πατέρων ὁ ἐν ἐλπίσιν ἡμῖν ἀποδοθήσεται κλῆρος. ὥσπερ γὰρ αὐτοί καί τοι κατὰ πίστιν ἀποθανόντες, ὡς γοῦν ὁ σοφὸς ἔφη Παῦλος, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ, περὶ » ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χω- » ρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. οὕτω καὶ ἡμεῖς περι- » μενοῦμεν τοὺς πατέρας, ἵνα μὴ χωρὶς αὐτῶν τελειωθῶμεν. ὁμοῦ τοιγαροῦν τοῖς ἁγίοις πατράσιν, οἱ πρῶτοί τε καὶ μέσοι καὶ τελευταῖοι λαοὶ τὸν ἄριστόν τε καὶ ἀνεκτηίντον τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀποληψόμεθα κλῆρον ἐν Χριστῷ· δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

De Ioſepho & filijs ipſius Ephraim & Manaſſe.

Iacob.1.17.

OMne datum optimum, & omne donum perfectum deſcendit à patre luminum. Nullum verò adeò pretioſorum atque eximiorum bonorū eſſe cenſeo, quod nō conſequamur per CHRISTVM. *Factus eſt enim mediator Dei & hominum.* Et *per ipſum acceſſum habemus in vno Spiritu ad Deum & Patrem cæleſtem.* Vnde & ipſe dixit: *Nemo venit ad Patrē niſi per me.* In ipſo enim & per ipſum omnis gratiæ plenitudo, & ſplēdida hereditas. Deus enim diues exiſtens, factus eſt propter nos pauper, vt nos ipſius paupertate ditaremur, vtque ad ſanctorum patrum gloriam contendentes, etiā ſpem ipſis longè digniſſimā conſequi poſſemus. Hæc autem ita ſe habere facilè cognoſces, ſi mentis oculo ſacras

2.Cor.8.9.

Περὶ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἐφραῒμ καὶ Μανασσῆ.

ΠΑσα μὲν δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέ- » λειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἐκ τοῦ πα- » τρὸς τῶν φώτων. οὐδὲν δὲ εἶναί φημι τῶν οὕτω σεπτῶν » καὶ ἐξῃρημένων ἀγαθῶν, ὃ μὴ διὰ Χριστοῦ κερδαινόμεθα. γέγονε γὰρ, φησι, μεσίτης θεοῦ καὶ ἀν- » θρώπων, καὶ δι᾽ αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν » ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ » θεόν. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν » πατέρα, εἰ μὴ δι᾽ ἐμοῦ. ἐν αὐτῷ δὲ καὶ δι᾽ αὐτοῦ πᾶν » πλήρωμα χάριτος καὶ κληροδοσία λαμπρά. πλούσιος γὰρ ὢν ὁ θεὸς ἐπτώχευσε δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων πατέρων ἀναφοιτῶντες δόξαν, καὶ τῆς αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρεπωδεστάτης ἐλπίδος μεταλαχεῖν ἰσχύσωμεν. θέα δὲ ἀληθῆ τὸν ἐπὶ τούτοις λόγον τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ἐνιεὶς τὸν

τῆς

" τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν ἔχει. γάρ ὧδε πάλιν. ἐγέ-
" νετο δὲ μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, καὶ ἀνηγγέλη τῷ
" Ἰωσήφ, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐνοχλεῖται. καὶ ἀναλα-
" βὼν τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ τὸν Μανασσῆ καὶ τὸν Ἐ-
" φραΐμ, ἦλθε πρὸς Ἰακώβ. ἀπηγγέλη δὲ τῷ Ἰα-
" κὼβ λέγοντες, ἰδοὺ ὁ υἱός σου Ἰωσὴφ ἔρχεται πρὸς
" σέ. καὶ ἐνισχύσας Ἰσραὴλ ἐκάθισεν ἐπὶ τὴν κλί-
" νην. καὶ εἶπεν Ἰακὼβ τῷ Ἰωσήφ· ὁ θεός μου ὤφ-
" θη μοι ἐν Λουζᾶ ἐν γῇ Χαναάν, καὶ εὐλόγησέ με,
" καὶ εἶπέ μοι· ἰδοὺ ἐγὼ αὐξάνω σε καὶ πληθυνῶ σε, καὶ
" ποιήσω σε εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, καὶ δώσω σοι τὴν
" γῆν ταύτην, καὶ τῷ σπέρματί σου μετὰ σὲ εἰς κα-
" τάσχεσιν αἰώνιον. νῦν οὖν οἱ δύο σου υἱοί, οἱ γενόμε-
" νοί σοι ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρὸς σὲ
" εἰς Αἴγυπτον ἐμοί εἰσιν Ἐφραΐμ καὶ Μανασσῆς,
" ὡς Ῥουβείμ καὶ Συμεὼν ἔσονταί μοι. τὰ δὲ ἔκγονα ἃ
" ἐὰν γεννήσῃς μετὰ ταῦτα, σοὶ ἔσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι
" τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν κληθήσονται ἐν τοῖς ἐκείνων
" κλήροις. ἐγὼ δὲ ἡνίκα ἠρχόμην ἐκ τῆς Μεσοποτα-
" μίας τῆς Συρίας, ἀπέθανε Ῥαχὴλ ἡ μήτηρ σου ἐν
" γῇ Χαναάν, ἐγγιζόντός μου κατὰ τὸν ἱππόδρομον
" Χαβραθὰ τῆς γῆς τοῦ ἐλθεῖν εἰς γῆν Ἐφραθὰ καὶ
" κατώρυξα αὐτὴν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ἱπποδρόμου. αὕτη
" ἐστὶ Βηθλεέμ. ἐπὶ θρασθαι μὲν γὰρ ὁ μακάριος
Ἰακὼβ ἐν γήρει καλῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.
ἐπειδὴ δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπεδήμει πραγμάτων, εὐ-
λογεῖν ἐσκέπτετο τοὺς ἐξ Ἰωσήφ· οἱ ἐπείπερ ἦ-
σαν ἐκ μητρὸς ἀλλοφύλου τῆς Ἀσενὲθ θυγατρὸς
ἱερέως τοῦ Πετεφρῆ· ἵνα μή τις αὐτοὺς καταμυ-
σάττοιτο τῶν ἐξ Ἰσραήλ, ἐκφυλόν τι καὶ ὀθνεῖον ἡ-
γοῖτο τὸ γένος σοφῶς τε καὶ οἰκονομικῶς ὁ θεσπέ-
σιος Ἰακὼβ αὐτόν τε τὸν Ἰωσὴφ καὶ ἑτέρους υἱοὺς εἰς-
πειρᾶται διδάσκειν, ὅτι ταῖς θείαις ἑπόμενος
ψήφοις πάντας οἰκειοῦται τοὺς ἐξ αὐτῶν γεγο-
" νότας. ὤφθη γάρ μοι, φησί, ὁ θεὸς ἐν γῇ Χα-
" ναάν, καὶ ὅτι πλείστων μὲν ὅσων ἔσομαι λαῶν
πατήρ, κατευρυνθήσομαι δὲ καὶ εἰς ἔθνη καὶ
συναγωγὰς ἐθνῶν ἀναφανδὸν ἐπηγγέλλετο.
ἐν τούτῳ δὴ οὖν, καὶ θεὸν ἀναπείθει τιμᾶν
ταῖς εἰς ἀλήθειαν δόξαις. καὶ οἰκείους ἡγεῖσθαι
διδάσκει τοὺς ἀγχιστεύοντας, μᾶλλον δὲ τοὺς ἐξ
αὐτῶν ἀναφύντας, κἂν εἰ γεγόνασι τυχὸν ἐκ
μητρὸς ἀλλοφύλου. βραχὺ δὲ τῆς ἱστορίας τὸ
πάχος ἐκβαίνοντες, ἐκεῖνό φαμεν. οὕτω καὶ
ἡμεῖς οἱ ἐν πίστει δεδικαιωμένοι γεγόνα-
μεν ἐν Χριστῷ θεοῦ μὲν υἱοί, τῶν δὲ ἁγίων οἰ-
κεῖοι, μεσιτεύοντος αὐτοῦ, καὶ δι' ἑαυτοῦ συν-
δέοντος αὐτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ καὶ τοῖς τῶν ἁγί-
ων χοροῖς. καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰωσὴφ οἱονεὶ
μεταξὺ κείμενος υἱοὺς μὲν ἐποίει τοῦ ἰδίου πα-
τρὸς τὸν Ἐφραΐμ καὶ Μανασσῆ, ἐγγράφε-
σθαι δὲ καὶ αὐτοὺς τῷ καταλόγῳ τῶν πατριαρ-
" χῶν. νῦν γάρ, φησί, οἱ δύο σου υἱοὶ οἱ γενόμενοί
" σοι ἐν Αἰγύπτῳ, ἐμοί εἰσιν Ἐφραΐμ καὶ Μα-
" νασσῆς, ὡς Ῥουβείμ καὶ Συμεὼν ἔσονταί
" μοι. τουτέστιν ἐν πρωτοτόκοις ἔσονται, συν-
τάξονται δὲ καὶ τοῖς ἐν ὑπακοῇ. ἦν μὲν
γὰρ πρωτότοκος Ῥουβείμ. ὑπακοὴ δὲ πάλιν

litteras contempleris. Ita enim habent: *Factum est autem post hæc verba, & nuntiatum est Iosepho, quòd pater eius grauiter ægrotaret. Et acceptis duobus filijs suis Manasse & Ephraim, venit ad Iacobum. Annuntiauerunt autem Iacobo dicentes: Ecce filius tuus Ioseph venit ad te; & confortatus Israël erigebat se in lecto, & dixit ad Iosephum. Deus meus apparuit mihi in Luza in Chanaan, benedixitq́ mihi, & dixit ad me; Ecce ego augebo te, & multiplicabo te, & faciam te in congregationes gentium, & dabo tibi terram hanc, & semini tuo post te in possessionem æternam. Nunc igitur illi duo filij, qui nati sunt tibi in Aegypto, antequam ego ad te huc venerim in Aegyptum, mei sunt, Ephraim & Manasse, sicut Ruben & Simeon mei erunt. Qui autem pòst nascentur tibi, tui erunt, quandoquidem & hi nomine fratrum suorum vocabuntur in illorum hæreditatibus. Quando autem ego discedebam ex Mesopotamia Syriæ, mortua est Rachel mater tua in terra Chanaan, me appropinquante ad hippodromum Chabratha terræ, per quam itur in terram Ephratha, atque sepeliui eam in via hippodromi. Ipsa autem est Bethleem.* Peruenit quidem Iacob *ad senectutem bonam*, vt scriptum est: sed quoniam iam ex humanis rebus migrabat, benedicere cogitabat filijs Ioseph; qui cùm essent ex matre alienigena, Aseneth filia sacerdotis Putipharæ, ne quis fortè Israëlitarum eos abominaretur, putaretque ipsos extraneum ac diuersum genus esse; ideo prudenter bonoque consilio diuinus Iacob Iosephum aliosque fratres conatur docere, quòd diuinis oraculis monitus, omnes qui ex ipsis nati sunt, sibi mancipet, & loco filiorum habeat. Ait enim: *Apparuit mihi Deus in terra Chanaan*, expresseq́; mihi promisit me fore patrē quamplurimorū populorū, meq́; dilatandū in gentes & gentium congregationes Per hoc igitur eis persuadet, vt Deū sincera mente honorent. Docet insuper vt propinquos pro fratribus suis reputent, multo magis illos, qui ex ipsis orti sunt, tametsi fortè ex matre alienigena sint procreati. Breuiter itaque historiæ textu explicato, illud dicimus, quòd & nos fide iustificati, facti sumus in CHRISTO filij quidem Dei, & domestici sanctorum, mediante ipso, & per seipsum nos copulante sibi & Patri, choroque Sanctorum: quemadmodum ferè etiam Ioseph interpositus, patris sui filios effecit Ephraim & Manassen, & Patriarcharū catalogo adscribi. *Nunc enim*, ait, *duo filij tui qui nati sunt tibi in Aegypto, mei sunt, Ephraim & Manasse: sicut Ruben & Simeon erunt mei*, hoc est in primogenitis ponentur, atque adiungentur illis, qui ex obedientia sunt. Nam Ruben erat primogenitus: & Simeon expo-

Gen. 48. 1.

Gen. 48. 10.

Gen. 28. & 48.

Ephraim & Manasses cum essent filij Ioseph, dicuntur filij Israëlis.

Ruben & Simeon, quid.

Matt. 19. 30. exponitur *obedientia*. Facti sumus autem & nos *vltimi* per fidem *primi*, & populus Gentium hereditauit gloriam primogeniti. Ceterùm hoc honore affecti sunt propter obedientiam & fidem. Ita enim CHRISTVS ipse *Psal. 17. 45.* testatus est de eis, dicens: *Populus quẽ non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.* Etsi enim ex matre quasi alienigena nati sumus, eò quòd Ecclesia ex Gentibus vocata sit, sufficiet tamen nobis Emmanuel mediator, qui nos per seipsum agglutinet Deo ac Patri, sortiq; sanctorũ adscribat, & transferat in gloriam ipsis conuenientem, ac *san-* *1. Pet. 2. 9.* *ctum genus* nos declaret. Sed vide quo pacto ex mera erga beatũ Iosephum dilectione, filios ipsius cooptet in suos? Dilecti enim sumus etiã nos in CHRISTO, & postquam per ipsum generatione spirituali sumus renati, accepti sumus Patri, sicut iam dixi, sanctisq;, qui nos præcesserunt, accensi. Iã verò si filij Dei ac Patris sumus vocati, superest vt & sub manu ac potestate eius simus, qui nos adduxit, ipsiq; vniuit, id est CHRISTO. Vide enim quo pacto beatus Iacob cũ proprijs suis filijs adscripsisset Ephraim & Manasse: *Sed qui tibi* *Gen. 48.* *pòst nascẽtur filij*, inquit, *tui erunt*. Intelligis igitur nunc, quòd etsi filij Dei ac Patris vocemur, nihilominus etiã CHRISTI erimus. Atq; hoc, vt arbitror, est quod ait alibi ad Patrẽ: *Ioan. 17.* *Quos dedisti mihi ex mundo, tui erant, & mihi ipsos dedisti, & glorificatus sum in eis.* Porro Rachel sepulta est in Bethleem, ait Iacob. Meminimus autem non semel, Rachelem *Rachel typus Ecclesiæ Gentium & futuræ vitæ.* typum atque imaginem Ecclesiæ Gentium præ se ferre. At verò nequaquam à veritate aberrauerit, qui eam ad alteram vitam, nempe meliorem atque præstantiorem, quàm est hæc mundana, transferre voluerit. Nam Ecclesia quidem mundo mortua *Ecclesia mortua mundo.* est, quippe quæ nihil carnale ampliùs sapiat; Deo autem spiritualiter in CHRISTO viuificata per Euangelicam conuersationem. Tametsi enim versatur in mundo, ob vitam in carne, tamen absconditur quodammodo, splendorem mundi non habens, ac tantùm non consepulta est CHRISTO. Atque *Ecclesia cõsepulta CHRISTO.* hoc ipsum est, vt arbitror, quod sapientissimus Paulus nobis ait: *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est in* CHRISTO *in Deo.* *Coloss. 3. 3.* Intellige nunc, quòd cùm Rachel sit sepulta in Bethleem, neque ampliùs videatur, *Rachel sepulta in Bethleem quid significet.* quòd ipse tantùm non Emmanuel vnà occultatus sit. Nondũ enim natus erat è sancta Virgine. Laudemus itaque talem Ecclesiæ mortem, quæ ad principia nos reducit sanctæ vitæ, & eius quæ est in CHRISTO IESV. Illud verò necessario adijciendum censeo. Pater cùm filios Iosephi cooptasset,

ὁ Συμεὼν ἑρμηνεύεται. γεγόναμεν δὲ διὰ πίστεως οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ τὴν τοῦ πρωτοτόκου δόξαν ὁ ἐξ ἐθνῶν ἐκληρώσατο λαός. τετίμηνται δὲ δι' ὑπακοὴν καὶ εὐπείθειαν. αὐτὸς γὰρ αὐτοῖς μεμαρτύρηκεν ὁ Χριστὸς οὕτω λέγων. λαὸς ὃν οὐκ ἔγνων ἐδούλευσέ μοι, „ εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου. εἰ γὰρ καὶ γε- „ γόναμεν ἐκ μητρὸς ὥσπερ ἐπροσηλύτους διὰ τὸ ἐξ ἐθνῶν κεκλῆσθαι τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἐξαρκέσει μεσολαβῶν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ εἰς τὸ συνάψαι δι' ἑαυτοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἐγγράψαι κλήροις, καὶ εἰς τὴν ἐκείνοις πρέπουσαν δόξαν ἀνενεγκεῖν, καὶ ἱερὸν ἡμᾶς ἀποφῆναι γένος. ἄθρει δὲ ὅπως ἐξ ἀγάπης τῆς περὶ τὸν μακάριον Ἰωσὴφ εἰς ἰδίους υἱοὺς καταλέγει τοὺς ἐξ αὐτοῦ. ἠγαπήμεθα γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐν Χριστῷ, καὶ ἐπείπερ δι' αὐτοῦ ἐν πνεύματι γέννησιν γεγεννήμεθα τὴν πνευματικὴν, ἀξιόληπτοι γεγόναμεν τῷ πατρὶ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως· καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἁγίοις συντετάγμεθα. πλὴν εἰ καὶ υἱοὶ κεκλήμεθα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὑπὸ χεῖρα πάλιν ἐσόμεθα τοῦ προσάγοντος ἡμᾶς καὶ συνενοῦντος αὐτῷ, τουτέστι Χριστῷ. θέα γὰρ ὅπως ὁ μακάριος Ἰακὼβ μετὰ τὸ τοῖς ἰδίοις ἐγγράψαι τέκνοις τόν τε Ἐφραῒμ καὶ Μανασσῆ, τὰ δὲ ἔκγονα, φησὶ, ἃ ἐὰν γεννήσῃς σοι, σοὶ ἔσονται. συνίης οὖν ὅτι κἂν υἱοὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς χρηματίζωμεν, οὐδὲν ἧττον ἐσόμεθα τοῦ Χριστοῦ. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστιν ὅπερ ἔφη πρὸς τὸν πατέρα· οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κό- „ σμου, σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας· καὶ „ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. κατορωρύχθαι γε „ μὴν τὴν Ῥαχὴλ ἐν Βηθλεὲμ ἔφασκεν Ἰα- „ κώβ. μεμνήμεθα δὲ πολλάκις εἰς εἰκόνα καὶ τύπον τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας τὴν Ῥαχὴλ ὀνομάσαντες. γένοιτο δ' ἂν οἶμαί τις οὐ ψευδοεπὴς εἰ βούλοιτο λέγειν ὅτι πρὸς ἑτέραν τινὰ ζωὴν, τὴν ἀμείνω δηλονότι καὶ τῆς ἐγκοσμίου προφερεστέραν μεταπεφοίτηκεν ἡ ἐκκλησία· κόσμῳ μὲν ἀποθανοῦσα διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι φρονεῖν τὰ αὐτοῦ. θεῷ δὲ ζῶσα πνευματικῶς ἐν Χριστῷ διὰ πολιτείας εὐαγγελικῆς. εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἐν κόσμῳ διὰ τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν, ἀλλ' οἱονεὶ κρύπτεται τὸ ἐν κόσμῳ λαμπρὸν οὐκ ἔχουσα. μονονουχὶ δὲ καὶ συνετάφη Χριστῷ, καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστιν ὅπερ ἔφη Παῦλος ἡμῖν ὁ σοφώτατος· ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέ- „ κρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. συνίες „ γὰρ ὅτι τεθαμμένης τῆς Ῥαχὴλ ἐν Βηθλεὲμ, καὶ οὐχ ὁρωμένης ἔτι, μονονουχὶ συνεκρύπτετο καὶ αὐτὸς ὁ Ἐμμανουήλ. γεγέννητο γὰρ οὔπω διὰ τῆς ἁγίας παρθένου. ἐπαινέσωμεν δὴ οὖν τὸν τοιοῦτον τῆς ἐκκλησίας θάνατον εἰς ἀρχὰς † ἀναφέροντα ζωῆς τῆς ἁγίας τε καὶ ἐν Χριστῷ. κἀκεῖνο δ' οἶμαι προσθεῖναι ἀναγκαῖον. εἰσδεξάμενος εἰς τέκνα τοὺς ἐξ Ἰωσὴφ ὁ πατὴρ τεθεικώ-

† ἴσως, αὐτὰς ἀναφερόμενον, ἢ ἀναφέροντες

τεθνεώσης αὐτῶν τῆς μητρός, ἐντέλλεται καὶ περὶ αὐτῆς. τοιγάρτοι τὸ ἐν ᾧ τέθαπται κατασημῆναι χῶρον εἴη ἂν ἕτερον οὐδὲν ἀναπείθοντος ἢ ὅτι προσήκει τὴν δέουσαν ἐπ' αὐτῇ ποιεῖσθαι φροντίδα. ἐνετέλλετο δὲ καὶ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τῷ υἱῷ περὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ φροντίδος αὐτὴν ἀξιοῦν ἀναπείθει, νενικημένου θανάτῳ διὰ τὴν ἀρχαίαν ἀράν. τοιγάρτοι καὶ ἀνακέκραγεν ὁ θεῖος ἡμῖν Δαβὶδ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· ἔντειλαι ὁ θεὸς τῇ δυνάμει σου. δυνάμωσον ὁ θεὸς τοῦτο ὃ κατειργάσω ἐν ἡμῖν. μονονουχὶ γὰρ καὶ παραδεικνὺς τὸ τῷ θανάτῳ κάτοχον σῶμα, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, τουτέστι τοῦ υἱοῦ ἀπαλλάττεσθαι μὲν ἐλιπάρει τῆς φθορᾶς, ἀναφοιτῆσαι δὲ αὖθις εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς, τουτέστιν εἰς τὴν ἐν Χριστῷ μακαρίαν καὶ ἀκήρατον ζωήν. ὅτι δὲ πρωτότοκος ὤν, καὶ τοῖς εἰς τοῦτο πρεσβείοις τετιμημένος ὁ Ἰσραήλ, ἀπώλισθε μὲν τῆς ἐνούσης δόξης αὐτῷ, μεταπεφοίτηκε δὲ τῆς οὕτω λαμπρᾶς εὐκλείας ἡ χάρις ἐπὶ τὸν νέον τε καὶ ἐξ ἐθνῶν ἥκοντα λαόν, καὶ διὰ τῶν ἐφεξῆς οὐδὲν ἧττον εἰσόμεθα. ἰδὼν γάρ, φησι, Ἰσραὴλ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ εἶπε, τίνες σοι οὗτοι; εἶπε δὲ Ἰωσὴφ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, υἱοί μου εἰσὶν οὓς ἔδωκέ μοι ὁ θεὸς ἐνταῦθα. εἶπε δὲ Ἰακώβ· προσάγαγέ μοι αὐτοὺς ἵνα εὐλογήσω αὐτούς. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐβαρυώπησαν ἀπὸ τοῦ γήρως, καὶ οὐκ ἠδύναντο βλέπειν. καὶ ἤγγισεν αὐτοὺς πρὸς αὐτόν, καὶ ἐφίλησεν αὐτούς, καὶ περιέλαβεν αὐτούς, καὶ εἶπεν Ἰσραὴλ πρὸς τὸν Ἰωσήφ· ἰδοὺ τοῦ προσώπου σου οὐκ ἐστερήθην, καὶ ἰδοὺ ἔδειξέ μοι ὁ θεὸς καὶ τὸ σπέρμα σου. καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς Ἰωσὴφ ἀπὸ τῶν γονάτων αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τῆς γῆς. λαβὼν δὲ Ἰωσὴφ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, τόν τε Ἐφραὶμ ἐν τῇ δεξιᾷ, ἐξ ἀριστερῶν δὲ Ἰσραήλ· τὸν Μανασσῆ δὲ ἐν τῇ ἀριστερᾷ, ἐκ δεξιῶν δὲ Ἰσραήλ· ἤγγισεν αὐτοὺς αὐτῷ. ἐκτείνας δὲ Ἰσραὴλ τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν, ἐπέβαλεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραίμ. οὗτος δὲ ἦν ὁ νεώτερος. καὶ τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασσῆ, ἐναλλάξας τὰς χεῖρας. καὶ εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ εἶπεν· ὁ θεὸς ᾧ εὐηρέστησαν οἱ πατέρες μου ἐνώπιον αὐτοῦ, Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαάκ· ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ παιδία ταῦτα. παρειστήκει μὲν γὰρ τὰ μειράκια. διεπυνθάνετο δὲ ὁ πρεσβύτης, τίνος εἶεν; ἆρα καὶ πρός γε δὴ ταῦτά φησιν ὁ Ἰωσήφ, οἱ δύο υἱοί μου. εἶτα προσενηνεγμένους καὶ γεγονότας ἐγγύς, φιλημά[illegible] αὐτοὺς καὶ περιπλοκῶν ἠξίου: συνιεὶς οὖν ὅπως οἱονεί πως οὐ γινωσκόμενοι τῷ θεῷ καὶ πατρί, γνώριμοί τε γεγόναμεν, καὶ ἐγγὺς ἐν Χριστῷ. προσίεται δὲ καὶ λίαν ἀσμένως, ἐπιμαρτυροῦντος ἡμῖν τὴν πρὸς ἑαυτὸν οἰκειότητα τοῦ υἱοῦ, ἀγάπης τε οὕτως ἡμᾶς ἀξιοῖ, καλεῖ πρὸς ἕνωσιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν νοητὴν καὶ ἐν πνεύματι. τύπος δ' ἂν γένοιτο καὶ μάλα σαφής, φίλημα μὲν ἀγάπης, ἑνώσεως δὲ περίληψις ἤτοι περιπλοκή. τοι-

mortua ipſorum matre, mandat etiam de ea. Locum enim quo ſepulta fuit ſignificare, nihil aliud eſſe arbitror, quàm ſuadere, vt ipſius, quæ decet, cura geratur. Mandauit autem etiam Deus ac Pater Filio de Eccleſia, perſuadetque vt ipſius curam ſuſcipiat, deuictæ morte ob antiquam maledictionẽ. Vnde & diuinus Dauid ad Deum ac Patrẽ cæleſtem clamat: *Manda Deus potentia tua: confirma Deus hoc, quod operatus es in nobis.* Tantùm nõ enim corpus morti obnoxium oſtendens, orabat vt per potentiam Dei ac Patris, hoc eſt, per Filium liberaretur à corruptione, atque iterum ad priſtinum ſtatum inſtauraretur, hoc eſt, ad beatam ac ſinceram in CHRISTO vitam. Ceterùm quòd Iſraël primogenitus ſit, & ob hoc primogenituræ honore affectus, item quòd exciderit ab ea qua præditus erat gloria, quodque gratia huius tam eximiæ gloriæ tranſlata ſit in nouum populum collectum ex Gentibus, per ea quæ deinceps in hiſtoria ſequuntur manifeſtè etiam nobis conſtabit. Ait enim: *Iſraël conſpectis filijs Ioſephi, dixit: Qui ſunt hi? Reſpondit Ioſeph patri ſuo: Filij mei ſunt, quos dedit mihi Deus hîc. Dixit autem Iacob: Adduc mihi ipſos, vt eis benedicam. Oculi enim eius caligabant præ ſenectute, nec poterat videre eos. Et adduxit illos ad ipſum, & oſculatus eſt eos, atque amplexatus: dixitq́; Iſraël ad Ioſeph: Ecce tuo aſpectu non ſum priuatus, & ecce oſtendit mihi Deus etiam ſemen tuũ. Et deduxit eos Ioſeph à genibus ipſius, & adorauerunt eũ humi proſtrati in faciem. Ioſeph autẽ cùm accepiſſet filios ſuos, Ephraim in dexteram quidem ſibi, ſed Iſraëli ex ſiniſtris: & Manaſſen è diuerſo ſibi ad ſiniſtram, Iſraëli à dextris, adduxit eos illi. Cæterùm Iſraël extentam manum dextram immiſit in caput Ephraim (is enim erat natu minor) & ſiniſtram in caput Manaſſe, permutatis manibus. Et benedixit eis dicens: Deus, cui placuerunt patres mei in conſpectu ſuo, Abraham, & Iſaac; Deus qui me aluit ex iuuentute mea vſque in hunc diem; Angelus qui liberauit me ex omnibus malis, benedicat pueris iſtis.* Aſtabant enim adoleſcentes; & ſenex percunctabatur, cuiuſnam eſſent. Ad hoc verò reſpondet Ioſeph: *Hi ſunt duo filij mei.* Deinde propiùs admotos amplexus oſculabatur. Intelligis nunc, quo pacto nos quaſi ignoti Deo ac Patri innotuerimus, atque propinqui in CHRISTO facti ſimus. Admittit autem libenter admodum, teſtificãte pro nobis Filio, noſtrã cum ipſo familiaritatem, atque ita amore dignos cenſet, & ad vnitatem vocat, ſpiritalem nimirum. Porro oſculum manifeſtus eſt amicitiæ typus, ſicut & amplexus vnitatis. Id-

Deus mandauit Filio de Eccleſia.

Pſal. 67. 29.

Gen. 48. 8.

Iſraël filijs ignotis benedicens, quid ſignificet.

Ignoti Deo noti ſimus per CHRISTVM

Oſculum typus amicitia: amplexus typus vnitatis

circo & sapientissimus Paulus scribit, dicens ijs qui in CHRISTVM crediderunt. interdum quidem sic: *Qui olim longè, iam propè facti estis,* CHRISTO videlicet nos adducente. Interdum autem sic: *Nunc cùm Deum cognoueritis, imò cogniti à Deo.* Aspectu enim dignatur, & solos illos Deus & Pater cognoscit, qui spiritalem cum Filio amicitiam ineunt, quique regenerationem spiritalem ab ipso, & per ipsum sunt consecuti: quemadmodum & in Ægypto illos solos, qui sanguine agni tincti erant, inter notos ponebat, dicens: *Videbo sanguinem* † *& protegam vos, nec erit in vobis* † *plaga, vt vos absumam, quando percussero Aegyptum.* Exhilaratus autem est supra modum Iacob aspectu Iosephi. Ait enim: *Ecce, nō priuatus sum tuo aspectu. Deus ostendit mihi & semen tuum.* Quantum enim attinet ad Iudæos, Pater orbatus est Filio. Arbitrati enim sunt, quòd à portis inferorum retineri posset, quodque, vt alij morte oppressi, iaceret mortuus. Cæterùm non siuit eum, qui vitæ auctor est, mortis vinculis contineri. Reuixit itaque, & Pater eum rursus conspexit, atque adeò progeniem ex ipso & in ipso, nimirum credentes, qui sunt *gens sancta, regale sacerdotium, populus in acquisitionem.* De quibus & ipse CHRISTVS lætatur dicens: *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus.* Ioseph autem adduxit eos ad patrem, & illi adorauerunt eum. Deinde Manasse, qui erat primogenitus, collocato ad dexteram, & Ephraim natu minore ad sinistram, Iacob permutatis ipsis manus imponit. Honorauit enim Ephraim impositione manus dexteræ: Manasse autem quasi secundis & posterioribus dignatus, sinistram ei manum imponit. Atque ita Ephraim fit benedictionis princeps. Suscepti enim sumus in cultores primi, & post illos populi, adducētibus nos nō Moyse, non Prophetis (ad salutem enim conferendam non satis apta fuit lex) sed ipso Dei Filio: *per ipsum* enim, vt dixi, *accessum habuimus.* Atque erat quidem eius scopus atque propositum, vt gregi Gentium præferret Israëlem (ad dexteram enim patris collocauerat Ioseph Manassen) cæterùm ob insignem eorum in ipsum impietatem, Pater illos, qui tempore erant posteriores, hoc est Gentes, antepoſuit: atque sic *vltimi facti sunt primi, & primi vltimi.* Porro Iacob benedixit adolescentulis, Deum appellans, qui enutriat; & angelum, qui liberet, Deo ac Patri in vniuersum coniungens Filium, qui & per vocem Prophetarum *magni consilij angelus* appellatur. Omnis igitur gratia, omnisque erga nos benedictionis & auxilij mo-

Ephes. 2. 13.
Gal. 4. 9.
Exod. 12. 13.
† Vulgata: & transibo vos
† plaga disperdens.
Gen. 48. 11.
Fideles genus CHRISTI, gens sancta.
1 Pet. 2. 9.
Gen. 48. 9.
Accessus ad patrem non per Moysem aut Prophetas, sed per Filium.
Rom. 5. 2.
Primi nouissimi, & nouissimi primi
Matt. 19. 30
Deus pascens, & angelus liberans à Iacobo cur vocatus.
Isa. 9. 6.
CHRISTVS angelus magni consilij.

γάρ τοι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος ἐπιστέλλει λέγων τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύσασιν ὁτὲ μὲν ὅτι· νυνὶ δὲ οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς, προσκομίζοντος δηλονότι τοῦ Χριστοῦ. ὁτὲ δὲ αὖ, νυνὶ δὲ γνόντες θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ θεοῦ. ἐποπτείας γὰρ ἀξιοῖ, καὶ ἐπιγινώσκει μόνους ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοὺς πνευματικὴν ἔχοντας οἰκειότητα πρὸς τὸν υἱὸν, καὶ τὴν διὰ πνεύματος ἀναγέννησιν ὑπ' αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ πλουτήσαντας. καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν Αἰγύπτῳ τοὺς τῷ αἵματι τοῦ ἀμνοῦ κατακεχρισμένους, γνωρίμους ἐποιεῖτο λέγων, καὶ ὄψομαι τὸ αἷμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ τοῦ ἐκτριβῆναι, ὅταν παίω ἐν γῇ Αἰγύπτῳ. εὔθυμος δὲ λίαν γεγονὼς ὁ Ἰακὼβ πρὸς τὸν υἱὸν ἔφη, τουτέστι τὸν Ἰωσήφ. ἰδοὺ τοῦ προσώπου σου οὐκ ἐστερήθην. καὶ ἰδοὺ ἔδειξέ μοι ὁ θεὸς καὶ τὸ σπέρμα σου. ὅσον μὲν γὰρ ἧκεν εἰς Ἰουδαίους, ὁ πατὴρ ἐστέρηται τοῦ υἱοῦ. οἰηθέντες γὰρ ὅτι κάτοχος ἔσται ταῖς τοῦ ᾅδου πύλαις, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ κείσεται νεκρὸς, θανάτῳ περιβεβλήκασιν. ἀλλ' οὐκ ἐνεδέχετο θανάτῳ περιβεβλῆσθαι τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγόν. οὐκοῦν ἀνεβίω, καὶ πάλιν αὐτὸν ὁ πατὴρ τεθέαται, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ ἐν αὐτῷ γένος, δῆλον δὲ ὅτι τοὺς πιστεύσαντας, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, τὸν εἰς περιποίησιν λαόν. οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπιγάννυται· λέγων, ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ θεός. καὶ προσεκόμιζε μὲν Ἰωσὴφ τῷ πατρί· οἱ δὲ προσεκύνουν. εἶτα τοῦ μὲν Μανασσῆ ὃς ἦν πρωτότοκος ἑστῶτος εἰς δεξιὸν, τοῦ δὲ νεωτέρου Ἐφραὶμ εἰς εὐώνυμον· παραλλάξας αὐτοῖς τὰς χεῖρας ἔθηκεν ὁ Ἰακώβ, καὶ τὸν μὲν Ἐφραὶμ τῇ τῆς δεξιᾶς τετίμηκεν ἐπιθέσει, δευτερείων δὲ ἤδη ὥσπερ ἠξίου τὸν Μανασσῆ, χεῖρα δοὺς αὐτῷ τὴν εὐώνυμον. οὕτω τε τῆς εἰς αὐτοὺς εὐλογίας ἄρχεται. εἰσδεδέγμεθα γὰρ εἰς προσκυνητὰς οἵ τε πρῶτοι καὶ μετ' ἐκείνους λαοὶ, προσκομιζόντων ἡμᾶς οὐ Μωσέως οὐ προφητῶν. ἀργότερος γὰρ εἰς σωτηρίαν ὁ νόμος. ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, δι' αὐτοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν. καὶ ἦν μὲν αὐτῷ σκοπὸς τῆς ἐξ ἐθνῶν ἀγέλης προτάξαι τὸν Ἰσραήλ. εἰς δεξιὸν γὰρ ἔστη τὸν Μανασσῆ τοῦ πατρὸς ὁ Ἰωσήφ· ἐπειδὴ δὲ πέρα λόγου δεδυσσεβήκασιν εἰς αὐτὸν, προτετίμηκεν ὁ πατὴρ τοὺς [illegible]χρόνῳ δευτέρους, τουτέστι τὰ ἔθνη, καὶ γεγόνασι μὲν οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι. ηὐλόγηκε δὲ Ἰακὼβ τὰ μειράκια, θεὸν ὀνομάζων τὸν τρέφοντα καὶ ἄγγελον τὸν ῥυόμενον αὐτόν, τῷ θεῷ καὶ πατρὶ συνάπτων εἰς ἅπαν τὸν υἱόν· ὃς καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν μεγάλης βουλῆς ἄγγελος ὀνομάζεται. οὐκοῦν πᾶσα χάρις, καὶ ἁπάσης εἰς ἡμᾶς εὐλογίας καὶ ἐπικουρίας τρόπος,

πρὸς γένοιτ' ἂν οὐχ ἑτέρως, πλὴν ὅτι δι' υἱοῦ παρὰ τοῦ πατρός. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη, φησί, ἀπὸ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἀσχάλλει γε μὴν ὁ θεσπέσιος Ἰωσὴφ κατόπιν ὥσπερ τοῦ νέου τεθειμένον ἰδὼν τὸν πρωτότοκον. εἶτα τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν διεσαφήνισεν ὁ πατὴρ λέγων· καὶ οὗτος ἔσται εἰς λαὸν, καὶ οὗτος ὑψωθήσεται· ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος μείζων αὐτοῦ ἔσται, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἔσται εἰς πλῆθος ἐθνῶν. εἶτα μεθ' ἕτερα, καὶ ἔθηκε, φησί, τὸν Ἐφραὶμ ἔμπροσθε τοῦ Μανασσῆ. ὅσον μὲν γὰρ ἧκεν εἰς τὸ δοκοῦν τῷ Χριστῷ, οὐκ ἂν ἀπώλισθε τῆς οἰκείας δόξης ὁ Ἰσραήλ. καὶ γοῦν ἔφασκεν ἐναργῶς, οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ. ἐπειδὴ δὲ πεπώρωται κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τὴν τοῦ καλοῦντος εἰς σωτηρίαν κλῆσιν περιυβρίζων μεμένηκεν ἀπειθὴς, τίθεται πρὸς εὐώνυμον, τὸ μεῖον ἔχων ἐν δόξῃ. καὶ εὐλογεῖται μὲν καὶ ὑψοῦται καὶ αὐτὸς, ὡς ἔν γε τῷ σεσωσμένῳ μέρει. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ κατάλειμμα κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. ὑπέρκειται δὲ λίαν ὁ ἐξ ἐθνῶν, καὶ εἰς συναγωγὰς λαῶν κατευρύνεται, καὶ μείζων ἐστὶ τοῦ Ἰσραὴλ τῇ τῶν πιστευσάντων ἀμέτρῳ πληθύϊ ποιούμενος τὴν ὑπεροχήν. μιᾷ γὰρ καὶ ἴσῃ χάριτι κατεστέμμεθα πρὸς ἁγιασμὸν οἵ τε ἐξ Ἰσραὴλ καὶ μέν τοι καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες, καὶ ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοι. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

dus nullo alio pacto nobis obueniat, quàm per Filium à Patre. Idcirco & diuinus Paulus: *Gratia vobis & pax*, inquit, *à Deo & Patre nostro, & Domino nostro Iesu Christo.* (Ephes. 1. 2.) Molestè autem fert Ioseph videns maiorem natu positum in ordine inferiore. Sed vim mysterij patefaciebat pater dicens: *Et hic erit in populum, & † hic exaltabitur: verùm frater ipsius natu minor erit eo maior, & semen eius † dilatabitur in multitudinem gentium.* (Gen. 48. 19. † Vulgata: multiplicabitur. † crescet in gentes.) Deinde paulo pòst, *Et posuit*, ait, *Ephraim ante Manassen.* Quantum enim ad CHRISTI voluntatem attinet, certè Israël non excidit propria gloria. Hinc alibi palàm edicit: *Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israëlis.* (Matt. 15. 24. Luc. 19. 10.) Postquam verò deprehensus est, sicut scriptum est, aduersus eius, qui salutem offerebat, vocationem contumeliosus atque refractarius & inobediens, tum translatus est ad sinistram, inferiori in gloria conditione. (*Israël ad sinistram translatus ob inobedientiam.*) Veruntamen & ipse benedicitur & exaltatur, veluti in parte quæ saluata est. Atque hę sunt *reliquiæ*, iuxta vocem Prophetæ, *saluatæ*. (*Reliquiæ Israel saluatæ.*) Cæterùm longè superat hanc Ecclesia Gentium, atque in congregationes populorum dilatatur, maiorque est quàm Israël, (Iudic. 5. 13.) cùm excedat innumerabili credentium multitudine. Nam quatenus ad sanctificationem, vna ac pari gratia locupletati sunt, & qui ex Israël, & qui ex Gentibus crediderunt, atque iustificati sunt in CHRISTO: per quem, & cum quo sit Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

ΓΛΑΦΥΡΩΝ

ΕἸΣ ΤῊΝ ΓΕ΄ΝΕΣΙΝ

ΒΙΒΛΙ΄ΟΝ Ε΄ΒΔΟΜΟΝ.

Περὶ τῆς εὐλογίας τῶν ιβʹ. πατριαρχῶν.

Σκοπὸς μὲν τῷ λόγῳ τὸ ἀφηγήσασθαι δεῖν τῶν εἰρημένων ἕκαστα παρὰ τοῦ προπάτορος Ἰακὼβ τῶν ἐκβησομένων κατὰ καιροὺς ἐπὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγονόσιν υἱοῖς. προδιαμαρτύρεται δὲ ὥσπερ ἐκεῖνο σαφῶς ὡς δυσέφικτος μὲν κομιδῆ τῶν εἰρημένων ὁ νοῦς, καὶ οὐ βάσιμος τοῖς πολλοῖς· αἰνιγματώδης δὲ καὶ ἀσυμφανὴς τὴν δήλωσιν. μέμικται δὲ τῷ τῆς εὐλογίας τρόπῳ, τὸ μὴ οὕτως ἔχον, καὶ τὸ ἐπὶ τούτων δυσεφικτότερον. ἐπαγγέλλεται μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ προαγορεύειν τοῖς τέκνοις τὰ ἐν ἐσχάτοις· ποιεῖταί γε μὴν τῶν παρῳχηκότων τὴν μνήμην, καὶ πλημμέλειαν ἀνα-

GLAPHYRORVM

IN GENESIM

LIBER SEPTIMVS.

De benedictione duodecim Patriarcharum.

SCOPVS quidem atque institutum præsentis sermonis est, narrare ea quæ Iacob filijs ex se natis euētura prædixit. Sed priùs quasi contestatur, difficilem admodum esse dictorū sensum, neque vulgo obuium, sed abstrusam obscuramque significationem in se habere. Immistum verò est benedictionis modo, id quod non ita se habet, & quod adhuc his difficilius est. Promittit quidē diuinus Iacob prædicare filijs, quæ nouissimè euentura sint; facit verò præteritorum mentionem, & peccatum meti-

 tur,

tur, primum quidem ipsius Ruben, ac post hoc Simeonis & Leui. Quis verò dicere audeat esse legitimum benedicendi modum, præteritorum peccatorũ commemorationem? An non is mendax & à recta ratione alienus habeatur? Obscurus itaque admodum est capere volentibus hac de re sermo. Quid ergo dicemus, adhibentes probationẽ hisce à nobis propositis commodã? Quia explicatio ipsius prophetiæ siue prædictionis omnino nobis introducet typum Synagogę Iudæorum, aut, vt summatim dicam, totius generis, atque adeò eorũ quæ vniuscuiusq; tribus sunt, qualisnam illa futura sit suo tempore, an dãnanda, an è diuerso approbanda: item quomodo, aut in quibus fuerit, & quò illa quæ secundùm ipsa sunt, euadant. Vide autem quo pacto alijs quidẽ, ex ijs quæ iam facta sunt, futura describit, alijs verò ex ipsa nominum declaratione siue interpretatione futurorum euentum declarat. Scriptum est igitur sic: *Vocauit autem Iacob filios suos, & dixit: Congregamini, vt annuntiem vobis, in nouissimis diebus. Congregamini, & audite filij Iacob; audite Israëlem patrem vestrum.*

Genes. 49. 1.

μητρί, πρώτην μὲν τὴν τοῦ Ῥουβείμ, εἶτα γείτονα εὐθὺς καὶ μετ' ἐκείνην, τὴν Συμεὼν καὶ Λευΐ. εἶτα τίς ὁ φάναι θαῤῥῶν, ὡς εὐλογίας ποιὸς ἔσται τρόπος, ἡ τῶν ἤδη προεπταισμένων ἀνάμνησις; καὶ οὐκ ἂν νοοῖτο ψευδοεπής, καὶ τοῦ καθήκοντος ἐξώκειλε νοῦ; βαθὺς οὖν ἄρα καὶ οὐ λίαν ἐγκείμενος τοῖς ἑλεῖν ἐθέλουσιν, ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος. τί οὖν ἄρα φαμὲν τὴν ἐνδεχομένην τοῖς προκειμένοις; ἢ καὶ συλλήβδην εἰπεῖν παντὸς τοῦ γένους, ἤτοι τὸν ἑκάστης φυλῆς τύπον, ὁποῖός τις ἔσται κατὰ καιρούς, καὶ † καταῤῥηθήσεται μὲν ἐπί τισιν, εὐδοκιμήσει δὲ ὅπως, ἢ καὶ ἔν τισιν ἔσται τυχὸν, καὶ ὅποιπερ ἂν τὰ κατ' αὐτὴν ἐκτελευτήσειεν· εἰσκομιεῖ που πάντως ἡμῖν τῆς προφητείας ἡ ἀφήγησις. ἄθρει δὲ ὅπως, † οἷς μὲν ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων τὰ ἐν ὑστέροις ἐσόμενα ζωγραφεῖ, ἑτέροις δὲ αὖ τὴν τῶν ὀνομάτων ἀφήγησιν, ἤτοι τὴν ἑρμηνείαν, μήνυσιν ὥσπερ τινὰ ποιεῖται τῶν ἐσομένων, καὶ σαφῆ παράδειξιν. γέγραπται τοίνυν ὧδε· ἐκάλεσε δὲ Ἰακὼβ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ εἶπε. συνάχθητε ἵνα ἀπαγγείλω ὑμῖν τί ἀπαντήσει ὑμῖν ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν. ἀθροίσθητε καὶ ἀκούσατε υἱοὶ Ἰακώβ· ἀκούσατε Ἰσραὴλ τοῦ πατρὸς ὑμῶν.

† ἴσως καταργηθήσεται

† ἴσως τοῖς

De Ruben.

RVben primogenitus meus, *Tu es fortitudo mea, & principium liberorũ meorum, difficilis toleratu & durè intractabilis. Redũdauit superbia tua tanquam aqua, ne efferbueris. Ascendisti enim super cubile patris tui, & maculasti stratũ eius.* Nam Ruben clàm violauerat nuptias paternas, deprehensusque est palàm commisisse, quæ fas non est. Vnde & ab ipso Iacob flagitiosa res iudicata est. Ait enim: *Apparuit malũ in conspectu Iacob.* Cæterùm quod iam præteritum est, nemo, arbitror, tanquã in vltimis temporibus futurum existimarit. Absurdũ enim fuerit ita sentire. At si transferamus typũ delicti ad aliquid simile huic, tum peccatũ primi populi, Israëlis inquam, cernemus. Deus enim Synagogam veluti vxorem eduxit ex Ægypto, per intellectualem legis societatem. Admisit enim eam, & familiaritate coniunctioneq; dignatus est, atque sic fœcũdam, & matrẽ filiorum effecit, pronubo quodãmodo Moyse, atque ad cõiugij modũ interueniẽtibus angelis. Verùm illa, quæ ad hoc à Deo adducta est Synagoga, repudiata vera ac sincera lege, copulata est quodammodo filijs ipsius, & adulterata cum eis; nec ampliùs ei, qui legitimus maritus erat, fructificauit, sed mentem suam aliorum seminibus subiecit, spiritualibus nimirum, quæque ad doctrinam per-

Gen. 35. 22.

Ruben cubile patris ascendens typus Synagogæ Iudæorum.

Περὶ Ῥουβείμ.

Ῥουβεὶμ πρωτότοκός μου. σὺ ἰσχύς μου καὶ ἀρχὴ τέκνων μου. σκληρὸς φέρεσθαι καὶ σκληρὸς, αὐθάδης. ἐξύβρισας. ὡς ὕδωρ μὴ ἐκζέσῃς. ἀνέβης γὰρ ἐπὶ τὴν κοίτην τοῦ πατρός σου, τότε ἐμίανας τὴν στρωμνὴν οὗ ἀνέβης. κέκλοφε μὲν οὖν τὸν τοῦ πατρὸς γάμον ὁ Ῥουβείμ· ἥλω τε οὐκ ἀσυμφανῶς, δεδρακὼς ἃ μὴ θέμις, καὶ ὡς πονηρὸν τὸ χρῆμα καὶ αὐταῖς ταῖς ἐξ Ἰακὼβ κατεδικάζετο ψήφοις. πονηρὸν γὰρ, φησὶ, ἐφάνη ἐνώπιον Ἰακώβ. ἀλλ' οὔ τι που τὸ ἤδη παρῳχηκὸς ὡς ἐν ἐσχάτοις ἔσται καιροῖς ὑποτοπήσειεν ἂν οἶμαί τις. ἠλίθιον γὰρ κομιδῇ τὸ τῇδε νοεῖν. μεταπλάττοντες δὲ ὥσπερ τῆς πλημμελείας τὸν τύπον, ἐπί τι τῶν ἐοικότων, τὴν τοῦ πρωτοτόκου λαοῦ, φημὶ δὴ τοῦ Ἰσραὴλ, ἁμαρτίαν ὀψόμεθα· γύναιον μὲν γὰρ οἱονεὶ, τὴν ἐξ Αἰγύπτου συναγωγὴν προσηγάγετο ὁ θεὸς, διά τοι τῆς κατὰ νόμον νοητῆς κοινωνίας. προσίετο γὰρ, καὶ ἠξίου μὲν οἰκειότητος ἔγκαρπόν τε οὕτω καὶ τέκνων ἐπέδειξε μητέρα, μονονουχὶ νυμφαγωγοῦντος αὐτὴν τοῦ πανσόφου Μωυσέως, καὶ τῆς συναφείας τὸν τρόπον μεσολαβούντων ἀγγέλων. ἀλλ' ἡ πρὸς τοῦτο παρὰ θεοῦ παρενεχθεῖσα συναγωγὴ, τὴν τῆς γνησιότητος ἐλύπει νόμον, συναπτομένη τρόπον τινὰ τοῖς τοῦ γεγαμηκότος υἱοῖς, καὶ ὑπ' αὐτοῖς πορνεύουσα. καὶ καρποφοροῦσα μὲν οὐκέτι τῷ διὰ νόμου συνῳκηκότι, ὑποφέρουσα δὲ μᾶλλον τὸν ἴδιον νοῦν τοῖς ἑτέρων σπερματισμοῖς, δῆλον δὲ ὅτι νοητοῖς καὶ τοῖς κατὰ μάθησιν λέγω.

λέγω. ἀτιμάζουσι γὰρ ὡς ἕωλον τὸ προκεῖσθαι θεῷ, πρὸς ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας ἀνθρώπων ἐτράπετο, καὶ μαθημάτων τῶν ἄνωθεν ἀλογήσασα, τὸ δοκοῦν ἁπλῶς ἐποιεῖτο νόμον. τοιγάρτοι καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας. πῶς ἐγένετο, φησι, πόρνη πόλις πιστὴ Σιὼν, πλήρης κρίσεως; ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ· νῦν δὲ φονευταί. τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον. οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι. ἐκοιμήθη μὲν γὰρ παρ' αὐτῇ καὶ κατέλυσεν ἡ δικαιοσύνη, τουτέστι θεός. ἀλλ' εἰσεδέξατο φονευτὰς, μοιχωμένους, καὶ φθορεῖς, σὺν τοῖς ἀργύριον αὐτῇ διδόντας ἀδόκιμον, καὶ ἀναμιγνύντας τὸν οἶνον ὕδατι. ἀδόκιμος γὰρ ἀληθῶς ὁ λόγος τῶν ἀναπειθόντων αὐτὴν ἐλέσθαι ἡμῖν διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων. κεκαπηλευμένη δὲ ὥσπερ καὶ οὐ χείρονος οὐκ ἀσυμμιγὴς, ἡ παρ' ἐκείνων ἀφήγησις. τοῦτο γὰρ οἶμαί ἐστι τὸ ἀναμεμίχθαι λέγειν τὸν οἶνον ὕδατι. ὅτι δὲ τὸ χρῆμα τὸν τῶν ὅλων ἐλύπει θεὸν, καὶ ὡς πεπορνευμένην εἰκότως κατῃτιᾶτο τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἄκουε σαφῶς ὅτε μὲν λέγοντος διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς. ἆρον εἰς εὐθεῖαν τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε ποῦ ἐξεφύρθης. ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐκάθισας αὐταῖς ὡσεὶ κορώνη ἠρημωμένη, καὶ ἐμίανας τὴν γῆν ἐν ταῖς πορνείαις σου, καὶ ἔσχες ποιμένας πολλοὺς εἰς πρόσκομμα σεαυτῇ. ὄψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας. οὐχ ὡς σύνοικόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου. καὶ αὖθις ὅτε δὲ αὖ, ἐὰν ἐξαποστείλῃ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀπέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, μὴ ἀνακάμπτουσα ἀνακάμψει πρὸς αὐτὸν ἔτι; οὐ μιαινομένη μιανθήσεται ἡ γυνὴ ἐκείνη; καὶ σὺ ἐξεπόρνευσας ἐν ποιμέσι πολλοῖς, καὶ ἀνέκαμπτες πρὸς με; λέγει κύριος. τὸν δέ γε τῆς ἐπὶ τούτῳ πορνείας τρόπον καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ σωτὴρ ὑπέδειξεν ἐναργῶς. οἱ μὲν γὰρ φιλαίτιοί τε ἀεὶ καὶ ἀσύνετοι Φαρισαῖοι, προσῄεσαν λέγοντες· διατί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας ὅταν ἄρτον ἐσθίωσι. πρὸς αὐτοὺς δὲ ὁ Χριστὸς· διατί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ; ὁ γὰρ θεὸς εἶπε τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται. ὑμεῖς δὲ λέγετε, φησὶ, ὃς ἐὰν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ αὐτοῦ Κορβὰν, ὅ ἐστι, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, οὐ μὴ τιμήσει τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν. ἀκούεις ὅπως ὑφ' ἑτέροις γεγονότες καθηγηταῖς ἕτερα ἄττα παρὰ τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν φρονεῖν καὶ δρᾶν ᾑρημένοι καταφωραθεῖεν ἂν καὶ λίαν ἀμογητί; οὐκοῦν ἐκπεπόρνευκεν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, ἀλλ' ἥ γε παρθένος ἁγνή τε καὶ ἄμωμος ἡ σπίλου παντὸς καὶ ῥυτίδων ἀπηλλαγμένη, τουτέστιν ἡ ἐκκλησία, σεπτὸν καὶ ἀδιαλώβητον τῷ Χριστῷ τὸν τῆς συζυγίας διατηρήσειν τύπον ὑπισχνεῖται λέγουσα, ἀδελφιδός μου ἐμοὶ, κἀγὼ αὐτῷ. οὐκοῦν εἰς εἰκόνα τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, τὴν τοῦ Ἰακὼβ παροισόμεθα παλλακίδα, φημὶ δὴ τὴν Βάλλαν, ᾗ κεκοινω-

tinent. Despiciens enim vt vanum Deo adhærere, conuertit se ad mandata & doctrinas hominum, cælestibus præceptis repudiatis, quod ipsi arridebat solum faciens. Hinc & Propheta Isaias: *Quo pacto,* inquit, *facta est meretrix ciuitas fidelis Sion, plena iudicij? in qua iustitia quieuit † in ipsa, nunc homicidæ. Argentum vestrum † est adulteratum. Caupones tui miscent vinum aqua.* Quieuit enim in ipsa atque hospitiũ habuit iustitia, hoc est, *Deus.* Sed admisit homicidas, adulteros, corruptores, qui præbent argentum reprobum, & miscent vinum aqua. Siquidem reprobus omnino est eorum sermo, qui persuadent ipsi vt sectetur doctrinas & mandata hominum. Adulterata etiam est, neque prauitatis mistura caret eorum doctrina. Id enim arbitror est, quod dicit aquam vino mistam. Quòd verò hoc Deum totius vniuersi malè habuerit, quodq́; meritò Ierusalem tanquam adulteram accusarit, audi ex hoc clarè quod per vocem Ieremiæ dixit: *Leua oculos tuos in directum, & vide † vbi prostrata sis. In vijs ipsis sedebas † tanquam cornix desolata, & polluisti terram in fornicationibus tuis, & habuisti pastores multos in offensionem tibi. † Facies scorti facta est tibi. Desijsti erubescere ad omnes, nec vocasti me contubernalem tuum, cùm sim & pater & dux virginitatis tuæ.* Item: *Si dimiserit vir vxorem suam, & egressa copuletur alteri viro, num reuertens reuertetur ad ipsum amplius? Nónne polluendo polluetur mulier ista? Et tu fornicata es † in multis pastoribus, & tamen audes ad me reuerti? dicit Dominus.* Porro hũc fornicationis modum ipse etiam Saluator nobis apertè monstrauit. Nã rixosi semper & stupidi Pharisæi ad eum accesserunt dicentes: *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum: Non enim lauant manus suas cùm panem manducant.* Ad quos CHRISTVS: *Quare & vos,* ait, *transgredimini mandata Dei propter traditionem vestram? nam Deus dixit, Honora patrem & matrem tuam, vt bene sit tibi. Vos autem dicitis, Quicumque dixerit patri vel matri Corban, hoc est, donum quodcumque fuerit ex me, te iuuabit; non honorabit patrem suum aut matrem. & sic irritum fecistis mandatum Dei per traditiones vestras.* Audin' quomodo sub alijs ducibus alia quàm à legislatore instituta sunt, & sapere & facere præsumpserint? Fornicata igitur est Iudæorum Synagoga. Illa verò quæ virgo casta est & inculpata, atque *ab omni macula rugisq́; libera,* hoc est, Ecclesia, promittit se sanctam & intemeratam CHRISTO coniugij formam seruaturam dicens: *Frater meus est mihi, & ego ipsi.* Statuemus itaque in typum Synagogæ pellicẽ Iacob, Ballam nimirum, cum qua congressus est

Isa.1.21.
† *Vulgata:* habitauit. LXX. dormiuit.
† Versũ est in scoriam. LXX. non probum. Vinũ tuum mistum est aqua.

Aqua vino mista quid significet.

Ierem.3.2. LXX. ποῦ ἐξεφύρθης, vbi non prostrata sis.
† *Vulgata:* quasi latro in solitudine.
† *Vulgata:* Frons mulieris meretricis facta est tibi: noluisti erubescere. Ergo saltem amodo voca me: Pater meus, &c. *Ibid. v.1.*
† *Vulgata:* cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me.
Matth.15.3. Marci 7.5. & 11.

Ephes.5.27. Cant.2.16. Dilectus meus mihi, & ego illi. ἀδελφιδὸς fraterous, nepos, sæpius in *Canticis.*

est Ruben, hoc est, primogenitus populus, præsertim cùm *Balla* significet, inueterata; & *Ruben*, filius contaminationis. Inueterata enim est, & quasi rugis obducta Iudæorum Synagoga: at nouus & fidelis populus è diuerso efflorùit. Propter hunc & Dauid cum gaudio psallit: [Psal. 101. 19] *Populus qui creatur, laudabit Dominum*, vtpote noua creatura in CHRISTO, sicut scriptum est. Impurus autem & rugosus, intelligi debet populus Israël, cũ CHRISTI purificationem nõ susceperit. at quid dico, Nõ susceperit, cùm etiam ei qui ad puritatem vocabat violentas manus intulerit? Vnde per vocem sanctorum Prophetarum dictum est alibi quidem: [Ierem. 13. 23.] *Si æthiops mutabit pellem suam, & pardalis suas maculas, tũc & vos poteritis bene agere, qui ad mala eruditi estis.* Alibi verò ita ad Ierusalem tanquam ad mulierem: [Ierem. 2. 22.] *Si abluta fueris nitro, & multiplicaueris tibi ipsi* † *herbam, tamen coram me es maculata in tuis ipsius iniquitatibus, dicit Dominus.* [† Vulgata: herbam Borith.] Iacob igitur ait, [Gen. 49. 3.] *Ruben primogenitus meus. Tu es fortitudo mea, & principium liberorum meorum.* In primogenito enim populo, quem liberauit ex Ægypto, magna fortitudinis significatio edita est à Deo. Ægyptiorum enim regio multifariam mirisque modis punita est, modò aquis in sanguinem conuersis, modò culicibus excitatis, modò illata rana, nunc immissa grãdine, nunc sublatis primogenitis, præterea euntibus per mediũ mare, tanquam per siccum liberatis. Ruben itaque eatenus *fortitudo Dei* est vocatus. Sed erat difficilis toleratu & durus, atque intractabilis, hoc est, inflexibilis & agrestis, seu ferus atque impetuosus. Iudæi enim reuera impetuosi sunt & effrenes. Hinc etiam meritò audiunt: [Act. 7. 51.] *Dura ceruice, & incircumcisi corde atque auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis.* Quin & CHRISTVS ipse: *Quem*, ait, *Prophetarum non interfecerunt patres vestri? Et vos impleuistis mensuram patrum vestrorum.* [Matth. 23. 32.] Præceps igitur est in iras, & contumax, atque intolerabili impetu rapitur Israël, atque redundans vt aqua, hoc est, immani in ea quæ vult impetu fertur. Huiusmodi enim est aquæ currentis impetus. *Sed ne efferbueris*, inquit. Ecquid hoc est? Aqua efferuescens sursum fertur in lebetibus, diffundens se, ita vt multa esse videatur. Itaque postquam ei aquæ impetum tribuit, persistit in metaphora, & ait, *Ne efferbueris*, hoc est, ne extollaris in multitudinem. Israëlitæ enim per fidem in CHRISTO iustificati bene numerabiles sunt respectu multitudinis Gentiũ. Deinde causam adfert illius quod acciderit, & ait: *Ascẽdisti enim in lectum patris tui, tunc polluisti stratum eius in quod ascendisti.* Nam, vt modò di-

γηκεν ὁ Ῥουβείμ, τουτέστιν ὁ πρωτότοκος λαός· μάλιστα ὅτι ἑρμηνεύεται μὲν ἡ Βάλλα πεπαλαιωμένη, καὶ ὁ Ῥουβείμ υἱὸς βεβηλώσεως. πεπαλαίωται γὰρ καὶ ῥυτιδώδης γε μὴν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή· ἀντανέφυ δὲ ὁ νέος καὶ ἐν πίστει λαός. καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ δὴ χαίρων ψαλλέτω Δαβίδ· „ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν κύριον. „ καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ, κατὰ τὰς γραφάς. βέβηλος δὲ καὶ ῥυπῶν νοοῖτ᾽ ἂν ὁ Ἰσραήλ, τὴν διὰ Χριστοῦ κάθαρσιν οὐκ εἰσδεδεγμένος. καὶ τί λέγω τοῦτο; καὶ αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπενεγκὼν τῷ λαλοῦντι πρὸς κάθαρσιν. τοιγάρτοι καὶ διὰ φωνῆς αὐτῶν εἴρηται τῶν ἁγίων προφητῶν, ποτὲ μὲν· „ εἰ ἀλλάξεται αἰθίοψ τὸ δέρμα αὐτοῦ, καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς· „ καὶ ὑμεῖς δυνήσεσθε εὖ ποιῆσαι μεμαθηκότες „ τὰ κακά. ποτὲ δὲ αὖ ὡς πρὸς γυναῖκα τὴν „ Ἱερουσαλήμ· ἐὰν ἀποπλύνῃ ἐν νίτρῳ καὶ πληθύνῃς σεαυτῇ πόαν, κεκηλίδωσαι ἐναντίον ἐμοῦ ἐν ταῖς ἀνομίαις σου, λέγει κύριος. „ Ῥουβεὶμ τοίνυν, φησί, πρωτότοκός μου· σὺ ἰσχύς „ μου καὶ ἀρχὴ τέκνων μου. „ ἐπὶ γὰρ τῷ πρωτοτόκῳ καὶ ἐξ Αἰγύπτου λαῷ πολλῆς ἰσχύος ἐπίδειξις γέγονε παρὰ θεοῦ. ἐκολάζετο γὰρ κατὰ πλείστους ὅσους καὶ οὐκ ἀθαυμάστους τρόπους τῶν Αἰγυπτίων ἡ χώρα· τοῦτο μὲν ὑδάτων μεταστοιχειουμένων εἰς αἷμα, σκνιπῶν ἀνεῤῥιπισμένων, ἀνενηνεγμένου βατράχου, χαλάζης καθιεμένης, πρωτοτόκων ἀνῃρημένων, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι διὰ μέσης ἰόντων θαλάσσης ὡς διὰ ξηρᾶς τῶν λελυτρωμένων. ἰσχὺς οὖν ἄρα ταύτῃ τοι θεοῦ κέκληται Ῥουβείμ· ἀλλ᾽ ἦν σκληρὸς φέρεσθαι, καὶ σκληρὸς αὐθάδης, τουτέστιν ἀμεταποίητος καὶ ἀκαμπὴς, καὶ ἄγριος, ἐπελευστικός. ὁρμητίαι γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὸ ἀληθὲς καὶ πολὺ λίαν ἐξήνιοι. τοιγάρτοι δικαίως ἀκούουσι· „ σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι καρδίαις καὶ τοῖς ὠσὶν „ ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε. „ καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χριστός· τίνα, φησί, που, τῶν „ προφητῶν οὐκ ἀπέκτειναν οἱ πατέρες ὑμῶν; „ καὶ ὑμεῖς ἐπληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. „ ἰταμὸς οὖν ἄρα καὶ προαλὴς εἰς ὀργὰς καὶ δύσοιστον ἔχων τὴν ἔφοδον ὁ Ἰσραήλ, καὶ ἐξυβρίζων ὡς ὕδωρ, τουτέστιν ἀφόρητον ἔχων τὴν καθ᾽ ὧν ἂν ἕλοιτο καταδρομήν. τοιαῦται γάρ πως εἰσὶν αἱ τῶν ὑδάτων φοραί. ἀλλὰ μὴ ἐκζέσῃς, φησί. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι; τὸ ἐκζέον ὕδωρ ἄνω που φέρεται, τῶν λεβήτων ὑπερχεόμενον, καὶ δοκεῖ πως εἶναι καὶ πολύ. ἐπειδὴ τοίνυν ὕδατος αὐτῷ προσετέθεικεν ὁρμήν, ἐπιμένει τῇ τοῦ λόγου μεταφορᾷ, καὶ φησί, μὴ ἐκζέσῃς, ὅ ἐστι μὴ ὑπεραρθῇς εἰς πλῆθος, μὴ δὲ γένοιο πολύς. εὐαρίθμητοι γὰρ ὡς πρὸς τὴν τῶν ἑλλήνων πληθὺν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, ἀνασεσωσμένοι διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ. εἶτα τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει τοῦ συμβησομένου, καὶ φησί· ἀνέβης γὰρ ἐπὶ κοίτην πατρός σου, τότε „ ἐμίανας τὴν στρωμνὴν οὗ ἀνέβης. „ ὡς γὰρ ἤδη προεῖπον,

ἀπον, οὐκέτι μὲν τὰ ἐν νόμῳ διερευνώμενοι καὶ τοῖς ἄνωθεν λογίοις καὶ τοῖς ἀνθρώπων ἐντάλμασι τῆς ἐπὶ Χριστῷ γνώσεως ταύτῃ τοι διημαρτήκασι. διὰ τοῦτο καὶ αὐτός φησι, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με ἵνα ζωὴν ἔχητε. καὶ πάλιν· εἰ ἐπιστεύετε Μωσεῖ ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. ἐπετίμα δὲ λίαν καὶ τοῖς τῶν Ἰουδαίων καθηγηταῖς, οὕτω λέγων· οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὔτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. καὶ πάλιν· οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον. καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν. ἀλλ' οὐκ ἂν ἐγένετο γεέννης υἱὸς εἰ μὴ τοῖς τῶν μοιχωμένων προσπέπτη λόγοις. ἀναβεβήκασι τοίνυν ἐπὶ κοίτην πατρὸς οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ· παρωθούμενοι μὲν τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν, ὡς ἕωλον· τοῖς ἰδίοις δὲ τοῖς παιδευομένοις εἰσκρίνοντες λόγους, καὶ ἀκαθαρσίας αὐτοῖς ἐνιέντες σπέρματα.

xi, cùm nõ ampliùs eorum, quæ in lege continentur, curam gererẽt, neque supernis rebus incumberent, & præceptis hominum, ideo à cognitione CHRISTI aberrauerunt. Ideoque etiam ipse ait: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testificantur de me, nec vultis venire ad me, vt vitam habeatis.* Et rursus: *Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit.* Accusabat autem vehementer principes Iudæorum ita dicens: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum corã hominibus. Vos enim non introitis, & qui introibãt prohibetis.* Et rursus: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum: qui cùm factus fuerit, efficitis eum filium gehennæ duplo maiorem quàm vos estis.* Non autem potuisset filius gehennæ fieri, nisi fornicatorum commentis fuisset imbutus. Ergo Israëlitæ ascenderũt in lectum patris, aspernantes quidem legislatoris voluntatem, vt vanam; suos autem sermones discipulis suis inculcantes, & immunditiæ semina ipsis immittentes.

Ioan. 5. 39. Ioan. 5. 46. Matth. 23. 13. Ibid. 15.

Περὶ Συμεὼν καὶ Λευί.

Συμεὼν καὶ Λευὶ, ἀδελφοὶ συνετέλεσαν ἀδικίαν ἐξ αἱρέσεως αὐτῶν. εἰς βουλὴν αὐτῶν μὴ ἔλθοι ἡ ψυχή μου, καὶ ἐπὶ τῇ συστάσει αὐτῶν μὴ ἐρείσαι τὰ ἥπατά μου. ὅτι ἐν τῷ θυμῷ αὐτῶν ἀπέκτειναν ἀνθρώπους, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῶν ἐνευροκόπησαν ταῦρον. ἐπικατάρατος ὁ θυμὸς αὐτῶν, ὅτι αὐθάδης· καὶ ἡ μῆνις αὐτῶν, ὅτι ἐσκληρύνθη. διαμεριῶ αὐτοὺς ἐν Ἰακὼβ, καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν Ἰσραήλ. ἐκπεπορνευμένης τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀνοσίοις φενακισμοῖς τῶν ἑτεροδιδασκαλεῖν εἰωθότων ὑπενεγκούσης τὸν νοῦν, ἐχαλέπαινε μὲν εἰκότως ὁ τῶν ὅλων θεός. ἔφασκε δὲ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου καὶ μάλα σαφῶς· ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. μάτην δὲ σέβονταί με διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων. ἐπειδὴ δὲ ταῖς εἰς τοῦτο παραφοραῖς τε καὶ ῥαθυμίαις οἱονεί πως καταμεθύουσαν τὴν βέβηλον Ἱερουσαλὴμ μεταρρυθμίζειν ἐπὶ τὸ ἄμεινον ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἐσκέπτετο, πέπομφεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν ἴδιον υἱὸν καθ' ἡμᾶς γεγονότα, τουτέστιν ἄνθρωπον. ἵν' ἐπείπερ ἐπ' ἀνηνύτοις πράγμασιν ἡ τῶν ἁγίων προφητῶν κατέλυσε πληθύς. ἔφασκον γάρ· κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; κἂν γοῦν αὐτὸν ἥκοντα λοιπὸν ἐντρέποιντο τὸν υἱόν. οἱ δὲ καὶ εἰς τοῦτο καθήκοντο δυσβουλίας, ὥστε οἴεσθαι καὶ κλῆρον ἑλεῖν δύνασθαι τὸν δεσποτικὸν, ἀποκτενόντες δὲ τοὺς ἁγίους, δυσσεβείας τε τῆς εἰς ἄκρον ἰόντες ἐπέκεινα, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτόπως πεπαρωνή-

De Simeone & Leui.

Simeon & Leui fratres consummauerunt iniquitatem propositi sui. Anima mea non ingrediatur in consilium eorum. In cœtu ipsorum non dicentur sublimia mea, quia in furore suo interfecerunt homines, & in concupiscentia sua subneruauerunt taurum. Maledictus furor eorum quia pertinax, & ira eorum quia indurata est. Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israël. Nam cùm Ierusalẽ fornicaretur, mentemque subijceret impijs illusionibus eorum, qui diuersa à lege Dei docere consueuerũt, iure optimo ijs offensus erat Deus, per vocem Isaiæ apertè dicens: *Populus iste labijs me honorat: cor autem eorum procul est à me. Frustra colunt me, docentes doctrinas & præcepta hominum.* Postquam verò Deus ac Pater excogitauit, quo pacto istam profanam Ierusalem, erroribus & vecordia temulentam in melius reduceret, misit Filium suum è cælis factum vt nos, hoc est hominem, vt quoniã desijsset multitudo sanctorũ prophetarum infectis rebus (dicebãt enim Prophetæ: *Domine, quis credidit auditui nostro?*) vel ipsum Filium, si veniret, susciperent. Verùm isti eò amentiæ venerunt, vt putarent se posse dominicam hereditatem tollere, si modò Sanctos trucidarent; atque adeò omnes impietatis gradus egressi, in ipsum etiam Filiũ ab-

Gen. 49. Isaie 29. 13. iuxta LXX. Matt. 15. 8. Marc. 7. 6. Isa. 53. 1. Ioan. 12. 38. Rom. 10. 16.

Matth. 21. 38.

surdè inuecti sunt. *Dixerunt enim apud se: Hic est heres: venite, interficiamus eum, & occupemus hereditatem eius.* Imò verò non sufficiebat illis eò impietatis processisse, sed sanctis Prophetis adiecerunt & secundos, sanctos inquã Apostolos, quorum sanguinem itidem effuderunt. Eiusmodi enim sensum gignit nobis prępositæ prophetiæ scopus. Videtur enim diuinus Iacob eorum, quæ in Sicimis acta sunt, iterum meminisse. Ita autẽ reuera se habet sancti mens. Nã quomodo id, quod iam factum erat, tanquam suo tempore futurum quis accipiat? Ex eo igitur quod in Sicimis factũ fuit, ad æqualem peccati modum refert ea quæ in CHRISTO patrata sunt, vt certè & in primogenito Ruben. Sed quid cõmiserunt in Sicimis Simeon & Leui? Dina Leui & Simeonis soror paternis tentorijs egressa, vt puellas eius regionis aspiceret, à Sichem Emmore stuprata est, virginitate ablata. Illi autem hoc indignissimè ferẽtes, ac fraudulentam ipsis cędem machinantes, persuadebant vt auitam ipsorum circumcisionem susciperẽt atque obseruarent; quod si facere non recusarent, genere coniunctos fore. Quo facto eos imprudẽtes, ac nihil tale suspicantes, occiderunt, arbitrati hoc ipsis ad defensionem suffecturum si dicerent: *An vt scorto abutentur sorore nostra?* Porro eundum nobis est ad id, quod huic conuenit, atque hanc commentationem, quoad eius fieri poterit, pulcrè cõcinnabimus, vndequaque ea quæ ad eius declarationẽ pertinere videbuntur, colligẽtes. Amplo itaque sermone de Iacob egimus, totamque eius vitæ rationem sumus prosecuti, & quas quidem duxerit vxores, & quot filiorum pater fuerit effectus. Diximus enim quòd primùm duxerit *Liam*, filiarum Laban natu maximã, deinde alteram haud multo pòst natu minimam *Rachel.* Asseruimus autem quòd *Lia* quidem sit typus Synagogæ Iudaicæ, *Rachel* verò Ecclesiæ Gẽtium. Lia enim exponitur *laborans*, quippe quæ lippis & infirmioribus oculis vteretur. Valdè autem laborauit Iudæorum Synagoga, Mosaica lege onerata, neque acutis oculis Saluatoris nostri mysterium intuens. Rachel autem erat pulcra facie & decora valdè. Elegantissima verò est ea quæ ex Gentibus constat, Ecclesia. Liæ igitur vltimo loco nata est filia Dina, quæ & ipsa potest esse typus multitudinis circumcisorum, vt quæ nata sit in extremis temporibus, quãdo Vnigenitus homo est factus. Cùm itaque vltima circumcisorum multitudo, paululùm egressa fuerit è castris paternis, hoc est, ab institutis legalibus, incidit in indigenas, aut commista est

Dina.

ρωνήκασι τὸν υἱόν. εἶπον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ κατάσχωμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. καὶ οὐ μέχρι τούτων τὰ τῆς δυσσεβείας αὐτοῖς, ἀλλὰ γὰρ τοῖς ἁγίοις προφήταις προσέθεσαν τοὺς δευτέρους, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους φημὶ, οὐδὲ αὐτῶν αἱμάτων ἔτι φειδόμενοι. τοιοῦτόν τινα νοῦν ὁ τῆς προκειμένης ἡμῖν προφητείας ὠδίνει σκοπός. ἔοικε μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ τῶν ἐν Σικίμοις πεπραγμένων διαμεμνῆσθαι πάλιν. ἔχει δὲ οὕτω κατὰ ἀλήθειαν ὁ τοῦ δικαίου σκοπός· πῶς γὰρ τὸ ἤδη γεγενημένον ὡς ἐσόμενον κατὰ καιροὺς παραδέξαιτο ἄν τις; οὐκοῦν ἀπὸ τοῦ γεγονότος ἐν Σικίμοις, ἐπὶ τὸν ἴσον τῆς ἁμαρτίας τρόπον ἀναφέρει τὰ ἐπὶ Χριστῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπὶ τῷ πρωτοτόκῳ Ῥουβείμ. τί τοίνυν πεπράχασιν ἐν Σικίμοις Συμεὼν καὶ Λευί; Δίνα μὲν γὰρ ἡ Λευί τε καὶ Συμεὼν ἀδελφὴ τῆς τοῦ πατρὸς ἐξέθει σκηνῆς, τὰς τῶν ἐγχωρίων ὀψομένη θυγατέρας, Συχὲμ δὲ αὐτὴν ὁ Ἑμμὸρ ἐβιάζετο. διεπαρθένευσε γὰρ αὐτήν. οἱ δὲ, πρὸς τοῦτο ἀσχάλλοντες καὶ τὸν ἐξ ἀπάτης αὐτῆς ἐκμηχανώμενοι φόνον, προανέπειθον μὲν τὴν πατρικὴν αὐτοῖς συνελέσθαι περιτομὴν, ὡς ἐσομένους αὐτίκα καὶ κατὰ γένος οἰκείους εἰ τοῦτο δρᾶν ἕλοιντο. πεπραχότας γε μὴν ἀπεκτόνασιν ἀδοκήτως· ἀποχρήσειν αὐτοῖς εἰς ἀπολογίαν οἰόμενοι, τὸ δὴ χρῆναι λέγειν· ἀλλ' ὡσεὶ πόρνῃ χρήσονται τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν; ἰτέον δὴ οὖν ἐπὶ τὸ τούτῳ δὴ προσοικὸς, καὶ δὴ διαπλάττομεν ὡς ἔνι καλῶς τὸ θεώρημα· τὰ συντείνοντα πρὸς διασάφησιν πανταχόθεν ἐρανιζόμενοι. ἅτε τοίνυν τὸν ἐπὶ τῷ Ἰακὼβ κατευρύνοντες λόγον, ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον ἐβίω διηγήμεθα, καὶ τίνας μὲν εἰσῳκίσατο γυναικῶν, τέκνων δὲ ὅσων ἀνεδείχθη πατήρ. ἐλέγομεν ὅτι ἠγάγετο μὲν τὴν Λείαν τῶν τοῦ Λάβαν θυγατέρων τὴν πρεσβυτάτην, δευτέραν δὲ μετ' ἐκείνην, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τὴν νεωτάτην Ῥαχήλ. διεβεβαιούμεθα δὲ ὅτι Λεία μὲν εἰς τύπον ἡμῖν τῆς Ἰουδαίων ἔσται συναγωγῆς, Ῥαχὴλ δὲ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας. ἐπεί τοι Λεία μὲν ἑρμηνεύεται κοπιῶσα, ἀσθενεστέροις δὲ καὶ ἀκαλλεστέροις ἐχρῆτο τοῖς ὀφθαλμοῖς. κέκμηκε δὲ λίαν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ νόμῳ τῷ διὰ Μωσέως κατηχθισμένη, καὶ οὐκ εὐσθένεσιν ὀφθαλμοῖς πρὸς τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὁρῶσα μυστήριον. Ῥαχὴλ δὲ ἦν καλὴ τῷ εἴδει καὶ ὡραία σφόδρα. ἐκπρεπεστάτη δὲ λίαν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία. Λείας δὴ οὖν, τελευταία θυγάτηρ, γέγονεν ἡ Δίνα. τύπος δ' ἂν γένοιτο καὶ αὐτὴ τῆς ἐκ περιτομῆς πληθύος, ἣ καὶ ἐν χρόνοις γέγονε τοῖς ἐσχάτοις, καθ' οὓς ἐνηνθρώπησεν ὁ μονογενής. ὅτε τοίνυν ἡ τῶν ἐκ περιτομῆς τελευταία πληθὺς, ἔξω βραχὺ γενομένη τῆς πατρῴας σκηνῆς, τουτέστι τῶν κατὰ τὸν νόμον ἐθῶν, τοῖς ἐγχωρίοις προσέβαλλεν. ἤγουν ἐπεμίσγετο κατὰ

κατὰ μάθησιν. λέγω δὴ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, οὐκ ἔτι μὲν ζῶσιν ἰουδαϊκῶς, ἐν ὑπολήψει δὲ ὥσπερ γεγονόσι τῶν ἐπηλύδων. τότε δὴ, τότε νοητῶς διεπαρθενεύετο, τὸ ἐν Χριστῷ πολιτείας καὶ εὐαγγελικῆς τὰ σπέρματα παρ' αὐτῶν δεχομένη. ἀλλ' ἠγανάκτουν σφόδρα τῶν Ἰακὼβ παίδων τινὲς Συμεὼν καὶ Λευὶ, τουτέστιν εἴτε ἐν ὑπηκόων κείμενοι τάξει καὶ σὺν αὐτοῖς τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόλεκτον γένος. ἑρμηνεύεται μὲν γὰρ Συμεὼν, ὑπακοή· Λευὶ δὲ προσειλημμένος ἢ ἀπόλεκτος. ὅτι δὲ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐπεφύοντες δεινῶς οἱ τῆς κατὰ νόμον ἱερωσύνης λαχόντες τὰ αὐχήματα, συνθεόντων αὐτοῖς καὶ λαῶν, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν; ἐπέτριζον δὲ τοὺς ὀδόντας, τῶν ὑπ' αὐτοῖς γεγονότων τὴν ἐπιστροφὴν καταφθορὰν ὀνομάζοντες. καὶ οἷά τινα τῶν ἄγαν ἐκτόπων ἐπιφέροντες ἐγκλημάτων. ἰδοὺ γὰρ, ἔφασκεν, πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν. ἐπειδὴ δὲ κατωνείδιζον ὡς οὐκέτι ζῶντας ἰουδαϊκῶς, ἐμάνθανον ὅτι τετίμηται παρ' αὐτοῖς ἡ περιτομή· τὸ διατείχιζον δὲ ὅλως εἰς διαφορὰν οὐδέν· εἴπερ ἕλοιντο νοεῖν τὰ Μωσέως καθ' ὃν ἔδει τρόπον. οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ φησὶ, Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή. ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι. ὁρᾷς ὅπως οἱ δόξαν ἔχοντες ἀλλογενῶν συνεσχηματίζοντο τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν καὶ τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ περιφέροντες Ἰουδαῖον. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπεκτόνασι προανελόντες προφήτας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἐμμανουήλ. συνετέλεσαν τοίνυν, φησὶ, ἀδικίαν Συμεὼν καὶ Λευὶ ἐξ αἱρέσεως αὐτῶν· συμπεφωνήκασι γὰρ καὶ συνέθεσαν ἀλλήλοις εἰς τὴν κατὰ τῶν ἁγίων ἀδικίαν ὅτι Συμεὼν καὶ μέντοι καὶ ὁ Λευὶ, τουτέστι λαοί τε καὶ ἱερεῖς. τὸ δὲ ἐξ αἱρέσεως αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ κατεσκεμμένην καὶ βούλησιν. οὐ γὰρ ἔκ γε τοῦ συμβεβηκότος ἁπλῶς τὰ δεινὰ τῶν πεπονθότων κατεσχεδιάζετο, ἀλλ' οὐδὲ ἀπροβούλευτα τὰ τολμήματα καὶ τὸ ἔκτοπον θράσος· ἀλλ' ἐκ συνεδρίων αὐτῶν, ἐπὶ τὸ δρᾶν ᾔεσαν τὰ παντὸς ἐπέκεινα κακοῦ. παραιτεῖται δὴ οὖν ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ τὴν ἐπὶ τῷδε σύνθεσιν, τὰς κοινοβουλίας τὴν σκέψιν. μὴ γὰρ εἰσέλθοι, φησὶ, ἡ ψυχή μου εἰς βουλὴν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῇ συστάσει αὐτῶν μὴ ἐρείσαι τὰ ἥπατά μου. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι· μήτι τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν ἐνατενίσαιμι ποτὲ ταῖς τοιαῖσδε βουλαῖς, μήτι μὴν εἰς καρδίαν ὅλως παραδεξαίμην πώποτε τὰ παγχάλεπα ταυτὶ τῶν ἠσεβηκότων σκέμματα. οὕτω καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας τὸν τῶν Ἰουδαίων δῆμον ταλανίζει λέγων. οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, διότι βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν, καθ' ἑαυτῶν εἰπόντες, δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι. ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβίδ· μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσε-

cum doctrina sanctorum Apostolorum, qui nō quidē ampliùs viuebant iudaicè, sed habebantur pro alienigenis. Tunc, tūc inquā mysticè cōstuprata est, eius quæ in Christo est politiæ & Euangelij semine ab ipsis recepto. sed ob hoc vehemēter excādescebant quidā ex filijs Iacob, Simeon nimirū & Leui, hoc est, qui legi subditi erant, & cū his sacrū atque electum genus. Nam Simeon significat *obedientiam*: Leui autem *acceptus*, aut *electus*. Quòd autem sanctis Apostolis grauiter insultarint ij, qui sacerdotij dignitatem adepti erant (populis vnà cum ipsis conspirantibus) nemini dubium esse potest. Stridebāt enim dentibus aduersus ea quæ faciebant Apostoli, vocantes ipsorum conuersionem corruptionem, ac tanquam graue aliquod flagitium accusantes: *Ecce enim impleuistis Ierusalem doctrina vestra*, inquiebāt Postquam verò exprobrarunt eis, quòd nō ampliùs viuerent iudaicè, tum didicerunt coli ab ipsis circumcisionem, neque quidquam omnino esse quod discerneret eos à Gentibus, siquidem vellent eo quo deberēt sensu Moysem intelligere. *Neque enim qui in manifesto*, inquit, *Iudaus est, neque ea quæ in manifesto in carne est circumcisio sed qui in occulto est Iudæus, & circumcisio cordis in spiritu, non in littera*. Vides, quomodo illi qui opinionem habebant alienigenarum, cōformati sint Iudæis, dum circumcisionem spiritalem, & Iudæum in occulto circumferebant. Verùm etiam ipsi ita olim trucidabant Prophetas, imò etiam Emmanuelem. Consummauerūt igitur iniquitatem Simeon & Leui, ac quidē sua voluntate. Conspirarunt enim & conuenerūt inter se ad iniuriam sanctis inferendam Simeon & Leui, hoc est, populi & sacerdotes. Porro *sua volūtate*, additum est, pro eo quod est, dedita opera & consultò. Non enim ex casu fortuito hæc mala obuenerunt, neque sine deliberatione adeò nefarios conatus aggressi sunt: sed habito inter se consilio ad extrema flagitia se contulerunt. Detestatur itaque diuinus Iacob istorum consensum, communicationemq; consiliorum & propositum. *Non enim*, ait, *ingredi tur anima mea in consilium eorum, & in cætu eorum non dicentur eximia mea*. Perinde ac si diceret: Auertat Deus, nequando oculi intellectus mei vergant in talia consilia, aut cor meum subeant istiusmodi impiæ machinationes. Sic & Isaias propheta deflet populos Iudæorum dicens: *Væ animæ ipsorum, quia inierunt malum consilium contra seipsos, dicentes: Ligalimus iustum, quia nobis commodus non est*. Psallit etiam Dauid: *Beatus vir qui non abijt in consilium impi-*

1. Pet. 2. 9. Simeon & Leui quid significent.

Act. 7. 55.

Act. 4. 16.

Rom. 2. 28.

Simeon & Leui, populi & sacerdotes.

Locus Geneseos cap. 49. 6. declaratus.

Isaie 3. 9.

Psal. 1. 1.

pi-

piorum, & in via peccatorum non stetit. Et rursum, *Odi ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo.* Discedit itaque beatus Iacob à Iudæorum consultationibus, & addit causam: *Quia*, inquit, *in furore suo interfecerunt homines, & in libidine sua eneruauerunt taurum.* Occiderunt enim, vt dixi, sanctos furiosa ira rapti ad sæuitiam atque inhumanitatem; cumque miseri semel in mentem suam admisissent effrenatam & temerariam concupiscentiam, eneruauerunt taurum, hoc est, CHRISTVM. Quæ autem sit ista cõcupiscentia, anteà diximus. Nam vbi cognouissent, quòd is esset hæres, concupiuerunt eius hæreditatem. Sed vide quàm accuratè historia singula pertractet. Nam occiderũt quidem homines, sed taurum eneruauerunt. Quia sanctos quidẽ tradiderunt morti, qui & permanserunt mortui, exspectãtes tempus resurrectionis: sed tãquam vitulus quidam ab aquila eneruatus cecidit quodammodo in terrã CHRISTVS, volensque pro nobis mortem perpessus est, non tamẽ à morte detentus fuit; imò verò licet veluti homo mortuus sit, mansit tamen viuus in diuina natura. Taurus igitur CHRISTVS, quia robustissimum animal est, atque item purum sanctissimumque. Filius autem est dominus fortitudinis & potentiæ, qui non commisit peccatũ, imò verò seipsum obtulit pro nobis in odorem suauitatis Deo ac Patri. Audiãt igitur hi, qui hunc adeò sanctum taurum eneruauerunt: *Maledictus furor ipsorum, quia pertinax, & ira ipsorum quia indurauit.* Sed quid ob hoc eis accidit? Eiecti sunt è suis ipsorũ domibus, exularũtq; ex patria, dissipati sunt, & facti extorres atque aduenæ, & ad summam inopiam redacti. Verũ enim est, quòd sicut auis cùm euolauerit è nido suo; ita fit etiam homo qui à proprijs locis auulsus est. Porro illud etiã adijciẽdum censeo, quòd ijs quidẽ qui taurum eneruauerunt, res cedet in maledictionem: ijs verò qui doluerint, adeoq; graue crimen à se amouerint, erit in redemptionem, purgationemque & peccatorum remissionem. Reperiemus autẽ etiam hoc per legis vmbram descriptum. Ita verò habet in Deuteronomio: *Si inuentum fuerit cadauer hominis occisi in terra, quam Dominus Deus tuus dat tibi in possessionem, iacens in campo, & non cognouerunt eum qui percussit illum; egredietur senatus tuus, & iudices tui, & metientur ad vrbes quæ in circuitu necati: & erit vrbs propinqua necato, & accipiet senatus vrbis vitulam † ex bobus, quæ non est operata, & quæ non traxit iugum: & deducet senatus vrbis illius vitulam in vallẽ asperam, quæ non est culta, neque*

Psal. 25. 5.
Gen. 49.
CHRISTVS taurus.
Gen. 49. 7.
Deut. 21. 1. secundum LXX.
† Vulgata: de armento quę non traxit iugum, nec terram scidit vomere.

βῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη. καὶ πάλιν, „ ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων, καὶ μετὰ „ ἀσεβῶν οὐ μὴ καθίσω. ἀποφοιτᾷ τοιγαροῦν ὁ „ θεσπέσιος Ἰακὼβ τῶν Ἰουδαικῶν χρηματισμῶν· ἐπιλέγει δὲ τὰς αἰτίας, καί φησιν, ὅτι ἐν τῷ „ θυμῷ αὐτῶν ἀπέκτειναν ἀνθρώπους, καὶ ἐν τῇ „ ἐπιθυμίᾳ αὐτῶν ἐνευροκόπησαν ταῦρον. ἀπε- „ κτόνασι μὲν γὰρ ἁγίους, ὡς ἔφην, ἀνοσίῳ θυμῷ πρὸς ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν στρατηγούμενοι, ἀνήνυτον δὲ καὶ ἀκατάσκεπτον ἐπιθυμίαν παντελῶς εἰς νοῦν ἑλόντες οἱ τάλανες, ἐνευροκόπησαν ταῦρον, τουτέστι Χριστόν. καὶ τίς ἡ ἐπιθυμία, προλαβόντες εἰρήκαμεν. ἐπεγνωκότες μὲν γὰρ ὅτι κληρονόμος ἐστὶν, ἐπεθύμησαν ἔχειν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. καὶ ὅρα τοῦ λόγου τὴν ἐπιτήρησιν. ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ τοὺς ἀνθρώπους, ἐνευροκόπησαν δὲ τὸν ταῦρον. θανάτῳ μὲν γὰρ περιβεβλήκασι τοὺς ἁγίους, καὶ μεμενήκασι νεκροὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν περιμένοντες. ἀλλ' οἷά τις μόσχος ὑπὸ ἀετοῦ νευροκοπούμενος, ὤκλασε μὲν οἱονεί πως εἰς γῆν ὁ Χριστὸς, ἑκὼν ὑπομείνας τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον. πλὴν οὐ γέγονε τῷ θανάτῳ κάτοχος· ἀλλ' εἰ καὶ γέγονε νεκρὸς ὡς ἄνθρωπος, ἀπομεμένηκε ζῶν τῇ τῆς θεότητος φύσει. ταῦρος δὲ ὁ Χριστὸς. εὐσθενὲς γὰρ ἔτι μάλιστα τὸ ζῶον, καθαρόν τε καὶ ἱερώτατον. κύριος δὲ τῶν δυνάμεων ὁ υἱὸς, ὃς οὐ πεποίηκεν ἁμαρτίαν, ἑαυτὸν δὲ μᾶλλον ἀνέθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ θεῷ καὶ πατρί. ἀκουέτωσαν τοίνυν οἱ τὸν οὕτω σεπτὸν νευροκοπήσαντες ταῦρον· ἐπικατάρατος ὁ θυμὸς αὐ- „ τῶν, ὅτι αὐθάδης· καὶ ἡ μῆνις αὐτῶν ὅτι ἐσκλη- „ ρύνθη. τί δὴ οὖν ἄρα πεπόνθασιν; ἐξώχοντο τῶν „ ἑαυτῶν, καὶ ἀπολελοίπασι μὲν τὴν ἐνεγκοῦσαν· διεσπάρησαν δὲ καὶ γεγόνασι πανταχοῦ ξένοι, καὶ ἐπήλυδες καὶ περιδεεῖς. ἀληθὲς γὰρ ἐστὶν ὥσπερ ὄρνεον ὅταν ἐκπετασθῇ τῆς ἰδίας καλιᾶς, οὕτω καὶ ἄνθρωπος ὅταν ἐκσπασθῇ ἐκ τῶν ἰδίων τόπων. προσεπειπεῖν δὲ οἶμαι κἀκεῖνο πρέπον ὅτι τοῖς μὲν τὸν ταῦρον νευροκοπήσασιν, εἰς ἀρὰν ἔσται τὸ χρῆμα· τοῖς γε μὴν ἐπηλγηκόσι καὶ τὸ οὕτω δεινὸν ἀποσειομένοις ἔγκλημα, λύτρον ἔσται καὶ κάθαρσις καὶ ἁμαρτιῶν ἀπόθεσις. εὑρήσομεν δὲ διὰ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς ὅπερ ἔφην γραφόμενον. ἔχει γὰρ οὕτως ἐν τῷ δευτερονομίῳ. ἐὰν δὲ εὑρεθῇ τραυμα- „ τίας ἐν τῇ γῇ, ἣν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί „ σοι κληρονομῆσαι, πεπτωκὼς ἐν τῷ πεδίῳ, „ καὶ οὐκ οἴδασι τὸν πατάξαντα, ἐξελεύσεται ἡ „ γερουσία σου, καὶ οἱ κριταί σου, καὶ ἐκμετρή- „ σουσιν ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς κύκλῳ τοῦ τραυμα- „ τίου, καὶ ἔσται ἡ πόλις ἡ ἐγγίζουσα τῷ τραυμα- „ τίᾳ. καὶ λήψεται ἡ γερουσία τῆς πόλεως ἐκεί- „ νης, δάμαλιν ἐκ βοῶν, ἥτις οὐκ εἴργασται, „ καὶ ἥτις οὐχ εἵλκυσε ζυγὸν· καὶ καταβιβάσου- „ σιν ἡ γερουσία τῆς πόλεως ἐκείνης τὴν δάμα- „ λιν εἰς φάραγγα τραχεῖαν, ἥτις οὐκ εἴργασται, „

οὐδὲ

οὐδὲ σπείρεται, καὶ νευροκοπήσουσι τὴν δάμαλιν ἐν τῇ φάραγγι, καὶ προσελεύσονται οἱ ἱερεῖς οἱ Λευῖται, ὅτι αὐτοὺς ἐπελέξατο κύριος ὁ θεός σου παρεστηκέναι αὐτῷ, καὶ εὐλογεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῷ στόματι αὐτῶν ἔσται πᾶσα ἀντιλογία καὶ πᾶσα ἁφή. καὶ πᾶσα ἡ γερουσία τῆς πόλεως ἐκείνης, οἱ ἐγγίζοντες τῷ τραυματίᾳ, νίψονται τὰς χεῖρας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῆς δαμάλεως τῆς νευροκοπημένης ἐν τῇ φάραγγι, καὶ ἀποκριθέντες ἐροῦσιν· αἱ χεῖρες ἡμῶν οὐκ ἐξέχεαν τὸ αἷμα τοῦτο, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν οὐχ ἑωράκασιν. ἵλεως γενοῦ κύριε τῷ λαῷ σου Ἰσραήλ, οὓς ἐλυτρώσω ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἵνα μὴ γένηται αἷμα ἀναίτιον ἐν τῷ λαῷ σου Ἰσραήλ, καὶ ἐξιλασθήσεται αὐτοῖς τὸ αἷμα. σὺ δὲ ἐξαρεῖς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. ἀλλ᾽ εἰρήσεται μὲν κατὰ καιροὺς εἰς ἕκαστον λεπτῶς, πλὴν ἐκεῖνό φαμεν. συνιεῖς ὅπως ἑαυτοὺς ἀπαλλάττουσί τινες τῶν ἐφ᾽ αἵματι κατηγορημάτων, ἀνατυπούσης ἡμῖν τῆς δαμάλεως ἐφ᾽ ἑαυτῇ τὸν Ἐμμανουήλ. χρῆναι γὰρ οἶμαι δεῖν ἑαυτοὺς ἀπαλλάττοντας λέγειν· αἱ χεῖρες ἡμῶν οὐκ ἐξέχεαν τὸ αἷμα τοῦτο. ἀλλ᾽ ὅ γε τῶν Ἰουδαίων δῆμος οὐχὶ τοῦτό ποτε διακεκραγὼς ἁλώσεται. τετόλμηκασι δὲ μᾶλλον εἰπεῖν νευροκοποῦντες τὸν μόσχον· αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐξέχεαν τὸ αἷμα τοῦτο. ἕτερον γὰρ οἶμαι παρὰ τοῦτό ἐστιν οὐδὲν τὸ ἀσυνέτως εἰπεῖν ἐπὶ Χριστῷ· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ᾽ ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.

seminatur, & cadent neruos vitulæ in valle. Et accedent sacerdotes Leuitæ, quoniã illos elegit Dominus Deus tuus vt assent illi, & benedicãt in nomine eius, & in ore illorum erit omnis controuersia, & omnis lepra: & omnis senatus ciuitatis illius, qui proximi sunt necato, lauabunt manus suas super caput vitulæ percussæ in valle, & respondentes dicent: Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, & oculi nostri non viderunt. propitius esto populo tuo Israël, quem redemisti de terra Aegypti, vt non sit sanguis innocens in populo tuo Israël, & auferetur ab ijs reatus sanguinis. Tu autẽ auferes sanguinẽ innocentem ex vobis ipsis. Verùm etsi de hisce singulis suo tẽpore dicendum sit accuratè, illud tamẽ nunc admonemus, & dicimus. Intelligis quo pacto seipsos liberent nonnulli ab accusatione fusi sanguinis per vitulam, quæ adumbrat Emmanuelem. Oportet enim eos, vt arbitror, quando se excusent, ita dicere: *Manus nostræ non effuderunt hunc sanguinem.* Verùm enimuerò populum Iudæorum nunquam hoc exclamasse reperies, quin potiùs, postquam taurum eneruarunt, ausi sunt insuper dicere: *Nostræ manus effuderunt hunc sanguinem.* Nihil enim aliud quàm hoc est, quod imperitè de CHRISTO dixerunt: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.*

Deut. 21.

Matt. 27. 25.

Περὶ τοῦ Ἰούδα.

Ἰούδα σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου. αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου. προσκυνήσουσί σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. σκύμνος λέοντος Ἰούδα, ἐκ βλαστοῦ υἱέ μου ἀνέβης, ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος. τίς ἐγερεῖ αὐτόν. οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ. καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ. πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα. σαφὴς εὖ μάλα τῆς εὐλογίας ἡμῖν ἔν γε τουτοισὶ διαφαίνεται ὁ τρόπος. τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας τὴν προαγόρευσιν τοῖς ἀκροωμένοις εἰσκεκομικώς. προκαταβάλλεται δὲ ὥσπερ τῆς εὐφημίας ἀρχὴν, τήν τε τοῦ ὀνόματος σημασίαν, καὶ μέν τοι τὸ προῦχον ἐν δόξῃ παρὰ τὰς ἑτέρας τῆς Ἰούδα φυλῆς. εἰ γὰρ δή τις ἕλοιτο διατρανοῦν τὴν Ἰούδα φωνὴν, ἤτοι τοὔνομα, διερμηνεύοιτ᾽ ἂν αἶνον, ἢ ὕμνησιν, ἢ ὑμνούμενον. ἔχει δὲ ὁ λόγος τὴν ἀναφορὰν, εἰς τὸν ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς τὸν κατὰ σάρκα Χριστόν. πέφηνε γὰρ ἐξ Ἰούδα, καὶ Ἰεσσαὶ, καὶ Δαβίδ, καὶ ἡ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς γένεσιν παραληφθεῖσα παρθένος. προαναθρήσας δὴ οὖν ὁ προ-

De Iuda.

IVda, te laudabunt fratres tui. Manus tua super dorsum inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda. Ex germine fili mi ascendisti, recumbens dormiuisti vt leo, & sicut catulus leonis. quis suscitabit eum? Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniant reposita ei. Et ipse expectatio Gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & pampino pullum asinæ suæ. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Pulchri oculi eius præ vino & albiores dentes eius, quàm lac. Perspicuus admodum est in his benedictionis modus, quippe qui auditoribus prophetiam de incarnatione Saluatoris nostri expressè introduxerit. Præmittitur autem statim initio benedictionis nominis ipsius significatio, quodque tribus Iuda gloriæ præstantia reliquas antecellat. Si quis enim nomen Iudę interpretetur, significat *laudem* seu *celebrationem*, aut *celebratum*. Hic autem sermo referri debet ad CHRISTVM, qui sanè est ex tribu Iuda secundùm carnem. Natus est enim ex Iuda Iesse & Dauid, atque ea quæ ad hanc carnis generationem assumpta est Virgo. Cùm igitur Propheta respe-

Genes. 49. 8.

Iudas, quid significet.

xiſſet in illum, qui eſt ex tribu Iudà oriturus, Verum eſt, inquit, tibi nomen, ſicut & ipſa rerum vis declaret. Tu enim celebrandus es Deoque conuenientem gloriam reportabis. Siquidem nemini alteri congruit laudibus ac gloria efferri, quàm ſoli verè exiſtenti, & cognito Deo. Nam etſi natus ſis homo, & teipſum exinanjueris, tamen cognoſceris ſanctus & ſempiternus. Fratres autẽ propter humanã naturam non tanquam homini adhærebunt, ſed inter fratres poſitum celebrabunt velut Dominum, glorificabunt vt creatorem. & quamquam inter eos cenſeatur, quantus in creaturis eſt, cognoſcent tamen eum totius vniuerſi Dominum ac Regem, licet forma ſerui coopertum. Præterea quòd ſuperaturus ſit omnes, qui ipſi reſtiterint, facileque victor euaſurus Emmanuel omnium inimicorum, præſignificauit, dicens: *Manus tua in tergo hoſtium tuorum.* Idem etiam CHRISTVS ipſe per vocem Dauidis priùs oraculo edixit. Ait enim: *Quia perſequar hoſtes meos; & apprehendam eos, & non reuertar donec deficiant. Confringam iſtos, nec poterunt ſtare: cadent ſub pedes meos.* Rectè ergo ait: *In tergo hoſtium erunt manus eius:* quippe qui inſectetur ac fuget potiùs, quàm fugiat, & magis percutiat quàm cædatur. Verum enim eſt illud quod in libro Pſalmorum decantatur: *Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non amplius nocebit ei.* Nam ſi ipſe nobis dat, vt pedibus conteramus ſerpentes & ſcorpiones, omnemque virtutem inimici, quo pacto non neceſſe fuerit confiteri, quòd ipſe præ nobis habeat ſub manibus ſuis eos, qui volunt repugnare, ſeſeque impiè extollere? Quòd autem fugere neſciat, ſed potiùs perſequi, & quoſcumque voluerit, ſuperare, & quidem abſq; labore, *(vicit enim mundum)* præſignificauit diuinus Iacob, dicens: *Manus tua ſupra dorſum inimicorũ tuorũ, & adorabũt te filij patris tui.* Et quod iterũ intelligatur diſcrimen fratrũ laudantiũ, & filiorũ patris, qui adorantibus cõiuncti? An non operæ pretiũ eſt quòd in medium afferatur? Aſcriptus itaque eſt in patrem CHRISTO beatus Ioſeph, etiamſi reuera pater non eſſet. Erant autem ipſi filij & filiæ ex primis nuptijs. Cùm verò eſſent nonnihil CHRISTO familiares, vidẽtes ipſum miracula edere, neque multum legalibus præceptis parẽtem ob ciborum indifferentiam, quodque quietem in ſabbato non magnopere coleret. Dicebat enim: *Nõ quod ingreditur in os coinquinat hominem.* & quòd *filius hominis ſit ſabbathi Dominus.* ideo inter

Pſal.17.48. Pſal.88.23. Luc.10.19. Ioan.16.33. Matt.15.11. Matt.12.8.

φήτης εἰς τὸν ἐκ τοῦ Ἰούδα φυλῆς, ἀληθὲς ὄνομά σοι, φησὶ, καθὰ καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ δύναμις ἐνδείξειεν ἄν. ἔσῃ γὰρ ὑμνητὸς, καὶ τὴν τῷ θεῷ πρέπουσαν ἀποίσεις δόξαν. ἁρμόσει γὰρ ἂν οὐχ ἑτέρῳ τὸ δοξολογεῖσθαι πρέπειν, πλὴν ὅτι μόνῳ τῷ γε ἀληθῶς ὄντι τε καὶ ἐγνωσμένῳ θεῷ. εἰ γὰρ πέφηνας ἄνθρωπος, καὶ κεκένωκας ἑαυτὸν, ἀλλ' οὖν ἔσῃ γνώριμος ἅγιος καὶ ἀοίδιμος. οἱ δὲ ἀδελφοὶ διὰ τὸ ἀνθρώπινον οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ προσκείσονται, ἀλλ' ἐν ἀδελφοῖς τεθέντα κατακροτήσουσιν ὡς δεσπότην, ὑμνήσουσιν ὡς δημιουργὸν, καί τοι τελοῦντα μετ' αὐτῶν ἐν κτίσμασιν ἐπιγνώσονται τὸν τῶν ὅλων βασιλέα καὶ κύριον, καί τοι τῇ τοῦ δούλου μορφῇ κατεσκιασμένον. ὅτι δὲ ἁπάντων κρατήσει τῶν ἀνθεστηκότων, καὶ περιέσται ῥᾳδίως ὁ Ἐμμανουὴλ τῶν ἐχθρῶν, προανεφώνει λέγων· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου. » τοῦτο καὶ αὐτὸς διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ προκεχρη- » σμῴδηκεν ὁ Χριστός. ἔφη γάρ· ὅτι καταδιώξω » τοὺς ἐχθρούς μου, καὶ καταλήψομαι αὐτοὺς, καὶ » οὐκ ἀποστραφήσομαι, ἕως ἂν ἐκλίπωσιν. ἐκ- » θλίψω αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ δύνωνται στῆναι, πεσοῦν- » ται ὑπὸ τοὺς πόδας μου. οὐκοῦν ἐπὶ νώτου τῶν » ἐχθρῶν αἱ χεῖρες ἔσονται, φησὶ, ὡς διώκοντος μᾶλλον, ἢ φεύγοντος: οὐχ ὡς πληττομένου μᾶλλον, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ καταπαίοντος. ἀληθὲς γὰρ τὸ ἐν βίβλῳ τῶν ψαλμῶν ὑμνούμενον, ὅτι οὐκ » ὠφελήσει ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ, καὶ υἱὸς ἀνομίας » οὐ προσθήσει τοῦ κακῶσαι αὐτόν. εἰ γὰρ καὶ αὐ- » τὸς δίδωσιν ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν ὅτι παρὰ ἡμῶν αὐτὸς ὑπὸ χεῖρας κειμένους ἕξει τοὺς ἀντιτάσσειν ἐθέλοντας, καὶ ἀνοσίως ἀντεγειρομένους; ὅτι τοίνυν τὸ φεύγειν οὐκ οἶδε, διώκειν δὲ μᾶλλον, καὶ ὧν ἂν βούλοιτο κρατεῖν, καὶ τοῦτο ἀμογητί. νενίκηκε γὰρ τὸν κόσμον. προκαταμεμήνυκε λέγων ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ. αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου, καὶ » προσκυνήσουσί σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. καὶ » τίς ἂν νοοῖτο πάλιν ἡ διαφορὰ τῶν αἰνούντων ἀδελφῶν, καὶ τῶν τοῦ πατρὸς υἱῶν; οἳ τοῖς προσκυνοῦσι συντετάξονται, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον εἰπεῖν; ἐπιγράφεται τοίνυν εἰς πατέρα τῷ Χριστῷ καίτοι πατὴρ κατὰ ἀλήθειαν οὐκ ὢν ὁ μακάριος Ἰωσήφ. ἦσαν δὲ αὐτῷ υἱοὶ καὶ θυγατέρες ἐκ πρώτων γάμων. ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τάχα πως καὶ συνέστιοι τῷ Χριστῷ, σημεῖα ποιοῦντα βλέποντες, καὶ οὐ σφόδρα τοῖς νομικοῖς εἴκοντα νόμασι διά τοι τὸ εἰς τροφὰς ἀδιάφορον, καὶ τὸ μὴ λίαν ἔλεσθαι τιμᾶν τὴν ἐν σαββάτοις ἀργίαν. ἔφασκε γὰρ, οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς » τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. καὶ ὅτι κύριός » ἐστι τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· ἐμερίζοντο τῇ » γνώμῃ,

γνώμῃ, καὶ οὔτε τιμᾶν ὁλοτρόπως ἤθελον, διά γε τὸ δοκεῖν οὐκ ἀπλημμελῶς ἔχειν αὐτῷ τὰ περὶ τὸν νόμον. οὔτε μὴν ἀθεώμαστον ἐᾶν ἠξίουν τὸν οὕτω λαμπρόν. καὶ γοῦν προσιόντες αὐτῷ ποτὲ λέγοντες ἐναργῶς·
„ εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανέρωσον σεαυτὸν τῷ
„ κόσμῳ. οὐδεὶς γάρ τι ἐν κρυπτῷ ποιεῖ, καὶ
„ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι. προσέθηκε
„ δὲ τούτοις ὁ εὐαγγελιστής· οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελ-
„ φοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν. ἀλλ' οἱ ταῦτα λέγοντες ἐν ἀρχαῖς, προϊόντος τοῦ χρόνου πεπιστεύκασιν. πεπληροφόρηνται γὰρ ὅτι καὶ θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, καὶ εἰ γέγονεν ἐν σαρκὶ καὶ πέφηνεν ἄνθρωπος. τοῦτό τοι καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἱερεμίας, προεγνωκὼς ἐν πνεύματι, πρὸς αὐτόν φη-
„ σι τὸν Ἐμμανουήλ· ὅτι καὶ οἱ ἀδελφοί σου, καὶ
„ ὁ οἶκος τοῦ πατρός σου, καὶ οὗτοι ἠθέτησάν σε,
„ καὶ αὐτοὶ ἐβόησαν ἐκ τῶν ὀπίσω σου. ἐπι-
„ συνήχθησαν, μὴ πιστεύσαι εἰς αὐτοὺς, ὅτι λα-
„ λήσουσι πρὸς σὲ καλά. οἱ γὰρ πάλαι τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ κατακεκραγότες αὐτοῦ, συνηνέχθησαν ἐν πίστει, χρηστὰ λελαλήκασι περὶ αὐτοῦ. Ἰάκωβος γοῦν ὁ μακάριος ταῖς
„ δώδεκα φυλαῖς ἐπιστέλλει λέγων, Ἰάκω-
„ βος θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος. οὐκοῦν αἰνέσουσιν ὡς θεὸν, καὶ οἱ διὰ πίστεως καὶ ἁγιασμοῦ, τοῦ διὰ πίστεως κεκλημένοι πρὸς ἀδελφότητα· προσκυνήσουσι δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ οἱ τοῦ πατρὸς υἱοί. πρόδηλον δὲ ὅτι οἱ προσκυνοῦντες αἰνέσουσι, καὶ οἱ τὸν αἶνον ὑφαίνοντες, οὐδὲν ἧττον ἔσονται προσκυνηταί. καὶ γάρ ἐστι σκύμνος λέοντος ἐξ Ἰούδα Χριστὸς, υἱὸς ὢν θεοῦ παντὸς ἰσχύοντος, ᾧ τὸ ἀμαχὶ πρόσεστι νικᾶν, καὶ τὸ μόνῳ δύνασθαι καταπλήττειν λόγῳ τοὺς ἀνθεστηκότας·
„ ὡς γάρ φησιν ὁ προφήτης· λέων ἐρεύξεται, καὶ
„ τίς οὐ φοβηθήσεται; σκύμνος οὖν λέοντος ὁ Χριστὸς· καθάπερ ἀπὸ βλαστοῦ καὶ ἐκ ῥίζης εὐγενοῦς ἀναφὺς τῆς ἁγίας παρθένου. καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ἡ τῆς δυνάμεως ῥάβδος, ἣν ἐκ Σιὼν ἡμῖν ἀπέστειλεν ὁ θεός. ἡ πάντας παρακαλοῦσα καὶ ἀνέχουσα βακτηρία· ἡ εὐθύτητός τε καὶ βασιλείας, ἡ ὀρθῶς μὲν καὶ πρᾴως τὰς τῶν ἁγίων ἀγέλας διαποιμαίνουσα· συντρίβουσα δὲ καθάπερ σκεῦος κεραμέως τοὺς ὑπ' αὐτοῦ νέμεσθαι μὴ ἀνεχομένους. αὐτὸς ὁ ῥάβδος ἡ Ἀαρὼν, ἡ τόπον ἔχουσα † τὴν θείαν σκηνὴν, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσενηνεγμένη, ἡ ἐξανθήσασα κάρυα. ὅπερ ἐστὶν ἀναστάσεως σύμβολον. ξύλον γὰρ τὸ ἐκ καρύας, ἀϋπνίας ἐστί πως ἐμποιητικόν. ἐκτετίμηται δὲ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον ἐν ἐκκλησίαις θεοῦ. διατοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰακὼβ βλαστὸν ὀνομάσας, εὐθὺς διαμέμνηται τῆς ἐν τέλει τῆς οἰκονομίας,

† ἴσως εἰς τὴν

se dissentiebant, neque ei debitum honorem deferebant, quippe qui videretur parum dextrè sentire de lege. Nec tamē ferre poterant vt homo adeò præclarus in obscuro latitaret. Vnde accesserunt ad eum interdum, dicentes: *Si eiusmodi facis, manifesta te ipsum mundo. Nullus enim in occulto facit quidquam, si quærat ipse manifestus fieri.* Euangelista autem addidit his, *Quia nec fratres eius credebant in ipsum.* Cæterùm qui hæc initio dicebant, successu temporis crediderunt. Certissimis enim argumentis docti sunt, quòd etiam Deus secundùm naturam esset, etsi factus in carne & homo natus. Hoc sanè etiam beatus Propheta Ieremias cùm priùs in spiritu cognouisset, ita ipsum Emmanuelem alloquitur: *Quia & fratres tui, & domus patris tui, & hi te reiecerunt, & sunt ex his qui post te clamauerunt. Congregati sunt, ne credideris vlli eorum, quia locuti sunt aduersum te mala.* Nam qui olim vnà cum alijs ei reclamarunt, nunc congregati in fide, & bona de eo locuti sunt. Vnde beatus Iacobus duodecim tribubus scribit dicens. *Iacobus Dei & Domini* IESV CHRISTI *seruus.* Laudabunt igitur vt Deum etiam ij, qui per fidem & sanctificationem vocati sunt ad fraternitatem; adorabunt verò nihilominus etiam filij patris. Manifestum autem est, quòd adorantes laudabunt, & qui laudibus eum celebrant, adoraturi etiam sunt. Siquidem *catulus leonis* est CHRISTVS ex Iuda, cùm sit filius Dei omnipotentis, qui & sine pugna vincit, & solo verbo potest perterrefacere eos, qui ipsi resistunt, sicut propheta ait: *Leo rugiet, & quis non timebit?* Catulus itaque leonis est CHRISTVS, sicut & ex germine & nobili radice ortus est, ex sancta Virgine. Etenim ipse est *virga virtutis*, quā ex Sion nobis misit Deus, nempe *baculus*, qui omnes consolatur & sustentat. *Virgaq́ directionis & regni*, quæ rectè ac benignè greges sanctorū pascit, atque è diuerso *confringit tanquam vas figuli* eos qui se ab eo pasci non ferunt. Ipse deniq; est virga Aaron; quæ habet locū in diuino tentorio, atque in sanctum sanctorū illata est, quæ protulit nuces amygdalinas, & est resurrectionis symbolū. Huius enim arboris lignum somnum arcet, vigilias efficiens. Resurrectionis autem mysterium in Ecclesijs Dei gloriosum admodum est. Ideoque beatus Iacob, cū ipsum nominasset *germen*, statim commemorat statum rerum qui sub finem futurus erat,

Ioan. 7. 4. & 5.
Ier. 12. 6.
Iacobus seruus Domini.
Iac. 1. 1.
Gen 49. 9.
Catulus leonis, CHRISTVS.
Amos 3. 8.
Virga virtutis CHRISTVS.
Psal. 109. 2.
Psal. 22. 4.
Psal 44 7.
Virga directionis & regni, CHRISTVS.
Psal. 2. 9.
Virga Aarō CHRISTVS.

dicens, atque ait: *Recumbens dormiuisti vt lea*; hoc est, non præter voluntatem sustinuisti mortẽ, sed, etiamsi omnibus vt leo pauorem incutere potes, & venatorum manus subterfugere, tua sponte te submisisti: neque vt ij qui te crucifixerunt cogitabant, mortis vinculis detentus; sed veluti somno vsus, atque exiguo tẽporis spatio occlusus fuisti. Quis igitur ipsum excitabit? inquit; quasi dicat: Decubuit quidẽ volens, ita tamen vt nullius opera indigeret ad resurgendum: quippe qui in se omne robur contineat, tanquam Dei Patris potentia. neque quidquam in ipso desideratur, quominus possit, & quidem facilè admodum, suum ipsius templum viuificare. Idcirco dicebat ad Iudæos: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.*

Ioan. 2. 19.

Quòd igitur nullius adminiculo ad hoc sit vsus, sed ipse solus suffecerit, tamquam fortitudo Patris, haud obscurè demonstrauerit historiæ textus. Quod verò sit ipsius aduentus tempus ostendit, dicens: *Non deficiet princeps ex Iuda, & dux ex femoribus eius, donec veniat cui repositum est. Et ipse est expectatio Gentium.*

Tempus aduentus CHRISTI prædictum ab Iacob. Gen. 49. 9.

Regnarũt enim Iudæi, & ex sanguine Israëlis fuerunt ipsis duces, donec Herodes, Antipatri filius, genere Palæstinus, qui Tetrarcha cognominatus est, acquisiuit sibi regnũ, sub quo & ipse natus est CHRISTVS, *Exspectatio gentium.*

CHRISTVS sub Herode tetrarcha natus.

Quòd enim eo nato Gentium multitudo sit seruata, nõ est opus multis verbis demõstrare, cùm res ipsa per se loquatur. Veruntamen quòd priùs admissus sit populus recens per fidem natus ac nouus, quodq; post hunc vocãdus sit Israël, continuò docuit, dicens: *Ligãs ad vitem pullum suũ.* Vitis enim illa vera, hoc est CHRISTVS, quasi sibiipsi per fidem alligauit populum ex Gentibus, quem pullo cõparat. Quòd autem alligarit capreolo vitis, hoc est dilectione sua, pullum asinæ, populum inquam, qui credidit ex prisca Iudæorum matre, aut Synagoga, quomodo quis dubitauerit, cùm vniuersa, vt vno verbo dicam, sacra Scriptura testetur hoc mysterium? sed quòd proprio sanguine sit suam ipsius carnem tincturus ligno affixus, ac lancea perforatus, ostendit his verbis: *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum.*

Pullus alligatus ad vitem Gen. 49 quid significet. CHRISTVS vitis.

Vnde & diuinus Isaias ascensum CHRISTI ad cælos enarrans, angelos aut supernas pietates introduxit ita ipsũ affatos; *Quis est iste qui venit ex Edom? Rubedo in vestimentis eius ex Bosor.* Et rursus:

Stola vino lota, & pallium in sanguine vuæ Gen. 49. 11. quid significet.

Isai. 63. 1.

καί φησι· ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης ὡς λέων. „ τουτέστιν οὐκ ἀβούλητον ὑπέστης θάνατον, ἀλλὰ καί τοι πάντας ἐλεῖν ὡς λέων καὶ καταπτοῆσαι δυνάμενος, καὶ τὴν τῶν θηρώντων ἐκδῦναι χειρός, ἐθελοντὴς ἀνεκλίθης. καὶ οὐ καθάπερ ᾠήθησαν οἱ σταυροῦν ἡρημένοι θανάτῳ κατισχημένος, ἀλλ' οἷον ὕπνῳ χρησάμενος, καὶ καταμύσας βραχύ. τίς οὖν αὐτὸν ἐγερεῖ; φησί. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, κατεκλίθη μὲν ἑκών, πλὴν οὐ τῆς παρ' ἑτέρου δεήσεται συνεργίας, εἰς ἀνάστασιν. παναλκὴς γὰρ αὐτὸς ὡς δύναμις τοῦ πατρὸς· καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχων, εἴς γε τὸ δύνασθαι καὶ μάλα ῥαδίως, τὸν ἑαυτοῦ ζωοποιῆσαι ναόν. τοῦτό τοι καὶ ἔφασκεν Ἰουδαίοις προσλαλῶν, λύσατε τὸν ναὸν „ τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. ὅτι τοί- „ νυν οὐδεὶς ἂν γένοιτο πρὸς τοῦτο αὐτῷ συνεργός, ἀρκέσει δὲ μόνος αὐτὸς ὡς ἰσχὺς τοῦ γεγεννηκότος, ὑποδηλώσειεν ἂν οὐκ ἀσυμφανῶς ὁ λόγος. ἀλλὰ τίς δὴ ἄρα, καὶ ὁ τῆς ἐπιδημίας ἔσται καιρὸς ἐμφανίζει λέγων· οὐκ ἐκλείψει „ ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐ- „ τοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται. καὶ αὐτὸς προσδο- „ κία ἐθνῶν. ἦρχον μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐξ αἵ- „ ματος Ἰσραὴλ ἦσαν οἱ παρ' αὐτοῖς ἡγούμενοι· μέχρις ἂν Ἡρώδης ὁ Ἀντιπάτρου παῖς Παλαιστινὸς ὤν, Τετράρχης ὠνόμασται, καὶ μετεποιήσατο τῆς ἀρχῆς. ἐφ' οὗ καὶ αὐτὸς γεγέννηται Χριστὸς ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία. ὅτι γὰρ σέσωσται ἡ τῶν ἐθνῶν πληθὺς γεννηθέντος αὐτοῦ, μακρῶν οὐ δεήσει πρὸς ἀπόδειξιν λόγων, αὐτοῦ διακεκραγότος τοῦ πράγματος. πλὴν ὅτι προεισέφρησε μὲν διὰ πίστεως ὁ ἐξ ἐθνῶν ἀρτιγενής τε καὶ νέος λαός, εἰσκληθήσεται δὲ μετ' αὐτὸν καὶ ὁ Ἰσραήλ, ἐδίδαξε λέγων εὐθύς· δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ. προσέδησε γὰρ ὥσπερ ἑαυτῷ διὰ πίστεως, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, τουτέστι Χριστός, τὸν ἐξ ἐθνῶν λαόν, ὃν τῷ πώλῳ παρεικάζει. προσδήσει δὲ ὅτι τῇ ἕλικι τῆς ἀμπέλου, τουτέστιν ἀγάπῃ τῇ παρ' ἑαυτοῦ, τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ, φημὶ δὴ τὸν ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας τῆς Ἰουδαίων μητρός, ἤτοι τῆς συναγωγῆς πεπιστευκότα λαόν, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ἁπάσης ὡς ἔπος εἰπεῖν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς λαλούσης ἡμῖν τὸ μυστήριον; ὅτι δὲ ἔμελλεν αἵματι τῷ ἰδίῳ τὴν ἑαυτοῦ καταφοινίξαι σάρκα, προσηλούμενος τῷ ξύλῳ, καὶ τῇ λόγχῃ διανενυγμένος, ἐνέφηνεν, εἰπών. πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀναφοίτησιν τοῦ Χριστοῦ διηγούμενος, τοὺς ἁγίους ἔφησεν ἀγγέλους εἰπεῖν, ἤτοι τὰς ἄνω δυνάμεις. τίς οὗ- „ τος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἐδώμ; ἐρύθρη- „ μα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ; καὶ πάλιν. „

ἵνα

„ ἵνα τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια; καὶ τὰ ἐνδύ-
„ ματά σου ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ; ὅτι δὲ κἂν
εἰ γέγονεν ἐν νεκροῖς, κἂν εἰ τὰς τῶν Ἰουδαίων
παροινίας ἀνέτλη, ῥαπίσματα καὶ ὀνειδι-
σμοὺς, οὐ πολὺς αὐτῷ τῶν τοιούτων ὁ λόγος,
πεπονθότι δι' ἡμᾶς, καὶ ἀνασώσαντι τὴν
ὑπ' οὐρανόν· ἔτι δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς αὐτοῦ
φιλαιτάταις ἀεὶ, καὶ συνήθεσιν εὐθυμίαις,
„ παραδείξειεν ἂν εἰπών· χαροποὶ οἱ ὀφθαλ-
„ μοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου. νοηθείη γὰρ ἂν ἐν τούτοις,
καθάπερ ἐγὼ οἶμαι, τὸ οἱονεὶ φιλομειδὲς,
καὶ τὸ ἀεί πως εὔθυμόν τε καὶ ἱλαρὸν τῆς θεότη-
τος αὐτοῦ· ἱλαρὸς γάρ πως ἀεὶ τοῖς πεπω-
κόσιν ὁ νοῦς, καὶ τῶν καταλυπεῖν εἰωθότων ὅτι
μάλιστα καταφρονητής. ἐπειδὴ δὲ ἐξ ὀδόντων
ὥσπερ πρόεισιν ὁ λόγος, λευκοὺς εἶναι καὶ
αὐτούς φησι, ὡς καθαρόν τι καὶ ἔκλευκον τὸν
ἀπὸ γλώττης ἱέντας λόγον. ἁμαρτοεπὴς γὰρ
οὐδαμῶς, εὐθυρρήμων δὲ μᾶλλον καὶ ἀληθὴς ὁ
Χριστὸς· καὶ πᾶν, ὅ τι φθέγξαιτο, τοῦτό ἐστιν
ἁγιοπρεπὲς καὶ τεθαυμασμένον, καὶ πλείστην
ὅσην ἐμποιοῦν τοῖς ἀκροωμένοις τὴν εἰς ψυ-
χήν τε καὶ νοῦν λαμπρότητα.

Cur rubra sunt vestimenta tua, & indumenta tua tanquam ex calcato torculari? Porro quòd etsi mortuus fuerit, & Iudæorum perpessus sit debacchationẽ, alapas, opprobria; tamen non multum ea curarit, passus pro nobis, omnesque saluans; sed potiùs pro gratissimis, sibique assuetis delicijs habuerit, declarauit Iacob his verbis: *Gratiosi oculi tui ex vino.* Nam ex his, vt arbitror, intelligi debet iucundum, lætum & hilare, quo diuina ipsius natura prædita est. Mẽs enim eorum qui vinum biberunt, iucunda ferè esse solet, & ab ijs quæ tristitiam gignunt, summopere abhorret. Cùm verò sermo quodammodo è dentibus procedat, ideò & hos esse ait *candidos*, vt qui sermonem candidum per linguam emittant. CHRISTVS enim nequaquam vaniloquus est, sed potiùs veridicus. Siquidem omne quod loquitur sanctum est, atque admiratione dignum, atque adeò tale, vt animæ & menti auditorum splendidissimum lumen immittat.

Gen.49.12.

Oculi pulcri ex vino Gen.49. quid significent.

Dentes candidi Gen.49 quid significent.

Περὶ τοῦ Ζαβουλών.

„ Ζαβουλὼν παράλιος, κατοικήσει καὶ αὐ-
„ τὸς παρ' ὅρμον πλοίων, καὶ παρατενεῖ
„ ἕως Σιδῶνος. Φθάσαντες ἤδη προείπομεν, ὅτι
τὸν τῆς προκειμένης ἡμῖν προφητείας βασανί-
ζοντες λόγον, καὶ ὅπως ἂν ἔχοι, καὶ διαπεραίνοιτο
καλῶς, καταθρεῖν σπουδάζοντες, τοῦτο μὲν ὡς
ἐξ ὁμοιότητος τῶν ἤδη προεξειργασμένων πεποιῆ-
σθαι φαμὲν, τοῦτο δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς εὖ μάλα τῆς
τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείας, μονονουχὶ πλαστουρ-
γούμενον, καὶ τὴν τῶν ἐσομένων ἰδέαν προανα-
φαίνοντα διαδείξειεν ἂν οἶμαί τις νοῦν ἔ-
χων. ὃ δὴ μάλιστα κατιδεῖν ἐξέσται πάλιν
ἐπί τε τοῦ Ζαβουλὼν καὶ τῶν ἐφεξῆς. διερμηνεύ-
εται γὰρ εὐοδία τε καὶ εὐλογία παρά γε τοῖς
τὰ τοιαῦτα διατρανοῦν εὖ μάλα κατηθι-
σμένοις. εὐλογημένους δὴ οὖν τινας ἄρα τῶν ἐξ
Ἰσραὴλ εὑρήσομεν, καὶ τοὺς ἐφ' ἅπασι τοῖς ἀν-
δάνουσι θεῷ εὐοδίαν πεπλουτηκότας· πλὴν
ὅτι σὺν διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικαιω-
μένους, καὶ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος λελαμπρυσ-
μένους χάριτι. ὡς καὶ ἰσχύσαι λοιπὸν οὐ ψευδοε-
„ ποῦντας, ἀνακραγεῖν· εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ
„ κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἁρμό-
σαι δ' ἂν οἶμαι καὶ περὶ αὐτῶν τὸ τοῦ μακαρίου
„ προφήτου Ἡσαΐου εἰπεῖν, ὁδὸς εὐσεβῶν εὐ-
„ θεῖα ἐγένετο, καὶ παρεσκευασμένη ἡ ὁδὸς τῶν εὐ-
„ σεβῶν. ἡ γὰρ ὁδὸς κυρίου κρίσις. σὺν ὧδε
λαμπροὺς καὶ εὐλογημένους εἰς τὴν ἱεράν τε καὶ
θείαν αὐλὴν εἰσκαλεῖσθαι προσέταξεν ὁ τῶν
„ ὅλων θεὸς οὕτω λέγων. ἀνοίξατε πύλας· εἰσελθέτω λαὸς φυλάσσων δικαιοσύνην, καὶ φυλάσσων ἀλή-
θειαν,

De Zabulon.

Zabulon maritimus, habitabit & ipse iuxta portum nauium, & extendet se vsque ad Sidonẽ. Suprà diximus quòd expendentes rationem propositæ prophetiæ, & quo pacto se habeat atque peragatur inuestigare studentes, partim ex similitudine eorum quæ antea transacta sunt fieri dicimus, partim ex nominum interpretatione tantùm non effingi, & futurorum imaginem præmonstrari: prout facilè notauerit quiuis mẽte præditus. quod ipsum videre licet in Zabulon, & reliquis. Significat enim *prosperitatem* siue *benedictionem* apud eos, qui huiusmodi vocabula interpretantur. Inueniemus itaque nonnullos ex Israël benedictos, rectéque in omnibus quæ Deo placent incedentes; cæterùm per fidem in CHRISTVM iustificatos, & sancti Spiritus gratia illustratos: adeò vt deinceps verè exclamare possint, *Benedicti nos à Domino, qui fecit cælũ & terrã.* Huc quadrabit, arbitror, etiam illud Prophetæ Isaiæ: *Via piorum facta est recta, & iter piorum paratum est. Via enim Domini iudicium.* Deus autem huius vniuersi præcepit, vt illi qui ita splendidi ac benedicti sunt, vocentur in sacram & diuinam aulam dicens: *Aperite portas: ingrediatur populus custodiens iustitiam, & custodiens verita-*

Genes.49.13

Zabulon quid significet.

Psal.113.23.

Isa.26.7.

Isa.26.2.

tem, apprehendens veritatē, & custodiens pacē. At ne interueniētibus scādalis impingentes retardētur in hac prospera via, quę tēdit ad bona, ordinauit vt planum facerēt aditum, ita ad sanctos sacerdotes dicens:

Isa. 62. 10.

Ingredimini per portas meas, & lapides è via dimouete. Israëlitæ igitur qui amplectūtur fidem CHRISTI, erunt benedicti, omnesq; ipsorum actiones prosperè ipsis succedēt.

Zabulon maritimam regione inhabitaturus quid significet.

Porro affirmat textus, eos siue *Zabulon regionem maritimam* inhabitaturos. Perinde ac si dicat, Israël posthac admiscebitur Gentibus, vt ita duo populi congregētur in vnū gregē, atque vni suapte natura bono summo pastori, id est CHRISTO, subijciātur. Quòd autē hęc figura vera sit, sacrę Scripturæ sermo plenissimè nobis confirmarit, quæ Gentibus regionē mari vicinā assignat.

Isaiæ 9. 1.

Ait enim sic: *Regio Zabulon, terra Nephthalim iuxta viā maris, & cæteris qui mare accolūt, Galilæa Gentiū. Populus qui sedet in tenebris vidit lumē magnū.* Intelligis nunc, quomodo regionē Zabulon vocauit *terrā Gētium,* quæ & lumen magnum viderunt per CHRISTVM. Israël ergo cum Gentibus habitans simul cum ipsis mare accolentibus illuminatus est. Id autem est, prosperum à Deo iter habere. Quòd autem illuminationem perpetuò comitetur prosper successus itineris, intelligemus rursum, dicente Iudaicæ nationi Saluatore:

Ioan. 12. 35.

Donec lucem habetis, ambulate in luce, ne tenebræ vos comprehendant. Vetus igitur populus, qui seorsum habitauit, quique Gentibus admisceri recusabat, eis erit contubernalis, cùm iam nihil sit, quod eos sejungat; propterea quòd interstitium maceriæ sit dirutum, & lex mādatorum euacuata, duoque populi deinceps in vnum nouum hominem conditi sint in CHRISTO, per Spiritum. *Erit autem,* inquit, *in statione nauium,* hoc est in portu, videlicet tuto & tranquillo, spei rudentibus CHRISTO acquiescens atque innitens. Eluctatus enim quodammodo è grauissima tempestate recipiet se tandem in gratiam Dei, quemadmodum reuera olcades siue naues onerariæ in portum. Quòd autem pertingat *ad Sidonem vsque,* videtur subindicare, tantum duorum populorum cōcursum futurum, vt Israëlitæ sint completuri etiam ciuitates, quæ sunt apud Deum culpabiles atque dānatæ, eò quòd seduxerunt olim atque auerterunt quodammodo eius cultores. Ita enim alibi ait per vocem Prophetarum: *Ecquid vobis*

Ioel. 3. 4.

θειαν, ἀντιλαμβανόμενος ἀληθείας, καὶ φυλάσσων εἰρήνην. ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς διὰ μέσου σκανδάλοις προσπταίοντες, ἔκνευον εἰσδέξαιντο τὸν ἐπ' ἀγαθοῖς, εὐοδίαν ὥσπερ γενέσθαι προσέταξε, καὶ καταψιλοῦσθαι τὴν εἰσδρομὴν, οὕτω λέγων τοῖς ἁγίοις ἱερουργοῖς· πορεύεσθε διὰ τῶν πυ „ λῶν μου, καὶ τοὺς λίθους τῆς ὁδοῦ διαρρίψα- „ τε. οὐκοῦν εἶεν ἂν εὐλογημένοι τε καὶ εὐο- „ δούμενοι, τῆς εἰς Χριστὸν πίστιν οἱ τετιμηκότες ἐξ Ἰσραήλ. κατοικήσειν γε μὴν αὐτοὺς ἤτοι τὸν Ζαβουλὼν τῆς τῇ θαλάσσῃ γείτονα χώραν διεβεβαιοῦτο σαφῶς. οἱονεί πως ἐκεῖνο λέγων, ὅτι τοῖς ἔθνεσιν ἀναμὶξ ἔσται λοιπὸν ὁ Ἰσραήλ, ἅτε δὴ καὶ εἰς μίαν ποίμνην συνενηνεγμένων τῶν δύο λαῶν, καὶ ὑπὸ χεῖρα τοῦ ἑνὸς τοῦ κατὰ φύσιν ἀγαθοῦ γεγονότων ἀρχιποιμένος, τουτέστι Χριστοῦ. ὅτι δὲ τὸ αἴνιγμα ἀληθὲς, πληροφορήσει ῥᾳδίως τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ὁ λόγος, τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἀπονέμων τὴν προσοικον τῇ θαλάττῃ χώραν. ἔφη γὰρ οὕτως· χώρα Ζαβουλὼν, γῆ Νεφθαλεὶμ ὁ- „ δὸν θαλάσσης, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλίαν „ οἰκοῦντες, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν. ὁ λαὸς ὁ καθή- „ μενος ἐν σκότει φῶς ἴδε μέγα. συνιεὶς ὅπως „ χώραν Ζαβουλὼν τὴν τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλει, οἳ καὶ φῶς τεθέανται μέγα, δῆλον δὲ ὅτι διὰ Χριστοῦ. συμπεφώτισται δὴ οὖν τοῖς τὴν παραλίαν κατοικοῦσιν, ὁ συνοικος Ἰσραήλ. εἴη δ' ἂν οἶμαι τουτὶ τὸ εὐοδοῦσθαι παρὰ θεοῦ. ὅτι γὰρ τῷ φωτίζεσθαι πάντη τε καὶ πάντως ἕποιτο ἂν, τὸ καὶ εὐοδοῦσθαι δεῖν, εἰσόμεθα πάλιν τοῦ σωτῆρος λέγοντος τοῖς Ἰουδαίων δήμοις. ἕως τὸ „ φῶς ἔχετε περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ „ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. ὁ πάλαι τοίνυν „ λαὸς καταμόνας οἰκῶν, ὁ τοῖς ἔθνεσιν ἀναφύρεσθαι παραιτούμενος, αὐτοῖς ἔσται συγκάτοικος, διεστῶτος πρὸς διαφορὰν οὐδενὸς· διά τε τὸ λελύσθαι παρὰ Χριστοῦ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐνδείγμασι κατηργῆσθαι, καὶ τοὺς δύο λαοὺς ἐκτίθεσθαι λοιπὸν εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ διὰ πνεύματος. ἔσται δὲ, φησὶ, καὶ παρ' ὅρμον πλοίων, τουτέστιν ὡς ἐν λιμένι τυχὸν ἀσφαλεῖ, καὶ ἀκύμονι, καὶ εἰς Χριστὸν ἀνάπτων τῆς ἐλπίδος τὰ πείσματα. ἐκ πολλῆς γὰρ ὥσπερ ἀποφοιτήσας ζάλης, ἐνορμισθήσεται λοιπὸν τῇ παρ' αὐτοῦ χάριτι, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν λιμέσιν ὁλκάδες. τὸ δὲ δὴ καὶ μέχρις αὐτῆς παρατείνεσθαι τῆς Σιδῶνος εἰπεῖν, ὑποδηλοῦν ἔοικεν ὅτι τοσαύτη πρὸς ἕνωσιν πνευματικὴν συνδρομὴ τῶν δύο γενήσεται λαῶν, ὡς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ καὶ αὐτὰς ἐμπλῆσαι τὰς πόλεις, τὰς ἐν πολλῇ παρὰ θεῷ γεγενημένας αἰτίᾳ καὶ διαβολῇ, ὡς ἀποπλανώσας ποτὲ καὶ διαρπάζουσας τρόπον τινὰ τοὺς σεβομένους αὐτόν. ἔφη γάρ που διὰ φωνῆς προφητῶν· καὶ τί ὑμεῖς „

» ἐμοὶ Τύρος καὶ Σιδὼν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία
» ἀλλοφύλων; μὴ ἀνταποδόσομα, καὶ ὑμεῖς ἀν-
» ταποδίδοτέ μοι, ἢ μνησικακεῖτε καὶ ὑμεῖς ἐπ'
» ἐμοί; ὀξέως καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀντα-
» πόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν, ἀνθ' ὧν τὸ
» ἀργύριόν μου καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάβετε,
» καὶ τὰ ἐπίλεκτά μου καὶ τὰ καλὰ, εἰσηνέγ-
» κατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν. καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα
» καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν
» Ἑλλήνων, ὅπως ἐξώσητε αὐτοὺς ἐκ τῶν ὁρίων
» αὐτῶν. ἄθρει δὴ οὖν ὅπως αἱ πάλαι δειναὶ
καὶ πολεμικώταται πόλεις, καὶ ὀλέθρου πρό-
ξενοι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, παντὸς ἐλευθέρους δεί-
ματος εἰσδέξονται τοὺς πεπιστευκότας, συν-
δέοντος ἐν εἰρήνῃ πρὸς ὁμοψυχίαν τοὺς δύο
λαοὺς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, καὶ καταλύον-
τος μὲν τὴν ἔχθραν, συγκατοικίζοντος δὲ
τοῖς ἔθνεσιν ἐν ἀγάπῃ τὸν Ἰσραήλ. οἶμαι δὴ
οὖν ὧδέ τι καὶ οὐ καθ' ἕτερον τρόπον τὸν Ζαβου-
λὼν κατοικήσειν παράλιον.

mecum Tyre & Sidon, adeoq; tota Galilaea alienigenarum? Num & vos retaliabitis mihi, aut reminiscemini iniuria aduersus me? Ego autem retaliabo vobis citò & velociter in capita vestra, eò quòd argentū meū & aurū meū accepistis, atq; electa mea & pulcra importastis in vestra delubra. Item, filios Israël & Iuda vendidistis filijs Graecorum, vt abduceretis eos à suis finibus. Vide ergo quomodo illæ quondam grandes & bellicosissimæ vrbes, quæ causæ fuerunt perditionis Israëlitis, nunc sunt eosdem credētes ab omni pauore liberos recepturę, cū Saluator noster IESVS CHRISTVS duos populos redegerit ad vnitatem in pace, & dissoluerit inimicitiam, simulque cum Gentibus Israëlem in dilectionem suam transtulerit. Ita ergo, neque vlla alia ratione, arbitror, Zabulon maritimum locum habitauerit.

Περὶ τοῦ Ἰσάχαρ.

» Ἰσάχαρ τὸ καλὸν ἐπεθύμησεν, ἀναπαυόμε-
» νος ἀνὰ μέσον τῶν κλήρων. καὶ ἰδὼν τὴν
» ἀνάπαυσιν ὅτι καλὴ, καὶ τὴν γῆν ὅτι πίων,
» ὑπέθηκε τὸν ὦμον αὐτοῦ εἰς τὸ πονεῖν, καὶ
» ἐγενήθη ἀνὴρ γεωργός. μισθὸς δὴ πάλιν ὁ
Ἰσάχαρ ἑρμηνεύεται. εἴη δ' ἂν ὡς ἀπό γε
τοῦ σημαινομένου τύπος οἷά τις καὶ εἰκὼν οὐκ
ἀσυμφανὴς τῶν ὡς ἐν τάξει μισθοῦ παρὰ
τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀπονεμηθέντων Χριστῷ.
» αἴτησαι γάρ φησιν ὁ Δαβὶδ, παρ' ἐμοῦ, καὶ
» δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κα-
» τάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. ψάλλει δέ που
καὶ πάλιν τοὺς δοθέντας οἶμαι που τῷ Ἐμμα-
» νουὴλ μονονουχὶ καταδεικνύς. ἰδοὺ ἡ κληρονομία
» κυρίου, υἱοὶ ὁ μισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρός. δέ-
δονται γάρ φησι τῷ Ἐμμανουὴλ μισθὸς οἷά
τις, οἱ πεπιστευκότες ἀπό τε τῶν ἐξ αἵματος
Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἑτέρας πληθύος, φημὶ δὴ τῆς ἐξ
ἐθνῶν. κύριον δὲ ὀνομάσας τὸν Ἰησοῦν, καὶ καρ-
πὸν αὐτὸν ἔφησε γενέσθαι γαστρὸς, διά τοι τὴν
καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν. γεγέννηται γὰρ ἐκ γυ-
ναικὸς, καὶ καρπὸς νηδύος ἐδείχθη παρθενι-
κῆς. οὐκοῦν τοὺς πιστεύοντας ἀποκεκέρδηκεν ὁ
Χριστὸς, καὶ περὶ αὐτῶν πάχα που πρὸς τὸν
» ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν φησι· οὓς δέδωκάς
» μοι ἐκ τοῦ κόσμου, σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέ-
» δωκας. ἐπειδὴ οὖν τὸ καλὸν ἐπεθύμησαν, τουτέ-
στι πᾶν ὅπερ ἂν λέγοιτό τι, καὶ ἔστιν ἀληθῶς
ἐξαίρετον, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα φίλτατον θεῷ.
τοῦτο ποιοῦνται περὶ πολλοῦ, καὶ κατορθοῦν σπουδά-
ζουσιν, ὡς ἐκ διανοίας ἀγαθῆς ἀναφωνοῦντες λέ-
» γοντα· τὰ κρίματα κυρίου ἀληθινὰ δεδικαιωμένα
» ἐπὶ τὸ αὐτό. ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τί-

De Isachar.

Isachar bonum concupiuit, requiescens †in medio hæreditatum. Et videns requiem, quòd bona esset, & terram quòd pinguis, submisit humerum suum ad laborandum & factus est vir agricola. Isachar rursus exponitur *merces.* Potest autem, quantum ad nominis significationem, typus & imago esse haud obscura illorum, quæ loco mercedis à Deo ac Patre tributa sunt CHRISTO. Ait enim Dauid: *Pete à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem, & possessionem tuam terminos terræ.* Et rursum idem psallendo quasi commemorat eos qui dati sunt Emmanueli: *Ecce hæreditas Domini, filij, merces fructus ventris.* Qui enim crediderunt, tum ex sanguine Israël, tum ex multitudine altera, Gentium nimirum, sunt quasi merces dati Emmanueli. Porro IESVM appellauit Dominum, & eundem fructum ventris factum ait, propter nostram similitudinem. Natus enim est ex muliere, & fructus ventris virginalis declaratus. Quocirca credentes lucrifecit sibi CHRISTVS: ob quos alibi & cælestem Patrem ac Deū affatur: *Quos dedisti mihi ex mundo, tui erant, & mihi eos dedisti.* Illi igitur eximiam sortē expetierunt, hoc est, quodcumque dici potest, & est reuera eximium, longeque Deo acceptissimū. Id enim magnifaciunt atque præcipuè præstare contendunt, vt scilicet ex bono corde exclamantes, dicant: *Iudicia Domini vera, iustificata in idipsum: desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum*

Gen. 49. 14.
†aliàs, inter sortes.
Isachar quid significet.
Isachar typus eorum quæ loco mercedis tributa Christo à Patre.
Psal. 2. 8.
Psal. 126. 3.
CHRISTVS dictus fructus ventris, & Dominus.
Ioan. 17. 6.
Psal. 18. 10.

tiosum multum. Preclarum item ac bonum est expetere, vt quis sit sub CHRISTO, sicut & sponsa ait in Canticis Canticorum: *Sub vmbra ipsius desideraui, & in ea sedi.* Populus igitur ita affectus, considerat studiosè hæreditates, quæ à Domino proueniunt, hoc est bona Sanctis promissa, quæ adhuc in spe sita sunt: de quibus & diuinus Dauid meminit: *In manibus tuis sortes meæ.* Commorabitur autem quodammodo & conquiescet in eis, quia compos suæ spei est futurus. Cùm igitur probasset suum consilium ac iudicium, neque parum admiratus esset quietem in his, hoc est, æternum honorem, vitam perfectè sanctificatam, incessabilem gloriam, regnum sempiternum, ac quæcumque omnem mentem ac linguam superant, tum demum factus est patiens laborum. Cùm enim vidisset quòd terra esset pinguis, ait textus, *Submittet humerum*, & amabit laborem. Mutuatur autem exemplum ab istis, qui terram colere consueuerunt, qui sunt in primis laboriosi, atque agricolationi dediti, totoque pectore aratris incumbunt, quando pingue solum nacti sunt, vberemque fructum se inde percepturos intelligunt. Adhortatur autem nos ad hoc etiam Propheta Oseas, dicens: *Seminate vobis † ad iustitiam, & colligite in fructum vitæ. Accendite in vobis lumen cognitionis. Exquirite Dominum donec veniant vobis fruges iustitiæ.* Paulus quoque fructus iustitiæ nobis precatur dicens: *Qui suppeditat semen seminanti, & panem in cibum, suppeditabit & multiplicabit sementem vestram, augebitq́ fructus iustitiæ vestræ, vt vbique omnem sufficientiam habentes, redundetis in omne opus bonum.*

Cant. 2. 3.
Psal. 30. 16.
Osea 10. 12.
† Vulgata: in iustitia, & metite in ore misericordiæ, &c.
2. Cor. 9. 10.

μιον πολλώ. καλὸν δὲ πρὸς τούτῳ τὸ ἐπιθυμεῖν ὑπ' αὐτοῦ γίνεσθαι Χριστῷ. ὃ δὴ καὶ ἡ νύμφη φησὶ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων· „ ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα καὶ ἐκάθισα. ὁ „ γνώμης τοίνυν εἰς τοῦτο προήκων λαὸς, κατασκέψεται μὲν ἀκριβῶς τοὺς περὶ θεοῦ κλήρους, τουτέστι τὰ ἐν ἐλπίσιν ἀγαθὰ τοῖς ἁγίοις ἐπηγγελμένα. περὶ ὧν καὶ ὁ θεῖος ἔφη Δαβὶδ, ἐν ταῖς χερσί σου οἱ κλῆροι μου. „ καταλύσει δὲ ὥσπερ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐπαναπαύσεται πάντη τε καὶ πάντως, ὅτι τεύξεται προσδοκῶν. ἐπαινέσας δὴ οὖν τὴν ἑαυτοῦ βουλὴν τε καὶ κρίσιν, καὶ οὐ μετρίου θαύματος τὴν ἔν γε τούτοις ἀξιώσας ἀνάπαυσιν, τουτέστι τὴν εἰς αἰῶνα τιμὴν, τὴν ὡς ἐν ἁγιασμῷ τελείῳ ἔχουσαν ζωὴν, τὴν ἀκατάλυτον δόξαν· τὴν ἀναπόβλητον βασιλείαν, καὶ ὅσα καὶ νοῦ καὶ γλώττης ἐπέκεινα, τλησιπαθὴς ἔσται λοιπόν. ἑωρακὼς γὰρ ὅτι πίων ἡ γῆ, τὸν ὦμον ὑποθήσει, φησὶ, καὶ ἀγαπήσει τὸν πόνον. δέχεται δὲ τὸ παράδειγμα παρὰ τῶν ὡς ἄριστα γηπονεῖν εἰωθότων, οἱ φιλεργέστατοί τε εἰσὶ καὶ σκαπάνης φίλοι, καὶ μὴν καὶ ἀρότροις ἐνιδρῦν σπουδάζουσιν, εἰ δὴ πιείρας λάβοιντο γῆς, ἐννοοῦντες οἶμαι τὸν καρπὸν τὸν ἀμφιλαφῆ. καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐσόμενα. παροτρύνει δέ πως εἰς τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς ἡμᾶς Ὠσηὲ λέγων· σπείρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς· φωτίσατε ἑαυτοῖς „ φῶς γνώσεως, ἐκζητήσατε τὸν κύριον ἕως „ οὗ ἔλθῃ γεννήματα δικαιοσύνης ὑμῖν. ἐπηύξατο δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος εἰπών· ὁ δὲ „ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι καὶ ἄρτον „ εἰς βρῶσιν, χορηγήσει καὶ πληθυνεῖ τὸν „ σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσει τὰ γεννήματα τῆς „ δικαιοσύνης ὑμῶν. ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον „ ἀγαθόν. „

De Dan.

Περὶ τοῦ Δάν.

DAn iudicabit populum suum, sicut & vna tribus in Israel. & fiat Dan coluber in via insidens in semita, mordens calcaneum equi, & cadet eques retrorsum; Salutare exspectans Domini.* Historia rursum nominis etymologiam sequitur. *Dan* enim est *iudex*, aut *iudicium.* Præ se fert autem hic gloriosum atque admirabilem sanctorũ Apostolorum chorum qui in principatũ fidelium sunt constituti, & iudicium consecuti, tribuente hoc ipsis CHRISTO. Hinc & diuinus Paulus ait: *Nescitis quoniam angelos simus iudicaturi, non tantùm ea quæ ad vi-*

Gen. 49. 16.
Dan quid significet.
Dan typus Apostolorũ.
1. Cor. 6. 3.

ΔΑ'Ν κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὡσεὶ καὶ μία „ φυλὴ ἐν Ἰσραήλ. καὶ γενηθήτω Δὰν ὄφις, ἐφ' ὁδῷ ἐγκαθήμενος ἐπὶ τρίβου. δάκνων πτέρναν ἵππου, καὶ πεσεῖται ὁ ἱππεὺς εἰς „ τὰ ὀπίσω, τὴν σωτηρίαν περιμένων παρὰ „ κυρίου. ἕπεται πάλιν τῇ τοῦ ὀνόματος ἐτυμολογία, ὁ λόγος. κριτὴς γὰρ ἤτοι † ῥίσις ὁ Δάν. ἐμφήνειε δ' ἂν ὡς ἐφ' ἑαυτῷ καὶ οὗτος πάλιν τὸν εὐκλεᾶ, καὶ περίοπτον τῶν ἁγίων ἀποστόλων χορὸν· οἳ εἰς ἀρχὴν τεθείνται τῶν πεπιστευκότων, καὶ τὸ κρίνειν ἔλαχον, κατανέμοντος αὐτοῖς τὸ χρῆμα Χριστοῦ. ἐγοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλός φησι· οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτιγε „ βιω-

† ἴσως κρίσις

βιωτικά; κριτὴς μὲν οὖν εἷς, καὶ νομοθέτης κατὰ τὰς γραφὰς ὁ Χριστός. εἰ δὲ πρεσβεύουσιν ὑπὲρ Χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἐν αὐτοῖς τέθειται τῆς καταλλαγῆς ὁ λόγος, οὐδὲν τὸ παράδοξον, εἰ καὶ νοοῖντο κριταὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ Χριστοῦ. Διακέκραγε δέ που καὶ ὁ μέγας ἡμῖν Ἡσαΐας, τήν τε αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ θεοπρεπῆ βασιλείαν, καὶ τὴν αὐτῶν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀνάρρησιν ἐμφανῆ καθιστάς· ἰδοὺ δὴ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσι. πάλαι μὲν γὰρ ἐβασίλευον τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς· τετάχατο δὲ πρὸς τὸ κρίνειν οἱ τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ προσεδρεύοντες, καὶ τὸν τῆς ἱερωσύνης λαχόντες κλῆρον· χείλη γὰρ ἱερέως φυλάξεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς οἱονεὶ συνεσταλμένης, καὶ τῆς ἐν πνεύματί τε καὶ ἀληθοῦς λατρείας εἰσκεκομισμένης διὰ Χριστοῦ, λαμπροτέρων ἔδει τῷ κόσμῳ κριτῶν, εἰσκεκλήκεται πρὸς τοῦτο λοιπὸν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ εἰς τὸν τῶν κατὰ νόμον καθηγητῶν εἰσεφρήσαν κλῆρον. τεθέσπισται πρὸς μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, φημὶ δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐλέγετο παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς· ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησαν υἱοί σου, τουτέστιν οἱ σοὶ χρηματίζοντες υἱοὶ τὴν τῶν πατέρων τάξιν διέλαχον. πρὸς δέ γε τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ὃ δὴ καὶ εἰς πέρας ἐνηνεγμένον ἴδοι τις ἄν. ἄρχοντας γὰρ πεποιήμεθα, καὶ κριτὰς ἐσχήκαμεν οἰκουμενικούς, τοὺς ἁγίους μαθητάς, ὧν ταῖς ὑποθήκαις καὶ αὐτὸ τὸ Χριστοῦ λαλεῖται μυστήριον· ἐπείπερ εἰσὶν αὐτοὶ καὶ ταμίαι τοῦ σώζοντος λόγου, καὶ τῶν πρακτέων εἰσηγηταί. τὸ μὲν ὅσον ἐστὶ τοῖς παιδευομένοις ἀσυντελὲς εἰς ὄνησιν ὡς κίβδηλον ἀποκρίνοντες· εἰσποιεῖσθαί γε μὴν ὅτι πρέποι τὸ πεφυκὸς ὠφελεῖν συμβουλεύοντες. Δὰν τοίνυν φησί, τουτέστιν οἵπερ ἂν ὅλως προχειρισθεῖεν κατὰ καιροὺς ἐπὶ τὸ κρίνειν ἔθνη καὶ λαούς, οὕτω κατάρξουσι δυνατῶς καὶ σὺν εὐκλείᾳ πολλῇ, καθάπερ μέλλει καὶ μία φυλὴ τῶν ἐξ Ἰσραήλ. φησὶ δὲ οἶμαι τὴν βασιλεύουσαν τὴν Ἰούδα πάντως καὶ οὐχ ἑτέραν. ὅτι γὰρ ἐκτετίμηνται, καὶ εἰς ἄκρον ἥκουσι δόξης, παρά γε τοῖς τοῦ σωτῆρος προσκυνηταῖς, οἱ παρ' αὐτοῦ προκεχειρισμένοι τῆς ὑφ' ἡλίῳ καθηγηταί, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; πλὴν ὅτι τὸ ἄρχειν αὐτοῖς οὐκ ἀταλαίπωρον ἔσται παντελῶς, ἔμελλε δὲ πολλῶν καὶ ἀναριθμήτων πειρᾶσθαι κακῶν· παραπεδιοστήσονται ἢ ὅτι καὶ οὐκ εἰς ἅπαν εὑρήσουσι τῆς ἀποστολῆς τὸν δρόμον κινδύνων ἀπηλλαγμένον, ὡς ἐν τύπῳ παραδείγματος ὑπεμφήνιζεν, εἰπών, γενηθήτω Δάν. ἀν-

ctum pertinent? Quocirca licet vnus iudex & legiſlator ſit iuxta Scripturas, nempe CHRISTVS, tamen & Apoſtoli, qui pro CHRISTO funguntur legatione, & quibus commiſſus eſt reconciliationis ſermo, nõ abs re intelligi poſſint & ipſi iudices, ſecundùm ſimilitudinẽ CHRISTI. Inclamat autem alibi nobis etiam magnus Iſaias, introducẽs & regnũ CHRISTI auguſtum, & ſanctorum Apoſtolorum illuſtrem prędicationem. *Ecce*, inquiẽs, *rex iuſtus regnabit, & principes cum iudicio præerunt.* Nam olim Hieroſolymis regnabãt quidem illi, qui erant ex tribu Iuda; ſed qui ſancto tabernaculo præerant, & ſacerdotalem dignitatem obtinebant, ordinati erant ad iudicandum. *Labia enim ſacerdotis cuſtodiũt iudicium & legem requirent ex ore eius.* Poſtquam autem vmbra legis quodammodo contracta eſt, & verus cultus in ſpiritu inductus per CHRISTVM, illuſtrioribus iudicibus indigebat mundus, vocatique ſunt ad hoc diuini diſcipuli, qui legalium doctorum locum ſubirent. Vnde ad Iudæorum matrem, hoc eſt ad Ieruſalem, dictũ fuit à Deo per vocem Pſalmiſtæ: *Pro patribus nati ſunt tibi filij*, hoc eſt, filij, qui tibi ius dicunt, locum patrum ſortiti ſunt. Ad Dominũ autẽ noſtrũ IESVM CHRISTVM ait: *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram.* Quòd autem hoc ſit impletum, & ad exitum perductũ, facilè quis viderit. Principes enim ac iudices vniuerſales habuimus ſanctos diſcipulos, quorum doctrina ipſum CHRISTI myſterium explicatũ eſt. Siquidem ipſi diſpenſatores ſalutiferi verbi, & rerum agendarum auctores. quippe qui quidquid inutile eſt diſcentibus, tanquam adulterinum ſecernunt; & viciſſim quod vtile eſt, vt amplectamur, monent. Dã igitur, ait, hoc eſt illi, qui ſtato tẽpore eligentur ad iudicandos populos & gentes, adeò potenter imperabunt, & cũ tanto ſplendore ac gloria, quanta vna tribus ex Iſraël regnauit. Innuit autẽ omnino, arbitror, regnantem tribum Iuda, & non aliã. Quis enim dubitauerit, quin illi, qui electi ſunt principes mundi, in maximo ſint pretio, atque ſummo honore proſequẽdi à CHRISTI cultoribus? Verumtamẽ quòd ipſorum imperium non ſit futurum expers ærumnarum; ſed quòd multis innumerabilibuſque malis ſint tentãdi, neque inuẽturi ſint apoſtolatus curſum immunem ac liberum à periculis, veluti in typo demonſtrauit dicens: *Fiat Dan*, hoc

Iſa.32.1.

Malach.2.7

Locus Pſal. 44. explicatus.

Pſ.44.17.

Coluber typus persecutorum.

est, futurus est Dan populus persequens, *tanquam serpens in via commorans, in semita mordens calcaneum equi*, hoc est, ardua & inexplicabilia dogmata proponens. Morsus enim viperarum ineuitabiles quodammodo sunt, etiamsi in ipsum fiant calcaneum. *Ipse enim*, ait, *obseruabit caput tuum*, † *& tu obseruabis calcaneum illius.* Ita enim sanctis Apostolis sunt insidiati, vt etiam mortem corporalem ipsis intulerint. Vnde tale quid eos perpessos esse dicimus, cuiusmodi pateretur eques, si labēte equo solutis posterioribus pedibus, insessor supinus in terram procidat, expectans qui opem ferat ac saluet. Exspectāt autem etiam diuini discipuli oportunum suæ gloriæ & salutis tempus, quo vocabūtur in regnum inconcussum atque sempiternum, acclamante eis CHRISTO: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum vobis à mundi constitutione paratum.* Consummarunt enim cursum, & fidem seruarunt, ideoque coronam gloriæ reportabunt immarcescibilem. Porro si quis statuere velit non futuros esse Dan vllos tanquam serpentes insidentes viæ, sed ipsum Dan alijs insidiaturū; tum illud dicimus, quòd Scribæ & Pharisæi iudicium pariter & principatum obtinentes, instar teterrimarū viperarum irruerint in CHRISTVM, ac quasi equitē per angustam glabramq; viam festinantem morsibus inflictis, impiè ceperint. Cæterùm etiamsi eques ceciderit, volens mortem carnis perpessus, tamen iterum reuiuiscet, constituturus Patrē adiutorem atque opitulatorem. Nam cùm ipse sit Dei ac Patris potentia, suum ipsius templū viuificauit. Ideoq; & saluatus dicitur à Patre, periculis vt homo subiectus, quamquā suapte natura sit Deus, totamque visibilem atque inuisibilē creaturam in suo statu continens. Hoc modo intellexeris quod diuus Paulus alibi de eo scribit: *Etsi enim crucifixus est ex infirmitate, viuit tamen ex potentia Dei.*

Gen. 3. 15.

† alij: & tu conteres calcaneū.

Matt. 25. 34

2. Cor. 13. 4.

τι οὖν ἔσται τὸ Δὰν ὁ τῶν διωκόντων δῆμος. ὡς „ ὄφις ἐν ὁδῷ καθήμενος ἐπὶ τρίβου δάκνων „ πτέρναν ἵππου· τουτέστι δεινὰ καὶ ἄφυκτα δόγ- „ ματα διδούς. τὰ γάρ τοι τῶν ἐχίδνων δήγματα δυσδιάφυκτά πως εἰσὶν, εἰ καὶ εἰς αὐτὴν γένοιντο τὴν πτέρναν. αὐτός γάρ σου, φησὶ, τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν. ἐπεβούλευσαν δὲ οὕτω τινὲς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ὡς καὶ αὐτὸν ἐπαγαγεῖν τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον. καὶ δή τι τοιοῦτον ὑποστῆναί φαμεν αὐτοὺς, ὁποῖον ἂν πάθῃ τυχὸν ἱππεὺς, ἐκλάσαντος ἵππου, καὶ ἀνόπιν ὥσπερ ὑφιζηκότος. ὑπτιωθήσεται γὰρ ὁ ἐπιβάτης, καὶ εἰς γῆν εἶμαι πεσὼν, περιμενεῖ τὸν σώζοντα. περιμένουσι δὲ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τὸν τῆς ἑαυτῶν δόξης τε καὶ σωτηρίας καιρὸν, καθ' ὃν εἰσκεκλήσονται εἰς βασιλείαν ἀκλόνητον αἰώνιον, ἐπιφωνοῦντος αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ· δεῦτε οἱ εὐλο- „ γημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοι- „ μασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς „ τοῦ κόσμου. τετελέκασι γὰρ τὸν δρόμον, τετηρήκα- „ σι δὲ καὶ τὴν πίστιν. οὐκοῦν τὸν ἀμάραντον τῆς δόξης ἀποκομιοῦνται στέφανον. εἰ δὲ δή βούλοιτό τις οὐχὶ τῷ Δὰν ἔσεσθαί τινας ὡς ὄφεις ἐγκαθημένους ὁδῷ, ἀλλ' αὐτὸν ἑτέροις ἐπιβουλεύσειν τὸν Δάν· ἐκεῖνο ἐροῦμεν ὅτι τὸ κρίνειν τε καὶ καθηγεῖσθαι λαῶν, ἔχοντες οἱ γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, πικροτάτων ἐχιδνῶν ἐπεφύοντο δίκην, τῷ Χριστῷ. καὶ οἱονεί πως ἱππία διὰ ψιλῆς τε καὶ λείας ᾄττοντα τρίβου, δήγμασι περιρρηκόντες, ἀνοσίως ἡλίσκοντο. ἀλλ' εἰ καὶ πέπτωκεν ὁ ἱππεὺς, ἐθελοντὴς ἀνατλὰς τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον· ἀλλ' οὖν καὶ ἀναβιώσεται, συλλήπτορα καὶ ἐπαρωγὸν ποιούμενος τὸν πατέρα. δύναμις γὰρ ὢν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ υἱὸς, τὸν ἴδιον αὐτὸς ἐζωοποίησε ναόν. ταύτῃ τοι σεσῶσθαι λέγεται παρὰ τοῦ πατρὸς κεκινδυνευκὼς ὡς ἄνθρωπος, καί τοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων θεὸς, καὶ ὅλην αὐτὸς εἰς τὸ εὖ εἶναι συνέχων ὁρατήν τε καὶ ἀόρατον κτίσιν. οὕτω που συνιεὶς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ αὐτοῦ φησι· καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἐξ „ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεοῦ. „

De Gad.

Περὶ τοῦ Γάδ.

Gen. 49. 19.

Gad quid significet.

GAd tentatio tentabit eum. Ipse autem tentabit eum iuxta pedes* Iterum interpretatus est, quid sibi velit nomen *Gad.* significat enim *tentationem.* Non autē erit absonum, vt arbitror, si per hūc intelligamus Deo aduersam & superbam Scribarū atque Pharisæorum turbam, qui cùm di-

ΓΆδ, πειρατήριον πειρατεύσει αὐτόν. „ αὐτὸς δὲ πειρατεύσει αὐτῶν κατὰ πό- „ δας. ἡρμήνευσε πάλιν τὸ τί ἂν βούλοιτο „ δηλοῦν ὁ Γάδ· πειρασμὸς γὰρ ἡ πειρατήριον. πρέποι δ' ἂν οἶμαι καὶ διὰ τούτου νοεῖσθαι † τῷ θεοστυγῆ τε καὶ ἀλαζόνα τῶν γραμματέων τε καὶ Φαρισαίων ἐσμόν. οἱ τὸ θεῖ-

† ἴσως τὸ

ἔστι καὶ εὐαγγελικὸν παρεθέμενοι κήρυγμα, καὶ τῶν ἀναγκαίων τιμῶντες εἰς ὄνησιν οὐδέν, ἐπέβρυχον τοὺς ὀδόντας Χριστῷ, διδάσκοντι μὲν τὰ ὑπὲρ σκιὰν καὶ νόμον, εὐδοκιμοῦντι δὲ λίαν καὶ τεθαυμασμένῳ, καταπλήττοντί τε οὐδὲν ἧττον τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, τῇ τῶν πεπραγματευμένων ὑπερβολῇ, καὶ ταῖς εἰσηγήσεσι ταῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ, συνεισφέροντι τὰ παράδοξα. καὶ γοῦν ὅτε κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν τὴν Βηθανίαν ἀφεὶς εἰσέφρησεν εἰς Ἱερουσόλυμα, αὐτὸς πρᾳῢς ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον, οἱ μὲν προηγούμενοι παῖδες εὐφημοῦντες ἔφασκον, ὡς αἰνὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. τῶν δὲ συνθεόντων τινὲς τὰ ἱμάτια κατεστρώννυον ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἐποιοῦντο τὴν εἰσβολήν· οἱ δὲ διερρήγνυντο, καὶ ὀξυτέροις τοῦ φόνου πληττόμενοι κέντροις προσελάλουν ἀλλήλοις, μονονουχὶ δὲ καὶ κατῃτιῶντο μέλλοντας ἔτι περὶ τὸ χρῆναι φονᾶν· ἔφασκον γάρ, ὅτι θεωρεῖτε ὅτι οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. ἴδε ὁ κόσμος ὅλος ὀπίσω αὐτοῦ ἀπῆλθεν. ἐπειδὴ δὲ τὴν τῶν ἤδη πεπιστευκότων πληθὺν ἐδεδίεσαν, χειρῶν μὲν πως ἐφείδοντο, καὶ τῆς εἰς προὖπτον ἐπιβολῆς. ἵνα δὲ τοῖς Ῥωμαίων προσκρούσειε στρατηγοῖς, ἐπιπέμπουσί τινας τῶν ἰδίων μαθητῶν μετὰ τῶν καλουμένων Ἡρωδιανῶν λέγοντας· διδάσκαλε οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι ἢ οὔ; ἀλλ' ἠλέγχοντο παραχρῆμα λέγοντος αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν τῶν δηναρίων δεῖξιν· ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. οἱ δὲ δὴ πρὸς τοῦτο κατερυθριάσαι δέον καὶ ἀποσχέσθαι λοιπὸν τοῦ πειράζειν αὐτόν, πεῖραν αὐτοῦ καθιέσαν καὶ ἑτέραν. ποιήσας μὲν γὰρ ὡσεὶ φραγέλλιον ἐκ σχοινίου, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πωλοῦντας τὰ πρόβατα καὶ τοὺς βοῦς λέγων· ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν· μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου. οἱ δὲ ἀγανακτοῦντες παραγίνονται· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, καὶ τίς ἔδωκέ σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; τί οὖν πρὸς τοῦτο ὁ Χριστός; ἐρωτήσω, φησί, κἀγὼ ὑμᾶς λόγον, καὶ εἴπατέ μοι. τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ διελογίζοντο, φησί, ἐν ἑαυτοῖς ὅτι ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ ἡμῖν· διατί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; ἐὰν εἴπωμεν, ἐξ ἀνθρώπων, φοβούμεθα τὸν ὄχλον. πάντες γὰρ ὡς προφήτην εἶχον τὸν Ἰωάννην.

uinum atque Euangelicum præconium sint aspernati, neque quidquam eorum quæ sunt necessaria ad salutem coluerint; fremebant dentibus contra CHRISTVM, docentem quæ excellentiora erãt figuris legis, summamque ob egregia facta laudem existimationemque consecutum, & prodigiorum excellentia totam Iudæam perterrefacientẽ, atque vnà doctrinæ eorum quæ Deo imprimis placent, inaudita miracula adijcientem. Vnde quãdo iuxta vocẽ Prophetæ, relicta Bethania, ingressus est Hierosolymam mansuetus cõscensa asina subiugali, & pullo eius, pueri quidẽ præeũtes dicebãt: *Osanna filio Dauid. Benedictus qui venit in nomine Domini.* Nõnulli verò corũ qui cõcurrebant, vestimẽta sua strauerunt in vijs, celeberrimeque eũ exceperunt: nonnulli verò disrumpebãtur, & acerrimis inuidiæ stimulis exagitati, colloquebantur inter se, atque incusabãt eos qui ad ipsum interficiẽdum tardiores essent. Dicebant enim, *Videtis, quòd nihil prorsus proficiatis. Ecce totus mundus sequitur eum.* Cùm verò timerent multitudinem eorum qui iam crediderant, primũ quidẽ abstinebant manus, & temperabant sibi ab aperta CHRISTI inuasione; sed vt in offensionem militum Romanorum incurreret, miserunt quosdam suorum discipulorum cum ijs qui vocãtur Herodiani, vt dicerent ad ipsum: *Magister scimus quòd verax sis, nec cures quemquam: neque enim respicis personam hominum. Licétne dare censum Cæsari an non?* Sed ilico coarguebantur à CHRISTO dicente ipsis post ostensionem denarij, *Date quæ Cæsaris sunt, Cæsari; & quæ Dei sunt, Deo.* Qua quidem de causa cùm ipsos pudere sui oporteret, seque deinceps ab eo tentando continere deberent, en etiam alteram aduersus ipsum machinabantur tentationem. Facto enim flagello ex fune, cùm eijceret è templo vendentes oues ac boues, dicens: *Auferte ista hinc: Ne faciatis domum Patris mei, domum negotiationis;* tum isti indignè hoc ferentes, accesserunt: *Ex cuius potestate,* inquiẽtes, *hæc facis? Ecquis dedit tibi hanc potestatem?* Quid autem ad ista CHRISTVS? *Interrogabo,* inquit, *& ego vos vnum verbum. dicite mihi: Baptisma Ioannis vnde erat? E cælo ne, an ex hominibus? Hi autem,* ait textus, *cogitabant secum, si dixerimus, E cælo; quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, Ex hominibus, timemus turbam. Omnes enim habebant Ioannem tanquam prophetam,*

Matth.21. Marc.11. Ioan.12.

Matt.22.21

Matt.21.25

eoq; dicebant, Nescimus. Quid ad hæc CHRISTVS? *Neque ego,* inquit, *dico vobis ex cuius potestate hæc facio.* Tentatio igitur est Gad, hoc est, Pharisæi, qui semper tentant. Attamen continuò iterum tentantur & ipsi. CHRISTVS enim ille erat, qui iuxta vocem prophetarum apprehendit sapientes in sapientia, & sophistarum consilia egregiè retorquet in quæstionem contrariam.

De Aser.

[Gen. 49. 20.] [Aser quid significet.] *Aser pinguis panis eius, & ipse dabit cibum principibus.* Aser rursum significat *Diuitiæ*. id enim declarat nomen. Arbitror autem hinc intelligi posse eum, [Col. 2. 3.] *in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt reconditi*, hoc est, CHRISTVM, qui est [Matt. 13. 44.] *thesaurus in agro absconditus*, margarita illa pretiosa; quique in persona sapientiæ manifestissimè dicit: [Prou. 8. 18.] *Diuitiæ & gloria mihi sunt, & possessio multorum atque iustitia. Ipse est qui visitat terram*, sicut inquit Dauid, [Ps. 64. 10.] *Multiplicasti vt ipsam ditares.* Scribit enim alibi sapientissimus Paulus nobis de seipso: [1. Cor. 1. 4.] *Gratias ago Deo meo vbique de vobis, propter gloriam Dei, quæ data est vobis, in* CHRISTO IESV: *quia in omni ditati estis in ipso, in omni sermone & cognitione.* Nam Deus, etsi suapte natura diues sit, pauper vnà nobiscum [2. Cor. 8. 9.] est factus, vt nos per ipsius paupertatem ditesceremus. Huic itaque omnino est & panis pinguis, hoc est, valdè opimus, & ad alendũ efficacissimus. Alit enim & enutrit nos Saluator noster IESVS CHRISTVS, non sensibile manna præbens, sicut olim Israëlitis, sed seipsum in animas fidelium immittens per Spiritum sanctum. Vnde [Ioan. 6. 32.] & dicebatur populis Iudæorum: *Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo verum. Panis enim Dei est ille, qui* [Panis de cælo quis.] *descendit de cælo, & vitam dat mundo.* Et rursus: *Ego sum panis vitæ.* Potest autem etiam aliter intelligi panis viuificus, occultiore quadam ratione. Dat autem principibus alimentum. Dixerim enim quòd Throni & Potestates, Principatus & Virtutes, Angeli & Archãgeli, adeoq; omnis creatura sancta & rationalis cibum suum faciat CHRISTVM. Verùm hæc res, vt par est, intelligi debet. Imò verò & principibus gregum in terra distribuit alimenta, spiritalia nimirum, ac diuinorum mysteriorum reuelationem, omnisque virtutis scientiã, vt & ipsi populos suæ fidei commissos pa-

καὶ λέγουσι φησίν, οὐκ οἴδαμεν. τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. οὐκοῦν πειρατήριον ὁ Γάδ, τουτέστιν οἱ ἀεὶ πειράζοντες Φαρισαῖοι. πλὴν ἀντιπειράζονται κατὰ πόδας, τουτέστιν εὐθύς. Χριστὸς γὰρ ἦν ὁ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτῶν, καὶ τὰς τῶν πολυπλόκων βουλὰς περιστὰς ἀστείως εἰς ἀντίστροφον ζήτησιν.

Περὶ τοῦ Ἀσήρ.

Ἀσὴρ πίων αὐτοῦ ὁ ἄρτος καὶ αὐτὸς δώσει τροφὴν ἄρχουσι. πλοῦτός τι πάλιν ὁ Ἀσήρ. ὧδε γὰρ ἔχει τοῦ σημαινομένου ἡ δήλωσις. εἴη δ' ἂν οἶμαί που κἀνταῦθα νοούμενος ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, τουτέστι Χριστός, ὁ ἐν ἀγρῷ κρυπτόμενος θησαυρός, ὁ πολυτίμητος μαργαρίτης, ὁ καὶ ἐν προσώπῳ τῆς σοφίας ἐναργέστατα λέγων· πλοῦτος καὶ δόξα ἐμοὶ ὑπάρχει, καὶ κτῆσις πολλῶν, καὶ δικαιοσύνη. αὐτὸς ὁ τὴν γῆν ἐπισκεψάμενος, καθά φησιν ὁ Δαβίδ, ἐπλήθυνας τοῦ πλουτίσαι αὐτήν. γράφει δέ που καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος ἡμῖν περὶ αὐτοῦ· εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει. συνεπτώχευσε γὰρ ἡμῖν, καίτοι πλούσιος ὢν ὁ θεός, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. τούτῳ δὴ πάντως ἐστί, καὶ πίων ὁ ἄρτος, τουτέστι λιπαρὸς ἄγαν καὶ τροφιμώτατος. τρέφει γὰρ ἡμᾶς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οὐ μάννα τὸ αἰσθητὸν καθιεὶς καθὰ καὶ πάλαι τοῖς ἐξ Ἰσραήλ· ἀλλ' ἑαυτὸν ταῖς τῶν πιστευόντων ἐνοικίζων ψυχαῖς διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος. τοιγαροῦν καὶ ἔφασκε τοῖς Ἰουδαίων δήμοις· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ Μωυσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. καὶ πάλιν· ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. ἄρτος δὲ καὶ ἑτέρως νοεῖται ζωοποιὸς κατά τι τῶν ἀπορρητοτέρων. δίδωσι δὲ τοῖς ἄρχουσι τροφήν. φαίην γὰρ ἄν, ὅτι θρόνοι τε καὶ ἐξουσίαι, ἀρχαὶ καὶ δυνάμεις, ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ πᾶσα κτίσις ἁγία καὶ λογικὴ τροφὴν ποιεῖται Χριστόν. καὶ ὡς ἂν νοεῖσθαι τὸ χρῆμα πρέπει. ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ἐπὶ γῆς ποιμνίων καθηγηταῖς διανέμει τροφάς. δῆλον δὲ ὅτι τὰς πνευματικάς, τὴν τῶν θείων μυστηρίων ἀποκάλυψιν, τὴν ἁπάσης εἴδησιν ἀρετῆς, ἵνα καὶ αὐτοὶ τοὺς ὑπεζευγμένους ἀποτρέφοιεν

λαούς

λαοὺς τοῖς εἰς ζωὴν παιδεύμασι. τοιγάρτοι καὶ πρὸς αὐτοὺς, δωρεὰν ἐλάβετε, φησὶ, δωρεὰν δότε. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι. τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον; ἀμὴν λέγω ὑμῖν· μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσει οὕτως ποιοῦντα. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. τοῦτο ποιοῦντας εὑρήσομεν τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν διδασκάλους, καὶ πρό γε δὴ τούτων τοὺς ἁγίους ἀποστόλους. ἐπιστέλλει γοῦν ὁ μακάριος Παῦλός τισιν· ἐπιποθῶ γὰρ ὑμᾶς ἰδεῖν· ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς. παρακεκλῆσθαι δὲ καὶ αὐτοὶ λέγουσι παρὰ θεοῦ, τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς ἀναπιμπλάντος † αὐτοὺς δηλονότι, καὶ ταῖς διὰ πνεύματος χορηγίαις πλουσίως καταπιαίνοντος. Ἀσὴρ δὴ οὖν ἄρα Χριστὸς ἢ οἱ Χριστὸν πλουτήσαντες, ὧν ἂν νοοῖτο καὶ πίων ὁ ἄρτος.

† ἴσως αὐτούς

scant doctrina ad vitam salutari. Hinc ait ad ipsos: *Gratis accepistis, gratis date.* Item & alibi: *Quis est fidelis seruus & prudens, quem constituet dominus super domum suam, vt daret tempore oportuno demensum? Amen dico vobis, Beatus seruus ille, quem Dominus reuersus inuenerit ita facientem. Amen dico vobis quoniam super omnia sua constituturus sit ipsum.* Hoc facere cernimus Doctores Ecclesiarum, & ante hos fecisse sanctos Apostolos. Vnde beatus Paulus ita scribit: *Cupio vos videre, vt impertiam vobis gratiam spiritualem in hoc, vt vos confirmaremini.* Firmam enim & ipsi dicunt se consolationem accepisse à Deo, qui repleuit eos omnibus bonis supernis, & spiritualibus donis opulentè saturauit. Quare *Aser* est CHRISTVS, aut ij, qui cum CHRISTO ditati sunt, quorum panis verè pinguis intelligi debet.

Matt.10.8
Luc.12.42.
Rom.1.11.

Περὶ τοῦ Νεφθαλείμ.

Νεφθαλεὶμ στέλεχος ἀνειμένον, ἐπιδιδοὺς τῷ γεννήματι κάλλος. ἐφαρμόσειεν ἂν οἶμαί τις καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, καὶ τόδε δὴ πάλιν αὐτῷ που τάχα τῷ Ἐμμανουήλ, καὶ μὴν εἰ βούλοιτο, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις, καὶ ἡγιασμένοις ἐν πνεύματι. ἐλέγετο μὲν γὰρ πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, φημὶ δὴ τὴν Ἱερουσαλήμ, διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· ἐλαίαν ὡραίαν εὔσκιον τῷ εἴδει ἐκάλεσε κύριος τὸ ὄνομά σου. εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς ἀνήφθη πῦρ ἐπ᾽ αὐτήν. μεγάλη ἡ θλίψις ἐπὶ σέ. ἠχρειώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς, καὶ κύριος τῶν δυνάμεων ὁ καταφυτεύσας σε ἐλάλησεν ἐπὶ σὲ κακά. ὅτι γὰρ ἔδει τῆς καθηκούσης αὐτὴν ἐπιμελείας τυχεῖν. σημαίνει γὰρ οἶμαι τουτὶ καὶ ἕτερον οὐδὲν ἡ περιτομή. τότε καὶ ἠχρειῶσθαι καὶ ἐμπεπρῆσθαί φησιν αὐτήν, ὅτι μὴ παρόντα τὸν γεωργὸν ἐπιγινώσκειν ἤθελε, τὸν οἷά τινι δρεπάνῃ τῇ τομωτάτῃ τοῦ πνεύματος ἐνεργείᾳ τῶν ἀχρείων ἡμᾶς ἀπαλλάττοντα, τουτέστι τῶν γεωδεστέρων καὶ σαρκικῶν, ἵνα τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν τεθαυμασμένων ἔφεσίν τε καὶ προθυμίαν ἐκτικώμεθα. ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι λέγοντος ἐναργῶς τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι. πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἴρει αὐτό· καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον καθαίρει αὐτὸ ἵνα καρπὸν πλείονα φέρῃ. ῥίζα μὲν γὰρ οἷά τις καὶ ἀμπέλου στέλεχος ἐμβεβριθυμένης ἀσφαλῶς, τῶν εἰς καινότητα ζωῆς ἐνηνεγμένων

De Nephthalim.

Nephthalim † *truncus remissus, dans germini suo pulchritudinem.* Haud incommodè, vt arbitror, accommodauerit quis etiam hoc rursus ipsi Emmanueli, nec non, si placet, ijs qui per fidem iustificati sunt sanctificatique in spiritu. Dicebatur enim ad Iudæorum matrem, Ierusalem inquam, per vocem Ieremiæ: *Oliuam pulcram, opacam, vocauit Dominus nomen tuum. Ad vocem ipsius circumcisionis accensus est ignis contra eam. Magna tribulatio erit in te. Inutiles facti sunt rami eius, & Dominus virtutum est qui plantauit te. Locutus est contra te malum.* Cùm enim ipsi cura conueniens esset adhibenda (id enim puto & nihil aliud significat ipsa circumcisio) tūc & inutilem factam & combustam eam ait, quia præsentem agricolā noluit agnoscere, qui tanquam falce acutissima per spiritus efficaciam ab inutilibus nos abscindit, hoc est, à terrenis & carnalibus, vt desiderium alacritatemque ad ea quę admiratione digna sunt, conciperemus. De hoc igitur licet Saluatorem omnium nostrûm audire dicentem: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est. Omnē palmitem qui in me non fert fructum, tollit, & omnem qui fert fructum, purgat, vt fructum producat copiosiorem.* Nam Dominus noster IESVS CHRISTVS est veluti radix quædam & stipes vitis admodum exuberantis atque onustæ talibus botris, qui ad nouitatem Spiritus

Gen.49.21.
† Vulgata: ceruus emissus.
Ier.11.16.
Nephthalim typus CHRISTI.
Ioan.15.1.

spiritus sunt adducti. Nos autem sumus instar palmitum in vnitate spiritus ipsi agnati & insiti, cũ intelligibiliter per charitatem ei vniamur, ac veluti pinguedine ab ipso accepta luxuriantes, diuina gratia alamur ad fructificationem virtutis. Porro vnà cum Filio etiam Pater curam gerit nostri. Imò verò manifestum est, quòd etiamsi CHRISTVS intelligatur vitis, Pater agricola est, omne superuacuum in CHRISTO amputãs, & curam adhibens, vt quàm optimè proueniant bona, atque in ipso queãt fructificare. Cùm itaque decuisset Iudæorum matrem præstantiorem videri, & esse formosam atque opacam oliuã, sicut Propheta ait: tum ipsa perijt, ignisq; in ea est accẽsus. Hinc & sapiens Ioannes: *Iam securis ad radicẽ arboris posita est*, inquit. *Omnis igitur arbor non faciens fructum bonum exscinditur & conÿcitur in ignem.* Quòd autem celebris illa vrbs in finem vsque opprimenda sit calamitatibus, multo antè docuit Propheta Zacharias dicens: *Et erit planctus in Ierusalẽ, sicut plãctus † mali Punici, quod in campo succiditur.* Et rursus veluti ad ipsam ait: *Libane, aperi portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos. Vlulet † pinus, eo quòd cecidit cedrus. Quia præcipui magnates tui in perniciẽ deuenerũt. Vlulate quercus † tortricis, quia succisus est saltus consitus.* Libanus enim mons est cedris refertus, quæ boni odoris est plãta, pulcraq; in primis. Libano ergo cõparat Hierosolymã, quę sanè admirãdã habet sacerdotũ multitudinẽ, quantũ scilicet ad honorẽ legis attinet. Hi enim fuerunt præpositi duces, ac veluti in syluis robusta ac præcelsa ligna, quippe qui alios omnes auctoritate antecellant, populũq; sibi subiectũ longè superẽt. Cęterùm succẽsa est Ierusalẽ, hoc est, Libanus; qui verò in ipsa illustres ac præstãtes erãt, gloriæq; altitudine eminentes, planxerunt se inuicem cadentes ac pereuntes: quippe qui in robustissimos Romanorum duces nõ aliter, quàm in lignatores quosdam inciderint. Verùm Dominus noster IESVS CHRISTVS, eorũ qui mali malè perierunt, truncus est effectus. Gaudet enim semper infinitis copijs sursum vehendis, & per totum, vt vno verbo dicam, orbem dilatatur. Quod ipsum præsignificauit Deus clarè per vocem Ezechielis ita dicens: *Et accipiam ex electis Cedri ex summitate cordis ipsorum. Euellam & plantabo in montem altum, & suspendam ipsum in montem sublimem Israëlis. Et plantabo, & producet germen, fa-*

Matt.3.10.

Zach.12.11. † Vulgata: Adadremmon in campo Mageddon.

Zach.11.1. † Vulgata: abies. † Vulgata: Basan.

Ezech.17.22.

ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. κλημάτων δὲ δίκην ἡμεῖς καθ' ἕνωσιν τὴν ἐν πνεύματι προσπεφυκαμέν τι, καὶ ἀπηρτήμεθα νοητῶς, ἀγάπῃ τῇ εἰς αὐτὸν συνδούμενοι. καὶ ἐναπαλαλῶντες πιότητι τῇ παρ' αὐτοῦ καὶ τῇ θείᾳ τρεφόμενοι χάριτι πρὸς καρποφορίαν ἀρετῆς. ἐπισκέπτεται δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς σὺν υἱῷ καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ. ἀλλ' ἔστι που δῆλον ὅτι κἂν εἰ ἄμπελος νοοῖτο Χριστὸς, γεωργὸς δὲ ὁ πατήρ, ἐν Χριστῷ δὴ πάντως τὸ ἀχρεῖον ἀποκερεῖ, καὶ φροντίδος ἀξιοῖ τὸ ὡς ἄριστα ἔχειν δυνάμενον καὶ καρποφορεῖν ἐν αὐτῷ. ὅτι τοίνυν ἐχρῆν ἐν ἀμείνοσιν ὁρᾶσθαι γεγενημένην τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, τὴν εὔσκιόν τε καὶ ὡραίαν ἐλαίαν, ὡς ὁ προφήτης φησὶ, τότε καὶ ἀπόλωλε καὶ ἀνήφθη πῦρ ἐν αὐτῇ. τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη, φησὶ, πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. ὅτι δὲ ἔμελλε ταῖς εἰς λῆξιν ἡκούσαις κακοῦ περιπεσεῖσθαι συμφοραῖς ἡ διαβόητος πόλις, προανεχρησμῴδησε λέγων ὁ προφήτης Ζαχαρίας. καὶ ἔσται ὁ κοπετὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὡς κοπετὸς ῥοῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένου. καὶ πάλιν ὡς πρὸς αὐτὴν διάνοιξον ὁ Λίβανος τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. ὀλολυζέτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. ὅτι μεγάλως μεγιστᾶνες ἐταλαιπώρησαν. ὀλολύξατε δρύες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος. Λίβανος μὲν γὰρ ὄρος ἐστὶ τῇ κέδρῳ κατάκομον. εὐῶδες δὲ τὸ φυτὸν, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα τεθαυμασμένων εἰς κάλλος. Λιβάνῳ δὴ οὖν παρεικάζει τὴν Ἱερουσαλὴμ, οὐκ ἀθαύμαστον ἔχουσαν τὴν τῶν ἱερέων πληθὺν, τό γε ἧκόν φημι πρὸς τὰς ἐκ νόμου τιμάς. τεθεῖνται γὰρ ἡγούμενοι, καὶ οἷά περ ἐν δρυμοῖς ἁδρά τε καὶ εὐμηκέστατα ξύλα, τὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνέχοντες μέτρον, καὶ πολὺ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν ὑπερκείμενοι. ἀλλ' ἐμπέπρησται μὲν Ἱερουσαλὴμ, τουτέστιν ὁ Λίβανος. οἱ δὲ ἐν αὐτῇ λαμπροὶ, καὶ περιφανέστατοι καὶ τὸ ἐν εὐκλείαις ἔχοντες ὕψος, τεθρηνήκασιν ἀλλήλους, πίπτοντές τε καὶ ἀπολλύμενοι, καὶ ὥσπερ τισὶ δρυτόμοις περιπεσόντες, εὐσθενεστάτοις † τοῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς. ἀλλ' ὅγε κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δι' ὧν ἐκεῖνοι κακοὶ κακῶς ἀπολώλασι, στέλεχος γέγονεν ἀνειμένον. ἐντρυφᾷ γὰρ ἀεὶ ταῖς ἀκαταλήκτοις εἰς τὸ ἄνω φοραῖς, καὶ ὅλης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς ὑπ' οὐρανὸν κατευρύνεται. καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο προανεφώνει σαφῶς ὁ θεὸς διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ οὕτω λέγων, καὶ λήψομαι ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῆς κέδρου, ἐκ κορυφῆς καρδίας αὐτῶν ἀποκνιῶ, καὶ καταφυτεύσω ἐγὼ ἐπὶ ὄρος ὑψηλὸν, καὶ κρεμάσω αὐτὸ ἐν ὄρει μετεώρῳ τοῦ Ἰσραήλ. καὶ καταφυτεύσω, καὶ ἐξοίσει βλαστὸν, καὶ ποιήσει

† ἢ στρατηγῶν Ῥωμαίων

ποιή-

» ἥσει καρπὸν, καὶ ἔσται εἰς κέδρον μεγάλην,
» καὶ ἀναπαύσεται ὑποκάτω αὐτοῦ πᾶν θη-
» ρίον, καὶ πᾶν πετεινὸν ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐ-
» τοῦ ἀναπαύσεται. καὶ τὰ κλήματα αὐτοῦ ἀπο-
» κατασταθήσεται, καὶ γνώσονται πάντα τὰ ξύ-
» λα τοῦ πεδίου ὅτι ἐγὼ κύριος, ὁ ταπεινῶν
» ξύλον ὑψηλὸν, καὶ ὑψῶν ξύλον ταπεινὸν, καὶ
» ξηραίνων ξύλον χλωρὸν, καὶ ἀναθάλλων ξύ-
λον ξηρόν. ἐγὼ κύριος ἐλάλησα, καὶ ποιήσω.
συνίης οὖν ὅτι τὰ ἐπίλεκτα τῆς κέδρου λαβὼν
καταπεφύτευκεν ἡμῖν τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ὁ
θεὸς, καὶ πατὴρ, τουτέστι Χριστόν. ἐπίλεκτα
δὲ τῆς κέδρου φησὶ τὴν Ἰούδα φυλὴν, τὴν
κατάρχουσαν ἀεὶ, καὶ τῶν ἄλλων εὐκλεεστέ-
ραν· ἐξ ἧς ἀνέφυ καὶ Ἰεσσαὶ, καὶ Δαβὶδ, καὶ
ἡ ἁγία παρθένος, ἡ τὸν Ἰησοῦν ἐκτετοκεν.
ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ ξύλου κεκρέμασται δι' ἡμᾶς τὸ
ἐκ τῆς ἀπολέκτου κέδρου ληφθὲν, καὶ φυτὸν
ἐστι καλόν τε καὶ εὐανθέστατον, πῶς ἐστιν ἀμ-
φιβάλλειν; ἀνεβλαστήσαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ
βουλῆς τοῦ πατρὸς τὰ πάλαι ξηρὰ καὶ καρπὸν
οὐκ ἔχοντα ξύλα, ξηρῶν γεγονότων καὶ ἀ-
πεχθέντων τρόπον τινὰ τῶν ὡς ἐν ὑγρό-
τητι καὶ ζωῇ τοῦ νόμου, τουτέστι τῶν ἐξ Ἰσραήλ.
καὶ οἱ μὲν ἦσαν ὑψηλοὶ, ταπεινοὶ δὲ ἡμεῖς
καὶ κατερριμμένοι. ἀλλ' ὑψώθημεν ἐν Χρι-
στῷ διὰ πίστεως. οἱ δὲ τῆς ἀρχαίας καταλε-
λοίπασιν δόξης, καὶ γεγόνασι ταπεινοί. θεὸς οὖν
ἐστιν ὁ τῶν ὅλων κύριος, ὁ καὶ ἰδίοις νεύμα-
σι ταπεινῶν τὰ ὑψηλὰ, καὶ ἀνακομίζων ὑψοῦ
τὰ ταπεινὰ, καὶ ξηραίνων ξύλον χλωρὸν, καὶ
ἀναθάλλων ξύλον ξηρόν. ὅτι γὰρ ἀκάνθης καὶ
τριβόλου διενεγκόντες οὐδὲν, οἱ ἐκ τῆς ἀρχαίας
συναγωγῆς μονονουχὶ καὶ τῆς ἁγίας ἀποκεί-
ρονται γῆς, ἀντανέφυ δὲ ὥσπερ ἡ τῶν ἐν
πίστει πληθὺς, καὶ τοῖς τῶν δένδρων εὐοσμο-
τάτοις παρεικάζεται, μαθήσῃ, λέγον-
» τος τοῦ θεοῦ· καὶ ποιήσω τὴν ἔρημον εἰς
» ἕλη, καὶ τὴν γῆν ἐν ὑδραγωγοῖς. θήσω
» εἰς τὴν ἄνυδρον γῆν κέδρον, καὶ πύξον,
» καὶ μυρσίνην, καὶ κυπάρισσον καὶ λεύ-
» κην. καὶ μεθ' ἕτερα· καὶ ἔσται ἀντὶ τῆς στοι-
» βῆς ἀναβήσεται κυπάρισσος, ἀντὶ δὲ τῆς
» κονύζης ἀναβήσεται μυρσίνη. διὰ μὲν γὰρ
τῆς κέδρου νοήσεις τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἐλ-
πίδα τῶν πεπιστευκότων. σήπεσθαι γὰρ οὐκ
οἶδεν ἡ κέδρος. διὰ δὲ τῆς πύξου τὸ μήτι ἐν κου-
φότητι νοοῦ μήτι μὴν ἐν ἐλαφρίᾳ φρενῶν,
τοὺς ἐν Χριστῷ νοεῖσθαι πρέπον. συνετοὶ γὰρ
ἅπαντές ἐπείπερ νοῦν ἔχουσι τὸν Χριστόν. ναστὸν
δὲ ξύλον τὸ πύξινον, καὶ πολλὴν ἔχον ἐν
ἑαυτῷ τὴν πύκνωσιν. διὰ δὲ τῆς μύρτου τὸ εὔο-
σμον ἐν ἁγιασμῷ, καὶ τὸ ἀειθαλὲς ἐν χάριτι.
διὰ δέ γε τῆς κυπαρίσσου τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐῶ-
δες. ὑψηλοὶ δέ φημι κατά γε τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ
ὡς ἐν δόγμασι περιφανές. διὰ δὲ τῆς λεύκης,

cietq́; fructum, & erit in cedrum magnam, & quiescet sub ipsa omnis fera, & omnis volucer sub umbra eius quiescet. Germina eius restituentur, & omnia ligna campi cognoscent, quòd ego Dominus sim, qui humiliem lignum altum, & exaltem lignum humile; & exsiccem lignum viride, & faciam germinare aridum. Ego Dominus dixi, & faciam. Intelligisne, quo pacto ex electis lignis cedri plantarit nobis Deus & Pater lignum vitæ, hoc est, CHRISTVM. Electa autem ligna cedri vocat tribum Iudæ, semper regnantẽ, aliisq́ue nobiliorem; ex qua prodierunt Iesse & Dauid, & sacrosancta Virgo, quæ peperit IESVM. Quòd autem in ligno propter nos suspẽsum fuerit illud ex electa cedro sumptum, quodq́ue pulcherrima floridissimaque arbor sit, omnibus compertum est. Nos verò qui olim fuimus arida atque infrugifera ligna, nunc ex Dei voluntate refloruimus, aridis interim factis atq; exsiccatis quodammodo istis, qui erãt in vigore & vita legis, hoc est, Israëlitis. Atque hi quidem erant excelsi, nos verò humiles atque abiecti: sed nunc per fidẽ in CHRISTVM nos sumus exaltati; hi verò pristina gloria exciderũt, humiliatiq́ue sunt. Deus igitur est totius vniuersi Dominus, qui pro suo arbitratu humiliat sublimia, quiq; abiecta in altum extollit: qui exsiccat lignum viride, & germinare facit aridum. Nam quòd isti, qui fuerunt ex veteri Synagoga, cùm nihil nisi spinam & tribulum produxerint, tantũ-non à terra sancta sint excisi: at è diuerso noua fidelium multitudo suborta sit, quæ suauissimi odoris arboribus comparatur, disces protinus ex Deo, dicente: *Et faciam deserta in stagna, &* †*terram aquosam ponam in terram arentem. Cedrum buxum myrtum, cupressum, populum & ceteras plantabo.* Et paulò pòst † *Et erit vt pro stœba exurgat cypressus. & pro pulicaria herba exurgat myrtus.* Per *cedrũ* enim intelliges spem credẽtium in vitam æternã. Cedrus enim expers est putredinis. Per *buxum* autem, quòd leuitas, ac mentis inconstãtia à Christianis aliena esse debeat. Omnes enim intelligentes sunt, vt qui CHRISTVM habeant suam mentẽ atque intellectum. Buxus enim lignum est compactum, multamque in se soliditatem habens. Porro per *myrtum* intelligitur bona fragrãtia in sanctificatione, & perpetua in gratia floriditas. At per *cypressum* altitudo & bonus odor. Altitudo enim est inquam in virtute, & in doctrinis claritas. Per *populum* verò

Electa cedri tribus Iuda.

Deus alta deprimit, humilia extollit.

Isai. 43. 18.

† *Vulgata:* terram inuiam in riuos aquarum.

Ibid v 19.

Isai 55. 13.

† *Vulgata:* Pro saliunca ascẽdet abies, & pro vrtica crescet myrtus.

Cedrus, buxus, myrtus, populus quid spiritualiter significent.

splendorem atque candorẽ intelligemus ad iustitiam. Splẽdidi enim sunt Christiani, coruscantes Dei gratia. Truncus igitur est Nephthalim, aut potiùs ipse CHRISTVS, quique CHRISTO noti sunt. Cùm autem dixit: *Dans germini pulchritudinem*, tale quidpiam rursus, vt arbitror, subindicauit. Cùm enim CHRISTVS initio in humana natura appareret, non facilè credebatur suapte natura Deus esse, & factus esse caro. Hinc & Iudæi volebant eum lapidare, obijcientes ei, quòd cùm homo esset, seipsum tamen fecisset Deum. Quin & sanctos Apostolos cernemus eum quidem tanquam prodigiorum effectorem admiratos fuisse; non tamen manifestè mysterium de ipso intellexisse. Quocirca cùm sedaret mare, & impurorũ spirituum impetus reprimeret, cogitabant intra se dicentes: *Qualis est iste, quòd & mare & venti obediant ei?* Vidésne quomodo id quod suapte natura erat, hoc est, Deus, etsi factus caro fuerit, nondum tamen ab eis, qui in mundo sunt, cognitus sit? neque gloriam diuina maiestate dignã obtinuerit? Postquam verò in nobis cognitio eius ampliores progressus fecit, tum demum creditus est suapte natura Deus esse, *omneq́; genu ipsi flectitur*, toto orbe ipsum adorãte. Cùm ergo in nobis cognitio ipsius ad perfectionem perducta fuerit, tũc demum speciosus præ filijs hominum apparebit, & verò cognoscetur. At verò si de nobis ea verba intelligantur, *Dans germini pulchritudinem*, non obscura fuerit ratio. Cùm enim semper proficiamus in virtute, atque ad meliora contendamus ad vlteriora nos extendentes iuxta beati Pauli vocem, tum profectò semper ad pulcritudinem progredimur, pulcritudinem inquam spiritualem; ita vt & nobis dici possit, *Concupiuit rex decorem tuum.*

Ioan.10.33.
Apostoli quam de CHRISTO opinionem habuerint.
Matt.8.27.
Marc.4.40.
Phil.2.10.
Psal.44.3.
Phil.3.13.
Psal.44.12.

τὸ οἱονεὶ λαμπρόν τι καὶ ἔκλευκον εἰς δικαιοσύνην. λαμπροὶ γὰρ οἱ ἐν Χριστῷ, τῇ παρ' αὐτοῦ καταγλαϊζόμενοι χάριτι. στέλεχος δὴ οὖν ἀνειμένον Νεφθαλείμ, ἢ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ἢ οἱ Χριστοῦ γνώριμοι. ἐπειδὴ δέ φησι, ἐπιδιδοὺς τῷ γεννήματι κάλλος, ὑποδηλώσειεν ἂν ὡς ἔγωγε οἶμαι τοιοῦτόν τι πάλιν. ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ὁρώμενος σχήματι, ὅτι θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ καὶ γέγονε σὰρξ, οὐκ ἐπιστεύετο. ἐκ γοῦν λιθολευστεῖν μὲν ποιεῖν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπετόλμησαν, ἐπίκλημα καὶ γραφὴν ἐπιρρίπτοῦντες αὐτῷ τὸ, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν. εὑρήσομεν δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καταπεπληγότας μὲν ὡς τερατουργὸν, πλὴν οὔπω σαφῶς τὸ περὶ αὐτοῦ συνιέντας μυστήριον. τοιγάρτοι κατηυνάζετο μὲν ἡ θάλασσα, καὶ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἀνεκόπτετο φορά. Χριστοῦ γενέσθαι προστάττοντος. οἱ δὲ φησὶ, διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες· ποταπός ἐστιν οὗτος ὅτι καὶ ἡ „ θάλασσα καὶ οἱ ἄνεμοι ὑπακούουσιν αὐτῷ; „ ὁρᾷς ὅπως ὅπερ ἦν κατὰ φύσιν τουτέστι θεὸς, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, οὔπω τοῖς κατὰ κόσμον ἐγνωρίζετο καὶ ἦν ἐν δόξαις ταῖς οὕτω λαμπραῖς. ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἐπίδοσιν ἐν ἡμῖν ἡ περὶ αὐτοῦ κεχώρηκε γνῶσις, ἐπιστεύθη λοιπὸν, ὅτι θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, καὶ αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψει, προσκυνούσης αὐτὸν τῆς ὑπ' οὐρανόν. οὐκοῦν προϊούσης εἰς τελειότητα τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως ἐν ἡμῖν, ὡραῖος ὢν κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τότε δὴ τότε διαγινώσκεται. εἰ δὲ δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν νοοῖτο τυχὸν τὸ ἐπιδιδοὺς τῷ γεννήματι κάλλος, οὐκ ἀνυφανὴς ὁ λόγος. προκόπτοντες γὰρ ἀεὶ κατὰ ἀρετὴν, καὶ τῶν ἀμεινόνων ἐφικνούμενοι ἤτοι τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνὴν, εἰς κάλλος ἀεὶ τὸ περιφανέστερον ἀναθρώσκομεν· κάλλος δέ φημι τὸ πνευματικὸν, ἵνα καὶ ἡμῖν λέγηται λοιπὸν, ἐπεθύμησεν ὁ „ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. „

De Iosepho.

F*ilius* † *auctus Ioseph: filius auctus,* † *desiderabilis filius meus iunior. ad me reuertere. In quem consulentes conuiciati sunt, & insidiati sunt ei domini sagittationum, & contriti sunt cum fortitudine arcus eorum, & dissoluti sunt nerui brachiorum manuum eorum per manum potentis Iacob. Inde corroborator Israël à Deo patre tuo, & adiuuit te Deus meus, & benedixit tibi benedictionem cæli desuper, & benedictionem terræ habentis omnia, propter benedictionem vberum & vuluæ. benedi-*

Gen.49.22.
† Vulgata: accrescens.
† aliàs: æmulãdus.
† Vulgata: & decorus aspectu. Filiæ discurrerunt super murũ.

Περὶ τοῦ Ἰωσήφ.

Υἱὸς ηὐξημένος Ἰωσήφ· υἱὸς ηὐξημένος, „ ζηλωτὴς υἱός μου νεώτατος. πρός „ με ἀνάστρεψον. εἰς ὃν διαβουλευόμενοι ἐλοιδόρουν, καὶ ἐνεῖχον αὐτῷ κύριοι τοξευμάτων, καὶ „ συνετρίβη μετὰ κράτους τὰ τόξα αὐτῶν, καὶ „ ἐξελύθη τὰ νεῦρα βραχιόνων χειρῶν αὐτῶν „ διὰ χεῖρα δυνάστου Ἰακώβ. ἐκεῖθεν ὁ κατισχύσας Ἰσραὴλ παρὰ θεοῦ τοῦ πατρός σου· καὶ „ ἐβοήθησέ σοι ὁ θεὸς ὁ ἐμὸς, καὶ εὐλόγησέ σε εὐλογίαν οὐρανοῦ ἄνωθεν, καὶ εὐλογίαν γῆς ἐχούσης „ πάντα, ἕνεκεν εὐλογίας μαστῶν καὶ μήτρας, εὐλογίας „

» λογίας πατρός σου καὶ μητρός σου. ὑπερ-
» ἴσχυσας ἐπ' εὐλογίαις ὀρέων μονίμων, καὶ ἐπ'
» εὐλογίαις θινῶν αἰωνίων, αἳ ἔσονται ἐπὶ κε-
» φαλὴν Ἰωσὴφ, καὶ ἐπὶ κορυφῆς, ὧν ἡγήσατο
» ἀδελφῶν. ἐπ' αὐτὸν ἡμῖν πάλιν τὸν Ἐμμα-
νουὴλ ὁ τῆς προφητείας διέρπει λόγος. εἴη δ'
ἂν οἶμαί που τὸ δηλούμενον ἐξ αὐτῆς ἕτερον
οὐδὲν ἢ ὅπερ ἔφην ἀρτίως, τὸ ἐπιδιδοὺς τῷ γυ-
νήματι κάλλος. τὸ γὰρ ηὐξῆσθαι λέγειν αὐ-
τὸν τὴν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐπίδοσιν, καὶ ἐπιδρο-
μὴν τῆς ἐνούσης αὐτῷ εὐκλείας φυσικῶς δια-
σημαίνει πάντως, κατά γε τὸ ὀρθῶς ἔχειν
ὑπειλημμένον. ἐπειδὴ γὰρ ὁ μονογενὴς τοῦ
θεοῦ λόγος, θεὸς ὑπάρχων, καὶ ἐκ
θεοῦ, κεκένωκεν ἑαυτὸν κατὰ τὰς γραφὰς,
καθεὶς ἐθελοντὴς εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, καὶ
τὴν ἀδοξοτάτην ταύτην σάρκα ἠμπέσχε-
το, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ πέφηνε,
γεγονὼς ὑπήκοος τῷ θεῷ καὶ πατρὶ μέ-
χρι θανάτου. ταύτητοι λοιπὸν ὑπερυψοῦ-
σθαι λέγεται, καὶ ὡς οὐκ ἔχων διὰ τὸ
ἀνθρώπινον μονονουχὶ, καὶ ἐν χάριτος
μοίρᾳ, λαβεῖν τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄ-
νομα, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φω-
νήν. ἀλλ' ἦν τὸ χρῆμα κατὰ τὸ ἀληθὲς,
οὐ δόσις ὡς ἐν ἀρχῇ τῶν οὐκ ἐνόντων αὐ-
τῷ φυσικῶς· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. νοοῖτο
δ' ἂν μᾶλλον ἀναφοίτησις, καὶ ἀναδρο-
μὴ, πρὸς τὸ ἐν ἀρχῇ, καὶ οὐσιωδῶς καὶ
ἀναποβλήτως ὑπάρχον αὐτῷ. τοιγάρ-
τοι καὶ ἔφασκε τῆς ἀνθρωπότητος τὸ σμι-
» κροπρεπὲς ὑποδὺς οἰκονομικῶς, πάτερ δό-
» ξασόν με τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κό-
» σμον εἶναι παρὰ σοί. ἀεὶ γὰρ ἦν ἐν δόξῃ
θεοπρεπεῖ τῷ ἰδίῳ συνυπάρχων γεννήτορι
πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου, καὶ τῆς
τοῦ κόσμου καταβολῆς. αὔξην δὴ οὖν νοη-
τέον ἐπὶ Χριστοῦ, τὴν τῆς εὐκλείας ἐπί-
δοσιν, ἣν ἀεί πως εὐρυτέραν καὶ ἐμφα-
νεστέραν ἔχει θεός· ὅτι κατὰ φύσιν ἐστὶ πα-
ρὰ τῶν ἐν κόσμῳ νοούμενος, καὶ ὡς τῶν
ὅλων κύριος, συνδοξολογούμενός τε καὶ
συμπροσκυνούμενος τῷ θεῷ καὶ πατρί.
πλὴν αὐτὸς ὑπάρχων τῶν αἰώνων ὁ
ποιητὴς, νοοῖτ' ἂν εἰκότως γεγονὼς καὶ νε-
ώτατος· πέφηνε γὰρ ἐν τελευταίοις τοῦ
αἰῶνος καιροῖς μετὰ τὸν τῶν ἁγίων προ-
φητῶν εὐκλεᾶ τε καὶ ἀξιάγαστον χορὸν,
καὶ ἁπαξαπλῶς μετὰ πάντας τοὺς πρὸ
τῆς ἐπιδημίας ὡς ἐν υἱῶν τάξει λελογι-
σμένους δι' ἀρετήν. ζηλωτὸς δὲ ὅτι γέγονεν
ὁ Ἐμμανουὴλ, πῶς ἐστιν ἀμφιβαλεῖν; ἀλ-
λὰ ζηλωτὸς μὲν ἁγίοις, οἱ τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ
κατακολουθεῖν σπουδάζοντες, καὶ πρὸς τὸ
θεῖον αὐτοῦ μορφούμενοι κάλλος, αὐτὸν τὸ
ποιούμενοι τῶν πρακτέων ὑπογραμμὸν, τὴν

ctionem patris tui & matris tuæ. Confortatus es super benedictiones montium stabilium, & in benedictionibus collium æternorum. Erunt super caput Ioseph, & super verticem quibus præfuit fratrum. Hæc prophetia itidem tendit ad ipsum Emmanuelem: nec, quod hîc significatur, potest aliud quidquam esse, quàm idipsum, quod præcedente capite dixi, nempe: *Dans germini pulchritudinem.* Nam dicere eum esse auctum, significat omnino illam quæ est ad id, quod ab initio erat, progressionẽ naturaliter existentis in ipso gloriæ. Cùm enim vnigenitus Dei Filius, Deus ex Deo existens, exinaniuit semetipsum secundùm Scripturas, volens se demisit in id, quod non erat, atque hanc vilissimam carnem induit, & in serui forma apparuit, factus obediens Deo ac Patri vsque ad mortem; ideo nunc dicitur exaltatus, & nomẽ (quod iã quodammodo non habebat ob humanitatẽ) veluti gratiæ ac mercedis loco accepisse, & quidem *nomen super omne nomen*, iuxta beati Pauli vocem. Cæterùm reuera, nihil ipsi datum est, quo antea naturaliter præditus non fuerit. Longè enim abest; vt potiùs intelligendus sit reditus quidã atque recursus ad suam ab initio essẽtiam, & quod perpetuò erat. Vnde & ipse cùm humanæ naturæ humilitatem diuino consilio subijsset, dixit: *Pater, glorifica me gloria quam habui, antequam hic mundus esset, apud te.* Semper enim erat in gloria diuina, vt qui simul fuerit cum suo Genitore ante omnia sæcula, & ante mundi creationem. Augmentũ itaque in CHRISTO intelligamus progressum ipsius gloriæ, quam de die in diem reddit ampliorẽ atque illustriorem Deus, quia secundùm naturam est ab ijs, qui in mũdo sunt, cognitus, & tanquam totius vniuersi Dominus simul cum Deo ac Patre glorificatus & adoratus. Cæterùm ipse cùm sit factor sæculorum, intelligi potest conuenienter factus etiã minimus natu. Apparuit enim in nouissimis sæculi temporibus, post gloriosum illum atque admirandum sanctorum Prophetarum chorum, atque adeò post omnes qui ante ipsius aduentum in numero filiorum sunt censi propter virtutem. Quòd verò æmulandus etiam sit Emmanuel, quo pacto quis ambigat? Sed æmulandus quidem Sanctis qui ipsius vestigijs insistere nituntur; & cùm ad diuinã eius pulcritudinem formentur, ipsumq; statuant actionum suarum exemplar, glo-

CHRISTVS quomodo dicatur auctus.

Philipp. 2. 7

Philipp. 2. 9.

Ioan. 17. 5.

CHRISTVS cùm sit auctor sæculorum, quo pacto minimus natu intelligatur.

CHRISTVS quo pacto æmulãdus.

riam omnium amplissimā reportant. Potest autem etiam alio sensu æmulādus intelligi ab istis, qui ipsius dilectionem respuunt; dico à Iudæorum principibus, & Scribis ac Pharisæis, qui amarulentum in se parturientes zelum, & ex incomparabili ipsius gloria inuidiæ occasionem captātes, multis argumentis deprehendebātur. Nam CHRISTVS quidem suscitauit mortuos olentes ac corruptos, seque morte ipsa superiorem declarauit. Hi verò cùm debuissent hæc admirari, & fidem eis absque vlla hæsitatione accommodare; hoc quidem non præstiterunt: quin potiùs exarserunt inuidia, acerbissimosque dolores mente conceperunt. Sanabat cæcum ab ortu; hi verò peccatorem vocabant. Expellebat legiones immundorum spirituū; & mentiebantur auxilio Beelzebub ea præstare, lapidibusque eum impetebant, impijssimè vociferantes: *De bono opere non lapidamus te, sed propter maledicta & blasphemias, quia tu cùm sis homo, facis teipsum Deum.* (Ioan.10.33.) Fremebant rursum dicentes: *Iste est hæres, venite, occidamus eum.* (Luc.20.14. Matt 21.38 Marc 12.7.) Ergo & ipse æmulationi obnoxius fuit, nempe istorum qui ipsum odio sunt prosecuti, nō tamē in vniuersum ab ipsis capi potuit. Etsi enim subierit crucem, tamen vt Deus reuixit, morte pedibus proculcata, Deo ac Patre inclamāte ac dicēte: *Reuertere ad me.* (Isai.44.22.) Ascendit enim in cælos, vt & audiret dicētē sibi: *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* (Psal.109.1.) Nam quòd prociderint, tametsi summa aduersus ipsum insania accensi, docuit dicens: *In quem consulentes conuiciati sunt, & insidiati sunt ei domini sagittationū.* (Gen.49.23.) Habitis enim consilijs, acerba consultabant *domini sagittationum*, hoc est, principes populorum, qui exacuebant aduersus eum qui eum vulnerarēt, atque instar spiculorum ipsi infixi essent, vt quæ fas non est, aduersus ipsum committerēt, ac modo ferarum in ipsum ruerent ac ferrentur. Ceterùm *arcus istorum contriti sunt*, & dissoluti nerui brachiorum eorū per manum potentis Iacob, hoc est Dei ac Patris, qui est Dominus virtutum, quique ordinauit, vt Filius in cælo & in terra benediceretur. Scribit enim diuus Paulus, *quòd, cùm primogenitum duxerit in orbem, ita dixerit: Et adorent ipsum omnes angeli Dei.* (Hebr.1.6.) Item Dauid alibi dicit: *Omnis terra adoret te, & psallat tibi.* (Psal.65.4.) Hanc dicimus illam supernam benedictionē, & illā quæ inferiùs in terra omnia continet; hoc est,

ἁπάντων ἀρίστην ἀποφέρονται δόξαν. ζηλωτός γε μὴν καὶ καθ' ἕτερον ἂν νοοῖτο τρόπον τοῖς οὐκ ἀγαπᾶν ᾑρημένοις. φημὶ δὲ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, ἤτοι τοῖς γραμματεῦσι, καὶ Φαρισαίοις, οἳ πικρὸν ὠδίνοντες ἐν ἑαυτοῖς ζῆλον, καὶ βασκανίας ὑπόθεσιν τὴν ἀπαράβλητον αὐτοῦ ποιούμενοι δόξαν, κατὰ πολλοὺς ἡλίσκοντο τρόπους. διανίστη μὲν γὰρ τοὺς νεκροὺς ὁ Χριστὸς ὀδωδότας ἤδη καὶ διεφθαρμένους, καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου κρείττων ἐφαίνετο. οἱ δὲ καταπεπληχέναι δέον καὶ πρὸς τὸ χρῆναι πιστεύειν ἵεσθαι λοιπὸν οὐδὲν ἐνδοιάζοντας ἔτι. τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων, ἐδάκνοντο δὲ τῷ φθόνῳ, καὶ πικρὰς ἐδέχοντο λύπας εἰς νοῦν. τὸν ἐκ γενετῆς ἰᾶτο τυφλόν, καὶ ἁμαρτωλὸν ἀπεκάλουν. δαιμονίων ἀκαθάρτων ἠλαύνοντο στίφη, καὶ χορηγὸν αὐτῷ τῆς δυνάμεως τὸν Βεελζεβοὺλ κατεψεύδοντο. λίθοις ἔβαλλον ἀνοσιώτατα λέγοντες, περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε· ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν. διεπρίοντο λέγοντες, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν. ζηλωτὸς οὖν ἄρα καὶ τοῖς μισεῖν ἑλομένοις, πλὴν οὐκ εἰς ἅπαν ἁλώσιμος. εἰ γὰρ καὶ ἀνέτλη σταυρόν· ἀλλ' ὡς θεὸς ἀνεβίω, πατήσας τὸν θάνατον, μονονουχὶ δὲ καὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐπιφωνοῦντος καὶ λέγοντος· πρός με ἀνάστρεψον. ἀναβέβηκε γὰρ εἰς τοὺς οὐρανούς, ἵνα καὶ ἀκούσῃ λέγοντος, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ὅτι γὰρ ὑποπεπτώκασι καίτοι πλείστην ὅσην τὴν κατ' αὐτοῦ μανίαν ὠδίνοντες, ἐδίδαξεν εἰπών, εἰς ὃν διαβουλευόμενοι ἐλοιδόρουν, καὶ ἐνεῖχον αὐτῷ κύριοι τοξευμάτων. συνέδρια γὰρ συναγείροντες ἐβουλεύοντο πικρὰ τῶν τοξευμάτων οἱ κύριοι, τουτέστιν οἱ τῶν λαῶν ἡγεμόνες. οἱ ἐπ' αὐτῷ παραθήγοντες τοὺς οἱονεὶ τραυματίζοντας, καὶ ἀκίδων ἐν τάξει μονονουχὶ καὶ ἐμπηγνυμένους. διά τοι τὸ δρᾶν ἃ μὴ θέμις ἀποτολμᾶν, καὶ θηρῶν ἀγρίων ἐπιθρώσκειν δίκην. πλὴν συνετρίβη τὰ τόξα αὐτῶν, καὶ ἐξελύθη νεῦρα βραχιόνων αὐτῶν διὰ χεῖρα δυνάστου Ἰακώβ, τουτέστι τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ὅς ἐστι τῶν δυνάμεων κύριος, ὃς καὶ εὐλογεῖσθαι παρεσκεύασε τὸν υἱὸν ἔν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. γράφει μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην λέγει· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. φάσκει δέ που καὶ ὁ μέγας ἡμῖν Δαβίδ, πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτωσάν σοι, καὶ ψαλάτωσάν σοι. ταύτην εἶναί φαμεν τὴν ἄνωθεν εὐλογίαν, καὶ τὴν ἐν τῇ γῇ κάτω τὰ πάντα ἔχουσαν, τουτέστιν

ἐν

ἐν ᾗ διὰ Χριστὸν πᾶσα λοιπὸν ἀρετὴ, καὶ λίαν ἀμφιλαφεῖς, οἱ τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας καρποί. εἴρηται γάρ που πρὸς τὸν υἱὸν, „ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτὴν, „ἐπλήθυνας τοῦ πλουτίσαι αὐτήν. δέδοσθαι γε μὴν αὐτῷ τὴν ἄνωθεν εὐλογίαν, καὶ μέν τοι τὴν ἀπὸ γῆς διεβεβαιοῦτο σαφῶς. „ἕνεκεν εὐλογίας μαστῶν καὶ μήτρας, „εὐλογίας πατρὸς καὶ μητρός. δι' οὗ σαφῶς καὶ ἐναργῶς ἥ τε ἐκ θεοῦ καὶ πατρὸς γέννησις τοῦ μονογενοῦς, καὶ ἡ διὰ τῆς ἁγίας παρθένου σημαίνεται, καθὸ νοεῖται καὶ πέφηνεν ἄνθρωπος. υἱὸς γὰρ ὑπάρχων φυσικῶς τε καὶ ἀληθῶς τοῦ θεοῦ τε καὶ πατρὸς, δι' ἡμᾶς ἀνέτλη τὴν διὰ γυναικός τε καὶ μήτρας γέννησιν, καὶ μαστοὺς τεθήλακεν. οὐ γάρτοι κατά τινας δοκήσει γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν πεφηνὼς, ὅπερ ἐσμὲν ἡμεῖς αὐτὸ, τοῖς τῆς φύσεως ἑπόμενος νόμοις, καὶ τροφῆς ἠνέχετο, καίτοι ζωὴν αὐτὸς τῷ κόσμῳ διδούς. ταύτητοι καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας, μήνυσιν ὥσπερ ἰδίαν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ἐνανθρωπῆσαι τὸν κύριον, τὸ δεδέχθαι τροφῆς νηπιοπρεποῦς, ἐποιεῖτο λέγων· „βούτυρον καὶ μέλι „φάγεται. ηὐλόγηται τοίνυν ἕνεκα μαστῶν, καὶ μήτρας. ὡς γὰρ ἔφην φθάσας ἐπεί τοι γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ὑπήκοος τῷ πατρὶ, κεκληρονόμηκεν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων ὁμολογούντων ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. πλὴν εἰ καὶ πέφηνε καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὖν ὑπερκείσεται παντὸς ἁγίου, καὶ ὑπερανέστηξε θεοπρεπῶς τῶν ἄνωθεν ἔτι καὶ ὀνομαστῶν πατέρων. ὁ γὰρ ὁ ψάλλων φησὶ, „ὅτι τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ κυρίῳ, ἢ τίς ὁμοιωθήσεται αὐτῷ ἐν υἱοῖς θεοῦ; τοῦτο διδάσκει λέγων ὁ μακάριος Ἰακὼβ· ὅτι ὑπερίσχυσας ἐπ' εὐλογίαις ὀρέων μονίμων καὶ „θινῶν αἰωνίων. ὄρη γὰρ αἰώνιά τε, καὶ μονιμώτατα, καὶ μέν τοι καὶ θῖνας αἰωνίους, τοὺς ἁγίους φησὶ, διά τοι τὸ ἦρθαι τῆς γῆς, καὶ φρονεῖν μὲν οὐδὲν τῶν καπερριμμένων, ζητεῖν δὲ τὰ ἄνω, καὶ εἰς τὰ τῶν ἀρετῶν ὑψώματα εὖ μάλα διάττειν. κατόπιν οὖν ἄρα τῆς Χριστοῦ δόξης καὶ οἱ τῶν πατέρων ἐπισημότατοι, καὶ εἰς λῆξιν ἥκοντες ἀρετῆς. οἱ μὲν γὰρ ἦσαν οἰκέται, κἂν εἰ τετάχαντο λοιπὸν ἐν τέκνοις. ὁ δὲ κύριος, ὡς υἱὸς, τὰ δι' ὧν ἐκεῖνοι γεγόνασι λαμπροὶ, κεχορηγηκὼς αὐτοῖς. τοιγάρτοι καὶ λέγουσιν ὅτι „ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. οὐκοῦν τῆς δόξης ὁ στέφανος ἐπι-

in qua propter CHRISTVM omnis demum virtus consistit, multiplicesque admodum pietatis in Deũ fructus. Dictũ est enim ad Filiũ: *Visitasti terram & inebriasti eã, & multiplicasti vt ipsam ditares.* Porro quòd ei data sit & superna benedictio, & ea quæ est in terra, expressè confirmatur his verbis: *Propter benedictionem vberum & vuluæ, propter benedictionem patris & matris,* &c. Ex quibus verbis apertè & euidenter generatio Vnigeniti ex Deo & Patre, nec non generatio per sanctam Virginẽ, quatenus scilicet intelligitur & apparuit homo, declaratur. Nam cùm suapte natura ac verè Filius Dei & Patris esset, propter nos sustinuit per mulierem ac vuluam nasci, vberaque sugere. Neque enim, vt quidam volunt, imaginariè factus est homo, sed reuera nostri similis est effectus, naturæ leges sequens, & cibo vtens, etiã si ipse alioqui mundo vitam suppeditaret. Idcirco & B. Isaias, tanquã certissimo argumento probauit verã Domini incarnationẽ ex eo quòd indigebat alimento infantũ, dicens: *Butyrum & mel comedet.* Benedictus ergo est causa vberũ & vuluæ. Nam, vt suprà dixi, posteaquã factus est homo, & obediẽs Patri vsque ad mortẽ, hæreditauit sibi nomẽ super omne nomen, & ipsi *omne genu flectetur, cælestiũ, terrestriũ, & infernorũ,* qui cõfitentur *quòd Dominus* IESVS CHRISTVS *sit in gloria Dei Patris.* Nã etsi apparuit, sicut nos homo, tamen vt Deus, superat quemuis Sanctũ, etiã illos qui iam inde à primordio mũdi extiterunt, & patres sunt nominati. Ita enim Psalmista ait: *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino: aut quis ei similis erit inter filios Dei?* Hoc & beatus Iacob docet præsenti loco dicens: *Quia præualuisti in benedictionibus montium firmorum, & collium æternorum.* Nã montes firmissimos, itemque colles æternos vocat Sanctos. propterea quòd à terra sublati sunt, neque ampliùs res abiectas curant, sed superna quærunt, & ad summa rerum fastigia enixè contendunt. Inferiores igitur sunt CHRISTO in gloria etiam sanctissimi ex patribus, qui vel summum virtutis culmen conscenderunt. Siquidem hi omnes fuerunt serui in domo Dei, etsi deinceps in filios sint cooptati. Ipse autem est Dominus tanquam filius familias, ea per quæ ipsi illustres euaserũt, ipsis suppeditans. Vnde & ipsi dicunt, quòd *ex plenitudine eius omnes accepimus,* & gratiam pro gratia. Quamobrem naturaliter competit coro-

Psal. 64.10.

CHRISTVS non imaginariè carnẽ assumpsit, vt Anthropomorphitæ asserunt.

Isai. 7.15.

Isaias quo argumento probet incarnationẽ Domini.

Philip. 2.7.

CHRISTVS vt homo omnibus Sanctis & patribus superior.

Psal. 88.7.

Montes firmi & colles æterni sancti dicũtur.

Ioan. 1.16.

na gloriæ ipsius capiti. Nihilominus tamẽ continget & donabitur hoc demum etiam Sanctis, qui se ei subiecerint, qui immarcescibili corona ornabuntur, quique participes facti ipsius passionis & crucis, participabunt etiam gloriæ ipsius. Nam ita placuit, vt qui simul cum eo sint passi, simul cum eo regnent.

κείσεται μὲν φυσικῶς τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κεφαλῇ. διαβήσεται δὲ οὐδὲν ἧττον, καὶ δῶρον ἔσται δοτὸν, καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἁγίους τοὺς ὑπ' αὐτῷ γεγονότας. οἳ τὸν ἀμάραντον τῆς δόξης περικείσονται στέφανον, καὶ κοινωνοὶ τῶν αὐτοῦ παθημάτων γεγενημένοι, συμμεθέξουσι τῆς εὐκλείας. ἄραρε γὰρ, ὅτι συμπεπονθότες αὐτῷ καὶ συμβασιλεύσουσιν.

De Beniamin.

Gen. 49. 27. B*Eniamin lupus rapax: manè comedet adhuc, & ad vesperam distribuet escam.* Rachel priùs quidem peperit diuinum Ioseph, postea verò Beniamin. Attamen filius natu minimus à patre vocatus est Ioseph. Atque hoc ita se habere concedemus. Dicimus tamen Beniamin fuisse iuniorem eo qui minimus natu erat. Atqui filius quidẽ nouissimus Beniamin. Atque haud incommodè hic intelligi potest veluti typus & imago nouissimi populi, qui & per sanctos discipulos vocatus est, posteaquam CHRISTVS ex mortuis resurrexit, itaque ad Patrem cælestem se contulit. Comparatur autem lupo rapaci ideo, vt arbitror, quia inflammatus est miro desiderio discendi, irruendique veluti in prædam quandam in ea, quæ ad bonam habitudinem, spiritualem inquam, cõducunt. Solertes enim sunt & perspicaces ad videndum ac quasi rapiendum ea quæ sibi sunt adiumento, & expediunt ad salutem: atque è diuerso agiles ad declinandum ab ijs quæ sunt damnosa. Neque verò facilè percellentur metu, etsi instar canum circumfundantur qui ipsos à bonis operibus & salutari doctrina arcere conantur: at potiùs eorum impetum forti animo sustinent. Didicerunt enim, & quidẽ valdè viriliter, *Quis separabit nos à dilectione* CHRISTI? *Tribulatio? an angustia? an fames? an persecutio? an nuditas? an periculum? an gladius?* Imò verò nec ipsi falsi pastores eos auerterint ab hoc sibi dilecto tramite, etiamsi in carceres detrudãt, neque in vllo ipsis parcant, sicut scriptum est. Cùm enim ærumnosi ac miseri videantur, ipsi talia supplicia pro vita ducunt, dicentes: *Mihi vita est* CHRISTVS, *& mors lucrum.* Quamobrem etsi eo qui à nobis ostensus est modo Sancti comparentur lupis rapacibus, tamẽ nulla vis videtur fieri Scripturæ. Siquidem & ipse Saluator vocat se leonem, & pardalim aut panthera, dicens:

Nouus populus cur lupo rapaci cõparetur?

Rom. 8. 35.

Philip. 1. 21.

Deus in sacris litteris aliquando comparatur feris.

Περὶ τοῦ Βενιαμίν.

Βενιαμὶν λύκος ἅρπαξ· τὸ πρωϊνὸν ἔδεται ἔτι, καὶ εἰς τὸ ἑσπέρας διαδώσει τροφήν. προτέτοκε μὲν ἡ Ῥαχὴλ τὸν θεσπέσιον Ἰωσὴφ, ἐπ' αὐτῷ δὲ τὸν Βενιαμίν· ἀλλ' υἱὸς μὲν νεώτερος Ἰωσὴφ πρὸς τοῦ πατρὸς ὠνομάζετο. οὕτω τε ἔχειν τὸ χρῆμα δώσομεν. νεώτερον δὲ νεωτέρου φαμὲν γενέσθαι τὸν Βενιαμίν. ἀλλ' υἱὸς μὲν νεώτερος Βενιαμίν. καὶ δὴ νοοῖτ' ἂν εἰκότως οἷά τις εἰκὼν καὶ τύπος τοῦ νεωτέρου λαοῦ· ὃς καὶ διὰ τῶν ἁγίων κέκληται μαθητῶν, μετά γε τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναβιῶναι Χριστὸν, καὶ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς ἀπονοστῆσαι πατέρα καὶ θεόν. ἅρπαγι δὲ λύκῳ παρεικάζεται, διά τοι τὸ οἶμαι θερμὸν εἰς ὀρέξεις τὰς ἐπί γε τὸ μαθητιᾶν, καὶ ἐπιθρώσκειν ἀεὶ καὶ μάλα προθύμως, οἷά τισι θήραις ταῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν τρεφόντων εἰς εὐεξίαν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικήν. δεινοὶ γὰρ ἰδεῖν τὸ πλοῦν εἰς ὄνησιν, καὶ μὴν καὶ ἁρπάσαι τὸ ὠφελοῦν· ὀξεῖς εἰς ἀποδρομὴν τῶν ἀδικεῖν εἰωθότων. εἰσὶ δὲ λίαν εἰς φόβους οὐκ εὔκολοι, οὐδ' ἂν εἰ κυνῶν αὐτοῖς περιχέοιντο δίκην, οἱ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τε καὶ λόγων ἀποσοβεῖν ἡρημένοι, καταναρκῶσι δὲ τὴν προσβολήν. μεμαθήκασι γὰρ καὶ μάλα νεανικῶς, τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ λιμὸς, ἢ διωγμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; ἀλλ' οὐδ' ἂν ὅλως αὐτοὺς οἱ ψευδοποιμένες τῆς αὐτοῖς ἀγαπωμένης ἐξώσειαν τρίβου, βάλλοντες εἰς φρουρὰς, οὐ φειδόμενοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. τληπαθέστατοι γὰρ οἱ τοιοίδε λίαν καὶ ζωὴν ἡγούμενοι τὸ παθεῖν. διακεκράγασι γοῦν· ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστὸς καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. οὐκοῦν κἂν εἰ λύκοις ἅρπαξι παρεικάζοιντο κατά γε τὸν ἀρτίως ἡμῖν παραδεδειγμένους τρόπους, οὐδὲν ὡς ἔοικεν εἰς τὸ μὴ ἔχειν ὀρθῶς ἀδικηθεῖεν ἄν. ἐπείτοι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ λέοντά τε καὶ πάρδαλιν, ἤτοι πάνθηρα ἑαυτὸν ὀνομάζει λέγων·

διότι

διότι ἐγώ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα. καὶ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. ἀγροῦ δὲ θηρία καὶ αὐτοὺς ἀποκαλεῖ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, οὕτω λέγων διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· εὐλογήσει με τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. σειρῆνες καὶ θυγατέρες στρουθῶν. ὅτι δέδωκα ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ ποταμοὺς ἐν γῇ ἀνύδρῳ ποτίσαι τὸ γένος μου τὸ ἐκλεκτόν, λαόν μου ὃν περιεποιησάμην τὰς ἀρετάς μου διηγεῖσθαι. συνίης οὖν ὅπως τὸ γένος τὸ ἐκλεκτὸν ἀγροῦ θηρία καὶ σειρῆνας ὠνόμασε, τουτέστι τὰ τῶν στρουθίων εὐστομώτατα. καὶ θηρία μὲν διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τάχα που τιθασσεύοντος τοῦ σατανᾶ, καὶ ὑπὸ χεῖρα ποιεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ σπουδάζοντος, ἐπιθρώσκειν δὲ μᾶλλον αὐτῷ, μονονουχὶ δὲ καὶ κατασείεσθαι σὺν ἐφ᾽ ἅπερ οὐ θέμις μεταστρέφειν ᾑρημένους· σειρῆνας δὲ οἷα καλλιεποῦσιν ἄγαν τὰ Χριστοῦ κατορθώματα λέγοντες, καὶ τὰς εἰς αὐτὸν ὑμνοῦντες τιμάς. οὐκοῦν λύκος ὁ Βενιαμὶν ὁ νέος καὶ ἐν πίστει λαός, οὗ καὶ τὸ λίαν ἕτοιμον εἰς τὸ δύνασθαι νοεῖν, τὸ πλεῖν εἰς ὄνησιν, καὶ μέν τοι καὶ τὸ ἰσχύσαι, καὶ ἑτέρους ὠφελεῖν, ὑποφαίνει λέγων· τὸ πρωϊνὸν ἔδεται ἔτι, καὶ τὸ ἑσπέρας διαδώσει τροφήν. ὁ μανθάνων ἔοικέ πως ἀεὶ τῷ τρεφομένῳ· εἰσοικίζεται γὰρ εἰς νοῦν τὰ μαθήματα, καθάπερ ἀμέλει κἀκεῖνος εἰς γαστέρα τὸ † ἀδώκιμον. ἀποδεῖ δὲ τοῦ τρέφοντος ὁ διδάσκων οὐδέν. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τροφῇ παρεικάζει τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον. ἔφη γὰρ ὅτι τελείων ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφὴ τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. οὐκοῦν ὁ Βενιαμὶν λύκος ἅρπαξ τὸ πρωϊνὸν ἔδεται ἔτι, καὶ τὸ ἑσπέρας διαδώσει τροφήν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, μαθητιῶν ἔτι καὶ πρὸς τὸ ἀρτίως ἔχειν οὔπω διεληλακώς, ὠφελήσειεν ἂν ἑτέρους. καὶ ὀλίγος κομιδῇ διαδείξει καιρὸς τοὺς ἄρτι πεπιστευκότας καὶ εἰς τὸ διδάσκειν ἐπιτηδείους. περὶ μὲν γὰρ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐλέγετο, δι᾽ ἀμαθίαν οἶμαι τὴν πολλὴν καὶ τὸ εἰς νοῦν ἔσω πάχος· ἰδοὺ λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος. ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς καὶ οὐ βλέπουσιν, ὦτα αὐτοῖς καὶ οὐκ ἀκούουσι. καὶ πάλιν· οἱ αἰρόμενοι ἐκ κοιλίας καὶ παιδευόμενοι ἕως γήρως. ἐπιστέλλει δὲ τοῖς ἐν πίστει καὶ ἐν Χριστῷ λέγων ὁ σοφὸς Ἰωάννης· οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς, ἀλλ᾽ ὡς αὐτοῦ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων. νοῦν γὰρ ἔχουσι Χριστοῦ τοῦ πάντα εἰδότος, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχουσιν εἰς τὸ διδάσκειν καὶ παρακαλεῖν ἀλλήλους. εἰ δὲ δὴ προσηνὲς καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ μακαρίου Παύλου τὴν ἐπὶ τῷ Βενιαμὶν προαγόρευσιν ἐκπεπεράνθαι λέγειν, καὶ τῇδε ἂν ἔχοι καλῶς τε καὶ ἀληθῶς. ὁ γὰρ διώκων τὴν ἐκ-

† ἐδώδιμον.

Ideo ego sum tanquam †panther Ephraim, & veluti leo domus Iuda. Et ego veniam & discedam & rapiā, nec erit qui sit liberaturus. Quin & ipsos credētes in se appellat *bestias agri.* Ita enim dicit per vocem Isaiæ: *Benedicent †mihi bestiæ agri, Sirenes & filiæ struthionum. Quia dedi eis in deserto aquam, & flumina in arido, vt potarem genus meum electum, populum † meum quem acquisiui mihi, vt virtutes meas enarrarent.* Intelligis nunc, quo pacto genus electū nominarit *bestias agri* & *Sirenas*, hoc est, canoras in primis aues. Et bestias quidē, quia non sustinēt se māsuefieri à Satana, neque potestati eius subijci; sed potiùs ei insultant, atque ad ea quæ à Deo prohibita sunt adigere volentes profligant. Sirenas autem appellat, qui suauiter admodum concinunt præclara CHRISTI facta edicētes, eiusque honores celebrantes. Nouus igitur & fidelis populus est Beniamin lupus, qui valdè paratus est, cùm ad intelligendum, tum ad obtinendū id, quod facit ad ædificationē, robur, atque ad iuuandum alios; quod subindicat his verbis: *Mane †comedet adhuc, & ad vesperam distribuet escam.* Qui discit semper similis videtur ei qui enutritur. Nam doctrina defertur in mentem, sicut reuera cibus in ventrem. Neque differt quidquam is qui docet, ab eo qui alit. Hinc & diuinus Paulus confert modum docendi, nutrici: ait enim quòd *perfectiorū sit solidus cibus*, nempe eorum qui confirmatos habent sensus ad discretionē boni & mali. *Beniamin* igitur *est lupus rapax. Mane edet adhuc, & ad vesperā distribuet escā.* quasi dicat: Qui est adhuc cupidus discēdi, etsi nōdū sit eò ætatis progressus, vt sit perfectus, prodesse tamē poterit alijs. Qui enim paulo antè crediderūt, fidelesque facti sunt, exiguo tempore possunt fieri ad docendū idonei. Nā de Israël dictum est propter insignē, arbitror, inscitiam, & mentis hebetudinē. *Ecce populus stultus & vecors. Oculi ipsis, & non vident; aures, & non audiunt.* Et rursus: *Qui educti sunt ex vtero matris, & discunt vsque ad senectutem.* Sapiens autem Ioannes scribit illis qui in fide & CHRISTO sunt, dicens: *Non habetis necesse vt quisquam doceat vos, præsertim cùm ipsius vnctio doceat vos de omnibus.* Habent enim mentem CHRISTI qui omnia nouit, nec inepti sunt ad docēdum & cohortandum inuicem. Ceterùm si cuipiam placuerit ad beatum Paulum referre prophetiam Beniamin, nequaquam errauerit. Qui enim persequebatur Eccle-

Osee 5.14.
† *Vulgata:* quasi leæna Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iuda. Ego, ego capiam, & vadam, & tollam, & non est qui eruat.
Fideles, *bestiæ agri & Sirenes dicti.*
Isai 43.20.
† *Vulgata:* Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones.
† Populum istum formaui mihi, laudem meam narrabit.
Gen. 49.27.
† *Vulgata:* comedet prædam.
Doctrina comparatur cibo.
Doceri, est nutriri.
Perfecti qui sint.
Hebr. 5.14.
Hier. 5.21.
1. *Ioan.* 2.27
Habere mentem CHRISTI *quid sit.*
Beniamin typus beati Pauli, vt ab Ecclesia catholica, festo conuersionis huius.

clesiam,& instar lupi in cultores CHRISTI irruebat, paulo pòst in contrarium omnino est permutatus. Nam fidē quam hucusque impugnauit, nunc strennuè annunciat, Deoque gratias agit, qui ipsum *ad apostolatum vocauit*, tametsi priùs fuerit *blasphemus, persecutor & contumeliosus*. Ita enim ipsemet alibi testatur. Fuit autem ex tribu Beniamin. Imò & beatum Dauidem dico apertè historiæ ipsius meminisse, Psal. 67. vbi ait: *Ibi Beniamin iunior in excessu mentis. Principes Iuda duces ipsorum, principes Zabulon, principes Nephthalim.* Beati enim discipuli cùm fuerint ex sanguine Israël, duces cōstituti sunt ijs qui in CHRISTO per fidem iustificati sunt, cum quibus fuit & hic ex tribu Beniamin. Vnde & scribit: *Siue enim mente excedimus, Deo; siue sobrij sumus, vobis.* Nam prædicauit euangelizans Gentibus iuxtà ac Iudæis CHRISTVM IESVM Dominum nostrum, per quem, & cum quo, sit Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

1. Tim. 1. 13.

Psal. 67. 28.

2. Cor. 5. 13.

κλησίαν, καὶ λύκου δίκην τοῖς ἀγαπῶσι Χριστὸν ἐπιτρέχων ἐν ὀλίγῳ κομιδῆ πρὸς πᾶν τοὐναντίον μετεποιήθη καιρῷ. εὐηγγελίσατο γὰρ τὴν πίστιν ἣν ἐπόρθει ποτὲ, καὶ ἀναφέρει τὰ χαριστήρια τῷ τεθειμένῳ εἰς ἀποστολήν· καί τοι πρότερον ὢν βλάσφημός τε καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής. οὕτω γάρ που φησὶν αὐτός. γέγονε δὲ καὶ ἐκ φυλῆς Βενιαμίν. καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεσπέσιόν φημι Δαβὶδ τῆς κατ' αὐτὸν ἱστορίας διαμεμνῆσθαι σαφῶς, ἐν ἑξηκοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ψαλμῷ λέγοντα· ἐκεῖ Βενιαμὶν νεώτερος » ἐν ἐκστάσει. ἄρχοντες Ἰούδα ἡγεμόνες αὐ- » τῶν, ἄρχοντες Ζαβουλὼν, ἄρχοντες Νεφθα- » λείμ. Ἰουδαῖοι γὰρ ὄντες καὶ ἐξ αἵματος » Ἰσραὴλ οἱ μακάριοι μαθηταὶ, καθηγηταὶ γεγόνασι τῶν ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως δεδικαιωμένων. μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς ὁ ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν ἐπιστέλλων τε καὶ λέγων. εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν. εὐηγγελίζετο γὰρ ἔθνεσί τε καὶ Ἰουδαίοις τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Τοῦ ἐν ἁγίοις
ΠΑΤΡΟ'Σ Η'ΜΩ'Ν
ΚΥΡΙ'ΛΛΟΥ
ΑʼΡΧΙΕΠΙΣΚΟ'ΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙ'ΑΣ
ΓΛΑΦΥΡΩ'Ν
ΕΙ'Σ ἘΞΟΔΟΝ
ΒΙΒΛΙ'ΟΝ ά.

D. CYRILLI
ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRINI
GLAPHYRORVM
IN EXODVM
LIBER PRIMVS:
ANDREA SCHOTTO Societ. IESV interprete.

De natiuitate Moysis CHRISTO *applicata.*

Ἄρτι καὶ μόλις τὸ ἐπὶ τῇ γενέσει βιβλίον διὰ πολλῆς ἀγωνίας ἰσχνομυθίας ὡς ἔνι διαπεράναντες, ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν κατά γε τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν βραχὺ διαπνεύσαντες, τὸν ἀγαθοῖς ἱδρῶσιν ἐντριβῆ μετοιχέσθαι δεῖν ἀναπειθόμενοι κάλαμον. ἁπτόμεθα γὰρ ἐθέλοντός τι τοῦ σοφοῦντος θεοῦ, τῶν ἐν τῇ ἐξόδῳ κεφαλαίων, ἃ παραλελεῖφθαι δοκεῖ, συντεθεικόσιν ἡμῖν τὴν ἠθικὴν παραίνεσιν. ὅτε καὶ μακροὺς ἐδόκει παραχεῖσθαι λόγους, καταδεικνύειν ἐθέλουσι τίς ἂν νοοῖτο πρὸς ἡμῶν ὁ τῆς ἐν πνεύματί τε καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως τρόπος. ἀποδιελόντες γὰρ ἕκαστα τῶν ἐγκειμένων κεφαλαίων τοῖς πέντε Μωσέως βίβλοις, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ θεωρίας τὸν σκοπὸν εὖ μάλα προαθροίσαντες, τὰ μὲν ὅσα ταῖς ἠθικαῖς ὑφηγήσεσιν ἀναγκαῖά πως ἦν, καὶ οἷς μάλιστα χρειωδέστατα, συντεθείκαμεν ἐπὶ καιροῦ, καὶ ὡς ἐν τάξει δὴ λέγω τῇ ἑκάστῳ πρεπωδεστάτῃ. τὰ δὲ δι' ὧν ἦν εἰκὸς τὸ Χριστοῦ μυστήριον ὡς ἐν σκιαῖς ἔτι τῶν κατὰ νόμον, ὡς ἔνι προαναφαίνεσθαι, τῇ μετ' ἐκείνην τετηρήκαμεν συγγραφῇ. ἐφ' ἣν καὶ νῦν ἱδροῦν ἑλομένοις ἀγαπητὲ Παλλάδιε, συναθλήσεις οἶδ' εὖ διὰ προσευχῆς. βάσιμον μὲν ἥκιστά γε τοῖς καθ' ἡμᾶς τὸ χρῆμά ἐστι, γένοιτο δ' ἂν κἂν γοῦν ἐκ μέρους εὔστιβες, Χριστοῦ δὴ πάλιν τῆς ἐς γε τοῦτο διευρύνοντος τρίβον. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς, καὶ αὐτὸς ἡ θύρα, καὶ ἐν αὐτῷ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. ποιησόμεθα δὲ τοῦ βιβλίου συγγραφὴν οὐκ ἀπαραλήπτως καὶ ἐφεξῆς διὰ παντὸς ἐρχόμενοι κεφαλαίου. πλεῖστα γὰρ ὅσα, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀπολέγδην εἰσπεποιήμεθα τῇ ἑτέρᾳ συντάξει προφανῶς εὑρήσομεν· ἃ δ' ἂν ὁρῷτο λοιπὸν τῷ προκειμένῳ σκοπῷ χρήσιμα, ταῦτα κατά γε τὸ ἐγχωροῦν βασανίζοντες ἀκριβῶς τε καὶ διεσμιλευμένως, κατ' εὐθὺ τῆς ἀληθείας ἥξομεν. ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ βιβλίου σκοπὸς

ABSOLVTO tandem libro in GENESIM, quanta potuimus maxima cum diligentia *de virtute in virtutem*, vt est in Psalmis, progressi, ne tantillum quidem respirare calamum, pulcris laboribus assuetum permisimus. Aggredimur itaque Deo volente, & sapientiam suggerente, etiam capita libri EXODI, quæ à nobis videntur prætcrita, moralem exhortationem conscribentibus. Siquidem tum cùm demonstraremus quisnam intelligi debeat modus adorationis in spiritu, & veritate, visum fuit nimiā sermonis prolixitatem vitare. Partiti enim singula quæ in quinque libris Moysis continentur capita, sensúmque spiritualis contemplationis in ijsdem probè contemplati, ea quidem quæ aliquo modo ad moralem expositionem vtilia necessariaq; videbantur, pro tempore conscripsimus, & quidem tali ordine, qui vnicuique capiti maximè conueniebat. Ea verò per quę par erat CHRISTI mysterium veluti in vmbris, quoad fieri potest præmonstrari, huic posteriori operi reseruauimus: in quo nobis nunc elaborare volentibus, amice Palladi, orationes tuæ sat scio magno adiumento sunt futuræ. Impossibile enim hoc fuerit hominibus; expeditum tamen, ex parte saltē CHRISTO nobis ad hoc viam aperiente. Nam ipse est via & ostium, inq; ipso omnes thesauri sapientiæ & cognitionis sunt reconditi. Contexemus autem hunc librum, non continua serie per singula capita procedentes (plurima enim, vt modò dixi, selectim priori operi inserta reperiemus) sed quę pręsenti instituto conuenire videbuntur, pro virili accuratè subtiliterque expendentes, veritatis via contendemus. Cùm verò scopus huius libri nos

Psal. 83.8.

Exstant hi libri XVII. B. Cyrilli de adorat. in spiritu & veritate.

Ioan. 14.6.
Ioan. 10.9.
Colos. 2.3.

ducat ad redemptionem quę est per CHRISTVM, necessarium omnino fuerit, vt priùs humanum genus periclitatũ, atque in summas miserias prolapsum fuisse ostendamus. Ita enim par est, neq; aliter auxilij ratio decenti ordine adhibita fuerit. *Virtus* enim mea, inquit, *in infirmitate perficitur*. Medici etiã periti ac probati, non aliter scientię suę fidem sunt facturi, nisi eis proponatur ęger, in quo artis suæ periculum faciant. Dicamus igitur quòd vexante olim atque vrgente Israëlitas grauissima fame, transmigrarunt ex Chanaan in Ægyptũ in septuaginta quinque animabus, vt scriptum est. Procedente autem tempore in innumerabilem multitudinem eorum genus est propagatum. Ita enim habet Scriptura: Filij autem Israëlis aucti sunt & multiplicati & diffusi: nimisque roborati sunt. terra enim multiplicabat eos. Postquã verò is qui Ægyptiaci regni gubernacula tenebat, tantum Iudæorum incrementũ suspectum habere cœpit, insidias eis struxit. Prefecit enim, inquit, duros operum magistros, qui affligerent ipsos in laboribus. Modus autem afflictionis erat labor fodiendi, confectio laterum diuturna & absque mercede. Item vrbium munitarum exstructio, hoc est quæ turritæ essent, adeoque laxæ & amplæ, vt munitissimæ & inexpugnabiles præ aliis viderẽtur, nempe propter incolarum multitudinẽ. Erant autem Pitho & Ramesse, aliæq; ciuitates. Ceterùm tyranni consilium longè aliter quàm sperarat, illi accidit. Ait enim: Quanto magis humiliabantur depressi, tanto maius periculum ei creabatur, pluresque exoriebantur per idipsum quo ipsos affligere solebat, volente nimirum Deo, eos qui iniquis contumeliis afficiebantur, vindicare. Quod cùm intellexisset tyrannus, vltra hos labores alias etiam insidias tetendit. Mandauit enim Iudæorũ obstetricibus, vt quãdo mulieribus in partu adessent, suspectum ipsi genus, masculum nimirum, suffocarent, femininum autem in viuis retinerent. Quippe quòd nullo in numero ponendum videretur imbecille istud & imbelle, atque ad timorem procliue, legeque naturæ diminutum genus. At verò obstetrices crudeli edicto nequaquam paruerunt, qua de causa & Deo placuerunt. At quid teter iste tyrannus? excandescit ira, & inusitatos crudelitatis modos animo concipit. Ita enim ait textus: *Præcepit autem Pharao omni populo suo dicens: Omnẽ masculum qui natus fuerit Hebræis, in flumen proiicite, & omnem femellam in vita reseruate.* Atque in his quidem historia subsistat. Nunc ad intimiores cogitationes

Virtus in infirmitate perficitur.

Exodi 1.5.

Exod. 1.22.

εἰς λύτρωσιν φέρει τὴν διὰ Χριστοῦ, πάντῃ πάντως ἀνάγκη προκεκινδυνευκὸς οὐ μετρίως τὸ ἀνθρώπινον ἐπιδεῖξαι γένος, καὶ εἰς λῆξιν ἤδη τῆς ἀνωτάτω ταλαιπωρίας ἐνηνεγμένον. πρέπει γὰρ ἂν ὧδέ πῃ καὶ οὐχ ἑτέρως ἐν κόσμῳ τῷ πρέποντι τῆς ἐπικουρίας ὁ λόγος· ἡ γὰρ δύναμίς μου, φησὶν, ἐν ἀσθενείᾳ » τελειοῦται. δεῖν δὲ οἶμαι καὶ τοῖς ἰατρῶν » ἐπιστήμοσι καὶ δοκιμωτάτοις, εἰ δή τοι μέλλοιεν ἐφ' οἷς ἂν εἶεν σοφοὶ θαυμάζεσθαί τοῦ προκεῖσθαι τὸν ἄρρωστον, περὶ ὃν ἂν γένοιτο ἡ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς εὐτεχνίας ἐπίδειξις. οὐκοῦν, ἤδη λέγωμεν, ὅτι λιμοῦ κατωθοῦντός ποτε καὶ ἀφορήτως ἐνσκήπτοντος καὶ ἐγκειμένου τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, κατῴχοντο μὲν ἐκ γῆς Χαναὰν εἰς Αἴγυπτον ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς, καθὰ γέγραπται. διέρποντος δὲ τοῦ καιροῦ λοιπὸν εἰς πλῆθος τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα τὸ γένος αὐτοῖς ἐξετείνετο. γέγραπται γὰρ, οἱ δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ ηὐξήθησαν καὶ ἐπληθύνθησαν καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο, καὶ κατίσχυον σφόδρα· ἐπλήθυνε δὲ ἡ γῆ αὐτοὺς σφόδρα. ἐπειδὴ δὲ τῆς Αἰγυπτίων χώρας ὁ καθηγεῖσθαι λαχὼν τὴν εἰς πλῆθος ἐπίδοσιν τῶν Ἑβραίων οὐκ ἀνύποπτον ἔχων ἐπιβουλεύειν, ἐπέστησεν αὐτοῖς ἐπιστάτας τῶν ἔργων, ἵνα κακώσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ἔργοις. ὁ δὲ δὴ τοῦ κακοῦσθαι τρόπος ἦν, ὁ ἐπὶ σκαπάναις ἱδρὼς, πλινθουργία μακρὰ καὶ ἄμισθος· καὶ μὴν καὶ τὸ ἀναδείμασθαι πόλεις ὀχυρὰς τῷ Φαραὼ, τουτέστι πεπυργωμένας, ἢ οὕτως εὐρείας καὶ μακρὰς, ὡς κομιδῆ ταῖς ἄλλαις εἶναι δοκεῖν διὰ πλῆθος δηλονότι τῶν ἐνῳκηκότων. Πειθὼ δὲ ἦσαν καὶ Ῥαμεσσῆ, καὶ ὧν αἱ πόλεις. περιειστήκει δὲ τῷ τυράννῳ πρὸς τὸ παρ' ἐλπίδας ἡ σκέψις. ἐν γάρ τοι τῷ ταπεινοῦσθαί φησιν αὐτοὺς κολαζομένους ἐν ὑπεροχαῖς τὸ δεῖγμα ἐν μείζοσιν ἦν, καὶ πλείους ἐγένοντο, διὰ τοῦ κακοῦν εἰωθότος ὠφελοῦν ἐθέλοντος τοῦ θεοῦ αὐτοὺς ἀνοσίως ἐξυβριζομένους. ὃ δὴ καὶ συνιεὶς ὁ τύραννος, προστίθει τοῖς πόνοις ἑτέραν ἐπιβουλήν. ταῖς γὰρ Ἰουδαίων ἐκέλευε μαίαις εἰ μαιοῦντο γυναῖκας, τὰς ἐπ' ὠδῖσιν ἤδη καὶ τόκοις, τὸ ἐν ὑποψίαις αὐτῶν καταπνίγειν γένος, τουτέστι τὸ ἄρσεν. ζωογονεῖν δὲ τὸ θῆλυ. λόγου γὰρ ἐδόκει μηδενὸς ἀξιοῦν τὸ ἄναλκι καὶ ἀφιλοπόλεμον, καὶ εἰς δειλίας εὔκολον, καὶ νόμῳ φύσεως τεθρυμμένον. ἀλλ' οὐκ ἔδρων αἱ μαῖαι τὸ δυσσεβὲς, ἤρεσκόν τε διὰ ταῦτα θεῷ. τί οὖν ὁ ἀλιτήριος; ἀπαμφιέννυσι τὴν ὀργὴν, καὶ αὐτὸν τῆς ἀνοσιότητος τρόπους ἀναισχυντεῖν ἀναπείθει. συνέταξε γὰρ Φαραὼ παντὶ τῷ λαῷ αὐτοῦ λέγων, πᾶν ἄρσεν ὃ ἂν τεχθῇ τοῖς Ἑβραίοις, εἰς τὸν ποταμὸν ῥίψατε, καὶ πᾶν θῆλυ ζωογονεῖτε αὐτό. ἀλλ' ἱστάσθω μὲν ἐν τούτῳ τῆς ἱστορίας ὁ λόγος. φράζωμεν δὲ ἤδη τὰς ἐσωτάτω θεω-

θεωρήμασιν ἐνιέντες τὸν νοῦν. ὅτι τῆς ἀνθρώπου διανοίας ἐγκειμένης ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ, ἐνδείᾳ τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν, ἅπαν ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὸ ἐπὶ γῆς ἐφθείρετο γένος, καὶ λιμὸς οἷα τις τῶν οὐρανίων ἡμᾶς κατεβόσκετο μαθημάτων, καθάπερ ἀμέλει καταθρήσαιμεν ἂν καὶ τὸν ὡς ἐν τύπῳ παραβολῆς γραφόμενον ἄσωτον, ὃς τὴν πατρῴαν οὐσίαν ἐν ἀλλοδαπῇ κατεδήδοκεν, ἐπεθύμει τε χορτασθῆναι τῶν κερατίων οἱ χοῖροι, ταύτῃ τοι προσεδεδραμήκαμεν τοῖς γεωδεστέροις ἀφέντες τὸ ἄμεινον, καὶ τὸ δεῖν ἐφίεσθαι τῶν λυσιτελεστέρων, δι' ὧν ἦν εἰκὸς εὐμενείας τῆς ἄνωθεν οὐχ ἁμαρτεῖν, καὶ οἰκειότητα τὴν ὡς πρὸς θεὸν πλουτοῦντας ὁρᾶσθαι. διωλισθηκότες δὴ οὖν παντὸς τοῦ ἀνέχειν ἰσχύοντος εἴς γε τὸ εὖ εἶναι καὶ μετὰ θεοῦ, ταμίαν μὲν οὐκέτι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐποιούμεθα τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα δεσπότην, γῆς δὲ ὥσπερ ἁγίας τῆς φιλοθέου ζωῆς ἐκκεχωρηκότες, καὶ εἰς τὴν αἰσχίω τε καὶ ἀκαλλεστέραν, καὶ ὑπὸ τῷ διαβόλῳ κειμένην μονονουχὶ κατερρυηκότες, ἐν ἴσῳ γεγόναμεν τοῖς ἐκ Χαναὰν κατοιχομένοις εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὑπὸ χεῖρα γεγενημένοις τὴν Φαραώ τε καὶ Αἰγυπτίων, οἳ ταῖς τῶν δαιμονίων λατρείαις ἐκτόπως ἐγκείμενοι, καὶ πᾶν εἶδος φαυλότητος οὐκ ἀνεπιτήδευτον ἔχοντες, παραδείξειαν ἂν ὡς ἐν εἰκόνι λοιπὸν ἐν ἑαυτοῖς αὐτόν τε τὸν Σατανᾶν, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν, οὓς καὶ θεοὺς ἐνόμιζον, ἐκκεκρουσμένους μὲν τῆς ἀρίστης φρονήσεως, ἀχλύϊ τε καὶ σκότον τὸν ἐξ ἀμαθίας ἠρρωστηκότες. ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ δεινῷ καὶ ἀλιτηρίῳ δεσπότῃ γεγόναμεν, φημὶ δὴ τῷ Σατανᾷ, πηλῷ καὶ πλινθείᾳ κατετρυχώμεθα. φημὶ δὴ τοῖς περὶ γῆν τε καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ βδελυρωτάτοις σπουδάσμασιν οὐκ ἀνιδρωτὶ πληρουμένοις. οὐ γὰρ ἀπήλλακται πόνων, κἂν εἰ τὸ εἰκαῖον ἔχοι τυχὸν ὁ τοῦδε τοῦ βίου περισπασμός. ἐπιστάτας δὲ ὥσπερ τῶν ἔργων τῶν ὅτι μάλιστα φιλτάτων αὐτῷ κατεχειροτόνησε τῶν ἀδικουμένων ὁ Σατανᾶς τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἤτοι τὰς ὑπ' αὐτῷ δυνάμεις, οἳ ταῖς πολυτρόποις τῶν παθῶν πλεονεξίαις τὸν ἑκάστου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καταφορτίζουσι νοῦν, δεδιότες οἶμαι μὴ ἄρα που σχολαῖον τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν ἀνέντες πρὸς θεὸν, τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας ἐκλύσειαν τὸν αὐχένα. φιλελεύθερα γὰρ λίαν ἡ ἀνθρώπου φύσις. ὅτι δὲ δόξα καὶ πλοῦτος τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι καὶ αὐτῷ τῷ Σατανᾷ λελόγισταί τε καὶ ἔστιν ὁ εἰκαῖος ἡμῶν περισπασμὸς, καὶ οἱ περὶ σάρκα πόνοι, καὶ σπουδὴ βλεπόντων πρὸς τὰ γεωδέστερα, παραδείξειεν ἂν αἰνιγματωδῶς τὸ πόλεις ἐγείρειν τῷ Φαραὼ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, πηλῷ καὶ πλινθείᾳ τρυχομένους. κατεστυγημένον τε ἔτι ποιεῖται τὸ ἄρσεν, ἤτοι τὸ νεανικὸν εἰς ἀνδρείαν, δῆλον δὲ ἐκ τῶν ἐπ' ἀρεταῖς. μονονουχὶ δὲ καὶ ἀποπνίγει τὸ μάχιμον ταῖς τῶν ἡδονῶν ἐγκαθιεὶς τέλμασιν· προσίεται δὲ τὸ

mentem erigentes dicemus; quòd cùm mens hominis ab adolescentia sua prona sit ad malum, ob indigentiam supernorum bonorum, totum, vt vno verbo dicam, mortalium genus corruptio fuit, ac veluti fames quædam cælestis doctrinæ nos depasta est, quemadmodum expresse videre possumus, veluti in typo parabolæ depictum prodigum, quia paternis facultatibus in externa regione dilapidatis, siliquis quibus porci pascebantur, saturari cupiebat. Ideoque ad terrena cõfugimus relicto eo quod erat melius, cùm potiùs debuissemus vtiliora expetiisse per quæ certè nunquam superno fauore excidissemus, imò verò Dei amicitiam vbertim consecuti fuissemus. Lapsi igitur ab ijs, quę nos in bono continerẽt, Deoque sociarent, qui suapte natura ac verè Dominus est, non ampliùs auctorem nostrorum bonorum agnouimus. Sed cùm discesserimus ex pia vita, tanquam ex terra sancta; & in fœdiorem tetrioremque quę diabolo paret quasi detrusi fuerimus, tunc illis similes facti sumus, qui ex Chanaan in Ægyptum commigrarunt, & Pharaonis Ægyptiorumque potestati subiecti, & cultibus diabolicis mirum in modum dediti, nullumque flagitij genus prętermittentes, tanquã in imagine præ se ferunt ipsum satanam eiusque ministros, quos & Deos existimarunt, ab optima quidem cogitatione depulsi, caligine verò ac tenebris ignorantiæ præpediti. Postquam autem duro atque exitiali domino, satanæ inquam, subiecti fuimus, tum luto ac lateribus sumus vexati, hoc est, terrenis atq; abominabilibus operibus, quæ non absque sudore peraguntur. Neque enim liberæ sunt à laboribus, etiamsi vanæ sint, huius mundi occupationes. Porro satanas proposuit afflictis præfectos operũ, quæ ipsi imprimis grata sunt, impuros dęmones siue potestates ipsi subditas, qui multiplici afflictionum vi, vniuscuiusq; mortalium mentem onerarent, veriti, vt arbitror, nequãdo ocioso mentis oculo in Deum erecto seruitutis iugum ceruicibus suis excuterent. Studiosa enim vehementer est libertatis humana mens. Quòd verò satanas, atque impuri spiritus pro gloria ac diuitiis habeãt vanas nostras occupationes, & labores circa carnem, & terrenarum rerum curam; figuratè significat id quòd Israëlitæ luto ac lateribus coquendis vexati, ciuitates exstruunt Pharaoni: quòd verò odiosi ipsi sint masculi, hoc est, qui ad fortitudinem contendunt, virtutum nimirũ. Tantum-non autem suffocat omne id quod bellicosum est, voluptatum cœno immergens; admittit verò id

Luc.15.16.

Israëlitæ ex Chanaan in Aegyptum migrantes quid significent.

quod minimè robustum est, & tanquam inutile absque pugna suo iugo subijciat, non obscurè demonstrat quod dicit masculum in aquam abiici debere, fœmellas autem viuas seruandas. Nam ista quæ in oculos occurrunt, ac quasi in conspectu sunt, typi sunt eorum, quæ sunt obscuriora, magisque remota. Cùm itaque nos iam inde à primis parentibus laboraremus peccato, & bonorum indigentia grauati essemus, atque immiti ferè omnis nequitiæ principi subiugati, prauitatisque præsidibus subiecti, immundis inquam spiritibus, atque ita ad extremam calamitatem res nostræ peruenissent, nihilque ad summam miseriam atq; ærumnas adijci posset; Deus misertus est nostri, eripuitque nos ac saluauit. Quo autem modo, per ea quæ deinceps adijcientur, intelligemus. Ea enim quę de Moyse scripta sunt, in typum ac pręfigurationem salutis quæ nobis per CHRISTVM collata est, adferemus. *Fuit autem quidam*, inquit, *de tribu Leui, & accepit vxorem de filiabus Leui, & habuit eam, & in ventre concepit, & peperit masculum. Videntes autem illum elegantem, absconderunt illum mensibus tribus. Quia autem non potuerunt illum amplius abscondere, accepit illi mater eius fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine & pice, & imposuit puerum in ea, & posuit eam in palude iuxta flumen. Et speculabatur soror eius de longè vt disceret, quid accideret illi. Descendit autem filia Pharaonis vt lauaretur ad flumen: & ancillæ eius gradiebantur super flumen. & videns arculam in palude, mittens ancillam, accepit illam. Aperiens autem cernit paruulum vagientem in arcula, & miserta est illius filia Pharaonis, & dixit: De infantibus Hebræorum hic. & dixit soror pueri filiæ Pharaonis: Vis vocem tibi mulierem quæ nutriat ex Hebræis, & lactabit tibi infantulum. Ait autem illi filia Pharaonis: Vade. Pergens autem puella vocauit matrem pueri. Dixit autem ad illam filia Pharaonis: Serua mihi puerũ istum, & lacta mihi illum: ego autem tibi dabo mercedem. Accepit autem mulier infantem, & lactauit illum. Adulto autem puero, attulit illum ad filiam Pharaonis, & factus est illi in filium, vocauit autẽ nomen eius, Moysem*, dicens, *quoniã ex aqua illum tuli.* Postquam enim Deus misericordia affectus est erga mundũ, qui tetro & crudeli tyranno seruiebat, proprio filio suo non pepercit, sicut scriptum est: sed eum pro omnibus nobis tradidit. In forma enim existens & æqualitate ad ipsum ex ipso, & in ipso secundùm naturã Filius, demittens seipsum ad exinanitionem factus est sicut nos, atque vt sapiens Euangelista Ioannes inquit, *in propria venit* (missus enim est, vt

Exodi 2.

Moyses id est ex aqua accepitus.

Ioan. 1. 11.

μὴ σθενὲς, καὶ ὡς ἄχρηστον ἀμαχεὶ τοῖς ἰδίοις ὑποφέρει ζυγοῖς, ἐνδείξειεν οὐκ ἀσυμφανῶς τὸ ῥίπτεσθαι μὲν δεῖν τὸ ἄρσεν ἐν ὕδασι λέγειν, ζωογονεῖσθαι δὲ τὸ θῆλυ. τύπος γὰρ ἂν γένοιντο τῶν ἀφανεστέρων τὰ ὡς ἐν ὄψει τι καὶ ἐναργῆ. οὐκοῦν ἀνωθέν τι καὶ ἐκ πατέρων ἠῤῥωστηκότας τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐνδείᾳ πεπιεσμένοι, πέχα πως καὶ ἀβουλήτως οἱ τάλανες τῷ τῆς κακίας ἐξάρχοντι Σατανᾷ κατεζεύγμεθα, καὶ τοῖς τῆς φαυλότητος ἐπιστάταις ὑπενηνέγμεθα, φημὶ δὴ τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, καὶ ἦν ἐν ὀλέθρῳ τοῦ παντὸς ἤδη κακοῦ τὰ καθ' ἡμᾶς, ἐκλελοιπότος οὐδενὸς τῶν εἰς ἀθλιότητα καὶ ταλαιπωρίαν. πλὴν ἐλεεῖ θεὸς, ἐξείλετό τε καὶ σέσωκε. καὶ τίνα δὴ τρόπον, διὰ τῶν ἐφεξῆς καὶ παρεζευγμένων εἰσόμεθα. παροισόμεθα γὰρ εἰς εἰκόνα καὶ ὑποτύπωσιν τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας τὰ ἐπὶ τῷ θεσπεσίῳ Μωσεῖ γεγραμμένα· ἦν δέ τις ἐκ τῆς φυλῆς „ Λευΐ, ὃς ἔλαβεν ἐκ τῶν θυγατέρων Λευΐ, „ καὶ ἔσχεν αὐτὴν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν, καὶ ἔτικεν ἄρσεν. ἰδόντες δὲ αὐτὸ ἀστεῖον, ἐσκέπασαν αὐτὸ μῆνας τρεῖς. ἐπειδὴ δὲ οὐκ „ ἠδύναντο ἔτι κρύπτειν αὐτὸ, ἔλαβεν ἡ μήτηρ „ αὐτοῦ θίβην, καὶ κατέχρισεν αὐτὴν ἀσφαλτοπίσσῃ, καὶ ἐνέβαλε τὸ παιδίον εἰς αὐτὴν, „ καὶ ἔθηκεν αὐτὴν εἰς τὸ ἕλος παρὰ τὸν ποταμόν. καὶ κατεσκόπευεν ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ μακρόθεν, μαθεῖν τί τὸ ἀποβησόμενον αὐτῷ. κατέβη δὲ ἡ θυγάτηρ Φαραὼ λούσασθαι ἐπὶ τὸν ποταμὸν, καὶ αἱ ἅβραι αὐτῆς παρεπορεύοντο παρὰ τὸν ποταμὸν, καὶ ἰδοῦσα θίβην ἐν τῷ ἕλει, ἀποστείλασα τὴν ἅβραν, ἀνείλετο αὐτήν. ἀνοίξασα δὲ ὁρᾷ „ παιδίον κλαῖον ἐν τῇ θίβῃ, καὶ ἐφείσατο αὐτοῦ „ ἡ θυγάτηρ Φαραὼ, καὶ ἔφη, ἀπὸ τῶν παιδίων τῶν „ Ἑβραίων τοῦτο. καὶ εἶπεν ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ τῇ θυγατρὶ Φαραὼ· θέλεις καλέσω σοι γυναῖκα τροφεύουσαν ἐκ τῶν Ἑβραίων, καὶ θηλάσει σοι τὸ παιδίον; ἡ δὲ εἶπε, πορεύου. ἀπελθοῦσα δὲ ἡ νεᾶνις » ἐκάλεσε τὴν μητέρα τοῦ παιδίου. εἶπε δὲ αὐτῇ ἡ θυγάτηρ Φαραώ· διατήρησόν μοι τὸ παιδίον τοῦτο, καὶ θήλασόν μοι αὐτὸ, ἐγὼ δὲ δώσω σοι τὸν » μισθόν. ἔλαβε δὲ ἡ γυνὴ τὸ παιδίον καὶ ἐθήλασεν αὐτόν. ἀνδρωθέντος δὲ ἤδη τοῦ παιδίου, » εἰσήγαγεν αὐτὸ πρὸς τὴν θυγατέρα Φαραώ, καὶ » ἐγενήθη αὐτῇ εἰς υἱόν. ἐπωνόμασε δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Μωσῆς, λέγουσα ἐκ τοῦ ὕδατος ἀνειλόμην αὐτόν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ » ἠλέει λοιπὸν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀνοσίῳ τυράννῳ καὶ ὠμοτάτῳ λῃστῇ θητεύουσαν, τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν. ἐν μορφῇ γὰρ ὑπάρχων καὶ ἰσότητι τῇ πρὸς αὐτὸν, ὁ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν υἱὸς, καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, γέγονε καθ' ἡμᾶς, ὡς φησὶν ὁ σοφὸς εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν. ἀπεστάλη γὰρ, ὡς

αὐτὸς

αὐτός του φησὶν, εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ. ἀλλ' οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. τοιγάρτοι καὶ λίαν ἐπιτιμᾷ αὐτοῖς διὰ φωνῆς Ἡσαΐου λέγων· ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν. υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκε. παρεγκεκρουκότων δὴ οὖν τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς δεσπότην οὐκ ἐπεγνωκότων, εἰσκέκληνται διὰ πίστεως οἱ τῶν εἰδώλων προσκυνηταί· καὶ ἡ τῶν ἀθέων ἀνοσία τε καὶ βδελυρωτάτη πληθὺς ἐπέγνω τὸν λυτρωτήν. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς προφητῶν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ προαναφωνούμενον, καθέστακα ἐφ' ὑμᾶς σκοπούς· ἀκούσατε τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, καὶ εἶπαν, οὐκ ἀκουσόμεθα· διὰ τοῦτο ἤκουσε τὰ ἔθνη, καὶ οἱ ποιμαίνοντες τὰ ποίμνια αὐτῶν. ἄκουε γῆ· ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον κακὰ, τὸν καρπὸν ἀποστροφῆς αὐτῶν, ὅτι τῷ λόγῳ μου οὐ προσέσχον, καὶ τὸν νόμον μου ἀπώσαντο. ἄθρει δὴ οὖν ἄθρει περιφανῶς τὸ μυστήριον, καὶ ὡς ἔν γε τοῖς κατὰ Μωσέα καθάπερ ἔφην ἀρτίως. γέγονε μὲν ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς ἐκ φυλῆς τε καὶ αἵματος τοῦ Λευί. κεχρημάτικε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἐμμανουὴλ, ὅσιός τε καὶ ἄκακος, καὶ ἀρχιερεὺς ὅλος ὢν ἱερός. εἰ καὶ ἐκ τῆς Ἰούδα νοεῖται φυλῆς, ἵνα καὶ ὑμνητὸς καὶ βασιλεὺς εἶναι πιστεύηται. καὶ ὅτι μὴ κατὰ σάρκα τὸ ἱερὸν αὐτῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, ἀλλ' ὡς θεῷ τε καὶ βασιλεῖ τῶν ὅλων ἐν ἁγιασμῷ τε καὶ δόξῃ. οὐκοῦν ὁ τύπος ἐν σαρκικοῖς, ἵν' ὑπὲρ σάρκα τὸ ἀληθὲς, τουτέστι Χριστὸς, ὃς ἀρτιγενὴς νοεῖται παιδίον διά τοι τὴν τῆς θεότητος ἀκακίαν, ἤγουν ὅτι γέγονε νέα κτίσις. ἀποδυσάμενοι γὰρ τὴν ἐν φθορᾷ παλαίωσιν, εἰς καινότητα ζωῆς μετακεχωρήκαμεν ἐν αὐτῷ. νέα δὲ ὥσπερ κτίσις τὸ βρέφος. ὅτι δὲ ἀκακίας σύμβολον τὸ ἀρτιγενές ἐστι παιδίον, ἀπαλαίπωρον ἰδεῖν καὶ ἐξ αὐτῶν, εἴπερ ἕλοιτό τις, τῶν τοῦ σωτῆρος παραδεῖξαι λόγων. γύναια μὲν γὰρ προσεπεφοίτα ποτὲ καὶ δὴ καὶ βρέφη προσῆγον, ἵνα ἐπιθῇ αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καθὰ γέγραπται. ὄχλον δὲ νομίσαντες εἶναι, ἀπεῖργον οἱ μαθηταί. ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς, ἄφετε τὰ παιδία, φησὶ καὶ μὴ κωλύσητε αὐτὰ ἔρχεσθαι πρός με. τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ἐπειδὴ δέ ποτε καὶ διαλογισμὸς εἰσῆλθεν ἐν αὐτοῖς, τίς ἄρα μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἔφη γὰρ οὕτως ἡμῖν ὁ σοφὸς εὐαγγελιστής, ἐπιλαβόμενος, φησὶ, παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ καὶ εἶπεν, ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία ταῦτα, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. καὶ τί τὸ στραφῆναι, καὶ τοῖς παιδίοις ἡμᾶς ἐξομοιοῦσθαι φιλεῖν, διεσάφει γράφων ὁ μακάριος Παῦλος· ἀδελφοὶ μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς

ipsemet alibi inquit, *ad oues perditas domus Israël*; sed *sui ipsum non receperunt*. Vnde & grauiter eos accusauit per vocem Isaiæ dicens: *Audi cælum, & attende terra, quia Dominus locutus est. Filios procreaui & exaltaui; ipsi autem me reiecerũt. cognouit bos possessorẽ suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem me non cognouit, nec populus meus me intellexit*. Cùm igitur Israëlitæ verum ac naturalem dominum non cognouerint, tunc vocati sunt per fidem idolorum cultores, & atheorum impura atque execrabilis multitudo, suum redemptorem cognouit. Atque hoc ipsum erat, quod per verbum prophetarum præsignificatum est Israëlitis: *Constitui super vos speculatores. Audite vocem tubæ: & dixerunt, Non audiemus. Ideo audiuerunt Gentes & qui pascunt greges ipsarum. Audi terra: Ecce ego adduco in populum hunc mala fructum † auersionis suæ. Quia verbo meo non attenderunt, legémque meam repulerunt*. Vide igitur, vide manifestum CHRISTI mysterium, etiam in iis quæ Moysen contingunt, quemadmodum iam dixi. Nam Moyses natus est ex tribu & sanguine Leui. Vocatus autem est etiam Emmanuel sanctus & innocens pontifex, vt qui totus sit sanctus: etiamsi intelligatur ex tribu Iuda, vt celebris & rex esse credatur. Item vt palàm fiat sacerdotium ei non secundùm carnem competere, quemadmodum ferè Iudæorum præfectis, sed tanquam Deo & regi vniuersorum in sanctificatione & gloria. Quocirca typus est in carnalibus, vt supra carnem, hoc est, CHRISTVS veluti recens natus infans intelligatur, propter diuinitatis innocentiam, siue quia factus est noua creatura. Nos enim exuti vetustate quæ veluti in corruptione erat, in nouitatem vitæ traducti sumus in ipso. Noua autem quodammodo creatura est infans. Ceterùm quòd infans nuper natus sit symbolum innocentiæ, facilè est videre vel ex ipsis Saluatoris verbis. Mulieres enim aliquando ipsum accesserunt, infantes secũ ducentes, vt ipsis manus imponeret. Discipuli verò id indignè ferentes, eas arcebant. Quibus ille: *Sinite*, inquit, *paruulos, nec prohibete eos ad me venire. Talium enim est regnum cælorum*. Item alibi disputatione orta inter ipsos, quisnam maior esset in regno cælorum (ita enim dixit sapiens Euangelista) acceptum paruulum statuit in medio & dixit: *Amen, amen dico vobis, nisi conuersi fueritis & effecti sicut hi paruuli, non ingrediemini in regnum cælorum*. Quid autem sit conuerti, & quomodo soleamus pueris conformari, aperuit B. Paulus his verbis: *Fratres, ne sitis pueri sensibus, sed in malitia sitis infantes. Sensibus*

Matt.15.24

Isaia 1.2.

Ierem.6.17

† Vulg. cogitationũ eius.

Moysis natiuitas typus CHRISTI.

CHRISTVS quo pacto dicatur infans.

Luc.18.15.

Matt.18.3.

1.Cor.14.20.

sibus autē estote perfecti. Constat igitur CHRISTVM propter deitatis innocentiā tanquam in paruulo significari. Porrò in sacris consistito litteris Moysis pater silentio præteritus est. Licuerat enim dicere: Hic vir duxit vxorem ex filiabus Leui. sed quid tum? dixerit quispiam. vt obliquè significaret CHRISTVM secundùm carnem non habuisse patrem, quamquam Ioseph ipsius pater sit habitus. *Erat autem,* inquit, *puer elegans.* Etenim *speciosus præ filijs hominum* & vocatus est, & est CHRISTVS. Hinc ita illum alibi compellat B. Dauid: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potens facie & pulcritudine.* Nemo verò dubitauerit, quin pulcritudo intelligatur de ea quæ est in gloria & natura deitatis omnia superantis, quandoquidem carnis gloriationes nemo adscripserit CHRISTO, neque in gloriam ipsius censuerit. Absit hoc. Totum enim mysterium incarnationis ipsius est exinanitio & humiliatio, sicut scripsit de eo Propheta Isaias: *Et vidimus ipsum, & non habebat speciem, neque pulcritudinem:* sed species eius erat infra omnes filios hominum. Nequaquam verò dicimus quòd propheticus sermo nobis deitatis gloriationes exponat, sed potiùs persuadet nobis, vt intelligamus ea quæ carnis sunt, collata cum gloria deitatis, prorsus nullius esse momenti, aut precij. Filius enim in specie apparuit admodum deformi. Deus enim cùm sit suapte natura, factus est homo. Infinitis autem & incomparabilibus differentijs minor est homo quàm Deus. Ceterùm vide, quomodo cùm masculis omnibus insidias moliri iussisset Pharao, mulier quidem quæ pepererat, occultat quidem infantem; demittens verò deinceps & includens fiscella scirpea reponit illum in arculā & abijcit in lacum: mox tamen ipsum recipit, in ipsis aquis inuentum persecutoris ipsius filia, quæ aperit quidem fiscellam, vagientemque infantem conspicata, quòd Hebræus esset manifestè intelligit, reddiditque ei quæ pepererat nutriendum, mercedem insuper nutricationis pollicens. Quem igitur sensum hisce rebus applicabimus? aut quod mysterium considerare necessarium est? nam ante aduentum CHRISTI nullus masculus erat extra insidias. Masculum autē intelligimus eum qui spiritali robore præditus est, cuius fructus erit placere Deo. In periculo igitur versatur masculus, satana eum mundanis voluptatibus tamquā luto ac cœno immergente, ac suffocante generaliter eos qui forti animo contemnebant mollitiem, & quod effeminatū est, in moribus & vita nimirum.

Moysis pater cur in sacris litteris taceatur

Pulcritudo in CHRISTO quanam intelligenda.

Psal. 44. 4.

Isaia 53. 2.

Mysterium incarnationis totum est exinanitio & humiliatio.

δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε. ἄρρενα οὖν ὅτι διὰ τὴν τῆς θεότητος ἀκακίαν ὡς ἐν νηπίῳ Χριστὸς σημαίνεται. σεσίγηται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν οἰκονομικῶς ὁ Μωσέως πατήρ. καὶ γὰρ ἐνὸν εἰπεῖν, ὁ δεῖνα τυχὸν ἔλαβεν ἐκ τῶν θυγατέρων Λευΐ. τὸ δὲ ἦν τίς φησιν ὅτι καὶ ἀπάτωρ τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸς πλαγίως ὑποδηλῶν, πλὴν ἐν ὑποψίᾳ γέγονε πατήρ, ἐνομίζετο γὰρ υἱὸς εἶναι Ἰωσήφ. ἀλλ' ἦν ἀστεῖον φησὶ τὸ παιδίον. καὶ γὰρ ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ὠνόμασταί τε καὶ ἔστι Χριστός. ἐπιφωνεῖ γοῦν αὐτῷ καὶ ἑτέρωθί που πάλιν ὁ θεσπέσιος Δαβίδ, περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατὲ τῇ ὡραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου. νοητέον δὲ ὅτι τὸ κάλλος τὸ ὡς ἐν δόξῃ τε φημὶ καὶ φύσει τῆς ὑπὲρ πάντα θεότητος οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. οὐ γὰρ δή που τὰ σαρκὸς αὐχήματα προσθείη τις αὐτῷ Χριστῷ, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ καταλογιεῖται, πολλοῦ γε δεῖ. κένωσις γὰρ αὐτῷ καὶ ταπείνωσις τὸ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὅλον ἐστὶ τὸ μυστήριον. γράφει δέ που καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας περὶ αὐτοῦ, καὶ εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. καὶ οὐ δή που φαμὲν, ὅτι τῶν τῆς θεότητος αὐχημάτων ὁ τοῦ προφήτου καταγορεύει λόγος. ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀναπείθει νοεῖν, ὅτι τῇ τῆς θεότητος δόξῃ συγκρινόμενα τὰ σαρκὸς, οὐδενὸς ἄξια φανεῖται λόγου. ἐν εἴδει γὰρ πέφηνεν ὁ υἱὸς τῷ λίαν ἀκαλλεστάτῳ. θεὸς γὰρ ὢν κατὰ φύσιν γέγονε καθ' ἡμᾶς. ἀμέτρητον δὲ τὸ μεσολαβοῦν, καὶ ἀσυγκρίτοις διαφοραῖς μειονεκτεῖται θεοῦ τὸ ἀνθρώπινον. ἄθρει δὲ ὅπως πᾶν ἄρσεν ἐπιβουλεύεσθαι προστεταχότος τοῦ Φαραὼ, κρύπτει μὲν τὸ βρέφος ἡ τεκοῦσα γυνὴ, καθιεῖσα δὲ μετὰ τοῦτο καὶ ἐγκατακλείσασα τῇ θίβῃ, ἤτοι τῇ κλειστῇ, ῥίπτει μὲν αὐτὸ ἐν τοῖς ἕλεσιν, ἀναλαμβάνει δὲ παραχρῆμα παρ' αὐτοῖς εὑροῦσα τοῖς ὕδασιν ἡ τοῦ διώκοντος παῖς, καὶ ἀνοίγει μὲν τὴν θίβην, εἶτα κλαῖον εὑροῦσα τὸ βρέφος, ὅτι τε Ἑβραῖον εἴη συνίησιν ἀκριβῶς, καὶ ἀναδίδωσι τρέφειν τῇ τεκούσῃ, πάλιν μισθὸν τῶν τροφῶν ὑποσχομένη. τίνα δὴ οὖν ἐφαρμόσει μὲν ἄν τις τοῖσδε λόγοις, ἢ τί τὸ μυστήριον, περιαθρεῖν ἀναγκαῖον. πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας οὐκ ἦν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ ἄρσεν ἀνεπιβούλευτον. ἄρσεν δὲ νοοῦμεν τὸ ὡς ἐν ἀνδρείᾳ τῇ πνευματικῇ, καὶ ἧς ἂν εἶεν καρποὶ τὰ ἀνδάνοντα τῷ θεῷ. οὐκοῦν ἐν κινδύνῳ τὸ ἄρσεν, μονονουχὶ ταῖς κοσμικαῖς ἡδοναῖς οἷά τε βορβόροις ἢ τέλμασιν ἐγκαθιέντος τοῦ σατανᾶ, καὶ ἐναποπνίγοντος τοὺς παραιτουμένους τὸ ἄναλκι καὶ θηλυπρεπὲς, τὸ ὡς ἐν ἤθει φημὶ καὶ τρόποις.

τι-

τοιγάρτοι καὶ ἔφασκον οἱ πνευματοφόροι καταπεπληγότες οἱονεί πως τὴν ἁπάντων ἐκτροπὴν ἐπὶ τὸ μὴ ἔχον ὀρθῶς, πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. ἦν γὰρ ἤδη πως καὶ ἀνεπιτήδευτον παντελῶς ἅπασιν ἀνθρώποις τὸ ἀγαθὸν, οὐκ ἀφιέντος ἀνδρίζεσθαι τοῦ τῆς ἁμαρτίας εὑρετοῦ. ἐπειδὴ δὲ γέγονε μεθ' ἡμῶν, καὶ τοῖς ἐπιβουλευομένοις ἐναρίθμιος ἦν ὁ Ἐμμανουὴλ, τὸ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἄρρεν βρέφος, τουτέστι τὸ θρύπτεσθαι μὴ εἰδὸς, οὐ γὰρ μεμαλάκισται πρὸς ἁμαρτίαν, διέλαθε μὲν ἐν ἀρχαῖς τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου. κέκρυπται γὰρ τὸ παιδίον, τουτέστι Μωσῆς· ἐπειδὴ δὲ προῆλθεν εἰς ἡλικίαν, τοῖς τοῦ διαβόλου στρατηγήμασι καταπεπηγμένη πρὸς μιαιφονίαν ἡ τεκοῦσα συναγωγὴ, πέφηνε γὰρ ἐξ Ἰουδαίων ὁ κατὰ σάρκα Χριστὸς, κατέκλεισεν ἐν μνημείῳ. τύπος δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦδε σαφὴς διὰ χειρὸς ὥσπερ τῆς ἰδίας μητρὸς ἐν τῇ καλυμμένῃ θίβῃ καθιέμενος ὁ Μωυσῆς, καὶ πρός γε τούτοις ἐκτιθέμενος. ἠλλοτρίωσε γὰρ ἑαυτῆς τὸν Ἐμμανουὴλ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. ἀλλ' ἥ γε τοῦ Φαραὼ θυγάτηρ, τουτέστιν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, καίτοι πατέρα ποτὲ λαχοῦσα τὸν Σατανᾶν, εὑρίσκει παρ' ὕδασιν, ὧν ἂν νοοῖτο τύπος τὸ ἅγιον βάπτισμα, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ Χριστὸς εὑρίσκεται, καὶ ἀνοίγει τὴν θίβην. ὅτι γὰρ οὐ μεμένηκεν ἐν νεκροῖς, ἀνεβίω δὲ μᾶλλον πατήσας τὸν θάνατον, ἔξω τε μνημείου γέγονε, πεπιστεύκασιν ἀληθῶς οἱ διὰ πίστεως εὑρηκότες τὸν δι' ἡμᾶς εἰς θάνατον, ἵνα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ζωήν. εὑρίσκει δὲ κλαῖον τὸ παιδίον. περιτευξόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς τῷ Χριστῷ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιότητα, καὶ τὰ εἰς αὐτὸν γεγονότα διηγουμένῳ, μονονουχὶ δὲ καὶ κλαίοντι. δυσφορητικῶς γάρ φησιν, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου. αὐτοὶ δὲ κατενόησαν, καὶ ἐπεῖδόν με· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθί που. ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. ὅτι δὲ καὶ ἐξ Ἰουδαίων πέφηνεν ὁ Χριστὸς, ἐπέγνω τε καὶ πεπίστευκεν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία. εἶπε γάρ, φησιν, ἡ θυγάτηρ Φαραὼ, ἀπὸ τῶν παιδίων τῶν Ἑβραίων τοῦτο. πλὴν ὅτι κατὰ καιροὺς παρὰ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας δέξεται Χριστὸν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, μυσταγωγουμένη δηλονότι τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, παραδείξειεν ἂν καὶ λίαν ἀμογητὶ ἐκ τῆς θυγατρὸς Φαραὼ παραδέξασθαι τὸ παιδίον τὴν τεκοῦσαν αὐτό. ἐκθεμένη γὰρ ὥσπερ τὸν Ἰησοῦν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, καὶ ἀποβαλοῦσα ταῖς ἀπειθείαις, ἐν τελευταίοις αὐτὸν καιροῖς παραδέξεται ταῖς τῆς ἐκκλησίας μυσταγωγουμένη φωναῖς. καὶ ὅτι μὴ ἀκερδὲς, ἀλλ' ἐν μεγάλαις ἐλπίσι τὸ χρῆμα αὐτῇ λοιπὸν ἀναπεπεισμένη. θέα γὰρ ὅπως

Vnde & spiritu afflati dixerunt, obstupefacti arbitror ob vniuersalem istam ad malum declinationem. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum: non est ne vnus quidem*. Inepti enim tum omnino ad bonum erant homines, non permittente rectè agere peccati auctore. At verò postquàm factus est vnus ex nobis, atque ijs quibus insidiæ struebãtur, annumeratus est Emmanuel, suapte natura ac verè masculus, deliciandi nescius, (vtpote qui non sit emollitus ad peccatum) latuit quidem initio principem mundi, (occultatus enim fuit puer, Moyses inquam) postquam autem peruenit ad ætatem, tunc synagoga quæ ipsum peperit (CHRISTVS enim est secundùm carnem ex Iudæis ortus) inflammata ad cædem patrandam conclusit eum in sepulcrũ. Moyses autem demissus atque expositus in fiscella scirpea, per manum suæ matris, manifestus huius rei est typus. Siquidem & Iudæorum Synagoga alienauit à seipsa Emmanuelem. Sed Pharaonis filia, hoc est Ecclesia Gentium, etsi patrem satanam habuerit, inuenit ipsum ad aquas, quæ typum gerunt sancti Baptismi, per quem & in quo CHRISTVS inuenitur; atque aperit fiscellam. Nam quòd CHRISTVS non manserit in mortuis, quin potiùs resurrexerit in vitam, morte pedibus conculcata, & è monumento sit excitatus, crediderint verè illi qui per fidem repererunt eum propter nos mortuum, vt idem pro nobis ad vitam ingrederetur. Inuenit autem infantẽ vagientem. Inueniemus autem etiam nos CHRISTVM Iudæorum impietatem, quæque in ipsum commiserunt narrantẽ, ac tantumnon plorantem. Mœstus enim dixit: *Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerata sunt omnia ossa mea. Ipsi autem considerauerunt & inspexerunt me, partiti sunt inter se vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*. Itẽ alibi: *Dederunt in escam meam fel & in siti mea potauerũt me aceto.* Quòd verò CHRISTVS ortus sit ex Iudæis, cognouit & credidit Gentium Ecclesia. *Filia enim Pharaonis*, inquit, *dixit: Ex Hebræis est infans hic.* Verumtamen quòd Synagoga Iudæorum receptura sit CHRISTVM ex ijs qui sint ex Ecclesia Gentium ipsius mysterio instructa, facilè tibi demonstrauerit paruulus per filiam Pharaonis matri redditus. Nam & Iudæorum Synagoga, tametsi Iesum quodammodo exposuerit atque abiecerit per inobedientiam, tamẽ in nouissimis tẽporibus recipiet eum, argumentis Ecclesię persuasa. Et quòd non sit absque mercede, sed magna spes proposita ei sit, confirmatur. Vide enim quomodo filia

Psal. 13. 3. & 52. 4.

CHRISTVS verus masculus.

Moyses occultatus typus Christi sepulti.

Pharaonis filia typus Ecclesiæ Gentium.

Psal. 21. 17.

Psal. 68. 22.

Exodi 2. 6.

filia Pharaonis promiserit matri Moysis mercedem, vt velit quem pepererat enutrire. Quamobrem natiuitas Moysis & quæ ei acciderunt clarissimè significarunt cordatis CHRISTI mysterium, per quem & cum quo sit Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Amplius de Moyse.

NAtiuitatem CHRISTI pro virili inquirentes CHRISTI mysterium ostendimus. Quia subtilitas sensus spiritualis describit ipsum certa ratione in nuper nato infante propter deitatis innocentiã, summãque simplicitatem & sinceritatem, aut certè eò quòd noua creatura apparuit. Ceterùm age rursum, alio etiam modo consideremus Emmanuelem figuratum. Finis enim legis ac Prophetarum CHRISTVS. *Factum est autem in diebus illis, magnus factus Moyses, exiuit ad fratres suos Israël, cumq; intellexisset eorum afflictionem, & vidisset hominem Aegyptium percutientem quendam ex fratribus suis ex filijs Israël; ipse perlustratis vndiq; singulis cùm neminem vidisset, occidit Aegyptium, quem & in sabulo abscondit. Egressus autem die secundo, videt duos viros Hebræos rixantes, & dicit facienti iniuriam: Cur tu percutis proximum? Ille autem dixit: Quis te constituit principem & iudicem super nos? Nunquid occidere me tu vis, quemadmodum occidisti heri Aegyptium? Timuit autem Moyses, & ait: Si sic manifestum factum est verbum hoc. Audiuit autem Pharao verbum hoc, & quærebat occidere Moysem. Recessit autem Moyses à conspectu Pharaonis, & habitauit in terra Madian. Cùm venisset autem in terra Madian, sedit iuxta puteum. At sacerdoti Madian erant septem filiæ pascentes oues patris sui Iethro. Cùm venissent autem hauriebant quoad impleuerunt canales, vt adaquarent oues patris sui Iethro. Superuenientes autem pastores eiecerunt eas. Surgens autem Moyses liberauit eas, & adaquauit oues illarum. Reuersæ autem sunt ad Raguel patrem suum. Ille autem dixit eis: Quare festinauistis adueniendo hodie? Illæ autem dixerunt, Homo Aegyptius liberauit nos à pastoribus, & hausit aquam nobis, & adaquauit oues nostras. Ille autem dixit filiabus suis, Et vbi est? cur sic dimisistis hominem? vocate igitur eum vt comedat panem. Habitauit autem Moyses apud hominem, & dedit Sephoram filiam suam Moysi vxorem. In ventre autem habens mulier, peperit filium, & vocauit nomen eius Gersam, dicens: Quia aduena sum in terra aliena.* Atque hæc quidem de Moyse. Nunc autem oratio nostra ad sensum intimę considerationis se cõuertet, tribuens nimirum

Exod. 2.1.

ἡ τοῦ Φαραὼ θυγάτηρ μισθοὺς ἐπηγγέλλετο τῇ Μωυσέως μητρὶ, παιδοκομεῖν ἑλομένη τὸ ἐξ αὐτῆς. οὐκοῦν ἡ Μωσέως γένεσις καὶ τὰ ἐπ᾽ αὐτῷ κατασημαίνειεν ἂν καὶ μάλα σαφῶς τοῖς ἀρτίφροσι τὸ Χριστοῦ μυστήριον. δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. ἀμήν.

Ἔτι περὶ Μωυσέως.

ΤΗν Μωσέως γένεσιν πολυπραγμονοῦντες, ὡς ἔνι τὸ Χριστοῦ μυστήριον διεδείκνυμεν τῇ τῶν νοημάτων ἰσχνότητος διαγραφούσης αὐτὸν οἰκονομικῶς ἐν ἀρτιγενεῖ νηπίῳ, διά τοι τὴν τῆς θεότητος ἀκακίαν, καὶ τὸ ἀκάκουργον παντελῶς, καὶ τὸ εἰς ἅπαν ἁπλοῦν, ἤγουν ὅτι νέα † πέφηνε κτίσις. ἀλλὰ φέρε δὴ πάλιν καὶ καθ᾽ ἕτερον τρόπον καταθρήσωμεν ἐν αὐτῷ τὸν Ἐμμανουὴλ μορφούμενον. τέλος γὰρ νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός. ἐγένετο τοίνυν, φησὶν, ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πολλαῖς ἐκείναις, μέγας γενόμενος Μωσῆς ἐξῆλθε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ· κατανοήσας δὲ τὸν πόνον αὐτῶν, ὁρᾷ ἄνθρωπον Αἰγύπτιον τύπτοντα Ἑβραῖον τῶν ἀδελφῶν ἑαυτοῦ· καὶ πατάξας τὸν Αἰγύπτιον, ἔκρυψεν αὐτὸν ἐν τῇ ἄμμῳ. ἐξελθὼν δὲ τῇ ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ὁρᾷ δύο ἄνδρας Ἑβραίους διαπληκτιζομένους, καὶ λέγει τῷ ἀδικοῦντι, διὰ τί σὺ τύπτεις τὸν πλησίον; ὁ δὲ εἶπε, τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ᾽ ἡμᾶς; ἢ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεῖλες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον; ἐφοβήθη δὲ Μωυσῆς, καὶ εἶπεν, εἰ οὕτως ἐμφανὲς γέγονε τὸ ῥῆμα τοῦτο. Ἤκουσε δὲ Φαραὼ τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἐζήτει ἀνελεῖν τὸν Μωυσῆν. ἀνεχώρησε δὲ Μωυσῆς ἀπὸ προσώπου Φαραὼ, καὶ κατῴκησεν ἐν γῇ Μαδιάμ. ἐλθὼν δὲ ἐν τῇ γῇ Μαδιὰμ, ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ φρέατος. τῷ δὲ ἱερεῖ Μαδιὰμ ἦσαν ἑπτὰ θυγατέρες ποιμαίνουσαι τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς αὐτῶν Ἰοθόρ. παραγενόμεναι δὲ ἤντλουν, ἕως ἔπλησαν τὰς δεξαμενὰς ποτίσαι τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς αὐτῶν Ἰοθόρ. παραγενόμενοι δὲ οἱ ποιμένες ἐξέβαλον αὐτάς· ἀναστὰς δὲ Μωυσῆς ἐρρύσατο αὐτὰς, καὶ ἤντλησεν αὐταῖς, καὶ ἐπότισε τὰ πρόβατα αὐτῶν. παρεγένοντο δὲ πρὸς Ῥαγουὴλ τὸν πατέρα αὐτῶν. ὁ δὲ εἶπεν αὐταῖς, τί ὅτι ἐταχύνατε τοῦ παραγενέσθαι σήμερον; αἱ δὲ εἶπον· ἄνθρωπος Αἰγύπτιος ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ποιμένων, καὶ ἤντλησεν ἡμῖν, καὶ ἐπότισε τὰ πρόβατα ἡμῶν. ὁ δὲ εἶπε ταῖς θυγατράσιν αὐτοῦ, καὶ ποῦ ἐστὶ, καὶ ἵνα τί οὕτως καταλελοίπατε τὸν ἄνθρωπον; καλέσατε οὖν αὐτὸν ὅπως φάγῃ ἄρτον. κατῳκίσθη δὲ Μωυσῆς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἐξέδοτο Σεπφωρὰν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μωυσῇ γυναῖκα. ἐν γαστρὶ δὲ συλλαβοῦσα ἡ γυνὴ ἔτεκεν υἱὸν, καὶ ἐπωνόμασε Μωυσῆς τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γηρσὰμ, λέγων ὅτι πάροικός εἰμι ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ. ὧδε μὲν οὖν τὰ Μωυσέως. θεωρίας δὲ τῆς ἐσωτάτω συνθήσει πάλιν ἡμῖν ὁ λόγος, ἀπονέμοντες

† ἄλ. πέφυκε.

τες

τῇ ἱστορίᾳ ὅ, τι μάλιστα τὸ πρέπον αὐτῇ· τὸ δὲ ὅσον ἂν φαίνοιτο ταῖς πνευματικαῖς ἀφηγήσεσιν ὑπηρετεῖν εὖ μάλα δυνάμενον, τοῦτο περιτρέπων εἰς οἰκονομίαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ. διεπύθου δὲ ὅτι μέγας γενόμενος ἐξῆλθε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. καὶ γάρ ἐστιν „ ἀληθὴς ὁ θεσπέσιος γράφων Παῦλος, ὅτι „ δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστει„λεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναι„κός, γενόμενον ὑπὸ νόμον. τίς δὴ οὖν ἀρα νοοῖτ' ἂν εἰκότως τῆς ἐνθάδε δηλουμένης ἀποστολῆς ὁ τρόπος, ἢ τί τὸ ἐκβεβηκέναι φήσομεν, καταδεῖν ἀναγκαῖον. ἢ γὰρ οὐχὶ τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γεγονότα, τουτέστιν ἄνθρωπον, μονονουχὶ καὶ ἐκβεβηκέναι δώσομεν, ἔξω τε γενέσθαι τῆς θεοπρεποῦς ἐροῦμεν εὐκλείας; εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι πλούσιος ὢν ἐπτώχευσε, καὶ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν. καὶ γοῦν ἐκπεπερασμένης ἤδη τῆς οἰκονομίας, ὅτι καὶ ἀναφοιτᾶν ἔμελλε πρὸς τὸν πατέρα συνεδρεύσων αὐτῷ, καὶ τῶν ὑπερτάτων ἐπιβησόμενος θώκων, „ πάτερ, φησί, δόξασόν με τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον „ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. ὁ δὲ οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος ὡς θεὸς ἀνημμένος οὐσιωδῶς τῶν ὅλων τὸ κράτος, οὐκ ἂν ἐξοίχοιτό πως τῶν καθ' ἑαυτὸν ἐν τῇ δούλου μορφῇ γεγονώς· ὁ δὲ ἐν ᾧ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, εἰ μεθ' ἡμῶν ὁρῷτο γυμνός, καὶ ἐν μνήμασιν, εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν ὡς ζωή, οὐκ αὐτῷ δόξειεν ἔξω γενέσθαι βραχὺ τῶν ὅτι μάλιστα πρεπόντων αὐτῷ. εἶτα πῶς ἐνδοιάσειέ τις; ἐκβέβηκε τοίνυν πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τουτέστι τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. αὐτῶν γὰρ αἱ ἐπαγγελίαι, αὐτῶν οἱ πατέρες, πρὸς οὓς τὰ ἐπηγγελμένα. τοιγάρτοι ἔφασκεν, „ οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ „ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ. ἀλλὰ δεινὴν καὶ δύσοιστον ἀληθῶς ὑπομένοντας τὴν πλεονεξίαν· ἐπεπήδα γὰρ ὥσπερ συντρίβων ὁ σατανᾶς· ἐλευθεροῦν ἐσκέπτετο, καὶ πάνυ παντὸς ἀποφαίνειν ἀπηλλαγμένους. ἀπεκτονὼς δὲ τρόπον τινὰ τὸν ἀδικεῖν ᾑρημένον, κατέκρυψεν εἰς γῆν, τουτέστιν ἐν τοῖς ὑποχθονίοις ἐπίθει μέρεσι, κατακλείων εἰς ᾅδην. τοῦτό τοι φημὶ τὸ ἐν ψάμμῳ κρύπτειν τεθνεῶτα τὸν Αἰγύπτιον. ὅτι δὲ τὰ τῶν δαιμονίων θεομισῆ καὶ ἀκάθαρτα στίφη τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀρρήτῳ δυνάμει συνηλαύνετο εἰς τὸν ᾅδην, κατεδικάζετο δὲ τὴν ἄβυσσον οἰκεῖν, ἀναμάθοι τις ἂν καὶ μάλα ῥᾳδίως ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν ἀ„ναγνωσμάτων. παρεκάλουν γὰρ αὐτόν, φη„σιν, οἱ δαίμονες, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς „ εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. ὡς γὰρ πληθύος ἤδη πολλῆς προαπεσταλμένης, οἱ περιλειφθέντες ἔτι προσιόντες παρεκάλουν ἀνεῖσθαι τέως αὐτοῖς τὸ τοῖς ἑτέροις συγκατακεκρίσθαι. ὅτι δὲ κατῳκίζοντο τῆς εἰς ἡμᾶς

historiæ, quod maximè ei conuenit; & item quod videtur posse spirituali inseruire expositioni, id scilicet ad CHRISTI institutum referens. Audisti itaque quòd Moyses iam adultus exiuerit ad fratres suos. Verus siquidem est D. Paulus ita scribens: *Quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, natum ex muliere, factum sub lege.* Quis igitur cõmodè intelligi debeat modus huius ad nos missionis hîc patefactæ, aut quid sit quòd eum egressum esse dicamus, necessarium erit dispicere. An non Verbum Dei Patris in eo quod sicut nos, hoc est homo, factus est, quomodo de se egressum esse cõcedemus & à diuina gloria quasi recessisse? Siquidem illud verum est, quòd cùm diues fuerit, pauper factus sit, & seipsum demiserit in exinanitionem. Ex quo & consummata sua administratione, iam reuersurus ad Patrem, atque assessurus ei, atque adeò super omnes thronos ascensurus: *Pater*, ait, *glorifica me gloria quam habui, priusquam hic mundus esset, apud te.* Quòd autem Dominus cæli ac terræ, vtpote qui Deus sit, & spiritualiter habeat potentiam totius vniuersi, non possit à seipso discedere, eò quòd formam serui acceperit: ille verò in quo viuimus, mouemur & sumus, etsi nobiscum videatur mortuus, & in monumentis fuisse, itemque reuixisse, vt qui sit per se vita, tamen ne tantillum quidem ab iis quæ ipsi conuenientissima sunt, seiunctus fuit. Quis enim dubitauerit? Egressus est igitur ad fratres suos, hoc est ad filios Israël. Ipsorũ enim sunt promissiones, ipsorum item patres quibus promissiones factæ sunt. Vnde & ipse dixit: *Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israël.* Verumenimuerò cùm reperisset nonnullos graui atque intoleranda tyrannide oppressos, (insultabat enim eis prædabundus satanas) liberare contendit, atque ab omni afflictione vindicare. Cumque interfecisset quodammodo eum qui nos iniuria afficiebat, occuluit in terra, hoc est, in subterraneis partibus constituit, concludens in infernũ. Hoc enim esse censeo mortuum Ægyptium in sabulo abscondere. Ceterùm quòd turba dæmoniorum inuisa Deo atque immunda, ineffabili Saluatoris nostri potentia detrusa sit in infernum, adeoque ad habitandum in abysso condemnata, facilè quis ex Euangelica lectione didicerit. *Rogabant enim eum*, inquit, *dæmones, ne præciperet sibi, vt in abyssum descenderent.* Nam cùm magna multitudo iam ingressa esset, isti qui reliqui erant, accedentes rogabant eum, remitti ipsis, ne cum aliis condemnarentur. Quòd autem puniti sint crudelitatis

Moyses ad fratres suos abiens typus Christi.

Gal.4.4.

CHRISTVS *quomodo exiuerit ad fratres.*

Ioan.17.5.

Matt.15.24

Luc.8.31.

suæ, qua aduersus nos vsi sunt, pœnas luentes, citra negotium qui volet deprehenderit, audiens clamantes: *Sine, Quid nobis & tibi* IESV *Nazarene? venisti huc vt ante tempus nos torqueas?* Cùm igitur CHRISTVS vidisset istum Ægyptium esse molestum hominibus, abscondit ipsum in infernũ. Hoc ipsum etiam tanquam in vmbris ac typis repræsentat Iosua, qui filios Israël per Iordanem traduxit, & dux belli fuit post Moysen. Nam hic in spelunca quinque Amorrhæorum reges ligauit, præsignificante nimirum obliquè hoc typo, quòd post vitam in lege Emmanuel rex noster sit declaratus, dæmoniorum principes tanquam in profunda & abdita obsignaturus spelunca in penetralibus subterraneis. Sublato igitur eo qui nos affligebat, Postero die, inquit, mota rixa inter Hebræos, sequester in medium processit Moyses & conciliator: vt scilicet ad pacem eos qui hostiliter inter se contendebant reduceret, dicens ei, qui fratri vim inferre volebat, *Quare tu percutis proximum tuum? At ille: Quis te, inquit, constituit nostrum principem & iudicem? An interficere me cupis eo modo quo interfecisti pridie Ægyptium?* Nam cùm Emmanuel satanã priùs quasi conclusisset inferno, prodibat iustitiæ mediator Israëlitis, vt mutuæ dilectionis magister, iubebat quidem, vt fraternæ caritati studerent, & vt pace atque concordia nihil haberent antiquius. Vnde & ipse dixit: *Pacem meam do vobis.* Cùm autem deberent hanc institutionem laudare, atque admirari pacis auctorem ac ducem caritatis, optimæque disciplinæ magistrum, summam in ipsum impietatem exercuerũt. Neque enim eum ducem sibi proposuerunt. At verò dicente ipso per vocem Psalmistæ: *Ego constitutus sum rex ab ipso super Sion montem sanctum eius*; tamen isti maiore quàm dici possit impudentia moti, sæuè impieq; in ipsum ruebant, dicentes: nunc quidem sic: *Quis dedit tibi potestatem hanc?* nunc verò sic: *Scimus quòd Deus Moysi locutus sit: istum autem non nouimus vnde sit.* Atque sic illa per quæ salui fiebant, adscribebant damnationi, & modum auxilij sui turpissimè deformabant. Nam diuinus Moyses accusabatur quòd occidisset Ægyptium, qui tamen afflixerat atque vexarat, & intolerabili vi Hebrẹorum greges oppresserat. CHRISTVS autem cùm malos dæmones in abyssum conijceret, atque à tyrannide, quam in nos exercebant, etiam inuitos prohiberet, nimirum expellendo ab ijs quos vexabant; cùm alioqui ideo maiori admirationi esse deberet, tamen cauillatorum criminationẽ

Luc. 8.28.
Iosua 10.5.
Exodi 2.13.
Ioan. 14.27.
Psal. 2.6.
Ioan. 9.29.

ὠμότητος εἰσπραττόμενοι δίκας, κατιδεῖν τοῦτο τίς ἂν εἰ βούλοιτο καὶ ἀκονητί, ἀνακεκραγότων ἀκούων, ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ Ἰησοῦ Ναζαρηνέ, ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐπῄσθετο Χριστὸς ἀφορήτως ἐγκείμενον τοῖς ἐπὶ γῆς τὸν Αἰγύπτιον, κατέκρυψεν αὐτὸν εἰς τὸν ᾅδην. τοῦτο τοι πάλιν ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις ἀποτετέλεκεν Ἰησοῦς, ὁ διαβιβάσας τὸν Ἰορδάνην σὺν υἱοὺς Ἰσραήλ, καὶ στρατηγήσας μετὰ Μωυσέα. κατέδησε γὰρ ἐν σπηλαίῳ σὺν πέντε τῶν Ἀμορραίων βασιλεῖς, πλαγίως ἡμῖν τοῦ τύπου προαναφαίνοντος, ὅτι μετὰ τὴν ἐν νόμῳ πολιτείαν ἀναδειχθεὶς ἐφ' ἡμᾶς ὁ Ἐμμανουὴλ βασιλεύς, σὺν τῶν δαιμονίων ἐξάρχοντας, καθάπερ ἐν βαθεῖ κατασφραγιεῖ σπηλαίῳ τοῖς ὑποχθονίοις μυχοῖς. ἀνῃρημένου δὴ οὖν τοῦ ἐγκειμένου καὶ θλίβοντος, τῇ ἡμέρᾳ τῇ δευτέρᾳ. φησί, δύο διαπληκτιζομένων Ἑβραίων, βραβευτὴς εἰς μέσον ἔστη Μωυσῆς, καὶ διαλλακτὴς εἰς εἰρήνην τοὺς ἀμφ' ἀλλήλους διεστηκόσιν εἰς ἔχθραν ἐνεφαίνετο, λέγων τῷ καταβιάζεσθαι τὸν ἀδελφὸν ἐθέλοντι, ἵνα τί σὺ τύπτεις τὸν πλησίον; ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς, ἢ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις ὃν τρόπον ἀνεῖλες τὸν Αἰγύπτιον χθές; προκατακλείσας γὰρ ὥσπερ εἰς ᾅδην τὸν σατανᾶν ὁ Ἐμμανουήλ, δικαιοσύνης ἐφαίνετο βραβευτὴς τοῖς ἐξ Ἰσραήλ, καὶ φιλαλληλίας διδάσκαλος, ἀγάπης μὲν τῆς εἰς ἀδελφοὺς μεταποιεῖσθαι κελεύων, εἰρήνης δὲ καὶ ὁμοψυχίας οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἄμεινον. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. οἱ δὲ τὴν εἰσήγησιν ἐπαινέσαι δέον, καὶ θαυμάσαι τὸν διαλλακτὴν, τῆς εἰρήνης τὸν χορηγὸν, καὶ τῆς ἀγάπης τὸν πρύτανιν, τῶν ἀρίστων αὐτοῖς μαθημάτων τὸν ἡγούμενον, δεδυσσεβήκασιν οὐ μετρίως. οὐ γὰρ ἐποιοῦντο καθηγητήν. ἀλλὰ καί τοι διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς λέγοντι σαφῶς, ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ. ἁπάσης ἀναισχυντίας ἰόντες ἐπέκεινα, σκληρῶς τε καὶ ἀφιλοθέως ἀντιφέροντο λέγοντες· ποτὲ μὲν, ὅτι τίς ἔδωκέ σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; ποτὲ δὲ πάλιν, οἴδαμεν ὅτι Μωσεῖ λελάληκεν ὁ θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστί. καὶ τὰ δι' ὧν ἐσώζοντο καταγράφοντες εἰς κατάρρησιν, καὶ τῆς ἐπικουρίας τὸν τρόπον ἀσυνετώτατα διασύροντες. ἐνεκαλεῖτο μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς ὡς ἀνελὼν τὸν Αἰγύπτιον, καί τοι θλίβοντα καὶ ἐγκείμενον, καὶ ἀφορήτοις πλεονεξίαις τὰς τῶν Ἑβραίων ἀγέλας καταφορτίζοντα. καταχωννύων δὲ ὥσπερ εἰς ἄβυσσον ὁ Χριστὸς τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος, καὶ οὐχ ἑκόντα μεθιστὰς διὰ τὸ τῶν ἐχόντων ἐκπέμπειν αὐτά. καί τοι δέον ἐπὶ τούτῳ θαυμάζεσθαι σὺν τῶν εἰωθότων φιλοψογεῖν

οὐ διε-

οὐ δίεδρα λόγους. τετολμήκασι γὰρ εἰπεῖν ἔγκλημα ποιούμενοι τὴν θαυματουργίαν, οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. ἐπιτήρει δὲ ὅτι περιβλεψάμενος ὁ Μωυσῆς ὧδε καὶ ὧδε, καὶ τεθεαμένος οὐδένα, τεθνεῶτα τὸν Αἰγύπτιον κατέκρυψεν ἐν ψάμμῳ. εἶτα παρελθὼν, συμβουλεύει τὰ εἰς εἰρήνην τοῖς ἐξ αἵματος ἀδελφοῖς. πολεμεῖ γὰρ κύριος ἐπὶ Ἀμαλὴκ πλὴν ἐν χειρὶ κρυφαίᾳ, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐδενὸς ὁρῶντος τῶν ἐπὶ γῆς ᾠκονομεῖτο διὰ Χριστοῦ τὰ τῶν πραγμάτων ἀπορρητότερα. πῶς γὰρ ἢ πότε κατεδικάζοντο τῶν δαιμονίων τὰ στίφη, καὶ τὴν ἄβυσσον οἰκεῖν προσετάττοντο, τίς ἂν εἰδείη τῶν ἐπὶ γῆς; συνελάσας δὴ οὖν εἰς ᾅδου τὸν σατανᾶν, καὶ ἀπαλλάξας τοὺς ἐπὶ γῆς τῆς ἐκείνου πλεονεξίας, ἐκάλει λοιπὸν εἰς εἴδησιν ἀρετῆς. τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀσυμφανῶς που φησιν, ἢ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει; προκαταδήσας γὰρ ὥσπερ τὸν ἰσχυρὸν, τουτέστι τὸν σατανᾶν, μεταθίσησι διὰ πίστεως εἰς ἑαυτὸν τὰ σκεύη αὐτοῦ, τουτέστι τοὺς ὑπ' αὐτῷ πράττοντας ποτὲ καὶ ἐν ἀχρείοις σκεύεσι λελογισμένους. ἀλλ' ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς καταθαυμάζεσθαι πρέπειν, ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς κατεσκωμμένος ἀνοσίως μεταπεφοίτηκεν ἀναγκαίως τὴν Ἰουδαίαν ἀφεὶς, ἐν ᾗ καὶ γεγέννηται κατά γε τὴν σάρκα· καί τοι κατὰ ἀλήθειαν Ἰουδαῖος οὐκ ὢν ὡς ὁ λόγος, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ παρὰ πατρὸς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς, ἐτίκτετο μὲν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἦν Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, ῥίζαν ἔχων εὐγενῆ καὶ ἁγίαν τοῦ πατρός. ἀλλὰ τῶν ἐξ αἵματος ὀνειδιζόντων αὐτῷ καὶ ἐν ἐσχάταις ἐχόντων διαβολαῖς τὰ ὑπέρ γε σφῶν αὐτῶν πραττόμενα, μετεπίθη λοιπὸν εἰς τὴν Μαδιὰμ, καὶ εἰς τὴν τῶν ἑτερογλώσσων μεθωρμίζετο χώραν. εἶτα προσιζήσας τῷ φρέατι, ταῖς Ἰοθὸρ ἐπήμυνε θυγατράσιν. αἱ μὲν γὰρ οὖσαι τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ, καὶ τὰς τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀγέλας διαποιμαίνουσαι, προσεκόμιζον ταῖς ληναῖς δεδιψηκότα τὰ θρέμματα. ἀρυσαμένας δὲ ἤδη καὶ σὺν ἱδρῶτι πολλῷ, πεπλεονεκτήκασι τῶν αἰπόλων τινές. ὑπερήθλησε δὲ Μωυσῆς, καὶ χερσὶν ἰδίαις ἀνιμώμενος, ἐπότισε τὰ πρόβατα αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. ἐν τάξει δὴ οὖν τοῦ κόσμου τὸν Ἰοθὸρ παραδεξόμεθα, ὃς ἦν ἱερεὺς τῶν Μαδιηναίων, οὐ θεῷ τῷ φύσει καὶ ἀληθῶς ποιούμενος τὴν λατρείαν, ἀλλὰ τοῖς κτίσμασι παρὰ τὸν κτίσαντα καὶ ποιητὴν, ἢ τοῖς ἐκ λίθων πεποιημένοις, καὶ τοῖς τεκτόνων φιλοτεχνήμασι. πεπλάνητο δὲ καὶ ὁ κόσμος δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ προσκυνῶν. ἑρμηνεύεται δὲ καὶ Ἰοθὸρ περισσότης,

non subterfugit. Ausi enim fuerunt dicere, prodigiorum editionem vertentes in accusationem: *Iste non eijcit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.* Obserua autem quòd Moyses cùm vndiq; circumspexisset, nec quemquam animaduertisset, tandem mortuum Ægyptium abscondit in arena. Deinde veniens consuluit quæ suis fratribus conferebant ad pacem. Pugnat enim Dominus contra Amalec; cęterùm in manu sublimi, vt scriptum est, & nemine eorum qui in terris degunt, vidente res ineffabiles per CHRISTVM administrabat. Quomodo enim aut quando dæmoniorum cohortes sint damnatæ, & vt in abysso habitarent ipsis præceptum sit, quisnam mortalium nouerit? Depulso igitur in infernum satana, hominibusque ab ipsius tyrannide liberatis, vocauit deinceps ad notitiam virtutis: quod & ipse CHRISTVS alibi non obscurè testatur inquiens: *Aut quomodo potest quis introire domum fortis, & vasa eius diripere, nisi priùs constringat fortem, & tunc domum istius diripiat?* CHRISTVS enim cùm priùs constrinxisset satanam, tanquam fortem, transfert per fidem in seipsum vasa istius, hoc est, eos qui olim sub ipso faciebant opus, & inter inutilia vasa propter peccatum reputatos. Verùm propter quæ admiratione dignus videbatur, ob hæc ipsa impiè derisus, necessariò emigrauit relicta Iudæa, in qua tamen secundùm carnem natus erat, etsi secundùm veritatem Iudæus non esset, vtpote Verbũ; sed è supernis & è cęlo & ex Patre, vt ferè etiã diuinus Moyses natus quidẽ fuit in Ægypto, sed erat Hebræus ex Hebræis, paternam radicem nobilem ac sanctam habens. Ideoque cùm isti, qui cognati ipsi erant, vexarent eum probris, & quæ pro ipsis suscepta erãt summopere calumniarentur, concessit demum in Madian, regionemque alienigenarum frequentauit. Deinde cùm ad puteum consedisset, filiabus Iethro opitulabatur. Hæ enim erant septem numero, patris sui gregem pascentes, cogebantque oues siti laborantes ad canales. Ceterùm magno labore hauriebant aquam ob quorumdam pastorũ iniquitatẽ: Moyses autẽ propugnauit eas, & suis ipsius manibus hauriens adaquauit ipsarum oues, sicut scriptum est. Quocirca mundum præ se ferre censebimus Iethro qui erat sacerdos Madianitarum, neque verum ac suapte natura Deum colebat: sed aut creaturas Creatori præferebat, aut ea quæ ex lapide, aut ligno erant fabrefacta. Errauit autem & hic mundus, dæmonia non Deum adorando. Porro Iethro exponitur superfluitas,

Matt.12.24

Matt.12.29

Iethro typus mundi.

Iethro quid significet.

aut superfluum. Eiusmodi sanè mundus est, cùm totus sit superfluitas; eò quòd qui mũdana curant, nihil eorum quæ necessaria sunt faciant, sed vanis cogitationibus ebrij, inutilibus voluptatibus toti sunt addicti. Est igitur absque dubio verum, quòd ijs qui piè viuere volunt, superuacanea carnalium ac mundanarũ rerum cogitatio ab eius quod vtile ac necessariũ est consecutione abducat. Siquidẽ verùm est illud: *Prudentia carnis inimica est Deo.* Et qui sapit ea quæ mũdi sunt, inimicus Dei constituitur. Nimis itaq; verè sapit qui mundi res eligit: atq; ipse adeo mundus. Ait enim alibi CHRISTVS: *Quid profuerit homini si totũ mundũ lucretur, anima autem sua detrimentum patiatur? aut quid dabit homo in redemptionẽ animæ suæ?* Discessit igitur Moyses ex Ægypto in Madian. Eodem modo & CHRISTVS ex Iudæa in Galilæam. Vide autẽ quo pacto vna ex filiabus Leui pepererit sanctũ Moysem. Atqui plures, nimirum septem, fuerũt filiæ Iethro Madianitæ. Nam vna est multitudo Iudæorum, ex qua & CHRISTVS secundùm carnem natus est, quod sanè veluti in typo gesta Moysis adumbrant. Multæ autem sunt mundi quasi filiæ, hoc est greges quasi nationum in eo habitantium. CHRISTVS itaque relicta ea ex qua natus secundùm carnem Synagoga, ad multos Gentium greges deflexit, quos mali pastores iniuria afficiebant, hoc est principes huius mundi. Verùm ipse seruabat ac defendebat eos. Sed age dicamus de iniuria illa, vt simul modum auxilij aperiamus. Mos est sacræ Scripturæ, vt insitam nobis Dei cognitionem, qua ad res agendas duce vtimur, puteo seu fossę cõparet. Nam scientia totius boni tamquã ex fonte mentis in nobis scaturit, & gloriæ Dei cognitio veluti in speculo & in ænigmate. Vnde & istos qui contemnunt Dei dilectionem, impieque declinauerunt, vt scilicet dæmonibus honorem qui Deo debetur tribuant, grauiter accusat per vocem Ieremiæ dicens: *Obstupuit ob hoc cælum, & contremuit vehementer, dicit Dominus, quia duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuentis, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ aquam continere nequeunt.* Nam cultus iste falsus est quasi cisterna rupta, vtpote ex qua nemo potest haurire illud verbum viuificum: sed sincera Dei cognitio reuera est fons vitæ. Puteus itaque est typus insitę nobis notitię. Ceterùm quamdiu ad notitiam de Deo recta neque coacta mente vsi fuerimus, recta veritatis via grassabimur. Si verò quis dæmoniorum fallacijs victus deflexerit ad id quod ipsi placet, tum suam operã illis locabit. Id enim, vt arbitror, figuratè significat,

Rom. 8. 7.

Matt. 16. 26

Cognitio Dei nobis insita in sacris litteris puteo comparatur.

Ierem. 2. 12.

ἢ περιττός. τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ κόσμος, περιττότης ὢν ὅλος, διά τοι τὸ δρᾶν τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἑλομένους τῶν ἀναγκαίων οὐδὲν, εἰκαίοις δὲ ὥσπερ καταμεθύειν περισπασμοῖς, καὶ διαρριπτεῖσθαι τρόπον τινὰ πρὸς ἀχρείους ἡδονάς. εἴη ἂν οὐκ ἀμφίλογον, ὅτι τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ὀρθῶς περιττὰ τὰ σαρκὸς, καὶ τὸ φρονεῖν τὰ ἐν κόσμῳ, τῆς τοῦ χρησίμου καὶ ἀναγκαίου διημάρτηκε θήρας, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὅτι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεόν· καὶ ὁ φρονῶν τὰ τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ καθίσταται. περιττότης οὖν ἀληθῶς τὸ φρονεῖν ἑλέσθαι τὰ ἐν κόσμῳ, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κόσμος. ἔφη γάρ που ὁ Χριστὸς, τί ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ, ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; μετακεχώρηκε τοίνυν ἐκ τῶν Αἰγυπτίων, εἰς Μαδιὰμ ὁ Μωυσῆς, ὃν ἴσῳ δὲ τρόπῳ καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. ἄθρει δὲ ὅτι μία μὲν ἡ Λευὶ θυγάτηρ ἡ τὸν ἱερὸν τεκοῦσα Μωσέα. πλείους δὲ μὴν καὶ ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν αἱ Ἰοθὸρ τοῦ Μαδιηναίου. μία μὲν γὰρ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς, ἐξ ἧς καὶ γεγέννηται κατὰ σάρκα Χριστὸς ὡς ἐν τύπῳ τῷ κατὰ Μωυσέα. πολλαὶ δὲ λίαν αἱ οἱονεὶ τοῦ κόσμου θυγατέρες, εἴτουν ἀγέλας τυχὸν ἐν αὐτῷ κατοικούντων ἐθνῶν. ἀφεὶς οὖν ἄρα Χριστὸς τὴν ὅθεν ἐξέφυ κατὰ τὴν σάρκα συναγωγὴν, ἐπὶ τὰς πολλὰς τῶν ἐθνῶν ἀπονένευκεν ἀγέλας· ἃς πονηροὶ ποιμένες κατεβιάζοντο, τουτέστιν οἱ κοσμοκράτορες τοῦ κόσμου τούτου. διέσωσε δὴ αὐτός. ἀλλὰ φέρε λέγωμεν τῆς πλεονεξίας τὸν τρόπον τὸν τῆς ἀρωγῆς προσεπάγοντες. ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ λάκκῳ παρεικάζειν τὴν ἔμφυτον ἐν ἡμῖν περὶ θεοῦ γνῶσιν, καὶ καθ᾽ ἣν ἕκαστα τῶν πρακτέων ποδηγούμεθα. ἀναβρύει γὰρ ὥσπερ ἐν ἡμῖν καθάπερ ἀπὸ πηγῆς τοῦ νοῦ καὶ ἡ παντὸς εἴδησις ἀγαθοῦ, καὶ τῆς περὶ θεοῦ δόξης ἡ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ τε καὶ αἰνίγματι γνῶσις. καὶ γοῦν τοὺς τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης ὀλιγωρήσαντας, μετακεκλιμένους δὲ ἀνοσίως ἐπὶ τὸ χρῆναι τοῖς δαίμοσιν ἀνάπτειν τὸ σέβας, κατῃτιᾶτο λέγων διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ ὁ οὐρανὸς, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλεῖον ἡ γῆ σφόδρα, λέγει κύριος, ὅτι δύο πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου, ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. λατρεία γὰρ ἡ ψευδώνυμος, λάκκος οἷά τίς ἐστι συντετριμμένος, οὐ γὰρ ἂν ἀρύσαιτό τις ἐκεῖθεν τὸν ζωοποιεῖν ἰσχύοντα λόγον. πηγὴ δὲ ζωῆς ἀληθῶς ἡ ἀμώμητος περὶ θεοῦ γνῶσις. οὐκοῦν τῆς ἐμφύτου γνώσεως εἰκὼν ἂν εἴη λοιπὸν ὁ λάκκος ἡμῶν. ἀλλ᾽ ἕως μὲν πρὸς εἴδησιν τὴν ἐπὶ θεῷ ὀρθῷ καὶ ἀκαταβιάστῳ κεχρήμεθα νῷ, κατ᾽ εὐθὺ τῆς ἀληθείας ἤξομεν. εἰ δὲ τῇ τῶν δαιμονίων ἀπάταις πλεονεκτούμενος παρατρέποιτό τις ἐπὶ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, τὰς ἰδίας ἐκείνοις δαπανήσει σπουδάς. τοῦτο οἶμαί ἐστιν αἰνιγματω-

δῶς τὸ ἀρύσασθαι μὲν τὸ ὕδωρ τὰς Ἰοθὸρ θυγατέρας, σὺν βίᾳ δὲ τοῦτο τῶν πλεονεκτούντων ἑλεῖν. ἐν τοιαύταις εἶναί φαμεν ἀρρωστίαις τοὺς πεπλανημένους, παρατετραμμένης αὐτοῖς τῆς ἐμφύτου γνώσεως ἐπὶ τὸ ἀκαλὲς, τουτέστιν εἰς πλάνησιν, καὶ εἰς τὸ τοῖς δαιμονίοις χρήσιμον. ἀλλ' ἐπήμυνεν ὁ Χριστός. ἀπεσόβησε μὲν γὰρ τοὺς ἀλιτηρίους ψευδοποιμένας. πεπότικε δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, τουτέστι τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ οὐράνιον κήρυγμα, τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω. οὐκοῦν παραληψόμεθα μὲν τὸν Ἰοθὸρ εἰς τὸ τοῦ κόσμου πρόσωπον τοῦ περιττότητος καὶ ἐξιτηλίας μεμεστωμένου. θυγατέρας δὲ εἶναί φαμεν τὰς ἑπτὰ τὰς ἁπανταχοῦ τῶν ἐθνῶν ἀγέλας, ὡς ἐφ' ἑκάστῃ τῶν θυγατέρων Ἰοθὸρ πλήθους σημαινομένου. οἱ δέ γε ποιμένες οἱ πονηροί τε καὶ βιαιότατοι νοοῖντ' ἂν εἰκότως τὰ τῶν δαιμονίων στίφη. ὁ δὲ ἐπαμύνων Χριστὸς, ὁ καὶ θείοις ἡμᾶς ἐκμεθύσκων νάμασιν. ἐπειδὴ δὲ τὰς τῶν ἀνοσίων ποιμένων πλεονεξίας διέδρων αἱ νεάνιδες, ὑπονοστοῦσι πρὸς Ῥαγουὴλ τὸν ἑαυτῶν πατέρα, φημὶ δὴ τὸν Ἰοθόρ. ἐρομένου δὲ αὐταῖς τῆς ἀσυνήθους ταχύτητος τὴν αἰτίαν, τὴν Μωσέως ἐπικουρίαν εὐθὺς ἀπαγγέλλουσιν. ὁ δὲ εἰσοικίζεται παραχρῆμα τὸν ἄνθρωπον, καὶ † Σεπφώραν αὐτῷ δίδωσι γαμεῖν τῶν ἑαυτοῦ θυγατέρων τὴν προὔχουσαν καὶ εὐπρεπεστάτην. ἡ δὲ τέτοκε Γηρσάμ. ἐπειδὴ γὰρ ὠφέλησε Χριστὸς τὰ ἐν κόσμῳ τῶν ἐθνῶν συστήματα, ἐγνωρίζετο μὲν αὐτῷ, μυσταγωγούντων αὐτῷ τῶν δι' αὐτοῦ σεσωσμένων, ὅτι καὶ ἐπαμύνειν οἷός τε καὶ μὴν καὶ χειρὸς ἐξελέσθαι ῥᾳδίως τῶν ἀδικεῖν ᾑρημένων. οὕτω τε λοιπὸν προσίεται μὲν ἀσμένως, καθὰ καὶ Ῥαγουὴλ Μωσέα τὸν ἱερώτατον, συμβαίνει δὲ ὥσπερ εἰς οἰκειότητα τὴν ὡς πρὸς αὐτὸν νύμφην οἷά τινα περικαλλεστάτην παραστὰς αὐτῷ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, ἣ διὰ τῆς Σεπφώρας νοεῖται. διερμηνεύεται γὰρ ἐπίσκεψις, ἢ ὡραία, καὶ μέντοι καὶ χάρις πνοῆς. ἐπεσκέψατο γὰρ ἀνατολὴ ἐξ ὕψους τὴν ὡς ἀληθῶς ἐκπρεπῆ καὶ ὡραίαν, φημὶ δὴ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ δῶρον αὐτῇ καὶ ξένιον οὐρανοῦ κεχάρισται τῆς ἑαυτοῦ πνοῆς τὴν ἐπίδοσιν, φημὶ δὴ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος μέθεξιν. ἡ δὲ τέτοκεν αὐτῷ τὸν Γηρσάμ, φημὶ δὴ λαὸν τὸν πάροικον ἀληθῶς. οἱ γάρ τοι τῷ θείῳ κατεσφραγισμένοι πνεύματι, καὶ τῆς ἄνωθεν ἐπισκοπῆς ἀξιούμενοι, καὶ εἰς ὡραιότητα διαπεπλασμένοι τὴν ὡς πρὸς υἱὸν, πάροικοι κατὰ τὸ ἀληθές εἰσιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ. ἁρμόσειε δ' ἂν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα διακεκραγέναι τε καὶ λέγειν, οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. περιπατοῦντες γὰρ ἐπὶ γῆς, ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται, καὶ γλίχονται μὲν οὐδαμῶς τῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πραγμάτων· μεταποιοῦνται δὲ σφόδρα τῶν εἰς αἰῶνα τῶν μελλόντων. ἀκολουθεῖν γὰρ ἐγνώκασι

† ἄλ. Σεμφοράν.

cat, quòd filiæ Iethro hauriant quidem aquam, alios autẽ potentiores eam vi eripere. in istiusmodi infirmitatibus dicimus versari eos, qui sunt decepti, vtpote quibus insita cognitio in absurditatem sit conuersa, hoc est in errorẽ, atque in id quod dæmoniis expedit. Verùm hoc vindicauit CHRISTVS. Nam ipse profligatis sceleratis pastoribus potauit aqua viuente, hoc est, suo diuino & cælesti verbo. Idcirco ait: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Iethro itaque geret nobis personam mundi, qui superfluitate & vanitate redundat. Septem autem filias dicemus esse gentium cuiusuis loci nationes, ita vt per vnamquamque filiarum Iethro multitudo significetur. Pastores verò mali atque infesti meritò intelligi possint cœtus dæmoniorum. Sed qui vindicat est CHRISTVS, qui & diuinis nos inebriat fluentis. Puellæ autem euasis impiorũ pastorum iniurijs reuertuntur ad Raguelem patrem ipsorum, Iethro inquam. Cui interroganti causam tam insuetæ festinationis, ilico proferunt auxilium Moysis. Vnde & hominem confestim domum suam recipit, & Sephoram ei vxorem dat, primariam ex filiabus suis & formosissimã. hæc autem peperit ei Gersam. Nam posteaquam in mundo adiuuit CHRISTVS congregationes Gentium, cognoscebatur quidem ab illis quos erudiebat, & saluabat quod posset vindicare, atque è manu eorum qui iniurias inferunt, facillimè liberare. Atque ita deinceps perlibenter recipit quemadmodum & Raguel, Moysem sanctissimũ. Adducit autem veluti in familiaritatem secum tanquam pulcherrimam quandam sponsam Ecclesiã ex Gentibus, quæ per Sephoram intelligitur. Nam Sephora exponitur *visitatio*, vel *pulcra*, nec non *gratia spiritus.* Visitauit enim oriens ex alto illam verè decorã ac formosam, Ecclesiam inquam, donauitq; eam xenio cælesti, spiritus sui accessione, nimirum Spiritus sancti participatione. Porrò hæc peperit ei Gersam, hoc est populum reuera peregrinum. Qui enim diuino spiritu insigniti sunt, & superna visitatione dignati, & ad pulcritudinem veluti ad filium transformati, hi sunt reuera aduenæ & peregrini in mundo. Ideoque optimè illis conueniet, vt exclamẽt ac dicant: ***Non habemus hic manentem ciuitatẽ, sed futuram inquirimus,*** cuius opifex & cõditor est Deus. Nam ambulãt quidẽ in terra, sed ciues sunt in cælo, nec quidquam eorum quæ sunt in mundo concupiscunt, aut appetunt, sed ex toto suo corde aspirant & contendunt ad sæculum futurũ. Nouerũt enim CHRISTVM qui propter nos

Filiæ Iethro haurientes aquã quid significent.

Ioan. 7. 37.

Sephora quid significet.

Aduenæ in mundo qui sint.

Heb. 13. 14.

 vt

vt nos factus est, per eiusmodi puram ac sinceram vitam subsequi. Is enim non curauit mundana: absit: at potiùs nobis est typus vitæ supermundanæ ac spiritualis propositus. Obserua autē quòd sacra Scriptura haud sine magno consilio patrem harum septem puellarum, antequam Moyses ipsis opem tulisset, nominauit Iethro; deinde verò Raguel: & Iethro quidē significat, vt iam dixi, superfluitas; Raguel autem, *pascua Dei.* Vtar autem vtilitatis gratia verbo. Dicimus igitur, quòd ille quidem gerit personam mundi, cuius sanè occupatio reuera est superflua atque inanis. Verùm hoc intelligēdum est antequam chorus puellarū sit adiutus à CHRISTO. Nam postquam à tyrannide liberatæ, & ex impiorū pastorum manu sunt ereptæ, tunc inquam, nomē Iethro mutatum est in Raguel, qui est *grex Dei* aut *pascua*, iuxta vim ipsius verbi: subijt enim manum summi illius omnium pastorū principis, hoc est CHRISTI IESV, per quem & cum quo sit Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Raguel quid significet.

Iethro mutatio nominis in Raguel quid significet.

διὰ τῆς ὄντως ἀστείας καὶ πεπορνευμένης ζωῆς τῷ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς καὶ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πεφωνηκότι Χριστῷ. πεφρόνηκε γὰρ οὐ τὰ τοῦδε τοῦ κόσμου, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. τύπος δὲ μᾶλλον ἡμῖν τῆς ὑπερκοσμίου καὶ ἐννομωτάτης πέφηνε ζωῆς. ἐπιτήρει δὲ ὅπως οἰκονομικῶς δὴ λίαν τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, τὸν τῶν ἑπτὰ νεανίδων πατέρα, πρὶν μὲν εἰς αὐτὰς γενέσθαι τὴν διὰ Μωσέως ἐπικουρίαν, ὠνόμασεν Ἰοθὸρ, εἶτα μετὰ τοῦτο Ῥαγουήλ. καὶ Ἰοθὸρ μὲν περιττότης, ἤτοι περιττὸς ἑρμηνεύεται, καθάπερ ἤδη προεῖπον. Ῥαγουὴλ δὲ ποιμασία θεοῦ. κεχρήσομαι γὰρ τῇ λέξει διὰ τὸ χρήσιμον. ἐλέγομεν δὲ τὸ τοῦ κόσμου πρόσωπον περιθέντες αὐτῷ, ὅτι περιττὸς καὶ εἰκαῖος ἀληθῶς ὁ ἐν κόσμῳ περισπασμός. ἀλλ' ἦν μὲν ἐν τούτοις πρὶν ὠφεληθῆναι παρὰ Χριστοῦ τὸν τῶν νεανίδων χορόν. ἐπειδὴ δὲ πλεονεξίας ἐξῄρηνται, καὶ τῆς τῶν ἀνοσίων ποιμένων ἔξω τεθεινται χειρός, τότε δὴ τότε μετωνόμασται Ῥαγουήλ. ὅ ἐστι θεοῦ ποίμνιον, ἤτοι ποιμασία κατά γε τὴν τῆς ἑρμηνείας δύναμιν. ὑποδεδράμηκε γὰρ τὴν χεῖρα τοῦ πάντων ἀρχιποίμενος, φημὶ δὴ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De visione Moysis in rubo.

BEATI Prophetæ cùm haud mediocri cura de ijs quæ ad nos spectant afficerentur, vtpote spiritu afflati, accurateq; res considerantes, obsecrarunt vt Dei Verbum hominibus adiutor ac redemptor adueniret, ipsi nimirum ac quidem soli tribuentes vt Deo, eos qui ad extremam calamitatem peruenerint, saluare. Fuerunt enim optimarum rerum magistri, salutisq; viam præmonstrantes, sapientes atque industrij. quo enim non laudis genere floruerunt? Non potuerunt tamen satanæ tyrannidem à nobis arcere, aut impurorum dæmoniorū cœtus profligare, qui nos miserè afflictos multifariam deprædabātur, atque instar mancipiorum seruitutis iugo onustos, quæ ipsis placebant & sapere & facere nefariè cogebant, ac veluti graues rigidique exactores nobis imperitabāt, vt ipsis cultum præstaremus, quasique ex debito nos terrenis operibus pollueremus, nihil nisi quæ carnis sunt volendo curare ac sapere. Erat igitur præclarum illius ineffabilis naturæ opus superbam atque profanam diaboli tyrannidem profligare, & ab adeò sordido seruitutis iugo vindicare homines, virtutisq; operatores efficere. Quòd autē adeo ingens atq; expetendum bonum suo tempore sit euenturū mortalibus, cùm Vnigenitus sese dimiserit in exinanitionem, naturamque humanam

Prophetarum scopus.

Prophetæ diaboli tyrannidem à nobis auertere non potuerunt.

Περὶ τῆς Μωυσέως ὀπτασίας τῆς ἐν τῷ βάτῳ.

ΟΙ μακάριοι προφῆται περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς οὐ μετρίως πεφροντικότες, ἅτε δὴ πνευματοφόροι καὶ ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων ποιούμενοι τὴν κατάσκεψιν, συλλήπτορα καὶ ἐπαρωγὸν ἀναδείκνυσθαι παρεκάλουν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, αὐτῷ δὲ καὶ μόνῳ τὸ ἀνασώσειν δύνασθαι τοὺς εἰς λῆξιν ἥκοντας κακῶν ἀναθέντες ὡς θεῷ. γεγόνασι μὲν γὰρ τῶν ἀρίστων εἰσηγηταὶ, καὶ τῆς σωτηρίας παραδεικνύντες ὁδὸν σοφοί τε καὶ ἀγχίνοι. καὶ τί γὰρ οὐχὶ λαχόντες τῶν ἐπαινουμένων, εἰκότως καταθαυμάζονται; ἀλλ' ἦσαν οὐχ οἷοί τε τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀποσοβῆσαι τὸν σατανᾶν, οὔτε μὴν τὰ βέβηλα τῶν δαιμονίων ἐλάσαι στίφη. οἳ τοὺς ἀθλίους ἡμᾶς πολυτρόπως κατεληΐζοντο, μονονουχὶ καὶ ἐν τάξει τῶν δορυκτήτων ποιούμενοι, καὶ ζυγῷ δουλείας καταφορτίζοντες τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ἀνοσίως ἠνάγκαζον. δασμολόγοι δὲ ὥσπερ δεινοί τε καὶ ἄτεγκτοι προσάγειν ἐκέλευον, τὰς τῆς λατρείας αὐτοῖς, καὶ ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει, τὸ καταμιαίνεσθαι δεῖν τοῖς περὶ γῆν σπουδάσμασι, καὶ διὰ τοῦτο μόνα φρονεῖν ἑλέσθαι τὰ σαρκικά. ἦν οὖν ἄρα τῆς ἀρρήτου φύσεως ἀποτέλεσμα λαμπρὸν, τὴν ἀλαζόνα καὶ βέβηλον τοῦ διαβόλου καταπαῦσαι πλεονεξίαν, καὶ δουλείας μὲν ἀπαλλάξαι τῆς οὕτω βλαβερωτάτης καὶ μυσαρωτάτης τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἀποφῆναι δὲ λοιπὸν τῆς ἀρετῆς ἐργάτας. ὅτι δὲ τοῦτο οὕτω μέγα καὶ πολύευκτον ἀγαθὸν ὑπάρξειν ἔμελλε κατὰ καιροὺς τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καθέντος ἑαυτὸν εἰς κένωσίν τε καὶ ἀνθρωπότητα τοῦ μονο-

μονογενοῦς, διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων εὐθὺς
» ἤδη εἰσόμεθα. ἔχει δὲ οὕτως· μετὰ δὲ τὰς ἡμέ-
» ρας τὰς πολλὰς ἐκείνας ἐτελεύτησεν ὁ βασι-
» λεὺς Αἰγύπτου, καὶ κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ
» ἀπὸ τῶν ἔργων, καὶ ἐβόησαν· καὶ ἀνέβη ἡ φωνὴ αὐ-
» τῶν πρὸς τὸν θεὸν ἀπὸ τῶν ἔργων, καὶ εἰσήκουσεν ὁ θεὸς
» τὸν στεναγμὸν αὐτῶν. καὶ ἐμνήσθη ὁ θεὸς τῆς δια-
» θήκης αὐτοῦ πρὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ,
» καὶ ἐπεῖδεν ὁ θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ, καὶ ἐγνώσθη αὐ-
» τοῖς. κατεδυνάστευον μὲν γὰρ οἱ Αἰγύπτιοι τῶν ἐξ
Ἰσραὴλ τὸν τῆς ἀναγκαίας λειτουργίας ἐπιρρίπτοντες
ζυγόν, καὶ πικροὺς αὐτοῖς καὶ ἀφιλοικτίρμονας ἐρ-
γοδιώκτας ἐπιστήσαντες οἳ κατώδυνον αὐτῶν τὴν
ζωὴν, καθὰ γέγραπται. οἱ δὲ τῆς ἄγαν πλεονεξίας
πεπειραμένοι κλαίοντες καὶ κατοιμώζοντες τῆς ἄ-
νωθεν ἡμερότητος ἀξιοῦσθαι λοιπὸν ἐλιπάρουν οἱ
τάλανες. ἀλλ' ἐπεσκέπτετο θεός, καὶ εἰσεῖδε, φησί,
τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ, καὶ ἐγνώσθη αὐτοῖς. ὅτε τοίνυν
ἐσμὲν ἐν ἀγνοίᾳ θεοῦ, τότε καὶ τοῖς ἀδικοῦσιν ὑπο-
κείμεθα, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας βορβόροις
ἐγκυλινδούμεθα, πικροὺς καὶ ὠμοὺς τοὺς τούτων
ἔχοντες ἐπιστάτας τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας.
ἕπεται δὲ καὶ πάντως τῷ γνῶναι θεὸν τῆς ἐλευ-
θερίας ἡ χάρις. ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ἐπράττετο τυ-
πικῶς· ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, καθὼς
γέγραπται. καὶ ἐφ' ἑνὸς μὲν ἔθνους τῶν ἐξ αἵ-
ματος Ἰσραὴλ ὁ τύπος. διδάξει δ' εὖ μά-
λα καὶ σαφῶς ὅτι τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι
καὶ τῷ διαβόλῳ σκοπὸς, συνωθεῖν ἐπείγεσθαι
τοὺς ἐπὶ γῆς εἰκαίοις ἐνιδροῦν σπουδάσμασι,
καὶ τὰ σαρκὸς ἔργα πληροῦν. ἵνα μὴ σχολαῖον
ἔχοντες νοῦν καὶ ἀναμύοντα πρὸς τὰ ἄνω, τὸν
τῶν ὅλων εἰδεῖεν θεὸν· οὕτω τε λοιπὸν καὶ εἰς τὸ
αὐτῷ δοκοῦν ἐπευθύνοιντο, καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῦ δου-
λείας ἀποσείωσι ζυγόν. ἐπειδὴ δὲ ἔνεστι τῇ ἀν-
θρωπείᾳ φύσει τὸ φιλελεύθερον, οὐκ ἐπαι-
νοῦμεν ἔσθ' ὅτε τὰ πάθη· καταμυσαττόμεθα
δὲ πολλάκις ἀνανήφοντες βραχὺ, καὶ τῶν
τῆς σαρκὸς ἡδονῶν τὸ ἄχαρι, τὴν ἄνωθεν καὶ
παρὰ θεοῦ διψῶμεν ἐπικουρίαν, καὶ τῆς ἀβου-
λήτου δουλείας οὐ μετρίαν ποιούμεθα τὴν κα-
ταβοήν. τοῦτο δέ μοι ἐστὶ τὸ καταστενάξαι πρὸς θεὸν
τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. ἐπειδὴ δέ ἐστιν ἀγαθὸς, ἀπέστα-
λκεν ἡμῖν σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἐξ οὐρανοῦ τὸν υἱὸν,
ὃς γέγονε καθ' ἡμᾶς, τουτέστιν ἄνθρωπος. καὶ
τὸ χρῆμα ἡμῖν αἰνιγματωδῶς προαναφωνεῖ
» πάλιν τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ἔφη γὰρ οὕτως· καὶ
» Μωυσῆς ἦν ποιμαίνων τὰ πρόβατα Ἰοθὼρ
» τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ τοῦ ἱερέως Μαδιάμ. καὶ ἤ-
» γαγε τὰ πρόβατα εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἦλθεν
» εἰς τὸ ὄρος τοῦ θεοῦ Χωρήβ· καὶ ὤφθη αὐτῷ
» ἄγγελος κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ τοῦ βά-
» του. καὶ ὁρᾷ ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρί,
» ὁ δὲ βάτος οὐ κατεκαίετο. εἶπε δὲ Μωυ-
» σῆς· παρελθὼν ὄψομαι τὸ ὅραμα τὸ μέγα
» τοῦτο, ὅτι οὐ κατακαίεται ὁ βάτος. ὡς δὲ
» εἶδε κύριος ὅτι προσάγει ἰδεῖν, ἐκάλε-
» σεν αὐτὸν ὁ κύριος ἐκ τοῦ βάτου λέγων·

assumpserit, ex sacris Litteris itidem cognoscemus. Ita autem habent: *Post dies autem multos mortuus est rex Aegypti, & ingemuerunt filij Israël propter opera, & exclamauerunt, & ascendit clamor eorum ad Deum ab operibus & audiuit Deus gemitum eorum, & recordatus est testamenti sui, quod fecit cum Abraham Isaac & Iacob. Et respexit Deus filios Israël, & cognitus est eis.* Ægyptij enim grauiter opprimebant Israëlitas, necessarium seruitutis iugum imponentes, acerbosque ipsis atque immites operum dominos præficientes, qui vitam ipsorum excruciarent, sicut scriptum est. Sed tanta tyrannide oppressi gementes & lacrymantes tandem miseri rogarũt, vt cęlesti misericordia digni haberentur, & visitauit eos. Ait enim: *Respexit filios Israël, & cognitus est ab ipsis.* Cùm igitur versaremur in ignorantia Dei, tunc iniuriã inferentibus eramus subiecti, atque in cœno peccati volutabamur, habentes crudeles & acerbos pręfectos, nempe immundos dęmonas. Nam gratia libertatis omnino sequitur Dei cognitionem. Verùm hæc facta sunt typicè & per figuram, propositaq; sunt nobis in admonitionem nostri, sicut scriptũ est. Atq; vnius quidẽ gentis, Israëliticæ nimirum typus est: apertè verò admodum docet, quòd immundis spiritibus & diabolo nihil aliud propositum sit, quàm compellere mortales, vt in vanis laboribus desudent, & opera carnis perficiant: ne fortè mentem ab his vacuam habentes & ad superna aspirantẽ, huius vniuersi Deum cognoscant, atque ita deinceps se ad ipsius voluntatem componant, & diabolicę seruitutis iugum excutiant. Cùm verò humanæ naturæ insitum sit studium libertatis, non approbamus interdum istiusmodi calamitatem, sed auersamur, & sæpenumero nonnihil ad nos redeuntes, & carnalium voluptatum deformitatem detestantes, supernum à Deo sitimus auxilium, & de violenta seruitute non parum querimur. Hoc, vt arbitror, est, quòd filij Israël ad Deum ingemiscant. Verùm vt est bonus, misit nobis Saluatorẽ ac Redemptorem è cęlo Filium, qui factus est vt nos, homo. idque iterum sacra Scriptura figuratè pręsignificauit. Ita enim ait: *Et Moyses pascens oues Iethro soceri sui sacerdotis Madian, duxit oues in desertum, venitq; ad montem Dei Horeb. Apparuit autem ei angelus Domini in flamma ignis ex rubo. Et videt rubum ardere igne, nec tamen absumi. Dixit autem Moyses: Accedens videbo visionem magnã hanc, quare non comburitur rubus. Postquam autem vidit Dominus, quòd pergit ad videndum, vocauit eum Dominus ex rubo dicens: Moy-*

Exod. 2. 23.

Exodi 2. 25.

Libertatis gratia Dei cognitionem sequitur.

Exodi 3. 1.

Moyses, Moyses. Ille autē dixit: Quid est Domine? Et dixit, Ne appropinqua huc. Solue calceamentū de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est. Et dixit ei: Ego sum Deus patris tui Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Auertit autem Moyses faciem suam. Timuit enim aspicere contra Deum. Nam legem quidem dedit in auxilium, iuxta verbum Prophetæ, (præmonstrauit enim diuino consilio Moysem pædagogum:) tantum-non autem constituit vmbram in signum perfectiorum, donec tandem veritas suo tempore esset oritura. Ideoque finis disciplinæ Mosaicæ fuit, mysterium CHRISTI, quod per hanc visionem eleganter admodum significatū est. Nam rubus est planta fruticosa & infrugifera parum differens à spinis. ingens autem flamma ei circumfusa erat. Sanctus enim angelus in specie ignis id præstabat, neque læsit rubum in quo apparuit. Stupenda certè res, & rationem omnem excedens. Ignis spinæ admotus placidissima accessione ipsam fouebat, & propemodū insitæ suæ potentiæ oblitus, otiosè ijs, quæ poterat corrūpere, insedit. Quocirca Moyses obstupuit hac visione. Quænam igitur ratio est? Sacræ Scripturæ consuetudo est diuinam naturam igni comparare ob immensum suum robur & magnam absumendi vim. Lignis autem & herbis quę sunt in agris, terrenum æquiparat hominē. Vnde quidem interdum ita ait: *Deus noster ignis consumens est.* Interdum verò sic: *Homo tanquam fœnum, & dies eius tanquam flos campi, ita arescet.* Porro sicut spinæ ignem ferre nequeunt, ita neque diuinitatem humanitas. Ceterùm in CHRISTO facta est tolerabilis. Nam *in ipso habitauit omnis plenitudo deitatis corporaliter*, sicut sapiens testatus est Paulus. *Et lucem inhabitans inaccessibilem*; hoc est, Deus in tēplo Virginis moratus est, demittens seipsum in admirandam humilitatem, ac quasi contrahens inuictam suæ naturæ potentiam, vt capi & aptari nobis posset, sicut reuera ignis se aptauit spinis. Quòd autem id quod suapte natura aptum est ad corrumpendum, hoc est carnem, ipse effecerit corruptionis expertem, morteque superiorem reddiderit, demonstrat figura ignis in rubo illæsum omnino seruans lignum. Quòd autem suum viuificauerit templū, & incorruptibile effecerit vita naturaliter existens, illud ex Deo Verbū, quomodo quispiam dubitauerit? Ignis ergo pepercit spinæ, & flamma facta est paruo infirmoq; ligno tolerabilis. Capax enim deitatis, vt iam dixi, facta est humanitas. Et hoc factum est in CHRISTO mysterium. Ha-

Sap. 2. 11. — *Ignis typus diuinitatis.* — *Ligna & herbæ typus hominis.* — *Deut. 11. 24* — *Heb. 12. 29.* — *Psal. 102. 15* — *Colos. 2. 9.* — *1. Tim. 6. 16.* — *Ignes rubū non comburens quid significet.*

Μωυσῆ, Μωυσῆ. ὁ δὲ εἶπε, τί ἐστι. καὶ εἶπε, μὴ ἐγγίσῃς ὧδε. λῦσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου. ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί. καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς τοῦ πατρός σου, ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ. ἀπέστρεψε δὲ Μωυσῆς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. εὐλαβεῖτο γὰρ καταβλέψαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. νόμον μὲν γὰρ εἰς βοήθειαν ἔδωκεν ὁ θεός, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. προαπέφηνε γὰρ οἰκονομικῶς Μωυσέα παιδαγωγὸν, μονονουχὶ δὲ πρὸς ἀνάδειξιν τῶν τελειοτέρων ἐποιεῖτο τὴν σκιάν. πλὴν ὅτι κατὰ καιροὺς ἀναβλέψειν ἔμελλεν ἡ ἀλήθεια. καὶ τέλος ἦν τῆς παιδαγωγίας, τὸ Χριστοῦ μυστήριον, διὰ τῆς ὀπτασίας εὖ μάλα κατεπαιδεύετο. φυτὸν μὲν γὰρ ὁ βάτος ἐστὶ θαμνοειδές τε καὶ ἄκαρπον, καὶ ἀκάνθαις ὀλίγα παραχωροῦν. πολλὴ δὲ αὐτὸν περιεχεῖτο φλόξ. ἐν εἴδει γὰρ πυρὸς ἅγιος ἄγγελος ἐπλήρου τὸ χρῆμα. καὶ ἦρτο μὲν, ὑψοῦ δὲ λίαν ἡ φλόξ. ἠδίκει δὲ ὅλως τὸν ἐν ᾧ πέφηνεν, οὐδέν. ἀνόσιον ἀληθῶς καὶ πέρα λόγου παντὸς τὸ δρώμενον ἦν. πῦρ ἀκάνθαις συμβαῖνον καὶ ἡμερωτάτοις αὐτὴν περιθάλπον προσβολαῖς, μονονουχὶ τῆς ἐμφύτου δυνάμεως κατημεληκὸς. καὶ ῥᾴθυμον κομιδῇ τοῖς φθείρεσθαι δυναμένοις ἐνιζηκός. τοιγάρτοι Μωυσῆς ὁ θεσπέσιος καταπεθήπει τὴν ὄψιν. τίς οὖν ὁ λόγος; πυρὶ τὴν θείαν παρεικάζει φύσιν τὸ ἱερὸν γράμμα, διά τοι τὸ παναλκὲς, καὶ τὸ παντὸς δύνασθαι κατεσθίειν εὐκόλως. ξύλοις καὶ πόαις ταῖς ἐν ἀγρῷ τὸν ἀπὸ γῆς ἄνθρωπον. τοιγάρτοι φησὶ ποτὲ μὲν, ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστίν. ποτὲ δὲ αὖ, ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει. ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶν οὐ φορητὸν ἀκάνθαις τὸ πῦρ, οὕτω καὶ θεότης ἀνθρωπότητι. πλὴν ἐν Χριστῷ συνέβη καὶ γέγονεν οἰστή. κατῴκησε γὰρ ἐν αὐτῷ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, καθὰ καὶ ὁ σοφὸς μεμαρτύρηκε Παῦλος. καὶ ὁ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, τουτέστι θεὸς, τῷ ἐκ παρθένου ναῷ κατηυλίζετο, καθεὶς ἑαυτὸν εἰς ἀξιάγαστον ἡμερότητα, καὶ οἱονεὶ περιστέλλων τὸ ἄκρατον τῆς ἰδίας φύσεως προσβολὴν, ἵνα γένηται χωρητὸς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἀκάνθης τὸ πῦρ. ὅτι δὲ τὸ φθείρεσθαι πεφυκὸς, τουτέστι τὴν σάρκα φθορᾶς ἀπετέλει κρείττονα, διαδείξειεν ἂν αἰνιγματωδῶς τὸ ἐπὶ τῷ βάτῳ πῦρ ἀδιαλώβητον παντελῶς τηρῆσαν τὸ ξύλον. ὅτι δὴ τὸν ἴδιον ἐζωποίει ναὸν, καὶ ἄφθαρτον ἀπετέλει, καὶ θανάτου κρείττονα ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ ἐκ θεοῦ λόγος πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; ἐφείδετο τοίνυν τῆς ἀκάνθης τὸ πῦρ, καὶ οἰστὴ γέγονεν ἡ φλὸξ σμικρῷ καὶ ἀσθενεστάτῳ ξύλῳ. κεχώρηκε γὰρ, ὡς ἔφην, θεότης ἀνθρωπότητι. καὶ τοῦτο γέγονεν ἐν Χριστῷ τὸ μυστήριον. καλώ-

κηκε δὲ καὶ ἐν ἡμῖν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, οὐ ποινὰς αἰτῶν, οὐ δίκας εἰσπραττόμενος, ἀλλὰ χρησταῖς καὶ ἡμερωτάταις περιαστράπτων προσβολαῖς. ὡς γὰρ αὐτός πού φησιν· οὐκ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ. οὐ κατεκαίετο τοίνυν ὁ βάτος † περιεχομένης αὐτῷ τῆς φλογός. οὐ γὰρ ἐξητήμεθα δίκας τῶν ἡμαρτημένων, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. περιλάμπει δὲ μᾶλλον ἡμᾶς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἔστιν ἐν ἡμῖν δι᾽ αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ κράζομεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ. καταπεπληγὼς δὲ τὴν ὄψιν ὁ μακάριος Μωυσῆς, προστίθησι λοιπὸν ἐκεῖνο, λέγων· παρελθὼν ὄψομαι τὸ ὅραμα τοῦτο τὸ μέγα. τί ὅτι οὐ κατακαίεται ὁ βάτος. ἀλλ᾽ εἴργει λέγων εὐθὺς ὁ μακάριος ἄγγελος ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ. μὴ ἐγγίσῃς ὧδε. λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου. ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί. τὴν ἔρημον τὴν ἄνυδρον, τὴν ἀκανθοτόκον, ἐν ᾗ καὶ ὁ βάτος, γῆν ἁγίαν ἀποκαλεῖ. χῶρος δὲ ἅπας ἅγιος ἐν ᾧπερ ἂν εἴη Χριστός. εὖ δὲ δὴ λίαν καὶ ἐν ἐρήμῳ φαίνεται, τύπον ἐπεχούσης τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας. πρὸς ἣν καὶ λόγος φησὶν ἱερός· εὐφράνθητι ἔρημος διψῶσα· ἀγαλλιάσθω ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον. ὑπισχνεῖτο δέ που καὶ ὁ θεὸς, ποιήσειν τὴν ἔρημον εἰς ἕλη, καὶ τὴν διψῶσαν γῆν, ἐν ὑδραγωγοῖς. ἐπεπλεόνασε γὰρ ἐφ᾽ ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένους τοῦ σωτῆρος ἡ χάρις, καὶ ποταμὸς οἷά τις τοῖς ἄνωθεν ἐπικλύζων νάμασι καταμεθύσκει πλουσίως. τοῦτό τοι καὶ ὁ θεσπέσιος ἡμῖν † Δαβὶδ, ἔθετο ποταμοὺς εἰς ἔρημον, καὶ γῆν καρποφόρον εἰς ἅλμην, ἀπὸ κακίας τῶν ἐνοικούντων ἐν αὐτῇ. ἐν ἐρήμῳ τοίνυν ὁ βάτος, καὶ ἁγία λοιπὸν ἡ τοῦτον ἔχουσα γῆ, καὶ ἱερὰ τῷ θεῷ. καὶ προσιὼν ὁ Μωυσῆς ἀνακόπτεται, καὶ τοὺς πόδας ἀναλύειν προστάττεται τὸ ὑπόδημα. νεκρότητος δὲ καὶ φθορᾶς τὸ χρῆμα σημεῖον, εἴπερ ἐστὶ πᾶν ὑπόδημα ζώου λείψανον τεθνεῶτος ἤδη καὶ κατεφθαρμένου. ἀπρόσιτος οὖν ὁ Χριστὸς τοῖς ἐν νόμῳ, καὶ τῇ παιδαγωγικῇ λατρείᾳ. προαπονίζεσθαι γὰρ ἀνάγκη τὸν μολυσμὸν, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας προαποτρίβεσθαι ῥύπον. καὶ ἔστιν ἀμήχανον αἷμα ταύρων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίαν. δικαιοῦται γὰρ οὐδεὶς ἐν νόμῳ. κατειργημένης δὲ οὔπω τῆς ἁμαρτίας, ἰσχύειν ἀνάγκη τὴν φθορὰν, καὶ κατακρατεῖν τῶν μεμολυσμένων ἔτι τὸν θάνατον. δεῖ δὴ οὖν ἄρα τοὺς ἰδεῖν ἐθέλοντας τὸ Χριστοῦ μυστήριον, τὴν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς προαποθέσθαι λατρείαν, τὴν μήτε φθορᾶς, μήτε ἁμαρτίας κρείττονα. συνήσει γὰρ τότε, καὶ εἰς τὴν ἁγίαν εἰσβήσεται γῆν, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν. ὅτι γὰρ οἱ τῆς κατὰ νόμον λατρείας οὐκ ἐξι-

† ἴσως, περιχεόμενος

† ἴσως ὑπεμφαίνει.

bitauit enim in nobis Dei Verbum, non pœnas expetens, nec litem nobis intendens, sed commodis ac placidis affulgens accessionibus. Ita enim ipse alibi ait: *Non misit Deus Filium suum in mũdum, vt iudicaret mundum, sed vt saluus fieret mundus per ipsum.* Non igitur comburebatur rubus ab incumbente ipsi flamma. Neque enim expetuntur, vt modò dixi, pœnæ peccatorum, sed potiùs CHRISTVS per Spiritum sanctum nos illuminat, atq; adeò est in nobis per ipsum, in quo etiam clamabimus, *Abba pater.* Beatus autẽ Moyses obstupefactus de visione, addebat illud, dicendo: *Accedens videbo visionem hanc magnã. Quodnã? quia non comburitur rubus.* At continuò vetat sanctus angelus loquens veluti ex Dei persona: *Ne appropinqua huc: solue calceamentum ex pedibus tuis. Locus enim in quo tu stas, terra sancta est.* Desertum aridum & spinosum, in quo erat rubus, vocat terram sanctam. Omnis enim locus sanctus est, in quo CHRISTVS fuerit. Bene autem admodum hîc apparet in deserto & terra sterili: quippe quæ typum gerat Ecclesię Gentium, ad quam & sacer sermo inquit: *Lætare deserta, sitiens, & exulta sterilis, efflorescat vt lilium.* Promittit etiam alibi Deus se facturum desertum in paludes, & terram siccam in humidam. Redundauit enim in nos qui sumus ex Gentibus vocati, gratia Saluatoris, & tanquam fluuius supernis nos irrigans fluentis vbertim inebriauit. Idem ait & diuinus Dauid: *Posuit flumina in desertum, terram fructiferam in salsuginem à malitia habitantium in ea.* Rubus ergo in deserto, & terra quæ ipsum continet, est sancta, Deoque consecrata. Porro Moyses accessurus impeditur, & vt calceamentum exuat, ei præcipitur. Hæc res est mortis & corruptionis signum. Calceamentum enim fit ab exuuijs siue reliquijs animalis mortui. Igitur inaccessibilis Christus est ijs qui sub lege sunt, & sub pædagogico cultu. Oportet enim priùs abluere omnẽ inquinationem, peccatique maculam abstergere. Quia verò impossibile est sanguinem taurorum & hircorum auferre peccata, (nullus enim iustificatur in lege) ideo cùm peccatum nondum sit abolitum, necesse est corruptionẽ adhuc vigere, & per consequens, mortẽ etiamnũ dominari in pollutis. Oportet igitur eos, qui volũt Christi mysteriũ cognoscere, priùs cultũ illum vmbratilẽ & typicum, qui neq; corruptionẽ neque peccatũ superare potest, deponere. Tunc enim intelligẽt, atque adeò in terram sanctam ingredientur, hoc est in Ecclesiam. Nam quòd isti, qui nondum cultui legis renunciarunt, deti-

Ioan. 3.17.

Rom. 8.15. Gal. 4. 5.

Exod. 3. 3.

Desertum typus Ecclesiæ Gentium.

Esaia 54.1. Gal. 4.27.

Psal. 106.35

Calceamẽtum est typus mortis & corruptionis.

Rom. 6.7. & 8.e. Ephes. 2.13. Galat. 3. & 4.c.

neantur adhuc in corruptione, palàm fecit ipse Christus: *Amen amen dico vobis: Si non manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis ipsis.* Hoc erat mysterium non apud istos qui olim fuerunt in lege, sed apud illos qui fidem receperunt, & in CHRISTO sunt iustificati, & præstantiori quàm legali doctrina instituti, Euangelica nimirum. Sub corruptione igitur sunt & quasi in lege, qui matrem mortis, peccatum inquam, nondum per fidem exonerauerunt, longeque adhuc absunt à CHRISTO. Si autem vellent soluere calceamentum, hoc est corruptionem, quæ iustificare non valet, & ad viuificam verè gratiam aspirare, tunc appropinquarent ei qui iustificat impium, hoc est, Christo, per quem & cum quo sit Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Ioan. 6. 53.

στάμενοι κεκράτηνται τῇ φθορᾷ, σαφηνιεῖ λέγων αὐτὸς ὁ Χριστός· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. τοῦτο δὲ ἦν τὸ μυστήριον, οὐ παρὰ τοῖς ἐν νόμῳ ποθὲν, ἀλλὰ τοῖς παρὰ τὴν πίστιν ἐκδεδεγμένοις, καὶ ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοις, καὶ τὴν ἀμείνω τῆς νομικῆς κατεπλουτοῦσι παίδευσιν, φημὶ δὲ τὴν εὐαγγελικήν. ὑπὸ φθορὰν οὖν ἄρα καὶ οἷον ἐν νόμῳ τὴν τοῦ θανάτου μητέρα, φημὶ δὴ τὴν ἁμαρτίαν οὔπω διὰ πίστεως ἀποφορτισάμενοι, καὶ μακρὰν οἱ τοιοίδε Χριστοῦ. εἰ δὲ βουληθεῖεν ἀπολύσασθαι τὸ ὑπόδημα, τουτέστι τὴν φθορὰν, τὴν δικαιοῦν οὐκ ἰσχύουσαν, καὶ τὴν ζωοποιὸν ἀληθῶς προσιέμενοι χάριν, ἐγγυοῦσι τότε τῷ δικαιοῦντι τὸν ἀσεβῆ, τουτέστι Χριστῷ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

GLAPHYRORVM IN EXODVM LIBER SECVNDVS.

ΓΛΑΦΥΡΩΝ ΕἸΣ ΤῊΝ ἜΞΟΔΟΝ ΒΙΒΛΙ͂ΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

De hostia agni.

Περὶ τῆς θυσίας τοῦ ἀμνοῦ.

QVòd igitur in CHRISTO & quidem solo mortis imperium effugerimus, atque vt sapiens nobis discipulus † scripsit, *non sit alud nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos saluari,* facilè quis, si velit, didicerit etiam alijs multis modis. Infinitæ enim ferè sunt in sacris Litteris illustres ac perspicuæ imagines, in quibus huius mysterij vis elucet atque coruscat. Age igitur quæ ad hoc conferunt colligentes, etiam per ea quę deinceps sequuntur, declaremus: *Moyses & Aaron in medium prodierunt, & ad Pharaonem venientes palàm dixerunt: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Dimitte populum meū, vt mihi † festum agat in deserto. Et dixit Pharao: Quis est iste, cuius verbo ita obediam vt dimittam filios Israel? Non noui illum Dominum, nec Israëlem dimittam. Et dicunt ei: Deus Hebræorū aduocauit nos. Proficiscemur ergo iter trium dierum in desertum, vt ibi sacrificemus Domino Deo nostro, ne fortè nobis † occurrat mors aut cædes. Et dixit eis rex Aegypti: Quare vos Moyses & Aaron auertitis populum meum ab operibus suis? Abite † ad sua quisque opera.* Nam primò quidem stolidus Pharao diabolica vesania plenus aiebat, se quisnam sit Hebræorum Deus nescire. At postquam multis & intolerabilibus plagis est affectus, totaque ferè Ægyptiorum re-

† S. Lucas ex ore Petri Apost. Act. 4. 12.

Exod. 5. 1.

† Vulgata: sacrificet.

† Vulg. accidat pestis aut gladius.

† Vulgata: Ite ad onera vestra.

ὍΤΙ οὖν Χριστῷ δὴ καὶ μόνῳ τὸ τοῦ θανάτου διαδιδράσκομεν κράτος, καὶ ὡς ὁ σοφὸς ἡμῖν διαγέγραφε μαθητὴς, οὐκ ἔστιν ὄνομα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς, ἀναμάθοι τις ἂν καὶ καθ' ἑτέρους πολλοὺς εἴπερ ἕλοιτο τρόπους. μυρίαι γάρ εἰσι παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ λαμπραὶ καὶ διαφανεῖς εἰκόνες, τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν ἀπαστράπτουσι. φέρε δὴ οὖν τὰ εἰς τοῦτο χρήσιμα συνεγείροντες, καὶ διὰ τῶν ἐφεξῆς δεικνύωμεν. παρῆλθον μὲν εἰς μέσον Μωυσῆς τε καὶ Ἀαρών. ἀφικόμενοι δὲ πρὸς Φαραὼ διαῤῥήδην ἔφασκον· τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς Ἰσραήλ· ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι ἑορτάσωσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ εἶπε Φαραὼ, τίς ἐστιν οὗ εἰσακούσομαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ὥστε ἐξαποστεῖλαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ; οὐκ οἶδα τὸν κύριον, καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐκ ἐξαποστελῶ. καὶ λέγουσιν αὐτῷ. ὁ θεὸς τῶν Ἑβραίων προσκέκληται ἡμᾶς. πορευσόμεθα οὖν ὁδὸν ἡμερῶν τριῶν, ὅπως θύσωμεν τῷ θεῷ ἡμῶν, μή ποτε συναντήσῃ ἡμῖν θάνατος, ἢ φόνος. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου. διὰ τί Μωυσῆ καὶ Ἀαρὼν διαστρέφετε τὸν λαόν μου ἀπὸ τῶν ἔργων; ἀπέλθετε ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ. διαβολικῆς γὰρ ὢν ἔμπλεως ἀπονοίας ὁ ἀπόπληκτος Φαραὼ, τίς ὁ Ἑβραίων θεὸς οὐκ εἰδέναι φησίν· ἐπειδὴ δὲ συχναῖς καὶ ἀφορήτοις πληγαῖς κατῃκίζετο, καὶ διολώλυτο κατὰ βραχὺ τῶν Αἰγυπτίων

πτίων ἡ χώρα. τοῦτο μὲν εἰς αἷμα μετασοιχειουμένων αὐτοῖς τῶν ὑδάτων, ἀκρίδος τε καὶ χαλάζης ἐπενηνεγμένης τῇ γῇ, σκνιπῶν, καὶ βατράχων κυνομένων· καὶ μέν τοι καὶ τριημέρου καταχεομένου σκότους, ἀνῆσειν μὲν μόλις, οὐχ ἑκὼν ἐπηγγέλλετο. ἦν δὲ ἀπειράμων, καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν δεινὸς καὶ ἀπεσκληκὼς, καὶ δυσμετακόμιστος κομιδῆ πρὸς τὸ ἐλεῆσαι φημὶ τοῦ οὕτω μακρᾶς δουλείας ἀπαλλάξαι τὸν Ἰσραήλ. εἶτα θεὸς ἐσκέπτετο τοῖς τῶν Αἰγυπτίων πρωτοτόκοις ἐπαφεῖναι τὸν ὀλοθρευτήν. ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον μὴ τοῖς ἀνοσίοις γένεσι συναπολέσθαι τοὺς ἐξειλεγμένους, ἀγάπῃ τῇ διὰ τοὺς πατέρας, τὸν ἐπὶ τοῦ πάσχα νόμον διετύπου θεός· καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον προαποπεραίνεσθαι τῆς ὀργῆς μάλα προστέταχε. δι' οὗ πάλιν παρέσται νοεῖν, ὡς ἐστιν ἀμήχανον διὰ Μωσέως ἢ νόμου καταργεῖσθαι θάνατον ἐξίστησι δὲ τὸν ὀλοθρευτὴν, τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπαλλάττει φθορᾶς τοὺς ἡγιασμένους. ζωὴ γάρ ἐστιν ἐκ ζωῆς, καὶ θεὸς τῶν ὅλων, ὡς θεὸς ἐκ θεοῦ.

„ ἔφη τοίνυν ὧδε τὸ γράμμα τὸ ἱερόν· καὶ εἶπε
„ κύριος πρὸς Μωυσῆν καὶ Ἀαρὼν ἐν γῇ Αἰγύ-
„ πτου λέγων. ὁ μὴν οὗτος ὑμῖν ἀρχὴ μηνῶν,
„ πρῶτος ὑμῖν ἐστιν ἐν τοῖς μησὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ. λά-
„ λησον πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραὴλ
„ λέγων· τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτωσαν
„ ἕκαστος πρόβατον κατ' οἴκους πατριῶν, πρόβα-
„ τον κατ' οἰκίαν. ἐὰν δὲ ὀλιγοστοὶ ὦσιν οἱ ἐν τῇ οἰ-
„ κίᾳ, ὡς μὴ ἱκανοὺς εἶναι εἰς πρόβατον, λήψεται
„ μεθ' ἑαυτοῦ τὸν γείτονα τὸν πλησίον αὐτοῦ. εἶτα

χρῆναι λαλεῖν ὁρισάμενος, ἐπιδιατάττει πάλιν ὁποῖον δὴ εἶναι προσήκει τὸ θῦμα, ὁπηνίκα τε καὶ ὅπως ἱερουργεῖσθαι δεήσοι. τέλειον
„ γάρ, φησιν, ἄρσεν, ἄμωμον, ἐνιαύσιον ἔσται ὑμῖν,
„ ἀπὸ τῶν ἀμνῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐρίφων λήψε-
„ σθε, καὶ ἔσται ὑμῖν διατετηρημένον ἕως τεσσα-
„ ρεσκαιδεκάτης τοῦ μηνὸς τούτου καὶ σφάξου-
„ σιν αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆθος συναγωγῆς υἱῶν
„ Ἰσραὴλ πρὸς ἑσπέραν· καὶ λήψονται ἀπὸ τοῦ
„ αἵματος, καὶ θήσουσιν ἐπὶ τῶν δύο σταθ-
„ μῶν, καὶ ἐπὶ τὴν φλιὰν ἐν τοῖς οἴκοις, ἐν οἷς
„ φάγωσιν αὐτὰ ἐν αὐτοῖς. καὶ φάγονται τὰ κρέα
„ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ὀπτὰ πυρὶ, καὶ ἄζυμα ἐπὶ πι-
„ κρίδων ἔδονται. οὐκ ἔδεσθε ἀπ' αὐτῶν ὠμὸν, οὐδὲ
„ ἑψημένον ἐν ὕδατι, ἀλλ' ὀπτὰ πυρὶ, κεφαλὴν
„ σὺν τοῖς ποσὶ, καὶ τοῖς ἐνδοσθίοις. οὐκ ἀπολείψετε
„ ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ πρωῒ, καὶ ὀστοῦν οὐ συντρίψετε
„ ἀπ' αὐτοῦ. τὰ δὲ καταλειπόμενα ἀπ' αὐτοῦ ἕως
„ πρωῒ, κατακαύσετε πυρί. ἐπάγει δὲ τούτοις

ὁ νομοθέτης τὰ ἐφεξῆς, ὁποῖόν τε εἶναι πρέπει τῶν δαιτυμόνων τὸ χρῆμα διδάσκων. καὶ τίνα τρόπον ἐξηρτισμένους τῆς ἱερωτάτης ἅ-
„ πτεσθαι κοίνης ἀκόλουθον αὐτούς. οὕτω γὰρ φάγε-
„ σθε αὐτό, φησι. ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιε-
„ ζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν,
„ καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. καὶ ἔδεσθε
„ αὐτὸ μετὰ σπουδῆς. πάσχα γάρ ἐστι κυρίου. ὠφελήσει

gio perijsset, nunc quidem mutatis aquis in sanguinem, nunc locusta & grandine inductis in terram, nunc culicibus & ranis immissis, itemque factis per triduum tenebris, tum vix tandem & quidem inuitus promisit se dimissurum eos. tametsi etiam postea refractarium ac rigidum se præbuerit, induruerit que & inflexibilis factus sit, ad hoc inquam, vt Israëlem è tam diuturna seruitute manumitteret; donec tandem Deus exterminatorem immisit in primogenitos Ægyptiorum. Cumque necesse esset curare ne vnà cum impuris gentibus perirent, atque impiorum numero adscriberentur electi, adeoque dilecti propter patres, legẽ de Paschate instituit Deus, CHRISTIque mysterium ante iram peragi, rectè admodum præcepit. Ex quo rursus facilè intelligas quàm impossibile sit per Moysen aut legem aboleri mortem. Sed pretiosus CHRISTI sanguis arcet à nobis exterminatorem, & vindicat sanctificatos à corruptione. Nam ipse vita est ex vita, & Deus huius vniuersi, tanquam Deus ex Deo. Ita ergo ait sacra Scriptura: *Dixit autem Dominus ad Moysen & Aaron in terra Aegypti, dicens: Mensis iste vobis principium mensium, primus est vobis in mensibus anni. Loquere ad omnem congregationem filiorum Israel, dicens: Decima mensis huius accipiat vnusquisque agnum per domos familiarum, agnum per domum. Si autem pauci fuerint, qui in domo, vt non sufficientes sint ad agnum, assumet secum vicinum proximum suum.* Deinde verò cùm definierit quomodo accipiendus sit agnus, præscribit rursus qualis esse debeat, item quando & quomodo sit immolandus. *Sit enim*, inquit, *agnus perfectus, masculus immaculatus, anniculus erit vobis, ab agnis & ab hædis accipietis, & erit vobis seruatus vsque ad quartam & decimam mensis huius: & immolabunt eum omnis multitudo congregationis filiorum Israel ad vesperam. Et accipient de sanguine, & ponent in duobus postibus, & super limen in domibus, in quibus comederint illa in ipsis: & comedent carnes hac nocte assas igni. & azyma cum herbis amaris comedent. Non comedetis ab eis crudum, neque coctũ in aqua, sed tantùm assa igni, caput cũ pedibus & intestinis. Non relinquetis ex ipsis vsque ad manè, & os non confringetis ab eo. At relicta ex eo vsque ad mane, igne comburetis.* Posthęc autẽ ostendit legislator, quis habitus deceat conuiuas, & docet quo pacto paratos instructosque esse oporteat, qui hoc sanctissimum conuiuium adeant. Ait enim: *Sic autem comedite illum, Sint lumbi vestri præcincti, & calceamenta in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris, & comedetis eum cum festinatione. Pascha enim est Domini.* Iuuabit

Exod. 12. 1.

Exod. 12. 11.

autem eos, si aptè declaret quamobrem ista immolatio sit instituta: *Et transibo*, ait, *terram Aegypti ab homine vsque ad pecus, adeoq; in omnibus dijs Aegyptiorum faciam † vltionem, ego Dominus. Et erit sanguis vobis in signum, in domibus, in quibus vos eritis, illic & videbo sanguinem, & † protegam vos, & non erit in vobis † plaga vt deleamini, quando percussero terram Aegypti.* Deinde rursus: *Per septem dies*, ait, *comedetis azyma. In primo die submouebitur fermentum è domibus vestris.* Et statuta pœna eorum qui transgrediuntur hanc legem, addit: *Et primus dies vocabitur sanctus, & item dies septimus erit vobis sanctus.* Diuinum quidem elogium ita habet. Nos autem rursum conabimur suum cuique sensum conuenientem particulatim accommodare, significatorum vim multifariam ad CHRISTVM referentes. Determinatur itaque in principio anni, & in primo mense sacrificij tempus. Principium enim omnium est CHRISTVS (non enim nuper natus est propter ante secula ex Deo generationē.) Nam ipse sanctificat res per omne tempus ab initio vsque ad finem, præsertim festum in mense nouorum. *Vetera enim prateterierunt*, iuxta B. Pauli dictum: *Ecce noua facta sunt omnia.* Et refloruit hominis natura ad hoc quod fuit in principio in CHRISTO. Atque Israëlitis cū adhuc serui essent, & sub tyrannica potestate degerēt, (detinebātur enim sub Ægyptijs) hęc pręcipiebātur, significante nobis rursum figuratè sermone, nullā animam posse aliter euadere peccatū ad libertatem, & diaboli tyrannidē effugere, ciuitateque superna donari, liberatam ab huius mundi conuersatione, nisi per IESV CHRISTI communionem atque benignitatem, iuxta illud quod dictum est ab eo ad insipientes Iudæos: *Amen amen dico vobis, quòd omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: seruus autem non manet in domo in æternum: filius manet in æternum. Si igitur vos filius liberauerit, reuera liberi eritis.* Et rursus: *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis ipsius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Cuius sanè vitæ pulcher typus esse potest terra promissionis, in quam ex Ægypto contendebāt. Porro agnus accipitur decimo mensis die, & asseruatur vsque ad diē decimum quartum, vt mactetur ad vesperam. Quamobrem verò? dicet fortasse aliquis. Sublimis sanè ac profunda ratio est. Quid enim, obsecro, prohibebat quominus primo die mensis acceptus sit? aut quid mouit Deum vt lege sanciret, agnum quinque diebus seruatū immolari tandem ad vesperam. Quin-

† Vulgata: iudicia.

† Vulgata: & transibo vos.

Gen. 12. 15.

† Vulgata: plaga disperdens.

2. Cor. 5. 17.

Isa. 43. 19.

Apoc. 21. 5.

Ioan. 8. 34.

Ioan. 6. 53.

Agnus cur decimo mensis die accipiatur.

δὲ αὐτοὺς, καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἡ τοῦ προβάτου σφαγὴ, καλῶς δὲ λίαν ἀπογυμνῶν· καὶ „ διελεύσομαι ἐν γῇ Αἰγύπτου ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως „ κτηνῶν, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς θεοῖς τῶν Αἰγυπτίων „ ποιήσω τὴν ἐκδίκησιν· ἐγὼ κύριος. καὶ ἔσται „ ὑμῖν ἐν σημείῳ τὸ αἷμα ἐπὶ τῶν οἰκιῶν ὑμῶν, „ ἐν αἷς ὑμεῖς ἔσεσθε ἐκεῖ. καὶ ὄψομαι τὸ αἷμα, „ καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ „ τοῦ ἐκτριβῆναι ὅταν παίω ἐν γῇ Αἰγύπτου. „ εἶτα πάλιν μεθ' ἕτερα· ἑπτὰ ἡμέρας ἔδεσθε „ ἄζυμα, φησιν, ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης, ἀφανιεῖτε „ ζύμην ἐκ τῶν οἰκιῶν ὑμῶν. καὶ τὴν τοῦ παραβαίνοντος τιμωρίαν ὁρισάμενος, ἐπιλέγει πάλιν, καὶ ἡ ἡμέρα ἡ πρώτη κεκλήσεται ἁγία, „ καὶ ἡμέρα ἡ ἑβδόμη, κλητὴ ἁγία ἔσται ὑμῖν. „ τὸ μὲν δὴ θεῖον λόγιον οὕτως ἔχει, διελθόντες δὲ πάλιν ἀνὰ μέρος αὐτὸ, τὴν ἑκάστῳ πρέπουσαν νοῦν ἐφαρμόσαι πειρασόμεθα. τὴν ἐκ τῶν σημαινομένων δύναμιν πολυτρόπως εἰς αὐτὸν ἀναφέροντες τὸν Χριστόν ὁρίζεται τοίνυν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ, τῆς ἱερουργίας ὁ καιρός. ἀρχὴ γὰρ πάντων ἐστὶν ὁ Χριστός. ἐπεὶ μηδὲ πρόσφατος διά τοι τὴν ἐκ θεοῦ πατρὸς πρὸ αἰώνων γέννησιν. ἁγιάζει δὲ αὐτὸς κατὰ πάντα χρόνον, τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀλλ' ὥσπερ ἐν μηνὶ τῶν νέων ἡ πανήγυρις. παρῴχετο μὲν γὰρ τὰ ἀρχαῖα, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα „ καινά. καὶ ἀνέθαλλεν ἡ ἀνθρώπου φύσις πρὸς „ τὸ ἐν ἀρχαῖς ἐν Χριστῷ. δούλοις τι οὖσιν ἔτι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ὑπὸ χεῖρα πράττουσι τὴν τυραννικήν. εἶχον γὰρ ἔτι τὴν τῶν Αἰγυπτίων, τὰ τοιαῦτα διετάττετο· τοῦ λόγου πάλιν αἰνιγματωδῶς ὑπεμφαίνοντος, μὴ ἂν ἕτερον δύνασθαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν πρὸς ἐλευθερίαν μὲν τὴν ἐξ ἁμαρτίας ἀναδραμεῖν, τὴν δὲ τοῦ διαβόλου πλεονεξίαν ἀποφυγεῖν, καὶ εἰς τὴν ἄνω γενέσθαι πόλιν ἀπὸ τῆς ἐν κόσμῳ διατριβῆς, εἰ μὴ διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ μετοχῆς καὶ φιλανθρωπίας, κατὰ τὸ εἰρημένον παρ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνοήτους Ἰουδαίους· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς „ ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας· ὁ „ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ υἱὸς μένει „ εἰς τὸν αἰῶνα, ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως „ ἐλεύθεροι ἔσεσθε. καὶ πάλιν ἀμὴν ἀμὴν λέγω „ ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ „ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε „ ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ἧς εἰς τύπον νοοῖτο καλῶς τῆς „ ἐπαγγελίας ἡ γῆ, εἰς ἣν ἐξ Αἰγύπτου μεταχωρεῖν ἠπείγοντο. λαμβάνεται δὲ τὸ πρόβατον ἀπὸ δεκάτης τοῦ μηνὸς ἡμέρας, καὶ διατηρεῖται μέχρι τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἵνα σφάττηται πρὸς ἑσπέραν. καὶ τοῦ δὴ χάριν; ἐρεῖ τις τυχόν. βαθὺς γὰρ ὄντως ὁ λόγος. τί γὰρ εἰπέ μοι διεκώλυεν ἡμέρα πρώτῃ διαλαμβάνεσθαι τοῦ μηνός; τί δὲ ἄρα νομοθετεῖν ἀνέπεισε τὸν θεὸν ἐν ἡμέραις πέντε τετηρημένον ἱερουργεῖν οὕτως πρὸς ἑσπέραν τὸ θῦμα. πέν-

τι

τὸν γὰρ ἡμερῶν ἀριθμὸν εὑρήσομεν ἀπὸ τῆς δεκάτης ἀρξάμενοι. τοῦ μὲν οὖν μὴ ἐν ἡμέρᾳ πρώτῃ λαμβάνεσθαι τὸν ἀμνὸν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς, σημαίνειν ἔοικεν, ὅτι πολλοὶ προεβάδιζον χρόνοι, καὶ μακροί τινες ἦσαν αἰῶνες οἱ πρὸ ἡμῶν καθ᾽ ὃν ἦν ἀεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται θεός. εἰσβαίνει δὲ γείτων εὐθὺς μετ᾽ ἐκείνους αἰὼν οὗτος ὁ καθ᾽ ἡμᾶς, ὡς διὰ πενθημέρου τῆς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένης ὁδοῦ, εἰς πέντε καιροὺς διαιρούμενος. συμφωνεῖ δὲ σφόδρα καλῶς ἡμῖν τὸ ζητούμενον, ἡ τοῦ Σωτῆρος παραβολὴ, τοῦτον ἔχουσα τὸν τρόπον· ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. συμφωνήσας δὲ μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. καὶ ἐξελθὼν περὶ τρίτην ὥραν, εἶδεν ἄλλους ἑστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργοὺς, κἀκείνοις εἶπεν· ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ ὃ ἂν ᾖ δίκαιον δώσω ὑμῖν. οἱ δὲ ἀπῆλθον. πάλιν δὲ περὶ τὴν ἕκτην ὥραν καὶ ἐννάτην ἐποίησεν ὡσαύτως. περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ἐξελθὼν, εὗρεν ἄλλους ἑστῶτας, καὶ λέγει αὐτοῖς· τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; λέγουσιν αὐτῷ· οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. λέγει αὐτοῖς· ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου. ὁρᾷς δὴ οὖν ἐν τούτοις καὶ λίαν ἐναργέστατα καὶ σαφῶς εἰς ὅλους πέντε καιροὺς τὸν καθ᾽ ἡμᾶς αἰῶνα διῃρημένον; καὶ πρῶτον μὲν εἶναι λογιούμεθα, καθ᾽ ὃν ἦν ἔτι τὰς ἐν παραδείσῳ διατριβὰς ὁ προπάτωρ ἔχων Ἀδάμ. δεύτερον δὲ μετ᾽ ἐκεῖνον καὶ ὡς ἐν ὥρᾳ τρίτῃ δηλούμενον, καθ᾽ ὃν Νῶε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. τρίτον δὲ ὡς ἐν ἕκτῃ, καθ᾽ ὃν ἐκάλει τὸν Ἀβραὰμ εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ὁ ἐπὶ πάντων θεός. τὸ τέταρτον δὲ, ὡς ἐν ὥρᾳ πάλιν ἐννάτῃ, τοῦ Μωσέως δηλονότι καὶ τῶν προφητῶν. περὶ τὴν ἑνδεκάτην, τουτέστιν ἐν τῷ πέμπτῳ καιρῷ, συστελλομένης ἤδη τῆς ἡμέρας, καὶ οἱονεὶ καταλύοντος εἰς τέλος ἤδη τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐμισθώσατο τὰ ἔθνη Χριστὸς κεκλημένα πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν παρ᾽ ἑτέρου μηδαμῶς κατὰ τοὺς ἄνωθεν καὶ παρῳχηκότας καιρούς. διὸ δὴ παρὰ πάντας οἱ τελευταῖοί φασι, τὸ, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. λαμβάνεται τοίνυν τὸ πρόβατον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πενθημέρου τὴν πρώτην, τουτέστι τὴν δεκάτην, τύπον ἐπέχουσα τῆς τοῦ αἰῶνος ἀρχῆς, καὶ διατηρηθὲν ἐν τῷ τελευταίῳ καιρῷ, τουτέστιν ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, σφάζεται πρὸς ἑσπέραν· ἵνα πάλιν ἐννοῇς, ὡς οὔτε νεόν ἐστιν, οὐδὲ πρόσφατον τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· ἀλλ᾽ ἐφυλάττετο μὲν ἐν προγνώσει τοῦ πατρὸς, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς. ἀπέθανε δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, οὔπω μὲν τοῦ νοητοῦ καὶ θείου φωτὸς καταλάμποντος· τῷ δὲ ἐξ ἀγνοίας σκότῳ βεβαπτισμένης ἔτι τῆς γῆς, καὶ τὰς ἁπάντων καρδίας καταμολυνόντων ταῖς πλάναις τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ σκότους τούτου. διὰ τοῦτο καὶ, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ἐπιδημήσας ἔφασκεν ὁ Σωτήρ.

que enim dierum numerum inueniemus, ſi à decimo incipiamus numerare vſq; ad decimum quartum. Quòd igitur agnus non ſit acceptus in primo, ſed in decimo die menſis, videtur ſignificare, quòd multa præceſſerint tempora, & prælonga quædam ſecula fuerint ante noſtrum ortum, in quibus ſemper fuit, & eſt & erit Deus. Incidet autem continuò poſt hoc noſtrum ſæculum, quod tanquam quinque dierum iter modo à nobis ductum in quinque tempora diuiditur. Hoc valdè eleganter nobis declarabit Saluatoris parabola, quę ita habet: *Simile eſt regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiuit diluculo ad conducendos operarios in vineam ſuam. Conuentione autem facta cum operarijs ex denario diurno, miſit eos in vineam ſuam. Et egreſſus circa horam tertiam vidit alios ſtantes otioſos in foro, & his dicit: Ite & vos in vineam meam, & quod iuſtum fuerit dabo vobis. Illi verò abierunt. Iterum egreſſus circa horam ſextam & nonam fecit ſimiliter. Circa vndecimam autem egreſſus inuenit alios ſtantes, & dicit eis: Quid hic ſtatis tota die otioſi? dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit eis, Ite & vos in vineam meam.* Vides in his & quidem manifeſtè admodum, quòd noſtrum ſæculum ſit in quinque tempora partitum? Ac primum quidem exiſtimamus illud, in quo adhuc verſabatur in paradiſo primus pater Adam. Secundum poſt hoc, & veluti in *hora tertia* ſignificatur, in quo viuebat Noë, & ei æquales. Tertium, quaſi in *hora ſexta*, in quo vocatus eſt Abraham ad cognitionem veritatis ab huius vniuerſi Deo. Quartum verò rurſus tanquam in *hora nona*, eſt Moyſis & Prophetarum. *Circa vndecimam* autem, hoc eſt, quinto ſæculo, contracto iam quodammodo die, & ad occaſum vergente, tum CHRISTVS conduxit Gentes, quæ à nullo hactenus retroactis temporibus vocatæ ſunt ad cognitionem Dei. Hinc poſtremi dicunt: *Nemo nos conduxit:* Accipitur itaque agnus in quinque horum dierum primo, hoc eſt in decimo, qui typum gerit principij temporis, & ſeruatus in vltimum tempus, hoc eſt, in decimum quartum, mactatur ad veſperam; vt iterum intelligas hinc, quòd non recens, nec nuper natum ſit CHRISTI myſterium, ſed quòd reſeruatum fuerit in præſcientia Patris, & ab ipſius mundi conſtitutione. Mortuus eſt autem pro nobis vltimis ſæculi temporibus, cùm nondum intelligibilis ac diuina lux reſplenderet: ſed terra eſſet adhuc ignorantiæ tenebris ſubmerſa, & tenebrarum harum principes erroribus omnium corda quodāmodo obfuſcarent. Idcirco Saluator cùm ad nos veniſſet: *Ego*, inquit, *ſum lux mundi.*

Matt. 20. 1.

Sæculum vniuerſum in quinque tempora diſtinguitur.

CHRISTVS lux mundi. Ioan 8. & 9.

[*Sancti luminaria mundi.*] Item luminaria in mundo verbū vitæ sustimentia Sancti vocantur, ac meritò audiunt: [*Matt. 5. 14.*] *Vos estis lux mundi*, vtpote qui possint illuminare versantes in tenebris. Admiraberis autem rursus etiā aliud in hoc loco mysteriū. Nam agnus mactatur in decimoquarto mensis, cùm lunaris circulus habet suam plenitudinem, & quasi spuria luce orbem illuminat; incipiente verò iam paulatim decrescere, ac veluti ex necessitate honorem & gratiam quæ ipsi inest contrahente: vt scilicet vel hinc intelligas tanquam ex imagine & vmbra rei propositæ, traductus ad veriorum comprehensionem, quòd princeps noctis, hoc est, diabolus, per totum glorificabatur orbem, qui per lunam veluti in [*Luna typus diaboli.*] typo significatur (luna enim nocti præposita est) & mundanam sapientiam quasi illegitimam lucem immittens in corda errantium, amplissimam sibi gloriā arrogat. Cæterùm mortuus est propter nos, & pro nobis CHRISTVS ille verus agnus, qui tollit peccata mūdi destruitq; diaboli gloriam. Necesse est enim eam posthac desinere & paulatim absumi, cùm multitudo Gentiū ad pacē ac dilectionem Dei ascendere festinat per conuersionē ad ipsum & fidē. Atque hoc est quod iam olim in Psalmis decantatū fuit de CHRISTO: [*Psal. 71. 7.*] *Orietur in diebus eius iustitia, & multitudo pacis, donec contrà auferatur luna.* Nam in diebus CHRISTI exorta est iustitia per fidem, multitudo autē pacis per cōuersionē ad ipsum. Quin & noctis princeps, hoc est diabolus, cōtrà sublatus est. Obserua verò quo pacto non simpliciter dicat auferendam esse lunam, sed potiùs vicissim, siue è contrario auferendam esse, vt iā sublatus atq; adeo omnino. quia diabolus priùs occidit hominem; ideoque & ipse vicissim occisus est. *Accipiant*, igitur ait, *vnusquisque agnum per domos.* Nam CHRISTVS perfectè habitat in vnoquoque per Spiritus sancti participationem, nec tamen diuisus est, sicut ait Paulus. [*Proximus ad esum agni accersendus quid significet.*] Verùm si fuerint pauciores quàm vt possint edere agnum, accersent ad se proximum vicinum suum. Qui enim non habent ex seipsis, vt soli per se possint perfectè intelligere CHRISTI mysterium, nec sufficiunt ad intelligētiam quæ est de ipso, propter mentis suæ infirmitatem, tum itidem participes fient ipsius acceptis ad se fidelibus, tāquam cooperarijs atque adiutoribus. Nam sæpenumerò fit, vt per mutuam institutionem, maiores quā per nos ipsos in sensu spirituali progressus faciamus. Sicut igitur ille verè sapiens Eunuchus interrogabat Philippum prophetiam de CHRISTO, quam audiens, [*Actor. 8. 34.*] dixit: *Rogo te, de quo hic loquitur propheta: de se,*

καὶ φωστῆρες ἐν κόσμῳ λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, οἱ ἅγιοι χρηματίζουσι. καὶ προσεπιστῶνται, καὶ ὑμεῖς ἐστε „ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, διὰ τὸ δύνασθαι φωτίζειν „ τοὺς ὄντας ἐν σκότῳ, δικαίως ἀκούουσιν. ἀποθαυμάσεις δὲ πάλιν καὶ ἑτέραν ἐν τούτῳ μυστικὴν δὲ ἐρίσκων οἰκονομίαν. σφάζεται γὰρ ὁ ἀμνὸς ἐν τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἡμέρᾳ, πλήρη τὴν οἰκείαν ἔχοντος δόξαν τοῦ σεληναίου κύκλου, καὶ νόθῳ μὲν ὥσπερ φωτὶ τὴν οἰκουμένην καταυγάζοντος. ἀρχομένου δὲ οὖν ὅμως ἀπολήγειν κατὰ βραχὺ, καὶ ὥσπερ ἐξ ἀνάγκης ἤδη συστέλλοντος τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῷ τιμήν τε καὶ χάριν. ἵνα νοήσῃς ἐντεῦθεν ὡς ἐξ εἰκόνος τε καὶ σκιᾶς τοῦ παραδοθέντος πράγματος ἐπὶ τὴν τῶν ἀληθεστέρων κατάληψιν χειραγωγούμενος· ὅτι κατὰ πᾶσαν μὲν ἐδοξάζετο τὴν οἰκουμένην ὁ τῆς νυκτὸς ἄρχων, τουτέστιν ὁ διάβολος διὰ τῆς σελήνης ὡς ἐν τύπῳ δηλούμενος. σελήνη γὰρ εἰς ἀρχὴν τίθεται τῆς νυκτός. καὶ ὥσπερ νόθον τι φῶς τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν ταῖς τῶν πλανωμένων καρδίαις ἐντιθεὶς, πληρεστάτην ἑαυτῷ τὴν δόξαν ἐπραγματεύετο. ἀπέθανε δὲ δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινὸς, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου καταλύσει δόξαν. ἀπολήγειν γὰρ ἀνάγκη αὐτὴν, καὶ δαπανᾶσθαι κατὰ βραχὺ, πρὸς τὴν εἰρήνην, καὶ ἀγάπην ἤδη τὴν ὡς πρὸς θεὸν τῶν ἐθνῶν πλήθους ἀναβαίνειν ἐπειγομένης διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποστροφῆς καὶ πίστεως. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ ἐν ψαλμοῖς ᾀδόμενον πάλαι περὶ Χριστοῦ· ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ „ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. ἀνέτειλε γὰρ ἐν ἡμέραις „ Χριστοῦ δικαιοσύνη διὰ πίστεως· πλῆθος δὲ εἰρήνης, διὰ τῆς πρὸς θεὸν ἐπιστροφῆς. καὶ πρὸς τούτοις ἔτι καὶ ὁ τῆς νυκτὸς ἄρχων ἀνταναιρεῖται, τουτέστιν ὁ διάβολος. ἐπιτήρει δὲ ὅπως οὐκ ἀναιρεθήσεσθαί φησι τὴν σελήνην ἁπλῶς, ἀλλ' ἀνταναιρεθήσεσθαι μᾶλλον, ὡς γὰρ ἤδη προανελών, δῆλον δὲ δή που πάντως, ὅτι τὸν ἄνθρωπον ἀνταναιρεῖται ὁ διάβολος. λαβέτωσαν τοίνυν, φησὶν, ἕκαστος πρόβατον κατ' οἰκίαν. τέλειος γὰρ ἐν ἑκάστῳ Χριστὸς διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνοικίζεται, καὶ οὐ μεμέρισται, καθάπερ ὁ Παῦλός φησι. πλὴν ἐὰν ὦσί, φησιν ὀλίγοστοι ὡς μὴ ἱκανοὺς εἶναι εἰς πρόβατον, συλλήψεται μεθ' ἑαυτοῦ τὸν γείτονα τὸν πλησίον αὐτοῦ. οἱ γὰρ οὐκ ἔχοντες ἐξ ἑαυτῶν τέλειον δύνασθαι συνιέναι μόνοι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, οἱ καὶ οὐκ ἀρκοῦντες εἰς κατανόησιν τὴν περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν τῆς οἰκείας ἐννοίας ἀσθένειαν, μεθέξουσι πάλιν, αὐτοὺς συνεργάτας ὥσπερ καὶ συλλήπτορας τοὺς ὁμοπίστους δεξάμενοι. διὰ γὰρ τῆς ἀλλήλων ὑφηγήσεως ἔσθ' ὅτε καὶ εἰς μείζους ἢ καθ' ἡμᾶς θεωρίας ἀναβαίνειν ἰσχυόμεθα. ὥσπερ οὖν ἀμέλει καὶ ὁ σοφὸς ἐκεῖνος εὐνοῦχος ἀνεπυνθάνετο τοῦ Φιλίππου, τῆς περὶ Χριστοῦ προφητείας ἐπακροώμενος· δέομαί „ σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει, περὶ ἑαυ- „

τοῦ

„ τοῦ ἢ περὶ ἑτέρου τινός; ὁρᾷς ὅπως τὸν γείτονα συλλαβών. ἐγγὺς γὰρ ἀλλήλων οἱ πάντες ἐσμὲν, ὅσοι εἰς τὸν ἕνα καὶ κοινὸν τῆς πίστεως λόγον. μέτοχος ἤδη τοῦ νοητοῦ προβάτου διὰ τῆς ἐρεύνης ἀνεδεικνύετο. ἠξίου γὰρ εὐθὺς καὶ βεβαπτίσθαι. καὶ δὴ καὶ βεβάπτισται. ἔσω δέ φησι τὸ πρόβατον τέλειον. πάντα γὰρ ἦν ἐν Χριστῷ τὰ θεοπρεπῆ γνωρίσματα. ἀλλ' ἔσω καὶ ἄρσεν, ὁ νομοθέτης διήγγειλεν. αὐτὸς γὰρ ἦν τε καί ἐστιν, ὁ πᾶσιν ἡμῖν ἐνιεὶς τῆς θεογνωσίας τὰ σπέρματα, καὶ ὥσπερ τινὰ γῆν † θελητὴν. ὥσπερ οὖν καὶ ὁ προφητικὸς ἔχει λόγος, ἐπιτελῶν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων. ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ἐνιαύσιον ἔσω ἢ κατὰ τὸν χρόνον, ἵνα μὴ ᾖ ὡς ἀτελὲς, οὔπω πληρωθέντος ἐπ' αὐτῷ τοῦ ἔτους. ἢ ὅτι τὴν ἐπὶ τῷ πάθει θεοπρεπεστάτην ἑορτὴν καθ' ἕκαστον ἔτος ἔμελλον ἐπιτελεῖν, οἱ τὰ ἐκ τοῦ πάθους ἀποκερδαίνοντες ἀγαθά. ἀπὸ δὲ τῶν ἀμνῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐρίφων λαμβάνεσθαι λέγει. καὶ ὁ μὲν ἀμνὸς ὡς καθαρόν τι καὶ ἄμωμον θῦμα, κατὰ νόμον νοεῖται· τὸ δὲ τῶν ἐρίφων γένος ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἀεὶ τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρεται. εὑρήσεις δὲ τοῦτο καὶ ἐν Χριστῷ. ἦν γὰρ ὁ αὐτὸς, καὶ ὡς ἄμωμον ἱερεῖον, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀναφέρων ἑαυτὸν τῷ θεῷ καὶ πατρί· καὶ ὡς ἔριφος ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν σφαζόμενος. μετὰ δέ γε τὴν σφαγὴν, καταχρίειν τῷ αἵματι τοὺς τῶν οἰκημάτων σταθμοὺς καὶ τὴν φλιὰν ἐπιτάττει, οὐχ ἕτερόν τι σημαίνειν ἐθέλων, ὥς γέ μοι δοκεῖ, ἢ ὅτι τῷ σεπτῷ καὶ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐπίγειον ἑαυτῶν οἰκίαν ἀσφαλιζόμεθα, τουτέστι τὸ σῶμα, τὴν ἐκ παραβάσεως νέκρωσιν διὰ μετοχῆς τῆς ζωῆς ἐξελαύνοντες. ζωὴ γὰρ καὶ ἁγιασμὸς, ἡ Χριστοῦ μετοχή. καὶ αὐτὸν δὲ θορυβοῦντες τὸν ὀλοθρευτὴν ὡς ἄγαν ἀποτάτω ποιούμενοι, διὰ τῆς χρίσεως τὸν ἐπιβουλεύοντα δαίμονα, τὰ ἐκ σαρκικῶν κινημάτων ἀπονεκρούμεθα πάθη. θύρας δὲ νοήσεις τῆς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένης οἰκίας, τὰς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεις δηλαδή· δι' ὧν ταῖς ἁπάντων καρδίαις ἡ τῶν πραγμάτων διακονεῖται ποιότης, καὶ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀμέτρητος ἐπιχεῖται πληθύς. θύρας δὲ αὐτὰς καὶ ὁ προφήτης Ἰωὴλ ὀνομάζει λέγων· „ ὡς εἰσελεύσονταί τινες κλέπται „ διὰ τῶν θυρίδων ἡμῶν. οὐ γὰρ ἦσαν κατακεχρισμέναι τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. ἐσθίεσθαι δὲ προστάττει τὰ κρέα ταύτῃ τῇ νυκτὶ, τουτέστι κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἐνεστηκότα. οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ ὁ Παῦλος ἐπεκάλει, λέγων· „ ἡ νὺξ προέκοψε, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. ἡμέραν ἐν τούτοις διαῤῥήδην εἰπὼν τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, ὃν αὐτὸς φωτίζει Χριστός. φάγονται τοίνυν τὰ κρέα κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, φησίν. ἕως μὲν γὰρ ἐσμὲν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ

† ἴσως θηλυκήν, ἢ ὡς θυλάκιον.

an de alio aliquo? Vides quo pacto adhibuerit proximũ vicinum, (propinqui enim inuicẽ omnes sumus, quantũ ad vnã & communẽ fidei rationẽ attinet) & particeps spiritualis agni per hanc inquisitionem sit declaratus. confestim enim dignus redditus est baptizari, sicut & baptizatus est. *Erit* autẽ, ait, *agnus perfectus*, quia omnes diuinæ cognitiones sunt perfectæ in CHRISTO. Atqui vt sit masculus, addit legislator. Nam ipse erat & est is qui omnibus suggerit diuinę cognitionis semina, ac veluti terrã quandã † lubentem. Quamobrem, sicut & propheticus habet sermo, is perficit Deo ac Patri humanã naturam per Euangelij præconia. Præterea vt anniculus sit iubet, aut ratione temporis, ne fortè sit imperfectus, quippe qui nondum compleuerit annum: aut certè quia festum Deo conueniens propter passionem singulis annis celebrare debent illi, qui bona per ipsam passionem lucrifaciunt. Vt autem ex agnis & hœdis accipiatur, præcipit. Agnus quidem tanquam purum & immaculatum sacrificium intelligitur secundùm legem: hœdorum autem genus pro peccatis semper offertur Deo. Idẽ & in CHRISTO reperies. Nam & ipse erat immaculatum sacrificium, & in odorem suauitatis offerebat seipsum Deo ac Patri, atque ceu hœdus pro peccatis nostris mactabatur. Cæterùm post mactationem iubet sanguine illini postes domorum & limen: nihil aliud mea quidem sentẽtia significare volẽs, quàm vt venerando & pretioso CHRISTI sanguine terrenam nostram domum muniamus atque vallemus, hoc est, corpus nostrum; mortẽ quam per transgressionem incurreramus per vitæ participationem depellentes. Vita enim & sanctificatio est nobis CHRISTI communio. Et cùm propulsemus ipsum exterminatorem, longissimeque à nobis dæmonem insidiantem seiungamus per vnctionẽ, tum affectus carnalium perturbationum mortificamus. *Portas* autem illius, de qua modò diximus, domus, intelliges sensus nostros, per quos cordibus omnium subministratur rerum qualitas, atque infinita cupiditatum multitudo infunditur. Vnde & propheta Ioël vocat *fenestras*, dicens: *Quasi per fenestras nostras quidam fures ingredientur*, quia non erant sanguine CHRISTI vncti. Præcepit autem vt in hac nocte caro comedatur, hoc est, in sæculo instante. Ita enim hoc Paulus vocauit dicens: *Nox præcessit, dies autem appropinquauit.* In his apertè innuit sæculum futurum, quod ipse CHRISTVS illustrat. Comedat ergo carnem in hoc sæculo ait: nam quoad sumus in hac vita, CHRI-

Propinqui spirituales qui

Fort. fæmineam: vel instar vasis panarij.

CHRISTI communio vita & sanctificatio est.

Sensus portæ sunt.

Ioel 2.8. Fenestras Ioël sensus vocat. Et Ierem. 9.21. Ascendit mors per fenestras vestras, & 22.v.14.

Rom. 13. 12. Nox tempus legis appellatur: dies tempus aduentus CHRISTI ac resurrectionis.

CHRISTO communicabimus, per sanctam carnem & pretiosum sanguinem, pinguiore loquentes modo: Cùm autem occurrerimus in die potentiæ & virtutis eius, sicut scriptum est, atque in claritatem Sanctorum ascenderimus, tum rursus alio modo sanctificabimur, quem nouit futurorum bonorum distributor atque donator. Alias autem communicatio sanctæ ipsius carnis, atque item poculum ex salutari ipsius sanguine, *habet confessionem mortis* CHRISTI, quæ propter nos patefacta est. Ita enim ipse alibi ait suis amicis leges de hoc mysterio præscribens: *Quoties enim*, ait, *manducaueritis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiatis.* In hoc igitur præsenti sæculo per participationem eorum quæ modò enumerata sunt, meritò annuntiabimus mortem ipsius. Cùm autem iam sit in gloria Patris, non oportunè de passione confessionem edituri sumus, at potiùs eum *agnoscemus purè tanquam Deum facie ad faciem*, vt Paulus ait: *Glorificabimus autem illum*, ait, *tanquam Dominũ. Semel enim mortuus est, nec ampliùs moritur: mors ei non ampliùs dominatur*, iuxta vocem Pauli. Ideoque & idem alibi ait: *Etsi cognouimus* CHRISTVM *secundùm carnem, sed nunc non ampliùs cognoscimus.* Tunc enim non ex ijs, ex quibus est homo, sed ex quibus est Deus verus, euidentiùs cognoscemus, cùm iam expleta consummataque fuerit ipsius incarnatio, in qua & ipse factus est caro. Cessabunt enim, vt vero simile, sermones de ipsius incarnatione, maiorque cognitio incipiet, & diuina in nobis lucebit intelligentia ipsius salutis, quæ est in gloria diuina. Porro iubet eos edere carnes agni assas igne, eò quòd oporteat eos esse inflammatos spiritu qui volunt ad communionẽ CHRISTI accedere. Ideo & Paulus iubet eos *spiritu feruere.* Sed panes quoque infermẽtatos cum agrestibus lactucis comedant, ait: figuratè significans, quòd illi qui CHRISTI participes sunt effecti, debeant animas suas pascere purissimis conscientijs, assuefacientes se ad doli expertem & puram conuersationem. Interim tamen non succumbant tentationum acerbitatibus, sicut dictum est à quodam: *Fili, si accedis vt Domino seruias, præpara animam tuam ad tentationem: dirige cor tuum, & tolera.* At *non edatis de eis*, ait, *crudum.* Ecquid hoc est? Qui crudum edit, is non in digestionem edit, imò eiusmodi cibus omnino non conuenit dentibus. Hoc autem rectè dixeris illos facere qui per accuratam inquisitionem verba de CHRISTO non extenuant, igneque examinant & probant,

Communicatio seu sumptio corporis & sanguinis CHRISTI, *eius mortis est confessio.*
1.Cor.11.26.

CHRISTVS *in futuro sæculo aliter cognoscetur, quàm in præsenti.*
1.Cor.13.12.

Rom.6.9.

2.Cor.5.

Agni carnes assæ quid significent.

Rom.12.11.

Panes infermentati, & lactuca agrestes quid significent.

Eccl.2.1.

Crudum non edendũ quid significet.

διὰ τῆς ἁγίας σαρκός τε καὶ αἵματος, καὶ παχυτέρως ἔτι μεταληψόμεθα τοῦ Χριστοῦ. εἰς δὲ τὴν ἡμέραν καταντήσαντες τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται, καὶ εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν ἁγίων ἀναβεβηκότες, καθ' ἕτερόν τινα τρόπον ἁγιασθησόμεθα πάλιν, καὶ ὡς οἶδεν ὁ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν διανομεὺς καὶ δοτήρ. ἄλλως τε καὶ ὁμολογίαν ἔχει τοῦ πάθους, καὶ τοῦ οἰκονομικῶς παραδεχθέντος θανάτου τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἁγίας σαρκὸς ἡ μετάληψις. καὶ ἡ πόσις ὁμοίως, ἡ ἐκ τοῦ σωτηρίου αἵματος. οὕτω γὰρ αὐτός που φησὶν, ὅτε τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις τοὺς ἐπὶ τῷ μυστηρίῳ νόμους ἐτίθει. „ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, πίνητε „δὲ τὸ ποτήριον τοῦτο, τὸν ἐμὸν θάνατον καταγγέλλετε. οὐκοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ παρόντος αἰῶνος, διὰ μὲν τῆς μετοχῆς τῶν ἀρτίως ὠνομασμένων, καταγγελοῦμεν εἰκότως τὸν θάνατον αὐτοῦ· ἔσται δὲ λοιπὸν ἐν τῇ δόξῃ παραγενῆ τοῦ πατρὸς, οὐκ εὐκαίρως ἔτι τὴν ἐπὶ τῷ πάθει προσοίσομεν ὁμολογίαν αὐτοῦ, ἀλλ' „ἐπιγνωσόμεθα μὲν καθαρῶς ὡς θεὸν πρόσωπον πρὸς „πρόσωπον, ὡς Παῦλός φησι. „δοξολογήσομεν γάρ, φησιν, ὡς δεσπότην. „ἅπαξ γὰρ ἀποθανὼν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου „φωνήν. διὸ δὴ καὶ ἔφασκεν· „εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ „σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. „τότε γὰρ οὐκ ἀφ' ὧν ἐστιν ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐστι θεὸς ἀληθινὸς. λαμπρότερον ἐπιγνωσόμεθα, συμπεπερασμένης ἤδη τῆς οἰκονομίας, ἐφ' ᾗ καὶ γέγονε σάρξ. ἀργήσουσι γὰρ κατὰ τὸ εἰκὸς, οἱ περὶ σαρκώσεως λόγοι, γνῶσις δὲ ἡ μείζων εἰσβήσεται, καὶ θεία τις ἐν ἡμῖν ἀναλάμψει σύνεσις παρ' αὐτοῦ σωτηρίας τῆς ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ. πυρὶ δὲ ὀπτῶντας ἐσθίεσθαι τοῦ προβάτου κελεύει τὰ κρέα. διά τοι τὸ χρῆναι θερμοὺς εἶναι τῷ πνεύματι τοὺς εἰς κατάληψιν ἀναβαίνοντας τοῦ Χριστοῦ. ζέειν δὲ αὐτοὺς τῷ πνεύματι, κελεύει καὶ Παῦλος. ἀλλὰ καὶ ἄρτους ἀζύμους ἐπὶ πικρίδων φάγονται, φησί, δι' αἰνίγματος ὑποφαίνων, ὅτιπερ οἱ μέτοχοι γεγονότες τοῦ Χριστοῦ, ἀζύμοις ὥσπερ καὶ καθαρωτάταις ἐπιθυμίαις τὴν ἑαυτῶν ὀφείλουσιν ἀποτρέφειν ψυχὴν, εἰς ἄδολόν τινα καὶ ἀμιγῆ φαυλότητος προσπηδῶντες πολιτείαν, καὶ μὴ παραιτεῖσθαι διὰ τοῦτο τὰς ἐκ τῶν πειρασμῶν πικρίας κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπό τινος. „τέκνον εἰ προσέρχῃ δουλεύειν θεῷ, ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμὸν, „εὔθυνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον. „ἀλλὰ καὶ οὐκ ἔδεσθε, φησὶν, ἀπ' αὐτοῦ ὠμόν. τί οὖν ἄρα καὶ τοῦτό ἐστιν; ὁ ὠμὸν ἐσθίων, οὐκ εἰς πέψιν ἐσθίει· ἀλλ' οὐδὲ ὑπείκει τοῖς ὀδοῦσιν ὅλως ἡ τοιάδε τροφή. τοῦτο δὲ ἂν δρῷεν εἰκότως οἱ μὴ δι' ἐρεύνης τὸν ἐπὶ τῷ Χριστῷ καταλεπτύνοντες λόγον, πυροῦντές τε καὶ δοκιμάζοντες,

κατὰ

„ κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ μελωδούμενον· καὶ ἐν
„ τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ. κωλύει δὲ πάλιν
ἐσθίειν ἡψημένον ἐν ὕδατι, τὴν ὑδαρεστέραν τε καὶ
ἐκλελυμένην περὶ αὐτοῦ διάληψιν, οὐ κα-
λὴν ἔσεσθαι τροφὴν ταῖς τῶν πιστευόντων δια-
νοίαις ὑποδηλῶν. ὑδαρεστέρα δὲ περὶ αὐτοῦ διά-
ληψις, τὸ μὴ θεὸν οἴεσθαι κατὰ φύσιν ὑπάρχειν
αὐτὸν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ποιημάτων κατακομίζειν τά-
ξιν. ὃ καὶ δρᾶν ἀμαθῶς οὐ καταναρκῶσί τινες, τὰ
οἰκονομικῶς εἰρημένα περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν ἐναν-
θρώπησιν, εἰς τὸ οἰκεῖον περιέλκοντες θέλημα, καὶ
τροφὴν ὥσπερ τινὰ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς δυσσε-
βείας ποιούμενοι. οὐκ ἔδεσθε τοίνυν, φησὶν, ἡψη-
μένον ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἢ ὀπτὰ πυρὶ, διὰ τὴν
ἤδη προαποδοθεῖσαν αἰτίαν, καὶ ὅτι τὰ λό-
για κυρίου πεπυρωμένα. θερμοὶ γὰρ πάν-
τες εἰσὶν οἱ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγοι, καὶ οὐ-
δὲν ἔχοντες ὑδαρὲς ἢ ἀπεψυγμένον κατὰ τὸν
„ λέγοντα πάλιν ἐν βίβλῳ ψαλμῶν· πεπυρωμέ-
„ νον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ ὁ δοῦλός σου ἠ-
„ γάπησεν αὐτό. κεφαλὴν δὲ πάλιν σὺν τοῖς ποσὶ
καὶ τοῖς ἐντοσθίοις ἐπιτάττει φαγεῖν, ὅλην ἐξ
ὅλου τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν γνῶσιν ταῖς τῶν
πιστευόντων διανοίαις ἐνοικίζεσθαι θέλων. χρὴ
γὰρ εἰδέναι πρὸ πάντων, ὅτι περ ἦν ἐν ἀρχῇ
θεὸς ὢν ὁ λόγος, ἐν πατρὶ, καὶ μετὰ πατρὸς,
τουτέστιν ἡ κεφαλὴ, ἀρχὴ τοῦ παντὸς ὑπάρχουσα
μυστηρίου. δεύτερον δὲ ὅτι καὶ θεὸς ὢν, πάλιν ἐπα-
νήξει, κριτὴς, τέλος ἐπιθήσων τῇ καθ' ἡμᾶς
οἰκονομίᾳ. τοῦτο γὰρ ἡμῖν σημαίνουσιν οἱ πόδες, τὸ
τέλος ὄντες ὅλου τοῦ σώματος. νοήσεις δὲ τὰ ἐντό-
σθια τὸν ἀποκεκρυμμένον καὶ οἱονεὶ μέσον τὸν ἐναν-
θρωπήσαντος λόγον. οὐκοῦν ὁλόκληρος μὲν διὰ τού-
των ἡ πίστις· ὅλος δὲ καὶ τέλειος ἐν ἡμῖν διὰ τῆς τοι-
ᾶσδε γνώσεως ὁ Χριστός. ταύτης γὰρ ἕνεκα τῆς
„ αἰτίας οἰηθείην ἂν ἔγωγε τὸν Ἰωάννην εἰπεῖν· ὁ
„ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος. εἶτα πάλιν ὁ νομοθέτης
ἐπιτάττει λέγων· οὐκ ἀπολείψετε ἀπ' αὐτῶν
ἕως πρωΐ, αἰνιγματωδῶς, ὡς ἔοικε, διὰ τούτων ἀ-
ποκωλύων τὰς ἐπί γε τὸ βούλεσθαι νοῆσαι τελείως
οὐκ ἀγαθὰς ὑπερθέσεις. μὴ γὰρ πεπέμφθω, φησὶν,
εἰς ἀναβολὴν ἡ τελεία τε καὶ ἀληθὴς περὶ αὐτοῦ
γνῶσις, μηδὲ φυλαττέτωσάν τινες ἑαυτοῖς εἰς
ὑπέρκαιρον χρόνον τὸ μετασχεῖν τελείως αὐ-
τοῦ, μετεσχηκότες ἅπαξ καὶ ὅλως ἁψάμενοι.
τοῦτο μέν τοι ποιοῦσιν οἱ διὰ μὲν τῆς κατηχή-
σεως τῶν περὶ Χριστοῦ δογμάτων ἀπογευσάμενοι,
φυλάττοντες δὲ τὸν διὰ τοῦ πνεύματος φωτισμὸν,
καὶ τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος χάριν εἰς μακρὰν καὶ
ὑπέρωρον ἀναβολὴν τὴν ἐπὶ γήρᾳ, φησί. πο-
λὺ γὰρ δή τι τὸ βλάβος ἐντεῦθεν καὶ ἀδοκή-
τως συμβαίνει. μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ τῶν οἰ-
κείων ἐπιτεύξεται βουλευμάτων, οὐκ ἀσφαλὴς
ἡ ἐλπίς. ἐκβεβηκότος δὲ πάλιν εἰς τέλος αὐτῷ τοῦ
σκοποῦ ἁγιάζεται μὲν, πλὴν μόνην ἔχει τῶν πλημ-
μελημάτων τὴν ἄφεσιν, καὶ τὸ τάλαντον ἀποκομίζει
τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ ξηρὸν, οὐδὲν ἐπεργασάμενος χο-

iuxta illud à Psalmista decātatū: *Et in meditatione mea ignis exardescet.* Deinde quoq; prohibet, ne elixum edamus, quo indicat dilutam quādam de ipso cognitionem siue opinionem, haudquaquam fore salutarem cibum mentibus credentium. Diluta autem opinio est, si non credas eum esse suapte natura Deum, sed in ordinem creaturarum redigas: quod quidem pro sua imperitia non verentur nonnulli, qui quæ certa ratione de ipso dicta sunt propter incarnationem ad suum detorquent arbitrium, atque ita veluti cibum quendā suę impietati constituunt. *Non*, itaque inquit, *edetis coctum aqua, sed igni assum*; ob prædictam causam, & quia *eloquia Domini igne examinata*. Omnes enim de ipsius Deitate sermones sunt feruidi, neque habēt quicquam aqueum aut frigidū, iuxta illum, qui iterum dixit in libro Psalmorum: *Ignitum eloquium tuum valde, & seruus tuus dilexit illud.* Caput autem cum pedibus & intestinis edere iubet, nimirum volens totam ex tota mysterij sui cognitionem inesse fidelium mētibus. Nam ante omnia oportet scire, quòd Verbum cùm sit Deus, fuerit in principio in Patre & cum Patre. Hoc significat caput, quod est totius mysterij principium. Deinde verò, quòd & Deus cùm sit, rursus venturus sit iudex, finem huic nostræ dispensationi impositurus, designant pedes, qui sunt totius corporis finis seu extremitas. Porro intestinum intelliges verbū absconditum, & quasi intra humanam naturam inclusum. Quocirca fides solida & integra per hæc innuitur, adeoq; CHRISTVS perfectus, qui per eiusmodi cognitionem in nobis habitat. Ob hāc enim caussam existimauerim & Ioannem dixisse: *Qui est, qui erat, qui venturus est.* Posthęc pręcipit legislator, ne quid de ipsis relinquatur vsque ad manè, figuratè, vt videtur, per hæc prohibens malas ad perfectè intelligēdum procrastinationes. Non enim, ait, differatur aut procrastinetur perfecta veraque Dei cognitio, nec vlli sibi reseruent intempestiuū tēpus, quo Dei perfectè participes fiant, cùm iam semel ei communicarint, aut in vniuersum attigerint. Hoc sanè faciunt qui cùm per catechismū dogmata de CHRISTO degustarint, differūt illuminationem Spiritus, & gratiam per baptismum in longum atque intempestiuum tempus, in senectutē nimirum. Ingens enim damnum hinc & quidem inopinatò accidit. Etsi enim quis consilij sui compos fiat, tamen non est firma spes. Cùm verò scopus ad finem fuerit perductus, sanctificatur quidem; cæterùm solam peccatorū remissionē consequitur, & patrifamilias talentum reddit infrugiferum, nihil planè ei superlucratus.

Psal. 38. 4.
Elixum non edendū quid designet.
Arriani taxantur.
Psal. 11. 7.
Ps. 118. 140.
Caput cum pedibus & intestinis edendum quid significet.
Apocal. 1. 8.
Agni nihil in crastinū seruandum quid significet.
Matt. 25.

Exod. 12. 46.
Os non conterendum ex agno quid significet.

cratus. *Sed & os ex ipso non conteretis.* Ossa dẽtibus nostris confici non possunt. Tale autẽ est humanis mentibus candidum illud, vt ita dicam, & absconditũ Deitatis ipsius Verbum. Quòd enim etiam Filius suapte natura sit Deus, & quòd idem genitus sit ex Deo ac Patre, rectè sentiẽtes credimus, neque vltrà quærimus, iuxta illius Sancti sententiã. Quis enim modum ipsius generationis verbis explicare valeat? aut quo pacto non verax sit Propheta exclamans: *Generationem eius quis enarrabit? Tollitur enim à terra vita ipsius.* *Ossa* igitur hoc loco vocat soliditatem doctrinæ cælestis, quæ mentem nostram excedit. Hanc legislator non finit nos confringere, quamquam hæretici, qui recta deprauant, quantum in ipsis est, hanc cõfringant; cùm diuinæ & ineffabilis generationis modum curiosè scrutantur insigni amẽtia capti, nec illud quod scriptum est animaduertentes: *Quis dimensus est cælum palmo?* quod sanè nos meritò vitamus, prudẽter reueriti agni ossa conterere. Sed potiùs ita affecti, vt quæ supra nos sunt fide capessamus. Meminisse verò oportet, quòd & planiùs hoc ipsum de Saluatore nostro accipiatur: cuius crura non confregerunt Pilati milites, sicut scriptum est. Quæ autẽ reliqua fuerint ex agno vsque manè, igne cõburenda esse dicit. Hic iterum manè appellat illam illuminationẽ, quæ in altero sæculo futura est, quãdo facie ad faciẽ nostrum Regẽ ac Deũ sumus conspecturi, non ampliùs sicut nunc, in ęnigmate, & in speculo atque vmbra, & ex parte, vt Paulus ait. Quia igitur consideratio de ipso quæ hîc est tanquã in ænigmate, tunc quodammodo per illustriorẽ cognitionẽ est declarãda, ideo velut in typo iterum dicit, quæ reliqua fuerint ex agno vsq; manè, igne cõburenda esse. Huiusmodi verò habitu indui iubet cõuiuas, † *Lũbi*, inquit, *vestri sint pracincti, & calceamenta in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris: & comedite illum festinanter. Quia pascha Domino est.* Quòd igitur succingant lumbos, vigilantiæ signum est & voluntatis promptæ, iuxta illud dictum à Deo ad iustum Iob: *Accinge tanquam vir lumbos tuos.* Et rursum apud Prophetam quendam: *Et erit vt iustitia accingat lumbos eius,* pro eo quod est, agilis & fortis erit ad iustitiam colendam. Calceus autem significat præparationem voluntatis ad eundum sine mora ad id quod Deo placuerit. Ita enim Paulus id intellexit scribens: *Induti calceos in præparatione Euangelij pacis.* Item Propheta Ieremias: *Et nunc Israël, Dominus Deus tuus quid petit abs te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, vt ambules in omnibus vijs eius?* Virga autem &

Isa. 53. 8.
Ossa significat soliditatem doctrinæ cælestis.
Hæreticorum error.
Eccli. 1. 2.
Isai. 40. 12.
Ioan. 19. 33.
Manè illuminationẽ in venturo sæculo futuram designat.
1. Cor. 13. 12.
† Vulgata: Renes vestros accingetis.
Exod. 12. 11.
Lumbi succincti quid significent.
Iob 38. 3.
Isai. 11. 5.
Calceus quid significet.
Ephes. 6. 15.
Imò Moyses, Deut. 10. 12.

λάσαις αὐτῷ. ἀλλὰ καὶ ὀστοῦν οὐ συντρίψεται ἀπ' αὐτοῦ φησιν. ἄβρωτα γὰρ τοῖς ἡμετέροις ὀδοῦσιν ἀεὶ τὰ ὀστᾶ. τοιοῦτος δέ τις ἐστὶ ταῖς ἀνθρωπίναις διανοίαις καὶ ὁ λευκὸς, ἵν' οὕτως εἴπω, καὶ κεκρυμμένος τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγος. ὅτι μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ ὅτι γεγέννηται παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὀρθῶς δὴ σφόδρα νοοῦντες πιστεύομεν, ζητοῦμεν δὲ οὐκέτι κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου φωνήν. τίς γὰρ οἶδεν εἰπεῖν τὸν τῆς γενέσεως τρόπον; πῶς δὲ οὐκ ἀληθὴς ὁ προφήτης βοῶν· τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. οὐκοῦν ἐν τούτοις τὰ ὀστᾶ, τὴν τῶν ὑπὲρ νοῦν δογμάτων στερρότητα λέγει. ταῦτα συντρίβειν ἡμᾶς ὁ νομοθέτης οὐκ ἐᾷ. συντρίβουσι δὲ ὅλον ἐφ' ἑαυτοῖς, οἱ τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες αἱρετικοί. τὸν γὰρ τῆς θείας καὶ ἀρρήτου γεννήσεως περιεργάζονται τρόπον, ἀσύγκριτον ἤδη νοσοῦντες ἀβουλίαν, καὶ τὸ γεγραμμένον εἰς νοῦν οὐ δεχόμενοι, τίς ἐμέτρησεν τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ; ὅπερ οὖν εἰκότως ἡμεῖς παραιτούμεθα, τὸ συντρίβειν τοῦ ἀμνοῦ τὰ ὀστᾶ συμφρόνως ἀποναρκήσαντες. πίστει δὲ μᾶλλον τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς δεχόμενοι μεμνῆσθαι γε μὲν ἀναγκαῖον, ὅτι καὶ ἱστορικώτερον περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐλήφθη τὸ γεγραμμένον, οὐ συντριψάντων τῶν τοῦ Πιλάτου στρατιωτῶν τὰ σκέλη αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται. τὰ δὲ καταλειπόμενα ἀπ' αὐτοῦ ἕως πρωῒ δεῖ χρῆναι κατακαίεσθαι λέγει. πρωῒ δὲ πάλιν ὀνομάζων, τὸν εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα φωτισμὸν, ὅτι καὶ πρόσωπον κατὰ πρόσωπον τὸν ἑαυτῶν ὀψόμεθα βασιλέα καὶ θεὸν, οὐκέτι καθάπερ καὶ νῦν ἐν αἰνίγματι καὶ ἐσόπτρῳ, καὶ σκιᾷ, καὶ ἐκ μέρους, ὡς ὁ Παῦλός φησι. ὡς οὖν μελλούσης τὸ τηνικάδε διὰ λαμπροτέρας γνώσεως ἀφανισθῆναι τρόπον τινὰ ὡς ἐν αἰνίγματι περὶ αὐτοῦ θεωρίαν, ὥσπερ ἐν τύπῳ πάλιν πυρὶ κατακαυθήσεσθαι λέγει τὰ καταλειπόμενα ἀπ' αὐτοῦ ἕως πρωΐ. σχῆμα δὲ τοὺς δαιτυμόνας κελεύει τοιοῦτον ἔχειν. αἱ ὀσφύες ὑμῶν ἔστωσαν περιεζωσμέναι, φησὶν, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶ, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. καὶ φάγεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς. πάσχα ἐστὶ κυρίου. τὸ μὲν οὖν ἐζῶσθαι τὴν ὀσφύν, γοργότητος ἂν εἴη σύμβολον, καὶ φρονήματος νεανικοῦ, κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ θεοῦ πρὸς τὸν δίκαιον Ἰώβ· ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ τὴν ὀσφύν σου· καὶ πάλιν παρά τινος ἐν προφήταις, καὶ ἔσται δικαιοσύνῃ ἐζωσμένος τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ, γοργὸς καὶ ἀνδρεῖος εἰς δικαιοσύνην. σημαίνει δὲ τὸ ὑπόδημα τὴν ἑτοιμότητα τῆς γνώμης πρὸς τὸ βαδίζειν ἀμελλητὶ πρὸς ὅπερ ἂν βούληται θεός. ἐπεὶ καὶ Παῦλος τούτῳ νοῒ γράφει, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. καὶ προσέτι τούτῳ καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας, καὶ νῦν Ἰσραὴλ τί κύριος ὁ θεός σου αἰτεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ φοβεῖσθαι κύριον τὸν θεόν σου, πορεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ; ῥάβδος δὲ ἡ

μετὰ

μετὰ χεῖρας, τὴν ἀντιστηρίζουσαν ἡμᾶς ἐλπίδα
καὶ ἀνέχουσαν εἰς ὑπομονὴν ὑποφαίνει. κα-
„ τὰ τὸ ἐν προφήταις κείμενον, ἐλπίσατε ἐπὶ
„ τῷ κυρίῳ, καὶ ἀντιστηρίσασθε ἐπὶ τῷ θεῷ. με-
τὰ σπουδῆς δὲ πάλιν ἐσθίεσθαι τὸν ἀμνὸν ἐπιτάτ-
τει. τὸ μὴ νωθρὸν μηδὲ παρειμένον ἐν ἔργοις
ἀγαθοῖς ἀναφαίνεσθαι δεῖν τὸν ἐν μεθέξει γεγο-
νότα Χριστοῦ σαφῶς δὴ λίαν ὑποτυπῶν. ἀλλ'
ἔντονόν τι καὶ ζέουσαν ἐφ' οἷσπερ ἂν οἴηται λυσι-
τελήσειν αὐτῷ προθυμίαν εἰσφέροντα. καί μοι
πάλιν ἐννόει τὸν μακάριον ἐπιστέλλοντα Παῦ-
„ λον· οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες πάν-
„ τες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βρα-
„ βεῖον; οὕτω τρέχετε ἵνα καταλάβητε. χρῆναι
δὲ ὑπολαμβάνων πανταχόθεν ἡμᾶς θη-
ρᾶσθαι τὸ ὠφελοῦν, ἐφ' ἑτέραν ἥξω διάνοιαν.
οὐκ ἁβροδίαιτόν τινα καὶ ἀνειμένον ὁρᾶσθαι
βούλεται τὸν ἡγιασμένον διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ σχῆ-
μα τὸ τοῖς ὁδίταις πρέπον περιτίθησιν ὁ νόμος
αὐτῷ· δύο ταῦτα κατὰ τὸ εἰκὸς ὑπεμφαίνων· ἢ
γὰρ ὅτι διαβήσεταί ποτε καὶ δραμεῖται πρὸς ἀ-
λήθειαν τὰ ἐν τύπῳ καὶ σκιᾷ· ἢ ὅτι προσήκει τὸν
ἅπαξ μετεσχηκότα Χριστοῦ, γοργοῖς ὥσπερ καὶ
εὐτροχωτάτοις ποσὶ ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν προθυ-
μίαις ἀποκεχρημένον ἐπὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἰέναι,
τὴν ἐν κόσμῳ βδελυρὰν ἡδονὴν παρατρέ-
χοντα. ἐπάγει δὲ τὴν αἰτίαν εὐθὺς τοῦ δεῖν ὁρᾶσθαι
τοιοῦτον τὸν ἀρτίως ἡμῖν κατωνομασμένον, πά-
σχα λέγων ἐστὶ κυρίου, τουτέστι, διαβατήριον.
διαβαινόμεν γὰρ ἀπὸ τῆς ἐν κόσμῳ ζωῆς, εἰς
θεοφιλῆ πολιτείαν. εἶτα πάλιν εὐθὺς, τίνα
καὶ πόσην ἀποκερδαίνουσιν ἐκ τούτου τὴν ὄνη-
σιν φανερὸν αὐτοῖς καθιστάς· πᾶν μὲν γὰρ πρω-
τότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτῳ πατάξειν ἐπαγγέλλε-
ται· αὐτοῖς δὲ τοῖς τὸν ἀμνὸν βεβρωκόσιν, ἐν
σημείῳ γενήσεσθαι τὸ αἷμά φησιν, ὡς ὑπὸ
σκέπην ἐντεῦθεν γενέσθαι τὴν παρ' αὐτοῦ,
πρὸς τὸ μὴ ἐκτριβῆναι ὅταν παίῃ ἐν γῇ
Αἰγύπτῳ. κολάζει μὲν γὰρ ὁ θεὸς τὸν ἀπειθῆ
καὶ ἀνήκοον, καὶ τῆς ἁγιότητος ἀμέτοχον τῆς
παρὰ Χριστοῦ. γνωρίζει δὲ μόνους, καὶ φρον-
τίδος ἀγαθῆς ἀξιοῖ τοὺς οἵπερ ἂν φαίνον-
το κατακεχρισμένοι τῷ αἵματι τοῦ ἀμνοῦ τοῦ
ἀληθινοῦ, καὶ τοῖς ἀσεβέσιν οὐκ ἐπιτρέπει
συναπόλλυσθαι τὸν ἡγιασμένον· ἀλλ' ἐξαίρετον
αὐτοῖς ἀπονέμει φιλανθρωπίαν. ἐφ' ἑπτὰ δὲ
ὅλαις ἡμέραις ἄρτοις ἀζύμοις προστρέφεσθαι
κελεύει, τοὺς τὸν ἱερὸν φαγόντας ἀμνόν. κα-
θαρωτάταις ἐπιθυμίαις, ὥς γέ μοι φαίνε-
ται, καὶ ἁπάσης φαυλότητος ἀπῳκισμένοις
καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀποτρέφειν ψυχὴν ἀναπείθων
τοὺς ἡγιασμένους διὰ Χριστοῦ. ἁγία δὲ ἡ πρώτη καὶ
ἡ ἑβδόμη καλείσθω, φησὶν, ἡμέρα· ἅγιος γὰρ
ἡμῶν ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς γνώσεως χρόνος· οὔπω
τὸν παράδεισον ἐκβεβηκότος διὰ τὴν παρά-
βασιν τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ
μὲν διαιτωμένου, φυλάττοντος δὲ ἔτι τὴν
δοθεῖσαν ἐντολήν. ἅγιος δὲ πάλιν ὁ ἐν ἐσχάτοις,

baculus in manu significat spem, quæ nos confirmat ac sustentat per patientiam secundùm illud, quod in Prophetis habetur: *Sperate in Domino, & fulcite vos in Deo.* Rursum præcipit, vt agnum festinanter edant, quo ostendit, ne segnis aut remissus in bene operãdo appareat is, qui CHRISTI particeps factus sit, sed diligentiam, & ardẽtem sedulitatem in ijs quæ putet sibi profutura, adhibeat. Hîc ergo animaduerte quod B. Paulus scribit per Epistolam: *An nescitis,* inquiẽs, *quòd, qui in stadio currunt, omnes quidem currũt, vnus autem accipiat brauium? Sic currite, vt apprehendatis.* Porro cùm existimem nos vbiq; debere venari id quod conducibile est, idcirco nunc ad alium sensum veniam. Non delicatum, neque dissolutum videri vult eũ, qui iam per CHRISTVM est sanctificatus, sed lex eũ tali inducit habitu, qui viatoribus cõuenit; hæc nimirum duo studiosè insinuans, nẽpe quòd aut ista quæ sunt in typo & vmbra posita, tandem ad veritatem traducẽda sint: aut quòd oporteat eum qui semel communicauit CHRISTO, quasi incitato ardentique animo ad omnem virtutem contendere, & istam quæ in mũdo est, abominabilem voluptatem præterfugere. Cõtinuò autem causam adducit quare oporteat Christianũ qui iam à nobis descriptus est, talem videri, *Phase,* inquiens, *Domini est,* hoc est *transitus.* Transimus enim à vita mundana in cõuersationem Deo acceptam. Statim verò quẽ & quantum fructum hinc percepturi sint, manifestè ob oculos ponit, dum annuntiat eis se omne primogenitum in terra Ægypti percussurum esse, ac sanguinem ijs qui comederint agnum fore in signum, quòd sint sub eius protectione, ne pereant quãdo percusserit terrã Ægypti. Nam Deus de incredulis & inobedientibus, sanctificationisque CHRISTI exortibus suppliciũ sumit. Cognoscit autem solos, acrique cura dignatur eos, qui vncti sunt sanguine veri Agni, neque sinit sanctificatum vnà cum impijs interire, at potiùs singulari sua benignitate eos fouet. At verò post totos septem dies panibus infermẽtatis vesci iubet eos, qui sacrum agnũ manducant, quo, vt mihi videtur, persuadet sanctificatis in CHRISTO, vt suam ipsorũ animam pascant concupiscentijs purissimis, maximeque ab omni prauitate seiunctis. *Prima autem & septima dies,* inquit, *vocentur sancta.* Tempus enim in principio generationis fuit sanctum, cùm primus parens Adam nondum eiectus esset paradiso propter transgressionem; sed adhuc in eo degeret, mandatumque sibi datum custodiret. Sanctum item est etiam nouissimũ tempus,

Virga & baculus quid significent.

Isa. 50. 10.

Festinanter comedendus agnus, quid significet.

1. Cor. 9. 24

Exod. 12. 11.

Pascha, transitus.

per CHRISTVM, qui in fide iustificat eos qui ipsum accedunt, atque in id quod eramus in principio, reducit. Quocirca totum nobis in hisce Saluatoris nostri mysterium adumbratum est. Vnde & eleganter admodum ad Iudæos ait: *Si crederetis Moysi crederetis vtique & mihi. De me enim ille scripsit.*

Ioan. 5.46.

De consecratione primogenitorum.

REdempti quidem sumus à prisca illa conuersatione quæ patribus fuit tradita, sicut scriptum est, *non corruptibilibus argento & auro, sed pretioso sanguine tanquam agni immaculati* CHRISTI, *præcogniti quidem ante constitutionem mundi, manifestati autem in nouissimis.* Cùm enim suapte natura Deus esset & in forma ac æqualitate Dei & Patris, in terra visus est, & cũ hominibus cõuersatus, vnigenitus autem dictus est primogenitus. Ait enim in Psalmis ad Deum ac Patrem cælestem de nobis: *Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.* Nam cùm assumpsisset humanam naturam, & se admirabili consilio demisisset in ea, quæ nos sumus, non puduit eum nos vocare fratres: siquidẽ per ipsum vocati sumus in adoptionem filiorum. Etenim verum est, adeoque ex ipsis cõtestatum rebus, quòd Pater suum proprium Filium dederit ad salutem omnibus redimendam. Ideoque, vt Paulus ait: *Pretio empti sumus,* neque sumus nostri iuris. Sed *vnus pro omnibus mortuus est, vt omnes non amplius nobismetipsis viuamus, sed ei qui pro nobis mortuus est & resurrexit.* Quòd autem vnusquisque eorum qui per CHRISTVM seruati sunt, & quasi imaginem ipsius consecuti per Spiritus sanctificationem, posthac vitam suam consecret Deo, manifestum fuerit ex sapiente Moyse, qui antiquos ita affatur: *Et erit cùm introduxerit te Dominus Deus tuus in terram Chananæorum, sicut iurauit patribus tuis, & dabit tibi eam: & separabis omne aperiens vuluam masculina Domino, & omne aperiens vuluã ex armentis & in iumentis tuis: quæcumque fuerint tibi masculina sanctificabis Domino. Omne aperiens vuluam asinæ, mutabis oue: si autem non mutaueris,* †*redimes illud. Omne primogenitum hominis filiorum tuorum redimes.* Congregata verò suo tẽpore Synagoga in Oreb, æquali vtitur sermone, ita rursus eam allocutus legislator: *Primogenitos filiorum tuorum dabis mihi. sic sacrificabis vitulum tuum, & ouem tuam, & iumentum tuum. Septem dies erit apud matrem, octauo autem die mihi dabis illud. Et viri sancti eritis*

1. Pet. 1.18.
Vnigenitus primogenitus dicitur.
Psal. 21.23.
1. Cor. 6.20
2. Cor. 5.15.
Exod. 13.11.
† Vulgata: interficies.
Exod. 22. 29.

διὰ Χριστοῦ δικαιοῦντος ἐν πίστει τοὺς προσιόντας αὐτῷ, καὶ εἰς ἐκεῖνο πάλιν ἀνακομίζοντος, εἰς ὅπερ ἦμεν ἐν ἀρχαῖς. οὐκοῦν ὅλον ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προαναζωγραφεῖται μυστήριον. διὸ δὴ καὶ σφόδρα καλῶς πρὸς Ἰουδαίους αὐτὸς ἔλεγε· εἰ πιστεύσατε Μωυσῇ, φησὶν, ἐπι- „ στεύσατε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. „

Περὶ τῆς ἀναθέσεως τῶν πρωτοτόκων.

ΛΕλυτρώμεθα μὲν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἡμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, „ ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀ- „ σπίλου Χριστοῦ προεγνωσμένου μὲν πρὸ κατα- „ βολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχά- „ του. ἅτε θεὸς ὢν φύσει καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἐπεὶ ὠνόμασται καὶ πρωτότοκος ὁ μονογενὴς, ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. ἔφη γάρ που περὶ ἡμῶν ἐν ψαλμοῖς πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς „ ἀδελφοῖς μου. ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. „ ἀναλαβὼν γὰρ εἰς ἑαυτὸν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ καθεὶς οἰκονομικῶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς τὰ καθ' ἑαυτὸν, ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἀποκαλεῖν οὐκ αἰσχύνεται. ἐπεί τοι κεκλήμεθα πρὸς υἱότητα δι' αὐτοῦ. καὶ γάρ ἐστι ἀληθὲς, καὶ ἐξ αὐτῶν μεμαρτύρηται τῶν πραγμάτων, ὅτι τὸν ἴδιον υἱὸν τῆς ἁπάντων ἡμῶν σωτηρίας ἀντάλλαγμα δέδωκεν ὁ πατήρ. οὐκοῦν ὥς ὁ Παῦλος φησὶ, τιμῆς ἠγοράσμεθα, καὶ οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν. ἀλλ' „ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ πάντες μη- „ κέτι ἑαυτοῖς ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν τεθνε- „ ῶτι καὶ ἐγηγερμένῳ. ὅτι τοίνυν ἕκαστος τῶν διὰ „ Χριστοῦ σεσωσμένων, καὶ οἱονεὶ συμμορφίαν τὴν πρὸς αὐτὸν εὖ μάλα πεπλουτηκότων δι' ἁγιασμοῦ ἐν πνεύματι, θεῷ τὴν οἰκείαν ἐποφείλει ζωὴν, σαφὲς ἂν γένοιτο προσλαλοῦντος τοῖς ἀρχαιοτέροις τοῦ πανσόφου Μωσέως· καὶ ἔσται ὡς ἂν εἰσ- „ αγάγῃ σε κύριος ὁ θεός σου εἰς τὴν γῆν τῶν „ Χαναναίων, ὃν τρόπον ὤμοσε τοῖς πατράσι σου, „ καὶ δῷ σοι αὐτὴν, καὶ ἀφοριεῖς πᾶν διανοῖγον „ μήτραν τὰ ἀρσενικὰ τῷ κυρίῳ· πᾶν διανοῖ- „ γον μήτραν ἐκ τῶν βουκολίων, ἢ ἐν τοῖς κτήνεσί σου, „ ὅσα ἂν γένηταί σοι τὰ ἀρσενικὰ ἁγιάσεις αὐτὰ „ τῷ κυρίῳ. πᾶν διανοῖγον μήτραν ὄνου, ἀλλάξεις „ προβάτῳ· ἐὰν δὲ μὴ ἀλλάξῃς, λυτρώσῃ αὐτό. „ πᾶν πρωτότοκον ἀνθρώπου τῶν υἱῶν σου λυ- „ τρώσῃ. συναγηγερμένης δὲ τῆς ἐκκλησίας κατὰ καιροὺς ἐν Χωρὴβ, διὰ τῶν ἴσων ἔρχεται λόγων, ἐθεσμοθέτει δὲ πάλιν, λέγων ὧδι. τὰ πρωτότο- „ κα τῶν υἱῶν σου δώσεις ἐμοί. οὕτω ποιήσεις τὸν μόσχον „ σου, καὶ τὸ πρόβατόν σου, καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου. ἑπτὰ „ ἡμέραις ἔσται ὑπὸ τὴν μητέρα· τῇ δὲ ὀγδόῃ ἡμέ- „ ρᾳ ἀποδώσεις μοι αὐτὸ, καὶ ἄνδρες ἅγιοι ἔσεσθέ „ μοι.

„ μοι. διαφόρμως μὲν οὖν ὁ τῶν ὅλων θεὸς τὴν τῶν ὅλων ἀνάθεσιν αἰτεῖ, καὶ αὐτῷ χρῆναι διισχυρίζεται καθιεροῦν ἡμᾶς τὰ ἀρρενικά. ἐπειδὴ γὰρ διολώλασι μὲν τὰ τῶν Αἰγυπτίων πρωτότοκα, σέσωσται δὲ πανοικὶ, καὶ διέδρα τὸν ὀλοθρευτὴν ὁ ἠγαπημένος Ἰσραὴλ τῷ αἵματι τοῦ ἀμνοῦ κατακεχρισμένος ὄντος εἰς τύπον Χριστοῦ τοῦ δι' ἡμᾶς ἐν νεκροῖς, ἵνα καταργήσῃ τὸν θάνατον, ταύτῃ τοι δικαίως εἶεν ἂν ἑαυτῶν μὲν οὐκέτι τὰ σεσωσμένα· πρέποι δ' ἂν μᾶλλον αὐτὰ διακεκτῆσθαι λοιπὸν ὡς ἴδια τὸν ὑπὲρ ἑαυτῶν κεκινδυνευκότα. ὃν γὰρ τρόπον οἱ τοὺς ἤδη γεγονότας ὑποχειρίους βαρβαρικοῖς ἀπαλλάττειν ἰσχύοντες, καὶ τῆς ἀδοκήτως ἐπενεχθείσης δουλείας ἐλευθεροῦν διὰ τοῦ τὴν πρὸς ἐκείνους ἀνατλῆναι μάχην, μονονουχὶ τὴν δεσπότου λοιπὸν ἐπέχουσι τάξιν, αἵματι τῷ ἰδίῳ τοὺς ἁλόντας κατακτώμενοι. κατὰ τὸν ἴσον οἶμαι τοῦτον λόγον καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων καταδήσας σίφος, καὶ τὸ ἴδιον αἷμα τεθεικὼς ὑπὲρ ἡμῶν, ἀποσβήσας τε οὕτω τὸν θάνατον, καὶ καταλύσας τὴν φθορὰν ἰδίους ἡμᾶς ποιεῖται λοιπὸν, ὡς τὴν ἑαυτῶν μὲν οὐκέτι, τὴν αὐτοῦ δὲ μᾶλλον διαζῶντας ζωήν. εἰ μὴ γὰρ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ ἂν διεσώθημεν· καὶ εἰ μὴ γέγονεν ἐν νεκροῖς, οὐκ ἂν τὸ δυσάντητον τοῦ θανάτου κατεσείσθη κράτος. οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος μεμυσταγώ-
„ γηκε λέγων τοὺς διὰ Χριστοῦ σεσωσμένους,
„ Χριστῷ συνεσταύρωμαι. ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ·
„ ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ,
„ ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαν-
„ τός με καὶ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. ὥσπερ οὖν μονονουχὶ τὴν τοῦ σφαγέντος ἀμνοῦ ζωὴν ἔζων οἱ ἐξ Ἰσραήλ· οὕτω καὶ ἡμεῖς οὐχὶ τὴν ἰδίαν ἔτι ζῶμεν ζωὴν, ἀλλὰ τὴν τοῦ δι' ἡμᾶς ἀποθανόντος Χριστοῦ· εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν. ζωὴ γὰρ ἦν κατὰ φύσιν, ὡς θεός. χρὴ τοίνυν ἡμῶν ἁγίαν εἶναι τὴν ζωήν. τοιαύτη γὰρ ἡ Χριστοῦ. ἁγίως δὲ ζῆν ἡρημένοι τὴν ἀξιάγαστον αὐτοῦ καταπλουτήσομεν εἰκόνα, σύμμορφοί τε γεγονότες τῷ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς, καὶ μονογενεῖ μὲν ὡς θεῷ, πρωτοτόκῳ δὲ διὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἱερεῖον ἀνάθεμα καὶ ἀξιόληπτον ἀληθῶς ἐσόμεθα τῷ θεῷ καὶ πατρί. ἁγιάζεται τοίνυν τὰ πρωτότοκα καὶ ἀρσενικὰ, διά τοι τὸ ἐν εἰκόνι νοεῖσθαι Χριστοῦ. ὥσπερ γὰρ τὰ βρέφη προσεκόμιζον μὲν αἱ μητέρες· προσίετο δὲ καὶ λίαν ἀσμένως ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ τοῖς ἁγίοις προσπεφώνηκε μα-
„ θηταῖς· ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε
„ αὐτὰ ἔρχεσθαι πρός με, τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ
„ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. οὕτω καὶ ἐνθάδε νοήσεις. ἀγαπᾷ τὸ πρωτότοκον ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ὡς ἐν εἰκόνι Χριστοῦ διαπρέπον. μόνα δὲ ἀπόλεκτα τὰ ἀρσε-

mihi. Peroportunè igitur Deus totius vniuersi poscit à nobis primogenitorum consecrationem, sibique masculos à nobis sanctificandos esse affirmat. Cùm enim primogenita Ægyptiorum perijssent: dilectus autem Israël per domos singulas sit seruatus, atque euaserit exterminatorem; vnctus nimirū sanguine agni, qui erat typus CHRISTI propter nos mortui vt aboleret mortē; idcirco haud immeritò non debētampliùs esse sui iuris, quæ seruata sunt; at potiùs par fuerit ea posthac ab eo possideri, tanquam propria, qui pro ipsis periclitatus est. Quemadmodum enim qui potestati barbarorum subiectos liberant, & seruitutem ipsis ex improuiso impositam depellunt pugnam cum ipsis conferendo, domini quodammodo eorum fiūt, vtpote quos proprio sanguine acquisierint: eodem modo, arbitror, etiam CHRISTVS Dominus noster, immundorū dæmonum turba profligata, proprioque sanguine pro nobis effuso, & morte sic destructa atque corruptione abolita, nos sibi in posterū mancipauit atque subiecit, ne posthac nobis ipsis, sed potiùs ei viuamus. Nisi enim pro nobis esset mortuus, nunquā certè ipsi essemus seruati. Itē nisi ipse mortuus fuisset, nunquam certè sæua mortis potentia esset conquassata. Sic & Diuus Paulus nos instituit, ijs qui per CHRISTVM seruati sunt, dicens: *Ego crucifixus sum cum* CHRISTO: *viuo autem iam non ego, sed viuit in me* CHRISTVS. *Quòd autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filii Dei, qui dilexit me deditq́; semetipsum pro me.* Quemadmodum igitur Israëlitæ quodammodo ipsius agni mactati vitā vixerunt; sic & nos non ampliùs propriam vitā viuimus, sed illius, qui pro nobis mortuus est CHRISTI. Siquidem & reuixit iterū. Vita enim erat suapte natura, tanquā Deus. Oportet itaque vitam nostram sanctam esse. Eiusmodi enim fuit vita CHRISTI. Sanctè autem viuere volentes admirabilem ipsius imaginem consequemur, & cōformes facti ei, qui propter nos vt nos est effectus, (vnigenitus quidem vt Deus, primogenitus autē propter humanam naturam) sancta acceptissimaque hostia erimus Deo Patri. Sanctificantur itaque primogenita masculina, vt in imagine CHRISTI intelligātur. Quemadmodum enim matres quando infantes offerebant, CHRISTVS Dominus noster benignè admodum admisit, sanctis discipulis dicens, *Sinite paruulos, neque prohibete eos ad me venire, quia horum est regnum cælorum:* ita & hîc intelliges, quòd Deus ac Pater diligat primogenita, tamquam in imagine CHRISTI sibi exhibita. Porro soli masculi è primogenitis

Gal. 2. 19.

Matt. 19. 14

genitis eliguntur. Oportebat enim omnino seruari CHRISTO conuenientissimã ipsi pulcritudinem, etiam in illis quę iuxta imaginẽ ipsius, veluti in specie primogenitorum formata erant. Nam primogenitus simul est & masculus CHRISTVS, vtpote qui nullã mollitiem aut peccatũ nouerit. Femina autem est typus mollitiei. Oportet igitur eos qui CHRISTI imaginẽ præ se ferunt, muliebres cogitationes deuitare, longè verò à se profligare mollitiem atque imbecillitatem, vtpote reuera Deo execrabilem atque odiosam; at potiùs summa animi alacritate contentioneq; virtutem exercere. *Omne autem quod aperit vuluam asina, permutatur oue.* Quænam verò ratio est huiusmodi rei? Nam asinus secundùm legem pollutus est & immũdus: ouis autem est animal mundum, vnde & pro asino offertur. Sed lex iterum nobis figuratè in his subindicat, quòd profanum per CHRISTVM reddatur sanctũ, & immundum mundum, & reprobum approbatum acceptumque. Cùm enim nos essemus peccatores atque immundi, factus est ipse pro nobis hostia sancta & in odorem bonæ fragrãtiæ, quia mortuus est pro peccatoribus, iustus pro iniustis, mũdus pro immũdis, sicut & ouis pro asino. Redimuntur autẽ hominũ primogenita, vt par est, donis siue æstimatione oblata. Quam ob causam? Quia quod simpliciter cõsecratum est & sanctificatum Deo, id omne oportebat immolari. Abhorret autem ab homicidio Deus, qui creauit omnia in incorruptione. Neque enim creauit mortẽ, *neque delectatur interitu viuentium*, sicut scriptum est. Neque item immundis dæmonijs pereuntibus lætatur; sed potiùs præcepit, vt pro ipsa morte rependamus redemptionis pretium, atque ita palàm confiteamur nos ei debere hanc vitam. Id enim innuebat & didrachma, quod iubebat Petrum soluere. Ipse autem CHRISTVS verum intelligi debet pretium redemptionis, per quem, & in quo corruptionem vicimus, siquidem semetipsum pro nobis dedit. Porro septem dies ait oportere agnum complere sub matre: octauo autem die adduci. Non enim simul ac natus esset mactabatur. Sed cùm lacte materno paulatim pinguior ac robustior factus fuerit, aptum sibi in odorem bonæ fragrantiæ futurum Deus declarat. Atqui hoc ipsum potest esse typus rei mysticæ atque necessariæ, quæ in hunc vsque diem obseruatur à nobis, qui rationalia primogenita Deo consecrare cõsueuimus. Non enim continuò offerimus Deo recens vocatos, & vix dum primis fidei præceptis imbutos, atque nondum initiatos: at potiùs

Asinus permutandus oue quid significet.

CHRISTVS pretium redemptionis.

νικὰ τῶν πρωτοτόκων. ἔδει γὰρ ἔδει σώζεσθαι τῷ Χριστῷ τὸ αὐτὸ μᾶλλον πρεπωδέστατον κάλλος, καὶ τοῖς κατ' εἰκόνα τὴν πρὸς αὐτὸν ὡς ἐν εἴδει τῶν πρωτοτόκων μεμορφωμένοις. ἔστι γὰρ ὁμοῦ πρωτότοκός τε καὶ ἄρσην, ὅτι μὴ οἶδε μαλακισμὸν εἰς ἁμαρτίαν. μαλακισμοῦ δὲ τύπος, τὸ θῆλυ. δεῖ δὴ οὖν τὴν εἰκόνα φοροῦντας Χριστοῦ, παραιτεῖσθαι μὲν φρόνημα τὸ θηλυπρεπὲς· ἀποσείεσθαι δὲ λίαν, ὡς ἐπάρατόν ἀληθῶς καὶ θεῷ κατεστυγημένον τὸ μαλθακόν τε καὶ ἀνειμένον καὶ ἄναλκι καὶ σφριγῶδες ἀνέχειν. καὶ ἀνδροπρεπῆ προθυμίαν ὥς γε τὸ δεῖν ἑλέσθαι, φημὶ κατορθοῦν ἀρετήν. ἀλλάττεται δὲ προβάτῳ πᾶν διανοῖγον μήτραν ὄνου. καὶ τίς ὁ λόγος; ἀνίερον μὲν γὰρ καὶ βέβηλον κατὰ νόμον ἡ ὄνος· ἱερὸν δὲ τὸ πρόβατον. τοιγάρτοι καὶ ὑπὲρ ὄνου προσάγεται. ὑπαινίττεται δὲ πάλιν ἡμῖν ὁ νόμος ἐν τύποις, ὅτι καὶ τὸ βέβηλον ἅγιον ἐν Χριστῷ, καὶ τὸ ἀνίερον ἔνιερον, καὶ δεκτὸν δι' αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαράδεκτον. ἐπειδὴ γὰρ ἦμεν ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀκάθαρτοι, γέγονεν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἅγιον θῦμα, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. ἀπέθανε γὰρ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ὑπὲρ τῶν ἀκαθάρτων ὁ καθαρὸς, καθὰ καὶ πρόβατον ὑπὲρ ὄνου. λυτροῦται δὲ τὰ ἀνθρώπων πρωτότοκα δώρων κατὰ τὸ εἰκὸς, ἤτοι τίμημα τῶν προσδοκιμαζομένων. διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι τὸ ἀνατεθειμένον ὅλως καὶ ἡγιασμένον τῷ θεῷ κατατεθύσθαι που ἐχρῆν πάντως. παραιτεῖται δὲ τὴν ἀνδροκτονίαν ὁ κτίσας ἐν ἀφθαρσίᾳ θεὸς τὰ πάντα. οὐ γὰρ ἐποίησεν θάνατον, οὐδὲ ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων τέρπεται κατὰ τὸ γεγραμμένον· οὔτε μὴν ἐν ἴσῳ τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, τοῖς καταφθειρομένοις ἐφήδεται. προστάττει δὲ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτοῦ καθεῖναι τὸ λύτρον, μονονουχὶ καὶ διαρρήδην ὁμολογεῖν ὡς αὐτῷ τὴν οἰκείαν ὀφείλομεν ζωήν. τοῦτο γὰρ ἐπείσει τὸ καλούμενον δίδραχμον τελεῖσθαι προστάττων. λύτρον δὲ τὸ ἀληθὲς καὶ ὑπὲρ πάντων, αὐτὸς νοοῖτο Χριστὸς, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ νενικήκαμεν τὴν φθοράν· δέδωκε γὰρ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. ἑπτὰ δὲ δεῖν ἔφη πληροῦν ἡμέρας ὑπὸ μητρὶ τὸν ἀμνόν· προσκομίζεσθαι δὲ κατὰ τὴν ὀγδόην. οὐ γάρ τοι τεχθὲν ἐκ μήτρας, εὐθὺς κατεσφάζετο· τῷ δὲ τῆς τεκούσης γάλακτι προσανδρυνθὲν ἠρέμα, καὶ διισχύσαν βραχὺ, τότε δὴ τότε καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἐπιτηδείως ἔχειν αὐτὸ, διετύπου θεός. τύπος δ' ἂν εἴη καὶ τόδε μυστικοῦ καὶ ἀναγκαίου πράγματος, ὃ καὶ εἰς δεῦρο τετήρηται παρ' ἡμῖν τοῖς τὰ λογικὰ θρέμματα καθιεροῦν εἰωθόσι τῷ πάντων κρατοῦντι θεῷ. οὐ γὰρ ὁμοῦ κεκλημένους, καὶ τὰς τοῦ πιστεύειν ἀρχὰς ἐκβεβηκότας καὶ ἀμυήτους ἔτι προσκομίζομεν τῇ θείᾳ τε καὶ ἀναιμάκτῳ θυσίᾳ· προκατηχοῦντες δὲ

ἢ μᾶλλον, μονονουχὶ δὲ καὶ ὑπὸ μητρὶ τρέφοντες, τουτέστι, τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ οἷον τινὶ γάλακτι νηπιοπρεπεῖ καὶ τρυφερῷ καταπιαίνοντες λόγῳ. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς οὔπω τὴν ἕξιν τελείοις ἐπιστέλλει λέγων, γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα. οὔπω γὰρ ἠδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ· πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης. νήπιος γάρ ἐστι. τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. ἁδρυνθέντας δὴ οὖν καὶ τεθραμμένους εὖ μάλα τοῖς εἰς κατήχησιν λόγοις προσάγομεν κατὰ τὴν ὀγδόην, τουτέστι παρεϊππεύσαντος τοῦ καιροῦ καθ' ὃν ἦσαν ἐν νηπιότητι, καὶ λοιπὸν ἑτέρου μετ' ἐκεῖνον εἰσβαίνοντος, καθ' ὃν τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον παραπεθείη τις ἂν αὐτοῖς ἐπὶ καιροῦ καὶ πρεπόντως. κατασημαίνει γὰρ ἡμῖν ἡ ὀγδόη, τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν ὅτε τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνας θάνατον, ἀνεβίω Χριστὸς, ᾧ συμμορφούμεθα, νοητῶς ἀποθνήσκοντες διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἵνα καὶ τῆς ἀναστάσεως τύχωμεν. πιστώσεται δὲ καὶ ὁ Παῦλος γράφων· συνετάφημεν γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον. ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. ἀνατικτόμενοι τοίνυν διὰ τῆς πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ συμμορφίαν ἤδη πλουτήσαντες τῆς πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν δι' ἡμᾶς τε καὶ ἐν ἡμῖν πρωτότοκον· εἶτα λογικόν τε καὶ ἄδολον ἐκπίνοντες γάλα, εἰς μέτρον ἡλικίας ἀναβαίνοντες τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. τότε δὴ τότε λοιπὸν ἱεροὶ πάντες ἐσόμεθα, καὶ εἰς ἀνάθημα τῷ θεῷ· καὶ κόσμῳ μὲν ἀποθνήσκοντες, νοητῶς δὲ θεῷ ζῶντες ἁγίως. τοῦτο γὰρ οἶμαί ἐστι τὸ παρ' αὐτῷ σφάζεσθαι τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν κτηνῶν τὰ πρωτότοκα. γράφει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς οὕτω ἡγιασμένοις· ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. ἱερὸς οὖν ἄρα τῶν ἁγίων ὁ θάνατος. καί μοι τι τοιοῦτον ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀναβλέψαι δοκεῖ· τίμιος γάρ φησιν ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. πρέποι δ' ἂν καθάπερ ἔγωμαι τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων ἐννοιῶν ὁ τρόπος, οὐχὶ δή που μόνον τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, ἀλλὰ γὰρ ὅτι μάλιστα τοῖς ἐκ νομικῆς κεκλημένοις λατρείας, πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν καὶ ἁγιασμὸν τὸν ἐν πνεύματι. ἐτρέφετο μὲν γὰρ ὁ ἀμνὸς, ἤτοι τὸ μοσχάριον ἑπτὰ ἡμέρας ὑπὸ τὴν μητέρα· προσήγετο δὲ κατὰ τὴν ὀγδόην. αἰνιγματωδῶς οἶμαί που παραδηλοῦντος θεοῦ. σκιὰ γὰρ ὁ νόμος, ὡς ἦν ἀναγκαῖον προπαιδαγωγεῖσθαι διὰ τύπων, καὶ οἱονεὶ μαθήμασι τοῖς οὐ λίαν ἀνδροπρεπεστέροις, νηπιοπρεπέσι δὲ μᾶλλον, τοὺς

catechismo instituentes, ac quodammodo sub matre alentes, hoc est, sub Ecclesia, ac veluti lacte quodā infantibus apto, & tenello verbo pinguiores reddētes. Hinc & Paulus ijs qui nondum perfecto sunt habitu scribit: *Lactis potum vobis dedi, non escam Nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem potestis.* (1. Cor. 3. 2.) Rursum in alia epistola: *Omnis qui particeps est lactis, imperitus est sermonis iustitiæ. Infans enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, qui per consuetudinem habent sensus confirmatos ad discretionem boni ac mali.* (Hebr. 5. 13.) Viros igitur factos, ac benè in præceptis Christianæ institutionis enutritos, adducimus octauo die, hoc est illo tempore in quo erant infantes, elapso, & iam alio ineūte, in quo CHRISTI mysteriū illis cōmodè cōmitti possit. Octauus enim dies significat nobis tempus resurrectionis, cùm CHRISTVS pro nobis mortem passus reuixit, cui spiritualiter cōformamur morientes per sanctum baptismum, vt & resurrectionis consortes efficiamur. (*Octauus dies typus resurrectionis.*) Hoc confirmat Paulus ita scribens: *Consepulti igitur ipsi sumus per baptismum in mortem, vt quemadmodum* CHRISTVS *excitatus est ex mortuis, per gloriam Patris; ita & nos in nouitate spiritus ambulemus.* (Rom. 6. 4.) Quapropter cùm renascamur per fidem in cognitionem veritatis, & iam simus insigniti imagine Domini nostri IESV CHRISTI, qui propter nos, inter nos factus est primogenitus: ac deinde rationale & syncerum lac biberimus, *peruenerimusq́ in mensuram ætatis plenitudinis eius*, (Ephes. 4. 13.) sicut scriptū est; tunc, tunc inquam, deinceps omnes futuri sumus sancti & Deo consecrati, mundo quidem spiritualiter morientes, Deo autē sanctè viuētes. Id enim est, vt arbitror, quòd ad ipsum altare primogenita pecorum mactentur. Scribit autem etiam D. Paulus ijs qui ita sunt sanctificati: *Mortui*, inquiēs, *estis, & vita vestra abscondita est cum* CHRISTO *in Deo.* (Coloss. 3. 3.) Sancta igitur est mors sanctorum. ad quod etiā beatus Dauid videtur respexisse: *Pretiosa* enim, ait, *in conspectu Domini mors sanctorum eius.* (Psal. 115. 15.) Conueniet autem, mea quidē sentētia, sensus eorum quę modò à nobis dicta sunt, non ijs solùm qui ex Gentibus sese ad veritatis cognitionem conferunt, verùm etiam, ac præcipuè quidem, istis qui ex legali cultu vocati sunt ad iustificationē in CHRISTO, & sanctificationem spiritus. Nā agnus aut vitulus septem diebus à matre nutriebatur: octauo autem adducebatur, quo quidem arbitror Deum figuratè significasse (lex enim est vmbra) quòd esset necessarium priùs informari per typos, ac disciplinam non admodum virilem, sed infantibus magis conuenientem, eos qui postea

sancti

sancti sunt futuri, atque offerendi Deo in odorẽ suauitatis. Mysteriũ autem CHRISTI quod per octauum diẽ significatur, est opportunũ tempus, quod maximè cõuenit tali perfectioni. Inaccessibilis igitur est Deus per cultum legalẽ, sed per solum CHRISTVM adiri potest. Nam per ipsum accessum habemus tanquam post diem septimũ, quãdo scilicet sabbatismus legis præterijt, siue in vniuersum ac generaliter cessauit cultus legalis. Nam lex nihil perfecit: sed CHRISTVS nos ad hoc adducit, quia soli fideles sunt apti ad virtutes, & per CHRISTVM perfectã cognitionem consequuntur, vtpote mente ipsius prædíti, per quem & cum quo Deo ac Patri cum sancto Spiritu, sit gloria in infinita sæcula sæculorum. Amen.

ἱερὺς ἐσομένους, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀνακομισθήσεσθαι μέλλοντας τῷ θεῷ. καιρὸς δὲ ὁ μάλιστα τῇ τοιᾷδε τελειώσει πρέπων τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὃ διὰ τῆς ὀγδόης σημαίνεται. ἀπρόσιτος οὖν διὰ νομικῆς λατρείας ὁ θεός, προσιτὸς δ' ἂν γένοιτο διὰ μόνου Χριστοῦ. δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν, ὡς μεθ' ἡμέραν ἑβδόμην, τουτέστι παρεληλακότος ἤδη τοῦ κατὰ νόμον σαββατισμοῦ, ἤτοι καθολικοῦ καὶ γενικωτέρου ὡς ἐκ μέρους, τῆς κατὰ νόμον λατρείας. τετελείωκε γὰρ ὁ νόμος οὐδέν· ἀναφέρει δὲ εἰς τοῦτο Χριστός. ἄρτιοι γὰρ εἰς ἀρετὴν οἱ πεπιστευκότες, καὶ τὸ τέλειον ἔχοντες ἐν γνώσει διὰ Χριστοῦ. νοῦν γὰρ ἔχομεν τὸν αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De Merrha, & ligno quod ostensum est beato Moysi.

Περὶ Μερρᾶς, καὶ τοῦ ξύλου τοῦ παραδειχθέντος τῷ μακαρίῳ Μωσῇ.

ISraëlitæ discedentes è terra ac regione Ægypti, abiecto intolerabili seruitutis iugo, per medium mare quasi per aridam iter fecerunt, absque vllo negotio. Aquæ enim firmatę sunt vt muri, diuinæ voluntati obtemperantes. Deinde cùm vidissent Pharaonem cum toto exercitu periculũ subijsse, & submersum esse in aquis, adeoque miserabiliter istos, qui olim ipsis fuerant intolerabiles, durissimeque ipsos tractarent, disperijsse; hilari sanè animo cantabant Deo odas, eumq; gratis celebrantes hymnis dicebãt: *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare. Adiutor & defensor est mihi factus in salutem.* Vtiliter enim Deus totius vniuersi hoc miraculum edidit. Nam etsi quãplurima summa admiratione digna in Ægypto signa edidisset, tamen hoc magnificè adiecit, vt eos quibus subditi fuerant, etiam per medium mare effugerent, atque ita ex euentu mentẽ haberent in seipsis cõfirmatam, crederentque quòd nõ per falsi nominis deos, aut humanæ artis inuentũ, & idola ex ligno ac lapide fabricata id cõtigisset; sed quòd huius vniuersi Dominus esset, qui subiectæ creaturæ imperaret, ac quodcumq; vellet perficeret, facillimeq; absolueret. Vt verò magis adhuc admirãtes iuuarẽtur, opulẽtiores eos discedere iussit, atque in terrã patribus promissam contendere, sapiente illo Moyse duce ac præfecto. Quid verò præterea acciderit, sacra Scriptura rursum explanat: †*Eduxit enim Moyses filios Israël de mari rubro, & duxit ipsos in desertum Sur, & ambulaue-*

Exod. 15.1.

Exod 15.22 † Vulgata: Tulit.

Τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἀπαίροντες γῆς οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καὶ τὸν δυσαχθῆ τῆς δουλείας ζυγὸν ἀποδυσάμενοι μόλις, διὰ μέσης θαλάσσης ᾔεσαν ὡς ἐπὶ ξηρᾶς, ἀμογητὶ δὲ καὶ τοῦτο διαπεραίνοντες. ἐπάγησαν γὰρ ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα τοῖς θείοις εἴκοντα νεύμασιν. εἶτα μετὰ τοῦτο πανστρατιᾷ κεκινδυνευκότα τεθεάμενοι τὸν Φαραώ, καὶ πεπνιγμένον τοῖς ὕδασιν, οἰκτρῶς τε διολωλότας τοὺς ἀφορήτους ποτὲ καὶ σκληραγωγοῦντας αὐτοὺς ἀφιλοικτιρμόνως, ᾠδὰς ἀνίεσαν τῷ θεῷ, καὶ ὕμνοις αὐτὸν τοῖς χαριστηρίοις κατεγεραίροντες ἔφασκον· „ᾄσωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν. βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν. τὸ θαυματούργηκε γὰρ χρησίμως ὁ τῶν ὅλων θεός. καίτοι γὰρ πλεῖστά τε ὅσα καὶ λίαν ἀξιοθαύμαστα παραδείξας αὐτοῖς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ σημεῖα, προσέτι φιλοτίμως τὸ καὶ δι' αὐτῆς διατρέχειν θαλάσσης δύνασθαι τοὺς ὑπ' αὐτῷ γεγονότας, ἵν' εὖ βεβηκότα λοιπὸν καὶ ἐρηρεισμένον ἐν αὐτοῖς ἔχοιεν νοῦν, καὶ δὴ καὶ πιστεύοιεν ὡς οὐ καθ' ἕνα τῶν ψευδωνύμων ἐστὶ θεῶν, ἤγουν ἀνθρωπίνης εὑρέματα τέχνης, καὶ τὸ βρέτας ἁπλῶς ἐκ ξύλου καὶ λίθου πεποιημένον· ἀλλ' ὅτι τῶν ὅλων ὑπάρχων κύριος, ὡς ὑπὸ πόδας κειμένῃ κελεύει τῇ κτίσει, καὶ ὅπερ ἂν ἕλοιτο κατορθοῦν εὐκόλως διαπεραίνεται. ἵνα δὲ καὶ ἔτι μειζόνως θαυμάζοντες ὠφελοῖντο, πλουσιώτερον ἀπαίρειν ἐκέλευεν, καὶ εἰς τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην ἐπείγεσθαι γῆν στρατηγοῦντος καὶ καθηγουμένου τοῦ πανσόφου Μωυσέως. εἶτα τί τὸ μετὰ τοῦτο; σαφηνιεῖ δὲ πάλιν τὸ γράμμα τὸ ἱερόν· „ἐξῆρε γάρ, φησι, Μωυσῆς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπὸ θαλάσσης ἐρυθρᾶς, καὶ ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον Σούρ, καὶ ἐπορεύ-

οντο

„ ον τρεῖς ἡμέρας ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ οὐχ εὕρι-
„ σκον ὕδωρ ὥστε πιεῖν. ἦλθον δὲ εἰς Μερρὰν, καὶ
„ οὐκ ἠδύναντο πιεῖν ὕδωρ ἐκ Μερρᾶς. πικρὸν
„ γὰρ ἦν. διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη τὸ ὄνομα τοῦ
„ τόπου ἐκείνου, πικρία. καὶ διεγόγγυζεν ὁ λαὸς
„ ἐπὶ Μωυσῆν λέγοντες, τί πιόμεθα; ἐβόησε
„ δὲ Μωυσῆς πρὸς κύριον, καὶ ἔδειξεν αὐ-
„ τῷ κύριος ξύλον, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὸ εἰς τὸ
„ ὕδωρ, καὶ ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ. ἐκεῖ ἔθετο αὐ-
„ τῷ δικαιώματα καὶ κρίματα καὶ κρίσεις. καὶ
„ ἐκεῖ αὐτὸν ἐπείρασε, καὶ εἶπεν· ἐὰν ἀκοῇ ἀ-
„ κούσῃς κυρίου τοῦ θεοῦ σου, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώ-
„ πιον αὐτοῦ ποιήσῃς, καὶ ἐνωτίσῃ ταῖς ἐντο-
„ λαῖς αὐτοῦ, καὶ φυλάξῃς πάντα τὰ δικαιώ-
„ ματα αὐτοῦ, πᾶσαν νόσον ἣν ἐπήγαγον τοῖς Αἰ-
„ γυπτίοις, οὐκ ἐπάξω ἐπὶ σέ. ἐγὼ γάρ εἰμι κύ-
„ ριος ὁ ἰώμενός σε. καὶ ἦλθον εἰς Ἐλεὶμ· καὶ
„ ἦσαν δώδεκα πηγαὶ ὑδάτων, καὶ ἑβδομήκοντα
„ στελέχη φοινίκων. παρενέβαλον δὲ ἐκεῖ ἐπὶ τὰ
„ ὕδατα. ἄθρει δὴ οὖν πῶς οὐκ ἀγυμνάστους αὐ-
τοὺς λελυτρωμένους, οὐδὲ τῷ τῆς εὐθυμίας ἐντρυ-
φῶντας πλάτει, παρανομίζεσθαι πρὸς τὸ ῥᾳ-
θυμεῖν ἐφίησιν οἰκονομικῶς, ἵνα μὴ κατὰ βραχὺ
πρὸς λήθην ἰόντες τοῦ διασώζειν ἰσχύοντος,
εἰς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πλάνησιν εὐκόλως ὑπονοστή-
σειαν. συλλέγουσι γὰρ οἱ πόνοι πρὸς θεόν. καὶ
„ γοῦν ὁ προφήτης φησί· κύριε ἐν θλίψει ἐ-
„ μνήσθημέν σου, ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου
„ ἡμῖν. μακρὰν τοιγαροῦν καὶ διψάδα διιόντες
γῆν, ἐν σπάνει γεγόνασι τῶν ἀναγκαίων εἰς ζωήν.
οὐ γὰρ εὕρισκον ὕδωρ ὥστε πιεῖν. παρατεινο-
μένου δὲ τοῦ διψᾶν καὶ εἰς τρίτην ἡμέραν, μόλις
αὐτοῖς εὑρίσκεται τὸ ποθούμενον. ἀλλ' ἦν καὶ
τοῦτο ἄχρηστον παντελῶς. πικρὸν γὰρ τὸ Μερ-
ρᾶς ἦν ὕδωρ, καὶ τοῖς διψῶσιν οὐκ ἀσφαλὲς
εἴς γε τὸ δύνασθαί φησιν διαδρᾶναι θάνατον.
δυσφοροῦσί τι ἐντεῦθεν, καὶ τοῦ μεσίτου κατα-
κεκράγασιν. ἀλύει δὲ ὁ Μωυσῆς. εἶτα τοῦ πάντα
εἰδότος θεοῦ ξύλον αὐτῷ παραδείξαντος, ἐμ-
βάλλει τοῖς ὕδασι. τὰ δὲ παραδόξως εἰς γλυκύ
τι καὶ ποτιμώτατον μεθίσταται νᾶμα. † ἐκπεπλω-
κότες οὖν καὶ ὠφελημένοι, τεθαυμάκασι τὴν θεοση-
μείαν, παρεμβάλλουσι μετὰ τοῦτο καὶ πηγαῖς ὑδά-
των δώδεκα, ἔνθα καὶ ἑβδομήκοντα στελέχη φοι-
νίκων ἦν. κατηυλίζοντο δὲ τότε τρυφῶντες ἐκεῖ.
ὅτι τοίνυν ἐν πίστει καὶ οὐχ ἑτέρως εὑρεῖν ἦν δύ-
νασθαι τῆς σωτηρίας τὴν ὁδόν, διὰ σκιᾶς καὶ τύ-
πων ἐπληροφόρει θεός. ταύτῃτοι καὶ σφάζειν
ἐκέλευσεν ἐν Αἰγύπτῳ τὸν ἀμνὸν, καὶ πιστεύειν
ἤθελον, ὅτι τῷ αἵματι κατακεχρισμένοι τὸν
τοῖς πρωτοτόκοις ἐπερριμμένον διακρούσονται
θάνατον. ἢ γὰρ οὐχὶ φαίη τις ἂν καὶ μάλα εἰκό-
τως, ὅτι προγύμνασμα πίστεως τὸ δρώμενον ἦν.
τίνα γὰρ ἄν εἰπέ μοι τρόπον κατορρωδήσειεν ὁ
θάνατος προβάτου σφαγήν; ἀλλ' ἦν μυστη-
ρίου τὸ χρῆμα τύπος. ἐκρύετο γὰρ ὁ Χριστὸς
αἵματι τῷ ἰδίῳ τοὺς ἡγιασμένους ἐν πίστει, καὶ
θανάτου φθορᾶς ἀποφαίνει κρείττονας. τὶ δὲ

† ἴσως ἐκπεπτωκότες.

runt tres dies in deserto, & non inueniebant aquam ad bibendum. Venerunt autem in Marath, & non potuerunt bibere aquam de Marath: amara enim erat. Propter hoc vocatum est nomen loci illius Amaritudo. Et murmurauit populus contra Moysem, dicentes, Quid bibemus? Clamauit autem Moyses ad Dominum, & ostendit ei Dominus lignũ, & cõiecit illud in aquam, & dulcis facta est aqua. Illic constituit ei iustificationes & iudicia, & ibi eum tentauit, & dixit: Si audieris vocem Domini Dei tui, & placita coram eo feceris, & auribus perceperis mandata eius, & seruaueris omnes iustitias eius; omnem morbum quem induxi super Aegyptijs, non inducam super te. Ego enim sum Dominus sanans te. Et venerunt in Elim: & erant ibi duodecim fontes aquarum, & septuaginta trunci palmarum. Et castrametati sunt illic apud aquas. Vide igitur quo pacto ex diuina sua prouidentia nõ sit passus eos, quos haud citra laborem redemit, lętitię magnitudine elatos, sese ad otium recipere, ne fortè breui venirent in obliuionem eius qui seruare potest, atque sic in errores Ægyptiorum facilè reuoluerentur? Labores enim plerumque nos reuocant ad Deum. Hinc & Propheta ait: *Domine in † afflictione recordati sumus tui, & in parua tribulatione disciplina tua nobis.* Cùm itaque longã aridissimamq; terrã peragrassent, laborarunt inopia rerum quę ad vitam sunt necessariæ. Neque enim inueniebant aquam quam biberent; cumque in tertiũ vsque diem sustinuissent sitim, vix tandem quã desiderabant receperunt. Imò & hæc erat prorsus inutilis ad bibẽdũ. Cùm enim aqua Merrhæ esset amara, & bibentibus parum tuta nimirum ad mortem effugiendam; molestè id ferunt, atque in mediatorem suũ debacchantur: Moyses verò mœrore afficiebatur. Cùm verò Deus qui omnia nouit ostendisset ei lignum, coniecit illud in aquas, quæ miraculosè reddũtur dulces & potabiles. Poti erga, & fide confirmati (admirabantur enim illud diuinũ signum) castrametantur apud duodecim fontes, vbi & septuaginta stirpes erant palmarũ. Commorabantur autem ibi delicianter. Quòd igitur in fide, & nusquam alibi possit inueniri salutis via, Deus per vmbram & typos plenissimè docuit. Ideoque & in Ægypto iubebat agnum mactari, & credi volebat, quòd sanguine tincti mortem primogenitis illatã à se depulsuri essent. Dicat enim quis, neque iniuria, quòd hæc res gesta fuerit præludiũ fidei. quo pacto, obsecro, timuerit mors agni mactationem? verùm hoc mysterij typus fuit. Nam CHRISTVS suo sanguine verè eripit in fide sanctificatos, & mortis corruptione eos superiores declarat. Cæterùm

Exod. 15. 26
Eccl. 38. 2.

Ibidem.
Num. 33. 9.

Isai. 26. 16.
† *Vulgata:* in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.
Vide etiam Ecclesi. 3. 17.

rùm quid sibi vult illud, quod ad Merrhā accidit? age pro virili dicamus. Sacra Scriptura comparat Dei verbum aquæ, quia sicut hæc sensibilis aqua viuificat corpora, ita Dei verbum si mentem nostrā subeat, haud mediocriter eam refecerit. Vnde & CHRISTVS turbas Iudæorum alloquens exclamat: *Quis est qui sitit? veniat ad me, & bibat.* Item ad Samaritanam mulierem inquit, *Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quā ego dabo ei, non sitiet in æternum.* Israëlitæ igitur dimisso quidem Ægyptiorū cultu quem Deus auersatur, traduxerūt mentem suam, vt deinceps quod Deo acceptum esset, saperent. Cæterùm cùm nondum supernis legibus essent eruditi, necdum intelligibiles aquas degustauerant, ideoq; mentem quasi aridam & siticulosam in se habebant. Deinde ac quidem ægrè perueniunt Merrham, vbi non poterāt aquam bibere, quia erat amara. At posteaquā Moyses immisisset lignum, amisit aqua suam naturalē amaritudinem. Quænā autem est ista Merrha? dixerim esse litteram legalem. Hæc enim acerba est & amara, vtpote quæ nos puniat. Hinc D. Paulus ait: †*Transgressus quispiam legem Moysis, absque miseratione sub duobus aut tribus testibus moritur.* Vidésne eā esse amaram, & difficilem toleratu, etiam illis qui volunt eam cum virtute perficere? Vnde & sancti discipuli palàm dicebant ijs qui nonnullis fidem iam habētibus persuadebant, vt ad cultum legis redirent; *Quid tentatis*, inquientes, *Deum, vt imponatis iugum in ceruicem discipulorum, quod neque vos, neque patres vestri potuerint portare?* Quin & B. Paulus mandatum sapientis Moysis appellauit ministerium damnationis. Ita enim ait: *Si ministratio est in gloria, quanto magis exuberabit ministerium iustitiæ in gloria?* Ait enim etiā paulo antè: *Littera occidit, Spiritus autem viuificat.* Manifestum est autem quòd per litterā intelligat legem, sicut per Spiritū designauit cultum spirituale, hoc est, Euangelium. Ideoque lex est acerba. Nam & *Merrha* exponitur amara. Porro quòd in disciplina legis ipsa per seipsam, quatenus in typis consistit, viuificare nequeat, cōfirmare superuacaneum est. Nullus enim per legem iustificatur apud Deum, sicut scriptū est; sed quòd ipsa lex tunc efficiatur viuificans, & amaritudo quæ est in littera, tollatur, si ipsa spiritualiter intellecta patefaciat CHRISTI mysterium (finis enim legis CHRISTVS est, in salutem omni credenti) etiam id quod in Merrha factum est manifestus typus esse potest. Lignum enim significat Saluatoris nostri crucem, aut ipsius mysterium,

Dei verbū in sacris Litteris cōparatur aquæ.

Ioan. 7. 37.

Ioan. 4. 13.

Merrha typus litteræ legis.

Hebr. 10. 28

† *Vulgata:* irritā quis faciens legem, &c.

Act. 15. 10.

2. Cor. 3. 9.

Ibid. v. 6.

Merrha. id est amara.

Rom. 1. 16.

δὴ πάλιν ἐςὶ τὸ ἐπὶ τῇ Μεῤῥᾷ, φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι. ὕδατι τὸν θεῖον παρεικάζει λόγον ἡ θεόπνευςος γραφή. ὥσπερ γάρ ἐςι σωμάτων ζωοποιὸν τὸ ὕδωρ τὸ αἰσθητόν· οὕτω καὶ ὁ θεῖος εἰ καθίκοιτο λόγος εἰς νοῦν, ὀνήσει ἂν οὐ μετρίως αὐτόν. τοιγάρτοι καὶ ὁ Χριςὸς ταῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις προσλαλῶν ἀνακέκραγε λέγων· εἴ- ,, τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω. καὶ πρὸς ,, γε τὴν γυναῖκα ἐκ Σαμαρείας, καὶ πᾶς ὁ πίνων ,, ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν ,, πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ ,, διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα. ἄρτι τοίνυν οἱ ἐξ ,, Ἰσραὴλ τὴν θεομισῆ τῶν Αἰγυπτίων ἀφέντες λατρείαν, μετέθεντο ταῖς γνώμαις εἰς τὸ πλεσφορεῖν ἅπερ ἂν βούλοιτο θεός. ἀλλ' οὔπω τοῖς ἄνωθέν τι πεπαιδαγώγηνται νόμοις, οὔπω τῶν νοητῶν ὑδάτων ἀπογευσάμενοι, μονονουχὶ ξηρὸν καὶ δεδιψηκότα τὸν νοῦν εἶχον ἐν ἑαυτοῖς. εἶτα μόλις περιτυγχάνουσι τῇ Μεῤῥᾷ· ἀλλ' οὐκ ἠδυνάντο πιεῖν ὕδωρ· πικρὸν γὰρ ἦν. ἔπειτα Μωυσέως τὸ ξύλον ἐμβεβληκότος, τῆς ἐμφύτου πικρίας τὸ ὕδωρ ἀπηλλάττετο. τίς οὖν ἡ Μεῤῥα; φαίην ἂν ὅτι τὸ γράμμα τὸ νομικόν. πικρὸς γὰρ ὁ νόμος, εἴπερ ἐςὶ κολάσεως. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος· ἀθετήσας τις νόμον Μωυσέως χωρὶς οἰκτιρ- ,, μῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶν μάρτυσιν ἀποθνή- ,, σκει. ὁρᾷς ὅτι πικρὸς ἦν καὶ δύσοιστος καὶ ,, αὐτοῖς τάχα που τοῖς ἐθέλουσι κατορθοῦν; καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τοῖς μετὰ τὴν πίστιν ἀναπείθουσί τινας εἰς λατρείαν αὖθις τὴν νομικὴν, διαῤῥήδην ἔφασκον· καὶ νῦν τί πει- ” ράζετε τὸν θεὸν ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τρά- ” χηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε ἡμεῖς οὔτε οἱ πα- ” τέρες ἡμῶν ἰσχύσαμεν βαςάσαι. καὶ γοῦν ὁ ” μακάριος Παῦλος κατακρίσεως διακονίαν ἀποκαλεῖ τὴν διὰ τοῦ πανσόφου Μωυσέως ἐντολήν. ἔφη γὰρ οὕτως· εἰ γὰρ ἡ δια- ” κονία τῆς κατακρίσεως δόξα, πολλῷ μᾶλλον πε- ” ρισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ; ” ἔφη δὲ καὶ ἑτέρωθι, τὸ γράμμα ἀποκτείνει, ” τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. γράμμα σαφῶς οἰκοῦν που, τὸν νόμον, πνεῦμα δὲ πάλιν, τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν ἀποκαλῶν, τουτέςι τὴν εὐαγγελικήν. πικρὸς γὰρ ὁ νόμος. ἑρμηνεύεται δὲ πικρὰ καὶ ἡ Μεῤῥα. ὅτι δὲ ἡ διὰ νόμου παίδευσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, καὶ ὅσον ἧκεν εἰς τύπους, ζωοποιεῖν οὐχ οἵα τε τὸ διατείνεσθαι περιττόν. οὐδεὶς γὰρ ἐν νόμῳ δικαιοῦται παρὰ θεῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔςαι δὴ τότε ζωοποιὸς ὁ νόμος, ἀπαλλαγήσεται καὶ τῆς κατὰ γράμμα πικρίας, εἰ γένοιτο παραδεκτικὸς μυςηρίου τοῦ κατὰ Χριςόν. τέλος γὰρ νόμου Χριςὸς εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιςεύοντι. νοούμενος δηλονότι πνευματικῶς, τύπος δ' ἂν εἴη καὶ τοῦδε σαφὴς τὸ ἐπὶ Μεῤῥᾷ συμβεβηκός. δηλοῖ γὰρ τὸ ξύλον, τὸν τοῦ σωτῆρος ςαυρὸν, ἤτοι τὸ ἐπ' αὐτῷ μυςήριον·

ὅπερ

ὅπερ εἰ γένοιτο τοῖς ἐν νόμῳ παραδεκτὸν, γλυκὺ καὶ τὸ πικρὸν εὑρήσουσιν. οὐ γὰρ τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν, φιλαίτιός τι ἐστὶ καὶ κολαστὴς ὁ νόμος· ἀλλ' ἤδη ζωοποιός. μεταπλαττομένης εὖ μάλα τῆς ἱστορίας ἡμῖν, πρὸς θεωρίαν πνευματικὴν, καὶ ποδηγούσης ἐπὶ Χριστὸν, ὅς ἐστι ζωὴ καὶ ζωοποιός. τότε γὰρ τότε καὶ νόμους ἡμῖν ὁριεῖ, δικαιώματά τε καὶ κρίσεις. ἀποκομιεῖ γὰρ εὐθὺς ἐπὶ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, καὶ τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων καταδείξει τρίβον. ἔξω τε δειμάτων καὶ τοῦ κολάζεσθαι προσδοκᾶν γενέσθαι παρασκευάζει. πᾶσαν γὰρ, φησι, πληγὴν ἣν ἐπήγαγον τοῖς Αἰγυπτίοις, οὐκ ἐπάξω ἐπὶ σέ. οὐκοῦν τοῖς ἐν νόμῳ τὸ τοῦ λαβοῦσι μυστήριον, ἐλπὶς ἀγαθὴ τοῦ διαβήσεσθαι κόλασιν. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστιν, ὃ καὶ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ Σωτὴρ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρόν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται· ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς ζωήν. καὶ πάλιν· ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, οὐ κρίνεται. παραδεξάμενος τοίνυν τὰ δικαιώματα Χριστοῦ, τότε δὴ τότε καὶ εἰς Ἐλεὶμ ἥξομεν· ὅ ἐστιν, ἀνάβασις. ἀναβιβαζόμεθα γὰρ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἡμῶν νηπιότητος, εἰς ἀρτίως ἔχουσαν φρένα, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ καταιτήσαντες ταῖς τῶν νοητῶν ὑδάτων πηγαῖς ἐντρυφήσομεν. δυοκαίδεκα δὲ αὗται τὸν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἡμῖν καταγράφουσι χορόν. περιτευξόμεθα δὲ καὶ τοῖς ἑβδομήκοντα στελέχεσι τῶν φοινίκων. γέγραπται γὰρ ὅτι μετὰ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἀνέδειξεν ὁ κύριος ἑτέρους ἑβδομήκοντα. ὅτι δὲ πηγαὶ κατὰ τὸ ἀληθὲς, οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, τὸν θεῖον ἡμῖν καὶ σωτήριον καὶ ἀναγκαῖον εἰς ζωὴν ἀναβρύοντες λόγον· παραδείξειεν ἂν εὖ μάλα τοῖς ἐν νόμῳ δεδικαιωμένοις ὁ τῶν ὅλων θεὸς, οὕτω λέγων· ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. ἁγίου δέ περι παντὸς ὁ θεσπέσιος μελῳδός· δίκαιος φησὶν, ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει. καὶ μή τοι θαυμάσῃς. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τῇ τοιᾷδε κλήσει κατονομάζεται παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. ἔφη γάρ που πάλιν ἡ νοητὴ νύμφη, τουτέστιν ἡ ἐκκλησία περὶ τοῦ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ νυμφίου, φημὶ δὴ Χριστοῦ, εἶπα, ἀναβήσομαι ἐπὶ τῷ φοίνικι· κρατήσω τῶν ὕψεων αὐτοῦ. ἔστι γάρ ἐστιν εὐθαλὲς τὸ φυτὸν. γλυκύ τε καὶ εὔριζον, καὶ λελευκασμένην ἔχον τὴν καρδίαν. τοιουτοτρόπως δέ πως ἐστὶν ὁ Χριστὸς νοητῶς, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

quod cùm ab illis qui sub lege sunt, fuerit receptum, dulce etiam id quod est amarum, inuenient: quia lex non accusat, nec punit eos qui credunt in CHRISTVM, sed potiùs eos viuificat; translata rectè à nobis historia ad intellectum spiritualẽ, & ducente ad CHRISTVM, qui est vita & viuificans. Tunc enim, tũc inquam, etiam lex definiet nobis iustificationes & iudicia, vtpote quæ nos rectà ducat ad id quod Deo placet, viãque ad omne quod salutare nobis est, ostendat: atque extra timorem pœnæque exspectationem sit collocatura. Ait enim: *Omnem plagam quam induxi in Aegyptios, non inducam in vos.* Quocirca spes euadendi pœnam illis proposita est, qui mysterium CHRISTI in lege comprehẽsum accipiunt. Atque hoc, arbitror, est, quod & ipse Saluator dixit populis Iudæorum in tempore suæ peregrinationis: *Amen amen dico vobis, quòd omnis qui audit sermonẽ meum, & credit illi qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transit à morte ad vitam.* Et rursus: *Qui credit in Filium, non iudicatur.* Cùm igitur receperimus CHRISTI iustificationes, tunc, tunc inquam, in Elim veniemus, quod est ascensio. Transiuimus enim ex veteri nostra infantia in mentem perfectam, & in mensuram ætatis plenitudinis CHRISTI, vbi incidentes in fontes aquarum intelligibilium nostras habemus delicias. Hi autẽ duodecim fontes, describũt nobis chorum duodecim Apostolorum, vbi & septuaginta stipites palmarũ reperimus. Scriptũ est enim quòd Dominus post sanctos Apostolos *designarit alios septuaginta.* Quòd autẽ diuini discipuli reuera sint fontes, qui nobis diuinum & salutare scaturiunt verbum vitæ, demonstrauerit Deus ijs qui in lege iustificati sunt, ita dicens: *Haurite aquam cum lætitia ex fontibus Saluatoris.* Et de quouis sancto Dauid ita scribit: *Iustus vt palma florebit.* Neque verò hoc mireris? Siquidẽ & ipse CHRISTVS in sacris litteris hoc nomine appellatur. Ait enim alibi sponsa intelligibilis, hoc est Ecclesia, de superno ac cælesti sponso, CHRISTO nimirum: *Dixi, Ascendam in palmam, † obtinebo altitudines eius.* Semper enim floret hæc arbor, estque dulcis & bene radicata, quæ & cor habet candescens. Talis autem est CHRISTVS spiritaliter, per quem & cum quo Deo sit Patri gloria cum sancto Spiritu, in sæcula æterna. Amen.

Lex quo pacto & quando iustificet.

Ioan.5.24.

Ioan.3.18.

Elim ascēsio est.

Ephes.4.13.

Duodecim fontes & LXX stipites palmarum quid significent.

Luc.10.1.

Isa.12.3.

Psal.91.13.

CHRISTVS dicitur palma.

Cant.7.

† Vulgata: & apprehendam fructus eius.

De Manna & coturnice.

EDit rurſum miracula totius vniuerſi Deus, trāſitque de virtute in virtutem ſicut ſcriptum eſt: exitumque reperit impoſſibilibus vbique ſuæ gloriæ prouidens, atque multifariam oſtendens ipſum ſolum poſſe citra vllum laborem præſtare ea quæ rationem ſuperant, quæque meritò admiramur, vt ſic per omnia cognoſcatur Deus. Non vt quiſpiam ex artificioſis hominibus aut qui impiè aliquid inuenerunt, ſed verè ac naturaliter. Nam ex ijs quæ glorioſè præſtat, facillimè quis intellexerit perfectiſſimā ipſius naturam; cui ineſt quidem tanquam proprium bonum, omnipotentia, & inuictū robur ad quodcunque voluerit faciendum. Adeſt etiam inſuper ei lōganimitas. Videas autem quod dico, & quidem manifeſtè admodum, in ijs quæ præ manibus habemus. Scriptum eſt enim, *Decimo quinto die menſis ſecundi, cùm ipſi ex Aegypto eſſent egreſſi, murmurauit omnis congregatio filiorum Iſraël contra Moyſen & Aaron, & dixerunt ad eos filij Iſraël: Vtinam mortui eſſemus percuſſi à Domino in terra Aegypti, quando ſedebamus ad ollas carnium, & comedebamus panem ad ſatietatem! Cur induxiſtis nos in deſertum hoc, vt occideretis omnem congregationem hanc fame? Dixit autem Dominus ad Moyſen: Ecce ego pluam vobis panes è cælo, & egredietur populus, & colligent quod ſufficit in dies ſingulos: vt tentem eos, ſi ambulabunt in lege mea. Et erit die ſexta, & præparabunt quod inferant; & erit duplum eius quod colligere ſolebant per dies ſingulos.* Primogenita quidem Ægyptiorum, vt iam diximus, perierunt; ſed Iſraëlitæ adeò properè dimittebantur, vt ne viatico quidem ſe inſtruere poſſent. farinam enim ſuam extulerunt, antequam maſſæ eſſent fermentatæ, quas in ſuis veſtimentis colligauerāt. Sumpto itaque viatico ex ijs quæ obuia erant, exibant feſtinanter, & timebant ſibi tam Ægyptij perſecutores, quàm Iudæi, qui ſuſtinebant perſecutionē. Nam illis quidem videbatur breui fore, vt primogenitis iam deperditis ipſi adderentur, niſi diuino nutui obtemperantes, Iſraëlitas è ſua regione dimitterent. Hi verò, ſi deprehenderentur tardi atque exitum differentes, putabant futurum, vt in certamen propter ipſos vltimos venirent, ac ſine vlla miſeratione trucidarentur. Egreſſi ſunt igitur parum admodum de ijs quæ ad profectionem requirebantur, ſolliciti, vixque illa quę ad manum erant aſportantes, atque ex ijs quæ domi ſuæ erant ea tantùm aufe-

Exod. 16. 1.

Περὶ τοῦ μάννα, καὶ τῆς ὀρτυγομήτρας.

Θαυματουργεῖ δὲ πάλιν ὁ τῶν ὅλων θεός, καὶ μετίησι μὲν ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· τοῖς δὲ ἀμηχάνοις εὑρίσκει πόρους τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἁπανταχοῦ προνοῶν, καὶ πολυτρόπως ἀποδεικνύς, ὅτι δὴ μόνῳ πρέπει αὐτῷ τὸ ἀμογητὶ δύνασθαι κατορθοῦν καὶ τὰ πέρα λόγου, καὶ οἷς ἂν εἰκότως ἕποιτο πρὸς ἡμῶν τὸ καταθαυμάζεσθαι δεῖν, ἵνα διὰ πάντων ὁρῷτο θεός, οὐ καθ' ἕνα τῶν ἐκ τέχνης ἀνθρώπων, ἢ γοῦν ἀνοσίως ἐξηυρημένων, ἀλλὰ φύσει τε καὶ ἀληθῶς. ἀπὸ γὰρ τῶν ἐνδόξως ἀποτελουμένων καταθρήσειέ τις ἂν καὶ ἀταλαιπώρως κομιδῇ τὴν ἀκήρατον φύσιν· ᾗ πρόσεστι μὲν ὡς ἴδιον ἀγαθόν, τὸ παναλκές τε καὶ ἄμαχον, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ὧν ἂν ἕλοιτο δρᾶν. πρόσεστι δὲ καὶ μετὰ τοῦτο τὸ ἀνεξίκακον. ἴδοι δ' ἂν ὃ φημι, καὶ μάλα σαφῶς καὶ ἐν τοῖς ἀρτίως ἡμῖν προκειμένοις. γέγραπται γὰρ ὅτι τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ, τῷ μηνὶ τῷ δευτέρῳ, ἐξεληλυθότων αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, διεγόγγυζε πᾶσα συναγωγὴ υἱῶν Ἰσραήλ, ἐπί τε Μωυσῆ καὶ Ἀαρών, καὶ εἶπον πρὸς αὐτοὺς οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, ὤφελον ἀπεθάνομεν πληγέντες ὑπὸ κυρίου ἐν γῇ Αἰγύπτου, ὅταν ἐκαθίσαμεν ἐπὶ τῶν λεβήτων τῶν κρεῶν, καὶ ἠσθίομεν ἄρτους εἰς πλησμονήν. ὅτι ἐξηγάγετε ἡμᾶς εἰς τὴν ἔρημον ταύτην, ἀποκτεῖναι πᾶσαν τὴν συναγωγὴν ταύτην ἐν λιμῷ. εἶπε δὲ κύριος πρὸς Μωυσῆν· ἰδοὺ ἐγὼ ὕω ὑμῖν ἄρτους ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξελεύσεται ὁ λαός, καὶ συλλέξουσι τὸ τῆς ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὅπως πειράσω αὐτοὺς εἰ πορεύσονται ἐν τῷ νόμῳ μου. καὶ ἔσται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ, καὶ ἑτοιμάσουσιν ὃ ἂν εἰσενέγκωσι. καὶ ἔσται διπλοῦν ὃ ἂν συναγάγωσι τὸ καθ' ἡμέραν εἰς ἡμέραν. τὰ μὲν γὰρ τῶν Αἰγυπτίων, καθάπερ ἤδη προείπαμεν, διολώλασι πρωτότοκα· ἐξεπέμποντο δὲ τῆς χώρας οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὐδέ, ὅσον εἰπεῖν ἐπισιτίσασθαι συγχωρούμενοι. τὸ γὰρ σταῖς αὐτῶν ἐξήνεγκαν πρὸ τοῦ ζυμωθῆναι τὰ φυράματα αὐτῶν. ἐφοδιασάμενοι δὲ τοῖς παρατυχοῦσιν ἁπλῶς, ἐξῄεσαν ἐν σπουδῇ, καὶ ἐν ἴσῳ τὸ δεῖμα τοῖς διώκουσιν Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς τὴν δίωξιν ὑπομένουσιν. οἱ μὲν γὰρ τοῖς ἤδη ὀλωλόσι προστεθήσεσθαι προσεδόκουν οὐκ εἰς μακράν, εἰ μὴ τοῖς θείοις εἴκοντες νεύμασιν ἐξελάσαιεν τῆς χώρας τὸν Ἰσραήλ· οἱ δὲ εἰ καταληφθεῖεν μέλλοντες καὶ ἀπολυόμενοι τὴν ἀναδρομήν, ᾤοντο δὴ πάντως δεῖν ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ἐσχάτοις, ἀγῶνας εἰσβήσεσθαι, καὶ κινδυνεύσειν ἀφιλοικτιρμόνως. ἐξῴχοντο τοίνυν οὐ κομιδῇ τῶν εἰς ἀποδημίαν πεφροντικότες, καὶ τὰ ἐν χερσὶ μόλις ἁρπάσαντες. μονονουχὶ δὲ τῶν οἴκοι κειμένων κεκλοφότες

φόρτις ἀναγκαίως τὰ λίαν εὐπόριστα. ἃ δὴ καὶ καταδεδαπανηκότες, εἶτα πόθεν ἂν αὐτοῖς ἐν ἐρήμῳ τὰ ζωαρκῆ προσγένοιτο διηπορηκότες, κατώλισθον εἰς ἐπιθυμίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ τροφῆς, καὶ ὅτι μὲν τῶν ἐσχάτων ἐξῄρηντο πάντων, καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἐπιλανθάνονται, καὶ οἱονεί, πως κατακεκράγασι τῆς ἐπικουρίας· καὶ ὅτι λελύτρωνται, χαλεπαίνουσι, καὶ τῆς τριποθήτου καὶ εὐκταιοτάτης ἅπασιν ἀνθρώποις ἐλευθερίας, γαστρὸς ἀκαθάρτου προτάττουσι κόρον. καὶ θορυβεῖ μὲν τὸ χρῆμα τὸν μεσιτεύοντα, τουτέστι Μωυσέα. χορηγήσειν δὲ παραχρῆμα τὴν τῶν ἐδωδίμων ἀφθονίαν αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται θεός, καὶ προσκεκρούκασιν οὐ μετρίως ἡμέρως ἔτι προσφέρεται. τὸ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ τὰ ζωαρκῆ δέχεσθαι θέλειν, μῶμον ἂν ἔχοι παντελῶς οὐδένα· λυπεῖ δὲ λίαν ὁ γογγυσμός. καὶ γὰρ οὖν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐν προσευχαῖς ἡμᾶς
„ ἐδίδαξε λέγειν, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον
„ δὸς ἡμῖν σήμερον. ἀλλ' εἰ τοῦτο μὲν λέγοιμεν, κατ' οὐδένα δὴ τρόπον αἰτιασόμεθα τὸν δεσπότην, ἐξαιτήσομεν δὲ μᾶλλον παρ' αὐτοῦ τὰ εἰς ζωὴν ἐπιτήδεια. οἱ δέ γε τῶν Ἰουδαίων δῆμοι δέον αἰτῆσαι τροφὰς, ὅτι λελύτρωνται χαλεπαίνουσι, καὶ τὴν οὕτω σεπτὴν καὶ ἀξιόληπτον χάριν ἀνοήτατα καθυβρίζουσιν, ὡς τῶν ἡδίστων αὐτοὺς ἐκπέμψασαν, ἄρτου τι φημὶ καὶ κρεῶν. ἐντεῦθεν γογγύζουσι μὲν, καὶ κατακεκράγασιν ἀνοσίως. ἀνεξικακεῖ δὲ θεὸς, καὶ ἀδόκητον αὐτοῖς ἀφθονίαν ἐπαγγέλλεται. καὶ δὴ καὶ καθίησιν ἀφάτῳ δυνάμει ἑσπέρας μὲν τὴν ὀρτυγομήτραν· ἅμα δὲ τῇ ἕῳ,
„ τὸ μάννα. καὶ ὡς ὁ θεῖος ἔφη Δαβίδ· ἄρτον οὐ-
„ ρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν
„ ἄνθρωπος. πεπληροφόρηκε δὲ διὰ πείρας αὐτῆς καὶ πραγμάτων, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἄρτον τε δοῦναι, καὶ ἑτοιμάσαι τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ. καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὰ ἴσα τερατουργῶν, πέντε διακλάσας ἄρτους, ἐκόρεσε μὲν ἐν ἐρήμῳ πολλοὺς, ὅτε συνεκομίσθησαν λειψάνων κόφινοι δώδεκα. ἀπερίεργαστοι δὲ παντελῶς τῆς θαυματουργίας οἱ τρόποι, πίστει δὴ οὖν τιμάσθω τὰ ὑπὲρ νοῦν, καὶ ἀκουέτω θεὸς παρὰ πάντων τεθαυμακότων· οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι· ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν; ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ἡμῖν ὁ περὶ τῶν αἰσθητῶν ἔστω λόγος. τίς δ' ἂν γένοιτο λοιπὸν τῆς πνευματικῆς θεωρίας ὁ νοῦς ἢ τί τοῦ νόμου τὸ αἴνιγμα πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον, φιλοθηρεῖν εὖ μάλα διεσπουδακόσιν ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν. εἰσόμεθα τοίνυν καὶ διὰ τούτων ὡς ἔστιν ἀναμφιλόγως τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας κατόπιν ἡ νομική, καὶ τῶν εἰς φιλοσαρκίαν αἰτιαμάτων οὐκ ἐλευθέρα, ἀπήλλακται δὲ οὐχὶ γεώδους ἐπιθυμίας. ἀλλ' ἥ γε θεία καὶ εὐαγγελική, πνευματική τε ἐστὶ καὶ ἄμωμος καὶ ἀσύγκριτον ἔχει τὸ κάλλος. ληψόμεθα δὲ τῆς ἐφ'

rentes, quæ necessaria simul & asportatu facilia essent. quibus absumptis ignari deinceps vnde quę ad vitã sustentandã sufficerẽt sibi compararent, prociderunt in desideriũ cibi, quo in Ægypto vsi fuerant; & se à summis miserijs ac seruitute ereptos obliti, quodammodo suo ipsorum auxilio obstrepunt, quodque è seruitute redempti sint, indignãtur, & optatissimæ suauissimæque libertati immundi ventris ingluuiẽ saturitatemque anteponunt. Hæc itaque res valdè turbabat mediatorẽ, hoc est Moysen; sed Deus promittit se ilico copiam ciborum ipsis suppeditaturũ, neque parum benignè sese rebellibus offert. Nam quòd necessaria ad vitæ sustentationem ab ipso exigãt, reprehensione vacat: obmurmuratione verò offenditur. Porro Saluator ipse in orationibus nos docuit dicere, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Quod quidem dicẽtes nullo modo accusamus Dominum, sed potiùs ab ipso petimus quæ ad vitã sunt necessaria. Iudaicus autem populus, cùm deberet petere cibum, quòd liberatus sit stomachatur, atque hanc tam pretiosam & optabilem gratiam stultissimè criminatur, tanquam eam quæ ipsos suauissimarũ rerum, carnium nimirũ ac panis, vsu priuarit. Quocirca murmurant impieque Deo obloquuntur. Deus autem patiens malorum, promittit eis insperatam horum copiã. Demittit enim pro ineffabili sua potentia vesperi quidem coturnicem, manè autẽ manna. hinc diuinus Dauid ait: *Panem de cælo dedit eis, panem angelorum manducauit homo.* Certissimè autẽ docuit eos experientia ac rebus ipsis, quòd Deus possit etiam nunc dare & parare mẽsam in deserto; sicut reuera & Dominus noster IESVS CHRISTVS similia edidit miracula, cùm ex quinque panibus fractis cõplures saturauit in deserto, duodecim insuper cophinis ex fragmẽtis repletis. Porro inexplicabiles sunt modi quibus miracula edidit, sed quæ mentem excedunt, fide apprehẽdantur, audiatque Deus ab omnibus qui ipsum admirantur, Scio quòd omnia possis, neque est quidquã tibi impossibile. Hactenus verò de sensibilibus sermo est habitus. Quis verò sensus sit spiritualis considerationis, aut quod legis ænigma, iam nobis inquirendum est, qui assiduè veritatem inuestigamus. Videbimus igitur etiã per hæc quòd vita legalis sit proculdubio Euangelica inferior, itemque carnalium desideriorum accusationi obnoxia, neque à terrenis concupiscentijs libera: diuina verò atque Euangelica est spiritualis & inuiolata, speciemque habet aliã incomparabiliter pulchriorem. Vniuscuiusque ve-

Matt.6.11.

Psal.77.24

Matt.14.20.
Marc.6.43
Luc 9.17.
Ioan.6.13.

rò demõstrationẽ ac fidem, rationẽ vtriusq; benè examinantes, ex sacra Scriptura petemus. *Factũ est autẽ vespere, inquit, & ascẽdit coturnix, & cooperuit castra. Manè autẽ factũ est, cũ cessasset ros in circuitu castrorũ, & ecce super superficiẽ deserti † subtile vt coriãdrũ albũ, vt pruina super terrã. Vidẽtes autẽ filij Israël dixerũt alter alteri, Quid est hoc? nõ enim sciebãt quid erat. Dixit autem Moyses ad eos, Hic panis quem dedit Dominus vobis ad comedendum: hoc verbũ quod constituit Dominus. Colligite ex eo vnusquisque † ad proximos gomor, secundùm caput, iuxta numerum animarũ vestrarum. Vnusquisq; cũ contubernalibus vestris colligite. Fecerunt autem sic filij Israël, & collegerunt alius plus, alius minus; & metientes gomor, non abundauit qui multum, & qui minus, non minus habuit: † vnusquisque ad proximos sibi collegerunt. Dixit autem Moyses ad eos, Nullus relinquat ex eo in manè. Et non audierunt Moysen, sed reliquerunt quidam ex eo in mane. Et efferbuit vermes, & computruit. & indignatus est contra eos Moyses.* & post cætera rursus eos alloquitur dicens: *Hoc verbũ est quod locutus est Dominus: Sabbata sancta sunt requies Domino, cras. Quæcumque coxeritis coquite, & quæcumq; elixaueritis elixate, & omne superfluum relinquite illud in repositionem in crastinum. Et reliquerunt ex eo in manè, sicut præcepit Moyses, nec computruit, neque vermis natus est in ipso.* Quod igitur vnicuique sufficiebat comportare iussit. Nemo autem prohibebat, quo minùs alter alteri si vellet in absentia colligeret, atque ita charitatis lege condiret. Negat autem omnino quidquam esse reseruandum in crastinum. Etsi hoc ante solum sabbatũ permittat, ne fortè lex quietis violetur. Non enim omnino inueniebatur sabbato, nihil demittente Deo, vt sic propemodum cogeret eos in sabbato ab operibus vacare. Verùm enimuero plerique ex eis, contempto diuino oraculo, etiam hoc ante sabbatum reseruarunt, atque, vt ait sacra Scriptura, *cõputruit & scatuit vermibus.* Et exacerbatus est Moyses, quia etiam in sabbato excurrebant collectum, ex quo & Deus ipse succensuit. Ita enim scriptum est: *Accidit autem & in die septimo, egressi sunt aliqui de populo vt colligerent, sed nihil inuenerunt. Dixitq; Dominus ad Moysen, Vsquequò non vultis † audire mandata mea, & legem meam? Dominus enim dedit vobis diem hanc sabbatum. Propter hoc ipse dedit vobis die sexto panes duorum dierum, † sedete vnusquisq; in domibus vestris, nullus vestrûm egrediatur è loco suo die septimo.* Quænam verò potest à nobis assignari ratio hisce dictis cõueniens maximeque idonea? Quare, obsecro, *coturnix* vesperi venit, *manna* verò diluculo ac manè

Exod. 16. 13

† *Vulgata:* minutum & quasi pilo tusum in similitudinẽ pruinæ, &c.

† *Vulgata:* quantum sufficit ad vescendũ, gomor per singula capita, &c.

† *Vulgata:* singuli iuxta id quod edere poterãt.

Ibid. 23.

Exod. 16. 28

† *Vulgata:* custodire.

† *Vulgata:* maneat quisque apud semetipsum.

ἑκάστῃ διάδειξιν καὶ πληροφορίαν, τὴν ἐπ' ἀμφοῖν εὖ μάλα βασανίζοντες λόγον ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς· ἐγένετο γάρ, φησιν, ἑσπέρα, καὶ ἀνέβη ὀρτυγομήτρα, καὶ ἐκάλυψε τὴν παρεμβολήν· τὸ πρωῒ δὲ ἐγένετο καταπαυομένης τῆς δρόσου κύκλῳ τῆς ἐρήμου, καὶ ἰδοὺ ἐπὶ πρόσωπον τῆς ἐρήμου λεπτὸν ὡσεὶ κόριον, λευκὸν ὡσεὶ πάγος ἐπὶ τῆς γῆς. ἰδόντες δὲ αὐτὸ οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, εἶπαν ἕτερος ἑτέρῳ· τί ἐστι τοῦτο. οὐ γὰρ ᾔδεισαν τί ἦν. εἶπε δὲ Μωυσῆς πρὸς αὐτούς· οὗτος ὁ ἄρτος ὃν ἔδωκεν ὑμῖν ὁ κύριος φαγεῖν· τοῦτο τὸ ῥῆμα ὃ συνέταξε κύριος. συναγάγετε ἀπ' αὐτοῦ ἕκαστος εἰς τοὺς καθήκοντας γόμορ κατὰ κεφαλήν, κατ' ἀριθμὸν ψυχῶν ὑμῶν. ἕκαστος σὺν τοῖς συσκηνίοις ὑμῶν συλλέξετε. ἐποίησαν δὲ οὕτως οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, καὶ συνέλεξαν, ὁ τὸ πολὺ καὶ ὁ τὸ ἔλαττον· καὶ ἐμέτρησαν τὸ γόμορ, καὶ οὐκ ἐπλεόνασεν ὁ τὸ πολύ, καὶ ὁ τὸ ἔλαττον οὐκ ἠλαττόνησεν, ἕκαστος εἰς τοὺς καθήκοντας παρ' ἑαυτῷ. εἶπε δὲ Μωυσῆς πρὸς αὐτούς. μηδεὶς καταλιπέτω ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ πρωΐ. καὶ οὐκ ἤκουσαν Μωυσῆ, ἀλλὰ κατέλιπόν τινες ἀπ' αὐτοῦ, εἰς τὸ πρωΐ· καὶ ἐξέζεσε σκώληκας, καὶ ἐπώζεσε· καὶ ἐπικράνθη ἐπ' αὐτοῖς Μωυσῆς. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· εἶπε δὲ Μωυσῆς πρὸς αὐτούς· τοῦτο τὸ ῥῆμά ἐστιν, ὃ ἐλάλησε κύριος· σάββατα ἅγια ἀνάπαυσις τῷ κυρίῳ αὔριον· ὅσα ἐὰν πέσσητε, πέσσετε, καὶ ὅσα ἐὰν ἕψητε ἕψετε· καὶ πᾶν τὸ πλεονάζον, καταλίπετε αὐτὸ εἰς ἀποθήκην τῷ πρωΐ. καὶ κατέλιπον ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ πρωΐ καθάπερ συνέταξεν αὐτοῖς Μωυσῆς. καὶ οὐκ ἐπώζεσεν, οὐδὲ σκώληξ ἐγένετο ἐν αὐτῷ. ἕκαστον μὲν οὖν τὸ ἀρκοῦν αὐτῷ συγκομίζειν ἐκέλευεν. εἶργε δὲ οὐδαμῶς ἑτέρῳ εἴπερ ἕλοιτο τυχὸν καὶ τοῖς ἀποῦσι συλλέγειν, καὶ τῷ τῆς ἀγάπης καταφαιδρύνεσθαι νόμῳ. ἀποφάσκει δὲ παντελῶς τὸ φυλάττειν εἰς τὸ πρωΐ, καὶ τοῦτο δρᾶν ἔφη πρὸ μόνου τοῦ σαββάτου, ἵνα καὶ ὁ τῆς ἀργίας μὴ ἀτιμάζοιτο νόμος. οὐ γὰρ ἦν ὅλως εὑρεῖν ἐν σαββάτῳ, μηδὲ καθιέντος θεοῦ, μονονουχὶ δὲ καὶ διὰ τοῦδε καὶ ἀναγκάζοντος ἀφιλεργεῖν ἐν σαββάτῳ. ἀλλ' ὀλίγα τῶν θείων χρησμῳδημάτων πεφροντικασί τινες, καὶ τετηρήκασι πρὸ σαββάτου. καὶ ὥς φησιν τὸ γράμμα τὸ ἱερόν, ἐπώζεσε, καὶ ἐξέζεσε σκώληκας. καὶ ἐπικράνθη Μωυσῆς· ἐκδεδραμήκασί τι καὶ ἐν σαββάτῳ συλλέξοντες, καὶ ἠγανάκτει θεός. γέγραπται γὰρ οὕτως· ἐγένετο δὲ ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, ἐξῆλθόν τινες ἐκ τοῦ λαοῦ συλλέξαι, καὶ οὐχ εὗρον. εἶπε δὲ κύριος πρὸς Μωυσῆν· ἕως τίνος οὐ βούλεσθε εἰσακούειν τὰς ἐντολάς μου, καὶ τὸν νόμον μου· ἴδετε, ὁ κύριος ἔδωκε τὴν ἡμέραν ταύτην σάββατα. διὰ γὰρ τοῦτο αὐτὸς ἔδωκεν ὑμῖν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ, ἄρτους δύο ἡμερῶν· καθίσεσθε ἕκαστος εἰς τοὺς οἴκους ὑμῶν, μηδεὶς ὑμῶν ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. καὶ τίς ἂν γένοιτο πρὸς ἡμῶν ὁ τοῖς εἰρημένοις πρέπων τε καὶ ἁρμοδιώτατος λόγος; τί δή, τὸ ἑσπέρα μὲν τὴν ὀρτυγομήτραν ἐλθεῖν, δεδόσθαι δὲ ἐν φωτὶ καὶ ὄρθρῳ τὸ

τὸ μάννα; οἶμαι δ' ἔγωγε πολυπραγμονεῖσθαι πρέπειν. καὶ περί γε τῶν ἄλλων, τί μὲν ἡ ὀρτυγομήτρα, τί δὲ καὶ τὸ μάννα κατασημαίνειεν ἄν, αἰνιγματωδῶς καὶ ὡς ἐν τύπῳ σκιᾶς. ὅτι τοίνυν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν οὐκ ἀπηλλαγμένη τῶν Ἰουδαίων ἡ ζωή, νοοῖτ' ἂν εἰκότως, ἐλέγξει σαφῶς τὸ ἐδώδιμα ποιεῖσθαι ζητεῖν τὰ ἐν Αἰγύπτῳ κρέα, καὶ ταῖς εἰς τοῦτο ῥοπαῖς ἐκνενικημένον, μονονουχὶ δὲ καὶ τυραννούμενον ἔχειν τὸν νοῦν. ἀλλ' οὐκ ἂν ὁρῷτο τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν τούτοις. ἡγιάσμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, καὶ ἐσμὲν ἐπέκεινα σαρκικῆς ἀκαθαρσίας. ἐπιμαρτυρήσει δὲ γράφων ὁ θεσπέσιος Παῦλος· οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. καὶ τί τὸ, ἐσταύρωσαν; ἀντὶ τοῦ, θανάτῳ παραδεδώκασι, νοητῷ δηλονότι, διά γε τὸ μὴ ἀνέχεσθαι κατὰ σάρκα ζῆν, μήτι μὴν ἑλέσθαι φρονεῖν τὰ πρόσκαιρα, κατανεκροῦν δὲ μᾶλλον τὰ μέλη τὰ ἐπὶ γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν, καὶ περιπατεῖν μὲν ἐπὶ γῆς, γλίχεσθαι δὲ σφόδρα τῶν ἄνω πολιτευμάτων. διαμέμνηται γὰρ βοῶντος γράμματος ἱεροῦ· πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. ἀδρανὴς οὖν ἄρα τῶν Ἰουδαίων ὁ νοῦς, καὶ ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς πολὺ δὲ λίαν εὐκαταγώνιστος. ἐρᾷ γὰρ ἔτι τῶν σαρκικῶν, καὶ ἥττηται τῶν γεωδεστέρων. τουτὶ δὲ ἡμῖν, ὡς ἔφην, διὰ τῆς ὀρτυγομήτρας σημαίνεται. ὀρέγει γε μὴν ἐπιζητοῦσι θεός, οὐχ ἕλκων αὐτοὺς εἰς ἐπιθυμίας, οὔπω δὲ διδοὺς τὸ κατανεανιεύεσθαι παθῶν· ὅτι μὴ τοῖς ἐν νόμῳ τὸ ἐκπρεπὲς εἰς ζωήν, καὶ τὸ εἰς ἅπαν ἡγιασμένον, τετήρητο δὲ μᾶλλον τοῖς ἐν πνεύματι. τὸ γάρ τοι καὶ διαθήκην καινὴν ἐπηγγείλατο διὰ προφήτου θεός, οὐ κατ' ἐκείνην τὴν πρώτην, ὅτι μὴ ἔχει τὸ ἄμεμπτον· ἑτέραν δὲ καὶ πνευματικήν, τελειοῦν ἰσχύουσαν κατὰ συνείδησιν τοὺς πιστεύοντας. θέα δὲ ὥσπερ ἐν ἑσπέρᾳ τῆς ὀρτυγομήτρων γίνεται πρὸς τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν πτῆσις. φησὶ γάρ· ἐγένετο δὲ ἑσπέρα, καὶ ἀνέβη ὀρτυγομήτρα· πλαγίως ἡμῖν τοῦ πράγματος ὑπεμφαίνοντος, ὅτι μηδέ ἐστιν ἐν φωτὶ νοητῷ τῶν γηίνων ὁ ἐραστής, ἀλλ' ὡς ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ. καὶ τὸ χρῆμά ἐστιν, οὐ διεψευσμένως. ἀμαθίας γὰρ καὶ πωρώσεως, ἤγουν ἀχλύος τῆς νοητῆς ὁ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἀπήλλακται νοῦς. τοιγάρτοι καὶ ὁ Χριστὸς προσεφώνει λέγων· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ἐν ἀχλύϊ δὴ οὖν καὶ ὡς ἐν σκότῳ λοιπὸν οἱ οὔπω πεπιστευκότες. οὐ γὰρ ἀφίκοντο πρὸς τὸ φῶς. ἔφη δή που περί τι τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν, ὁ Χριστὸς· ἄφετε αὐτούς, τυφλοὶ γάρ εἰσιν, ὁδηγοὶ τυφλῶν. ἀφεγγὴς οὖν ἄρα τῶν Ἰουδαίων ὁ νοῦς. τοιγάρτοι νοσοῦσι

datum est? Equidem par esse arbitror, vt accuratè de his inquiramus; ac præ cæteris quid *coturnix*, quid item *manna* figuratè ac veluti in vmbræ figura significet. Quòd igitur vita Iudæorum non sit libera à carnalibus concupiscentijs, facilè quis intellexerit, euidensque argumentum fuerit, quòd carnes Ægyptiacas sibi in cibũ quærant, mentemque his delicijs victam, ac tyrãnide oppressam habeãt. Nihil verò tale in nobis inuenias: Sanctificati enim sumus in CHRISTO, atque ista carnali immunditia superiores euasimus. Quod quidẽ testatur D. Paulus ita scribens: *Qui sunt in* CHRISTO IESV, *carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs.* Ecquid est *crucifixerunt*? nisi quòd sese tradiderint morti, spirituali nimirum, non ampliùs carnaliter viuendo, atque temporaria sapiendo; sed potiùs *mortificantes membra terrena, scortationem, immunditiam, affectum, concupiscentiam malam,* & ambulantes quidem in terra, toto autẽ pectore contendentes atque aspirantes ad vitam supernam. Meminerũt enim sacræ Scripturæ exclamantis: *Spiritu ambulate, & cõcupiscentiam carnis ne perfeceritis.* Mens igitur Iudæorum infirma est, & ab affectuum corruptionibus facilè expugnatur: quippe quæ adhuc amat carnalia, & terrena concupiscat. Hoc autem nobis, vt dixi, per coturnices significatur. Ac præbet quidem Deus cupientibus, non impellens eos ad concupiscendum, neque adhuc cõcedens fortiter affectibus resistere. Neque enim ijs qui sub lege sunt cõuenit splendor vitæ & perfecta sanctificatio, sed ijs potiùs qui in CHRISTO sunt seruatur. Vnde & *testamentum nouum* promisit Deus per Prophetam, non quale prius illud, quod non fuit omnino irreprehensibile: sed alterum, quod est spirituale, quodque perficere potest ac consummare eos qui crediderint, in conscientia. Vide autem quo pacto vesperi fiat coturnicum volátus ad Iudæorum Synagogam. Ait enim, *Factum est vespere, & ascendit coturnix*: obliquè nobis innuente figura quòd qui terrenis rebus addicti sunt, non versentur in luce intelligibili, sed tanquam in nocte ac tenebris. Atque ita omnino se res habet, quia mens Iudæorum nequaquam liberata est ab imperitia & cæcitate atque caligine intelligibili. Hinc & CHRISTVS exclamat dicens: *Ego sum lux mundi.* In caligine itaque & in tenebris sunt, qui nondum receperunt fidem, quippe qui nondum venerint ad lucem. Ait enim alibi CHRISTVS de Pharisæis & populo ipsis subiecto: *Sinite eos, cæci sunt, & duces cæcorum.* Mens igitur Iudæorum est cæca & luminis expers, ideoque carnis

Coturnices Israëlitis vesperi data, manna diluculo quid significent.

Galat. 5. 24

Crucifigere carnem quid sit.

Coloss. 3. 5.

Gal. 5. 16.

Baruch 2. 35.

Ioan. 8. 12.

Matt. 15. 14

nis affectibus laborant, & à terrenis rebus dependent. *Manna* verò censemus esse vmbram ac typũ disciplinæ ac donorũ CHRISTI, quæ è supernis sunt, neque quidquã habent terrenum; sed potiùs abhorrent ab ista carnali execratione, suntque reuera non hominũ solùm, sed angelorum etiã cibaria. Filius enim in seipso Patrem nobis manifestauit, & per ipsum eruditi sumus sanctæ & consubstantialis Trinitatis rationem, adeoque in omnem virtutis viam egregiè sumus deducti. Porro nutrimentum spiritus est, recta in his & syncera cognitio. At verò in luce ac die disciplina per CHRISTVM suppeditatur. Vnde & mãna datum est veteribus splendescente die & luce effulgente. Dies enim in nobis credentibus illuxit sicut scriptũ est; & lucifer in omniũ cordibus est exortus, & *sol iustitiæ* processit, hoc est, CHRISTVS, qui est mãnæ intelligibilis largitor. Nã quòd illud sensibile manna fuerit quasi in figura, hoc autem sit verum, CHRISTVS ipse certissimè nobis testatur, dicens ad Iudæos: *Patres vestri ederunt manna in deserto, & mortui sunt. Ille autem est panis qui è cælo descendit, vt omnis qui ex ipso edit, non moriatur. Ego sum panis viuẽs, qui è cælo descendit. Si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternũ. Et panis quem ego dabo vobis, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Enutrit enim nos in vitã perennẽ Dominus noster IESVS CHRISTVS, & suis ad pietatẽ præceptis, & per mysticas benedictiones. Ipse igitur reuera est per seipsum illud manna diuinũ & viuificum. Et qui ex hoc manducauerit, corruptionis expers est futurus, mortemque euasurus, non autem ij qui sensibile illud ederunt. Neque enim typus salutaris erat, sed veritatis figuram præ se ferebat. Deus autem manna instar pluuiæ desuper demittens, iubet vt vniusquisq; quantũ satis sit colligat, atque vnà colligere, si quis velit eorũ qui idẽ tabernaculũ habitant. *Singuli* enim, ait, *cum suis contubernalibus colligite, nec quidquam reliquum facite in crastinũ.* Oportet enim nos diuinis & Euãgelicis doctrinis repleri. In mensura igitur æquali paruis & magnis CHRISTVS suam distribuit gratiam, & pariter enutrit omnes in vitam, vultque vnà cum alijs cõgregare etiam infirmiores, atque ipsos pro suis fratribus desudare, adeoque illis suos ipsorum mutuare labores, & participes supernæ gratiæ efficere. Hoc, vt arbitror, est, quod ad ipsos sanctos Apostolos dixit: *Gratis accepistis, gratis date.* Plurimum enim sibi mãna colligẽtes distribuere id studuerunt ijs, qui in ijsdẽ cũ ipsis castris, hoc est in Ecclesia, degebant. Hortabantur enim discipuli, & ad omne quod præclarũ

2. Petr. 1. 19. — *Malach. 4. 2.* — *Ioan. 6. 50.* — CHRISTVS *verum manna.* — *Matt. 10. 8.*

κατὰ σαρκὸς, καὶ μονονουχὶ καὶ ἐκκρέμανται τῶν γεωδεστέρων. λογιούμεθα οὖν τὸ μάννα, σκιὰν εἶναι καὶ τύπον τῶν διὰ Χριστοῦ παιδευμάτων τε καὶ χαρισμάτων, ἃ καὶ ἄνωθέν ἐστι καὶ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ τὸ γεῶδες οὐκ ἔχει τὸ ποθέν· ἀμοιρεῖ δὲ μᾶλλον καὶ βδελυρίας σαρκικῆς, καὶ ἔστιν ἀληθῶς οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων τροφή. πεφανέρωκε γὰρ ἡμῖν ὁ υἱὸς ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα, καὶ τὸν περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος λόγον δι᾽ αὐτοῦ πεπαιδεύμεθα, καὶ εἰς πᾶσαν τρίβον ἀρετῆς εὖ μάλα πεποδηγήμεθα. τροφὴ δὲ πνευμάτων, ἡ ἐν γε τούτοις ἐστὶν ὀρθὴ καὶ ἀκίβδηλος γνῶσις. εἴη δ᾽ ἂν ὡς ἐν φωτὶ καὶ ἡμέρᾳ τῶν διὰ Χριστοῦ παιδευμάτων ἡ χορηγία. τοιγάρτοι τὸ μάννα καταπέδοθη τοῖς ἀρχαιοτέροις, διαυγαζούσης ἡμέρας, καὶ σκιδναμένου φωτός. διηύγασε γὰρ ἐν ἡμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἡ ἡμέρα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ φωσφόρος ἀνέτειλεν ἐν ταῖς ἁπάντων καρδίαις, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέσχεν ἥλιος, τουτέστι Χριστὸς, ὁ τοῦ νοητοῦ μάννα δοτήρ. ὅτι γὰρ ὡς ἐν εἰκόνι ἦν ἐκεῖνο τὸ αἰσθητὸν, ἔστι τοῦτο δὲ ἀληθὲς, αὐτὸς πληροφορήσει λέγων πρὸς Ἰουδαίους· οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ „ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον. οὗτός ἐστιν ὁ ἄρ- „ τος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ „ φάγῃ, μὴ ἀποθάνῃ. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ „ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ „ ἄρτου ζήσει εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώ- „ σω, ἡ σάρξ μου ἐστὶν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ „ κόσμου ζωῆς. ἀποτρέφει γὰρ ἡμᾶς εἰς ἀμήρυτον ζωὴν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ταῖς εἰς εὐσέβειαν ὑποθήκαις, καὶ δι᾽ εὐλογίας τῆς μυστικῆς. αὐτὸς οὖν ἄρα καὶ δι᾽ αὐτοῦ τὸ μάννα τὸ θεῖον καὶ ζωοποιὸν ἀληθῶς. καὶ τοῦτο ὁ καταδηδοκὼς, ἀμείνων ἐστὶ φθορᾶς, καὶ † ὑπαλείται θάνατον· οὐχ οἱ φαγόντες τὸ αἰσθητόν. οὐ γὰρ ἦν ὁ τύπος σωτήριος, ὑπεπλάττετο δὲ τῆς ἀληθείας τὴν μόρφωσιν. ἐκέλευσε δὲ τὸ μάννα ὁ θεὸς ὑετοῦ δίκην ἄνωθεν καθιεὶς τὸ ἀποχρῶν ἑκάστῳ συλλέγειν, συναγείρειν δὲ εἴπερ ἐθέλοιντό τινες, καὶ τοῖς τὴν αὐτὴν οἰκοῦσι σκηνήν. ἕκα- „ στος γάρ φησι, σὺν τοῖς συσκήνοις ὑμῶν συλλέ- „ ξατε, καὶ οὐ καταλείψετε, φησιν, ἀφ᾽ αὐτοῦ εἰς τὸ „ πρωΐ. χρὴ γὰρ ἡμᾶς τῶν θείων τε καὶ εὐαγ- „ γελικῶν ἀναπίμπλασθαι μαθημάτων. ἐν ἴσῳ δὴ μέτρῳ μικροῖς καὶ μεγάλοις διανέμοντος ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ τὴν παρ᾽ ἑαυτοῦ χάριν, καὶ ὁμοίως ἅπαντας ἀποτρέφοντος εἰς ζωήν· συναγείρειν τοῖς ἄλλοις ἐθέλοντες σὺν εὐσθενεστέρους. καὶ ἱδροῦν ὑπὲρ ἀδελφῶν, καὶ σὺν ἰδίους αὐτοῖς ἐκδανείζειν πόνους, καὶ τῶν ἄνωθεν χαρισμάτων ποιεῖν τε κοινωνούς. καὶ τοῦτο εἶναι οἶμαι τὸ πρὸς αὐτοὺς εἰρημένον τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, „ δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. μονονουχὶ γὰρ „ πλεῖστον ἑαυτοῖς τὸ μάννα συλλέγοντες, διανέμειν ἐσπούδαζον τοῖς τὴν αὐτὴν οἰκοῦσι σκηνὴν, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν. διετέλουν γὰρ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, νουθετοῦντες εἰσηγούμενοι πρὸς πᾶν

† ἄλ. ὑπεραλεῖται

ὅπερ

ὅτι οὖν ἀποφέροντες τῶν ἐπαινουμένων, καὶ ἀφθόνως ἅπασι παραπιθέντες εἰς μέθεξιν, ἣν αὐτοὶ παρὰ Χριστοῦ πεπλουτήκασι χάριν. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιστέλλει τισίν, » ἐπιθυμῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ ὑμῖν χάρισμα πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς. εἰ δὲ δὴ νοοῖτο καθ' ἕτερον τρόπον, τὸ ἕκαστος σὺν τοῖς συσκηνίοις ὑμῶν συλλέξατε, τουτέστι, μὴ χύδην ἅπαντες, μηδὲ ἀναμὶξ, ἀλλὰ κατὰ γένος ἤτοι κατὰ σκηνὰς ποιείσθωσαν τὴν συγκομιδὴν, τοιῶσδε νοήσεις. χρὴ γὰρ ἡμᾶς τοῖς ὁμοπίστοις, ὁμοῦ τῶν θείων ἐμφορεῖσθαι λόγων, καὶ ζητεῖν τὸ μάννα τὸ νοητόν· οὐ τοῖς ἑτερόφροσι, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀλλογενέσιν ἀσυνέτως συναποφέρεσθαι. ὃ δὴ καὶ ποιοῦμεν, ἀποσοβοῦντες μὲν ἐκκλησιῶν τοὺς ἑτεροδόξους καὶ διεστραμμένους· ὁμοῦ δὲ τοῖς κατὰ πίστιν οἰκείοις τὰς ἐξ οὐρανοῦ πλουτοῦντες τροφάς. εἴρηται δὲ μὴ καταλιμπάνειν εἰς τὸ πρωΐ. τοῦ νόμου πάλιν ὑπεμφαίνοντος, ὅτι τὸ κεχρῆσθαι τοῖς τύποις παρῳχηκότος τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἦσαν ἔτι χρήσιμοί τε καὶ ἀναγκαῖοι, πάντη τε καὶ πάντως ὑπὸ κρίσιν ἄγει καὶ κόλασιν. ἐξέζεσε γὰρ σκώληκας τὸ τετηρημένον. κολάσεως τε καὶ φθορᾶς μήνυσις ἂν εἴη καὶ αὕτη σαφής. ἔσονται γὰρ πάντες ὑπὸ φθορὰν καὶ κόλασιν οἱ τηροῦντες τὴν σκιὰν μετὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἀνάδειξιν. ὁποῖόν τι πεπονθέναι φαμὲν τοὺς οἷς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος· » κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες » ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. » καὶ πάλιν· ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ » ἐπιτελεῖσθε· τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ, εἴγε » καὶ εἰκῆ. οὐκοῦν ἀποφάσκει φυλάττειν, εἰς τὸ πρωΐ· ἵνα διὰ τοῦ πρωΐ, τὸν μετὰ τὸν νόμον νοήσῃς καιρὸν, καθ' ὃν ἡ τοῦ Χριστοῦ πέφηνε παρουσία, καὶ τὸ θεῖον ἡμῖν ἀνέλαμψε φῶς. ἀλλ' ἐτήρουν εἰς τὸ πρωΐ, σαββατίζειν μέλλοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τοῦτο θεοῦ προστάττοντος. τί δὴ οὖν ἄρα ἐστὶ τὸ φυλάττεσθαι μὲν τὸ τοῦ σαββάτου προσυλλεχθὲν, μὴ μὴν ἔτι καὶ διαφθείρεσθαι, μηδὲ τοῖς τετηρηκόσιν ἐπιπικραίνεσθαι τὸν Μωσέα; ἀφιγμένοι γὰρ διὰ πίστεως εἰς τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον σαββατισμὸν, τουτέστιν εἰς ἀργίαν τε καὶ κατάληξιν τὴν ἐξ ἁμαρτιῶν, οὐχ ὡς ἄχρηστον παραιτούμεθα τὴν προσσωρευθεῖσαν ἐν ἡμῖν, καὶ οἱονεὶ ἀνατεθεῖσαν τοῦ νόμου παιδείαν, χειραγωγοῦσαν ἡμᾶς εἰς Χριστόν. παιδαγωγὸς γὰρ ὁ νόμος· ἔχοντες δὲ μᾶλλον αὐτὸν ὁμοῦ τοῖς εὐαγγελικοῖς παιδεύμασιν, οὐκ ἐσόμεθα μακρὰν τοῦ ἐπαινεῖν πρέπειν· καὶ τοῦτο δρῶσι θεὸς οὐκ ἐπιπικραίνεται. καὶ γοῦν ὁ σωτὴρ τοῦτο διδάσκων αὐτὸς λέγει ἡμῖν· » ὅτι πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν » οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, » ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ » καὶ παλαιά. ἀνέγκλητον οὖν τὸ προσσωρευθὲν ἐν ἡμῖν μάννα διὰ τοῦ νόμου, κἂν εἰ ἐν

est deducebant, & gratiam quam à CHRISTO consecuti erāt, vbertim omnibus communicabant. Hinc B. Paulus quibusdam ita scribit: *Cupio vos videre, vt impertiam vobis gratiam spiritualem ad vos confirmandos.* Cæterùm si hæc verba *(singuli vnà cum contubernalibus colligite)* alia ratione accipiantur, hoc est vt non promiscuè omnes, nec gregatim, sed secūdùm genus & tentoria sua colligāt, tum huiusmodi sensu ea intelliges. Oportet enim illos qui nobiscum communicant fide, saturare diuinis præceptis, ipsisque manna intelligibile conquirere; nequaquā cum istis qui à nobis dissentiunt, & quodammodo alienigenæ sunt, comportare. Quod quidem facimus, cùm arcemus ab Ecclesia eos qui diuersa à nobis sentiunt & peruersi sunt: cum ijs verò qui domestici sunt secundùm fidem, cæleste alimētum affatim sumimus. Interdicitur autē eis, ne quid reliquum faciant in diem crastinum. Quo iterum lex subindicat, quòd vsum typorū, tēpore quo vtiles ac necessarij erant elapso, iudicio ac pœnæ subijciat. *Computruit* enim *vermibus id quod reseruatum fuerat.* Fuerit autem hæc manifesta pœnæ & corruptionis significatio. Nam qui vmbræ post ostensam veritatē acquiescunt, corruptionem omnino ac pœnas sunt incursuri. Eiusmodi quid accidisse asserimus illis de quibus B. Paulus scribit: *Euacuati estis à* CHRISTO, *qui per legem iustificamini, gratia excidistis.* Et rursus: *Cùm cœperitis spiritu, nunc carne consummamini. Tanta passi estis frustra, si tamen frustra.* Vetat igitur in crastinum seruari, vt sic per crastinum intelligas tempus post legem, in quo CHRISTVS apparuit, & diuina lux nobis illuxit. Cæterùm Israëlitæ sabbatū celebraturi reseruabant in crastinū, idq; Deo præcipiente. Quid igitur est, quòd collectum ante sabbatum custodiatur, nec pereat, neque Moyses illis qui reseruarūt succenseat? Nam ingressi per fidem in sabbatismū, qui in CHRISTO intelligitur, hoc est, in otium & cessationē à peccatis; non tanquā inutilem abijciamus collectam in nobis ac quasi repositā legis disciplinā, quæ nos ducit ad CHRISTVM; (lex enim pædagogus est) sed potiùs cū habeamus eā institutionibus Euangelicis coniunctam, non longè certè absuturi sumus ab hoc, vt etiā nos hoc nomine laudari par sit; tantum abest, vt Deus nobis hoc facientibus succenseat. Vnde Saluator ipse ita nos docet: *Propterea*, inquit, *dico vobis, quòd omnis scriba doctus ad regnum cælorum, similis est patrifamilias, qui eruit è thesauro suo noua & vetera.* Manna igitur à nobis priùs per legem collectum vacat reprehēsione, siquidem in

Rom. 1. 11.

Exodi 16.

Typi ac figura quando vtiles & fecti.

Gal. 5. 4.

Gal. 3. 3.

Crastinū, tempus post legem significat.

Matt. 13. 52

sabbatismum intelligibilẽ reseruetur. Nos enim, qui in CHRISTO sabbatũ celebramus, ideo versamur in vmbris Mosaicis, vt in ipsis inquiramus veritatem. Execrabile autẽ erat, supplicioque obnoxium si quis in sabbato colligeret, quin potiùs Deus tum nullũ demittebat manna. Cùm enim in CHRISTO spiritaliter sabbatum celebremus, ea quę in figuris sunt, nõ ampliùs colligemus. Neque enim carnalem subibimus circumcisionem, neque oues aut boues sacrificabimus, sed potiùs reijciemus typorum crassitudinem, cùm ipsam habeamus veritatem, hoc est, CHRISTVM. Copiosus igitur satis ac manifestus, vt arbitror, sermo de his habitus est. Cæterùm cùm in libro, cui titulus est *Numeri*, inuenerimus caput, quod & alias narrationum appendices continet, necessarium fore putaui non indiscussa omittere illa, quę in hoc Exodi libro silentio sunt prætерita. Siquidem lectoribus ita maius accessurum est emolumẽtum. Ita autem habetur: quòd *vulgus promiscuum inter ipsos concupierit concupiscentia, & sedentes fleuerint filij Israel, & dixerint: Quis dabit nobis carnes? Recordati sumus pisces quibus vescebamur in Aegypto gratis, & † ficus & pepones & porrum & cepe & allium. Nunc autem anima nostra exiccata est, neque oculi nostri quidquã nisi manna conspiciunt.* Deinde his subiungit: *Et audiuit Moyses ipsos flentes per totum populum ad sua quemque ostia. Et iratus est furor Domini valde, & Moysi etiam † videbatur malum.* Vide igitur quàm leuis & mobilis sit Israël, & quòd neminẽ queat iuuare, sed tanta laboret infirmitate, & in ijs solũ, quæ ad se pertinẽt, versetur. Promiscuus enim populus absurdissima atque execrabili imprimis cupiditate erat inflammatus: ij verò, quos par erat ipsos increpare, suadereque vt meliora cogitarẽt, grauiùs laborãt. Idcirco diuinus Moyses non parum animo concidit, atque apertè ad Deum ait, se solũ adeò grauem atque intolerabilem laborem ferre nõ posse. Ad probationem verò huius rei arduitatem impossibilitatemque suppeditandi carnes in deserto attulit; dicens: *Vnde mihi licebit dare huic populo carnes edendas?* Cùm autem eò mœroris venisset vt sibi ipsi mortẽ expeteret (ait enim, *Si tu sic facis, occide me occisione, ne aspiciam afflictionem hanc*) sustinet Deus, & coadiutores quosdam ipsi deligi iubet, quibuscũ totius congregationis curam communicet, viros numero septuaginta. *Dixit* enim *ad Moysem*: *Congrega mihi septuaginta viros ex senioribus Israël, quos ipse nouisti quòd sint seniores populi ac † scribæ ipsorum, & duc eos ad tabernaculum testimonij, & stabunt ibi tecum, & descendam, & loquar ibi*

Num. 11. 4.

† Vulgata: cucumeres. LXX. σικυὺς.

Num. 11. 10

† Vulgata: intoleranda res visa est.

Num. 11. 14

Num. 11. 13.

Ibid. 15.

Num. 11. 16.

† Vulgata: magistri.

τῷ νοητῷ τηρεῖται σαββατισμῷ. περιτυγχάνομεν μὲν γὰρ ταῖς διὰ Μωυσέως σκιαῖς οἱ ἐν Χριστῷ σαββατίζοντες, ἵνα τὴν ἐν αὐταῖς ζητῶμεν ἀλήθειαν. ἐπάρατον δὲ καὶ ὑπὸ δίκην ἔπιθει τὸ ἐν σαββάτῳ συλλέγειν, μᾶλλον δὲ οὐ καθίει τὸ μάννα ὁ θεός. σαββατίζοντες γὰρ ἐν Χριστῷ νοητῶς, τὰ ἐν τύποις μὲν οὐκέτι συλλέξομεν. οὐ γὰρ σαρκικῆς ἀνθεξόμεθα περιτομῆς, οὐδὲ βόας ἢ πρόβατα καταθύσομεν, παρωσόμεθα δὲ μᾶλλον τὸ παχὺ τῶν τύπων, αὐτὴν ἔχοντες τὴν ἀλήθειαν, τουτέστι Χριστόν. ἀποχρῶν μὲν οὖν, καθάπερ ἐγῷμαι, καὶ σαφὴς ἔν γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν πεποίηται λόγος. ἐπειδὴ δέ περ ἐν βιβλίῳ τῷ ἐπίκλην Ἀριθμοῖς καὶ ἑτέραις δὲ διηγημάτων προσθήκαις ἔχοντες εὑρίσκομεν τὸ κεφάλαιον, δεῖν ᾠήθην ἀναγκαίως, οὐκ ἀβασάνιστα παρελθεῖν τὰ ἐν τῇ ἐξόδῳ σεσιγημένα. εἴη γὰρ ἂν οὕτω τοῖς ἐντυγχανομένοις ἀμφιλαφεστέρα μᾶλλον ἡ νόησις. γέγραπται τοίνυν ὅτι καὶ ὁ ἐπίμικτος ὁ ἐν αὐτοῖς ἐπεθύμησεν ἐπιθυμίαν, καὶ καθίσαντες ἔκλαιον καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, καὶ εἶπαν· τίς ἡμᾶς ψωμιεῖ κρέα. ἐμνήσθημεν ἰχθύας οὓς ἠσθίομεν ἐν Αἰγύπτῳ δωρεάν, καὶ τοὺς σικυὺς, καὶ τοὺς πέπονας, καὶ τὰ πράσα, καὶ τὰ κρόμμυα, καὶ τὰ σκόροδα. νυνὶ δὲ ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατάξηρος, οὐδὲν πλὴν εἰς τὸ μάννα οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. εἶτα τούτοις ἐπιφέρει· καὶ ἤκουσεν Μωυσῆς κλαιόντων αὐτῶν κατὰ δήμους αὐτῶν, ἕκαστον ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ. καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ κύριος σφόδρα, καὶ ἔναντι Μωυσῆ ἦν πονηρόν. ἄθρει δὴ οὖν ὅπερ εὐπαράγωγος λίαν ὁ Ἰσραήλ, καὶ οὐχ ὅπερ ἑτέροις ὠφελεῖν οἷός τε. νοσεῖ δὲ τὸ ἄναλκι, καὶ ἐν μόνοις τοῖς καθ' ἑαυτόν. κατηρρώστησε μὲν γὰρ ὁ ἐπίμικτος τὴν ἐκτοπωτάτην οὕτω καὶ βδελυρωτάτην ἐπιθυμίαν. οὓς δὲ ἦν εἰκὸς ἐπιτιμήσειν αὐτοῖς, ἀναπεισθῆναί τι μᾶλλον φρονεῖν ἑλέσθαι τὰ πρεπωδέστερα, νοσοῦσι χειρόνως. καὶ ἀλύει μὲν οὐ μετρίως ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς. ἔφη δὲ ἐναργῶς πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεόν, ὡς οὐκ ἂν ἰσχύσειε μόνος τὸν οὕτω διαβριθῆ καὶ δύσοιστον ἀνατλῆναι πόνον. εἰς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ πράγματος, καὶ τὸ λίαν ἀμήχανον καὶ δυσπόριστον παρεκόμιζε λέγων· πόθεν μοι δύναται τῷ λαῷ τούτῳ κρέα φαγεῖν; δυσθυμίας δὲ εἰς τοῦτο ἤδη καθηγμένος ὡς ἤδη πως ἀποβιῶναι θέλων· εἰ γὰρ οὕτω σὺ ποιεῖς μοι, φησίν, ἀπόκτεινόν με ἐν ἀναιρέσει, ἵνα μὴ ἴδω μου τὴν κάκωσιν. ἀνέχει καὶ ἀπολέκτους ποιῆσαι κελεύει τοὺς συλληψομένους αὐτῷ, καὶ συμμεθέξοντας τῆς φροντίδος ἀπὸ πάσης τῆς συναγωγῆς, ἄνδρας τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα. εἶπε γὰρ κύριος πρὸς Μωυσῆν· συνάγαγέ μοι ἑβδομήκοντα ἄνδρας ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων Ἰσραήλ, οὓς αὐτὸς οἶδας ὅτι οὗτοί εἰσι πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, καὶ γραμματεῖς αὐτῶν, καὶ ἄξεις αὐτοὺς πρὸς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, καὶ στήσονται ἐκεῖ μετὰ σοῦ, καὶ καταβήσομαι, καὶ λαλήσω ἐκεῖ

μετὰ

» μετὰ σοῦ, καὶ ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ
» ἐπὶ σοί, καὶ θήσω ἐπ' αὐτούς. καὶ συναντιλή-
» ψονται μετὰ σοῦ τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ. καὶ οὐκ
» οἴσεις αὐτοὺς σὺ μόνος. οὗ δὴ γεγονότος, παρεστή-
σατο γὰρ εὐθὺς τοὺς τῶν ἄλλων διαπρεπεστέρους, ἁ-
γίου μὲν αὐτοὺς ἐμπίμπλησι πνεύματος ὁ τῶν
ὅλων θεός. εἶτα μετὰ τοῦτο τῶν κλαιόντων ἐπι-
θυμίαις ἐνδιδούς, καθίει μὲν αὐτοῖς τὴν ὀρτυγο-
μήτραν. οἱ δὲ κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς σωρηδὸν
ὄντες, κειμένην συναγείρουσι μὲν γεγηθότες εὖ
μάλα. κατεδηδόκασι δὲ θηριοπρεπῶς, κόρου
καὶ αὐταρκείας ἠφειδηκότες. συνειλεγμένης δὲ
αὐτοῖς καὶ ἀληλισμένης πλήθους ἀμετρήτου
στρουθίων, καὶ παραταθείσης τῆς κρεοφαγίας εἰς
μηνὸς ἡμέρας, τελευταία λοιπὸν ἐπισκήπτει
» νόσος. καὶ ὡς ὁ προφήτης φησίν, ἐπλάτυνεν ὁ
» ᾅδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ διήνοιξε τὸ στόμα
» αὐτοῦ, τοῦ μὴ διαλιπεῖν. τὰ κρέα γάρ φησιν ἦν
» ἔτι ἐν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν, πρὶν ἐκλιπεῖν. καὶ κύ-
ριος ἐθυμώθη εἰς τὸν λαόν, καὶ ἐπάταξε κύριος τὸν
λαὸν πληγὴν μεγάλην σφόδρα. καὶ ἐκλήθη τὸ
ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου, μνήματα τῆς ἐπιθυμίας, ὅτι
ἐκεῖ ἔθαψαν τὸν λαὸν τὸν ἐπιθυμητήν. ἐνδέοντος
γὰρ αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν οὐδενός, ἀλλὰ καί τοι με-
τὸν αὐτοῖς πλουσίως ταῖς τοῦ μάννα χορηγίαις
ἀδιαβλήτως ἐντρυφᾶν, κρεῶν ἐρῶσι καὶ πρά-
σων. σικυοὺς καὶ πέπονας ὀνομάζουσι. κρόμμυά τε
καὶ σκόροδα. τοιγάρτοι φαγόντες, οὐκ εἰς μα-
κρὰν διολώλασι. δίδωσι μὲν γὰρ τὴν ὀρτυγομή-
τραν θεός, οὐκ ἐπαινῶν τὴν ἐπιθυμίαν, πληρο-
φορῶν δὲ μᾶλλον διὰ πραγμάτων, ὡς οὐδὲν ἀ-
μήχανον αὐτῷ. κολάζει δὲ μετὰ τοῦτο λοιπὸν ἀκο-
λούθως, αἰσχραῖς ἐναλόντας ἡδοναῖς. πεπόνθα-
σι δὲ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν και-
ρὸν οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι. σκιαὶ γὰρ τούτων ἐκεῖ-
να, καὶ τύποι προανεφαίνοντο τῶν ὑστέρων τὰ
πάλαι συμβεβηκότα. καθηγμένου γὰρ ἡμῖν ἄ-
νωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ τοῦ ἀληθεστέρου μάννα, Χρι-
στοῦ, καὶ ἀποτρέφειν οἷόν τε καὶ ὑπισχνουμένου
πρὸς ἀκήρυτον ζωὴν τῶν ἐπιγείων τὴν χρῆ-
σιν, τὴν κατὰ κόσμον ἀληθῶς, καὶ ὑδαρεστέραν
ἀσυνετῶς αἱρησάμενοι προσκεκρούκασιν ἀνα-
γκαίως, καὶ οὐχὶ δὴ μόνῳ τῷ τῶν ὅλων θεῷ,
ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δὴ τῷ θεσπεσίῳ Μωυσῇ. γέγρα-
πται γάρ. ὅτι καὶ ἐθυμώθη κύριος ὀργῇ εἰς τὸν λαὸν
αὐτοῦ, καὶ ἔναντι Μωυσῆ ἦν πονηρόν. ἕπεται
γὰρ ἀεὶ ταῖς τοῦ θεοῦ ψήφοις τῶν ἁγίων ὁ νοῦς.
ὅτι μὲν οὖν τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν τὰ πρόσκαιρά τε
καὶ σαρκικὰ προτετίμηκε πανταχῇ τῶν Ἰουδαίων ὁ
δῆμος, ἀναμάθοι τις ἂν τῆς εὐαγγελικῆς παρα-
βολῆς. οἱ μὲν γὰρ δειπνοκλήτορες συναγείρειν
ἤθελον εἰς τοὺς γάμους. οἱ δὲ ἀπώχοντο, φησίν,
ὃς μὲν ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀγρόν, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν
αὐτοῦ. καὶ ἦν ἡ παραίτησις, τῷ μέν, ὅτι γυναῖκα
ἔγημα, τῷ δέ, ὅτι ἀγρὸν ἠγόρασα, καὶ οὐ δύναμαι
ἐλθεῖν. ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπει-
» θείας κατακέκραγεν ὁ Μωυσῆς, πιστώσεται λέ-
» γων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. μὴ δοκεῖτε
ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν πατέρα· ἔστιν

cum ipsis. Et auferam a spiritu qui in te est, & impertiam eis, & tecum portabunt † *populi impetum, nec tu eos solus sustinebis.* Quo facto adduxit statim præ alijs eminentiores, quos huius vniuersi Deus impleuit Spiritu sancto. Deinde verò indulgēs cupiditatibus flentium, demisit ipsis coturnicem. At isti cumulatim circa castra versantes cùm viderent eam iacere, læti admodū collegerunt. Deuorarunt autem more beluino, nulla satietatis ratione habita. Congregata autem & capta ab ipsis immēsa auium multitudine, & esu carnis per totum mensem durante, tandem lethalis eos morbus inuasit, & vt Propheta ait: *Infernus dilatauit animam suam, & aperuit os suum* † *vt non deficerent. Carnes* enim *erant adhuc intra dentes ipsorum, antequam deficerent.* Ideoque Dominus iratus populo, percussit eum plaga magna, vocatumque est nomen loci illius, *Monumentum concupiscentiæ,* quia ibi sepelierunt populum concupiscentem. Cùm enim nullius boni inopia laborarent, possentque affatim mannæ delicijs perfrui: tamen insuper carnes appetunt, & porra & ficus & pepones vocant, itemque cæpas & allia. Vnde haud ita multo postquam manducassent, interierunt. Nam Deus dat quidē coturnicem, non approbans eorum concupiscētiam; sed p[illegible]ius certissima fide eis persuadens quòd nihil ipsi sit impossibile. Ideoque confestim punit turpibus voluptatibus captos. Simile quid miseris Iudæis accidit tēpore aduētus Saluatoris: vmbra enim & typi fuerunt illa quæ tum præmonstrata fuerūt, futurorum. Cùm enim ipsi vero mānæ, hoc est CHRISTO qui descendit è cælo, & potest nos omnes enutrire, promittitque vitam æternam, prætulerint vsum terrenorū putidum atque insulsum; offenderūt necessariò non solum Deum, verùm etiam ipsum diuinum Moysem. Scriptum est enim: *Iratus est furor Domini contra populum suum, & Moysi item videbatur malū.* Mens enim sanctorum semper Dei voluntatem sequitur. Quòd autem populus Iudaicus, omni ex parte supernis bonis præferat temporaria & carnalia, facilè quis ex Euangelica parabolà didicerit. Serui enim qui conuiuas inuitabant, aduocare quidē illos volebant ad nuptias: ipsi verò abierunt, alius in agrum suum, alius ad negotia sua; excusantes se, hic quidē, quòd vxorem duxisset; ille verò, quòd agrū comparasset, ideo non possumus venire. Porrò quòd & ipse Moyses de inobediētia Iudæorum conquestus sit, confirmat Dominus noster IESVS CHRISTVS, ita dicens: *Ne existimetis quòd ego sim vos accusaturus apud Patrem. Est*

† Vulgata: populi onus, & nō tu solus grauaris.

Isai. 5. 14.

† Vulgata: absque illo termino.

Num. 11. 33.

Psal. 77. 30.

Luca 14.

Ioan. 5. 45.

qui vos accuset Moyses, in quem vos sperauistis. Si enim crederetis Moysi, crederetis & mihi. Nam de me ille scripsit. Ac graue quidem & arduũ censebat Moyses, diutiùs ferre Israëlem. Idcirco Deus sanctificauit etiam alios numero LXX. vt iam diximus. Nam lex sola, cuius typum gerit Moyses, manu ducere non valet: vnde & alij LXX. deliguntur, qui id quod deest suppleant, & veluti in numero perfecto cernãtur. Hanc enim perfectionẽ significat numerus septuagenarius. At quinã sunt septuaginta? Qui per CHRISTVM post Moysen sunt cõstituti ad ducendum populum, quorum primitiæ & patres sunt sancti discipuli. Deus autẽ dicitur auferre de spiritu qui est in Moyse, cumq; immittere in electos non aliam ob causam quã, vt credamus, quòd Deus vno & sancto Spiritu omnes, & qui ante nos fuerũt, & nos sanctificet. Quoniam enim est vnus Pater, vnus itẽ Filius, ita quoque vnus est Spiritus sanctus, qui in Prophetis & in nobis vnus est. Cùm ergo vnus sit, nullo modo secundũ diuisionem intelligatur in multis; sed est indiuiduus, etiam in multiplici donorũ distributione, & perfectè se habens in omnibus. Obseruãdum autem est, quòd huius vniuersi Deus iusserit quidẽ eligere numero septuaginta. Cæterùm hic numerus non completur. Defuerunt enim duo Modad & Eldad Deficientes autem etiam hos replet Deus Spiritu. Prophetarunt enim in castris. Vnde quidã qui circa Moysem erant eos ęmulantur, & summoueri debere dicebant. Verùm is præuidens mysterium CHRISTI, *Quis det,* inquit, *vt omnis populus Domini prophetet, quando dederit Dominus spiritum suũ in eos.* Intelligemus autem ex his quòd lex multos ceperit & adduxerit Deo ad CHRISTI mysterium erudiens. Cæterùm non omnes adducere potuit: deficiẽtes autẽ etiam hos sanctificauit CHRISTVS. Vocati enim sunt ex Gentibus ad veritatis cognitionẽ, non per Moysem aut legẽ, sed potiùs virtute Dei ac Patris qui ignorantibus reuelauit suam imaginẽ, hoc est Filiũ: vocatos autem sanctos etiam effecit vngens spiritu. At qui sub lege sint æmulantur illos qui in CHRISTO sunt, & fide iustificati sanctificatique spiritu. Cæterùm gauisus est Moyses præcognito mysterio. Non igitur sapiunt ea quæ Moysis sunt populi Iudæorum sanctos CHRISTI æmulantes. Reuocantes itaque sermonem ad id quod initio agebatur, dicimus primo capite apertè ostensum esse quòd Iudęorum populus sit carnalis. Diuersus autem ac reuera melior ille qui in fide & in CHRISTO, quia illud sensibile manna adumbrabat & typum gerebat.

Deus quo pacto dicatur auferre de spiritu Moysis.

Spiritus in Prophetis & nobis vnus est.

Num. 11. 26.

Num. 11. 29

ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωυσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε. εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωυσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. καὶ φορτικὸν μὲν λίαν ἡγεῖτο Μωυσῆς, τὸ ὑπενεγκεῖν ἔτι δύνασθαι τὸν Ἰσραήλ. ἡγίαζε δὲ ὁ θεὸς ἑτέρους τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα, καθάπερ ἤδη προείπομεν. μόνος γὰρ ἡμᾶς ὁ νόμος, οὗ καὶ τύπος νοοῖτ᾽ ἂν εἰκότως ὁ Μωυσῆς, χειραγωγεῖν οὐχ οἷός τε. ταύτῃ τοι καὶ ἕτεροι ἑβδομήκοντα χειροτονοῦνται πολλοί, τὸ ἐλλεῖπον ἐκείνῳ πληρώσοντες, καὶ ὡς ἐν τελείῳ πεφήνασιν ἀριθμῷ. τοῦδε γὰρ ἂν εἴη σημαντικὸν, ὁ ἑβδομηκοντα ἀριθμός. καὶ τίνες οὗτοι δὴ πάλιν; οἱ μετὰ Μωσέα διὰ Χριστοῦ πρὸς τὸ καθηγεῖσθαι παρενηνεγμένοι, ὧν καὶ ἀπαρχὴ καὶ πατέρες οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. ἀφελεῖν δὲ λέγεται θεὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ὄντος ἐπὶ Μωσέα, καὶ ἐνεῖναι τοῖς ἐξειλεγμένοις, καὶ οὐχ ἑτέραν τινὰ χάριν, ἢ ἵνα πιστεύσωμεν ὅτι τῷ ἑνὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, τοὺς τε πρὸ ἡμῶν ἁγίους καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἁγιάζει θεός. ὥσπερ γὰρ εἷς ἐστιν ὁ πατὴρ, εἷς δὲ ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς, οὕτω καὶ ἓν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τό τε ἐν προφήταις, καὶ ἐν ἡμῖν. ἓν δὲ ὑπάρχον οὐ κατὰ διαίρεσιν ἐν πολλοῖς ἐννοοῖτ᾽ ἂν εἰκότως, ἀλλ᾽ ἔστιν ἀμέριστον καὶ ἐν πολλῇ χαρισμάτων διανομῇ, καὶ τελείως ἔχον ἐν πᾶσιν. ἐπιτηρητέον δὲ ὅτι τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα τοὺς ἐξειλεγμένους συναγείρειν ἐκέλευεν ὁ τῶν ὅλων θεός. ἀθροίζεται δὲ οὐχ εἰς πλήρες ἀριθμός. ἐλλελοίπασι γὰρ δύο Μωδὰδ καὶ Ἐλδάδ. ὑστερίζοντας δὲ καὶ τούτους ἐπίπλη θεὸς τοῦ πνεύματος. προεφήτευσαν γὰρ ἐν τῇ παρεμβολῇ. καὶ ζηλοῦσι μέν τινες τῶν ἀμφὶ Μωσέα, καὶ δὴ καὶ εἴργεσθαι δεῖν ἔφασκον αὐτούς. ὁ δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ προαναθρῶν μυστήριον· τίς δώῃ φησὶ τῷ λαῷ κυρίου προφήτας, ὅταν δῷ κύριος τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ᾽ αὐτούς; συνήσομεν δὲ καὶ διὰ τούτων, ὅτι στοιχειώσας μὲν ὁ νόμος, καὶ προσεκόμιζε τῷ θεῷ παιδαγωγήσας πολλοὺς ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. πλὴν οὐ πάντας προσκομίζειν οἷός τε ἦν. ὑστερίζοντας καὶ τούτους ἡγίασεν ὁ Χριστός. κέκληνται μὲν γὰρ οἱ ἐξ ἐθνῶν ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, οὐ διὰ Μωυσέως ἢ νόμου, δυνάμει δὲ μᾶλλον τῇ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἀποκαλύπτοντος τοῖς ἀγνοοῦσιν αὐτοῦ, τὴν ἰδίαν εἰκόνα, τουτέστι τὸν υἱόν. κεκλημένους δὲ καὶ ἁγίους ἐπιθεὶς κατακεχρίων τῷ πνεύματι. καὶ ζηλοῦσι μὲν οἱ ἐν νόμῳ τοὺς ἐν Χριστῷ καὶ ἐν πίστει δεδικαιωμένους καὶ ἡγιασμένους ἐν πνεύματι. πλὴν ἐγεγήθει ὁ Μωυσῆς προεγνωκὼς τὸ μυστήριον. οὐκοῦν οὐ φρονοῦσι τὰ Μωυσέως, ζηλοῦντες ἀτόπως τοὺς ἁγίους ἐν Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι. ἀναμηρυσάμενοι δὴ οὖν ὥσπερ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τὸν λόγον ἐκεῖνό φαμεν· ἐν μὲν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ διεδείκνυτο σαφῶς, ὅτι σαρκικὸς μὲν ἔστι τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος, ἕτερος δὲ καὶ ἁγιοπρεπὴς καὶ ἀμείνων ἀληθῶς τῶν ἐν πίστει καὶ ἐν Χριστῷ, καὶ ὅτι σκιὰν ἐπλήρου καὶ τύπον τῶν διὰ Χριστοῦ

χα-

χαρισμάτων τὸ μάννα τὸ αἰσθητὸν ἐδιδασκόμεθα δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι ἐὰν τὰς νόμου σκιὰς καὶ μετὰ χρόνον αὐτοῖς ἕτοιμον φυλάττωμεν, προσκρούσομεν τῷ θεῷ, ἐσόμεθα δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀπηχθημένοι. κατεπικραίνετο γὰρ ἐπὶ τοῖς τετηρηκόσι τὸ μάννα ὁ Μωυσῆς. ἐν δὲ τοῖς δευτέροις ἔνεστιν ἰδεῖν, ὅτι τὸ μάννα τὸ νοητὸν ἀτιμάζοντες Ἰουδαῖοι, καὶ ἀποσπουδάζοντες μὲν τὰ ἄνωθεν καὶ διὰ Χριστοῦ, προσκεκλιμένοι δὲ ὥσπερ τοῖς γεωδεστέροις, καὶ νενευκότες ἀμέτρως ἐπὶ τὰς δυσώδεις ἡδονὰς, ἐπισήμως διολώλασιν. ἔδει γὰρ πάντως ἡγεῖσθαι μὲν ἐν ἀμείνοσι τὰ παρὰ θεοῦ, στέφανοῦσθαι δὲ τῇ πίστει τῶν ἁπάντων ἡμῶν σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, φημὶ δὴ Χριστόν· δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

donorũ CHRISTI. Docuimus prętereà quòd si legis vmbras seruemus etiam post tempus ipsis cõueniẽs, offendemus Deũ, sanctis verò ipsis odiosi sumus futuri. Siquidẽ & Moyses ipse iratus fuit eis qui reseruarant manna in crastinum. In posterioribus autẽ capitibus hoc vnum est videre, quòd Iudæi contemnẽtes spirituale manna, atque auertentes se à rebus cælestibus per CHRISTVM oblatis, addicti verò potiùs terrenis & intemperanter tetris voluptatibus affixi, insigni clade perierint. Oportebat enim omnino potiora habere diuina, & fide amplecti omnium nostrûm Saluatorẽm ac Redemptorem, CHRISTVM inquam, per quem & cum quo gloria Deo ac Patri cum sancto Spiritu nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

Περὶ τῶν διὰ Μωυσέως γεγονότων τριῶν σημείων.

ΤΗ'Ν μὲν θείαν ἥ τίς ποτ᾽ ἐστιν κατεθρῆσαι φύσιν, οὐκ ἂν δυναιτό τις. ἄποπτος γὰρ παντελῶς, καὶ μὴν καὶ ἐπέκεινα νοῦ παντὸς, καὶ λόγου δύναμιν ὑπερφέρεται. μόνη δὲ ὑπὸ μόνης ἑαυτῆς γινώσκεται. καὶ πιστοῖ δὴ τοῦτο βοῶντος Χριστοῦ, οὐδεὶς γὰρ οἶδε, φησὶ, τίς ἐστιν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει τίς ἐστιν, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. παρέδειξε τοίνυν ἡμῖν τὸ ἐξαίρετον κάλλος τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ μονογενὴς, ἑαυτὸν ὥσπερ λαμπρὰν ἀναθεὶς εἰκόνα. τοιγάρτοι φησίν· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. τεθεάμεθα δὲ τὸν υἱὸν, καὶ τοῖς τῆς καρδίας ὄμμασι καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς, ὅτε καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καταβέβηκεν ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς· καί τοι καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἐν ἰσότητι τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ὑπάρχων θεὸς, καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένος. καὶ μὴν ἔφη μὲν ὁ Βαρούχ, αὐτὸν οἶμαί που τὸν λόγον καταδεικνὺς, οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ᾽ αὐτοῦ. μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. περιανακέκραγε δὲ σαφῶς καὶ ὁ θεῖος ἡμῖν Δαβίδ· θεὸς θεῶν κύριος ἐλάλησεν, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν. ἐκ Σιὼν ἡ εὐπρέπεια τῆς ὡραιότητος αὐτοῦ. ὁ θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ παρασιωπήσεται. καταβέβηκε γὰρ ἐν εἴδει πυρὸς ἐπὶ ὄρος Σινᾶ. ἀλλ᾽ ἦν τύπος ἐκεῖνα, καὶ ἕτερον οὐδὲν, πληροφορεῖ Χριστός. ᾤοντο γὰρ οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι τὴν ἀπόρρητον ἀληθῶς τεθεᾶσθαι φύσιν, μεσολαβοῦντος Μωσέως, καὶ παρεστῶτος αὐτοῖς ἐν Χωρὴβ, καὶ συλλέγοντος εἰς ἐκκλησίαν ὑπὸ τὸ ὄρος Σινᾶ. ἐπειδὴ δὲ καὶ σαλπίγγων ἠχὴ διαπρύσιος εἰς τὸ ἄνω διάττουσα κατεπλήσσεν τοὺς

De tribus à Moyse patratis admirandis.

DIuinam, qualis ea sit, naturam mortalium perspicere potest nemo. Inaspectabilis enim penitus, mentemque omnem & rationem excedit: sola quippe seipsam diuinitas cognoscit. Fidem huius rei facere potest illa CHRISTI exclamatio: *Nemo nouit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* [*Matt.11.27.*] Ostendit itaque nobis eximiam Dei ac Patris pulcritudinem Vnigenitus, seipsum veluti splẽdidam repræsentans imaginem. Ait enim: *Qui videt me, videt & Patrem meum.* [*Ioan.14.9.*] Vidimus Filium oculis cùm cordis tum carnis, quando se ipse exinaniuit, seque ad nostra demisit; & quidem in forma & æqualitate Dei ac Patris existens Deus, naturaque ex ipso genitus. Baruch quidem ait, ipsum, opinor, [*Bar.3.36.*] Verbum demonstrans: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur ad illum alius. Hic inuenit omnem viam disciplinæ & tradidit illam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Clarè verò exclamat nobis B. Dauid: *Deus Deorum Dominus locutus est, & vocauit terram, à solis ortu vsque ad occasum. ex Sion species decoris eius. Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit.* [*Psal.49.2.*] Descendit enim specie ignis in montem Sina. [*Exod.24.*] Sed quia illa nihil aliud quàm typus & figura erant, pleniorem eius rei fidem facit CHRISTVS. Putabat enim Iudæorum natio, se reuera ipsam occultam & diuinam vidisse naturam, Moyse interueniente, & astante ipsis in Choreb, & concionem aduocante ad montem Sina. Postquam verò tubarum clangor sursum penetrans audientes [*Exod.19.16.*]

terruit, putarunt secum ipsi diuinæ quoque vocis participes se fieri. Sed pueriliter hoc cogitasse clarè demonstrat ita Deus: *Vocem verborum eius audistis, & formam eius non vidistis.* Sermonem quoque eius non habetis in vobis manentem: quia quem ille misit, huic credere recusatis. Quando igitur credimus, videmus in Filio Patrem; suscipiamus ergo & Verbum eius. Hoc redempti sumus: saluauit enim nos non legatus aliquis, non angelus, non lex Mosaica; sed ipse Dominus, vt scriptum est. Nam verum me dicere etiam ex Scriptura cognoscetis. Sic enim habet: *Et ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Abscondit Moyses faciem suam. Non enim audebat aspicere contra Deum.* Vide legis imbecillitatem: vniuersorum enim Deus se ostendit; sed vbi manifestè apparuit, Moyses faciem auertit. Efficitur itaque clarèque concluditur, Dei filios non apertè in terra Dei plenam maiestatis gloriam contemplari, etsi se ipse exhibeat, & propè ad sui cognitionem manuducat. Quid enim Isaiæ voce pronuntiat? *Inuenerunt me qui non quæsierunt: manifestò apparui ijs qui antè nō interrogabant. Dixi: Ecce adsum genti quæ non cognouit me. Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, & contradicentem.* Non igitur CHRISTI viderunt gloriam qui mentis oculos auerterunt. Quod etiam, opinor, Prophetæ voce de ipsis dictum est: *Verterunt ad me terga, & † faciem suam.* Diuinus verò Paulus scribit: *Vsque in hodiernum diem ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, quoniam in* CHRISTO *euacuatur. Sed vsque in hodiernum diem, quando legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cùm autem conuersus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem Spiritus est, vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* Nos verò qui credidimus, non veremur Deum contra aspicere, sed, vt diuinus ibidem Paulus subijcit: *reuelata facie gloriam Domini speculamur.* Igitur *auertit*, inquit, *faciem suam Moyses.* Deo dehinc dicente, proficiscendum illi cum senioribus populi Israël ad Pharaonem terrore percussum, denuntiando, euocari à Deo Israëlitas vt sacrificent ipsi in deserto: mandante etiam Ægyptios expoliari, vxoribus eorum à vicinis & † contubernalibus vasa argentea, & † discos aureos ac vestimenta accipientibus; *Respondit*, inquit, *Moyses, & dixit: Non credent mihi, neque audient vocem meam, sed dicent: Non apparuit tibi Dominus. Quid dicam illis? Dixit illi Dominus: Quid tenes manu tua? Ille ait: Virga est. Dixitq́; Dominus;*

Margin: Deut. 4.12. — Exod. 3.6. — Isaia 65.1. — Ierem. 2.27 & 32.33. sed vtrobique cum negatione, καὶ οὐ πρόσωπα αὐτῶν. — 2. Cor. 3.14. — Ibid. 18. — Exod. 3.18. — † συσκήνου, B. August. legit: συνοίκου, hospita. † Vulgata: χευτὰ, vascula. † καὶ χρυσᾶ. — Exod. 3.22. — Exod. 4.1.

ἀκροωμένους, ὄντων κατὰ σφᾶς καὶ φωνῆς τῆς θείας γενέσθαι κατήκοοι. ἀλλ' ὅτι ταυτὶ μειρακιωδῶς ἐσκέπτοντο, πεπληροφόρηκεν ἐναργῶς οὕτω λέγων ὁ θεός· Φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε, οὐδὲ εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε. καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ὑμῖν μένοντα. ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. οὐκοῦν οἱ πιστεύσαντες, τεθεάμεθα ἐν υἱῷ τὸν πατέρα, παρεδεξάμεθα δὲ καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ. ταύτῃ τοι καὶ λελυτρώμεθα. σέσωκε γὰρ ἡμᾶς, οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, οὐχ ὁ νόμος ὁ διὰ Μωσέως, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅτι δὲ ἀληθὲς ὅ φημι, καὶ διὰ τῶν γεγραμμένων εἰσόμεθα. ἔχει δὲ οὕτως· καὶ εἶπε, φησίν· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς τοῦ πατρός σου, ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ. ἀπέστρεψε δὲ Μωυσῆς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. ηὐλαβεῖτο γὰρ καταβλέψαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. ἄθρει τοῦ νόμου τὸ † ἀδρανές. ἐμφανίζει γὰρ ἑαυτὸν ὁ θεὸς τῶν ὅλων· ἀλλ' ἐμφανῶς καθιστάμενος, ἀποστρέφεται τὸ πρόσωπον Μωυσῆς. σημεῖον δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργές, τοῦ μηδὲ αὐτοὺς σὺν ἡμῖν τὴν θεοπρεπῆ τοῦ υἱοῦ καταθρῆσαι δόξαν, ἐμφανίζοντος καὶ μονονουχὶ προσάγοντος εἰς ἐπίγνωσιν. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν. ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν. εἶπα, ἰδού εἰμι τῷ ἔθνει, οἳ οὐκ ἐπεκαλέσαντό με. ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα. οὐκοῦν οὐ τεθέανται τὴν δόξαν Χριστοῦ, οἱ τῆς διανοίας ἀποστρέφοντες ὀφθαλμούς. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστι τὸ διὰ φωνῆς προφήτου περὶ αὐτῶν εἰρημένον, καὶ ἔστρεψαν ἐπ' ἐμὲ νῶτα καὶ πρόσωπον αὐτῶν. γράφει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἄχρι τῆς σήμερον ἡμέρας, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης, τὸ αὐτὸ κάλυμμα μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. ἀλλ' ἕως σήμερον ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωυσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν. οὗ δὲ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. ἡμεῖς δὲ οἱ πιστεύσαντες, οὐκ εὐλαβούμεθα καταβλέψαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἤ πάλιν αὐτὸς ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος· ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμεθα. ἀποστρέφεται τοίνυν τὸ πρόσωπον Μωυσῆς. εἶτα τοῦ θεοῦ λέγοντος, ὅτι προσήκει βαδίζειν αὐτὸν ὁμοῦ τῇ γερουσίᾳ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, πρὸς τὸν ἀπόπληκτον Φαραώ, παραφλυαροῦντας ὅτι προσκέκληται ὁ θεὸς τοὺς ἐξ Ἰσραήλ, ἵνα θύσωσιν αὐτῷ κατὰ τὴν ἔρημον· προσθέντος δὲ ὅτι δεήσει σκυλεῦσαι τοὺς Αἰγυπτίους, δεχομένης γυναικὸς παρὰ γείτονος καὶ συσκήνου αὐτῆς, σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ καὶ ἱματισμόν· ἀπεκρίθη, φησίν, ὁ Μωυσῆς, καὶ εἶπεν· ἐὰν δὲ μὴ πιστεύσωσι, μηδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς μου. ἐροῦσι γὰρ ὅτι οὐκ ὦπταί σοι ὁ θεός. τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; εἶπε δὲ αὐτῷ κύριος· τί τοῦτο ἐν τῇ χειρί σου; ὁ δὲ εἶπε· ῥάβδος. καὶ εἶπε, ῥίψον

Margin: † ἴσως ἀσθενές.

ῥίψον αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ ἔρριψεν αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο ὄφις, καὶ ἔφυγε Μωυσῆς ἀπ' αὐτοῦ. καὶ εἶπε κύριος πρὸς αὐτόν· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐπιλαβοῦ τῆς κέρκου. ἐκτείνας οὖν τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο τῆς κέρκου, καὶ ἐγένετο ῥάβδος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· ἵνα πιστεύσωσί σοι ὅτι ὦπταί σοι κύριος ὁ θεὸς τῶν πατέρων σου, θεὸς Ἀβραάμ, καὶ θεὸς Ἰσαάκ, καὶ θεὸς Ἰακώβ. ἐδεδίει μὲν γὰρ Μωυσῆς μὴ ἄρα τις εἶναι δόξῃ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ φιλοψευδής τε καὶ εἰκαιόμυθος, ὀφθῆναι μὲν ἑαυτῷ λέγων τὸν τῶν ὅλων θεόν, εἰπεῖν δὲ προστάξαι τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ὅτι πρέποι λοιπὸν ἀποφοιτᾶν ἐρρωμένως. ταύτῃτοι θαυματουργεῖν ἐκέλευε, καὶ τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν ἐργάζεσθαι, μεταπλάττοντος τοῦ θεοῦ τὴν ῥάβδον εἰς ὄφιν, ὡς ἂν νοοῖτο οὐκ αὐτομόλησις ἀληθῶς, ἀλλὰ τῶν ἄνωθεν καὶ παρὰ θεοῦ θεσπισμάτων κομιστής. τὸ γὰρ ἀληθὲς σημεῖον, ὃ πάντες ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, ἡ τοῦ λόγου ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καταφοίτησις, ἡ διὰ τῆς ῥάβδου τῆς εἰς γῆν πεσούσης σημαίνεται. πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον, ὡς ἔνι δὴ πάλιν εἰπεῖν πειρασόμεθα. ῥάβδῳ παρεικάζει τὸν ἐκ θεοῦ λόγον φύντα, ἡ θεόπνευστος γραφή, διά τοι τὸ πάντα στηρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ. τῷ λόγῳ κυρίου, φησίν, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. καί, ὑποστηρίζει μὲν τοὺς δικαίους ὁ κύριος. ἀνενηνέγμεθα δὲ τῷ πατρὶ δι' υἱοῦ. καὶ τοῦτο αὐτὸς ἀληθὲς ὑπάρχον ἀποφαίνει λέγων· καὶ διάξω αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ῥάβδον μου. ῥάβδος δὲ καὶ ἑτέρως, βασιλείας σύμβολον. βασιλεύει δὲ δι' υἱοῦ ὁ τῶν ὅλων θεὸς καὶ πατήρ. αὐτὸν ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων καταβλαστήσασα κατασημαίνοι ἄν· αὐτὸν ἡ ἐκ ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἡ πάντας ἡμᾶς παρακαλοῦσα πνευματικῶς, καὶ πρός γε τὸ ἐρηρεῖσθαι καλῶς τοὺς πεπιστευκότας ἀνέχουσα, κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν καὶ πατέρα· ἡ ῥάβδος σου καὶ ἡ βακτηρία, αὗταί με παρεκάλεσαν. ῥάβδος δὴ οὖν, ὁ υἱός. ἀλλ' ἕως μὲν ὡς ἐν χειρὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἐν τοῖς τῆς θεότητος ὑψώμασιν, οὔπω γενόμενος καθ' ἡμᾶς, ἄθεοι μὲν ἐν κόσμῳ διεπλέομεν οἱ τάλανες. ἐπλανώμεθα δέ, τῇ κτίσει λατρεύοντες, καὶ τῆς τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ὑπενηνεγμένοι πλεονεξίαις. ἐπειδὴ δὲ μονονουχί, σωματικώτερον εἰρήσεται διά γε τὸ τῇ θεωρίᾳ χρήσιμον, τῆς ἰδίας δόξης καταλελοιπὼς τὰ ὑψώματα, καὶ οἱονεὶ τὴν τοῦ πατρὸς χεῖρα, καθίκετο μὲν εἰς γῆν ἐξ οὐρανοῦ, γέγονε καθ' ἡμᾶς, σύμμορφός τε ἐπὶ τῆς γῆς, οἳ πονηρίας εἰσὶν ἔμπλεοι. πονηροὺς γὰρ αὐτοὺς ἐκάλεσεν ὁ υἱὸς οὕτω λέγων· εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; μονονουχὶ καὶ εἰς ὄφιν αὐτὸν μετασκευάσαι φαμὲν διά τοι μόνην τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοιότητα, καὶ τὸ ἐν ἴσῳ γενέσθαι σχήματι. πονηρὸς μὲν ὁ ἄνθρωπος, εἰ πρὸς ἡμερότητα συγκρίνοιτο. μεταβέβηκε

Proijce eam in terram. & proiecit, versaq́ est in serpentem, fugitq́ eum Moyses. Ait Dominus illi: Extende manum tuam, & caudam eius apprehende. Manũ itaque extendens caudam apprehendit, factaq́ in eius manu virga est: vt credant, inquit, *apparuisse tibi Dominum Deum patrum tuorum, qui est Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Metuebat siquidem Moyses ne Israëlitis deceptor, aut fabularum sectator videretur, quòd visum à se vniuersorum Deum assereret, qui sibi imperasset Ægyptiorum expoliationẽ, & quòd valida discedere manu oporteret. Et propterea miraculũ hoc patrare eum, atque supra humanam naturam operari quid & efficere iussit, immutante Deo ipso virgam in serpentem, ne transfugium suadere, sed cælestia atque diuina portare oracula reuera crederetur. Id enim verum signum cui omnes credidimus, Verbum nobis simile factum, ad nos venisse: quod virga humo proiecta designat. Id qua ratione intelligendum, quà licet, dicere denuò aggrediamur. Virgæ comparat natum ex Deo Verbum diuinitus inspirata Scriptura, quòd ab eo omnia firmentur. *Verbo Domini*, inquit Dauid, *cæli firmati sunt.* [Psal. 32. 6.] Et: *Confirmat quidem iustos Dominus.* [Psal. 36. 17.] Aggregamur itaque Patri per Filium: quod etiam Veritas ipsa ostendit: *Traducam*, ait, *eos in virga mea.* [Esai. 10. 24.] Aliàs virga regni est symbolum: per Filium enim imperat vniuersorum Deus ac Pater. Hunc etiam Aaronis virga in Sancto sanctorum germinans designare queat. Item virga illa ex radice Iesse, quæ nos omnes spiritaliter consolatur, atque etiam, præter quòd stabiliat gressum, rectè credentes sustentat, iuxta illud à Psalte Deo Patri decantatum: *Virga tua & baculus ipsa me consolata sunt.* [Psal. 22. 4.] Virga itaque, Dei Filius. Sed quamdiu quasi in Patris erat manu, & in altissimis diuinitatis, nondũ homo natus vt nos, miseri in mundo, atque planè impij viuebamus. Creaturæ enim errabamus seruientes, & impiorum spirituum cupiditati subiecti. Postquam verò (vt planiùs dicatur, quod ad contemplationẽ vtile est) propriæ gloriæ sublimia, adeoq; dexteram Patris quodammodo reliquisset, [Rom. 1. 25.] in terramque de cælo descendisset; nostri factus est similis, nobisque conformis in terris, qui malitia abundamus. Malos enim ipse nos Dei Filius vocauit, dicens: *Si igitur vos cùm sitis mali, nouistis bona data dare filijs vestris, quanto magis Pater vester qui in cælis est bona dabit petentibus se?* [Matt. 7. 11.] Quin & ipsum in serpentem ferè mutatum dixero, ob nostri similitudinem, quodque parem nobiscum formam induerit. Malus quidem homo, si ad mãsuetudinem comparetur. Transiit

itaque

itaque in ſerpentem virga. Vnigenitus enim homo factus eſt, & inter ſceleratos reputatus, atque improbus nobiſcum appellatus, cùm naturâ bonus, imò ipſa etiam bonitas exſiſteret. Verùm quòd Vnigenitū,factum hominem,nos quidem recepcrimus; Iudæa verò natio repudiauerit, nec quo debuit amore proſecuta fuerit,(receſſit enim quodammodo ab eo) ex ipſis ſacris Litteris clarū eſſe poterit *Moyſes enim*, inquiunt ipſę, *faciem ſuam auertit*. Improbum eum cùm reputaret, credere in ipſum formidauit, imò occidit, & in medio latronum cruci affixit. Quòd verò interdum notati & reprehenſi fuerint à CHRISTO Iudæi, tantum abeſt vt propterea peccator fuiſſe cognoſcatur, vt potiùs firmamentum & robur ſpiritale credentibus eum eſſe, ex eo quod factum eſt, ſciamus. Fugientem enim Moyſen Deus conuertit. Nam vbi ſerpentem apprehendit, ſtatim in manu eius in virgam eſt commutatus. Rudibus itaq; improbus apparet CHRISTVS ob noſtri ſimilitudinem: at qui fide eum comprehenderit, virgam eſſe & firmamentum comperiet. Quamobrem fide dignum eſt hoc diuinum circa virgam factū miraculum,& plurimum valet ad perſuadēdum Iſraëlitis, id eſt vniuerſis terram incolentibus, à Deo ſe conſiderari. Poſtquā verò valdè languidos animo obſtinato, & extra ſpem poſitos effugere poſſe,quod ipſis impendebat, ineuitabile malum, pluraq; portenta oportuit; vocati vix tales ſunt ad obediendum. Deus itaque rurſum ad ſacrum Moyſem, *Mitte*, inquit, *manum tuam in ſinum. Miſitq́, manum ſuam in ſinum, & facta eſt manus eius leproſa vt nix. Et dixit rurſum: Mitte manum in ſinum tuum. Et miſit manum in ſinum ſuum, & eduxit manum de ſinu ſuo, iterumq́, reſtituta eſt in carnis ſuæ colorem.* Igitur maieſtatis eſt ſummæ ac poteſtatis, lepram poſſe curare. Affectiones verò quæ eò prauitatis ſunt deductæ, vt nullis medicorum experimentis cedere videantur, indigent aliqua, eaque diuina ſola poteſtate, cui nihil reſiſtit, ſed perula omnia ſunt & obſequētia. Immedicabilis ergo morbus lepra eſt. quæ verò hominibus ignota, nobiſque apparent impoſſibilia, ipſi Deo factu facilia ſunt. adeò ipſemet Deus, eo ipſo dū leproſam Moyſi manum ſanitati reſtituit, nihil planè reliquit, quod immedicabile eſſe æſtimari queat. vt vel hinc perſpiciant vocati, id eſt Iſraëlitæ, quòd etſi ineuitabile malum habeant, dum improbitati Ægyptiorum ſunt ſubiecti, & peſſimum quaſi quendam morbum ſint nacti, ſeruitutem dico ſub Ægyptijs; gnauus tamen atque induſtrius medi-

Exod. 4. 6.

τοίνυν εἰς ὄφιν ἡ ῥάβδος. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ κεχρημάτηκε μεθ' ἡμῶν πονηρὸς, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἀγαθὸς, μᾶλλον δὲ αὐτόχρημα τὸ ἀγαθόν. ἀλλ' ὅτι γεγονότα καθ' ἡμᾶς τὸν μονογενῆ παρεδεξάμεθα μὲν ἡμεῖς, οὐκ ἠγάπησαν δὲ οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι. ἀποδεδράκασι γὰρ ὥσπερ αὐτοῦ. σαφὲς ἂν γένοιτο διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων. ἔφυγε γὰρ Μωυσῆς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. πονηρὸν γὰρ εἶναι νομίσαντες, οὐ τῇ πίστει τετολμήκασιν, ἀπεκτείνασι δὲ μᾶλλον, καὶ συνεσταύρωσαν πονηροῖς. πλὴν ὅτι κατὰ καιροὺς, ἐπιδράξεται μὲν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, γινώσκεται δὲ ὅτι πονηρὸς μὲν οὐδαμῶς, στήριγμα δὲ μᾶλλον καὶ ἰσχὺς ἡ πνευματικὴ τῶν πιστευόντων ἐστὶ, δι' αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἰσόμεθα. φεύγοντα γὰρ Μωσέα θεὸς ἐπιστρέφει. ἐπειδὴ δὲ τοῦ ὄφεως ἐπελάβετο γέγονε ῥάβδος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. οὐκοῦν τοῖς μὲν οὐκ εἰδόσι, πονηρὸς εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν. εἴγε μὴν ἐπιλάβοιτό τις αὐτοῦ διὰ πίστεως, ῥάβδον εὑρίσκει καὶ στήριγμα. ἀξιόχρεως μὲν οὖν ἡ ἐπὶ τῇ ῥάβδῳ θεοσημεία καὶ ἀναπείθειν οἷά τε τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἤγουν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἐπισκέπτεται ὁ θεὸς αὐτούς. ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἄγαν ἐρρωσθηκόσι τὸ δυσήκοον, καὶ τοῖς ἔξω γεγονόσιν ἐλπίδος τοῦ διαδρᾶναι δυνάσθαι τῶν σφίσιν ἐπηρτημένων τὸ δυστυχὲς, καὶ πλειόνων ἔδει θαυμάτων. κέκλινται γὰρ οἱ τοιοῦτοι μόλις εἰς τὸ εὐήνιον. πάλιν ἔφη θεὸς πρὸς τὸν ἱερὸν δηλονότι Μωσέα· εἰσένεγκαι τὴν χεῖρά σου εἰς τὸν κόλπον σου· καὶ εἰσήνεγκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ, καὶ ἐγενήθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ λεπρῶσα ὡς χιών. καὶ εἶπε πάλιν· εἰσένεγκαι τὴν χεῖρα εἰς τὸν κόλπον σου. καὶ εἰσήνεγκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἀπεκατεστάθη εἰς τὴν χρόαν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. θεοπρεπὲς γοῦν ὅτι μάλιστά γε τὸ ἀπαλλάξαι δυνάσθαι λέπραν. τὰ δὲ εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀχρειότητος ἀφιγμένα τῶν παθῶν, ὡς μηδὲ αὐταῖς εἴκειν ἀνέχεσθαι ταῖς τῶν ἰατρῶν ἐμπειρίαις, δέοιτ' ἂν ἤδη πως ἐν τοῖς καθ' αὐτὰ μόνης τάχα που τῆς ἄνωθεν ἐξουσίας, ᾗ τὸ ἀντιστατοῦν οὐδὲν, πάντα βάσιμα καὶ εὐήνοτα. ἀνίατον δὲ νοσημάτων ἡ λέπρα. ὅτι τοίνυν τὰ ἐν ἀνθρώποις ἀπεγνωσμένα, καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀδύνατα, παρ' αὐτῷ δυνατὰ, καὶ οὐδὲν ὅλως τὸ ἀνανύτις ἐφῆκε νοεῖν ὁ τῶν ὅλων θεὸς, διὰ τοῦ τὴν Μωσέως χεῖρα θεραπεῦσαι λελεπρωμένην. ὡς ἂν εἰδεῖεν ἐντεῦθεν οἱ κεκλημένοι, τουτέστιν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ὅτι κἂν δυσδιάφυκτον ἔχοιεν τὴν συμφορὰν, ταῖς Αἰγυπτίων μοχθηρίαις ὑπεζευγμένοι, καὶ νόσον ὥσπερ τινὰ παθόντες ἐσχάτην, τὴν ὑπ' ἐκείνοις δουλείαν· ἀλλ' εὐμήχανος ὁ ἰατρὸς

† χρ. καλῶν

τρὸς, καὶ τὰ πολὺ διεζήπτετα τῶν † παθῶν παρενεγκεῖν εὐκόλως εἰδὼς καὶ δυνάμενος, καὶ τοῦτο ἀμογητὶ καὶ οὐκ ἐν χρόνῳ μακρῷ. ἅμα γὰρ εἰσήνεγκε ὁ Μωυσῆς τὴν χεῖρα ἐν τῷ κόλπῳ, καὶ ἀπήλλακται τοῦ νοσεῖν. ὑπηνίττετο δέ τι ἕτερον ἡμῖν, καθάπερ ἐγῷμαι, τὸ χρῆμα. † μικροὺς γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ τρίβοντες χρόνους οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἐξέθορον μὲν τῆς ἄνωθεν καὶ ἐκ πατέρων αὐτοῖς ἐντριβοῦς ἐπιεικείας, ἔθεσί τε μᾶλλον τοῖς ἐπιχωρίοις ἐνιζηκότες, καὶ βαθύνοντες λίαν εἰς κάθεσιν κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· λελατρεύκασι μὲν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα κατωλισθήκασι δὲ καὶ εἰς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας, μονονουχὶ δὲ τεθνεῶτα λοιπὸν καὶ ἀπεψυγμένον ἐσχήκασι νοῦν. ἀκαθαρσίας γὰρ καὶ νεκρότητος σημεῖον ἡ λέπρα. μεμυσταγώγηκε δὲ διὰ τοῦ θαύματος, ὡς εἰ παραδέξοιτο θεὸς αὐτοὺς· μονονουχὶ δὲ καὶ ἐγκολπώσοιτο πάλιν, οὐ δυσαπότρεπτον ἕξουσι τὴν ἀκαθαρσίαν. διακρούσονται δὲ καὶ μάλα ῥᾳδίως τὸν ἐκ τῆς νεκρότητος μολυσμόν. καὶ οὑτωσὶ μὲν ἡμῖν ὁ ἐν γε τούτῳ λόγος. ὅπη δὲ τὸ Χριστοῦ μυστήριον ἐσκιαγραφεῖτο πάλιν ὡς ἐν τῇ Μωσέως χειρὶ λελεπρωμένῃ τε καὶ κεκαθαρμένῃ, διειπεῖν πειράσομαι. οὐκοῦν ὅτι πάντα γέγονε δι' υἱοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὁ θεσπέσιος ἡμῖν εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εὖ μάλα διαμαρτύρεται. ἐπειδὴ δὲ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἐνεργὸς ὁ πατὴρ δι' αὐτοῦ, ταύτῃ τοι καὶ ἡ θεόπνευστος γραφὴ χεῖρά τε ἡμῖν βραχίονά τε καὶ δεξιὰν ὀνομάζει τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας·
» κύριε, φησὶ, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ
» βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; μεμενήκασι γὰρ σκληροὶ καὶ ἐξήνιοι, καὶ πολὺ νοσοῦντες τὸ ἀπειθὲς οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι. καὶ τῷ μὲν λόγῳ κυρίου καὶ αὐτοὺς ἔφη τοὺς οὐρανοὺς ἐστερεῶσθαι Δαβίδ, διά γε φωνῆς προφητῶν ὁ θεὸς καὶ πα-
» τὴρ διισχυρίσατο λέγων· ἐγὼ τῇ χειρί μου ἐστε-
» ρέωσα τὸν οὐρανόν. προσαπεφώνηκε δὲ καὶ ἑτέροις· ἐγὼ
» γὰρ ὁ θεός σου ὃς ἐνίσχυσά σε, καὶ ἐβοήθησά σοι, καὶ
» ἠσφαλισάμην σε τῇ δεξιᾷ τῇ δικαίᾳ μου. χεῖρα δὴ οὖν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὸν υἱὸν ἀποκαλεῖν. ὅρα τοίνυν τὴν Μωυσέως χεῖρα κρυπτομένην ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ, εἶτα πρὸς τὸ ἔξω φερομένην, καὶ ὁρωμένην ἐν λέπρᾳ· καὶ πάλιν εἰσφερομένην ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ, καὶ παραχρῆμα τοῦ πάθους ἀπηλλαγμένην. ἐννοοῦντες δὲ τὸ μυστήριον καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον, ὅπῃ τε καὶ ὅπως ἂν ἔχῃ καταθρεῖν σπουδάζοντες, τοιοῦτόν τι γεγονὸς εὑρήσομεν. ἦν μὲν γάρ πως ὁ υἱὸς ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατήρ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βραχίων ὁ ὑψηλὸς, ἡ πάντα ἰσχύουσα χεὶρ, ἡ ἀξιοθαύμαστος δεξιά. ἐπειδὴ δὲ τρόπον τινὰ τὸν ἴδιον ἐκβέβηκεν τόπον, γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, ἐν ὑπολήψει γέγονε καὶ

† ἴσως μακρούς.

cus in parato ſit, qui optimè norit ac potenter valeat depellere etiam deſperatiſſima malorum genera, idque ſine labore, ac breui tempore. Nam ſimul atque intulit Moyſes manum ſuam in ſinum, lepra confeſtim ſanata eſt. Tacitè quoque aliud quidpiã nobis, vt ego arbitror, innuitur. Multo enim tempore in Ægypto agentes Iſraëlitæ, cæleſti patrumque ſuorum vtentes modeſtia enituere, moribus verò gentis in qua degebant valdè in deiectionem inciderunt, iuxta Prophetæ vocem, *ſeruierunt creaturæ potiùs quàm Creatori*. Prolapſi verò ſunt in omne turpitudinis genus, mortuamq; quaſi & exanimem nacti ſunt mentem. Lepra enim immunditiei ac mortis index eſt. Hoc verò miraculo eos erudiebat, ne, poſteaquã Deus illos ad ſe reuocauerit, ac quaſi in ſinũ ſuum denuò condiderit, difficulter ſe à ſordibus & impuritatibus ſuis auerterent, ſed facilè & quaſi nullo negotio impedirent mortis fœditatẽ. Ac de his quidẽ hactenus ſint dicta. Quomodo verò adumbretur adhuc CHRISTI myſterium in Moyſis manu lepra infecta, ac mox ſana & pura reddita, dicere aggrediar. Quia ergo *per Filium facta ſunt omnia, & ſine ipſo factum eſt nihil*, optimè ſacer Euangeliſta Ioannes teſtatũ reliquit. Quia verò Pater omnia in Filio operatur, propterea S. Scriptura quoque nobis Filiũ Patris nominat manum, brachium & dexteram. Sic enim diuinus Iſaias: ***Domine***, ait, ***quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui reuelatum eſt?*** duri enim & effrænes perdurarunt miſeri Iudæi, incredulitate nimiũ laborantes. Et Verbo Domini cælos eſſe firmatos Dauid teſtatur, idque Prophetarum oraculis Deus Pater ita confirmat: ***Manus mea fundauit cælum.*** Compellans verò alios idem, ait: ***Ego Deus tuus qui confortaui te, † & auxiliatus ſum tibi, & protexi te dextera iuſta mea.*** Conſueuit verò diuina Scriptura Filium appellare ***manum***. Attẽde itaque manum Moyſis mox in ſinu abſconditam, iterumque productam, lepra infectã; mox rurſum in ſinum relatam, ac confeſtim redditam ſanam. Conſiderare verò myſteriũ atq; modum Incarnationis, qualiſque ſit & qualiter ſe habeat, penitiùs introſpicere ſi voluerimus, tale quid eueniſſe planè, comperiemus. Erat ſiquidem Filius in ſinu Dei Patris, perque illum omnia facta ſunt à Patre. Ipſe etenim brachium excelſum eſt, & omnia firmans ac roborans manus, & dextera admirabilis. Poſtquam verò modo quodam in ſuum profectus eſt locum, homo factus, imbecillitates etiam noſtras aſſumpſit, iuxta Prophetæ vocem, obnoxius iudicio &

Rom. 1. 25
Ioan. 1. 3.
Iſai. 53. 1.
Pſal. 32. 6.
Iſai. 48. 13.
Iſa. 41. 10. iuxta LXX.
† Vulgata editio: & ſuſcepit te dextera iuſti mei.
Iſai. 53.

immunditiei. Humana enim omnis conditio ad Deum comparata impura est, si verè Isaias dixit: *Quasi pannus menstruatæ omnes nostræ iustitiæ.* Quia igitur humanam assumpsit naturam, in fœditatis suspicionem deuenit castissimus ipse, & lucem habitans inaccessam. Adeò siquidē infelix Iudæorū aberrauit natio; quin & vini potorē, & Samaritanū, & ex adulterio natum, tum etiam peccatorem nominauit. Cęco enim à natiuitate sua, à CHRISTO sanato, dixerunt: *Da gloriam Deo: nos scimus quia hic homo peccator est.* Sed eò dementiæ nunquam, vt arbitror, venissent, vt talia dicerent, & effrene in eũ os aperirent, si Dei naturam in eo cognouissent. Sed cùm ille, qui tamquā impurus homo in hūc mundum natus erat, imò ipsemet impurus & sceleratus existimabatur, vitę suæ dispensationem perfectissimè absoluisset, tandemq; ad Patrem peruenisset, inque sinum eius redijsset, tunc inquam expulit eam opinionē, qua velut homo iniquus & impurus natus esse videbatur. Honoratur verò vt Deus, laudatur à cunctis vt Dominus, vt Sanctus Sanctorum, vt qui condita illustrans, hominũ spiritibus, atq; ijs qui in terra sunt facultatem prębet superandi & pessumdandi eũ qui omnis est auctor inquinamenti. Quòd verò per dispensationem susceperit quæ ad hominem pertinent, factusq; sub lege inter impios sit reputatus, reuocatusq; denuò & insertus pristinę dignitati ac gloriæ, plenam facit ipse fidem, quando sic ad Patrem cælestē verba facit: *Pater, clarifica me apud temetipsum claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te.* Vidésne eum iis quæ assumpsisset demigrare, nec sine cōsilio Incarnationem suscepisse? Properabat autem ad diuinitatis insigne, & ad omnia superantem gloriā dignationemque. Hinc etiā B. Paulus, *Etsi,* inquit, *cognouimus secundùm carnem* CHRISTVM, *sed iam non nouimus.* A mortuis enim reuixit, redijtque ad Patrem carne indutus. Sed non ampliùs secundùm carnem cognouimus, hoc est carnis subiectum affectionibus, passionibus inquam, nisi naturalibus & inculpatis. Antequā enim pretiosam subiret crucē, esurijsse fertur, ac de via fessum sedisse, & tristatum admodum, quin & in ligno mortem pro nobis perpessum: at modò nō ampliùs his obnoxium nouimus. *Semel enim mortuus, nō ampliùs moritur.* incorruptus enim est CHRISTVS, cùm vita existat suâ naturâ, vitæque auctor: quia ex ipsa Patris vita prodijt. Postquam verò inauditum illud circa manum leprosam signum iam trāsijsset, tertio quoq; signo Deus eos magis confirmat. ait enim rursus Scriptura: *Quòd*

Isai. 64. 6. — 1. Tim 6. 16. — Matt. 11. 19. Ioan. 8. 41. & 48. — Ioan. 9. 24. — Ioan. 17. 5. — 2. Cor. 5. 16. — Matt. 4. 2. Ioan. 4. 6. Matt. 26. 38. — Rom. 6. 9. — Exod. 4. 9.

ἀκαθαρσία. ἀκάθαρτος γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις πρὸς θεόν, εἴ γε ἀληθὲς ὅ φησιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ὅτι πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν, ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης. οὐκοῦν τό γε ἧκον εἰς ἀνθρώπου φύσιν, ἐν δοκήσει γέγονεν ἀκαθαρσίας, ὁ πάναγνός τε καὶ φῶς ἀπρόσιτον οἰκῶν. πεπλάνηνται γὰρ οὕτω καὶ οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι. τοιγάρτοι καὶ μέθυσον καὶ Σαμαρείτην ὠνόμαζον, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι καὶ ἁμαρτωλόν. ἔφασκον γὰρ πρὸς τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν τεθεραπευμένον· δὸς δόξαν τῷ θεῷ. ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτωλός ἐστιν. ἀλλ' οὐκ ἂν οἶμαι μωρίας εἰς τοῦτο κατολίσθησάν ποτε, ὡς εἴπερ ὄντα θεὸν κατὰ φύσιν ᾔδεσαν, φάναι τὸ τοιοῦτον, καὶ ἀπύλωτον ἐπ' αὐτῷ διανοῖξαι στόμα. ἀλλ' ὁ ἐν δοκήσει γεγονὼς ἀκαθαρσίας ὡς ἄνθρωπος, ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς εὐτεχνεστάτην οἰκονομίαν διάγων, εἰς πέρας ἀνέβη πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐν κόλποις γέγονεν αὐτοῦ. τότε δὴ τότε καὶ αὐτὴν ἀπεκρούσατο τὴν δόκησιν τοῦ γεγενῆσθαι μεθ' ἡμῶν ἐν νεκρότητι καὶ ἀκαθαρσίᾳ. δοξολογεῖται δὲ ὡς θεός, δοξολογεῖται παρὰ πάντων ὡς κύριος, ὡς ἁγίων ἅγιος, ὡς καταλαμπρύνων τὴν κτίσιν, καὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων πνεύμασι, καὶ μήν τοι τοῖς ἐπὶ γῆς χορηγῶν αὐτὸς τὸ πάντως δύνασθαι καταθλεῖν τοῦ καταμολύνειν ἰσχύοντος. ὅτι δὲ κατεδέξατο μὲν οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς ὁ υἱὸς τὰ ἀνθρώπινα, καὶ γέγονε μὲν ὑπὸ νόμον, κατελογίσθη δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις, ἀναπεφύτηκε δὲ πάλιν εἰς τὴν ἔμφυτόν τε καὶ ἐν ἀρχαῖς ἐνοῦσαν αὐτῷ τιμήν τε καὶ δόξαν, πληροφορήσει λέγων αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα· πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρά σοι. ὁρᾷς ὅτι τῶν μεταξὺ παρεισβεβηκότων ἀπαλλαχθῇ, καὶ οὐκ ἀβούλητον μὲν ἐποιήσατο τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν; ἠπείγετο δὲ πρὸς τὸ τῆς θεότητος εὐκλεὲς καὶ τὸ πάντα ὑπεραναστηκὸς ἀξίωμα. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· εἴ γε καὶ ἐγνώκαμεν, φησίν, τὸν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι γινώσκομεν. ἀνεβίω γὰρ ἐκ νεκρῶν, ἀνέθορέ τε πρὸς τὸν πατέρα μετὰ σαρκός. ἀλλ' οὐκέτι, φησίν, κατὰ σάρκα αὐτὸν γινώσκομεν, τουτέστιν, οὐκ ἔτι τοῖς πάθεσιν † ὄντα τῆς σαρκός, πάθεσί τε τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀνεγκλήτοις φημί. πρὸ μὲν γὰρ τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ πεινῆσαι λέγεται, καὶ καμεῖν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, καὶ περίλυπον γενέσθαι· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἐπὶ ξύλου δι' ἡμᾶς ἀνατλῆναι θάνατον. ἀλλὰ νῦν, οὐκ ἐν τούτοις ὄντα γινώσκομεν. ἅπαξ γὰρ ἀποθανών, οὐκ ἔτι ἀποθνήσκει. ἄφθαρτος γὰρ ὁ Χριστός, ζωὴ κατὰ φύσιν καὶ ζωῆς χορηγός, ὅτι καὶ ἐκ ζωῆς πέφηνε τοῦ πατρός. μετὰ δέ γε τὸ ἐπὶ τῇ λεπρώσῃ χειρὶ παραδόξως τετελεσμένον, καὶ τρίτῳ σημείῳ καθίστησι βεβαιοτέρους· ἔφη γὰρ πάλιν· ἐὰν

† ἴσως ὑπόντα.

δὲ

» δὲ μὴ πιστεύσωσί σοι τοῖς δυσὶ σημείοις τούτοις,
» μηδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς σου, λήψῃ ἀπὸ τοῦ
» ὕδατος τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκχεεῖς ἐπὶ τὸ ξηρόν· καὶ
» ἔσται τὸ ὕδωρ ὃ ἐὰν λάβῃς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, αἷμα
» ἐπὶ τοῦ ξηροῦ. ἄθρει δὴ οὖν πάλιν τὴν τῶν Ἰουδαίων
ἀπείθειαν προεγνωσμένην. μελλητὴς γὰρ ἀεί
πῃ καὶ βραδεῖς εἰς σύνεσιν, καὶ δυσμετακόμιστοι
πρὸς ἀλήθειαν. ἠπιστήκασι γὰρ τῷ τῆς ἐνανθρω-
πήσεως τρόπῳ, καὶ τοῖς διὰ μέσου παραδόξως
τετελεσμένοις· ὀψὲ δὲ καὶ μόλις τῷ τελευταίῳ
σημείῳ πεπιστεύκασιν, εἰ καὶ μὴ πάντες τυχὸν,
ἀλλ' οὖν † τὸ κατάλειμμα τὸ κατ' ἐκλογὴν χά-
ριτος, ὡς μακάριος γράφει Παῦλος. καὶ τί τὸ
τελευταῖον σημεῖον; ὁ ἐπὶ ξύλου θάνατος, καὶ ἡ τῷ
θανάτῳ παρεζευγμένη καὶ γείτων εὐθὺς ἀνα-
βίωσις τοῦ Χριστοῦ. ὅτι δὲ σημεῖον δέδοται τοῖς
υἱοῖς Ἰσραὴλ τοῦ σωτῆρος ὁ θάνατος, καὶ αὐτὸ τὸ
μέγα καὶ ἀξιάγαστον τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, σα-
φὲς ἂν γένοιτο δι' αὐτῶν τοῦ σωτῆρος ῥημάτων.
προσπεσόντων μὲν γὰρ οἱ Φαρισαῖοι ποτὲ, μετὰ μυ-
ρίων ὅσων σημείων ἐπίδειξιν εἰρωνευόμενοί τι
» καὶ λέγοντες· διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ ση-
» μεῖον ἰδεῖν. ὁ δὲ πρὸς αὐτούς· γενεὰ πονηρὰ καὶ
» μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δο-
» θήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφή-
» του. ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους
» τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ
» ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, τρεῖς ἡμέρας καὶ
» τρεῖς νύκτας. κεκέρδακε δὲ ὅτι πολλοὺς ἐξ Ἰου-
δαίων οὐχὶ δὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν ὁ τοῦ Ἐμ-
μανουὴλ θάνατος, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. ἔφη γὰρ
» πάλιν, ποτὲ μὲν, ὅτι ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάν-
» τα ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. ποτὲ δὲ αὖ· ἀμὴν ἀ-
» μὴν λέγω ὑμῖν ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν
» εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀπο-
» θάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. ὁρᾷς ὅπως δι' ἐναρ-
γοῦς παραδείγματος ὑπέδειξεν ἡμῖν τὸν ἐκ τοῦ θα-
νάτου καρπόν. ἦν οὖν ἄρα τὸ λοίσθιον ἡμῖν σημεῖον,
τοῦ σωτῆρος οἱ λόγοι. ἐφ' ᾧ καὶ ἡ πίστις οὐχὶ μόνων
τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, ὡς ἔφην, τῶν ἐκ τῆς
ἑτέρας πληθύος, φημὶ δὲ τῶν ἐξ ἐθνῶν. τίνα οὖν δὴ
» τρόπον, αὐτὸ δὴ τοῦτο κατασημαίνεται; λήψῃ φη-
» σὶν ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκχεεῖς ἐπὶ τὸ
» ξηρόν· καὶ ἔσται τὸ ὕδωρ ὃ ἐὰν λάβῃς ἀπὸ τοῦ ποτα-
» μοῦ, αἷμα ἐπὶ τοῦ ξηροῦ. ζωῆς μὲν γὰρ τύπος ἤ-
τοι σημεῖον τὸ ὕδωρ. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθῶς ἀναγ-
καῖον εἰς τοῦτο, καὶ χρειωδέστερον τοῖς ἐπὶ γῆς οὖ-
σιν, οἱάπερ ἐκ ποταμοῦ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάν-
τα πατρὸς, ζωὴ αὐτὸς ἐξέφυ, κατὰ ἀλήθειαν ὁ υἱός.
ὥσπερ γάρ ἐστι φῶς ἐκ φωτὸς, οὕτω καὶ ζωὴ ἐκ
ζωῆς. ὅτι δὴ οὐκ ἔξω ὑποστὰς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς κατὰ
φύσιν ἐστὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἐδίδασκεν ὁ Μωυσῆς, οὐ-
» δὲν δὲ ἧττον καὶ ἡμεῖς αὐτοί. λήψῃ γάρ, φησιν, ἀπὸ τοῦ
» ὕδατος τοῦ ποταμοῦ. εἶτα τοῦτο ἐκχεῖν εἰς γῆν ἐπι-
τέτακτο. τοῦτο δέ ἐστιν, αἰνιγματωδῶς, τῆς ἐνανθρω-
πήσεως τὸ μυστήριον. ζωὴ γὰρ ὑπάρχων ὁ μονογενὴς
καὶ ὡς ἐκ ζωῆς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀπορρύτως γεγεννη-
μένος ἀνεμίχθη τρόπον τινὰ τῇ ἐκ γῆς ἀνθρωπότητι, καθάπερ ἀμέλει τὸ ὕδωρ τῇ γῇ. κατῴκηκε γὰρ ἐν Χριστῷ

† τὸ λεῖμμα

si nec duobus quidem his signis crediderint, neque audierint vocem tuam sume aquam fluminis, & effunde eam super aridam: & quidquid hauseris de fluuio, vertetur in sanguinem. Agnosce denuò priùs cõmemoratam Iudæorũ incredulitatẽ. Differunt enim assiduè ac tardãt cognoscere, ægrè suscipientes veritatem. Negant enim fidẽ Incarnationis modo adhibere, & miraculis prẹter naturã patratis. Serò vltimo vix signo crediderũt, etsi nõ omnes fortasse, sed *reliquiæ secũdũ electionẽ gratiæ*, vt B. Paulus loquitur. (Rom. 11. 5.) Sed quod, amabo, extremũ hoc signũ? Mors in cruce, mortiq́; adiũcta ac propinqua CHRISTI statim resurrectio. Quòd verò in signum atque adeò magnũ & admirandũ futuræ resurrectionis carnis, data sit Israëlitis Saluatoris mors, manifestum fieri potest ex ipsis Saluatoris verbis. Accesserũt siquidẽ Pharisæi post plurima exhibita miracula irridẽtes ac dicẽtes: *Magister, volumus à te signum videre.* Ille ad hæc: *Generatio praua & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signũ Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* (Matt. 12. 39. & 16. 4. Luc. 11. 29. Iona 2. 1. 1. Cor. 1. 22.) Quòd autem lucrifecerit nõ Iudæorum modò multos, sed & è Gentibus plurimos mors Emmanuëlis, facilè perspici potest. Sic enim iterùm ait, *Cùm exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum.* (Ioan. 12. 32.) Ibidemque: *Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuũ fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum afferet.* (Ibid. 12. 24.) Vides quàm euidenti exemplo mortis exhibuit fructum? erant enim hi Saluatoris sermones, vltimum signum, cui credidere nõ solùm qui ex Israël, sed & ipsi, vt dicebam, qui ex altera multitudine, ij inquam qui ex Gentibus. Quibus autem modis id significauit? *Sume*, ait, *aquam fluminis, & effunde super aridam, eritq́; aqua fluminis, quam sumpseris, sanguis super terrã.* (Exod. 4. 9.) Aqua siquidem typus hîc est vitæ ac signũ. reuerà enim necessaria vitæ est, & mortalibus maximè vsui. Quamobrem, non secùs atque ex flumine quodã, reuerà vita ipsemet natus est Filius ex Patre, qui omnia viuificat. Vt enim lumen de lumine, sic & vita est de vita. Quòd verò non extrinsecus subsistens, sed ex ipsa natura sit Dei Patris, vt & nos, Moyses edocet. *Sume*, inquit *aquã fluminis.* Dehinc eam terræ infundi præcepit. Hoc nimirum ænigmatica obscuritate Incarnationis est mysteriũ. Cũ enim vita sit Vnigenitus, & ex vita Dei Patris quasi profluẽdo sit genitus, modo quodã permixtus est terrenæ humanitati, vt terræ aqua. *In ipso enim inhabitat* (Coloss. 2. 9.)

omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, eamq; propemodum humanæ naturæ contulit. Id verò quis mẽte cõsequi aut sermone queat? Vertitur autem in sanguinem aqua. Vita enim ex se suaque natura, hoc est, Dei Patris Verbum, propter vnionis dispensationem, in carnem puta, atque in vniuersam humanitatem naturamq; nostram, etiam mortẽ ipsam subijsse visa est. Dicimus enim mortuum pro nobis, non tamen in propria id perpessum natura. Mortuus enim non esset cùm sit vita, sed carni suæ mortem quasi appropriauit. Vide itaque, quòd nisi Moyses aquam in terram effudisset, in sanguinem versa non esset; quod manifestum est mortis indicium. Verbũ enim Dei quasi extra carnem cõstitutum, vita est & viuificans. Quia verò in carne habitauit, propterea hominũ more mortuus dicitur. Ceterùm hoc permagnũ atque eximium signũ est, quo quasi reti aliquo ad fidẽ pertrahebantur reliquiæ Israël, & conuocata est Gẽtium multitudo. Quis enim credere detrectet, mortem quæ mortalibus pridem molesta erat atque infausta, cernens debilitatam, corruptionem ablatam, atque in spem vitę sempiternæ genus humanum erectum? Vt enim commortui sumus Adamo, sic & cum CHRISTO excitati sumus, vt testatur sanctus Paulus scribens: *Sicut in Adam omnes morimur, ita & in* CHRISTO *omnes viuificabimur.* Redemit enim nos sanguine suo, & pro omnium vita suam ipse vitam oppignerauit. Sed quamquam tam eximia & veneranda ostenta fierent, tamen adhuc dubitat Moyses, metuque corripitur, legationemque detrectat. Cùm enim Deus præciperet, vt Pharaonem accederet, eique annuntiaret, vt populũ Israël dimitteret, qui sibi in eremo esset sacrificaturus; abhorruit à negotio nõ mediocriter, manifestè quòd esset sermone modicus, & obscuram haberet loquelam, sic confessus, *Non sum*, ait, *eloquens ab heri & nudius tertius, & ex quo loquutus es ad seruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum.* Quin & se minùs esse parem quàm vt populum à seruitutis iugo liberare queat, nõ obscurè profitetur, dicens: *Obsecro Domine, mitte alium potentem, quem missurus es.* Deo autem pollicente linguam illi se daturum, & os dilataturum, & quòd ipse esset solus qui sapientiam & eloquentiam donaret, asserente; magis se excusabat, aliumque qui magis istis polleret, substitui debere dicebat; adeoque Deum non leuiter offendebat. *Incensus*, inquit Scriptura, *ira Dominus ad Moysen ait: Nonne vides Aaronem fratrem tuum, Leuitam? Scio quòd loquens loquetur pro te.* Insuper ait: *Hic os tibi*

1.Cor.15.22

Exod.4.10.

Exod.4.

πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, μονονουχὶ δὲ τῇ ἀνθρωπείᾳ συνενήνεκται φύσει. καὶ πῶς οὐκ ἂν δύναιτό τις νοεῖν ἢ φράσαι; πλὴν εἰς αἷμα μεταπεποίηθη τὸ ὕδωρ. ἡ γὰρ κατὰ φύσιν ζωή, τουτέστιν ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγος καθ' ἕνωσιν οἰκονομικὴν, τὴν ὡς πρὸς σάρκα φημὶ, ἤτοι πρὸς ὁλόκληρον ἀνθρωπότητα καὶ φύσιν τὴν καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐν δοκήσει γέγονε τοῦ καὶ αὐτὸν ἀνατλῆναι τὸν θάνατον. φαμὲν γὰρ ὅτι καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ εἰς ἰδίαν φύσιν τοῦτο αὐτὸς παθών· τεθναίη γὰρ αὐτὸς οὐδαμῶς, ζωὴ ὑπάρχων, ἀλλὰ τὸν τῆς ἰδίας σαρκὸς οἰκειούμενος θάνατον. ἄθρει γὰρ ὅπως εἰ μὴ ἐξέχεεν ὁ Μωυσῆς τὸ ὕδωρ εἰς τὴν γῆν, οὐ μεταπεποίηθη εἰς αἷμα. ὅπερ ἐστὶν ἐναργὲς θανάτου σημεῖον. ἔξω μὲν γὰρ τῆς σαρκὸς νοούμενος ὁ ἐκ θεοῦ λόγος, ζωὴ καὶ ζωοποιός ἐστιν. ἐπειδὴ δὲ κατῴκηκεν ἐν σαρκὶ, τότε δὴ τότε καὶ τεθνάναι λέγουσι κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. τοῦτο δὴ † λοιπὸν τὸ ἐξαίσιόν ἐστι καὶ διαφανὲς σημεῖον, δι' οὗ καὶ σεσαγήνευται μὲν εἰς πίστιν τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, συνεισκέκληται δὲ καὶ αὐτὴ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς. τίς γὰρ οὐκ ἂν μεταθεῖτο πρὸς εὐπείθειαν ἀπονήσοντα βλέπων τὸν πάλαι δεινὸν καὶ δυσάντητον τοῖς ἐπὶ γῆς θάνατον, καὶ κατηργημένην τὴν φθορὰν, καὶ εἰς ἐλπίδα ζωῆς τῆς ἀτελευτήτου τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνενηνεγμένην; ὥσπερ γὰρ συναπεθάνομεν τῷ Ἀδὰμ, οὕτω συνεγηγέρμεθα τῷ Χριστῷ, καὶ μαρτυρήσει γράφων ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθησόμεθα. ἐξεπρίατο γὰρ ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ αἵματι, καὶ τῆς ἁπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐποιήσατο. ἀλλὰ καίτοι τῶν τοσούτων σεπτῶν τερατουργημάτων † ἐκπεπερασμένων, ἀλύει Μωυσῆς, ἡττᾶται δειλίας, ὑποτέθαρρηκε τὴν ἀποστολήν. ἰέναι δὴ ὅτι προσήκει πρὸς Φαραὼ θεοῦ προστέλλοντος, διαγγελοῦντα σαφῶς ἀνεῖναι τὸν Ἰσραὴλ, θύσοντά μοι κατὰ τὴν ἔρημον κατεπέφρικε μὲν τὸ χρῆμα οὐ μετρίως, προσφέρεται λέγων ἀναφανδὸν, ὡς εἴη μὲν ὁμολογουμένως ὀλίγος εἰς λόγους, καὶ παράσημον ἔχει τὴν γλῶτταν. οὐ γὰρ εὔλαλός εἰμι πρὸ τῆς χθὲς οὐδὲ πρὸ τῆς τρίτης ἡμέρας, οὐδ' ἀφ' οὗ ἤρξω λαλεῖν τῷ θεράποντί σου, ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος ἐγώ εἰμι. οἷα δὴ καὶ ἀνικάνως ἔχει πρὸς λύτρωσιν τῶν ὑποδουλείων ζυγῶν, διεβεβαιοῦτο σαφῶς, ἔφασκέ τε· δέομαι κύριε, προχείρησαι ἄλλον δυνάμενον, ὃν ἀποστελεῖς. χαριεῖσθαι δὲ καὶ γλῶτταν αὐτῷ καὶ στόμα κατευρύνειν ὑπισχνουμένου θεοῦ, καὶ ὡς αὐτὸς εἴη λέγοντος ὁ σοφίας καὶ λόγου δοτὴρ, μακροτέραν ἐποιεῖτο τὴν παραίτησιν, ἕτερον χρῆναι λέγων ἀναδείκνυσθαι τὸν δυνάμενον. προσκρούει δὴ οὖν ταύτῃ θεῷ. καὶ θυμωθεὶς γὰρ, φησὶν, ὀργῇ κύριος ἐπὶ Μωυσῆν εἶπεν· οὐκ ἰδοὺ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ὁ Λευίτης; ἐπίσταμαι ὅτι λαλῶν λαλήσει αὐτός σοι. καὶ πρός γε τοῦτό φησιν, ὅτι αὐτὸς ἔσται σου στόμα·

† τὸ λοιπὸν hîc est περιέλκον

† ἴσως, ἐκπερασμένων.

» στόμα· σὺ δὲ αὐτῷ ἔσῃ τὰ πρὸς τὸν θεόν. ὁρᾷς
τὸ βραδύγλωσσον τοῦ λόγου καὶ πάλαι σκια-
γραφούμενον, ὡς ἔν γε τῷ θεσπεσίῳ Μωυσῇ.
οὐ γὰρ ἱκανὸς ὁ νόμος εἰς ἀπαγγελίαν τῶν
χρησμῳδημάτων, οὔτε μὴν ἀριστεπὴς ἢ εὔ-
γλωττος, εἰς ἀκριβῆ τοῦ συμφέροντος πα-
ραθεῖναι τὴν γνῶσιν, καθάπερ ἀμέλει ὁ Χρι-
στὸς, ὁ ἀληθῶς Λευίτης, οὗ καὶ εἰς τύπον
Ἀαρών. ὁ μὲν γὰρ νόμος ὁ διὰ Μωσέως εἰς
ἀρχὰς ἀποφέρει μόλις τῶν λογίων τοῦ θεοῦ,
καὶ στοιχεῖόν ἐστι τοῖς νηπίοις εἰσηγητὴς, παι-
δευτὴς ἀφρόνων, διὰ τύπου καὶ σκιᾶς ἀ-
μυδροτάτην ἡμῖν εἰσκομίζων μόλις τῶν πρα-
κτέων τὴν εἴδησιν. ὁ δὲ ἀληθῶς ἱκανότατος
καὶ μέγας ἡμῶν ἱερεὺς καὶ δυνατὸς εἰς ἀπο-
στολὴν, τουτέστι Χριστὸς, κατασκιασμάτων ἀ-
πηλλαγμένην παρέδειξε τὴν ἀλήθειαν. οὐ γάρ
ἐστι βραδὺς ἢ ὀκνηρὸς τὴν γλῶτταν, ἢ βρα-
χὺς τοὺς λόγους κατὰ Μωσέα, πολὺ δὲ λίαν
εὐεπὴς, καὶ μάλιστα ὡς σοφίας λόγος τοῦ θεοῦ
καὶ πατρός. θέα δὲ, πῶς οὐχ ἱκανὸς μὲν ὁ
νόμος εἰς τὸ ἐξελέσθαι δουλείας τοὺς ὑπὸ τῷ
νοητῷ πράττοντας Φαραὼ, τουτέστι τῷ σατανᾷ,
οὐδ' ἂν ὠφελῆσαί τι τὴν γῆν ὁ θεσπέσιος
Μωυσῆς, καί τοι διαφανεστάτην ἐπ' ἀρεταῖς
τὴν δόξαν ἑλὼν, μὴ οὐχὶ συνόντος τε αὐτῷ καὶ
ἐπαμύνοντος τοῦ Χριστοῦ. τοῦτο δ' ἂν μάθοις
ὧδέ πη ἔχειν καὶ ἀψευδῶς εἰρῆσθαι ἀφ' ἡ-
μῶν διὰ τὸ παρεζεῦχθαι τὸν Ἀαρών. καὶ δια-
λέγεται μὲν ὁ Μωυσῆς· διατρανοῖ δὲ τὸν λό-
γον Ἀαρών. εἰ μὴ γὰρ νοηθείη πνευματικῶς
ὁ νόμος, ἀποκαλύπτοντος ἡμῖν τὰ ἐν αὐτῷ
τοῦ Χριστοῦ, σκοτεινὸν καὶ ἀσυμφανὲς ἔσται τοῖς
ἀκροωμένοις τὸ δηλούμενον. καὶ γοῦν Ἰουδαῖοι
τὸν διερμηνεύοντα τὰ Μωσέως οὐκ ἔχοντες,
τουτέστι τὸν Χριστὸν, ἀπομεμενήκασιν ἀμα-
θεῖς. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν ὁ θεσπέσιος Παῦ-
» λος· ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας, τὸ αὐτὸ
» κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς
» διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν
» Χριστῷ καταργεῖται. ἀλλ' ἕως σήμερον ἡνί-
» κα ἀναγινώσκεται Μωυσῆς, κάλυμμα ἐπὶ
» τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ἡνίκα δὲ ἐὰν
» ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κά-
» λυμμα. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι. οὗ
» δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. ὀρ-
θῶς οὖν ἔφασκεν ὁ τῶν ὅλων θεὸς πρὸς τὸν
» ἱεροφάντην Μωσέα περὶ τοῦ Ἀαρών· οὗτος λα-
» λῶν λαλήσει αὐτός σοι, καὶ αὐτὸς ἔσται σου
» στόμα· σὺ δὲ αὐτῷ τὰ πρὸς τὸν θεόν. καὶ οὐ
δή πού φαμεν ὅτι θεῷ προσεχέστερον καὶ
μᾶλλον ἐγγὺς παρὰ τὸν Ἐμμανουὴλ ὁ Μωυ-
σῆς. ὁ μὲν γάρ ἐστιν υἱὸς καὶ ἐκ θεοῦ πα-
τρὸς κατὰ φύσιν, ὁ δὲ μεθ' ἡμῶν ἐν οἰ-
κέταις, κἂν εἰ καλοῖτο γνήσιος. δοκεῖ δέ
πως γεγενῆσθαι τὰ πρὸς τὸν θεὸν αὐτῷ. κεχρη-
μάτικε γὰρ ὑπὸ νόμου ὡς ἄνθρωπος ὁ Χρι-
στὸς, καὶ τετήρηκε τὰ Μωσέως. περιτέτμηται γὰρ

sit; tu verò ipsi in his quæ ad Deum pertinent. Vi-
des tardiloquium linguæ, & veluti adumbra-
tum in diuino Moyse? nec enim lex sufficiēs
erat ad oracula enuntianda, nec satis diserta
aut eloquens, ad exactam eorum quæ salu-
taria sunt commendandam intelligentiam,
sicut CHRISTVS verus ille Leuita, cuius
typum gessit Aaron. Lex etenim Mosaica
vix ad diuinorum sermonum perducit
primordia: quin potiùs imbecillibus atque
infantibus quasi rudimentum, stolidorum-
que magistra est in figura, atque per vmbrā
obscurissimam ægrè adferens eorum quæ
agenda, notitiam. At maximè idoneus ma-
gnusque sacerdos noster, & qui legatione
quàm optimè fungi potest, CHRISTVS vi-
delicet, veritatem vmbris anteà designatā,
manifestam exhibuit. Non enim est tardus
lingua, aut impeditus, aut sermone breuis,
vt Moyses erat; quin potiùs sermone maxi-
mè facundus, vt Verbum sapientiæ Dei ac
Patris. Sed attēde, quæso, quàm lex minimè
sufficiat ad eximendum à seruitute eos qui
sub spirituali Pharaone, hoc est Satana, ver-
santur: neque prosit quidquam in terra di-
uinus Moyses, neque maxima in virtutibus
gloria, nisi adsit & auxilietur CHRISTVS. Id
verò verum esse vereque à nobis dictum, vel
ex eo ipso cōijcere potes, quòd Aaron con-
iungatur. Et Moyses quidē res ingenio suo
diuino commentatur, Aaron verò easdem
ipsas profert, & sermone explanat. nisi enim
spiritaliter lex intelligatur reuelante nobis
CHRISTO, quæ in ea latent, obscurum quid
atque intricatum erit audientibus id quod
significatur. Et quandoquidem Iudæi, qui
Moysen explanaret, puta CHRISTVM, non
haberent; rudes atque ignari perdura-
runt: quod & Paulus ille sacer protulit:
Vsque in hodiernum diem id ipsum velamen, Exod. 4. 16.
in lectione veteris Testamenti, manet non reue-
latum, quoniam in CHRISTO *euacuatur; sed*
vsque in hodiernum diem cùm legitur Moyses,
velamen positum est super cor eorum. Cùm autem
conuersus fuerit ad Dominum, auferetur velamē.
Dominus autem spiritus est: vbi autem Spiritus
Domini, ibi libertas. Rectè itaque Deus dixit
de Aarone ad Moysen sacerdotem: *Loquens* 2. Cor. 3. 14.
loquetur ipse tibi, eritq́; os tuum: tu verò ipsi in ijs
quæ ad Deum pertinent. Neque tamen dici-
mus, Deo affiniorē, magisque propinquum
Emmanuële esse Moysen. Hic enim Dei Fi-
lius est, & ex Deo Patre quoad naturā suam
natus; ille verò quasi nobiscum inter seruos,
etsi genuinus vocetur. Factus autē videtur
ipsi in his quæ ad Deum pertinent: vixit
enim CHRISTVS, sub lege vt homo, & Mo-
saica obseruauit præcepta. Octauo enim

die circumcisus est, & tributi nomine pro capite didrachma contulit, etsi naturâ liber esset Filius. (Matt.17.24) Quin & pascha comedit, tametsi ipsemet agnus ille qui peccata mundi tollit, existeret. Hac ratione CHRISTO dicitur Moyses fuisse in ijs quæ ad Deum spectant. Quòd verò Israëlitæ fidem CHRISTI miraculis habituri nō essent, sed potiùs omnia ista admirāda despecturi, vel ipse ostendat Moyses. Quocircà Moysis personam Israëlitis aptabimus, quandoquidem ab illo vocati sunt, eiusque legibus instituti. Quòd igitur minimè sufficiens sit Mosaica lex ad redemptionē, sed potiùs nobis huic rei pretiosus CHRISTI sanguis, quo solo mors deuicta est, necessarius sit, facilè rursum è sequentibus apparebit. Discessit siquidem ex Madian diuinus ille Moyses, assumens secū vxorem & filios, peruenitque tandē in Ægyptum, obseruans accuratè & perficiens quæ mandarat Deus. Cùm verò non procul Ægypto abesset, ait illi architectus vniuersi Deus: (Exod.4.21.) *Eunte te & reuertente in Aegyptum, vide omnia portenta, quae dedi in manibus tuis; facies ea coram Pharaone.* Et post alia: *Dices Pharaoni, Hæc dicit Dominus: Filius meus primogenitus Israël. Dixi, autem tibi, Dimitte populum meum vt mihi seruiat: & noluisti dimittere eos: vide igitur, ego interficiam filium tuum primogenitum. Factum est autem in via, in diuersorio obuiauit ei angelus Domini, & quærebat eum occidere. & accipiens Sephora petrā circumcidit præputium filij sui, & procidit ad pedes eius, & dixit: Stetit sanguis circumcisionis filij mei. & abijt ab eo angelus, quia dixit: Stetit sanguis circumcisionis filij mei.* Angelus enim in figura humana insultabat & occidere aggrediebatur; vix ægrè tandem placatus, postquam Sephora filium suum testā circumcidisset: Gersam inquam, qui primogenitus erat & ipse, quod nomen latinè sonat Peregrinum seu Accolam. Quem verò exterminator tollere è medio voluerit, sacer cōtextus clarè non indicat: sed vel Moysen fortè ob dilatā filij circumcisionem; & inuitus abactus seu pulsus est. Designat iterùm hic typus, in CHRISTI sanguine mortem esse deuictam. Per ipsum namque saluata est sancta patrū multitudo, imò omne omnino mortalium genus, quod tempore antecessit. Pro omnibus enim mortem obijt, & omnium in illo mors est dissoluta. Non enim in sanguine Prophetarum, sed in sanguine CHRISTI recens nati, & cum ipso, peremptorem euitamus. Hinc ait Paulus: (Rom.14.9.) *In hoc CHRISTVS mortuus est, & reuixit, vt & mortuorum & viuorum dominetur.* Quòd si ipsum Gersam dixeris ab extermina-

ὀκταήμερος, καὶ τὴν τοῦ διδράχμου συνεισφορὰν ἐποιήσατο, καί τοι κατὰ φύσιν ἐλεύθερος ὢν υἱός. ἔφαγε δὲ καὶ τὸ πάσχα, καί τοι πάλιν ὁ αὐτὸς ὢν ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ταύτῃ τοι Μωυσῆς μὲν γεγενῆσθαι λέγεται τὰ πρὸς τὸν θεὸν αὐτῷ. ὅτι δὲ ἔμελλε καὶ αὐταῖς ἀπειθεῖν ὁ Ἰσραὴλ ταῖς διὰ Χριστοῦ θεοσημείαις, παραδείξειεν ἂν ὁ Μωυσῆς, οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς θαύμασιν ἀπονέμων τὴν πίστιν. τοιγάρτοι Μωσέως πρόσωπον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ περιθησόμεθα, ὅτι κέκληνται δι' αὐτοῦ, καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ παιδαγωγοῦνται νόμοις. οὐκοῦν ὅτι μὴ ἱκανὸς ὁ νόμος τοῖς εἰς λύτρωσιν, ἀπόχρη δὲ ἡμῖν εἰς τοῦτο τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ. δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ μόνου νενίκηται ὁ θάνατος. σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ μάλα ῥᾳδίως κἀκ τῶν δὲ δὴ πάλιν. ἀπαίρει γὰρ τῶν Μαδιηναίων ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς, ἀναλαβὼν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ παιδία, καὶ καθικνεῖται λοιπὸν εἰς Αἴγυπτον, ἀποπεραίνων εὖ μάλα τὰ προστεταγμένα παρὰ θεοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἀφιστήκει λοιπὸν τῶν Αἰγυπτίων οὐ μακράν, ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων θεός· πορευομένου σου καὶ ἀποστρέφοντος εἰς Αἴγυπτον, ὅρα πάντα τὰ τέρατα ἃ δέδωκα ἐν ταῖς χερσί σου, ποιήσεις αὐτὰ ἐναντίον Φαραώ. καὶ μεθ' ἕτερα· σὺ δὲ ἐρεῖς Φαραώ· τάδε λέγει κύριος· υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. εἶπα δέ σοι, ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου ἵνα μοι λατρεύσῃ. σὺ δὲ οὐκ ἐβούλου ἐξαποστεῖλαι αὐτούς· ὅρα οὖν, ἐγὼ ἀποκτενῶ τὸν υἱόν σου τὸν πρωτότοκον. καὶ ἐγένετο, φησὶν, ἐν τῇ ὁδῷ ἐν τῷ καταλύματι συνήντησεν αὐτῷ ἄγγελος κυρίου, καὶ ἐζήτει ἀποκτεῖναι αὐτόν. καὶ λαβοῦσα Σεπφώρα ψῆφον περιέτεμε τὴν ἀκροβυστίαν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, καὶ προσέπεσε πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ εἶπεν· ἔστη τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου μου. καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς, διότι εἶπεν· ἔστη τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου μου. ἄγγελος γὰρ ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς ἐπιθρώσκει τι καὶ ἀνελεῖν ἐπιχειρεῖ. δεδυσώπηται δὲ μόλις, περιτεμούσης Σεπφώρας τὸν υἱὸν αὐτῆς, φημὶ δὲ Γηρσάμ, ὃς ἦν καὶ πρωτότοκος, διερμηνεύεται δὲ καὶ πάροικος. τίνα οὖν ὁ ὀλοθρευτὴς ἐπιχειρεῖ ἀνελεῖν, σαφῶς οὐ μεμήνυκε γράμμα τὸ ἱερόν· ἀλλ' ἢ Μωσέα τυχὸν τῇδε τοῦ παιδίου περιτομῇ, καὶ οὐχ ἑκὼν ἀπελήλαται. διατρανοῖ δὲ πάλιν ὁ τύπος, ὡς καὶ ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ νενίκηται θάνατος. σέσωσται δὲ τῶν πατέρων ἡ ἁγία πληθὺς, μᾶλλον δὲ σύμπαν τὸ ἄνωθέν τε καὶ πρὸ αὐτοῦ γένος. ἀπέθανε γὰρ ὑπὲρ πάντων, καὶ ὁ πάντων ἐν αὐτῷ λέλυται θάνατος. οὐ γὰρ ἐν αἵματι προφητῶν, ἀλλ' ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ τοῦ νεωτάτου, καὶ μετ' αὐτοῦ διαδιδράσκομεν τὸν ὀλοθρευτήν. εἰς τοῦτο γάρ, φησιν, ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. εἰ δὲ μὴ λέγοιτο τῷ Γηρσὰμ ἐπιθρώ-

σκειν

σκεν ὁ ὀλοθρευτὴς, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τῷ μακαρίῳ Μωσῇ, πάλιν ἐκεῖνο συνήσεις. οὐ γὰρ διὰ τῆς κατὰ νόμον περιτομῆς, τουτέστι τῆς κατὰ σάρκα καὶ αἰσθητῆς ἀπελήλαται θάνατος, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐν Χριστῷ, διὰ πνεύματος, ἣν ἐνήργηκεν ἐν τῷ πρωτοτόκῳ καὶ νέῳ λαῷ, καὶ τῷ παροίκῳ μὲν ἐπὶ γῆς, ἐπιγραφομένῳ δὲ πάλιν τῆς ἄνω καὶ οὐρανικῆς· ἣν ἡ νοητὴ Σεπφώρα, τουτέστιν ἡ ἐκκλησία, ἡ ἐκ Μαδιάμ τε καὶ ἐξ ἐθνῶν, περιτέτμηκε ψήφῳ. τύπος δ᾽ ἂν εἴη καὶ αὕτη τοῦ πνεύματος, διά τοι τὸ παναλκές τε καὶ ἄθραυστον· καὶ μὴν ὅτι καὶ ἐκ πέτρας. Χριστοῦ γὰρ τὸ πνεῦμα· πέτρα δέ ἐστιν ὁ Χριστὸς, καθὰ καὶ ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ὁ μετὰ Μωσέα πάλαι γενόμενος Ἰησοῦς, μαχαίραις πετρίναις περιέτεμε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τὴν ἀχειροποίητον ἐν Χριστῷ διὰ περιτομὴν αἰνιγματωδῶς ἡμῖν σημαίνων, ὑφ᾽ ἣν καὶ ἡττᾶται θάνατος. ἥπερ ἐστὶν ἡ νοητὴ τῆς κακίας περιτομὴ, φαυλότητός τε καὶ ἡδονῶν ἀπόθεσις. περὶ γὰρ τῆς κατὰ σάρκα περιτομῆς, ὁ θεῖος ἡμῖν γράφει Παῦλος· ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστι. σοφὸς δὲ ἡμῖν καὶ ἱερὸς ἀνακέκραγε λόγος· περιετμήθητε τῷ Χριστῷ, δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

tore insultari, & non potiùs, beatum Moysen, idem tamen intelliges. Non enim per circumcisionem legalem, hoc est, carnalem, & sensibus obuiam, pulsa mors est; sed per eam, quæ in CHRISTO per spiritum est, quam exercuit in primogenito ac nouo populo, terræ quidem incola, conscripto tamen iterum ad supernam & quæ in cælis degitur vitam: quem spiritalis Sephora, id est Ecclesia, quæ ex Madianitis Gentibusque constat, suo circumcidit suffragio. Typus hæc etiam spiritus fuerit, vtpote fortis & infracta, & quia ex petra. CHRISTI enim est spiritus: *Petra autem* CHRISTVS, vt sapiens Paulus ait. Sciendum autē, quòd qui post Moysen fuit Iosue, cultris lapideis Israëlitarum filios circumcidit, non manufactam in CHRISTO circumcisionē obscurè nobis adumbrans, quâ & mors superatur: quæ spiritalis est improbitatis circumcisio, malitiæ ac voluptatum abdicatio. De illa enim carnali circumcisione diuinus nobis Paulus scribit: *Circumcisio nihil est.* Sapiens verò ac sacer nobis sermo inclamat: *Circumcisi estis in* CHRISTO, per quem, & cum quo, Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

1. Cor. 10. 4. — Iosue 4. — 1. Cor. 7. 19. — Coloss. 2. 11.

ΓΛΑΦΥΡΩ͂Ν ΕἸΣ ΤΗ͂Ν ἘΞΟΔΟΝ ΒΙΒΛΊΟΝ ΤΡΊΤΟΝ.

Περὶ τῆς παταχθείσης πέτρας.

Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις ἐπεφώνει Χριστὸς· στενὴν μὲν εἶναι πύλην καὶ τεθλιμμένην εἰσβολὴν τὸ τλησιπαθὲς ὀνομάζων, καὶ τὴν τοῦ λόγου παντὸς ἀξίαν ὑπομονήν. καθ᾽ ἣν ἂν γένοιτο καὶ μάλα πλουσίως τὸ εὐδοκιμεῖν δύνασθαι τοῖς τὰ ἄνω φρονεῖν ᾑρημένοις, καταφαιδρύνεσθαί τε γυμνάσμασι τοῖς εἰς εὐψυχίαν καὶ ἀρετήν. ὥσπερ γὰρ τὸ ἀριστεύειν ἐν μάχαις, τῇ τοῦ ὁπλιτεύοντος εὐανδρίᾳ μαρτυρεῖ· οὕτω τὴν εὐσθενῆ καὶ γενναῖον, εἴς γε τὸ δύνασθαι φημὶ τὴν ἁνδάνουσαν τῷ θεῷ ἀρετὴν κατορθοῦν, λαμπρὸν, καὶ περιφανῆ καὶ παντὸς ἐπαίνου μεμεστωμένον ἀποφήνειεν ἂν, τὸ εὖ μάλα δύνασθαι διενεγκεῖν τοὺς ἐκ τοῦ πειράζεσθαι πόνους. καὶ γοῦν τοῦ σωτῆρος ὁ μαθητὴς, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ὁ τοιοῦτος ἀπόβλεπτος ἔσται, πεπληροφόρηκε λέγων· μακάριος ἄνθρωπος ὃς ὑπομένει πειρασμὸν, ὅτι δόκιμος γενόμενος, λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς. οἱ γὰρ δὴ πρὸς τοῦτο λοιπὸν εὐσθενείας ἐληλακότες, καὶ τὴν οὕτω περιφανῆ δόξαν δραξάμενοι λέγουσιν· ὅτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἐπύρωσας

GLAPHYRORVM IN EXODVM LIBER TERTIVS.

De petra percussa.

INTROITE *per angustam portam,* CHRISTVS discipulis suis dixit: angustam, vt arbitror, portam & arctam viam nominans tolerantiam, omnique laude dignissimam patiētiam, per quam quidē, qui superna sapere volunt laudem consequantur, splendeantque exercitijs quæ ad bonam animi constitutionem & ad virtutem spectent. Quemadmodum enim fortitudo testatur primas in bello obtineri; ita etiam robustum ac generosum ad omnem Deo acceptam virtutem præstandam, splendidum atq; illustrem, & omni laude cumulatū declarat, labores sibi ex tentatione oblatos infracto animo tolerare. Vnde & Saluatoris discipulus quòd talis cōspicuus omnino atque illustris sit, testatum nobis reliquit, dicens: *Beatus homo qui suffert tentationem, quia cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Qui verò eò fortitudinis euaserunt, vt amplam illam atque eximiam gloriam sint cōsecuti, hi dicunt: *Deus tu probasti nos, igne examinasti nos,*

Matth. 7. 13 — *Angusta porta quæ sit.* — *Patientia laus.* — Iacob 1. 12. — Psal. 65. 10.

nos, sicut examinatur argentum. Posuisti afflictiones in dorso nostro. Ascendere fecisti homines in capita nostra. Transiuimus per ignẽ & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Laboris enim finis est gaudium, afflictiones autem aperiũt ijs qui fortiter certant, viam ad lætitiam. Cognitor enim occultorum, hoc est Deus, nouit cuncta, antequam eueniant ac fiant. *Nuda enim atque aperta ei sunt omnia.* Differtur autem rerum exitus, & eorum qui tentantur fortitudo, vt non solùm Deo iuxta prænotionem digni præmijs appareant, verùm etiam vt ipsorum præstantia rebus ipsis per virtutẽ gestis testificata ab hominibus pariter atque angelis celebretur. Idcirco & B. Paulus de seipso & alijs Sanctis ait: quòd cùm admodùm feliciter decertarint ac vicerint, *spectaculum facti sint mundo & angelis & hominibus.* Multifariam igitur probatur Israël, vt tametsi infirmitate laborare videatur, ingentem Dei benignitatem admiretur, qui peccantem toleret. Adumbratur autem in singulis quæ acciderunt CHRISTI mysterium. Modò enim sermonem de coturnice & manna exponentes, non parum infirmum, ac voluptati deditum Israëlem ostendimus. Sed ecce iam rursus breuiter inculcatum videtur. Ita enim rursum habetur: *Et profecta est omnis congregatio filiorum Israël ex deserto Sina cum suis tabernaculis iuxta verbum Domini: & castrametati sunt in Raphidim, vbi non erat aqua populo ad bibendum. Et conuiciabatur populus ad Moysem dicens: Da nobis aquam vt bibamus. Et dixit eis Moyses, Quid conuiciamini me? & quid tentatis Dominum? Sitiuit autem populus illic aquam, & murmurauit contra Moysem dicens: Quid hoc, quòd eduxisti nos ex Aegypto, vt occideres nos & filios nostros & iumenta siti? Clamauit autem Moyses ad Dominum, dicens: Quid faciam populo huic? adhuc paululum, & lapidabit me. Et dixit Dominus ad Moysen, Antecede populum istum. Accipe autem tecum de senioribus populi, & virgam qua percussisti flumen, accipe in manu tua, & vade. Ecce ego stabo illic, antequam tu accedas super petram in Oreb. Et percuties petram, & exibit ex ea aqua, & bibet populus meus. Fecit autem Moyses sic coram filijs Israël: & vocauit nomen loci illius Tentatio siue iurgium, propter obiurgationem filiorum Israël, & quia tentauerunt Dominum dicentes; Si est Dominus in nobis an non?* Hæc quidem nobis in libro Exodi diuinus sermo commemorat: sed in Numeris amplior de his narratio instituitur, quam necessarium esse arbitror vt in medium proferamus; vt singula rectè exacteque perpendentes

Hebr. 4. 13.

1. Cor. 4. 9.

Exod. 17.

ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. ἔθου θλίψεις ,, ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν. ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ,, ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, ἐδοκίμασας ἡμᾶς εἰς ἀνάψυξιν. ἐκτελευτᾷ γὰρ ὁ πόνος εἰς τρυφὴν, ,, καὶ ἀνευρύνουσιν αἱ θλίψεις τοῖς ἀθλοῦσι γενναίως τὴν εὐθεῖαν ὁδόν. οἶδε μὲν τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, τουτέστι θεός. γυμνὰ γὰρ αὐτῷ τὰ πάντα καὶ τετραχηλισμένα. περιμένει δὲ τῶν πραγμάτων τὸ πέρας, καὶ τὸ τῶν πειραζομένων κατὰ καιροὺς εὐσθενές· ἵνα δὲ φαίνοιντο μὴ μόνον αὐτῷ κατὰ πρόγνωσιν ἄξιοι γερῶν, καταχρατοῖεν δὲ μᾶλλον ὡς ἠριστευκότες, καὶ διὰ πραγμάτων αὐτῶν ἐπ' ἀρετῇ μεμαρτυρημένους ἄγγελοί τε καὶ ἄνθρωποι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος περὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων φησὶν, ὡς ἠθληκότων εὖ μάλα καὶ νενικηκότων, ὅτι θέατρον ἐγενήθησαν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. ,, δοκιμάζεται τοίνυν πολυτρόπως ὁ Ἰσραὴλ, ἵνα κἂν εἰ φαίνοιτο νοσῶν εἰς τὸ ἄναλκι, θαυμάζοιτο μὲν ἐπὶ πολλῇ λίαν ἡμερότητι θεὸς, πλημμελοῦντας ἀνεχόμενος. σκιαγραφοῖτο δὲ μᾶλλον ἡμῖν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν συμβεβηκότων τὸ μυστήριον. ἄρτι μὲν οὖν τὸν ἐπί τε τῇ ὀρτυγομήτρᾳ, καὶ μέν τοι καὶ τῷ μάννα διαπερασάντες λόγον οὐ μετρίως κατηρρωστηκότα τὸ ἀδρανὲς καὶ φιλήδονον δεδείκνυμεν τὸν Ἰσραήλ. ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν καὶ οὐκ εἰς μακρὰν παρότρωνον ὁρᾶται. γέγραπται γὰρ οὕτω πάλιν· καὶ ἀπῆρε πᾶσα ἡ συναγωγὴ υἱῶν ,, Ἰσραὴλ ἐκ τῆς ἐρήμου Σιν, κατὰ παρεμβολὰς ,, αὐτῶν διὰ ῥήματος κυρίου, καὶ παρενέβαλον ἐν Ῥαφιδεῖν. οὐκ ἦν δὲ ὕδωρ τῷ λαῷ πιεῖν. ,, καὶ ἐλοιδορεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωυσῆν λέγοντες, ,, δὸς ἡμῖν ὕδωρ, ἵνα πίωμεν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ,, Μωυσῆς· τί λοιδορεῖσθέ μοι, καὶ τί πειράζετε ,, κύριον. ἐδίψησε δὲ λαὸς ὕδατι ἐκεῖ. καὶ ἐγόγγυζεν ὁ λαὸς ἐπὶ Μωυσῆν λέγοντες. ἵνα τί τοῦτο ἀνεβίβασας ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου, ἀποκτεῖναι ἡμᾶς ,, καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν, καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν τῷ δίψει; ,, ἐβόησε δὲ Μωυσῆς πρὸς κύριον, λέγων. τί ποιήσω τῷ λαῷ τούτῳ; ἔτι μικρὸν καὶ καταλιθοβολήσουσί με. καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωυσῆν· προπορεύου τοῦ λαοῦ τούτου· λάβε δὲ μετὰ σεαυτοῦ ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ῥάβδον ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμὸν, λάβε ἐν τῇ χειρί σου, καὶ πορεύου. ἰδοὺ ἐγὼ ἕστηκα ἐκεῖ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ ,, τῆς πέτρας ἐν Χωρήβ. καὶ πατάξεις τὴν πέτραν, καὶ ἐξελεύσεται ὕδωρ ἐξ αὐτῆς, καὶ ,, πίεται ὁ λαός μου. ἐποίησε δὲ Μωυσῆς οὕτως ,, ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐπωνόμασε ,, τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου, Πειρασμὸν καὶ ,, λοιδόρησιν, διὰ τὴν λοιδόρησιν τῶν υἱῶν ,, Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τὸ πειράζειν κύριον λέγοντες· εἰ ἔστι κύριος ἐν ἡμῖν, ἢ οὔ; καὶ ταυτὶ ,, μὲν ἡμῖν ἐν τῇ ἐξόδῳ τὸ θεῖον ἐφηχρησμώδημα. κατακερματιεῖ δὲ ὥσπερ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς εἰς εὐρυτέραν ἀφήγησιν, ἣν καὶ ἀναγκαῖον οἶμαι παρενεγκεῖν. ὡς ἂν ἕκαστα βασανίζοντες ὀρθῶς καὶ ἀπηκριβωμένως,

ἀπο-

ἀποχρῶσαν ἔχωμεν τῶν πάλαι γεγονότων τυπικῶς τὴν εἴδησιν, καὶ πρός γε δὴ τούτοις, τῆς πνευματικῆς θεωρίας τὸ κάλλος. γέγραπται δὴ οὖν· καὶ ἦλθον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ πᾶσα ἡ
» συναγωγὴ, εἰς τὴν ἔρημον Σὶν ἐν τῷ μηνὶ τῷ
» πρώτῳ, καὶ κατέμεινεν ὁ λαὸς ἐν Καδὴς, καὶ
» ἐτελεύτησεν ἐκεῖ Μαριὰμ, καὶ ἐτάφη ἐκεῖ.
» καὶ οὐκ ἦν ὕδωρ τῇ συναγωγῇ, καὶ συνηθροί-
» σθησαν ἐπὶ Μωυσῆ καὶ Ἀαρών. καὶ ἐλοιδο-
» ρεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωυσῆν, λέγοντες· ὄφελον
» ἀπωλώμεθα ἐν τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀδελφῶν ἡ-
» μῶν ἔναντι κυρίου, καὶ ἵνα τί ἤγαγες τὴν συνα-
» γωγὴν κυρίου εἰς τὴν ἔρημον ταύτην ἀποκτεῖ-
» ναι ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν; καὶ ἵνα τί τοῦτο ἀνη-
» γάγετε ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου παραγενέσθαι εἰς τὸν τό-
» πον τὸν πονηρὸν τοῦτον; τόπος οὗ οὐ σπείρεται, οὐ-
» δὲ συκαῖ, οὐδὲ ἄμπελοι, οὐδὲ ῥοαὶ, οὐδὲ ὕδωρ
» πιεῖν. καὶ ἦλθε Μωυσῆς καὶ Ἀαρὼν ἀπὸ προ-
» σώπου τῆς συναγωγῆς ἐπὶ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ
» μαρτυρίου. καὶ ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ
» ὤφθη ἡ δόξα κυρίου πρὸς αὐτούς. καὶ ἐλάλη-
» σε κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· λάβε τὴν
» ῥάβδον, καὶ ἐκκλησίασον τὴν συναγωγὴν σὺ καὶ
» Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου, καὶ λαλήσατε πρὸς τὴν
» πέτραν ἐναντίον αὐτῶν, καὶ δώσει τὰ ὕδατα αὐ-
» τῆς· καὶ ἐξοίσετε αὐτοῖς ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας, καὶ
» ποτιεῖτε τὴν συναγωγὴν καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν. καὶ
» ἔλαβε Μωυσῆς τὴν ῥάβδον τὴν ἀπέναντι κυρίου,
» καθὰ συνέταξε κύριος, καὶ ἐξεκκλησίασε
» Μωυσῆς καὶ Ἀαρὼν τὴν συναγωγὴν ἀπέναντι τῆς
» πέτρας. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· ἀκούσατέ μου
» οἱ ἀπειθεῖς· μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξάξο-
» μεν ὑμῖν ὕδωρ; καὶ ἐπάρας Μωσῆς τὴν χεῖρα
» αὐτοῦ, ἐπάταξε τὴν πέτραν τῇ ῥάβδῳ δίς. καὶ ἐξ-
» ῆλθεν ὕδωρ πολὺ, καὶ ἔπιεν ἡ συναγωγὴ, καὶ τὰ
» κτήνη αὐτῶν. καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωυσῆν καὶ
» Ἀαρὼν, ὅτι οὐκ ἐπιστεύσατε ἁγιάσαι με ἐναν-
» τίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο οὐκ εἰσάξετε
» ὑμεῖς τὴν συναγωγὴν ταύτην εἰς τὴν γῆν ἣν ἔδω-
» κα αὐτοῖς. τοῦτο τὸ ὕδωρ ἀντιλογίας, ὅτι ἐλοι-
» δορήθησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἔναντι κυρίου, καὶ
» ἡγιάσθη ἐν αὐτοῖς. ᾔεσαν μὲν γὰρ δι' ἠπείρου ξηρᾶς, καὶ πολλὴν διψάδα παραθέοντες γῆν. εἶτα τοῖς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐναλίσκοντες πόνοις, καὶ εἰ βραχύ τι γένοιτο τῶν εἰωθότων λυπεῖν, δυσφόρητον ἐποιοῦντο κατά τε Μωσέως καὶ Ἀαρὼν τὴν καταβοήν. πλείστης δὲ ὅσης καὶ ἀξιαγάστου θεοσημίας θεωροὶ γεγονότες, καὶ τῆς θείας δυνάμεως τὴν ὑπεροχὴν διὰ πείρας αὐτῆς ἐκμεμαθηκότες, ἐδεδίεσαν ἔτι μὴ ἄρα πως ἀπονήσῃ πρὸς τὸ χρῆναί φημι διανέμειν τὰ ζωαρκῆ, καὶ πανταχόθεν αὐτοῖς ἐκπορίζειν τὰ ἐδώδιμα, καὶ τὰς τῶν ὑδάτων ποιεῖσθαι χορηγίας· ἀλλ' ἡττῶνται τῆς ὀλιγοψυχίας, μειρακιώδη καὶ ἄνανδρον ἔχοντες νοῦν· καὶ εἰ μικροῦ λάβοιτό τινος τοῦ πεφυκότες ἀνιᾶν, ἐπιπηδῶσιν εὐθὺς τῷ παιδαγωγῷ, καὶ κατακεκράγασιν ἀνοσίως ὅτι, καὶ γέγονεν ὅλως μεσίτης αὐτοῖς, καὶ κέκληνται παρ' αὐτοῦ πρὸς ἐλευθερίαν. μακαρίζουσι δὲ οὖν τὰς προλαβούσας ὀλιγοψυχίας

ad plenam eorum quæ olim figuratè gesta sunt cognitionem perueniamus, & spiritualis sensus pulchritudinem consequamur. Ita igitur scriptum habetur: *Et venerunt filij Israël & omnis congregatio in desertum Sin, in mense primo, & mansit populus in Cades, & mortua est ibi Maria & sepulta. Nulla autem aqua erat congregationi. Et congregati sunt contra Moysen & Aaron, & murmurauit populus contra Moysen, dicentes: Vtinam mortui essemus in interitu fratrum nostrorũ coram Domino! Quare adduxisti congregationem Domini in desertum hoc, vt occideretis nos & †iumenta nostra? Quare eduxisti nos ex Aegypto, vt veniremus in locũ prauum hunc? locus vbi nõ seminatur, neque ficus, neque vineæ, neque mala granata, neque aqua est ad bibendum. Et venit Moyses & Aaron à facie congregationis ad ostium tabernaculi testimonij, & ceciderunt in faciem suam, & apparuit gloria Domini ad illos. Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Accipe virgam, & congrega congregationem, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & dabit aquas suas, & educetis eis aquam ex petra, & potabitis congregationẽ & iumenta eorum. Et accepit Moyses virgam coram Domino, sicut constituit ei Dominus. Et congregauit Moyses & Aaron congregationem coram petra, & dixit ad eos: Audite me increduli. Nunquid ex petra hac educemus vobis aquam? Et tollens Moyses manum suam percussit petram virga bis: & exijt aqua multa. & bibit congregatio, & iumenta sua. Et dixit Dominus ad Moysen & Aaron, Quoniam non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israël, propter hoc non introducetis vos congregationem hanc, in terram quam dedi eis. Hæc aqua contradictionis, quoniam conuitiati sunt filij Israël coram Domino, & sanctificatus est in eis.* Transierant enim per continẽtem siccam, cumque multum aridæ terræ peragrassent, atque ob profectionis labores languerent, si paululum quid molestum accideret, grauissimè aduersus Moysen & Aaron murmurabant. Etsi enim iam multorum admirabiliumque signorum spectatores fuissent, diuinæque virtutis excellentiã ipsa experientia didicissent; tamen adhuc metuunt, ne necessaria ad victum suppeditare desinat, cibumque ac potum omni loco præbere: sed pusillanimitate vincuntur puerili, atque effeminata mente præditi, & si quid molestum sese offerat, confestim insultant pædagogo, impieque occlamant; quòd mediator ipsis sit factus, quodque per ipsum ad libertatem sint vocati: è diuerso autem beatos prædicant illos, qui in pusillanimitate quæ præ-

Num. 20. 1.

† τὰ κτήνη ex Hebr. nam LXX. habent τὰ τέκνα liberos.

χίαις

cesserat interierunt, quia in Ægypto carnium desiderio capti, exitiali ipsis coturnice comesta, morte mulctati sunt. Ideoque dicunt: *Vtinam mortui essemus in perditione fratrum nostrorum coram Domino! Quare introduxistis congregationem in desertum hoc, vt occideretis nos & iumenta nostra?* O imbecillitatem, quàm impatiens cogitatio, & quàm procliuis ad ignauiam mens! Tantilla enim siti pressi statim Ægyptiacam seruitutem diuinis donis præferũt, & acerbissimũ olim seruitutis iugum dulcescit: neque ampliùs toleratu difficile videtur, quantumuis rigidus Pharao, neque iam odiosum est lutum, neque grauis exactorum crudelitas, sed cuncta iam sunt grata ac suauia. Eò stultitiæ detrusit eos mentis infirmitas. Audi verò, obsecro, quæ crimina intenduntur Moysi propter criminationis officium cùm aiunt: *An eduxisti nos ex Aegypto, vt veniremus in hunc malignum locum? Locus est vbi non seritur, neque ficus, neque vites sunt, nec mala punica, imò nec aqua vt bibamus.* Vide quo pacto mens ruat in timiditatem, & perperam se deflectat ad voluptates temporales, studeatque vehementer delicijs mundanis, & ventris ingluuiem curet. E contrario autem quo pacto spem abijciat, terræque patribus promissæ reclamet & obluctetur, non intelligẽs, quòd semper & vbique labores eximia dona concilient. Neque enim quis absque sudore amplissima munera consequitur. Nescit itaque Israël præclarè rem gerere, neque affectuum incursionibus fortiter resistere. Hæc enim res non ijs qui sunt sub lege est reseruata, sed potiùs ijs præparata, qui CHRISTO IESV sunt insiti. Vnde tametsi merebantur vt Deus iratus ipsis aquã non suppeditaret, tamen vt qui ad tantam stupiditatem deuenerant per alia miracula ad fidẽ promouerentur, præcepit Moysi, vt virga percuteret petrã. Deus autẽ minimè ignorabat etiam ipsum Moysem nonnihil fore pusillanimem ob populi insultus, adeoque circa fidem claudicaturum esse. Idcirco ait in Exodo quidem: *Sume tecum ex senioribus populi, & virgam qua percussisti fluuium, accipe in manum tuam, & vade. Ecce ego steti ibi, antequã tu veneris in petram Oreb, & percuties petram, & exibit ex ipsa aqua, bibetq́ populus meus.* In Numeris autem ita legitur: *Accipe virgam, & conuoca cõgregationem tu & Aaron frater tuus, & loquere ad petram coram ipsis, & dabit aquam suam. Et auferetis vobis aquam ex ipsa petra, & potabitis congregationem.* Obserua autẽ quòd ei reuocet in memoriam miracula in Ægypto edita, idque ideo vt ipsius fidem confirmet. *Sume,* inquiens, *virgam in manum tuam,*

Num. 20.

Exod. 17. 5.

Num. 20. 8

Exod. 17.

χίαις ὀλωλότας, ὅτι τῆ ἐν Αἰγύπτῳ κρεῶν ἐπιθυμίᾳ ἦσαν ἐνειλημμένοι. εἶτα τὸ ὀλέθριον καταδηδωκότες ὀρτυγομήτραν θανάτῳ κατεδικάζοντο. διὰ τοῦτό φασιν· ὄφελον ἀπεθάνομεν ἐν „ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἔναντι κυρίου, „ καὶ ἵνα τί ἀνηγάγετε εἰς τὴν ἔρημον ταύ- „ την, ἀποκτεῖναι ἡμᾶς καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν. „ ὢ τῆς κακανδρίας ὡς ἀτληπαθὲς τὸ φρόνημα, καὶ πολὺ πρόχειρος εἰς ἀκηδίαν ὁ νοῦς. δεδιψηκόσι βραχὺ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ δεινὰ τῶν παρὰ θεοῦ λοιπὸν ἐν ἀμείνοσιν ἦν· καὶ γλυκὺς μὲν ἤδη πως ὁ πάλαι πικρὸς τῆς δουλείας ζυγός· δύσοιστος δὲ οὐκέτι, καί τοι σκληρὸς ὑπάρχων ὁ Φαραώ· οὐκ ἀπηχθημένος ὁ πηλὸς, οὐδὲ ἡ τῶν ἐργοδιωκτῶν ἀγριότης, ἀλλ' ἡδέα πάντα λοιπόν. καθεκέσθαι γὰρ εἰς τοῦτο μωρίας αὐτοὺς τὸ τῆς διανοίας ἀδρανὲς ἀναπείθει. ἄκουε δὲ εἰ δοκεῖ καὶ τὰ τῆς Μωσέως μεσιτείας ἐγκλήματα. ἵνα τί γὰρ, τοῦτό φασιν, ἐξηγάγετε ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου „ παραγενέσθαι εἰς τὸν τόπον τὸν πονηρὸν τοῦτον; „ τόπος, οὗ οὐ σπείρεται οὐδὲ συκαῖ, οὐδὲ ἄμπε- „ λοι, οὐδὲ ῥοαὶ, οὐδὲ ὕδωρ ἐστὶ πιεῖν. ἄθρει ὅπερ „ ὑποφέρεται πρὸς ἀνανδρίαν, καὶ διανένευκε μὲν ἀρχέτως εἰς προσκαίρους ἡδονὰς, μεταποιεῖται δὲ λίαν τέρψεων κοσμικῶν· καὶ γαστρὸς μὲν ἀποδέχεται κόρον, διαπτύει δὲ τὴν ἐλπίδα, καὶ τῆς τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένης οὐκ κατέχεται γῆς· οὐκ ἐννοῶν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τὰ τῶν χαρισμάτων ἐξαίρετα μεσολαβοῦσι πόνοι. οὐδὲ γὰρ ἀνιδρωτὶ κατακτήσαιτό τις τὰ κάλλιστα τῶν γερῶν. οὐκ οἶδεν οὖν ὁ Ἰσραὴλ ἀριστεύειν, οὐδὲ ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς ἀντεξάγειν νεανικῶς. ἐπεὶ μηδὲ τοῖς ἐν νόμῳ τὸ χρῆμα τετήρητο· προητοίμαστο δὲ μᾶλλον τοῖς ἐν Χριστῷ. ἀλλ' ἦν μὲν εἰκὸς ἀγανακτοῦντα θεὸν, μηδὲ τῆς ὑδάτων αὐτοὺς ἀξιῶσαι χορηγίας· ἵνα δὲ καί περ εἰς τοῦτο καθιγμένοι σκαιότητος, καὶ δι' ἑτέρων εἰς πίστιν ὠφελοῖντο θαυμάτων, προστάττεται Μωυσῆς κατακροῦσαι τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν. ἀλλ' οὐκ ἠγνόει θεὸς ὅτι ταῖς τῶν δήμων ἐπαναστάσεσιν ὀλιγοψυχήσας βραχὺ, καὶ αὐτὸς ὀκλάζει περὶ τὴν πίστιν. διὰ τοῦτό φησιν ἐν μὲν τῇ ἐξόδῳ, λάβε μετὰ σεαυτοῦ ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ „ λαοῦ, καὶ τὴν ῥάβδον ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμὸν, „ λάβε ἐν τῇ χειρί σου, καὶ πορεύση. ἰδοὺ ἐγὼ „ ἕστηκα ἐκεῖ, πρὸ τοῦ σε ἐλθεῖν ἐπὶ τῆς πέτρας „ ἐν Χωρὴβ, καὶ πατάξεις τὴν πέτραν, καὶ ἐξε- „ λεύσεται ἐξ αὐτῆς ὕδωρ. καὶ πιέτω ὁ λαός μου. „ ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς· λάβε τὴν ῥάβδον, καὶ ἐκ- „ κλησίασον τὴν συναγωγὴν σὺ καὶ Ἀαρὼν ὁ „ ἀδελφός σου. καὶ λαλήσατε πρὸς τὴν πέτραν ἐναν- „ τίον αὐτῶν, καὶ δώσει τὰ ὕδατα αὐτῆς. καὶ ἐξοί- „ σετε αὐτοῖς ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας, καὶ ποτιεῖτε τὴν „ συναγωγήν. ἐπιτήρησον ὅτι βεβαιῶν εἰς πί- „ στιν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ τερατουργίας ἀποφέρει λέγων, λάβε τὴν ῥάβδον ἐν τῇ χειρί σου, „

ἐν

ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμόν. ὡς λέγων, ἡ ῥάβδος μέγαν μεταβαλοῦσα ποταμὸν εἰς αἷμα, ἀρρήτῳ δυνάμει τοῦ τὰ τοιάδε κατορθοῦντος θεοῦ, ἐξοίσει λίαν εὐκόλως καὶ ἐκ τῆς πέτρας τὸ ὕδωρ. εἶτα καθ' ἕτερον ἐμπεδοῖ τρόπον ὑπενεγκών, ἰδοὺ ἐγὼ † ἕστηκα ἐκεῖ. οὐ γὰρ μόνος ἔσῃ φησίν, οὐδὲ σὺ τοῦ θαύματος ἀποπληρωτὴς εἴης πάλιν· ἀλλ' ἐγὼ τὴν πέτραν μητέρα πολλῶν ἀποδείξω ναμάτων· προευτρεπιῶ τὸ θαῦμα, καὶ περιμενῶ τὴν σὴν ὑπουργίαν. λάλησον τῇ πέτρᾳ, καὶ τῶν σῶν ῥημάτων ἰσχὺς ἔσομαι ἐγώ. ἀλλὰ καίτοι ταῖς τοιαύταις φωναῖς ἐπιθαρρῆσαι δέον, ἠπίστησεν ὁ Μωυσῆς. ἔφη γάρ, ἀκούσατέ μου οἱ ἀπειθεῖς· μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξάξομεν ὑμῖν ὕδωρ; εἶτα τύπτει τῇ ῥάβδῳ τὴν ἀκρότομον δίς· ὡς γὰρ ἐσομένου μηδενὸς τῶν προσδοκωμένων, κἂν εἰ καταπαίοιτο τυχὸν ἡ πέτρα. πέπληχε δίς· καίτοι τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μεταστοιχειώσας εἰς αἷμα, διὰ τοῦ τὴν ῥάβδον ἀποκτεῖναι προσάπαξ. πλὴν ἐδίδου τὸ νᾶμα θεός, καίτοι διὰ τοῦτον οὐ μετρίως παρωργισμένος· ἵνα μὴ δόκησις ἀσθενείας αὐτοῦ καταγράφοιτο παρά γε τῶν ἀπίστων ὑποψίαις. ἐπιτιμᾶται δέ, φησιν, ὁ Μωυσῆς. οὐκ εἰσάξετε γὰρ ὑμεῖς, φησιν, τὴν συναγωγὴν ταύτην, εἰς τὴν γῆν ἣν ἔδωκα αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐπιστεύσατε τοῦ ἁγιάσαι με ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ἄγε δὴ οὖν πάλιν εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον τὸ τῆς ἱστορίας μεταπλάττοντες σχῆμα, τὰ εἰκότα λέγωμεν, τὰς θείας ἰχνηλατοῦντες γραφάς, καὶ τῶν ἐννοιῶν τὴν δύναμιν πρὸς τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν εὖ μάλα ἀκριβῶς ἀπορθοῦν σπουδάζοντες. οὐκοῦν ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνεώσης τῆς Μαριάμ, διεδίψηκεν ὁ λαός. εἶτα θεοῦ προστάττοντος καταπαίει τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, παρεστηκότων αὐτῷ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μὴν ἔτι καὶ Ἀαρών. καὶ λαλοῦσι μὲν αὐτοὶ πρὸς τὴν πέτραν· ἡ δὲ τὸ νᾶμα πλουσίως ἐκχεῖ. καὶ πεπότικε τὴν συναγωγὴν καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. τί οὖν ἄρα φαμὲν ὑπαινίττεσθαι πάλιν διὰ τοῦ τεθνάναι τὴν Μαριάμ, ἢ τίς ἂν ὅλως νοοῖτο, καὶ τί τὸ πλεῖον εἰς ἀναγκαίαν δήλωσιν, τῷ ὡς ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνάναι λέγειν αὐτήν; παραδεξόμεθα δὴ οὖν, Μωσέα μὲν εἰς τὸν νόμον. εἰς ἱερωσύνην δέ, τὸν Ἀαρών· τὸ δὲ τῆς Μαριὰμ πρόσωπον, τῇ ἐν νόμῳ λατρείᾳ προσθήσομεν. καὶ γοῦν ἔφη θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίας πρὸς τὴν ἔκλυτον Ἱερουσαλήμ· καὶ ἀπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωυσῆν, καὶ Ἀαρών, καὶ Μαριάμ. ὁρᾷς ὅπερ τίθειτο μετὰ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν εἰς τὸ καθηγεῖσθαι τοῦ Ἰσραήλ; μεσιτεύοντος γὰρ τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ προεστηκότος Ἀαρών, τουτέστι τοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματος διὰ τῆς ἐν τύποις λατρείας, ἀποκεκέρδακέ τι τὴν πρὸς θεὸν λατρείαν ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ, οὐκοῦν ἀναγκαίως Μωυσῇ καὶ Ἀαρών, καὶ τὸ τῆς Μαριὰμ συνεισφέρεται πρόσω-

† ἴσως [illegible]

qua percussisti fluuium. Quasi diceret: Illa virga, quæ tam ingentem fluuium transmutauit in sanguinem sua ineffabili potẽtia Deo talia præstante, facillimè etiam è petra elicuerit aquam. Deinde etiam alia ratione eũ confirmat dum ita dicit, *Ecce steti ibi.* Neque enim solus eris, ait: neque tu admirãdorum patrator iterum fueris, sed ego petram multorum fluuiorum matrem ostendam, priùs præparabo miraculũ, & opperiar tuum ministerium. Loquere petræ, & ego rursum ero tuorum verborũ robur atque efficacia. Porro etsi his verbis debuisset confidere Moyses, defecit tamen. Ait enim: *Audite me increduli, nam ex petra hac producemus vobis aquã?* Deinde virga petrã bis percutit: haud secùs ac si nihil eorũ quæ expectabãt, euenturũ essent, etiamsi petra percuteretur virga. bis percussit, quamquam priùs fluuium in sanguinẽ transmutauerit in Ægypto per eandem virgam, quam tum semel duntaxat extenderat. Attamen Deus tribuit ipsis flumen aquæ, tametsi ob ipsorum incredulitatem non parum fuerit iratus, ne fortè impotentiæ opinionem de eo conciperent quidã stultè suspicaces. Vnde Moyses increpatur: *Vos, ait, non introducetis congregationem hanc in terram, quam ego dedi vobis, quia non credidistis, vt sanctificaretis me coram filijs Israël.* Age igitur rursum historiam ad CHRISTI mysteriũ transferentes, quę veritati cõsentanea sunt, dicamus, diuinę Scripturę vestigijs insistentes, & in hoc incumbentes vt sensuum vim ad sacrarum Litterarum sententiam accuratè dirigamus. Mense igitur primo mortua Maria, siti laborauit populus. Deinde ex præcepto Dei, Moyses virga percutit petrã astantibus ipsi senioribus populi & item Aaron: loquunturq; ipsi ad petram, & hæc fluuio exundat, potumque præbuit congregationi & iumentis ipsorum, sicut scriptum est. Quid igitur dicimus adumbratum per mortem Mariæ, aut quænã omnino ea intelligatur, & quid ad necessariam declarationẽ faciat, quòd primo mense dicat ipsam mortuam? statuemus itaque Moysen in typum legis: Aaron autem, sacerdotij: Mariæ autem personam, cultui legali tribuemus. Vnde Deus ad effrenẽ Hierosolymam per vocem sancti ait: *Et misi ante faciem tuã Moysen & Aaron & Mariam.* Viden' quomodo ea sit coniuncta cum Moyse & Aaron, vt simul antecedat Israëlitas? Nam cũ sapiens Moyses ageret mediatorem, & præesset Aaron, hoc est, sacerdotalis dignitas per cultum typicum, tum carnalis Israël lucrifecit sibi Dei cultum. Quòd autem necessariò cum Moyse & Aaron persona Mariæ introducatur,

Exod. 17.6.

Num. 20.

Num. 20. 12.

Num. 20. 1.

Mariæ mors Num. 20. quid significet.

Michea 6.4

ceſſerat interierunt, quia in Ægypto carnium deſiderio capti, exitiali ipſis coturnice comeſta, morte mulctati ſunt. Ideoque dicunt: *Vtinam mortui eſſemus in perditione fratrum noſtrorum coram Domino! Quare introduxiſtis congregationem in deſertum hoc, vt occideretis nos & iumenta noſtra?* O imbecillitatem, quàm impatiens cogitatio, & quàm procliuis ad ignauiam mens! Tantilla enim ſiti preſſi ſtatim Ægyptiacam ſeruitutem diuinis donis præferũt, & acerbiſſimũ olim ſeruitutis iugum dulceſcit: neque ampliùs toleratu difficile videtur, quantumuis rigidus Pharao, neque iam odioſum eſt lutum, neque grauis exactorum crudelitas, ſed cuncta iam ſunt grata ac ſuauia. Eò ſtultitiæ detruſit eos mentis infirmitas. Audi verò, obſecro, quæ crimina intenduntur Moyſi propter criminationis officium cùm aiunt: *An eduxiſti nos ex Aegypto, vt veniremus in hunc malignum locum? Locus eſt vbi non ſeritur, neque ficus, neque vites ſunt, nec mala punica, imò nec aqua vt bibamus.* Vide quo pacto mens ruat in timiditatem, & perperam ſe deflectat ad voluptates temporales, ſtudeatque vehementer delicijs mundanis, & ventris ingluuiem curet. E contrario autem quo pacto ſpem abijciat, terræque patribus promiſſæ reclamet & obluctetur, non intelligẽs, quòd ſemper & vbique labores eximia dona concilient. Neque enim quis abſque ſudore ampliſſima munera conſequitur. Neſcit itaque Iſraël præclarè rem gerere, neque affectuum incurſionibus fortiter reſiſtere. Hæc enim res non ijs qui ſunt ſub lege eſt reſeruata, ſed potiùs ijs præparata, qui CHRISTO IESV ſunt inſiti. Vnde tametſi merebantur vt Deus iratus ipſis aquã non ſuppeditaret, tamen vt qui ad tantam ſtupiditatem deuenerant per alia miracula ad fidẽ promouerentur, præcepit Moyſi, vt virga percuteret petrã. Deus autẽ minimè ignorabat etiam ipſum Moyſem nonnihil fore puſillanimem ob populi inſultus, adeoque circa fidem claudicaturum eſſe. Idcirco ait in Exodo quidem: *Sume tecum ex ſenioribus populi, & virgam qua percuſſiſti fluuium, accipe in manum tuam, & vade. Ecce ego ſteti ibi, antequã tu veneris in petram Oreb, & percuties petram, & exibit ex ipſa aqua, bibetq́ populus meus.* In Numeris autem ita legitur: *Accipe virgam, & conuoca cõgregationem tu & Aaron frater tuus, & loquere ad petram coram ipſis, & dabit aquam ſuam. Et auferetis vobis aquam ex ipſa petra, & potabitis congregationem.* Obſerua autẽ quòd ei reuocet in memoriam miracula in Ægypto edita, idque ideo vt ipſius fidem confirmet. *Sume*, inquiens, *virgam in manum tuam*,

Num. 20.

Exod. 17. 5.

Num. 20. 8

Exod. 17.

χίαις ὀλωλότας, ὅτι τῆς ἐν Αἰγύπτῳ κρεῶν ἐπιθυμίᾳ ἦσαν ἐνειλημμένοι. εἶτα τὸ ὀλέθριον καταδεδωκότες ὀρτυγομήτραν θανάτῳ καταδικάζονται. διὰ τοῦτό φασιν· ὄφελον ἀπεθάνομεν ἐν „ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἔναντι κυρίου, „ καὶ ἵνα τί ἀνηγάγετε εἰς τὴν ἔρημον ταύ- „ την, ἀποκτεῖναι ἡμᾶς καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν. „ ὢ τῆς κακανδρίας ὡς ἀτληπαθὲς τὸ φρόνημα, καὶ πολὺ πρόχειρος εἰς ἀκηδίαν ὁ νοῦς. δεδιψηκόσι βραχὺ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ δεινὰ τῶν παρὰ θεοῦ λοιπὸν ἐν ἀμείνοσιν ἦν· καὶ γλυκὺς μὲν ἤδη πως ὁ πάλαι πικρὸς τῆς δουλείας ζυγός· δύσοιστος δὲ οὐκέτι, καί τοι σκληρὸς ὑπάρχων ὁ Φαραώ· οὐκ ἀπηχθημένος ὁ πηλὸς, οὐδὲ ἡ τῶν ἐργοδιωκτῶν ἀγριότης, ἀλλ᾽ ἡδέα πάντα λοιπόν. καθικέσθαι γὰρ εἰς τοῦτο μωρίας αὐτοὺς τὸ τῆς διανοίας ἀδρανὲς ἀναπείθει. ἄκουε δὲ εἰ δοκεῖ καὶ τὰ τῆς Μωσέως μεσιτείας ἐγκλήματα. ἵνα τί γὰρ, τοῦτό φασιν, ἐξηγάγετε ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου „ παραγενέσθαι εἰς τὸν τόπον τὸν πονηρὸν τοῦτον; „ τόπος, οὗ οὐ σπείρεται οὐδὲ συκαῖ, οὐδὲ ἄμπε- „ λοι, οὐδὲ ῥοαὶ, οὐδὲ ὕδωρ ἐστὶ πιεῖν. ἄθρει ὅπερ „ ὑποφέρεται πρὸς ἀνανδρίαν, καὶ διανένευκε μὲν ἀχέτως εἰς προσκαίρους ἡδονὰς, μεταποιεῖται δὲ λίαν τρυφῶν κοσμικῶν· καὶ γαστρὸς μὲν ἀποδέχεται κόρον, διαπτύει δὲ τὴν ἐλπίδα, καὶ τῆς τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένης οὐκ ἀντέχεται γῆς· οὐκ ἐννοῶν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τὰ τῶν χαρισμάτων ἐξαίρετα μεσολαβοῦσι πόνοι. οὐδὲ γὰρ ἀνιδρωτὶ κατεκτήσατό τις τὰ κάλλιστα τῶν γερῶν. οὐκ οἶδεν οὖν ὁ Ἰσραὴλ ἀριστεύειν, οὐδὲ ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς ἀντεξάγειν νεανικῶς. ἐπεὶ μηδὲ τοῖς ἐν νόμῳ τὸ χρῆμα τετήρητο· προητοίμαστο δὲ μᾶλλον τοῖς ἐν Χριστῷ. ἀλλ᾽ ἦν μὲν εἰκὸς ἀγανακτοῦντα θεὸν, μηδὲ τῆς ὑδάτων αὐτοὺς ἀξιῶσαι χορηγίας· ἵνα δὲ καί περ εἰς τοῦτο καθιγμένοι σκαιότητος, καὶ δι᾽ ἑτέρων εἰς πίστιν ὠφελοῖντο θαυμάτων, προστάττεται Μωυσῆς κατακροῦσαι τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν. ἀλλ᾽ οὐκ ἠγνόει θεὸς ὅτι ταῖς τῶν δήμων ἐπαναστάσεσιν ὀλιγοψυχήσας βραχὺ, καὶ αὐτὸς ὀκλάζει περὶ τὴν πίστιν. διὰ τοῦτό φησιν ἐν μὲν τῇ ἐξόδῳ, λάβε μετὰ σεαυτοῦ ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ „ λαοῦ, καὶ τὴν ῥάβδον ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμὸν, „ λάβε ἐν τῇ χειρί σου, καὶ πορεύσῃ. ἰδοὺ ἐγὼ „ ἕστηκα ἐκεῖ, πρὸ τοῦ σε ἐλθεῖν ἐπὶ τῆς πέτρας „ ἐν Χωρήβ. καὶ πατάξεις τὴν πέτραν, καὶ ἐξε- „ λεύσεται ἐξ αὐτῆς ὕδωρ. καὶ πιέτω ὁ λαός μου. „ ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς· λάβε τὴν ῥάβδον, καὶ ἐκ- „ κλησίασον τὴν συναγωγὴν σὺ καὶ Ἀαρὼν ὁ „ ἀδελφός σου. καὶ λαλήσατε πρὸς τὴν πέτραν ἐναν- „ τίον αὐτῶν, καὶ δώσει τὰ ὕδατα αὐτῆς. καὶ ἐξοί- „ σετε αὐτοῖς ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας, καὶ ποτιεῖτε τὴν „ συναγωγήν. ἐπιτήρησον ὅτι βεβαιῶν εἰς πί- „ στιν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παραδοξουργίας ἀποφέρει λέγων, λάβε τὴν ῥάβδον ἐν τῇ χειρί σου, „

ἐν

ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμόν. ὡς λέγων, ἡ ῥάβδος μέγαν μεταβαλοῦσα ποταμὸν εἰς αἷμα ἀρρήτῳ δυνάμει τοῦ τὰ τοιάδε κατορθοῦντος θεοῦ ἐξοίσει λίαν εὐκόλως καὶ ἐκ τῆς πέτρας τὸ ὕδωρ. εἶτα καθ' ἕτερον ἐμπεδοῖ τρόπον ὑπενεγκών, ἰδοὺ ἐγὼ † ἕστηκα ἐκεῖ. οὐ γὰρ μόνος ἔσῃ φησίν, οὐδὲ σὺ τοῦ θαύματος ἀποτελεστὴς εἴης πάλιν. ἀλλ' ἐγὼ τὴν πέτραν μητέρα πολλῶν ἀποδείξω ναμάτων, προευτρεπιῶ τὸ θαῦμα, καὶ περιμενῶ τὴν σὴν ὑπουργίαν. λάλησον τῇ πέτρᾳ, καὶ τῶν σῶν ῥημάτων ἰσχὺς ἔσομαι ἐγώ. ἀλλὰ καίτοι ταῖς τοιαύταις φωναῖς ἐπιθαρσῆσαι δέον, ἠπίστησεν ὁ Μωσῆς. ἔφη γάρ, ἀκούσατέ μου οἱ ἀπειθεῖς· μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξάξομεν ὑμῖν ὕδωρ; εἶτα τύπτει τῇ ῥάβδῳ τὴν ἀκρότομον δίς· ὡς γὰρ ἐσομένου μηδενὸς τῶν προσδοκωμένων, κἂν εἰ καταπαίοιτο τυχὸν ἡ πέτρα. πέπληχε δίς· καίτοι τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μεταστοιχειώσας εἰς αἷμα, διὰ τοῦ τὴν ῥάβδον ἀποτεῖναι προσάπαξ. πλὴν ἐδίδου τὸ νᾶμα θεός, καίτοι διὰ τοῦτο οὐ μετρίως παρωργισμένος· ἵνα μὴ δόκησις ἀσθενείας αὐτοῦ καταγράφοιτο παρά γε τῶν ἀσυνέτων ὑποψίαις. ἐπιτιμᾶται δέ, φησιν, ὁ Μωυσῆς. οὐκ εἰσάξετε γὰρ ὑμεῖς, φησιν, τὴν συναγωγὴν ταύτην, εἰς τὴν γῆν ταύτην ἣν δέδωκα αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐπιστεύσατε ἁγιάσαι με ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ἄγε δὴ οὖν πάλιν εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον τὸ τῆς ἱστορίας μεταπλάττοντες σχῆμα, τὰ εἰκότα λέγωμεν, τὰς θείας ἰχνηλατοῦντες γραφάς, καὶ τῶν ἐννοιῶν τὴν δύναμιν πρὸς τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν εὖ μάλα δοκοῦν ἀπορθοῦν σπουδάζοντες. οὐκοῦν ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνειώσης τῆς Μαριάμ, ἐδεδίψηκεν ὁ λαός. εἶτα θεοῦ προστάττοντος καταπαίει τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, παρεστηκότων αὐτῷ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μέν τοι καὶ Ἀαρών. καὶ λαλοῦσι μὲν αὐτοὶ πρὸς τὴν πέτραν· ἡ δὲ τὸ νᾶμα πλουσίως ἐκχεῖ, καὶ πεπότικε τὴν συναγωγήν, καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. τί οὖν ἄρα φαμὲν ὑπαινίττεσθαι πάλιν διὰ τοῦ τεθνάναι τὴν Μαριάμ, ἢ τίς ἂν ὅλως νοοῖτο, καὶ τί τὸ πλέον εἰς ἀναγκαίαν δήλωσιν, τὸ ὡς ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνάναι λέγειν αὐτήν; παραδεξόμεθα δὴ οὖν, Μωσέα μὲν εἰς τὸν νόμον. εἰς ἱερωσύνην δέ, τὸν Ἀαρών· τὸ δὲ τῆς Μαριὰμ πρόσωπον, τῇ ἐν νόμῳ λατρείᾳ προσθήσομεν. καὶ γοῦν ἔφη θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίου πρὸς τὴν ἐξώλειον Ἱερουσαλήμ· καὶ ἀπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωυσῆν, καὶ Ἀαρών, καὶ Μαριάμ. ὁρᾷς ὅπως τέθειται μετὰ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν εἰς τὸ καθηγεῖσθαι τοῦ Ἰσραήλ; μεσιτεύοντος γὰρ τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ προεστηκότος Ἀαρών, τουτέστι τοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματος διὰ τῆς ἐν τύποις λατρείας, ἀποκεκέρδακε τότε τὴν πρὸς θεὸν λατρείαν ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ. ὅτι δὲ ἀναγκαίως Μωυσῇ καὶ Ἀαρών, καὶ τὸ τῆς Μαριὰς συνεισφέρεται πρόσω-

† ἴσως στήσω

qua percussisti fluuium. Quasi diceret: Illa virga, quæ tam ingentem fluuium transmutauit in sanguinem sua ineffabili potētia Deo talia præstante, facillimè etiam è petra eliceuerit aquam. Deinde etiam alia ratione eū confirmat dum ita dicit, *Ecce steti ibi.* Neque enim solus eris, ait: neque tu admirādorum patrator iterum fueris, sed ego petram multorum fluuiorum matrem ostendam, priùs præparabo miraculū, & opperiar tuum ministerium. Loquere petræ, & ego rursum ero tuorum verborū robur atque efficacia. Porro etsi his verbis debuisset confidere Moyses, defecit tamen. Ait enim: *Audite me increduli, num ex petra hac producemus vobis aquā?* Deinde virga petrā bis percutit: haud secùs ac si nihil eorū quæ expectabāt, euenturū essent, etiamsi petra percuteretur virga. bis percussit, quamquam priùs fluuium in sanguinē transmutauerit in Ægypto per eandem virgam, quam tum semel duntaxat extenderat. Attamen Deus tribuit ipsis flumen aquæ, tametsi ob ipsorum incredulitatem non parum fuerit iratus, ne fortè impotentiæ opinionem de eo conciperent quidā stultè suspicaces. Vnde Moyses increpatur: *Vos*, ait, *non introducetis congregationem hanc in terram, quam ego dedi vobis, quia non credidistis, vt sanctificaretis me coram filijs Israël.* Age igitur rursum historiam ad CHRISTI mysteriū transferentes, quę veritati cōsentanea sunt, dicamus, diuinę Scripturę vestigijs insistentes, & in hoc incumbentes vt sensuum vim ad sacrarum Litterarum sententiam accuratè dirigamus. Mense igitur primo mortua Maria, siti laborauit populus. Deinde ex præcepto Dei, Moyses virga percutit petrā astantibus ipsi senioribus populi & item Aaron: loquunturq; ipsi ad petram, & hæc fluuio exundat, potumque præbuit congregationi & iumentis ipsorum, sicut scriptum est. Quid igitur dicimus adumbratum per mortem Mariæ, aut quænā omnino ea intelligatur, & quid ad necessariam declarationē faciat, quòd primo mense dicat ipsam mortuam? statuemus itaque Moysen in typum legis: Aaron autem, sacerdotij: Mariæ autem personam, cultui legali tribuemus. Vnde Deus ad effrenē Hierosolymam per vocem sancti ait: *Et misi ante faciem tuā Moysen & Aaron & Mariam.* Viden' quomodo ea sit coniuncta cum Moyse & Aaron, vt simul antecedat Israëlitas? Nam cū sapiens Moyses ageret mediatorem, & præesset Aaron, hoc est, sacerdotalis dignitas per cultum typicum, tum carnalis Israël lucrifecit sibi Dei cultum. Quòd autem necessariò cum Moyse & Aaron persona Mariæ introduca-

Exod. 17.6.

Num. 20.

Num. 20. 12.

Num. 20. 1.

Mariæ mors Num. 20. quid significet.

Michea 6.4

cesserat interierunt, quia in Ægypto carnium desiderio capti, exitiali ipsis coturnice comesta, morte mulctati sunt. Ideoque dicunt: *Vtinam mortui essemus in perditione fratrum nostrorum coram Domino! Quare introduxistis congregationem in desertum hoc, vt occideretis nos & iumenta nostra?* O imbecillitatem, quàm impatiens cogitatio, & quàm procliuis ad ignauiam mens! Tantilla enim siti pressi statim Ægyptiacam seruitutem diuinis donis præferũt, & acerbissimũ olim seruitutis iugum dulcescit: neque ampliùs toleratu difficile videtur, quantumuis rigidus Pharao, neque iam odiosum est lutum, neque grauis exactorum crudelitas, sed cuncta iam sunt grata ac suauia. Eò stultitiæ detrusit eos mentis infirmitas. Audi verò, obsecro, quæ crimina intenduntur Moysi propter criminationis officium cùm aiunt: *An eduxisti nos ex Aegypto, vt veniremus in hunc malignum locum? Locus est vbi non seritur, neque ficus, neque vites sunt, nec mala punica, imò nec aqua vt bibamus.* Vide quo pacto mens ruat in timiditatem, & perperam se deflectat ad voluptates temporales, studeatque vehementer delicijs mundanis, & ventris ingluuiem curet. E contrario autem quo pacto spem abijciat, terræque patribus promissæ reclamet & obluctetur, non intelligẽs, quòd semper & vbique labores eximia dona concilient. Neque enim quis absque sudore amplissima munera consequitur. Nescit itaque Israël præclarè rem gerere, neque affectuum incursionibus fortiter resistere. Hæc enim res non ijs qui sunt sub lege est reseruata, sed potiùs ijs præparata, qui CHRISTO IESV sunt insiti. Vnde tametsi merebantur vt Deus iratus ipsis aquã non suppeditaret, tamen vt qui ad tantam stupiditatem deuenerant per alia miracula ad fidẽ promouerentur, præcepit Moysi, vt virga percuteret petrã. Deus autẽ minimè ignorabat etiam ipsum Moysem nonnihil fore pusillanimem ob populi insultus, adeoque circa fidem claudicaturum esse. Idcirco ait in Exodo quidem: *Sume tecum ex senioribus populi, & virgam qua percussisti fluuium, accipe in manum tuam, & vade. Ecce ego steti ibi, antequã tu veneris in petram Oreb, & percuties petram, & exibit ex ipsa aqua, bibetq; populus meus.* In Numeris autem ita legitur: *Accipe virgam, & conuoca cõgregationem tu & Aaron frater tuus, & loquere ad petram coram ipsis, & dabit aquam suam. Et auferetis vobis aquam ex ipsa petra, & potabitis congregationem.* Obserua autẽ quòd ei reuocet in memoriam miracula in Ægypto edita, idque ideo vt ipsius fidem confirmet. *Sume*, inquiens, *virgam in manum tuam*,

Num. 20.

Exod. 17. 5.

Num. 20. 8

Exod. 17.

χίαις ὀλωλέτας, ὅτι τῶν ἐν Αἰγύπτῳ κρεῶν ἐπιθυμίᾳ ἤσαν ἐνειλημμένοι. εἶτα τὸν ὀλέθριον καταδηδωκότες ὀρτυγομήτραν θανάτῳ κατεδικάζοντο. διὰ τοῦτό φασιν· ὄφελον ἀπεθάνομεν ἐν τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἔναντι κυρίου, καὶ ἵνα τί ἀνηγάγετε εἰς τὴν ἔρημον ταύτην, ἀποκτεῖναι ἡμᾶς καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν. ὢ τῆς κακανδρίας ὡς ἀτληπαθὲς τὸ φρόνημα, καὶ πολὺ πρόχειρος εἰς ἀκηδίαν ὁ νοῦς. δεδιψηκόσι βραχὺ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ δεινὰ τῶν παρὰ θεοῦ λοιπὸν ἐν ἀμείνοσιν ἦν· καὶ γλυκὺς μὲν ἤδη πως ὁ πάλαι πικρὸς τῆς δουλείας ζυγός· δύσοιστος δὲ οὐκέτι, καίτοι σκληρὸς ὑπάρχων ὁ Φαραώ· οὐκ ἀπηχθημένος ὁ πηλὸς, οὐδὲ ἡ τῶν ἐργοδιωκτῶν ἀγριότης, ἀλλ' ἡδέα πάντα λοιπόν. καθεκέσθαι γὰρ εἰς τοῦτο μωρίας αὐτοὺς τὸ τῆς διανοίας ἀδρανὲς ἀναπείθει. ἄκουε δὲ εἰ δοκεῖ καὶ τὰ τῆς Μωσέως μεσιτείας ἐγκλήματα. ἵνα τί γάρ, τοῦτό φασιν, ἐξηγάγετε ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου παραγενέσθαι εἰς τὸν τόπον τὸν πονηρὸν τοῦτον; τόπος, οὗ οὐ σπείρεται, οὐδὲ συκαῖ, οὐδὲ ἄμπελοι, οὐδὲ ῥοαί, οὐδὲ ὕδωρ ἐστὶ πιεῖν. ἄθρει ὅπερ ὑποφέρεται πρὸς ἀνανδρίαν, καὶ διανένευκε μὲν ἀσχέτως εἰς προσκαίρους ἡδονάς, μεταποιεῖται δὲ λίαν τρυφῶν κοσμικῶν· καὶ γαστρὸς μὲν ἀποδέχεται κόρον, διαπτύει δὲ τὴν ἐλπίδα, καὶ τῆς τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένης οὐκ ἀντέχεται γῆς· οὐκ ἐννοῶν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τὰ τῶν χαρισμάτων ἐξαίρετα μεταλαμβάνουσι πόνοι. οὐδὲ γὰρ ἀνιδρωτὶ κατακτήσαιτο τις τὰ κάλλιστα τῶν γερῶν. οὐκ οἶδεν οὖν ὁ Ἰσραὴλ ἀριστεύειν, οὐδὲ ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς ἀντεξάγειν νεανικῶς. ἐπεὶ μηδὲ τοῖς ἐν νόμῳ τὸ χρῆμα τετήρηται· προητοίμασται δὲ μᾶλλον τοῖς ἐν Χριστῷ. ἀλλ' ἦν μὲν εἰκὸς ἀγανακτοῦντα θεὸν, μηδὲ τῆς ὑδάτων αὐτοὺς ἀξιῶσαι χορηγίας· ἵνα δὲ καίπερ εἰς τοῦτο καθιγμένοι σκαιότητος, καὶ δι' ἑτέρων εἰς πίστιν ὠφελοῖντο θαυμάτων, προστέτακται Μωυσῆς κατακροῦσαι τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν. ἀλλ' οὐκ ἠγνόει θεὸς ὅτι ταῖς τῶν δήμων ἐπαναστάσεσιν ὀλιγοψυχήσας βραχὺ, καὶ αὐτὸς ὀκλάζει περὶ τὴν πίστιν. διὰ τοῦτό φησιν ἐν μὲν τῇ ἐξόδῳ, λάβε μετὰ σεαυτοῦ ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ῥάβδον ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμόν, λάβε ἐν τῇ χειρί σου, καὶ πορεύσῃ. ἰδοὺ ἐγὼ ἕστηκα ἐκεῖ, πρὸ τοῦ σε ἐλθεῖν ἐπὶ τῆς πέτρας ἐν Χωρήβ, καὶ πατάξεις τὴν πέτραν, καὶ ἐξελεύσεται ἐξ αὐτῆς ὕδωρ. καὶ πιέτω ὁ λαός μου. ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς· λάβε τὴν ῥάβδον, καὶ ἐκκλησίασον τὴν συναγωγὴν σὺ καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου. καὶ λάλησον πρὸς τὴν πέτραν ἐναντίον αὐτῶν, καὶ δώσει τὰ ὕδατα αὐτοῖς. καὶ ἐξοίσετε αὐτοῖς ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας, καὶ ποτιεῖτε τὴν συναγωγήν. ἐπιτήρησον ὅτι βεβαιῶν εἰς πίστιν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ τερατουργίας ἀποφέρει λέγων, λάβε τὴν ῥάβδον ἐν τῇ χειρί σου,

ἐν

» ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμόν. ὡς λέγων, ἡ ῥάβδος μέγαν μεταβάλλουσα ποταμὸν εἰς αἷμα ἀῤῥήτῳ δυνάμει τοῦ τὰ τοιάδε κατορθοῦντος θεοῦ ἐξοίσει λίαν εὐκόλως καὶ ἐκ τῆς πέτρας τὸ ὕδωρ. εἶτα καθ᾽ ἕτερον ἐμπεδοῖ τρόπον ὑπενεγκών,
» ἰδοὺ ἐγὼ † ἕστηκα ἐκεῖ. οὐ γὰρ μόνος ἔσῃ φησὶν, οὐδὲ τοῦ θαύματος ἀποτελεστὴς εἴης πάλιν· ἀλλ᾽ ἐγὼ τὴν πέτραν μητέρα πολλῶν ἀποδείξω ναμάτων, προευτρεπῶ τὸ θαῦμα, καὶ περιμενῶ τὴν σὴν ὑπουργίαν. λάλησον τῇ πέτρᾳ, καὶ τῶν σῶν ῥημάτων ἰσχὺς ἔσομαι ἐγώ. ἀλλὰ καί τοι ταῖς τοιαύταις φωναῖς ἐπιθαρσῆσαι δέον, ἠπί-
» στησεν ὁ Μωυσῆς. ἔφη γὰρ, ἀκούσατέ μου οἱ ἀπει-
» θεῖς· μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξάξομεν ὑμῖν
» ὕδωρ; εἶτα τύπτει τῇ ῥάβδῳ τὴν ἀκρότομον δίς· ὡς γὰρ ἐσομένου μηδενὸς τῶν προσδοκωμένων, κἂν εἰ καταπαίοιτο τυχὸν ἡ πέτρα. πέπληχε δίς· καί τοι τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μεταστοιχειώσας εἰς αἷμα, διὰ τοῦ τὴν ῥάβδον ἀποτεῖναι προσάπαξ. πλὴν ἐδίδου τὸ νᾶμα θεὸς, καί τοι διὰ τοῦτο οὐ μετρίως παρωργισμένος ἵνα μὴ δόκησις ἀσθενείας αὐτοῦ καταγράφοιτο παρά γε τῶν ἀπαιδεύτων ὑποψίαις. ἐπιτιμᾶται δὲ, φησιν,
» ὁ Μωυσῆς. οὐκ εἰσάξετε γὰρ αὐτοί, φησιν, τὴν
» συναγωγὴν ταύτην, εἰς τὴν γῆν ταύτην ἣν
» ἔδωκα αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐπιστεύσατε τοῦ ἁγιάσαι
» με ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ἄγε δὴ οὖν πάλιν εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον τὸ τῆς ἱστορίας μεταπλάττοντες σχῆμα, τὰ εἰκότα λέγωμεν, τὰς θείας ἰχνηλατοῦντες γραφὰς, καὶ τῶν ἐννοιῶν τὴν δύναμιν πρὸς τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν εὖ μάλα δοκοῦν ἀπορθοῦν σπουδάζοντες. οὐκοῦν ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνεώσης τῆς Μαριάμ, διεδίψηκεν ὁ λαός. εἶτα θεοῦ προστάττοντος καταπαίει τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, παρεστηκότων αὐτῷ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μέν τοι καὶ Ἀαρών. καὶ λαλοῦσι μὲν αὐτοὶ πρὸς τὴν πέτραν· ἡ δὲ τὸ νᾶμα πλουσίως ἐκχεῖ, καὶ πεπότικε τὴν συναγωγὴν, καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. τί οὖν ἄρα φαμὲν ὑπαινίττεσθαι πάλιν διὰ τοῦ τεθνάναι τὴν Μαριάμ, ἢ τίς ἂν ὅλως νοοῖτο, καὶ τί τὸ πλέον ἐπ᾽ ἀναγκαίαν δήλωσιν, τὸ ὡς ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνάναι λέγειν αὐτήν; παραδεξόμεθα δὴ οὖν, Μωσέα μὲν εἰς τὸν νόμον. εἰς ἱερωσύνην δὲ, τὸν Ἀαρών· τὸ δὲ τῆς Μαριὰμ πρόσωπον, τῇ ἐν νόμῳ λατρείᾳ προσθήσομεν. καὶ γοῦν ἔφη θεὸς διὰ φω-
» νῆς ἁγίου πρὸς τὴν ἐκλελυμένην Ἱερουσαλήμ· καὶ
» ἀπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωυσῆν, καὶ Ἀ-
» αρὼν, καὶ Μαριάμ. ὁρᾷς ὅπως τέθειται μετὰ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν εἰς τὸ καθηγεῖσθαι τοῦ Ἰσραήλ; μεσιτεύοντος γὰρ τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ προεστηκότος Ἀαρὼν, τουτέστι τοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματος διὰ τῆς ἐν τύποις λατρείας, ἀποκεκέρδακε τότε τὴν πρὸς θεὸν λατρείαν ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ. ὅτι δὲ ἀναγκαίως Μωυσῇ καὶ Ἀαρὼν, καὶ τὸ τῆς Μαριὰμ συνεισφέρεται πρόσω-

† ἴσως στήσω

qua percussisti fluuium. Quasi diceret: Illa virga, quæ tam ingentem fluuium transmutauit in sanguinem sua ineffabili potētia Deo talia præstante, facillimè etiam è petra eliciuerit aquam. Deinde etiam alia ratione eū confirmat dum ita dicit, *Ecce steti ibi.* Neque enim solus eris, ait: neque tu admirādorum patrator iterum fueris, sed ego petram multorum fluuiorum matrem ostendam, priùs præparabo miraculū, & opperiar tuum ministerium. Loquere petræ, & ego rursum ero tuorum verborū robur atque efficacia. Porro etsi his verbis debuisset confidere Moyses, defecit tamen. Ait enim: *Audite me increduli, num ex petra hac producemus vobis aquā?* Deinde virga petrā bis percutit: haud secùs ac si nihil eorū quæ expectabāt, euenturū essent, etiamsi petra percuteretur virga. bis percussit, quamquam priùs fluuium in sanguinē transmutauerit in Ægypto per eandem virgam, quam tum semel duntaxat extenderat. Attamen Deus tribuit ipsis flumen aquæ, tametsi ob ipsorum incredulitatem non parum fuerit iratus, ne fortè impotentiæ opinionem de eo conciperent quidā stultè suspicaces. Vnde Moyses increpatur: *Vos,* ait, *non introducetis congregationem hanc in terram, quam ego dedi vobis, quia non credidistis, vt sanctificaretis me coram filijs Israël.* Age igitur rursum historiam ad Christi mysteriū transferentes, quę veritati cōsentanea sunt, dicamus, diuinę Scripturę vestigijs insistentes, & in hoc incumbentes vt sensuum vim ad sacrarum Litterarum sententiam accuratè dirigamus. Mense igitur primo mortua Maria, siti laborauit populus. Deinde ex præcepto Dei, Moyses virga percutit petrā astantibus ipsi senioribus populi & item Aaron: loquunturq; ipsi ad petram, & hæc fluuio exundat, potumque præbuit congregationi & iumentis ipsorum, sicut scriptum est. Quid igitur dicimus adumbratum per mortem Mariæ, aut quænā omnino ea intelligatur, & quid ad necessariam declarationē faciat, quòd primo mense dicat ipsam mortuam? statuemus itaque Moysen in typum legis: Aaron autem, sacerdotij: Mariæ autem personam, cultui legali tribuemus. Vnde Deus ad effrenē Hierosolymam per vocem sancti ait: *Et misi ante faciem tuā Moysen & Aaron & Mariam.* Viden' quomodo ea sit coniuncta cum Moyse & Aaron, vt simul antecedat Israëlitas? Nam cū sapiens Moyses ageret mediatorem, & præesset Aaron, hoc est, sacerdotalis dignitas per cultum typicum, tum carnalis Israël lucrifecit sibi Dei cultum. Quòd autem necessariò cum Moyse & Aaron persona Mariæ introduca-

Exod. 17.6.

Num. 20.

Num. 20. 12.

Num. 20. 1.

Maria mori Num. 20. *quid significet.*

Micheæ 6.4

cesserat interierunt, quia in Ægypto carnium desiderio capti, exitiali ipsis coturnice comesta, morte mulctati sunt. Ideoque dicunt: *Vtinam mortui essemus in perditione fratrum nostrorum coram Domino! Quare introduxistis congregationem in desertum hoc, vt occideretis nos & iumenta nostra.* O imbecillitatem, quàm impatiens cogitatio, & quàm procliuis ad ignauiam mens! Tantilla enim siti pressi statim Ægyptiacam seruitutem diuinis donis præferũt, & acerbissimũ olim seruitutis iugum dulcescit: neque ampliùs toleratu difficile videtur, quantumuis rigidus Pharao, neque iam odiosum est lutum, neque grauis exactorum crudelitas, sed cuncta iam sunt grata ac suauia. Eò stultitiæ detrusit eos mentis infirmitas. Audi verò, obsecro, quæ crimina intenduntur Moysi propter criminationis officium cùm aiunt: *An eduxisti nos ex Aegypto, vt veniremus in hunc malignum locum? Locus est vbi non seritur, neque ficus, neque vites sunt, nec mala punica, imò nec aqua vt bibamus.* Vide quo pacto mens ruat in timiditatem, & perperam se deflectat ad voluptates temporales, studeatque vehementer delicijs mundanis, & ventris ingluuiem curet. E contrario autem quo pacto spem abijciat, terræque patribus promissæ reclamet & obluctetur, non intelligẽs, quòd semper & vbique labores eximia dona concilient. Neque enim quis absque sudore amplissima munera consequitur. Nescit itaque Israël præclarè rem gerere, neque affectuum incursionibus fortiter resistere. Hæc enim res non ijs qui sunt sub lege est reseruata, sed potiùs ijs præparata, qui CHRISTO IESV sunt insiti. Vnde tametsi merebantur vt Deus iratus ipsis aquã non suppeditaret, tamen vt qui ad tantam stupiditatem deuenerant per alia miracula ad fidẽ promouerentur, præcepit Moysi, vt virga percuteret petrã. Deus autẽ minimè ignorabat etiam ipsum Moysem nonnihil fore pusillanimem ob populi insultus, adeoque circa fidem claudicaturum esse. Idcirco ait in Exodo quidem: *Sume tecum ex senioribus populi, & virgam qua percussisti fluuium, accipe in manum tuam, & vade. Ecce ego steti ibi, antequã tu veneris in petram Oreb, & percuties petram, & exibit ex ipsa aqua, bibetq́ populus meus.* In Numeris autem ita legitur: *Accipe virgam, & conuoca cõgregationem tu & Aaron frater tuus, & loquere ad petram coram ipsis, & dabit aquam suam. Et auferetis vobis aquam ex ipsa petra, & potabitis congregationem.* Obserua autẽ quòd ei reuocet in memoriam miracula in Ægypto edita, idque ideo vt ipsius fidem confirmet. *Sume*, inquiens, *virgam in manum tuam,*

Num. 20.

Exod. 17. 5.

Num. 20. 8

Exod. 17.

χίαις ὀλωλότας, ὅτι τῇ ἐν Αἰγύπτῳ κρεῶν ἐπιθυμίᾳ ἦσαν ἐνειλημμένοι. εἶτα τὸ ὀλέθριον κατεδηδωκότες ὀρτυγομήτραν θανάτῳ κατεδικάζοντο. διὰ τοῦτό φασιν· ὄφελον ἀπεθάνομεν ἐν τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἔναντι κυρίου, καὶ ἵνα τί ἀνηγάγετε εἰς τὴν ἔρημον ταύτην, ἀποκτεῖναι ἡμᾶς καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν. ὢ τῆς κακανδρίας ὡς ἀτλησπαθὲς τὸ φρόνημα, καὶ πολὺ πρόχειρος εἰς ἀκηδίαν ὁ νοῦς. δεδιψηκόσι βραχὺ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ δεινὰ τῶν παρὰ θεοῦ λοιπὸν ἐν ἀμείνοσιν ἦν· καὶ γλυκὺς μὲν ἤδη πως ὁ πάλαι πικρὸς τῆς δουλείας ζυγός· δύσοιστος δὲ οὐκέτι, καίτοι σκληρὸς ὑπάρχων ὁ Φαραώ· οὐκ ἀπηχθημένος ὁ πηλός, οὐδὲ ἡ τῶν ἐργοδιωκτῶν ἀγριότης, ἀλλ᾽ ἡδέα πάντα λοιπόν. καθέλκεσθαι γὰρ εἰς τοῦτο μωρίας αὐτοὺς τὸ τῆς διανοίας ἀδρανὲς ἀναπείθει. ἄκουε δὲ εἰ δοκεῖ καὶ τὰ τῆς Μωσέως μεσιτείας ἐγκλήματα. ἵνα τί γάρ, τοῦτό φασιν, ἐξηγάγετε ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου παραγενέσθαι εἰς τὸν τόπον τὸν πονηρὸν τοῦτον; τόπος, οὗ οὐ σπείρεται οὐδὲ συκαῖ, οὐδὲ ἄμπελοι, οὐδὲ ῥοαί, οὐδὲ ὕδωρ ἐστὶ πιεῖν. ἄθρει ὅπως ὑποφέρεται πρὸς ἀνανδρίαν, καὶ διανένευκε μὲν ἀσχέτως εἰς προσκαίρους ἡδονάς, μεταποιεῖται δὲ λίαν τέρψεων κοσμικῶν· καὶ γαστρὸς μὲν ἀποδέχεται κόρον, διαπτύει δὲ τὴν ἐλπίδα, καὶ τῆς τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένης οὐκ κατέχεται γῆς· οὐκ ἐννοῶν ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τὰ τῶν χαρισμάτων ἐξαίρετα μεσολαβοῦσι πόνοι. οὐδὲ γὰρ ἀνιδρωτὶ κατακτήσαιτό τις τὰ κάλλιστα τῶν γερῶν. οὐκ οἶδεν οὖν ὁ Ἰσραὴλ ἀριστεύειν, οὐδὲ ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς ἀντεξάγειν νεανικῶς. ἐπεὶ μηδὲ τοῖς ἐν νόμῳ τὸ χρῆμα τετήρητο· προητοίμαστο δὲ μᾶλλον τοῖς ἐν Χριστῷ. ἀλλ᾽ ἦν μὲν εἰκὸς ἀγανακτοῦντα θεὸν, μηδὲ τῆς ὑδάτων αὐτοὺς ἀξιῶσαι χορηγίας· ἵνα δὲ καί περ εἰς τοῦτο καθιγμένοι σκαιότητος, καὶ δι᾽ ἑτέρων εἰς πίστιν ὠφελοῖντο θαυμάτων, προστάττεται Μωυσῆς κατακροῦσαι τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν. ἀλλ᾽ οὐκ ἠγνόει θεὸς ὅτι ταῖς τῶν δήμων ἐπαναστάσεσιν ὀλιγοψυχήσας βραχύ, καὶ αὐτὸς ὀκλάζει περὶ τὴν πίστιν. διὰ τοῦτό φησιν ἐν μὲν τῇ ἐξόδῳ, λάβε μετὰ σεαυτοῦ ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ῥάβδον ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμόν, λάβε ἐν τῇ χειρί σου, καὶ πορεύσῃ. ἰδοὺ ἐγὼ ἕστηκα ἐκεῖ, πρὸ τοῦ σε ἐλθεῖν ἐπὶ τῆς πέτρας ἐν Χωρήβ, καὶ πατάξεις τὴν πέτραν, καὶ ἐξελεύσεται ἐξ αὐτῆς ὕδωρ. καὶ πιέτω ὁ λαός μου. ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς· λάβε τὴν ῥάβδον, καὶ ἐκκλησίασον τὴν συναγωγὴν σὺ καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου. καὶ λάλησον πρὸς τὴν πέτραν ἐναντίον αὐτῶν, καὶ δώσει τὰ ὕδατα αὐτῆς. καὶ ἐξοίσετε αὐτοῖς ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας, καὶ ποτιεῖτε τὴν συναγωγήν. ἐπιτήρησον ὅτι βεβαιῶν εἰς πίστιν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ τερατουργίας ἀποφέρει λέγων, λάβε τὴν ῥάβδον ἐν τῇ χειρί σου,

ἐν

» ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμόν. ὡς λέγων, ἡ ῥάβδος μέγαν μεταβαλοῦσα ποταμὸν εἰς αἷμα ἀῤῥήτῳ δυνάμει τοῦ τὰ τοιάδε κατορθοῦντος θεοῦ ἐξοίσει λίαν εὐκόλως καὶ ἐκ τῆς πέτρας τὸ ὕδωρ. εἶτα καθ' ἕτερον ἐμπεδοῖ τρόπον ὑπενεγκών, » ἰδοὺ ἐγὼ † ἕστηκα ἐκεῖ. οὐ γὰρ μόνος ἔσῃ φησίν, οὐδὲ σὺ τοῦ θαύματος ἀποτελεστὴς εἴης πάλιν. ἀλλ' ἐγὼ τὴν πέτραν μητέρα πολλῶν ἀποδεῖξαι ναμάτων, προευτρεπῶ τὸ θαῦμα, καὶ περιμενῶ τὴν σὴν ὑπουργίαν. λάλησον τῇ πέτρᾳ, καὶ τῶν σῶν ῥημάτων ἰσχὺς ἔσομαι ἐγώ. ἀλλὰ καί τοι ταῖς τοιαύταις φωναῖς ἐπιθαρσῆσαι δέον, ἠπίστησεν ὁ Μωυσῆς. ἔφη γάρ, ἀκούσατέ μου οἱ ἀπειθεῖς· μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξάξομεν ὑμῖν ὕδωρ; εἶτα τύπτει τῇ ῥάβδῳ τὴν ἀκρότομον δίς· ὡς γὰρ ἐσομένου μηδενὸς τῶν προσδοκωμένων, κἂν εἰ καταπαίοιτο τυχὸν ἡ πέτρα. πέπληχε δίς· καίτοι τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μεταστοιχειώσας εἰς αἷμα, διὰ τοῦ τὴν ῥάβδον ἀποτεῖναι προσάπαξ. πλὴν ἐδίδου τὸ νᾶμα θεός, καίτοι διὰ τοῦτο οὐ μετρίως παρωργισμένος ἵνα μὴ δόκησις ἀσθενείας αὐτοῦ καταγράφοιτο παρά γε τῶν ἀκρίτων ὑποψίαις. ἐπιτιμᾶται δέ, φησιν, » ὁ Μωυσῆς. οὐκ εἰσάξετε γὰρ ὑμεῖς, φησί, τὴν » συναγωγὴν ταύτην, εἰς τὴν γῆν ἣν » ἔδωκα αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐπιστεύσατε τοῦ ἁγιάσαι » με ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ἄγε δὴ οὖν πάλιν εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον τὸ τῆς ἱστορίας μεταπλάττοντες σχῆμα, τὰ εἰκότα λέγωμεν, τὰς θείας ἰχνηλατοῦντες γραφάς, καὶ τῶν ἐννοιῶν τὴν δύναμιν πρὸς τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν εὖ μάλα δοκεῖν ἀπορθοῦν σπουδάζοντες. οὐκοῦν ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνεώσης τῆς Μαριάμ, δεδίψηκεν ὁ λαός. εἶτα θεοῦ προστάττοντος καταπαίει τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, παρεστηκότων αὐτῷ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μέντοι καὶ Ἀαρών. καὶ λαλοῦσι μὲν αὐτοὶ πρὸς τὴν πέτραν· ἡ δὲ τὸ νᾶμα πλουσίως ἐκχεῖ. καὶ πεπότικε τὴν συναγωγήν, καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. τί οὖν ἄρα φαμὲν ὑπαινίττεσθαι πάλιν διὰ τοῦ τεθνάναι τὴν Μαριάμ, ἢ τίς ἂν ὅλως νοοῖτο, καὶ τί τὸ τηλοῦν εἰς ἀναγκαίαν δήλωσιν, τὸ ὡς ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνάναι λέγειν αὐτήν; παραδεξόμεθα δὴ οὖν, Μωσέα μὲν εἰς τὸν νόμον. εἰς ἱερωσύνην δέ, τὸν Ἀαρών· τὸ δὲ τῆς Μαριὰμ πρόσωπον, τῇ ἐν νόμῳ λατρείᾳ προσθήσομεν. καὶ γοῦν ἔφη θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίου πρὸς τὴν ἔκλυτον Ἱερουσαλήμ· καὶ » ἀπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωυσῆν, καὶ Ἀ- » αρών, καὶ Μαριάμ. ὁρᾷς ὅπερ τέθειται μετὰ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν εἰς τὸ καθηγεῖσθαι τοῦ Ἰσραήλ; μεσιτεύοντος γὰρ τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ προεστηκότος Ἀαρών, τουτέστι τοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματος διὰ τῆς ἐν τύποις λατρείας, ἀποκεκέρδακέ τι τὴν πρὸς θεὸν λατρείαν ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ. ὅτι δὲ ἀναγκαίως Μωυσῇ καὶ Ἀαρών, καὶ τὸ τῆς Μαρίας συνεισφέρεται πρόσω-

† ἴσως ἕστω

qua percussisti fluuium. Quasi diceret: Illa virga, quæ tam ingentem fluuium transmutauit in sanguinem sua ineffabili potẽtia Deo talia præstante, facillimè etiam è petra eliciuerit aquam. Deinde etiam alia ratione cũ confirmat dum ita dicit, *Ecce steti ibi.* Neque enim solus eris, ait: neque tu admirãdorum patrator iterum fueris, sed ego petram multorum fluuiorum matrem ostendam, priùs præparabo miraculũ, & opperiar tuum ministerium. Loquere petræ, & ego rursum ero tuorum verborũ robur atque efficacia. Porro etsi his verbis debuisset confidere Moyses, defecit tamen. Ait enim: *Audite me increduli, num ex petra hac producemus vobis aquã?* Deinde virga petrã bis percutit: haud secùs ac si nihil eorũ quæ expectabãt, euenturũ essent, etiamsi petra percuteretur virga. bis percussit, quamquam priùs fluuium in sanguinẽ transmutauerit in Ægypto per eandem virgam, quam tum semel duntaxat extenderat. Attamen Deus tribuit ipsis flumen aquæ, tametsi ob ipsorum incredulitatem non parum fuerit iratus, ne fortè impotentiæ opinionem de eo conciperent quidã stultè suspicaces. Vnde Moyses increpatur: *Vos, ait, non introducetis congregationem hanc in terram, quam ego dedi vobis, quia non credidistis, vt sanctificaretis me coram filijs Israël.* Age igitur rursum historiam ad CHRISTI mysteriũ transferentes, quę veritati cõsentanea sunt, dicamus, diuinę Scripturę vestigijs insistentes, & in hoc incumbentes vt sensuum vim ad sacrarum Litterarum sententiam accuratè dirigamus. Mense igitur primo mortua Maria, siti laborauit populus. Deinde ex præcepto Dei, Moyses virga percutit petrã astantibus ipsi senioribus populi & item Aaron: loquunturq; ipsi ad petram, & hæc fluuio exundat, potumque præbuit congregationi & iumentis ipsorum, sicut scriptum est. Quid igitur dicimus adumbratum per mortem Mariæ, aut quænã omnino ea intelligatur, & quid ad necessariam declarationẽ faciat, quòd primo mense dicat ipsam mortuam? statuemus itaque Moysen in typum legis: Aaron autem, sacerdotij: Mariæ autem personam, cultui legali tribuemus: Vnde Deus ad effrenẽ Hierosolymam per vocem sancti ait: *Et misi ante faciem tuã Moysen & Aaron & Mariam.* Viden' quomodo ea sit coniuncta cum Moyse & Aaron, vt simul antecedat Israëlitas? Nam cũ sapiens Moyses ageret mediatorem, & præesset Aaron, hoc est, sacerdotalis dignitas per cultum typicum, tum carnalis Israël lucrifecit sibi Dei cultum. Quòd autem necessariò cum Moyse & Aaron persona Mariæ introduca-

Exod. 17.6.

Num. 20.

Num. 20. 12.

Num. 20. 1.

Mariæ mors Num. 20. quid significet.

Michea 6.4

nos, sicut examinatur argentum. Posuisti afflictiones in dorso nostro. Ascendere fecisti homines in capita nostra. Transiuimus per ignẽ & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Laboris enim finis est gaudium, afflictiones autem aperiũt ijs qui fortiter certant, viam ad lætitiam. Cognitor enim occultorum, hoc est Deus, nouit cuncta, antequam eueniant ac fiant. *Nuda enim atque aperta ei sunt omnia.* Differtur autem rerum exitus, & eorum qui tentantur fortitudo, vt non solùm Deo iuxta prænotionem digni præmijs appareant, verùm etiam vt ipsorum præstantia rebus ipsis per virtutẽ gestis testificata ab hominibus pariter atque angelis celebretur. Idcirco & B. Paulus de seipso & alijs Sanctis ait: quòd cùm admodùm feliciter decertarint ac vicerint, *spectaculum facti sint mundo & angelis & hominibus.* Multifariam igitur probatur Israël, vt tametsi infirmitate laborare videatur, ingentem Dei benignitatem admiretur, qui peccantem toleret. Adumbratur autem in singulis quæ acciderunt CHRISTI mysterium. Modò enim sermonem de coturnice & manna exponentes, non parum infirmum, ac voluptati deditum Israëlem ostendimus. Sed ecce iam rursus breuiter inculcatum videtur. Ita enim rursum habetur: *Et profecta est omnis congregatio filiorum Israël ex deserto Sina cum suis tabernaculis iuxta verbum Domini: & castrametati sunt in Raphidim, vbi non erat aqua populo ad bibendum. Et conuiciabatur populus ad Moysem dicens: Da nobis aquam vt bibamus. Et dixit eis Moyses, Quid conuiciamini me? & quid tentatis Dominum? Sitiuit autem populus illic aquam, & murmurauit contra Moysem dicens: Quid hoc, quòd eduxisti nos ex Aegypto, vt occideres nos & filios nostros & iumenta siti? Clamauit autem Moyses ad Dominum, dicens: Quid faciam populo huic? adhuc paululum, & lapidabit me. Et dixit Dominus ad Moysen, Antecede populum istum. Accipe autem tecum de senioribus populi, & virgam qua percussisti flumen, accipe in manu tua, & vade. Ecce ego stabo illic, antequam tu accedas super petram in Oreb. Et percuties petram, & exibit ex ea aqua, & bibet populus meus. Fecit autem Moyses sic coram filijs Israël: & vocauit nomen loci illius Tentatio siue iurgium, propter obiurgationem filiorum Israël, & quia tentauerunt Dominum dicentes; Si est Dominus in nobis an non?* Hæc quidem nobis in libro Exodi diuinus sermo commemorat: sed in Numeris amplior de his narratio instituitur, quam necessarium esse arbitror vt in medium proferamus; vt singula rectè exactèque perpendentes

Hebr. 4.13. — 1.Cor. 4.9. — Exod. 17.

ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. ἔθου θλίψεις „ ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν. ἐπεβίβασας ἀνθρώπους „ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. διήλθομεν διὰ πυ- „ ρὸς καὶ ὕδατος, ἐδοκίμασας ἡμᾶς εἰς ἀνά- „ ψυξιν. ἐκτελευτᾷ γὰρ ὁ πόνος εἰς τρυφὴν, „ καὶ ἀνευρύνουσιν αἱ θλίψεις τοῖς ἀθλοῦσι γενναίως τὴν εὐθεῖαν ὁδόν. οἶδε μὲν τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, τουτέστι θεός. γυμνὰ γὰρ αὐτῷ τὰ πάντα καὶ τετραχηλισμένα. περιμένει δὲ τῶν πραγμάτων τὸ πέρας, καὶ τὸ τῶν πειραζομένων κατὰ καιροὺς εὐσθενές· ἵνα δὲ φαίνοιντο μὴ μόνον αὐτῷ κατὰ πρόγνωσιν ἄξιοι γερῶν, καταχρατοῖεν δὲ μᾶλλον ὡς ἠριστευκότας, καὶ διὰ πραγμάτων αὐτῶν ἐπ' ἀρετῇ μεμαρτυρημένους ἄγγελοί τε καὶ ἄνθρωποι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος περὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων φησὶν, ὡς ἠθληκότων εὖ μάλα καὶ νενικηκότων, ὅτι θέατρον ἐγενήθησαν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέ- „ λοις καὶ ἀνθρώποις. δοκιμάζεται τοίνυν πολυτρόπως ὁ Ἰσραὴλ, ἵνα κἂν εἰ φαίνοιτο νοσῶν εἰς τὸ ἄναλκι, θαυμάζοιτο μὲν ἐπὶ πολλῇ λίαν ἡμερότητι θεὸς, πλημμελοῦντας ἀνεχόμενος. σκιαγραφοῖτο δὲ μᾶλλον ἡμῖν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν συμβεβηκότων τὸ μυστήριον. ἄρτι μὲν οὖν τὸν ἐπί τε τῇ ὀρτυγομήτρᾳ, καὶ μέν τοι καὶ τῷ μάννα διαπεράσαντες λόγον οὐ μετρίως κατηῤῥωστηκότα τὸ ἀδρανὲς καὶ φιλήδονον διεδείκνυμεν τὸν Ἰσραήλ. ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν καὶ οὐκ εἰς μακρὰν παρότρυνον ὁρᾶται. γέγραπται γὰρ οὕτω πάλιν· καὶ ἀπῆρε πᾶσα ἡ συναγωγὴ υἱῶν „ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς ἐρήμου Σὶν, κατὰ παρεμβολὰς „ αὐτῶν διὰ ῥήματος κυρίου, καὶ παρενέβα- „ λον ἐν Ῥαφιδεὶν. οὐκ ἦν δὲ ὕδωρ τῷ λαῷ πιεῖν. „ καὶ ἐλοιδορεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωυσῆν λέγοντες, „ δὸς ἡμῖν ὕδωρ, ἵνα πίωμεν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς „ Μωυσῆς· τί λοιδορεῖσθέ μοι, καὶ τί πειράζετε „ κύριον. ἐδίψησε δὲ λαὸς ὕδατι ἐκεῖ. καὶ ἐγόγγυ- „ ζεν ὁ λαὸς ἐπὶ Μωυσῆν λέγοντες. ἵνα τί τοῦτο ἀ- „ νεβίβασας ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου, ἀποκτεῖναι ἡμᾶς „ καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν, καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν τῷ δίψει; „ ἐβόησε δὲ Μωυσῆς πρὸς κύριον, λέγων. τί ποιή- „ σω τῷ λαῷ τούτῳ; ἔτι μικρὸν καὶ καταλιθοβο- „ λήσουσί με. καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωυσῆν· προ- „ πορεύου τοῦ λαοῦ τούτου· λάβε δὲ μετὰ σεαυτοῦ ἀπὸ „ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ῥάβδον ἐν ᾗ „ ἐπάταξας τὸν ποταμὸν, λάβε ἐν τῇ χειρί σου, καὶ „ πορεύου. ἰδοὺ ἐγὼ ἕστηκα ἐκεῖ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ „ τῆς πέτρας ἐν Χωρήβ. καὶ πατάξεις τὴν πέ- „ τραν, καὶ ἐξελεύσεται ὕδωρ ἐξ αὐτῆς, καὶ „ πίεται ὁ λαός μου. ἐποίησε δὲ Μωυσῆς οὕτως „ ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐπωνόμασε „ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου, Πειρασμὸν καὶ „ λοιδόρησιν, διὰ τὴν λοιδόρησιν τῶν υἱῶν „ Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τὸ πειράζειν κύριον λέ- „ γοντες· εἰ ἔστι κύριος ἐν ἡμῖν, ἢ οὔ; καὶ ταυτὶ „ μὲν ἡμῖν ἐν τῇ ἐξόδῳ τὸ θεῖον ἐφηρμήνευσε μώδημα. κατακερματιεῖ δὲ ὥσπερ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς εἰς δευτέραν ἀφήγησιν, ἣν καὶ ἀναγκαῖον οἶμαι παρενεγκεῖν. ὡς ἂν ἕκαστα βασανίζοντες ὀρθῶς καὶ ἀπηκριβωμένως,

ἀπο-

ἀπογυρώσαν ἔχωμεν τῶν πάλαι γεγονότων τυπικῶς τὴν εἴδησιν, καὶ πρός γε δὴ τούτοις, τοῦ πνευματικῆς θεωρίας τὸ κάλλος. γέγραπται δὴ οὖν· καὶ ἦλθον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ πᾶσα ἡ
» συναγωγὴ, εἰς τὴν ἔρημον Σὶν ἐν τῷ μηνὶ τῷ
» πρώτῳ, καὶ κατέμεινεν ὁ λαὸς ἐν Καδὴς, καὶ
» ἐτελεύτησεν ἐκεῖ Μαριὰμ, καὶ ἐτάφη ἐκεῖ.
» καὶ οὐκ ἦν ὕδωρ τῇ συναγωγῇ, καὶ συνηθροί-
» σθησαν ἐπὶ Μωυσῆν καὶ Ἀαρών. καὶ ἐλοιδο-
» ρεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωυσῆν, λέγοντες· ὄφελον
» ἀπωλώμεθα ἐν τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀδελφῶν ἡ-
» μῶν ἔναντι κυρίου, καὶ ἵνα τί ἤγαγες τὴν συνα-
» γωγὴν κυρίου εἰς τὴν ἔρημον ταύτην ἀποκτεῖ-
» ναι ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν; καὶ ἵνα τί τοῦτο ἀνη-
» γάγετε ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου παραγενέσθαι εἰς τὸν τό-
» πον τὸν πονηρὸν τοῦτον; τόπος οὗ οὐ σπείρεται, οὐ-
» δὲ συκαῖ, οὐδὲ ἄμπελοι, οὐδὲ ῥοαὶ, οὐδὲ ὕδωρ
» πιεῖν. καὶ ἦλθε Μωυσῆς καὶ Ἀαρὼν ἀπὸ προ-
» σώπου τῆς συναγωγῆς ἐπὶ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ
» μαρτυρίου. καὶ ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον, καὶ
» ὤφθη ἡ δόξα κυρίου πρὸς αὐτούς. καὶ ἐλάλη-
» σε κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· λάβε τὴν
» ῥάβδον, καὶ ἐκκλησίασον τὴν συναγωγὴν σὺ καὶ
» Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου, καὶ λαλήσατε πρὸς τὴν
» πέτραν ἐναντίον αὐτῶν, καὶ δώσει τὰ ὕδατα αὐ-
» τῆς· καὶ ἐξοίσετε αὐτοῖς ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας, καὶ
» ποτιεῖτε τὴν συναγωγὴν καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν. καὶ
» ἔλαβε Μωυσῆς τὴν ῥάβδον τὴν ἀπέναντι κυρίου,
» καθὰ συνέταξε κύριος, καὶ ἐξεκκλησίασε
» Μωυσῆς καὶ Ἀαρὼν τὴν συναγωγὴν ἀπέναντι τῆς
» πέτρας. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· ἀκούσατέ μου
» οἱ ἀπειθεῖς· μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξάξο-
» μεν ὑμῖν ὕδωρ; καὶ ἐπάρας Μωσῆς τὴν χεῖρα
» αὐτοῦ, ἐπάταξε τὴν πέτραν τῇ ῥάβδῳ δίς. καὶ ἐξ-
» ῆλθεν ὕδωρ πολὺ, καὶ ἔπιεν ἡ συναγωγὴ, καὶ τὰ
» κτήνη αὐτῶν. καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωυσῆν καὶ
» Ἀαρὼν, ὅτι οὐκ ἐπιστεύσατε ἁγιάσαι με ἐναν-
» τίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο οὐκ εἰσάξετε
» ὑμεῖς τὴν συναγωγὴν ταύτην εἰς τὴν γῆν ἣν ἔδω-
» κα αὐτοῖς. τοῦτο τὸ ὕδωρ ἀντιλογίας, ὅτι ἐλοι-
» δορήθησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἔναντι κυρίου, καὶ
» ἡγιάσθη ἐν αὐτοῖς. ᾔεσαν μὲν γὰρ δι' ἠπείρου ξηρᾶς, καὶ πολλὴν δὴ ψάμμον διαθέοντες γῆν. εἶτα τοῖς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐναλίσκοντες πόνοις, καὶ εἰ βραχύ τι γένοιτο τῶν εἰωθότων λυπεῖν, δυσφόρητον ἐποιοῦντο κατά τε Μωσέως καὶ Ἀαρὼν τὴν καταβοήν. πλείστης δὲ ὅσης καὶ ἀξιαγάστου θεοσημίας θεωροὶ γεγονότες, καὶ τῆς θείας δυνάμεως τὴν ὑπεροχὴν διὰ πείρας αὐτῆς ἐκμεμαθηκότες, ἐδεδίεσαν ἔτι μὴ ἄρα πως ἀπονήσῃ πρὸς τὸ χρῆναί φημι διανέμειν τὰ ζωαρκῆ, καὶ πανταχόθεν αὐτοῖς ἐκπορίζειν τὰ ἐδώδιμα, καὶ τὰς τῶν ὑδάτων ποιεῖσθαι χορηγίας· ἀλλ' ἡττῶνται τῆς ὀλιγοψυχίας μειρακιώδη καὶ ἄνανδρον ἔχοντες νοῦν· καὶ εἰ μικροῦ λάβοιτό τινος τοῦ πεφυκότος ἀνιᾶν, ἐπιπηδῶσιν εὐθὺς τῷ παιδαγωγῷ, καὶ κατακεκράγασιν ἀνοσίως ὅτι, καὶ γέγονεν ὅλως μεσίτης αὐτοῖς, καὶ κέκληνται παρ' αὐτοῦ πρὸς ἐλευθερίαν. μακαρίζουσι δὲ σὺν τῷ προλαβούσαις ὀλιγοψυχίαις

ad plenam eorum quæ olim figuratè gesta sunt cognitionem perueniamus, & spiritualis sensus pulchritudinem consequamur. Ita igitur scriptum habetur: *Et venerunt filij Israël & omnis congregatio in desertum Sin, in mense primo, & mansit populus in Cades, & mortua est ibi Maria & sepulta. Nulla autem aqua erat congregationi. Et congregati sunt contra Moysen & Aaron, & murmurauit populus contra Moysen, dicentes: Vtinam mortui essemus in interitu fratrum nostrorũ coram Domino! Quare adduxisti congregationem Domini in desertum hoc, ut occideretis nos & † iumenta nostra? Quare eduxisti nos ex Aegypto, ut veniremus in locũ prauum hunc: locus vbi nõ seminatur, neque ficus, neque vineæ, neque mala granata, neque aqua est ad bibendum. Et venit Moyses & Aaron à facie congregationis ad ostium tabernaculi testimonij, & ceciderunt in faciem suam, & apparuit gloria Domini ad illos. Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Accipe virgam, & congrega congregationem, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & dabit aquas suas, & educetis eis aquam ex petra, & potabitis congregationẽ & iumenta eorum. Et accepit Moyses virgam coram Domino, sicut constituit ei Dominus. Et congregauit Moyses & Aaron congregationem coram petra, & dixit ad eos: Audite me increduli. Nunquid ex petra hac educemus vobis aquam? Et tollens Moyses manum suam percussit petram virga bis: & exijt aqua multa. & bibit congregatio, & iumenta sua. Et dixit Dominus ad Moysen & Aaron, Quoniam non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filijs Israël, propter hoc non introducetis vos congregationem hanc, in terram quam dedi eis. Hæc aqua contradictionis, quoniam conuitiati sunt filij Israël coram Domino, & sanctificatus est in eis.* Transiérant enim per continẽtem siccam, cumque multum aridæ terræ peragrassent, atque ob profectionis labores languerent, si paululum quid molestum accideret, grauissimè aduersus Moysen & Aaron murmurabant. Etsi enim iam multorum admirabiliumque signorum spectatores fuissent, diuinæque virtutis excellentiã ipsa experientia didicissent; tamen adhuc metuunt, ne necessaria ad victum suppeditare desinat, cibumque ac potum omni loco præbere: sed pusillanimitate vincuntur puerili, atque effeminata mente præditi, & si quid molestum sese offerat, confestim insultant pædagogo, impieque occlamant; quòd mediator ipsis sit factus, quodque per ipsum ad libertatem sint vocati: è diuerso autem beatos prædicant illos, qui in pusillanimitate quæ præ-

Num. 20. 1.

† τὰ κτήνη ex Hebr. nam LXX. habent τὰ τέκνα liberos.

ἐν ᾗ ἐπάταξας τὸν ποταμόν. ὡς λέγων, ἡ ῥάβδος μέγαν μεταβαλλοῦσα ποταμὸν εἰς αἷμα ἀῤῥήτῳ δυνάμει τοῦ τὰ τοιάδε κατορθοῦντος θεοῦ, ἐξοίσει λίαν εὐκόλως καὶ ἐκ τῆς πέτρας τὸ ὕδωρ. εἶτα καθ᾽ ἕτερον ἐμπεδοῖ τρόπον ἐπενεγκὼν, ἰδοὺ ἐγὼ † ἕστηκα ἐκεῖ. οὐ γὰρ μόνος ἔσῃ φησὶν, οὐδὲ σὺ τοῦ θαύματος ἀποτελεστὴς εἴης πάλιν· ἀλλ᾽ ἐγὼ τὴν πέτραν μητέρα πολλῶν ἀποδείξω ναμάτων, προευτρεπιῶ τὸ θαῦμα, καὶ περιμενῶ τὴν σὴν ὑπουργίαν. λάλησον τῇ πέτρᾳ, καὶ τῶν σῶν ῥημάτων ἰσχὺς ἔσομαι ἐγώ. ἀλλὰ καίτοι ταῖς τοιαύταις φωναῖς ἐπιθαρσῆσαι δέον, ἠπίστησεν ὁ Μωυσῆς. ἔφη γάρ· ἀκούσατέ μου οἱ ἀπειθεῖς· μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξάξομεν ὑμῖν ὕδωρ; εἶτα τύπτει τῇ ῥάβδῳ τὴν ἀκρότομον δίς· ὡς γὰρ ἐσομένου μηδενὸς τῶν προσδοκωμένων, κἂν εἰ καταπαίοιτο τυχὸν ἡ πέτρα, πέπληχε δίς· καίτοι τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μεταστοιχειώσας εἰς αἷμα, διὰ τοῦ τὴν ῥάβδον ἀποτεῖναι προσάπαξ. πλὴν ἐδίδου τὸ νᾶμα θεὸς, καίτοι διὰ τούτων οὐ μετρίως παρωργισμένος· ἵνα μὴ δόκησις ἀσθενείας αὐτοῦ καταγράφοιτο παρά γε τῶν ἀσυνέτων ὑποψίαις. ἐπιτιμᾶται δέ, φησιν, ὁ Μωυσῆς. οὐκ εἰσάξετε γὰρ ὑμεῖς, φησιν, τὴν συναγωγὴν ταύτην, εἰς τὴν γῆν ἣν ἔδωκα αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐπιστεύσατε τοῦ ἁγιάσαι με ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ἄγε δὴ οὖν πάλιν εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον τὸ τῆς ἱστορίας μεταπλάττοντες σχῆμα, τὰ εἰκότα λέγωμεν, τὰς θείας ἰχνηλατοῦντες γραφὰς, καὶ τῶν ἐννοιῶν τὴν δύναμιν πρὸς τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν εὖ μάλα δεικνῦν ἀπορθοῦν σπουδάζοντες. οὐκοῦν ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνεώσης τῆς Μαριὰμ, διεδίψηκεν ὁ λαός. εἶτα θεοῦ προστάττοντος καταπαίει τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, παρεστηκότων αὐτῷ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μὴν καὶ Ἀαρών. καὶ λαλοῦσι μὲν αὐτοὶ πρὸς τὴν πέτραν· ἡ δὲ τὸ νᾶμα πλουσίως ἐκχεῖ, καὶ πεπότικε τὴν συναγωγὴν καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. τί οὖν ἄρα φαμὲν ὑπαινίττεσθαι πάλιν διὰ τοῦ τεθνάναι τὴν Μαριὰμ, ἢ τίς ἂν ὅλως νοοῖτο, καὶ τί τὸ πλέον εἰς ἀναγκαίαν δήλωσιν, τῷ ὡς ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τεθνάναι λέγειν αὐτήν; παραδεξόμεθα δὴ οὖν, Μωσέα μὲν εἰς τὸν νόμον. εἰς ἱερωσύνην δὲ, τὸν Ἀαρών· τὸ δὲ τῆς Μαριὰμ πρόσωπον, τῇ ἐν νόμῳ λατρείᾳ προσθήσομεν. καὶ γοῦν ἔφη θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίου πρὸς τὴν ἐξήνιον Ἱερουσαλήμ· καὶ ἀπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωυσῆν, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Μαριάμ. ὁρᾷς ὅπως τέθειται μετὰ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν εἰς τὸ καθηγεῖσθαι τοῦ Ἰσραήλ; μεσιτεύοντος γὰρ τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ προεστηκότος Ἀαρὼν, τουτέστι τοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματος διὰ τῆς ἐν τύποις λατρείας, ἀποκεκέρδακέ τι τὴν πρὸς θεὸν λατρείαν ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ. ὅτι δὲ ἀναγκαίως Μωυσῇ καὶ Ἀαρὼν, καὶ τὸ τῆς Μαρίας συνεισφέρεται πρόσω-

† ἕστως ἔσω

qua percussisti fluuium. Quasi diceret: Illa virga, quæ tam ingentem fluuium transmutauit in sanguinem sua ineffabili potẽtia Deo talia præstante, facillimè etiam è petra elicuerit aquam. Deinde etiam alia ratione eũ confirmat dum ita dicit, *Ecce steti ibi.* Neque enim solus eris, ait: neque tu admirãdorum patrator iterum fueris, sed ego petram multorum fluuiorum matrem ostendam, priùs præparabo miraculũ, & opperiar tuum ministerium. Loquere petræ, & ego rursum ero tuorum verborũ robur atque efficacia. Porro etsi his verbis debuisset confidere Moyses, defecit tamen. Ait enim: *Audite me increduli, num ex petra hac producemus vobis aquã?* Deinde virga petrã bis percutit: haud secùs ac si nihil eorũ quæ expectabãt, euenturũ essent, etiamsi petra percuteretur virga. bis percussit, quamquam priùs fluuium in sanguinẽ transmutauerit in Ægypto per eandem virgam, quam tum semel duntaxat extenderat. Attamen Deus tribuit ipsis flumen aquæ, tametsi ob ipsorum incredulitatem non parum fuerit iratus, ne fortè impotentiæ opinionem de eo conciperent quidã stultè suspicaces. Vnde Moyses increpatur: *Vos*, ait, *non introducetis congregationem hanc in terram, quam ego dedi vobis, quia non credidistis, vt sanctificaretis me coram filijs Israël.* Age igitur rursum historiam ad CHRISTI mysteriũ transferentes, quę veritati cõsentanea sunt, dicamus, diuinę Scripturę vestigijs insistentes, & in hoc incumbentes vt sensuum vim ad sacrarum Litterarum sententiam accuratè dirigamus. Mense igitur primo mortua Maria, siti laborauit populus. Deinde ex præcepto Dei, Moyses virga percutit petrã astantibus ipsi senioribus populi & item Aaron: loquunturq; ipsi ad petram, & hæc fluuio exundat, potumque præbuit congregationi & iumentis ipsorum, sicut scriptum est. Quid igitur dicimus adumbratum per mortem Mariæ, aut quænã omnino ea intelligatur, & quid ad necessariam declaratiõnẽ faciat, quòd primo mense dicat ipsam mortuam? statuemus itaque Moysen in typum legis: Aaron autem, sacerdotij: Mariæ autem personam, cultui legali tribuemus: Vnde Deus ad effrenẽ Hierosolymam per vocem sancti ait: *Et misi ante faciem tuã Moysen & Aaron & Mariam.* Viden' quomodo ea sit coniuncta cum Moyse & Aaron, vt simul antecedat Israëlitas? Nam cũ sapiens Moyses ageret mediatorem, & præesset Aaron, hoc est, sacerdotalis dignitas per cultum typicum, tum carnalis Israël lucrifecit sibi Dei cultum. Quòd autem necessariò cum Moyse & Aaron persona Mariæ introduca-

Exod. 17.6.

Num. 20.

Num. 20. 12.

Num. 20. 1.

Mariæ mors Num. 20. quid significet.

Michea 6.4.

tur, vel hinc absque negotio facilè intelligitur, quia in mari rubro cùm Pharao vnà cũ suis satellitibus perijsset, adeoque totus exercitus esset submersus, tum Moyses quidẽ gratias Deo cecinit. Cùm autem exijssent & saltatrices, accepit Maria tympanũ suum, sicut scriptum est, ingẽtem ilico sonum immiscens cantibus. Sed hîc in typis erat subtilis veræ contemplationis figura. Nã quòd & ipsa lex, hoc est Moyses, & cum illo Maria, hoc est cultus vmbratilis & typicus, immensam atque admirabilem omnipotentis Dei potentiam prædicent, subindicauerit modus cantilenæ, & tympanorũ sonus. Persona igitur cultus legalis rectè imponitur Mariæ, sicut reuera persona legis Moysi, & sacerdotij Aaroni. Cùm itaque mortua fuerit Maria primo mense, hoc est, in principio anni, secundùm leges Hebræorum (quãdo & ipsum in sancto paschate celebratur mysterium) sitiuit populus. In primo enim mẽse, qui & nouorũ appellatus est, cultus vmbratilis & typicus fermè cessauit, contractusque est & è medio sublatus. Quomodo hoc? Illuxit enim nobis vnigenitus Dei filius humana specie, velut in mense nouorũ. Vnde & ipse dixit loquens: *Adsum, tanquam hora in montibus: & tanquam in mense nouarũ frugũ*. Sic & Ecclesiam ex Gentibus cõpellauit dicens: *Surge, veni proxima mea, pulcra mea, columba mea, quia ecce hyems præteryt, & pluuia abyt, recessit sibi ipsi. Flores apparuerunt in terra nostra: tempus putationis aduenit.* Refloruimus enim in CHRISTO ad vitæ nouitatẽ, & tempus aduentus, est quasi ver spirituale nobis ostensum, cùm floridam & fructuosam efficit hominis naturam. Tunc inquam, tunc coarctato cultu vmbratili, & quasi ipsa Maria mortua, sitiuit populus, & spiritalium penuria aquarũ laborauit. Cæterùm produxit affatim flumen CHRISTI, oracula inquam ipsius, & mysticã in spiritu & veritate disciplinã. Quod intelligens B. Paulus ita scribit: *Nolo vos ignorare fratres, quòd patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transgressi sunt, omnesq́; per Moysen baptizati in nube, & in mari; & omnes item eundem cibum spiritualem comederunt, omnesq́; idem poculum spirituale biberunt. Biberunt enim ex spirituali petra, quæ eos sequebatur. Petra autem erat* CHRISTVS. Comparatur autem petræ propter infractã & immobilẽ suam naturam. Firmata enim est in proprijs donis diuina illa & suprema natura. Quo igitur modo etiam hæc aquam effuderit, necesse fuerit considerare. Nam cùm seniores populi essent congregati & astaret Aaron, sermo habitus est ad petram. Percussit autẽ ipsam Moyses bis. Quia cùm

Exod. 15. 20

Mensis nouorum: Exodi 13. 4. & 34. 18. Deut. 16. 1. Hic verò locus non comparet. Cant. 2. 10.

1. Cor. 10. 1.

CHRISTVS cur petra cõparetur.

πον, κἀντεῦθεν ἀπονητὶ συνάναι ῥᾷον, οὐ γάρ τοι τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ τοῖς ἑαυτοῦ δορυφόροις συναπολωλότος τοῦ Φαραὼ καὶ πεπνιγμένου πανστρατιᾷ, ᾖδεν ὁ Μωυσῆς τὰ χαριστήρια, καὶ συνετίθει τὸν ὕμνον. ἐξήεσαν δὲ αἱ χορεύουσαι, καὶ ἔλαβε Μαριὰμ τὸ τύμπανον αὐτῆς καθὰ γέγραπται, βαρεῖάν πως τάχα καὶ διαπρύσιον ἠχὴν συνανιεῖσα τοῖς μέλεσιν. ἀλλ᾽ ἦν τὸ ἐν τύποις τῆς ἀληθοῦς θεωρίας αἴνιγμα λεπτόν. ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ νόμος, τουτέστι Μωσῆς, καὶ μὴν καὶ σὺν ἐκείνῳ καὶ Μαριάμ, τουτέστιν ἡ ἐν σκιαῖς καὶ τύποις λατρεία τὴν ὑπερφυᾶ τε καὶ ἀξιάγαστον τοῦ πάντων κρατοῦντος θεοῦ διακηρύττουσι δύναμιν, ὑπεμφήνειεν ἂν ὁ τῆς ᾠδῆς τρόπος, καὶ ἡ τῶν τυμπάνων ἠχή. οὐκοῦν προσθείη τις ἂν τὸ τῆς ἐν νόμῳ λατρείας πρόσωπον τῇ Μαριάμ, καθάπερ ἀμέλει τὸ μὲν τοῦ νόμου, Μωυσῇ, τὸ δὲ τῆς ἱερωσύνης Ἀαρών. τεθνεώσης τοίνυν τῆς Μαριὰμ μηνὶ τῷ πρώτῳ, τουτέστιν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους, κατὰ τοὺς Ἑβραίων νόμους, ὅτε καὶ αὐτὸ τοῦ ἁγίου πάσχα τελεῖται μυστήριον, δεδίψηκεν ὁ λαός. ἐν γάρ τοι τῷ πρώτῳ μηνὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὃς καὶ τῶν νέων ὠνόμασται, μονονουχὶ καὶ τετελεύτηκεν ἡ ἐν σκιαῖς καὶ τύποις λατρεία, συνεστάλη τε τρόπον τινά, καὶ ἐκ μέσου γέγονεν. πῶς ἢ τίνα τρόπον; ἐπέλαμψε γὰρ ἡμῖν ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος ἐν εἴδει τῷ καθ᾽ ἡμᾶς, ὡς ἐν μηνὶ τῶν νέων. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν αὐτὸς ὁ λαλῶν, πάρειμι, ὡς ὥρα ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ ὡς ἐν μηνὶ τῶν νέων. οὕτω τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν ἐκάλει λέγων· ἀνάστα, ἐλθὲ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου, ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. καιρὸς γὰρ τῆς τομῆς ἔφθασεν. ἀνεθάλομεν γὰρ ἐν Χριστῷ πρὸς καινότητα ζωῆς, καὶ ὁ τῆς ἐπιδημίας καιρός, ἔαρ ὥσπερ ἡμῖν ἀνεδείχθη τὸ νοητόν, εὐανθῆ τε καὶ ἔγκαρπον τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀποτελοῦν. τότε γὰρ τότε τῆς ἐν σκιαῖς συνεσταλμένης, καὶ οἷον τεθνεώσης τῆς Μαριάμ, δεδίψηκεν ὁ λαός, καὶ ἐν σπάνει γέγονεν ὑδάτων νοητῶν. ἀλλ᾽ ἐκπέπωκε πλουσίως τὸ νᾶμα Χριστοῦ, φημὶ δὴ πάλιν, τὰ δι᾽ αὐτοῦ θεσπίσματα, καὶ τὴν ἐν πνεύματί τε καὶ ἀληθείᾳ μυστικὴν παιδαγωγίαν. καὶ τοῦτο συνεὶς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος· οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωυσῆν ἐβαπτίσθησαν, ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν βρῶμα ἔφαγον, καὶ τὸ αὐτὸ πνευματικὸν πόμα ἔπιον. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. πέτρα δὲ παρεικάζεται, διὰ τὸ ἄθραυστον καὶ ἀκλόνητον. ἐρήρεισται γὰρ ἐν ἰδίοις ἀγαθοῖς ἡ θεία τε καὶ ὑπερτάτη φύσις. ἵνα δὴ οὖν τρόπον τὸ ὕδωρ ἐκδέδοται, καταθρεῖν ἀναγκαῖον. συνηγηγερμένων γὰρ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ νόμου, καὶ παρεστηκότος Ἀαρών, λόγοι μὲν ἐγίνοντο πρὸς τὴν πέτραν. καταπαίει δὲ αὐτὴν καὶ δὶς ὁ Μωυσῆς. συνδεδραμηκότων

γὰρ

γὰρ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἱερέων, οἱ κατὰ νόμον παιδαγωγούμενοι, τουτέστιν ὁ Ἰσραὴλ ἐν προσώπῳ Μωυσέως, καταλαλήσαντες τοῦ Χριστοῦ, κατηγοροῦντες δὲ ἐπὶ Πιλάτου, καὶ τὸ, αἶρε, αἶρε, σταύρωσον αὐτὸν, ἀνοσίως ἀνακεκράγασιν. εἶτα καὶ δυσὶ λελυπήκασι πληγαῖς. ἀποκτείνασι γὰρ τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγόν. δευτέραν δὲ ὥσπερ τῇ πρώτῃ πληγῇ προσεπάγοντες, ὅτι καὶ μεμένηκεν ἐν νεκροῖς ἀναπείθειν ἤθελον. ἀνεβίω μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς, πατήσας τὸν θάνατον. ἐπειδὴ δὲ ἐτύγχανον οἱ στρατιῶται λέγοντες, οἳ καὶ τετάχατο παρ' αὐτῶν τοῦ τάφου φρουροὶ, παρήγγελλον λέγειν καὶ τοῦτο ῥιψοκινδύνως, ὅτι κεκλόφασιν αὐτὸν λαθόντες οἱ μαθηταὶ, καὶ αὐτὸ τὸ σεπτὸν τῆς ἀναστάσεως συκοφαντοῦντες μυστήριον. οὐκοῦν ἐν διπλῷ γέγονεν ἡ πληγή. ἀλλ' ἐκδέδωκεν ἡ πέτρα πλουσίως τὸ νᾶμα. καίτοι πεπαρῳνηκότος εἰς αὐτὸν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πεπότικε πᾶσαν τὴν συναγωγὴν, ἐπέκλυσε τὴν οἰκουμένην τοῖς ἱεροῖς τε καὶ θείοις νάμασιν. οὕτω γὰρ ἡμῖν ἑαυτὸν χαριεῖσθαι κατεπηγγέλλετο, διὰ τοῦ προφήτου λέγων, ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν. ψάλλει δέ που καὶ Δαβὶδ, τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ. καὶ μέν τοι καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεὸν, ὡς ἐπλήθυνας τὸ ἔλεός σου, ὁ θεός· οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπιοῦσι. μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς. ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. ἄθρει δὲ ὅπως προεισδραμούσης αὐτῶν ἀπιστίας, καταπαίει τὴν πέτραν τῇ ῥάβδῳ Μωυσῆς. πεπαρῴνηκε γὰρ εἰς Χριστὸν ἀπειθήσας ὁ Ἰσραήλ. ἐπιτιμᾶται Μωυσῆς σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Ἀαρών. οὐ γὰρ εἰσάξετε, φησὶν, ὑμεῖς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὴν γῆν ἣν ἔδωκα αὐτοῖς. εἰσκομιεῖ δὲ ἡμᾶς εἰς τὸν τῶν ἁγίων κλῆρον, καὶ εἰς τὴν ἀληθεστέραν τῆς ἐπαγγελίας γῆν, οὐχ ὁ νόμος ὁ ἐν τύποις, οὐδὲ τὸ καθ' αὐτὸν ἱερωσύνης, τὸ ἐν σκιαῖς ἀδρανές. οὐ γὰρ δι' αἱμάτων εὐαρεστήσομεν. οὔτε μὴν ἐν σχήμασι τοῖς γεωδεστέροις ἐκπρεπεῖς ἐσόμεθα παρὰ τῷ θεῷ· βαδιούμεθα δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἄνω πόλιν, καὶ εἰς τὸν τῶν πατέρων ἥξομεν κλῆρον, καθηγητὴν ἔχοντες τὸν Χριστὸν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

seniores populi cõcurrissent, & sacerdotes, secundùm legem instituti, hoc est Israëlitæ quasi in persona Moysis, oblocuti sunt CHRISTO, accusantes coram Pilato, impieq; vociferati, *Tolle, tolle, crucifige eum.* Deinde etiam duabus affecerũt plagis. Primò enim authorem vitæ interficiunt. Alteram verò plagã veluti priori adijciunt, dũ nitũtur persuadere hominibus quòd in mortuis permanserit. At CHRISTVS resurrexit à mortuis, proculcata & contrita ipsa morte. Postquã autẽ venerunt milites id referẽtes, qui ordinati erãt ab ipsis sepulcri custodes, præceperũt dicere quòd ipsius discipuli clã eũ essent suffurati: atque ita venerandum istud resurrectionis mysterium calumniabantur. Plaga igitur duplex ei inflicta est. Cæterùm petra largè effudit flumen, etiamsi Israël in ipsum debacchatus sit, adeò vt toti congregationi potum dederit. Irrigauit enim orbẽ sanctis & diuinis fluminibus. Ita enim promisit se nobis seipsum donaturum per vocem Prophetę dicens: *Ecce ego declinabo super ipsos, quasi fluuius pacis, & quasi torrens inundans gloriã Gentium.* Et Dauid quoque alibi psallit: *Fluminis impetus lætificat ciuitatẽ Dei.* Item ad ipsum in cælis Patrem ac Deum: *Quia multiplicasti, ait, misericordiã tuã Deus. Filij autẽ hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & de torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ.* Vide autem quo pacto, interueniente priùs istorum diffidentia, Moyses virga percutiat petram. Israël enim incredulus debacchatus est in CHRISTVM: obiurgatus autem est Moyses & cum ipso Aaron. *Neque enim introducetis vos, ait, filios Israël in terram quam dedi ipsis.* Perducet autem nos in sanctorum hereditatem, & veriorẽ promissionis terram non quidem lex quæ versatur in typis, neque sacerdotij legalis, veluti in vmbris imbecillitas; neque enim per sanguines grati erimus, neque item terrena gloria erimus coram Deo illustres; sed potiùs procedemus in ciuitatem supernam, atque in patrum hereditatem intrabimus ducem habentes CHRISTVM, per quem & cum quo gloria Deo ac Patri cum sancto Spiritu in secula seculorum. Amen.

Luc.23.21. Marc.15.14 Ioan 19.15. Act.3.15.

Duæ plagæ quibus Iudæi CHRISTVM affecerunt.

Isai.66.12. *CHRISTVS flumen, torrens, fons.* *Psal.45.5.* *Psal.35.8.*

Περὶ τῆς ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ καθόδου, καὶ τῆς παραστάσεως τοῦ Ἰσραήλ.

De Dei in montem Sina descensu & assistentia Israëlis.

Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ταῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις τὴν διὰ πίστεως λύτρωσιν οὐ προσιεμένοις, περιφρονοῦσι δὲ λίαν

DOminus noster IESVS CHRISTVS turbas Iudæorum, qui redemptionem per fidem non recipiebant, at potiùs ipsius

oraculorum vtilitatem contemnebant, existimantes quòd lex Moysis sufficiat ipsis, & quidem sola ad amicitiam cum Deo consequendam, alloquebatur hisce verbis: *Nullus venit ad Patrem nisi per me.* Et rursus: *Ego sum via, & ego sum ostium.* Neque verò hæc dicens à vero aberrabit; est namque veritas. neque Pater alia ratione adiri potest, nisi per suum verum & naturalem Filium. Qui enim cognouit ipsum, hic omnino videbit eum, ex quo natus est, Patrem. Vnde & dicebat illis qui in fide nutabant, dicebantque se cognoscere totius vniuersi Deum: *Si me cognouissetis, & Patrem meum vtique cognouissetis.* Nam Moyses quidem pædagogus fuit antiquis & mediator, atque item dux, & diuinarum legum promulgator, interque sanctos sanctissimus (manifestè enim audiuit Deum dicentem: *Noui te, & gratiam inuenisti apud me præ omnibus.*) Lex autem est infirma, neque amicitiam Dei perfectè conciliare potest, sed per CHRISTVM mediatorem hoc cõsequimur. Siquidem *ipse est pax nostra,* secundùm Scripturas, & in ipso quidem solo est perfecta cognitio, omnisque datio bona, atque ipse nos per se tantum-non Patri attulit. Idcirco dicebat: *Pater, volo, vt sicut ego & tu vnum sumus, ita & ipsi in nobis vnũ sint.* Mediator itaque Moyses, sed tanquam in vmbra & typo: at CHRISTVS est verus mediator, cui specialiter conglutinati sumus. siquidem verum est quòd descendit ad nos, & homo factus est, vt nos etiam fiamus diuinæ ipsius virtutis participes, & Spiritus sancti participatione ac gratia Deo colligati. Quæ quidem ipsa rursus videre est, si mentis nostræ oculum sacris Litteris intendamus. Ait enim Dominus ad Moysen: *Descendens testificare populo, & sanctifica eos hodie & cras, & lauent vestimenta sua, & sint parati in diem tertium. Nam die tertio descendet Dominus in montem Sina, coram omni populo, & segregabis populum in circuitu, dicens: Cauete vobis, ne ascendatis in montem, & tangatis quid illius. Omnis qui tetigerit montem, morte morietur. Non tanget illum manus, lapidibus enim lapidabitur, vel iaculo confodietur; siue homo siue iumentum fuerit, non viuet. Quando* †*autem voces & tubæ recesserint de monte, ascendent illi in montem.* Cùm enim Israëlitæ Ægyptiaca seruitute oppressi, falsisque ipsorum cultibus irretiti, humana inuenta & ex lapide aut alia quauis materia facta adorarent, miserando errore inuoluti, adeò, vt sicut ait Propheta, *dicerent ligno, Deus meus es tu; & lapidi, Tu me genuisti;* idcirco necessariò, cùm Deus creator vellet eos ex priore isto & polluto cultu ad veritatis cognitionem adducere, ne viderentur Deum qui verè Deus non esset colere Moysis verbis

Ioan. 14. 6. — Ioan. 14. 7. — Mosis laus. — Psal. 88. 21. Act. 13. 46. — Ephes. 2. 14. — Ioan. 17. 21. — Exod. 19. 10 — † Vulgata: Cùm cœperit clangere buccina, tunc ascendant in mõtem. — Ierem. 2. 27

τῆς δι' αὐτοῦ θεσπισμάτων τὴν ὄνησιν, οἰομένους τι αὐτοῖς, ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἀρκέσει, καὶ μόνος εἰς οἰκείωσιν τὴν ὡς πρὸς θεὸν, προσφωνεῖ λέγων· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. καὶ πάλιν· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἐγώ εἰμι ἡ θύρα. ψευδοεπήσει δὲ ταῦτα λέγων οὐδαμῶς, ἐπείπερ ἐστὶν ἀλήθεια. καὶ προσιτὸς οὐχ ἑτέρως ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, πλὴν εἰ μὴ διὰ μόνου τοῦ κατὰ φύσιν υἱοῦ. ὁ γὰρ ἐγνωκὼς αὐτὸν εἴσεταί που πάντως καὶ τὸν ἐξ οὗ πέφηνεν πατέρα. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν τοῖς ἀπειθεῖν ἑλομένοις αὐτῷ καὶ εἰδέναι λέγουσι τὸν τῶν ὅλων θεόν· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ᾔδειτε ἄν. γέγονε μὲν γὰρ τοῖς ἀρχαιοτέροις παιδαγωγὸς ὁ Μωσῆς, μεσίτης καὶ ἡγούμενος, καὶ τῶν παρὰ θεοῦ νόμων διακομιστὴς, καὶ ἄριστος μὲν ἐν ἁγίοις. ἀκήκοε γὰρ θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· οἶδά σε παρὰ πάντας, καὶ χάριν εὗρες παρ' ἐμέ. πλὴν ὁ νόμος [illegible] ἀδρανὴς, οὔτε μὴν οἷός τε τὴν πρὸς θεὸν οἰκείωσιν προξενῆσαι τελείως· διὰ δὲ τῆς Χριστοῦ μεσιτείας καὶ τοῦτο κερδαίνομεν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς· καὶ ἐν αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ τὸ ἐν γνώσει τέλειον, καὶ πᾶσα δόσις ἀγαθή· καὶ αὐτὸς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ μονονουχὶ προσκεκόμικε τῷ πατρί. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε· θέλω ἵνα ὥσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν. οὐκοῦν μεσίτης μὲν ὁ Μωσῆς, πλὴν ὡς ἐν τύπῳ καὶ σκιαῖς. ὁ δὲ ἀληθὴς μεσίτης Χριστὸς, ᾧ κεκολλήμεθα σχετικῶς. εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι καταβέβηκεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. ἵνα καὶ ἡμεῖς τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως γενώμεθα κοινωνοὶ, τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος μετοχῇ τε καὶ χάριτι θεῷ συνδούμενοι. καὶ τουτὶ δὴ πάλιν εἰσόμεθα, τοῖς ἱεροῖς γράμμασι τὸν τῆς ἑαυτῶν διανοίας ἐνερείδοντες ὀφθαλμόν. εἶπε γάρ φησι κύριος πρὸς Μωυσῆν· καταβὰς διαμάρτυραι τῷ λαῷ, καὶ ἁγίασον αὐτοὺς σήμερον καὶ αὔριον. καὶ πλυνάτωσαν τὰ ἱμάτια, καὶ ἔστωσαν ἕτοιμοι εἰς τὴν ἡμέραν τὴν τρίτην. τῇ γὰρ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ καταβήσεται κύριος ἐπὶ τὸ ὄρος Σινᾶ, ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ἀφοριεῖς τὸν λαὸν κύκλῳ λέγων· προσέχετε ἑαυτοῖς τοῦ μὴ ἀναβῆναί τινα εἰς τὸ ὄρος, καὶ θιγεῖν τι αὐτοῦ. πᾶς ὁ ἁψάμενος τοῦ ὄρους θανάτῳ τελευτήσει. οὐχ ἅψεται αὐτοῦ χείρ· ἐν γὰρ λίθοις λιθοβοληθήσεται, ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται· ἐάν τε κτῆνος, ἐάν τε ἄνθρωπος, οὐ ζήσεται. ὅταν αἱ φωναὶ καὶ σάλπιγγες καὶ ἡ νεφέλη ἀπέλθῃ ἐκ τοῦ ὄρους, ἐκεῖνοι ἀναβήσονται ἐπὶ τὸ ὄρος. ἐπειδὴ γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ θητεύοντες καὶ ταῖς ἐκείνων εἰδωλολατρείαις ἐνωλισθηκότες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἀνθρωπίνοις μὲν προσεκύνουν εὑρήμασι, καὶ τοῖς ἐκ λίθου πεποιημένοις, ἤγουν ἐξ ἑτέρας ὕλης προσεκόμιζον τὰς λατρείας, ἐλεεινὴν νοσοῦντες τὴν πλάνησιν, καὶ ἥ φησιν ὁ προφήτης, τῷ ξύλῳ λέγοντες, θεός μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με. ταύτῃ λοιπὸν ἀναγκαίως, ἐπειδήπερ αὐτοὺς ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης καὶ βεβήλου ψευδολατρείας εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἀνακομίζειν ἤθελεν ὁ δημιουργὸς, ἵνα μὴ δοκῇ ἐν τῷ μὴ ὄντι λατρεύειν θεῷ τὰ τοῦ Μωσέως

φωναῖς περιφενακισμένοι. ταύτῃ τοι χρησίμως καὶ
τῆς ἐν τύποις αὐτοὺς θεοπτίας ἀξιοῖ. βεβαιοτέρᾳ
γὰρ πίστει τιμᾶσθαι φιλεῖ τὰ ὁρώμενα. καθι-
κνεῖσθαι δὴ οὖν ἀναφανδὸν ἐπαγγέλλεται, καὶ οὐκ
εἰς μακράν. ἵνα δὲ εἰδεῖεν ὅτι τοῖς εἰς τοῦτο τιμῆς
κεκλημένοις, ὡς κατηκόοις τε ἅμα καὶ θεωροῖς
γενέσθαι τοῦ θεοῦ, ἤγουν τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ἀπορρή-
του δόξης· ἔδει πάντως καὶ τῆς αὐτῷ φιλαιτάτης
ἁγνείας, καὶ σαρκικῆς μὲν ἀκαθαρσίας ἀπαλ-
λάττεσθαι πρέπειν, καὶ πρός γε δὴ τούτῳ τὸ εὐεί-
ματεῖν, ἵνα ὀρθῶς τε καὶ καθηκόντως τὸ τῆς ἑορτῆς
ὑποπλάττοιτο σχῆμα. ἑορτὴ γὰρ ὄντως καὶ
ἀξιάγαστος τὸ τῆς οὕτω περιφανοῦς ἀξιοῦσθαι θεω-
ρίας. ἐπὶ μὲν καὶ ἀποκαθῆραι κελεύει, καὶ γυ-
ναίων μὲν ὁμιλίας ἀποφοιτᾶν, καὶ εἰς τρίτην
αὐτοὺς τὴν ἐγκράτειαν τείνειν ἡμέραν. ἀποπλύ-
νεσθαι δὲ καὶ αὐτὰ προστέταχε τὰ ἄμφια. οὗ καὶ
» εἰς πέρας ἐνηνεγμένου· ἐγένετο, φησὶ, τῇ ἡμέ-
» ρᾳ τῇ τρίτῃ γενηθέντος πρὸς ὄρθρον, ἐγένοντο
» φωναὶ καὶ ἀστραπαὶ, καὶ νεφέλαι γνοφώδεις ἐπ᾽
» ὄρους Σινᾶ, φωνὴ τῆς σάλπιγγος ἤχει μέγα. καὶ
» ἐπτοήθη πᾶς ὁ λαὸς ὁ ἐν τῇ παρεμβολῇ. καὶ ἐξή-
» γαγε Μωυσῆς τὸν λαὸν εἰς τὴν συνάντησιν τοῦ θεοῦ
» ἐκ τῆς παρεμβολῆς, καὶ παρέστησαν ὑπὸ τὸ ὄρος.
» τὸ δὲ ὄρος τὸ Σινᾶ ἐκαπνίζετο ὅλον διὰ τὸ κα-
» ταβεβηκέναι τὸν θεὸν ἐπ᾽ αὐτὸ ἐν πυρί· καὶ ἀνέ-
» βαινεν ὁ καπνὸς, ὡς καπνὸς καμίνου· καὶ ἐξέστη
» πᾶς ὁ λαὸς σφόδρα. ἐγένοντο δὲ αἱ φωναὶ τῆς
» σάλπιγγος προβαίνουσαι ἰσχυρότεραι σφό-
» δρα. Μωυσῆς ἐλάλει, ὁ δὲ θεὸς ἀπεκρίνατο αὐ-
» τῷ φωνῇ. νῷ μὲν γὰρ ὁρᾶται μόλις ἡ ὑπερτά-
τη καὶ ἀνῳκισμένη φύσις, καὶ ἡ παντὸς ἐπέκεινα
γενητοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἐμφανεστέρων αὐτοῖς πραγ-
μάτων, τὰ τῆς θεοπτίας χρειωδῶς ἐξεπράττετο,
ταύτῃ τοι λοιπὸν ἀναγκαῖος τῆς οἰκονομίας ὁ
τρόπος διὰ πολλῶν ἐχώρει δειμάτων. φωναὶ
γὰρ ἦσαν καὶ ἀστραπαὶ συνεκπίπτουσαι, συναγεί-
ρετο δὲ καὶ νεφέλη γνοφώδης· καὶ ἵνα καὶ ἡ κτίσις
ὑπηρετοῦσα φαίνηται, καὶ τῷ τῶν ὅλων θεῷ δοῦ-
λον ὑποβάλλουσα τὸν αὐχένα. καταπεφρικό-
τα τοίνυν τὸν Ἰσραὴλ ἐξεκόμισεν ὁ Μωυσῆς, καὶ
παρέστησεν ἐπὶ τὸ ὄρος· οἳ δὴ πείσονται τῶν ἀ-
δικούντων οὐδὲν, ἀλλ᾽ ἡμέρῳ καὶ ἀγαθῷ πε-
ριτεύξονται τῷ δεσπότῃ, προμυσταγωγήσας
τάχα που. ἀνακαιομένου δὲ τοῦ ὄρους, καπνοὶ
μὲν ἦσαν εὐθὺς εἰς τὸ ἄνω διάττοντες, ὀρ-
θία τε σάλπιγγος ἠχή· λεπτὴ μὲν ἐν πρώ-
τοις· δευτέρα δὲ μετὰ τοῦτο καὶ προϊοῦσα
μετὰ βραχὺ, πρὸς ἐμβριθῆ τε καὶ ἁδροτέ-
» ραν ἐκφώνησιν. εἶτα κάτεισιν ἐν εἴδει πυ-
» ρὸς ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ,
» καὶ ἐκάλεσε κύριος Μωυσῆν ἐπὶ τὴν κορυ-
» φὴν τοῦ ὄρους. καὶ ἀνέβη Μωυσῆς, καὶ εἶ-
» πε κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· καταβὰς
» διαμάρτυραι τῷ λαῷ, μή ποτε ἐγγίσωσι
» πρὸς τὸν θεὸν κατανοῆσαι, καὶ πέσωσιν ἐξ
» αὐτῶν πλῆθος. καὶ οἱ ἱερεῖς οἱ ἐγγί-
» ζοντες κυρίῳ τῷ θεῷ ἁγιασθήτωσαν μή

bis decepti, idcirco eos vtiliter diuino aspectu in typis dignatur. Quæ enim videntur, ea firmiori fide apprehendi solent. Palàm igitur promittit se descensurum, & quidem cito. At verò vt compertum haberent eos, qui ad tantum honorem vocati essent, vt auditores simul ac spectatores Dei, siue diuinæ ipsius atque ineffabilis gloriæ efficerentur, gratissima puritate præditos esse debere, & à carnali immunditia liberos; præterea mundis vestibus indutos, vt rectè ac decenter figuram festi exprimant. Reuera enim festum & quidem summa admiratione dignum est, quòd istos tam splendida dignatus sit visione. Iubet autem ipsos priùs mundari, & à mulierum congressu abstinere, adeoque ad tertium vsque diem continentiam tueri. Ablui enim etiam vestes ipsas præcipit. Quo quidem præcepto ad finem perducto, ait: *Factum est autem die tertio manè, facta sunt voces, & fulgura, & nubes caliginosa in monte Sinai. Vox tubæ sonabat valdè. Et timuit omnis populus, qui erat in castris. Et eduxit Moyses populum in occursum Dei ex castris, & astiterunt sub monte Sinai. At mons Sinai fumabat totus, quia descenderat Dominus ad illum in igne. Ascẽdebat autem fumus, tamquã fumus fornacis. Et obstupuit omnis populus valdè. Facta sunt autem voces tubæ procedentes fortiores valdè. Moyses loquebatur: at Deus respõdebat ei voce.* Nam mente vixdũ cernitur suprema illa, & in altissimis habitãs naturã, quæ omnem creaturã excedit. Postquã autẽ per res manifestiores commodè ea quæ pertinent ad Dei visionem peracta sunt, idcirco deinceps diuini consilij ratio per multa quæ terrorem incuterent, processit. Voces enim & fulgura concurrebant, coactaque est nubes caliginosa, vt & creatura subministrare cerneretur, atque huius vniuersi Deo ceruicem ad seruiẽdum submittere. Moyses itaque Israëlem perterritum educebat, & constituit sub montem. Quòd autem nihil mali passuri essent, sed Dominum benignum ac propitium habituri, prędocuit. Accenso autem monte fumus sursum ferebatur, altusque tuba sonitus edebatur: qui quidẽ initio erat remissior, postea verò intensior, ac paulatim in acutissimum clangorem procedens. Deinde descẽdit in montem vniuersorum Deus in specie ignis. *Descendit enim*, ait, *Dominus super montẽ Sinai, super cacumẽ montis, & vocauit Dominus Moysẽm in verticẽ montis. & ascendit Moyses, & ait Dominus ad Moysem, dicens: Descendens contestare populum, ne fortè appropinquent ad Deum ad videndum, & cadant ab eis multitudo. Et sacerdotes appropinquantes Domino sanctificentur, ne*

forte

Oculatus testis pluris quàm auritus.

Exod. 19. 16.

Exod. 19. 20.

† LXX. ne fortè interimat de ijs Dominus.

fortè †recedat ab eis Dominus Et dixit Moyses ad Deum: Non poterit populus ascendere in montem Sinai. Tu enim testificatus es nobis dicens: Distermina montem, & sanctifica eum. Dixit autem ipsi Dominus, Vade, descende, & ascende tu & Aaron tecum. at sacerdotes & populus †non vadant ad ascendendum ad Deum, ne fortè perdat ex eis Dominus. Solum enim in montem ascendere iubet mediatorem, Moysen inquam, nec quemquam ex alijs admittit, sed montem eis inaccessibilem declarat. Minabatur enim mortem ei qui præceptum violaret. Neque tamen ex hoc vult crudelis videri, aut immanis, vel inaccessibilis (absurda enim imprimis fuerit ea cogitatio) sed vt sciant atque intelligant, quòd electorum præcipui, & eorum qui in summa excellētia sunt constituti, Dei gloriæ & honori possint appropinquare. Porro erat etiam alia ratione in primis absurdum istos Ægyptiorum moribus imbutos, cùm scirēt immundorum dæmoniorum delubra nō à quibusuis adiri posse, sed solis selectis ac purificatis licere iuxta ipsorum leges adyta & magis intima loca ingredi; nihili verò facere, Deo totius vniuersi appropinquare, adeoque veneranda ac sacra loca temerare, in quibus diuina atque ineffabilis ipsius gloria apparuit. Aliter verò etiam (multis enim modis censeo nos id quod vtile est venari debere) non decebat parem honorem tribui populo, & duci; pædagogo futuro, & subditis; ministro, & eis quorum causa lex administrabatur: at potiùs ampliore honore affici præfectos æquius erat, & subiectis conducibilius. Quod autem veritati consentaneum sit quod dico, alio etiam pacto intelliges. Ait enim rursus ad sacrorum ministrum Moysen Dominus: *Ecce ego aduenio ad te in columna nubis, vt audiat populus loquentem me ad te, & credant tibi in sæculum.* Omnia igitur miro ordine, & singulari Dei consilio gesta sunt. Cæterùm erat initio, vt dixi, veluti adumbratio quædam aduentus Saluatoris nostri, qui appariturus erat degentibus in terra, in nouissimis temporibus, tamquam in tertio die, in quo *Verbum caro factum est*, & apparuit nobis secundùm Scripturas prædicans per legem purgationem quæ est ab ipso, & per ipsum statutis temporibus proponenda credentibus. *Contestare enim, ait, populum, & sint parati in diem tertium. Quia tertio die descendet Dominus in montem Sinai.* Quis autem sit ille præparationis modus, patefacit Moyses his verbis: *Tribus diebus,* ait, *non cognoscatis vxores.* imò & vestimenta ipsa abluenda esse manifestè confirmat. Cæterùm per hoc quod ait, non debere eos cum

† LXX. βιαζέσθωσαν ne vim faciant ascēdere.

Exod. 19. 9.

Ioan. 1. 14. Baruch 3. 38.

Exod. 19. 10

Exod. 19. 15

ποτε ἀπαλλάξῃ ἀπ' αὐτῶν κύριος. καὶ εἶπε Μωυσῆς πρὸς τὸν θεόν· οὐ δυνήσεται ὁ λαὸς προσαναβῆναι πρὸς τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ. σὺ γὰρ διαμεμαρτύρησαι ἡμῖν λέγων, ἀφόρισαι τὸ ὄρος καὶ ἁγίασαι. εἶπε δὲ αὐτῷ κύριος, βάδιζε. κατάβηθι καὶ ἀνάβηθι σὺ, καὶ Ἀαρὼν μετὰ σοῦ. οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ ὁ λαὸς μὴ βιαζέσθωσαν ἀναβῆναι πρὸς τὸν θεὸν, μήποτε ἀπολέσῃ ἀπ' αὐτῶν κύριος. μόνον μὲν γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἀναφοιτᾶν κελεύει τὸν μεσιτεύοντα, φημὶ δὲ, Μωυσέα· προσίεται δὲ τῶν ἄλλων οὐδένα· καὶ ἄστιβες αὐτοῖς ἀποφαίνει τὸ ὄρος. προηπείλει δὲ θάνατον, εἰ καταφρονεῖν ἕλοιτό τις. οὐκ ὠμὸς, οὐδὲ ἀπηνὴς, ἢ δυσπρόσιτος εἶναι ζητῶν ὑπονοεῖσθαι. κομιδῇ γὰρ εὔηθες τὸ ὧδε φρονεῖν. ἀλλ' ἵν' ἔχοιεν εἰδέναι καὶ νοεῖν ὅτι τῶν ἄγαν ἐξῃρημένων ἐστὶ καὶ ἐν ὑπερτάταις οὖσιν ὑπεροχαῖς, τιμῆς τε καὶ δόξης τὸ ἐγγὺς εἶναι δύνασθαι θεοῦ. ἦν δὲ καὶ ἑτέρως τῶν ἀτοπωτάτων, τοὺς μὲν Αἰγυπτίων ἔθεσιν ἐντεθραμμένους αὐτοὺς, καὶ εἰδότας ὅτι τῶν ἀκαθάρτων δαιμονίων τεμένη βάσιμα μὲν οὐχὶ τοῖς ἐθέλουσιν, ἐφῆσθαι μόλις τοῖς ἐξηλεγμένοις, προηγνισμένοις τάχα που, κατά γε τοὺς παρ' αὐτοῖς ὄντας νόμους, ἐν τοῖς ἐσωτάτοις γίνεσθαι νόμοις, εἶτα οἴεσθαι τὸ μηδὲν τῷ τῶν ὅλων ἐγγίσαι θεῷ καὶ τῶν οὕτω σεπτῶν τε καὶ ἱερῶν καταθρῆσαι χώρων, ἐν οἷς ἡ θεία καὶ ἀπόρρητος αὐτοῦ πέφηνε δόξα. ἄλλως δέ. δεῖν γὰρ ἔγωγέ φημι, διὰ πολλῶν ἡμᾶς τρόπων θηρᾶσθαι φιλεῖν τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν. οὐκ ἔδει τοῖς ἴσοις τιμᾶσθαι παρὰ θεοῦ, λαοὺς καὶ ἡγούμενον· τὸν παιδαγωγήσειν μέλλοντα, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ· τὸν τοῦ νόμου διάκονον, καὶ ἐφ' ὃν οἱ νόμοι ἐξῃρημένην δὲ μᾶλλον διαλαχεῖν τὴν δόξαν. ἄμεινον ἦν δή που καὶ σοφὸν, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κεισομένοις χρησιμώτατον. ὅτι δὲ ἀληθὲς ὅ φημι, καὶ δι' ἑτέρου συνήσεις. ἔφη γὰρ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· ἰδοὺ ἐγὼ παραγίνομαι πρὸς σὲ ἐν στύλῳ νεφέλης, ἵνα ἀκούσῃ ὁ λαὸς λαλοῦντός μου πρὸς σὲ, καί σοι πιστεύσωσιν εἰς τὸν αἰῶνα. πάντα δὴ οὖν ἐν κόσμῳ καὶ οἰκονομικῶς ἐξεπράττετο. ἀλλ' ἦν, ὡς ἔφην, ἐν ἀρχαῖς σκιαγραφία τις, ὥσπερ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, μέλλοντος ἐπιλάμψειν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἐν ἡμέρᾳ τρίτῃ, τῷ λοισθίῳ καιρῷ, καθ' ὃν καὶ γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, κατὰ τὰς γραφάς. προκηρύττοντος δὲ τὴν ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ δι' αὐτοῦ προκεισομένην κατὰ καιροὺς τοῖς πιστεύουσι κάθαρσιν. διαμάρτυραι γάρ φησι τῷ λαῷ, καὶ ἔστωσαν ἕτοιμοι εἰς τὴν ἡμέραν τὴν τρίτην. τῇ γὰρ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ καταβήσεται ὁ κύριος ἐπὶ τῷ ὄρει Σινᾶ. καὶ τίς ἄρα τοι τῆς ἑτοιμασίας ὁ τρόπος, διασαφεῖ ὁ Μωυσῆς οὕτω λέγων· τρεῖς ἡμέρας, φησὶ, μὴ προσέλθητε γυναικί. ἀποπλύνεσθαι δὲ δεῖν διεβεβαιοῦτο σαφῶς καὶ αὐτὰ τὰ ἱμάτια. ἀλλ' ἐν μὲν τῷ χρῆναι λέγειν μὴ συγκα-

κατευνάζεσθαι γυναιξὶν, ὁμιλίας δὲ τῆς πρὸς ἐκείνας ἀποφοιτᾷν, τῶν τῆς σαρκὸς ἡδονῶν ἡ νέκρωσις εὖ μάλα κατασημαίνεται. ἐν δέ γε τῷ δεῖν καὶ αὐτὰ καθαίρεσθαι τὰ ἄμφια καταγράφεταί πως ἡμῖν ἡ δι' ὕδατος κάθαρσις, δῆλον δὲ ὅτι καὶ διὰ πνεύματος ἀπαλλάττοντος μολυσμῶν. ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος· οἱ τὰ Χριστοῦ φρονεῖν ᾑρημένοι, καὶ περιπατοῦντες ἐν πνεύματι, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις· καὶ νεκροῦσι μὲν τὰ μέλη ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείας, ἀκαθαρσίας, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν. ἔσθημα δὲ ποιοῦνται λαμπρὸν, τὴν ἄνωθεν χάριν, ἢ καὶ αὐτὸν τὸν Ἐμμανουήλ· ἐνδύσασθε γάρ φησι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἐκέλευσε δρᾶν τοῖς τότε τηνικάδε Μωυσῆς. ἀκηκόαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου κηρύττοντος αἰνιγματωδῶς τὸ δοκοῦν, καὶ δι' ὕδατος κάθαρσιν, καὶ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν τὴν νέκρωσιν. προστέταχε γὰρ ὁ νόμος, ὕδατι μὲν καταρραίνεσθαι τοὺς μεμολυσμένους, πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα. ἐκπέμπεσθαι δὲ τῆς παρεμβολῆς ὡς ἀκάθαρτον τὸν γονορρυῆ· διασύρων οἶμαί που τῆς ἀκρασίας τὸ χρῆμα, καὶ βέβηλον ἀποφαίνων τὴν τῆς σαρκὸς ἡδονήν. τοιγάρτοι καὶ ἡμεῖς οἱ ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοι καὶ ἡγιασμένοι διὰ τοῦ πνεύματος, μισεῖν κεκελεύμεθα καὶ τὸν τῆς σαρκὸς μεμολυσμένον χιτῶνα. οὐκοῦν προευτρεπιστὴς ὁ νόμος, καὶ τὸ τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων προαναφαίνει κάλλος, ὡς ἐν παχέσιν ἔτι τοῖς τύποις. περιαθρῶμεν δὲ εἰ δοκεῖ, καὶ αὐτὸν τῆς ἐπιφανείας τὸν τρόπον. ἐγένετο γάρ φησι τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γενηθέντος πρὸς ὄρθρον, ἐγίνοντο φωναὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ νεφέλη γνοφώδης ἐπ' ὄρους Σινᾶ. φωνή τις σάλπιγγος ἤχει μέγα. ἐπεδήμησε γὰρ, ὡς ἔφην, καὶ καταβέβηκεν ἐξ οὐρανῶν ὁ μονογενὴς, οὐκ ἐν πρώτῳ καιρῷ οὐδ' ἐν ἀρχαῖς αἰῶνος τούτου· οὔτε μὴν ἐν δευτέρῳ καὶ τῷ διὰ μέσου χρόνῳ· ἀλλ' ὡς τρίτῳ καὶ τελευταίῳ, καὶ ὡς ἐν ὄρθρῳ τε καὶ ἐν ἡμέρας ἀρχῇ, τουτέστιν ἀπεληλαμένης ἤδη τῆς νοητῆς ἀχλύος, τῆς ἐνούσης ἐν ἡμῖν· καὶ οἱονεὶ παρελαυνούσης νυκτὸς, καὶ ἠφανισμένου τοῦ σκότους. ὁ μὲν γὰρ ἐξ ἀπάτης καὶ πλεονεξίας ὑπονοηθεὶς εἶναι θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, κατεσκότισεν νοητῶς τὴν σύμπασαν γῆν ἀποφέρων εἰς πολύθεον πλάνησιν, καὶ εἰς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας. ὁ δὲ τῶν ὅλων θεὸς καὶ κύριος, τουτέστι Χριστὸς, ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ τριπόθητον ἀληθῶς ἐνέδειξεν ἡμέραν. ἧς καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἐμέμνητο λέγων· αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. γέγραφε δέ που καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, ἔτι μὲν ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ

vxoribus commisceri, quin potiùs ab earum consuetudine esse abstinendum, elegantissimè nobis significat carnis ipsius mortificatio. Sicut in lotione vestimentorum describitur nobis quodammodo purificatio per aquã; manifestum autẽ quòd & per spiritum emundantem in nobis sordes, animæque labes eluentem. Ita enim B. Paulus scribit: Qui volunt quæ CHRISTI IESV sunt, sapere, & ambulant secundùm Spiritum, hi cruci affixerunt vnà cum affectibus etiam concupiscentiam: & mortificant quidem *membra super terrã, scortationẽ, immũditiam, affectum, concupiscentiam malam.* Vestimentum autem faciunt splendidum eam, quæ de supernis est, gratiam, adeoque ipsum Emmanuelem. *Induite* enim, ait, *Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM, *& carnis curam ne habeatis ad concupiscentiam.* Cæterùm illa quidem facere iubebat Moyses, illius temporis homines. Audiuimus autem etiam nos legẽ figuratè prædicantem quæ placent CHRISTO, & purificationẽ per aquam, & carnalium desideriorum mortificationem. Nam lex quidẽ præscripsit, vt polluti aqua abluãtur ad carnis purificationem, vtque relegentur è castris seminiflui tanquam immundi, taxans, vt arbitror, incontinentiæ vitium, & voluptatem carnis impuram esse declarãs. Hinc & nos qui per CHRISTVM iustificati sumus, & sanctificati per Spiritum, odisse iubemur tunicam carneam contaminatam. Lex igitur est præparatrix, & beneficiorum CHRISTI pulchritudinem nobis præmonstrat, tanquam in rudibus adhuc typis. Consideremus itaque, si videtur, etiam ipsum aduẽtus ipsius modum *Factum enim est*, inquit, *die tertio, cùm esset factum manè, facta sunt voces & fulgura, & nubes caliginosa erat super montem Sinai. Vox tubæ sonabat vehementer.* Aduenit enim, vt dixi, & descendit ad nos è cælis Vnigenitus, non in tempore primo, aut in principio huius sæculi, nec etiam in secundo, aut medio; sed in tertio & vltimo, adeoque diluculo diei, hoc est, quando iam caligo intelligibilis, quæ nobis inerat, expulsa fuit, noxque præterijt, & tenebræ abolitæ sunt. Qui enim hactenus putatus est huius sæculi esse Deus præ sua impostura ac tyrannide, is vniuersum terrarum orbẽ excæcauit, abducens in errorem de pluralitate deorum, atque in omne genus immũditiæ. Deus autem huius vniuersi & Dominus, hoc est CHRISTVS, apparuit nobis, & desiderabilẽ reuera diem produxit, cuius & beatus Dauid meminit dicens: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Scripsit autem etiam sapientissimus Paulus, alibi quidem sic: *Nox præcessit, dies*

Abstinentia ab vxoribus indicta, & lotio vestimentorum Exod.19. quid significet.

Gal.5.24.

Coloss.3.5.

Rom.13.14.

Exod.19.16

Psal.117. 24.

Rom.13.12.

1.Thes. 5.5. autem appropinquauit. Nunc verò ita: *Non sumus noctis, neque tenebrarum, sed filij lucis atque diei.* Ideoque prima luce, & quasi tertio die descendit Vnigenitus. Porro fulgura erant in monte Sinai, & nubes caliginosa. Fulgura sunt typus diuinæ lucis & intelligibilis splendoris: nempe eius quæ in spiritu per CHRISTVM illustrat vniuersa, totumque orbem peruadit. Ita enim alibi Propheta Dauid clamat ad Saluatorem omnium IESVM CHRISTVM, *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ.* Neque verò dicimus, quòd hîc faciat mentionem fulgetræ, quæ ex pluuia facta fuit, sed, vt modò dixi, per nomen fulgetræ voluit significare effulgentiam & coruscationem lucis intelligibilis atque diuinæ. Cæterùm quòd reuera difficulter conspici queat CHRISTI mysterium, subindicauerit tibi hęc caligo. Certè & B. Dauid ita intelligit, sicuti equidem arbitror, dum ita alibi exclamat: *Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius: tenebrosa aqua in nubibus aëris. A fulgore coram eo nubes transierunt.* Nam CHRISTI mysterium adeò tectum & inuolutum est, vt opus sit superna institutione ac reuelatione diuina. Hinc Petrus audiuit, cùm probè cognosceret carnem factum Deum Verbũ ac reuera Filium, *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui est in cælis.* Et Paulus quidem asseuerat sibi hoc mysterium innotuisse per reuelationem Dei. *Caligo* itaque significat obscuritatem. Sonabat autem & *buccina*, quę pandit nobis sonorum Euangelicorum oraculorum sonum. Hinc Deus per vocem Prophetarum ad populos Iudęorum ita ait: *Constitui super vos speculatores. Audite vocem tubæ. Et dixerunt: Non audiemus. Idcirco audierunt Gentes, & qui pascunt greges inter ipsos. Audi terra; Ecce induco super populum istum mala, fructum auersionis suæ, quia verbo meo non attenderunt, & legem meam †repudiarunt.* Insonuit enim eis buccina per Dei speculatores, hoc est per sanctos Apostolos. Hi enim sunt speculatores super nos electi & constituti. *At dixerunt: Non audiemus. Idcirco audierunt Gentes.* Atqui ipsos quoque sanctos Apostolos inueniemus apertè dixisse Iudæorum populis: *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, atque vos indignos iudicatis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad Gentes. Ita enim mandatũ nobis est à Domino.* Beatus autẽ Isaias cõfert præconiorũ CHRISTI consonantiam *tubæ*, vbi de tempore aduentus dicit: *Et erit: In die illo clangetur in tuba magna.* Siquidem etiam lex tuba est, sed rauca & exili voce. Ob hoc enim &

Margin notes: *Fulgura typus sunt diuinæ lucis & spiritalis splendoris.* — Psal. 96.4. — *Caligo significat obscuritatẽ dogmatum de CHRISTO.* — Psal. 17.12. — *CHRISTI mysterium diuina reuelatione eget ad intelligendum.* — Matt. 16.17 — Gal. 1. 12. 1 Cor. 15. 1. Ephes. 3. 3. — *Tubæ sonitus quid significet.* — Ierem. 6. 17 — †Vulgata: proiecerũt. — Act. 13. 46. — Isai. 27. 13.

ἡμέρα ἤγγικεν. ὅτι δὲ αὖ οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότους· ἀλλ' υἱοὶ φωτὸς, καὶ υἱοὶ ἡμέρας. ὄρθρου δὴ οὖν καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ τρίτῃ καταβέβηκεν ὁ μονογενής. ἀστραπαὶ δὲ ἦσαν ἐπ' ὄρους Σινᾶ. καὶ νεφέλη γνοφώδης. καὶ ἀστραπὴ μὲν, εἰς τύπον τοῦ θείου φωτὸς, καὶ τῆς νοητῆς αὐγῆς, δηλονότι τοῦ ἐν πνεύματι, διὰ Χριστοῦ καταλαμπούσης τὰ σύμπαντα, καὶ διαθεούσης τὴν ὑπ' οὐρανόν. οὕτω γάρ που καὶ ὁ προφήτης ἀνεφώνει λέγων πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν καὶ σωτῆρα Χριστόν· ἔφαυσεν ἡ ἀστραπή σου τῇ οἰκουμένῃ. καὶ οὐ δή που φαμὲν, ὅτι τῆς ἐξ ὑετοῦ γεγεννημένης ἀστραπῆς ἐποιεῖτο μνήμην. ἀλλ' ὡς ἔφην ἀρτίως, τὴν τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἀνάλαμψιν τῷ τῆς ἀστραπῆς ὀνόματι κατασημαίνειν ἤθελεν. ὅτι δὲ δυσκάτοπτον ἀληθῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὑπεμφήνειεν ἂν ὁ γνόφος. καὶ γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὧδε πῃ συνιεὶς, καθάπερ ἐγῷμαι, προσανακέκραγε λέγων· καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ· σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων. ἀπὸ τῆς τηλαυγήσεως ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ νεφέλαι διῆλθον. κεκρυμμένον γὰρ οὕτως ἐστὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὡς δεῖσθαι μυσταγωγίας τῆς ἄνωθεν, καὶ ἀποκαλύψεως τῆς παρὰ θεοῦ. ἤκουε γοῦν ὁ Πέτρος εὖ μάλα, συνιεὶς τὸν ἐν σαρκὶ πεφηνότα θεὸν λόγον, καὶ ἀληθῶς υἱόν· μακάριος εἶ Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἐγνωρίσθαι δὲ καὶ ὁ Παῦλος διεβεβαιοῦτο ἑαυτῷ τὸ μυστήριον κατὰ ἀποκάλυψιν θεοῦ. οὐκοῦν, τὸ ἀσυμφανὲς τῆς γνώσεως ὁ γνόφος δηλοῖ. ἀνακέκραγε δὲ καὶ ἡ σάλπιγξ, τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων τὸ εὐηχὲς ἀποφαίνουσα. καὶ γοῦν ἔφη που θεὸς διὰ φωνῆς τῶν προφητῶν τοῖς Ἰουδαίων δήμοις· καθέστηκα ἐφ' ὑμᾶς σκοπούς. ἀκούσατε τῆς φωνῆς σάλπιγγος. καὶ εἶπαν, οὐκ ἀκουσόμεθα. διὰ τοῦτο ἤκουσαν τὰ ἔθνη, καὶ οἱ ποιμαίνοντες τὰ ποίμνια ἐν αὐτοῖς. ἄκουε γῆ. ἰδοὺ ἐπάγω ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον κακὰ, τὸν καρπὸν ἀποστροφῆς αὐτῶν, ὅτι τῷ λόγῳ μου οὐ προσέσχον, καὶ τὸν νόμον μου ἀπώσαντο. πεφώνηκε μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἡ σάλπιγξ διὰ τῶν παρὰ θεοῦ σκοπῶν, τουτέστι τῶν ἁγίων ἀποστόλων. κεχειροτόνηνται γὰρ ἐφ' ἡμᾶς σκοποί. ἀλλ' εἶπον, οὐκ ἀκουσόμεθα. διὰ τοῦτο ἤκουσαν τὰ ἔθνη. καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἁγίους εὑρήσομεν μαθητὰς, τοὺς ἀναφανδὸν εἰρηκότας τοῖς Ἰουδαίων λαοῖς· ὑμῖν ἀναγκαῖον πρῶτον λαλῆσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους σεαυτοὺς κρίνετε τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. οὕτω γὰρ ἐντέταλκε ἡμῖν ὁ κύριος. σάλπιγγι δὲ παρεικάζει διὰ τῶν Χριστοῦ κηρυγμάτων τὴν εὐφωνίαν, καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας λέγων περὶ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιδημίας· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σαλπιοῦσι τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ. σάλπιγξ μὲν γὰρ καὶ ὁ νόμος, ἀλλ' ἦν ἰσχνόφωνος, καὶ βραδύγλωσσος. διὰ τοῦτο καὶ

Μω-

Μωσῆς, ὅτι καὶ μόλις εἰς μόνην ἐφώνει τὴν Ἰουδαίαν, ἐν ᾗ καὶ γέγονε γνωστὸς ὁ θεός. σάλπιγξ δὲ ἡ μεγάλη, Χριστὸς, ἤτοι τὰ δι' αὐτοῦ κηρύγματα, περιηχοῦντα τὴν ὑπ' οὐρανόν. ἔφη γὰρ, ὅτι κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτυρίαν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. ὅτι δὲ ἀτρεκὴς ὁ λόγος μεμαρτύρηκε αὐτὸ τῶν πραγμάτων τὸ πέρας. ἀνήκοος γὰρ οὐδεὶς τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀπομεμένηκε δόξης. καὶ ἐξήγαγε, φησὶν, ὁ Μωυσῆς εἰς συνάντησιν τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς παρεμβολῆς, καὶ παρέστησεν ἐπὶ τὸ ὄρος Σινᾶ. ὅρα τὴν Μωυσέως παιδαγωγίαν· ἀποφέρει πρὸς θεόν. παιδαγωγεῖ γὰρ ἐπὶ Χριστόν, καὶ παρίστησι μὲν οὖν ὑπ' αὐτῷ πως παιδαγωγουμένους ἐπὶ τὸ ὄρος· οὐκ ἀναβιβάζει γε μὴν ἐν αὐτῷ. ὄρος δὲ νοήσεις ἐν τούτοις, τὴν ὑπερφυᾶ τε καὶ ὑπεραίρουσαν γνῶσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστόν. ὑψηλὴ γὰρ λίαν, καὶ ἥκιστα μὲν τοῖς ἐν νόμῳ βατή· πρέπουσα δὲ μᾶλλον ἡμῖν τοῖς ἡγιασμένοις ἐν πνεύματι. ὡς γὰρ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ σωτήρ· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. τούτοις δὲ οὐ δέδοται, φημὶ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις. ποιούμενος δὲ καὶ ὡς ἐν εἴδει προσευχῆς τοὺς πρὸς πατέρα καὶ θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν λόγους· ἐξομολογοῦμαί σοι, φησὶ, πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα πάντα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου. οὐκοῦν παρίστησι μὲν ἐπὶ τὸ ὄρος ὁ Μωσῆς, οὐκ ἀναβιβάζει δὲ ἐν αὐτῷ· ὡς γὰρ ἔφην ἀρτίως τὸ τέλειόν τι καὶ ὑψηλὸν ἐν σοφίᾳ καὶ γνώσει κερδαινόμεθα διὰ Χριστοῦ μᾶλλον, οὐ διὰ Μωσέως. ὁ μὲν γὰρ ἦν οἰκέτης, καὶ παιδαγωγός· ὁ δὲ, ὡς τῶν ὅλων κύριος, γνώσεως ἡμῖν τελείας πέφηνεν δοτήρ. ἐν αὐτῷ γάρ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. καθικομένου δὴ οὖν ἐν εἴδει πυρὸς τοῦ θεοῦ, καπνοὶ μὲν ἦσαν, ὡς ἐκ καμίνου διάττοντες, καὶ ὕψους δὲ λίαν ἐξελιττόμενοι, καὶ παντὸς εἰμαί που κατασκιδνάμενοι τοῦ λαοῦ. καταπεφοίτηκε γὰρ ἐξ οὐρανοῦ δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ὡς πῦρ χωνευτηρίου, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἐβάπτιζεν ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· πυρὶ δὲ τῷ νοητῷ τῷ ἐν ἡμῖν δαπανῶντι συρφετὸν, καὶ τὸν ἐξ ἁμαρτίας ἐκτήκοντι ῥύπον, καὶ ἀποψύχεσθαι πρὸς ἐκτόπους ἡδονὰς οὐκ ἀφιέντι τὸν νοῦν· ἀποτετελέσμεθα δὲ ταύτῃ τοι, τῷ πνεύματι ζέοντες. καὶ τοῦτο αὐτὸ ἐνήργησεν εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστός. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; οὐκοῦν ἐν εἴδει πυρὸς οἰκονομικῶς δὴ λίαν τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐφαίνετο· πλὴν οὐ δίχα καπνοῦ. συνήσομεν δὲ καὶ διὰ τούτου πάλιν, ὅτι θρηνεῖν καὶ κατοιμώζειν ἀνάγκη τοὺς ἀναπίπτοντας εἰς τὸ ῥᾴθυμον, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ δόξης καταφρονεῖν ᾑρημένους. δακρυρροεῖν

Moyses est tenuis & tardæ linguæ, quia vix in tota Iudæa clamabat, in qua & Deus cognitus fuit. CHRISTVS autē est illa grandis ac magna tuba, aut certè eius præconia, quæ totum orbem terrarum personant. Ait enim: quòd *Euangelium regni prædicabitur in toto orbe, in testimonium omnibus Gentibus.* Quòd autem hic sermo verus sit, ipse rerum exitus comprobauit. Nullus enim nostrûm est, qui non Saluatoris nostri gloriam conspexerit. *Et eduxit*, ait, *Moyses populum Deo obuiam ex castris, & constituit eum sub monte Sinai.* Vide Moysis pædagogiam: adducit ad Deum, nam pædagogus ad CHRISTVM est: & constituit quidem eos qui sub ipsa eruditi sunt sub monte, non autem in montem ipsum offert. Porro *montem* hunc intelliges eximiam illam ac sublimē mysterij CHRISTI cognitionē. Excelsa enim admodum est, neque ab ijs, qui sub lege sunt, adiri potest, sed conueniens est nobis qui sanctificati sumus in spiritu. Ita enim Saluator ipse dixit: *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum: istis autem nō est datum*; Iudæis inquam. Item vbi instar precationis verba facit ad Deum ac Patrem pro nobis: *Confiteor tibi*, ait, *Pater, Domine cæli ac terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater, quoniam sic placuit ante te.* Idcirco Moyses cōstituit sub monte, neque tamen ducit in ipsum: quia, vt antè docui, perfectionē sublimitatemque sapiētiæ simul & scientiæ cōparamus potiùs per CHRISTVM, nō per Moysem. Siquidem hic seruus est & pædagogus; ille autē tamquā Dominus vniuersorum apparuit nobis, perfectæ cognitionis donator: quippe *in quo sint omnes thesauri sapientiæ & cognitionis absconditi*, sicut scriptum est. Cùm autem Deus descenderet in specie ignis, fumi veluti ex fornace emicantes valdè in sublime ferebantur, per vniuersum opinor populū diffusi. Nam Dei Verbum descendit ad nos è cælo, tanquam ignis fornacis, iuxta vocem Prophetæ. Atq; ipse etiam nos baptizauit in Spiritu sancto & igne; igne autem intelligibili, qui in nobis absumit fæces, ac peccati sordes abstergit, neque sinit mentem nostram impuris voluptatibus frigescere, at potiùs accendit nos, & spiritu feruentes efficit. Atque hoc CHRISTVS ipse in nobis operatur; vnde ait, *Ignem veni mittere in terram. Et quid volo, nisi vt accendatur?* Idcirco in specie *ignis* miro consilio veteribus apparuit: cæterùm non absque fumo. Intelligemus autem per hoc rursus, quàm deflendi ac lugendi sint isti, qui ita obtorpescunt, vt diuinam ipsius gloriam negligant atque aspernētur. Nam qui in

Psal 75.1. Notus in Iudæa Deus.

Matt.24.14.

Matt.13.11. Luc.8.10. Mar.4.11.

Luc.10.21. Matt.11.25

Coloss.2.3. & 10.

Exod.19.18

Isai.30.27. Lingua eius quasi ignis deuorans.

Et Ieremi. c.14. & 23. 29. Verba mea sunt quasi ignis.

Luc.12.49. Ignem veni mittere in terram, quo pacto intelligendum.

in fumo versantur, necesse est lacrymas profundere. Quis verò dubitet, quin istiusmodi derisores & calumniatores sint conijciendi in tenebras exteriores? *Ibi enim erit*, ait, *fletus & stridor dentium*. Quòd igitur isti, de quibus nunc est sermo, acerbas effundāt lacrymas, subindicat fumus. Adijcitur autē quòd voces tubæ factæ sint progressu vehementiores, adeò vt initio pauci admodum audierint, postea verò complures, imò tota congregatio. Siquidem Euangelij prædicatio est tuba maximè sonora, quæ & sonum auditui peruium edit, vt iam à nobis dictum est. Hæc initio tātùm audiebatur in Iudæa: progressu autem temporis totum orbem terrarum peruasit. Sancti enim discipuli circumierunt prædicantes vbique gentium: adeò vt ab Hierosolymis Illyricum vsque peruenerint, quin potiùs vsque ad fines terræ, & ex ortu in occasum hæc tuba sonuerit. Hoc, vt arbitror, est quòd voces tubæ paulatim factæ sint vehemētiores. Deinde præcipit Deus beato Moysi, vt contestetur populum, ne fortè appropinquent ad Deum conspiciendum, & cadant ex ipsis multi, vtque sacerdotes, qui accedunt ad Dominum Deum, sanctificētur, ne fortè ab ipsis discedat Dominus. Vide igitur, vide, obsecro, etiam ex his rursum, quòd impossibile sit per Moysis disciplinam Deo appropinquare. Neque enim admittit eos qui typis & vmbris acquiescunt, (hæc enim Mosaica sunt) sed potiùs requirit in nobis pulchritudinem veritatis. *Veritas* autem est CHRISTVS, per quē & accessum habemus & appropinquamus Patri veluti monti, cùm ascenderimus ad ipsius cognitionem. Cognito enim Filio cognouimus per ipsum & in ipso etiam Patrem. Ergo per ipsum accessum habemus & appropinquamus Patri; nequaquam autem per Moysen, hoc est per legem. Porrò & sacerdotibus præcepit vt sanctificarētur: quo sanè euidenter ostendit sacerdotium legale non esse perfectè sanctum, vtpote quod adhuc egeat sanctificatione, alioqui non præcepisset vt sanctificarentur. CHRISTVS autē est nobis sacerdos inculpabilis, & sanctus sanctorū, atque adeò *melioris testamenti conciliator*, sicut Paulus ait. Itaque etiam primum desijt. Sed & ipsius sacerdotij simul facta est translatio, quippe quod non fuerit irreprehensibile, nec summè sanctum. Neminem enim perfecit secundùm cōscientiam, sed potiùs inuexit lotionū doctrinas, & introductiones aspersionū ad puritatē carnis. Ad hoc enim vix pertingit sacerdotij legalis vis. Cùm itaque non sit perfectè sanctū; sed statuto tempore sanctificandū sit à CHRI-

Matt. 8. & 13. & 22. & 24. 25. Luc. 13. v. 28.

Exod. 19. 19

Rom. 15. 19.

Exod. 19. 21

Ioan. 14. 6. Rom. 5. 2. Ephes. 2. 18.

Exod. 19. 22

Sacerdotiū legale imperfectè sanctum.

Hebr. 7. 22.

γὰρ ἀνάγκη ἐν καπνῷ κατοιχήσονται ἢ ὅτι πρὸς τὸ ἐξώτερον σκότος οἱ θεομισεῖς τε καὶ ἀλιτήριοι, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; ἐκεῖ γὰρ ἔσται, φησὶν, ὁ κλαυθμὸς καὶ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. ὅτι τοίνυν πικρὸν ἐπὶ ταῖς ῥαστώναις καταστάζουσι δάκρυον οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, ὑπεμφαίνουσιν οἱ καπνοί. προστίθησι δὲ, ὅτι καὶ αἱ φωναὶ τῆς σάλπιγγος ἐγίνοντο προβαίνουσαι, ἰσχυρότεραι σφόδρα· ὡς ἐν ἀρχαῖς μὲν, ὀλίγους ἀκροᾶσθαι μόλις· ὕστερον δὲ, πολλοὺς, μᾶλλον δὲ καὶ ἅπασαν τὴν συναγωγήν. σάλπιγξ μὲν γὰρ καὶ εὐφωνοτάτη, καὶ ἠχὴν ἱεῖσα τῆς διαπρυσίαν, τὸ εὐαγγελικόν ἐστι κήρυγμα, καθάπερ ἤδη προείπομεν. ἀλλ' ἠκούετο μὲν, φησὶν, ἐν ἀρχαῖς εἰς μόνην τὴν Ἰουδαίαν· προβαίνοντος δὲ τοῦ καιροῦ, καὶ εἰς πᾶσαν ἤδη τὴν ὑπ' οὐρανὸν περιήεσαν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, τοῖς ἁπανταχόσε κηρύττοντες· ὥστε καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ μέχρις αὐτῶν ἀφικέσθαι περμάτων τῆς γῆς· καὶ ἐξ ἠοῦς πρὸς ἑσπέραν, τὴν ἱερὰν ἀπηχῆσαι σάλπιγγα. τοῦτο εἶναί ἐστι, τὸ γίνεσθαι τὰς φωνὰς τῆς σάλπιγγος ἰσχυροτέρας. εἶτα μετὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπισκήπτει θεὸς τῷ μακαρίῳ Μωσῇ διαμαρτύρασθαι τῷ λαῷ, μήποτε, φησὶν, ἐγγίσωσι πρὸς τὸν θεὸν κατανοῆσαι, καὶ πέσωσιν ἐξ αὐτῶν πλῆθος. καὶ οἱ ἱερεῖς οἱ ἐγγίζοντες κυρίῳ τῷ θεῷ ἁγιασθήτωσαν, μήποτε ἀπαλλάξῃ ἀπ' αὐτῶν κύριος. ἄθρει δὴ οὖν ἄθρει, καὶ ἐκ τῶνδε δὴ πάλιν, ὡς ἔστιν ἀμήχανον διὰ τῆς Μωσέως παιδαγωγίας ἐγγίζειν θεῷ. προσίεται γὰρ οὐκ ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιαῖς εὐδοκιμεῖν ἑλομένους. τοιαῦτα γὰρ τὰ Μωσέως. ζητεῖ δὲ μᾶλλον ἐν ἡμῖν τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος. ἀλήθεια δὲ ὁ Χριστὸς, δι' οὗ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν, καὶ ἐγγὺς γεγόναμεν τοῦ πατρὸς, καθάπερ εἰς ὄρος ἀναφοιτήσαντες, τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν. ἐπεγνωκότες γὰρ τὸν υἱὸν, ἐπέγνωμεν δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα. οὐκοῦν δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν, οὐ διὰ Μωσέως, τουτέστιν, οὐ διὰ νόμου. ἁγιάζεσθαι δὲ καὶ αὐτοὺς προαναφαίνοντος ἐναργῶς, οὔπω τελείως ἁγίαν τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην, ὡς γὰρ ἔτι δεομένην ἁγιασμοῦ, ἄλλοθι μὴ προστέταχεν ἁγιάζεσθαι. ἄμωμος δὲ, καὶ ἁγίων ἅγιος ἐφ' ἡμᾶς ἀρχιερεὺς, ὁ Χριστὸς, καὶ κρείττονος διαθήκης ἔγγυος, ὡς Παῦλός φησι. τοιγάρτοι καὶ πέπαυται μὲν ἡ πρώτη. γέγονε δὲ καὶ αὐτῆς ἱερωσύνης μετάθεσις, οὐκ ἐχούσης τὸ ἀμεμπτον, καὶ τὸ ἄκρως ἅγιον. τετελείωκε μὲν γὰρ οὐδένα κατὰ συνείδησιν· εἰσκεκόμικε δὲ μᾶλλον βαπτισμῶν διδαχὰς, ἐφηγήσεις περιρραντηρίων πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα. καταλήγει γὰρ εἰς τοῦτο μόλις τῆς νομικῆς ἱερωσύνης ἡ δύναμις. ὡς οὐκ ἔχουσα τοίνυν τὸ τελείως ἅγιον· ἁγιασθησομένη δὲ κατὰ καιροὺς ἐν Χριστῷ

στοῦ τῶν τύπων μεταπλαττομένων εἰς ἀλήθειαν, προστέταχεν ἁγιάζεσθαι. προστιθεὶς δὲ ὅτι μή ποτε ἀπαλλάξῃ ἀπ' αὐτῶν κύριος, ἐφῆκε νοεῖν, ὅτι θάνατος ἡ δίκη, τοῖς τὴν ἐν νόμῳ τιμῶσιν ἱερωσύνην, ἀναδειχθείσης ἐν κόσμῳ τῆς διὰ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ λαοὶ, καὶ αὐτὸ τὸ πάλαι σεπτόν τι καὶ ἱερὸν ἁγιάζεται γένος· βέβηλον δὲ πάντως, καὶ ἐν ἀκαθαρσίαις, ὃ μὴ ἡγιάσθη παρ' αὐτοῦ. διὰ τοῦτο ἔφασκε τοῖς Ἰουδαίων δήμοις· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. ὅτι δὲ ἔμελλον οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐξήνιοι γεγονότες ἀποπέμπεσθαι κατὰ καιροὺς, ὑπονοστήσειν δὲ οὐχ ἑτέρως πρὸς θεὸν, πλὴν ὅτι διὰ Χριστοῦ, καταδείξει ῥᾳδίως θεοῦ λέγοντος οἰκονομικῶς τῷ πανιέρῳ Μωσῇ· βάδιζε, κατάβηθι, καὶ ἀνάβηθι σὺ καὶ Ἀαρὼν μετὰ σοῦ. ὁρᾷς πῶς ἀποπέμπεται Μωσῆς, εἶτα μόνος οὐκ ἐπιστρέφει. ἄνεισι δὲ πάλιν συνομαρτοῦντος αὐτῷ καὶ συνδιαθέοντος Ἀαρὼν, ὃς ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ τοῦ μεγάλου ἱερέως· δι' αὐτοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, προσιτὸς ὁ πατήρ. καὶ ἀποπεμπτοὶ γεγονότες κατὰ καιροὺς οἱ ἐν νόμῳ, τουτέστιν ὁ Ἰσραὴλ, ἐπιγνώσονται μὲν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τὸν ὅσιόν τε καὶ ἄκακον ἀρχιερέα, τουτέστι Χριστόν· προσελεύσονται δὲ δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καθάπερ εἰς ὄρος ἀναθρώσκοντες τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῆς οἰκονομίας μυστήριον, δι' οὗ πάντας ἡμᾶς σέσωκεν ὁ Χριστός· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

sto, cùm typi ad veritatem fuerint traducti, præcepit vt sanctificarentur. Quòd autē addiderit, † *Ne fortè ab illis discedat Dominus*; innuit quòd istis qui legis sacerdotiū coluerint, capitale supplicium sit propositū, cùm sacerdotium per CHRISTVM mundo semel ostensum fuerit, per quem & populi & hoc ipsum olim sanctum ac venerandum genus sanctificātur; profanū autem omnino est & immundum quodcumque non fuerit per hūc sanctificatum. Idcirco etiam ipse ad populos Iudæorum dicebat: *Amen, amen dico vobis, quòd si non credideritis quòd ego sum, in peccatis vestris moriemini.* Quòd autem Iudæi effrenes atque inobedientes facti, ad tempus ablegandi essent, ceterùm euoluto tempore ad Deum reuersuri, idque non aliter quàm per CHRISTVM, facilè colliges ex hoc, quod Deus miro consilio ad optimum Moysem dixit: *Vade, descende, & ascende tu & Aaron tecum.* Vidésne quo pacto ablegetur Moyses, ac deinde non solus reuertatur; sed vnà cū ipso tanquā socius ac comes ascendat Aaron, qui erat typus CHRISTI magni illius sacerdotis? Per ipsum enim, vt dixi, patet aditus ad Patrē. Atq; ita reiecti sunt certis temporibus legales, hoc est, Israëlitę. Nam in vltimis temporibus cognituri sunt sanctum illum & immaculatum sacerdotem, hoc est CHRISTVM, per quem ad Deum ac Patrem sunt ascensuri veluti in montem, amplexantes venerandum illud atque immensum diuinæ administrationis mysterium, per quod nos omnes saluos fecit CHRISTVS IESVS: per quem & cum quo est Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in secula. Amen.

Exod 19.22 † Vulgata: ne percutiat eos.

Ioan.8.24.

Exod.19.24

Περὶ τῆς εἰς τὸ ὄρος ἀνόδου Μωσέως καὶ Ἀαρὼν, καὶ Ναδὰβ, καὶ Ἀβιοὺδ, καὶ τῶν ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ.

Κέκληνται μὲν διὰ νόμου πρὸς θεὸν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, μεσιτεύοντος τὸ τηνικάδε καὶ διακονοῦντος Μωσέως. ἀλλ' ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, τετελείωκεν ὁ νόμος οὐδένα. τελειότης γε μὴν αὐτοῦ καὶ προφητῶν νοεῖται Χριστός. πᾶσα γὰρ λύτρωσις δι' αὐτοῦ· ἐπεὶ μή ἐστιν ἕτερον ὄνομα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς, καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσα τελειότης δι' ἁγιασμοῦ ἐν πνεύματι. δι' αὐτοῦ κεκλήμεθα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ εἰς τὴν ἄνω πόλιν ἀναβησόμεθα σὺν αὐτῷ. καὶ γοῦν ἔφασκεν ἐναργῶς· ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρός μου πολλαὶ μοναί εἰσιν. εἰ δὲ μὴ, εἶπον ἂν ὑμῖν. πορεύομαι ἑτοιμάσαι τόπον ὑμῖν. καὶ ἐὰν πορευθῶ ἑτοιμάσαι

De ascensu Moysis & Aaron in montem, item Nadab, Abiud, & septuaginta de senioribus populi Israël.

Vocati quidem sunt per legē ad Deum Israëlitæ, mediāte tunc ac ministrante Moyse; verùm (vt diuinus ait Apostolus) *Lex perfectum fecit neminē.* Eius enim ac Prophetarum CHRISTVS censetur perfectio. Ab eo enim omnis redemptio. Quādoquidem *alind nomen sub cælo non est in hominibus, in quo saluari nos oporteat*: & in ipso omnis perfectio in sanctificatione spiritus. In ipso vocati ad Deum Patrem sumus, & in supernam ciuitatem cum illo ascendemus. Sic enim clarè ipsemet ait: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Si quo minùs, dixissem vobis: quia vado parare vobis locum. Et si abiero & præparauero*

Heb.7.19. Rom.10.4.

Act.4.12.

Ioan.14.2.

vobis locum; iterum veniam, & accipiam vos ad meipsum, vt vbi ego sum & vos sitis. Primitiæ etenim & quasi initiatio quædam humanitatis præcessit in cælum. Quòd verò ipse nosmetipsos etiam illuc inserturus sit, nemo iure dubitauerit. Confirmauit enim nos in ea sententia ille qui mentiri nescit, quique tali dignis munere spem certam fecit. Erimus itaque cæli incolæ ac ciues suo tempore, præeunte nos, vt dicebam CHRISTO. Idque verum esse, fidem faciet sapientissimus Paulus, cùm ita scriptum reliquerit: *Non enim in manufacta sancta* IESVS *introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Fuit enim, est, eritque Deus naturâ existens cum Patre suo, & in forma genitoris. Pro nobis verò apparet, quia homo factus est, vt & nos quià Patris oculis abducti sumus per Adami lapsum, nobisq; imperans peccatũ; rursum conspectui eius per Christũ offeramur vti in principio, ijs qui ponè subibant in nihilum abeuntibus. Vocati itaque in CHRISTO sumus, & in supernam ciuitatem, imò qui ad conspectũ Dei & Patris admittamur sumus digni habiti, ac per ipsum & in ipso adorare vniuersi conditorem Deum Patrem edocti sumus. Id verò rursum ipsa lex per figuram nobis innuit & prædicit: ascendit enim in forma ignis omnium Deus in montem Sinai, Israëlitis tradens ea per quæ ad originalem iustitiam contendere par erat. Lex enim veluti quędam prægressio est perfectiorum, rudimentaque & prædictio doctrinæ CHRISTI. Moysi enim dixit: *Ascende ad Dominum tu & Aaren, & Nadab, & Abiud, & septuaginta de senioribus Israël: & adorabunt eminus Dominum, & appropinquabit solus Moyses ad Deum; ipsi autem non appropinquabunt: at populus non simul ascendet cum eis.* Narrante verò hæc sapientissimo Moyse, respondit omnis populus voce magna dicens: *Omnes sermones, quos locutus est Dominus, faciemus & audiemus.* Sed quid posteà? *Scripsit*, inquit, *Moyses omnia verba. Surgens autem ædificauit altare sub monte, & duodecim lapides in duodecim tribus Israël. Et misit iuuenes filiorum Israël, & obtulerunt holocausta, & sacrificauerunt victimam salutis Domino Deo vitulos. Accipiens autem Moyses dimidium sanguinis infudit in craterem, & dimidium sanguinis super altare. Et accipiens librum testamenti, legit in aures populi, qui dixit: Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & obediemus ei. Accipiens autem Moyses sanguinem aspersit populum, & dixit: Ecce sanguis fœderis quod disposuit Dominus vobiscum de omnibus sermonibus istis.* Peracto iam sacrificio, & asperso sanguine

Hebr. 9. 24.

Exod. 24. 1.

τόπον ὑμῖν, πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν. ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγώ, καὶ ὑμεῖς ἦτε. πρωτόλειον μὲν γὰρ καὶ οἷά τις ἀπαρχὴ τῆς ἀνθρωπότητος προεφοίτησεν εἰς τὸν οὐρανόν. ἀνακομιεῖ δὲ ὅτι καὶ ἡμᾶς αὐτούς, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. ἐμπεδοῖ γὰρ εἰς τοῦτο ὁ ψεύδεσθαι μὴ εἰδώς, καὶ τοῖς τοῦ τυχεῖν ἀξίοις τὴν ἐλπίδα προσθείς. ἐσόμεθα γὰρ οὐρανοῦ πολῖται κατὰ καιρούς, προαναφοιτήσαντος ἡμῶν, ὡς ἔφην, Χριστοῦ. καὶ ἀληθὲς ὅτι χρῆμά ἐστι πιστώσεται ὁ σοφώτατος Παῦλος ὧδε γεγραφώς· οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. ἦν μὲν γάρ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται θεὸς ὢν φύσει, μετὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ ἐν εἴδει τοῦ γεγεννηκότος. ἐμφανίζεται δὲ ὑπὲρ ἡμῶν, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ἡμεῖς, οἱ τῶν τοῦ πατρὸς ὀμμάτων ἐξερριμμένοι διά τοι τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς τυραννήσασαν ἁμαρτίαν, ἐν ὄψει γενώμεθα πάλιν αὐτοῦ, διὰ Χριστοῦ τι καὶ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς, τῶν μεταξὺ παρεισβεβηκότων, οἰχομένων εἰς τὸ μηδέν. κεκλήμεθα οὖν δὴ ἐν Χριστῷ, καὶ εἰς τὴν ἄνω πόλιν, καὶ τῆς παρὰ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐποπτείας ἀξιούμεθα, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ δεδιδάγμεθα προσκυνεῖν τὸν τῶν ὅλων γενεσιουργόν τε καὶ πατέρα θεόν. προανεφώνει δὲ καὶ τοῦτο πάλιν ἡμῖν ὁ νόμος αἰνιγματωδῶς. καταβέβηκεν μὲν γὰρ ἐν εἴδει πυρὸς ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ· θεσμοθετήσας δὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς εἰς ἀρχὰς ἰέναι δικαιοσύνης. προεισβολὴ γὰρ ὥσπερ ὁ νόμος τῶν τελειοτέρων, στοιχεῖά τε καὶ προαγόρευσις τῶν διὰ Χριστοῦ παιδευμάτων. καὶ Μωσῇ φησίν, εἶπεν· ἀνάβηθι πρὸς τὸν θεόν σου, καὶ Ἀαρών, καὶ Ναδάβ, καὶ Ἀβιούδ, καὶ ἑβδομήκοντα τῶν πρεσβυτέρων Ἰσραήλ, καὶ προσκυνήσουσι μακρόθεν τῷ κυρίῳ. καὶ ἐγγιεῖ Μωυσῆς μόνος πρὸς τὸν θεόν· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγγιοῦσιν. ὁ δὲ λαὸς οὐ συναναβήσεται μετ' αὐτῶν. ἀπηγγελκότος δὲ ταῦτα τοῦ πανσόφου Μωσέως, ἀπεκρίθη πᾶς ὁ λαὸς φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες· πάντας τοὺς λόγους οὓς ἐλάλησε κύριος, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα. καὶ τί μετὰ τοῦτο; καὶ ἔγραψε, φησί, Μωυσῆς πάντα τὰ ῥήματα κυρίου. ὀρθρίσας δὲ Μωυσῆς τὸ πρωΐ, ᾠκοδόμησε θυσιαστήριον ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ δώδεκα λίθους εἰς τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ· καὶ ἐξαπέστειλε τοὺς νεανίσκους τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ ἀνήνεγκαν ὁλοκαυτώματα, καὶ ἔθυσαν θυσίαν σωτηρίου κυρίῳ τῷ θεῷ μοσχάρια. λαβὼν δὲ Μωυσῆς τὸ ἥμισυ τοῦ αἵματος ἐνέχεεν εἰς τὸν κρατῆρα· τὸ δὲ ἥμισυ τοῦ αἵματος προσέχεε πρὸς τὸ θυσιαστήριον. καὶ λαβὼν τὸ βιβλίον τῆς διαθήκης, ἀνέγνω εἰς τὰ ὦτα τοῦ λαοῦ· καὶ εἶπαν· πάντα ὅσα ἐλάλησεν ὁ κύριος ποιήσομεν καὶ ἀκουσόμεθα. λαβὼν δὲ Μωυσῆς τὸ αἷμα κατεσκέδασε τοῦ λαοῦ, καὶ εἶπεν· ἰδοὺ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς διέθετο κύριος πρὸς ὑμᾶς περὶ πάντων τῶν λόγων τούτων. ἐκπεπερασμένης δὲ τῆς θυσίας, καὶ καταρραινομένου παντὸς τοῦ λαοῦ

τῷ

τῷ τῆς διαθήκης αἵματι, ἀνέβη δὲ, φησὶν, ὁ Μωυσῆς καὶ Ἀαρὼν, καὶ Ναδὰβ, καὶ Ἀβιοὺδ, καὶ ἑβδομήκοντα τῆς γερουσίας τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἶδον τὸν τόπον οὗ εἱστήκει ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραήλ. καὶ τὰ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡσεὶ ἔργον πλίνθου σαπφείρου, καὶ ὥσπερ ἔργον στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ τῇ καθαρότητι. καὶ τῶν ἐπιλέκτων τοῦ Ἰσραὴλ οὐ διεφώνησεν οὐδὲ εἷς. καὶ ὤφθησαν ἐν τῷ τόπῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἔφαγον καὶ ἔπιον. Φέρε δὴ οὖν φέρε ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἀνεγνωσμένων τὰ εἰκότα λέγωμεν. καὶ τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας ἀρχόμενοι κατ' αὐτὴν, τὰ εἰς ἡμᾶς γεγονότα παρὰ Χριστοῦ. καθάπερ ἐν πίνακι καταγεγραμμένα βλέπωμεν ἐν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, καὶ τὴν ἄνωτε καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐκκλησίαν, ἤτοι τὸν οὐρανὸν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς † καθομοιότητα τῆς ἄνω, καὶ βουνὸν καὶ ὄρος ἀποκαλεῖν, διά τοι τὸ ἐπηρμένον καὶ ἀνεστηκὸς εἰς τὴν ἀρετὴν τῶν κατοικούντων ἐν αὐταῖς. οὐ γάρ ἐστι χθαμαλὸς οὐδὲ κατερριμμένος τῶν ἁγίων ὁ νοῦς· ἀλλὰ φρονήματος μὲν ὑπερφέρεται τοῦ γεωδεστέρου, καὶ σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν. ὕψου δὲ δὴ μᾶλλον ἀναφοιτᾷ. καί ἐστιν ἀληθὲς τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ· ὅτι οἱ θεοὶ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. ἐπεὶ δὲ τοῖς ὧδε βιοῦν ᾑρημένοις, καὶ εἰς τὸ λοιπὸν ἀρετῆς ἀναβεβηκόσι, πρέποι ἂν εἰκότως τὸ καὶ ταῖς ἄνω μοναῖς ἐναυλίζεσθαι δεῖν, πιστώσεται πάλιν ὁ ψαλμῳδὸς, οὕτω λέγων· τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος κυρίου, ἢ τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ; ἀθῷος χερσὶ, καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ. ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ὤμοσεν ἐπὶ δόλῳ τῷ πλησίον αὐτοῦ. τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ δῶρα ἐπ' ἀθῴοις οὐκ ἔλαβεν. οὗτος λήψεται εὐλογίαν παρὰ κυρίου, καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ. αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ Ἰακώβ. ὄρος οὖν ἀναβάσιμον τοῖς ἁγίοις ὁ οὐρανός ἤτοι τῶν πρωτοτόκων ἡ ἐκκλησία· βεβήλοις δέ γε καὶ ἀνοσίοις, ἄστιβές. προστέταχε τοίνυν ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἀναφοιτᾶν εἰς τὸ ὄρος Μωσέα τε καὶ Ἀαρὼν, Ναδάβ τε καὶ Ἀβιοὺδ καὶ ἑβδομήκοντα τῶν πρεσβυτέρων τοῦ Ἰσραήλ. ἔφασκέ τε, ὅτι καὶ προσκυνήσουσι μακρόθεν τῷ κυρίῳ. καὶ ἐγγιεῖ Μωυσῆς μόνος πρὸς τὸν θεόν· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγγιοῦσιν. ὁ δὲ λαὸς οὐ συναναβήσεται μετ' αὐτῶν. οἱ μὲν οὖν ἐξ Ἀαρὼν γεγονότες υἱοὶ, τὸ ἱερὸν ἡμῶν σημαίνουσι γένος· οἱ δὲ πρεσβύτεροι, τοὺς ἀριστίνδην ἐξειλεγμένους. Ἀαρὼν δὴ πάλιν αὐτὸν ἡμῖν ὑποπλάττεται τὸν Χριστὸν, τὸν ὅσιόν τε καὶ ἄκακον ἀρχιερέα, δι' οὗ καὶ ἐσχήκαμεν τὴν διὰ πνεύματός τε καὶ ὕδατος γέννησιν· ἐκλεκτὸν γένος, καὶ βασίλειον ἱεράτευμα, καὶ ἔθνος ἅγιον χρηματίζομεν. ἀναβησόμεθα τοίνυν κατὰ καιροὺς καὶ εἰς τὴν ἄνω πόλιν οἱ ἀπόλεκτοί τε καὶ ἱεροὶ, συνόντος ἡμῖν καὶ ἡγουμένου Χριστοῦ τοῦ μεγάλου ἱερέως, τοῦ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γεγονότος, καὶ συμπροσκυνοῦντος ἡμῖν

† ἴσως, καθ' ὁμοιότητα.

fœderis populo vniuerso, ascenderunt Moyses & Aaron, Nadab & Abiud, & septuaginta seniores populi Israëlitici: videruntque locum in quo steterat Deus Israël, & quæ sub pedibus eius fuerant, tamquam opus lapidis sapphiri, & sicut species firmamenti cæli, cùm sudum est ac serenum. Et de electis Israël ne vnus quidem dissonuit: & apparuerunt in loco Dei, ederuntque ac biberunt. Age itaque, age, de singulis eorum quæ legimus, quæ maximè conuenit dicamus; & quamprimùm de ijs, quæ de proposita materia cogitauimus, auspicantes, ea quæ circa nos CHRISTVS operari dignatus est. Veluti in tabula quadam descripta speculemur in diuinitus inspirata Scriptura, cùm eam quæ sursum est ac cælestem Ecclesiam, seu cælum ipsum; eamque quæ in terris, quia assimilata est cælesti, tum collem nominari, tū montem: quòd & exaltati sint, atque in virtutem extumuerint commorátes in illis. Non enim humilis est, neque depressa Sanctorū mens, sed prudentiæ supereminet terrestri cuiuis, atque carnalibus desiderijs. Sursum enim magis tēdit; verumq; est illud Dauidis: *Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.* Quòd verò qui ita viuere elegerint, & ad tantam virtutem ascenderint, solos oporteat in cælesti aula commerari, idē Psaltes rursum persuadet hisce verbis: *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mundo corde: qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentem non accepit. Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo. Hæc est generatio quærentium faciem Dei Iacob.* Mons igitur sanctis peruius hominibus, cælum ipsum est, siue Ecclesia primogenitorum, inaccessus contrà improbis atque impijs. Iussit itaque vniuersi Deus Moysem in montem ascendere & Aaronem, & Nadab, & Abiud, & septuaginta de senioribus Israël; sed tamen dixit: *Et adorabunt longiùs positi Dominum. Accedetq́; Moyses solus ad Deum: illi verò non appropinquabunt, nec populus conscendet cum ipsis.* Filij itaque Aaronis, sacrum nobis genus designant; senes verò, electione cōstitutos. Aaron autem CHRISTVM iterùm exhibet, sanctū innocentemq́; sacerdotem summū: per quē in Spiritu & aqua regenerati, *genus electum, regale sacerdotium, gensq́; sancta* appellamur. Ascendemus itaque suo aliquando tempore etiā nos, sacri atque electi in ciuitatē cælestē, comitante nos ac ducente sacerdote magno CHRISTO, qui ex nobis factus est, quique nobiscum adorat

vnà

Exod. 24. 9.

Psal. 46. 10.

Psal. 23. 3.

Psal. 14. 5.

Psal. 23. 5.

Exod. 24. 2.

1. Petr. 2. 9.

vnà Patrē naturâ suâ Deū existentē. Et appropinquat quidē Moyses: nobiscum verò, qui longiùs positi, Filius. Suo enim modo venit ad mysteriū Incarnationis Deo propinquior Moyses, tanquam legis mediator atque arbiter. Quia verò è nobis Filius factus est, cùm esset Deus naturâ, vniuersorumq; Dominus; propterea nostrum non aspernatur genus modumque: sustinet verò dispēsationis ratione infra Moysen etiam censeri. Etenim etiā nobiscū factus est sub eadem lege, etsi legislator, vtpote Deus, existeret. Quòd verò sub lege factus sit, perspicuè videre licet. Octauo enim circumcisus est die. Soluit verò etiam pro se didrachma, tametsi liber naturâ, & immunis, vt filius, esset. Satis verò & hoc è sacris Litteris clarum, sub lege natum esse Emmanuëlem: quòd verò quà homo erat, & quatenus secundùm nos ex lege natus est, ipso etiam Moyse inferior iudicetur, & ex sequentibus cognosces. Præcepit enim vniuersorum Dominus optimè Moysi, vt Israëliticum populum ab intolerabili vindicaret seruitute Pharaonem sic appellando: *Dominus Deus Hebræorum vocauit nos.* Lex enim fatetur infirmum quid atque imbecillum se esse ad redimendum. Huic addit tergiuersanti & cunctanti diuinum Aaronem, qui typus est CHRISTI omnia potentis, per quem omnis est redemptio. Moysi enim sic ait: *Ecce, dedi te Deum Pharaoni: & Aaron frater tuus Propheta tuus erit. Tu verò loquèris omnia quæ præcipio tibi: Aaron frater tuus Pharaoni loquetur.* Vides vt Aaron rursum mediator sit, Mose legislatoris personam sustinente? Hinc & B. Paulus legem ipsam illi apponit etiam à Deo dissolutam. Ita enim scribit: *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur.* Conscendimus igitur nos sacrati atque electi ad supernas mansiones, veluti in montem quemdam, reliqua plebe infrà manente. *Non enim, ait, ascendet populus cum eo:* quòd, vt CHRISTVS ait, *multi sint vocati: pauci verò electi.* Ascendimus verò, sed cum CHRISTO. Aderat enim tunc adorantibus Aaron, & ijs qui adhuc longiùs aberant adnumeratus fuit. Sic & CHRISTVS longè à nobis abfuit propter nos, vt & nos cū ipso & per ipsum Patri appropinquaremus. Cuncta enim propter nos ac pro nobis sapienter ordinauit. Vt enim factus est nobiscum mortalis, vt cum ipso ac per ipsum viueremus (reuixit enim, mortis potestate destructa) sic factus est nobiscum longiùs, tametsi erat propè, vt & nos cum ipso & per ipsum denuò appropinquaremus Patri. quod & accidit. Cōparticipes enim ei redditi

Luc. 2. 21. — Matt. 17. 24. — Exod. 3. 18. — Exod. 4. 15. & 16. — Hebr. 10. 28 — Matt. 20. 16

καίτοι πατέρα ὄντα κατὰ φύσιν τὸν Θεόν. καὶ ἐγγίζει μὲν ὁ Μωυσῆς, σὺν ἡμῖν δὲ τοῖς μακρὰν, ὁ υἱός. ὅσον γὰρ ἧκεν εἰς τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας μυστήριον, Θεῷ προσεχέστερος ὁ Μωσῆς, ὡς νόμου μεσίτης καὶ βραβευτής. ἐπειδὴ δὲ μεθ' ἡμῶν γέγονεν ὁ υἱὸς, καίτοι θεὸς ὢν φύσει καὶ τῶν ὅλων κύριος, ταύτητοι τὸ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἀτιμάζει μέτρον. ἀνέχεται δὲ οἰκονομικῶς καὶ αὐτοῦ κατωτέρω νοεῖσθαι Μωσέως. καὶ γοῦν καὶ γέγονε μεθ' ἡμῶν ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον, καίτοι νομοθέτης ὢν ὡς θεός. ὅτι δὲ γέγονεν ὑπὸ νόμον, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. περιτέτμηται γὰρ ὀκταήμερος, συντετέλεκε δὲ καὶ τὸ δίδραχμον, καίτοι κατὰ φύσιν ἐλεύθερος ὢν ὡς υἱός. ἀρκέσει δὲ καὶ αὐτὸ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ὑπὸ νόμον γεγενῆσθαι λέγον τὸν Ἐμμανουήλ. ὅτι δὲ διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ἐπειδὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς ὑπὸ νόμον, καὶ ἐν δευτέροις τεθεῖσθαι Μωσέως νομίζεται, συνήσεις καὶ δι' ἑτέρων. προσέταττε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων θεὸς τῷ πανάριστῳ Μωσεῖ τῆς ἀφορήτου δουλείας ἀνεῖναι τὸν Ἰσραὴλ τῷ Φαραὼ λέγοντα· κύριος ὁ θεὸς τῶν Ἑβραίων προσκέκληται ἡμᾶς. ὁ δὲ ὁμολογεῖ τὸ ἀδρανὲς ὁ νόμος εἰς ἀπολύτρωσιν. εἶτα συνάπτει ἀναδυομένῳ καὶ μέλλοντι τὸν θεσπέσιον Ἀαρὼν εἰς τύπον Χριστοῦ τοῦ πάντα ἰσχύοντος, δι' οὗ πᾶσα ἡ λύτρωσις. ἔφη γὰρ ὧδε πρὸς Μωυσῆν· ἰδοὺ δέδωκά σε θεὸν Φαραὼ, καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἔσται σου προφήτης. σὺ δὲ λαλήσεις αὐτῷ πάντα ὅσα ἐντέλλομαί σοι. ὁ δὲ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου λαλήσει πρὸς Φαραώ. ὁρᾷς ὅτι μεσιτεύει πάλιν Ἀαρὼν τὸ τοῦ νομοθέτου πρόσωπον φοροῦντος Μωσέως. ταύτῃ τοι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος καὶ αὐτὸν ἀνατίθησι τὸν νόμον αὐτῷ, καίτοι λελυθέντα παρὰ θεοῦ. γράφει γὰρ οὕτως· ἀθετήσας τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν, ἀποθνήσκει. ἀνῇμεν τοίνυν καθάπερ εἰς ὄρος τὰς ἄνω μονὰς οἱ ἱεροὶ καὶ ἀπόλεκτοι, τῆς ἑτέρας πληθύος ἀπομενούσης κάτω. οὐ γὰρ ἀνελεύσεται, φησὶν, ὁ λαὸς σὺν αὐτοῖς. ὅτι κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνὴν, πολλοὶ κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. ἀνῇμεν δὲ, οὐ δίχα Χριστοῦ. συνῆν γάρ ποτε τοῖς προσκυνοῦσιν ὁ Ἀαρὼν, καὶ τοῖς ἔτι μακρὰν ἐναρίθμιος ἦν. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, μακρὰν μεθ' ἡμῶν δι' ἡμᾶς, ἵνα καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ ἐγγὺς τοῦ πατρός. πάντα γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ᾠκονομεῖτο σοφῶς. ὥσπερ γὰρ γέγονε μεθ' ἡμῶν ἐν νεκροῖς, ἵνα ἡμεῖς εἰς ζωὴν σὺν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ· ἀνεβίω γὰρ τὸ τοῦ θανάτου πατήσας κράτος. οὕτω γέγονε μεθ' ἡμῶν ἀπωτέρω, καίπερ ὢν ἐγγὺς, ἵνα πάλιν ἡμεῖς σὺν αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ ἐγγίσωμεν τῷ πατρί. ὃ δὴ καὶ τετέλεσται. μέτοχοι γὰρ γεγονό-

diti

νότης αὐτοῦ διὰ τοῦ πνεύματος, ἡνώμεθα τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δι' αὐτοῦ, εἴπερ ἐσμὲν ἀληθῶς θείας φύσεως κοινωνοὶ, κατὰ τὰς γραφάς. ἀλλ' ὑψοῦ μὲν ἰέναι προστέταχε, καὶ συναναθρώσκειν εἰς τὸ ὄρος Μωσεῖ τε καὶ Ἀαρὼν, σὺν ἱερεῦσί τε καὶ ἐξειλεγμένους ὁ τῶν ὅλων θεός. ἔτι δὲ σὺν εὐκλείας ἥκοντας εἰς τοῦτο λοιπὸν, καὶ ἀναβῆναι ἀληθῶς εἰς τὸ ἄνω προτεθυμένους, ἵνα καὶ ἐγγὺς γένοιντο θεοῦ, περιφανίζεσθαι χρὴ τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, ὃς τῆς ἁπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐποιήσατο. ἀνατέθεικε δὲ καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τὴν ἀναληφθεῖσαν σάρκα· προσκεκόμικε γὰρ ἑαυτὸν ἱερεῖον ἄμωμον ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θεῷ, καὶ νοητὸν ὁλοκαύτωμα, ὡς προαιετύπου πάλιν ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, τῇ τοῦ πνεύματος φωταγωγίᾳ πρὸς τὴν τῶν ἐσομένων προηγούμενος γνῶσιν. τοῦτο γὰρ οἶμαι σημαίνει. περὶ τῆς εἰς τὸ ἄνω πορείας αὐτοῦ τε καὶ τῶν κεκλημένων, ἔγραψε πάντα τὰ ῥήματα κυρίου. τί δὲ τοῦτο περιείργασται πάλιν, ἐροῦμεν εὐθύς. χρὴ γὰρ οἶμαι σὺν τοῦ ὕψους τε καὶ ἄνω πορείας ἐφιεμένους, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐγκεχαραγμένον ἔχειν τὸν τοῦ θεοῦ νόμον· ἀναφωνεῖν τε λοιπὸν καθάπερ ἐκ λύρας πρὸς αὐτὸν,
„ ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγιά σου, ὅπως
„ ἂν μὴ ἁμαρτῶ σοι. ὥσπερ γάρ ἐστιν οὐκ ἀσύμφορον εἰς ζωὴν, καὶ χρῆμα σωτήριον, τὸ τῶν τοῦ θεοῦ λόγων μεμνῆσθαι διὰ παντὸς· τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον ὀλέθρου πρόξενον τὸ ἐπιλανθάνεσθαι φιλεῖν. γράφει τοίνυν ὁ μακάριος Μωσῆς πάντα τὰ ῥήματα τοῦ κυρίου, περὶ ὧν καὶ αὐτὸς ἐπιφωνεῖ τοῖς παιδαγωγουμένοις δι' αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ
„ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς. καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθήμενος
„ ἐν οἴκῳ, καὶ πορευόμενος ἐν ὁδῷ, καὶ κοιταζόμενος,
„ καὶ διανιστάμενος. ὀρθρίσας δὲ τὸ πρωῒ θυσιαστή-
„ ριον ἀνεδείματο. προσέθηκε δὲ αὐτῷ δωδεκαδέ-
„ κα λίθους εἰς τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. καὶ
„ ἀπέστειλε σὺν νεανίσκους τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, οἳ καὶ
„ ἀνήνεγκαν, φησὶν. ὁλοκαυτώματα, καὶ ἔθυσαν
„ θυσίαν σωτηρίου τῷ θεῷ, μοσχάρια. τὸ μὲν οὖν θυσιαστήριον, τύπος ἂν εἴη καὶ μάλα σαφῶς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ τῆς οἱονεί πως ἐπὶ τὸ ὄρος κειμένης. ὑψοῦ γὰρ ὥσπερ ἐν ὄρει τὴν ἑτέραν εἶναί φαμεν, τὴν τῶν πρωτοτόκων μητρόπολιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. ἐξεικονίζει τοιγαροῦν τὴν ἐκκλησίαν ἡμῖν τὸ θυσιαστήριον· ᾧ καὶ λίαν οἰκονομικῶς προσέθηκεν ὁ Μωυσῆς σὺν δώδεκα λίθους, εἰς τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. μονονουχὶ καὶ διὰ τούτων προπαρεγγυῶν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ὅτι χώρας αὐτοῖς ὁ μάλιστα πρέπων, ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ καὶ τάχα που διακεκραγέναι δεήσει. κατακυκλώσω τὸ θυσιαστή-
„ ριόν σου κύριε, τοῦ ἀκοῦσαί με φωνὴν αἰνέσεως.
[† ἐν. αὐτοῖς] ὅτι γὰρ † αὐτοὺς μάλιστα καὶ πρό γε τῶν ἄλλων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλε τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ, σαφῶς εἰ
„ φωνεῖ λέγων αὐτός· οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς
„ τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ. ἐπειδὴ δὲ εἰς ἐκτόπους ἀπονοίας ὠλισθηκότες πεπαρῳνήκασιν εἰς αὐτὸν, μετακεχώρηκεν ἀναγκαίως

diti ſumus, & vniti Deo ac Patri per ipſum, ſiquidem *diuinæ ſumus naturæ conſortes*, vt [2. Petr. 1. 4.] ſcriptum eſt. Sed ſurſum tendere præcepit vniuerſorum Deus Moyſi & Aaroni, & in monte aggregari ſacerdotes atque ſelectos. Ad illam verò gloriam venientes, & reuerà aſcendere ſurſum paratos, quò & Deo appropinquent, luſtrari & purificari CHRISTI ſanguine cōuenit, qui pro omniū vita animā ſuam †redhoſtimento poſuit: obtulit quoq; [ἀντάλλαγμα, redhoſtimentum, retaliatio, permutatio.] etiam in odorem ſuauitatis carnem aſſumptam. Dedit enim ſeipſum ſacrificium innoxium pro nobis Deo, ac ſpiritale holocauſtū, vt in typo nobis B. Moyſes denuò repræſentauit, illuminatione ſpiritus præcedens ad poſterorum qui ſequerentur eruditionē. Hoc enim, puto, intelligēs per ſuum atque vocatorum in ſuperiora aſcenſum, *Scripſit omnia verba Domini*. Quid hæc rurſum fuerit conſecutum, nunc dicemus. Oportet enim, vt arbitror, eos qui ſurſum tendūt & ſuperna appetunt, animo cordique inſculptam Dei legem geſtare: exclamare denique cum Pſalte ad Deum: *In corde meo abſcondi eloquia tua vt nō peccē tibi.* [Pſ. 118. 11.] Vt enim vtile eſt vitæ, & res ſalutaris, verborum Dei vbique meminiſſe; ad eundem puto modum perniciē adfert, illius obliuiſci, atque ignorare. Moyſes itaq; diuinus ſcribit *omnia verba Domini*, de quibus & idem apud diſcipulos à ſe eruditos loquitur, vel nobis potiùs ipſis: *Et loquêris in ipſis ſedens domi tuæ, & ambulans in via, dormiens, & cubitu ſurgens.* [Deuter. 6. 7] *Manè verò conſurgēs ædificauit altare, & duodecim † lapides in duodecim tribus Iſraël. Miſitq́ iuuenes filiorum Iſraël, qui & obtulerunt holocauſtomata, & immolauerunt hoſtiam ſalutaris Deo, vitulos.* [† Vulgata vitulos.] Altare quidem typus eſſe poteſt, & quidem clarus, Eccleſiæ CHRISTI, quæ in monte ſita eſt. In edito enim loco, tamquam in monte quodam, illam alteram ſitam eſſe dicimus, quæ primogenitorum eſt metropolis, cuius opifex & architectus Deus. Repræſentat ergo altare nobis Eccleſiam, cui & myſticè valdè impoſuit Moyſes lapides duodecim, in totidem tribus populi Iſraël: ſic propemodum accedens ijs, qui de ſanguine Iſraëlis ſunt; quibus locus maximè decens, Eccleſia CHRISTI eſt; vt fortaſſis exclamaſſe illud oporteat: *Circumdabo altare tuum Domine, vt audiam vocem laudis.* [Pſal. 25. 6.] Quòd enim ipſis maximè & ante alios Saluatorem ac Redemptorem miſerit Filium Pater, ipſemet declarat cùm ait: *Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierūt domus Iſraël.* [Matt. 15. 24.] Poſtquam verò ingenti pereuntes amentia in illum ſunt debacchati Iudæi, neceſſariò

CHRISTVS ad Gentes se conuertit. Quòd igitur locus maximè aptus ipsis erat, vt modò dicebam, altare CHRISTI, Moyses præsignificauit, apponens ipsi lapides duodecim in totidē tribus Israël. Quòd verò fortitudine admirandi (hoc est, spiritali quæ secundùm Deum est, robustamque ac validam mentem obtinentes) sacrificaturi erant opportunè CHRISTO sacrum, ex ijs quæ gesta sunt facilè discas. Missi etenim sunt iuuenes, & obtulerunt holocausta. Id autem præstitisse beatos comperimus Apostolos, qui omnem, vt ita dicam, terrarum orbē peragrarunt sacrificātes, & holocausta Deo offerentes, hoc est, eos qui fide sana & integra ornati sunt, & quàm optimè ad virtutem comparati. Non enim est imbecillæ mentis, perspicuè alios docere posse, neque animi infirmi, neque sæcularibus desiderijs assueti, at præparati sic, & iuueniliter animati, vt tādē dicere queat: *Mihi viuere* CHRISTVS *est, & mori lucrū.* Qui enim talis est, verè iuuenis est audax, atque ipsis fortissimis annumerādus. Oportet autem ipsum Deo offerre holocausta ac spiritualia sacrificia, & sacra insensibilia cōtrectare, salutare quoque adolere sacrificium: quod per oblatos vitulos etiam aptissimè designatum est. Aliquando enim quidem ob robur, & quia inter animalia quæ sancta dicebantur, primarium vitulus est, perfecto vitulo CHRISTVS assimilatur: aliquando etiam paruo vitulo; quā ob causam, vt vides, homo factus Vnigenitus sub seruitutis iugo natus fuit. Verum siquidē est, quòd in forma serui apparuerit: sed quantum dicere fas, in carnis venit mysterium, factus nobiscū sub iugo seruitutis, sed iugi seruilis expers; quandoquidem cælestis erat naturæ ac liberæ. Hinc vitulo comparatur, quòd & sub iugo fuerit, & iugi expers. Iugum enim nescit vitulus, etsi iugo destinetur. Aliter: Licet natus sit sub lege, veluti sub iugo, tamen liber fuit. Erat enim supra legem, quia legislator ac Deus. Ac Tertiò, si videtur, portauit carnem terrenam infirmam in seipsa propter legem peccati, vt Paulus ait. Quantum enim ad carnalem naturam, incurrisse censetur iugum peccati; sed ab omni culpa fuit purus & integer. *Damnauit enim peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secūdùm spiritū.* CHRISTVS itaque mysticè sic est vitulus nominatus, & quia noua factus est creatura. Primitiæ enim ipse ad hoc vocatorum fuit. Quòd verò necesse erat sanguine sanctificari eos qui cōprehendūt, & Deo appropinquare volunt, Moyses ostēdit, sanguine vniuer-

Philip. 1.21. Philipp. 2.7 Rom. 7.25. Rom. 8.4.

ἐπὶ τὰ ἔθνη Χριστός. ὅτι τοίνυν χῶρος ὁ μάλιστα πρέπων ἦν αὐτοῖς, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὸ τοῦ Χριστοῦ θυσιαστήριον, προκατασημαίνει ὁ Μωσῆς προσθεὶς αὐτῷ σὺν δώδεκα λίθους εἰς τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. ὅτι δὲ ἔμελλον οἱ ἐπ' ἀνδρείᾳ τεθαυμασμένοι, δηλονότι τῇ πνευματικῇ καὶ κατὰ θεόν, οἱ εὐσθενῆ τε καὶ ἐρρωμένον ἔχοντες νοῦν, ἱερουργήσειν κατὰ καιρὸν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καταμάθοι τις ἂν ἀπὸ τοῦ γεγονότος. ἀποστέλλονται μὲν γὰρ οἱ νεανίσκοι, καὶ προσῆγον τὰ ὁλοκαυτώματα. τοῦτο δεδρακότας σὺν ἁγίους ἀποστόλους εὑρίσκομεν. οἱ πᾶσαν, ὥσπερ εἰπεῖν, περιφοιτῶντες τὴν γῆν, ἱερουργοῦντες αὐτῷ καὶ προσάγοντες ὁλοκαυτώματα, τουτέστι σὺν ἐν ἀμωμήτῳ πίστει διαπρεπεῖς, καὶ μὴν καὶ σπουδάσμασι σὺν εἰς ἀρετὴν εὖ μάλα διηρτισμένους. οὐ γάρ ἐστιν σὺν ἔστι διανοίας ἀδρανοῦς τὸ μυσταγωγεῖν δύνασθαι σαφῶς, οὔτε νοῦ νοσοῦντος τὸ ἀναλκί, καὶ καταρρεῖν εἰωθότος εἰς ἐπιθυμίας κοσμικάς. ἐσκευασμένου δὲ οὕτω καὶ νεανικῶς ἔχοντος, ὡς καὶ εἰπεῖν δύνασθαι λοιπόν· „ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστὸς καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος.„ νεανίας γὰρ ὁ τοιοῦτος, καὶ τῶν ἄγαν ἀλκιμωτάτων. πρέποι δ' ἂν αὐτῷ, τὸ καθιεροῦν τῷ θεῷ τὰ ὁλοκαυτώματα, καὶ θυσίας πνευματικάς, καὶ ἱερουργίας ἅπτεσθαι τῆς νοητῆς, καὶ τὴν τοῦ σωτηρίου θυσίαν ἀποπληροῦν. ἣ καὶ διὰ τῶν προσενηνεγμένων μοσχαρίων εὖ μάλα προαναπλάττεται. ποτὲ μὲν γὰρ διὰ τὸ λίαν εὐσθενές, καὶ ὅτι τῶν ἀφιερωμένων ζώων τὸ ἐξαίρετον, μόσχος ἐστί, μόσχῳ τελείῳ παρεικάζεται Χριστός· ποτὲ δὲ μικρῷ μοσχαρίῳ, καὶ ἀνθ' ὅτου, πάλιν ὁρᾷς γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενής, καὶ ὑπὸ ζυγὸν δουλείας, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι πέφηνεν ἐν δούλου μορφῇ. ἀλλ' εἰ καὶ ὅσον εἰπεῖν ἧκεν εἰς γε τὸ ἐν σαρκὶ μυστήριον, γέγονε μεθ' ἡμῶν ὑπὸ ζυγὸν δουλείας, ἀλλ' ἦν δουλείας ἀπείρατος, οἷα φύσεως ὢν τῆς ἄνωθεν καὶ ἐλευθέρας. διὰ τοῦτο μοσχαρίῳ παρεικάζεται, οἷα καὶ ὑπὸ ζυγόν, καὶ ἔξω ζυγοῦ. ἀπείρατον γὰρ ζυγοῦ τὸ μοσχάριον, εἰ καὶ εἶναι πέφυκεν ὑπὸ ζυγὸν τὸ τοιόνδε γένος. ἄλλως τε, καὶ εἰ γέγονεν ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ ζυγόν, ἀλλ' ἦν ἐλεύθερος· ἦν γὰρ ὑπὲρ νόμον, ὡς ὢν νομοθέτης καὶ θεός. καὶ τρίτως δέ, εἰ δοκεῖ, πεφόρηκε τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, τὴν νοσοῦσαν ἐν ἑαυτῇ τῆς ἁμαρτίας τὸν νόμον κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν. ὅσον γὰρ ἧκεν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν πεπονθέναι δοκεῖ, καὶ ὑπὸ ζυγὸν ἁμαρτίας, ἀλλ' ἦν ἀπείρατος· „κατέκρινε γὰρ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.„ μοσχάριον οὖν ὁ Χριστὸς ταύτῃ τοι οἰκονομικῶς ὠνόμασται, καὶ οἷα νέα γέγονε κτίσις. ἀπαρχὴ γὰρ τῶν εἰς τοῦτο κεκλημένων αὐτός. οἷα δὲ ἦν ἀναγκαῖον ἁγιάζεσθαι τῷ αἵματι δρᾶττοντας, καὶ ἐγγίζειν θεῷ γλιχομένους, δείδειχεν ὁ Μωσῆς, καταρραίνων αἵματι πάντα

τα

τα τὸν λαὸν, καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον. εἰσόμεθα δὲ καὶ διὰ τούτου πάλιν, ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος ἀτελὴς εἰς ἁγιασμόν. ἄθρει γὰρ ὅπως τῷ τοῦ αἵματος ῥαντισμῷ καὶ αὐτὸς ἁγιάζεται. ἀποπλύνει γὰρ ἁμαρτίας ἥκιστα μὲν ὁ νόμος. κατορθοῖ δὲ τοῦτο ἡ διὰ Χριστοῦ μυστηρίων ἡ χάρις. εὖ δὲ λίαν καὶ τὸ ὀρθρίσαντα τὸ πρωῒ τὸν ἱεροφάντην Μωσέα αὐτό τε τὸ θεῖον ὀρθῶσαι μυστήριον, καὶ περιστῆσαι μὲν αὐτῷ, καθάπερ ἤδη προεῖπον, δυοκαίδεκα λίθους, θῦσαι δὲ καὶ μοσχάρια. ὄρθρου γὰρ ὥσπερ καὶ πρωΐας ἤδη γενομένης, μονονουχὶ δὲ καὶ φωσφόρου διαυγάζοντος καὶ νοητῆς ἡμῖν ἀνισχούσης ἡμέρας, παροιχομένης δὲ ἤδη νυκτὸς, καὶ δαιμονιώδους ἀργήσαντος σκότους λαμπρὸν ἀνεδείχθη τῆς ἐκκλησίας τὸ κάλλος τὸ σεπτὸν ἐχούσης θυσιαστήριον, ἐφ' οὗ τὸ Χριστοῦ τελεῖται μυστήριον. παρέστησαν δὲ αὐτῷ καὶ αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, ὡς ἐν παραδείγμασι τοῖς λίθοις. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὴν τοῦ παραδείγματος εἰκόνα παραχαράττων εἰς ἀλήθειαν, ἐπιστέλλει τοῖς ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ· » ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ὡς λίθοι ζῶντες ἐποικοδομεῖσθε οἶκος πνευματικὸς εἰς ἱεράτευμα ἅγιον. τότε καὶ οἱ νεανίσκοι προσκεκομίκασι τὰ ὁλοκαυτώματα. καὶ ἱερουργοὶ γεγόνασι πνευματικοὶ τότε δὴ τότε, καὶ ἐν προσώπῳ γεγόναμεν τοῦ πατρὸς, καὶ παρεστήκαμεν αὐτῷ τὸ τῆς διανοίας εὐδρανὲς, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν ἑτοίμως ἔχον, ἐν τάξει ποιούμενοι παραστήματος. τοῦτό τοι σαφῶς καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος ἡμῖν προανεφώνει Δαβὶδ, ἐκ προσώπου τῶν πεπιστευκότων οὕτω λέγων πρὸς τὸν ὅλων θεόν· » τὸ πρωῒ εἰσακούσῃ τῆς φωνῆς μου. τὸ πρωῒ παραστήσομαί σοι, καὶ ἐπόψει με, ὅτι οὐχὶ θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ, οὐδὲ παροικήσει σοι πονηρευόμενος. ἡγιασμένοι δὴ οὖν, καὶ ὡς ἐν τύποις ἔτι καθηγνισμένοι τῷ αἵματι, ἀνεφοίτων εἰς τὸ ὄρος Μωυσῆς τε καὶ Ἀαρὼν, καὶ Ναδὰβ, καὶ Ἀβιοὺδ, καὶ ἑβδομήκοντα τῆς γερουσίας Ἰσραὴλ, καὶ τὰ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔργον ὡσεὶ πλίνθου σαπφείρου, καὶ ὥσπερ ἔργον στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ τῇ καθαρότητι. καὶ τῶν ἐπιλέκτων τοῦ Ἰσραὴλ οὐ διεφώνησεν οὐδείς. καὶ ὤφθησαν ἐν τῷ τόπῳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἔφαγον καὶ ἔπιον. ἀκούεις ὅπως τεθέανται τὸν τοῦ θεοῦ λεγόμενον τόπον, ὡς ἐν εἴδει στερεώματος οὐρανοῦ. ἐναυγὴς γὰρ ὁ οὐρανὸς, καὶ σαπφείρῳ ἐοικὸς τὸ ἀνωτάτω, καὶ αἰθέριον χρῶμα. πρέπων δὲ ὅτι μάλιστα χῶρος ὁ οὐρανὸς, καὶ ἐφ' ᾧ ἐπαναπαύεται, καταλύων ἐν ἀγγέλοις. ἅγιος γὰρ ἐν ἁγίοις κατοικεῖ, καὶ οἰονείπως ἐπανακλίνεται τοῖς τὴν ἄνω τρίβουσι πόλιν, διὰ τὸ λίαν εὐφυὲς, καὶ εἰς ἀρειότητα ζωῆς εὖ μάλα διεξεσμένον. ἁγίαν γὰρ εἶναι πιστεύομεν τὴν τῶν ἄνω πνευμάτων πληθύν. ὤφθη δὴ οὖν τὰ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς εἰς τὸ ὄρος ἀναβεβηκόσιν, ὡς ἐν εἴδει στερεώματος οὐρανοῦ τῇ καθαρότητι, φησίν. ἔδει γὰρ ἔδει, τοὺς τὸν πολύθεον ποτὲ κατερρωστηκότας

sum aspergens populum, & ipsum adeò librum. Ex hoc verò iterùm nosse conuenit, quòd ipse solus ad sanctificationem non sufficiat. Vide etenim vt sanguinis aspersione sanctificetur & ipse (lex quippe peccata nequaquam abluit) perficiat verò hoc mysteriorum gratia per CHRISTVM. Rectè verò & illud, diluculo nempe surgentē sacra procurasse Moysem, atque ipsummet diuinum ordinasse mysterium, & appositos ab ipso, vt iam diximus, lapides duodecim, vitulos verò ad sacrificandum. Iam enim quasi diluculo & aurora existente, ac Lucifero propemodum clarescente, & die nobis mystico exoriente; nocte verò discedente, & infelicibus dissipatis tenebris, clara Ecclesiæ pulchritudo ostensa est, venerandum habentis altare, in quo CHRISTI mysterium peragitur. Astabant verò ipsi tribus terræ, tamquā in exemplari, lapidibus duodecim. Etenim diuinus †Paulus exempli imaginem verè describens, sanctificatis in CHRISTO sic ait: *In quo & ipsi tamquam lapides viui superadificamini domus spiritualis, in sacerdotium sanctum.* Tunc & iuuenes holocausta obtulerunt, & sacerdotes facti sunt spiritales. Tunc, tunc inquam, in persona Patris sumus, ipsi potentiā mentis, quæ ad omne bonum aptè cōueniat, cōstituentes, in ordinē collectæ plebis redacti. Id clarè diuinus quoque Dauid vociferatur, ita in credentium persona ad vniuersorum Deum dicens: *Manè exaudies vocem meam: manè astabo tibi, & †videbis me, quoniam non Deus iniquitatem volens tu es: neque habitabit iuxta te malignus.* Sanctificati igitur, ac veluti in typo purificati sanguine & lustrati *ascenderunt in montem Moyses & Aaron, Nadab & Abiud, & septuaginta de senioribus Israël: videruntq́; sub pedibus eius opus quasi lateris sapphiri, atque vt opus firmamenti in cæli serenitate. Et de electis Israël dissonuit ne vnus quidem. Et apparuerunt in loco Dei, & comederunt atque biberunt.* Audis vt Deo dicatum locum viderint, velut in specie firmamenti cæli? Cælum enim splendidum est ac dilucidum, sapphiroque persimile in summitate, & coloris cælestis. Decens itaque & aptus maximè locus cęlum est, in quo quiescit habitans in angelis. Sanctus enim in sanctis habitat, & quodammodò inclinatur ijs qui superam incolunt vrbem, ob industriam, vitæque præstantiam probè institutam. Credimus enim cœtum superorum sacrosanctum esse. Ait igitur ea quæ sub Dei pedibus erant, ab his qui in montem adscenderant, tamquam in specie firmamenti, sereno ac sudo cælo, visa fuisse. Oportebat enim eos, qui ob deorum multitudinem errando

† imò Petrus 1. Petr. 2. 5. Ephes. 2. 20.

Psal. 5. 4. † Vulgata: & videbo, quoniā, &c.

Exod. 24. 10

ægroti erant, quique creaturæ seruiebant, ad Dei posteà cognitionem vocatos, vtiliter ac necessariò videre, Deũ sub pedibus cælum habere, omniumque esse Dominum, vt à quo omnia mutuarentur essentiam, quique eos ab antiqua fraude liberarit. Quòd verò diuinis charismatibus abundè participem fieri, & oportere deliciari in spiritualibus CHRISTI bonis, assimiletur iterùm ijs qui suo aliquando tempore ingressuri sunt supernam ciuitatem, ostendit id, quòd qui ascenderant ad locum Dei, comederunt ac biberunt. Sed, vt iã nuper diximus, vni Moysi ad Deũ accedere præcipitur; ceteris longiùs positis adorare: quibus & Aarõ aderat. Diximus verò, nobiscum fuisse in natura longè semota, Filium, qui propiùs aderat Deo Patri, innocentem atque immaculatum sacerdotem summum, vt per ipsum & cũ ipso iterũ reperiamur & ipsi propè. Hinc nominatur *Emmanuel*, quod est interpretatũ, *Nobiscum Deus*. Tametsi verò nobiscum fuerit tamquã homo; cernas tamẽ, Patrem quoque neque beato Mosi accessibilem factum, sine ipsius intercessione. Ipse enim via est, ipse ostium, vt iam diximus. Discemus & hoc rursus ex ijs quæ sequuntur: *Et dixit Dominus ad Moysem: Ascende ad me in montem, & sta ibi, & dabo tibi tabulas lapideas, legem & mãdata, quæ scripsi † vt darem legem eis. Et surgens Moyses & Iosue qui astabat, ascenderunt in montẽ Dei.* Vides vt Moyses sit vocatus in montẽ vmbraticã adhuc & litteralem legem accepturus, accurrerit verò vnà non vocatus Iosue, in CHRISTI typum, qui à Patre nõ vocatur, vt ceteri; semper enim ei adest. Viam itaque sternit vocatis mediator & assistens. Est enim impossibile, vt dicebã, in Deo Patre alio nos esse modo, quàm sola ipsius mediatione seu interuentione. Illi itaque gloria & imperium simul cũ sanctissimo Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorũ. Amen.

Ephes. 2. v. 13. & 17.
Matt. 1. 23. Isai. 7. 14.
Ioan 14. 6. & 10. 9.
Exod. 24. 12
† Vulgata: vt doceam eos.

πλάνησιν, καὶ τῇ κτίσει λελατρευκότας, εἶτα κεκλημένους εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ, χρησίμως τε καὶ ἀναγκαίως ἰδεῖν, ὅτι καὶ αὐτοὺς ὑπὸ πόδας ἔχει τὸν οὐρανὸν, καὶ ὅτι τῶν πάντων ἐστὶ δεσπότης, ὡς παρενεγκὼν τὰ πάντα πρὸς ὕπαρξιν, ὁ τῆς ἀρχαίας αὐτοὺς ἀπάτης ἀπολυτρωσάμενος. ὅτι δὲ καὶ τοῖς εἰς τὴν ἄνω κατὰ καιροὺς εἰσελαύνουσι πόλιν, παρεικάζεται πάλιν τὸ καὶ τῶν θείων χαρισμάτων πλουσίως μεταχεῖν, καὶ τὸ ἐντρυφῆσαι δεῖν τοῖς πνευματικοῖς παρὰ Χριστοῦ ἀγαθοῖς, διαδείξει τὸ ἐν τόπῳ γενομένους Θεοῦ, φαγεῖν καὶ πιεῖν τοὺς ἀναβεβηκότας. ἀλλ' ἐν μὲν οἷς ἔναγχος ἔφην, μόνος προσετάττετο Μωσῆς ἐγγίσαι πρὸς τὸν Θεόν· οἵ γε μὴν ἕτεροι προσκυνεῖν μακρόθεν, οἷς καὶ συνῆν Ἀαρών. ἐλέγομεν δὲ ὅτι μεθ' ἡμῶν γέγονε τῇ φύσει μακρόθεν ὁ ἐγγὺς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὢν υἱὸς, ὁ ἄκακος ἡμῶν καὶ ἀμίαντος ἀρχιερεύς· ἵνα δι' αὐτοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ δὴ πάλιν, εὑρισκώμεθα καὶ ἡμεῖς ἐγγύς. τοιγάρτοι κέκληται καὶ Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενος, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. πλὴν εἰ καὶ γέγονε μεθ' ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἔστιν ἰδεῖν ὡς οὐδὲ αὐτῷ τῷ μακαρίῳ Μωσῇ προσιτὸς γέγονεν ὁ πατὴρ, δίχα τῆς αὐτοῦ μεσιτείας. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς, αὐτὸς ἡ θύρα, καθάπερ ἤδη προείπομεν. εἰσόμεθα δὲ καὶ τοῦτο πάλιν ἀπό γε τῶν ἐφεξῆς. εἶπε γάρ, φησιν, ὁ κύριος πρὸς Μωυσῆν. ἀνάβηθι πρός με εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἴσθι ἐκεῖ, καὶ δώσω σοι τὰ πυξία τὰ λίθινα, τὸν νόμον, καὶ † τὰς πλάκας ἃς ἔγραψα νομοθετῆσαι αὐτοῖς. καὶ ἀναστὰς Μωυσῆς καὶ Ἰησοῦς ὁ παρεστηκὼς αὐτῷ, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ. ὁρᾷς ὅπερ κέκληται μὲν ὁ Μωυσῆς τὸν ἐν σκιαῖς ἔτι καὶ γράμμασιν ὑποδεξάμενος νόμον. συνανατρέχει δὲ αὐτῷ μὴ συγκεκλημένος ὁ Ἰησοῦς εἰς τύπον Χριστοῦ· ὃς οὐ καλεῖται παρὰ πατρὸς ἴσως τοῖς ἄλλοις· σύνεστι γὰρ ἀεί. βατὴν δὲ τοῖς καλουμένοις τὴν ὁδὸν ἐργάζεται, μεσιτεύων καὶ συνών. ἔστι γὰρ ἀμήχανον, ὡς ἔφην, ἐντὸς γενέσθαι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καθ' ἕτερον ἡμᾶς τρόπον, πλὴν ὅτι διὰ μόνης τῆς αὐτοῦ μεσιτείας. αὐτῷ τοιγαροῦν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ὁμοῦ τῷ παναγίῳ πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

† Pro tabellis, à πλὰξ, δέλτος. ἄλλ. τὰς ἐντολάς.

De vitulo quem conflauit Israël.

QVi legem non habent in subsidium, hi cæco quodam & effreni voluntatis impetu ad quæuis noxia feruntur, & ingentem culpam incurrunt cùm apud Deũ, tum apud homines: ac tametsi valdè videãtur ægri esse inculpati; magis tamẽ quidquid improbũ absurdissimumq; est admirari & laudare solent; neque discernere norũt quidnã reuera admiratione dignũ sit, quid è contrario turpe ac detestandum. Quemadmodum enim naues quæ vastum mare peruagantur, si aptum ac peritum gubernatorem

Περὶ μοσχοποιίας τοῦ Ἰσραήλ.

ΟἹ νόμον οὐκ ἔχοντες εἰς ἐπικουρίαν, τυφλαῖς καὶ ἀκατασκέπτοις θελημάτων ῥοπαῖς πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἀποφέρονται, καὶ λίαν εὐκόλως, τῶν ἀπηχθημένων, καὶ ἐν αἰτίᾳ πολλῇ παρά τε τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, κἂν εἰ πολὺ φαίνοιντο νοσοῦντες τὸ ἀμωμήτως ἔχειν, μᾶλλον δὲ κἂν εἴπερ εἴη τι καὶ τῶν ἄγαν ἐκτοπωτάτων τοῦτο καὶ θαυμάζειν καὶ ἐπαινεῖν ἀξιοῦσι καὶ διακρίνειν οὐκ οἴδασιν ὅ τι ποτέ ἐστιν ἀξιόληπτον ἀληθῶς ἢ τὸ ἐναντίον αἰσχρὸν καὶ ὕποπτον. ὃν περ γὰρ τρόπον ὁλκάδες αἱ τὴν μεγάλην ταύτην καὶ εὐρύχωρον διαθέουσαι θάλασσαν, εἰ μὲν εὐχειρά τε καὶ ἀριστοτέχνην ἔχοιεν τὸν τοῖς πηδαλίοις ἐφε-

ἐφεστηκότα, τῆς ἐπ' εὐθὺ διαφέρουσι δρόμον. εἰ δὲ δή τις εἴη τῆς ναυτιλίας οὐ τῶν ἐντεχνεστάτων, διαῤῥιπτοῦνται πανταχῆ, μονονουχὶ προσνεύουσαι τῷ προστωθέντι κύματι ὅποι περ ἂν διώκοιτο περιελαύνειν αὐτάς· οὕτω καὶ ἡ ἀνθρώπου ψυχὴ νόμον οὐκ ἔχουσα τὸν ἐφεστηκότα, πρὸς πᾶν αὐτῇ δοκοῦν ἀπονεύει ῥαδίως, καὶ τοῖς τῶν ἰδίων ἡδονῶν καταμεθύει κύμασι. τοῦτο πεπονθότα τὸν Ἰσραὴλ εὑρήσομεν. βεβηκότα γὰρ οὔπω τὸν νοῦν εἰς εὐσέβειαν ἔχων, οὔτε μὴν ἐρηρεισμένην μετὰ θεοῦ τὴν καρδίαν, ἀνέπτη ὥσπερ ἰὼν κατηφορὰν πάλιν, καὶ τῆς ἐπαράτου καὶ βδελυρᾶς εἰδωλολατρείας ἠγαπηκὼς τὰ ἐγκλήματα. τοιγάρτοι περὶ αὐτῶν καὶ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ Σωτήρ· ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὑρίσκει, καὶ ὑποστρέψω, φησίν, εἰς τὸν ἴδιον τόπον. καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον, τότε πορεύεται, καὶ λαμβάνει ἕτερα ἑπτὰ πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ. καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ, καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων. εἶτα τούτοις προστιθείς· ἀμήν, φησί, λέγω ὑμῖν, οὕτως ἔσται τῇ πονηρᾷ ταύτῃ γενεᾷ. ἀπελήλατο μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρόν, ὅτε τεθύκασι τὸν ἀμνὸν εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ· κατεχρίσθησάν τε τῷ αἵματι, καὶ διέδρασαν τὸν ὀλοθρευτήν. ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν εἰσπέπηκε, καὶ πολὺ χειρόνως ἢ πάλαι, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ λέγων περὶ τῶν τὰ τοιάδε νοσεῖν ᾑρημένων. κρεῖσσον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν † εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς. συμβέβηκεν αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας· κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, καί, ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν τετολμημένων καταθρήσειτό τις ἄν, ὅτι τῶν ἰδίων ἐμέτων ἥπτοντο πάλιν, καὶ τοῖς ἄνωθεν ἐγκυλινδεῖσθαι βορβόροις ἐξ ὑποστροφῆς ἐμελέτων. γέγραπται γάρ, ὅτι καὶ ἰδὼν ὁ λαὸς ὅτι κεχρόνικε Μωυσῆς καταβῆναι ἐκ τοῦ ὄρους, † συνέστη ὁ λαὸς ἐπὶ Ἀαρών, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ἀνάστηθι, καὶ ποίησον ἡμῖν θεούς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν. ὁ γὰρ Μωυσῆς οὗτος † ὁ ἄνθρωπος ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἴδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἀαρών· περιέλεσθε τὰ ἐνώτια τὰ χρυσᾶ τὰ ἐν τοῖς ὠσὶ τῶν γυναικῶν ὑμῶν καὶ τῶν θυγατέρων, καὶ ἐνέγκατέ μοι. καὶ περιείλοντο πᾶς ὁ λαὸς τὰ ἐνώτια τὰ χρυσᾶ τὰ ἐν τοῖς ὠσὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν, καὶ ἤνεγκαν πρὸς Ἀαρών. καὶ ἐδέξατο ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἔπλασεν † αὐτὰ ἐν τῇ γραφίδι, καὶ † ἐποίησεν αὐτοὺς μόσχον χωνευτόν. καὶ εἶπαν, οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραήλ, οἵτινες ἀνεβίβασάν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. καὶ ἰδὼν Ἀαρών, ᾠκοδόμησε θυσιαστήριον ἀπέναντι αὐτοῦ. καὶ ἐκήρυξεν Ἀαρὼν λέγων· ἑορτὴ τοῦ κυρίου αὔριον. καὶ ὀρθρίσας τῇ ἐπαύριον ἀνεβίβασεν ὁλοκαυτώματα, καὶ προσήνεγκε θυσίαν σωτηρίου, καὶ ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν. ὁ μὲν θεσπέσιος Μωυσῆς, τοῦτων

† ἄλ. ἐπιγν. ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης.

† ἄλ. συνηθροίσθη vt hebr. ἢ, ἐπανέστη.

† ὁ ἀνήρ

† ἄλ. αὐτὸ ἐν χαφίδι, vt Heb. nam alij ἐν τέχνῃ.

† ἐποίησαν αὐτὰ μόσχ. ex Heb. vel, ἐποίησαν αὐτό.

nactę sint, felicem rectumque cursum conficiunt; sin autem fuerit is parum rei nauticæ peritus, sursum ac deorsum iactantur pro fluctuum ac procellarum arbitrio, quæ eas quò velint impellunt: ita etiam hominis anima, cùm legem non habet præfectam, facilè ad quiduis quod ei libuerit rapitur, & carnalium voluptatum vndis quodammodo inebriatur. Quod quidem reperiemus accidisse Israëli. Cùm enim non haberet mentem ad pietatem propensam, neque cor in Deum defixum, quasi retrogradus est deprehensus, execrandam idololatriam amplexatus. Idcirco de istis Saluator ipse ait: *Cùm immundus spiritus exierit ab homine, peragrat arentia loca quærens requiē, & non inueniens, dicit: Reuertar in domū meā vnde exiui. Et cùm venerit, inuenit eam vacantē, scopis mundatam & ornatā. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.* Subdit autem paulò pòst: *Amen dico vobis, sic fiet generationi huic* † *prauæ.* Expulerunt enim initio spiritum malignum mactato agno in typum CHRISTI, vnctiq; sunt sanguine, & effugerunt exterminatorem. At vide, prolabūtur rursum, ac quidem in longè deteriora prioribus; siquidem verax est ille qui de tali morbo affectis dicit: *Melius esset ipsis numquam cognouisse viam iustitiæ, quàm cùm cognouerint retro deflectere à sancto mandato, quod sibi est traditum. Accidit enim eis, quod est in prouerbio, Canis reuersus ad proprium vomitum: &, Sus lota ad volutabrū cæni.* Nam ex ijs ipsis quæ attentarunt, facilè quis viderit, quòd ad suum ipsorum vomitum redierint, & in priori cœno sese volutauerint. Scriptum est enim: *Vidit autem populus quòd tardauit Moyses descendere de monte: congregatusq; est populus ad Aaron, & dicunt ei: Surge, & fac nobis deos, qui præcedant nos. Nam Moyses hic homo est, qui eduxit nos de terra Aegypti, non scimus quid factum est illi. Et dicit illis Aaron, Tollite inaures aureas quæ in auribus mulierum vestrarum, & filiarum, & afferte ad me. Et abstulerunt omnis populus inaures aureas quæ in auribus vxorū eorū, & attulerūt ad Aaron. Et accepit de manibus illorū, & formauit illud in stylo, & fecit illud vitulum conflatilem. & dixerunt: Isti dij tui Israël, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Et videns Aaron ædificauit altare coram eo, & prædicauit Aaron dicens: Festum Domini cras. Et manè surgens in crastinum deduci fecit holocausta, & obtulit sacrificium salutare, & sedit populus ad comedendum & bibendum, & surrexerunt ludere.* Nam beatus Moyses cùm eos

Matt.12.44
Luc.11.24.

Matt.12.45
† Vulgata: pessimæ.

2.Pet.2.21.

Exod.32.1.

Act.7.

optimè diuinas leges docuisset, moram faciebat in monte Sinai. At isti cùm essent cunctationis stultè impatientes eò dementiæ venerunt, vt se à Deo omnipotēte factos deinceps omnino ignorarent; cùm alioqui ipsum in specie ignis in monte Sinai essent conspicati, ac viuæ vocis auditores extitissent, ac Moysem mediatorem essent deprecati. Atqui dixerit quispiā his, O summa stupiditate pleni: esto, tardarit Moyses, quid hoc ad Deū, qui semper mortalibus adest, etiamsi fortasse nō videatur? Exclamet igitur nunc diuinus Dauid: *Generatio praua & exasperans.* Ad hæc & Moyses: *Oblitus es Dei †qui te enutrit.* Quibus verò dijs egebat ille qui adeò admirabiliter redemptus est, propter quem grando & trium dierum tenebræ vniuersam Ægyptum obsederunt? ob quē item vna nocte perierunt omnia primogenita, & cui sæuum atque intractabile mare diuisum est, vt crudelis persecutoris manus effugeret? At si quis singula persequi vellet, longam de omnibus orationem instituat. Cùm itaque sapiens Moyses cunctaretur in monte, aggressi sunt Aaronem. Qui cùm se imparem eorum insultui ferendo videret, (vociferabantur enim: *Fac nobis deos, qui præcedant nos.*) iubebat afferre vxorum ac filiarum inaures. Hi autem continuò attulerūt; & quòd in Ægyptiacum errorem relapsi essent, pristinisque temeritatibus sese contaminassent, re ipsa nobis ostēdit Aaron, dum ipse simulacrum in specie vituli adorādum formauit. Vitulus enim in Ægypto colebatur, nō ab Ægyptijs solùm, verùm etiam ab alijs eodem errore laborantibus. Vidésne quo pacto voluantur ad istud in quo antea extiterant. quia immundus spiritus reuersus est; & accidit, sicut dixit Saluator, vt *postrema essent deteriora primis.* Cæterùm ita existimo Aaronē singulari cōsilio petijsse inaures, ac quodammodo per hoc significasse, quòd suum ipsorum auditum †conuenienti ornatu spoliarint, nō habentes ampliùs animū obediendi, sed potiùs auocati in sceleratam Deoque inuisam contumaciam. Nam etsi Deus mandauerit; *Non erūt tibi dij alieni præter me,* fidemque hisce verbis tribuerint, ac communi consensu approbarint, dixerintq́; quòd omnia quę locutus est Dominus Deus sint facturi & audituri, tamen deos quærebant sculptiles. Vides iam quo pacto abiecerint obedientiam? Atque hic est, vt arbitror, aurium ornatus. Atqui animaduerte, obsecro, quàm suauiter istorum cōnatum rideat Aaron. Cùm ostendisset ipsis simulacrum in specie vituli factū, acclamabat istis: *Hi sunt dij tui Israël: qui eduxerunt te ex Aegy-*

Psal.77.8.
Deut.32.18
† Vulgata: creatoris tui.
Exod.9.21. & 10.22.
Exod.12.29
Exod.14.26
Matt.12.45
Luc.11.25.
† Sic Psal. 94.8. Si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. & Hebr.3.7.
Exod.20.3.
Exod.24.3. & 7.

εὖ μάλα μυσταγωγούμενοι νόμους, ἐποιεῖτο τὰς διατριβὰς ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ. οἱ δὲ πρὸς τὴν μέλλησιν αὐτοῦ ἀσυνέτως ὀλιγωρήσαντες, φρενοβλαβείαις εἰς τοῦτο κατωλίσθησαν, ὥς τι καὶ ὅτι γεγόνασιν ὑπὸ θεῷ τῷ πάντα ἰσχύοντι τάχα που λοιπὸν μηδὲ εἰδέναι παντελῶς· καί τοι καὶ ἐν εἴδει πυρὸς ἐπ᾽ ὄρους Σινᾶ τεθεαμένοι, καὶ φωνῆς αὐτήκοοι γεγονότες, καὶ μεσιτεύειν αὐτοῖς λελιπαρηκότες Μωσέα. ἀλλ᾽ ὦ τῆς εἰς λῆξιν ἀσυνεσίας ἔμπλεοι, φαίη τις ἂν αὐτοῖς· καὶ κεχρόνικεν ὁ Μωσῆς. εἶτα τί τοῦτο πρὸς τὸν θεὸν ἀεὶ συνόντα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, κἂν εἰ μὴ ὁρᾶται τυχόν; ἀνακεκραγέτω τοίνυν ὁ θεσπέσιος Δαβίδ· γενεὰ σκολιὰ καὶ παραπικραίνουσα. καὶ πρός γε τοῦτο Μωυσῆς· ἐπελάθου θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε. ποίων δὲ ἐδεῖτο θεῶν, ὁ παραδόξως οὕτω λελυτρωμένος; δι᾽ ὃν ἡ χάλαζα καὶ ὁ τριήμερος σκότος τῆς τῶν Αἰγυπτίων κατεχεῖτο γῆς; δι᾽ ὃν ἀπολώλασι ἐν νυκτὶ μιᾷ τὰ πάντων πρωτότοκα; ᾧ ἡ ἀγρία καὶ ἀνουθέτητος θάλασσα τὴν τῶν διωκόντων ὠμότητα διαδιδράσκειν ἐδίδου; ἀλλ᾽ εἴ τις ἕλοιτο τὰ καθ᾽ ἕκαστα λέγειν, μακρὸν ἐφ᾽ ἅπασι δαπανήσει λόγον. μέλλοντος δὴ οὖν τοῦ πανσόφου Μωσέως, ἀπεφύοντο τῷ Ἀαρών. ὁ δὲ ἀφόρητον ἤδη πως τεθεαμένος τὴν ἔφοδον. ἀνακεκράγεσαν γάρ· ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν. προσκομίζειν ἐκέλευσε τά τε τῶν γυναικῶν καὶ τῶν θυγατέρων ἐνώτια. οἱ δὲ προσῆγον εὐθύς· ὅτι πεπλώκασιν εἰς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πλάνησιν, καὶ ταῖς ἀρχαίαις ὠλίσθησαν ἀβουλίαις, δι᾽ αὐτοῦ τοῦ πράγματος κατέδειξεν Ἀαρών, ἐν εἴδει τοῦ μόσχου διαπλάσας αὐτοῖς τὸ προσκυνούμενον ἄγαλμα. μέγας γὰρ ἦν ἐν Αἰγύπτῳ τὸ σέβας αὐτοῖς τε τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ τοῖς τὴν ἐκείνων ἀπάτην ἠρρωστηκόσιν. ὁρᾷς οὖν ὅπως ὑποφέρονται εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς. εἰσέφρησε πάλιν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα· καὶ γέγονεν αὐτοῖς κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνὴν, χείρονα τῶν πρώτων τὰ λοίσθια. οἶμαι δὲ ὅτι λίαν οἰκονομικῶς ὁ θεσπέσιος Ἀαρὼν ἐζήτησε τὰ ἐνώτια, μονονουχὶ διὰ τούτου σημαίνων, ὅτι τοῦ καθήκοντος κόσμου τὴν ἑαυτῶν σεσυλήκασιν ἀκοήν· ἔχοντες μὲν οὐκέτι τὸ εὐπειθὲς, παρενηνεγμένοι δὲ μᾶλλον εἰς θεομισῆ καὶ βέβηλον ἀπείθειαν. θεοῦ γὰρ λέγοντος· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ· εἶτα τοὺς λόγους κατακροτήσαντες, καὶ τῇ παγκάλῳ ψήφῳ τιμήσαντες, εἰρηκότες τό· πάντα ὅσα εἶπεν ὁ θεὸς ποιήσομεν καὶ ἀκουσόμεθα· θεοὺς ἐζήτουν γλυπτούς. ὁρᾷς ὅπως ἀποβεβλήκασι τὸ εὐήκοον; καὶ τοῦτο οἶμαι, τῶν ὤτων ὁ κόσμος. θέα δὲ, ὅπως καταμειδιᾷ τῶν ἐγχειρημάτων ὁ Ἀαρών. ἐπιδείξας γὰρ αὐτοῖς τὸ ἐν εἴδει μόσχου πεποιημένον ἄγαλμα, προσεφώνει λοιπόν· οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραήλ, οἵ τινες ἀνεβίβασάν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου.

» πΊυ. ἀλλ᾽ οὐκ ἐν μόσχῳ λελύτρωνται. πῶς γὰρ ἢ πόθεν; ἀλλ᾽ ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ· καὶ ἐν σημείοις καὶ τέρασιν οὐκοῦν ὡς εἰς ἀνάμνησιν τῶν παρὰ θεοῦ γεγονότων, κατειρωνεύεται λέγων· οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραήλ. προσῆγον δὲ καὶ θυσίας· ἔφαγον δὲ καὶ πεπώκασιν ὡς ἐν ἑορτῇ, καὶ ἀνέστησαν παίζειν. ἕπεται γὰρ ἀποστᾶσι τῇ παρὰ θεοῦ τὸ ἐνδεσμεῖσθαι τοῖς σαρκικοῖς, καὶ τρυφὴν ἡγεῖσθαι τὴν ἀκαθαρσίαν, καὶ τέρψιν οἴεσθαι καλὴν καὶ ἡδεῖαν, τὰ ἐφ᾽ οἷς ἦν αὐτοὺς κατοιμώζειν ἄξιον. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, τοῖς σαρκικοῖς ἐγκλήμασιν ἐναρίθμιον
» ἐτίθει τὴν ἀκάθαρτον εἰδωλολατρείαν. Φα-
» νερὰ γάρ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι, πορ-
» νεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία.
προομνήστρια γὰρ ἐστὶ τῶν ἔτι χειρόνων ἡ πλάνησις, καὶ τὸ ἔξω φέρεσθαι θεοῦ, νοσεῖν ἀναγκάζει τὰ πάντων ἔσχατα τῶν κακῶν. οἱ μὲν γὰρ ἐχόρευον ἀνιέντες ἤδη που τὰς ἐπιδειπνίους ᾠδάς, δρῶντές τι καὶ λέγοντες ἃ τῶν μεθυόντων ἐστὶν ἐγκλήματα. ἀγνοοῦντι δὲ τὰ τετολμημένα τῷ θεσπεσίῳ Μωσῇ, φανερὰ καθίστησι θεός, οὕτω
» λέγων· Βάδιζε, τὸ τάχος ἐντεῦθεν κατάβηθι·
» ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός, ὃν ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰ-
» γύπτου· παρέβησαν ταχὺ ἐκ τῆς ὁδοῦ ἧς ἐνε-
» τείλω αὐτοῖς. ἐποίησαν ἑαυτοῖς μόσχον, καὶ προσ-
» κεκυνήκασιν αὐτῷ, καὶ τεθύκασιν αὐτῷ, καὶ εἶ-
» παν· οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ οἵτινες ἀνεβίβα-
» σάν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. καὶ νῦν ἔασόν με, καὶ
» θυμωθεὶς ὀργῇ εἰς αὐτοὺς, ἐκτρίψω αὐτούς,
» καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ ἐδεήθη Μωυ-
» σῆς ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. ἀκούεις ὅπως ἐλαφρὸν καὶ εὐπαράφορον ὄντα τὸν Ἰσραήλ, καὶ πολὺ λίαν εὐπετῆ εἰς ἀπόστασιν, οὐδὲ λαὸν ἴδιον ὀνομάζειν ἀξιοῖ· ἀλλὰ καί τοι διορισάμενος τὸν νόμον αὐτοῖς, Μωσεῖ τὸ χρῆμα προσνέμει· παρέβησαν γάρ φησι ταχὺ ἐκ τῆς ὁδοῦ ἧς ἐνετείλω αὐτοῖς. ταύτῃ τοι καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς τὰ ἴσα πεφρονηκόσι, καὶ τῆς ἀσεβείας τὴν δόκησιν ὑποπλαττομένοις· ἀγαθουργεῖν δὲ κατ᾽ ἀλήθειαν οὐ μεμεληκόσιν, ἐπὶ τοῦ θείου βήματος ἐρεῖν ἔφη τῆς κρί-
» σεως· ἀπόστητε ἀπ᾽ ἐμοῦ ἐργάται ἀνομίας. οὐκ
» οἶδα ὑμᾶς. οὐκοῦν θεῷ γνώριμοι, καὶ λαὸς αὐτοῦ κατὰ ἀλήθειαν εἶεν ἄν, οἱ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀδιασπάστως ἐχόμενοι, καὶ τὸ ἐν πίστει γνήσιον ἀποσώζοντες, καὶ ἐστηρισμένοι πρὸς ἀγαθουργίαν, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐλαφρίας ἐγκλήματα παρωθούμενοι. πλὴν ἐλιπάρει Μωυσῆς, καὶ ἀνακόπτεσθαι τὴν ὀργὴν τὴν κατὰ πάντων ἠξίου. ἔδει γὰρ ἔδει τὸν μεσιτεύοντα μιμεῖσθαι Χριστόν, ὃς τὴν ἄνωθεν ἐφ᾽ ἡμᾶς ἰοῦσαν ὀργὴν διὰ πολλὴν ἁμαρτίαν ἀποσοβήσειν, ὡς υἱὸς τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν τοῖς ἡμαρτηκόσι δωρούμενος. τύπος οὖν ἄρα τῆς διὰ Χριστοῦ μεσιτείας, καὶ τοῦτο δὴ πάλιν. καὶ ὁ μὲν θεσπέσιος Μωυσῆς ταῖς

pto. Atqui non per vitulū liberati ſunt (quomodo enim hoc fieri poſſit?) *Sed in manu potente & brachio excelſo*, atque adeò per multa ſigna & prodigia. Vt igitur ea quæ à Deo geſta ſunt ipſis in memoriam reuocaret, conridet dicens; *Hi ſunt dij tui Iſraël.* Adduxerūt autem & victimam, ederuntque & biberūt, tanquam in die feſto, *& ſurrexerunt ad ludendum.* Qui enim à Deo deficiunt fit cōtinuò vt rebus carnalibus irretiantur, & immunditiem pro delicijs habeant, honeſtaque & ſuauia eſſe ducant ea, ob quæ meritò lugere debebant. Ideoque etiam diuinus Paulus turpē idololatriam inter vitia carnalia collocat. *Manifeſta enim ſunt*, ait, *opera carnis, quæ ſunt ſcortatio, immunditia, laſciuia, idololatria.* Error enim hic conciliat alia his deteriora, auerſioque à Deo ad extrema mala propellit. Ducebāt igitur iſti choreas, canētes odas conuiuales, eaque & facientes & dicentes, quæ ſolent homines ebrij. Diuino autem Moyſi horum facinorum inſcio Deus patefecit ita dicens: *Vade ilico hinc; & deſcende: Populus enim tuus, quem eduxiſti de terra Aegypti, eſt prauaricatus. Citò declinauerunt à via quam eis mandauiſti. Fecerunt ſibi ipſi vitulum, & adorauerunt eum, & ſacrificauerunt ipſi, dixeruntq́: Iſti ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Et nunc dimitte me, & iratus furore in eos delebo ipſos, faciamq́ te in gentem magnam. Et orauit Moyſes coram Domino Deo.* Audiſne quàm leuis & temerarius ſit Iſraël, & valdè ad defectionem procliuis? Ideoque nō dignatur populū *ſuum* † eos vocare Deus: & licet ipſe legem tulerit, ac præſcripſerit, tamē id Moyſi aſſignat & tribuit. Ait enim, *Declinauerunt confeſtim de via, quam tu mandaſti eis.* Hinc & CHRISTVS ait, Iudicem ijs, qui æquitatem aſpernantur, ac fictitiam veritatem præ ſe ferunt, & de bonis operibus præſtandis parum ſunt ſolliciti, ad tribunal Dei dicturum eſſe: *Diſcedite à me qui operamini iniquitatem, non noui vos.* Deo igitur noti ſunt, veruſque ipſius ac peculiaris populus, qui indiuulſa in ipſum dilectione flagrant, & ſincerum fidei candorem tuētur, atque ad omne opus bonum confirmati ſunt, leuitatiſque & inconſtantiæ crimē promiſcuè à ſe repellūt. Cæterùm Moyſes orabat, & irā quæ in omnes exarſerat, amouere ſtudebat. Oportebat enim, oportebat inquam, etiam hunc mediatorē imitari CHRISTVM verum mediatorem, qui irā cælitus nobis impendētem propter multiplex peccatū, arcet atque propulſat, tanquam Filius, cùm ijs qui peccauerant gratificetur iuſtificationem in fide. Ergo etiam in hoc rurſus diuinus Moyſes, quia ſuis precibus iræ ſeueritatem miti-

ſgauit,

Pſal. 135. 12.

1. Cor 10.

Ludere, pro libidini indulgere: vt Cyrill. Homilia 1. ἑορτασικῇ exponit.

Idololatriā Paulus inter vitia carnis collocat.

Gal. 5. 19.

Exod. 32. 7.

3. Reg. 12.

† Ait enim: Populus tuus.

Pſal. 6. 9. Matt. 7. 23.

gauit, typus est reconciliationis, quæ per CHRISTVM contingit. Deinde verò descendit de monte. Vbi autē audiuit saltantes, & ebriorū voces auribus accepit, confregit tabulas, in quibus leges erāt sculptæ; neq; amplius eos institutione dignabatur tanquā inobediētes, desides, stupidoq; ingenio præditos, & vix aptā ad quæ oporteret, mentē habētes, vt qui adeò præcipites ruerēt ad defectionem. Posteaquā autē venit ad congregationem, conterit vitulum, quo misso in aquā potauit ex ea filios Israël; per hæc ipsa significans quòd in ipsorum præcordijs & visceribus inhæreat impietas. Præterea etiam hoc significasse arbitror, quòd cor scelerata atque execrabili idololatria habeant refertum. Conuocatis autem electis præcepit vt præcipua capita occidant, quæ alijs causa fuerunt & authores huius sceleris, neque parcant vel fratri vel vicino, vel familiari. Atque ita ceciderunt viginti tria millia. Postquam verò moderatas ab ijs qui adeo scelerate egerant, pœnas sumpsit, reuertitur ad Deum & pro alijs intercedit. Tunc sanè ei Deus vix annuit, affuturū eis dicens, non quidem seipsum, sed potiùs angelum quempiam præsidem & ducem itineris se missurum. Adhæc igitur populus quidem lugebat. At Deus præcepit auferri ab eis vestimēta, omnemque ornatū, atque ita demisso vultu tristes incedere. Quo quidem ad finem perducto, scribitur deinceps Moysem acceptum tentorium suum fixisse extra castra eorū. Hæc breuiter de historiæ ipsius serie dicta sint. Reperiemus autem eos qui ex Israël sunt persimile facinus ausos esse, & paria flagitia commisisse, quādo diuino cōsilio vnigenitus Dei Filius iuxta nos homo est factus. Nam vocabat eos in regnum cælorum, quemadmodū olim Deus per Moysen vocauit in terram promissionis, promittebatque se liberaturū eos qui in ipsum crederēt. Et Deus liberauit illos, qui ex genere Israël receperūt per fidē salutarē illū sanguinē ex oppressione & tyrannide Ægyptiorū. Mactarunt enim agnum veluti in typis adhuc CHRISTI mysterium complentis. Porro isti legem habentes, quæ sanè fideliter introducebat per figuras & typos ad CHRISTI mysterium, de verbis sapientissimi Moysis, vbique magnificè gloriati sunt, cùm tamen ne ipsum quidem Moysem vnquam sint reueriti. Declinabant enim ad doctrinas, ad mandata hominum, cultusque diuini iugū excutiebāt. Siquidē non accesserūt ad eum per quē Deus hoc vniuersum gubernat, hoc est CHRISTVM. Atqui quænam fuit occasio & caussa? Deflexerūt enim ad imposturā mundanā; & voluptates huius vitæ vtiliori

Exod. 32. 20

Ibid. v. 27.

Ibid. v. 34. cap. 33. v. 2. Exod. 33. 7.

Exod. 33. 8.

Exod. 12.

ἱκεσίαις ἀποστῇ τὸ ἀπότομον τῆς ὀργῆς. εἶτα κάτεισιν ἐκ τοῦ ὄρους· ἐπειδὴ δὲ χορευόντων ἐπῄσθετο, καὶ τὰς τῶν μεθυόντων εἰς οὖς ἐδέχετο φωνάς, καταρρήγνυσι τὰς πλάκας ἐγκεκολαμμένων αὐταῖς τῶν νόμων, οὐκέτι παιδαγωγίας ἀξιῶν ὡς ἀπειθεῖς καὶ ἀγνώμονας, ἢ ὀλιγογνώμονας, καὶ κομιδῇ μὲν εὐπαρόιστον ἐφ' † ἃ μὴ προσῆκεν ἔχοντας νοῦν, ταχεῖαν δὲ οὕτω τὴν ἀπόστασιν πεποιημένους. ἐπειδὴ δὲ ἧκεν εἰς τὴν συναγωγήν, συντρίβει τὸν μόσχον. εἶτα καθεὶς εἰς ὕδωρ, πεπότικεν αὐτό φησι τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ· μονονουχὶ διὰ τούτου σημαίνων, ὅτι καὶ αὐτῶν ἡπάτων καὶ σπλάγχνων τῶν ἐν αὐτοῖς, ἅψεται τὸ δυσσέβημα. οἶμαι δὲ ὅτι κἀκεῖνο τάχα που καταμηνύων αὐτοῖς, ὅτι τῆς βεβήλου καὶ βδελυρᾶς εἰδωλολατρείας ἐκμεμεστωμένην ἔχουσι τὴν καρδίαν. προσκαλεσάμενος δὲ τοὺς ἐξειλεγμένους, ἀναιρεῖν ἐκέλευε τοὺς ὅτι μάλιστα τῶν ἄλλων αἰτιωτάτους, καὶ ἀδελφοῦ, καὶ γείτονος, καὶ γνωρίμων ἠφειδηκότας. καὶ δὴ καὶ πεπτώκασι χιλιάδες τρεῖς καὶ εἴκοσιν. ἐπειδὴ δὲ συμμέτρους ἐζήτησε δίκας τοὺς ἀναιδῶς οὕτω δεδυσσεβηκότας, ὑπονοστεῖ πρὸς θεόν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν ἑτέρων ποιεῖται λιτάς· τότε δὴ μόλις αὐτῷ κατανεύει* θεός, συνέπεσθαι λέγων ἥκιστα μὲν αὐτός, συναποστελεῖν δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ἄγγελον ἐπιστάτην καὶ καθηγησόμενον τῆς ὁδοῦ· καὶ πρός γε δὴ τούτῳ κατῳμώζετο μὲν ὁ λαός· προσέταττε δὲ θεός, ἀφελέσθαι τὰς στολὰς καὶ πάντα τὸν κόσμον, ἰέναι τε οὕτως ἐν κατηφείᾳ. οὗ καὶ εἰς πέρας ἀνηνεγμένου, λαβών, φησι, Μωσῆς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, ἔπηξεν ἔξω τῆς παρεμβολῆς. καὶ οὕτω μὲν τῆς ἱστορίας ὡς ἐν βραχίσιν ὁ λόγος. εὑρήσομεν δὲ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἴσα τετολμηκότας, ὅτε καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενής. ἐκάλει μὲν γὰρ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καθὰ πάλαι διὰ Μωσέως εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλευθερώσειν ἐπηγγέλλετο τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας. ἠλευθέρου γὰρ καὶ τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας καταδεξαμένους ἐν πίστει τὴν δι' αἵματος σωτηρίαν. τεθύκασι γὰρ τὸν ἀμνόν, ὡς ἐν τύποις, ἔτι τοῦ Χριστοῦ πληροῦντος τὸ μυστήριον. ἀλλ' οἱ νόμον ἔχοντες τὸν παιδαγωγοῦντα καλῶς διὰ σκιᾶς καὶ τύπων ἐπὶ Χριστόν, ἢ τοὺς τοῦ Μωσέως ἄνω τε καὶ κάτω περιεχόμενοι λόγους, καὶ αὐτοῦ Μωσέως ἐφειδηκότες. ἐτράποντο γὰρ εἰς διδασκαλίαν καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων, τῆς ὑπὸ θεῷ λατρείας ἀποσείοντο τὸν ζυγόν. προσήκαντο γὰρ οὐδαμῶς τὸν δι' οὗ τῶν ὅλων κρατεῖ, τουτέστι Χριστόν. καὶ τίς ἡ πρόφασις; ἀπονενεύκασι γὰρ εἰς ἀπάτην κοσμικήν, καὶ τὰς ἐν τῷδε τῷ βίῳ τέρψεις τῆς προὐργιαιτέρας

† ἴσως. ἃ προσῆκεν

ποιοῦνται σπουδῆς, προσκεκρούκασιν εἰκότως. κεκλημένοι γὰρ εἰς τοὺς γάμους οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν, γυναικῶν τε καὶ ἀγρῶν προϊσχόμενοι κτήσεις. καὶ ἦν μὲν ἤδη καιρὸς δυσσεβείας εἰς τόδε κατολισθήσαντας, τὴν εἰς ἅπαν ὀργὴν ὑπομεῖναι τὸν Ἰσραήλ. ἀλλὰ τῶν ἁγίων λιταὶ σεσώκασι τὸ κατάλειμμα. πλὴν εἰς πολλοὺς ἡ δίκη. πεπτώκασι γὰρ μαχαίραις καὶ πολέμῳ πικρῷ δαπανώμενοι, ἐγνώκασι μόλις ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐκβέβηκε κακοῦ τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας τὰ ἐγκλήματα. ἀποβεβληκότες δὲ ὥσπερ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐκλείας τὴν περιστολὴν, καὶ πάντα κόσμον πνευματικὸν, πολὺ νοσοῦσι τὸ ἄχαρι, καὶ γυμνοὶ μὲν ἁπάσης διατελοῦσι δόξης. ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς αὐτῶν ἀπεφοίτηκεν ὁ Χριστὸς, ὑπέφηνεν ὁ Μωσῆς μακρὰν τῆς παρεμβολῆς μεθιστὰς τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν καταλελειμμένην. πῶς γὰρ ὁ Χριστὸς τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλας, ἤτοι τὰς παρεμβολὰς, καὶ τὸ ἐκείνων πλῆθος ἀποδεδραμηκὼς τρόπον τινὰ καὶ ἀποτάτω χωρῶν, σκηνὴν ἀκατάσειστον τὴν ἐξ ἐθνῶν ἀνέδειξεν ἐκκλησίαν· ἣν καὶ ἰδίαν αὐτὸς ἀποφαίνων, διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς ὧδέ που φησι, ὧδε κατοικήσω ὅτι ᾑρετισάμην αὐτήν. ἔδει τοίνυν καὶ κόσμου καὶ δόξης ὁρᾶσθαι λοιπὸν ἀπημφιεσμένους, τοὺς οὐκ ἔχοντας τὸν Ἐμμανουὴλ τὸν τῆς δόξης κύριον. τοὺς δὲ ἀγαπῶσιν αὐτὸν τὸν ἐκ πίστεως καὶ ἀρετῶν περιτεθέντα κόσμον, ὡς ἐπὶ τούτῳ δὴ λίαν ἡσθέντας εἰπεῖν· ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ. ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ. ἐκπρεπὲς γὰρ δὴ λίαν τὸ κάλλος, δῆλον δὲ ὅτι τὸ ἐν Χριστῷ τὸ νοητόν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ri studio præferentes, haud immeritò gratia exciderunt. Vocati enim ad nuptias, noluerunt venire, vxorum nuptijs & agrorũ emptionibus sese excusantes. Et certè tempus iam erat, vt Israël, qui eò impietatis prolapsus fuerat, irã omnino sustineret. Cęterùm precibus Sanctorum seruatæ sunt reliquiæ; multi tamen luerunt pœnas. Ceciderunt enim in gladijs. cumq; sæuo bello absumerentur, vix cognouerunt quò mali deuenerint ob crimina à se aduersus CHRISTVM cõmissa. Cumque quasi vestimentum pristinæ illius gloriæ abiecerint, & omnem ornatũ, ingenti laborant odio, spoliati omni gloria ac dignitate. Quòd autem CHRISTVS etiam ab eis discesserit, ostendit Moyses, qui tabernaculum suum extra castra transfert. CHRISTVS enim relictis Iudæorum turbis, atque illorum multitudine quodammodò deserta, longissimè ab eis demigrans, inconcussum tabernaculum Ecclesiam Gentium designauit: quam etiam suam affirmans per vocem Psalmistę ita ait: *Hic habitabo, quoniam elegi eam.* Oportebat igitur eos, qui non habent Emmanuelem, posthac conspici gloria & decore spoliatos. Eos autem qui diligunt ipsum, ornamentis fidei & virtutis indutos tanquam de eo vehemẽter gauisos oportet dicere: *Exulta anima mea in Domino. Induit enim me vestimento salutis, & indumentis lætitia. Tanquam sponso imposuit mihi coronam, & tanquam sponsa exornauit me.* Pulcritudo enim hæc eximia atque insignis est, intelligibilis nimirum illa, quæ est in CHRISTO, per quem & cum quo est Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu nunc, & in sæcula sæculorum. Amen.

Psal. 131. 14.
Isai. 61. 10.

Περὶ τοῦ καλύμματος τοῦ ἐν τῷ προσώπῳ Μωσέως.

Ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις; πρέποι ἂν εἰκότως τοῖς Ἰουδαίων ἐπιφθέγγεσθαι δήμοις. οἳ πρὸς τοῦτο ἥκειν ἀποπληξίας νοηθεῖεν ἂν, ὡς ἀκαρδίους λοιπὸν παρά γε τοῖς ἱεροῖς ὀνομάζεσθαι λόγοις. ἰδοὺ γάρ φησι, λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος. ὀφθαλμὸς αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν· ὦτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσι. ὅτι δὲ ἀνόνητος παντελῶς καὶ ὁ νόμος αὐτοῖς γέγονεν ὁ διὰ Μωσέως, διὰ τὸ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀσυνεσίας μέγεθος, καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ Χριστὸς παρέδειξε λέγων· ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, καὶ ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με, ἵνα ζωὴν ἔχητε. πώρωσις μὲν γὰρ ἀπὸ μέρους ἐγένετο τῷ Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος φωτισμὸν οὐκ ἔχοντες, ὀκνηροὶ μὲν ἦσαν περὶ τὴν πίστιν· δυσ-

De velamine in facie Moysis.

Putásne quæ legis, intelligis? Iudæorum populis conuenienter dici potest, qui eò stuporis venisse cernuntur, vt excordes in sacris Litteris nominentur. † *Ecce enim*, inquit, *populus stultus & excors, oculi ipsis, & non vident; aures ipsis, & non audiunt.* Quòd autem lex Moysis prorsus ipsis fuerit inutilis propter eam quæ eis inest insipientiæ magnitudinem, ipse nobis CHRISTVS ostendit dicens: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, neque vultis venire ad me, vt habeatis vitam.* Excæcatus enim est ex parte Israël, & illuminationem spiritus non habentes tardiores sunt ad credendum, dif-

Act. 8. 30.
Ierem. 5. 21.
† *Vulgata:* Audi popule stulte, qui non habet cor. Qui habẽtes oculos, non videtis; & aures, & nõ auditis.
Ioan. 5. 39.
Isa. 6. 10.
Matt. 13. 14
Marc. 14. 12
Luc. 8. 10.
Ioan. 12. 40.
Rom. 11. 7.
2. Cor. 4. 4.

ficillimeque flectuntur, vt eligant & sapiant, quæ conducũt ad salutem. Cæterùm haud impunè, cùm alioqui id quod vtile est amplecti debuissent, ad incorrigibilem incredulitatem declinauerunt; & habentes lumen cæleste, magis amauerunt ambulare in nocte & in tenebris: quod & Propheta subindicauit dicens: *Cùm expectassent lucem, tenebræ eis factæ sunt; expectantes splendorem in nocte ambulauerunt.* Permanserunt enim duri atque effrenes, neque vllã omnino vtilitatis rationem habuerunt, aut eorum per quæ licuisset ipsis noxia effugere. Inclamabat enim CHRISTVS: *Ego sum lux mundi.* Et: *Dum lucem habetis, ambulate in luce, ne vos tenebræ comprehendant.* At verò isti cùm similes essent amentibus ac stupidis, ab ipsis tenebris apprehensi sunt, & tanquam in nocte versantes, nulla ex parte participes sunt splendoris diuini, nec in se diuinam lucem habent. Nullo enim modo Scripturam diuinitus inspiratam intelligunt. Causam verò beatus nobis Paulus declarabit: *Vsque ad hodiernum,* inquiens, *diem, velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum: quia in* CHRISTO *aboletur: sed vsque in hodiernum diem quando legitur Moyses, velamen in cordibus ipsorum positum est. Cùm autem se conuerterint ad* CHRISTVM, *tolletur velamen. Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus Domini, ibi & libertas.* Vide igitur nunc mysterium hoc etiam in sacris & veteribus scriptis prælucens. Sic autem habet: *Et dixit Dominus ad Moysen: Scribe tibi verba hæc. His enim verbis faciam tecum & cum Israële testamentum. Et erat ibi Moyses coram Domino quadraginta diebus & quadraginta noctibus; panem non comedit, neque aquam bibit. Et scripsit verba hæc in tabulis testamenti, decem scilicet. Cùm autem descenderet Moyses de monte, duæ tabulæ erant in manibus ipsius. Sed descendens de monte ignorabat quòd †glorificatus fuerat aspectus cutis faciei suæ, interim dum loquebatur ipsi Deus. Viditq́ Aaron & omnes seniores Israëlis Moysen. Et erat glorificatus aspectus cutis faciei eius: & timuerunt appropinquare ei. Et vocauit eos Moyses, conuersiq́ sunt ad eum Aaron & omnes principes Synagogæ; & locutus est illis Moyses. Et postea accesserunt ad eum omnes filij Israëlis. Et mandauit eis dicens omnia quæ locutus erat Dominus ad ipsum in monte Sinai. Et postquam eis loqui cessauit, imposuit velamen in faciem suam. Cùm autem ingrederetur ad Dominum, vt loqueretur ad eum, amouebat velamen donec exiret. Et egressus loquebatur cunctis filijs Israël, ea quæ præceperat Dominus, videruntq́ filij Israël*

Isa. 59. 9.

Ioan. 8. 12. & 12. 35.

2. Cor. 3. 14.

Exod. 34. 27

† Vulgata: quòd cornuta esset facies sua.

μετακόμισοι δὲ κωμιδῇ, πρὸς τὸ δεῖν ἑλέσθαι καὶ φρονεῖν τὰ εἰς σωτηρίαν χρήσιμα. ἀλλ' οὐκ ἔξω δίκης εἶεν ἄν, ὅτι μετὰ τὸ ἑλέσθαι τὸ ὠφελοῦν ἐτράποντο μᾶλλον εἰς ἀνάλθητον ἀπείθειαν· καὶ τὸ φῶς ἔχοντες τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἄνωθεν, ἠγάπησαν μᾶλλον τὸ ὡς ἐν νυκτὶ βαδίζειν καὶ σκότῳ. τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ὑπεσήμαινεν λέγων περὶ αὐτῶν· ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς, ἐγένετο αὐτοῖς σκότος· μείναντες αὐγὴν, ἐν ἀωρίᾳ περιεπάτησαν. μεμενήκασι γὰρ τραχεῖς καὶ ἐξήνιοι, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὰ λυσιτελῆ, καὶ δι' ὧν εἰκὸς καὶ λίαν ἀμογητὶ διαδρᾶναι τὸ ἀδικοῦν. ἐπεφώνει μὲν γὰρ ὁ Χριστός· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. καὶ ἕως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ ἡ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. οἱ δὲ ἴσοι ἐν ἴσῳ τοῖς οὐκ ἔχουσι νοῦν, ἢ φρένας. τοιγάρτοι καὶ κατειλήφθησαν ὑπὸ τῆς σκοτίας, καὶ διατελοῦσιν ὡς ἐν νυκτὶ, ἀμέτοχοι παντελῶς τῆς θείας αὐγῆς, καὶ τὸ φῶς τὸ θεῖον οὐκ ἔχοντες. οὐ συνίασι γὰρ παντελῶς τὴν θεόπνευστον γραφήν. καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν, σαφηνιεῖ λέγων ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον· ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. ἀλλ' ἕως σήμερον ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωυσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν. οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. ἄθρει δὴ οὖν τὸ μυστήριον ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ ἀρχαιοτέροις προσαναλάμπον γράμμασιν· ἔχει δὲ οὕτως· καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωυσῆν· γράψον σεαυτῷ τὰ ῥήματα ταῦτα· ἐπὶ γὰρ τῶν λόγων τούτων τέθειμαί σοι διαθήκην καὶ τῷ Ἰσραήλ. καὶ ἦν ἐκεῖ Μωυσῆς ἐναντίον κυρίου τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ τεσσαράκοντα νύκτας· ἄρτον οὐκ ἔφαγε, καὶ ὕδωρ οὐκ ἔπιε. καὶ ἔγραψε τὰ ῥήματα ταῦτα ἐπὶ τῶν πλακῶν τῆς διαθήκης, τοὺς δέκα λόγους. ὡς δὲ κατέβη Μωυσῆς ἀπὸ τοῦ ὄρους, καὶ αἱ δύο πλάκες ἐπὶ τῶν χειρῶν Μωυσῆ. καταβαίνοντος δὲ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὄρους, Μωυσῆς οὐκ ᾔδει ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐν τῷ λαλεῖν αὐτὸν αὐτῷ. καὶ εἶδεν Ἀαρὼν καὶ πάντες οἱ πρεσβύτεροι Ἰσραὴλ τὸν Μωυσῆν, καὶ ἦν δεδοξασμένη ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἐφοβήθησαν ἐγγίσαι αὐτῷ. καὶ ἐκάλεσεν αὐτοὺς Μωυσῆς, καὶ ἐπεστράφησαν πρὸς αὐτὸν Ἀαρὼν καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες τῆς συναγωγῆς. καὶ ἐλάλησε πρὸς αὐτοὺς Μωυσῆς, καὶ μετὰ ταῦτα προσῆλθον πρὸς αὐτὸν πάντες οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ. καὶ ἐνετείλατο αὐτοῖς λέγων πάντα ὅσα ἐλάλησε πρὸς αὐτὸν κύριος ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ. καὶ ἐπειδὴ κατέπαυσε λαλεῖν πρὸς αὐτοὺς, ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κάλυμμα. ἡνίκα δ' ἂν εἰσεπορεύετο Μωυσῆς ἐναντίον κυρίου, λαλεῖν αὐτῷ, περιῄρει τὸ κάλυμμα, ἕως τοῦ ἐκπορεύεσθαι. καὶ ἐξελθὼν, ἐλάλει πᾶσι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ὅσα ἐνετείλατο αὐτῷ ὁ κύριος. καὶ εἶδον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ

„ τὸ πρόσωπον Μωυσῆ ὅτι δεδόξασται. καὶ περιέθη-
„ κεν Μωυσῆς κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ,
„ ἕως ἂν εἰσέλθῃ συλλαλεῖν αὐτῷ. κατεγράφει
μὲν γὰρ τοῖς ἐκ λίθων πυξίοις τὸν νόμον ὁ τῶν ὅλων
θεός. ἐπειδὴ δὲ τῇ τοῦ θείου φωτὸς προσβολῇ κα-
τηγλάιστο λοιπὸν τὸ Μωσέως πρόσωπον ἐν ἡ-
μέραις τεσσαράκοντα προσεδρεύοντος, καὶ τῶν
ἀνθρωπίνων ἠφειδηκότος αὐτῶν, ἀγροῦσι
πρὸς τὴν θέαν οἱ ἀπόλεκτοι τῶν ἐξ Ἰσραήλ, καὶ
πρό γε τῶν ἄλλων Ἀαρών. ἀποφοιτῶντας δὲ ἤδη
καὶ εἰς φυγὴν τετραμμένους, ἐπιστρέφει Μωυ-
σῆς, προσελάλει τε οὕτω τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, προ-
καθιστὰς τοῦ προσώπου τὸ κάλυμμα, καὶ τοῦ θείου
φωτὸς τὴν προσερχομένην ἀκτῖνα τοῖς κατα-
σκιάσμασι μόλις φορητὴν τοῖς ὄχλοις ἀποτε-
λῶν. ἀλλ' ἡνίκα, φησίν, εἰσῄει πρὸς τὸν θεόν, πε-
ριῃρεῖτο τὸ κάλυμμα. συνιὲς δὴ οὖν ὅπως τῶν Ἰου-
δαίων διανοίαις ἀχώρητόν πως ἐστὶ καὶ αὐτοῦ
τοῦ νόμου τὸ φῶς, εἰ δὲ νοοῖτο πνευματικῶς τὰ ἐν
αὐτῷ γεγραμμένα· ἀποστρέψει γὰρ ἕτερον οὐδέν,
ἢ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. καὶ τῶν ἀκροωμένων καρ-
δίαις τὸ θεῖόν τι καὶ διειδέστατον ἐνίησι φῶς. ἀλλ'
οὐκ ἂν τῶν οὕτω σεπτῶν ἀκροάσαιντο λόγων οἱ ἐξ
Ἰσραήλ, οὐδ' ἂν συνεῖεν ἀμογητὶ τὸ μυστηρίου
τὸ βάθος. καὶ μὲν ὁ Νικόδημος ὅτε τὴν διὰ πνεύ-
ματος ἀναγέννησιν ἠκροᾶτο λέγοντος τοῦ Χριστοῦ,
ψυχρῶς τε καὶ ἀδρανῶς ἀναπεφώνηκε λέγων·
„ πῶς δύναται ἄνθρωπος ἀναγεννηθῆναι γέρων
„ ὤν; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ
„ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι. προσετίθει δὲ τού-
τοις ἀναπείθοντος αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ τὸ χρῆναι
πίστει τιμᾶν τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον, πῶς δύνα-
ται ταῦτα γενέσθαι; καίτοι τοῦ νόμου διὰ † μαρ-
τυριῶν ὅσων σχημάτων προαναγράφοντος τὸ
μυστήριον. οὐκοῦν ἀπαράδεκτον Ἰουδαίοις καὶ αὐτὸ
τοῦ νόμου φῶς, καὶ οὐχὶ δὴ μόνοις τοῖς ἀδρανέσι καὶ
ἀγελαίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀπολέκτοις καὶ
ἱερεῦσι. ἀκήκοας γὰρ ὅτι τὴν Μωσέως πεφόβηνται
δόξαν σὺν τοῖς πρεσβυτέροις Ἀαρών. ἐπειδὴ δὴ
οὖν ὁ Μωυσῆς χρησίμως σφόδρα τὸ κάλυμ-
μα. κατασκίασμα γὰρ ὁ νόμος ἔχει, τὸ πα-
χὺ τοῦ γράμματος, καὶ τῆς ἱστορίας τὸ οὐ σφόδρα
λαμπρόν. ἀλλ' ἐν ὄψει, φησί, θεοῦ εἰσερχόμε-
νος ὁ Μωυσῆς, περιῄρει τὸ κάλυμμα. τοῦτό τοι
καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀληθὲς εὑρήσομεν. ἐνηνεγ-
μένοι γὰρ ὥσπερ ἐν προσώπῳ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς
προσκομίζοντος ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ, κατασκιασμά-
των δίχα τὴν Μωσέως ὀψόμεθα δόξαν· πνευ-
ματικῶς νοοῦντες τὸν νόμον. μεταμορφούμεθα γὰρ
ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅτι
γὰρ ἐν δόξῃ τὸ Χριστοῦ μυστήριον πῶς ἐστιν ἀμφι-
βάλλειν; διακεκραγότος ὧδε τοῦ μακαρίου Παύ-
λου σαφῶς περί τε τῆς πρώτης καὶ δευτέρας δια-
„ θήκης· εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως
„ δόξα, πολλῷ μᾶλλον περισσεύει ἡ δια-
„ κονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ. κατήργηται
μὲν γὰρ ἡ τοῦ νόμου σκιά, καίτοι τῇ δόξῃ
τετιμημένη τῇ διὰ Μωυσέως, ἤγουν τῇ ἐν

† ἴσως μυείων

quod facies Moysis glorificata esset. Et imposuit Moyses velamen super faciem suam,† donec ingrederetur ad loquendum cum eo. Scribit quidem huius vniuersi Deus legẽ in tabulis lapideis. Sed postquã facies Moysis, qui per quadraginta dies ibi remãsit, & ab omnibus humanis abstinuit, diuinæ lucis appulsu resplenduisset, obstupescunt hoc spectaculo electi Israëlitæ, ac præ alijs Aaron. Recedẽtes autẽ iam, & sese in fugam vertentes reuocabat Moyses, loquebaturq́; sic filijs Israëlis, velamẽ faciei opponẽs, effusumque diuinæ lucis radiũ suis adumbrationibus efficiens turbis tolerandũ. *Sed quando*, ait, *ibat ad Deũ, amouebatur velamen.* Intelligisne, quo pacto Iudæorũ ingenijs lux etiã ipsius legis sit quodammodo incomprehensibilis? Si autem ea quæ scripta sunt, spiritualiter intelligantur, nihil aliud refulgebit quàm CHRISTI mysterium diuinum illud & clarissimum lumẽ auditorum cordibus immittens. Cæterùm Israëlitæ non poterant tantæ maiestatis verba audire, neque citra summum laborem mysterij altitudinem intellectu comprehendere. Idcirco Nicodemus cùm audisset CHRISTVM de spirituali regeneratione concionãtem, frigidè admodum & pueriliter erupit in hæc verba: *Quomodo potest homo nasci cùm iam consenuerit? Num potest in vterum matris redire & denuo nasci?* Quin & posthæc, cũ CHRISTVS suaderet, id quod mentem rationemque nostram excedit, fide apprehendi debere, addebat: *Quomodo potest hoc fieri?* quamquam lex infinitis ferè figuris adumbrarit CHRISTI mysteriũ. Quocirca etiam legis ipsius lumen Iudæis incõprehensibile est, idq́; non modò infirmis, atque promiscuæ multitudini, sed etiam electis & sacerdotibus. Audisti enim quòd Aaron vnà cum senioribus exterriti sint Moysis gloria. Non abs re igitur Moyses velamẽ faciei prætendebat. Nam lex densam habet in littera adumbrationem, narrationemque nõ admodum perspicuam. At verò Moyses ad aspectũ Dei procedens, tollebat velamen. Hoc autem inueniemus in nobismetipsis verum esse: quia cũ CHRISTVS nos ducit quodammodo in Dei ac Patris aspectum, tum sine adumbrationibus Moysis gloriam videbimus, legem nimirũ spiritualiter intelligẽtes. *Trãsmutamur enim de gloria in gloriã*, vt scriptũ est. Nemo verò dubitauerit, quin CHRISTI mysterium sit in gloria, cùm beatus Paulus apertè de veteri & nouo testamento ita exclamet: *Si ministratio damnationis est in gloria, multo magis exuberans ministerium iustitiæ in gloria.* Euacuata enim est legis vmbra, etiãsi gloria insignita per Moysen, siue ea quæ in

† *Vulgata:* si quando loquebatur ad eos.

Moyses Deum allocuturus velamen à facie sua amouens quid significet.

Ioan 3. 4.

Legis mysterium Iudæis incomprehẽsibile.

2. *Cor*. 3. 18.

2. *Cor*. 3. 9.

facie Moysis eluxit. At CHRISTI gloria manet inconcussa, & ditat nos longè meliore & gloria & gratia, quàm est prior & antiqua gloria. Sublatis igitur legis adumbrationibus *gloriam Domini speculamur*, sicut scriptũ est. Quocirca si audiamus in typo mactatum agnum, continuò intelligamus mysterium, cognoscentes agnũ, qui propter nos & pro nobis obtulit seipsum in odorem fragrantiæ Deo ac Patri. Et cùm *cinis vitulæ aspersus contaminatos sanctificet ad emundationem carnis*: haud secùs iterum CHRISTI purificationem intelligemus quæ fit per aquam & spiritũ, neque carnales nostras sordes abstergit, sed spirituales & animæ maculas abluit. Sanctificati enim sumus in CHRISTO. Adijciemus autem etiam hoc non abs re. Hactenus enim capitum Exodi enarrationem digessimus, non quòd ad eorum quæ deinceps sequuntur explicationem segniores simus; sed quòd ijs libris, quos *De adoratione in Spiritu & veritate* cõscripsimus, accuratè sancti Tabernaculi constitutionem inuestigauerimus, & singula prosecuti simus quæ in eo sunt, propitiatorium inquam, & arcam, mensam, ac candelabrum, ita vt nihil quod declaratione egere videretur, omiserimus. Nam hac de re nonus & decimus liber nobis est consumptus. Deo autem nostro sit gloria in secula seculorum. Amen.

Ibid. 18.

Hebr. 9. 13.

προσώπῳ Μωυσέως. μένει δὲ ἀσάλευτα τὰ διὰ Χριστοῦ, καὶ πλουτεῖ πάντως τὴν ἀμείνω τῆς ἀρχαιοτέρας δόξαν τε καὶ χάριν. περιῃρημένων τοιγαροῦν τῶν ἐν νόμῳ κατασκιασμάτων, τὴν δόξαν θεοῦ κατοπτριζόμεθα κατὰ τὸ γεγραμμένον. εἰ ἀκούσαιμεν ἐν τύπῳ σφαζόμενον τὸν ἀμνὸν, εὐθέως γινώσκωμεν τὸ μυστήριον, γνωρίζοντες ἀμνὸν, ὃς δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἑαυτὸν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ θεῷ καὶ πατρί. κἂν σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζῃ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα· πάλιν οὐδὲν ἧττον νοήσωμεν τὴν διὰ Χριστοῦ κάθαρσιν, ἣ δι' ὕδατός τε καὶ πνεύματος, οὐ σαρκικῶν ἡμᾶς ἀπαλλάττουσα ῥύπων, ἀλλὰ τὸν ἐν πνεύματι καὶ ψυχῇ μολυσμὸν τὸν μῶμον ἐκπλύνουσα. ἡγιάσμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ. προσεπισόμεθα δὲ καὶ τοῦτο χρησίμως. μέχρι γὰρ τούτου τῶν ἐν τῇ ἐξόδῳ κεφαλαίων τὴν ἀφήγησιν συμμετρεῖν ἐγνώκαμεν, οὐ πρὸς τὴν τῶν ἐφεξῆς καταναρκήσαντες ἑρμηνείαν, ἀλλ' ἐπεὶ τοὺς περὶ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως συντεθέντας λόγους ταῖς καθηκούσαις ἐρεύναις ὑποβεβλήκαμεν. αὐτήν τε τῆς ἁγίας σκηνῆς τὴν κατασκευὴν, καὶ ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ κειμένων, ἱλαστήριόν τε φημὶ καὶ τὴν κιβωτὸν, τραπέζης, καὶ λυχνίας, ὡς ἐλλελοιπέναι δοκεῖν τῇ τῶν ἀναγκαίων ἀφηγήσει μηδέν. δεδαπανήκαμεν γὰρ εἰς τοῦτόν γε ἔννατον καὶ δέκατον λόγον. θεῷ δὲ ἡμῶν δόξα εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Τοῦ ἐν ἁγίοις

ΠΑΤΡΟ'Σ ΗΜΩ͂Ν

ΚΥΡΙ'ΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟ'ΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙ'ΑΣ

ΓΛΑΦΥΡΩ͂Ν

ΕΙ'Σ ΤΟ`Ν ΛΕΥΙΤΙΚΟ`Ν

ΒΙΒΛΙ'ΟΝ.

Ὅτι Χριστοῦ τὸ πάθος σωτήριον.

Ὁ Μὲν τῶν ὅλων θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων· ἀλλ' ἔκτισε μὲν εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου. καὶ οὐκ ἔστιν ᾅδου βασίλειον ἐπὶ τῆς γῆς, καθὰ γέγραπται· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. ἔχοι δ' ἂν ἐφ' ἑαυτῷ καὶ μάλα εἰκότως τὸ ἀληθὲς ὁ λόγος. οὐ γὰρ ἂν οὕτως εὐκλεᾶ καὶ ἀξιοθαύμαστον τοῖς εὐκόλως φθείρεσθαι πεφυκόσιν ἐνεπέθηκεν ὁ δημιουργὸς, ἀλλὰ παρεισβέβληκε μὲν ἐξ ὀργῆς ὁ θάνατος, ὅτι τῆς θείας ἀλογήσας ἐντολῆς ἀπονένευκεν εἰς τὸ ἀπειθὲς καὶ δυσήκοον ὁ προπάτωρ Ἀδάμ. ἀνῄρηται δὲ λοιπὸν, καὶ ἐκ μέσου γέγονεν ἐν Χριστῷ δι' ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου τὰ ἐγκλήματα. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ θεσπέσιος Παῦλος. ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. καταδεδικάσμεθα γὰρ ἐν ἐκείνῳ πρὸς θάνατον· ἠλεήμεθα δὲ διὰ Χριστοῦ καὶ ἀνεκαινίσθημεν εἰς ζωήν. γέγονε γὰρ ὑπήκοος τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, καὶ τέθεικε τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν κατὰ τὰς γραφάς. φαίη δ' ἂν ὅτι καὶ τὴν κατὰ κόσμον ἁμαρτίαν ἀρρωστήσαντες ἐν Ἀδὰμ, γεγόναμεν ἐν Χριστῷ θυσία πνευματικὴ καὶ εὐώδης τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καλή τε καὶ εὐπρόσδεκτος, καὶ τῶν κατὰ νόμον σκιᾶς, πολὺ λίαν ἐν ἀμείνοσιν. ἀπαρχὴ δὲ ἡμῶν, ὁ Χριστὸς, καὶ αὐτὸς ἡμῖν ἀνεκαίνισεν τὴν ὁδὸν. οὕτω γάρ που φησὶν ὁ Δαβὶδ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν πρὸς τὸν
» ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· θυσίαν καὶ
» προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας· σῶμα δὲ κα-
» τηρτίσω μοι. ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρ-
» τίας οὐκ ηὐδόκησας. τότε εἶπον· ἰδοὺ ἥκω, τοῦ ποιῆσαι ὁ θεὸς τὸ θέλημά σου ἠβουλήθην. καὶ ταυτὶ δὴ πάλιν

D. CYRILLI

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRINI

GLAPHYRORVM

IN LEVITICVM

LIBER VNVS.

ANDREA SCHOTTO Societ. IESV, interprete.

Quòd Christi passio sit salutaris.

DEus huius vniuersi non fecit mortem, neque delectatur interitu viuentiũ, sed cuncta creauit vt essent, & salutares sunt generationes mundi. Neq; est inferorum regnum in terra, sicut scriptum est: *inuidia autem diaboli mors intrauit in mundũ.* In hac autẽ oratione per se eluceat veritas. Neque enim Creator tam gloriosam atque admirabilem creaturam subiecit ijs, quæ facilè corrumpi solent; sed mors ex ira prouenit, cùm primus parens Adã neglecto diuino præcepto ad incredulitatem inobedientiamque declinauit. Sublata verò rursus sunt per CHRISTI obediẽtiã vnius hominis delicta. Iustificati enim sumus in CHRISTO. Cuius rei testis erit D. Paulus, qui ita scribit: *Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis peccatores cõstituti sunt multi; ita & per obediẽtiam vnius hominis iusti constituẽtur multi.* Damnati enim in illo eramus ad mortẽ, misericordiam autẽ consecuti sumus per CHRISTVM, & ad vitã renouati; quippe qui Patri obediens sit factus vsque ad mortem, posueritque animam suam pro nobis. *Et liuore eius sanati sumus*, secundùm Scripturas. Conueniebat autem vt nos in Adamo fœdo laborantes peccato efficeremur in CHRISTO spiritualis, & suaueolens Deo ac Patri, bonaque & accepta hostia, longeque melior quã sunt vmbratiles legis hostiæ. CHRISTVS igitur est primitiæ nostræ, nobis fecit & instaurauit viam, sicut ait in libro Psalmorum ad Patrem cælestem: *Sacrificium & oblationem noluisti: † corpus autem adaptasti mihi, holocausta & pro peccatis non quæsiuisti. Tunc dixi, Ecce venio: vt † faciam, Deus, voluntatem tuam, volui.* Eadem igitur etiam in ijs

[Ezech. 18. 23.]
[Sap. 1. 14. Ibid. 2. 24.]
[Rom. 5. 19.]
[Phil. 2. 8. Isa. 53. 5.]
[Psal. 39. 7. † Aliàs Corpus autẽ compegisti mihi. At Vulg. aures autẽ perfecisti mihi. † Vt faciam voluntatem tuam Deus meus volui]

ἔξεστι

Leuit. 2. 14. † Sic Vulgata: de spicis adhuc virentibus torrebis igni, & confringes in morem farris.

quæ in *Leuitico* scripta sunt, licet nobis cernere. Habent autem ita: *Si autem obtuleris sacrificium primitiarum tuarum Domino † noua torrefacta farra comminuta Domino, & offerens sacrificium primitiarum tuarum, & effundes super ipsum oleum, & impones super illud thus. Sacrificium est, & offeret sacerdos memoriale eius de farribus cum oleo, & omne thus eius. hostia est Domino.* Porro perspicuus admodum est litteræ sensus, nec, sicut ego arbitror, multum in illius declaratione laborandum fuerit.

Chidra, quid sint.

Hoc tantùm dicam, quòd χίδρα dicantur farinę ex leguminibus. Atqui in his typis capit Christi mysterium. Ipse enim est pro nobis oblatio primarum frugum spiritalis, hoc est primitiæ humanæ naturæ, primogenitus è mortuis, primus ad incorruptionem, ac veluti primitiæ eorum qui obdormierunt. Haud secùs quàm *granum tritici* cùm ceciderit in terram, & mortuum fuerit, atque instar spicæ multiplex exoritur. Hoc est, quod ipsemet nobis enarrat,

Ioan. 12. 24.

dicens: *Nisi granum tritici proiectum in terram moriatur, ipsum solum manet. Si autem fuerit mortuum, multum fert fructum.* Cæterùm non propter se mortuus est, sed nobis hoc præstitit. Hoc autem valdè eleganter nobis indicauerit littera legis. Ait enim: *Si quis voluerit donum offerre, hostiam primarum frugum Domino, nuper torrefacta farra confracta Domino.* Vides quomodo Moyses siue littera legis ex nouis frugibus nos offerre iubeat? Nam Christus, vt dixi, est primitiæ naturæ quæ in nouitatem vitæ renouatur: adeoque in ipso noua facta sunt omnia. Nō autem ex solo tritico offerantur dona ad sacrificium, sed ex leguminibus mola confractis.

Fruges cur mola confracta offerantur.

Quemadmodum enim similaginem ex tritico, non autem integrum granum in holocaustū offerre lex iubebat: ita & hîc præcipit esse faciendum, vt scilicet legumina priùs mola contundantur, idque ideo vt sacrificium oblatum videatur quodammodo esui aptum. Neque enim consueuimus integrum granum, sed cōtusum in alimentū

Phil. 4. 18.

cōuertere. Christvs igitur est *primitiæ frugum, hostiaq́; Deo grata* & fragrantissima; imò verò & nobis ipsis maximè conuenit in ali-

Ioan 6. 50.

mentum. Quia *ipse est panis, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo,* & quodammodo seipsum nobis apponit edēdum, velut similaginem aut farinam quandam ex leguminibus. Porro in sacrificium ait esse fundēdum oleum, atque id thure aspergendum præcepit. *Oleum* figuratè significat id quod pingue est: *thus* autem scitè significat bonam fragrātiam. Christvs enim pro nobis, vt dixi, factus est hostia, & veluti agro-

ἔξεστι καταθρεῖν καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ Λευιτικῷ. ἔχει δὲ οὕτως· ἐὰν δὲ προσφέρῃς θυσίαν „ πρωτογεννημάτων τῷ κυρίῳ νέα πεφρυγμένα „ † χίδρα ἐρεικτὰ τῷ κυρίῳ· καὶ προσοίσεις τὴν θυ- „ σίαν τῶν πρωτογεννημάτων, καὶ ἐπιχεεῖς ἐπ᾽ αὐ- τὸ ἔλαιον, καὶ ἐπιθήσεις ἐπ᾽ αὐτὴν λίβανον. θυσία „ ἐστί. καὶ ἀνοίσει ἱερεὺς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν „ ἀπὸ τῶν χίδρων σὺν τῷ ἐλαίῳ, καὶ πάντα τὸν „ λίβανον αὐτῆς. κάρπωμά ἐστι τῷ κυρίῳ. „ ἐναργὴς οὖν λίαν ὁ τοῦ γράμματος νοῦς, καὶ οὐκ ἂν δέοιτό τινος, καθάπερ ἔγωγε οἶμαι, πόνου πρός γε τὸ δύνασθαι φημὶ συνιέναι λεπτῶς. πλὴν ἐκεῖνο ἐρῶ. χίδρα λέγεται τὰ ἐξ ὀσπρίων ἄλευρα. ἐν δέ γε τοῖς τύποις τὸ Χριστοῦ λαμβάνει μυστήριον. καί ἐστιν αὐτὸς ἡ ὑπὲρ ἡμῶν θυσία, τὸ πρωτογέννημα τὸ πνευματικόν, τουτέστιν ἡ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπαρχή. ὁ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ὁ πρῶτος εἰς ἀφθαρσίαν, τὸ οἱονεὶ πρωτόλειον τῶν κεκοιμημένων. ὡς κόκκος μὲν τοῦ σίτου πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἀποθανών, ἀστάχυος δὲ δίκην πολυστὸς ἀναφύς. τοῦτο γὰρ ἡμῖν αὐτὸς ἐφηγεῖτο λέγων· ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν „ γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀπο- „ θάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. πλὴν ἀπέθανεν, „ οὐ δι᾽ ἑαυτόν, ἀλλ᾽ ἡμῖν. ἀλλ᾽ ἡμῖν ὑπεμφήνειεν ἀστείως τὸ γράμμα τὸ νομικόν. εἰ γὰρ δή τις ἕλοιτο, φησίν, δωροφορεῖν θυσίαν πρωτογεννημάτων τῷ κυρίῳ, νέα πεφρυγμένα χίδρα ἐρεικτὰ τῷ θεῷ. ἄθρει δὴ οὖν ὅπως ἐν νεκρῶν ἡμᾶς προσάγειν καρπὸν προτρέπει Μωυσῆς, ἤτοι τὸ γράμμα τὸ νομικόν. ἀπαρχὴ γάρ, ὡς ἔφην, τῆς εἰς καινότητα ζωῆς ἀνανεουμένης φύσεως Χριστός, καὶ ἐν αὐτῷ γέγονε τὰ πάντα καινά. πλὴν, οὐκ ἐκ μόνου προσφέρεται σίτου τὰ εἰς θυσίαν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὀσπρίων κατερεικτῶν. ὅνπερ γὰρ τρόπον ἐκ σίτου σεμίδαλιν, καὶ οὐκ αὐτὸν ὑγιᾶ τὸν κόκκον ὁλοκαυτεῖν διετύπου· οὕτω κἀνθάδε χρῆναι ποιεῖσθαι κατερεικτά, τουτέστιν ἀληλεσμένα τὰ ἐξ ὀσπρίων προστέταχεν, ἵνα δὲ φαίνοιτο τῇ θυσίᾳ προσὸν τὸ οἱονεὶ ἐδώδιμον. κατειθίσμεθα γάρ, οὐχ ὑγιᾶ τὸν κόκκον, συντεθραμμένον δὲ μᾶλλον ποιεῖσθαι τροφήν. οὐκοῦν πρωτογέννημα μὲν, ὁ Χριστός, καὶ θυσία τῷ θεῷ καλὴ καὶ εὐοσμωτάτη, τροφιμωτάτη δὲ λίαν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἄρτος, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν τῷ κόσμῳ διδούς· καὶ οἱονείπως ἡμῖν ἔδεσμα τὸν αὐτὸν παραθείς, καθάπερ σεμίδαλιν ἢ χίδραν. ἐπιχέεσθαι δὲ τῇ θυσίᾳ δεῖν ἔφη τὸ ἔλαιον, † καταπλάττεσθαι δὲ αὐτὴν καὶ λιβανωτῷ προστέταχε. τοῦ μὲν ἐλαίου, τὸ ὡς ἐν πιότητι καὶ ἱλαρότητι συμβολικῶς ὑποφαίνοντος· τοῦ δέ γε λιβάνου, τὸ ἱερὸν καὶ εὐῶδες ἀστείως ἡμῖν ὑποσημαίνοντος. γέγονε μὲν γάρ, ὡς ἔφην, ὑπὲρ ἡμῶν θυσία ὁ Χριστός, καὶ ὡς ἀγρῶν

† χίδρα ἐκλιστά, LXX.

† ἴσως, πάττεσθαι.

γρῶν ἀπαρχὴ πρωτογεννημάτων πνευματικῶν. ὅτι δὲ οὐκ εἰς δάκρυον ἦν τι θρῆνος ὁ θάνατος ἦν αὐτοῦ· ἐπ' ἀναιρέσει δὲ μᾶλλον δακρύων καὶ θρήνων καὶ ἐπ' ἐλπίδι τῇ λίαν ἱλαρωτάτῃ, πῶς ἂν ἢ πόθεν ἐνδοιάσειέ τις; οὐ γὰρ γέγονε κάτοχος ταῖς ᾅδου πύλαις, οὐδὲ μεμένηκεν ἐν νεκροῖς· ἀλλ' εἰ καὶ κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἀλλὰ πάλιν ἀφεῖλεν ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου· τὸ ὄνειδος τοῦ λαοῦ ἀφεῖλεν ἀπὸ πάσης τῆς γῆς. πῶς δὲ ἢ τίνα τρόπον; ἀνεβίω γὰρ ὁ Χριστὸς, πατήσας τὸν θάνατον, ἵνα καὶ ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ φθορᾶς· καὶ περιελὼν εὖ μάλα τὸν ἐπὶ τούτῳ θρῆνον, χαίροντας ἤδη πῶς ἀναπείσῃ βοᾶν· ἔστρεψας τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί, διέρρηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην. οὐκοῦν ἔχει ἂν εἰκότως τὸ ἱλαρὸν ἐν ἐλπίδι, τῆς θυσίας ὁ τρόπος. νοοῖτο δ' ἂν καὶ ἑτέρως, εἴπερ ἕλοιτό τις. ἠλεήμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ. καὶ τοῦτο οἶμαι, ἐστὶ τό· ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου. ὅτι δὲ οὐκ ἐπί τισιν εὐλόγοις αἰτίαις ἤτοι πλημμελήμασιν ὁ Χριστοῦ θάνατος, ἀλλ' εὐοσμωτάτη λίαν καὶ ἀμώμητος παντελῶς ὑπὲρ ἡμῶν θυσία· προσκεκόμισται γὰρ, ἵνα καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς τε καὶ δι' αὐτὴν θάνατον, διὰ τοῦ λιβάνου συνήσεις. ὁ μὲν γὰρ προπάτωρ Ἀδὰμ ταῖς ἐν ἀρχῇ παραβάσεσιν εὖ μάλα πρεπωδεστάτην ἐκομίζετο τὴν ἀράν. ἐπειδὴ δὲ τὴν κάκοσμον ἀληθῶς προσηρρώστησεν ἁμαρτίαν, ταύτῃ τοι καὶ δικαίως κατεδικάζετο. ὁ δέ γε τῶν ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀτόπων κατεγνωσμένος. οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, καλὴ καὶ εὐώδης γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν θυσία, καὶ νέων ὥσπερ καρπῶν ἀπαρχὴ, καὶ ὡς ἐν εἴδει παντὶ σίτῳ τέ φημι καὶ ὀσπρίοις. ἀπέθανε γὰρ ὑπὲρ πάντων μικρῶν καὶ μεγάλων, ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων. γεγόναμεν γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ μνημόσυνον τῷ θεῷ καὶ πατρί. διὰ τοῦτό φησι τὸ γράμμα τὸ νομικόν· καὶ ἀνοίσει ὁ ἱερεὺς τὸ μνημόσυνον αὐτῆς ἀπὸ τῶν χίδρων σὺν τῷ ἐλαίῳ, καὶ πάντα τὸν λίβανον αὐτῆς. κάρπωμα γάρ ἐστι τῷ κυρίῳ. προσκεκρουκότες μὲν γὰρ διὰ πολλῶν ἁμαρτιῶν, μονονουχὶ καὶ ἐξ ὀμμάτων γεγενήμεθα τοῦ πατρός. ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν θυσία Χριστὸς, ἐμνήσθη ἡμῶν καὶ ηὐλόγησεν ἡμᾶς, ηὐλόγησε τοὺς φοβουμένους αὐτὸν τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων. τοιγάρτοι καὶ δεδιδάγμεθα ψάλλειν καὶ λέγειν· εὐλογημένοι τῷ κυρίῳ ἡμεῖς, τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τὴν Χριστοῦ θυσίαν ἡμῖν ὁ νόμος διαγράφει, λέγων· ἐὰν δὲ θυσία σωτηρίου, τὸ δῶρον αὐτοῦ τῷ κυρίῳ· ἐὰν μὲν ἐκ τῶν βοῶν αὐτὸ προσαγάγῃ, ἐάν τε ἄρσεν, ἐάν τε θῆλυ, ἄμωμον προσάξει αὐτὸ ἔναντι κυρίου, καὶ ἐπι-

rum primitiæ, nimirum primæ fruges spirituales. Quòd autem ipsius mors non fuerit deflenda aut luctuosa, sed potiùs fletum ac luctum è medio sustulerit, atque in spē gratissimam adduxerit, nemini nō compertum est. Nō enim à portis inferi detineri potuit; neque inter mortuos permansit, etiamsi absorpsit mors potens iuxta vocem prophetæ: tamen rursum abstulit Deus omnem lacrymam ab omni facie: opprobrium populi abstulit ab vniuersa terra. Quomodo? Reuixit CHRISTVS morte conculcata, vt & nos liberaret à corruptione, & compressis, quas ob hoc effundebamus, lacrymis, quodammodo nunc persuadet vt lætabundi clamemus: *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, & cinxisti me lætitia.* Modus ergo huius sacrificij meritò habet spei adiunctam hilaritatem. Potest tamen & aliter, si quis velit, intelligi. Nam misericordiam in CHRISTO consecuti sumus. Atque id est, vt arbitror; *Impinguasti in oleo caput meum.* Quòd autem CHRISTI mors non ob aliquas iustas caussas, nec etiā ob peccata ipsius fuerit, sed potiùs hostia pro nobis fragrantissima, & incorruptibilis omnino (adductus enim est, vt aboleret peccatū, & eam quæ ex ipso & per ipsum regnauit mortem) per *thus* licebit intelligere. Nā primus pater Adam ob transgressiones initio factas, meritissimam maledictionem tulit. Posteaquam autē peccato reuera fœtido laborauit, iure optimo morte damnatus est. Deus verò ac Dominus totius vniuersi ob nullum delictum est damnatus. Grata itaq; & fragrans facta est pro nobis hostia, & quodammodo nouarum frugum primitiæ, idque in omni specie, dico in specie tritici & leguminū. Nam pro vniuersis, paruis æquè ac magnis, pro Iudæis iuxtà ac Gētibus mortuus est. Facti enim sumus in ipso & per ipsum memoriale Deo ac Patri. Ideoque ait littera legis: *Et offeret sacerdos memoriale ipsius de farinis leguminum cum oleo, & omne thus ipsius oblatio est Domino.* Cùm enim offenderimus Deum per multa peccata, quodāmodo ex oculis patris sumus remoti. Postquam verò CHRISTVS pro nobis factus est hostia, Dominus recordatus nostri benedixit nobis, iuxta illud: *Benedixit omnibus qui timent Dominū pusillis cum maioribus.* Vnde etiam docti sumus psallere & dicere: *Benedicti vos à Domino qui fecit cælum & terram.* Porro alia etiam ratione lex CHRISTI oblationem nobis describit, dicens: *Quòd si donum eius fuerit Domino hostia salutaris: siquidem ex bobus ipsi obtulerit eam, siue masculum siue feminam; immaculatum adducet ipsum coram Domino, & imponet*

Osea 13. 14. 1. Cor. 15. 54. Apoc. 7. 17. & 21. 4. Eccli 47. 4. de Dauide. Gen. 30. 33. Psal. 29. 12. Psal. 22. 5. Thus quid significet. Psal. 113. 13. Ibidem v. 15. Leuit. 3. 1.

ponet manus suas super caput muneris, & mactabit ipsum ad fores tabernaculi testimonij: & filij Aaron sacerdotes effundent sanguinem in altare circa holocausta. & adducent oblationem de sacrificio salutaris Domino, & pinguedinem quæ tegit ventrem, atque omnem pinguedinem quæ est in ventre, & duos renes, & in ipsis pinguedinem, quæ est in femoribus, & reticulũ iecoris cum renunculis: & referent ea filij Aaron sacerdotes super altare in holocaustum in ligna quæ iacent in igne. Oblatio suauis odoris Domino. Neque enim solùm ex bobus, sed si quis velit etiam ex ouibus adducere holocaustum, aut ex capris ferre oblationem salutaris, iisdem modis procedendum est in omnibus. Siue autem ex masculo, siue ex femella fuerit sacrificium, *necesse est*, inquit, *ut omni macula careat.* Atque hæc ratio sacrificij ad ipsum pertinet Emmanuelem. Hic enim est vitulus saginatus, & immaculatum sacrificium, tollens peccatum mundi, ac veluti caper anniculus propter nos est mactatus. Caper enim pro peccato secũdùm legẽ mactabatur. Ceterùm animaduerte hîc iterum subtiliter mysterij rationem Siquidem litera legis in nullo ponit discrimine, *siue masculus sit siue femella.* In quo rursum intelligi potest, quòd CHRISTVS in ambobus sit. In masculo repræsentatur tanquam dux & princeps (masculus enim generosior est quã femella.) In femina autem, quatenus factus est sub lege, quamquã aliàs princeps sit. Nam femella est subiecta & secundas partes à viro obtinet, siquidem reuera minor atque inferior est. Cæterùm immaculatum est sacrificium. Talis autem est CHRISTVS. Vnde etiam dixit: *Venit princeps huius mundi, & in me †non inueniet quidquam.* Imò & apud Iudæos per id quòd in vniuersum macula careret, diuinam suam naturam manifestè demonstrauit dicens: *Quis ex vobis arguit me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* Idcirco sanctum sacrificium immaculatum est. Et mactabatur quidẽ coram Domino ad ostium tabernaculi, impositis ipsi manibus illius qui adduxit. Deinde sanguine fuso ad basim altaris, cõburẽda ait in holocaustũ intestina. Nã mors Filio, qui pro mundi vita suã ipsius vitam posuit, quasi in oculis Dei & Patris illata est. Atqui si verax est qui dicit: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorũ eius*, quo pacto non proprio intuitu dignabitur ipsius Filij mortem? In pretio enim omnino eam habet Deus ac Pater, & aspectu dignatur, sicut cõtrà execrabile ac reiectũ auersatur. Quòd igitur eius mors gloria nõ careat, id tibi facilè demõstrauerit, quòd Patrẽ ipsũ inspectorẽ habuerit. Mactabatur autẽ ad sacras portas.

Caper ex lege pro peccato mactabatur.

Ioan. 14. 30.
† Vulg. non habet.

Ioan. 8. 46.

Psal. 115. 15.

» θήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ » δώρου, καὶ σφάξει αὐτὸ παρὰ τὰς θύρας τῆς σκη- » νῆς τοῦ μαρτυρίου. καὶ προσχεοῦσιν οἱ υἱοὶ Ἀα- » ρὼν οἱ ἱερεῖς τὸ αἷμα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τῶν » ὁλοκαυτωμάτων κύκλῳ. καὶ προσάξουσιν ἀπὸ » τῆς θυσίας τοῦ σωτηρίου, κάρπωμα κυρίῳ τὸ στέαρ » τὸ κατακαλύπτον τὴν κοιλίαν, καὶ πᾶν τὸ στέαρ » τὸ ἐπὶ τῆς κοιλίας, καὶ τοὺς δύο νεφροὺς, καὶ τὸ στέαρ » τὸ ἐπ' αὐτῶν τὸ ἐπὶ τῶν μηρῶν, καὶ τὸν λοβὸν τὸν ἐπὶ » τοῦ ἥπατος σὺν τοῖς νεφροῖς περιελεῖ. καὶ ἀνοί- » σουσιν αὐτὰ οἱ υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ ἱερεῖς, ἐπὶ τὸ θυ- » σιαστήριον, ἐπὶ τὰ ὁλοκαυτώματα, ἐπὶ τὰ » ξύλα ἐπὶ τοῦ πυρὸς, κάρπωμα ὀσμὴ εὐω- » δίας τῷ κυρίῳ. καὶ οὐχὶ δὴ μόνον ἐκ βοῶν, ἀλλ' εἰ δή τις ἕλοιτο καὶ ἐκ προβάτων ὁλοκαυτοῦν, εἴτ' οὖν ἐξ αἰγῶν τὴν τοῦ σωτηρίου ποιεῖσθαι θυσίαν, διὰ τῶν αὐτῶν ἰέναι ἐπρέπετο τρόπων, καὶ εἰς ἐφ' ἅπασιν ἦν τῆς ἱερουργίας ὁ τρόπος. εἴτε δὴ ἄρσεν εἴη τυχὸν, εἴτε θῆλυ τὸ θῦμα, μώμου δεῖν ἔφη παντὸς ἀπηλλάχθαι παντελῶς. καὶ τῆς θυσίας ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸν ἂν ἴοι τὸν Ἐμμανουὴλ. αὐτὸς γὰρ ὁ μόσχος ὁ σιτευτὸς, τὸ ἄμωμον ἱερεῖον, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ ὡς ἐν εἴδει χιμάρου δι' ἡμᾶς σφαζόμενος. χίμαρος γὰρ κατὰ νόμον ὑπὲρ ἁμαρτίας ἐσφάζετο. πλὴν ὅρα πάλιν ἰσχνῶς τῆς θυσίας τὸν τρόπον. ἀκριβολογεῖται μὲν γὰρ οὐ σφόδρα τὸ γράμμα τὸ νομικὸν, περί τε ἄρσεν καὶ θῆλυ. νοοῖτο δ' ἂν πάλιν ὡς ἐν ἀμφοῖν ὁ Χριστός. ἐν ἄρσενι μὲν, ὡς ἡγούμενος ἤτοι καθηγητής. ἡγεμονικώτερον γὰρ θατέρου τὸ ἄρσεν. ἐν θήλεσι δὲ ὡς γεγονὼς ὑπὸ νόμον καὶ ἡγούμενος. ὑπεξούσιον γὰρ καὶ ἐν δευτέροις ἀεὶ τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος, εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς ἐν μείοσι καὶ ἐν ὑφιζάνοντι μέτρῳ. πλὴν ἄμωμον τὸ ἱερουργούμενον. τοιοῦ- » τος δὲ ὁ Χριστός. τοιγάρτοι ἔφασκεν· ἔρχεται ὁ » ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν. καὶ μέντοι πρὸς Ἰουδαίους τὸ εἰσάπαν ἀμώμητον, ἀπόδειξιν ἐποιεῖτο τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν, » λέγων· τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; » εἰ ἀλήθειαν λέγω, τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι; ἄμωμον οὖν ταύτῃ τὸ ἱερὸν θῦμά ἐστι. ἐσφάζετο μὲν ἔναντι κυρίου παρὰ τὰς θύρας τῆς σκηνῆς, ἐπενηνεγμένων αὐτῷ τῶν χειρῶν τοῦ προσκεκομικότος. εἶτα τοῦ αἵματος τῇ τοῦ θυσιαστηρίου βάσει προσχεομένου, ὁλοκαυτοῦν ἔφη δεῖν τὰ ἐντόσθια. πέπρακται μὲν γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς ὥσπερ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ τοῦ υἱοῦ θάνατος, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς τὴν ἑαυτοῦ τι- » θέντος ψυχήν. εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὴς ὁ λέγων· τί- » μιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ· πῶς οὐκ ἂν αὐτὸν ἀξιώσειε τῆς ἰδίας ἐπισκοπῆς τὸν τοῦ υἱοῦ θάνατον ὁ θεὸς καὶ πατήρ; τιμᾷ γὰρ πάντως καὶ ἐποπτείας ἀξιοῖ· ἀποστρέφεται δὲ πάλιν τὸ βδελυρὸν καὶ ἀπηχθημένον. οὐκοῦν ὅτι μὴ ἀκλεὴς ὁ θάνατος, παραδείξειεν ἂν εὐθὺς, τὸ καὶ αὐτὸν αὐτόπτην λαχεῖν τὸν πατέρα. παρ' αὐλαῖς δὲ ταῖς ἱεραῖς ἐσφάζετο θύραις.

ἀπι-

ἀπέθανε γὰρ ὁ Ἐμμανουὴλ, ἀνθρωπίνων ὥσπερ ἡμῖν τὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσδρομὴν, καὶ τὰς ἄνω καὶ ἐν οὐρανοῖς ἐκκλησίας ἀνοιγνὺς τὰς θύρας τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. κερδαίνομεν τοίνυν ἐν θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ τὸ καὶ εἰς αὐτὴν ἐλάσαι λοιπὸν τὴν ἁγίαν σκηνὴν, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλὴμ, τὴν ἄνω καλλίπολιν, τὴν τῶν ἁγίων μητέρα, καὶ ἀγγέλων τροφόν. ὅτι δὲ ἅγιος ἐστὶ καὶ ἱερὸς ὁ Χριστοῦ θάνατος, ὑπεμφήνειεν ἂν τὸ ἑαυτῷ χρῆναι προσχεῖσθαι λέγειν τῷ θυσιαστηρίῳ τὸ αἷμα. κατασημαίνει δ' ἂν καὶ ἑτέρως, ὅτι τέθεικε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας. τύπος μὲν γὰρ τῆς ἐκκλησίας τὸ θυσιαστήριον· ψυχῆς δὲ τὸ αἷμα. ἡ δὲ τῶν ἐνδοσθίων ἀνάθεσις, ἤτοι καθιέρωσις, πιμελῆς δὲ λέγω, ἥπατός τε καὶ νεφρῶν, ὑποδηλοῖ πάλιν, ὅτι καὶ ἅγια καὶ ἱερὰ καὶ εὐώδη πάντα τὰ ἐν Χριστῷ. ἐν ἥπατι μὲν γὰρ, τὰς ἐφ' ὅτῳ-οὖν ἐπιθυμίας ἤτοι ὀρέξεις γίνεσθαί φασιν οἱ ταῦτα σοφοί. νεφρὸς δὲ δὴ πάλιν, μόριόν ἐστιν ἐν σώματι, διακριτικὴν ἔχον τὴν ἐνέργειαν. ἀποκρίνει γὰρ τοῦ χρησίμου τὸ περιττόν. τοιοῦτον δέ τι καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, ὁ νοῦς ἐργάζεται. κιβδηλεύει μὲν γὰρ εἴπερ ἐστὶ σοφὸς, τὸ ἀδικεῖν πεφυκὸς· προσίεται δὲ καὶ λίαν ἀσμένως τὸ πρὸς ὄνησιν. ψάλλει δέ που καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου ἐστί. καὶ πάλιν· ὅτι σὺ ἐκτήσω νεφρούς μου κύριε. ὅτι δὲ καὶ ἀρετῆς ἀνάμεστος τῆς θεοπρεποῦς ὁ Ἐμμανουὴλ, παραδείξειεν ἂν ὡς ἐν τύπῳ πάλιν, ἡ πιμελή. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄριστα τεθραμμένοις τῶν ζώων, ἡ πιμελὴ γίνεται· κατὰ τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον εἰς νοῦν ἀρετὴ τροφὴν ἔχοντα τὴν ἐξ οὐρανοῦ. ἅγιος δὴ οὖν καὶ ἀμώμητος ὁ Χριστὸς, καὶ ἀρετῆς ἔμπλεως, ἱερὸς καὶ εὐώδης, ὁλοκαύτωμα νοητὸν, καὶ ὡς ἐν εἴδει παντὶ προσενηνεγμένον, μόσχῳ τέ φημι καὶ κριῷ, καὶ αἰγί. σωτήριος γὰρ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν θυσία τε, καὶ δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ πάντων εἷς ὁ πάντων ἀντάξιος. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Emmanuel enim ſua morte nobis quodammodo laxauit ingreſſum in ſancta ſanctorũ, portaſque ſupernæ ac cæleſtis Eccleſiæ aperuit ijs qui in ipſum credunt. Lucramur itaque in morte CHRISTI ingreſſum in ipſum ſanctum tabernaculum, quod exſtruxit Dominus, & non homo, cęleſtem Ieruſalem, & ſupernam illam amœniſſimam ciuitatem, quæ eſt ſanctorum mater, & angelorum nutrix. Porro quòd CHRISTI mors ſit ſancta ac pretioſa, ſubindicauerit quòd dicit *ſanguinẽ ad altare fundendum*. Poteſt tamen etiã aliud quid ſignificare, nempe, quòd poſuerit animam ſuam pro Eccleſia. Nam *altare* illud eſt Eccleſiæ typus, ſicut ſanguis animæ. Conſecratio autem inteſtinorum, pinguedinis inquam, iecoris & renum, ſubindicat rurſum quòd omnia in Chriſto ſint ſancta, pretioſa, fragrantia. In hepate enim cupiditatum cuiuſque & appetituum ſedem ſtatuunt, qui harum rerum periti ſunt. Renes verò diſcretiua facultate prædìti ſunt. Separant enim id quod vtile ac ſalutare eſt, ab inutili & ſuperfluo. Atqui hoc officium pręſtat in nobis mens. Hæc enim modò rectè conſtituta ſit, reijcit id quod nocere ſolet; admittit autem perlibenter id quod iuuat. Vnde & B. Dauid tanquam in perſona CHRISTI alibi pſallit: *Domine ante te omne deſideriũ meum.* Item, *Tu poſſediſti renes meos.* Quòd verò Emmanuel diuina virtute refertus ſit, demonſtrauerit rurſus veluti in typo ipſa *pinguedo*. Quemadmodũ enim pinguedo naſcitur in animalibus bene habitis ac paſtis: ita arbitror etiã virtus eſt in mente, quæ cæleſti alimento abundat. CHRISTVS itaque ſanctus & immaculatus eſt, & virtute cumulatus, pretioſus, fragrans, holocauſtum intelligibile, ac veluti in omni ſpecie oblatum, in vitulo inquã, & ariete atque hirco. Hoſtia enim ſalutaris pro nobis factus eſt, deditque ſemetipſum redemptionem pro omnibus, per quem & cum quo ſit Deo ac Patri gloria cum ſancto Spiritu in ſecula ſeculorum. Amen.

CHRISTI morte cæleſtes portæ nobis apertæ ſunt.

Mentis officium.

Pſal. 37.10.

Pſal. 138.13.

Pinguedo quid notet.

Ὅτι τῆς μυστικῆς εὐλογίας ἐν μεθέξει γεγονότες, ἅγιοι καὶ ἱεροὶ πάντῃ καὶ πάντως ἐσόμεθα.

Quòd nos myſticæ benedictionis facti participes, omnino ac penitus ſancti diuiniq; ſimus futuri.

Ταμίαι γεγόνασι τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστηρίων οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, καὶ οὐχ' ἑαυτοῖς ἁρπάζοντες τὴν τιμήν· οὔτι μὴν αὐτόκλητοι παρὰ τοῦτ' ἰόντες, προκεχειρισμένοι δὲ μᾶλλον εἰς ἀποστολὴν, καὶ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἱερουργεῖν ἐπιτεταγμένοι τὸ σωτήριον κήρυγμα, τουτέστι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.

Diuini diſcipuli Saluatoris noſtri myſterijs inſignes habiti, neque ſibi rapuerunt honorem, neque abſque vocatione ſeſe ingeſſerunt, ſed potiùs delecti ſunt ad munus Apoſtolorum, & ordinati, vt toti orbi ſacra adminiſtrarent, per ſalutarem prædicationem, hoc eſt, CHRISTI Euangelium.

Illustres enim & præclaros constituit eos magistros ille, qui ipsis dixit: *Euntes docete omnes gentes.* Promptissimo itaque animo obedientes Dominicis præceptis orbem terrarum illustrarunt. Magistrum quidem nacti Deum ac Patrem cælestem, gratiæ participes alios effecerunt. Probè enim meminerunt, vt par fuit, illius quod CHRISTVS ipsis præcepit, mandati, *Gratis accepistis, gratis date.* Scribit igitur D. Paulus sic, Incarnationis CHRISTI mysterium declarans: *Quod enim erat impossibile legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus misso suo Filio in similitudinem carnis peccati, de peccato condemnauit peccatum in sua carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secundùm spiritum. Factus enim est pro nobis peccatum* CHRISTVS, sicut scriptũ est, cùm tamẽ nulli peccato fuerit obnoxius. Neque enim ita delirare cõsueuimus, vt eũ qui suapte natura est Deus, & ex Deo Patre genitus, peccare cẽseamus. Sed asseueramus quòd hostia sit pro peccato factus. *Pascha enim pro nobis immolatus est* CHRISTVS: quocirca eũ *peccatũ factũ* esse dicimus. Mactatus enim est, vt dixi, vt suo proprio sanguine totũ redimeret mũdum. Ita enim ait Scriptura: *Pretio empti estis:* neque sumus ampliùs nostri iuris sed illius, qui pro nobis factus est peccatũ, vt à prioribus peccatis liberaret, sanctosq́; per sanctæ carnis suæ & itẽ sanguinis cõmunionẽ redderet. Hoc ipsum diuina lex nobis præsignificauit. Ita enim in Leuitico scriptũ est. *Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere Aaron & filijs eius dicẽs: Ista est lex peccati. In loco vbi mactãt holocaustũ suũ, mactabunt & hostiam pro peccato corã Domino. Sancta sanctorum sunt. Sacerdos qui offert ipsam mãducat, & in loco sancto comedit in atrio tabernaculi testimonij. Quicũq; attigerit de carnibus eius, sãctificabitur. Et quãdocũque aspersum fuerit de sanguine ipsius super vestimentum quodcumque, aspersum fuerit id lauabitur in loco sancto. Vas autem in quo cocta est, fictile confringetur: si verò æneo vase cocta fuerit, defricabit ipsum & abluet aqua. Omnis masculus ex sacerdotibus edit ipsa. Sancta sanctorum sunt Domino.* Intelligis igitur quomodo iubeat immolari peccatũ, hoc est hostiã pro peccato? Caper ergo is erat in typum CHRISTI, qui propter nos, vt dixi, factus est peccatum. *Inter iniquos* enim *reputatus est*, & vnà cum latronibus crucifixus, declaratusque maledictus in Scriptura. Ait enim, *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* Etsi autem seipsum ita demiserit propter nos, erat tamen atque est sanctus, & quidem non secundùm participationem veluti ab alio, sicut nos; sed suapte natura, tanquam Deus. Per ipsum

Matt. 28. 19. — Matt. 10. 8. — Rom. 8. 3. — 2. Cor. 5. 21. — 1. Cor. 5. 7. — 1. Cor. 6. 23. — Leuit. 6. 25. — Gal. 3. 13.

CHRISTVS sanctus non per participationem, sed suapte natura.

λαμπροὺς γὰρ ἐπέδειξε τοὺς μυσταγωγοὺς, οὕτω λέγων· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. εἴκοντες δὴ οὖν καὶ μάλα προθύμως τοῖς δεσποτικοῖς θεσπίσμασι, φωταγωγοῦσι τὴν οἰκουμένην· παιδευτὴν μὲν λαχόντες αὐτοὶ τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν, κοινωνοὺς δὲ τῆς χάριτος ἀποτελοῦντες ἑτέρους. διεμέμνηντο γὰρ κατὰ τὸ εἰκός, εἰς τοῦτο γνώμης αὐτοὺς ἀποφέροντος τοῦ Χριστοῦ, λέγοντος σαφῶς, δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. γράφει τοίνυν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, καὶ τὸ βάθος τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας διατρανοῖ μυστήριον, ὧδί πῃ λέγων. τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. γέγονε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτία Χριστός, καθὼς γέγραπται, καὶ οὐδ᾽ ἤδη πω πάντων ἁμαρτίαις ἐνοχός. οὐ γὰρ ὧδε ληρεῖν εἰθίσμεθα, ἐπεὶ μὴ εἶδεν ὅλως τὸ πλημμελεῖν θεὸς ὢν φύσει, καὶ ἐκ θεοῦ πεφηνὼς τοῦ πατρός. ἐπειδὴ δὲ γέγονε θῦμα ὑπὲρ ἁμαρτίας. τὸ γὰρ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός, ταύτῃ τοι φαμὲν γενέσθαι καὶ ἁμαρτίαν. τέθυται γάρ, ὡς ἔφην, ἵνα τῷ ἰδίῳ αἵματι κατακτήσηται τὴν ὑπ᾽ οὐρανόν. ἠγοράσμεθα γὰρ τιμῆς, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν γεγονότος ἁμαρτία, ἵνα τῶν ἀρχαίων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ πλημμελημάτων, καὶ ἁγίους ἀποφήνῃ διὰ μετοχῆς τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκός, δῆλον δὲ ὅτι καὶ αἵματος. τοῦτό τοι καὶ ὁ θεσπέσιος ἡμῖν προαναφωνεῖ νόμος· γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῷ Λευιτικῷ· καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν, λέγων· λάλησον τῷ Ἀαρὼν καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, λέγων, οὗτος ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας. ἐν τόπῳ οὗ σφάζουσι τὰ ὁλοκαυτώματα, σφάξουσι καὶ τὰ τῆς ἁμαρτίας ἔναντι κυρίου. ἅγια ἁγίων ἐστίν. ὁ ἱερεὺς ὁ ἀναφέρων αὐτήν, ἔδεται αὐτήν, ἐν τόπῳ ἁγίῳ βρωθήσεται, ἐν αὐλῇ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. πᾶς ὁ ἁπτόμενος τῶν κρεῶν αὐτῆς, ἁγιασθήσεται. ἐν ᾧ ἂν ἐπιρραντισθῇ ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἱμάτιον, ὃ ἂν ῥαντισθῇ ἐπ᾽ αὐτό, πλυθήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ. καὶ σκεῦος ὀστράκινον οὗ ἐὰν ἑψηθῇ ἐν αὐτῷ, συντριβήσεται· ἐὰν δὲ ἐν σκεύει χαλκῷ ἑψηθῇ, ἐκτρίψει αὐτό, καὶ κλύσει ὕδατι. πᾶν ἄρσεν ἐν τοῖς ἱερεῦσι φάγεται αὐτά. ἅγια ἁγίων ἐστὶ τῷ κυρίῳ. συνιεῖς δὴ οὖν ὅπως καταθύεσθαι κελεύει τὴν ἁμαρτίαν, τουτέστι τὸ ὑπὲρ ἁμαρτίας; χίμαρος δὲ ἄρα τοῦτο ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ, τοῦ δι᾽ ἡμᾶς, ὡς ἔφην, γεγονότος ἁμαρτία. λελόγισται γὰρ ἐν ἀνόμοις, καὶ συνεσταυρώθη λῃσταῖς. κεχρημάτικέ τι καὶ ἀρά. γέγραπται γάρ, ὅτι κατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. ἀλλὰ καὶ καθῆκεν ἑαυτὸν ἐν τούτοις δι᾽ ἡμᾶς οἰκονομικῶς· ἀλλ᾽ ἦν τι καί ἐστιν ἅγιος, οὐ κατὰ μέθεξιν τὴν ὡς παρ᾽ ἑτέρου καθάπερ ἡμεῖς, φυσικῶς δὲ μᾶλλον αὐτός, ὡς θεός. δι᾽ αὐτοῦ γὰρ πα-

πιστεύομεν τὴν κτίσιν ἁγιάζεσθαι, κἂν ἀγγέλους ὀνομάσῃς, κἂν τι ἕτι περιοῦχον ἐν δόξῃ, κἂν τὸ ὑπερκείμενόν τι καὶ ἀνωτέρω. Θρόνους τε φημὶ καὶ ἀρχάς, κἂν αὐτά μοι λέγῃς τὰ Σεραφὶμ ἀλλ' οὐκ ἂν ἑτέρως ἁγιάζοιτο, ταύτῃ τοι ὅτι παρὰ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι. οὐκοῦν κἂν γέγονεν ἁμαρτία, μεμένηκεν ὅπερ ἦν, τουτέστιν ἅγιος κατὰ φύσιν ὡς θεός, καὶ οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσι τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. ὅτι δὲ καὶ ὁ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ θάνατος ἐπ' ἀναιρέσει τῆς σαρκὸς γεγονὼς, ἅγιός τε καὶ ἀβέβηλος ἦν, καὶ ὡς ἐν τάξει θυμιαμάτων εὐπρόσδεκτος τῷ θεῷ καὶ πατρί, διαμεμένηκεν ἐναργῶς ὁ νόμος εἰπών· » ἐν τόπῳ οὗ σφάζουσι τὰ ὁλοκαυτώ- » ματα, σφάξουσι καὶ τὸ περὶ ἁμαρτίας ἔναντι » κυρίου. ὁλοκαύτωσις ὁ Χριστὸς, τουτέστιν ὅλος ἐξ ὅλου, καὶ οὐ μερικῶς, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀνακείμενος τῷ θεῷ καὶ πατρί. ταύτῃ τοι καὶ ἀληθῶς ἅγιος ἁγίων ἐστίν. ἡγιάσμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἡμῶν ἡ πᾶσα δικαίωσις. μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἄνω πνευμάτων ἁγιασμὸς, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. πλὴν ὁ ἱερεὺς, φησὶν, ὁ ἀναφέρων αὐτὴν, ἔδεται αὐτήν. ἄθρει δὴ νῦν πάλιν ὅτι πρὸς παντὸς ὁτιοῦν τῶν πρακτέων, ἱεροῖς καὶ θείοις ἡ ἐκκλησία διοικεῖται θεσμοῖς. τοῦ γὰρ προσάγοντος τὴν θυσίαν, τὸ ἐξ αὐτῆς γίνεται. οἶδε ὃ φημι, πᾶς ὁστισοῦν τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἐντεθραμμένος νόμοις. ὅτι δὲ τόπος ταῖς θείαις ἱερουργίαις ὁ μάλιστα πρέπων, ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν αὐταῖς ἀναγκαίως τὸ Χριστοῦ τελεῖται μυστήριον, ἐνδείξειεν ἂν οὐκ ἀσυμφανῶς προστεθεικὼς οἷς ἔφη· » ἐν τόπῳ ἁγίῳ βρωθήσεται » ἐν αὐλῇ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. ἀλλ' ἦν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ μία μὲν κατὰ τὴν ἔρημον σκηνή, καὶ εἷς μετ' ἐκείνην ὁ ναὸς, ὃν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Σολομὼν ἐδείματο. καὶ θάνατος ἦν τοῖς ἔξω θύουσι τῆς σκηνῆς· ἔφη γὰρ » οὕτω τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ἄνθρωπος τῶν » υἱῶν Ἰσραὴλ, ὃς ἂν σφάξῃ μόσχον ἢ πρόβα- » τον, ἢ αἶγα ἐν τῇ παρεμβολῇ, καὶ ὃς ἂν σφά- » ξῃ ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἐπὶ τὴν θύραν τῆς » σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου μὴ ἐνέγκῃ αὐτὸ, ὥστε » προσενέγκαι δῶρον τῷ κυρίῳ ἀπέναντι τῆς » σκηνῆς κυρίου, αἷμα λογισθήσεται τῷ ἀνθρώ- » πῳ ὃς ἐκεῖνο αἷμα ἐξέχεεν, ἐξολοθρευθήσεται » ἡ ψυχὴ ἐκείνη τοῦ λαοῦ. οὐκοῦν ἀνόμημα καὶ βεβήλωσις καὶ ὑπὸ δίκην αἵματος τὸ τοῖς ἀνοσίοις αἱρετικοῖς συναυλίζεσθαι φιλεῖν, καὶ τῆς πρὸς ἐκείνους ἀντέχεσθαι κοινωνίας. ἔξω γὰρ θύουσι τῆς ἁγίας σκηνῆς, τὸ περὶ τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἐν τόποις ἁγίοις τὴν ἱερὰν πληροῦσι θυσίαν. μία γὰρ ἡ ἐκκλησία, καθὰ καὶ ὁ πάλαι ναὸς· μία δὲ καὶ ἡ σκηνὴ, τῆς ἐκκλησίας τὸ κάλλος ὡς ἐν τύποις ἔτι προαναφαίνουσα. θύσομεν τοίνυν ἡμεῖς τὸ τῆς ἁμαρτίας, ὡς ἐν αὐλῇ ἁγίᾳ, καὶ φαγό-

enim & ab ipso credimus vniuersam sanctificari creaturam, etiam ipsos angelos, aut si quid præstantiore gloria sit præditum, eminentiusque ac superius sit, vt sunt Throni & Principatus. Imò verò licet mihi dixeris ipsos Seraphim, tamen nõ aliter sanctificantur quàm à Patre per Filium in Spiritu sancto. Quapropter etiamsi factus fuerit peccatum, tamen quod erat permansit, hoc est, suapte natura sanctus tanquam Deus, cui & Deus Pater *nõ ex mensura dat Spiritum*, iuxta illud Ioannis Baptistæ. Quòd autem mors carnis ipsius ad demolitionem peccati facta sancta sit ac munda, ac veluti suffitus Deo acceptus, euidenter significauit lex, vbi dicit: *In loco vbi mactant holocaustum, etiam hoc, de peccato mactabunt coram Domino.* CHRISTVS est holocaustum, hoc est, totus ex toto non ex parte offertur Deo ac Patri in odorem suauitatis. Idcirco etiam reuera est sanctus sanctorum. Sanctificati enim sumus in ipso; ipseq; nostrûm vniuersa iustificatio est, magis verò etiã supernorũ spirituum sanctitas, sicut iam dixi. Præterea *sacerdos*, ait, *qui offert eam, comedet eam.* Hic rursus obserua quòd in omnibus rebus agendis Ecclesia sacris & diuinis præceptis gubernatur. Illius enim, qui offert hostiam, fiunt ea quæ ex ipsa sunt. Nouit autem quod dico omnis qui legibus & institutis Ecclesiæ est enutritus. Quòd verò Ecclesia Dei sit locus diuinis sacrificijs conuenientissimus, quodque in ipsa CHRISTI mysterium necessariò peragatur, ostenderint haud obscurè ea de quibus dixi, modò quis animum aduertat. *In loco sancto edetur in atrio tabernaculi testimonij.* Sed erat in tempore illo vnum tabernaculum per desertum, & post hoc etiam vnum templum Hierosolymis, quod & Salomon ædificauit. Et quidem capitale supplicium propositum erat ijs, qui extra hoc tabernaculum immolabant. Ita enim ait Scriptura: *Homo ex filijs Israël, qui immolauerit vitulum aut ouem, aut capram in castris: item qui immolarit extra castra, neque hoc ad portas tabernaculi testimonij attulerit, vt offerat munus coram Domino, corã tabernaculo Domini, sanguis reputabitur homini illi, qui sanguinem illum effudit. Idcirco peribit anima illa ex populo suo.* Ergo cõtra legem est, & profanum, atque adeò capitale, si quis cum impijs hæreticis habitare consuescat, seque ipsorum societati coniungat: quippe qui extra tabernaculum sanctum immolent pro peccato, nec in locis sanctis sanctum conficiant sacrificium. Vna enim est Ecclesia, sicut & olim fuit vnum templum, vnumq; tabernaculũ quod Ecclesiæ dignitatẽ quasi in typis pręmonstrauit. Immolabimus igitur nos pro peccato in atrio sancto, ede-

Per CHRISTVM omnis creatura sanctificatur, etiam angeli & Seraphim.

Ioan. 3. 34.

CHRISTVS holocaustũ.

CHRISTVS sanctus sanctorum.

Leuit. 17. 3.

Ecclesia vna est, sicut vnum olim tabernaculum.

musque de carnibus sanctis, hoc est mysticæ benedictionis participes facti sanctificabimur. Quod ipsum testatur lex, cùm ait: *Quicumque tetigerit de carnibus ipsius sanctificabitur.* Quin & aspersio sanguinis de hoc sacrificio paris virtutis est ad mysticam benedictionem. Rursum enim ait: *Quandocunque aspersum fuerit de sanguine ipsius super vestimentum, quandocumque aspersum fuerit, id lauabitur in loco sancto.* Et quid mirum est, si animal ratione prædictum sanctificetur, homo inquam, cùm & ipsa vasa quæ ad ministerium sanctum adhibita sunt, eodem & quidem conuenienti modo sanctificentur? Ideoque nec in vsum communem conuertuntur, sed quædam abluuntur ex ipsis, quædam confringuntur. Quæ enim Deo sunt dedicata, quomodo ad humanos vsus traducantur? Quòd autem communio carnium sacrificij sit sancta, nec alijs conueniat, nisi solùm ijs qui repugnare solent peccatis, fortiq; animo ad virtutem contendunt, significatur his verbis: *Omnis masculus inter sacerdotes comedit hæc. sancta sanctorum Domino.* Num igitur, dic mihi, genus femininum lex à benedictione arceri iussit? Non hoc dicimus. Nobiscum enim sanctificatur. Sed in typis illa & vmbris fiebant. Quia per masculum & sanctum genus eleganter significabat illos, qui sunt in CHRISTO spiritualiter fortes & sancti. Vocati ergo sumus in communione fragrantissimæ oblationis veluti sanctum & *electum genus*, tanquam *gẽs sancta, & regale sacerdotium*, adolescentes & virgines, senes cum iunioribus. Quia in CHRISTO IESV non est masculus, neque femina, sed vnum omnes sumus tanquã *qui in vno pane cõmunicemus*, sicut scriptum est. Nunc ergo superest, vt aperto ore, & voce inaccessibili regem huius vniuersi ac redemptorem nostrum celebremus, laudibusque extollamus, CHRISTVM inquam, per quem & cum quo sit gloria Deo ac Patri cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

1. Pet. 2. 9.

Gal. 3. 28.

1. Cor. 10. 17

μεθα τῶν ἁγίων κρεῶν, τουτέστι τῆς μυστικῆς εὐλογίας ἐν μεθέξει γεγονότες ἁγιασθησόμεθα. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ νόμος, πᾶς ὁ ἁπτόμενος τῶν κρεῶν αὐτῆς ἁγιασθήσεται. ἀλλ᾽ ἔστιν ἰσοσθενὴς εἰς μυστικὴν εὐλογίαν καὶ ὁ ῥαντισμὸς τοῦ αἵματος τῆς θυσίας. ἔφη γὰρ πάλιν, καὶ ᾧ ἂν ἐπιρραντισθῇ ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῆς, ἐπὶ τὸ ἱμάτιον ὃ ἐὰν ῥαντισθῇ ἐπ᾽ αὐτοῦ, πλυνθήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ. καὶ τί τὸ παράδοξον, εἰ τὸ λογικὸν ἁγιάζει ζῶον, φημὶ δὴ τὸν ἄνθρωπον, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ πρὸς ὑπουργίαν τὴν ἱερὰν παρειλημμένα τῶν σκευῶν, ἡγιάζετο κατὰ τὸν αὐτοῖς που πάντως πρέποντα τρόπον; ταύτητοι καὶ εἰς κοινὴν οὐ παραλαμβάνεται χρείαν. διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἐκπλύνεται τῶν σκευῶν, τὰ δὲ † θρασούεται. τὰ γὰρ τοῖς θείοις λελειτουργηκότα, πῶς ἂν καλοῖτο πρὸς τὰ ἀνθρώπινα, ὅτι δέ ἐστι τῶν τῆς θυσίας κρεῶν ἁγιοπρεπὴς ἡ μέθεξις, καὶ οὐκ ἂν ἑτέροις ἁρμόσαιεν, πλὴν ὅτι δὴ μόνοις τοῖς τῆς ἁμαρτίας καταθλεῖν εἰωθόσι καὶ ἀνδριζομένοις εἰς ἀρετὴν, ὑπεσήμαινε λέγων· πᾶν ἄρσεν ἐν τοῖς ἱερεῦσι φάγεται αὐτά. ἅγια ἁγίων ἐστὶ κυρίῳ. ἆρ᾽ οὖν εἰπέ μοι τὸ θῆλυ γένος ἀποσοβεῖν ὁ νόμος τῆς εὐλογίας προστέταχεν; οὐ τοῦτό φαμεν· ἁγιάζεται γὰρ σὺν ἡμῖν. ἀλλ᾽ ἐν τύποις μὲν ἐκεῖνα καὶ σκιαῖς. διὰ δέ γε τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ ἱεροῦ γένους, ὑπεσήμαινεν εὐφυῶς τοὺς ἐν Χριστῷ νοητῶς ἀνδρείους τε καὶ ἱερούς. κεκλήμεθα τοίνυν εἰς μέθεξιν τῆς εὐοσμοτάτης θυσίας, ὡς ἱερὸν καὶ ἀποδεκτὸν γένος, ὡς ἔθνος ἅγιον, ὡς βασίλειον ἱεράτευμα, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύται μετὰ νεωτέρων. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐκ ἄρσεν καὶ θῆλυ, ἀλλ᾽ ἑνὸς πάντες ἐσμὲν, ὡς τοῦ ἑνὸς μὲν ἄρτου μετέχοντες κατὰ τὸ γεγραμμένον. καὶ φέρε δὴ λοιπὸν ἀκλείστοις στόμασι καὶ ἀκαταλήκτοις φωναῖς τὸν τῶν ὅλων βασιλέα καὶ λυτρωτὴν δοξολογίαις καταγεραίρωμεν, φημὶ δὲ Χριστὸν, δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

† ἴσως θραύεται

De mundatione lepræ.

REgnauit de nobis peccatum, & imperium in mortales obtinuit, *eò quòd cogitatio hominis valde prona est ad mala ab adolescentia sua*, atque effreni impetu ad deteriora præceps fertur, & continentiæ gloriam nullius planè facit. Deus autem *cùm sit diues in misericordia*, sicut scriptum est, *propter magnam dilectionem suam qua dilexit nos, etiam tum quando mortui eramus delictis, conuiuificauit nos CHRISTO, simulq́; excitauit, & sedere fe-*

Gen. 6. 5. & 8. 21.

Ephes. 2. 4.

Περὶ τοῦ καθαρισμοῦ τῆς λέπρας.

ΒΕβασίλευκεν ἡμῶν ἡ ἁμαρτία, καὶ κατεκράτησεν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, διά τοι τὸ ἐγκεῖσθαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, καὶ ἀχαλίνως ἐλαύνεσθαι παθεῖν τὴν εἰς τὰ χείρονα ῥοπὴν, ποιήσας δὲ παρ᾽ οὐδὲν τὸν ἐπιεικείας τὴν δόξαν. ὁ δὲ θεὸς πλούσιος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, καθὰ γέγραπται, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, καὶ συνήγειρε, καὶ συνεκάθισε

θυσι τοῖς ἐπουρανίοις. πεπλουτήκαμεν γὰρ ἐν Χριστῷ τὴν ἄνωθεν ἡμερότητα, καὶ τὴν ἀκλεᾶ καὶ παμμόχθηρον ἁμαρτίαν ἀπενιψάμεθα, κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως εἰς ἁγιασμόν. καὶ πρός γε δὴ τούτοις καὶ τῆς εἰς αἰῶνας ζωῆς γεγόναμεν μέτοχοι, δεκτοί τε ἐσόμεθα, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀνακεισόμεθα τῷ θεῷ καὶ πατρί. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὴς ὁ μακάριος Παῦλος γράφων, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ θεῷ. ὅτι γὰρ εἰ καὶ τετυράννηκεν ἡμῶν ἡ ἁμαρτία κατὰ καιρούς, ἀλλ' ἀπεκρουσάμεθα τὴν κηλίδα, διεσμήγμεθα τὸν ῥύπον, κατελήξαμεν ἐν Χριστῷ τῶν ἀρχαίων ἀρρωστημάτων, ἱερὸς ἡμᾶς ἀναπείσει λόγος. γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῷ Λευιτικῷ· καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· οὗτος ὁ νόμος τοῦ λεπροῦ. ᾗ ἂν ἡμέρᾳ καθαρισθῇ, καὶ προσαχθήσεται πρὸς τὸν ἱερέα, καὶ ἐξελεύσεται ὁ ἱερεὺς ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ὄψεται ὁ ἱερεύς, καὶ ἰδοὺ ἰᾶται ἡ ἁφὴ τῆς λέπρας ἀπὸ τοῦ λεπροῦ. καὶ † προστάξει ὁ ἱερεύς. καὶ λήψονται τῷ κεκαθαρισμένῳ δύο ὀρνίθια ζῶντα καθαρά, καὶ ξύλον κέδρινον, καὶ κεκλωσμένον κόκκινον καὶ ὕσσωπον. καὶ † προστάξει ὁ ἱερεύς, καὶ σφάξουσι † τῶν ὀρνιθίων τὸ ἕν, εἰς ἀγγεῖον ὀστράκινον, ἐφ' ὕδατι ζῶντι. καὶ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν λήψεται αὐτό, καὶ τὸ ξύλον τὸ κέδρινον, καὶ τὸ ἀλαστὸν κόκκινον, καὶ τὸν ὕσσωπον, καὶ βάψει αὐτά, καὶ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν εἰς τὸ αἷμα τοῦ ὀρνιθίου τοῦ σφαγέντος ἐφ' ὕδατι ζῶντι, καὶ περιρρανεῖ ἐπὶ τὸν καθαρισθέντα ἀπὸ τῆς λέπρας ἑπτάκις καὶ καθαρὸς ἔσται καὶ † ἐξαποστελεῖ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν εἰς τὸ πεδίον, καὶ πλυνεῖ ὁ καθαρισθεὶς τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ † ξυρηθήσεται ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν τὴν τρίχα, καὶ λούσεται ἐν ὕδατι, καὶ † καθαρισθήσεται. καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται εἰς τὴν παρεμβολήν, καὶ διατρίψει ἔξω τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἑπτὰ ἡμέρας. καὶ ἔσται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ ξυρηθήσεται πᾶσαν τὴν τρίχα αὐτοῦ, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ τὸν πώγωνα, καὶ τὰς ὀφρῦς, καὶ πᾶσαν τὴν τρίχα αὐτοῦ ξυρηθήσεται. καὶ πλυνεῖ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ λούσεται τὸ σῶμα ἑαυτοῦ ὕδατι, καὶ καθαρὸς ἔσται. ὁ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας ἐμφανὴς ἂν εἴη λόγος, κἂν εἰ μή τις ἕλοιτο διατρανοῦν, ἔχει δὲ οὐδὲν τὸ πλέον εἰς ὄνησιν, εἰ μὴ νοοῖτο πνευματικῶς. οὐκοῦν φέρε λέγωμεν μεταπλάττοντες εὐφυῶς τὸ τοῦ γράμματος ἀδρανὲς εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. ὀλίγα δὲ ἄττα τῶν ἀναγκαίων εἰς διασάφησιν χρησίμως ἡμῖν προείρηται. λέπρα γὰρ ἀβούλητον τὸ πάθος τοῖς τισιν ἐπισυμβαίνει σώμασιν. ἔστι δὲ ὅτι μάλιστα βορόν, καὶ κατευρήσεται πως ἀεὶ πρὸς τὸ ἐντὸς μᾶλλον ἢ πρὶν τὸ ἐν οἷς ἂν γένοιτο καταδράττεσθαι μέρος. δυσδιάφυκτον δὲ κομιδῇ τὸ ἀρρώστημα, καὶ ἰατρῶν μὲν ἐπιστήμης ἤγουν τῆς ὑπὸ τοὺς τῶν ταύτῃ σοφῶν ἐπικουρίας οὐκ ἀνεχόμενον. ἀποχωροῦν δὲ δὴ μόλις ὥσπερ ἀντεγειρομένης αὐτῷ τῆς φύσεως, καὶ τὸ βλάβος ἀποκρουομένης ἐπιμιμνῄσκοντος τοῦ θεοῦ. πλὴν ὁ νόμος ὡς ἀκάθαρτον τὸν λεπρὸν ἀποπέμπεσθαι δεῖν ἔφη τῆς παρεμβολῆς. εἴ-

† προστάξει in LXX. † ἀν. προστάξει. † ἄλ. τὸ ὀρνίθιον. † ἀποστελεῖ. † ἄλ. ξυρήσεται αὐτοῦ. † καθαρὸς ἔσται.

cit in cælestibus. Consecuti enim sumus in CHRISTO supernam benignitatem, & infame peccatum abluimus, vocati per fidem ad sanctificationem. Præterea vitæ æternæ facti participes, & accepti erimus, & offeremur in odorem suauitatis Deo ac Patri. Siquidem verax est B. Paulus scribens, quòd CHRISTI *bonus odor* sumus in Deo. Quòd enim etsi peccatum in nos suam exercuerit tyrannidem ad tempus, tamen ex hoc probro emerserimus, sordesque abluerimus, atque à pristinis per CHRISTVM erepti morbis, sacra nobis Scriptura persuadebit. Sic enim scriptum est in Leuitico: *Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Hæc est lex leprosi, quocumque die mundatus fuerit: & adducetur ad sacerdotem. & exibit sacerdos extra castra, videbitq́ ipse sacerdos, & ecce sanatur †plaga lepræ à leproso. Et præcipiet sacerdos, accipietq́ de mundato duos passeres viuos puros, atque lignum cedrinum, & coccinum †conglomeratum, & hyssopum, mandabitq́ sacerdos; & mactabunt ex passerculis vnum in vase fictili ad aquam viuentem. Et alteram auiculam quæ viuit, accipiet, lignumq́ cedrinum, & cōglomeratum coccinū & hyssopum, tingetq́ ipsum passerculum viuentem. in sanguinem auis mactatæ ad aquam viuentem, aspergetq́ in mundatum à lepra septies, & erit mundus. Tunc dimittet passerculum in campum, & abluet is qui mundatus est vestimenta sua, radetq́ omnes pilos suos, & lauabitur in aqua, mundusq́ erit. Post hæc ingredietur castra, & commorabitur extra domum suam septem diebus. Et erit, vt in die septimo abradat omnes suos capillos, caput suum, barbam, superciliaq́, denique cunctos pilos suos abradat, abluetq́ vestimenta sua, & lauabit corpus aqua, & mundus erit.* Series ergo historiæ per se manifesta est & clara, atque si quis planum velit facere, non multum ea res vtilitatis adferat, nisi spiritaliter intelligatur. Age igitur in medium proferamus, traducentes eleganter litteræ infirmitatem ad CHRISTI mysterium. Pauca verò ex his quæ ad declarationem necessaria erunt, præfabimur. Nam *lepra* est morbus, qui præter voluntatem corporibus quibusdam accidit. Est autem longè edacissimus, & semper quodammodo propagatur per se, atque ingrauescit in membris quæ occupat. Malum prorsus incurabile, quodque medicorum scientiam, & ea quæ ab huius artis peritis adhibentur remedia, respuit, ac tum demum ægrè profligatur, cùm natura quodammodo aduersus id insurgit, damnumque à se repellit, adiuuante Deo. Porro lex leprosum tanquam immundum è castris eijciendum iubet. Di-

2. Cor. 2. 15. Leuit. 14. 2. † tactus lepræ † retorto. Lepra morbus qualis. Num. 5. 2.

Num. 5. 2. ctum enim est alibi à Deo ad Moysen: *Præcipe filijs Israël, vt relegent ex castris omnem leprosum, & omnem qui fluxum seminis patitur, omnemq; immundum in anima.* Neque verò dicimus quòd morbis corporum offendatur Deus. Valdè enim absurdum esset ab ijs, qui præter suam voluntatem infirmantur, cùm magis miserationem mereantur, pœnas exigi. Ceterùm hæc Mosaica in typis versabantur, veritatem parturientia. Nam vt lepra mortificat carnem, sic & peccatum, quando animam inuadit, mentemque humanam occupat per mortua opera, confestim eam reddit inutilem ac frigidam. *Opera* autem *mortua* voco ista impura & profana carnis vitia, nihil nisi terrenum sapere. Hinc sub initium diximus, quòd nos cùm essemus mortui per delicta, Deus Pater viuificauit nos in CHRISTO. Itaque per rē manifestā lex nos ad sensus subtiles deducit. Eijcit enim è castris infectum lepra: quo latenter insinuat quòd necesse sit per peccata mortuos, ac quodammodo varijs perturbationum notis inustam mentem habentes è sanctorū grege discedere, longeque sacerdotum numero abesse. Non enim cōgregabitur cum iustis malignus, neque sordidus cum mūdis; aut qui habet maculam peccati, tenaciter sibi inhærentem cum sanctificatis. *Quæ enim est societas luci cum tenebris? aut quæ pars fideli cum infideli?* Quòd autem ijs qui piè viuere volūt necessarium sit ad profectum, vt summo studio malos deuitent, rursus nobis Scriptura diuinitus inspirata persuadebit. Ait enim alibi Deus, ad eos quos caros habet: *Exite, exite de medio ipsorū, & †separamini qui fertis vasa Domini.* Porro *vasa Domini* intelligi possunt illæ multiformes virtutes. Hinc & diuinus Paulus: *Induite, ait, arma Dei vniuersa.* Quare Deus per leprosum tanquam in typo peccatis laborantem & contaminatum à sanctorum cœtu arcet. Ceterùm par erat, nonnullos ex istis qui hoc morbo corrupti erant, iterum liberari atque restitui. Siquidem & nos cessamus peccare, quādo mentem eò transferimus, vt velimus facere & sapere quæ sunt meliora & optabiliora. Quid igitur lex? Volentibus resipiscere non ostendit viam? neque aperit portas salutis? Ne hoc suspicare (benignus enim & amans hominū est Dominus) sed potiùs audi manifestè dicentem: *Conuertimini filij conuertentes, & ipse curabo †contritiones vestras.* Item per vocem Ezechielis: *Conuertimini, & auertite vos ab omnibus iniquitatibus vestris, domus Israël; tunc non luetis pœnam iniustitiæ.* Qualis igitur est via salutis? Ecquis liberat eos qui peccauerunt, quo minùs rapiantur ad sup-

Peccatum lepra est.

Mortua opera quæ.

1. Cor. 15. 22

2. Cor. 6. 14.

Malos fugere perfectorum est.

Isai. 52. 11. *† Vulgata: mūdamini.*

Ephes. 6. 11. *Vasa Domini, Isaiæ cap. 52 quid significent.*

Ierem. 3. 22. *† Vulgata: auersiones vestras.*

Ezech. 33. 11

Via salutis quæ.

ρηται γὰρ που πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα παρὰ τοῦ θεοῦ προστάξαντος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἀποσειλάτωσαν ἐκ τῆς παρεμβολῆς πάντα λεπρὸν, πάντα γονοῤῥυῆ, καὶ πάντα ἀκάθαρτον τῇ ψυχῇ. καὶ οὐ δή που φαμὲν ὅτι ταῖς τῶν σωμάτων ἀῤῥωστίαις ὁ νόμος ἐπιτιμᾷ. κομιδῆ γὰρ εὔηθες τοὺς ἀβουλήτως ἠῤῥωστηκότας, καί τοι μᾶλλον ἐλεεῖσθαι δέον, προσλειτουργεῖσθαι δὲ δίκας. ἀλλ' ἦν ἐν τύποις τὰ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ὠδίνοντα τὴν ἀλήθειαν. λέπρα μὲν γὰρ ἔρει τὴν σάρκα. ἁμαρτία δὲ ἂν ψυχαῖς συμβαίνουσα, καὶ εἰς νοῦν ἰοῦσα τὸν ἀνθρώπινον διὰ νεκρῶν ἔργων· ἀχρεῖόν τι εὐθὺς καὶ ἀπεψυγμένον ἀποτελεῖ. ἔργα δὲ εἶναί φαμεν τὰ νεκρὰ τῆς σαρκὸς δηλονότι τὰ μυσαρὰ καὶ βέβηλα πάθη, καὶ τὸ φρονεῖν ἑλέσθαι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ταύτῃ τοι καὶ ἐν ἀρχαῖς ἐλέγομεν, ὅτι νεκροὺς ἡμᾶς ὄντας τοῖς παραπτώμασιν, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ. οὐκοῦν διὰ πράγματος ἐμφανοῦς, εἰς ἐννοίας ἡμᾶς ὁ λόγος ἀποπορεύει λεπτάς. ἐκπέμπει γὰρ τῆς παρεμβολῆς τοὺς λελεπρωμένους· αἰνιγματωδῶς ὑποφαίνων ὅτι τοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ νενεκρωμένους, μονονουχὶ δὲ καὶ ποικίλοις πάθεσι κατεστιγμένον ἔχοντας νοῦν, καὶ πολὺ νοσοῦντας ὡς ἔν γε δὴ σφίσιν αὐτοῖς τὸ ἀκαλλὲς, ἀποχωρεῖν ἀνάγκη τοῦ τῶν ἁγίων πλήθους, καὶ ἔξω που φέρεσθαι τῶν ἱερῶν καταλόγων. συναγελασθήσεται γὰρ οὐδαμῶς τοῖς δικαίοις ὁ πονηρὸς, τοῖς βεβήλοις ὁ ῥυπῶν. οὔτι μὴν συνέσται τοῖς ἡγιασμένοις ὁ δυσαπόνιπτον ἔχων τῆς ἁμαρτίας τὸν μολυσμόν. τίς γὰρ κοινωνία, φησὶ, φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; ὅτι δὲ τοῖς ὀρθῶς ἐθέλουσι βιοῦν, ἀναγκαῖον εἰς ὄνησιν τὸ ἀποφοιτᾶν ἐπειγομένους πονηρῶν· αὐτὴ πάλιν ἡμᾶς ἡ θεόπνευστος γραφὴ ἀναπείσει. ἔφη γάρ που ὁ θεὸς τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις· ἐξέλθετε, ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη τοῦ κυρίου. σκεύη δὲ κυρίου νοηθεῖεν ἂν, αἱ πολυειδεῖς ἀρεταί. ταύτῃ τοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· ἐνδύσασθε, φησὶν, τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ. οὐκοῦν ὡς ἐν τύπῳ τῶν λεπρῶν, τὸν ἠῤῥωστηκότα τὴν ἁμαρτίαν καὶ μεμολυσμένον πλήθους τοῦ τῶν ἁγίων ἀποσοβεῖ θεός. ἀλλ' ἦν δή που τινὰ καὶ σφόδρα εἰκὸς τῶν ἠῤῥωστηκότων ἀποκρούεσθαι τὸ πάθος. καταλήγομεν γὰρ ἐξ ἁμαρτιῶν ἔσθ' ὅτε μεθιστάντες τὸν νοῦν ἐπὶ τὸ δρᾶν ἑλέσθαι καὶ φρονεῖν τὰ ἀμείνω καὶ πρεπωδέστερα. τί οὖν ὁ νόμος; ἆρα τοῖς ἐθέλουσι μετανοεῖν, οὐ καταδείκνυσι τὴν ὁδόν; οὐκ ἀνοίγνυσι τῆς σωτηρίας τὴν πύλην; μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς. ἀγαθὸς γὰρ καὶ φιλάνθρωπος ὁ δεσπότης. ἄκουε λέγοντος ἐναργῶς· ἐπιστράφητε οἱ ἐπιστρέφοντες, καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς Ἰεζεκιήλ· ἐπιστράφητε καὶ ἀποστρέψατε ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν οἶκος τοῦ Ἰσραήλ. καὶ οὐκ ἔσονται ὑμῖν εἰς κόλασιν ἀδικίας. ποία τοίνυν ἐστὶ τῆς σωτηρίας ἡ ὁδὸς; τίς ὁ ἀπαλλάσσων τοὺς ἡμαρτηκότας τοῦ κολάζεσθαι δεῖν;

δεῖν; τίς ὁ λυτρούμενος καὶ ἀνασώζων ὁλοκλήρως; ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, καὶ ἁγιάζων ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ αἵματι. ἄθρει δέ μοι πάλιν ὡς ἐν σκιαῖς ἔτι τοῖς ἐν νόμῳ γεγραμμένοις, τὸ μυστήριον. προσεκομίζετο γὰρ ὁ λεπρὸς ἔξω γεγονότι τῆς πύλης, τῷ κατὰ νόμον ἱερατεύοντι. διανενευκότος δὲ ὥσπερ ἐπὶ τὸ τοῦ πάθους τὸ ἄμεινον, καὶ ὅτι παύσεται λοιπὸν καὶ καταλήξει ὑπεμφαίνοντος, ἐπληροῦτο τὰ εἰς καθαρισμὸν, κατά γε τὸ νομοθέτῃ δοκοῦν. ὀρνιθίων μὲν γὰρ καθαρῶν ἐλαμβάνετο δυάς· ξύλον δὲ κέδρινον καὶ κεκλωσμένον κόκκινον, ὡς ἐν εἴδει σπαρτίου, καὶ μὴν καὶ ὕσσωπον. πόας δὲ εἶδος καὶ τοῦτο. εἶτα τὸ μὲν ἓν τῶν ὀρνιθίων ἐφ' ὕδατι ζῶντι κατεσφάζετο. θάτερον γε μὴν ὁμοῦ τοῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένοις βαπτισθὲν ἐν τῷ ὕδατι, καὶ μέντοι τοῦ τεθνεῶτος αἵματι, πεπονθὸς οὐδὲν, ἀνεῖτο λοιπόν. εἶτα τὸν ἠρρωστηκότα τὴν λέπραν, ἑπτάκις τῷ ὕδατι ἐπιρραίνων ὁ ἱερεὺς, τῶν ἐκ νόμου κατηγορημάτων ἐλεύθερον ἀπετέλει. προσεξύρητο δὲ τὴν τρίχα, καὶ εἰσῄει λοιπὸν ἀνεγκλήτως εἰς τὴν παρεμβολὴν, καὶ εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, ἡμέρας ἔξω μεμενηκὼς ἑπτά. οἱ γὰρ πάλαι τὴν τῆς ἁμαρτίας περιφέροντες νέκρωσιν, καὶ πολυειδεῖ παθῶν ἀγριότητι κατασπιλωμένοι, καὶ λέπραν ὥσπερ ἠρρωστηκότες τὴν νοητήν. πεπλανήμεθα γὰρ τῇ κτίσει λατρεύσαντες. προσκεκομίσμεθα τῷ θείῳ ἱερεῖ τῷ μεγάλῳ καὶ ὁσίῳ καὶ ἀκάκῳ, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. προσκεκομίσμεθα δὲ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. ἔφη γάρ που Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις προσλαλῶν· μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων. οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν. προσκομίζει γὰρ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοὺς ἠρρωστηκότας ὡς ἰδίᾳ δυνάμει τῷ υἱῷ. παραγέγονε γὰρ ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν. ἐὰν λοιπὸν τὸ ἀναλκές τε καὶ ἀδρανὲς εἰς γε τὸ χρῆναι πληροῦν τὰ θεῷ θυμήρη παραιτούμενοι, φιλεργεστάτην ἔχωμεν τὴν καρδίαν, καὶ τῶν τῆς ἐπιεικείας ἔργων ἀπρὶξ ἡμμένοι, τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀξιοθαύμαστον ἐπιτηδεύσωμεν πολιτείαν, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς δεσπότην ἐπιγινώσκοντες, οὕτω λέγωμεν, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν· εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον, τὸν εὐιλατεύοντα πάσαις ταῖς ἀνομίαις σου, τὸν ἰώμενον πάσας νόσους σου, τὸν λυτρούμενον ἐκ φθορᾶς τὴν ζωήν σου, τὸν στεφανοῦντά σε ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς. ἐπιτήρει δὲ ὅπως ἔξω γεγονότι τῆς πύλης τῷ ἱερεῖ, καὶ ἀποπάτω τῆς παρεμβολῆς, ὁ τὴν λέπραν πεπονθὼς εἰσκομίζεται. ἐξερριμμένοις γὰρ ὥσπερ ἡμῖν καὶ πόλεως τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς ἔξω που μεμενηκόσι, φημὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ, τὴν καθ' ἡμᾶς ἔχων ὁμοίωσιν ἐπεφοίτησεν ὁ Χριστός. ἐπισκεψάμενος δὲ, ἀπέφηνε καθαροὺς διὰ

plicium? Quis item redimit & seruat nos perfectè? Dominus noster IESVS CHRISTVS, qui dedit seipsum pro omnibus pretium redemptionis, & nos proprio sanguine sanctificauit. Sed hîc iterũ mihi obserua in ijs quę in lege scripta sunt, veluti in vmbris mysterium. Nam sacerdoti adducebatur leprosus qui secundùm legem erat extra portas, idque tum quando morbus declinabat in melius, & iamiam cessaturus, finemque habiturus videbatur: tum inquam conficiebantur, quæ faciebant ad purificationem, prout à legislatore statuta erant. Accipiebatur enim *par mundorum passerum, & lignum cedrinum, coccinumq́, conglomeratum* in morem funiculi, nec nõ *hyssopus*, quæ est genus herbæ. Deinde vnus ex passerculis ad aquam viuã mactabatur, & alter, (sicuti modò à nobis dictum est) tinctus in aquam & in sanguinẽ occisi, postea integer dimittebatur. Deinde sacerdos cùm septies aqua aspersisset eum qui laborauerat lepra, à legali inquinamẽto liberũ declarabat. Abradebat autẽ pilos, & ingrediebatur deinceps inculpatè in castra, atque in proprias ædes, cùm tamen antea per septẽ dies foris mansisset. Nam nos olim peccati circumferebamus mortalitatẽ, atque multiformi morborũ vastitate eramus cõtaminati, ac veluti spiritali laborabamus lepra (errauimus enim cultũ creaturis exhibentes;) sed nũc adducti sumus ad CHRISTVM, magnũ illũ sacerdotẽ & sanctũ atque innocentem, iuxta vocem B. Pauli. Adducti verò sumus à Deo & Patre. CHRISTVS enim alibi Iudæos alloquens, ait: *Nolite in inuicem murmurare. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Nam Deus & Pater adducit infirmos per suum Filium tanquam propriam potentiam: quippe qui venerit ad sanandos contritos corde, & oculos cæcorum aperiendos, vt infirmum atque imbecille abdicãtes posthac præstemus quæ Deo grata sunt, habeamusque cor amans operũ; & actionibus virtutũ tenacissimè affixi gloriosæ atque admirabili vitæ operam demus, agnoscentesque verum ac suapte natura existentem Dominum, sic cum Psalmista dicamus: *Benedic anima mea Dominũ, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus.* Obserua autem quomodo lepra affectus ostendatur sacerdoti extra portã existenti, & longissimè à castris. Siquidem ad nos quasi expulsos atque extra sanctam ciuitatem manentes, Ecclesiam inquam Dei, similitudinem nostri habens accessit CHRISTVS, cumque visitasset, mundos per sanctum

Hyssopus quæ.

Hebr. 7. 19.
Ioan. 6. 44.

Isaia 61 1.
Luc. 4. 18.

Psal. 102. 1.

sanctum baptismum, & per corpus suum effecit. Immolatus enim est pro nobis, salutisque remedium ostẽsus, eò quòd ipse mortem in ligno pro nobis sustinuit. Id enim est quod in sacris litteris præfiguratur. Nam *duæ auiculæ mundæ* accipiuntur, quæ typus erant CHRISTI superni atque cælestis. Quia auis altè volat. Descendit autem ad nos è supernis & è cælis Emmanuel. Ita enim ait: *Nullus ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis.* Scribit autẽ idem D. Ioannes: *Qui è supernis venit, super omnia est.* Porro aues, sunt mundæ. Verè enim mundus est & innocens Dominus, vtpote qui nesciat peccatũ. Neque verò hoc dicimus, vt duos intelligamus CHRISTOS, etsi duo fuerint passerculi. Prudentem autem nobis & necessariam hæc oratio introducit considerationem. Vnigenitus enim cũ suapte natura Deus esset, gestauit carnẽ ex B. Maria Virgine, ac quodãmodo è duobus compositus est, nimirum ex natura suprema, & humanitate, ineffabiliter & supra nostrum captum. Verùm Dominus noster IESVS CHRISTVS est vna persona. Ergo Scriptura hãc naturarũ vnionem considerans duas in sacrificiũ adhibuit auiculas. Quapropter lex cùm multifariam significet CHRISTI mysterium, accipiẽdum ait etiam *cedrinum lignum*; quod idem sanè typus esse potest sanctæ ipsius carnis, quæ non sustinuit corruptionem. Hoc enim lignum putredini obnoxium non est. Porro *hyssopus* designabit Spiritus sancti efficaciã, per quã spiritu feruentes efficimur, immunditia in intestinis quasi resoluta & arefacta. Hyssopus enim herba natura est calida & apta ad purgandam phlegmaticam & frigidam in intestinis collectam immunditiam: CHRISTVS autem per spiritus, vt dixi, operationem liberat nos à morbis qui adhuc latent in mente. Cæterùm hoc herbæ genus rectè admodum aqua viua excipitur. Baptizati enim sumus *in Spiritu sancto & igne*, sicut scriptũ est. Sed herba hæc, vt dixi, est calidæ naturæ, atque vim spiritus demonstrat. *Coccinum* autem *conglomeratum* rursus in seipso declarat modum incarnationis Vnigeniti. Verbum enim cùm sit Deus, inuoluitur carni & sanguini. Coccus verò carnem & sanguinem repræsentat. Talis enim color apparet, & est. Ideoque auicula mactatur in aqua † feruẽti, in qua alter passer vnà cũ alijs tingitur, & postea dimittitur, nullo malo affectus, quemadmodum antea dixi. Siquidẽ pro nobis mactatus est CHRISTVS: verùm idem erat in morte & supra mortem. *Mortificatus* enim *est carne*, sicut scriptum est, *& viuificatus spiritu:* per quem profectus etiam

Duæ aues incurratione leprosi mactandæ quid significent.

Ioan. 3. 13.
Ibid. 31.

Hyssopus quid significet.

Matt. 3. 11.
Marc. 1. 8.
Luca 3. 16.
Ioan 1. 33.

Coccinum inuolutum & retortum typus incarnationis.

† ζῶντι feruentem, vt ζεῖ χύτρα ζῇ φιλία, iuxta Prouerbium.

1. Petr. 3. 19.

τοῦ ἁγίου βαπτίσματός τε καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ. τέθυται γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ σωτήριον ἡμῖν ἀνεδείχθη φάρμακον, τὸ καὶ αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναχέσθαι παθεῖν τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον. τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐσκιαγραφεῖται γράμμασιν. δύο γὰρ ὀρνίθια καθαρὰ λαμβάνεται. τύπος δὲ ἦν ἄρα καὶ τοῦτο Χριστοῦ τοῦ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ. ἀεροπετὲς γὰρ τὸ ὀρνίθιον. καταβέβηκε δὲ πρὸς ἡμᾶς ἄνωθέν τε καὶ ἐξ οὐρανῶν ὁ Ἐμμανουήλ. οὕτω γάρ που φησίν· οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. γράφει δὲ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης· ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστί. καθαρὰ δὲ τὰ ὀρνίθια. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθῶς καθαρὸς καὶ ἀβέβηλος ὁ κύριος, οὐκ εἰδὼς ἁμαρτίαν. καὶ οὔτι που φαμὲν, ὡς δύο νοοῦμεν Χριστοὺς, κἂν εἰ δύο λέγοιντο ὀρνίθια, σοφὴν δὲ καὶ ἀναγκαίαν ὁ λόγος ἡμῖν εἰσκομίζει τὴν θεωρίαν. θεὸς γὰρ ὢν κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς, τὴν τῆς ἁγίας παρθένου πεφόρηκε σάρκα, καὶ συντίθεται μὲν ὥσπερ ἐκ δυοῖν, φύσεως λέγω τῆς ἀνωτάτω καὶ ἀνθρωπότητος ἀπορρήτως καὶ ὑπὲρ νοῦν. πλὴν εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός. θεωρεῖ δ' οὖν ὁ λόγος τὴν ἐκ δυοῖν εἰς ἓν τε συνδρομὴν. δύο οὖν ταυτῇ τοι τὰ ὀρνίθια. σημαίνων πολυτρόπως δὴ ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυστήριον, δεῖν ἔφη παραλαμβάνεσθαι καὶ κέδρινον ξύλον· τύπος δ' ἂν εἴη καὶ τόδε τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς, οὐκ ἀνεχομένης παθεῖν τὴν καταφθοράν. ἄσηπτον γὰρ τὸ ξύλον. ὕσσωπος γε μὴν εἴη ἂν εἰς τύπον τοῦ ἁγίου πνεύματος ζέων τὴν ἐνέργειαν, δι' ἧς τῷ πνεύματι ζέοντες ἀποπλυνόμεθα τὴν ἐν σπλάγχνοις ἀκαθαρσίαν οἱονεί πως ἐκτετηγμένοι. πόα γὰρ ἡ ὕσσωπος θερμή τε τῇ φύσει, καὶ διασμήχειν οἵα τε τὴν ἐν σπλάγχνοις συνηνεγμένην φλεγματώδη καὶ ψυχρὰν ἀκαθαρσίαν. ἀπαλλάττει δὲ ἡμᾶς, ὡς ἔφην, τῇ τοῦ πνεύματος ἐνεργείᾳ Χριστὸς, τῶν εἰς νοῦν ἔσω κεκρυμμένων παθῶν. εὖ δὲ δὴ λίαν ἐφ' ὕδατι ζῶντι καὶ τὸ τῆς πόας εἶδος παραλαμβάνεται. βεβαπτίσμεθα γὰρ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρὶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. θερμὴ δὲ, ὡς ἔφην, ἡ πόα, καὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας παραδεκτική. τὸ δὲ κεκλωσμένον κόκκινον, αὐτὸ δὴ πάλιν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς ὑπεμφαίνει τρόπον. πέπλεκται γὰρ ὥσπερ σαρκὶ καὶ αἵματι θεὸς ὢν ὁ λόγος. ἐξεικονεῖ δὲ ὁ κόκκος, αἷμά τε καὶ σάρκα. τοιουτόχροος γὰρ ὁρᾶται καὶ ἔστι. σφάζεται τοίνυν τὸ ὀρνίθιον ἐφ' ὕδατι ζῶντι· ἐν ᾧ τὸ περιλειφθὲν, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις βαπτίζεται. καὶ λοιπὸν ἀνίεται πεπονθὸς οὐδὲν, καθάπερ ἤδη προεῖπον. τέθυται γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς· ἀλλ' ἦν ὁ αὐτὸς καὶ ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὲρ θάνατον. ἐθανατώθη μὲν γὰρ σαρκὶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐζωοποιήθη δὲ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ

τοῖς

„ τοῖς ἐν φυλακῇ ἀπειθήσασί ποτε πνεύμασιν πορευθεὶς ἐκήρυξεν. ᾗ μὲν γὰρ νενόηται καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, ὑπέστη τὸν θάνατον· ᾗ δὲ ἔστιν ἀληθῶς ζωή τε καὶ ἐκ ζωῆς, θανάτου κρείττων ἐφαίνετο. οὐκοῦν εἰς τὸν τοῦ τεθνεῶτος θάνατον, τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν ἐβαπτίζετο. τοῦ νόμου κατασημαίνοντος αἰνιγματωδῶς, ὅτι καί τοι κατὰ φύσιν ζωὴ καὶ ἐκ ζωῆς ὑπάρχων ὁ λόγος, τῆς ἰδίας σαρκὸς οἰκειοῦται τὸν θάνατον. οὐ γὰρ ἦν ἀλλοτρία αὐτοῦ ἡ ἀναληφθεῖσα σάρξ, ἀλλ' ἰδία αὐτοῦ. καταρραμμένος δὲ ὁ λεπρὸς ἑπτάκις τῷ ὕδατι τῶν ἐκ τοῦ λεπρῶσθαι λοιπὸν αἰτιαμάτων ἀπηλλάττετο. καθαροὺς δὲ, ὡς ἔφην, καὶ ἡμᾶς ἀποφαίνει Χριστὸς, διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡμᾶς ἁγιάζων. τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ, ἑπτάκις. οὕτω τοι συνεὶς ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· „ οὗ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, „ ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. οὐκοῦν τὸ ἀμφιλαφὲς τῆς χάριτος καὶ τὸ ὡσανεί πως τελείως ἔχον εἰς ἀποκάθαρσιν, διὰ τοῦ ἑπτάκις σημαίνεται. καταρραμμένος δὲ ὁ λεπρὸς, ἐξύρετο τὴν τρίχα· κεκαθαρμένοι γὰρ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὡσανεὶ τὰ τῆς σαρκὸς βλαστήματα, τουτέστι τὰς ἐν ἡμῖν καὶ ἐμφύτους ἡδονὰς ὡς ἐν εἴδει τριχῶν νενεκρωμένας ὁμοῦ τοῖς ἑτέροις πταίσμασιν ἀποτιθέμεθα. καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐνεργοῦντος Χριστοῦ. λόγος γάρ ἐστιν αὐτὸς ζῶν τε καὶ ἐναργὴς καὶ τομώτατος ἀποκείρων ἁμαρτίας, καὶ τῆς ἐκ παθῶν ἀκαθαρσίας ἀπαλλάττων τὸν νοῦν. ἐξυρημένος δὴ οὖν ὁ λεπρὸς, εἰσήλθει λοιπὸν εἰς τὴν παρεμβολήν· οὔπω γε μὴν καὶ εἰς τὸν ἴδιον οἶκον. κεκαθαρμένοι γὰρ, ὡς ἔφην, συναπτόμεθα τοῖς ἁγίοις, συνδιαιτώμεθα λοιπὸν τῷ ὁσίῳ καὶ ἱερῷ γένει· εἰσιμέν τε οὕτω καὶ ἐν οἴκῳ Θεοῦ. πλὴν οὔπω εἰς τὰς ἄνω μονάς. τετήρηται γὰρ εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα τοῖς ἁγίοις τὸ δῶρον. ταύτῃ τοι καὶ εἰσελάσει εἰς τὴν παρεμβολὴν ὁ κεκαθαρμένος, ἑπτὰ διατρίψας ἡμέρας, καὶ εἰς τὸν ἴδιον οἶκον εἰσήλθει λοιπόν. μετὰ γάρ τοι τὸν αἰῶνα τὸν ἐνεστηκότα τὴν διὰ Χριστοῦ κάθαρσιν ἔχοντες, καὶ ἐν ταῖς ἄνω μοναῖς καταλύσομεν ἕκαστός τε τῶν ἡγιασμένων, καθάπερ εἰς ἴδιον οἶκον τὸν ἐκνεμηθησόμενον αὐτῷ καταλύσει κλῆρον. οὐ καταλύσει γὰρ παραυτίκα τοῖς πεπιστευκόσι τὰ γέρα· ἀλλ' ἐπ' ἐλπίσι μὲν ἀγαθαῖς ἡ κλῆσις, καὶ ὁ τοῦ πνεύματος ἀρραβών. ἀναλάμψει δὲ ἡ χάρις κατὰ καιρὸν, καὶ τῆς ἐλπίδος τὸ πέρας ἐν Χριστῷ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

spiritibus in carcere prædicauit, qui olim fuerunt incbedientes. Quatenus enim intelligitur & factus est homo, sustinuit mortem: quatenus autem verè vita est, & ex vita, morte apparet superior. Quapropter passerculus viuus in mortem mactati abluebatur. Quo sanè lex figuratè significat, quòd etsi Verbum suapte natura vita sit ex vita, tamen suę carni propriam fecit mortem. Nam caro quæ ab ipso assumpta est, non erat alterius, sed ipsius propria. Ceterū leprosus septies aspersus aqua à lepræ vitio deinceps absoluebatur. CHRISTVS etiam nos mundos reddit per sanctum baptismum affatim nos sanctificans. Id enim arbitror septenarium numerum significare. Atque ita B. Paulus intelligens ait: *Vbi abundauit peccatum, ibi magis exuberat gratia.* Quamobrem amplitudo gratiæ, & hoc quod quasi perfectum est ad emundationem, per septenarium significatur. Leproso autem mundato abradebantur pili. Quia & nos per sanctum baptismum mundati à carnis segete, hoc est, à voluptatibus nobis insitis, quæ per pilos designantur; vnà cum ceteris delictis exoneramur; idque in nobis efficiente CHRISTO. Verbum enim ipsum est viuum & efficax, atque acutissimū ad abscindenda peccata, & ad liberandam mentē ab immunditia, quæ ex morbo peccati existit. Leprosus igitur rasus in castra demum sese conferebat; nec tamen continuo in suam domū intromittebatur? Nam nos purgati, vt dixi, coniungimur sanctis, vt posthac cum sancto ac diuino genere versemur. Atque sic ingredimur quidem domū Dei, sed nondum in mansiones supernas. Hoc enim donum reseruatum est in illud sæculum, quod post hanc vitam manet sanctos. Ideoque mundatus admittebatur in castra, in quibus cùm egisset septem dies, in suam tandem se recipiebat domum. Quia & nos post præsentem vitam, si per CHRISTVM habeamus mundationem, in supernis habitaturi sumus mansionibus, singulique sancti in hereditatem sibi attributam quasi in propriā domū sunt immigraturi. Quandoquidem illis qui crediderunt, non protinus conferuntur præmia: sed ipsorum vocatio est sub spe bona & arra spiritus; suo autem tempore continget & elucescet eis gratia, quæ ipsius spei finis est in CHRISTO, per quem & cum quo sit Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Septenarius numerus.

Rom. 5. 20.

De Iudaeorum Synagoga, vt contumaciâ sit lapsa.

QVàm Iudaicæ marcor ingẽs Synagogæ & infidelitas, quamq́; fuerit refractaria ostẽdit olim Deus ipse Ezechielis voce sic vsus: *Omnes domus Israël* † *cōtentiosi sunt, & duri corde.* Ipse adeò Seruator, vt quæ salutem auersaretur, & innatos ipsi mores sinistros increparet, ait: *Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te mittuntur: quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis? sed noluistis. Ecce relinquitur vobis domus vestra.* Vniuersorum autem Deus liberare hanc congregationem mille studebat modis: at ipsi valdè refractarij effrenes sunt redditi & pudorẽ supernum aspernantes, grauibus & inconsideratis tergiuersationibus in interitum ac perniciem ferebantur. Legem igitur per Moysem statuit, qua duci rectè possent, ac virtutis imbui scientia, veritatisque cognitionem acquirere: dehinc sanctorum Prophetarũ vaticinia identidem fructuosè eisdem adhibuit, vt alij etiam suppeterent honestæ vitæ duces, qui celebrem nossent informare Rempub. & legitimè vitam, & ad quoduis admirandum componant. Accendi itaque par erat ad gratias summo Deo agendas, libenterque accedendi magistri, omni eos honore afficiendo. Deinde vt valdè etiam promtè ipsos ad meliora traduceret, & voce honestiore caperentur, duri tamen & peruicaces sunt, laborantes etiam grauiori morbo deprehensi sunt. Proinde simul perierunt, & de his † Ieremias Propheta pronuntiauit, † *Domus Israël cecidit, & non est qui resuscitet eam.* Considera mihi rem denuo, & per Mosis scriptum obscuriùs esse prædictam. Sic enim ille in Leuitico: *Et locutus est Dominus ad Moysen & Aaron dicens: Cùm ingressi fueritis in terram Chananæorum, quam ego do vobis in possessionem, & dabo tactum lepræ in domibus terræ à vobis possessæ. Et veniet cuius est ipsius domus, & annuntiabit sacerdoti dicens: Quasi tactus visus est mihi in domo. Et præcipiet sacerdos vasis vacuare domum, antequam ingressus sacerdos tactum videat, & non fiant immunda quæcumque fuerint in domo. Et post hæc ingredietur sacerdos ad cognoscendam domum: & aspiciet sacerdos tactum. & ecce tactus in parietibus domus, cauitates viridantes, vel rubescentes: & aspectus eius humilior parietibus. Et egressus sacerdos è*

Ezech. 3. 7.
† Vulgata: & Hebr. attrita fronte & duro corde sunt.
Matt. 23. 37
Luca 13. 34.
† Non Ieremias, sed Amos 5. 1. Est in Threnis. 1. 7. simile.
† Vulgata: Virgo Israel.
Leuit. 14. 33

Περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, ὅτι συνέβη πεσεῖν αὐτὴν ἐξ ἀπειθείας.

ΤΗΣ Ἰουδαίων συναγωγῆς τὸ κατεσκληκὸς ἄγαν, καὶ μὴν τοι τὸ ἀπειθὲς καὶ δυσάγωγον τοῦ τρόπου, φανερὸν ἐτίθει καὶ πάλαι θεὸς διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ, οὕτω λέγων, ὅτι πᾶς ὁ οἶκος Ἰσραὴλ, φιλόνεικοί εἰσι καὶ „ σκληροκάρδιοι. τοιγάρτοι καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, „ ὡς τὸ σώζεσθαι παραιτουμένην, καὶ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῇ σκαιότητα κατηλιᾶτο, λέγων, Ἱερουσα- „ λὴμ, Ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφή- „ τας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς „ αὐτήν· ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ „ τέκνα σου. ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία „ αὐτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας; καὶ οὐκ ἠθελήσατε. „ ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος. ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων „ θεὸς ἀνασώζειν αὐτὴν διὰ μυρίων ὅσων ἤθελε τρόπων. οἱ δὲ πολλοὶ λίαν ἀπηνενοηκότες εἰς τὸ ἐξίτηλον, καὶ † φειδοῦς τῆς ἄνωθεν ἀλογήσαντες, δειναῖς καὶ ἀκατασκέπτοις ἀπεφέροντο τροπαῖς εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν. καὶ τοῦτο νομοθετήσας διὰ Μωυσέως τὰ δι' ὧν ἦν δύνασθαι παιδαγωγεῖσθαι καλῶς πρὸς εἴδησιν ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν ἀποκερδαίνειν εὖ μάλα, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀναδείξεις κατὰ καιροὺς ἐποιεῖτο χρησίμως, ἵνα ἔχοιεν καὶ ἑτέρους τῶν καλλίστων εἰσηγητὰς, † καταρρυθμίζειν εἰδότας εἰς εὔκλεᾶ πολιτείαν εἰς ἐννομωτάτην ζωὴν, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν τεθαυμασμένων. ἀλλὰ δέον ἀνάπτειν τὰ χαριστήρια τῷ τῶν ὅλων θεῷ, καὶ προσίεσθαι μὲν ἀσμένως τοὺς παιδαγωγοὺς, τιμῆς δὲ πάσης αὐτοὺς ἀξιοῦν, μεταπλάττεσθαι δὲ ὥσπερ καὶ μάλα προθύμως πρὸς τὰ ἀμείνω, καὶ φωνῇ ἑλέσθαι τῇ πρεπωδεστέρᾳ· σκληροί τι καὶ ἄπεκτοι καὶ τὰ ἔτι χείρω νοσοῦντες ἡλίσκοντο. τοιγάρτοι καὶ διολώλασιν, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ὁ προφήτης Ἱερεμίας ὧδέ φησιν· οἶκος Ἰσραὴλ „ ἔπεσεν, οὐκ ἔστιν ἀναστήσων αὐτόν. ἄθρει δέ „ μοι τὸ χρῆμα πάλιν, καὶ διὰ τῶν Μωσέως γραμμάτων αἰνιγματωδῶς φωνούμενον. ἔχει γὰρ οὕτως ἐν τῷ Λευιτικῷ· καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς „ Μωσῆν καὶ Ἀαρὼν, λέγων· ὡς ἂν εἰσέλθητε εἰς „ τὴν γῆν τῶν Χαναναίων, ἣν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν ἐν „ κλήρῳ, καὶ δώσω ἀφὴν λέπρας ἐν ταῖς οἰ- „ κίαις τῆς γῆς τῆς ἐγκτήτου ὑμῖν. καὶ ἥξει τινὸς „ αὐτοῦ ἡ οἰκία, καὶ ἀναγγελεῖ τῷ ἱερεῖ λέ- „ γων, ὥσπερ ἀφὴ ἑώραταί μοι ἐν τῇ οἰκίᾳ. „ καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς ἀποσκευάσαι τὴν „ οἰκίαν πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν τὸν ἱερέα ἰδεῖν τὴν ἀφὴν, „ καὶ οὐ μὴ ἀκάθαρτα γένηται πάντα ὅσα ἐὰν „ ᾖ ἐν τῇ οἰκίᾳ. καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται ὁ ἱερεὺς καταμαθεῖν τὴν οἰκίαν, καὶ ὄψεται „ ὁ ἱερεὺς τὴν ἀφὴν. καὶ ἰδοὺ ἡ ἀφὴ ἐν τοῖς τοίχοις „ τῆς οἰκίας, κοιλάδας χλωριζούσας ἢ πυρριζούσας, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ταπεινοτέρα τῶν τοίχων. καὶ ἐξελθὼν ὁ ἱερεὺς ἐκ „

† αἰδοῦς.
† ἴσως καταρυθ.

τῆς

» τῆς οἰκίας, ἐπὶ τὴν θύραν τῆς οἰκίας, ἀφοριεῖ ὁ ἱε-
» ρεὺς τὴν οἰκίαν ἑπτὰ ἡμέρας. καὶ πάλιν ἥξει ὁ
» ἱερεὺς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ ὄψεται τὴν οἰκίαν·
» καὶ ἰδοὺ διεχύθη ἡ ἁφὴ ἐν τοῖς τοίχοις τῆς οἰκίας, καὶ
» προστάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ ἐξελοῦσι τοὺς λίθους ἐν
» οἷς ἐστιν ἡ ἁφή· καὶ ἐκβαλοῦσιν αὐτοὺς ἔξω τῆς
» πόλεως, εἰς τόπον ἀκάθαρτον. καὶ τὴν οἰκίαν
» ἀποξύσουσιν ἔσωθεν κύκλῳ, καὶ ἐκχεοῦσι τὸν
» χοῦν τὸν ἀπεξυσμένον ἔξω τῆς πόλεως εἰς τό-
» πον ἀκάθαρτον. καὶ λήψονται λίθους ἑτέρους ἀ-
» πεξυσμένους, καὶ ἀντιθήσουσιν ἀντὶ τῶν λίθων, καὶ
» χοῦν ἕτερον λήψονται, καὶ ἐξαλείψουσι τὴν οἰ-
» κίαν. ἐὰν δὲ ἐπέλθῃ πάλιν ἡ ἁφὴ, καὶ ἀνατεί-
» λῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ μετὰ τὸ ἐξελεῖν τοὺς λίθους, καὶ
» μετὰ τὸ ἀποξυσθῆναι τὴν οἰκίαν, καὶ μετὰ τὸ
» ἐξαλειφθῆναι τὴν οἰκίαν, καὶ εἰσελεύσεται ὁ
» ἱερεὺς, καὶ ὄψεται εἰ διακέχυται ἡ ἁφὴ ἐν
» τῇ οἰκίᾳ, λέπρα ἔμμονός ἐστιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀ-
» κάθαρτός ἐστι, καὶ καθελοῦσι τὴν οἰκίαν, καὶ
» τὰ ξύλα αὐτῆς, καὶ τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ
» πάντα τὸν χοῦν τῆς οἰκίας ἐξοίσουσιν ἔξω τῆς πό-
» λεως, εἰς τόπον ἀκάθαρτον. εἶτα τὸν ἐν αὐτῇ
κοιμώμενον καὶ ἐσθίοντα καὶ ὅλως εἰσβαίνον-
τα προειρηκὼς ἀκάθαρτον, εἰσάγει πάλιν ἐπι-
» σκοποῦντα τὸν ἱερέα. λέγει γάρ· ἐὰν δὲ παραγε-
» νόμενος ὁ ἱερεὺς εἰσέλθῃ καὶ ἴδῃ, καὶ ἰδοὺ δια-
» χύσει οὐ διαχεῖται ἡ ἁφὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ μετὰ
» τὸ ἐξαλειφθῆναι τὴν οἰκίαν, καὶ καθαριεῖ ὁ
» ἱερεὺς τὴν οἰκίαν, ὅτι ἰάθη ἡ ἁφή· καὶ λήψεται
» ἀφαγνίσαι τὴν οἰκίαν, δύο ὀρνίθια καθαρὰ ζῶντα,
» καὶ ξύλον κέδρινον, καὶ κεκλωσμένον κόκκινον, καὶ
» ὕσσωπον, καὶ σφάξει τὸ ὀρνίθιον τὸ ἓν εἰς σκεῦος
» ὀστράκινον ἐν ὕδατι ζῶντι· καὶ λήψεται τὸ ξύλον τὸ
» κέδρινον, καὶ τὸ κεκλωσμένον κόκκινον, καὶ τὸν ὕσσω-
» πον, καὶ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν, καὶ βάψει αὐτὰ εἰς τὸ
» αἷμα τοῦ ὀρνιθίου τοῦ ἐσφαγμένου ἐφ᾽ ὕδατι ζῶντι,
» καὶ περιρρανεῖ ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἑπτάκις· καὶ ἀ-
» φαγνιεῖ τὴν οἰκίαν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ὀρνιθίου
» ἐσφαγμένου, καὶ ἐν τῷ ὕδατι τῷ ζῶντι, καὶ ἐν
» τῷ ὀρνιθίῳ τῷ ζῶντι, καὶ ἐν τῷ ξύλῳ τῷ κεδρί-
» νῳ, καὶ ἐν τῷ ὑσσώπῳ, καὶ ἐν τῷ κεκλωσμένῳ
» κοκκίνῳ, καὶ ἐξαποστελεῖ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν ἔξω τῆς
» πόλεως εἰς τὸ πεδίον, καὶ ἐξιλάσεται περὶ τῆς οἰκίας,
» καὶ καθαρὰ ἔσται. ὅλον ἡμῖν ἐν τούτοις ἀναφαίνεται
σαφῶς τὸ περὶ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς μυστήριον,
καὶ τὰ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐπ᾽ αὐτῆς γεγονότα
ἤδη, καὶ ἐσόμενα παρὰ Χριστοῦ. καὶ φέρε δὴ πάλιν
ὡς ἔνι λεπτῶς διεξιόντες ἕκαστα, καὶ τὴν ἐν τῷ γράμ-
ματι παχύτητα διαπτύσσοντες, τῆς † ἐγκεχωσμέ-
νης αὐτῷ θεωρίας τὸ κάλλος ἀπογυμνοῦν σπου-
δάσωμεν. λέπρα μὲν οὖν ἡ εἰς σῶμα γινομένη τὸ
ἀνθρώπινον, πάθος ἐστὶν ἰατρῶν μὲν τέχναις ἀπο-
κρουσθῆναι μὴ δυνάμενον, † μόνη δὲ ὑπείκει με-
τὰ τῶν ἄλλων τῇ μεγάλῃ καὶ παντοσθενεῖ δεξιᾷ,
καὶ τῇ παντουργῷ δυνάμει τοῦ θεοῦ νικωμένον.
ἐν δὲ τοῖς ἅπαξ παθοῦσι, φαίνεται καθ᾽
ἑτέραν ὄψιν ἤπερ ἣν ἐν ἀρχαῖς ἡ σάρξ. ἑτεροχροιὰ γάρ τις ἐπινεμομένη τὴν φύσιν διαψεύδεται, μεθι-
σταμένης εἰς τὸ παρὰ φύσιν, ὅσον εἰς τὴν θέαν τοῦ σώματος πάντῃ τινὰ προσῆκεν ὑπολαμβάνειν καὶ τὴν ἐν

† f. ἐγκεκαλυσμένης

† μόνη

domo ad ostium domus, † *segregabit sacerdos domum septem dies. Et redibit sacerdos die septimo, & aspiciet domum: & ecce diffusus est tactus in parietibus domus: & praecipiet sacerdos, & eruent lapides in quibus est lepra, & eijcient eos extra ciuitatem in locum immundum. Et domum radent ab intus in circuitu, & effundent puluerem rasum extra ciuitatem in locum immundum. Et sument alios lapides rasos, & ponent pro lapidibus, & puluerem alium sument, & domum linient. Si autem redierit iterum tactus, & repullularit in domo, postquam eruti fuerint lapides & postquam domus fuerit rasa, & postquam linita domus; & ingredietur sacerdos, & aspiciet si diffusus est tactus in domo, lepra permanens est in domo, immunda est. Et destruent domum, & ligna eius, & lapides eius, & omnem puluerem domus efferent extra ciuitatem in locum immundum.* Deinde in ipsa domo dormientem, & vescentem, & omnino ingredientẽ cùm dixisset immundum, introducit iterum sacerdotem inspicientem. Ait enim: *Si autem accedens intrauerit sacerdos, & viderit, & ecce diffusione diffusus non est tactus in domo, postquam linita fuit domus, & mundabit sacerdos domum, quia sanatus est tactus. Et sumet ad purificandam domum duas auiculas viuentes mundas, & lignum cedrinum; & coccum tortum, & hyssopum. Et iugulabit auiculam vnam in vase fictili in aqua feruida. Sumetq́ lignum cedrinum, & coccum glomeratum, & hyssopum, & passerem viuum: & tinget in sanguine mactati passeris in aqua feruida, & asperget eis domum septies. Purificabitq́ domum in sanguine auiculæ, & in aqua viuente, & in auicula viuente, & in ligno cedrino, & in hyssopo, & in cocco torto: & emittet auiculam viuentem extra ciuitatem in campum, & expiabit domum, & munda erit.* Integrum in his nobis Iudaicæ Synagogę mysterium clarè exhibetur, quæque eidem ab initio ad extremum vsque obuenerunt, & sunt per CHRISTVM euentura. Agedum igitur rursum, quoad licet, singula subtiliter exequentes, & litteræ pinguedinẽ explicantes, pulchritudinem quoque eius quę in ipsa inclusa est, cõtemplationis aperire studeamus. *Lepra* itaque humani est corporis morbida affectio, quæ medica expugnari arte nequeat. Hæc enim cum alijs morbis solius Dei magnæ ac potenti dexteræ, viq́ue omnia domanti victa concedit. Ea quos semel occupauit, in his alia facie quàm antea caro cutisque apparet. Varius enim color insuper accedens, naturam ipsam fallit, & trãsmutatæ iam præter naturam, quantum corporis aspectum suscipere conuenit, etiam voluntatis institutique in

† *Vulgata:* Claudet illam septem diebus. Et Hebr. & Chald.

De lepra spiritalis sex generib. plura lib. VIII. Comment in Leuit. qui Cyrilli circumfertur nomine, nisi potius Origenis est: & Ioan Nider, de Lepra peccati.

ἡμῖν

nobis vicissitudinem ostendit, & melioris in deterius commutationem. Plerique enim sæpiùs è bona sententia, atque decoro excidentes, versipelli malitia, suam ipsi mentem constituunt, dissimilem quodammodo sui præferentes faciem, vt neque omnino boni per omnia iacturam fecerint, neque rursus in integram nequitiam & auersionem planè incidant. Talis & in nobis interdum status, & humana habitudo voluntasque existere cùm soleat, idcirco sacræ Litteræ sæpenumerò leprosi imaginem repræsentant; cumq; cuiusque mores velut in tabula Scriptura ostendat, personam vnius eorum sumens in mediũ adfert. Cùm verò huiusmodi statũ siue gentis siue vrbis, seu deniq; regionis vult repræsentare, tũc domus formam proferẽs, quòd complectatur omnes habitãtes in ea, in ipso clarè exhibet multitudinis numero. Itaque leprosam domum seu familiam semel audiens, totam facSynagogam Iudæorum intelligas, suis nimirum vitijs ac perturbationibus corruptam, quæque diuinitus illi à vatibus erant prædicta non admodum curantem, sed ad ea potiùs se inclinantem quæ voluptati essent in agendo, quàm quæ virtutis & honestatis formam præferrent. Ait verò sacerdoti annuntiari, vt lepræ plaga domi alicuius cernatur, & nusquam dicimus Legislatorem iubere, domum aliquam accusantem ad alium ire sacerdotem: quemadmodum si quis potiùs ab obuio medico exigat potionem. Postquam verò lepra captam Iudæorum congregationem censuimus, age, quis hic denũtians lepram sit, & quis rursum sacerdos, ordine, quantum licet, consideremus. Prodeat ergo denuntiantis morbum persona, chorus Prophetarũ, qui etiam summo omnium sacerdoti, nostrorumque animorum præfecto, hoc est CHRISTO, denuntiarunt: atque in Iudæorum dementi insania eius Incarnationem prędicarunt, inuecti in morum impietatem & corruptelam, non odio & liuore erga eos adducti, sed reuerentia victi erga omnium largitorem: confitentes adhæc cum lacrymis illorũ delicta, & simul ipsos hortando. Accipe itaque Iudæorum mores lepramque deplorantem, & ab ipsis morsibus valdè petitum beatum Prophetã Ieremiam. sic enim precando ait: † *Peccata nostra restiterunt vobis: Domine, fac nobis propter nomen tuum: quia multa sunt peccata nostra coram te. Tibi peccauimus: exspectatio Israël, Domine: & saluabis in tempore malorum. Quare factus es sicut aduena*† *in terra; & quasi indigena diuertens in diuersorium. Numquid eris* † *quasi homo dormiens, vel quasi vir qui saluare nequeat?*

Domus in sacris Litteris pro Synagoga. Sic & Nauis pro Republica, teste Fabio Quint. in Horatij Oda XIV. lib. 1.

Ierem 14. 7. † *Vulgata:* Si iniquitates nostræ respõderint nobis, *&c.*

† *Vulgata:* Colonus futurus in terra, & quasi viator declinans ad manendum.

† *Vulgata:* Velut vir vagus, & fortis, *&c.*

ἡμῖν προαιρέσεως τὴν μεταβολὴν, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀμεινόνων ἐπὶ τὰ χείρω κατάστασιν. πολλοὶ γὰρ πολλάκις ἐξ ἀγαθῆς τινος γνώμης εἰς τὴν αἰσχίω μεταχωρήσαντες, καὶ τὸ τῇ φύσει πρέπον ἐκβαίνοντες, πολυτρόπῳ φαυλότητι τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν καταστίζουσιν, οἱονεὶ σώζοντες ἑκατέρου τὴν ὄψιν ἑαυτοῖς. οὔτε γὰρ πάντως εἰς παντελῆ τοῦ ἀγαθοῦ ζημίαν ἐκπίπτουσιν, οὔτε μὴν εἰς ὁλόκληρον φαυλότητά τε καὶ ἀτραπίαν ἐκτρέχουσι. τῆς τοιαύτης τοιγαροῦν ἐν ἡμῖν γενομένης ἔσθ᾽ ὅτε καταστάσεως, καὶ τῶν ὅσα περὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἕξιν τε καὶ προαίρεσιν γενέσθαι φιλεῖ, τὴν λελεπρωμένου εἰκόνα ποιεῖ πολλάκις ἡ θεία γραφή· καὶ ὅτι μὲν τὸν ἑκάστου τρόπον καθάπερ ἐν πίνακι καταδείκνυσι, πρόσωπον ἑνὸς αὐτοῦ λαμβάνουσα παρατίθησιν εἰς μέσον. ὅτε δὲ καὶ κατάστασίν τινα τοιαύτην, ἢ ἔθνους ἢ πόλεως, ἢ χώρας ὑπεμφαίνειν βούλεται, τότε τὸ τῆς οἰκίας παρεισάγουσα σχῆμα, διὰ τὸ εἶναι περιεκτικὸν τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῇ, πληθυντικὴν ποιεῖται τὴν δήλωσιν. νοήσεις τοίνυν οἰκίαν λελεπρωμένην ἀκούων, ὅλην εἰσάπαξ τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν τοῖς ἰδίοις δηλονότι κατεφθαρμένην πάθεσι, καὶ τῶν μὲν θεόθεν αὐτῇ χρησμῳδημένων οὐ σφόδρα φροντίζουσαν, ἀποκλίνουσαν δέ πως εἰς τὸ καὶ δύνασθαι δρᾶν ἅπερ ἦν αὐτοῖς πρὸς ἡδονὴν μᾶλλον, ἢ ἅπερ ἔμελλον ἀποδείξειν ἀγαθήν. ἀναγγεῖλαι δέ τι τῷ ἱερεῖ λέγων, ὥσπερ ἁφὴ λέπρας ὁρᾶται ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ οὐδέ που φαμὲν κατηγορήσοντά τινα τῆς οἰκίας τῆς ἑαυτοῦ ἰέναι πρὸς τὸν ἱερέα τὸν νομοθέτην εἰπεῖν, ὥσπερ δὲ μᾶλλον ἐξ ἰατροῦ τῷ συμβεβηκότι φάρμακον ἐξαιτήσοντα. ἐπειδὴ δὲ λελεπρῶσθαι δεδόκαμεν τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν, φέρε τίς ὁ ἀναγγέλλων τὸ πάθος ἐστί; τίς δ᾽ αὖ πάλιν ὁ ἱερεὺς, ὡς ἔνι καλῶς θεωρήσωμεν. προκείσθω δὴ οὖν τὸ τοῦ ἀναγγέλλοντος πρόσωπον, τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ χορὸς, οἳ καὶ ἐξήγγειλαν τῷ πάντων ἀρχιερεῖ καὶ προστάτῃ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τουτέστι Χριστῷ, καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῆς Ἰουδαίων ἀπονοίας τὰ πάθη, καὶ τὴν τῶν τρόπων ἀνοσιότητα καὶ καταφθορὰν οὐ μίσει καὶ ἀπεχθείᾳ πρὸς ἐκείνους πόθεν, ἀλλ᾽ αἰδοῖ τῇ περὶ τὸν εὐεργέτην νικώμενοι. καὶ συνομολογοῦντες μὲν οὐκ ἀδακρυτὶ τὰ ἐκείνων πλημμελήματα, ἐλεεῖσθαι δ᾽ οὖν ὅμως παρακαλοῦντες αὐτήν, καί μοι πάλιν εἰς τοῦτο δέχου τρόπον τινὰ τὴν Ἰουδαίων οἰμώζοντα λέπραν, καὶ ἐπ᾽ αὐτῇ λίαν καταδακνόμενον τὸν μακάριον προφήτην Ἱερεμίαν, δι᾽ ὧν οὕτω φησὶν προσευχόμενος· αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἀντέστησαν ἡμῖν, κύριε· ποίησον ἡμῖν ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, ὅτι πολλαὶ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἐναντίον σου. σοὶ ἡμάρτομεν, ὑπομονὴ Ἰσραὴλ, κύριε, καὶ σώζεις ἐν καιρῷ κακῶν. ἵνα τί ἐγενήθης ὡσεὶ πάροικος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὡς αὐτόχθων ἐκκλίνων εἰς κατάλυμα. μὴ ἔσῃ ὡς ἄνθρωπος ὑπνῶν, ἢ ὡς ἀνὴρ μὴ δυνάμενος σώζειν;

καὶ

καὶ σὺ ἐν ἡμῖν εἶ, κύριε, καὶ τὸ ὄνομά σου ἐπικέκληται ἐφ' ἡμᾶς, μὴ ἐπιλάθῃ καὶ πάλιν· οἴμοι ψυχή, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει. πάντες εἰς αἵματα δικάζονται· ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐκθλιβῇ. ἐπὶ τὸ κακὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἑτοιμάζουσιν. ἐν γὰρ τοῖς τοιούτοις θρηνήμασι τῶν προφητῶν, τὴν περὶ τοῦ λεπρῶσθαι τὸν Ἰσραὴλ παραγγελίαν παραδεξόμεθα. προστάττει γε μὴν ὁ ἱερεὺς ἀποσκευάσαι τὴν οἰκίαν. φοβερωτάτη μὲν γὰρ ἡ ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασι τοῖς ἡμετέροις ἐπισκοπὴ τοῦ θεοῦ γίνεται. κολάζεσθαι δὲ ἀνάγκη τοὺς ἐνόχους ὄντας, εἰς ἂν ἤδη κακοῖς διὰ τοῦτο φιλάνθρωπος ὢν παραγγέλλει καθαρισμοὺς ἀγαπᾶν καὶ τὴν ἐπισκήψασαν νόσον ἀποσκευάζεσθαι. φθάνειν τι οὕτω τὴν ἐκ † τῆς ἐπισκέψεως δίκην. ὡς ἐν τῷ ἀπόπλυνον ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου Ἱερουσαλήμ, ἵνα σωθῇς. ἕως πότε ὑπάρχουσιν ἐν σοὶ διαλογισμοὶ πόνων σου; πόνων δὲ διαλογισμοί τινες ἂν νοοῖντ' ἂν εἰκότως, ἢ ἐκεῖνοι δή, πάντως δι' ὧν εἰς πόνους καὶ τὰς ἐπὶ ταῖς πλημμελείαις δίκας εἰσελθόμεθα. ὅρα τοίνυν ἐν τούτοις ἐπιτάττοντα τὸν ἱερέα προαποσκευάζεσθαι τὰς αἰτίας ἐφ' αἷς ἂν νοοῖτ' ἄν τις εἰκότως ὑποπεσεῖσθαι ταῖς τιμωρίαις. εἶτά φησι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ ἱερεὺς καταμαθεῖν τὴν οἰκίαν, καὶ ὄψεται τὴν ἁφήν, καὶ ἰδοὺ ἡ ἁφὴ ἐν τοῖς τοίχοις. καὶ πάλιν, ἐξελθὼν ὁ ἱερεὺς ἐκ τῆς οἰκίας ἐπὶ τὴν θύραν τῆς οἰκίας, καὶ ἀφοριεῖ ὁ ἱερεὺς τὴν οἰκίαν ἑπτὰ ἡμέρας. μετὰ γὰρ τὴν ἐξ ἀγαθότητος προσδιαστολήν, καὶ τὸ ἐπὶ ἑπτὰ δεῖν προκαθῆσθαι, φαινομένη πάλιν ἡ φαυλότης ἐν σχήματι λέπρας εἰς εὔλογον ἀγανάκτησιν κέκληκεν εἰκότως τὸν ἱερέα. τὸ θεῖον ἐν τούτοις φοροῦντα πρόσωπον. διὸ δὴ πάλιν ἐποπτεύσας τὴν ἁφήν, τουτέστι τὰ τοῦ πάθους σημεῖα καὶ σύμβολα, τὴν οἰκίαν ἀφώρισεν εἰς ὅλας ἡμέρας ἑπτά. λελυπημένος γὰρ καὶ λίαν εἰκότως ἐπὶ ταῖς εἰς τὸν νόμον παροινίαις τῶν ἐξ Ἰσραήλ, καίτοι φιλάνθρωπος ὢν ὁ θεός, ἐξέπεμψε πάντας εἰς αἰχμαλωσίαν, παραδοὺς εἰς χεῖρας τῶν Βαβυλωνίων ἐφ' ὅλοις ἔτεσι τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα· ἡμέραν δὲ μίαν εἰς δέκα πηκῶς. ἑπτὰ φησὶν εἶναι τὰς ἡμέρας τοῦ ἀφορισμοῦ τῆς οἰκίας, τὰς ἡμέρας εἰς ἐνιαυτοὺς δέκα λογιζόμενος κατὰ τὸ εἰρημένον τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιὴλ ἡμέραν εἰς ἐνιαυτὸν τέθεικά σοι. ἐπισφραγίζει καὶ τὸν λόγον, καὶ ὁ περὶ τῆς συναγωγῆς εὐχόμενος ἄγγελος ἐν τῷ Ζαχαρίᾳ λέγων· κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσῃς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα, ἃς ὑπερεῖδες; τοῦτο ἑβδομηκοστὸν ἔτος. εἶτα πάλιν φησὶν ὅτι ἐπανήξει ὁ ἱερεὺς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. τὴν δὲ τοῦ ἱερέως ἐπάνοδον, νοήσεις ἐν τούτοις ἕτερον οὐδέν, ἢ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τὴν εἰς τὸ ἔθνος ἐπιστροφήν. ὡς τῷ· διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος· ἐπιστρέψω ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐν οἰκτιρμῷ καὶ ὁ οἶκός μου ἀνοικοδομηθήσεται ἐν αὐτῇ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. καὶ πάλιν, ὡς ἐν ἐκείνῳ· τί σοι διαθῶ Ἐφραΐμ, ὑπερασπιῶ σου Ἰσραήλ; ὡς

† ἴσως ἐπισκήψεως.

Et tu in nobis es, Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne † obliuiscaris nostri. Et alibi: *Væ mihi anima: quia periit pius de terra, & non est in hominibus † qui corrigat. Omnes † in sanguines iudicantur: vnusquisque proximum suum tribulatione tribulat. In malum manus suas præparant.* In talibus etenim Prophetarum lamentis Israëlis lepram deplorari audimus. Mandat certè sacerdos domum talem instaurari. Formidanda enim Dei est animaduersio in nostra crimina. Reos enim puniri par est. In quibus profectò malis imperatur amplectenda purgatio, qua benignitate præditus est Deus, detergendaque lepra immissa: & sic euitari posse speculantis Dei iustitiam: vt illi dicto paret: *Laua à malitia cor tuum, Ierusalem, vt salua fias. Vsquequo subsistunt in te cogitationes laborum tuorum? Laborum* autem *cogitationes* intelligunt nonnulli rectè, vel omnino de iis laboribus, quando ob delicta pœnæ inferuntur. Hîc itaque considera sacerdotem imperantem depelli causas ob quas iustè intelligas in pœnas aliquem incidisse. Deinde ait Scriptura: *Et ingredietur sacerdos ad cognoscendam domum: & aspiciet tactũ, & ecce tactus in parietibus domus.* Et rursum: *Egrediens sacerdos domũ ad ostium domus, & claudet illam sacerdos septẽ diebus.* Post hæc è bono mutationem, & post dies septẽ purgari oportere denuò ostendit malitiam sub lepræ figura, ad boni ominis querelam meritò vocauit sacerdotem, qui Dei sustineat personam. Rursum itaque speculatus tactum, id est, morbi signa ac symbola, domum in septem segregat dies. Æger enim, & quidem præuaricatione gentis Israëlitarum, etsi benignus est Deus, omnes captiuos redegit, tradens eos in Babyloniorũ manus, annos ipsos septuaginta: vnum nimirũ diem in decem dispertiens. Septem enim dies sunt segregationis domus, dies in annos numerans decẽ, vt est à Propheta Ezechiele dictum: *Diem in annum posui tibi.* Obsignat verò firmatque sermonem pro Synagoga precatus apud Zachariam vatem angelus, cùm ait: *Omnipotens Domine, quousq; non misereberis Ierusalem, vrbiumq; Iuda, quas despexisti? hic est septuagesimus annus.* Mox subiicit Scriptura: *Et redibit sacerdos die septimo.* Quem reditum sacerdotis non alium intelliges, quàm in Filij Dei Incarnatione conuertisse se ad Gentes, vt eiusdem Prophetæ voce Dominus testatur: *Conuertar ad Ierusalem in misericordia: & domus mea instaurabitur in ea, dicit Dominus omnipotens: & mensura extendetur super Ierusalem.* Et alibi rursum: *Quibus disponam Ephraim, protegam te Israël? Sicut*

† *Vulgata:* Ne derelinquas nos.
Michææ 7.2.
† *Vulgata:* Non est rectus.
† *Vulgata:* In sanguine insidiantur; vir fratrem suum ad mortem venatur. Malum manuum suarum dicunt bonũ.
Ierem. 4.14.
Leuit. 14.37
Ezech. 4.6.
Zach. 1.12.
Leuit. 14.38
Zach. 1.16.
Osee 11.8.

† Seboim LXX. habet & Vulgata.

Adama disponam te, & vt † Boim. Conuersum est cor meum in ipso: conturbata est pœnitudo mea. Non faciam iuxta iram furoris mei, non derelinquam, vt deleatur Ephraim; quoniam Deus ego sum, & non homo in te sanctus. Quando igitur ait, reuerti sacerdotem die septimo, vt domum inspiciat: & ecce diffusus est tactus in parietibus domus, & iubebit sacerdos: & eruent lapides in quibus est tactus, & eijcient eos extra ciuitatem. Statim verò adijcit: *Et accipient lapides alios positos, & adducent pro lapidibus illis.* Dimissa enim præteritorum culpa, considerataque iterum Iudæorũ Synagogâ, à Deo, qui nostra omnia scrutatur, totamque vt decebat non ampliùs leprâ infectam, prorsusque à vetere improbitate defecisse comperiens; non irascitur vniuersis Deus, sed ijs potissimùm, qui mali auctores, & occasionem morbo attulerunt: quos & lapides hîc nominat, partes, inquam, totius domus, hoc est, Gentium, ostendens. Hi sunt partim eorum temporum nonnulli Reges ad idololatriam populum seducentes: partim verò falsi quidam Prophetæ, qui, vt scriptum est, prophetabant de corde suo, atque auditorum dissipantes pietatem: quos etiam tolli ab ædificio imperat, indicans esse segreges, siue eiectos in obscurum. Quale illud est à Deo in Iechoniam prolatum: *Audi terra sermonem Domini. Scribe virum istum, abdicatum hominem.* De falsis autem vatibus ita: *Propterea succidi prophetas vestros: occidi eos in verbo oris mei.* Et iterum illud: *† Duces populi mei proijcientur de domibus delitiarum suarum: propter malas adinuentiones suas eiecti sunt.* Et statim: *Propter immunditias corruptione corrupta est.* Quòd verò pro submotis lapidibus alij subijciantur puri atque edolati, illud arguit submissos posteà Dei consilio, qui domum Israël fulcirent, & loco stabili atque integro tenerent; Reges nimirum, Prophetas, & iustos. Vnde illud à Deo beati Isaiæ ore pronunciatum exstat: *Hæc dicit Dominus sabaoth: † Vade in pastophoriũ ad Somnam quæstorem: & dic ei: Quid tu hic? & quid tibi est hic? quia exscidisti tibi hic monumentum, & fecisti tibi ipsi in excelso monumentum, & † scalpsisti tibi in petra tabernaculum. Ecce nunc Dominus Sabaoth eijcit conterere virum, & auferet stolam tuam, & coronam tuam gloriosam: & proijciet te in regionem magnam, & immensam; & ibi morieris: & ponet currum tuum pulcrum in ignominiam, & domum principis tui in conculcationem: & tolleris de dispensatione tua, & de gradu tuo. Et erit in die illa, & vocabo puerum meum Eliacim fi-*

Leuit. 14. 39

Ezech. 13. 2. & 17.

Ierem. 22. 29.

Osee 6. 5.

Mich. 2. 9. & 12. iuxta LXX.

† Vulgata: Mulieres populi mei, &c. Paruulis earũ tulistis laudem meam in perpetuũ.

Isa. 22. 15.

† Vulgata: Ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi.

† Vulgata: sculpsisti. ἔγλυψας.

Ἄδαμα θήσομαί σε, καὶ ὡς Βοεὶμ. μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τῷ αὐτῷ· συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου. οὐ μὴ ποιήσω σοι κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι Ἐφραίμ. διότι θεὸς εἰμὶ ἐγὼ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐν σοὶ ἅγιος. ὅταν οὖν φησὶν· ἐπανήκει μὲν ὁ ἱερεὺς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἰδεῖν τὴν οἰκίαν, καὶ ἰδοὺ διεχύθη ἡ ἀφὴ ἐν τοῖς τοίχοις τῆς οἰκίας· καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ ἐξελοῦσι τοὺς λίθους ἐν οἷς ἐστιν ἡ ἀφὴ, καὶ ἐκβαλοῦσιν αὐτοὺς ἔξω τῆς πόλεως. καὶ μεθ' ἕτερα, καὶ λήψονται λίθους ἀπεξυσμένους ἑτέρους, καὶ ἀντιθήσουσιν ἀντὶ τῶν λίθων ἐκείνων. μετὰ γὰρ τὸ ἀνεθῆναι τὰς ἐπὶ τοῖς παρῳχηκόσιν αἰτίας, περισκεψάμενος πάλιν τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν ὁ τὰ πάντα ἐν ἡμῖν † ἐτάζων θεὸς, καὶ πᾶσαν μὲν κατὰ τὸ εἰκὸς οὐκ ἔτι λεπρῶσαν τὴν οὐκ εἰσάπαν τῆς ἀρχαίας φαυλότητος ἀπηλλαγμένην εὑρὼν, οὐ κατὰ πάντων ἐποιήσατο τὴν ὀργήν. μόνων δὲ κατὰ ἐκείνων οἵπερ ἦσαν αἴτιοι τοῦ πάσχειν αὐτὴν, καὶ τῆς νόσου γεγόνασιν ἀφορμή· οὓς καὶ λίθους ὀνομάζει, μέρη τινὰ τῆς ὅλης οἰκίας ἤτοι τοῦ ἔθνους ἀποδεικνύς. οὗτοι δὲ ἦσαν, τινὲς μὲν τῶν κατὰ καιροὺς βασιλέων εἰς ἑτέρας λατρείας περιπλανῶντες τὸν λαόν· τινὲς δὲ τῶν ψευδοπροφητῶν, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλοῦντες, καθὰ γέγραπται, καὶ τὴν τῶν ἀκροωμένων εὐλάβειαν παραλύοντες. οὓς καὶ ὑφεξαιρεῖσθαι τῆς οἰκίας κελεύει, σημαίνων τὸν ἐκείνων ἀφορισμὸν, ἤτοι τὴν εἰς ἀφανισμὸν ἐκβολήν. ὁποῖόν ἐστιν ἐπὶ μὲν τῷ Ἰεχονίᾳ τὸ εἰρημένον παρὰ θεοῦ· γῆ ἄκουε τὸν λόγον κυρίου. γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἐκκήρυκτον ἄνθρωπον. ἐπὶ δὲ τοῖς ψευδομάντεσι, διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν. ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν ῥήμασι στόματός μου. καὶ πάλιν ἐκεῖνο· διὰ τοῦτο ἡγούμενοι λαοῦ ἀπορριφήσονται ἐξ οἴκου τρυφῆς αὐτῶν, διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν. καὶ πάλιν, ἕνεκεν ἀκαθαρσίας, διεφθάρη φθορᾷ. τὸ δὲ ἀντὶ τῶν ὑφαιρεθέντων λίθους ἑτέρους ἀντιτίθεσθαι πάλιν καθαροὺς καὶ ἀπεξυσμένους, δηλοῖ τὸ κατὰ καιρὸν ἀναδείκνυσθαί τινας διὰ τῆς τοῦ θεοῦ βουλῆς, τοὺς ἀντιστηρίζοντας τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ συνέχοντας εἰς ἀδιάφθορον τόπον, ἢ βασιλέας δηλονότι, ἢ προφήτας, ἢ ἁγίους. ὡς ἐν τῷ πρὸς τὸν μακάριον Ἡσαΐαν εἰρημένῳ παρὰ θεοῦ. τάδε λέγει κύριος σαβαώθ· πορεύου εἰς τὸ παστοφόριον, πρὸς Σομνᾶν τὸν ταμίαν, καὶ εἰπὸν αὐτῷ· τί σὺ ὧδε; καὶ τί σοί ἐστιν ὧδε; ὅτι ἐλατόμησας σεαυτῷ ὧδε μνημεῖον, καὶ ἐποίησας σεαυτῷ ἐν ὑψηλῷ μνημεῖον, καὶ ἔγλυψας σεαυτῷ ἐν πέτρᾳ σκηνήν. ἰδοὺ δὴ κύριος σαβαὼθ ἐκβαλεῖ ἐκτρῖψαι ἄνδρα, καὶ ἀφελεῖ τὴν στολήν σου, καὶ τὸν στέφανόν σου τὸν ἔνδοξον, καὶ ῥίψει σε εἰς χώραν μεγάλην καὶ ἀμέτρητον, καὶ ἐκεῖ ἀποθανῇ. καὶ θήσει τὸ ἅρμα σου τὸ καλὸν εἰς ἀτιμίαν, καὶ τὸν οἶκον τοῦ ἄρχοντός σου εἰς καταπάτημα. καὶ ἀφαιρεθήσῃ ἐκ τῆς οἰκονομίας σου, καὶ ἐκ τῆς στάσεώς σου. καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καλέσω τὸν παῖδά μου Ἐλιακεὶμ τὸν

† ἴσως ἐξετάζων.

τοῦ

τοῦ † Χελκίου, καὶ ἐνδύσω αὐτὸν τὴν στολήν σου, καὶ τὸν στέφανόν σου δώσω αὐτῷ, καὶ τὸ κράτος καὶ τὴν οἰκονομίαν σου δώσω εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὡς πατὴρ τοῖς οἰκοῦσιν ἐν Ἱερουσαλήμ. ἀλλὰ καὶ χοῦν ἕτερον, φησι, λήψονται, καὶ ἐξαλείψουσι τὴν οἰκίαν. τὸ ἐξαλείψουσιν, ἀντὶ τοῦ περιαλείψουσι τεθεικώς. σημαίνει δὲ καὶ τοῦτο τὴν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν γεγενημένην παράκλησιν τῷ Ἰσραήλ. οἱ καλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς περιαλείφοντες λόγοις τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀνέπειθον ἰέναι προθύμως ἐπὶ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ, καὶ ἀποτρίβεσθαι μὲν τὴν ἐκ παθῶν βεβήλωσιν, ζηλοῦν δὲ μᾶλλον ἐπείγεσθαι τὰ ἐφ' οἷς ἂν ὁ νομοθέτης εἰδέναι χρήσιμον τοὺς λατρεύοντας αὐτῷ· ὁποῖόν ἐστι τὸ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων πρὸς αὐτοὺς εἰρημένον, ἐκζητήσατε τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσεσθε, καὶ ἔσται κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ οὕτως μεθ' ὑμῶν. καὶ μετὰ τοῦτό φησιν, ἐὰν δὲ ἐπέλθῃ πάλιν ἀφὴ τῆς λέπρας καὶ ἀνατείλῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς λίθους, καὶ μετὰ τὸ ἀποξυσθῆναι τὴν οἰκίαν, καὶ μετὰ τὸ ἐξαλειφθῆναι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ ἱερεὺς, καὶ ὄψεται εἰ διακέχυται ἡ ἀφὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ. λέπρα ἔμμονός ἐστιν ἐν τῇ οἰκίᾳ· ἀκάθαρτός ἐστιν. καὶ καθελοῦσι τὴν οἰκίαν, καὶ τὰ ξύλα αὐτῆς, καὶ τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ πάντα τὸν χοῦν τῆς οἰκίας ἐξοίσουσιν ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀκάθαρτον. ὅτι γὰρ ἅπας ἐπενοήθη θεραπείας τρόπος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ὠφέλησαν μὲν οὐδὲν ὑπεξαιρεθέντες οἱ ψωριῶντες λίθοι, † ἀνόητος δὲ ἀπεδείχθη λοιπὸν καὶ ἡ διὰ τῶν προφητῶν ἀλοιφὴ, τουτέστι, παράκλησις, εἰσέρχεται πάλιν ἐπισκεψόμενος τὴν λεπρῶσαν ὁ ἱερεύς. εἰσβέβηκε γὰρ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μετὰ σώματος ὁ μονογενὴς, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, πόσην ἢ τίνα μεταβολὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος εἰς πολλὴν ἀγαθὴν πολιτείαν ἐλέγχει συναγωγὴ περισκεψόμενος ἀκριβῶς. ἐπειδὴ δὲ πάθεσι τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐνεχομένην ἔτι κατέλαβε, καὶ νοσοῦσαν ἔμμονον τὴν ἀκαθαρσίαν, καθαιρεῖσθαι προστάττει λοιπὸν, ἐκπέμπεσθαι δὲ εἰς τόπον ἀκάθαρτον. λέλυται γὰρ ὅλη τῶν Ἰουδαίων ἡ διὰ νόμου σύστασις, καὶ τὸ ἔθνος εἰς πάντα διεσκορπίσθη τόπον ἀκάθαρτον, κατὰ τὸ ἐν προφήταις εἰρημένον. καὶ διασκορπιῶ αὐτοὺς εἰς πάντα ἄνεμον, ἢ λικμιῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ἔθνη. παραλήψῃ εἰς τοῦτο καλῶς, καὶ τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον ἐπὶ τῷ ναῷ τῷ παρ' αὐτοῖς. βλέπετε ταῦτα πάντα. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται. ἐπιλέγει δὲ τούτοις, ὅτι πᾶς ὁ εἰσπορευόμενος εἰς τὴν οἰκίαν πάσας τὰς ἡμέρας ἃς ἀφωρισμένη ἐστὶν, ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας. καὶ ὁ κοιμώμενος ἐν τῇ οἰκίᾳ, πλυνεῖ τὰ ἱμάτια ἑαυτοῦ, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας. καὶ ὁ ἐσθίων ἐν τῇ οἰκίᾳ πάλιν ὁμοίως. ἐκεῖνο σαφῶς ὑποδηλῶν ὅτι πᾶς ὁ τοῖς Ἰουδαίοις καθ' οἱονοῦν τινα τρόπον, διὰ τοῦ τὰ ἴσα φρονεῖν κολλώμενος, ἔσται δὴ πάντως καὶ τῆς ἐκείνων ἀκαθαρσίας μέτο-

† Ἑλκίου

† ἴσως ἀνόνητος

lium † Chelciæ. Et induam illum stolâ tuâ, & coronam dabo ei, & imperium, & dispensationem tuam dabo in manus eius: & erit veluti pater habitatoribus Ierusalem. Sed &, *Alium*, ait, *puluerem accipient, & linient domum*; vbi ἐξαλείψουσι pro περιαλείψουσι positum. Designat & hoc, à sanctis Prophetis datam Israëlitis adhortationem, qui pulcris bonisque vngentes sermonibus peccatoribus suaserint, libenter Dei voluntati accedere, & omne inquinamentum detergere, sectarique potiùs quæ legislator ille à suis cognosci operę pretium fore duxit. Quale illud à sanctorum aliquo ad ipsos prædictum: *Quærite bonum, & non malum, vt viuatis. Et erit sic vobiscum Dominus Deus omnipotens.* Et post hæc: *Si autem redierit rursum tactus, & repullularit in domo, postquam eruti fuerint lapides, & postquam domus fuerit rasa, & postquam linita. Et ingredietur sacerdos, & aspiciet, si diffusus est tactus in domo; lepra permanens est in domo, immunda est: & destruent domum, & ligna eius, & lapides eius, & omnem puluerem domus efferent extra ciuitatem in locum immundum.* Cùm igitur omnis intellectus sit medicationis modus Israëlitis adhibitus, & nihil profuerint exempti lapides scabie infecti, inutilis verò apparuerit & Prophetarum vnctio, hoc est, adhortatio; iterum ingreditur sacerdos leprosas consideraturus ædes. Accessit enim hunc mundum corpore indutus Vnigenitus. Quando autem homo factus est, quantam qualemque mutationem ab antiqua improbitate in magnam rectamque politiam, calumniatur considerans accuratè Synagoga? Postquã verò ab initio affectionibus captam adhuc recepit, & permanenti lepra laborantem auferri tandem iubet, mittique in locum immundum. Dissolutus enim totus Iudæorum est cœtus, per legem congregatus, & vndique dispersa in locum impurum natio: vt & à Prophetis prædictum esse accepimus: *Dispergam*, inquit, *eos in omnem ventum.* Et: *Ventilabo eos ad omnes gentes.* Rectè id accipi docet illud à Saluatore nostro de templo Salomonis apud illos pronunciatum: *Videte hæc omnia. Amen dico vobis, non relinquetur hîc lapis super lapidem qui non destruatur.* Subijcit Scriptura: *Qui in domum ingredietur omnibus diebus, quibus segregata est, immundus erit vsque ad vesperam. Et qui dormit in domo, lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperam. Et qui manducabit in eadem domo, ad eundem modum.* Clarè nimirùm illud ostendens, vt quisquis Iudæis quodammodo eadem sapiendo coniunctus sit, eiusdem immunditiæ parti-

† Vulgata: Helciæ.

Leuit. 14. 42.

Amos 5. 14.

Leuit. 14. 43.

Hierem. 49. 32. Vt in Vulgata est.

Amos 9. 9.

Matt. 24. 2. Marc. 13. 2. Luc. 19. 44.

Leuit. 14. 46.

Adama disponam te, & vt † *Boim. Conuersum est cor meum in ipso: conturbata est pœnitudo mea. Non faciam iuxta iram furoris mei, non derelinquam, vt deleatur Ephraim; quoniam Deus ego sum, & non homo in te sanctus.* Quando igitur ait, reuerti sacerdotem die septimo, vt domum inspiciat: & ecce diffusus est tactus in parietibus domus, & iubebit sacerdos: & eruent lapides in quibus est tactus, & eijcient eos extra ciuitatem. Statim verò adijcit: *Et accipient lapides alios positos, & adducent pro lapidibus illis.* Dimissa enim præteritorum culpa, considerataque iterum Iudæorũ Synagogâ, à Deo, qui nostra omnia scrutatur, totamque vt decebat non ampliùs leprâ infectam, prorsusque à vetere improbitate defecisse comperiens; non irascitur vniuersis Deus, sed ijs potissimùm, qui mali auctores, & occasionem morbo attulerunt: quos & lapides hîc nominat, partes, inquam, totius domus, hoc est, Gentium, ostendens. Hi sunt partim eorum temporum nonnulli Reges ad idololatriam populum seducentes: partim verò falsi quidam Prophetæ, qui, vt scriptum est, prophetabant de corde suo, atque auditorum dissipantes pietatem: quos etiam tolli ab ædificio imperat, indicans esse segreges, siue eiectos in obscurum. Quale illud est à Deo in Iechoniam prolatum: *Audi terra sermonem Domini. Scribe virum istum, abdicatum hominem.* De falsis autem vatibus ita: *Propterea succidi prophetas vestros: occidi eos in verbo oris mei.* Et iterum illud: † *Duces populi mei proijcientur de domibus delitiarum suarum: propter malas adinuentiones suas eiecti sunt.* Et statim: *Propter immunditias corruptione corrupta est.* Quòd verò pro submotis lapidibus alij subijciantur puri atque edolati, illud arguit submissos posteà Dei consilio, qui domum Israël fulcirent, & loco stabili atque integro tenerent; Reges nimirum, Prophetas, & iustos. Vnde illud à Deo beati Isaiæ ore pronunciatum exstat: *Hæc dicit Dominus sabaoth:* † *Vade in pastophoriũ ad Somnam quæstorem: & dic ei: Quid tu hic? & quid tibi est hic? quia excidisti tibi hic monumentum, & fecisti tibi ipsi in excelso monumentum, &* † *scalpsisti tibi in petra tabernaculum. Ecce nunc Dominus Sabaoth eijcit conterere virum, & auferet stolam tuam, & coronam tuam gloriosam: & proijciet te in regionem magnam, & immensam; & ibi morieris: & ponet currum tuum pulcrum in ignominiam, & domum principis tui in conculcationem: & tolleris de dispensatione tua, & de gradu tuo. Et erit in die illa, & vocabo puerum meum Eliacim fi-*

† Seboim LXX. habēt & Vulgata.

Leuit. 14. 39

Ezech. 13. 2. & 17.

Ierem. 22. 29.

Osea 6. 5.

Mich. 2. 9. & 12. iuxta LXX.

† Vulgata: Mulieres populi mei, &c. Paruulis earũ tulistis laudem meam in perpetuũ.

Isa. 22. 15.

† Vulgata: Ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi.

† Vulgata: scripsisti. ἔγραψας.

Ἄδαμα θήσομαί σε, καὶ ὡς Βοείμ. μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τῷ αὐτῷ· συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου. οὐ μὴ ποιήσω σοι κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι Ἐφραΐμ. διότι θεὸς εἰμὶ ἐγὼ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐν σοὶ ἅγιος. ὅταν οὖν φησὶν· ἐπανήκει μὲν ὁ ἱερεὺς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἰδεῖν τὴν οἰκίαν, καὶ ἰδοὺ διεχύθη ἡ ἁφὴ ἐν τοῖς τοίχοις τῆς οἰκίας· καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ ἐξελοῦσι τοὺς λίθους ἐν οἷς ἐστιν ἡ ἁφὴ, καὶ ἐκβαλοῦσιν αὐτοὺς ἔξω τῆς πόλεως. καὶ μεθ᾽ ἕτερα, καὶ λήψονται λίθους ἀπεξυσμένους ἑτέρους, καὶ ἀντιθήσουσιν ἀντὶ τῶν λίθων ἐκείνων. μετὰ γὰρ τὸ ἀνεθῆναι τὸ ἐπὶ τοῖς παρῳχηκόσιν αἰτίας, περισκεψάμενος πάλιν τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν ὁ τὰ πάντα ἐν ἡμῖν † ἐτάζων θεὸς, καὶ πᾶσαν μὲν κατὰ τὸ εἰκὸς οὐκ ἔτι λεπρῶσαν, πλὴν οὐκ εἰσάπαν τῆς ἀρχαίας φαυλότητος ἀπηλλαγμένην εὑρών, οὐ κατὰ πάντων ἐποιήσατο τὴν ὀργήν. μόνον δὲ κατὰ ἐκείνων οἵπερ ἦσαν αἴτιοι τοῦ πάσχειν αὐτὴν, καὶ τῆς νόσου γεγόνασιν ἀφορμή· οὓς καὶ λίθους ὀνομάζει, μέρη τινὰ τῆς ὅλης οἰκίας ἤτοι τοῦ ἔθνους ἀποδεικνύς. οὗτοι δὲ ἦσαν, τινὲς μὲν τῶν κατὰ καιροὺς βασιλέων εἰς ἑτέρας λατρείας περιπλανῶντες τὸν λαόν· τινὲς δὲ τῶν ψευδοπροφητῶν, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλοῦντες, καθὰ γέγραπται, καὶ τὴν τῶν ἀκροωμένων εὐλάβειαν παραλύοντες. οὓς καὶ ὑφεξαιρεῖσθαι τῆς οἰκίας κελεύει, σημαίνων τὸν ἐκείνων ἀφορισμὸν, ἤτοι τὴν εἰς ἀφανισμὸν ἐκβολήν. ὁποῖόν ἐστιν ἐπὶ μὲν τῷ Ἰεχονίᾳ τὸ εἰρημένον παρὰ θεοῦ· γῆ ἄκουε τὸν λόγον κυρίου. γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἐκκήρυκτον ἄνθρωπον. ἐπὶ δὲ τοῖς ψευδομάντεσι, διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν. ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν ῥήμασι στόματός μου. καὶ πάλιν ἐκεῖνο· διὰ τοῦτο ἡγούμενοι λαοῦ ἀπορριφήσονται ἐξ οἴκου τρυφῆς αὐτῶν, διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν. καὶ πάλιν, ἕνεκεν ἀκαθαρσίαν; διεφθάρη φθορᾷ. τὸ δὲ ἀντὶ τῶν ὑφαιρεθέντων λίθους ἑτέρους ἀντιτίθεσθαι πάλιν καθαροὺς καὶ ἀπεξυσμένους, δηλοῖ τὸ κατὰ καιρὸν ἀναδείκνυσθαί τινας διὰ τῆς τοῦ θεοῦ βουλῆς, τοὺς ἀντιστηρίζοντας τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ συνέχοιεν εἰς ἀδιάφθορον τόπον, ἢ βασιλέας δηλονότι, ἢ προφήτας, ἢ ἁγίους. ὡς ἐν τῷ πρὸς τὸν μακάριον Ἡσαΐαν εἰρημένῳ παρὰ θεοῦ. τάδε λέγει κύριος σαβαώθ· πορεύου εἰς τὸ παστοφόριον. πρὸς Σημνᾶν τὸν ταμίαν, καὶ εἰπὸν αὐτῷ. τί σοι ὧδε; καὶ τί σοί ἐστιν ὧδε; ὅτι ἐλατόμησας σεαυτῷ ὧδε μνημεῖον, καὶ ἐποίησας σεαυτῷ ἐν ὑψηλῷ μνημεῖον, καὶ ἔγλυψας σεαυτῷ ἐν πέτρᾳ σκηνήν. ἰδοὺ δὴ κύριος σαβαὼθ ἐκβαλεῖ ἐκτρίψαι ἄνδρα, καὶ ἀφελεῖ τὴν στολήν σου, καὶ τὸν στέφανόν σου τὸν ἔνδοξον, καὶ ῥίψει σε εἰς χώραν μεγάλην καὶ ἀμέτρητον, καὶ ἐκεῖ ἀποθανῇ. καὶ θήσει τὸ ἅρμα σου τὸ καλὸν εἰς ἀτιμίαν, καὶ τὸν οἶκον τοῦ ἄρχοντός σου εἰς καταπάτημα. καὶ ἀφαιρεθήσῃ ἐκ τῆς οἰκονομίας σου, καὶ ἐκ τῆς στάσεώς σου. καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καλέσω τὸν παῖδά μου Ἐλιακεὶμ τὸν

† ἴσως ἐξετάζων.

† Ἑλκίου

τοῦ † Χερκίου, καὶ ἐνδύσω αὐτὸν τὴν στολήν σου, καὶ τὸν στέφανόν σου δώσω αὐτῷ. καὶ τὸ κράτος καὶ τὴν οἰκονομίαν σου δώσω εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὡς πατὴρ τοῖς οἰκοῦσιν ἐν Ἱερουσαλήμ. ἀλλὰ καὶ χοῦν ἕτερον, φησι, λήψονται, καὶ ἐξαλείψουσι τὴν οἰκίαν. τὸ ἐξαλείψουσιν, ἀντὶ τοῦ περιαλείψουσι τέθεικώς. σημαίνει δὲ καὶ τοῦτο τὴν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν γεγενημένην παράκλησιν τῷ Ἰσραήλ. οἱ καλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς περιαλείφοντες λόγοις τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀνέπειθον ἰέναι προθύμως ἐπὶ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ, καὶ ἀποτρίβεσθαι μὲν τὴν ἐκ παθῶν βεβήλωσιν, ζηλοῦν δὲ μᾶλλον ἐπείγεσθαι τὰ ἐφ' οἷς ἂν ὁ νομοθέτης εἰδέναι χρήσιμον τοὺς λατρεύοντας αὐτῷ· ὁποῖόν ἐστι τὸ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων πρὸς αὐτοὺς εἰρημένον, ἐκζητήσατε τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσεσθε, καὶ ἔσται κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ οὕτως μεθ' ὑμῶν. καὶ μετὰ τοῦτό φησιν, ἐὰν δὲ ἐπέλθῃ πάλιν ἁφὴ τῆς λέπρας, καὶ ἀνατείλῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς λίθους, καὶ μετὰ τὸ ἀποξυσθῆναι τὴν οἰκίαν, καὶ μετὰ τὸ ἐξαλειφθῆναι. καὶ εἰσελεύσεται ὁ ἱερεὺς, καὶ ὄψεται εἰ διακέχυται ἡ ἁφὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ. λέπρα ἔμμονός ἐστιν ἐν τῇ οἰκίᾳ· ἀκάθαρτός ἐστιν. καὶ καθελοῦσι τὴν οἰκίαν, καὶ τὰ ξύλα αὐτῆς, καὶ τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ πάντα τὸν χοῦν τῆς οἰκίας ἐξοίσουσιν ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀκάθαρτον. ὅτε γὰρ ἅπας ἐπενοήθη θεραπείας τρόπος τοῖς ἐξ Ἰσραήλ, καὶ ὠφέλησαν μὲν οὐδὲν ὑπεξαιρεθέντες οἱ ψωριῶντες λίθοι, † ἀνόητος δὲ ἀπεδείχθη λοιπὸν καὶ ἡ διὰ τῶν προφητῶν ἀλοιφὴ, τουτέστι, παράκλησις, εἰσέρχεται πάλιν ἐπισκεψόμενος τὰς λεπρώσεις ὁ ἱερεύς. εἰσβέβηκε γὰρ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μετὰ σώματος ὁ μονογενής, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, πόσην ἤ τινα μεταβολὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος εἰς πολλὴν ἀγαθὴν πολιτείαν ἐλέγχει συναγωγὴ περισκεψόμενος ἀκριβῶς. ἐπειδὴ δὲ πάθεσι τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐνεχομένην εὗρε κατέλαβε, καὶ νοσοῦσαν ἔμμονον τὴν ἀκαθαρσίαν, καθαιρεῖσθαι προστάττει λοιπὸν, ἐκπέμπεσθαι δὲ εἰς τόπον ἀκάθαρτον. λέλυται γὰρ ὅλη τῶν Ἰουδαίων ἡ διὰ νόμου σύστασις, καὶ τὸ ἔθνος εἰς πάντα διεσκορπίσθη τόπον ἀκάθαρτον, κατὰ τὸ ἐν προφήταις εἰρημένον. καὶ διασκορπιῶ αὐτοὺς εἰς πάντα ἄνεμον, ἢ λικμήσω αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ἔθνη. παραλήψῃ εἰς τοῦτο καλῶς, καὶ τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον ἐπὶ τῷ ναῷ τῷ παρ' αὐτοῖς. βλέπετε ταῦτα πάντα. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται. ἐπιλέγει δὲ τούτοις, ὅτι πᾶς ὁ εἰσπορευόμενος εἰς τὴν οἰκίαν πάσας τὰς ἡμέρας ἃς ἀφωρισμένη ἐστὶν, ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας. καὶ ὁ κοιμώμενος ἐν τῇ οἰκίᾳ, πλυνεῖ τὰ ἱμάτια ἑαυτοῦ, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας. καὶ ὁ ἐσθίων ἐν τῇ οἰκίᾳ πάλιν ὁμοίως. ἐκεῖνο σαφῶς ὑποδηλῶν ὅτι πᾶς ὁ τοῖς Ἰουδαίοις καθ' οἱονοῦν τινα τρόπον, διὰ τοῦ τὰ ἴσα φρονεῖν κολλώμενος, ἔσται δὴ πάντως καὶ τῆς ἐκείνων ἀκαθαρσίας μέτο-

† ἴσως ἀνόνητος

lium † *Chelciæ. Et induam illum stolâ tuâ, & coronam dabo ei, & imperium, & dispensationem tuam dabo in manus eius: & erit veluti pater habitatoribus Ierusalem.* Sed &, *Alium*, ait, *puluerem accipient, & linient domum*; vbi ἐξαλείψουσι pro περιαλείψουσι positum. Designat & hoc, à sanctis Prophetis datam Israëlitis adhortationem, qui pulcris bonisque vngentes sermonibus peccatoribus suaserint, libenter Dei voluntati accedere, & omne inquinamentum detergere, sectarique potiùs quæ legislator ille à suis cognosci operę pretium fore duxit. Quale illud à sanctorum aliquo ad ipsos prædictum: *Quærite bonum, & non malum, vt viuatis. Et erit sic vobiscum Dominus Deus omnipotens.* Et post hæc: *Si autem redierit rursum tactus, & repullularit in domo, postquam eruti fuerint lapides, & postquam domus fuerit rasa, & postquam linita. Et ingredietur sacerdos, & aspiciet, si diffusus est tactus in domo; lepra permanens est in domo, immunda est: & destruent domum, & ligna eius, & lapides eius, & omnem puluerem domus efferent extra ciuitatem in locum immundum.* Cùm igitur omnis intellectus sit medicationis modus Israëlitis adhibitus, & nihil profuerint exempti lapides scabie infecti, inutilis verò apparuerit & Prophetarum vnctio, hoc est, adhortatio; iterum ingreditur sacerdos leprosas consideraturus ædes. Accessit enim hunc mundum corpore indutus Vnigenitus. Quando autem homo factus est, quantam qualemque mutationem ab antiqua improbitate in magnam rectamque politiam, calumniatur considerans accuratè Synagoga? Postquā verò ab initio affectionibus captam adhuc recepit, & permanenti lepra laborantem auferri tandem iubet, mittique in locum immundum. Dissolutus enim totus Iudæorum est cœtus, per legem congregatus, & vndique dispersa in locum impurum natio: vt & à Prophetis prædictum esse accepimus: *Dispergam*, inquit, *eos in omnem ventum.* Et: *Ventilabo eos ad omnes gentes.* Rectè id accipi docet illud à Saluatore nostro de templo Salomonis apud illos pronunciatum: *Videte hæc omnia. Amen dico vobis, non relinquetur hîc lapis super lapidem qui non destruatur.* Subijcit Scriptura: *Qui in domum ingredietur omnibus diebus, quibus segregata est, immundus erit vsque ad vesperam. Et qui dormit in domo, lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperam. Et qui manducabit in eadem domo, ad eundem modum.* Clarè nimirùm illud ostendens, vt quisquis Iudæis quodammodo eadem sapiendo coniunctus sit, eiusdem immunditiæ parti-

† Vulgata: Heleiæ.

Leuit. 14. 42.

Amos 5. 14.

Leuit. 14. 43.

Hierem. 49. 32. Vt in Vulgata est.

Amos 9. 9.

Matt. 24. 2.

Marc. 13. 2.

Luc. 19. 44.

Leuit. 14. 46.

ceps fiat. Dehinc ad leprosum ædificium considerandum adduci denuo sacerdotem sic ait: *Si accedens intrauerit sacerdos, & viderit, & ecce diffusione non est diffusus tactus in domo, postquā linita fuit domus, quia sanatus est tactus.* Destructa est itaq; Iudaica Synagoga, quòd in CHRISTVM debacchata sit vt impura, à Deique amicitia expulsa: quo in statu cùm diu permanserit, *donec venit plenitudo Gentiū,* vt Paulus loquitur; miserebitur eius CHRISTVS. Considerante enim Deo ipsam denuo; secundū quod vt Dei oblitus fuerat, ad iustitiā iterū vltimis temporibus adducetur, iustitiā inquā, quæ est ex fide & caritate erga Deum. Accedit itaque visurus ipsam rursus summus sacerdos, & meliorē cùm repererit, purgabit cōfestim ac recipiet, vt à Prophetis prædictū. *In die illa, dicit Dominus, congregabo eam quæ contrita est, & eam quæ subiecta fuerat, suscipiā, & quos repuleram. Et ponā contritam in reliquias.* Alibi verò: *Diebus multis sedebunt filij Israël sine Rege, sine Principe, sine sacrificio, sine altari, † sine sacerdotio sine manifestationibus. Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid regem suum: & † stupebunt ad Dominum, & super bonis eius in nouissimis diebus.* Inspecta verò æde leprosa, *Sacerdos,* inquit, *purgabit eam, & sumet ad purificandam domum duas auiculas viuentes, mundas, & lignum cedrinum, & coccum tortum, & hyssopum.* Ac statim: *Auiculam viuentem tinget in sanguine auiculæ iugulatæ in aqua feruida: & in auicula viuenti, & in ligno cedrino, & hyssopo, & cocco conglomerato: mittetq́; auiculam viuam extra ciuitatem in campum purum, & expiabit domum, & munda erit.* Hîc rursum mihi clarè considera totum CHRISTI mysterium & baptismi mundationem. Duos enim passeres capi iubet viuos ac mundos, vt intelligeres per viuos alites cælestem Deum simul & hominem, qui duplicis naturæ ad nos venit, vtraque earum, vt oportet, sic distincta. Verbum enim erat, ex Deo Patre clarificatus, & è muliere carneus natus, non tamen diuisus. Vnus enim ex vtraque natura CHRISTVS est. Propterea *duæ auiculæ* capiuntur atque intelliguntur vt vnum vtraque, sed viua ac munda. Vitam enim & puritatem omnem continens est ipse ex se Verbum, & ex Virgine templum viuum Verbum habens in seipso. Proprium enim illi corpus fuit, & non alienum gestauit. Hinc vnus idemque IESVS CHRISTVS. Præter auiculas & *cedrinum* sumere iubet *lignum*: vt inde incorruptum esse CHRISTI corpus agnoscas. nec enim corruptioni obnoxium, vtì & cedrus putredinē nescit. Vt

Rom 11.25.

Mich.4.6.

Osea 3.4.

† Vulgata: Sine Ephod, & sine theraphim.

† Vulgata: Pauebunt.

Leuit.14.49.

μέτοχος. εἶτα πάλιν ἐπιθρήσοντα τὴν λεπρῶσαν, καὶ αὖθις εἰσφέρει τὸν ἱερέα. ἐὰν γὰρ παραγενόμενος εἰσέλθῃ, φησὶν, ὁ ἱερεὺς ἴδῃ· καὶ ἰδοὺ διαχύσει οὐ διαχεῖται ἡ ἀφὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ μετὰ τὸ ἐξαλειφθῆναι τὴν οἰκίαν, ὅτι ἴαται ἡ ἀφή. καθῃρέθη μὲν γὰρ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν παροινίαν ὡς ἀκάθαρτος ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, καὶ τῆς θεοῦ φιλίας ἐξώλισθε. πλὴν ἐν τούτῳ μακρὸν παρατείνασα χρόνον, ἄχρις ἂν εἰσέλθῃ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, ἐλεηθήσεται παρὰ Χριστοῦ. ἐπισκεπτομένου δὴ πάλιν αὐτὴν κατὰ τὸ λεληθὼς ὡς θεοῦ, καὶ πάλιν εἰς δικαιοσύνην ἐπ' ἐσχάτοις ἐπανάγοντος χρόνοις, δικαιοσύνην δὲ πάντως τὴν διὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς εἰς αὐτόν. παραγενήσεται τοίνυν ἐπισκοπήσων, καὶ εἰσαῦθις αὐτὴν ὁ πάντων ἀρχιερεὺς καὶ βελτιωμένην εὑρὼν, παραχρῆμα καθαριεῖ, καὶ προσδέξεται, κατὰ τὸ εἰρημένον διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος, συνάξω τὴν ἀπωσμένην, καὶ τὴν συντετριμμένην εἰσδέξομαι καὶ οὓς ἀπωσάμην, καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλημμα. καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ πάλιν. διότι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δήλων. καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπιζητήσουσι τὸν θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν· καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν. ὅταν οὖν ἐπισκοπήσῃ τὴν λεπρῶσαν, φησὶν, ὁ ἱερεὺς, καὶ καθαρίσῃ αὐτὴν· καὶ λήψονται ἀφαγνίσαι τὴν οἰκίαν δύο ὀρνίθια ζῶντα καθαρὰ, καὶ ξύλον κέδρινον, καὶ κεκλωσμένον κόκκινον καὶ τὸν ὕσσωπον. καὶ πάλιν, τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν βάψει αὐτὸ εἰς τὸ αἷμα τοῦ ὀρνιθίου τοῦ ἐσφαγμένου ἐν τῷ ὕδατι ζῶντι, καὶ ἐν τῷ ὀρνιθίῳ τῷ ζῶντι, καὶ ἐν τῷ ξύλῳ τῷ κεδρίνῳ καὶ ἐν τῷ ὑσσώπῳ, καὶ ἐν τῷ κεκλωσμένῳ κοκκίνῳ, καὶ ἐξαποστελεῖ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν ἔξω τῆς πόλεως εἰς πεδίον καθαρὸν, καὶ ἐξιλάσεται περὶ τῆς οἰκίας, καὶ καθαρὰ ἔσται. ὅλον δὴ πάλιν ἐν τούτοις περιάθρει σαφῶς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὸ μυστήριον, καὶ τὸν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καθαρισμόν. δύο μὲν γὰρ ὀρνίθια ληφθῆναι κελεύει ζῶντα καὶ καθαρὰ· ἵνα νοήσῃς διὰ τῶν πετεινῶν τὸν οὐράνιον ἄνθρωπον ὁμοῦ καὶ θεὸν, εἰς δύο μὲν φύσεις, ὅσον ἧκεν εἰς τὸν ἑκάστῃ πρέποντα λόγον διαιρούμενον. λόγος γὰρ ἦν ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς ἀναλάμψας, ἐν σαρκὶ τῇ ἐκ γυναικὸς πλὴν οὐ μεριζόμενος. εἷς γὰρ ἐξ ἀμφοῖν ὁ Χριστός. καὶ διὰ τοῦτο ὡς δύο λαμβάνεται τὰ ὀρνίθια, καὶ νοεῖται πάλιν, ὡς ἓν ἀμφότερα, πλὴν ζῶντα καὶ καθαρά. ζωῆς γὰρ καὶ καθαρότητος ἁπάσης περιεκτικὸς καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ λόγος καὶ ὁ ἐκ παρθένου ναὸς τὸν ζῶντα λόγον ἔχων ἐν ἑαυτῷ. ἦν γὰρ ἴδιον αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ οὐκ ἀλλότριον φόρημα. διά τοι τοῦτο εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός. πρὸς δέ γε τοῖς ὀρνιθίοις, καὶ ξύλον κέδρινον λαμβάνειν κελεύει, ἵνα διὰ τούτου ἄφθαρτον εἶναι τὸ σῶμα νοήσῃς Χριστοῦ. οὐ γὰρ οἶδε διαφθορὰν· παραιτεῖται γὰρ ἡ κέδρος τὸ φθείρεσθαι. διὰ

δὲ τοῦ μὴ καταφθαρῆναι νοεῖν τὸ ἅγιον σῶμα Χριστοῦ, πιθανὸς δὴ λίαν ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ λόγος εἰσφέρεται. τὸ δὲ κεκλωσμένον κόκκινον, τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὁμολογίαν ὑποσημαίνει. καὶ γοῦν εἴρηταί που περὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων, ὡς σπαρτίον κόκκινον χείλη σου ἀδελφή μου νύμφη. ἐπειδὴ γὰρ ἀεὶ τῆς ἐκκλησίας τὰ χείλη τὴν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν ἀνακηρύττει, καὶ ἐπ' αὐτῷ τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν ποιεῖσθαι κελεύει τὸν προσερχόμενον, σπαρτίῳ κοκκίνῳ πρέπει καλῶς τὰ χείλη αὐτῆς· καὶ αὐτῆς δὲ τῆς μυστικῆς εὐλογίας ἡ μέθεξις καταγγελίαν ἔχει τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. ἃ καὶ πρότερον ὁμολογεῖν ἀναπείθοντες τοὺς πιστεύοντας, προσάγομέν τε τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ τελειοῦμεν ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, καθὰ γέγραπται. καὶ γὰρ τὴν ἐπὶ τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ τῆς πίστεως ὁμολογίαν διὰ τοῦ κοκκίνου σημαίνει· διὰ δὲ τοῦ ὑσσώπου, τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ζέσιν. θερμὴ γὰρ ἡ πόα, καὶ τῆς ἐκ ψυχρότητος παθῶν σμηκτική. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν ἡμῖν ἐνέργειά τε καὶ δύναμις. λήψεται τοίνυν, φησὶν, ὁ ἁγνίζων τὴν λελεπρωμένην, τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν, καὶ τὸ κέδρινον ξύλον, καὶ τὸ κόκκινον, καὶ τὴν ὕσσωπον. καὶ βάψει αὐτὰ εἰς τὸ αἷμα τοῦ ὀρνιθίου τοῦ ἐσφαγμένου ἐφ' ὕδατι ζῶντι, καὶ περιρρανεῖ ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἑπτάκις. καὶ ἀφαγνιεῖ τὴν οἰκίαν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ὀρνιθίου, καὶ ἐν τῷ ὕδατι τῷ ζῶντι, καὶ ἐν τῷ ξύλῳ τῷ κεδρίνῳ, καὶ ἐν τῇ ὑσσώπῳ, καὶ ἐν τῷ κεκλωσμένῳ κοκκίνῳ. οὐ γὰρ ἑτέρως δύνασθαι τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν τὴν ἐξ ἀπειθείας ἀποπλύνασθαι μολυσμὸν, καὶ τὴν ἐκ τῶν ποικίλων πλημμελημάτων ἀποθέσθαι κηλῖδα, πάλιν ἡμῖν ὁ νόμος ὑποδηλοῖ, εἰ μὴ διὰ μόνης εὐλογίας τῆς παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ὁμολογίας καὶ πίστεως, πληρουμένης δηλονότι καὶ ἁγιαζομένης διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ ἁγίου. ἐπιτήρει γὰρ ὅπως διὰ τῶν εἰρημένων ὁλόκληρος ἡμῖν ζωγραφεῖται Χριστὸς, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ πίστις τε καὶ ὁμολογία σημαίνεται. διὰ μὲν γὰρ τοῦ ὀρνιθίου τοῦ ζῶντος, τὸν ἀεὶ ζῶντα, καὶ ζωοποιὸν καὶ οὐράνιον νοήσαις λόγον· διὰ δὲ τοῦ ἐσφαγμένου ὀρνιθίου, τὸ τίμιον αἷμα τοῦ παθόντος ναοῦ. σαρκὶ γὰρ αὐτὸν πεπονθέναι φαμὲν, πλὴν ὡς ἐν ἰδίῳ σώματι. διὰ δὲ τοῦ ἀσήπτου ξύλου, τὴν σάρκα τὴν ἀδιάφθορον. διὰ δὲ τῆς ὑσσώπου, τὸ πνεῦμα· διὰ δὲ τοῦ κοκκίνου, τὴν ἐφ' αἵματι διαθήκης τὴν ὁμολογίαν· διὰ δὲ τοῦ ζῶντος ὕδατος, τὴν ζωοποιὸν τοῦ βαπτίσματος χάριν, ἣν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάθει καλῶς ὑπεσήμαινεν ἡ ἁγία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πλευρὰ, ὕδωρ τῷ αἵματι συνεκπέμπουσα, ᾧ καὶ χρῆναι τὴν οἰκίαν ἐπιρραίνεσθαί φησιν, ἵνα καὶ ἀφαγνίζηται, κατὰ τὸ εἰρημένον Ἰεζεκιὴλ τῷ προφήτῃ· καὶ λήψομαι ὑμᾶς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ συνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν χωρῶν, καὶ ῥανῶ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ καθαρισθήσεσθε. περιρραίνεσθαι δὲ καὶ οὐχ εἰσάπαξ αὐτὴν, ἀλλ' ἑπτάκις κελεύει. οὗ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπε-

verò incorruptibile esse sciatur sanctum CHRISTI corpus, hinc credibilior est de Resurrectione ipsius sermo redditus. *Coccinum* verò *tortum* de morte Seruatoris confessionem nostram designat. De Ecclesia itaque in Cantico Canticorum dicitur: *Sicut vitta coccinea labia tua, soror mea sponsa.* (Cant. 4. 3.) Labia enim Ecclesiæ semper redemptionem in CHRISTI sanguine prædicant, & de ea fidei professionem fieri imperant. ideo *vittæ coccineæ* rectè ipsius labia comparantur. Mystica verò communicatio benedictionis mortis CHRISTI habet præconium simul & Resurrectionis eiusdem: quæ & primò profiteri persuadentur CHRISTO initiati, deinde ad baptismum adducuntur, perficimusque eos in sanguine æterni Testamenti, vt Scriptura loquitur. Fidei enim confessionem in sanguine CHRISTI *coccinum* designat. *Hyssopus* autem sancti Spiritus fauorem. Calida enim hæc herba est, & frigiditates detergēs, ac purgās morbos. Talis enim in nos S. Spiritus energia exsistit & vis. *Sumet*, inquit, *leprosam domū emundans lignum cedrinū, & coccum tortum, & hyssopum, & auiculam viuentem, & tinget ea in sanguine auiculæ iugulatæ in aqua feruida, & asperget in eis domum septies, & purificabit domum in sanguine auiculæ, & in aqua viuenti, & in ligno cedrino, & in hyssopo, & in coccino cōglomerato.* (Leuit. 14. 51.) Nō enim aliter potuisse Iudæorum Synagogam ab infidelitatis sordibus ablui, & à varijs delictorum maculis detergeri, rursum nobis lex ostendat, nisi sola CHRISTI benedictione, atque in eum confessione ac fide; perfecta nimirum & sanctificata per sanctum baptisma. Obserua itaque vt nobis integer ex dictis CHRISTVS depingitur, & in eum fides atque confessio ostenditur. In auicula etenim viua semper viuens & viuificans ac cæleste Verbum intelligas: in mactata verò auicula pretiosum templi patientis sanguinem. Carne enim passum dicimus CHRISTVM, vt tamen in suo corpore. In ligno autem incorrupto carnem accipimus incorruptam: per hyssopum, spiritum: per coccinum verò, in sanguine Testamenti confessionem. In aquā autem viua, salutarem intelligimus baptismi gratiam: quæ & in ipsa passione pulchrè exhibet sacrum Seruatoris nostri latus, è quo aqua simul & sanguis profluxit: (Ioan. 19. 34.) quo etiam domum aspergi oportere ait, vt etiam expietur, iuxta Ezechielis Prophetæ vocem: *Tollam*, inquit, *vos de Gentibus, & congregabo vos de terris: & effundam super vos aquam mundam, & mundabimini.* (Ezech. 36. 24.) Aspergi autem iubet non semel domum, sed septies. *Vbi enim abundauit peccatum, superabundauit* (Rom. 5. 20.)

uit & gratia. Deinde his denuo addit legislator vt dimittat auiculam viuam extra vrbem in campum, & expiabitur domus, mundaque erit. Nimirum in typum Iudaicæ Synagogæ siue Gentium omniũ, quam nuper *domum* nominauimus, accepimus. Vrbem verò esse dicemus multarum ædiũ comprehensionem. Talem esse cognosces orbem habitabilem multa hominum genera complectentem, at firmamento veluti muro quodam circumcinctum, post quod tandem amplus mundusque cælestis orbis campus intelligitur. Docet itaque legislator per auiculam extra vrbem in campum dimissam CHRISTI è mundo demigrationem, & in cælos ascensum. Hic enim ad Deum & Patrem cùm venit, pro nobis omnibus, & Iudæorum Synagoga deprecabitur, & emundabimur nos. Sic enim sapientissimus discipulus Ioannes: *Aduocatum*, ait, *habemus apud Patrem* IESVM CHRISTVM *iustum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.* Rectè itaque Iudæis ipse dixit: *Si crederetis Moysi, crederetis vtique & mihi, de me enim ille scripsit*: per quem & cum quo Deo ac Patri gloria atque imperium cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

1. Ioan. 2. 1.

Ioan. 5. 46.

ρίστευσεν ἡ χάρις. εἶτα τούτοις ἐπάγει πάλιν ὁ νομοθέτης, ὅτι καὶ ἐξαποστελεῖ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὸ πεδίον, καὶ ἐξιλάσεται περὶ τῆς οἰκίας, καὶ καθαρὰ ἔσται. εἰς τύπον τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, ἤτοι παντὸς τοῦ ἔθνους, τὴν ἀρτίως ἡμῖν κατωνομασμένην οἰκίαν ἐλάβομεν. πόλιν δὲ εἶναι δώσομεν, τὴν πολλῶν οἰκιῶν περιεκτικήν. τοιαύτην ἂν εἶναι νοήσεις τὴν καθ᾽ ἡμᾶς οἰκουμένην, πολλὰ μὲν ἀνθρώπων συνέχουσαν γένη· τείχει δὲ ὥσπερ τινὶ κύκλῳ περιεζωσμένην τῷ στερεώματι. μεθ᾽ ὃ λοιπὸν ἤδη τὸ πλατύ τι καὶ καθαρὸν τῶν ἄνω κόσμων νοεῖται πεδίον. διδάσκει τοίνυν ὁ νομοθέτης διὰ τοῦ πρὸς τὸ ἔξω τῆς πόλεως πεδίον ἀνιέσθαι τὸ ὀρνίθιον, τήν τε ἀπὸ κόσμου μετάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν τοῦ Χριστοῦ. γεγονὼς γὰρ οὗτος πρὸς τὸν πατέρα καὶ θεόν, ὑπὲρ ἁπάντων ἡμῶν καὶ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐξιλάσεται, καὶ καθαρισθησόμεθα. ὥσπερ γὰρ ὁ σοφώτατός φησι μαθητὴς Ἰωάννης· παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον. καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστιν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. καλῶς οὖν ἄρα πρὸς Ἰουδαίους ἔφασκεν, εἰ ἐπιστεύετε Μωυσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί. περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. δι᾽ οὗ, καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De eo quòd Aaron non semper ingrediatur sancta sanctorum.

Περὶ τοῦ, μὴ εἰσέρχεσθαι τὸν Ἀαρὼν διὰ παντὸς εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων.

VNigenitus cùm esset suapte natura Deus, ex Deo Patre natus demisit seipsum ad id quod nos sumus, & in terra apparuit secũdùm Scripturas, atque inter homines est versatus, idque non alterius rei causa, quàm vt nobis, sicut D. Paulus ait, se misericordem præstaret, & fidelem sacerdotẽ ad peccata nostra apud Deum expianda. Lex enim quæ per Moysen est priscis data mediantibus angelis, homines effecit sacerdotes, qui communi naturæ infirmitate laborant; & ob hoc debent, sicut pro populi, ita pro suis ipsorum ignorantijs offerre Deo. At verbum iurisiurandi quod patefactum est extra legem, *filium constituit in æternum perfectum, qui & penitus seruare potest eos qui accedunt Deo per ipsum, vtpote qui semper viuit ad intercedendum pro illis.* Neque verò CHRISTVS pro se intercedet. Et ratio quidem in promptu est: quia non fecit peccatum: at potiùs pro nobis. Atque hoc pulcrè admodum nobis declarat Paulus scribens de eo, *quẽ proposuit Deus propitiatorẽ per fidẽ in sanguine ipsius.* Ideoque & in sancta sanctorũ

Bar 3. 38.

Hebr. 7. 26.

Hebr. 7. 25.

Rom. 3. 25.

Θεὸς ὢν φύσει καὶ ἐκ θεοῦ πατρὸς ὁ μονογενὴς καθῆκεν ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, καὶ οὐχ ἑτέρου του χάριν, ἢ ἵνα καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἐλεήμων γένηται, καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς θεόν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι ταῖς ἁμαρτίαις τοῦ λαοῦ. νόμος μὲν γὰρ διὰ Μωσέως τοῖς πάλαι τεθεσπισμένος μεσολαβούντων ἀγγέλων, ἀνθρώπους καθίστησι τοὺς ἱερέας, τὴν κοινὴν τῆς φύσεως νοσοῦντας ἀσθένειαν, καὶ δι᾽ αὐτὴν ὀφείλοντας, καθάπερ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀγνοημάτων, θυσίαν προσφέρειν. ὁ δὲ λόγος τῆς ὁρκωμοσίας τῆς μετὰ νόμον, υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον. ὥστε καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι᾽ αὐτοῦ τῷ θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. ἐξιλάσεται δὲ ὁ Χριστός, ἥκιστα μὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ· καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος. οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν· ὑπὲρ ἡμῶν δὲ μᾶλλον. καὶ τοῦτο ἡμῖν εὖ μάλα σαφηνιεῖ γεγραφὼς ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ αὐτοῦ ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι. ταύτητοι καὶ εἰσβεβηκέναι φησὶν αὐτὸν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων

ἁγίων ἅπαξ, καὶ αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενον, καὶ μιᾷ προσφορᾷ τετελειωκότα, καὶ τοῦτο εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. καὶ σεσώσμεθα μὲν ἡμεῖς· αὐτὸς δὲ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αἴρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. τέθεικε γὰρ τὴν ἰδίαν ψυχὴν ἐθελοντὴς ὑπὲρ ἡμῶν· πάλιν ἀνεβίω. θεὸς γὰρ ἦν φύσει, καί ἐστιν ἐν οὐρανοῖς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἁγίων, καθάπερ ἐναγχος ἔφην. καὶ ταυτί μοι πάλιν ὡς ἐκ νομικῆς εἴρηται σκιᾶς, ἣν καὶ ὅπως ἂν ἔχοι σαφῶς ἀφηγήσομαι. γέγραπται τοίνυν ἐν τῷ Λευιτικῷ· καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωυσῆν· λάλησον πρὸς Ἀαρὼν τὸν ἀδελφόν σου, μὴ εἰσπορευέσθω πᾶσαν ὥραν τῶν ἁγίων τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, εἰς πρόσωπον τοῦ ἱλαστηρίου, ὅ ἐστιν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται. ἐν γὰρ νεφέλῃ ὀφθήσομαι ἐπὶ τοῦ ἱλαστηρίου. ἔδει γὰρ ἔδει τὸν Ἀαρὼν εἰκόνα καὶ τύπον ἀποπληροῦν τετυγμένην τῆς ἱερωσύνης Χριστοῦ μὴ κατὰ πᾶσαν ὥραν, ἤγουν ἐν παντὶ καιρῷ, τὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ποιούμενον εἰσδρομὴν, οἱονεὶ παρασημαίνει τοῦ μυστηρίου τὸ κάλλος. ἅπαξ γὰρ εἰσβέβηκεν ὁ Χριστὸς, αἰωνίαν λύτρωσιν, ὡς ἔφην, εὑράμενος. πλημμέλημα τοίνυν εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῶν ἐν τύποις, τὸ μὴ κατ' ἔτος καὶ ἅπαξ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσελαύνειν τὸν Ἀαρὼν, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ὥραν, καὶ ὡς ἐν παντὶ καιρῷ. διὰ τοῦτο χρῆναι τηρεῖν προστέταχεν, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ. εἰ δὲ θάνατος ἦν ἡ δίκη τῷ παραλύοντι τὴν σκιὰν, καὶ εἰς τὸν τῆς ἀληθείας ἐμπαροινοῦντι τύπον, τίς ἔσται λοιπὸν ἡ ἐπιτίμησις τοῖς εἰς αὐτὴν πλημμελοῦσι τὴν ἀλήθειαν, τουτέστι Χριστόν; ὃ δὴ πεπράχασιν Ἰουδαῖοι τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν οὐ προσιέμενοι, καὶ κατὰ μυρίους ὅσους ἀτιμάζοντες τρόπους, καί τοι λέγοντα σαφῶς· ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, τουτέστι τῶν ἐν νόμῳ τύπων ἡ πλήρωσις. τέλος γὰρ νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός. γράφει γὰρ οὕτως ἡμῖν ὁ νομομαθὴς καὶ ἱερώτατος Παῦλος. εἴργεται τοίνυν ὁ Ἀαρὼν, τοῦ μὴ ποιεῖσθαι διὰ παντὸς τὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσβολὴν, ἵνα τοῦ μυστηρίου τὸ κάλλος ἀδιαλώβητόν τε καὶ ἀκραιφνὲς, καὶ αὐταῖς ἡμῖν ἀναστράπτοι ταῖς σκιαῖς. δι' ἔτους μὲν οὖν καὶ καθ' ἕνα καιρὸν ἡ εἴσοδος. τίνα δ' ἂν γένοιτο τρόπον, καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ πρέποντος, ἐνομοθέτει λέγων· οὕτως εἰσελεύσεται Ἀαρὼν εἰς τὸ ἅγιον. ἐν μόσχῳ ἐκ βοῶν περὶ ἁμαρτίας, καὶ κριὸν εἰς ὁλοκάρπωμα, καὶ χιτῶνα λινοῦν ἡγιασμένον ἐνδύσεται, καὶ περισκελὲς λινοῦν ἔσται ἐπὶ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ, καὶ ζώνην λινῆν ζώσεται, καὶ κίδαριν λινῆν περιθήσεται. ἱμάτια ἅγιά ἐστι· καὶ λούσεται ὕδατι πᾶν τὸ σῶμα αὐτοῦ. καὶ ἐνδύσεται αὐτά. καὶ παρὰ τῆς συναγωγῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ λήψεται δύο χιμάρους ἐξ αἰγῶν

cum ait ingressum semel, qui æternam redemptionem inuenit, vnaque hostia perfecit, & quidem in perpetuum omnes qui sanctificantur. Vnde & nos saluati sumus ipso peccata nostra tollente, & pro nobis cruciatum sustinente. Posuit enim animam suam volens pro nobis, tametsi iterum suscitatus sit. Deus enim erat suapte natura, estque in cælis ad dexteram Patris *semper viuens vt intercedat pro sanctis*, vt paulo antè diximus. Porro hæc à me rursum tanquam ex legali dicta sunt vmbra, quam & quo pacto se habeat, luculenter exponam. Scriptum est enim in Leuitico: *Et dixit Dominus ad Moysen: Loquere Aaroni fratri tuo, ne ingrediatur omni tempore in sanctuarium intra velum coram propitiatorio, quod est in arca testimonij, ne fortè moriatur. (In nube enim apparebo in propitiatorio.)* Oportebat enim, oportebat inquam, Aaronem præstare imaginem & typum sacerdotij CHRISTI, atque ideo non omni hora, id est tempore, in sancta sanctorum introire permittebatur, ad sanctificandam huius mysterij dignitatem. CHRISTVS enim semel ingressus, æternam, vt dixi, reperit redemptionem. Peccatum igitur est in ipsam veritatem, per ea quæ in typis sunt, si sæpiùs quàm annuatim & semel in sancta sanctorum introëat Aaron, sed semper & quando oportunum. Idcirco præcepit ei Deus hunc actum seruandum, ne fortè moriatur. Iam verò si capitalis pœna constituta est in eum qui transgreditur vmbram, & impingit in typum veritatis, quale demum supplicium manebit eos, qui peccant in ipsam veritatem, hoc est, in CHRISTVM? Quod quidem certè fecerunt Iudæi, qui non recipiunt fidem; at potiùs varijs modis ipsam deformant atque deturpant: quamquam ille manifestè dicat, *Ego sum veritas*, hoc est, legalium typorum & figurarum impletio. Finis enim legis & Prophetarum est CHRISTVS. Ita enim nobis scribit peritissimus legis & sanctissimus Paulus. Prohibitus igitur est Aaron, ne semper adeat sancta sanctorum, vt mysterij dignitas sit inuiolata atque integra, nobisque ex ipsis vmbris elucescat. Idcirco ingressio fiebat semel & vno tempore. Quo autem modo debeat fieri, vt non aberretur à decoro, addit legislator his verbis: *Sic ingredietur Aaron in sanctum, per vitulum ex bobus pro peccato, & arietem in holocaustum, tunicaque linea sanctificata induetur, ac †feminale lineum erit in cute ipsius, Zonaque linea cingetur, cidarim lineam imponet †sibi. Vestimenta sancta sunt. & lauabitur aqua totum corpus ipsius, & his induetur. Deinde à congregatione filiorum Israël recipiet duos hircos ex capris*

Hebr.7.25.

Leuit.16.2.

Ioan.14.6.

Ego sum veritas, *quid significet.*

Rom.10.4.

Leuit.16.3.

† *Vulgata:* feminalibus lineis verenda celabit.

† capiti suo.

pro peccato, atque arietem vnum in holocaustum: adducetq́; Aaron vitulum, qui est pro peccato sui ipsius, & exorabit pro se & sua familia. Postea accipiet duos hircos, & statuet eos coram Domino ad portas tabernaculi testimonij: & mittet Aaron super duos hircos sortes: vnam Domino, & alterā capro emissario. Tunc adducet Aaron hircum, super quem exiuit sors Domino, & offeret eum pro peccato. Sed hircum, super quem cecidit sors emissarij, statuet viuentē in conspectu Domini, vt pro ipso deprecetur: vt emittat eum in emissionē, atq; dimittat eum in solitudinem. Modum itaq; sacrificij in his verbis exponit. Deinde Aaron adduxit vitulum offerendum pro sui ipsius peccato, atque pro sua domo. Mactato autem vitulo, & item hirco destinato in holocaustum, iuxta eandem legem, *Tunc*, inquit, *accipiet thuribulū plenū carbonibus ignis ab altari quod est coram Domino, implebitq́; manus suas thymiamate tenuis compositionis, & inferet intra velum, imponetq́; thymiama igni coram Domino, atque vapor thymiamatis teget propitiatorium, quod est super testimonia, & nō morietur. Postea accipiet de sanguine vituli, & asperget digito in propitiatorium ad Orientem coram propitiatorio, septies asperget de sanguine digito suo.* Addit autem his: *Hircum pro peccato populi mactabit coram Domino, & inferet sanguinem eius intra velum, facietq́; cum sanguine huius, sicut †fecit cum sanguine vituli.* Atque hæc cuncta fieri ordinauit, vt sacerdos deprecaretur & oraret pro immūditijs filiorū Israël, & pro omnibus peccatis suis. Vngebatur autem sanguine vituli, & item hirci, non solùm propitiatorium atque intimum tabernaculum, hoc est, sancta sanctorum, sed etiam ipsum altare oblationum in primo tabernaculo: Ait enim rursus: *Et egredietur ad altare quod est corā Domino, & deprecabitur in eo, †accipietq́; de sanguine vituli atq; hirci, quē imponet super cornua altaris, in circuitu. Et asperget in ipsum de sanguine digito suo septies, tunc purificabit ipsum, & sanctificabit ab immunditijs filiorū Israël.* Addit autem rursus his: *Et adducet hircum viuentem, imponetq́; Aaron duas manus suas in caput hirci viuentis, & confitebitur super ipsum vniuersas iniquitates filiorum Israël, omnesq́; iniustitias, & omnia peccata ipsorum. Et imponet ipsa in caput hirci viuentis, emittetq́; ipsum per manum hominis ad hoc parati in desertum. Et portabit hircus in se omnes iniquitates eorum in inuium, & mittet hircum in desertum.* Quæ igitur in typis per oracula Dei olim prodita sunt, ita se habent, & sic quidem peracta sunt. Postquam verò præterijt vmbra, & correctionis tempus aduenit, age, age, sub-

Leuit. 16.12

Leuit. 16.15

† *Vulgata:* sicut præceptum est de sanguine vituli.

Leuit. 16.18

† *Vulgata:* fundat super cornua altaris per gyrum.

περὶ ἁμαρτίας, καὶ κριὸν ἕνα εἰς ὁλοκαύτωμα. καὶ προσάξει Ἀαρὼν τὸν μόσχον τὸν περὶ ἁμαρτίας τὸν ἑαυτοῦ, καὶ ἐξιλάσεται περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. καὶ λήψεται τοὺς δύο χιμάρους, καὶ στήσει αὐτοὺς ἔναντι κυρίου παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, καὶ ἐπιθήσει Ἀαρὼν ἐπὶ τοὺς δύο χιμάρους κλῆρον ἕνα τῷ κυρίῳ, καὶ κλῆρον ἕνα τῷ ἀποπομπαίῳ. καὶ προσάξει Ἀαρὼν τὸν χίμαρον ἐφ᾽ ὃν ἐπῆλθεν ἐπ᾽ αὐτῷ ὁ κλῆρος τῷ κυρίῳ, καὶ προσοίσει περὶ ἁμαρτίας· καὶ τὸν χίμαρον ἐφ᾽ ὃν ὁ κλῆρος τοῦ ἀποπομπαίου, στήσει αὐτὸν ζῶντα ἔναντι κυρίου τοῦ ἐξιλάσασθαι ἐπ᾽ αὐτοῦ. ὥστε ἐξαποστεῖλαι αὐτὸν εἰς τὴν ἀποπομπήν, καὶ ἀφήσει αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον. τὸν μὲν οὖν τῆς θυσίας ἐν τούτοις ἡμῖν ἐξηγεῖται τρόπον. εἶτα προσκεκόμικε τὸν μόσχον Ἀαρὼν τὸν περὶ τῆς ἁμαρτίας τῆς ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτοῦ. τεθυμένου δὲ τοῦ μόσχου, καὶ μὴν τοῦ κριοῦ γεγονότος εἰς ὁλοκαύτωμα, κατὰ τὸν αὐτὸν πρέποντα νόμον· καὶ λήψεται φησί, τὸ πυρεῖον πλῆρες ἀνθράκων πυρὸς ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀπέναντι κυρίου. καὶ πληρώσει τὰς χεῖρας θυμιάματος συνθέσεως λεπτῆς, καὶ εἰσοίσει ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, καὶ ἐπιθήσει τὸ θυμίαμα ἐπὶ τὸ πῦρ ἔναντι κυρίου, καὶ καλύψει ἡ ἀτμὶς τοῦ θυμιάματος τὸ ἱλαστήριον τὸ ἐπὶ τῶν μαρτυρίων, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται. καὶ λήψεται ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ μόσχου, καὶ ῥανεῖ τῷ δακτύλῳ τὸ θυσιαστήριον· ῥανεῖ ἑπτάκις ἀπὸ τοῦ αἵματος τῷ δακτύλῳ αὐτοῦ. προστέτακται δὲ τούτοις· καὶ σφάξει τὸν χίμαρον περὶ τῆς ἁμαρτίας τὸν περὶ τοῦ λαοῦ ἔναντι τοῦ κυρίου, καὶ εἰσοίσει ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος· καὶ ποιήσει τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὃν τρόπον ἐποίησε τὸ αἷμα τοῦ μόσχου. καὶ ταυτὶ δὴ ταῦτα προστέταχε γενέσθαι ὑπὲρ τοῦ ἐξιλάσασθαι φημὶ ὑπὲρ τῶν ἀκαθαρσιῶν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ περὶ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. κατεχρίετο δὲ τῷ αἵματι τοῦ τε μόσχου, καὶ μὴν καὶ τοῦ χιμάρου οὐχὶ μόνον τὸ ἱλαστήριον, καὶ ἡ ἐσωτέρα σκηνή, τουτέστι τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ τῶν καρπωμάτων θυσιαστήριον, ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ. ἔφη γὰρ πάλιν, καὶ ἐξελεύσεται ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἀπέναντι κυρίου, καὶ ἐξιλάσεται ἐπ᾽ αὐτοῦ· καὶ λήψεται ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ μόσχου, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ χιμάρου, καὶ ἐπιθήσει ἐπὶ τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου κυκλόθεν. καὶ ῥανεῖ ἐπ᾽ αὐτὸ ἀπὸ τοῦ αἵματος τῷ δακτύλῳ αὐτοῦ ἑπτάκις, καὶ καθαριεῖ αὐτό, καὶ ἁγιάσει αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. προστέτακται δὲ πάλιν· καὶ προσάξει τὸν χίμαρον τὸν ζῶντα, καὶ ἐπιθήσει Ἀαρὼν τὰς δύο χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χιμάρου τοῦ ζῶντος. καὶ ἐξαγορεύσει ἐπ᾽ αὐτοῦ πάσας τὰς ἀνομίας τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ πάσας τὰς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. καὶ ἐπιθήσει αὐτὰς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χιμάρου τοῦ ζῶντος, καὶ ἐξαποστελεῖ ἐν χειρὶ ἀνθρώπου ἑτοίμου εἰς τὴν ἔρημον. καὶ λήψεται ὁ χίμαρος ἐφ᾽ ἑαυτῷ τὰς ἀνομίας αὐτῶν εἰς τὴν ἄβατον, καὶ ἐξαποστελεῖ τὸν χίμαρον εἰς ἔρημον. ταῦτα μὲν οὖν ἐν τύποις τεθεσπισμένα κατὰ καιρόν, ὧδε τε ἔχει, καὶ δὴ καὶ ἐπράττετο. ἐπειδὴ δὲ παρῴχηκεν ἡ σκιά, καὶ ὁ τῆς διορθώσεως ἐνέστη καιρός, φέρε δὴ φέρε λε-

πταῖς

πλαῖς καὶ ἀστειοτέραις ἐννοίαις χρώμενοι, τὸν τοῦ νόμου σκοπὸν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον μεταπλάττωμεν. εἰσῆλθε μὲν γὰρ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐφ' ἅπαξ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος. πλὴν ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, καὶ οὐ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, ἀπαλείφων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. τέθυται γὰρ, οὐχ ὑπέρ γε τῆς ἑαυτοῦ. πόθεν; ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας. ἑψόμεθα δὴ οὖν καὶ αὐταῖς εὖ μάλα ταῖς τοῦ νόμου σκιαῖς. ἦν μὲν καὶ σφόδρα εἰκὸς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαῖον, τὸν θεσπέσιον Ἀαρὼν ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀγνοημάτων θυσίαν προσφέρειν. οὐ γὰρ ἂν νοοῖτο γεγονὼς τοῦ πλημμελεῖν ἐν ἀμείνοσιν ἄνθρωπος ὤν. Χριστῷ δὲ οὐκέτι τὸ τοιοῦτον ἁρμόσει. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. καταπεφοίτηκεν γὰρ ἐν ἰδίᾳ φύσει τὸ ἀπλημμελὲς ὡς θεός. πλὴν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτῶν τῶν ἡγιασμένων ἡ κάθαρσις, ἱερέων τέ φημι, καὶ μὴν καὶ λαῶν. θέα γὰρ ὅπως ὁ Ἀαρὼν τὴν ἐν Χριστῷ νοουμένην θυσίαν καὶ νοητὴν εὐοδμίαν ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ θύμασιν ὑποπλάττεται. μόσχος γὰρ ἦν καὶ κριὸς εἰς ὁλοκαύτωσιν. νοεῖται δὲ πάλιν ὡς ἔν γε τῷ μόσχῳ Χριστὸς. ἀμφιλαφῆ γὰρ λίαν τὰ ὑπὲρ ἁγίων προσκομιζόμενα τῷ θεῷ, καὶ πλούσιοι σφόδρα τῶν τοιούτων οἱ τρόποι. ἱερὸν δὲ ζῶον, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν εἰς θυσίαν ἐπιτηδείων, ὑπερκείμενον τὸ τοῦ μόσχου χρῆμα. οὐκοῦν τῆς θυσίας τὸ τέλειον ὑπεμφήνοιεν ἂν ἡμῖν ὁ μόσχος. κριὸς δὲ πάλιν εἰς ὁλοκαύτωσιν. γέγονε γὰρ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὸ οἱονεὶ βδελυρόν τι καὶ κάκοσμον τῆς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου διαλύων ἐν ἑαυτῷ. ἐπιτήρει δὲ ὅπως προστεταγμένος ὁ Ἀαρὼν τὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσβολὴν ποιεῖσθαι κατὰ καιροὺς, καὶ ἀποπεραίνειν εὖ μάλα τὰς ὑπέρ γε τῶν ἰδίων ἀγνοημάτων θυσίας, οὐκ ἐν τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης σχήματι ὁρᾶται κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ἀλλὰ χιτῶνά φησι λινοῦν ἡγιασμένον ἐνδύσεται, καὶ περισκελὲς λινοῦν ἔσται ἐπὶ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ, καὶ λινῆν ζώνην ζώσεται, καὶ κίδαριν λινῆν περιθήσεται. τὰ ἱμάτια, ἅγιά ἐστιν. καὶ λούσεται ἐν ὕδατι πᾶν τὸ σῶμα αὐτοῦ. ἀλλ' ἦν ἅπασιν ἱερουργοῖς συνηθές τι τοῦτο καὶ κατὰ νόμον τὸ σχῆμα. τίς ἂν οὖν γένοιτο καὶ τούτων ἡμῖν ὁ λόγος πιθανὸς ὡς οἶμαι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀληθής; οὐ γὰρ ἦν ἀκόλουθον ὑπὲρ ἰδίων θύοντα πλημμελημάτων τὸν Ἀαρὼν, ἐν εἴδει φαίνεσθαι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ μὴ εἰδότος τὴν ἁμαρτίαν. στολισμὸς γὰρ ὁ μάλιστα πρέπων αὐτῷ, καὶ αὐτὸ τῆς ἀρχιερωσύνης τὸ σχῆμα, τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν βασιλείας τε ὁμοῦ καὶ ἱερωσύνης ἀντίτυπον τὸ κάλλος. ὅτι δέ ἐστιν ἀμήχανον εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσελάσαι δύνασθαί τινας, καὶ εἰς τὴν σκηνὴν τὴν

tilioribus atque politioribus cogitationibus vtentes, scopum legis ad CHRISTI mysteriũ transferamus. *Ingressus enim est semel in sancta sanctorum Dominus noster* IESVS CHRISTVS *æterna redemptione inuenta.* Cæterùm in sanguine æterni testamẽti, neque per sanguinẽ hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem deleuit peccatum mundi. Immolatus enim est non pro suo, sed pro nostro peccato. Sequemur itaque perspicuè admodum vmbras legis. Erat enim, & quidem vehementer, conueniens, aut potiùs necessarium, vt diuinus Aaron pro proprijs ignorantijs hostias offerret. Non enim debet intelligi expers peccati, cùm fuerit homo. In CHRISTVM verò nihil tale cadit. Longè enim à peccato abest: quippe qui tanquam Deus suapte natura sit expers peccati. Imò verè in ipso & per ipsum est etiam ipsorum sanctorum purificatio, sacerdotum inquam simul & populorum. Vide enim quo pacto Aaron hostiam in CHRISTO intellectam & odorem suauitatis intelligibilẽ in victimis pro se describat. Vitulus enim erat & aries in holocaustum. Intelligitur porro rursum per vitulum CHRISTVS. Nam quæ pro sanctis offeruntur Deo, opima sunt, & opulentissimi sacrificiorum modi. Sacrum autem animal & reliquis omnibus quæ ad sacrificãdum apta sunt præstantior est vitulus. Quapropter vitulus subindicauerit nobis sacrificij perfectionem. Aries autem rursus offertur in holocaustum, quia Dominus noster IESVS CHRISTVS Deo & Patri factus est in odorem suauitatis, vtpote qui in seipso abominationem & fœditatem peccati pro mundo dissoluerit. Obserua autẽ quomodo præscriptum sit Aaroni, vt quibus tẽporibus ingreditur sancta sanctorum, & accuratè peragit sacrificia pro suis ignorantijs; tum temporis in habitu pontificali non conspiciatur; sed tunicam lineam, ait Scriptura, eamque sanctificatam induet, feminale item lineum erit in cute ipsius, & zona linea cingetur, cidarisque linea capiti imponetur (vestimenta hæc sancta sunt) & abluetur aqua totum ipsius corpus. Atqui talis, (inquies) habitus cõmunis erat etiam ceteris secundùm legem sacerdotibus. Quæ à nobis hîc potest afferri ratio probabilis, vt opinor, at potiùs vera? Neque enim par erat, vt Aaron pro suis peccatis sacrificãs appareret in forma CHRISTI, qui nõ nouit peccatum. Nam stola maximè congruit ei, imò totus pontificis habitus figurabat maiestatem regni & sacerdotij Seruatoris nostri. Quòd autẽ impossibile sit quemquam sancta sanctorum ingredi, & verum

Hebr. 9. 12.

Vituli hostia atque arietis.

Aaron pro proprijs peccatis sacrificans cur non pontificio habitu induatur.

tabernaculum, quod non homo sed Dominus posuit, nisi priùs aqua regenerationis purificetur, lex clarè ostendit, cùm præcipit Aaroni, vt aqua abluatur in sancta sanctorum introiturus. Deinde mãdauit quoque carbones ignis de ipso altari esse accipiendos, atque intrà portandos hoc est, intra velum: item plenum manipulum tenuis thymiamatis imponendum. Quo quidem peracto, ait, vapor thymiamatis operiet propitiatorium, quod est pro testimonijs. Ergo & hoc erat CHRISTI typus, qui immolatus est vt vitulus, & factus est holocaustũ, vt aries. Bene autem olet tanquam thymiama subtile, totumque sanctum implet tabernaculum, hoc est Ecclesiam, intelligibili odore. cui & acclamabimus: *Vnguentum effusum nomen tuum. Propterea iuuenculæ dilexerunt te, & attraxerunt te. Post te in odorem vnguentorum tuorum currimus.* Ceterùm age, aliquanto altiùs sermonem à capite arcessamus. Ita enim expositio argumentorum nostrorum rectè sibi constabit. Vitulus igitur & aries pro Aarone sunt producti in sacrificium: at verò duo hirci pro populo, itemque aries in holocaustum. scriptum est enim sic: *Sortes in hircis: vna quidem Domino, altera verò emissario.* Et quodnam in his sit mysterium, necesse est dicamus. Nam quidam putant vnum hircorũ emissario cuidam malo atque immundo spiritui datum esse, & remissum in solitudinem. Nos verò istam opinionem absurda superstitione refertam esse iudicamus, neque à Græcanico errore liberam, imò verò (addam enim hoc absq; timore) quod adhuc amplius est, ad impietatem cogitationum, peccati in Deum authorem esse legem inueniemus, etsi alioqui nos multifariam ab errore colendi multos deos reuocet, vnumque & suapte natura Dominum huius vniuersi demonstret, atque in cognitionem veritatis nos deducere solita sit. Dixerit enim quis eorum qui rectè sentire volunt, Quare præcepit illum quasi sacrificium dimittendum, tribuendumque esse malignæ ac vero Deo aduersæ potẽtiæ, id quod Deo adductum erat, hircum inquam? Ecquid verò inueniemus vtilitatis ex Aaron præstitum, quando manibus hirco impositis confitebatur peccata filiorum Israel? Annon hæc res delirij demum extremi plena intelligi debet, neque ab impietate Gentilium & cogitationibus scæuis seu sinistris aliena? Quibus verò, aut quomodo ambiguum erit id quod tam apertã præ se fert damnationẽ? Quid igitur significat hæc res? Duo hirci adducebantur, pulchri, & eiusdem inter se magnitudinis, am-

Cant. 1. 2.

Sortes in hircis quid significent Leuit. 16.

Hircus olim immolabatur Baccho, quòd vites rodat: Baccho caper omnibus aris Cæditur, ait Maro 2. Georg. & Prudent. contra Symmachum. Pani etiam sacrum ait Lucianus. De Bacchica illa victima Cyprianus de duplici Martyrio.

ἀληθινὴν, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος μὴ οὐχὶ τῷ τῆς παλιγγενεσίας ὕδατι προκαθηγνισμένους, ἐδήλου σαφῶς ὁ νόμος, ὕδατι προστάσσων ἀπολούεσθαι τὸν Ἀαρών, εἰ μέλλοι ποιεῖσθαι τὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσδρομήν. ἄνθρακας δὲ δεῖν ἀπ' αὐτοῦ λαμβάνειν τοῦ θυσιαστηρίου προστέταχεν εἴσωτε ἀποκομίζειν, τουτέστιν ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος. ἐπιτέθει δὲ οὕτως αὐτοῖς πλήρη τὴν δράκα λεπτοῦ θυμιάματος ποιεῖν. οὗ καὶ εἰς πέρας ἐνηνεγμένου, καλύψει, φησὶν, ἡ ἀτμὴ τοῦ θυμιάματος τὸ ἱλαστήριον τὸ ἐπὶ τῶν μαρτυρίων. τύπος δὲ ἦν αὐτοῦ ὁ Χριστὸς, ὃς τέθυται μὲν ὡς μόσχος. ὁλοκαυτοῦται γε μὴν, ὡς κριὸς, καὶ ὅλην ἐμπίπλησι τὴν ἁγίαν σκηνὴν, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν, τῆς νοητῆς εὐοσμίας ὡς καὶ λέξεται πρὸς ἡμῶν· μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου. διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε, εἵλκυσάν σε. ὀπίσω σου εἰς ὀσμὴν μύρου σου δράμωμεν. ἀλλὰ φέρε τὸν λόγον ἀναβιβάζωμεν ἐν ἀρχαῖς. ἥξει γὰρ οὕτως ἡμῶν καθ' εὐθὺ τοῦ πρέποντος ἡ τῶν νοημάτων ἐφήγησις. μόσχος μὲν οὖν καὶ κριὸς ὑπέρ γε τοῦ Ἀαρὼν, τὰ εἰς θυσίαν ἠγμένα· χίμαροι δὲ δύο παρὰ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴν καὶ κριὸς ὁλοκαύτωμα. γέγραπται γὰρ ὧδε· κλῆροι δὲ τοῖς χιμάροις· εἷς μὲν τῷ κυρίῳ, ἕτερός γε μὴν τῷ ἀποπομπαίῳ. καὶ ποῖον ἂν εἴη τὸ ἐπ' αὐτοῖς μυστήριον, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. τινὲς μὲν οὖν οἴονται τὸν ἕνα τῶν τράγων, ἀποπομπαίῳ τινὶ καὶ ἀκαθάρτῳ δαίμονι δεδόσθαι τε καὶ ἀνίεσθαι κατὰ τὴν ἔρημον. ἡμεῖς δὲ ταύτην τὴν δόξαν ἐκτόπου δεισιδαιμονίας μεμεστωμένην εἶναί φαμεν, καὶ τῆς εἰς ἑλληνικὴν ἥκοντων πλάνησιν αἰτιαμάτων οὐκ ἀπαλλαξομένην μᾶλλον δέ. προσέπτω γὰρ ὑποστελῆς οἶχα τὸ ἔτι μεῖζον, εἰς ἀνοσιότητα λογισμῶν τῆς εἰς θεὸν ἁμαρτίας εἰσηγητὴν τὸν νόμον εὑρήσομεν, καίτοι τῆς πολυθέου πλάνης πολυτρόπως ἐξέλκοντα, καὶ τὸν ἕνα τε καὶ φύσει παραδεικνῦντα τῶν ὅλων κύριον, καὶ ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν παιδαγωγεῖν εἰωθότα. φαίη γὰρ ἄν τις εὐθὺς τῶν ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων, ἀνθ' ὅτου προστέταχεν ἀνίεσθαί τε καὶ ἀπονέμεσθαι καθάπερ τινὰ θυσίαν πονηρᾷ καὶ ἀντικειμένῃ δυνάμει τὸν θεῷ προσκεκομισμένον, φημὶ δὴ τὸν χίμαρον. τί δὲ καὶ εὑρήσομεν τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν πεπραχότα τὸν Ἀαρὼν, ὅτε τὰς χεῖρας ἐπιτιθεὶς τῷ τράγῳ, κατηγόρευε τὰς ἁμαρτίας τῶν υἱῶν Ἰσραήλ; ἆρα οὐκ ἂν νοοῖτο τῆς ἀνωτάτω λοιπὸν ἐμβροντησίας τὸ χρῆμα μεστὸν, καὶ δυσσεβείας ἑλληνικῆς, καὶ λογισμῶν σκαιότητος οὐκ ἀπηλλαγμένον; καὶ τίσιν ἢ πῶς ἀμφίλογον ἔτι τό γε οὕτω κατηρρωστηκὸς ἐναργῆ τὴν κατάρρησιν; τί οὖν ἄρα τὸ δρώμενον ἦν; δύο μὲν γὰρ παρεκομίζοντο χίμαροι καλοί τε καὶ ἰσομεγέθεις ἀλλήλοις, ἀμ-

φω

φω τε ἰσήλικες, ὁμόχροοί τε καὶ κατ' οὐδένα τρόπον παθόντες τὴν ἐμπορίαν κλήροι δὲ λοιπὸν ἐγράφοντο δύο, τὰ τῶν χιμάρων ὀνόματα, κατά γε τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν εὖ μάλα κατασημαίνοντες. εἷς μὲν γὰρ ὠνομάζετο κύριος· ἕτερος δὲ ἀποπομπαῖος. ὡς οὖν, τῶν τράγων ὀνομασθέντων τοῦ μὲν ἑνὸς, κυρίου· τοῦ δὲ ἑτέρου, ἀποπομπαίου. διά τοι τὸ ἀποπέμπεσθαι. τοὔνομα γὰρ ἐντεῦθεν αὐτῷ. δαίμονα δὲ οὐχὶ τὸν ἀποπομπαῖον, αὐτὸ δὲ τὸ ζῶον νενοήκαμεν εἰρῆσθαι. καὶ ὁ μὲν κύριος. τοῦτο γὰρ τῶν χιμάρων ἑνὶ ἦν ὄνομα, ὡς ἔφην, ἱεροπρεπῶς ἐσφάζετο. ἡγίαζε δὲ τῷ αἵματι τὴν ἐσωτάτην σκηνὴν, καὶ μὴν καὶ αὐτὸ τὸ ἔξω τε καὶ τῶν καρπωμάτων θυσιαστήριον, ἐφ' ᾧ καὶ τὰς κατὰ νόμον ἐτέλουν θυσίας. ὅ γε μὴν ἕτερος, τουτέστιν ὁ ἀποπομπαῖος, εἰς τὴν ἄβατον ἐξεπέμπετο, κατηγορηκότος ἐπ' αὐτῷ τοῦ Ἀαρὼν τὰς ἁμαρτίας τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. σημαίνεται δὲ δι' ἀμφοῖν ὁ Χριστὸς· ἀποθανὼν μὲν, ὡς ἄνθρωπος, καὶ τεθυμένος ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς ἐν εἴδει τράγου. ἐσφάζετο γὰρ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ὁ χίμαρος, ἁγιάζων δὲ τὴν ἐκκλησίαν, ὡς ἐν τύπῳ νοουμένην τῆς ἐσωτάτης σκηνῆς· καὶ μὴν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν νόμῳ. ἡγιάζετο γὰρ, ὡς ἔφην, τῷ αἵματι τοῦ χιμάρου καὶ αὐτὸ τὸ κατὰ νόμον θυσιαστήριον. χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. οὐκοῦν ἐν νόμῳ τὸ τέλειον, οὐδ' ἂν ἔχῃ τὸ ἁγιάζειν δυνάσθαι τινὰς ἡ κατὰ νόμον λατρεία. δεῖται γὰρ ἀναγκαίως ὡς τελειοῦν ἰσχύοντος, τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἁγιάζοντος τῷ ἰδίῳ αἵματι τοὺς τὴν νομικὴν λατρείαν ἐπιτηδεύοντας. τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς κεκλημένων, οὕτω πού φησιν· „εἰδότες δὲ ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, εἰ μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ ἡμεῖς εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπιστεύσαμεν, ἵν' ἔχοιμεν δηλονότι τὴν παρ' αὐτοῦ δικαίωσιν. οὐκοῦν τέθυται μὲν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς· ἀνεβίω δὲ αὖ, καὶ εἰς τὴν ἀνθρώποις ἄβατον ἀπεδήμησεν χώραν, τουτέστι τὸν οὐρανὸν, ἀποβαστάζων ὥσπερ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. αὐτὸς γάρ που φησὶν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αἴρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. τοῦτο οἶμαι ἐστιν ὁ ἀποπομπαῖος. ἀποπέμπεται μὲν γὰρ, ὥσπερ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς, εἰς τὴν ἄνω πόλιν, ἵν' ἐμφανισθῆναι τῷ τρόπῳ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ὑμῶν. καὶ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοῖ γράφων ὁ μακάριος Ἰωάννης· „τεκνία ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμάρτητε. καὶ ἐὰν δέ τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον. καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ὅλου κόσμου. †τάρρεν οὖν, ὅτι διεσμήγμεθα μὲν ἐν Χριστῷ, καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν, αὐτὸς δέ ἐστι παράκλητος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν ἀνθρώποις ἄβατον ἀναπέ-

† ἴσως ἀρεστὸν

bo coæui eiusdemq; coloris, neque in quoquam alter alterum excellebat, aut pretio differebat: sortes autem deinceps inscribebantur duæ, quæ nomina hircorum, prout legislatori visum fuit, pulchrè significabāt. Alter enim nominabatur Dominus: alter Emissarius. Appellatis itaque hircis, altero quidem Domino, altero verò emissario (eò quòd emitteretur: inde enim nomen deductum est) non dæmonem dictū esse emissarium censebimus, sed animal ipsum ita appellatum. Ac Dominus quidem (id enim nomen erat, vt dixi, alteri hircorum) ritè mactabatur, qui suo sanguine sanctificabat intimum tabernaculum, itemque altare holocaustorū, quod extra erat, in quo & sacrificia secundùm legē peragebantur. Alter verò, hoc est emissarius, in solitudinem dimittebatur, cùm Aaron super illum confessus esset peccata filiorum Israël. Significatur autem CHRISTVS per vtrumque: mortuus est enim tanquam homo, & immolatus pro nobis in specie hirci. Nam hircus sacrificabatur in remissionem peccatorum, sanctificans Ecclesiam, quæ veluti in typo interioris tabernaculi describitur, atque adeò ipsos qui erant sub lege. Sanctificatur enim, vt dixi, sanguine hirci etiam ipsum quod secundū legem erat altare. Atqui citra controuersiam quod minus est à maiore benedicitur. Idcirco in lege non est perfectio: neque potest cultus legalis quenquam sanctificare. Opus enim ei omnino est CHRISTO; quippe qui perficere valet, & sanctificat suo proprio sanguine eos qui sub cultu legali vixerunt. Hinc D. Paulus, cùm de seipso, tum de alijs ex circumcisione vocatis ita ait: *Scientes quòd homo non iustificatur ex operibus legis, nisi per fidem* IESV CHRISTI. *Et nos in* CHRISTVM IESVM *credidimus*, vt scilicet ab ipso accipiamus iustificationē. Immolatus ergo est pro peccatis nostris secundùm Scripturas, & resurrexit iterum, ascenditque in regionem nobis inaccessam, hoc est, in cælū, quasi gestās nostra peccata. Ipse enim, ait Scriptura, tollit peccata nostra, & pro nobis cruciatur. Id, opinor, est ille emissarius. Emissus enim est ex ijs quæ sunt iuxta nos, in supernam ciuitatem, vt nunc in conspectu Dei pro nobis appareat. Huc facit quod affirmat B. Ioannes: *Filioli, hæc scribo vobis, vt non peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus* IESVM, *illum iustum. Et hic est propitiatio pro peccatis nostris, nec pro nostris solùm, sed etiā pro toto mūdo.* Placitū itaque DEO vt in CHRISTO simus mundati, & per ipsius vibicem sanati. Ipse verò est aduocatus pro nobis, atque in regionem hominibus inaccessam

Hebr. 7. 7.

Galat. 2. 16. Rom. 3. 20.

Ioan. 5. 29.

1. Ioan. [illegible]

Isai. 52.

cessam emigrauit, cuius typus esse poterit desertum. Ipse enim pro nobis in cælum præcursor tetendit, viamque nobis fecit nouam & viuificantem, atque introducentem in tabernaculũ internum. Quocirca CHRISTVS est *Emissarius*, tanquam hircus, portans nostra peccata. Nam hircus, vt dixi, pro peccatis mactabatur. Quòd autem hirci omnino inter se æquales & similes fuerint, demonstrauit latenter CHRISTVM semper esse eundem. Cùm enim impossibile sit hircum semel mactatum reuiuiscere, miraculum visum est, & nihil aliud. Ceterùm Deus non est amans ostentationis, tametsi omnia miraculosè præstare valens. Ideoque admirabili consilio duo accipiebantur, qui inter se omnimoda similitudine conuenirent. Sicut & in mundatione lepræ factum est, vbi legislator iubebat duas auiculas offerre, quarum vna mactabatur, altera dimittebatur in desertum. Ita enim infinitis ac lucu-lentissimis modis lex nos CHRISTI mysterium docet: cui gloria cum æterno Patre & consubstantiali Spiritu, nunc & semper & in sæcula sæculorum. Amen.

Leuit. 14. 4.

φοικε χώραν, ἧς ἂν εἴη τύπος ἡ ἔρημος. πρόδρομος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸν † κόσμον. καὶ αὐτὸς ἡμῖν ἐνεκαίνισε τὴν ὁδὸν, πρόσφατον καὶ ζῶσαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος. ἀποπομπαῖος ἄρα Χριστὸς, ὡς ἐν εἴδει τράγου φέρων ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας. χίμαρος γὰρ, ὡς ἔφην, ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἐσφάζετο. ἡ δὲ τῶν χιμάρων εἰς τὸ πᾶν ὁπωσοῦν ἰσότης τε καὶ ὁμοίωσις τὸν αὐτὸν ὄντα παρέδειξεν αἰνιγματωδῶς. ἐπειδὰν γὰρ οὐκ ἦν τὸν σφαγέντα χίμαρον ἀναβιῶναι πάλιν, ἔδοξε γὰρ τερατοποιΐα τις εἶναι τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδέν. ἀφιλόκομπον δὲ τὸ θεῖον ἀεὶ καίτοι πάντα παραδόξως ἐνεργεῖν ἰσχύον· ταύτητοι καὶ οἰκονομικῶς δύο παρελαμβάνοντο, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐμφέρειαν ἰσοπαλῆ τε καὶ ἀνεπίληπτον ἔχοντες καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπὶ καθαρισμοῦ τοῦ λεπροῦ, δύο πάλιν ὀρνίθια προσκομίζεσθαι δεῖν κεχρησμῴδηκεν ὁ νομοθέτης· ὧν τὸ μὲν ἐσφάζετο, θάτερον δὲ ἀνεῖται κατὰ τὴν ἔρημον. διὰ μυρίων γὰρ ὅσων ἡμᾶς ἐναργεστάτων παραδειγμάτων ἐκπεπαίδευκεν ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

† ἴσως οὐρανόν.

Tod

Τοῦ ἐν ἁγίοις
ΠΑΤΡΟ'Σ ΗΜΩ'Ν
ΚΥΡΙ'ΛΛΟΥ
ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟ'ΠΟΥ
ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙ'ΑΣ
ΓΛΑΦΥΡΩ'Ν
ΕἸΣ ΤΟΥ'Σ ἈΡΙΘΜΟΥ'Σ
ΒΙΒΛΙ'ΟΝ.

Περὶ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς.

Ἀπηνῆ καὶ ἀγριαίνουσαν ἐπὶ Χριστὸν τὴν γλῶτταν ἀνέντες οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι, κατὰ πολλοὺς ἂν ἁλοῖεν τρόπους. γέγονε δὲ ὅτι τὸ χρῆμα αὐτοῖς οὐκ ἀζήμιον, εἰδείη τις ἂν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν συμβεβηκότων. ὁ γὰρ πρωτότοκος Ἰσραήλ, καὶ δόξαν ἔχων τὴν ἐπὶ τῷδε περιφανῆ, ὁ ἀγαπητὸς καὶ ἀπόλεκτος, ὀπίσω τίθεται τῶν ἐθνῶν, καὶ γέγονεν ἐν ἐσχάτοις, μᾶλλον δὲ ἐν παντὶ κακῷ. καὶ τοῦτο αὐτοῖς προαναφωνεῖ
,, κύριος, διὰ Ὠσηὲ λέγων· οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι
,, ἀπεδήμησαν ἀπ' ἐμοῦ. δείλαιοί εἰσιν, ὅτι ἠ-
,, σέβησαν εἰς ἐμέ. ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς·
,, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἐστιν ἀπηχὲς εἰς λόγους, ὃ μὴ τετολμήκασιν εἰπεῖν. δεδυσφημήκασι γάρ, οὐκ ἐν-
,, νοοῦντες τὸ γεγραμμένον· θάνατος καὶ ζωὴ ἐν
,, χειρὶ γλώσσης· οἱ δὲ κρατοῦντες αὐτῆς, ἔδονται
,, τοὺς καρποὺς αὐτῆς. ἐπειδὴ δὲ πεπαρῳνήκασιν εἰς αὐτόν, ἀχάλινον εἰς συκοφαντίαν τὴν γλῶσσαν ἀνέντες, καθάπερ ἔφην ἀρτίως· ταύτῃ τοι καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος διωλισθήκασι, καὶ δὴ μὴ ἀ-
,, κουόντων λέγοντος· οὗτος ὁ κλῆρός σου, καὶ
,, ἡ μερὶς τοῦ ἀπειθεῖν ὑμᾶς ἐμοί, λέγει κύριος. οὐκοῦν ὅτι γλωσσαλγίας ἐγκλήμασι γεγονότες ἔνοχοι, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας πικρὰς ἔμελλον ἀποτιννῦσαι δίκας, καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς εὖ μά-
,, λα συνθήσομεν. ἔχει δὲ οὕτως· καὶ ἐλάλησεν
,, Μαριὰμ καὶ Ἀαρὼν κατὰ Μωσῆ ἕνεκεν τῆς γυ-
,, ναικὸς τῆς αἰθιοπίσσης, ἣν ἔλαβε Μωυσῆς, ὅτι
,, γυναῖκα αἰθιόπισσαν ἔλαβε. καὶ εἶπον· μὴ
,, Μωυσῇ μόνῳ ἐλάλησε κύριος; οὐχί, καὶ ἡ-
,, μῖν ἐλάλησε; καὶ ἤκουσε κύριος. καὶ ὁ ἄνθρω-
,, πος Μωυσῆς πρᾷος σφόδρα παρὰ πάν-
,, τας ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ εἶπε

D. CYRILLI
ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRINI
GLAPHYRORVM
IN NVMEROS
LIBER VNVS.

ANDREA SCHOTTO Societ. IESV interprete.

De Christo & Iudæorum Synagoga.

QVOD effreni atque effera aduersus CHRISTVM lingua vsi sint miseri Iudæi, multis modis deprehendi potest. Quòd verò id non impunè fecerint, facilè quis videat ex his quę ipsis acciderunt. Nam Israël, qui primogenitus erat, eximiaque ob hoc gloria præstabat, olim dilectus & electus, Gẽtibus postpositus est, factusque in postremis: imò verò omnibus malis inuolutus: quod ipsum præsignificauit Dominus per vocem Oseæ dicens: *Væ ipsis, quia desciuerunt à me.* † *Miseri sint, quia præuaricati sunt in me. Ego autem redemi eos. Sed ipsi locuti sunt contra me mendacium.* Nihil enim est tam absurdum quod non ausi sint dicere. Maledixerunt enim non perpendentes illud: *Mors & vita in manu linguæ.* † *Qui huic dominantur, comedunt fructus illius.* Posteaquam verò debacchati sunt in ipsum, effreni ad calumnias lingua grassati sunt, vt modò dixi: idcirco etiã spe in ipsum exciderunt, vtpote qui non audiant ipsum dicentem: *Hæc est sors tua, & pars tua: nempe,* † *vt mihi non credatis, dicit Dominus.* Quare quòd istis morbus linguæ crimini fuerit, quodque debacchationis in CHRISTVM graues pœnas daturi sint, etiam ex ijs quæ in libro Numerorum scripta sunt optimè intelligemus. Ita verò habent: *Et locuti sunt Maria & Aaron contra Moysen, propterea quòd Aethiopissam duxerat vxorem: nam is Aethiopissam accepit vxorem. Dixeruntque, Num Dominus soli Moysi locutus est? An non & nobis quoque est locutus? Et audiuit hæc Dominus. Moyses autem erat valdè mansuetus homo, præ omnibus alijs, qui sunt in terra. Dixitque*

Osea 7.13.
† *Vulgata:* Vastabuntur, quia, &c.
Prou. 18. 21.
† οἱ τὲ κρατοῦντες.
Vulgata: Qui diligunt eam.
Ier. 13. 25.
† quia oblitus es mei. *Sic LXX.*
Num. 12. 1.
Moyses præ cunctis mansuetus.

Dominus confestim ad Moysen & Aaron & Mariam: Exite vos tres in tabernaculum testimonij. Et egressi sunt in tabernaculum testimonij. Dominus autem descendit in columna nubis, & stetit in porta tabernaculi testimonij, vocatiq; sunt Aaron & Maria. Et accesserunt ambo. Tunc dixit Dominus ad ipsos: Audite verba mea. Si missus fuerit vobis propheta à Domino, huic ego per visionem innotescam, & in insomnijs loquar ei. Non sicut seruo meo Moysi, qui fidelis est in tota domo mea. Ex ore ad os loquar ei per speciem, & non per ænigmata, ipseq; gloriam meam vidit. Quare ergo vos non timuistis obloqui seruo meo Moysi? Et furor iræ Domini exarsit contra eos, & discesserunt. Et nubes quoque discessit à tabernaculo Et ecce Maria erat leprosa instar niuis. Et respexit Aaron ad Mariam, & ecce erat leprosa. Dixitq; Aaron ad Moysem: Rogo, Domine, ne imponas nobis peccatum, quia ignorauimus contra quem peccauimus. Ne fiat vt æquale morti, vt abortiuum egrediens de vulua matris suæ, & quod dimidium carnis ipsius absumit. Clamauitq; ad Dominum Moyses, dicens: Deus, rogo te sanes eam. Dixitq; Dominus ad Moysen: Si pater eius expuendo expuisset in faciem ipsius, non erubesceret? Septem diebus separetur extra castra, & deinde redibit. Et separata est Maria extra castra septem dies, neque populus priùs discessit quàm Maria fuerat mundata. Affinia etiam hæc sunt ijs quæ iam diximus. Neque enim abhorrent ab illorum consideratione, sed propinquam ac vicinam eis habent sententiam. Siquidem & hæc pandunt mysterium CHRISTI, & ignominiã eorum, quibus Synagoga Iudæorum in ipsum debacchata est, ob oculos ponunt. Modus autem peccatorum parum admodum discrepat. Nam in illis quidẽ Synagoga laborabat lepra, & immunda erat, multis ac varijs erroribus seipsam corrumpens. In his verò sermo noster solius in CHRISTVM debacchationis crimina describit, itemque tumorem superbiæ Iudæorum depingit, & è contrario mansuetudinem ostendit eius, qui dicit: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* (Matt. 11. 29) Adhæc eius etiam qui iustè iudicat benignitatem commemorat, quique non in perpetuum neque infinita ira in peccatores sæuiat, sed qui ita vulnerat vt post plagam rursum sanet saluumque faciat. (1. Reg. 2. 6. Deut. 32. 39) Totus igitur eorum quę hîc proposita sunt scopus in hisce quæ summatim & paucis dixi, versatur. Nunc autem particulatim singula eorum quæ dicta sunt prosequentes, sensum qui in eis latet, eruemus, Deo ostium sermoni nostro aperiente, qui & dicit sperantibus in

κύριος παραχρῆμα πρὸς Μωυσῆν καὶ Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ· ἐξέλθετε ὑμεῖς οἱ τρεῖς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου. καὶ ἐξῆλθον οἱ τρεῖς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου. καὶ κατέβη κύριος ἐν στύλῳ νεφέλης, καὶ ἔστη ἐπὶ τὰς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. καὶ ἐκλήθησαν Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ, καὶ ἐξῆλθον ἀμφότεροι. καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς κύριος· ἀκούσατε τὸν λόγον μου. ἐὰν γένηται ὑμῶν προφήτης κυρίῳ, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσομαι, ἐν ἐνυπνίῳ λαλήσω αὐτῷ. οὐχ οὕτως ὡς ὁ θεράπων μου Μωυσῆς ἐν ὅλῳ μου τῷ οἴκῳ πιστός ἐστι. στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ ἐν εἴδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων. καὶ τὴν δόξαν κυρίου εἶδε. καὶ διά τι οὐκ ἐφοβήθητε καταλαλῆσαι κατὰ τοῦ θεράποντός μου Μωυσῆ. καὶ ὀργὴ θυμοῦ κυρίου ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἀπῆλθον· καὶ ἡ νεφέλη ἀπέστη ἀπὸ τῆς σκηνῆς· καὶ ἰδοὺ Μαριὰμ λεπρῶσα ὡσεὶ χιών. καὶ ἐπέβλεψεν Ἀαρὼν πρὸς Μαριάμ, καὶ ἰδοὺ λεπρῶσα. καὶ εἶπεν Ἀαρὼν πρὸς Μωυσέα, δέομαι, κύριε, μὴ συνεπίθῃ ἡμῖν ἁμαρτίαν, διότι ἠγνοήσαμεν καθ' ὃ ἡμάρτομεν. μὴ γένηται ἡμῖν ὡς ἴσον θανάτου, ὡσεὶ ἔκτρωμα ἐκπορευόμενον ἐκ μήτρας μητρός, καὶ κατεσθίει τὸ ἥμισυ τῶν σαρκῶν αὐτῆς. καὶ ἐβόησε Μωυσῆς πρὸς κύριον λέγων, ὁ θεός, δέομαί σου, ἴασαι αὐτήν. καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωυσῆν· εἰ ὁ πατὴρ αὐτῆς πτύων ἐνέπτυσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς, οὐκ ἐντραπήσεται; ἑπτὰ ἡμέρας ἀφορισθήσεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς. καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται. καὶ ἀφωρίσθη Μαριὰμ ἔξω τῆς παρεμβολῆς ἑπτὰ ἡμέρας, καὶ ὁ λαὸς οὐκ ἐξῆρεν, ἕως οὗ ἐκαθαρίσθη Μαριάμ. συγγενῆ μὲν οὖν καὶ ταῦτα τοῖς ἤδη προειρημένοις. τῆς γὰρ ἐν ἐκείνοις θεωρίας οὐ λίαν ἀπῴκισται, ἀδελφὴν δὲ ὥσπερ καὶ συμφυᾶ τὴν διάνοιαν ἔχει. λαλεῖ γὰρ καὶ αὐτὰ τὸ μυστήριον, καὶ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς τὴν ἐφ' οἷς εἰς αὐτὸν πεπαρῴνηκεν ἀτιμίας εἰσφέρει. διαλλάττει δέ πως κατὰ μέρος βραχὺ τῶν πλημμελημάτων ὁ τρόπος. ἐλεπροῦτο μὲν γὰρ ἐν ἐκείνοις ἡ συναγωγή, καὶ ἀκάθαρτος ἦν πολλοῖς καὶ διαφόροις πλάσμασιν ἑαυτὴν καταφθείρουσα. ἐν δὲ τούτοις, μόνοις ἡμῖν τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας ὁ λόγος ἀναπλάττει τὰ ἐγκλήματα, καὶ τῆς μὲν Ἰουδαίων ἀλαζονείας διαγράφει τὸ φύσημα. καταδεικνύς δὲ τὴν πραότητα τοῦ λέγοντος· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. πρὸς δὲ τούτοις ἔτι καὶ τὴν τοῦ τὰ δίκαια κρίνοντος εἰσκομίζει φιλανθρωπίαν μὴ μέχρι παντός, μηδὲ ἀπέραντόν τινα τὴν ὀργὴν τοῖς πλημμελοῦσιν ἐπάγοντος· ἁρμοσθέντος μετὰ τὸ πλῆξαι, σώζοντός τι καὶ ὑγιάζοντος. ὡς μὲν οὖν ἐν κεφαλαίῳ ἐν ὀλίγοις εἰπεῖν, ὅλως ἐν τούτοις ὁ τῶν προκειμένων διατείνει σκοπός. διαλαβόντες ἀνὰ μέρος τῶν εἰρημένων ἕκαστον, τὸν ἐν αὐτοῖς λανθάνοντα διαπτύξωμεν νοῦν, θύραν τῷ λόγῳ διανοιγνύντος θεοῦ τοῦ λέγοντος τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ αὐτόν.

αὐτὸν· καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀνοίξω σοι. κατειρήκασι τοίνυν τοῦ πανσόφου Μωσέως Ἀαρών τε καὶ Μαριὰμ ἕνεκεν τῆς γυναικὸς τῆς αἰθιοπίσσης ἣν ἔλαβε, καὶ εἶπαν, μὴ Μωυσῇ μόνῳ ἐλάλησε κύριος, οὐχὶ καὶ ἡμῖν ἐλάλησε; δύο ταῦτα τῆς κατὰ Μωσέως φλυαρίας τὰ ἐγκλήματα. πρῶτον μὲν, ὅτι γυναῖκά φημι τὴν αἰθιόπισσαν ἔλαβε. πρὸς δὲ τούτῳ δεύτερον, τὸ εἰπεῖν· μὴ Μωυσῇ μόνῳ ἐλάλησε κύριος, οὐχὶ καὶ ἡμῖν ἐλάλησεν. ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ παρανομίας ὑπομένει γραφήν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, τὸ μὴ ἐν μεγάλοις σφόδρα τεθεῖσθαι λέγεται, μήτε μὴν ἐξαίρετόν τινα παρὰ τοὺς ἄλλους ἐσχηκέναι τὴν χάριν, εἴγε καὶ ἑτέροις ὁρᾶται λαλήσας θεός. ἐροῦμεν δὲ κατὰ τάξιν, τῷ πρώτῳ κατηγορήματι τὸν πρῶτον ἀπονέμοντες λόγον. οὕτω τε πάλιν ἐντεῦθεν τὰ ἐκ τῶν τύπων εἰς αὐτὸν ἤδη μεταληψόμεθα τὸν Χριστόν. γυναῖκα μὲν τοίνυν ἠγάγετο καὶ πάλαι Μωσῆς, καὶ σύνοικον τὴν Μαδιανῖτιν ἐποιήσατο, τὴν Ἰοθὸρ θυγατέρα φημί. χρόνου δὲ παρελθόντος οὐ μικροῦ τὴν αἰθιόπισσαν ἐπιγάμει, καὶ ἀλλογενῆ καὶ μέλαιναν. καί τοι τοῦ νομοθέτου σαφῶς διαγγέλλοντος, μὴ χρῆναι τοῖς ἀλλογενέσιν ὅλως ἐπιμίσγεσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ, οὕτω γὰρ γέγραπται· τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. ἐπὶ τούτοις ὡς παρανομίας ὁ μέγας κρίνεται Μωσῆς, ὑπό τε τοῦ Ἀαρὼν καὶ τῆς Μαριὰμ, οὐ νενοηκότων κατὰ τὸ εἰκὸς, καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν ὡς ἐν τύπῳ τὸ καλῶς οἰκονομηθὲν μυστήριον. ὅπερ ἤδη φανερὸν ὡς ἔνι καταστήσομεν, τὴν τοῦ πράγματος φύσιν εἰς αὐτὸν εὖ μάλα κατασκευάζοντες τὸν Χριστὸν, ᾧ καὶ νῦν τὸ Μωσέως περιθήσομεν πρόσωπον. νομοθέτης γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὥσπερ οὖν ἦν ἀμέλει κἀκεῖνος. ἐπεὶ καὶ οὗτος ἡμῖν καθεσήμαινε λέγων· προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. εἰς δέ γε τὸ σχῆμα τῆς Ἰουδαίων ἱερωσύνης Ἀαρὼν ληφθήσεται, καὶ ἀναπληρώσει τῆς συναγωγῆς τὸ πρόσωπον ἡ Μαριάμ. κατηγόρευσαν τοίνυν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων πρεσβύτεροι, καὶ αὐτὴ δὲ μετ' ἐκείνων ἡ συναγωγή, τὴν τῶν θείων ἐνταλμάτων παράβασιν ἐγκαλοῦντες αὐτῷ, διά γε τοῦ λέγειν· εἰ ἦν οὗτος παρὰ θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ σάββατον. διεπρίοντο δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον. ὅτι τὴν μέλαιναν, τουτέστι τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, ἐμνηστεύετο, καὶ ἐπεγάμει τρόπον τινὰ τῇ πρώτῃ, τουτέστι τῇ Ἰσραηλίτιδι, ἥτις ἦν πάλιν ἡ συναγωγή. ὅτι δὲ διεπρίοντο καταλυομένων αὐτοῖς τῶν ἐξ εἰκαίας ἐπιτηρήσεως ἐθῶν, ἢ καὶ τῶν ἐν τύποις λαληθέντων διὰ Μωσέως, οὐ χαλεπὸν συνιδεῖν τὸν ἅπαξ τοῖς εὐαγγελικοῖς ὁμιλοῦντα συγγράμμασιν. ὅτι δὲ πάλιν ἐμνηστεύετο τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, μελαινομένην ἔτι διὰ τὸ ἐν γνώσει καὶ τρόποις σκοτεινόν. οὔπω γὰρ ἦν

se: *Et dabo tibi thesauros absconditos, & tenebris obrutos atq; inuisibiles aperiā tibi.* Contradixerūt itaq; Aaron & Maria sapienti Moysi propter Æthiopissam quā duxerat, & dixerūt; *Num Moysi soli locutus est Deus? An non & nobis locutus est?* Duobus hisce nominibus Moysen incusant: Primū, quod Æthiopissam duxerat: deinde quòd ei Dominus soli locutus fuerat. In primo accusant eum præuaricationis legis; in secundo, quòd non admodum magnificatus sit, neque præter ceteros singularem acceperit gratiam: siquidem Deus visus est & alijs loqui. Dicemus autem de his ordine, & primum locum tribuemus primæ accusationi; sicque iterum ea quæ in typis sunt in ipsum transferemus CHRISTVM. Duxit itaque Moyses primò vxorem, & coniugem sibi sociauit Madianitidem, filiam inquam Iother; postea verò non paruo tempore interiecto, duxit Æthiopissam & alienigenam ac nigram. Atqui legislator apertè vetuerat, ne quis ex sanguine Israël cum alienigenis commisceretur. Ita enim scriptum est: *Filiam tuam non dabis filio illius, nec filiā eius accipies filio tuo vxorem.* Ideo tanquam præuaricator legis iudicatus est Moyses ab Aarone & Maria, ignorantibus, vt verisimile est, mysterium per ipsum quasi in typo pulcrè adumbratum: quod quidem (quoad eius fieri poterit) perspicuum ob oculos ponemus, rei nimirum ipsius naturam pulchrè ad ipsum traducentes CHRISTVM, cui & nūc Moysis tribuemus personam. Nam CHRISTVS est legislator & mediator Dei atque hominum, sicut ferè & ille. Siquidem etiam hic nobis illum insigniuit, dicens: *Prophetam vobis excitabit Dominus ex fratribus vestris, sicut me.* Aaron verò in figuram sacerdotij Iudæorū assumetur: Maria autem præstabit personam Synagogæ. Accusarunt itaque & seniores Iudæorum CHRISTVM Saluatorem nostrum, & cum illis Synagoga, vtpote qui ipsi objiciāt transgressionem mandatorum, dum aiunt: *Si hic homo esset ex Deo, non solueret sabbatum.* Præterea & alio modo fremebant, nempe quòd Æthiopissam istam nigram, hoc est, Ecclesiam Gentium sibi adiunxerit, & quodammodo post primam, hoc est Israëlitidē, duxerit, quæ rursum fuerit Synagoga. Quòd verò fremebant, eò quòd infringeretur vana ipsorum obseruationis consuetudo, aut alioqui ea quæ in figura à Moyse dicta sunt, non difficile fuerit intelligere ei, qui vel leuiter in litteris Euangelicis fuerit versatus. Quòd verò rursus sibi desponsauerit Ecclesiam Gentium adhuc nigricantem ob mentis suæ tenebras, (nondum enim in ipsa

Marginal notes: Isai. 45. — Num. 12. — Moysis uxor Æthiopissa. — Deut. 7. 3. — Exod. 34. 16 — Moyses CHRISTI typus. — Deut. 18. 15. — Ioan. 9. 16.

erat vera lux, quæ nouit illuminare albumque reddere) facilè admodum quis ex Prophetis demonstrauerit. Conuenientius autẽ apparet per Saluatoris nostri administrationẽ id ostendi. Siquidẽ Samaritanis, cùm alienigenæ essent, prædicauit, atque ita in illis principiũ ac veluti fundamẽtũ iecit vocationis Gentium. Quòd autẽ Gẽtes fuerint alienigenæ, atque à grege Iudæorum separatæ, quiuis hinc absq; negotio perspexerit. Nam cùm emitteret suos discipulos regnũ cælorum annuntiaturos: *Ne abeatis*, inquit, *in vias gentium, nec in ciuitatem Samaritanorum ingrediamini: sed ite potiùs ad oues perditas domus Israël.* Viden' quomodo illas posuerit extra oues domus Israëliticæ? Ergo antequam repudiauit Israëlitidem, hoc est, Synagogam, aliquo modo vxorem sibi adiunxit nigram alienigenam, hoc est Ecclesiam Gentium: idcirco cum Iudæis disceptans aiebat: *Et alias oues habeo quæ non sunt de hoc ouili: & has oportet me adducere, vocemq; meam audient, & fiet vnum ouile & vnus pastor.* Imò verò ibidẽ paulo pòst vehementiùs arguens eos tanquã incredulos, quando ipsum apertè interrogabant, dicẽtes: *Si tu es* CHRISTVS, *dic nobis liberè*. respondebat eis IESVS: *Ego dixi vobis, & nõ creditis. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testãtur de me. Sed vos non creditis, quia nõ estis ex ouibus meis.* Suas nũc oues appellat Gentes. Quod etiam Pharisæi indignissimè ferebãt, atque aduersus eũ fremebãt, tanquã amantẽ alienigenas, legemque diuinam nihili facientẽ. Atque ita cauillantes dicebant: *Nónne rectè dicimus, quòd Samaritanus sis, & dæmonium habeas?* Nisi enim, inquiebant, saperes ea quæ sunt Samaritanorum, atque esses Græcorũ amãs & alienigenarum, nunquam certè te in vniuersum miscuisses cum Gentibus. Et nisi quoque in te idem esset dæmonium quod est in Græcis (Idololatras enim *Dæmoniontas* propter diabolum, qui ipsos exagitabat, vocabant) non quidem certè ita vilipenderes legalium præceptorum transgressionem. Quamquam ea quæ per ipsum gesta sunt, veriùs impletio legis sint, quàm transgressio, iuxta illud quod ab eo dictum est: *Non veni soluere legem, sed vt implerem.* Erat enim ipsius actio, litteram solam ad veritatem traducere. In his quidẽ accusationis nigræ versutia, & hoc in CHRISTVM malignitatis specimen, vt in Moysem deriuatur. Sed iam cognatum huic atque affine conuitium adducemus, eorum quæ dicuntur, sententiam veluti ex typo rursum ad veritatem transferẽtes. *Non enim*, inquit, *soli Moysi locutus est Deus, sed etiã nobis locutus est.* Sermo ex superbia & vano tumore profe-

Gentes, alienigenæ sunt.

Matt.10.5.

Ioan 10.16.

Ioan.8.48.

Matt 5.18.

Num.12.2.

ἐν αὐτῇ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, τὸ καταλαμπρύνειν καὶ καταλευκαίνειν εἰδός. συλλέξαι μὲν ἄν τις καὶ λίαν εὐκόλως τὴν ἐκ προφητῶν ἀπόδειξιν. πρεπωδέστερον δέ μοι φαίνεται διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας ἐπιδεικνύειν αὐτό. οὐκοῦν ἀλλογενέσι μὲν οὖσι τοῖς Σαμαρείταις ἐκήρυττε, καὶ ἀρχὴν ὥσπερ τινὰ καὶ θεμέλιον τῆς τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίας ἐν ἐκείνοις προκατεβάλλετο. ὅτι δὲ ἦσαν ἀλλογενεῖς καὶ τῆς ἐξ Ἰσραὴλ ἀγέλης ἐξηυλισμένοι, κατίδοι τις ἂν κἀντεῦθεν ἀπονητί. τοὺς γὰρ ἑαυτοῦ μαθητὰς καταγγέλλοντας ἐκπέμπων τῆς οὐρανῶν βασιλείας τὸ κήρυγμα· μὴ ἀπέλθητε, φησὶν, εἰς ὁδὸν ἐθνῶν, » καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε. πο- » ρεύεσθε μᾶλλον πρὸς τὰ ἀπολωλότα πρόβα- » τα τοῦ οἴκου Ἰσραήλ. » ὁρᾷς ὅπως ἔξωθεν τέθεικεν ἐκείνους τῶν προβάτων τοῦ οἴκου Ἰσραήλ; οὐκοῦν οὔπω μὲν τῶν τῆς Ἰσραηλίτιδος ἀποφοιτήσας γάμων, τουτέστι τῆς συναγωγῆς· ἔτι δέ πως αὐτῇ δοκῶν συνοικεῖν, ἐπεμνηστεύετο τρόπον τινὰ, καὶ ἐπεγάμει τὴν μέλαιναν τὴν ἀλλογενῆ, τουτέστι τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν. διὰ τοῦτο καὶ πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος ἔφασκε, καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, » ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κἀκεῖνά με δεῖ » ἀγαγεῖν, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. » δριμύτερον δέ πως καὶ ἐξελέγχων ὡς ἀπειθεῖς ὅτι διαρρήδην ἀπεπυνθάνοντο λέγοντες· εἰ σὺ εἶ » Χριστὸς, εἰπὲ ἡμῖν παρρησίᾳ. ἀπεκρίθη αὐτοῖς » ὁ Ἰησοῦς· εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε. τὰ ἔργα ἃ » ἐγὼ ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, ταῦτα » μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. ἀλλ᾽ οὐ πιστεύετε, ὅτι οὐκ » ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν. ἴδια γὰρ ἤδη πρό- » βατα, τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀπεκάλει. ἐφ᾽ ᾧ καὶ λίαν οἱ Ἰουδαῖοι διαπριόμενοί τε καὶ χαλεπαίνοντες, ὡς ἀγαπῶντι μὲν τοὺς ἀλλογενεῖς, παρ᾽ οὐδὲν δὲ τὸ θεῖον ποιουμένῳ νόμον ἐπισκήπτοντες ἔφασκον, οὐ καλῶς ἡμεῖς λέγομεν ὅτι Σαμαρείτης εἶ » σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις; εἰ μὴ γάρ φασι τὰ Σα- » μαρειτῶν, εἰ μὴ φιλέλλην ἦσθα καὶ φιλαλλογενὴς, οὐκ ἂν ὅλως ἀνεμίχθης τοῖς ἐξ ἐθνῶν. καὶ εἰ μὴ τὸ ἐν Ἕλλησι δαιμόνιον ὑπῆρχεν ἐν σοί. δαιμονιῶντας γὰρ ἐκάλουν τοὺς εἰδωλολάτρας, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα διάβολον, οὐκ ἂν ἐν τῷ μηδενί, φασιν, ἐποιήσω λέγω τὴν νομικῶν ἐνταλμάτων τὴν παράβασιν. καίτοι μάλιστα πλήρωσις μᾶλλόν ἐστι νόμου τὰ διὰ Χριστοῦ, καὶ οὐ παράβασις κατὰ τὸ εἰρημένον παρ᾽ αὐτοῦ, οὐκ » ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. » ἦν γὰρ μόνου τοῦ γράμματος μετασκευὴ πρὸς ἀλήθειαν. ὁ μὲν οὖν ἐπὶ τῇ ἐπὶ τῇ μελαίνῃ κατηγορίας τρόπος ἐν τούτοις, καὶ ἡ τῆς ἐν Χριστῷ δυστροπίας εἰκὼν, ὡς ἐν τοῖς κατὰ Μωσέα ληφθήσεται, τὴν δὲ τούτῳ καὶ γείτονα καὶ ἀδελφὴν λοιδορίαν εἰσοισόμεθα ὡς ἐκ τύπου πάλιν ἐπὶ τὸ ἀληθὲς μεταστοιχειοῦντες τῶν λεγομένων τὸν νοῦν. οὐ γὰρ μόνῳ φησὶ τῷ Μωυσεῖ λε- » λάληκε κύριος· ἀλλὰ καὶ ἡμῖν ἐλάλησεν. » ἐξ ἀλαζονείας ὁ λόγος, ἐκ διακένου φυσήματος ἡ φωνή.

νῇ. χρῆναι γὰρ δή που φρονοῦντας ὀρθῶς μὴ πάντως εἰς ἴσον ἀναβαίνειν ἐπείγεσθαι μέτρον τῷ δικαίως ἀνέχοντι. „οἶδά σε παρὰ πάντας, „καὶ χάριν εὗρες παρ' ἐμοί· ἀνατιθέναι μᾶλλον τὰ ἐφ' οἷς τετίμηνται χαριστήρια, τὴν ἄνωθεν ὡρισμένην οὐχ ὑπερβαίνοντας τάξιν. οὔτε μὴν ἁρπάζοντας ἑαυτοῖς τὴν οὕτω δοθεῖσαν τιμὴν ὅπερ ἂν νοοῖτο δικαίως τῆς ἐσχάτης ἀλαζονείας οὐκ ἀμοιρεῖν. ἀλλ' ἐννόει πάλιν τὸν μὲν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, φανερὸν τοῖς Ἰουδαίοις καθιστῶντα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τὸν αὐτῷ καὶ μόνῳ φυσικῶς ἐγνωσμένον σκοπὸν „καὶ λέγοντα, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πέμ„ψας με πατὴρ, αὐτός μοι ἐντολὴν δέδωκε τί „εἴπω καὶ τί λαλήσω· καὶ πάλιν· τὰ ῥήματα ἃ „ἐγὼ λαλῶ, οὐκ ἔστιν ἐμὰ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαν„τός με. εἶτα πρὸς τοῦτο πάλιν ἀποθρασύνεσθαι μελετῶντας σὺν ἀνόμοις γραμματεῖς τε καὶ φαρισαίους, καὶ ἐπὶ τῷ λαλῆσαι πρὸς σὺν πατέρας αὐτῶν τὸν θεὸν, οὐ μετρίως ἀπαυθαδιαζομένους, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπειθεῖν ᾑ„ρημένους. λέγουσι γάρ· ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μω„σεῖ λελάληκεν ὁ θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδα„μεν πόθεν ἐστίν. ὁρᾷς οὖν ὅπως διὰ τοῦ λέγειν ἐξεπίστασθαι λαλῆσαι τὸν θεὸν Μωυσῇ, μονονουχὶ γὰρ τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνό φασι καὶ σκλη„ροτέροις ῥήμασι· μὴ Χριστῷ μόνῳ λελάληκεν „ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, καὶ οὐχὶ τοῖς ἡμετέροις πατράσιν; ἐν δὲ τῷ ὄρει τῷ Σινᾶ· καὶ ἤκουσε κύριος. καὶ ὁ ἄνθρωπος Μωυσῆς πρᾶος σφόδρα παρὰ πάντας ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς. ἀλαζονείας ὡς ἔοικεν ἀφορμὴν τὴν Μωσέως ἐποιοῦντο πραότητα Μαριάμ τε καὶ Ἀαρών. ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ καὶ δυσωπούμενος ἐκείνου χαλεπαίνει θεὸς, καὶ αὐτόκλητος ἐπὶ τὸ δικαίως ἀγανακτεῖν κατὰ τῶν ἐξυβρίσαι τετολμηκότων ἔρχεται. τὴν ἐπὶ τῷ γνησίῳ λειτουργῷ καταφρόνησιν, εἰς αὐτὸν οἰκειούμενος. οὕτω νοήσεις καὶ ἐπὶ Χριστοῦ. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς ἐνούσης αὐτῷ πραότητός τε καὶ φιλανθρωπίας προαλέστεροί πως εἰς καταφρόνησιν ἦσαν οἱ φαρισαῖοι· ἀλλ' ἦν, ὡς ἔοικεν ἀναμφισβητήτως ὁρᾶν, ὡς οὐ διαφεύξουσι τὴν ἄνωθεν † κίνησιν. ὡς γὰρ ὑβρισμένος ἐν υἱῷ, δυσφορήσειν ἔμελλεν ὁ θεὸς καὶ πατήρ. εἶχε γὰρ γνῶσιν ἀδιδάκτως, καὶ διὰ θεοπρεποῦς γνώσεως, τοὺς ἐκ τῆς τῶν φαρισαίων ὑπεροψίας ἀποπτυσθέντας λόγους. εἶτα τούτοις ἐφεξῆς, καὶ εἶπε κύριος παρα„χρῆμα, φησὶ, πρὸς Μωυσῆν καὶ Ἀαρὼν, καὶ „Μαριὰμ, ἐξέλθετε ὑμεῖς οἱ τρεῖς εἰς τὴν „σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου. καὶ κατέβη κύριος „ἐν στύλῳ νεφέλης, καὶ ἔστη ἐπὶ θύρας τῆς σκη„νῆς τοῦ μαρτυρίου. ὑπεμφαίνει πάλιν ὁ λόγος, ὅτι περ ἔσται κριτὴς ὁ θεὸς τῶν καταλαλούντων τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ καταλύσεται πάντως ἐκ δίκης εἰς ὀργὴν τοῖς διαλοιδορεῖσθαι τετολμηκόσι καὶ φιλονεικῆσαι

† ἴσως δίκησιν.

ctus. Oportebat enim omnino rectè sentientes, non contendere vt se aequipararent illi qui meritò audiebat: *Noui te prae omnibus & gratiam inuenisti apud me*; sed potiùs gratias agere pro ijs quibus à Deo erant dotati, neque ordinē sibi è supernis praescriptum trāscēdere, aut sibi rapere eum, qui ipsis à Deo datus non erat, honorem. Quod quidem optimo iure censeri potest extremâ arrogantia non carere. Ceterùm hîc rursus mihi animaduerte Dominum nostrum IESVM CHRISTVM Iudaeis ob oculos ponentem scopum atque intentionem Dei ac Patris, ipsi soli naturaliter cognitam, dicēdo: *A me ipso non loquor, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar.* Et rursus: *Verba quae ego loquor, non sunt mea, sed eius qui misit me.* Deinde cùm impij scribae ac Pharisaei audacia efferrentur, atque immodicè de Patribus suis gloriarentur, quasi hisce solis Deus locutus fuisset, ea de causa factum fuit, vt in diffidentia perseuerarint. Dicunt enim: *Nos scimus quòd Deus locutus sit Moysi: hunc autem nescimus vnde sit.* Viden' quo pacto per id quod dicūt se scire Deum locutum esse Moysi, tantùm non vetus illud dicunt, & quidem durioribus verbis; *Num* CHRISTO *soli locutus est Deus?* An non patribus nostris in monte videlicet Sinai, aiunt, locutus est. Atqui audiuit Dominus, & *Moyses erat homo valdè mansuetus, prae omnibus hominibus qui sunt in terra.* Maria & Aaron ex mansuetudine Moysis superbiendi, vt videtur, occasionem arripuerunt. Verum enimuero Deus etiam ipso tacente offenditur, ac per se mouetur ad indignationem aduersus eos, qui contumeliam inferre veriti non erant, & legitimi sacrorum ministri contemptum ad seipsum transfert. Idem intelliges etiam in CHRISTO factum esse. Nam propter insitam illi mansuetudinem atque benignitatem Pharisaei procliuiores ad ipsius contemptum ferebantur. Sed certò deprehendi poterat, quòd diuinam vltionem non essent euasuri. Deus enim & Pater contumelia affectus in Filio iusta ira incendetur. Nouit enim ea absque magistro, & per diuinam notitiam, verba prae Pharisaeorum arrogantiâ emissa audiuit. Sequitur deinde: *Et dixit Dominus confestim Moysi & Aaron ac Mariae: Exite vos tres in tabernaculum testimonij. Et descendit Dominus in columna nubis, stetitque in porta tabernaculi testimonij.* Iterum subindicat historia quòd Dominus adfuturus sit iudex eorum, qui Seruatori nostro CHRISTO contradicunt, quodque omnino venturus sit ad exigendas poenas de ijs qui ausi sunt contumelijs eum afficere, & ad aequa-

Exod 33 17. † *Vulgata:* Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me.

Ioan. 12. 49.

Ioan. 14. 10. & 24.

Ioan. 9. 29.

Num. 12. 3.

aequa-

æqualitatem honoris cum ipso nefariè contendere. Iudicium autem hoc omnino fiet per Filium, cui perpetuò adest, qui ipsum genuit, iuxta illud: *Ego in Patre, & Pater in me.* Postquam autem ei qui iustè iudicat peccantes, adstiterunt Maria & Aaron; *Audite*, inquit, *verba mea: Si fuerit vobis missus propheta à Domino, huic per visionem innotescam, & per somnium loquar ei, nequaquam sicut famulo meo Moysi, qui fidelis est in tota domo mea, cui † ex ore ad os loquar in specie, & non per ænigmata. Et gloriam Domini vidit* Moysi excellentia hæc præ alijs in videndo Deum propter hoc reseruata est, atque item quòd priuatim potuerit diuina audire oracula pulcrè testatum est. Hoc autem verius in CHRISTO videas. Non enim sicut in Prophetis locutus est Deus & Pater, ita & in Filio. Sed illis per Spiritum suggerebatur cognitio eorum quæ discenda erant; hic autem nouit non doctrinali modo Patris consilia, vtpote sapientia & consilium genitoris. Adhæc beati Prophetæ contemplationem gloriæ Dei per ænigmata receperunt. *Deum enim nemo vidit vnquam:* sed à solo suapte natura Filio videtur. atque ita vt hoc intelligatur diuinè. Huius rei testis est nobis ipse Saluator dicens*: Non quòd Patrem quis viderit vnquam, nisi qui est ex Deo, ille videt Patrem.* Quamobrem Iudæi non rectè, at impiè potius prætendentes Deum patribus suis locutum fuisse, aspernabantur CHRISTVM loquentem quæ ex Patre suo audiuerat. Nam quæ in monte Sinai dicta sunt, vmbræ fuerunt & typi magis atque ænigmata, quæ parturiunt occultam quandam & parum manifestam mittendi cognitionem. CHRISTVS autem per se verba Patris audit; si modò conuenit ob ineuitabilem intellectus inopiam etiam crassius quid dicere. Infert præterea sermo etiam magnam in CHRISTO differentiam à reliquis omnibus. Ait enim: *In tota domo mea est fidelis.* An non enim per hoc particularem & præfinitam fuisse ostendit administrationem legis & Prophetarum? generalem verò atque vniuersalem eam quæ est per CHRISTVM? Lex enim vnam duntaxat domum, Israëliticam nimirū, seruauit. CHRISTVS verò non ita, sed totum mundum per fidem in se & per sanguinem proprium, sicut scriptum est, redemit Deo ac Patri. Ideoque ait: *Non veremini obloqui seruo meo Moysi:* Eiusmodi enim quid etiam olim per Prophetam dictum est ad impios Pharisæos ob petulantem atque effrenatam in CHRISTVM linguam: *Vos autem accedite huc filij iniqui, † semē mæchorum & fornicationis. Quid de-*

Ioan. 10. 38.

† Facie ad faciem: Exod. 33. 11.

Deus aliter locutus est in Prophetis, aliter in CHRISTO. Hebr. 1. 2.

CHRISTI Sapientia & consilium Patris.

Ioan. 6. 37.

Num. 12. 7.

Hebr. 9. 12. Apoc. 1. 9.

Num. 12. 8. Mala. 4. 4. Isai. 57. 3. † Vulgata: augurātricis, semen adulteri & fornicariæ.

πρὸς ἰσοτιμίαν αὐτοῦ. δι' υἱοῦ δὲ πάντως ἡ κρίσις, συνόντος δηλονότι ἀδιαστάτως τοῦ τεκόντος αὐτοῦ, κατὰ τὸ· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. ἐπειδὴ δὲ τῷ τὰ δίκαια κρίνοντι παρεστῶτες ἐφαίνοντο, Μαριάμ τε καὶ Ἀαρὼν ἀκούσατε, φησὶ, τῶν λόγων μου. ἐὰν γένηται, φησὶ, προφήτης ὑμῶν τῷ κυρίῳ, ἐν ὁράματι αὐτοῦ γνωσθήσομαι, καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐτῷ, οὐχ οὕτως ὡς ὁ θεράπων μου Μωυσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστι. στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ, ἐν εἴδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων. καὶ τὴν δόξαν κυρίου εἶδε. Μωυσῆς τὸ ἐξαίρετον, ἐν θεοπτίαις παρὰ τοὺς ἄλλους διὰ τοῦτο τετήρηται, καὶ τὸ ἐξηλλαγμένως δύνασθαι τῶν θείων παρακροᾶσθαι λόγων, ἐπιμαρτυρηθῇ καλῶς. τοῦτο δ' ἂν ἴδοις ἀληθέστερον ἐπὶ Χριστοῦ. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν προφήταις ἐλάλησεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, οὕτω καὶ ἐν υἱῷ. ἀλλ' οἱ μὲν οὖν διὰ τοῦ πνεύματος ἐχορηγοῦντο τὴν γνῶσιν ὧν ἔδει μαθεῖν. ὁ δὲ οἶδεν οὐ διδακτῶς τὰ ἐν πνεύματι βουλεύματα ὡς σοφία καὶ βουλὴ τοῦ γεννήσαντος. καὶ οἱ μὲν μακάριοι προφῆται τὴν δι' αἰνιγμάτων ἐδέχοντο θεωρίαν τῆς δόξης αὐτοῦ. θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. θεωρεῖται δὲ μόνῳ τῷ κατὰ φύσιν υἱῷ. καὶ οὕτως ἂν νοοῖτο θεοπρεπῶς. καὶ τούτου μάρτυς αὐτὸς ἡμῖν σωτὴρ γενήσεται, λέγων· οὐχ ὅτι τὸν πατέρα ἑώρακέ τις, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ· οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα. οὐκοῦν οὐκ εὐλόγως, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ δυσσεβῶς Ἰουδαῖοι τὸ λαλῆσαι τοῖς πατράσιν αὐτῶν τὸν θεὸν προϊσχόμενοι, παρ' οὐδὲν ἐποιοῦντο λέγοντα τὸν Χριστὸν, ὅπερ ἤκουσε παρὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα καὶ λαλεῖν. τὰ μὲν γὰρ ἐν τῷ ὄρει τῷ Σινᾶ, σκιαὶ καὶ τύποι εἰσὶ καὶ αἰνίγματα, κεκρυμμένην τινὰ καὶ οὐ σφόδρα συμφανῆ τὴν τοῦ διαστελλομένου γνῶσιν ὠδίνοντα. Χριστὸς δὲ τῶν τοῦ πατρὸς ῥημάτων αὐτήκοος ἦν, εἰ δέ τι πρέποι διὰ τὴν τοῦ νοήματος ἀπαραίτητον χρείαν, καὶ σωματικώτερον εἰπεῖν. εἰσφέρει γε μὴν καὶ πολλὴν ὁ λόγος τὴν ἐπὶ Χριστῷ διαφορὰν, ὡς πρὸς ἅπαντας τοὺς ἑτέρους. ἐν ὅλῳ γὰρ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστιν. ἢ οὐχὶ διὰ τούτου μερικὴν μὲν τινα καὶ συμμεμετρισμένην τὴν οἰκονομίαν ἐπιδεικνύει, τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν; γενικὴν δὲ καὶ καθόλου τὴν διὰ Χριστοῦ; ὁ μὲν γὰρ νόμος ἕνα τὸν ἐξ Ἰσραὴλ ἔσωζεν οἶκον, Χριστὸς δὲ οὕτως συμπαντά τε τὸν κόσμον διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν, καὶ δι' αἵματος τοῦ ἰδίου ἀγοράζων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τῷ θεῷ καὶ πατρί. διότι τοίνυν φησὶ, οὐκ ἐφοβήθητε καταλαλῆσαι κατὰ τοῦ θεράποντός μου Μωυσῆ; τοιοῦτο γάρ ἐστι τὸ διὰ τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς ἀνοσίους Φαρισαίους ἐκ πάλαι λαλούμενον διὰ τὰς ἐπὶ Χριστῷ φλυαρίας τε καὶ ἀθυρογλωττίας. ὑμεῖς δὲ προσάγετε ὧδε υἱοὶ ἄνομοι, σπέρμα μοιχῶν καὶ πόρνης. ἐν τίνι ἐνετρυ-

τρυφήσετε; καὶ ἐπὶ τίνα ἠνοίξατε τὸ στόμα ὑμῶν; καὶ ἐπὶ τίνα ἐχαλάσατε τὴν γλῶσσαν ὑμῶν; ὅλας γὰρ ὥσπερ τῇ θεομάχῳ γλώσσῃ τὰς ἡνίας χαλάσαντες οἱ Φαρισαῖοι δυστροχωτάτην τρόπον τινὰ τὴν δυσφημίαν ἐποιοῦντο τὰ Χριστοῦ, καὶ πρὸς ὑπέρογκον ἀλαζονίαν ἀναφυσώμενοι, σὺν ἐξ ἀπονοίας ἐρεύγονται λόγους· οἷς καὶ λίαν ἐπαλγήσας ὁ μελῳδός, εἶπα, φησί, τοῖς παρανομοῦσι, μὴ παρανομεῖν. καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι, μὴ ὑψοῦτε κέρας, μὴ ἐπαίρεσθε εἰς ὕψος τὸ κέρας ὑμῶν, καὶ μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ θεοῦ ἀδικίαν. παρηνόμουν γὰρ ὄντως ὃν ἥκιστα χρὴ δυσσεβῶς κατακρίνοντες, καὶ εἰς ὕψος τὸ κέρας ἐπαίροντες ἁλοῖεν ἄν· οὐ μόνῳ παραχωροῦντες Χριστῷ, τὸ εἰδέναι τὸ θέλημα τοῦ πατρός, καὶ αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἐπίστασθαι τοῦτο διισχυριζόμενοι, διὰ τοῦ λέγειν καθάπερ ἤδη προείρηται· ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωυσεῖ λελάληκεν ὁ θεός, ὡς καὶ ἀπειθεῖν διὰ τοῦτο σπουδάζειν. καὶ ἀπέστη μὲν τῷ τηνικάδε τῆς τοῦ μαρτυρίου σκηνῆς ἡ νεφέλη. λεπρῶσα δὲ παραχρῆμα ἐφαίνετο Μαριάμ, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς χιών. καὶ γὰρ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίαις, καὶ τοῖς ἀνοσίοις τῶν Ἰουδαίων τολμήμασιν ἐπασχάλλουσα, καὶ διαπιθεῖσα πικρῶς ἀνέπτη τρόπον τινά, καὶ ἀναπεφοίτηκε τῆς συναγωγῆς, ἡ θεία τε καὶ ἀκήρατος φύσις, κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ Χριστοῦ· ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου. καταβεβηκὼς γὰρ ὁ κύριος ἐν στύλῳ νεφέλης ὡς νεφέλη πάλιν ἀποφοιτᾷ, κατὰ τὸν ἐν γράμματι τύπον. ἐπειδὴ δὲ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς εἰκότως ἀπενοσφίζετο, ἀκάθαρτος ἀνεδείχθη παραχρῆμα· καὶ ἀκάθαρτος οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς ἀκρότητα θραύουσα τοῦ πάθους. τὸ γὰρ σφόδρα καταλευκαίνεσθαι τὸν λεπρωθέντα λέγειν, τῆς νόσου τὴν ἐπίτασιν ἔχει. τί δ' ἂν γένοιτο χιόνος τὸ λευκότερον; ἦν γὰρ δὴ καὶ εἰκός, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον, καὶ ἀναμφιβόλως ἔχον τὸ ἐν παντὶ γίνεσθαι κακῷ τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν τῆς τοῦ διασώζοντος ἀποπεσοῦσαν φροντίδος. ὁ μὲν οὖν ἀπίθασσός τε καὶ φιλοσκώμμων τῶν ἀγελαίων ἑσμός, ἀκαθαρσίᾳ τε καὶ ἀτιμίᾳ κολάζεται, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ τῶν ἁγίων ὀρθῶς εἰρημένον πρὸς τὸν θεόν· πλήρωσον τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀτιμίας, καὶ γνώσονται ὅτι ὄνομά σοι, κύριος. συγκατηγορήσας δὲ τῇ Μαριὰμ οὐ συλλεπροῦται χρησίμως ὁ Ἀαρών, καί τοι τὴν ἴσην ἐποφλήσας τῷ κρίνοντι δίκην· ἐπειδὴ γὰρ τίμιον καὶ μέγα παρὰ θεῷ τῆς ἱεροσύνης τὸ χρῆμα, ταύτῃ τοι τὸ ἐν λέπρᾳ φαίνεσθαι διαφυγών, λύπῃ μᾶλλον τῇ ὑπὲρ τῆς τούτου πάθους ἐκολάζετο, κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ θεοῦ, περιζώσασθε καὶ κόπτεσθε οἱ ἱερεῖς, θρηνεῖτε οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ· εἰσέλθατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες θεῷ, ὅτι ἀπέλιπεν ἐξ οἴκου θεοῦ ἡμῶν θυσία καὶ σπονδή. πρόσεισι δὲ λέγων

liciamini? contra quem aperuistis os vestrum? & aduersus quem †laxastis linguam vestram? Nam Pharisæi, totis quodammodo habenis impijssimæ linguæ in Deum laxatis, acerbissima in CHRISTVM conuitia iaciebant, atque immensa superbia elati, verba euomebant scelerum & amentiæ plena: quibus neque immeritò condolens Psalmista, *Dixi*, ait, *iniquè agentibus: Nolite iniquè agere. & peccantibus: Nolite exaltare cornu vestrũ, neque in altũ tollite cornu vestrum, neque loquimini cõtra Deũ iniustitiam.* Reuera enim iniquè in eum agebant, quem minimè debebant impiè damnantes, vereque deprehensi sunt cornu in altum tollere, cùm non concederent solum Filium scire Patris voluntatem; imò semetipsos magis eam scire asseuerarent per hoc quod iam dictum est: *Nos scimus quòd Moysi locutus sit Deus.* Atque ita fidem ei adhibere nolebant. Quocirca discessit nubes à tabernaculo testimonij, & Maria ilico apparet leprosa, idque non simpliciter sed tanquam nix. Nam diuina atque immortalis natura succensens, ægreque ferens temeraria Iudæorum facinora debacchationesque in CHRISTVM, auolauit quodammodo, recessitq; à Synagoga, iuxta illud quod dictum est à CHRISTO: *Reliqui domum meam, & deserui hæreditatem meam*, quia cùm Dominus descendisset in columna nubis, iterum tanquam in columna ascendit secundùm typum literalem. Posteaquam autem is à Synagoga Iudæorum est separatus, continuò ipsa immunda ac potiùs immundissima reddita est. Nam dicas leprosum albescere morbi intensionem significat. Ecquid verò albius esse potest niue? Conueniebat enim, aut potiùs necessarium erat, atque indubium, vt cum multitudine Iudæorum qui cura Saluatoris exciderant, vbique malè ageretur. Indomita igitur & proterua Iudæorum turba meritò immunditia atque ignominia punitur: sicut rectè à Sanctis dictum est ad Deum: *Imple facies eorum ignominia, & cognoscent quòd nomen tibi, Dominus.* Porrò etsi Aaron simul accusatus sit, atque in eadem fuerit culpa, in qua Maria, vtiliter tamen nõ afficitur lepra. Quandoquidem sacerdotium est res magna & pretiosa in conspectu Domini. Ideoque Aaron effugit speciem lepræ. Dolore tamen ob eam, quæ hoc morbo correpta est, affectus fuit iuxta illud quod dictum est à Deo: *Præcingite vos & plangite sacerdotes: lamentamini qui inseruitis altari. Introite, & dormite in sacris qui ministratis Deo, quia perijt de domo Dei nostri sacrificium & libatio.* Aaron autem

† eiecistis linguam.

Psal.74.5.

Ioan.9.29.

Ier.12.7.

Psal.82.17.

Sacerdotij dignitas quanta sit.

Ioel.1.13.

Num.12.11. accedit dicens sapienti Moysi: *Obsecro Domine, ne imponas nobis peccatum, quia ignorauimus in quem peccauimus.* Qui enim ex genere Israëlis sunt, habituque secundùm carnem à Synagoga Iudæorum non alieni, sed declarati mysteriorum Dei dispensatores, hi oblaturi sunt Deo preces pro istis qui ex ignorantia peccauerunt, quamquam ipsi initio simili culpæ fuerint obnoxij. Ceterùm quidem orant CHRISTVM, ne simul in eos irruat ira Patris. cuiusmodi fuit Paulus, Rom.10.1. ita dicens: *Fratres, voluntas bona cordis mei, & obsecratio ad Deum pro Israële est ad salutem.* Verùm qui hoc dixit erat dispensator mysteriorum Dei, atque sacerdos diuini præconij, sicut olim fuit Aaron. (1.Cor.4.1. 2.Cor.6.4.) Clamante autem Moyse pro leprosa, & rogante vt sanaretur, Deus veniæ dandæ supersedet, sed dicit: Num.12.14 *Separetur septem diebus extra castra, & deinde ingrediatur.* Hæc historia nobis iterum velut in imagine ostendit quàm parata sit diuina natura ad misericordiam præstandam, & ad propitiandum promptissima: at verò multitudine sæpenumerò & magnitudine nostrorum delictorum retardatur, & benignitatem erga reos differt. Hoc idem significat mea quidem sententia, quòd magnæ preces Sanctorum & supplicationes ad Deum factæ sint pro Israële, cùm tamen fieri non posset vt pœnam effugeret, qui ob tanta peccata esset damnatus. Ideoque & Deus misericordiam posteriùs quàm pœnam adhibuit. Quòd autem sæpenumerò Deus propter nostra delicta exacerbetur atque irritetur, ita vt quamuis immensa clementia sit præditus, tamen eam interdum differat atque subducat, haud difficile est vel ex his ipsis videre. Nam cùm cædem Babyloniorum lege belli in Iudæos grassantium, quæ suo tempore in regione Iudæorum futura erat, quondam per Spiritum Ieremiæ Prophetæ reuelasset, ac iam permulti occubuissent, mortuique passim conspicerẽtur, tum ad sanctum Prophetam Ier.4. & 5. ait: *Heu mihi, quia defecit anima mea propter interfectos. Circumite vias Ierusalem, & videte, & cognoscite, & quærite in plateis ipsius an inueniatis virum, qui faciat iudicium, & quærat fidem, & propitius ero eis, dicit Dominus.* Vidésne in his quanto afficiatur dolore propter occisos, quamquam libenter vellet misericordiam Ierosolymis exercere? sed tamen ab ipsis quodammodo claudit benignitatem sibi insitam, propter peccatorum molem propemodum eam retrahens atque auertens. Nihilominus tamen quærit occasiones miserendi, ita vt vel ob vnum iustum velit iram deponere. Iubebat enim circum-

Sanctorum preces ad Deum.

λέγων τῷ πανσόφῳ Μωυσῇ· δεόμεθα κύριε, » μὴ συνεπίθει ἡμῖν ἁμαρτίαν διότι ἠγνοή- » καμεν. οἱ γὰρ γένει μὲν ὄντες ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ » τῇ κατὰ σάρκα σχέσει τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οὐκ ὄντες ἀλλότριοι, μυστηρίων δὲ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποδεδειγμένοι ταμίαι, τὰς ὑπὲρ τῶν ἐξ ἀγνοίας ἡμαρτηκότων ἀναφέρειν ἔμελλον προσευχάς· καί τοι συμπταίσαντες ἐν ἀρχῇ. μὴ συνεπιθέσθαι δὲ τῇ τοῦ πατρὸς ὀργῇ παρακαλοῦσι Χριστὸν, ὅπερ ἐποίει λέγων ὁ Παῦλος. ἀδελφοὶ, ἡ μὲν » εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις » πρὸς τὸν θεὸν, ὑπὲρ αὐτῶν, εἰς σωτηρίαν. » ἀλλ' ἦν τοῦτο λέγων, καὶ οἰκονόμος μυστηρίων θεοῦ, καὶ ἱερουργὸς τοῦ θείου κηρύγματος· ὅπερ ἦν ποτὲ καὶ ὁ Ἀαρών. βοῶντος δὲ τοῦ Μωυσέως ὑπὲρ τῆς λελεπρωμένης, καὶ ἰάσασθαι παρακαλοῦντος αὐτὴν, ὑπερτίθεται τὸ συγγνῶναι θεὸς· ἀφορισθήτω, λέγων, ἑπτὰ ἡμέρας ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται πάλιν. ἡμῖν ὡς ἐν εἰκόνι διαδεικνύντος τοῦ λόγου, ὅτι ταχεῖα μὲν εἰς ἐλεεῖν, καὶ τρόπον τινὰ πρὸς τὸ παρακαλεῖν ἑαυτὴν ἡ θεία φύσις ἑτοιμοτάτη. τῷ δὲ πλήθει πολλάκις ἢ τῷ μεγέθει τῶν ἡμετέρων πλαισμάτων ἀποτραχύνεται, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἐνόχοις φιλανθρωπίαν ἀναδύεται. σημαίνει δὲ κἀκεῖνο, κατά γε τὸν ἡμέτερον νοῦν, ὅτι πολλὴ μὲν ἁγίων πρεσβεία ἀναβέβηκε πρὸς τὸν θεὸν, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ· οὐκ ἐνδεχομένου δὲ τοῦ μὴ κολασθήσεσθαι πρέπειν αὐτὸν, οὐκ ἐπὶ ταῖς τυχούσαις κατεγνωσμένων, δεύτερον ἐπίθει τῆς δίκης τὸν ἔλεον. ὅτι δὲ πολλάκις διὰ τῶν ἡμετέρων πλαισμάτων παραθήγεται θεὸς εἰς τὸ καὶ αὐτῆς ἐσθ' ὅτε τῆς ὅτι μάλιστα φιλαιτήτης αὐτῷ γαληνότητος κατοκνεῖν τὴν ἐπίδοσιν, χαλεπὸν οὐδὲν καὶ διὰ τούτων ἰδεῖν. ἀπεκαλύπτετό τι διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ τὴν ἐσομένην κατὰ καιροὺς ἐν χώρᾳ τῇ τῶν Ἰουδαίων σφαγὴν· κατατρεχόντων αὐτὴν πολέμου νόμῳ τῶν Βαβυλωνίων. ἀλλ' ὡς πολλῶν ἤδη πεσόντων τε καὶ ὁρωμένων νεκρῶν, πρὸς ἅγιον προφήτην φησὶ, οἴμοι ὅτι ἐκλείπει ἡ ψυχή » μου ἐπὶ τοῖς ἀνῃρημένοις· περιδράμετε ἐν ταῖς ὁ- » δοῖς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἴδετε, καὶ γνῶτε, καὶ ζητήσατε ἐν » ταῖς πλατείαις αὐτῆς· ἐὰν εὕρετε ἄνδρα, εἰ » ἔστι ποιῶν κρίμα, καὶ ζητῶν πίστιν, καὶ ἵ- » λεως ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει κύριος. ὁρᾷς ἐν » τούτοις ὠδίνοντα μὲν ἐπὶ τοῖς ἀνῃρημένοις » αὐτὸν, καὶ πρόχειρον μὲν ἐλεεῖν ἐθέλοντα τὴν Ἱερουσαλὴμ· εἰργόμενον δέ πως ἐφ' ἑαυτοῦ μονονουχὶ, καὶ ἀναστρέφοντα τὴν θεοπρεπῆ γαληνότητα, διὰ τὸ τῆς ἁμαρτίας ὑπέρογκον, ζητοῦντα δ' οὖν ὅμως τοῦ κατοικτείρειν τὰς ἀφορμὰς, καὶ ἐφ' ἑνὶ θέλοντα καταλύειν τὰ ἐκ τῆς ὀργῆς. ἕνα γὰρ ἄνδρα τοῦτον θέλον-

θέλοντας ἐπιδεικνύναι πιστὸν ἐν αὐτῇ διετελεῖτο. ἐκπέμπεται τοίνυν ἡ Μαριὰμ ἐπὶ τῇ λέπρᾳ κάτοχος. ἀλλ' οὐκ ἐξῆρε, φησὶν, ὁ λαὸς, ἕως ἐκαθαρίσθη Μαριάμ. περιμένομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες εἰς Χριστὸν τὸν τῶν Ἰουδαίων καθαρισμὸν, δῆλον δὲ ὅτι τὸν διὰ πίστεως. οὕτω τε τὸ λοιπὸν τὰς ἐν τῷδε τῷ βίῳ καταλιπόντες σκηνὰς, ἐπὶ τὴν ἄνω πόλιν ἀναζεύξομεν, καὶ εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀναδραμούμεθα γῆν. ἀληθεύει δὴ οὖν
„ ὁ Σωτὴρ ὅταν λέγει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· εἰ πι-
„ στεύετε Μωυσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ
„ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

euntes vrbem vnum sibi ostendere iustum. Maria itaque emittitur ob lepram, quia erat infecta. Sed populus, ait, non est profectus, donec mundata esset Maria. Nam & nos qui credidimus in CHRISTVM expectaturi sumus Iudæorum purificationem, eam inquam, quæ est per fidem. Sic tandem tabernaculis huius vitæ derelictis ad supernam reuertemur ciuitatem, atque in terram veræ promissionis contendemus. Verè igitur dicit Saluator noster, quando ait ad Iudæos: *Si crederetis Moysi, crederetis vtique & mihi. De me enim ille scripsit:* per quem & cum quo Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Ioan. 5. 46.

Περὶ τῶν κατασκεψαμένων τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

Ἐξαίρετος μὲν ὁ κλῆρος τοῖς ἀγαπᾶν ᾑρημένοις τὸν τῶν ὅλων βασιλέα θεὸν, ἡτοίμασται δὲ αὐτοῖς τῶν ὑπὲρ νοῦν ἀγαθῶν ἡ κτῆσις. καὶ πιστώσεται λέγων ὁ μακά-
„ ριος προφήτης Ἡσαίας· ἔστι κληρονομία τοῖς
„ θεραπεύουσι κύριον. καὶ πάλιν, καὶ ἔσῃ πε-
„ ποιθὼς ἐπὶ κύριον, καὶ ἀναβιβάσει σε ἐπὶ
„ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς· καὶ ψωμιεῖ σε τὴν κληρονο-
„ μίαν Ἰακὼβ τοῦ πατρός σου. τὸ γὰρ στόμα κυ-
„ ρίου ἐλάλησε ταῦτα. οὐκοῦν ἀληθὴς ἂν εἴη, καὶ ἐρηρεισμένη πάντη τε καὶ πάντως ἡ ὑπόσχεσις. οὐ γὰρ ἂν ἁμάρτῃ τ' ἀληθοῦς. οὐδ' ἂν διαψεύσαιτό ποτε τὸ τοῦ θεοῦ στόμα· ἀποπερανεῖ δὲ πάντως τὰ ἐπηγγελμένα. καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς οὕτω που φησί·
„ κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου. σὺ εἶ ὁ
„ ἀποκαθιστῶν τὴν κληρονομίαν ἐμοί. τίνες οὖν ἄρα οἱ θεραπεύοντες τὸν κύριον, ἢ καὶ εἰς τίνας οὕτω λαμπρός τε καὶ ἀξιόληπτος καταντήσει κλῆρος; οἱ τῷ θεῷ δοκοῦν ἀποπεραίνειν ἐσπουδακότες, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν τεθαυμασμένων ἀμελητὶ διατιθεῖν εἰδότες, καὶ παντὸς ἐχθροῦ καταθλεῖν ἀοκνότατα προθέμενοι. καὶ οὐχ ὡς ἰδίαις δυνάμεσι, ἤγουν εὐτεχνίαις ἐπιθαρσήσαντες, ἀλλ' ὅπλον ὥσπερ τι περιεχόμενοι τὴν ἄνωθεν χάριν, προεστηκότα τε, καὶ συνασπίζοντα τὸν τῶν ὅλων ἔχοντες θεόν. διατεθέντες γὰρ οὕτω,
„ φασίν. οὐκ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἐλπιῶ, καὶ ἡ
„ ῥομφαία μου οὐ σώσει με. ἔσωσας γὰρ ἡ-
„ μᾶς ἐκ τῶν θλιβόντων ἡμᾶς, καὶ τοὺς μι-
„ σοῦντας ἡμᾶς κατῄσχυνας. τοὺς μὲν ἀγα-
„ θοὺς καὶ εὐτολμοτάτους, καὶ εἰς τὸ χρῆναι πιστεύειν ἑτοίμους, ἐκπρεπεστάτους ἀποτελεῖ, πλουσίᾳ χειρὶ διανέμων τὰ ἀγαθά· τοὺς δέ γε τὰ πάντων αἴσχιστα νοσεῖν ᾑρημένους

De ijs qui explorarunt terram promissionis.

EXimia certè hereditas est illis, qui totius vniuersi regem IESVM CHRISTVM diligere volunt. Siquidem possessio bonorũ mentem omnem excedentium illis parata est. Huius rei fidem facit B. Propheta Isaias ita dicẽs: *Hereditas est colentibus Dominum.* Et rursus: *Confides in Dominum, & traducet te in terram bonam: cibabit te hereditate Iacob patris tui. Os enim Domini locutum est.* Vera igitur & firma omnino est promissio, vtpote quæ à veritate errare nequeat, nec poterit quenquam fallere os Domini, sed quod promittit, certissimè perficit. Cuius rei non ignarus Psalmista ita alibi dicit: *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei: tu es qui restitues hereditatem meam mihi.* Sed quinam sunt illi cultores Domini, ad quos adeò ampla & grata ventura sit hereditas? Qui id quod Deo placet præstare nituntur, & ad omnia laude digna fortiter contendunt, ac diligentissimè quemuis aduersarium superare laborant: idque non proprijs viribus adscribunt, suæque industriæ, si quando victoriam obtineant, ac triumphum reportent. Sed gratiam è supernis veluti arma quędam præ se ferunt, habentque huius vniuersi Deum præsidem atque propugnatorem. Ita enim instructi atque ita animo affecti aiunt cum Dauide: *Non in arcu meo sperabo, neque gladius meus seruabit me. Tu enim liberasti nos ab affligentibus nos, & qui oderunt nos confudisti.* Bonos itaque ac fortes, quique ad credendum promptiores sunt, Deus maximè insignes efficit, larga manu bona tribuens; eos verò qui turpissimis quibuscumque vitijs laborant, & ad incredulitatem labun-

Isai. 54. 17. & 58. 14.

Psal. 15. 5.

Psal. 43. 7.

ff tur,

tur, abigit ab electorum grege, & ab omni re, quæ lætitiam adferre possit, semouet. Acclamabit autem animis istorum, & optimo quidem iure: *Ista est portio vestra, vt non credatis mihi,* Istiusmodi criminibus populos Iudæorum obnoxios reperiemus. Vnde & spe exciderunt, atque exheredes manserunt; etiamsi hereditas ipsorum esset. Siquidem verum est quòd eorum sint promissiones, iuxta vocem B. Pauli. At posteaquam non crediderunt ei, qui ad ipsas promissiones vocauit, manserũt exortes: &, quemadmodum Saluator noster docuit, *Facti sunt primi vltimi & vltimi primi.* Quod ipsum nobis in veteribus litteris præsignificatum est, quæ sic habent: *Posthac discessit populus † ex Asaroth, & posuit tentoria in deserto Pharan. locutusq́ est Dominus ad Moysen, dicens: Mitte tibi ipsi viros vt explorent terram Chananæorum, quam ego dabo filijs Israël in possessionem, singulos de singulis tribubus per populos patrum suorum; hos mittes, nempe omnem principem ex ipsis. Et Moyses emisit illos ex deserto Pharan iuxta vocem Domini, omnes viros principes ex filijs Israël.* Viri igitur qui è tribubus delecti sunt numero duodecim à reliqua multitudine separati sunt, ascẽderuntq́ue exploraturi vtrùm regio esset pinguis, an parum ferax, pascuosa, bona, & fertilis, an arida & sterilis. Item an esset ferax arborum domesticarum, & tempestiuos fructus produceret, atque si culta esset fœcunda segetibus. Præterea quales haberet incolas, vtrùm robore insignes & bellicosos belloque insuperabiles, an possent facilè ab ijs qui forti animo præditi essent expugnari. Præterea quantæ & quales in ea essent vrbes, nudæne & sine mœnibus, an turribus munitæ. Iniungebat autem Moyses, vt, si liceret, de fructibus aliquid discerptum ad confirmationem rei reuertentes secũ adferrẽt. Ingressi itaque iter, vt dixi, nitebãtur præstare ea quæ imperata erant. Opportuno autem tempore oblato, explorarunt terram, botrumque secum attulerunt, rem profectò admirabilem, & spectaculum miraculumque verum, illæsique reuersi sunt ad Moysen. Ceterùm sententijs dissidebant. Nam omnes vno ore prædicabant, & renuntiabant, quòd terra bona & pinguis esset, atque in huius rei testimoniũ exhibebant fructum quem ex illa attulerunt: at nonnulli eorum appellabant gentem illius regionis, animosam atque robustam, adeoque bellicosam, vt nemini facilè cederet præ suo fastu. Filios enim, aiebant, gigantum vidimus ibi; genus hominũ procerum adeò & grande, vt filij Israël sicut locustæ viderentur, si quidem cum istorum

Isai.17.14.

Gal.3.29.

Matt.20.16

Num.13.1.

† Vulgata: de Haseroth, fixis tentorijs.

εἰς τὸ ἀπειθές, ἀποβουκολήσει πάντως τῶν ἀπολέκτων ἀγέλης, καὶ παντὸς ἀποσοβήσει πράγματος καταφρονεῖν εἰδότος. ἐπιφωνήσει δὲ ὡς παρ' ἑκάστῳ μάλιστα δικαίως· αὕτη ἡ μερίς σου. μερὶς τοῦ ἀπειθεῖν ὑμᾶς ἐμοί. τοιούτοις ὑποπεπλωκότας ἐγκλήμασι σὺν τῷ Ἰουδαίων δήμους εὑρήσομεν. τοιγάρτοι διωλισθήκασι τῆς ἐλπίδος, καὶ ἀπόκληροι μεμενήκασι, καίτοι τῆς κληρονομίας οὔσης αὐτῶν· εἴπερ ἐστὶν ἀληθές. ὡς αὐτῶν εἰσὶν αἱ ἐπαγγελίαι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. ἐπειδὴ δὲ ἠπειθήκασι τῷ καλοῦντι πρὸς αὐτὰς ἀμέτοχοι μεμενήκασι, καὶ κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνὴν γεγόνασιν οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι. καὶ τοῦτο δὴ πάλιν ἐξ αὐτῶν ἡμῖν τῶν ἀρχαιοτέρων προανεφωνεῖτο γραμμάτων. ἔχει δὲ οὕτω· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆρεν ὁ λαὸς ἐξ Ἀσηρώθ, καὶ παρενέβαλεν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Φαράν· καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν, λέγων· ἀπόστειλον σεαυτῷ ἄνδρας, καὶ κατασκεψάσθωσαν τὴν γῆν τῶν Χαναναίων· ἣν ἐγὼ δίδωμι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ εἰς κατάσχεσιν. ἄνδρα ἕνα κατὰ φυλὴν καὶ δήμους πατριῶν αὐτῶν ἐξαποστελεῖς αὐτούς· πάντα ἀρχηγὸν αὐτῶν. καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτοὺς Μωυσῆς ἐκ τῆς ἐρήμου Φαρὰν διὰ φωνῆς κυρίου, πάντες ἄνδρες ἀρχηγοὶ υἱῶν Ἰσραήλ. οὗτοι οἱ μὲν οὖν ἀπόλεκτοι τῶν φυλῶν ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν δυοκαί-δεκα τῆς ἄλλης πληθύος ἀπενοσφίζοντο. καὶ δὴ ἀνῄεσαν εὖ μάλα κατασκεψόμενοι· πότερόν ποτε πίων ἢ λεπτόγεως ἡ χώρα, εὔβοτός τε καὶ ἀγαθή, καὶ γονιμωτάτη, ἤγουν ξηρά τε καὶ ἄκαρπος. ἢ ξύλων τροφὸς ἡμέρων, ἢ καρπῶν ὡραίων λαχοῦσα γένεσιν, εἰ μὴ ἀμελέτητον ἔχει τὸ λήϊον διιώσασθαι κομᾶν. καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τίνες ἂν εἶεν οἱ κάτοικοι, πότερόν ποτε δεινοὶ πρὸς ἀλκήν, καὶ κατηγώνισται τὰ πολεμικά, καὶ οὐ τοῖς τυχοῦσιν εὐάντητοι, ἤγουν τοῖς ἀνδρίζεσθαι μεμελετηκόσιν εὐκόλως ἁλώσιμοι. ὅσαι δὲ δὴ ἂν καὶ τίνες αἱ πόλεις, ἆρα ψιλαὶ καὶ ἀτείχιστοι, ἤγουν ἄριστα πεπυργωμέναι. προσετίθει δὲ ὁ Μωυσῆς ὅτι καὶ αὐτῶν διεήσει τῶν καρπῶν ἀποδρεψαμένους οἱονεὶ πρὸς ἀπόδειξιν, ἐπανήκειν αὐτούς. ἀναβεβηκότες δὲ οὖν ἀποφαίνειν ἠπείγοντο τὸ κεκελευσμένον. ἐπιτηδείου δὲ ὄντος καιροῦ κατεσκέπτοντό τι τὴν γῆν, καὶ δὴ καὶ βότρυν ἐπαναθέμενοι, χρῆμά τι παράδοξον καὶ ἀσυνήθες, ἀληθὲς θαῦμά τε, καὶ ἅμα παρῆσαν ἀζήμιοι, καὶ ἐπανῆκον ἐπὶ Μωσέα. πλὴν ἐπεμερίζοντο ταῖς γνώμαις. ἐπαινεῖν μὲν γὰρ ἠξίουν, καὶ ἀπήγγελλον ἅπαντες, ὡς ἀγαθὴ καὶ πίων ἡ γῆ. καὶ τούτου μάρτυρα ἐπεκόμιζον τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα καρπόν· ἀλλ' οἱ μὲν θρασὺ τὸ ἔθνος τὸ ἐπ' αὐτῆς ὠνόμαζον, εὐσθενές τε καὶ μαχιμώτατον, καὶ τὴν τῶν πάντων ὑπεροψίαις ὀλίγα παραχωροῦν. υἱοὺς γάρ, φασι, γιγάντων ἑωράκαμεν ἐκεῖ, ὑψηλὸν δὲ οὕτω καὶ εὐμέγεθες, ὡς ἀκρίδων οἶμαί τινα διενεγκεῖν σὺν ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, εἰ τῶν ἐκείνων

ὑπερο-

ὑπερoχαῖς συγκρίνοιντο. Χάλεβ δὲ καὶ Ἰησοῦς ἔφασκον ἐναργῶς, ὡς ἀγαθή τε καὶ πίων ἡ γῆ. καὶ εἰ ἐρετίζει ἡμᾶς κύριος, εἰσάξει ἡμᾶς εἰς αὐτήν. περιέσονται δὲ ὅτι τῶν κατεχόντων θεοῦ προασπίζοντος, διεβεβαιοῦντο πάλιν. ἐπειδὴ δὲ τῶν τοιούτων ἠκροῶντο λόγων οἱ ἐξ Ἰσραήλ, ἡ πολλή τε καὶ ἀγελαία πληθύς, εὐθὺς εἰς λήθην ὑπενεχθεῖσα θεοῦ, καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ σημείων ἀμνημονήσασα, πολὺ τὸ δεῖμα νοσεῖ, ὀκνεῖ πρὸς τὴν μάχην, ἀπέφηνε τὴν ἀντίστασιν, ἐρᾷ δὲ οὐκέτι τῶν ἐπηγγελμένων. οὐ τὴν τοῦ βοηθοῦντος διενοεῖτο χεῖρα τὴν πανάλκη τε καὶ ἄμαχον, κατοιμώζει δὲ μειρακιωδῶς, καὶ αὐτίκα δὲ μάλα, γυναῖκας τε ὁμοῦ καὶ φιλτάτοις τῶν πολεμίων ξίφεσι δαπανηθήσεσθαι προσδοκᾷ. καὶ δὴ καὶ φάναι τετολμήκασιν, ὡς ἦν ἀμείνων θητεία αὐτοῖς ἡ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τὸ τῆς δουλείας ἄχθος εὐφορητότερον. ὑπονοστῆσαί τι ὅτι δεήσει πρὸς Αἰγυπτίους δακρυρροοῦντες ἔφασκον· παραθήγοντας πρὸς ἀνδρείαν τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἰησοῦν καὶ Χάλεβ καὶ χοῦν καταπασσομένους καταλιθοῦν ἐπεχείρουν. ἡκόντων δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀθλιότητος τῶν πραγμάτων· ὤφθη, φησί, δόξα κυρίου ἐν νεφέλῃ ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ἐν πᾶσι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ διολλύναι μὲν ἅπαντας ἀμελητὶ διεσκέπτετο. προσαιτοῦντος δὲ καὶ ἐκλιπαροῦντος Μωσέως,
„ καταινεῖ μόλις. εἶπε γάρ, φησι, κύριος πρὸς
„ Μωυσῆν· ἵλεως αὐτοῖς εἰμὶ κατὰ τὸ ῥῆμά σου.
„ ἀλλὰ ζῶ ἐγώ, καὶ ζῶν τὸ ὄνομά μου. καὶ ἐμ-
„ πλήσει ἡ δόξα κυρίου πᾶσαν τὴν γῆν. ὅτι πάν-
„ τες οἱ ἄνδρες οἱ ὁρῶντες τὴν δόξαν μου, καὶ τὰ ση-
„ μεῖα ἃ ἐγὼ ἐποίησα ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν τῇ
„ ἐρήμῳ ταύτῃ, καὶ ἐπείρασάν με τοῦτο δέκα-
„ τον, καὶ οὐκ εἰσήκουσάν μου τῆς φωνῆς. ἦ μὴν
„ οὐκ ὄψεται τὴν γῆν, ἣν ὤμοσα τοῖς πατρά-
„ σιν αὐτῶν, ἀλλ' ἢ τὰ τέκνα αὐτῶν, ἅ ἐστι
„ μετ' ἐμοῦ ὧδε. ὅσοι οὐκ οἴδασιν ἀγαθὸν ἢ
„ κακόν. πᾶς νεώτερος ἄπειρος· τούτοις δώ-
„ σω τὴν γῆν. πάντες δὲ οἱ παροξύναντές με, οὐκ
„ ὄψονται αὐτήν· ὁ δὲ παῖς μου Χάλεβ, ὅτι ἐ-
„ γενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ, καὶ ἐπηκολούθησέ
„ μοι· εἰσάξω αὐτὸν εἰς τὴν γῆν εἰς ἣν εἰσῆλθεν ἐκεῖ,
„ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ κληρονομήσει αὐτήν. ἄθρει δὴ οὖν, ὅτι παγχάλεπα μὲν παρὰ θεῷ τῆς ἀπειθείας τὰ ἐγκλήματα. δύσοιστον δὲ τὴν ζημίαν ὑπομένειν ἀνάγκη τοὺς ὑπ' αὐτὴν γεγονότας. τοῦτό τοι παθόντα τὸν Ἰσραὴλ εὑρήσομεν, τοῖς ἀρχαιοτέροις γράμμασι τὰ νέα συμβάλλοντες, καὶ συμβαίνουσαν ταῖς σκιαῖς ἀποφαίνοντες τὴν ἀλήθειαν. προτρέπει μὲν γὰρ Μωυσῆς ἰέναι κατασκεψομένους εὖ μάλα τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν τοὺς ἐξηλεγμένους ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν. ἐπειδὴ δὲ ἧκον, καὶ ἤδη παρῆσαν, οἱ μὲν κατηγόρουν τὸν ἀριθμὸν ὄντες δέκα, καὶ ἀπίστῃ τῇ συναγωγῇ δειμάτων τε ὁμοῦ, καὶ θεομισοῦς ἀπιστίας γεγόνασι

compararentur proceritate. Chaleb autem & Iosua palàm ac liberè dicebant, quòd bona atque pinguis foret terra. Vtinam eligeret nos Deus, quos in illam introduceret! Superabuntur qui eam incolunt, Deo pro nobis dimicante, iterum atque iterum affirmabant. Vulgus autem promiscuũ Israëlitarum, auditis his verbis in obliuionem Dei traducti, signorumque in Aegypto editorum immemores valdè extimuerunt, tardioresque ad pugnandum effecti prælium inire recusarunt, neque ampliùs amant promissa, aut de auxiliatrice manu cogitant, quæ omnia superat, & à nemine potest superari: at potiùs pueriliter plorat, trepideque exspectat hostilibus gladijs vxores suas, quæque ipsis charissima erant, absumptum iri. Neque verò dicere veriti sunt, gratiorẽ ipsis futuram fuisse seruitutem Aegyptiacam, ipsiusque iugum leuius. Vtinam ad Aegyptios nobis reuerti liceret! lacrymantes dicebant; Iosuam autem & Chaleb, qui ad fortitudinem eos excitabant, frigidam, vt aiunt, suffundentes, lapidare conabantur. Cùm itaque res eò calamitatis deuenisset, apparuit, ait, gloria Domini in nube in tabernaculo testimonij; coram omnibus filijs Israël, statuens omnes è vestigio disperdere. Sed Moyse procidente atque obsecrante iterum ignoscit. *Dixit enim*, inquit, *Dominus ad Moysen, Propitius eis sum secundùm verbum tuum. Sed viuo ego, & vita est nomen meum, implebitq́ gloria Domini vniuersam terram. Quandoquidem omnes vident gloriam meam, & signa quæ ego feci in Aegypto, & in hoc deserto, atque tentauerunt me nunc ecce decies, neque audiuerunt vocem meam. Ideoq́ non videbunt terram, quam iuraui patribus eorum; sed filij tantùm, qui hic mecum sunt, qui nec bonum sciũt nec malum. Omni iuniori inexperto terram hanc dabo. Isti autem omnes qui me exacerbauerunt, non videbunt ipsam, sed seruus meus Chaleb, quoniam in ipso fuit alius spiritus, meq́ est secutus, idcirco introducam ipsum in terram, in quam ingressus est, atque semen eius hæreditabit ipsam.* Obserua itaque quàm graue sit apud Deum incredulitatis crimen. Ob hoc & grauem necesse est pœnam sustineant, qui hoc vitio laborant. Ita verò Israëlem affectum fuisse reperiemus, si veteribus scriptis noua conferamus, & vmbris accidentem veritatem reuelemus. Nam Moyses cohortatur, vt irent lustraturi terram promissionis delecti ex cunctis tribubus. Postquam autem eò venerunt, & reuersi sunt, decem numero ex eis eam incusabant, totique congregationi Israëliticæ timoris simul atque incredulitatis auctores

Num. 14. 20.

Deut. 1. 35.

Iosu. 14. 10.

exstiterunt. At reliqui duo, Chaleb filius Iephone, & Iesus exhortabantur, vt pergerēt ad eam possidendam, prædicabantque eam promissionis terram, quòd scilicet pinguis esset & fructifera, almaque segetum mater. Verùm illi quidem promissione sunt priuati: hi verò cælesti suffragio sunt approbati hæredes, & à Deo honore affecti. Nunc igitur necessarium est, vt quænam sit veræ & spiritalis contēplationis ratio dicamus. Per libros Moysis, aut per ea quæ in ipsis tanquā in typis adhuc præfigurata sunt sanctis bona, atque item per terram sanctam patribus promissam ac paratam quodammodo Iudæorum mens emittebatur. Est enim, est inquam videre in legalibus scriptis CHRISTI mysterium in typis adumbratum, item sanctificationem per ipsum in spiritu, & spem Sanctis propositam. Nam agnus quidem immolatus est in Aegypto ab Israëlitis: vngebantur autem sanguine, & exterminator sublatus est. Quòd autem mors per CHRISTI mortem sit infirmata, atque interitus deinceps eos prætereat, qui sancto eius spiritu sunt iuncti, ipsa præmonstrauit vmbra. Item quòd consequemur beatitudinem ab initio tributam, quodque in paradisum voluptatis iterum reducatur homo, similiter lex nobis ostēderit. Præcepit enim, vt agamus festū in mense septimo, decimo quinto die ipsius mēsis, acceptis in manus palmarum spatulis, fructuque speciosæ arboris, & ramis arboris densis & † salicis Amerinæ. Nec tamen præcepit vt simpliciter accipiamus, sed in primo & septimo die mensis, nominauitque *primū* sanctum & item *septimum*. Porro hæc res obliquè significabat, quòd paradisus quidem datus sit in primo tempore Adamo, qui humani generis principium est: dabitur autē etiam in vltimo, cùm iam consummatio præsentis sæculi instet: cuius sanè & quidem manifestus admodum typus esse potest postremus ipsius septimi dies. Sanctus igitur & *primus*, & *septimus* est. Quandoquidem tempus in quo primus parēs noster seruabat mandatum sibi præscriptum, sanctum erat, sicut & hoc postremum sanctum est. Sanctificati enim sumus in CHRISTO, & criminatione ex peccato liberati, sanctique Spiritus participes. Per figuras itaque & vmbras tantùm non præinstruit Moyses, aut alioqui legalium scriptorum vis eruditiores, & electa quodāmodo mente præditos ad exactam considerationem promissorum à Deo. Posteaquam autem illis qui volunt tam eximia & gloriosa bona assequi, non est pugna contra sanguinem &

Leuit. 23. 40.

† ἄγνος ἢ λύγος *Vitex salix Amerina. Ital.* Agno casto. *Hisp.* Gatillo casto. *in fruticibus est.*

Primus & septimus dies sancti.

προέξενοι. οἱ δὲ δὴ λειπόμενοι δύο Χάλεβ τε ὁ τοῦ Ἰεφωνῆ, καὶ μέντοι καὶ Ἰησοῦς προὔτρεπον τὸ ἰέναι καταδηώσοντες, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν γῆν ἐπαινεῖν ἠξίουν, πίων ὅτι καὶ εὔκαρπος, καὶ μὴν καὶ λῃίων ἀριστότροφος ἐναργῶς ἀνακεκραγότες. ἀλλ' οἱ μὲν ἐξέπιπτον τῆς ἐπαγγελίας, οἱ δὲ οὐρανίῳ ψήφῳ κληρονόμοι τῆς ἄνωθεν τίθενται, καὶ τετίμηνται παρὰ θεοῦ. ποῖος οὖν ἄρα λοιπὸν τῆς ἀληθοῦς καὶ πνευματικῆς θεωρίας ὁ τρόπος εἰπεῖν ἀναγκαῖον. διὰ τῶν Μωσέως βιβλίων, ἤτοι τῶν ἐν αὐτοῖς ὡς ἐν τύποις ἔτι προαναπεπλασμένων τοῖς ἁγίοις ἀγαθῶν, ἤτοι τῆς γῆς τῆς ἁγίας τῆς τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένης ἐξεπέμπετο τρόπον τινὰ τῶν Ἰουδαίων ὁ νοῦς. ἔστι γάρ ἐστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς νομικοῖς συγγράμμασι κατεσκιασμένον τοῖς τύποις τὸ Χριστοῦ μυστήριον· καὶ τὸν δι' αὐτοῦ ἐν πνεύματι ἁγιασμόν, καὶ τὴν τοῖς ἁγίοις ἐπηγγελμένην ἐλπίδα. τέθυται μὲν γὰρ ὁ ἀμνὸς ὁ ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· κατεχρίοντό τε τῷ αἵματι, καὶ κατήργηται ὁ ὀλοθρευτής. ὅτι δὲ ἀπονήσει θάνατος ἐν θανάτῳ Χριστοῦ, καὶ τοὺς ἐν ἁγίῳ πνεύματι κατακεχρισμένους παρελάσει λοιπὸν ἡ φθορὰ προεπήγγειλεν ἡ σκιά. ὅτι δὲ καὶ τῆς ἐν ἀρχαῖς δοθείσης εὐημερίας ἐπιδραξόμεθα, καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἀνακομισθήσεται πάλιν ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲν ἧττον ἡμῖν ὑπεμφήνειεν ἂν ὁ νόμος. ἑορτάζειν μὲν γὰρ προστέταχεν, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, καὶ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ μηνός, καὶ κάλλυντρά τε φοινίκων λαβόντας εἰς χεῖρας, καὶ ὡραίου ξύλου καρπόν, καὶ κλάδους ξύλου δασεῖς, καὶ ἰτέας, καὶ ἄγνου. δέχεσθαι δὲ οὐχ ἁπλῶς προστέταχεν, ἀλλ' ἐν πρώτῃ τε ἡμέρᾳ καὶ ἑβδόμῃ· κλητὴν τε ἁγίαν τὴν πρώτην ὀνομάζει, καὶ μήν τοι καὶ τὴν ἑβδόμην. ὑποδηλοῖ δὲ τὸ χρῆμα πλαγίως, ὅτι δέδοται μὲν ὁ παράδεισος ἐν πρώτῳ καιρῷ τῇ τοῦ γένους ἀρχῇ, φημὶ δὲ τῷ Ἀδάμ· δοθήσεται δὲ καὶ ἐν ἐσχάτῳ, τουτέστι τῇ συντελείᾳ τοῦ παρόντος αἰῶνος· οὗ τύπος ἂν εἴη καὶ μάλα σαφής, ἡ τελευταία τῆς ἑβδόμης ἡμέρα. ἁγία δὲ ἡ πρώτη, καὶ ἡ ἑβδόμη. ἅγιος γὰρ ἡμῖν ὁ καιρός, καθ' ὃν ἦν ἔτι τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ φυλάττων ἐντολὴν ὁ πρωτοπάτωρ Ἀδάμ· ἅγιος δὲ πάλιν ὁ ἐν ἐσχάτοις. ἡγιάσμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, τῶν ἐξ ἁμαρτίας ἐγκλημάτων ἀπηλλαγμένοι, καὶ μέτοχοι γεγονότες τοῦ ἁγίου πνεύματος. σὺν οὖν διὰ τύπου καὶ σκιᾶς μονονουχὶ προαποστέλλει Μωυσῆς, ἤτοι τῶν νομικῶν γραμμάτων ἡ δύναμις, τοὺς εὐμαθεστέρους καὶ οἱονεί πως ἐξειλεγμένον ἔχοντας τὸν νοῦν εἰς κατάσκεψιν ἀκριβῆ τῶν ἐπηγγελμένων παρὰ θεοῦ. ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἐθέλουσι τυχεῖν τῶν οὕτω σεπτῶν καὶ εὐκλεεστάτων ἀγαθῶν, οὐ πρὸς αἷμά τε καὶ σάρκα

σάρκα ἡ πάλη· πρὸς ἀρχὰς δὲ μᾶλλον καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου κατὰ τὸ γεγραμμένον. καταπτήσσουσι τὴν μάχην οἱ φρονοῦντες τὰ τῆς σαρκός· οἱ τὰ πρόσκαιρά τε καὶ ἀπολλύμενα τῆς εἰς αἰῶνα τρυφῆς προτετιμηκότες. ἄθρει γὰρ ὅτι καὶ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, γυναίων τε πέρι καὶ τέκνων ἄνω τε καὶ κάτω λέγουσι, ταῖς τῶν ἀπολέκτων φωναῖς εἰς τοσοῦτο δειλίας τε καὶ ἀθλιότητος κατηνεγμένοι. ἐννόει δὲ καὶ τοὺς ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ ταῖς τῶν Ἰουδαίων φωναῖς ζημιουμένους τὴν πίστιν. ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τοῖς πιστεύουσιν ἐχαρίζετο. πλὴν ἐκάλει πρὸς εὐτολμίαν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικήν. καὶ ὅτι προσήκει τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας καθυπερτλεῖν εὖ μάλα τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας διεκελεύετο λέγων· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. οἱ δὲ πιστεύειν οὐκ ἤθελον, τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης προτάττοντες τὰ σωματικά. κεκλημένοι γὰρ εἰς τοὺς γάμους, ἤρξαντο, φησὶν, ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες. καὶ ὁ μὲν ἔφασκεν· ἀγρὸν ἠγόρασα· ὁ δὲ, γυναῖκα ἔγημα, καὶ οὐ δύναμαι ἐλθεῖν. ὁρᾷς ἀδελφότητα παθῶν; ὁρᾷς συγγένειαν νοσημάτων; οὐκοῦν οἱ μὲν γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι οἱ κατηγοροῦσι τρόπον τινὰ διὰ τοῦ μὴ βούλεσθαι βαδίζειν εἰς αὐτὴν, τῆς ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ. μήτι μὴν ἑτέρους ἐᾶν. τοιγάρτοι καὶ ἤκουον· οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως. αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε. ἀπολώλασι γὰρ ταῖς τῶν ἡγουμένων φωναῖς οἱ ὑπὸ χεῖρα λαοί. οὕτω που διὰ φωνῆς προφήτου φησὶν ὁ θεός· ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονήσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξήτησαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν. τοιγάρτοι καὶ ἡ πολλὴ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς ἀπώλισθε μὲν τῆς ἐπαγγελίας, ἀμέτοχος δὲ τῆς διὰ Χριστοῦ χάριτος γέγονε. πλὴν σέσωσται τὸ κατάλειμμα διὰ Χριστοῦ. τύπος δ' ἂν εἴη καὶ τοῦδε σαφὴς ὁ Χάλεβ υἱὸς Ἰεφονῆ, καὶ μέντοι καὶ Ἰησοῦς· οἱ μυρία μὲν ὅσα προσεφώνουν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ παραθήγοντες εἰς ἀνδρείαν, καλήν τε καὶ ἀξιόληπτον τὴν γῆν ὀνομάζοντες, καὶ ὅτι κρατήσουσι τῶν ἐθνῶν ἀνακεκραγότες. ἀλλὰ μικροῦ διολώλασι. εἶπε γάρ, φησι, πᾶσα ἡ συναγωγὴ, καταλιθοβολῆσαι αὐτούς. πλὴν δὲ τίθενται καὶ κληρονόμοι παρὰ θεοῦ. τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ Χάλεβ, σαφηνιεῖ τὸ ὄνομα. διερμηνεύεται γάρ, πᾶσα καρδία· Ἰεφονῆ δὲ πάλιν, ἡ ἐπιστροφή. οὐκοῦν οἱ τελείαν ἔχοντες μετὰ θεοῦ τὴν καρδίαν, υἱοὶ τῆς ἐπιστροφῆς σὺν τοῖς Ἰησοῦ. εἶεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν, οἱ πεπιστευκότες, καὶ ὡς ἐν ἀπαρχῇ νοούμενοι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· οἳ κεκλήκασι τὸν Ἰσραὴλ· καὶ ἐν αὐτοῖς ἂν νοοῖτο τὸ κατάλειμμα.

carnem, *sed aduersus principatus & potestates, rectoresq́; mundi & huius sæculi*, sicut scriptum est: ideo qui carnaliter sapiunt, tergiuersantur ac refugiunt pugnam, vtpote qui temporarias & perituras delicias sæculi æternis anteponant. Vide autem quo modo Israelitę propter vxores & liberos sursum ac deorsum contradicant monitis electorum, in tantum timoris ac pusillanimitatis prolapsi. Considera item mecum eos, qui tempore aduentus omnium nostrũ Saluatoris CHRISTI principum suorum vocibus fidei iacturam fecerint. Dominus enim noster IESVS CHRISTVS regnum cælorum credentibus est largitus. Ceterùm vocauit ad fortitudinem, spiritualem nimirũ. Quòd enim illos qui ipsi confisi sunt, deceat tyrannidem diaboli fortiter superare, hortatur dicens: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, atque super omnem potestatẽ inimici.* Isti autem nolebant credere, anteponentes dilectioni Dei corporalia. Vocati enim ad nuptias cœperunt simul omnes sese excusare. Et quidam dicebant: *Agrum emi*, quidam verò, *Vxorem duxi, nec possum venire*. Vides affinitatem affectuum & morborum cognationem? Ergo Scribæ ac Pharisæi obloquuntur quodammodo promissioni Dei, vtpote qui nolint eam adire, neque etiam alios sinant. Hinc & meritò audiuerunt: *Væ vobis legisperitis, quia tulistis clauem cognitionis: ipsi non introistis, & introituros prohibuistis.* Perierunt enim præfectorum verbis populi subditi. Ita alibi ait Deus per Prophetam: *Pastores delirarunt, nec quæsiuerunt Dominum: ideo non intellexit totus grex, & dispersi sunt.* Vnde & magna Iudæorum multitudo excidit à promissione, Christíque gratia priuata est. Verumtamen reliquiæ saluæ factæ sunt, idq; haud absq; CHRISTO. Huius autẽ rei typus admodum manifestus esse potest Chaleb filius Iephone, & Iosua: qui quidem multifariam occlamabant filijs Israël, excitantes ad fortitudinem, bonamque & fructuosam terrã appellantes, quodque triumphum de hostibus laturi essent, magna voce cohortantes. Sed parum abfuit, quin ab ijs interempti fuerint. Consensit enim, ait, tota Synagoga, vt lapidibus obrueretur. Ceterùm decreti sunt heredes à Deo. Quis igitur sit *Chaleb*, nomen ipsum declarabit. Significat enim omne cor: *Iephone* autem conuersio. Ergo qui habent cor cum Deo perfectum, hi sunt filij conuersionis, quibuscum est Iesus. Hi autem rursus fuerunt illi, qui crediderunt Apostolis, qui vocarunt Israëlem, ac veluti in principio intellecti sunt. Atque ita in his intelligi possunt reliquiæ.

Ephes. 6. 12.

Luc. 10. 19

Luc. 14. 18.

Matt. 23. 13.

Ier. 10. 21.

Chaleb, quid significet.

Iephone, quid significet.

Filij conuersionis qui.

Apostoli enim vocantes Iudæos periclitati fuerunt: ceterùm terræ sanctæ constituti sunt heredes. Porro quòd totũ quodammodo siue perfectũ cum Deo cor habuerint filij conuersionis, hoc est qui se conuerterunt à mandatis legalibus ad cultum per fidem & ad gratiã, didicerit quis vel ex Paulo, qui

Philip. 3. 8. clarè ita scribit: quòd stercus reputauerit ea quæ sunt in mundo, & iudicauerit damna præ excellenti cognitione CHRISTI, vt hunc lucrifaceret, & iustitiam quæ est per ipsum consequeretur. Quòd igitur Israel promissione exciderit, neque tamen in vniuersum perierit, sed ex parte quamuis exigua sit saluatus (id enim significant reliquiæ) intelliges haud obscurè, vt iã dixi, cũ videas Chaleb ex promissione Dei in eam introductũ, adiuncto quodammodo, & concurrente Iesu saluante.

Iesvs quid significet. Id enim significat IESVS. Vnde & diuinus angelus Gabriel ita dixit, cùm sanctæ Virgini annuntiauit modum Incarnationis Vnigeniti:

Luc. 1. 30. *Ne timeas, Maria. Inuenisti enim gratiam apud Deum: & ecce cõcipies in vtero, & paries filium, vocabisq́; nomen eius* IESVM. *Hic enim erit magnus, & filius Altissimi vocabitur.* Solæ igitur Iudaicæ Synagogæ reliquiæ hæreditarunt promissiones, terramq́; sanctã sunt ingressę. Longè verò ipse abest. Siquidẽ & nouus ac fidelis populus vnà cũ illis quodammodo in eam irruit. Nam Deus huius vniuersi promittit Chaleb, quòd simul cum eo introducturus sit omnem prolem iuuenem. Idem nobis & diuinus Dauid subindicauit,

Psal. 101. 19. vbi dicit de Sanctorũ hæreditate: *Scribatur ipsa in generatione altera. Populus qui creabitur laudabit Dominum.* Non enim illis qui in lege sunt instituti, sed alteri generationi hæreditas est reseruata.

Generatio altera quæ sit. Ecquæ est ista *altera generatio?* Nouus, vt dixi, & fidelis populus. In CHRISTO enim creati sumus ad vitæ nouitatem, exuti veterem hominem, vnà cum affectibus & concupiscentijs. CHRISTVS autem dicitur duos populos in vnum hominẽ cõdere, cùm faciat pacẽ, & reconciliet ambos in vno spiritu apud Patrẽ.

Infantes qui cum Chaleb introducuntur in terram sanctam, sunt typus noui populi. Quocirca infantes qui introducũtur in terram sanctam cum Chaleb, typus esse possunt noui populi. De his infantibus diuinus discipulus scribit his verbis:

1. Petri 2. 2. *Quasi modò geniti infantes illud rationabile & doli nescium lac appetite, vt in ipso succrescatis in salutem; siquidem degustastis, quàm benignus sit Dominus.* Quòd autem etiam diuinus Paulus hoc pacto intelligens ea quæ in lege sunt, typum qui in litteris continetur, ad veritatem transferat, clarè deprehendes ex ijs quæ scripsit ad Hebræos:

Hebr. 3. 7. *Psal. 94. 8.* *Propterea, inquiens, sicut dicit Spiritus sanctus, Hodie si vocem eius audieritis nolite ob-*

καὶ καλοῦντες κεκινδυνεύκασι. πλὴν τῆς ἁγίας γῆς τεθεῖνται κληρονόμοι. ὅτι γὰρ πᾶσαν ὥσπερ ἤτοι τελείαν ἐσχήκασι μετὰ θεοῦ τὴν καρδίαν οἱ υἱοὶ τῆς ἐπιστροφῆς, τουτέστιν οἱ ἐπιστρέψαντες ἐκ τῶν νομικῶν ἐνταλμάτων ἐπὶ τὴν διὰ πίστεως λατρείαν τε καὶ χάριν, ἀναμάθοι τις ἂν Παύλου γράφοντος ἐναργῶς· σκύβαλα μὲν ἡγεῖτο τὰ ἐν κόσμῳ, καὶ κατελογίσατο ζημίαν διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ· καὶ ἵνα αὐτὸν κερδάνῃ, καὶ τὴν αὐτοῦ δικαίωσιν ἔχῃ. ὅτι τοίνυν ἀπολισθήσει μὲν τῆς ἐπαγγελίας ὁ Ἰσραὴλ, ἀπολεῖται δὲ οὐκ εἰσάπαν, ἀλλ᾽ ὡς ἐν ὀλίγῃ μοίρᾳ σωθήσεται. τοῦτο γὰρ οἶμαι ἐστὶ τὸ κατάλειμμα. συνήσεις εὖ μάλα, καθάπερ ἤδη προεῖπον· εἰσκομιζόμενον βλέπων ἐξ ἐπαγγελίας θεοῦ τὸν Χάλεβ, συνεζευγμένου τρόπον τινὰ, καὶ παραθέοντος τοῦ σώζοντος. ἑρμηνεύεται γὰρ ὧδε Ἰησοῦς. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος ἄγγελος Γαβριὴλ αὐτὸς ἦν ὅτε τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς εὐηγγελίζετο τρόπον· μὴ φοβοῦ ,, φησὶ Μαριάμ, εὗρες γὰρ παρὰ θεῷ χάριν. ,, καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ ,, υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. οὗτος ,, ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. μόνον ,, οὖν ἄρα τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς τὸ κατάλειμμα κεκληρονόμηκε τὰς ἐπαγγελίας, καὶ εἰς γῆν εἰσέβη τὴν ἱεράν. ὁ μὲν οὖν πολλοῦ γε καὶ δεῖ. συνήλασε δὲ ὥσπερ αὐτῷ ὁ νέος τε καὶ ἐν πίστει λαός. ὑπισχνεῖτο γὰρ ὁ τῶν ὅλων θεὸς συνεισκομιεῖν τῷ Χάλεβ πᾶν παιδίον νέον. τοῦτο καὶ ὁ θεῖος ἡμῖν Δαβὶδ ὑπεσήμαινε λέγων περὶ τῆς τῶν ἁγίων κληρονομίας· γραφήτω αὐτὴ εἰς γενεὰν ,, ἑτέραν· καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει ,, τὸν κύριον. οὐ γὰρ τοῖς ἐν νόμῳ παιδαγωγουμένοις, ,, ἀλλ᾽ εἰς γενεὰν ἑτέραν ὁ κλῆρος τετήρηται. καὶ τίς ἡ ἑτέρα γενεά; ὁ νέος, ὡς ἔφην, καὶ ἐν πίστει λαός. ἐκτίσμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ πρὸς καινότητα ζωῆς, ἀποδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. κτίσαι γὰρ λέγεται τοὺς δύο λαοὺς ὁ Χριστὸς, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταστάσων ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα. οὐκοῦν εἰς τύπον ἂν εἶεν τοῦ νέου λαοῦ τὰ καὶ αὐτῷ τῷ Χάλεβ συνεισκομιζόμενα βρέφη. οἷς καὶ ὁ θεσπέσιος μαθητὴς ἐπέστελλε λέγων· ὡς ἀρτιγενῆ τὰ βρέφη τὸ λογικὸν ,, καὶ ἄδολον γάλα † ἐπιθήσατε, ἵνα ἐν αὐτῷ ,, αὐξηθῆτε εἰς σωτηρίαν, εἴπερ ἐγεύσασθε ,, ὅτι Χριστὸς ὁ κύριος. ὅτι δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος ,, Παῦλος οὕτω συνεὶς τὰ ἐν νόμῳ, μεταπλάττει πρὸς ἀλήθειαν τὸν ἔν γε τοῖς γράμμασι τύπον, μαθήσῃ σαφῶς· ὡς δὴ γεγραφότος Ἑβραίοις ὅτι καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σήμερον ,, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε ,,

† ἴσως ἐπιποθήσατε

νητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου. τεσσαράκοντα ἔτη προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπα, ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ. αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου. ὡς ὤμοσα, καὶ οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. ἵνα δὲ καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπάρατον ἀπιστίαν διωθούμενοι, καὶ ὡς ἀποτάτω τῆς ἑαυτῶν ἱέντες ψυχῆς, κληρονόμοι τῆς ἐπαγγελίας εὑρισκώμεθα, προσφωνεῖ πάλιν· Βλέπετε ἀδελφοί, μή ποτε ἔσται ἔν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος. ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῇ τις ἐν ὑμῶν ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας. μέτοχοι γὰρ τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν, ἐάν περ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν, ἐν τῷ λέγεσθαι, σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνεσθε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ. τινὲς γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν, ἀλλ᾽ οὐχὶ πάντες οἱ ἐξελθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωσέως. τίσι δὲ προσώχθισε τεσσαράκοντα ἔτη; οὐχὶ τοῖς ἁμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίσι δὲ ὤμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασι; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν διὰ τὴν ἀπείθειαν. ὅτι γὰρ τὸ ἐξήνιον, καὶ τὸ μὴ τοῖς θείοις ὑπείκειν νεύμασι προεξένησεν αὐτοῖς ἐπιτηδεύειν ἐθέλουσι τῆς ἐλπίδος τὴν ἀποβολήν· ὀνήσειε δ᾽ ἂν οὐ μετρίως τὸ ἔμπαλιν. οὐδὲν ἧττον ἡμᾶς ἀναπείσει λέγων. Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἀνάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκέναι. καὶ γάρ ἐσμεν εὐηγγελισμένοι, καθάπερ κἀκεῖνοι. ἀλλ᾽ οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους μὴ συγκεκραμένους ἐν πίστει τοῖς ἀκούσασιν. εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ οἱ πιστεύσαντες τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρι καὶ λυτρωτῇ· φημὶ δὲ τῷ Χριστῷ, δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

durare corda vestra, sicut in exacerbatione secundùm diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt me, & viderunt opera mea. Quadraginta annis offensus fui generationi huic, & dixi; Semper hi errant corde. Ipsi autem non cognouerunt vias meas, sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Vt autem & nos istam execrabilem perfidiam propellentes, ac quàm longissimè ab animabus nostris remouentes heredes promissionis reperiamur, ibidem nos affatur Apostolus dicens: *Videte fratres, ne quando sit in vllo vestrûm cor prauum ex incredulitate, vt deficiatis à Deo viuente: sed cohortamini vosmetipsos singulis diebus, donec ipsum (hodie) nominetur, vt nullus inter vos obduretur deceptione peccati. Participes enim facti sumus* CHRISTI, *si modò principium substantiae eius vsque ad finem firmum retinuerimus, donec dicatur: Hodie si vocem eius audieritis, ne obduretis corda vestra, sicut in exacerbatione. Nam quidam audientes; exacerbati sunt, sed non omnes qui egressi sunt ex Aegypto per Moysen. Sed quibus, obsecro, offensus est per quadraginta annos? Nonne istis qui peccauerant, quorum membra ceciderunt in deserto? Quibus item iurauit, non ingressuros in requiem suam, nisi illis qui increduli fuerunt? Et videmus quòd propter perfidiam non potuerint intrare.* Nam quòd eorum inobedientia, qua diuinis praeceptis contraibant, conciliauerit ipsis spei amissionem, quodque contrarium non mediocriter iuuerit, nihilo minus nobis persuadet Paulus, dicens: *Timeamus ergo ne fortè relicta promissione introeundi in requiem ipsius, videatur quis ex vobis priuatus esse. Etenim & nobis facta est boni promissio, sicut illis. Sed non iuuit illos sermo auditus, cùm non sit commistus fide cum iis qui audierunt. Ingrediemur enim in requiem ipsius, qui credidimus* nostrûm omnium saluatori atque redemptori, CHRISTO inquam: per quem, & cum quo sit Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in secula seculorum. Amen.

Hebr. 3. 12.

Hebr. 4. 1.

Ὅτι γέγονεν ἡμῖν ἄρτος ζωῆς ὁ Χριστός.

Ταῖς τῶν Ἰουδαίων φιλομαθείαις ἐπιτιμῶν ὁ θεσπέσιος προφήτης Ἱερεμίας, καὶ μάλα εἰκότως ἔφασκε· πῶς ἐρεῖτε, ὅτι καὶ μάλα σοφοί ἐσμεν ἡμεῖς, καὶ νόμος κυρίου μεθ᾽ ἡμῶν ἐστιν; εἰ μάτην ἐγενήθη σχοῖνος ψευδὴς γραμματεῦσιν. ᾐσχύνθησαν σοφοί, ἐπτοήθησαν, καὶ ἑάλωσαν, ὅτι τὸν λόγον τοῦ κυρίου ἀπεδοκί-

Christum nobis factum esse panem vitae.

Redarguens Iudaeorum inanem & praesumptam discendi cupiditatem diuinus Propheta Ieremias, meritò sic stomachatur: *Quomodo dicetis, Quia sapientes sumus nos, & lex Domini nobiscum est? Frustrà factus est iuncus mendax scribis. Confusi sunt sapientes, perterriti, & capti sunt, quia legem Domini reproba-*

Ierem. 8. 8.

probauerunt. *Sapientia quænam in ijs est?* Etenim valdè legum peritia elati ac turgentes, tollentesque altè supercilium scribæ & Pharisæi, & gregalem multitudinem fastu spernentes, stultitia multùm peccabant, insipientesque & paucorum periti accusabantur. Fastidiebant etenim cælestem sapientiam, Verbum nimirum Dei Patris, *qui factus est nobis sapientia à Deo, iustitia & sanctificatio, & redemptio.* Hinc facti sunt viles & excordes, *stulti ac cæci*, vt eos Saluator nominat. Postquam verò diuinum repulerunt sermonem, & gratia viuificante veluti è summo loco exciderunt, & incredulitate Deum valdè cōtristarunt mille modis, pereuntes fame etiā sunt exstincti: quod & Dei voce à Prophetis prædictum: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & emittam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini. Et commouebuntur aquæ de mari vsque ad mare, & ab Aquilone vsque ad Orientem circuibunt quærentes verbum Domini, & non inuenient.* Qui tamen possidere hoc ipsum Dei verbum, & abundè quidem cùm possent, stultissimè id repellentes, Dei tandem iudicio pœnas dederunt, rerum omnium præstantissimarum facientes iacturam; & quibus ditari propemodum potuisse cælestibus dico bonis appareret: sed eos qui nolebant credere, insuper & diuinam admirabilemque gratiam impiè contemnebant, diuinæ doctrinæ fames inuasit; nec immeritò: nobis verò in Dei Verbum credentibus, nónne panis vitæ factus est Emmanuel? *panis qui de cælo descendit, & vitam dans mundo?* in quo & per quem superata Deo inuisa corruptionis vi, & superna cælestique induti gratiâ, hoc est incorruptione; à Deo Patre claritate & sanctitate adornati sumus. Et quidni his ditati bonis feliciter agamus in terra? littera legalis id talibus nos docet rationibus. Sic enim habet: *Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere filijs Israel, & dices ad eos: In ingrediendo vos in terram, in quam ego induco vos illuc. Et erit quando comedetis vos de panibus terræ, demetis demptionem, segregationem Domino, primitias conspersionis vestræ. panem segregabitis demptionem ipsam: sicut demptionem ab area. sic demite ipsum, primitias conspersionis vestræ, & dabitis Domino demptionem in progenies vestras. Quando autem peccaueritis, & non feceritis omnia mandata hæc quæ locutus est Dominus ad Moysen, sicut præcepit Dominus vobis in manu Moysi, à die, qua præcepit Dominus ad vos. & vltrà in progenies vestras. Et erit, si ab oculis Synagogæ factum fuerit aliquid non sponte, & faciet*

[Margin: 1.Cor.1.30. — Matt.23.17 — Amos 8.11. — Ioan.6.41. & 51. & 58. — Num.15.5.]

μασιν. Σοφία τίς ἐστὶν ἐν αὐτοῖς. καί τοι γὰρ ἐπὶ τῇ τῶν νόμων εἰδήσει πολὺ λίαν ἐξογκούμενοι, καὶ ὑψηλὴν αἴροντες τὴν ὀφρὺν οἱ γραμματεῖς τε καὶ φαρισαῖοι, καὶ τοῦ ἀγελαίου πλήθους κατασοβαρευόμενοι, πολὺ νοσοῦντες τὸ εὔηθες, ἄσοφοί τε καὶ ὀλιγογνώμονες ἐξ αὐτῶν ἠλέγχοντο τῶν πραγμάτων. ἀπεδοκίμαζον γὰρ τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ σοφίαν, τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον· ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις. ταύτῃ τοι γεγόνασιν ἀδόκιμοι καὶ ἀκάρδιοι, μωροὶ καὶ τυφλοί, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος φωνήν. ἐπειδὴ δὲ τὸν θεῖον παρωσάμενοι λόγον, καὶ τῆς ζωοποιοῦ χάριτος ὡς ἀποπάτω † διαπίπτοντες, καὶ ταῖς ἄγαν ἀπειθείαις καταλυποῦντες τὸν θεὸν κατὰ μυρίους ὅσους ἡλίσκοντο τρόπους, λιμῷ διολώλασι. καὶ τοῦτο ἦν τὸ διὰ φωνῆς προφητῶν παρὰ θεοῦ λελεγμένον· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ ἐπάξω λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν· οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος· ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου. καὶ σαλευθήσονται ὕδατα, ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἕως ἀνατολῆς περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν. οἷς γὰρ ἐξὸν ἔχειν αὐτὸν καὶ μάλα πλουσίως, ἀνόητα διωθούμενοι, ψήφῳ λοιπὸν θείᾳ κολάζονται τὰ πάντων ἄριστα ζημιούμενοι, καὶ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς καταπλουτεῖν μονονουχὶ δυνάμενοι τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς· ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἀπειθεῖν ἑλομένοις, καὶ τὴν θείαν τι καὶ ἀξιάγαστον χάριν ἀνοσίως περιυβρίζουσιν, ὁ τῶν θείων μαθημάτων λιμὸς ἐπενήνεκται, καὶ σφόδρα εἰκότως· ἡμῖν δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, ἄρτος ζωῆς γέγονεν ὁ Ἐμμανουήλ, ἄρτος ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὸ θεομισὲς τῆς φθορᾶς ὑπερθέοντες κράτος, καὶ τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ μεταμφιεννύμενοι χάριν, τουτέστι τὴν ἀφθαρσίαν, προσκεκομίσμεθα τῷ θεῷ καὶ πατρί, λαμπροί τε καὶ ἱεροί. καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων πεπλουτηκότες διαπλοῦμεν ἐν κόσμῳ. τοῖς τοιούτοις ἡμᾶς ἐφίστησι λογισμοῖς τὸ γράμμα τὸ νομικόν· ἔχει δὲ οὕτω· καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ἣν ἐγὼ εἰσάγω ὑμᾶς ἐκεῖ. καὶ ἔσται ὅταν ἐσθίητε ὑμεῖς ἀπὸ τῶν ἄρτων τῆς γῆς, ἀφελεῖτε ἀφαίρεμα, ἀφόρισμα τῷ κυρίῳ, ἀπαρχὴν φυράματος ὑμῶν. ἄρτον ἀφαίρεμα ἀφοριεῖτε αὐτὸ ὡς ἀφαίρεμα ἀπὸ † ἅλωνος. οὕτως † ἀφαιρεῖται αὐτό, ἀπαρχὴν φυράματος ὑμῶν. καὶ δώσετε ἀφαίρεμα κυρίῳ εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. ὅταν δὲ διαμάρτητε, καὶ μὴ ποιήσητε πάσας τὰς ἐντολὰς ταύτας ἃς ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν, καθὰ συνέταξε κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ἐν χειρὶ Μωυσῆ ἀπὸ τῆς ἡμέρας † ἧς συνέταξε κύριος πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐπέκεινα εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν· καὶ ἔσται ἐὰν ἐξ ὀφθαλμῶν τῆς συναγωγῆς ἀκουσίως γενηθῇ, καὶ ποιήσει

[Margin: † ἄλλ. διαπίπτοντες. — † ἄλλ. ἅλω. — † ἄλλ. ἀφελεῖτε αὐτὸν ἄρτον ἀπαρ. — † ἄλλ. ἧ.]

πᾶσα

„ πᾶσα ἡ συναγωγὴ μόσχον ἕνα ἐκ βοῶν ἄμωμον εἰς ὁλοκαύτωμα, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ κυρίῳ καὶ θυσίαν τούτου καὶ σπονδὴν αὐτοῦ, κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτοῦ, καὶ χίμαρον ἐξ αἰγῶν ἕνα περὶ ἁμαρτίας. καὶ ἐξιλάσεται ὁ ἱερεὺς περὶ πάσης συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ ἀφεθήσεται αὐτοῖς, ὅτι ἀκούσιόν ἐστι. καὶ αὐτοὶ ἤνεγκαν τὸ δῶρον αὐτῶν κάρπωμα κυρίῳ περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν ἔναντι κυρίου, περὶ τῶν ἀκουσίων αὐτῶν. καὶ ἀφεθήσεται πάσῃ συναγωγῇ υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ τῷ προσηλύτῳ προσπορευομένῳ πρὸς ὑμᾶς, ὅτι παντὶ τῷ λαῷ ἀκούσιον. ἐὰν δὲ ψυχὴ μία ἁμάρτῃ ἀκουσίως προσάξει αἶγα μίαν ἐνιαύσιον περὶ ἁμαρτίας. καὶ ἐξιλάσεται ὁ ἱερεὺς περὶ τῆς ψυχῆς τῆς ἀκουσιασθείσης καὶ ἁμαρτούσης ἀκουσίως ἔναντι κυρίου ἐξιλάσασθαι περὶ αὐτοῦ. καὶ ἀφεθήσεται αὐτῷ τῷ ἐγχωρίῳ ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, καὶ τῷ προσηλύτῳ τῷ προσκειμένῳ ἐν αὐτοῖς. νόμος εἷς ἔσται ἐν αὐτοῖς, ὃς ἐὰν ποιήσῃ ἀκουσίως. καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς· ἐν δὲ τῷ Λευιτικῷ διαμορφοῖ μὲν ἑτέρως τὸ μυστήριον. πλὴν οὐ σφόδρα πρὸς ἀνομοιότητα διεστήκει τὰ θεωρήματα. φέρε δὴ οὖν κἀκείνων ἐπιμνησθέντες, ἐπεὶ τὸ λίαν εἰσὶν ἀναγκαῖα πρὸς εἴδησιν, μίαν ὥσπερ ἐπ᾽ ἀμφοῖν † ἐξυφαίνωμεν τὴν ἀφήγησιν. γέγραπται δὲ οὕτω πάλιν· „ καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων, εἰπὸν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, καὶ ἐρεῖς αὐτοῖς. ὅταν εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν ἣν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν, καὶ θερίσητε τὸν θερισμὸν αὐτῆς, οἴσετε δραγμάτων ἀπαρχὴν τοῦ θερισμοῦ ὑμῶν πρὸς τὸν ἱερέα. καὶ ἀνοίσει τὸ δράγμα ἔναντι κυρίου δεκτὸν ὑμῖν, τῇ ἐπαύριον τῆς πρώτης ἀνοίσει αὐτὸ ὁ ἱερεύς. καὶ ποιήσετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐν ᾗ φέρητε τὸ δράγμα, πρόβατον ἄμωμον ἐνιαύσιον εἰς ὁλοκάρπωμα τῷ κυρίῳ. καὶ τὴν θυσίαν αὐτοῦ δύο δέκατα σεμιδάλεως ἀναπεποιημένης ἐν ἐλαίῳ θυσία τῷ κυρίῳ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ κυρίῳ, καὶ σπονδὴν αὐτοῦ, τὸ τέταρτον οἴνου καὶ ἄρτου. καὶ πεφρυγμένα χίδρα νέα οὐ φάγεσθε, ἕως εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν ταύτην, ἕως ἂν προσενέγκητε ὑμεῖς τὰ δῶρα τοῦ θεοῦ ὑμῶν. νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν ἐν πάσῃ κατοικίᾳ ὑμῶν. δράγμα μὲν οὖν, ληΐων ἀπαρχὴ, καὶ νέας σύμβολον εὐκαρπίας. ἄρτος δὲ αὖ σίτου λοιπὸν συναγηγερμένου καὶ εἰς τὴν ἅλωσιν σεσωρευμένου, καὶ τάχα που καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀποθήκας κεκομισμένου. ἀνάθεμα δὲ τῷ θεῷ τοῖς ἤδη κατῳκηκόσι τὴν ἐπαγγελίας τὴν γῆν, ταῦτα ποιεῖσθαι προστέταχεν. ἵνα δι᾽ ἀμφοῖν νοοῖτο Χριστός· ἄρτος μὲν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ζωοποιός, καὶ ἀπαρχὴ φυράματος τῶν εἰς καινότητα ζωῆς ἀνακτιζομένων ἐν αὐτῷ. τοῦ μὲν γὰρ ἀρχαιοτέρου φυράματος ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ Ἀδάμ· ἐπειδὴ δὲ τῆς δοθείσης ἀλογήσας ἐντολῆς παρώλισθεν εἰς παράβασιν, ἐπάρατος ἦν εὐθὺς, καὶ θανάτῳ καὶ φθορᾷ τὸ ἀνθρώπινον ἐν αὐτῷ κατεδικάζετο γένος.

† ἄλλ. ἐξυφαίνομεν

omnis Synagoga vitulum vnum ex bobus immaculatum in holocaustum in odorem suauitatis Domino, & sacrificium huius, & libamen eius iuxta constitutionem ipsius & hircum ex capris vnum pro peccato. Et exorabit sacerdos pro omni Synagoga filiorum Israël, & remittetur eis: quoniam non spontaneum est. Et ipsi obtulerunt munus suum oblationem Domino pro peccato suo ante Dominum pro non spontaneis suis. Et dimittetur omni Synagogæ filiorum Israël, & omni aduenæ apposito ad vos: quoniam omni populo non spontaneum. Quòd si anima vna peccauit non sponte, offeret capram vnã anniculã pro peccato. Et exorabit sacerdos pro anima, quæ non sponte egit, & quæ peccauit corã Domino, exorare pro eo. Et dimittetur indigenæ in filijs Israël, & aduenæ apposito in vobis. lex vna erit eis, quicũque fecerit nõ sponte. Et hæc quidẽ in Numeris leguntur. In Leuitico paulò aliter mysterium transtulit, non tamen dissimili admodum consideratione adhibita. Age igitur & horum mentionem faciamus, quãdoquidem cognitu admodũ sunt necessaria, vnã ex vtroque loco narrationẽ contexentes. Sic enim rursum habet: *Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Dic filijs Israël, & dices ad eos: Cùm intraueritis in terram quam ego do vobis, & messueritis messem eius, feretis manipulum primitias messis vestræ ad sacerdotem. Et offeret manipulum coram Domino, acceptum vobis: crastina die à prima offeret illum sacerdos. Et facietis in die in quacumque attuleritis manipulum, † ouem sine macula anniculam in holocaustum Domino; & sacrificium ipsius, duas decimas similæ † refectæ in oleo, sacrificium Domino in odorem suauitatis Domino, & libamen eius, quartam vini partem, & panis. Et fricta chidra noua non comedetis vsque in hunc ipsum diem, quoadusque obtuleritis munera Deo vestro. Legitimum sempiternum in progenies vestras, in omni habitatione vestra.* Manipulus itaque primitiæ sunt messium, & noui fructuum prouentus argumentum. Panis verò frumenti condensati est, & ad capiendum coagmentati, vnaque in horreum cõportati reliquum. Offerri autẽ hæc Deo ab ijs qui iam terram promissam incolerẽt, præceptum erat: vt in vtroque CHRISTVS intelligatur. Hic est enim *panis de cælo descendens,* ac viuificans, & primitiæ fermenti eorum, qui in nouitatem vitæ in ipso restaurantur & reædificantur. Veteris quidem fermenti Adam primitiæ exstitit: postquam verò datum à Deo præceptum negligens in præuaricationem prolapsus est, execrandus mox est redditus, genusque humanum morti & corruptioni obnoxium in ipso fa-

Leuit. 23. 9.

† Vulgata: agnum immaculatum.

† conspersæ oleo.

Ioan. 6.

ctum est. At CHRISTVS primitiæ secundi fuit huius fermenti; qui etiam maledictum effugit, per semetipsum nimirum, dum pro nobis factus est maledictũ: quin & corruptionis robur deuicit, per semetipsum rursum existens *inter mortuos liber*. Resurrexit enim morte pessumdata. Quin & propemodum velut donum & oblatio quædam excellens & splendida, & quasi quædam primitiæ humanę naturæ in incorruptionem renouatæ, adscendit ad Patrem. Ceterùm quòd panis in tabernaculum sanctum illatus fuit, & in Sancto sanctorum propositus Deo, reditũ in cælum significare potest Emmanuelis, idque iure optimo. *Non enim in manufacta sancta introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis*, vti scriptum est. Quòd verò ipse sit panis ille viuificans, qui de cælo ac de sursum est; quòd & ipse prætereà dimittat peccata, & ab ignorantijs terrenos liberet, in odorem suauitatis offerendo seipsum Deo Patri: rectissimè intelligere poteris, si mentis oculis consideres eum tamquam immolatum vitulum, & veluti hircum mactatum pro populi ignorantia. *Delicta* enim *quis intelligit?* sicut scriptum est. Vides quàm manifestè legislator in lege cultus sine discrimine præcedentis, per CHRISTVM purgationem clarè vocarit? Si enim transgressus quis fuerit, ait, Moysis præcepta, & legalis cultus institutum neglexerint quidam; tunc, tunc inquam, per sanguinem propinatam vobis reperietis veniam, si vitulum obtuleritis, atque hircum mactaueritis. Id verò fiebat in typum CHRISTI. Definit itaque lex præuaricantiũ castigationem: dimittit verò pœnam, & criminum per ignorantiam admissorum culpâ liberat pretiosus CHRISTI sanguis. Animã enim suã pro nobis posuit, vt mũdi peccata dissolueret. Quare sicut in pane CHRISTVS intelligitur, vt vita ac viuificans; in vitulo verò rursus, vt immolatus, & in odorẽ suauitatis seipsum offerens Deo Patri; & in specie hirci, factus propter nos peccatũ, & pro peccatis oblatus: ita & manipulus alio intelligi modo queat. Quis verò is sit, vno expediam verbo. Spicis agri comparari queat genus humanum, quod è terra enascens, & conueniens sui exspectans incrementum, morte interim successu temporis abripitur. Sic & ipse CHRISTVS sacris suis dixit discipulis: *Nonne vos dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones quia albæ sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam.*

Psal. 87. 6. — Heb. 9. 24. — Ioan. 6. 32. — Psal. 18. 13. — 1. Ioan. 3. 16. — Ioan. 4. 35. Marc 9. 37. Luc. 10. 2.

γένος. ἀπαρχὴ δὲ Χριστὸς τοῦ δευτέρου φυράματος. ὃς καὶ διέδρα τὴν ἀράν, δι' αὐτὸν δηλονότι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενον κατάραν. καὶ τὸ τῆς φθορᾶς παρελαύνει κράτος δι' αὐτὸν δὴ πάλιν τὸν ἐλεύθερον ἐν νεκροῖς. ἀνεβίω μὲν γὰρ πατήσας τὸν θάνατον. μονονουχὶ δὲ καὶ ἀνάθημα λαμπρὸν καὶ δωροφορία, καὶ οἷά τις ἀνθρωπότητος ἀπαρχή, κεκαινουργημένος εἰς ἀφθαρσίαν ἀνέβη πρὸς τὸν πατέρα. τοιγάρτοι τὸν ἄρτον ἐν τῇ ἁγίᾳ φέρεσθαι σκηνῇ, καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων ἀνακεῖσθαι θεῷ, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀναφοίτησιν ὑπεμφαίνοιεν ἄν, καὶ μάλα εἰκότως τοῦ Ἐμμανουήλ. ἀνῆλθε γὰρ οὐκ εἰς χειροποίητα ἅγια, ὄντα μὲν εἰς τὰ ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅτι δὲ, καὶ ἄρτος ἐστὶ ζωοποιὸς ὁ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἄνωθεν· ἀπαλλάττει τε πρὸς τούτῳ καὶ ἁμαρτιῶν, καὶ ἀγνοημάτων ἐλευθεροῖ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀνατιθεὶς τῷ θεῷ καὶ πατρί, συνήσεις εὖ μάλα τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν ὡς μόσχον ὁλοκαυτούμενον καθορῶν σφαζόμενον, καὶ ὡς χίμαρον ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. παραπτώματα γὰρ τίς συνήσει; κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἄθρει δὴ ὅπως ὁ νομοθέτης ὁ ἐν νόμῳ λατρείας ὑπερκειμένην ἀσυγκρίτως τὴν διὰ Χριστοῦ κάθαρσιν ἐκάλεσεν σαφῶς. εἰ γὰρ παρέλθητε, φησί, τὰ Μωσέως, καὶ τῆς νομικῆς λατρείας ἂν ἀλογήσαιέν τις ἐντολῆς καταφρονῶντες τινές, τότε δὴ τότε τὴν δι' αἱμάτων ὑμῖν ἀμνηστίαν ἐπικυροῦσαν εὑρήσετε, μόσχου κατατεθυμένου καὶ χιμάρου προσενηνεγμένου. τοῦτο δὲ ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ. οὐκοῦν καθορίζει μὲν ὁ νόμος τῶν παραβαινόντων τὴν κόλασιν· ἀπαλλάττει δὲ δίκης καὶ τῶν ἐξ ἀγνοίας αἰτιαμάτων ἐλευθεροῖ τὸ τίμιον αἷμα Χριστοῦ. τέθεικε γὰρ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα τοῦ κόσμου καταλύσῃ τὴν ἁμαρτίαν. οὐκοῦν ὡς ἐν ἄρτῳ νοεῖται Χριστὸς ὡς ζωὴ, καὶ ζωοποιός· ὡς ἐν μόσχῳ πάλιν ὁλοκαυτούμενος, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἑαυτὸν ἀνατιθεὶς τῷ θεῷ καὶ πατρί· καὶ ὡς ἐν εἴδει χιμάρου γεγονὼς δι' ἡμᾶς ἁμαρτία. καὶ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν σφαζόμενος. δράγμα δὲ αὖ, καθ' ἕτερον νοοῖτο τρόπον. τίς δὲ καὶ οὗτός ἐστιν, ὡς ἔνι λελέξεται. † ἀστέχοις μὲν τοῖς ἐν ἀγρῷ παρεικάσειε τις ἂν τὸ ἀνθρώπινον γένος, τὸ οἱονεί πως ἀνίσχον ἐκ τῆς γῆς, καὶ τὴν ἑαυτῷ πρέπουσαν περιμένον ἐκπλήρωσιν, καὶ χρόνῳ κειρόμενον ἐναμῶντος θανάτου. οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἔφασκε μαθηταῖς· οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι τετράμηνόν ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη. καὶ ὁ θερίζων, μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

† ἀστάχυσι

οὐκοῦν

σταχῦν, ὡς ἔφην ἀρτίως, λῃΐοις τοῖς ἐν ἀγρῷ παρεικαστέον εὖ μάλα τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. γέγονε δὲ καθ' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, ἄσταχυς δίκην ἀναφὺς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου. ἐπεί τοι καὶ σίτου κόκκον καὶ αὐτὸν ἡμῖν ὠνόμαζε λέ-
» γων· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκ-
» κος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐ-
» τὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν
» καρπὸν φέρει. ἀνάθημα δὲ ὥσπερ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε τῷ πατρὶ, καὶ ἐν τάξει δράγματος, ὡς γῆς ἀπαρχὴ, δι' ὧν ἐκτέτοκε, μαρτυρουμένης εἰς εὐκαρπίαν. ἄσταχύς γε μὴν νοούμενος εἷς, καθὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, οὐκ ἄσταχυς εἷς, ἀλλ' ὡς δράγμα προσάγεται, τουτέστιν ἐκ πολλῶν ἀσταχύων, δέσμη μία. καὶ τὶ τὸ χρῆμά ἐστιν ἀναγκαῖον εἰς ὄνησιν, καὶ μυστηρίου τύπον ἀποπληροῦν. εἷς μὲν γάρ ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, πλὴν ὡς ἐν εἴδει δράγματος πολλοστὸς νοεῖται, καὶ ἔστι, διὰ τὸ πάντας ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τοὺς πιστεύοντας, καθ' ἕνωσιν δὲ δηλονότι τὴν πνευματικήν. ἐπεὶ τίνα τρόπον ὁ
» μακάριος γράφει Παῦλος, ὡς συνηγείρ-
» μεθά τι αὐτῷ, καὶ συνεκαθίσαμεν ἐν τοῖς ἐπου-
» ρανίοις. ἐπειδὴ δέ ἐστι καθ' ἡμᾶς, σύσσωμοι γεγόναμεν αὐτῷ, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἑνότητα διὰ τοῦ σώματος πεπλουτήκαμεν. ταύτῃ τοι φαμὲν, ὅτι πάντες ἐσμὲν ἐν αὐτῷ. καὶ γοῦν αὐτός που φησὶ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πα-
» τέρα καὶ θεόν· θέλω ὥσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐ-
» σμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν. ὡς ἂν ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι. δράγμα τοίνυν, ὡς πάντας ἔχων ἐν ἑαυτῷ, καὶ ὑπὲρ πάντων ἀνακείμενος, καὶ ἀνθρωπότητος ἀπαρχὴ τετελειωμένης ἐν πίστει καὶ ὀφειλούσης ἤδη λοιπὸν εἰς τοὺς ἄνω καὶ ἐν οὐρανῷ κομίζεσθαι θησαυρούς. προσκομίζεσθαι δὲ δεῖν τὸ δράγμα φησὶ τῇ ἐπαύριον τῆς πρώτης, ὅ ἐστι τῇ τρίτῃ. ἀνεβίω γὰρ ἐκ νεκρῶν κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, αὐτοῦ τι ἀναπεφοίτηκεν εἰς οὐρανὸν, εἰς τὴν σκηνὴν τὴν ἀληθινὴν, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. ἀλλ' ὥσπερ ἄρτος νοούμενος κατεσημαίνετο κἂν τῷ μόσχῳ τῷ πρὸς ὁλοκαύτωσιν καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, καὶ μήν τοι καὶ ἐν χιμάρῳ τῶν ἀγνοημάτων παρεστηκότι· οὕτω δὲ πάλιν, καὶ εἰ δράγμα νοοῖτο τυχὸν, ἀλλ' ἐστὶν αὐτὸς τὸ ἐνιαύσιον πρόβατον, τουτέστι τὸ τέλειον. παντέλειος γὰρ καὶ ἀνενδεὴς ὁ Χριστὸς ἰδίᾳ φύσει. ἔστι δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἄμωμος παντελῶς. οὐ γὰρ ἔγνωκεν ἁμαρτίαν, οὐδ' ἐστὶ δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. αὐτός τι ἡ σεμίδαλις ἡ λαμπρὰ, καὶ ἐλαιόδευτος, τουτέστιν, ἡ ὡς ἐν πιότητι καὶ ἱλαρότητι ζωή. ζῶμεν γὰρ χαίροντες ἐν αὐτῷ διὰ τὴν ἀποκειμένην ἐλπίδα, καὶ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατερδευόμενοι χάριτι, κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς ἐκεῖνό φαμεν,
» ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου. γεγο-

Quamobrem, vt iam diximus, messi agrorum rectè comparandi qui terram incolunt. CHRISTVS autem ex nobis factus adinstar spicæ è sancta natus Virgine: quandoquidem etiam frumenti granum se ipse nominat: *Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.* Igitur tamquam anathema seu deuotum quid & oblatum pro nobis factus est Patri, & in morem manipuli ac veluti primitiæ terræ†. Spica verò vna cõsiderata, vt & nos ipsi, non vna spica solùm, sed quasi manipulus quidam conficitur è multis spicis fascis vnus. Et verò res ista ad commodum & profectum est pernecessaria, mysterijq; supplet typum. CHRISTVS enim IESVS vnus est, verumtamen veluti fasciculus quidam, coagmentatus & intelligitur & est: propterea quòd omnes in se credentes contineat, vnione nimirum spiritali. Alioqui qua ratione scilicet Diuus Paulus scriberet: *Quemadmodũ cõresuscitati sumus in ipso, sic & considebimus in cælestibus?* Cùm etenim ex nobis sit, ipsi facti sumus coæquales, & propter *carnẽ vnionẽ cũ ipso* acquisiuimus. Et propterea dicimus quòd in ipso omnes sumus. Etenim ipsemet sic alibi ad Deũ Patrẽ cælestem verba facit: *Volo, Pater, vt quemadmodum ego & tu vnum sumus, sic & ipsi in nobis.* vti qui Domino cõglutinatus est, vnus quoque spiritus efficitur. Manipulus ergo CHRISTVS est, quasi omnes in se complexus, cunctisque incubãs, & humanę conditionis, quæ in fide perfecta est, quæ sursum atque in cælestes transferri thesauros debet, primitiæ. Adferri ait oportere manipulum perendie, hoc est tertio pòst die. Reuixit enim CHRISTVS à mortuis tertia die, suaque in cælum virtute ascendit, in verum scilicet tabernaculum & in sancta sanctorum. Verùm qua ratione panis est spiritalis, adumbratus per vitulum ad holocaustum, & in odorem suauitatis destinatum, nec non per hircũ pro ignorãtijs oblatum; ita & rursum licet fortè manipulus intelligatur, tamen ipse est etiam ouis illa annicula, id est perfecta. Perfectus enim nulliusque indigus est CHRISTVS per propriam suam naturam. Quare & præterea est omnino irreprehensibilis. Nesciuit enim peccatum, nec est in eius ore dolus repertus. Ipse est simila illa illustris, atque oleo conspersa, hoc est, vita illa in pinguedine & hilaritate. Viuimus enim in ipso exultantes propter spem reconditã; & quia sancti Spiritus gratia irrigati sumus, secundũ id quod in Psalmis est, canimus: *Impinguasti in oleo caput meum.* Miseri-

Ioan. 12. 24. | Ephes. 2. 6. | Ephes. 5. 6. | Ioan. 17. 11. & 21. | 1. Cor. 6. 17. | 1. Pet. 2. 22. | Psal. 22. 5.

sericordiam enim sumus consecuti per fidē in CHRISTVM: cum quo pariter quodammodo sacro thymiamatis suffitu sumus imbuti, secundarium tenentes locum. Quemadmodum denique etiam illa quæ vocātur chidra, ad illius similam. *Chidra* enim esse dicimus ex leguminibus subactam farinam. Quia enim nobis per dispensationem similis factus est, quin meritò nobis superior aut præstantior sit æstimandus dubitet profectò nemo. Honorabilior itaque citra controuersiam ipsius vita est. Sancta enim penitus est & immaculata. In minoribus ac retro sunt nostra, & chidrorū adinstar, quæ, vt iam dixi, è frumēto simila est. Simila autem vitæ imaginem præ se fert. Adhęc ei chidra cū simila ad altare deferūtur. Cōthurificamur enim, vt dixi, CHRISTO, eidemque bonum omnes odorem suauitatis ferimus, fumusque simul accepti Deo ac Patri. At qui CHRISTVM nō habent, inepti planè sunt ad eius sacrificiū. *Sine me*, ait, *nihil potestis facere.* Nouum porro, ait, ne edite nisi in tertium diem, donec manipulum offeratis. Neque enim legis tempus, neque Prophetarū cœtus nouum habet cibum, hoc est, Christianam doctrinā, neque ipsam naturæ humanæ innouationem, nisi fortè in sola prædictione. Postquam verò tandem resurrexit omnium Dominus IESVS CHRISTVS, & quasi manipulus humanæ primitias conditionis obtulit seipsum Deo Patri, tunc, tunc inquam, in nouam veluti vitam reformamur. Euangelicam enim vitam ducimus *non in vetustate litteræ, sed in nouitate Spiritus*: per quem & cum quo Deo Patri gloria cum S. Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Rom. 11.

Chidra quid.

Ioan. 15. 5.

Rom. 7. 6.

De vacca rufa extra castra combustâ.

ALibi quidem diuinus ait Dauid: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Nosquoque deceat maximè talis vox. Quid enim nobis suppetat, quo paria possimus facere Deo ac Patri? Dedit enim pro nobis proprium suum Filium, *vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat potiùs vitam æternam*; ac propemodum sibi debitæ prodigus indulgentiæ & amoris. Tradidit enim seipsum pro peccatis nostris, vt sacra loquitur Scriptura; & salui per ipsum facti sumus. Ipse etenim pro nostris attritus est delictis, dolores pro nobis ipse portauit, ipsa etiam in carne morte obita, non vt nobiscū quidem mortuos inter manens cernatur; sed vt cum ipso, & per ipsum vitæ redditi

Psal. 115. 3.

Ioan. 3. 16.

Rom. 8. 10.
1. Cor. 15. 3.
Gal. 1. 4.

ναμεν γὰρ ἠλεημένοι, διὰ πίστεως ἐν Χριστῷ, ᾧ τρόπον τινὰ καὶ συνθυμιώμεθα δευτέραν ἔχοντες τάξιν. καθάπερ ἀμέλει τὰ καλούμενα χίδρα πρὸς τὴν ἐκείνου σεμίδαλιν. χίδρα γὰρ εἶναί φαμεν, τὰ ἐξ ὀσπρίων ἄλευρα. ὅτι γὰρ καὶ εἰ γέγονε καθ' ἡμᾶς οἰκονομικῶς ὑπὲρ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, νοοῖτ' ἂν εἰκότως, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδείς. οὐκοῦν τιμιωτέρα μὲν ἀσυγκρίτως ἡ αὐτοῦ ζωή. ἁγία γὰρ παντελῶς καὶ ἄμωμος. ἐν μείοσι δὲ καὶ κατόπιν τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὡς ἐν τάξει χίδρων, ὡς πρός γε φημὶ τὴν ἀπὸ σίτου σεμίδαλιν. ζωῆς δὲ τύπος σεμίδαλις. πλὴν συναναφέρεται πρὸς τὸ θυσιαστήριον τὰ χίδρα τῇ σεμιδάλει. συνθυμιώμεθα γὰρ, ὡς ἔφην, Χριστῷ, καὶ αὐτῷ πάντες εὐωδιάζομεν, καὶ ἐσμὲν σὺν αὐτῷ δεκτοὶ τῷ θεῷ καὶ πατρί. καὶ οἱ Χριστὸν οὐκ ἔχοντες, οὐδ' ἂν εἶεν ὅλως εἰς θυσίαν ἐπιτήδειοι. χωρὶς γὰρ ἐμοῦ, φησὶν, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. νέα δὲ, φησὶν, οὐ φάγεσθε ἕως εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν ταύτην, ἕως ἀναφέρητε τὸ δράγμα. οὔτε γὰρ ὁ τοῦ νόμου καιρὸς, οὔτε μὴν ὁ τῶν ἁγίων χορὸς προφητῶν τὴν νέαν εἶχε τροφὴν, τουτέστι τὰ διὰ Χριστοῦ παιδεύματα· οὔτε μὴν αὐτὸν τὸν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἀνακαινισμόν· πλὴν ὡς ἐν μόνῃ προαγορεύσει τυχόν. ἐπειδὴ δὲ ἀνεβίω λοιπὸν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὡς ἐν τάξει δράγματος, τὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπαρχὴν προσκεκόμικεν ἑαυτὸν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, τότε δὴ τότε καὶ εἰς νέαν ὥσπερ ζωὴν μεταστοιχειούμεθα. πολιτευόμεθα γὰρ εὐαγγελικῶς, οὐκ ἐν παλαιότητι γράμματος, ἀλλ' ἐν καινότητι πνεύματος· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Περὶ τῆς δαμάλεως τῆς πυῤῥᾶς, τῆς κατακαείσης ἔξω τῆς παρεμβολῆς.

ΑΛλὰ μὲν που καί φησιν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, τί ἀποδώσω τῷ κυρίῳ περὶ „ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; πρέποι δ' ἂν μά- „ λιστα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἡ τοιάδε φωνή. τί γὰρ ἔσται τὸ παρ' ἡμῖν ἰσοστάσιον τῷ θεῷ καὶ πατρί; δέδωκε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἴδιον υἱὸν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύσας εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· μονονουχὶ καὶ τῆς αὐτῷ πρεπούσης ἀφειδήσας φιλοστοργίας. δέδωκε γὰρ ἑαυτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ σεσώσμεθα μὲν ἡμεῖς. μεμαλάκισται δὲ αὐτὸς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ αὐτὸν ἀνατλὰς τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον· οὐχ' ἵνα μεθ' ἡμῶν ἐν νεκροῖς ὁρῷτο μεμενηκὼς, ἀλλ' ἵνα σὺν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτὸν εἰς ζωὴν ἀνα-

ἀναθέοντες, καὶ παλινδρομοῦντες εἰς ἀφθαρσίαν, χαίροντες λέγωμεν· ποῦ σου νῖκος θάνατε, ποῦ σου τὸ κέντρον, ᾅδη; τίς οὖν λοιπὸν εἰς τοῦτο ἀποφέρουσα τρίβος; ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος χάρις, δι' οὗ πάντα ῥύπον ἀποτριβόμενοι, κοινωνοὶ τῆς θείας ἀναδεικνύμεθα φύσεως, ἐνοικοῦντος ἡμῖν διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Χριστοῦ. τότε γὰρ τότε καθαρίζεται τὴν συνείδησιν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, ὡς μακάριος γράφει Παῦλος, καὶ τῆς μυστικῆς εὐλογίας γεγόνατε μέτοχοι, καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος τὸν οἰκεῖον ἀναπιμπλάντες νοῦν, ζηλωταὶ καὶ ἀπόβλεπτοι, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων ὁρώμεθα; ἴδοις δ' ἂν ἀληθὲς, ὅπερ ἔφην, τὰ δὴ τῇ δαμάλει προαπεσημασμένα εἰ συνήσεις. καὶ ἐλάλησε, φησὶν, κύριος πρὸς Μωυσῆν καὶ Ἀαρὼν, λέγων· αὕτη ἡ διαστολὴ τοῦ νόμου, ὅσα συνέταξε κύριος λέγων· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ λαβέτωσαν πρὸς σὲ δάμαλιν πυῤῥὰν, ἄμωμον, ἥτις οὐκ ἔχεται ἐν αὐτῇ μῶμον, καὶ ᾗ οὐκ ἐπιβλήθη ἐπ' αὐτὴν ζυγός. καὶ δώσεις αὐτὴν πρὸς Ἐλεάζαρ τὸν ἱερέα, καὶ ἐξάξουσιν αὐτὴν ἔξω τῆς παρεμβολῆς εἰς τόπον καθαρὸν, καὶ σφάξουσιν αὐτὴν ἐνώπιον αὐτοῦ. καὶ λήψεται Ἐλεάζαρ ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῆς, καὶ ῥανεῖ ἀπέναντι τοῦ προσώπου τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῆς ἑπτάκις. καὶ κατακαύσουσιν αὐτὴν ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ τὸ δέρμα αὐτῆς, καὶ τὰ κρέα, καὶ τὸ αἷμα αὐτῆς σὺν τῇ κόπρῳ κατακαυθήσεται. καὶ λήψεται ὁ ἱερεὺς ξύλον κέδρινον, καὶ ὕσσωπον, καὶ κόκκινον, καὶ εἰσβαλοῦσιν εἰς μέσον τοῦ κατακαύματος τῆς δαμάλεως. καὶ πλυνεῖ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς, καὶ λούσεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ὕδατι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν παρεμβολὴν, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ὁ ἱερεὺς ἕως ἑσπέρας. καὶ ὁ κατακαίων αὐτὴν πλυνεῖ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ λούσεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ὕδατι, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας· καὶ συνάξει ἄνθρωπος καθαρὸς τὴν σποδὸν τῆς δαμάλεως. καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς· καὶ ἔσται τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ τοῖς προσηλύτοις τοῖς προσκειμένοις ἐν μέσῳ ὑμῶν, νόμιμον αἰώνιον. προστίθησι δὲ τούτοις ὁ νομοθέτης, ὅτι καταμιαίνει μέν τινας καὶ βεβήλους ἀποφαίνει τὸ τεθνεῶτος ἀποθιγεῖν. ἔσται δὲ ἀκάθαρτος ὁ τοῦτο παθὼν ἐφ' ὅλαις ἡμέραις τὸν ἀριθμὸν ἑπτά. ἁγνισθήσεται δὲ τῇ σποδῷ τῆς δαμάλεως ἀναμὶξ ὕδατι τὸ αἷμα ἐῤῥαμμένος τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, καὶ μέντοι καὶ ἐν ἑβδόμῃ. εἰ δὲ μὴ τοῦτο δρῴη φησὶν, ἀναπόνιπτον ἕξει τὴν ἀκαθαρσίαν. ἀποτίσει δὲ καὶ δίκας, ὡς τὴν σκηνὴν κυρίου μιάνας. ἐκτριβήσεται, φησὶν, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐξ Ἰσραὴλ, ὅτι ὕδωρ ῥαντισμοῦ οὐ περιεῤῥαντίσθη ἐπ' αὐτόν. εἰ δὲ καὶ ἐν οἰκίᾳ γένηται, φησὶν, ἐκθανεῖν τινα, καθοριζέσθω δὴ τότε καὶ αὐτῆς τῆς οἰκίας, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ, σκευῶν δὴ λέγω τῆς ἀκαθαρσίας τὸ ἔγκλημα. καὶ εἰ πωμάτων ἔρημα κέοιτό τινα τῶν ἀγγείων, ἔσω καὶ ταῦτα μεμολυσμένα. βέβηλος δὲ οὐδὲν ἧττον, φησὶν, ὁ ἀψάμενος ἐν πεδίῳ, ἢ τραυματίου τυχὸν, ἢ ὀστέου νεκροῦ, ἢ μνήματος. τίνι δὴ οὖν ἀποσμήχεσθαι τὰ τοιαῦτα προστέταχεν, ἐροῦμεν ὡς ἔνι, τὴν τοῦ γράμματος ἀσάφειαν τοῖς κα-

videamur, & restituti denuo incorruptioni dicere gaudentes possimus: *Vbi mors victoria tua? vbi stimulus tuus inferne?* Quæ nos eò tandem via ducit? Baptismatis nimirum gratia, qua sordibus vniuersis ablutis diuinæ participes videamur naturæ, quæ per Spiritum CHRISTI habitet in nobis. Tunc enim, tunc inquam, *mundatur conscientia*, vt Pauli verbis vtar, *ab operibus mortuis*, & cælestis consortes reddimur benedictionis, & mentem superna gratia pleni, feruidi & spectabiles, & quid non huiusmodi videamur? Videas certè quod dixi verũ esse, id in vacca vaticinatum si cognoscas. *Et locutus est*, inquit, *Dominus ad Moysen & Aaron dicens: Hæc est distinctio legis quæcumque constituit Dominus dicens: Loquere filijs Israël, & accipiant ad te iuuēcam rufam, irreprehensibilem, quæ non habet in se vitium, & cui non est superpositum super eam iugum: & dabis eam ad Eleazarum sacerdotem: & ejcient eam extra castra in locum mundum, & occident eam in conspectu eius. Et accipiet Eleazar de sanguine eius, & asperget contra faciem tabernaculi testimonij de sanguine eius septies. Et cremabunt eam in conspectu eius, & pellis, & carnes eius & sanguis eius cum fimo eius comburetur. Et accipiet sacerdos lignum cedrinum, & hyssopum, & coccinum, & immittet in medium combustionis iuuencæ. Et lauabit vestimenta sua sacerdos, & lauabit corpus suum aqua, & postea introibit in castra, & immundus erit sacerdos vsque ad vesperam. Et qui comburit eam, lauabit vestimenta sua, & lauabit corpus suum aqua, & immundus erit vsque ad vesperam. Et congregabit homo mundus cinerem iuuencæ.* Et infrà: *Et erit filijs Israël, & proselytis, qui apponuntur, legitimum sempiternum.* His verò addit legislator, contaminari quosdam, & profanos apparere qui mortuorum contingant cadauera. Immundus enim erit huiusmodi septem ipsis diebus. Expiatur verò cinere vitulæ cum aqua misto, sanguine aspersus die tertia; aut certè septima. Ni id faciat ait, impuram habiturum immunditiam; pœnas verò daturum, quòd Domini tabernaculũ inquinarit: & peribit, inquit, anima eius de Israël, quia aqua aspersionis minimè aspersus est. Sin autem domi quem mori contingat, circumscribatur & ipsa domus, & omnis eius supellex tanquam immũditiæ rea. Et si vasa quædam operculis carentia iaceant, & hæc immunda sint. Profanus verò nihilominus, inquit, quicumque tetigerit in campo aut vulneratum, aut os mortui, aut denique sepulturam. Qua igitur ratione purgari talia præscripserit, dicemus vt possumus, Scripturæ obscuritatem con-

Osee 13. 14. 1. Cor. 15. 55. Hebr. 2. 14. Hebr. 9. 14. Num. 19. 1.

uenienti meditatione aptè explanantes. Igitur vitula vitio carẽs, & omni vacãs macula, quando delictum non nouit, Dominus noster IESVS CHRISTVS est, qui dicere non est veritus: *Venit princeps mundi huius, & † in me nihil reperiet.* Ad Iudæos verò ait: *Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi.* Illud interim considera, in diuinis Scripturis illum nunc vitulum, nunc vitulam nominari. Vitulum quidem, qua dux ac præfectus est; vitulam verò, quatenus minor ac subditus designatur. Vniuersorum enim præfectus Deus existit, ac potentiam in omnes cum Deo Patre exercens; factus sua ipse voluntate sub lege seruauit Moysis, vt ætate prioris, præcepta, tametsi filius esset. Nec mirum: quando & Propheta vocari sustinuit, & in serui forma apparuit, quamuis Prophetarum esset, vt Deus ac Dominus, caput. Rufa autẽ iuuenca petitur. Perfectum enim mysterium est in sanguine Filij hominis: siquidem certum est Patri obedientem vsque ad mortẽ, mortem autem crucis fuisse; & abstulit Seruator proprio sanguine mũdi delicta. Sanguinis autem signum euidens, valdeque apertum argumentum rufus est color. Sed etsi obediens factus sit Patri, & nobiscum legi, quà humanæ fuit conditionis, subiectus, & seruus appellatus, assumptæ etiam carnis honestauerit naturã; erat tamen estque liber, quandoquidem natura Deus, & seruitutis iugo minimè subiectus, nec penitus eidem obnoxius. De cælis enim veniẽs omnibus imperat, ex ipsa Dei ac Patris genitus substãtia libera. Idcirco vitulam adduci iubet rufam, vitioque carentem, & temonis aratri laborum expertem. Si enim seipsum Vnigenitus exinaniuit, volensque in serui formam se demisit, cur & quomodo dubiũ esse potest, fuisse à summa altitudine extenuatum, & ẽ plenitudine exinanitum? ex insita verò & antiqua libertate postliminiò descẽdisse in serui veluti formam. Igitur vitula quidem, quia subditus ac legi paruit, cũ imperet ac ducat: rufa verò, quia humanæ redẽptionis ratio propter nos & pro nobis in sanguine cõtigit: at irreprehẽsibilis, quia non peccauit: neque enim nouit peccatum. expers verò iugi & operis, propter libertatẽ diuinã, & quòd seruire nõ consueuerit, etsi nostri instar & in forma serui factus sit. Verùm *tradẽt*, ait Scriptura, *vitulam Eleazaro sacerdoti, deducentq́ ipsam extra castra in locũ mũdum, iugulabuntq́ eam in conspectu sacerdotis.* Sacerdos typum exhibet sacerdotũ omnium ac sanctificatorum, & à S. Spiritu vnctorum: quandoquidem nobis credentibus S. Apo-

Ioan. 14. 30.

† Vulgata: in me non habet quicquam.

Ioan. 8. 46.

Philip. 2. 8.

Philip. 2. 7.

Num. 19. 3.

θήκασι λογισμοῖς εὐτέχνως διαπτύσσοντες. δάμαλις μὲν οὖν ἡ ἀμώμητος παντελῶς, καὶ ῥύπου παντὸς εἰσάπαν ἀπηλλαγμένη, καὶ οὐκ εἰδυῖα τὸ πλημμελεῖν, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. † πεθάρσηκε γὰρ εἰπεῖν· ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν. καὶ μὲν τοι πρὸς Ἰουδαίους· τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγξει με περὶ ἁμαρτίας; εἰ ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι; πλὴν ἐκεῖνο ἀθρεῖ δὴ, ποτὲ μὲν μόσχος, ποτὲ δὲ δάμαλις παρά γε τοῖς ἱεροῖς ὠνόμασται λόγοις. ἵνα διὰ μὲν τοῦ ἄρρενος, ὡς καθηγητής, διὰ δὲ τοῦ θήλεως, ὡς ἐν μείονί τι καὶ ὑποταγῇ σημαίνηται. καθηγούμενος γὰρ τῶν ὅλων ὁ θεὸς, καὶ τὸ κατὰ πάντων μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀνημμένον κράτος· γέγονε μὲν γὰρ ἑκὼν ὑπὸ νόμον. τετήρηκε δὲ τὰ Μωσέως, ὡς πρεσβεύοντος εἰ καὶ ἦν οἰκέτης. καὶ θαυμαστὸν οὐδέν, ὅτε καὶ προφήτης ὠνόμασται, καὶ ἐν δούλου πέφηνε μορφῇ, καί τοι προφητῶν ὑπάρχων κύριος καὶ θεός. πυῤῥὰ δὲ ἡ δάμαλις· τετέλεσται γὰρ ἐφ' αἵματι τὸ ἐνανθρωπήσεως τὸ μυστήριον, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι γέγονεν ὑπήκοος τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. καὶ ἀφίκηται σώζων τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἰδίῳ αἵματι. αἵματος δὲ σημεῖον ἂν γένοιτο καὶ μάλα σαφῶς ἡ πυῤῥότης. ἀλλ' εἰ καὶ γέγονεν ὑπήκοος τῷ πατρὶ, καὶ μεθ' ἡμῶν ὑπὸ νόμον οἰκονομικῶς ὡς ἄνθρωπος, εἰ καὶ δοῦλος ὠνόμασται, τῆς ἀναληφθείσης σαρκὸς οὐκ ἀτιμάσας τὴν σάρκα· ἀλλ' ἦν τε καὶ ἔστι καὶ οὕτως ἐλεύθερος, ὅτι καὶ φύσει θεὸς, καὶ ζυγῷ δουλείας ἥκιστα μὲν ἐνδούμενος, ἀπείρατος δὲ τούτου, οὐδὲ παντελῶς. ἔρχεται γὰρ ἄνωθεν, καὶ ἐπάνω πάντων ἐστὶν, ἐξ αὐτῆς ἀναφὺς τῆς ἐλευθέρας οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. ταύτῃ τοι τὴν δάμαλιν παρενεχθῆναι δεῖν ἔφη πυῤῥάν τε καὶ ἄμωμον, καὶ τῆς ζεύγλης πόνων ἀπείρατον. εἰ γὰρ κεκένωκεν ἑαυτὸν ὁ μονογενὴς, καθίεται δὲ καὶ ἑκὼν ἐν δούλου μορφῇ, πῶς ἂν ἢ πόθεν εἴη ἂν ἀμφίλογον ὡς ἔσται μὲν πάντως ἐξ ὑψωμάτων ἡ ὕφεσις, ἐκ πληρωμάτων δὲ ἡ κένωσις; ἐξ ἐμφύτου δὲ ἂν καὶ πρεσβυτέρας ἐλευθερίας ἡ κάθοδος, ἢ ὡς ἔν γε φημὶ τῇ τοῦ δούλου μορφῇ. οὐκοῦν δάμαλις μὲν διά τοι τὸ ἐν ὑποταγῇ τε καὶ ὑπὸ νόμον ὡς ἡγούμενον· πυῤῥὰ δὲ ὅτι τῆς οἰκονομίας ὁ τρόπος ἐφ' αἵματι γέγονε δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. ἄμωμος δὲ διὰ τὸ ἀπλημμελές. οὐ γὰρ οἶδεν ἁμαρτίαν. ἔργου δὲ καὶ ζεύγλης ἀπείρατον, διὰ τὸ ἐλεύθερον ἐν θεότητι, καὶ τὸ ἀήθες τῆς δουλείας, εἰ καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς καὶ ἐν δούλου μορφῇ. „ ἀλλὰ δώσουσι, φησὶ, τὴν δάμαλιν πρὸς Ἐλεάζαρ τὸν ἱερέα, καὶ ἐξάξουσιν αὐτὴν ἔξω τῆς παρεμβολῆς εἰς τόπον καθαρὸν, καὶ σφάξουσιν αὐτὴν ἐνώπιον αὐτοῦ. τύπος δ' ἂν εἴη τῶν ἱερῶν καὶ ἡγιασμένων, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καταχρισμένων, ὁ ἱερεύς· ἐπείτοι καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς πεπιστευκότας εἴρηταί που διὰ φωνῆς ἁγίου

† ἴσως πεθαρσηκὼς pro πεθαρσήκως

ἁγίῳ, ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον. ἡμῖν ἄρα τοῖς ἱεροῖς, τῷ ἀπολέκτῳ γένει, καὶ τῷ ἁγίῳ ἔθνει δέδοται Χριστὸς παρὰ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις, σοφία καὶ δικαιοσύνη, σωτήρ τε καὶ λυτρωτὴς, καὶ ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθεν. ἔνθα καὶ ἡμᾶς ἰέναι δεῖν ἔφη, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντας, τουτέστι, τὸν ἴδιον σταυρόν. τοῦτο γὰρ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ σωτήρ· » εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι. ὅτι δὲ τοῖς ἱεροῖς καὶ ἡγιασμένοις πρεπωδέστατόν τι καὶ οἰκεῖον εἰς ὄνησιν, μονονουχὶ καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχειν τὸν ἀποθανόντα Χριστὸν, ὑπεμφήνειεν ἂν, τὸ ὡς ἐν ὄψει ἱερέως κατασφάττεσθαι δεῖν νομοθετῆσαι δάμαλιν. ὅτε δὲ μεμνήμεθα τοῦ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος Χριστοῦ, τότε δὴ τότε μειζόνως καταπεθήπαμεν τὸν θεσπέσιον ἡμῖν ὑποφωνοῦντα Παῦλον περὶ αὐτοῦ· » εἷς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες, μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » καὶ πάλιν· ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα θεῷ ζήσω, Χριστῷ συνεσταύρωμαι. ζῶ δὲ οὐκέτ' ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. ὃ δὲ ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. οὐκοῦν προκείσθω τρόπον τινὰ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι τῶν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομένων σφαγήν. ζήσομεν γὰρ οὕτως, ἑαυτοῖς μὲν οὐκέτι, θεῷ δὲ μᾶλλον ὡς ἠγορασμένοι τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. προστέτακται γε μὴν τῇ τοῦ ἱερέως χειρὶ, καταρραίνεσθαι τῷ αἵματι τὴν ἁγίαν σκηνήν· καὶ τοῦτο ἑπτάκις. κατεμπίμπρασθαι δὲ τὴν δάμαλιν, οὐδενὸς τὸ σύμπαν ἐκβεβλημένου τῶν ὅσα ἐστὶν αὐτῆς· ἀλλ' ὁμοῦ τοῖς κρέασι καὶ κόπρῳ, τὸ δέρμα καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος. ἁγιάζει γὰρ ὁ Χριστὸς τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν ἀληθεστέραν σκηνὴν, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν· ἁγιάζει δὲ τελείως, τουτέστι πλουσίως. τοῦτο γὰρ οἶμαι ἐστι, τὸ ἑπτάκις τῷ αἵματι καταρραίνεσθαι τὴν σκηνήν. τελειότητος δὲ σημεῖον, ὁ μέχρις ἑπτὰ προήκων ἀριθμός. τὸ δέ γε πυρὶ τὴν δάμαλιν κατεμπίμπρασθαι μετὰ τὴν σφαγὴν, ὑπεμφαίνειν ἔοικε τὴν μέχρι θανάτου δοκιμασίαν, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη Χριστός. δοκιμάζεται γὰρ ἐν πυρὶ τὸ ἀργύριον, κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον· » ὅτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. ὅτι δὲ δι' ὑπακοῆς τῆς μέχρι θανάτου δεδοκίμασται τρόπον τινὰ ὁ Χριστὸς, ἐνδείξειεν ἂν οὐκ ἀσυμφανῶς ἐκεῖνο οἶμαι που. ἔφη μὲν γάρ που διὰ φωνῆς Ζαχαρίου τοῦ προφήτου, τάχα που πρὸς τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους, ἤγουν ὑπὲρ ὧν ἀπέθανε. » καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτοὺς, εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν ἐστι, δότε στήσαντες τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπείπασθε. εἶτά φησιν ὁ προφήτης, καὶ ἔστησαν τὸν μι-

stoli voce sic pronunciatur: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta.* Nobis igitur sacris, generi electo, sanctæque genti CHRISTVS datus à Deo & Patre, sanctificatio ac redemptio, sapientia ac iustitia, Saluator & Liberator, vtque ait Beatus Paulus, *extra portam passus est*: quò etiam nobis inquit eundum, ad improperium eius portãdum, hoc est, suam cuiusque crucem. Hoc enim & ipse Saluator iubet: *Si quis vult venire post me, abneget seipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Quòd verò sacratis hominibus ac sanctificatis decentissimum ac proprium ad medelam sit, propemodum in oculis CHRISTVM passum gestare, hinc appareat, quia in oculis sacerdotis lege sit ordinatum iuuencam cædi. Cùm verò meminimus CHRISTI propter nos & pro nobis occisi, tunc, tunc inquam, meliùs cum stupore sumus admiraturi Diuinum Paulum nobis ita de ipso concionantem: *Vnus pro omnibus mortuus est* CHRISTVS, *vt & qui viuunt, non iam sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.* Et rursum: *Ego per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam,* CHRISTO *confixus sum cruci. Viuo autem iam non ego: viuit verò in me* CHRISTVS. *Quòd autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filij Dei: qui dilexit me, & tradidit semetipsum* †*pro nobis.* Igitur ante oculos mẽtis CHRISTVM se pro nobis immolantem proponamus. Sic fiet vt viuamus, nõ ipsi nobis, quin potiùs Deo; vtpote CHRISTI sanguine redempti, *qui tradidit seipsum,* vt iam Scriptura testatur, *pro nobis.* Præcepit itaque Sacerdotis manu sacrum sanguine aspergi tabernaculum, idque septies. Comburi verò totam vitulam, nulla illius excepta corporis parte, sed vnà cum carnibus atque excrementis pellem: itemque corporis reliqua. Sanctificat enim CHRISTVS suo sanguine verum tabernaculũ, quod est Ecclesia, idq; perfectè, hoc est abũdè & opulẽter. Id, opinor, significat, septies illud aspergendũ esse sanguine. Septenarius enim numerus perfectorum est signum. Igne adhæc iuuẽcam post mactationem comburi, indicare probationem ad mortem vsque, quam pro nobis CHRISTVS sustinuit, videtur. Argentum enim in igne probatur, vt regius Psaltes canit: *Probasti nos, Deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.* Obedientia verò ad mortem vsque probauit quodammodo CHRISTVM, vt clarè hinc, opinor, animaduertas. & ipse alibi Zachariæ Prophetæ voce ait fere ad iustificatos in fide, hoc est pro quibus mortẽ oppetijt: *Et dicam ad eos: Si bonũ est in cõspectu vestro, date mercedẽ meã; aut remittite.* Pergit Propheta: *Et statuerũt mercedem*

1. Petr. 2. 9.
Hebr. 13. 12. & 13.
Marc. 8. 34. Luc. 9. 23.
Passionis CHRISTI *quàm vtilis meditatio.*
2. Cor. 5. 15.
Gal. 2. 19.
† ὑπὲρ ἐμοῦ *est Gal. 2. 20. & Vulgata, pro me.*
Gal. 2. 20.
Septenarij numeri perfectio.
Probatio, seu tẽtatio.
Psal. 65. 10.
Zach. 11. 12.
Matt. 27. 9.

καὶ τὸ ἐν ἡμῖν καθαρότητος πλησιάσαι Χριστῷ. ἔξω δὲ τῆς παρεμβολῆς ἀποχεῖσθαι δεῖν ἔφη τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγνισμοῦ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐν αὐτῇ τῇ παρεμβολῇ. ἔξω γὰρ ὥσπερ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἡ ἐν Χριστῷ κάθαρσις. ἀπεφοίτησε γὰρ αὐτῆς ἐν πλέξεται λέγων· ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. μετερρύηκε δὲ ὥσπερ ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν ἡ ἀφαγνίζουσα χάρις· καὶ ὡς ὁ Παῦλός φησιν, οἱ μακρὰν, γεγόνασιν ἐγγύς· κέκληνται γὰρ διὰ πίστεως, καὶ τῇ ἐν Χριστῷ δικαιοσύνῃ πεπλουτήκασιν, ἀπειθεῖν ἑλομένων τῶν ἐξ Ἰσραήλ. ὅτι δὲ πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας διατμήξειεν ἂν καὶ λίαν εὐκόλως τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγνισμοῦ, διεσάφει λέγων, ὡς εἴ τις ἅψαιτο νεκροῦ καταμιανθήσεται μέν. ἀπαλλαχθείη δ' ἂν οὐχ ἑτέρως τοῦ συμβεβηκότος, εἰ μὴ καταρραίνοιτο τῷ ὕδατι τοῦ ἁγνισμοῦ κατὰ τὴν τρίτην καὶ ἑβδόμην ἡμέραν. καὶ † νεκρότης μὲν, σωμάτων φθορὰ, καὶ ἀκαθαρσίας σύμβολον. ὁ δὲ τοῦ ὕδατος ῥαντισμὸς, ἀναμεμιγμένης αὐτῷ τῆς σποδοῦ τῆς δαμάλεως καὶ τῶν ἑτέρων, τύπος ἂν εἴη τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. οὐκοῦν ὁ νεκροῖς ἔργοις καὶ τοῖς εἰς φθορὰν μιάσμασιν ἐνεχόμενος. ἔργα δὲ νεκρότητος τὰ σαρκὸς εἶναί φαμεν ἀνόσιά τε καὶ βδελυρὰ πάθη, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν. οὐχ ἑτέρως ἂν ἔχοι τὸ καθαρὸν, εἰ μὴ ἀφαγνίζοιτό τε, καὶ τὸν μολυσμὸν ἀπονίψει διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, κατά τε τὴν τρίτην καὶ τὴν ἑβδόμην. καὶ σημαίνει μὲν ἡ τρίτη τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν, τὸν ἔσχατόν τε καὶ ὡς ἐν τέλει λοιπὸν, καθ' ὃν γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενής. εἰ δὲ δὴ καὶ οἶκος καταμιαίνοιτο, φησὶ, τεθνειῶτός τινος ἐν αὐτῷ. ἀκάθαρτοι μὲν οἱ εἰσβαίνοντες ἐν αὐτῷ. βδελυρὸν δὲ καὶ σκεῦος ἅπαν καὶ ἀγγεῖον οὐ πεπωμασμένον πλὴν τῷ ὕδατι τοῦ ἁγνισμοῦ καὶ ταῦτα διακαθαίρεται κατὰ τὸν ἴσον τρόπον, κατὰ τὴν τρίτην καὶ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν. οἶκον δὲ τὸν μεμολυσμένον, σκεύη τε τὰ ἐν αὐτῷ καὶ ἀγγεῖον οὐ πεπωμασμένον, ὁ νομοθέτης ἡμῖν ἐν τούτοις ὑποδηλοῦν ἔοικεν, τὴν κυριοκτόνον τάχα που τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν· συλλήβδην μὲν, ἁπασῶν ὡς ἐν οἴκῳ νοουμένην· καθέκαστον δὲ, ὥσπερ διὰ τῶν σκευῶν. σκεῦος γὰρ ἐπὶ γῆς ὁ ἄνθρωπος. ὅτι δὲ αὐτοῖς οὐκ ἀσφαλὴς ὁ νοῦς, ἕτοιμος δὲ λίαν εἰς μολυσμοὺς, καὶ πρὸς τὸ πᾶν ὁτιοῦν εἰσδέξασθαι τῶν ἀδικεῖν εἰωθότων, ὑπαινίττεταί πως διὰ τῶν ἀγγείων τῶν οὐ πεπωμασμένων, εἰς ἃ τοῖς ἐθέλουσι καταλισθεῖν εὔκολον. κἂν εἴτε ἀσκαλαβῶτες, εἴτ' οὖν ἕτερόν τι τῶν ἐνοικιδίων ὑπάρχοι ζώων. ἀλλ' οὐχὶ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων, οὐχ ὧδε ἔχει νοῦς. ἀσφαλὴς γὰρ καὶ πεπωμασμένος, καὶ τοῖς ἀδικεῖν εἰωθόσιν οὐχ ἁλώσιμος. ἀλλὰ κἂν εἴ τις ἅψηται, φησὶν, ἢ τραυματίας τυχὸν, ἢ ὀστέον νεκροῦ, ἢ μνήματος, καὶ οὕτως ἔσω μεμολυσμένος. καὶ τραυματίαν εἶναί φαμεν τὸν οὐχ ὑγιᾶ τὴν καρδίαν. τετραυματισμένον δὲ ὥσπερ, ἢ ἐπιθυμίαις κοσμικαῖς, ἢ θελήμασι κοσμικοῖς, εἴτ' οὖν σαρκικοῖς. νεκροῦ δὲ

† ἴσως νεκρώδης

& eam quæ in nobis est puritas, CHRISTO proximè accedere. Fundendam verò aquam purificantem extra castra esse ait, potiùs quàm in ipsa castra. CHRISTI enim puritas extra Iudæorum est Synagogam. Ea enim cùm exisset, liberè sic prędixit: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Profluxit verò demū quasi ad Gentes emundans Dei gratia, atque, vt Pauli verbis vtar, *qui longè positi erant, facti sunt propè.* Vocatæ enim per fidem sunt, & iustitia in CHRISTO ditatæ, credere nolētibus Israëlitis. Quòd verò impuritatis omne genus detergere etiam commodè aqua lustralis possit, sic ostendit Scriptura: *Quisquis cadauer cōtigerit inquinatur.* nō aliter autē ea inquinatione liberabitur, nisi aqua purgante aspergatur die tertio, aut septimo demum. Cadauerosus est corruptio corporum, impuritatisque signum. Aquæ verò aspersio, commisto simul cinere de vitula, aliisq; typus est baptismatis. Igitur qui opera mortua & corruptionis inquinamenta habet (Opera verò mortua esse dicimus impias ac noxias concupiscentias: *fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam)* non aliter euadat mundus, nisi mundetur, sordesque eluerit sacro regenerationis lauacro, tertio vel septimo die. Et tertius quidem dies resurrectionis significat tempus, vltimum inquam tempus & perfectum, quo Vnigenitus homo factus est. Si verò & domus inquinetur mortuo quodam in ea; immundi quoque erunt in eā ingredientes. Supellex itē omnis diris erit sacra, & vas nō coopertū, nisi & hæc aqua piaculari ad eundem modū tertio ac septimo die perpurgentur. Per domū verò immundam & vasa eius, vasque nō opertum, legislator nobis ostendere fortasse videatur Iudæorum, quæ Dominum suum occidit, Synagogam, quæ iunctim per domū intelligatur; singulatim verò per vasa singula. Homo enim vasis instar est. Quòd autem illis non firma mēs sit, atque adeò ad suscipiendas sordes valdè prompta, & ad quamcumque iniustitiā admittendam iam assueta, obscurè per vasa nō operta designatur, in quæ noxia quæ sunt facilè irrepere queunt, siue †stelliones, siue alia animantia domestica. At fide iustificatorum non talis est animus. Firmus enim est & opertus & nō facilè ab ijs quæ nocere solent inuasibilis. Sed si, ait, casu quis tetigerit vel vulneratū, vel os hominis mortui, aut sepulcrum, erit & hic immundus. Vulneratum porro dicimus qui corde sit ægro, vulneratum inquam sæcularibus desiderijs, vel mundanis cupiditatibus, seu carneis. Cadaueris verò

Matt. 23. 38. Luca 13. 34.

Eph. 2. 13. & 17.

Num. 19. 11.

Coloss. 3. 5.

Tertius dies quid significet.

† araneæ, blattæque, aliaque insecta. Sic Catena Græc. in Pentateuc. pag. 197.

os accipiemus vt impuritatis quid reliquũ. Monumentum autem est ad recordandum quodammodo etiam extinctæ impuritatis. Diabolus enim interdũ cor vulnerat. Victi verò ex parte carnis affectionibus nos etiã ipsi ægrotamus, non in quodlibet tamen peccatũ incidentes, in reliquijs tamen eius adhuc hærentes in mũdo versamur. Vt si irã quis vincere conatur aut auaritiam, non effugiet tamen per omnia excessũ seu exsuperantiam. Id equidem opinor de reliquis vitiorum sentiendum, esse immunditias quasdam: cuius signum sit aut symbolum mortui hominis os. Sed & passionẽ iam superatam memoria repetẽtes, ac sopitæ voluptati accedentes propiùs, interdum non parum inquinamur. Abscedimus verò ab his peccatorũ vitijs detergente nos CHRISTO, & suis perpurgãte cruciatibus. Mortem enim pro nobis obijt, & liuore eius omnes sanati sumus, & peccata nostra ipse tollit, estq; apud Patrem aduocatus pro peccatis nostris: nec pro nostris tantùm, sed & pro totius mundi, vt quibusdam B. Ioannes scripsit. In ipso itaque omnis purificatio, omnis iustitia, sanctimonia, & redemptio: cum quo & per quem Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Isai. 53. 5.
Ioan. 1. 29.
1. Ioan. 2. 1.

ἐστίν, παραδεξόμεθα ἂν εἰς ἀκαθαρσίας λείψανον. μνῆμα δ' ἂν, εἰς ἀνάμνησιν τρόπον τινὰ, καὶ ἀποθανούσης ἀκαθαρσίας. πλήττει γάρ ἐστιν ὅτε τὴν καρδίαν ὁ σατανᾶς. ἡττώμενοι δ' ἀνὰ μέρος τοῖς τῆς σαρκὸς πάθεσι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ νοσοῦμεν οὐκ εἰς ἅπασαν τὴν ἐφ' ὁτιοῦν ἁμαρτίαν, ἐν λειψάνοις δ' αὐτῆς ἔτι ζῶντες διαπλέομεν ἐν κόσμῳ. οἷον τί φημι· κρατεῖν ἐπειγέσθω τις ὀργῆς, ἢ φιλαργυρίας, διαφεύξεται δ' οὐκ εἰσάπαν τὴν ὑπερβολήν. τοῦτο οἶμαί ἐστι τὸ ἐν λειψάνοις εἶναί τινας ἀκαθαρσίας. οὗ σημεῖον ἂν γένοιτο τοῦ νεκροῦ τὸ ὀστοῦν. ἀλλὰ καὶ πάθους ἤδη νενικημένου πρὸς ἀνάμνησιν καθέντες τὸν νοῦν, καὶ τεθαμμένης ἡδονῆς ἐγγὺς ἰόντες ἐσθ' ὅτε πλημμελοῦμεν οὐ μικρῶς. ἀπαλλαττόμεθα δὲ τῶν τοιούτων αἰτιαμάτων, διασμήχοντος ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῷ ἰδίῳ πάθει διακαθαίροντος. ἀπέθανε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. καὶ αὐτὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αἴρει, καὶ ἔστι παράκλητος πρὸς τὸν πατέρα περὶ τῶν ἁμαρτιῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου, καθὰ γέγραφέ τισιν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης· ἐν αὐτῷ δὴ οὖν ἡ πᾶσα κάθαρσις, ἡ πᾶσα δικαίωσις, ὁ ἁγιασμὸς, ἡ λύτρωσις, σὺν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De serpente æneo.

Ezech. 18. 23. & 32. 11.

DEus quidem mortem non fecit, neque delectatur pernicie viuentium, sicut scriptum est. Omnia enim condidit vt subsisterent, atque salutares sunt mundi generationes. Sed posteaquã nostri generis primitiæ, hoc est, Adã, inobedientia & neglecto diuino præcepto offendit creatorem; ideò delapsus est in corruptionem, & hominis natura maledicta est, atque adeò totum genus nostrum pœnæ subiectum. Nos verò miseri, etiamsi in incorruptione nati, deinceps sicut vmbræ, ac veluti herbæ in agris parũ ac vix efflorescentes, procidimus præter opinionem in terram tanquam matrem nostram. Hinc Sancti variè exclamarunt, statum nostrum deplorantes. Apertè enim licet audire beatum Dauid clamantem: *Homo vanitati similis factus est.* Adhæc Isaiam: *Omnis caro fænum, & gloria eius quasi flos fæni.* Eò enim calamitatis & miseriæ recidimus, quemadmodum dixi, vt nullus quantumlibet præditus sapientia diuinitus inspirata possit dicere, cui meritò res nostræ comparari queant. Verùm enimuerò nos ita affectos Creator non despexit, at potiùs

Psal. 143. 4.
Isaia 46. 6.
1. Pet. 1. 24.
Iac. 1. 10.
Eccl. 14. 18.

Περὶ τοῦ ὄφεως τοῦ χαλκοῦ.

ΟΜὲν θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἔκτισε γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου. ἐπειδὴ δὲ τοῦ γένους ἡ ἀπαρχὴ, τουτέστιν Ἀδὰμ κατηρρώστησε τὴν παρακοὴν, καὶ τῆς θείας ἀλογήσας ἐντολῆς, προσκέκρουκε τῷ θεῷ δημιουργῷ, ταύτῃ τοι κατωλίσθησεν εἰς φθοράν· καὶ ἐπάρατος μὲν ἡ ἀνθρώπου φύσις, καὶ ὑπὸ δίκην τὸ γένος. ἡμεῖς δὲ οἱ τάλανες καίτοι γεγονότες ἐν ἀφθαρσίᾳ, σκιαῖς ἐν ἴσῳ λοιπὸν καὶ πόαις ταῖς ἐν ἀγρῷ, βραχὺ καὶ μόλις νοσήσαντες, πίπτομεν ἀδοκήτως ὡς ἐπὶ μητέρα τὴν γῆν. ἐντεῦθεν οἱ ἅγιοι διαφόρως ἀνακεκράγασι τὰ καθ' ἡμᾶς ἀνοιμώζοντες. ἔστιν οὖν ἀκούειν ἀναφανδὸν βοῶντος τοῦ μὲν μακαρίου Δαβίδ· ἄνθρωπος ματαιότητι ὡμοιώθη. Ἡσαΐου δὲ αὖ· πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου, ὡς ἄνθος χόρτου. καθικόμεθα γὰρ ὡς ἔφην, εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀθλιότητός τε καὶ ταλαιπωρίας, ὡς οὔτω περ ἂν εἰκότως τὰ καθ' ἡμᾶς παρεικάζοντος, μὴ ἂν δυνασθῆναι λέγειν, καίτοι λίαν ὄντας σοφοὺς τοὺς πνευματοφόρους. ἀλλ' ἐν τούτοις γεγονότας, οὐ περιεῖδεν ὁ ποιητής· ἠξίωσε δὲ μᾶλλον

καὶ

καὶ ψευδοῦς καὶ λόγου, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἐλευθέρους ἀπέφηνεν ἐν Χριστῷ. πῶς ἢ τίνα τρόπον; πρόδηλον μὲν ἅπασι, κἂν εἰ μή τις λέγοι τυχόν· πλὴν καὶ ἐν αὐτοῖς κατίδοι τις ἂν τοῖς ἀρχαιοτέροις γράμμασιν, τοῦ μυστηρίου τὴν
„ δύναμιν. ἔχει δὲ οὕτως ἐν τοῖς ἀριθμοῖς· καὶ
„ ἐπάραντες ἐξ Ὢρ τοῦ ὄρους ὁδὸν ἐπὶ θάλασσαν
„ ἐρυθρὰν, περιεκύκλωσαν τὴν γῆν Ἐδώμ·
„ καὶ ὠλιγοψύχησεν ὁ λαὸς ἐν τῇ ὁδῷ· καὶ
„ κατελάλει ὁ λαὸς πρὸς τὸν θεὸν κατὰ Μωυσῆ λέγοντες· ἵνα τί ἐξήγαγες ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου, ἀποκτεῖναι ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ; ὅτι οὐκ
„ ἔστιν ἄρτος, οὐδὲ ὕδωρ. ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν
„ προσώχθισεν ἐν τῷ ἄρτῳ τῷ διακένῳ τούτῳ.
„ καὶ ἀπέστειλε κύριος εἰς τὸν λαὸν τοὺς ὄφεις
„ τοὺς θανατοῦντας, καὶ ἔδακνον τὸν λαόν. καὶ
„ ἀπέθανεν ὁ λαὸς πολὺς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ·
„ καὶ παραγενόμενος ὁ λαὸς πρὸς Μωυσῆν
„ ἔλεγεν· ὅτι ἡμαρτήκαμεν, ὅτι κατελαλήσαμεν τοῦ κυρίου καὶ κατὰ σοῦ. εὖξαι οὖν πρὸς κύριον, καὶ ἀφελέτω ἀφ᾽ ἡμῶν τὸν ὄφιν. καὶ ηὔξατο Μωυσῆς περὶ τοῦ λαοῦ. καὶ εἶπε κύριος
„ πρὸς Μωυσῆν· ποίησον σεαυτῷ ὄφιν, καὶ θὲς
„ αὐτὸν ἐπὶ σημείου. καὶ ἔσται ἐὰν δάκῃ ὄφις ἄνθρωπον, πᾶς ὁ δεδηγμένος ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται. καὶ ἐποίησεν ὁ Μωυσῆς ὄφιν χαλκοῦν,
„ καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ σημείου. καὶ ἐγένετο ὅταν
„ ἔδακνεν ὁ ὄφις ἄνθρωπον, καὶ ἐπέβλεψεν ἐπὶ
„ τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν, καὶ ἔζη. ἐθήτευον μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἀφορήτῳ δουλείᾳ κατηχθισμένοι λελύτρωνται παρὰ θεοῦ, πολλῶν καὶ ἀξιαγάστων γεγονότων ἐκεῖ σημείων· μετεστοιχειοῦτο μὲν γὰρ εἰς αἷμα τὸ ὕδωρ, βάτραχοί τε καὶ σκνῖπες, καὶ μέν τοι καὶ κυνόμυιαι, καὶ χαλάζης ἐπαγωγαὶ μονονουχὶ τῆς Αἰγυπτίων κατεστράτευον γῆς· ἐκόλαζον δὲ καὶ σκότῳ, καὶ τῶν πρωτοτόκων ὁ θάνατος ἀφορήτως κατῃκίζετο τοὺς πλεονεκτεῖν ᾑρημένους, θεοῦ παραδόξως ἀνασώζοντος τοὺς ἐξ Ἰσραήλ. εἶτα διὰ μέσης θαλάσσης ἰόντες ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ἀθλίως ἀπολωλότας ἐθεῶντο τοὺς Αἰγυπτίους. ἄρτον ἐδέχοντο τὸν ἐξ οὐρανοῦ, καθίει γὰρ αὐτοῖς τὸ μάννα θεός. εἵπετο δὲ ὡς ἐν πέτρᾳ νοούμενος Χριστός· καὶ ἀδοκήτως νάμασι δεδιψηκότας ἠλέει. πανάλκες γὰρ τὸ θεῖον, καὶ ἀφθόνως τὰ ζωαρκῆ δωρούμενον τοῖς ἀνακειμένοις αὐτῷ. ἀλλ᾽ οἱ τῶν οὕτως ἐξαιρέτων ἀπολαύσαντες ἀγαθῶν, ὀλίγοις ἐλέγχονται πόνοις. ὅτι καὶ ἀμνήμονες τῶν παρὰ θεοῦ, καὶ ἥκιστα μὲν ἑδραῖοι πρὸς τὸ πιστεύειν αὐτῷ, θρασεῖς δὲ καὶ εὐκατάσειστοι καὶ ἕτοιμοι πρὸς μικροψυχίαν, καὶ τὰ ἐφ᾽ οἷς τετίμηνται παραλόγως ἠγνοηκότες. διάκενον γὰρ καλοῦσιν ἄρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ὑδάτων ἐπεκάλουν τὸ σπάνιν· καί τοι μεμαθηκότες ὡς ἀνήνυτον οὐδὲν τῇ θείᾳ τε καὶ ἀπορρήτῳ φύσει, ἣ καὶ ποταμίων ναμάτων μητέρα τὴν
† ἀκρότομον αὐτοῖς πέτραν ἐτίθει. ἀπεροφάσιστον δὲ κατὰ θεοῦ ποιούμενοι τὴν καταρρη-

† ἴσως ἀπότομον

sua cura benignitateque est dignatus, atque à morte & corruptione liberos per CHRISTVM reddidit. Quonam verò modo? Manifestum est cuiuis, tacentibus etiam omnibus. Præterea ex veteribus etiam scriptis facilè quis intelligat huius mysterij vim. Ita verò habet in libro Numerorum: *Et profecti à monte Hor per viam ad mare rubrum, circumierunt terram Edom. Et populus factus est pusillanimis ad Deum contra Moysen, dicentes: Quare duxisti nos ex Aegypto, vt nos in hoc deserto interficeres? Quia hic nec panis est nec aqua. Anima nostra abhorret à pane isto leui. Et misit Deus serpentes in populum mortiferos, qui morderent populum. Et multus populus filiorū Israël moriebatur. Aggressus autem populus Moysen dicebant: Peccauimus, quia oblocuti sumus Domino & tibi. Ora igitur Dominum, vt tollat à nobis serpentem. Et orauit Moyses Dominum pro populo. Dixitq; Dominus ad Moysen: Fac tibi serpentem, & pone hunc in signum, fietq; vt cùm momorderit serpens hominem, omnis qui fuerit morsus & intueatur hunc, sit victurus. Fecitq; Moysen serpentem aneum, & accidit, vt cùm serpens momordisset hominem, videret ad serpentem aneum & viueret.* Seruiebant enim in Ægypto, & intolerabili seruitute oppressi à Deo sunt redempti, multis & stupendis signis ibi editis. Conuertebatur aqua in sanguinem: ranæ & culices, itemque cynomyia, ac grando inducta tantùm-non Ægyptiorum terram expugnabant. Adhæc obruebantur tenebris, & mors primogenitorum eos occupabat tyrannidem in ipsos exercere volentes, Deo interim Israëlitas mirabiliter seruante. Deinde per medium mare tanquam per siccum profecti Ægyptios miserè perijsse viderunt. Panem etiam accipiebant è cælo, (Deus enim ipsis demittebat manna.) Tandem CHRISTVS veluti in petra intellectus, insperatis fluentis sitientium est misertus. Potens enim est Dei numen in illis, atque affatim quæ ad vitam sunt necessaria suppeditat eis, qui ipsi consecrati sunt. Isti autem qui tot eximia perceperunt bona, debiles sunt, & exiguis laboribus succumbūt: quia & obliti sunt beneficiorum Dei, neque firmos ad credendum ei sese exhibuerunt, inconstantes verò facileque mobiles fuere, valdeque ad timiditatē procliues, & bonorū, quibus à Deo affecti sunt, stolidè ignari. Panem enim cælestem appellant *leuem*, & aquarum inopiam culpant, etsi iam olim experientia didicissent, nihil esse impossibile apud diuinam atque ineffabilem naturam, quæ ipsis duram petram posuerit in fontem aquarum. Cùm igitur temerè ac nefariè obmurmurarent.

Num. 21. 4.

Iudæi ab Aegyptiaca seruitute liberati.

Iudæi ingrati erga Deum.

rarent Deo, morsibus serpentum sunt puniti. Deinde reuersi ad se, peccatorum suorũ agnitionem lacrymis testantur, confitentur delicta, & mediatorem implorant Moysen, vt misericordem ipsis & placatum reddeţet Deum. Hic verò procidens orabat, & mandatis supernis obediens, serpentẽ confecit æneum, quem in altum erectum, morsos intueri iubebat. Quod quidem facientes curabantur. Sed quis sit spiritalis huius historiæ sensus, atque item magnum & excellens in hoc mysterium, par eit vt accuratè inquiramus. Neque enim sufficiet littera prudentioribus, sed mysteria quæ in typis latent. Age igitur dicamus, ex figura rursus ad vniuersale, & quod verum est, narrationem traducentes. Nam pertæsi diuina & superna bona, inconsiderateque ruentes ad id quod iucũdum est potiùs, quàm ad id quod vtile est, & virtutis operibus reiectis addicti turpibus actionibus benefactorem iniuria affecimus, neque vno modo creatorem offendimus. Vnde etiam nos obiecti sumus serpẽtum, intelligibilium scilicet morsibus, qui nos per singula peccata pungentes, laqueis mortis subijciunt. Nam harum venenatarum bestiarum princeps est draco iste apostata, hoc est Satanas, cuius morsibus primus homo perijt, hoc est Adam. Serpit autem deinceps tanquam ex radice etiam in nos, qui ex ea prognati sumus, istud malum. Saluati autem sumus quodammodo. Intuiti enim sumus nos serpentem, hoc est, CHRISTVM. Quo igitur modo qui suapte natura bonus est, imò ipsa bonitas, poterit esse serpens? Quia factus est iuxta nos, qui libero arbitrio praui sumus, iuxta illud: *Factus est in similitudinem carnis peccati.* Item: *Inter iniquos reputatus est.* Quòd autem nos mali, non quidem à Deo creati, sed prolapsi in vitia per peccatum tyrannidem in nos exercens, manifestum tibi faciet ipse CHRISTVS dicens: *Si vos cùm sitis mali, scitis bona dare filijs vestris, quanto magis Pater vester cælestis dabit bona petentibus eum?* CHRISTVS igitur est serpens tanquã in similitudine peccati, quia factus est homo. Attamen si quis eum intelligibiliter intueatur, superior erit morte, & euadet corruptionem, morsusque contemnet, & venenosorum turbam nihili faciet. Intuebimur autem CHRISTVM si mysteriũ de ipso rectè intelligamus, firmiterque credamus. Quòd cùm suapte natura sit Deus, factus sit homo, atque etiamsi fuerit in similitudine peccati, nihilominus tamẽ permansit bonus. Factus est enim sicut nos, non vt nobiscum esset malus, sed vt nos bonos efficeret per Spiritum sanctum, qui nos trans-

CHRISTVS qua ratione serpens dicatur.

Rom. 8. 3.

Matth. 7. 11

σιν, τοῖς τῶν ὄφεων δήγμασιν ἐκολάζοντο. εἶτα τῶν σφῶν αὐτῶν πλημμελείας ἐρχόμενοι περὶ ἀνάμνησιν, δακρυρροοῦσι λοιπὸν, καὶ ὁμολογοῦσι τὰ ἐγκλήματα. παρακαλοῦσι τὸν μεσιτεύοντα, φημὶ δὴ Μωσέα, φιλοικτίρμονά τε καὶ ἤπιον ἐπ' αὐτοῖς καταστῆσαι θεόν. ὁ δὲ περὶ τούτων ἐλιπάρει, τοῖς γε μὴν ἄνωθεν εἴκων νεύμασιν ὄφιν ἐργάζεται χαλκοῦν· ὑψοῖ τε ἐπὶ ξύλου, καὶ τοῖς πληττομένοις ἐκέλευεν ἀτενίζειν εἰς αὐτόν· ὁ δὴ καὶ δρῶντες ἐσώζοντο. ἀλλὰ τίς ὁ λόγος, ἀλλὰ τί τὸ μέγα καὶ σοφὸν μυστήριον, πολυπραγμονεῖν ἀκόλουθον. οὐ γὰρ ἀρκέσει τὸ γράμμα τοῖς νουνεχεστέροις. ἐγκέχωσται δὲ ὥσπερ τοῖς τύποις τὰ μυστήρια. οὐκοῦν φέρε λέγωμεν, ὡς ἐκ τύπου πάλιν ἐπὶ τὸ καθόλου καὶ γενικώτερον, καὶ ὅπερ ἐστὶν ἀληθὲς μεταπλάττοντες τὸ διήγημα. δυσαρεστούμενοι γὰρ τοῖς παρὰ θεοῦ καὶ ἄνωθεν ἀγαθοῖς, καὶ ἀκατασκέπτως ἰόντες ἐπὶ τὸ ἡδὺ μᾶλλον ἢ τὸ συμφέρον, καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς γυμνάσματα παρωθούμενοι, προσκείμενοι δὲ τοῖς αἰσχίστοις, λελυπήκαμεν τὸν εὐεργέτην, προσκεκρούκαμεν οὐ καθ' ἕνα τρόπον τῷ δημιουργῷ. ταύτῃ τοι πεπτώκαμεν ὑπὸ τὰ τῶν ὄφεων δήγματα· ὄφεων δέ φημι τῶν νοητῶν. οἱ διὰ πάσης ἡμᾶς πλήττοντες ἁμαρτίας, τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς ὑποφέρουσιν. ἐξάρχει δὲ ὥσπερ τοῦ τῶν ἰοβόλων θηρίων πλήθους ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, τουτέστιν ὁ σατανᾶς. οὗ τοῖς δήγμασιν ἐν ἀρχαῖς τε καὶ πρώτοις διόλωλεν ὁ ἄνθρωπος, τουτέστιν ὁ Ἀδάμ. ἕρπει δὲ καθάπερ ἐκ ῥίζης καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ κακὸν, τοὺς ἐξ αὐτῆς γεγονότας. σεσώσμεθα δὲ ἕνα τρόπον, τεθεάμεθα γὰρ τὸν ὄφιν, τουτέστι Χριστόν. πῶς οὖν ὄφις ὁ ἀγαθὸς κατὰ φύσιν ὡς θεὸς, μᾶλλον δὲ αὐτόχρημα τὸ ἀγαθόν; ὅτι γέγονε καθ' ἡμᾶς, τοὺς ἐκ προαιρέσεως πονηροὺς, γέγονεν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις κατελογίσθη. ὅτι δὲ ἡμεῖς πονηροὶ, γεγονότες δὲ οὐχ οὕτως παρὰ θεοῦ, μετερρυηκότες δὲ εἰς τοῦτο φαυλότητος, διά τοι τῆς καθ' ἡμῶν τυραννησάσης ἁμαρτίας, διατρανοῖ λέγων καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός· εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν· πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; ὄφις δὴ οὖν ὁ Χριστὸς, ὡς ἐν ὁμοιώματι πονηρίας, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος. ἀλλ' εἴ τις αὐτὸν θεάσαιτο νοητῶς, ἀμείνων ἔσται φθορᾶς, καὶ ὑπεραλεῖται θάνατον, καὶ ἀλογήσει δηγμάτων, καὶ τῆς τῶν ἰοβόλων πληθύος οὐ φροντιεῖ. ὀψόμεθα δὲ Χριστὸν συνιέντες ὀρθῶς τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. καὶ † ἀρηρότως πιστεύοντες ὅτι θεὸς ὢν κατὰ φύσιν, γέγονεν ἄνθρωπος· ἀλλ' εἰ καὶ ἦν ἐν ὁμοιώματι πονηρίας, οὐδὲν ἧττον ἀπομεμένηκεν ἀγαθός. γέγονε γὰρ καθ' ἡμᾶς, οὐχ ἵνα μεθ' ἡμῶν ὁρῷτο πονηρὸς, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς ἀγαθοὺς ἐργάσηται, τῷ ἁγίῳ μετασχεῖ-

† ἴσως ἀρη. ὡς

χει-

χειρώσας πνεῦμα πρὸς πᾶν εἶδος ἀρετῆς. ἐπὶ σημείου γέγονεν ὁ ὄφις. ὑψώθη γὰρ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ. καὶ τοῦτο αὐτὸς Ἰουδαίοις προσφωνεῖ λέγων· ὅταν ὑψώσετε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι. ὅτι δὲ τύπος εἰς τὸ αὐτοῦ βλέπει μυστήριον, ἀναμάθοις αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς· ὥσπερ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ· οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. χαλκοῦς δὲ ὁ ὄφις ἦν, διὰ τὸ εὔηχές τι καὶ εὐφωνότατον τοῦ θείου τε καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· ἀνήκοος γὰρ οὐδεὶς τῶν διὰ Χριστοῦ θεσπισμάτων. ἀλλ᾽ εἰς ἅπασαν μὲν τὴν ὑπουράνιον, τὸ ἐπ᾽ αὐτοῦ λαλεῖται μυστήριον, καὶ αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν θεοῦ πατρός, ἀμήν.

format ad omne genus virtutis. Serpēs itaque est in signum. Siquidem & CHRISTVS exaltatus est in pretiosam crucem, sicut ipse hoc Iudæis declarat, dicens: *Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quòd ego sum.* (*Ioan 8.28.*) Item quòd typus ad hoc mysterium respiciat, similiter ex ipso didiceris apertè dicente: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis.* (*Ioan 3.14.*) Cæterùm serpens erat æneus propter suauissimam & maximam vocalitatem diuinæ Euangelicæque prædicationis. (*Serpens aeneus quid significet.*) Quia nemo est, quin audierit CHRISTI oracula, vtpote quæ per vniuersum orbem terrarum diuulgata sint: & ipsi flectetur omne genu, omnisque lingua confitebitur quòd Dominus noster IESVS CHRISTVS sit in gloria Dei Patris. Amen. (*Philip. 2.10.*)

Δευτερονομίῳ· ἐὰν δὲ εὑρεθῇ τραυματίας ἐν τῇ γῇ ἣν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι κληρονομῆσαι, πεπτωκὼς ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ οὐκ οἴδασι τὸν πατάξαντα, ἐξελεύσεται ἡ γερουσία σου καὶ οἱ κριταί σου, καὶ ἐκμετρήσουσιν ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς κύκλῳ τοῦ τραυματίου, καὶ ἔσται ἡ πόλις ἡ ἐγγίζουσα τῷ τραυματίᾳ, καὶ λήψεται ἡ γερουσία τῆς πόλεως ἐκείνης δάμαλιν ἐκ βοῶν ἥτις οὐκ εἴργασται, καὶ ἥτις οὐχ εἵλκυσε ζυγόν· καὶ καταβιβάσουσιν ἡ γερουσία τῆς πόλεως ἐκείνης τὴν δάμαλιν εἰς φάραγγα τραχεῖαν, ἥτις οὐκ εἴργασται, οὐδὲ σπείρεται. καὶ νευροκοπήσουσι τὴν δάμαλιν ἐν τῇ φάραγγι καὶ προσελεύσονται οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Λευῖται, ὅτι αὐτοὺς ἐξελέξατο κύριος ὁ θεός σου παρεστηκέναι αὐτῷ, καὶ εὐλογεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. καὶ ἐπὶ τῷ στόματι αὐτῶν ἔσται πᾶσα ἀντιλογία καὶ πᾶσα ἁφή. καὶ πᾶσα ἡ γερουσία τῆς πόλεως ἐκείνης, οἱ ἐγγίζοντες τῷ τραυματίᾳ, νίψονται τὰς χεῖρας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῆς δαμάλεως τῆς νενευροκοπημένης ἐν τῇ φάραγγι· καὶ ἀποκριθέντες ἐροῦσιν· αἱ χεῖρες ἡμῶν οὐκ ἐξέχεαν τὸ αἷμα τοῦτο· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν οὐχ ἑωράκασιν. ἵλεως γενοῦ τῷ λαῷ σου Ἰσραὴλ κύριε οὓς ἐλυτρώσω ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἵνα μὴ γένηται αἷμα ἀναίτιον ἐν τῷ λαῷ σου Ἰσραήλ. καὶ ἐξιλασθήσεται αὐτοῖς τὸ αἷμα. σὺ δὲ ἐξαρεῖς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον ἐξ ὑμῶν αὐτῶν· ἐὰν δὲ ποιήσῃς τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ σου. τετραυμάτισται μὲν οὖν δι' ἡμᾶς ὁ Ἐμμανουήλ. μεμαλάκισται γὰρ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. ηὕρηται δὲ τοῦτο παθὼν ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων γῇ, καὶ ἔξω πύλης Ἱερουσαλήμ. πλὴν οὐκ ᾔδεσαν τὸν πατάξαντα πῶς ἢ τίνα τρόπον. τί δὴ ἄρα φησὶν ὁ νόμος; καί τοι τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιότητος ἔργον εἶναί φαμεν, τὰ κατὰ Χριστοῦ τολμήματα. αὐτοὶ γὰρ Πιλάτῳ προσήγαγον· αὐτοὶ διακεκραγότες ἁλοῖεν ἄν· αἶρε αἶρε, σταύρωσον αὐτόν. καὶ πάλιν· ἐὰν μὴ τοῦτον ἀποκτείνῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος. καὶ οἱ θεσπέσιοι δὲ μαθηταὶ τὴν ἐκείνων δυστροπίας κατηγόρευον ἐναργῶς, πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα θεὸν ὧδε λέγοντες· ἐπ' ἀληθείας γὰρ συνήχθησαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν Χριστὸν ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλᾶτος σὺν ἔθνεσι, καὶ λαοῖς Ἰσραήλ. ἐναργέστατα καὶ ἀναφανδὸν ὁ μακάριος Πέτρος τοῖς Ἰουδαίων λαοῖς ἐπιπλήττει λέγων· ποτὲ μὲν ὅτι· τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε. ποτὲ δὲ αὖ· ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ ᾐτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν. τί οὖν ἄρα φησὶν ὁ νόμος, ὅτι οὐκ οἴδασι τὸν πατάξαντα· μυστικὸς ὁ λόγος, καὶ οὐ πᾶσιν ἁπλῶς ἐγκείμενος· μόνοις δὲ τάχα γνώριμος, τοῖς νοοῦσιν ὀρθῶς τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ. ᾤοντο γὰρ οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, καὶ οἱ τοῖς ἀνοσίοις αὐτῶν κοινωνοῦντες σκέμμασιν, ὅτι κεκρατήκασι, καὶ οὐχ ἑκόντος Χριστοῦ καὶ τῶν ἑαυτῶν δυστροπίαις τὸ χρῆμα προσνέμοντες, ἔχαιρον μὲν ὡς νενικηκότες, καὶ οὐκ ᾔδεισαν ὅτι πέπονθεν ἑκών, καὶ τοῖς τοῦ πατρὸς ἑπόμενος νεύμασιν, ἑαυτὸν δέδω-

mio scriptum habetur: *Si vulneratus fuerit inuentus in terra, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in hæreditatem, prostratus in campo; nec constat quis percusserit enim; tunc senatus tuus, & iudices tui exibunt & metientur ad ciuitates quæ sunt in circuitu vulnerati. Et illius ciuitatis quæ ipsi vulnerato proxima est, senatus accipiet vitulam ex armentis, quæ nondum laborauit, nec traxit iugum, ducetq́; senatus illius ciuitatis vitulam in vallem asperam, quæ inculta est, nec seminatur, & neruos concidet vitulæ in valle, accedentq́; sacerdotes & Leuitæ, quia hos elegit Dominus Deus tuus, vt adducerent ipsi, atque benedicerent in nomine ipsius, & in ore ipsorum esset omnis controuersia omneq́; iudicium. Tum totus senatus illius ciuitatis qui appropinquant vulnerato, lauabunt manus super caput vitulæ, cuius nerui sunt concisi in valle. datoq́; responso dicent: Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, neque oculi nostri viderũt. Propitius sis populo tuo Israël, quẽ redemisti Domine è terra Aegypti, vt nõ sit sanguis innocẽs in populo tuo Israël. Et sanguis ipsius remittetur. Tu autẽ tolles sanguinẽ innocentẽ ex nobis ipsis, si feceris quod bonũ & placitũ corã Domino Deo tuo.* Vulneratus quidem propter nos est Emmanuel: lãguit enim propter peccata nostra, secundũ Scripturas. Visus est autẽ hoc pati in terra Iudæorũ & extra portas Ierusalẽ. Atqui ignorarũt quẽ percusserint. Quomodo aut qua ratione hoc affirmat lex? At verò nos dicimus ista aduersus CHRISTVM scelera ab impijs Iudæis perpetrata esse. Nam isti Pilato eum adduxerunt; isti item deprehensi sunt vociferantes: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Et rursus: *Nisi hunc occideris, non es amicus Cæsaris.* Itẽ diuini discipuli conqueruntur palàm ad Deum ac Patrem cælestem ita dicentes: *Verè enim conuenerunt in ciuitate ista contra sanctum puerum tuum Iesum, quem tu vnxisti, Herodes & Pilatus vnà cum Gentibus & populo Israëlis.* Longè autem euidentissimè ac manifestissimè B. Petrus obijcit populo Iudæorum. alibi quidem sic: *Vos ducem vitæ interfecistis;* nunc verò sic: *Vos sanctum & iustum denegastis, & petistis vobis virum homicidam donari.* Quare ergo asserit lex, quòd ignorarint quem percusserint? Mysticus est sermo, neque omnibus simpliciter expositus; sed tantùm notus illis qui rectè CHRISTI mysterium intelligunt. Putabãt enim Iudæorũ principes, quique impijs ipsorum conciliis communicabant, quòd vicissent CHRISTVM etiã inuitũ, & sibi ipsis hanc rem adscribentes, gaudebant quidem tanquam victores: ceterùm ignorabant quòd volens passus esset, & Patris in hoc obediens voluntati, semetipsum tradide-

Deut.21.1.

Isai.53.4.

Ioan.19.15.

Ioan.19.12.

Act.4.27.

Act.3.14. & 15.

Iudæi quo pacto dicantur ignorasse quem occiderint.

κεν

rit pro nobis. Ex quo apertè Pilato dicit: *Non haberes potestatem vllam cōtra me, nisi esset tibi è supernis data.* Pater igitur tradidit Filium, atque, vt ita dicamus, ipse Emmanuelem percussit. Hinc & in libro Psalmorum CHRISTI persona introducitur, dicens de Iudæorum impietate ad Patrem cælestem ac Deum: *Quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Ne igitur posthac magnificè sese efferat, atque superbiat Domini interfector, vtpote qui non ipsimet vicerint tanquam imbecillem CHRISTVM, at potiùs discant ex Moyse veritatem. Ignorant enim quem percusserint. Quare vulneratum quidem vide in terra Iudæorū Emmanuelem. Apud eos autem nequaquam completum est ipsius mysterium, sed potiùs figuratè sacrificatum in regione ac terra Gentium. Nam *si inuentus fuerit*, ait, *vulneratus, accipient vitulam, iugi & laboris expertem: cuius in vallem asperam ductæ neruos concidant per eos qui ad sacerdotium ordinati sunt. Deinde lotis manibus super ipsam dicant: Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc.* Hæc vitula est typus CHRISTI, vt iam prædiximus. Vitula quidem, quatenus iugerum expers est. Nam etsi sub iugo fuerit, quatenus homo, tamen quoniam suapte natura Deus est, ideo iugi expers. Diuinitas enim est libera, nullique creatorum subiecta; quin potiùs dominatur vniuersis, atque adeò sub potestate sua tenet omnem creaturam. Ceterùm licet suapte natura Filius tanquam Deus liber sit, factus est tamen nobiscum veluti homo & subiugalis. Idcirco nobiscum Deum vocabat Patrem. Nos enim subiugati sumus potestati diuinæ. Quamobrem vitula quidem est quatenus se demisit subiugum naturę humanæ: extra iugum verò est, propter gloriam Deitatis, quæ omnino libera est. At vide vitulam in vallem asperam & incultā deductam. Nam post venerandam crucem, quando vulneratus inuentus est CHRISTVS, discessit è terra Iudæorum, migrauitque in regionem Gentium, quæ nunquam culta fuit, neque semen accepit. Antequam enim CHRISTVS illuxit ipsis Gentibus, erant in mundo velut terra quædam arida atque inculta & diuino fructu vacua. Hinc & Propheta Isaias de hac terra ait: †*Lætare deserta, siticulosa & villæ ipsius. Exultet deserta, & floreat sicut lilium.* Idcirco regio aut multitudo Gentium haud incommodè æquiparatur asperæ cuidam incultæque terræ. Ibi ait, *vitulæ nerui concidendi sunt per diuinos sacerdotes.* CHRISTI enim mysterium apud nos ex Gentibus (vt

Ioan 19.11. CHRISTVS à Patre quodammodo percussus.

Psal.68.27.

Isai.35.1. † *Vulgata:* Lætabitur deserta & inuia; & exultabit solitudo, & florebit quasi liliū. *Deut.21.4.*

κεν ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ γοῦν Πιλάτῳ φησὶν ἐναργῶς· οὐκ εἶχες κατ' ἐμοῦ ἐξουσίαν οὐδεμίαν, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄνωθεν. οὐκοῦν δέδωκεν ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, καὶ ἰδιώτως εἴπωμεν, αὐτὸς τὸν Ἐμμανουὴλ πατάξαι λέγεται. καὶ γοῦν ἐν βίβλῳ ψαλμῶν τὸ Χριστοῦ πρόσωπον εἰσφέρεται λέγον περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιότητος, πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· ὃν γὰρ σὺ ἐπάταξας, αὐτοὶ κατεδίωξαν, καὶ ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. μὴ μέγα δὴ οὖν φρονείτω λοιπὸν ὁ κυριοκτόνος. οὐ γὰρ αὐτίκα κεκρατήκασιν, ὡς ἀσθενοῦντος Χριστοῦ· μανθανέτωσαν δὲ διὰ Μωσέως τὸ ἀληθές. οὐ γὰρ ἴσασι τὸν πατάξαντα. ὅρα τοίνυν τὸν τετραυματισμένον ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων γῇ, τὸν Ἐμμανουήλ. τὸ δὲ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, παρ' αὐτοῖς μὲν οὐδαμῶς πληρούμενον· αἰνιγματωδῶς δὲ μᾶλλον ἱερουργούμενον ἐν τῇ τῶν ἐθνῶν χώρᾳ τε καὶ γῇ. εἰ γὰρ μὲν εὑρεθείη, φησίν, ὁ τραυματίας, λήψονται δάμαλιν ζυγοῦ τε πόνων ἀπείρατον. καὶ δὴ καταβιβάσαντες αὐτὴν εἰς τραχεῖαν καὶ ἀνήροτον φάραγγα, νευροκοπήσωσιν διὰ τῶν τεταγμένων εἰς ἱερουργίαν. ἀπονιψάμενοι δὲ τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτῇ †λεγόντων, ὅτι αἱ χεῖρες ἡμῶν οὐκ ἐξέχεαν τὸ αἷμα τοῦτο. δάμαλις μὲν οὖν ὡς ἐν τύπῳ Χριστοῦ, καθάπερ ἤδη προείρηται. δάμαλις μέν, καθότι καὶ ζυγοῦ ἀπείρατος, καὶ ὑπὸ ζυγὸν ὡς ἄνθρωπος καὶ μὴν ἔξω ζυγοῦ, διά τοι τὸ εἶναι κατὰ φύσιν θεός, ἐλεύθερον γὰρ τὸ θεῖον, καὶ οὐδενὶ τῶν ὄντων ὑπεζευγμένον· κατακρατοῦν δὲ μᾶλλον τῶν ὅλων, καὶ ὑπὸ χεῖρας ἔχον τὴν σύμπασαν κτίσιν. ἀλλ' ἐλεύθερος ὢν κατὰ φύσιν ὁ υἱὸς ὡς θεὸς γέγονε μεθ' ὑμῶν, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὑπὸ ζυγόν. τοιγάρτοι μεθ' ἡμῶν θεὸν ἐπεγράφετο τὸν πατέρα. ὑπεζεύγμεθα δὲ ἡμεῖς τῇ τῆς θεότητος ἐξουσίᾳ. οὐκοῦν δάμαλις μὲν ἡ ὑπὸ ζυγὸν ὅσον ἧκεν εἰς τὴν φύσιν· ἔξω δὲ ζυγοῦ, διὰ τὴν τῆς θεότητος δόξαν, καὶ τὸ εἶναι πάντη ἐλεύθερον. ἀλλ' ὅρα τὴν δάμαλιν εἰς τραχεῖαν καὶ ἀνήροτον ἀποφερομένην φάραγγα. μετὰ γάρ τοι τὸν τίμιον σταυρόν, ὅτε τραυματίας ηὕρηται Χριστός, τῆς Ἰουδαίων ἀπεφοίτηκε γῆς. μεταπεφοίτηκε δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν τῶν ἐθνῶν χώραν, ἥτις οὐκ εἴργασται, οὐδὲ σπείρεται. πρὸ γάρ τοι τοῦ καὶ αὐτοῖς ἔθνεσιν ἐπιλάμψαι Χριστόν, διετέλουν ἐν κόσμῳ, γῆ τις ὥσπερ ξηρὰ καὶ ἀνήροτος, καὶ τῆς κατὰ θεὸν εὐκαρπίας ἐρήμη. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἡσαΐας περὶ αὐτῆς· εὐφράνθητι ἔρημος, φησίν, καὶ αἱ κῶμαι αὐτῆς. ἀγαλλιάσθω ἔρημος, καὶ ἀνθήτω ὡς κρίνον. οὐκοῦν τραχείᾳ τινὶ καὶ οὐκ εἰργασμένῃ γῇ, καὶ ἀκάρπῳ παντελῶς τὴν τῶν ἐθνῶν χώραν, ἤτοι πληθὺν εὖ μάλα παρεικαστέον. ἐκεῖ διὰ τῶν θείων ἱερουργῶν νευροκοπεῖσθαι δεῖν ἔφην τὴν δάμαλιν. τελεῖται γάρ, ὡς ἔφην, παρ' ἡμῖν τοῖς ἐξ ἐθνῶν. τὸ

† ἴσως λέγουσιν

τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ ὁμολογοῦντες αὐτοῦ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ταῖς μυστικαῖς προσιέμεθα εὐλογίαις. τοῦτο οἶμαι ἐστὶ τὸ νευροκοπεῖσθαι τὴν δάμαλιν. καταγγέλλοντες γάρ, ὡς ἔφην, τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀνάστασιν, τὸ σεπτὸν πληροῦμεν μυστήριον· ἀλλ' ὅσοι τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιότητος ἀποφοιτῶσι μακρὰν ἀφέντες τὴν πόλιν ἐν ᾗ τετραυμάτισταί τε καὶ ἤυρηται πεπονθώς, ἐπὶ τὴν τραχεῖαν καὶ ἀνήροτον ἥκοντες φάραγγα, ἐκεῖ νίψονται τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ. ἀπολούσονται γὰρ εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον βαπτιζόμενοι. τοῦτο γὰρ οἶμαι ἐστί, τὸ ἐπ' αὐτῷ νίψονται τὰς χεῖρας. ὁμολογοῦντες δὲ ὅτι τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιότητος γεγόνασι κοινωνοί, κομιοῦνται τὴν ἄφεσιν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἐμπαροινήσαντες τῷ Χριστῷ, ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς κατεγράψαντο τὸ δυσσέβημα, λέγοντες· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. οἱ δὲ τῆς παρ' αὐτοῦ γλιχόμενοι χάριτος, καὶ τὴν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ζητοῦντες κάθαρσιν, δι' ὧν ἐγνώκασι τιμᾶν, μονονουχὶ καὶ ἀνακεκράγασι, λέγοντες· αἱ χεῖρες ἡμῶν οὐκ ἐξέχεαν τὸ αἷμα τοῦτο. ἐν Χριστῷ δὴ οὖν ἡ κάθαρσις. κἂν εἴ τις ἐξ Ἰουδαίων ἕλοιτο φρονεῖν ὀρθά. ὃ δὴ καὶ δεδράκασι καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ δι' αὐτῶν πιστεύσαντες. οἷς ἄν τις εἰκότως καὶ τὸ τῆς γερουσίας περιθείη πρόσωπον. τίμιοι γὰρ καὶ ἀπόλεκτοι, τὴν τοῦ Ἰσραὴλ ἀνοσιότητα παραιτούμενοι διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

dixi) conficitur, atque confitentes passioné eius, mortuorumque resurrectionem, ad mysticas benedictiones admittimur. Id arbitror est, quòd vitulæ nerui sint concisi. Quia annuntiantes, vt dixi, ipsius mortem, atque item resurrectionem, venerandum mysterium peragimus. Verumenimuero quicumque à Iudæorum impietate longè recesserunt, relicta ciuitate, in qua ipse vulneratus est, & passus, in asperam incultamque vallem profecti, lauabunt manus super ipsum Dominum. Abluentur enim in mortem ipsius baptizati. hoc enim arbitror est, quòd ab ipsis manus sint ablutę; nimirum vt sic confitentes, quòd impietatis Iudæorum expertes sint, consequantur remissionem. Nam Iudæi in CHRISTVM debacchati sua ipsorum capita damnauerunt impietatis, dicentes: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* [Matt. 27. 25.] Qui autem ab ipso expectabant gratiam, sanctique baptismatis mundationem quærebant, per quæ intellexerunt se ipsum honorare, tantùm-non exclamarũt, dicentes: *Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc.* [Deut. 21. 7.] In CHRISTO igitur est purificatio. Et si quis ex Iudæis rectè sentire voluerit; quod quidem fecerunt præ alijs diuini discipuli, quíque per hos crediderunt, quibus sanè haud immeritò persona senatus imponetur; tum & ipsi fuissent honorati & electi, impietatem quidem Israëlis deuitantes, ac se per fidem copulantes CHRISTO, quem decet honor & adoratio cum æterno Patre & consubstantiali Spiritu, nunc & semper & in sæcula sæculorum. Amen.

Περὶ τῆς αἰχμαλώτου γυναικὸς ξυρομένης, καὶ ὀνυχιζομένης.

De muliere capta, rasa, & vnguibus præcisa.

Ἐξείλετο μὲν ἐξ οἴκου δουλείας, καὶ ὡς ἐκ καμίνου σιδηρᾶς τὸν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὅλων θεὸς μονονουχὶ πεπολεμικὼς Αἰγυπτίοις ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καθὰ γέγραπται· καὶ ταῖς τῶν πλεονεκτούντων ἀπονοίαις ἀντεξάγων τὰ θαύματα. εἰργάσατο γὰρ σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ προσέταχε μὲν θαλάσσης ἰέναι μέσον ὡς ἐπὶ ξηρᾶς. ὡς δὲ ὁ θεῖος ἔφη Δαβίδ, ἐτροφοφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς· ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος. πηγὰς ἀνῆκεν ὑδάτων. καὶ τί γὰρ ἂν οὐχὶ τῶν λίαν τεθαυμασμένων παραδόξως διεπεραίνετο. οὐκοῦν ὡς θεῖος γράφει Μωυσῆς, ὡς ἀετὸς σκεπάσαι νοσσιὰ αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτούς, καὶ ἀνέλαβεν αὐτοὺς, ἐπὶ τῶν μεταφρένων αὐτοῦ. οἱ

ERipuit quidem ex domo seruitutis, ac veluti ex fornace ferrea Israëlitas huius vniuersi Deus, tantùm-non bellum gerens cum Ægyptijs *in manu forti, & brachio excelso,* [Ps. 135. 12.] sicut scriptum est, ac impiorum tyrannidem in ipsos exercentium machinationibus sua opponens miracula. Fecit enim signa & prodigia, iussitque per mare tanquam per aridam, incedere, &, vt inquit diuinus Dauid: [Psal. 77. 25] *Cibum præbuit eis in deserto, panemq́ cæli dedit ipsis. Panem angelorum edit homo. Fontes emisit aquarum.* Breuiter quid non supra modum mirabile præter omnem opinionem fecit? Quocirca, sicut diuinus scribit Moyses: [Deut. 32. 11] *Sicut aquila protegit nidum suũ, assumpsit ipsos, atque recepit in scapulas suas.* Isti

verò in tantam dementiam tantamque cogitationum prauitatem atque operum feritatem deuenerunt, vt ipsum secundum carnem præsentem redemptorem ignominia affecerint. Sed quid hæc commemoro, prætermittens alia his atrociora? Interfecerunt enim eum feruenti crudelique audacia, ad extremam deinceps impietatem elati. Idcirco & quidem iure ablegatur quidem Domini interfectrix Synagoga, siue Ierusalem, & à Dei amicitia alienata, ad quoduis proruit malum, accersitam quodammodo capiti suo recipiens pœnam. Cui etiam ipse Emmanuel acclamabat, ita dicens: *Ierusalem, Ierusalem quæ occidis Prophetas, & lapidibus obruis qui ad te mittuntur. Quoties volui colligere filios tuos sicut gallina colligit pullos suos sub alas, & noluistis: Ecce relinquetur domus vestra deserta.* Nam quòd Synagoga CHRISTO exosa eiusmodi grauem intolerandamque persolutura esset pœnam, ipsa etiam lex nobis figuratè significauit. Ita enim habet: *Si egressus fueris in bellum contra hostes tuos, & Dominus dederit ipsos in manus tuas, & direptione diripueris eos, videris in direptione mulierem pulcram specie, atque concupiueris eam, & duxeris tibi in vxorem, introduxeris in domum tuam, tum rades caput eius, & præcides vngues ipsius, tolles vestes captiuæ, & sedebit domi tuæ, vt defleat patrem & matrem suam † mense diei. Posthac ingredieris ad ipsam, & cohabitabis ei, eritq; tua vxor. Sin autem ipsam nolueris, dimittes eam liberam, nec argento diuendes, aut per potentiam opprimes, quia eam humiliasti.* Absurdum itaque arbitror in historiæ textu peruestigando laborare, aut accuratè expendere quæ in vmbris continentur: siquidem nihil difficultatis in se habent. Subtilis verò est; quæque non absque labore intelligi possit præceptorum mens. Eundum itaque est ad spiritalium inuestigationem. Ecquod enim in vniuersum fuerit hoc bellum, aut aduersus quos gestum: item quæ sit illa pulcra ac præstanti forma mulier, & cur ipsius capilli radantur, vnguesque præcidantur, atque exuatur vestibus captiuitatis. Synagoga itaque Iudæorum, vt iam antea diximus, seruiuit in Ægypto. Patres enim olim, vrgente fame, eò descenderunt. Cùm verò temporis cursu aucti in innumerabilem fermè multitudinem excreuissent, timebant sibi Ægyptij, ne tanto numero freti ipsis rebellarent, & eos qui olim ipsis dominati fuerant, in suam ipsorum potestatem redigerent. Hîc Israëlitæ conficiendis lateribus non mediocriter vexabantur. Cæterùm Deus horum miser-

Prou. suo capiti malum accersere.

Matt. 23. 37. Luc 13. 34.

Deut. 21. 10.

† Vulgata: mense vno.

ἦν, εἰς τοῦτο καθήκοντο δυσβουλίας καὶ σκαιότητος λογισμῶν, καὶ ἀγρίων ἐπιχειρημάτων, ὡς καὶ παρόντα μετὰ σαρκὸς ἐπίλεν τὸν λυτρωτὴν ἀπειθοῦντες. καὶ τί τοῦτο λέγω, τὰ ἔτι χείρω μεθείς; ἀπεκτείνασι γὰρ θερμῷ καὶ ἀνημέρῳ θράσει πρὸς τὴν ἀνωτάτω λοιπὸν ἀνοσιότητα στρατηγούμενοι. ταύτῃ τοι δικαίως ἀποπέμπεται μὲν ἡ κυριοκτόνος Ἱερουσαλὴμ, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἐρήμη λοιπὸν δεδειγμένη, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν μετακεχώρηκε τῶν κακῶν, αὐτόκλητον ὥσπερ τῆς ἰδίας κεφαλῆς κατέχουσα δίκην. ᾗ καὶ αὐτὸς προσπεφώνηκεν ὁ Ἐμμανουὴλ, οὕτω λέγων· Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς „ προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους „ πρὸς αὐτήν· ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν „ τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία „ ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας. καὶ οὐκ ἠθελήσατε· „ ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. ὅτι γὰρ „ ἔμελλε τὴν οὕτω δεινὴν καὶ δύσοιστον ἀνατλῆναι δίκην ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ κατεστυγημένη παρὰ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς ἡμῖν αἰνιγματωδῶς παραδείξειεν ἂν ὁ νόμος. ἔχει γὰρ οὕτως· ἐὰν δὲ ἐξέλθῃς „ εἰς πόλεμον ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου, καὶ παραδῷ „ αὐτοὺς κύριος ὁ Θεός σου εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ „ προνομεύσῃς τὴν προνομὴν αὐτῶν, καὶ ἴδῃς ἐν τῇ „ προνομῇ γυναῖκα καλὴν τῷ εἴδει, καὶ ἐπιθυ- „ μήσῃς αὐτῆς, καὶ λάβῃς αὐτὴν σαυτῷ γυναῖ- „ κα· καὶ εἰσάξῃς αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν σου ἔνδον, καὶ „ ξυρήσεις τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, καὶ περιονυχιεῖς „ αὐτήν, καὶ περιελεῖς τὰ ἱμάτια τῆς αἰχμαλωσίας „ αὐτῆς ἀπ' αὐτῆς, καὶ καθιεῖται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου, „ καὶ κλαύσεται τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα μηνὸς ἡμέ- „ ρας. καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσῃ πρὸς αὐτήν, καὶ „ συνοικισθήσῃ αὐτῇ, καὶ ἔσται σου γυνή. καὶ ἔσται ἐὰν „ μὴ θέλῃς αὐτήν, ἐξαποστελεῖς αὐτὴν ἐλευθέ- „ ραν, καὶ πράσει οὐ πραθήσεται ἀργυρίου, οὐκ ἀθε- „ τήσεις αὐτήν, διότι ἐταπείνωσας αὐτήν. τὸ μὲν „ οὖν περιεργάσασθαι τῆς ἱστορίας τὸν λόγον, καὶ τέχνην ποιεῖσθαι θέλειν τὸν ἐν σκιαῖς βάσανον, εἰκαῖον οἶμαί που. δυσέφικτον γὰρ οὐδέν· ψιλὸς δὲ δὴ σφόδρα, καὶ σὺν ἱδρῶτι ληπτὸς τῶν τεθεσμένων ὁ νοῦς. ἰτέον δὴ οὖν εἰς ἔρευναν τῶν πνευματικῶν. τίς γὰρ ὅλως, ἢ πρὸς τίνας νοοῖτ' ἂν γεγονὼς ὁ πόλεμος; καὶ τίς ἡ καλὴ τῷ εἴδει καὶ εὐπρεπεστάτη γυνή; τί δὲ δὴ αὖ, τὸ ἀποψιλοῦσθαι μὲν αὐτὴν τῆς κεφαλῆς τὴν τρίχα; ἀπαλλάττεσθαι δὲ καὶ ὀνύχων, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἐσθημάτων; οὐκοῦν καθάπερ ἤδη προεῖπον, οἷά τις αἰχμάλωτος ἐθήτευσεν Αἰγυπτίοις ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. καθίκοντο μὲν γὰρ οἱ πατέρες εἰς Αἴγυπτον, λιμοῦ κατωθήσαντος ἐν ἀρχαῖς. ἐπειδὴ δὲ μακρὸς διϊππεύσας χρόνος, ἀδροὺς καὶ δυσπολεμωτάτους, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονας ἐπιτέλει λοιπόν, περιδεεῖς ἦσαν Αἰγύπτιοι μὴ ἄρα τῷ πλήθει θαρσήσαντες καταστρατεύοιντο μὲν αὐτῶν, ὑπὸ χεῖρα δὲ ποιοῖντο τὴν σφῶν τοὺς πάλαι κεκρατηκότας. ἐνταῦθα ὁ Ἰσραὴλ τοῖς εἰς πλινθείαν ἱδρῶσιν οὐ μετρίως κατῃκίζετο. πλὴν ἠλέει

λέει θεός. πεπολέμηκε γάρ, ὡς ἔφην, πλεονεκτοῦσιν οὐ φορητῶς τοῖς Αἰγυπτίων δεσμοῖς, ἐξείλετο καὶ νενίκηκεν. εἶδεν ἐν τῇ προνομῇ τὴν δορύληπτον Ἱερουσαλήμ, ἤτοι τὴν τῶν Ἰουδαίων πληθὺν τῷ τῆς πατρῴας εὐγενείας διαστίλβουσαν κάλλει· καλὴ γὰρ καὶ ἀξιάγαστος διὰ τοὺς πατέρας. ἐπειδὴ δὲ τεθέαται καὶ ἐπεθύμησεν αὐτῆς, τουτέστιν, ἀξιέραστον ἐποιήσατο, μονονουχὶ δὲ καὶ συνοικῆσαι θελήσας, καὶ ἀγαθῶν σπουδασμάτων αὐτὴν ἀποδεῖξαι μητέρα, εἰσήγαγεν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ἔπηξεν ἐν τῇ ἐρήμῳ τὴν ἁγίαν σκηνήν, ἵνα ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις, καὶ ταῖς ἐν τύπῳ λατρείαις παιδαγωγουμένη, μανθάνῃ κατὰ βραχὺ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. παιδαγωγὸς γὰρ ὁ νόμος ἐπὶ Χριστόν· ὡς γοῦν ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος. εἰσοικισάμενος καὶ ἐξύρησε, καὶ ὀνύχων ἀπήλλαξε, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἀμφίων. κεφαλὴν μὲν οὖν, τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν κατείθισταί πως εἰς νοῦ ποιεῖσθαι δήλωσιν· τρίχας δὲ τὰς ἐν αὐτῇ τοῖς εἰς νοῦν παρεικάζει νοήμασιν. οὐκοῦν ἡ ξύρησις τῶν τριχῶν τὴν ἐννοιῶν ἀπόθεσιν εὖ μάλα παραδηλοῖ. ὃ δὴ καὶ λελυτρωμένος ὁ ἀρχαῖος Ἰσραὴλ πληροῦν ἐπιτέτακτο θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς » διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ » ἕτεροι, πλὴν ἐμοῦ. καὶ πάλιν· οὐ ποιήσεις οὕτω » κυρίῳ τῷ θεῷ σου. τὰ γὰρ βδελύγματα ἃ κύριος ἐμίσησεν, ἐποίησαν τοῖς θεοῖς αὐτῶν. ἐν Αἰγύπτῳ μὲν γὰρ ποιούμενοι τὰς διατριβάς, ἑτέρας εἶχον ἐννοίας, μυρίους εἶναι νομίζοντες τοὺς θεούς, καὶ τῇ κτίσει τὸ σέβας παρὰ τὸν κτίσαντα ἀνάπτοντες· ξύλοις τε καὶ λίθοις ἀναπιθέντες τὴν δόξαν. ἐπειδὴ δὲ κέκληνται διὰ Μωσέως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν ἀληθοῦς καὶ μόνου, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν ὅτι καὶ ἑτέρων αὐτοῖς ἐννοιῶν καινότητα πάντη τε καὶ πάντως εἰσεκόμισεν ὁ καιρός; τοῦτο καὶ ἡμῖν ἐπείγεσθαι κατορθοῦν ὁ θεσπέσιος » Παῦλος προσεπέταξε λέγων· μὴ συσχηματί» ζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ· ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε » τῇ ἀνακαινίσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμά» ζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ » εὐάρεστον καὶ τέλειον. τὸ μὲν οὖν ψιλοῦσθαι τὴν κεφαλήν, τουτὶ δή που πάντως ὑπεμφήνειεν ἄν· τὸ δὲ δὴ καὶ ὀνύχων ἀπαλλάττεσθαι μακρῶν, ῥύπου καὶ ἀκαθαρσίας ἀποβολὴν αἰνίττεται. ῥυπῶσι γὰρ λίαν οἱ τῆς χρείας εὐμηκεστέρους τοὺς ὄνυχας ἔχειν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἠγαπηκότες. ἀποφοιτᾶν ἔδει τὸν Ἰσραήλ, τῆς πρὸς θεὸν οἰκειότητος ἠξιωμένον, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ἀνακεκραγότος τοῦ νόμου σαφῶς. οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ· καὶ ὅσα τούτοις συνήρμοσται. τὰ δὲ τῆς αἰχμαλωσίας ἱμάτια, φαίην ἂν ἔγωγε τῆς δουλείας τὸ σχῆμα, καὶ τῆς ἐν φαυλότητι πολιτείας ἀναγράφειν τοὺς τύπους. ὑπηλλαγμένη μὲν γὰρ

tus est. Bellum enim intulit, vt dixi, populis Ægyptiorum intolerabilem in Israëlitas tyrannidem exercentibus, eosque deuastauit. Vidit autem in ea deuastatione captiuam Ierusalem siue Iudæorum multitudinem, quæ nobilitate patrum clarescebat. Pulcra enim admirabilisque erat propter patres. Cùm autem aspexit eam, & concupiuit eam, hoc est, dignam quę amaretur censuit, at tantùm nō cohabitare ipsi volens, bonorumque operum ipsam efficere matrem, introduxit eam in domum suam. At quid hoc sibi vult? Fixit in deserto sanctum tabernaculum, vt sacrificijs legalibus, & typico cultu instructa, disceret faciliùs CHRISTI mysterium. Lex enim est pædagogus ad CHRISTVM, sicut B. Paulus ait. Receptam autem in domum suam rasit, & circumcidit vngues, vestibusque captiuitatis eam exuit. Porro familiare est sacræ Scripturæ per *caput, mentem* significare: *capillos* verò capitis, comparare *cogitationibus mentis*. Detonsio igitur capillorum pulcrè admodum cogitationum significat depositionem, quę quidem vetus Israël redemptus facere iubebatur Deo apertè per sapientissimum Moysen dicente: *Non erunt tibi dij alij præter me.* Et iterum: *Non facies sic Domino Deo tuo.* Abominationes enim quas oderat Dominus, fecerūt ipsorū dijs. Cùm enim adhuc in Ægypto degerent, aliter sentiebant, vtpote qui infinitos putarent deos, & creaturas vltra creatorem colerent; lignoque & lapidibus diuinam gloriam tribuerent. Vbi autem per Moysen in cognitionem Dei, qui suapte natura & verus & solus est, vocati fuerunt, quo pacto dubium esse potest, quin illud tempus nouas omnino in ipsis cogitationes pepererit? Idem nobis agendum etiam diuinus Paulus præcepit dicens: *Nolite conformari huic sæculo, sed transformemini per renouationem mentis vestræ, vt probetis quæ sit voluntas Dei bona, & †accepta, atque perfecta.* Hoc igitur per abrasionem capitis omnino ostenderit. Per vnguium autem longiorum amputationem, sordium & immunditiæ depositionem significat. Nam ij quibus promissiores sunt, sordes in ijs alere consueuerunt. Quòd autem à pristina immunditia discedere oporteat Israëlem, quem Deus amicitia sua est dignatus, nemini dubium fuerit, qui legem clarè audierit concionantem. *Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non dices falsum testimonium contra proximum tuum*, & reliqua his similia. Porro vestimēta captiuitatis dixerim equidem esse figuram seruitutis, vitæque in prauitate typum præ se ferre. Subiecta enim

Iudæorum natio propter patres clara fuit.

Gal. 3.24. & 25.

Caput & capilli quid significent.

Exod. 20. 2. & 23.

Deut 5.7.

Leuit. 18. 26. & 26. 1.

Iudæi in Ægypto idololatriæ dediti, & ipsi idola coluerunt.

Rom. 12. 2.

† *Vulgata: beneplacens. Gr. εὐάρεστον.*

Vnguium amputatio quid.

Exod. 20. 13

Vestimenta captiuitatis Deuter. 21. quid significent.

voluntati diaboli, ipsiusque tyrannidi ceruicem subdens veluti indumentum tritum sordida carnis desideria contraxit. Posteaquam verò redempta lege, & meliora sapere ac facere docta est, exuit pristinæ prauitatis crimina, ac quasi splendidam quandam tunicam institutionem legalem sibi induit. Atque hoc, vt arbitror, est quod à nobis ipsis faciendum esse Paulus monet, ita dicens: *Exuti veterem hominem cum actibus suis, indutíq; nouum hominem, qui renouatur ad imaginem sui conditoris.* Exuimur enim in sancto baptismo abijciētes tantùm-non satanæ captiuitatis vestimenta: atque ita deinceps induti ipsum Emmanuelem, gratias agimus: *Exultet anima mea in Domino: quia induit me vestimento salutis & †tunica lætitiæ.* Paulus etiam legis peritissimus alibi ita ait: *Induite Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM, *neque carnis curam agatis ad concupiscentiam.* Viden' quomodo exuti carnis tanquam captiuitatis vestibus, splendida ac diuina veste vtamur, CHRISTI inquam? Ipse enim est tunica lætitiæ, & salutis vestimentum. Abrasis igitur capillis, ac sordidis prælongisque vnguibus præcisis, captiuitatisque vestibus sublatis, tunc demum in tua habitabit domo, & introducetur tanquam nupta. Cæterùm patrē & matrem deflebit mēsis diebus, hoc est, domesticorum recordabitur. Et postea ingredieris ad illam, eritque tibi vxor. Oportere enim arbitror, eos qui in amicitiam Dei nimirum vocati sunt, ab absurdis cogitationibus, ab ijs inquam quæ seducere possunt, & à cunctis sordibus mentem auertere, atque, vt diuinus Paulus scribit, *exuere veterem hominem, qui corrumpitur, iuxta concupiscentias erroris,* & Deo, qui nos ita ornauit, atque in amicitiam spiritualem recepit, indiuulsos adhærere. Nam adhærere indiuulsum significatum puto per hoc, *sedebit in domo tua.* Hinc & beatus Dauid, cùm sciret hanc rem optimam & vtilissimam: *Vnam,* ait, *petij à Domino, hanc requiram:* nempe *vt habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ; vt contempler †voluptatem Domini, & visitem templum sanctum eius.* Argumentum autem esse poterit, & quidem euidens quòd mentem habuerit confirmatam ac refertam amore erga Deū; quippe qui putarit sibi per omnes vitæ dies permanendum in diuinis atrijs. Porro non ignorauit Creator, humanæ mentis mensuram. Nam quomodo ignoraret, aut vnde? Siquidem verum est quod ipse dicit: *Ipse cognouit figmentum nostrum.* Discedentes enim à vita humana, atque à concupiscentijs car-

Coloss. 3. 9.

Isai. 61. 10. *† Vulgata: indumento iustitiæ, Gr. εὐφροσύνης.*

Rom. 13. 14.

Eph. 4. 22.

Psal. 26. 4.

† Gr. τὴν τερπνότητα κυρίου.

Dauidis Regis constantia.

Psal. 102. 14

τοῖς τοῦ διαβόλου θελήμασι, καὶ ταῖς ἐκείνου πλεονεξίαις ὑποφέρουσα τὸν αὐχένα, ἀμφίον ὥσπερ τι διερρωγὸς καὶ ῥυπῶν τῆς φιλοσαρκίας ἐδέχετο. ἐπειδὴ δὲ λελύτρωτο νόμῳ, καὶ τὰ ἀμείνω καταπαιδεύετο φρονεῖν τε καὶ δρᾶν, τῆς ἀρχαίας φαυλότητος ἀπεδύσατο τὰ ἐγκλήματα, καὶ οἷα δή τινα χιτῶνα λαμπρὸν τὴν διὰ νόμου παίδευσιν ἑαυτῷ περιθεὶς διετέλει λοιπόν. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστιν, ὃ δὴ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἀναπείθει δρᾶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, λέγων οὕτως· ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. ἀπαμφιεννύμεθα γὰρ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, μονονουχὶ παραρρίπτοντες τῷ Σατανᾷ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἱμάτια. οὕτω τε λοιπὸν αὐτὸν ἐνδυσάμενοι τὸν Ἐμμανουὴλ ἀναπέμπομεν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὰ χαριστήρια λέγοντες· ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ. ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. ἔφη δὲ πάλιν νομοθέτης ὢν ὁ Παῦλος· ἐνδύσασθε τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν. ὁρᾷς ὅπως ἀπαμφιεννύμενοι τὰ τῆς σαρκὸς ὡς αἰχμαλωσίας ἱμάτια λαμπρῷ καὶ θείῳ περιβλήματι κεχρήμεθα τῷ Χριστῷ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τῆς εὐφροσύνης χιτὼν καὶ τὸ τῆς σωτηρίας ἱμάτιον. καταψιλωθεῖσαν δὴ οὖν τὴν τρίχα, καὶ περιῃρημένην, φησίν, ὄνυχάς τε τοὺς ῥυπῶντας καὶ μακρούς, καὶ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἐσθήματα, τότε δὴ τότε τὸ σὸν οἰκήσει δωμάτιον, καὶ εἰσοικισθήσεται μὲν ὡς ἐν τάξει τῆς γεγαμημένης. πλὴν κλαύσεται τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα μηνὸς ἡμέρας, τουτέστι τῶν οἴκοι διαμεμνήσεται. καὶ μετὰ τοῦτο εἰσελεύσῃ πρὸς αὐτήν, καὶ ἔσται σου γυνή. δεῖν γὰρ οἶμαι τοὺς εἰς οἰκειότητα κεκλημένους τὴν ὡς πρὸς θεόν, ἀτόπων μὲν ἐννοιῶν καὶ εἰκαίων ἐνθυμημάτων, τῶν ἐπί γε τῷ πλημμελεῖν φημὶ καὶ ῥύπου παντὸς τὸν νοῦν ἀπαλλάττοντας, καὶ ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, προσεδρεύειν ἀπερισπάστως τῷ τετιμηκότι, καὶ εἰς οἰκειότητα τὴν πατρικὴν παραδεξαμένῳ θεῷ. τὸ γὰρ προσεδρεύειν ἀπερισπάστως παραδηλῶσαι ἂν οἶμαί που, τὸ καθίσαι ἐν τῇ οἰκίᾳ σου. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Δαβίδ, ἄριστόν τε καὶ ὀνησιφόρον ἀληθῶς τὸ χρῆμα εἰδώς· μίαν ᾐτησάμην, φησί, παρὰ κυρίου, ταύτην ἐκζητήσω, τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου· τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν τὸν ἅγιον αὐτοῦ. σημεῖον δ' ἂν γένοιτο καὶ μάλα σαφές, τοῦ καὶ ἐρηρεῖσθαι τὸν νοῦν, ἀναπεπλῆσθαί τε καὶ ἀγάπης τῆς εἰς θεόν, τὸ δεῖν οἴεσθαι καὶ τοῦτο διὰ παντὸς ταῖς θείαις αὐλαῖς ἐμφιλοχωρεῖν. πλὴν οὐκ ἠγνόησε τῆς ἀνθρώπου διανοίας τὸ μέτρον ὁ δημιουργός. πῶς γὰρ ἢ πόθεν; εἴπερ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ λέγων· οὐκ αὐτὸς ἔγνω τὸ πλάσμα ἡμῶν. ἀποφοιτῶντες μὲν γὰρ τῆς ἐν κόσμῳ ζωῆς, καὶ τῶν τῆς φιλοσαρ-

κίας

κίας παθῶν τὸν νοῦν ὑπεξάγοντες, οὐκ εἰσέπειν ἀνεγκλήτως τοῦτο ποιεῖν εἰθίσμεθα. ἀσθενοῦμεν δέ πως ἐν ἀρχαῖς, καὶ ὑποφέρεται μὲν ὁ νοῦς τῶν εἰς τὸ φαῦλον ἡδοναῖς. διολισθήσει δ' ἂν εὐκόλως τῶν ἐν κόσμῳ περισπασμῶν εἰς ἀνάμνησιν· μονονουχὶ δὲ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα πολὺ δὴ λίαν ἀσμένως ἀσπάζεται· κἂν εἰ κατείργοι τυχὸν ὁ νόμος, καὶ εἰς τοὐπίσω ὥσπερ ἀναστρέφοι θεὸς, εἰς προφερεστέραν ἡμᾶς καὶ ἀσυγκρίτως ἀμείνω μετακομίζων ζωήν. ἐπειδὴ γάρ ἐστιν ἀνάντης ἡ ἀρετή, λειοτάτη δὲ ὥσπερ ἡ εἰς τὸ φαῦλον ἡμᾶς ἀποφέρουσα τρίβος, ταύτῃ τοι τὸ πονεῖν διωθούμενοι, τὴν ἑτέραν ἴμεν εὐκόλως. τί τοίνυν φησὶν ὁ νόμος; κλαύσεται τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα μηνὸς ἡμέρας· τουτέστιν, οὐκ εὐθὺς ἀσπαστὸν ποιήσεται τὸ τὴν σὺν ἑστίαν οἰκεῖν· διαμεμνήσεται δὲ τῶν οἴκοι βραχύ. συμβαίνει δὲ τοῦτο τοῖς ἐμπίπτουσιν ἐν τιμῇ κἂν εἰ παραδέχοιτό πως αὐτοῖς τὸ τρυφᾶν ἀφθόνως. ἀλλ' οὖν οἴκου καὶ γεγεννηκότων πόλεώς τε τῆς σφῶν, ἐφίενται πάλιν. καὶ οὐδὲν ἧττον εἰσὶ τῶν ἰδίων μνήμονες, καὶ δακρυρροοῦσιν ἔσθ' ὅτε, πόνου καὶ ἀνίας τὸν οἰκεῖον ἀναπιμπλάντες νοῦν, ὅτι τῆς ἐνεγκούσης ἐστέρηνται. τοῦτο συνέβη παθεῖν ταῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις. λελύτρωνται μὲν γὰρ ἐξ Αἰγύπτου καὶ πικρᾶς δουλείας ἐξῃρημένοι, κέκληνται παρὰ θεοῦ πρὸς τὴν ἄνωθεν αὐτοῖς καὶ ἐκ πατέρων ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἦσαν καὶ οὕτω τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μνήμονες· καὶ ἔκλαιον λέγοντες, ὄφελον ἀπεθάνομεν πληγέντες ὑπὸ κυρίου ἐν γῇ Αἰγύπτῳ. κατεπεφύοντο δὲ καὶ Μωσέως λέγοντες· ἵνα τί ἐξήγαγες ἡμᾶς, ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ; ὅτι τοίνυν ἀνάγκη τοὺς ἐπαράτου φιλοσαρκίας καὶ τῆς εἰς κόσμον ζωῆς ἀπαλλαττομένους, δυσαποσπάστως ἔχειν ἐν ἀρχαῖς, καὶ ζητεῖν ἔσθ' ὅτε τὰ ἐν αὐτῷ, πλαγίως ἡμῖν ὑπεμφαίνει λέγων ὁ νομοθέτης· ὅτι κλαύσεται τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα μηνὸς ἡμέρας. καὶ οὐ δή που φαμὲν ὅτι κλαίειν αὐτοὺς προστέταχε· συγχωρεῖ δὲ μᾶλλον, καὶ ἀσθενούντων ἀνέχεται. καὶ ἀνίεσθαι δεῖν ἔφη τοῖς πεπονθόσι αὐτὸ τὰ ἐγκλήματα, διά τοι τὸ οὔπω κεκτῆσθαι τὸ τληπαθές. καὶ γοῦν συγκεχώρηκε τοῦ πάθους κατὰ τὴν ἔρημον τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, καὶ οὐκ εἰς ἅπαν ὠλόθρευσε τοὺς ἡμαρτηκότας, εἰ καὶ ἠγανάκτει χρησίμως. ὅτι γὰρ οὐκ ἀεὶ συγκεχώρηκεν ἀρρωστεῖν, καὶ τῆς ἀρχαίας ἡμᾶς οἰκειότητος, τῆς ἐν κόσμῳ φημὶ μνήμας εἰσδέχεσθαι, παρέδειξεν ἐναργῶς, χρόνους τοῦ κλαίειν ἀπονέμων οὐ μακρούς· μηνὸς γὰρ ἡμέρας, τουτέστι καιροῦ περίοδον βραχεῖάν τινα καὶ συνεσταλμένην. τοιοῦτόν τινα νοῦν, καὶ θεῖος ἡμῖν μελῳδὸς εἰσκεκόμικεν εἰπὼν πρὸς τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν· ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. κλαύσασα τοίνυν

nis subducentes mentem, non omnino perfectè id facere consueuimus. Infirmi enim sumus ab origine; mensque à prauis voluptatibus abripitur. Facilè namque prolabaris, si negotia, quæ in mundo sunt, in memoriam reuoces; ac fit ferè vt amicitiam cum ipso multo libentiùs amplectamur, etiamsi coërceat lex, & Deus quodammodo retrorsum trahat, traducēs nos ad vitam longè meliorem & citra controuersiam præstantiorem. Cùm enim virtus sit ardua, & accliuis ad eam semita; quæ verò ad vitium ducit via pronissima, idcirco detrectantes laborem, ad aliam facilè rapimur. At quid dicit lex? *Lugebit patrem & matrem per dies mensis*, hoc est, non potest confestim abstrahi vt cohabitet, sed parumper recordabitur domesticorum. Hoc autem contingit captiuis, vt tametsi ab ijs à quibus capti sunt, honore afficiantur, atque in summis delicijs habeantur; tamen domum, parentes, ciuitatemque suam iterum expetunt, nec possunt non suorum meminisse, atque interdū lacrymas fundere, molestia ac dolore animum occupante, quòd patria sua sint priuati. Idem accidit & turbis Iudæorū. Nam etsi liberarit ex Ægypto, & ex acerba seruitute ereptos vocarit Deus ad supernam atque auitam libertatem, tamen adhuc erant rerum Ægyptiacarum memores, flebantque dicentes: *Vtinam mortui fuissemus percussi à Domino in terra Aegypti. Et insurgebant aduersus Moysen, Quare*, inquientes, *duxisti nos in desertum hoc?* Quòd igitur isti, qui recèns à detestabili voluptate carnali, & vita mundana sint liberati, difficulter initio diuelliqueant, sed interdum adhuc mundana appetāt, obliquè nobis ostēdit legislator, dicens: *Deflebit patrem & matrem per dies mensis.* Nec tamen dicimus quòd eos plorare iussèrit, sed potiùs quòd permittat, quodque id ab infirmis sustineat, dicitque ista crimina mereri veniam, quia nondum didicerint patientiam. Vnde & Synagogæ Iudæorum, quæ ita in deserto affecta fuit, ignouit, neque penitus eos deleuit, qui peccarant; etsi haud iniuria ipsis iratus fuerit. Nam quòd non permittat, vt semper simus infirmi, pristinæque amicitiæ quæ nobis fuit in mundo memoriam reuocemus; vel inde patet, quòd præscribat tempus flendi, & quidem breue. Ait enim *Dies mensis*, hoc est, temporis spatium exiguum & contractum. Huiusmodi sententiam etiam Psaltes nobis inculcat, dicens ad Ecclesiam Gentium, *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui; quia concupiscet rex decorem tuum.* Cùm ergo *defleuerit*

Exod. 14. 11.
Num. 14. 3. & 16. 13.

Deut. 21. 13.

Psal. 44. 11.

rit patrem & matrem per dies mensis, postea, ait, erit tibi uxor. Liberati enim à vita, vt dixi, mundana, tunc, tunc inquam, agglutinabimur Deo, vnione scilicet spiritali. *Qui enim agglutinatur Domino, vnus spiritus est.* At verò, *si nolueris eam ducere*, ait, *dimittes ipsam liberam, nec diuendes argento.* Cùm enim Iudæorum Synagoga impiè egit, manusque intulit CHRISTO, debacchata in suum ipsius Dominum, tum odio habita est, factaque inuisa, ac tantùm-non diuina ac sancta domo expulsa. Neque tamẽ in seruitutem tradita est, nec satanæ vendita, aut ipsius voluntati in integrum subiecta: quippe cùm non seruierit idolis, etiamsi diuina amicitia exciderit Israël Adhæsit enim vni & suapte natura Deo, quem & confessus adorauit, dilectionemque seruauit erga Moysen & legem, quia Deus huius vniuersi non omnino eum reiecit, quippe qui etiã tum ipsum sua amicitia sit dignatus. Id enim nos docet, dicens; *Non reijcies ipsam, quia humiliasti ipsam.* Porro *humiliationem* vocat ibi delibatam virginitatem, aut modum spiritalis coniunctionis, nempe eius quæ est in CHRISTO, per quem & cum quo sit Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

1. Cor. 6. 17.
Deut. 21. 14.

τὸν πατέρα, φησὶν, καὶ τὴν μητέρα μηνὸς ἡμέρας, ἔσται σου τότε γυνή. ἀπαλλαττόμενοι γὰρ ὡς ἔφην τῆς ἐν κόσμῳ ζωῆς, τότε δὴ τότε θεῷ κολλώμεθα, καθ' ἕνωσιν δηλονότι τὴν πνευματικήν. ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν. ἀλλ' ἔσται, φησὶν, ἐὰν μὴ θέλῃς αὐτὴν, ἐξαποστελεῖς αὐτὴν ἐλευθέραν, καὶ πράσει οὐ πραθήσεται ἀργυρίου. ὅτι γὰρ δεδυσσέβηκεν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, καὶ αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπαφεῖσα Χριστῷ, ὅλη πεπαρῴνηκεν εἰς τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, τότε μεμίσηται, καὶ γέγονεν ἀνεπιθέλητος· μονονουχὶ δὲ καὶ τῆς θείας τε καὶ ἱερᾶς ἑστίας ἐξεπέμπετο. πλὴν εἰς δουλείαν οὐ παραδέδοται, οὐδὲ οἷον πεπραμμένη τῷ Σατανᾷ, τοῖς ἐκείνου θελήμασι παντελῶς ὑπενήνεκται. οὐ γὰρ λελάτρευκεν εἰδώλοις, καίτοι τῆς εἰς Χριστὸν οἰκειότητος ἀπολισθήσας ὁ Ἰσραήλ. ἀπομεμένηκε δὲ τὸν ἕνα καὶ φύσει θεὸν ὁμολογῶν τε καὶ προσκυνῶν, καὶ ἀγάπην τετήρηκε τὴν εἰς Μωσέα καὶ νόμον. οὐ γὰρ ἠθέτησεν αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων θεὸς, ὅτι τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἠξιώθη ποτέ. τοῦτο γὰρ ἡμᾶς διδάσκει λέγων· οὐκ ἀθετήσεις αὐτὴν ὅτι ἐταπείνωσας αὐτήν. ταπείνωσιν γὰρ ἐνταῦθά φησι τὴν διαπαρθένευσιν, ἤτοι τῆς πνευματικῆς συναφείας τὸν τρόπον δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ, καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

De eo qui contra hostes militat.

Περὶ τοῦ πολεμοῦντος πρὸς τοὺς ἐναντίους.

Arripite arma & clypeos, affatus est quosdam Propheta Isaias. Paulus quoque ille sapientissimus, *Induite*, ait, *omnem armaturam Dei.* Qui enim amici sunt Deo virtutisque studiosi, & omnium officiorum alumni, hi sanè fortissimè repugnãt omni impurę atque carnali voluptati, & firmitudinem in fide, inconcussumque patientiæ robur, ac laborum tolerãtiam, promptitudinemque animi ad cuncta quę præclara sunt operandum, diabolicæ peruersitati fortiter opponunt. Ceterùm non arbitror quemquam ad eam spiritalis fortitudinis mensurã ascensurum, vt adeò eximiam atque admirãdam gloriam consequatur, nisi habeat propugnatorem Adiutor autem omnino futurus est illis, qui volunt ea quæ ipse, sapere, quique purificationem per ipsum consecuti, opprobrium suum honorem esse iudicent. Hinc beatus Psaltes ait: *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli cõmorabitur. Dicet Domino, Susceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus, adiutor meus; & sperabo in eum. Quia ipse liberabit me de laqueo venantium, & à verbo aspero.* Superiores enim hosti-

Isai. 21. 5.
Ephes. 6. 11.
Psal. 90. 1.

Ἀναλάβετε ὅπλα καὶ ἀσπίδα, προσπεφώνηκέ τισιν ὁ προφήτης Ἱερεμίας. Παῦλός γε μὴν ὁ σοφώτατος· ἐνδύσασθε, φησὶν, τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ. οἱ γὰρ θεῷ γνώριμοι, καὶ ἀρετῆς ἐρασταὶ, καὶ τῆς παγκάλαις ἐπιεικείαις σύντροφοι, κατεστράτευον δὲ μὲν ὅλη μάλιστα γεννικῶς ἁπάσης βεβήλου καὶ σαρκικῆς ἡδονῆς. ἀντεξάγουσι δὲ ὥσπερ τῆς τοῦ διαβόλου δυστροπίαις, τὸ ἐρηρεισμένον ἐν πίστει, τὸ ἀκατάσειστον εἰς ὑπομονὴν, τὸ εἰς πόνους ἀληπαθὲς, καὶ τὸ πρόθυμον εἰς φιλεργίαν, τὴν ἐφ' ἅπασι δηλονότι τοῖς τεθαυμασμένοις. ἀλλ' οὐκ ἂν οἶμαί τις εἰς τοῦτο ποτὲ πνευματικῆς εὐρωστίας ἀφίκοιτο μέτρον, ὡς καὶ τὴν οὕτω περιφανῆ καὶ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος δόξαν ἑλεῖν, εἰ μὴ Χριστὸν ἔχοι τὸν προασπίζοντα. συναθλήσει δὲ πάντως, καὶ συνέσται προθύμως τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ᾑρημένοις, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ κάθαρσιν ἐκπεπλουτηκόσιν, αὔχημά τε ποιεῖσθαι μεμελετηκόσι τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος ψαλμῳδός· ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου ἐν σκέπῃ τοῦ θεοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται. ἐρεῖ τῷ κυρίῳ· ἀντιλήπτωρ μου εἶ, καὶ καταφυγή μου. ὁ θεός μου, βοηθός μου, καὶ ἐλπιῶ ἐπ' αὐτόν. ὅτι αὐτὸς ῥύσεταί σε ἐκ παγίδος θηρευτῶν, καὶ ἀπὸ λόγου ταραχώδους. ἀμείνους γὰρ ὅτι τῶν πολε-

μίων

μένων ἐσόμεθα. διασώζοντος τοῦ θεοῦ. πιστὸς ἔσται λέ-
» γων αὐτός, ὅτι ἐπ' ἐμὲ ἤλπισε, καὶ ῥύσομαι αὐτόν· κέ-
» κράξεται πρός με, καὶ ἐπακούσομαι αὐτοῦ. μετ'
» αὐτοῦ εἰμι ἐν θλίψει. ἐξελοῦμαι, καὶ δοξάσω αὐ-
» τόν. ἀλλ' ὅρα τὸ χρῆμα, καὶ δι' αὐτοῦ γραφόμενον
» τοῦ πανσόφου Μωσέως. ἔφη γάρ· ἐὰν δὲ ἐξέλ-
» θῃς παρεμβαλεῖν εἰς τὸν πόλεμον ἐπὶ τοὺς
» ἐχθρούς σου, καὶ φυλάξῃ ἀπὸ παντὸς πονηροῦ
» ῥήματος· ἐὰν ᾖ ἐν σοὶ ἄνθρωπος ὃς οὐκ ἔστι
» καθαρὸς ἐκ ῥύσεως αὐτοῦ νυκτός, καὶ ἐξε-
» λεύσεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ οὐκ εἰσ-
» ελεύσεται εἰς τὴν παρεμβολήν. καὶ ἔσται τὸ πρὸς
» ἑσπέραν λούσεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν ὕδατι, καὶ
» δεδυκότος ἡλίου, εἰσελεύσεται εἰς τὴν παρεμ-
» βολήν. καὶ τόπος ἔσται σοι ἔξω τῆς παρεμβολῆς·
» καὶ ἐξελεύσῃ ἐκεῖ ἔξω· καὶ πάσσαλος ἔσται
» σοι ἐπὶ τῆς ζώνης σου. καὶ ἔσται ὅταν διακαθι-
» ζάνῃς ἔξω, καὶ ὀρύξεις ἐν αὐτῷ, καὶ ἀπαγαγὼν
» καλύψεις τὴν ἀσχημοσύνην σου ἐν αὐτῷ. ὅτι
» κύριος ὁ θεός σου ἐμπεριπατεῖ ἐν τῇ παρεμ-
» βολῇ σου, ἐξελέσθαι σε, καὶ παραδοῦναι τὸν ἐχ-
» θρόν σου εἰς τὰς χεῖράς σου. καὶ ἔσται ἡ παρεμβολή
» σου ἁγία, καὶ οὐκ ὀφθήσεται ἐν σοὶ ἀσχημοσύνη
» πράγματος, καὶ ἀποστρέψει ἀπό σου. ἀκούεις ὅτι
τοὺς κατανεανιεύεσθαι τῶν ἐχθρῶν καὶ εὐδοκιμεῖν
ἐθέλοντας, ἀπαλλάττεσθαι χρὴ παντὸς μολυ-
σμοῦ; ἡ πάλη γὰρ ἡμῶν, οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρ-
κα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας,
πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, πρὸς
τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.
αἳ τὸν ἀνθρώπινον ἀκριβῶς κατασκέπτονται βίον,
καὶ τῆς ἑκάστου ζωῆς πολυπραγμονοῦσι τὸν τρόπον.
δεῖ δὴ οὖν ἀμώμητόν τι καὶ ἀνεπίληπτον ἡμᾶς
ποιεῖσθαι τὴν πολιτείαν, ἵνα μὴ τοῖς παρ' ἐκείνων
ἐγκλήμασιν ὑποφέρηται. καὶ γὰρ καὶ ἐχθρός ἐστι καὶ
ἐκδικητὴς ὁ τῆς ἁμαρτίας πατήρ. οἱ μὲν οὖν ἐν
τῷδε τῷ κόσμῳ, νόμῳ πολέμου καὶ μάχης
ἀνεγειρόμενοι τοῖς ἐχθροῖς, τὰς εἰς σῶμα
πληγὰς ἤτοι δέχονται τυχόν, ἤγουν ἑτέροις ἐ-
πάγουσιν. ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω. τὰ γὰρ ὅπλα
ἡμῶν οὐ σαρκικά, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐκ-
οῦν οὐδὲ εἰς σάρκα πληττόμεθα, ἀλλ' εἰς νοῦν
καὶ καρδίαν εἰσδεχόμενοι τὰς ἐπιθυμίας,
καὶ εἰς τὰ τῆς φιλοσαρκίας διαπίπτοντες πά-
θη. χρὴ τοίνυν ἡμᾶς πανοπλίαις ἐνηρμό-
σθαι ταῖς πνευματικαῖς, καὶ τῇ ἄνωθεν χάριτι
περιφράττεσθαι, καὶ εἰς ὅσον οἷόν τε τὸν νοῦν
ἔξω βέλους νοητοῦ ποιεῖσθαι παντός. περιε-
σόμεθα γὰρ ὧδε τῶν ἀνθεστηκότων, καὶ πέρα
παντὸς ἰόντες πάθους, ἀδιαλώβητον τῷ θεῷ
τὸ τῆς ψυχῆς τηρήσομεν κάλλος. ταύτη τοι
» φησὶν ὁ νόμος· ἐὰν δὲ ἐξέλθῃς παρεμ-
» βαλεῖν εἰς πόλεμον ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου,
» καὶ φυλάξῃ ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ,
τουτέστιν αἰτίας ἁπάσης ἀπωτάτω ποίει σαυτόν,
μηδεὶς ἔσται κατὰ σοῦ λόγος ἀληθὴς ἐπ' αἰσχίω
τι καὶ διαβεβλημένῳ πράγματι, παραιτοῦ
τὴν κατάρρησιν τὴν ἐφ' ὁτῳοῦν· καὶ ἀργείτω κατὰ σοῦ πᾶν ῥῆμα πονηρόν. ὅτι δὲ ἡμᾶς καὶ τῆς σαρ-
κικῆς ἀκαθαρσίας ἀποφορτίζεσθαι χρὴ τὰ ἐγκλήματα, παρέδειξεν αἰνιγματωδῶς, τὸν ἐκ ῥύσεως αὐ-

bus futuri sumus, Deo saluante. Huius fidē idē facit. *Quia ad me, inquiēs, venit, & liberabo eū. Clamauit ad me, & exaudiā eum: cū ipso sum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.* Imò verò eandem rem videbis quoque per ipsum Moysen descriptam. Ait enim: *Si egressus fueris ad pugnandum contra hostes, custodito te ab omni re mala. Si autem fuerit in te homo immundus ex fluxu suo per noctem, tum exibit castra, nec ingredietur in castra, & vesperi lauabit corpus suum aqua, atque post solis occasum reuertetur in castra.* † *Et locus erit tibi extra castra: egredieris illuc foras, & paxillus erit in zona tua, eritq́, cū sedeas foris, per hūc fodies tibi ipsi, & adducendo terram teges fœditatem tuam: quia Deus tuus obambulat in castris tuis, vt te eripiat, & hostem tradat in manus tuas, sintq́ castra tua sancta, nec appareat in te vllius rei deformitas,* † *vt Deus se abs te auertat.* Audin' quomodo istos, qui volunt vincere hostes & Deo probari, oporteat esse ab omni inquinamento ablutos. Pugna enim nobis non est *aduersus sanguinem & carnem*, sicut scriptū est; *sed contra principatus, contra potestates, contra mundi rectores tenebrarum sæculi huius, contra spiritales nequitias in cælestibus*: quæ humanam vitam perlustrant accuratè, & vniuscuiusque viuendi modum inquirunt. Oportet igitur nos inculpatam & irreprehensibilem vitam tueri, ne istorum criminationibus subijciatur. Hostis enim est, & persecutor noster, peccati parens. Qui igitur in hoc mundo iure belli ac pugnæ decertant cum hoste, hi aut ipsimet accipiunt vulnera, aut alijs infligunt. Nobis verò non sic: quandoquidem *arma nostra non sunt carnalia*, sicut scriptum est. Vnde neque in carne vulneramur, sed in mentem & in cor recipimus concupiscentias, atque in voluptatum illecebras irruimus. Idcirco oportet nos armis spiritalibus instructos adeoque superna gratia vallatos esse, &, quoad eius fieri potest, mentem extra omne telum intelligibile collocare. Ita enim superiores erimus nostris aduersarijs, omniq́ue affectū superato animæ nostræ pulcritudinem inuiolatam Deo seruabimus. Hinc lex ait: *Si egressus fueris ad pugnandum contra hostes tuos, custodi te ab omni verbo malo*, hoc est, ab omni te criminatione quàm lōgissimè abstrahito, nec sit vllum verbum aduersus te verum, in rebus prauis & turpibus, deuitaq́ue in quacumque re vituperationem, néque habeat locum contra te omne verbum malum. Quòd autem oporteat nos carnalis immunditiæ crimina excutere ac deuitare, ostendit figuratè, quòd eum qui se fluxu

Deut.23.9.

† Vulgata sic: Habebis locum extra castra, ad quē egredieris ad requisita naturæ, gerens paxillum, &c.

† Vulgata: ne derelinquat te.

Ephes.6.12.

2.Cor.10.4.

polluit, iubeat exire è castris, & vesperi aqua ablui, ac tum demum sibi reuertendũ esse domum, & in ipsa denique si voluerit castra. Iam quid hæc res sit, & quis in huiusmodi sensus sit, dicere conabor. Nam si facta fuerit aliqua pollutio humana, cùm mens sese paululum deflexerit ad molliciẽ, atque admiserit impetum prauarum cupiditatum, tum eum qui peruenit in gregem sanctorum censet Dominus separandum esse: neque cum immundis patitur mundũ commisceri. Nullo enim modo permittit peccatũ, quod corrumpit in nobis, irreprehensum. Ceterùm inueniemus in CHRISTO purificationem mundati aqua, iuxta illud: *Lauamini, & mundi estote*. Idque facientes circa vesperam, hoc est, in nouissimis sæculi temporibus, sicut videre licet in gregibus gentium. Qui enim coinquinati erant tætris voluptatibus, quique olim manebant extra castra sanctorum, procul remoti à sacro grege, hi per sanctũ baptisma assecuti sunt mundationem; & cùm quondam longinqui essent, nunc socij & conciues posthac & participes spei facti sunt, nempe in tempore aduentus CHRISTI, quasi in vespere atque in ipso præsentis sæculi occasu. Ait igitur lex illis, qui expetunt CHRISTI purificationem, amouendam esse voluptatis criminationẽ. Sed erit tibi, ait, locus extra castra, & egredieris illuc foras, sitque tibi paxillus sub zona tua, & cùm sederis foris fodies per hunc, atque adducendo terram operies fœditatẽ tuam. Quia Dominus Deus tuus obambulat in castris tuis, vt te eripiat, tradatque inimicum tuum in manus tuas. Et erunt castra tua sancta, & nihil in eis apparebit fœditatis. Cõuenit enim eos qui cupiũt victoriam de hostibus intelligibilibus obtinere, quãta potest maxima diligentia, omnẽ, vt dixi immunditiæ speciem vitare. Sed quoniam in multis labimur omnes, laboratque hominis natura procliuitate in vitium. verùm *nemo intelligit delicta*, iuxta Psalmistæ vocẽ: ideo si contingat, ait, aliquã naturali immunditiã occupari, & deprehendi aliquem laborantẽ ijs rebus, quæ legi sanctæque vitæ repugnãt, (habitat enim in mẽbris carnis peccati lex) tunc quidẽ primò nõ apertè & indissimulãter, neque in conspectu multorum ponantur delicta infirmitatis, sed quasi extra & latenter, adeoque longissimè à castris: deinde emendationibus cõtegantur, ait propterea: *Sapientes enim occultant suas turpitudines*, sicut scriptum est. Nam cũ peccare cessemus, & per inclinationes ad melius traducamus quodammodo mẽtem ad eligendum id, quod nobis est salutare, tum è medio tollimus lapsuum deformita-

Isai 1.16.

Ephes. 2.17.

Deuter. 23.

Psal. 18.14.

Eccli 26.11. contrà: Turpitudo illius non tegetur. Sed de femina ebriosa.

Et Prou. 18. 17. Iustus prior accusator est sui.

τὸν μεμολυσμένον ἔξω μὲν εἶναι τῆς παρεμβολῆς ἐπιτάττων ἀπολούεσθαι δεῖν ὕδατι πρὸς ἑσπέραν ἀπονοστεῖν δὲ οὕτως οἴκοι τε λοιπὸν, καὶ εἰς αὐτὴν εἰ βούλοιτο τὴν παρεμβολήν. εἶτα τί τὸ χρῆμα, καὶ τίς ἂν γένοιτο τῶν τοιούτων ὁ νοῦς διειπεῖν πειράσομαι. εἰ γάρ γένοιτό τις ἀνθρώπινος μολυσμὸς βραχὺ πρὸς τὸ ἄναλκες τοῦ νοῦ διανενευκότος καὶ ἀνέντος εἰσβολὴν τῆς εἰς τὸ φαῦλον ἐπιθυμίας. ὅσον μὲν ἧκεν εἰς τοῦτο τοῦ τῶν ἁγίων πλήθους ἀπονοσφίζεσθαι δεῖν, δεδικαίωκεν ὁ δεσπότης, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις τὸν καθαρὸν οὐκ ἐᾷ συναυλίζεσθαι. ἀφίησι γὰρ οὐδαμῶς ἀνεπίπληκτον ἐν ἡμῖν τὴν καταφθείρουσαν ἁμαρτίαν. ἀλλ' εὑρήσομεν ἐν Χριστῷ τὴν κάθαρσιν. ὕδατί τε διαγνιζόμενοι, κατά γε φημὶ, τὸ λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε. τοῦτο δρῶντες τὸ πρὸς ἑσπέραν, τουτέστιν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς. ὃ δὴ καὶ πεπερασμένον κατίδοι τις ἂν ἐπὶ τῶν τῶν ἁγίων ἀγέλαις. οἱ γὰρ τῶν ἐκτόποις φιλοσαρκίαις μεμολυσμένοι, οἱ τοῦ τῶν ἁγίων πλήθους καὶ παρεμβολῆς ἔξω μένοντές ποτε, οἱ πόρρω που τῆς ἱερᾶς ἀγέλης, τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος πεπλουτηκότες κάθαρσιν, γεγόνασιν ἐγγὺς οἱ μακρὰν, κοινωνοὶ τῶν ἁγίων ἀποδεδειγμένοι, καὶ συμπολῖται λοιπὸν καὶ συμμέτοχοι τῆς ἐλπίδος, ἐν καιρῷ δηλονότι τῆς ἐπιδημίας τῆς οἱονεί πως ἐν ἑσπέρα καὶ πρὸς αὐταῖς γενομένης τῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος δυσμαῖς. δεῖν μὲν οὖν ἔφη, τοὺς τὴν ἐν Χριστῷ κάθαρσιν ἱμειρομένους ἀποκρούεσθαι φιλεῖν τὰ ἐκ τῆς φιλοσαρκίας ἐγκλήματα. ἀλλ' ἔσται σοι φησὶν καὶ τόπος ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἐξελεύσῃ ἐκεῖ ἔξω, καὶ πάσσαλος ἔσται ἐπὶ τῆς ζώνης σου. καὶ ἔσται ὅταν διακαθιζάνῃς ἔξω, καὶ ὀρύξεις ἐν αὐτῷ· καὶ ἐπαγαγὼν κατακαλύψεις τὴν ἀσχημοσύνην σου ἐν αὐτῷ. ὅτι κύριος ὁ θεός σου ἐμπεριπατεῖ ἐν τῇ παρεμβολῇ σου ἐξελέσθαι σε καὶ παραδοῦναι τὸν ἐχθρόν σου εἰς τὰς χεῖράς σου καὶ ἔσται ἡ παρεμβολή σου ἁγία, καὶ οὐκ ὀφθήσεται ἐν σοὶ ἀσχημοσύνη πράγματος. παραιτεῖσθαι γὰρ ὅτι μάλιστα πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας πρέποι ἄν, ὡς ἔφην, τοὺς καταν
δρίζεσθαι τῶν νοητῶν ἐπιθυμοῦντας ἐχθρῶν. ἐπειδὴ δὲ πολλὰ πταίομεν ἅπαντες, καὶ νοσεῖ μὲν ἡ ἀνθρώπου φύσις τὸ εὐόλισθον εἰς τὸ πλημμελὲς, συνίησι δὲ οὐδεὶς παραπτώματα, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν· εἰ δὲ γένοιτο φησὶ μιᾷ τῶν ἐμφύτων καὶ ἐν ἡμῖν ἀκαθαρσιῶν μονονουχὶ περιθραύεσθαι, καὶ ἁλίσκεσθαί τινα νενοσηκότας τῶν ἔξω νόμου καὶ ζωῆς ἁγιοπρεποῦς. ἐνοικεῖ γὰρ τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος. πρῶτον μὲν, μὴ ἐναργῶς καὶ ἀκρύπτως, μήτε μὴν ἐν ὄψει πολλῶν τὰ ἐκ τῆς ἀρρωστίας παρακείσθω πταίσματα· ἀλλ' οἷον ἔξω καὶ λεληθότως καὶ ὡς ἀνωτάτω τῆς παρεμβολῆς, εἶτα ταῖς ἐπανορθώσεσι τούτων καλυπτέσθω φησί. σοφοὶ γὰρ κρύψουσι τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. καταλήγοντες δὲ τῶν πλημμελημάτων, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ῥοπαῖς ἀνασοιχειοῦντες τρόπον τινὰ τὸν νοῦν, εἰς τὸ δεῖν ἑλέσθαι τὸ ὠφελοῦν, ἐκ μέσου ποιούμεθα τῶν ἤδη προεπταισμένων τὸ

τὸ ἀκαλλὲς, καὶ τὴν κάκοσμον ἁμαρτίαν ταῖς τῶν ἐφεξῆς εὐωδίαις νικήσαντες, εἰσελευσόμεθα πάλιν εἰς τὴν τῶν ἁγίων παρεμβολὴν, τουτέστιν, εἰς τὴν τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησίαν. ἐν Χριστῷ δὲ καὶ τοῦτο διαπεραίνεται. καὶ τίνα τρόπον; εἰ λαβοίμεθα τὸν ἑαυτῶν σταυρὸν, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνὴν, γοργῷ καὶ εὐζωνοτάτῳ κεχρημένοι φρονήματι. τὸ γὰρ ἔχειν ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ ζωστῆρος πάσσαλον, ἤγουν τὸ ξύλον, τοῦτο δή που τάχα πλαγίως ἡμῖν ὑπαινίττεται. πνευματικὸς οὖν ὁ νόμος, καὶ τῶν νοητῶν τὴν ὑποτύπωσιν ποιεῖσθαι φιλεῖ τὰ σωματικά. οὐ γὰρ ἐσμὲν ἐν ἀκαθαρσίαις, ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ πεποιηκότος θεοῦ, εἰς ἀφεδρῶνας ἰόντες, καὶ περιττωμάτων τῶν ἀπὸ γαστρὸς ἑαυτοὺς ἀπαλλάττοντες. ἀλλ' ὡς ἔφην ἀρτίως, τύποι καὶ εἰκόνες τῶν νοητῶν εἶεν ἂν καὶ τὰ ἐν αἰσθήσει κείμενα. δεῖ δὴ οὖν ἡμᾶς καταχωννύειν τὰς ἀκαθαρσίας· ὅτι κύριος ὁ θεὸς περιπατεῖ ἐν τῇ παρεμβολῇ. ἐνοικεῖ γὰρ ἐν ἡμῖν καὶ ἐμπεριπατεῖ Χριστός· κἂν ἄσχημον ἴδῃ πρᾶγμα καὶ ἀκαλλὲς ἐν ἡμῖν, ἐπανίσταται παραχρῆμα. ἅγιον γὰρ πνεῦμα σοφίας φεύξεται δόλον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων. εἰ δὲ εὑρίσκει καθαροὺς καὶ διεσμηγμένους, καὶ παθῶν ἀμείνους καὶ μολυσμῶν, ἐνοικήσει προθύμως, καὶ ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν ἀπαλλάξει. τοιγάρτοι φησίν· ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος. καὶ πάλιν· ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσδέξομαι, λέγει κύριος. ἐκκεκαθαρμένους γὰρ οὕτω προσδέξεται χαίρων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

tem priorum, & fœtorem peccati per sequentem bonam fragrantiam superantes, ingrediemur iterum in castra sanctorum, hoc est, Ecclesiam primogenitorum. In CHRISTO autem hoc perficitur: sed quomodo, dic mihi? si accipiamus suam quisque crucem, iuxta ipsius verbum, acri expeditissimoque animo præditi. Nam quòd habeamus sub zona paxillum aut lignum, obliquè nobis quasi ipsam crucem adumbrat. Lex ergo est spiritalis, & solet ad descriptionem rerum intelligibilium adhibere corporalia. Non enim sumus immundi in conspectu Dei qui fecit nos, euntes ad secessum, & superfluitatibus ventris nos exonerantes. Sed hæc quæ in sensus exteriores cadunt, vt dixi, typi atque imagines sunt rerum intelligibilium. Oportet itaque nos immunditiam terra occultare. Quia Dominus Deus tuus, ait, obambulat in castris tuis. Habitat enim & ambulat in nobis CHRISTVS. Et cùm videt in nobis rem turpem ac fœdam, ilico discedit. *Spiritus* enim *sapientiæ* †*fugiet dolum,* sicut scriptum est, *& discedet à stultis cogitationibus.* At si inuenerit iam mūdos & ablutos, atque affectibus inquinationibusq; superiores, tum promptè inhabitabit, & è manu hostium liberabit. Vnde ait: *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Et rursus: *Exite hinc, & immundum ne tetigeritis, tunc ego recipiam vos, dicit Dominus.* Nam qui sic emundati sunt cum gaudio recipit Dominus noster IESVS CHRISTVS, per quem & cum quo sit Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Matt. 10. 38 & 16. 24. Marc. 8. 34. Luc. 9. 23.

Sap. 1. 5. † *Vulgatam effugiet fictum.*

Leuit. 11. 44 & 19. 2. & 20. 5. Deut 20. 7 1. Petr. 1. 16. Isaia 52. 11.

Περὶ τῶν λίθων κεκονιαμένων.

Σοφὸς ἦν ἄγαν ὁ θεσπέσιος Παῦλος παιδαγωγεῖσθαι λέγων τοὺς ἀρχαιοτέρους διὰ τῶν Μωσέως γραμμάτων ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. ἔχει γὰρ ὧδε τὸ χρῆμα, καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος. περιτρέποντες μὲν γὰρ εἰς ἀλήθειαν τὰ διὰ Μωσέως τεθεσπισμένα, παγκάλην οὖσαν ἐν αὐτοῖς τὴν θεωρίαν εὑρήσομεν. καὶ ἀπρὶξ ὥσπερ ἡμμένοι τοῦ γράμματος, καὶ τῶν ἐν τύποις οὐ μεθέμενοι λοιπὸν, ἀκουσόμεθα τοῦ προφήτου λέγοντος· λίαν ἐβαθύνατε εἰς κάθισιν. οὐδὲν γὰρ ἐγηγερμένον καὶ ὀνησιφόρον ἀληθῶς ἔν γε ταῖς σκιαῖς εὑρήσομεν· ἀνέγκλητον δὲ παντελῶς ἀποφανοῦμεν τὴν ἐντολήν. ταύτητοι καὶ ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς κάλυμμα ἐτίθει ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, κατασημαίνων οἶμαί που τοῖς νουνεχεστέροις, ὅτι διπλοῦς ὁ νόμος· καὶ ἔστι μὲν ἐσωτάτω τὸ ἀληθές· ἐπινήνεκται δὲ προσώπου δίκην ἡ σκιὰ, καὶ περιττὸν ἐπίβλημα τοῖς κεκρυμμένοις ἐστὶ τὰ ἐξωφανῆ. διδάσκει

De duodecim lapidibus albario illitis trans Iordanem.

SApiens inprimis erat D. Paulus dicens veteres per Moysis scripta ad CHRISTI mysterium introduci. Ita enim se res habet, & verus est sermo. Nam si transferamus ea quæ per Moysen præcepta sunt, ad veritatem, pulcerrimum in ipsis reperturi sumus sensum spiritalem. Nam si mordicus adhærescamus litteræ, neque ea quæ in typis sunt transilientes, audiemus Prophetam dicentem: *Valdè effodite ad fundamenta.* Nullum enim fructum aut vtilitatem ex vmbris percipiemus, sed inutile omnino efficiemus mandatum. Idcirco & diuinus Moyses velum ponebat in faciem suam; quò significaret, vt arbitror, cordatioribus, quòd duplex sit lex, quodque in intimis lateat veritas, & vmbra sit instar laruæ inducta, quodque exteriora superfluum quoddam tegumentum sint interiorum atque occultorum. Docet

ergo nos in Deuteronomio Moyses, quòd noui, atque in CHRISTO testamenti doctores loquentur quidem per tempus sermonem per ipsum, quodque introducturi sint ad veritatem, & manifestiorem litteræ expositionem facturi, spiritaliter eam interpretantes. Ita enim scriptum est: *Et præcepit Moyses senioribus Israel dicens: Custodite omnia mandata hæc, quæ ego præcipio vobis hodie. Et erit in die, in quo ingressi fueritis Iordanem in terram quam Dominus Deus dat tibi, tum eriges ei lapides magnos, & albario illines eos, scribesque in lapides omnia verba legis huius, cùm scilicet transieritis Iordanem, & ingressi fueritis terram, quam Dominus Deus dat tibi, terram fluentem lacte & melle, quemadmodum dixit Dominus Deus patrum tuorum. Eritque, vt cùm transieritis Iordanem, erigatis lapides hos, quos ego tibi mando hodie, in monte Gebal, & illines eos albario, extruesque ibi altare Domino Deo tuo: altare ex lapidibus, nec adhibebis ipsis ferrum. Ex lapidibus integris extrues altare Domino Deo tuo & offeres holocaustũ super illud Domino Deo tuo: & sacrificium salutis sacrificabis, edesque ibi, & lætaberis, ac saturaberis coram Domino Deo tuo, scribesque in lapides totam hanc legem.* Hic mihi rursum obserua, quo pacto iusserit non esse omittendam curam sermonum, qui de ipso futuri essent, sed quàm maximam diligentiam eis adhibendam. Talia autem fuerunt, quæ à sanctis Apostolis dicta sunt. Sed nunc singula particulatim, quoad eius fieri potest, dilucidè declarare conabimur. Nam si transgressi fueritis, inquit, Iordanem ad desiderabilem promissionis terram possidendam, tunc demum magnos lapides erectos albario illinite, & manifestè admodum totam legẽ ipsis inscribite. Lapides igitur isti magni & in editiore loco positi, significant sanctorum Apostolorum chorum, qui reuera magni & excelsi ac præcellentes sunt. Quantum enim ad virtutem, & ad gloriam vitæ in CHRISTO attinet, nihil ipsis æquiparari queat. Inueniemus enim eos incomparabiliter excellentiores nobis. Quis enim, obsecro, mẽte præditus de æqualitate contendet cum sanctis illis atque inclytis viris, quos CHRISTVS ipse appellauit amicos? *Non enim*, ait, *dico vos amplius seruos, sed amicos meos.* Item vocat eos *lucem mundi*, & *salem terræ*, atque adeò sua ipsius gloria ac dignitate illustres videri iussit, constituitque benefactores & medicos huius vniuersi, dicens: *Infirmos curate, leprosos mundate, dæmonia eijcite, mortuos excitate: gratis accepistis, gratis date.* Magni igitur sunt lapides isti, & tanquam in monte constituti. Gloriæ enim splendor & laudis excellentia faciunt eos valdè sub-

Deut. 27. 1.

Lapides excelsi typus Apostolorũ.

Ioan 15. 15.

Matth. 5. 13. & 15.
Mar 9. 51.
Luc. 14. 34.

Matt 10. 8.

τοίνυν ἡμᾶς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ Μωσῆς, ὅτι τῆς νέας καὶ ἐν Χριστῷ διαθήκης οἱ μυσταγωγοὶ, λαλήσουσι μὲν κατὰ καιροὺς τὸν δι' αὐτοῦ λόγον. παιδαγωγήσουσι δὲ πρὸς ἀλήθειαν καὶ φανερωτέραν τοῦ γράμματος ποιήσονται τὴν ἀφήγησιν, πνευματικώτερον ἑρμηνεύοντες. γέγραπται δὲ οὕτω. καὶ προσέ- „
ταξε Μωυσῆς καὶ ἡ γερουσία Ἰσραὴλ λέγων· φυ- „
λάσσεσθε πάσας τὰς ἐντολὰς ταύτας, ἃς ἐν- „
τέλλομαι ὑμῖν σήμερον καὶ ἔσται ἣ ἂν ἡμέρα δια- „
βῆτε τὸν Ἰορδάνην, εἰς τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεός „
σου δίδωσί σοι, καὶ στήσεις σεαυτῷ λίθους μεγάλους, „
καὶ κονιάσεις αὐτοὺς κονίᾳ. καὶ γράψεις ἐπὶ τῶν λίθων „
πάντας τοὺς λόγους τοῦ νόμου τούτου, ὡς ἂν δια- „
βῆτε τὸν Ἰορδάνην, ἡνίκα ἂν εἰσέλθῃς εἰς τὴν γῆν „
ἣν κύριος ὁ θεὸς τῶν πατέρων σου δίδωσί σοι, γῆν „
ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, ὃν τρόπον εἶπε κύριος ὁ „
θεὸς τῶν πατέρων σου σοί. καὶ ἔσται ἐὰν διαβῆτε τὸν „
Ἰορδάνην στήσετε τοὺς λίθους τούτους, οὓς ἐγὼ ἐν- „
τέλλομαι σήμερον, ἐν ὄρει Γαιβάλ· καὶ κονιάσεις „
αὐτοὺς κονίᾳ· καὶ οἰκοδομήσεις ἐκεῖ θυσιαστήριον „
κυρίῳ τῷ θεῷ σου· θυσιαστήριον ἐκ λίθων· οὐκ „
ἐπιβαλεῖς ἐπ' αὐτοὺς σίδηρον. λίθους ὁλοκλή- „
ρους οἰκοδομήσεις τὸ θυσιαστήριον κυρίῳ τῷ θεῷ „
σου. καὶ ἀνοίσεις ἐπ' αὐτὸ ὁλοκαυτώματα κυρίῳ „
τῷ θεῷ σου, καὶ θύσεις θυσίαν σωτηρίου καὶ φάγῃ, „
καὶ ἐμπλησθήσῃ καὶ εὐφρανθήσῃ ἐναντίον κυ- „
ρίου τοῦ θεοῦ σου καὶ γράψεις ἐπὶ τῶν λίθων τούτων „
πάντα τὸν νόμον τοῦτον. ἄθρει δή μοι πάλιν οἷα προ- „
είρηκε προστέταχεν οὐ παρέργους ἐπί γε τοῖς ἐσομένοις παρ' αὐτοῦ λόγους, πλείστης δὲ ὅσης ἐπιμελείας αὐτοὺς ἀξιοῦν. οὗτοι δὲ ἦσαν, οἱ παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων. ἕκαστα δὲ ἀνὰ μέρος εὖ διατρανοῦν εὖ μάλα πειρασόμεθα. εἰ γὰρ γένοιτο, φησὶ, διαβῆναι ἡμᾶς τὸν Ἰορδάνην, εἰσελάσαι δὲ καὶ εἰς τὴν τριπόθητον τῆς ἐπαγγελίας γῆν, τότε δὴ τότε μεγάλους ἐφ' ὑψηλοῦ θέντες λίθους, κονιάσετε μὲν αὐτοὺς, ἐγγράψετε δὲ πάντα τὸν νόμον τοῦτον σαφῶς σφόδρα. λίθοι μὲν οὖν οἱ μεγάλοι καὶ ὑψοῦ τεθειμένοι, τῶν ἁγίων ἡμῖν ἀποστόλων σημαίνουσι τὸν χορόν· οἱ μεγάλοι καὶ ὑψηλοὶ, καὶ περίοπτοι κατὰ τὸ ἀληθές εἰσιν. ὅσον γὰρ ἧκεν εἰς ἀρετὴν, καὶ εἰς αὐχήματα πολιτείας τῆς ἐν Χριστῷ, τὸ ἰσοστατοῦν ἐν τούτοις οὐδέν. εὑρισκόμεθα γὰρ ἐν ταῖς ὑπεροχαῖς ἀνεστηκότας τοὺς καθ' ἡμᾶς, καὶ πολὺ δὴ λίαν ὑπερκειμένους. τίς γὰρ εἰπέ μοι νοῦν ἔχων περὶ τῶν ἴσων ἁμιλλήσεται τοῖς ἱεροῖς ἐκείνοις καὶ διαβοήτοις ἀνδράσιν, οὓς καὶ φίλους ἰδίους ὠνόμασεν ὁ Χριστός; οὐκέτι γάρ, φησι, λέγω ὑμᾶς δού- „
λους. ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ. φῶς δὲ αὐτοὺς „
τοῦ κόσμου, καὶ ἅλας τῆς γῆς ὠνόμασε. καὶ τοῖς ἰδίοις καὶ αὐτοῦ πρέπουσιν ἀξιώμασι κατηγλαϊσμένους ὁρᾶσθαι προστέταχεν· εὐεργέτας ἐπιθεὶς, καὶ ἰατροὺς ἀπέδειξεν οἰκουμενικοὺς, λέγων· ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, δαιμόνια „
ἐκβάλλετε, λεπροὺς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρε- „
τε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. μεγάλοι δὴ οὖν οἱ λίθοι καὶ † ὥσπερ κείμενοι. τὸ γὰρ τῆς δόξης περιφανὲς καὶ τὸ ἐν εὐκλείᾳ περίοπτον, ὑψοῦ δὴ λίαν

† ἴσως ὑπερκείμενοι, vel ὥσπερ ἐν ὄρει κείμ.

λίαν καὶ ὥσπερ ἐν ὄρει κειμένους φαίνεσθαι ποιεῖ. ἀλλὰ τίνες ἂν εἶεν οἱ ἱστάντες τοὺς λίθους, οἱ διαβαίνοντες τὸν Ἰορδάνην. οἱ εἰς ἅγιον Χριστὸν πιστεύσαντες, καὶ τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καταπλουτοῦντες χάριν. οὗτοι δὴ πάντως ἐφ' ἑαυτοῖς ἀνιστῶσι διδασκάλους καὶ μυσταγωγοὺς, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τοὺς μαθητὰς, τοὺς ἁγίους ἀληθῶς καὶ ἀπολέκτους λίθους. περὶ ὧν ἡμῖν λόγιον „ ἔφη προφητικὸν, ὅτι λίθοι ἅγιοι κυλίονται „ ἐπὶ τῆς γῆς. μονονουχὶ γὰρ καπικυλίσθησαν τοῖς ὑπ' οὐρανὸν, οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, περινοστοῦντες τὴν οἰκουμένην, καὶ τοῖς ἁπανταχῆ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς εὐσεβείας δεικνῦντες τὸ κάλλος, καὶ τὸν ἀληθῆ μαργαρίτην διακηρύττοντες, τὸν ἕνα καὶ πολυτίμητον λίθον, τουτέστι τὸν Χριστόν. κεκονιαμένοι δὲ οἱ λίθοι γραφὴν ἔχουσι τὸν νόμον σαφῶς σφόδρα. ἐν γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις λεπτῶς καὶ ἀναφανδὸν τὰς ἐν νόμῳ θεωρίας εὑρήσομεν, οὐκέτι τῷ γράμματι κατεσκιασμένας, οὐδὲ ἀμυδρὸν ἐχούσας ἐπίβλημα τὴν σκιὰν λαμπρὰς δὲ καὶ καθαράς. πνευματικὴ γὰρ τῶν ἁγίων ἡ παίδευσις. λαλοῦσι δὴ οὖν λαμπρῶς τὸν νόμον. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστι, κεκονιαμένοις τοῖς λίθοις ἐγγράφειν αὐτὸν σαφῶς σφόδρα, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀνατεθειμένων δὲ τῶν λίθων, ἐφ' οἷς ἦν ὁ νόμος, ἀναδείμασθαι δεῖν ἔφη θυσιαστήριον ἐξ ἑτέρων ὁλοκλήρων λίθων, τουτέστιν ἀδιατμήτων, καὶ ταῖς ἐκ σιδήρου πληγαῖς οὐκ ἠδικημένων. καὶ τίς ἂν γένοιτο καὶ τοῦδε λόγος; λίθος μὲν γὰρ ἀκρογωνιαῖος ἔντιμος ὁ Χριστός· τέθειται δὲ καὶ εἰς τὰ θεμέλια Σιών. ὑπ' αὐτῷ γὰρ ἐρηρείσμεθα, καὶ ὑποβάθραν ὥσπερ τινὰ λάβοι τις αὐτὸν ἀσφαλῆ καὶ ἀκράδαντον. καὶ ἡμεῖς ὡς λίθοι ζῶντες ἐποικοδομούμεθα οἶκος πνευματικὸς, εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον θεοῦ ἐν πνεύματι. ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐσμὲν καὶ οἱονεί τι θυσιαστήριον, συναγηγερμένοι μὲν καθ' ἕνωσιν τὴν πνευματικὴν, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν εὐωδιάζοντες, προσκομίζοντες δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ καθάπερ ἐν τάξει τῶν εὐοσμοτάτων θυμιαμάτων τὰ ἐξ ἀρετῶν αὐχήματα. καὶ γοῦν ἡμῖν ὁ „ θεσπέσιος ἐπιστέλλει Παῦλος· παραστήσατε „ τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐά„ρεστον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. λίθοι δὴ οὖν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, πλὴν ὁλόκληροι καὶ ἄπληγες. οἱ γὰρ αὐτὸν, ὡς ἔφην, εὐωδιάζοντες τὸν Χριστὸν, ὁλοτελῆ ποιοῦνται τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὴν καθιέρωσιν· οὐ μεμερισμένοι πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ, οὔτε μὴν τὰ ἐκ τῆς βεβήλου καὶ βδελυρᾶς ἁμαρτίας ἔτι φοροῦντες τραύματα· ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶν ἀμέριστος ὁ Χριστὸς, οὕτω καὶ αὐτοὶ μονότροποί τε καὶ ἀληθεῖς· θεῷ μὲν μόνῳ προσκείμενοι, παραιτούμενοι δὲ μερίζεσθαι δοκεῖν εἰς τὰ σαρκός τε καὶ κόσμου. οὕτως ἑαυτὸν ἀναθεὶς, ὁ ἱεροφάντης γράφει Παῦλος· „ ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστός· καὶ τὸ ἀποθανεῖν,

limes, & quasi in editiori loco positos. Sed qui sunt isti qui erexerunt lapides? Qui transierunt Iordanem. Hi enim crediderunt in CHRISTVM, & sancti baptismatis gratiam sunt consecuti. Ergo ipsi cōstituunt super seipsos discipulos Saluatoris nostri magistros atque Doctores; lapides verò sanctos & electos, de quibus nobis Propheticus sermo ait: *Quia lapides sancti † voluuntur super terram.* Diuini enim discipuli quodammodo deuoluti sunt per totum orbem, atque vbiuis terrarum pietatis, qua præditi erant, pulcritudinem ostenderunt, veramque margaritam prædicarunt, pretiosum illum lapidem, hoc est, CHRISTVM. Lapides autē albario illiti habent scripturam, nempe legem admodum expressè. In sanctis enim Apostolis subtiliter & perspicuè reperiemus contemplationes legis, non iam ampliùs littera adumbratas, neque caliginosum habentes velum, & vmbram, sed splendorem & puritatem. Doctrina enim sanctorum est spiritalis. Loquuntur vtique apertè legem. Atque hoc arbitror est, quòd ipsa lex lapidibus albario illitis valdè scitè insculpatur, secundùm Scripturam. Porro consecratis lapidibus in quibus erat lex, iubet deinceps ex alijs lapidibus altare exstruendum, nempe ex integris ac viuis saxis, hoc est, non incisis, quæque nullo ferri ictu læsa sint. Ecquę verò potest huius rei esse ratio. Lapis etenim *summè angularis electus* CHRISTVS est. Positus autē est in fundamēta Sion. In ipso enim firmati sumus, atq; ipsum veluti tutū ac firmū fundamentum nacti: etiam nos tanquam lapides viui superædificati sumus, domus spiritalis in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu. Nihilominus tamen sumus etiam veluti altare quoddam, simul collecti secundùm vnitatem spiritalem, fideique in CHRISTVM bonum odorem spirantes, gloriamque virtutis per ipsum veluti odoratissimum thymiama Deo ac Patri offerentes. Hinc & diuinus Paulus nobis scribit: *Exhibete membra vestra hostiam viuentem, sanctam, Deoq́; acceptam, nempe rationabilem cultum vestrum.* Ergo etiam nos lapides sumus, quamquam integri & rudes, neque ferro icti. Qui enim ipsum, vt dixi, CHRISTVM redolent, perfectè mētem suam consecrant, non distracti ad ea quę sunt in mundo, neque amplius vulnera, quæ impurum atque execrabile peccatū infligit, circumferunt; sed quemadmodum CHRISTVS est indiuisus, ita quoque & ipsi sunt simplices & veraces, solique Deo affixi, cauentes autē ne videātur diuidi ad ea quæ carnis & mundi sunt. Ita seipsum Deo consecrauit S. Paulus vbi scribit: *Mihi viuere* CHRISTVS; *mors autem*

Zach. 9. 16.
† Vulgata eleuabuntur.
1. Pet. 2. 6.
Rom. 12. 1.
Phil. 1. 21.

tem lucrum. Porro meminisse oportet, quomodo eandem legem nobis etiam alibi præceperit Deus, ita dicens: *Si altare ex lapidibus feceris mihi, ne accipias ad structuram ipsos politos. Si enim vel scapellum admoueris, coinquinatum est.* Sint igitur lapides integri, & non incisi, quemadmodum iam dictū est. *At comedes,* ait, *ibi, & saturaberis, & gaudebis coram Domino Deo tuo.* Qui enim eò gloriæ peruenerunt, vt possint CHRISTVM redolere, ijs conuenit meritò, vt sacro & diuino saturentur cibo, itemque spiritaliter lætentur in Dei oculis. Perficitur autē & hoc ab ijs, qui spiritalibus benedictionibus vsi sunt, & in Ecclesia crediderunt in CHRISTVM Dominum nostrum, per quem & cum quo sit Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Exod.20.2. Deut.27.5. Iosue 8.31. Deut.27.7.

κέρδος· μεμνῆσθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὡς τὸν αὐτὸν ἡμῖν ἐν ἑτέροις καὶ ἐχρησμῴδησε νόμον, οὕτω λέγων· ἐὰν δὲ θυσιαστήριον ἐκ λίθων ποιήσῃς μοι, οὐκ οἰκοδομήσεις αὐτοὺς τμητούς. τὸ γὰρ ἐγχειρίδιόν σου ἐπιβέβληκας ἐπ' αὐτό, καὶ μεμίανται. ὁλόκληροι δὴ οὖν καὶ ἄπληγες οἱ λίθοι κατά γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους τρόπους. ἀλλὰ φάγῃ φησί, καὶ ἐμπλησθήσῃ ἐκεῖ, καὶ εὐφρανθήσῃ ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ σου. τοῖς γὰρ εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιγμένοις εὐκλείας, ὡς εὐωδιάζειν δύνασθαι τὸν Χριστόν, ἁρμόσειεν καὶ σφόδρα εἰκότως, καὶ τὸ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας ἀναπίμπλασθαι τροφῆς, καὶ μὴν καὶ εὐφραίνεσθαι νοητῶς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ θεοῦ. διαπεραίνεται δὲ καὶ τοῦτο τοῖς μυστικαῖς εὐλογίαις κεχρημένων ἐν ἐκκλησίαις τῶν πεπιστευκότων εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De electione Iosue.

CVm sapiens ille Ioannes optimè intelligeret & CHRISTI mysterium, & Mosaici ministerij mensuram, exclamauit, dicens: *Lex per Moysen data est: gratia & veritas per* IESVM CHRISTVM *facta sunt.* Verū enimuerò lex quidē erat prompta ad iram, & de transgressoribus ilico graues pœnas sumebat, continuoque accusabat de malitia, & peccati damnationem inducebat. *Peccatum* enim *non imputatur, cùm lex non est* Et rursus: *Peccatum non cognoui, nisi per legem.* CHRISTVS autem contrà peccata nobis remittit. Iustificat enim in gratia, & sanctificat eos qui crediderūt, quæque olim Patribus promissa sunt, ad finem perducit. Quòd autem hæc de vtroque vera sint, declarabit, nobis rursus Paulus, qui ita scripsit: *Littera occidit, spiritus autem viuificat.* Nam litterā vocat vmbram legis, quemadmodum spiritum vocat cultum in spiritu & veritate, hoc est, Euangelicum; quē per totum orbem prædicauit CHRISTVS. Cùm enim primus non esset omnino irreprehensibilis, necessariò deinceps huic secundo quæsitus est locus, atque hunc quidem antiquauit Deus, nouū pollicitus. Moyse igitur quasi remoto, & è medio sublato, exortus est quodammodo ac dux noster declaratus CHRISTVS, per quem, & in quo trāslati in regnum cælorum sempiternam felicitatem consequemur, synceram & sanctam, omnique culpa vacuam degentes vitam. Quæ autē antiquis per Moysen præcepta sunt, introducunt nos ad hoc, vt ita affecti simus & sentiamus. Ita enim scriptū habetur: *Et vocauit Moyses Iesum, dixitq́, ei corā toto Israele: Confortare, & esto robustus. Tu enim ingredieris ante faciē huius populi in terrā, quam*

Ioan.1.17. Rom.5.13. Ibid.7.7. 2.Cor.3.6. Deut.31.7.

Περὶ ἐκλογῆς τοῦ Ἰησοῦ.

ΟΡθῶς δὴ σφόδρα συνεὶς ὁ σοφὸς Ἰωάννης καὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον καὶ τῆς Μωσέως διακονίας τὸ μέτρον, προσπεφώνηκε λέγων, ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη· ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. ἀλλ' ἦν μὲν ὁ νόμος ἕτοιμος εἰς ὀργήν, καὶ τοῖς παραβαίνουσιν εὐθὺς καὶ ἀμελητὶ πικρὰς ἐπετίθει δίκας· ἀπαξαπλῶς κατηγόρει τῆς φαυλότητος, καὶ τῆς ἁμαρτίας ποιεῖται τὴν κατάρρησιν. ἁμαρτία γάρ φησιν οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου. καὶ πάλιν, τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου. πλημμελημάτων δὲ ἡμᾶς ἀνίησιν ὁ Χριστός. δικαιοῖ γὰρ ἐν χάριτι, καὶ ἁγιάζει τοὺς πεπιστευκότας, καὶ τῶν πάλαι τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένων εἰσκομίζει τὸ πέρας. ὅτι δέ ἐστιν ἐπ' ἀμφοῖν ἀληθῆ, σαφηνιεῖ πάλιν ὁ Παῦλος, ὧδί γεγραφώς. τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. γράμμα μὲν γὰρ ὀνομάζει τὴν ἐν νόμῳ σκιάν· πνεῦμα δὲ αὖ, τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν, φημὶ δὴ τὴν εὐαγγελικήν· ἣν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κεκαινούργηκεν ὁ Χριστός. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν ἄμεμπτος ἡ πρώτη, ταύτητοι λοιπὸν ἀναγκαίως καὶ ὁ τῆς δευτέρας ἐζητήθη τόπος. καὶ τὴν μὲν ἐπαλαίου θεός, καινὴν ὑπισχνούμενος. συνεσταλμένου δὲ ὥσπερ Μωσέως καὶ ἐκ μέσου λοιπὸν γεγονότος, ἀνέφυ τρόπον τινά, καὶ καθηγητὴς ἐφ' ἡμῶν ἀνεδείχθη Χριστός· δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ, καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσκεκομισμένοι τὴν τοῖς ἀπεράντοις αἰῶσι συντρέχουσαν εὐημερίαν ἀποληψόμεθα, τὴν εὐαγῆ καὶ ὁσίαν, καὶ πάσης αἰτίας ἀπηλλαγμένην διαβιοῦντες ζωήν. πεπαιδαγώγηκε καὶ πρὸς τοῦτο οὕτως ἡμᾶς διακεῖσθαι καὶ φρονεῖν αὐτὰ τὰ διὰ Μωσέως τοῖς πάλαι τεθεσπισμένα. γέγραπται γὰρ ὧδε. καὶ ἐκάλεσε Μωυσῆς Ἰησοῦν, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἐναντίον παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ· ἀνδρίζου καὶ ἴσχυε. σὺ γὰρ εἰσελεύσῃ πρὸ προσώπου τοῦ λαοῦ τούτου εἰς τὴν γῆν, ἣν ὤμοσε

» ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν ἡμῶν δοῦναι αὐτοῖς,
» καὶ σὺ κληρονομήσεις αὐτὴν αὐτοῖς. ἔσται κύριος
» ὁ συμπορευόμενός σοι μετὰ σοῦ. οὐ μή σε ἀνῇ,
» οὐδὲ μή σε ἐγκαταλίπῃ. μὴ φοβοῦ, μηδὲ δει-
» λία. μέλλοντος ἀπαίρειν πραγμάτων τοῦ παν-
αρίστου Μωσέως καὶ εἰς τὰς ἄνω λοιπὸν μεθαρμό-
ζεσθαι μονάς, ἀντανίσταται τρόπον τινὰ καὶ διαδέ-
χεται τὴν ἡγεμονίαν ὁ θεσπέσιος Ἰησοῦς. καταλήγον-
τος γὰρ ὥσπερ τοῦ παλαιοῦ καὶ ἀρχαίου γράμμα-
τος καὶ τῆς ἐν νόμῳ λατρείας, καθάπερ ἤδη προεῖπον,
μονονουχὶ καὶ συνεσταλμένης, καταπεφοίτηκε πρὸς
ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν ὁ μονογενής, καὶ ἐν εἴδει γέγονε
τῷ καθ' ἡμᾶς. ὁ δὲ τῶν ὅλων κατεξουσιάζων θεὸς
ὡς ὁ πρεσβύτατον ἔχων τὸ ἐπὶ τόδε λαμπρὸν
ἀξίωμα, σκήπτεται χρησίμως διὰ τὴν πρὸς ἡ-
μᾶς ὁμοίωσιν τὸ εἰς ἀρχὰς βασιλείας καλεῖσθαι
» δοκεῖν. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· ἐγὼ δὲ κατεστάθην
» βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ· δῆλον δὲ ὅτι τοῦ θεοῦ καὶ πα-
» τρός, ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων
» τὸ πρόσταγμα κυρίου. εἴκοντα δὴ οὖν τῇ τοῦ Χρι-
στοῦ δόξῃ Μωσέα, μηδεὶς εἰς μέσον ἀγέτω πά-
λιν· μὴ κρατείσθωσαν οἱ τύποι, μὴ τι μὴν ἀνα-
» μοχλευέσθω πρός τινος ἡ σκιά. τὰ ἀρχαῖα
» παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. ἢ εἴπερ
τις ἕλοιτο τοῦτο δρᾶν, ἴστω τὴν θείαν ἀτιμά-
ζων οἰκονομίαν, καὶ τῷ θεῷ δοκοῦν ἀποβιαζό-
μενος, καὶ τὸ σεπτὸν καὶ μέγα παραλύων
μυστήριον. ὁ γὰρ τύποις ἔτι προσκείμενος με-
τὰ τὴν ἀνάδειξιν Ἰησοῦ, καταλόγων μὲν τῶν
ἱερῶν ὡς ἀποτάτω κείσεται. ἀπόκληρος δὲ καὶ
ἀμέτοχος παντελῶς διὰ Χριστοῦ χαρισμά-
των ἀποδειχθήσεται. τοῦτό τι παθόντας τοὺς ἐν
Γαλατίᾳ τινὰς ἐλέγχει σαφῶς ὁ θεσπέσιος
» γράφων Παῦλος· ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑ-
» μᾶς ἐβάσκανεν; οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς
» Χριστὸς προεγράφη ἐσταυρωμένος. τοῦτο μόνον
» θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν. ἐξ ἔργων νόμου τὸ
» πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; οὕτως ἀ-
» νόητοί ἐστε, ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ
» ἐπιτελεῖσθε; εἶτα τούτοις προσεπάγει πάλιν·
» ἀπηλλοτριώθητε ἀπὸ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ
» δικαιοῦσθε. τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. ἡμεῖς γὰρ
» διὰ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμε-
» θα. πιστὸς μὲν γὰρ ἀληθῶς, καὶ τῶν οἷ μάλιστα διαπρε-
πεστάτων, ὁ μέγας Μωυσῆς. ἀλλ' ἦν οἰκέτης,
καὶ τοῦτο αὐτοῦ μέτρον, μεσίτης καὶ διάκονος τοῦ κα-
τακρίνοντος νόμου. ἐπιδεδήμηκε δὲ ὁ τούτου δεσπότης,
καὶ εἰσκεκόμικεν ἡμῖν τὴν δικαιώσεως χάριν. ἠρε-
μείτω τοίνυν ὁ νόμος, ὁ τῆς ἁμαρτίας κατήγο-
ρος, ἡ τῆς κατακρίσεως διακονία, δι' οὗ τὰ πάν-
τα συνέκλεισεν εἰς ἁμαρτίαν ὁ θεός, ἵνα τοὺς
πάντας ἐλεήσῃ κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀλλὰ τί
» πρὸς Ἰησοῦν ὁ μέγας ἔφη Μωυσῆς; ἀνδρίζου
» καὶ ἴσχυε· σὺ γὰρ εἰσελεύσῃ πρὸ προσώπου τοῦ λαοῦ
» τούτου εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν
» ἡμῶν δοῦναι αὐτοῖς, καὶ σὺ κατακληρονομήσεις αὐ-
» τὴν αὐτοῖς. ὅρα τοίνυν τοῦ νόμου τὴν προαγόρευσιν.
οὐκ ἠγνόησεν ὁ Μωυσῆς τοῦ σωτῆρος τὴν δόξαν, τὴν

iurauit Dominus patribus nostris, daturū se ipsis, tuq́; hanc sorte distribues eis, & proficiscetur Dominus tecum. Ipse non dimittet te, neque te deseret. Ne timeas aut terrearis. Cū optimus Moyses esset è rebus humanis emigraturus, & in supernas postea transferendus mansiones, substituitur quodammodo & succedit in principatum diuinus Iesus. Veteri enim atque antiqua littera quasi cessante, cultuque legali, sicut iam dixi, fermè coarctato, descendit ad nos è cælis Vnigenitus, *& homo factus est.* Hic verò, etsi omnium Dominus esset, vt Deus, antiquissimum habens hac in re dignitatis splendorem, tamen ita demisit, vt propter nostri similitudinem, ad principium regni vocatus fuisse videatur. Hinc & ipse ait: *Ego constitutus sum rex ab ipso,* (nimirū à Deo & Patre) *super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.* Nullus igitur reducat nobis iterū Moysen, qui cessit CHRISTI gloriæ, neque valeant ampliùs typi, neque vmbra à quoquam prætendatur. *Vetera enim præterierunt, ecce noua facta sunt omnia.* Aut si quis præsumat hoc facere, is sciat se diuinam œconomiam vilipendere, & diuinam voluntatem profligare, adeoque venerandum atque ingens mysterium dissipare. Qui enim adhuc typis adhæreſcit, post IESVM declaratum, is quàm longissimè à grege sanctorū separabitur exsors, & beneficiorum quæ per CHRISTVM ijs conferuntur expers. Quod cùm nonnullis ex Galatīs accidisset, apertis verbis eos increpabat Paulus dicens: *O stulti Galatæ, quis vos fascinauit, vt non obediatis veritati? quibus ante oculos* IESVS CHRISTVS *præscriptus est crucifixus. Hoc solum cupio discere à vobis. Ex operibus legis spiritū accepistis, an ex auditu fidei? Adeóne stulti estis, vt cùm cœperitis spiritu, nūc carne consummemini?* Deinde his subiungit: † *Alienati estis à* CHRISTO, *qui per legem iustificamini. Gratia excidistis:* † *nos enim per fidem iustitiæ spem exspectamus.* Fidelis enim reuera & vnus ex præstantissimis erat Moyses: attamen seruus erat, atque ipsius quidem officium erat esse mediatorē legis condemnantis. CHRISTVS autem aduenit huius Dominus, qui & attulit nobis gratiam iustificantem. Facessat igitur lex, quæ peccati accusatrix est, & condemnationis ministra, per quam Deus omnia conclusit sub peccatum, vt omnium misereatur, sicut scriptum est. Sed quid magnus ille Moyses ait ad Iesum? *Confortare, & esto robustus. Tu enim ingredieris ante faciem populi huius in terram, quam iurauit Dominus patribus nostris, daturum se eis, tuq́; ipsam sorte distribues eis.* Ecce tibi legis prædictionem. Non ignorauit Moyses Saluatoris nostri gloriam, il-

Ioan.1.14.

Psal.2.6.

Apoc.21.5.

Gal.3.1.

Ibid.5.4.

† Euacuati estis. † Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ exspectamus.

Moyses Dei seruus.

Moysis de CHRISTO prophetia.

lam incomparabilem excellentiam, quam præ omnibus Sanctis, imò (vt veriùs dicam) præ omni rationali creatura habet. Cognouit hanc inexpugnabilem manum, atque omnipotētem & inuincibilem potestatem. Tantùm non autem obstupescebat videns cadētes hostes, mortē deficientem, fugientem Satanam, istum inuictum quondam & insuperabilem draconem iam meticulosum & superatum, os peccati obturatum, mundatos leprosos, dæmones stridentes, mare impetuosum vno verbo sedatum. Nō denique ignorauit quòd lex per se neminē iustificaret, vtpote cùm sit impossibile taurorum & hircorum sanguine tolli peccata. Sed Dominus noster IESVS CHRISTVS liberabit orbem à veteribus delictis: siquidem ipse est Veritas, & suapte natura sanctus, sanctificans eos qui crediderint suo sanguine, morteque superiores eos constituit, introducetque in ipsum cælorum regnum, in terram verè sanctam & desiderabilem, in mansiones supernas, in cælestem ciuitatem, in Ecclesiam primogenitorum, cuius opifex & creator est Deus. Quòd autē Filium adiuturus sit Deus, atque in omni re quæcumque tandē sit, ipsi cooperaturus, etsi homo sicut nos factus sit, confirmat apertè Moyses, qui ita addidit: *Et Dominus proficiscetur tecum, nec dimittet te, nec deseret.* Omnipotens ergo est Filius, & inexpugnabili potestate præditus, vt pote qui sit suapte natura Deus. Sed Pater dicitur eum iuuare propter naturam humanam, idque ratione admodum conueniēte, nimirum propter figuram seruitutis & œconomiæ rationem post assumptam carnē. Vnde Filius, vt nobis faceret fidem, se factū esse vt nos, infirmitatem homini conuenientem præ se fert dicens ad Deum ac Patrem cælestem: *Non relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Porro quòd doctrina legis, spiritaliter intellecta, nulli fermè ante aduentum Domini innotuerit, sed potiùs in admirationem venerit postquam CHRISTVS illuxit, ac veluti ob oculos fuerit posita paruis æquè ac magnis, descendente in nos Spiritu sancto, per quē & intelligimus Dei profunditates, manifestum fieri potest vel ex ijs iterū quæ sequuntur. Ita enim habent: *Et scripsit Moyses omnia verba legis huius in librum, quem dedit sacerdotibus filijs Leui portantibus arcam testamenti Domini, & senioribus filiorum Israël. Mandauitque Moyses illis in die illo dicens: Post annos septem in tempore anni remissionis in festo scenopegiæ, cùm ambulet totus Israël coram Domino Deo tuo in loco quem elegerit Dominus, legetis hanc legem coram toto Israële in aures ipso-*

Psal. 15. 10.

Deut. 31. 9.

ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τὴν κατὰ πάντας ἁγίους, μᾶλλον δὲ ἁπάσης κτίσεως λογικῆς. ἔγνω τὴν ἄμαχον χεῖρα, τὴν πανάλκη καὶ ἀκαταγώνιστον ἐξουσίαν, μονονουχὶ δὲ καὶ καταπέπληκτο βλέπων πίπτοντας ἐχθροὺς, ἀτονοῦντα θάνατον, φεύγοντα σατανᾶν, καὶ τὸν ἀνίκητον πάλαι καὶ δυσκαταγώνιστον θῆρα δειλὸν ἤδη καὶ ἡττημένον, ἐμφραττόμενον τὸ τῆς ἁμαρτίας τὸ στόμα, λεπροὺς ἐκκεκαθαρμένους, καταπεφρικότας δαίμονας, καὶ θάλασσαν ἀγριαίνουσαν ἑνὶ κατευναζομένην ῥήματι. οὐκ ἠγνόησεν ὅτι δεδικαίωκεν ὁ δι' αὐτοῦ νόμος οὐδένα. καὶ γὰρ ἦν ἀμήχανον αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. ἀπαλλάξει δὲ τὴν οἰκουμένην ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων, καὶ ἐπείπερ ἐστὶν αὐτὸς ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ κατὰ φύσιν ἅγιος, ἁγιάζει τοὺς πεπιστευκότας τῷ ἰδίῳ αἵματι. καὶ θανάτου μὲν καὶ φθορᾶς ἀμείνους ἀποφαίνει. εἰσκομιεῖ δὲ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τὴν ἀξιέραστον ἀληθῶς καὶ ἁγίαν γῆν τῆς ἄνω μονῆς, τὴν ἐν οὐρανῷ καλλίπολιν, τὴν τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησίαν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. ὅτι δὲ συναθλήσεται καὶ συνεργάσεται πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ καθ' ἡμᾶς γεγονότι τῷ υἱῷ, καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς προστεθεικὼς Μωσῆς· καὶ κύριος ὁ συμπορευόμενος μετά σου „ οὐκ ἀνήσει σε, οὐδ' οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃ σε. „ παναλκὴς μὲν οὖν ὁ υἱὸς, καὶ ἄμαχον ἔχει τὴν ἐξουσίαν ἐπείπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν θεός. ἐπικουρεῖσθαι δὲ λέγεται παρὰ τοῦ πατρὸς διὰ τὸ ἀνθρώπινον πρέποντος τοῦ λόγου καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ πράγματος τῷ τῆς δουλείας σχήματι, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ τρόπῳ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας. καὶ γοῦν ὁ υἱὸς ἵνα πιστευθῇ καθ' ἡμᾶς γεγονὼς, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ πρέπον ἀσθενὲς ὑποπλάττεται. λέγων πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου „ εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν δια- „ φθοράν. ὅτι δὲ καὶ ἡ διὰ νόμου παίδευσις „ οὐδενὶ μὲν που τάχα τῶν πρὸ τῆς ἐπιδημίας κατέστη γνώριμος νοηθεῖσα πνευματικῶς, τεθαύμασται δὲ λοιπὸν ἐπιλάμψαντος τοῦ Χριστοῦ, μονονουχὶ δὲ ἐν ὄψει τέθειται μικροῖς καὶ μεγάλοις, καταφοιτήσαντος ἐφ' ἡμᾶς τοῦ ἁγίου πνεύματος δι' οὗ συνίεμεν καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, σαφὲς κἀκ τῶνδε δὴ πάλιν. ἔχει γὰρ ὧδε· καὶ ἔγραψε Μωυσῆς πάντα τὰ ῥήματα „ τοῦ νόμου τούτου εἰς βιβλίον, καὶ ἔδωκε τοῖς ἱε- „ ρεῦσι τοῖς υἱοῖς Λευὶ, τοῖς αἴρουσι τὴν κιβω- „ τὸν τῆς διαθήκης κυρίου, καὶ τοῖς πρεσβυτέ- „ ροις υἱῶν Ἰσραήλ. καὶ ἐνετείλατο Μωυσῆς „ αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ λέγων, μετὰ ἑπτὰ „ ἔτη ἐν καιρῷ ἐνιαυτοῦ ἀφέσεως, ἐν ἑορτῇ σκηνο- „ πηγίας, ἐν τῷ συμπορεύεσθαι πάντα Ἰσραὴλ, „ ὀφθῆναι ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου, ἐν τῷ τό- „ πῳ ᾧ ἂν ἐκλέξηται κύριος ἀναγνώσεσθε τὸν νόμον „ τοῦτον ἐναντίον παντὸς Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὦτα αὐ- „ τῶν.

„ τῶν. ἐκκλησιάζετε τὸν λαόν, σὺν ἄνδρας καὶ
„ τὰς γυναῖκας, καὶ τὰ † ἔκγονα, καὶ τὸν προσήλυ-
„ τόν σου τὸν ἐν ταῖς πόλεσί σου ἵνα ἀκούσωσι, καὶ ἵνα
„ μάθωσι φοβεῖσθαι κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν, καὶ
„ ἀκούσωνται ποιεῖν πάντας τοὺς λόγους τοῦ νόμου
„ τούτου. ἀκούεις ὅτι γέγραφε μὲν τὸν νόμον· ἐπι-
σκήπτει δὲ καὶ τοῖς ἐξειλεγμένοις ἱερεῦσί τε φη-
μὶ, καὶ μέν τοι καὶ πρεσβυτέροις ἑβδόμου πα-
ρελάσαντος ἔτους, ἐν καιρῷ τῆς ἀφέσεως, ἐν ἑορ-
τῇ τῆς σκηνοπηγίας, ἐκκλησιάζειν ἅπαντας νε-
ανίας καὶ πρεσβύτας, γύναιά τε καὶ παῖδας,
καὶ τότε συνειλεγμένοις ἀναγινώσκειν αὐτόν. ὅτι
γὰρ ἔμελλον πολλοὶ καὶ οὐκ εὐαρίθμητοι παρατρ-
έχειν χρόνοι ἄχρις ἂν ἐπιλάμψῃ Χριστὸς, καὶ
ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀναδειχθείη καιρὸς, ἀνα-
μάθοι τις ἂν διά γε τοῦ δεῖν δι' ἑπτὰ ἐτῶν ποιεῖν τὴν
ἀνάγνωσιν· ὁ γὰρ ἑπτὰ ἀριθμὸς πλήθους ἂν εἴη
σημαντικὸς παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ. καθ' ἐκεῖνο
„ τὸ εἰρημένον που, ὅτι στεῖρα ἔτεκεν ἑπτά. καὶ πάλιν,
„ μὴ καταπιστεύσῃς τῷ ἐχθρῷ σου εἰς τὸν αἰῶνα·
„ ἑπτὰ γάρ εἰσι πονηρίαι ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ. ἔφη δέ
„ που καὶ ὁ παροιμιαστής· ἑπτάκις πεσεῖται ὁ δί-
„ καιος, καὶ ἀναστήσεται. ἐπιτήρει δὲ ὅτι ἐν ἔτεσι τοῖς
ἑπτὰ τοῖς πρὸ τῆς ἀφέσεως, τουτέστιν ἐν χρόνοις
τοῖς πρὸ τῆς ἐπιδημίας, ὁ νόμος οὐκ ἀνεγινώ-
σκετο. ὅμοιον γὰρ τὸ μηδ' ὅλως ἀναγινώσκειν
αὐτὸν τῷ μηδὲν δύνασθαι νοεῖν, κἂν εἴ τις αὐτὸν
ἀναγινώσκοι τυχόν. γνώριμος δὲ ὡς ἔφην τότε
δὴ γέγονε μικροῖς τε καὶ μεγάλοις ὅτε καὶ ὁ τῆς ἀφέ-
σεως ἐνέστη καιρός. ὁ μὲν γὰρ νόμος τοῖς ἀρχαι-
„ οτέροις ἐνετέλλετο λέγων· δι' ἑπτὰ ἐτῶν ποιή-
„ σεις ἄφεσιν, καὶ οὕτω ποιήσεις αὐτήν. ἀφεὶς πᾶν
„ χρέος ἴδιον ὃ ὀφείλει σοι ὁ πλησίον. καὶ πάλιν,
„ ἐὰν κτήσῃς παῖδα Ἑβραῖον, ἓξ ἔτη δουλεύ-
„ σει σοι. τῷ δὲ ἔτει τῷ ἑβδόμῳ ἀφήσεις αὐτὸν ἐ-
„ λεύθερον ἀπὸ σοῦ. ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
στὸς ἐπὶ τέλει τῶν αἰώνων καὶ μονονουχὶ ἑπτὰ ἐτῶν,
ἀφῆκε τὰ ὀφειλήματα. ἀνῆκεν ἡμαρτηκότας,
καὶ χρεωφειλέτας ὄντας, ἐχαρίσατο κατὰ τὴν
εὐαγγελικὴν παραβολήν, δούλους ὄντας τῆς
ἁμαρτίας καὶ ὑπεζευγμένους τῷ σατανᾷ, τῷ
τῆς ἐλευθερίας πνεύματι λαμπροὺς ἀπέφηνε
καὶ ἠγλαϊσμένους. ἀνεδείχθη δὲ τῆς ἀφέσεως
ὁ καιρὸς, ἐν καιρῷ τῆς σκηνοπηγίας, ἣ τὸ τῆς
ἀναστάσεως ὑποδηλοῖ μυστήριον. ὅτε τὸ ἑκά-
στου τῶν ἐν γῇ κειμένων διαπήγνυται σκῆνος,
ἤτοι τὸ σῶμα. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνεβίω
Χριστὸς, πατήσας τὸν θάνατον, καὶ σκυλεύσας
τὸν ᾅδην, καὶ εἰρηκὼς τοῖς ἐν δεσμοῖς· ἐξέλθετε,
καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· ἀνακαλύφθητε, τότε τῷ ἁ-
γίῳ ἀνακαλλύνων πνεύματι τὴν ἀνθρώπου φύ-
σιν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους, καὶ τῶν ἀνακτιζομένων
εἰς ἁγιασμὸν, ἐνεφύσησε τοῖς ἁγίοις ἀποστό-
„ λοις λέγων· λάβετε πνεῦμα ἅγιον. τότε καὶ ἀνε-
ῴχθησαν οἱ τῆς διανοίας ἡμῶν ὀφθαλμοί. τότε
πεφωτίσμεθα, καὶ τὸν πάλαι κεκρυμμένον, καὶ
οὐδενί που τάχα τῶν ἀρχαιοτέρων γνώριμον γενό-
μενον νόμον. τότε συνηγηγέρμεθα καὶ ἐκ τῶν πε-

† ἔγγονα

rum. Congregate populum, viros pariter ac mulieres, & liberos, & aduenam tuum, qui est in ciuitate tua, vt audiant, & discant timere Dominum Deum nostrum, & ita audiant, vt omnia verba legis huius obseruent atque perficiant. Audisne, quòd scripserit legem, & præceperit sacerdotibus, atque item senioribus, vt septimo quoque anno in tempore remissionis, in festo tabernaculi, congregent omnes iuuenes & senes & mulieres & pueros, atque sic cõgregatis prælegant ipsam? Nam quòd multi atque ægrè numerabiles anni priùs euoluẽdi essent, quàm affulgeret Dominus, & tempus incarnationis patefieret, didicerit quis ex hoc, quòd post septem demum annos prælegenda sit. *Septenarius* enim numerus in Scriptura diuinitus inspirata multitudinẽ designat, sicut ex illa, vt arbitror, satis patet. *Quia sterilis peperit septem.* Et alibi: *Ne credas inimico tuo in æternum, septem enim sunt in corde eius nequitiæ.* Ibidemq; in Prouerbijs scriptum ita: *Septies cadet iustus, & resurget.* Obserua autem in *septem annis* qui præcesserunt remissionẽ, hoc est in temporibus ante aduentum CHRISTI, quòd lex prorsus non sit lecta. Perinde enim est ac si lecta non esset, si quis eam fortè legat, & non intelligat. Sed tũc, inquit, nota facta est cũctis, paruis iuxtà ac magnis, quando remissionis tempus aduentauit. Nam lex antiquis præcipiebat, dicens: *Post septem annos facies remissionem, atque sic facies eam: Remitte omne debitum proprium, quod debet tibi proximus.* Et rursus: *Quãdo possedisti seruum Hebræum; sex annis seruiet tibi, septimo autem anno dimittes eum abs te liberum.* Nam Dominus noster IESVS CHRISTVS in fine sæculorum & quasi in septimo anno remisit nobis, qui peccauimus, debita nostra, iuxta parabolam Euangelicam, cumque essemus serui peccati, satanæque subiugati, spiritu libertatis insignes ac splendidos effecit. Ceterùm tempus remissionis enunciatum est in tempore Scenopegiæ, quæ subindicat mysterium resurrectionis, quando vniuscuiusque tabernaculum siue corpus in terra iacens conglutinatur. Quando enim à mortuis resurrexit CHRISTVS, proculcata morte & inferno spoliato; *cùm dixit eis qui in vinculis erant: Exite, & † Apparete eis qui degunt in tenebris;* tunc Spiritu sancto exornãs hominis naturam tanquam in primitijs generis, & eorum qui erant reformati in sanctificationem, insufflauit sanctis Apostolis dicens: *Accipite Spiritum sanctũ.* Tũc & oculi mentis nostræ aperti sunt. Tunc & illuminati sumus, legemque olim absconditã nulli que ferè ex veteribus cognitam intellexi mus. Tunc denique sumus congregati ex finibus

Septenarius numerus.

Ierem. 15. 9.
Prou. 26. 25
Prou. 24. 16
Deut. 15. 1.
Ibid. v. 12.
Matt. 18. 24
Isaia 49. 9.
† *Vulgata: Reuelamini, his qui sunt in tenebris.*
Ioan. 20. 22

nibus terræ in eum quem ipse elegit locum, hoc est Ecclesiam, in qua nobis degentibus figuras & typos interpretantur soli electi & sancti Doctores atque Magistri. Vnde etiam diuinus Paulus scitè admodum transferens typos in spiritalem consideratio-nem, ita scribit: *Nam si sanguis taurorum & hircorum, itemq́ cinis vitulæ aspergens coinquinatos sanctificat ad carnis emundationem, quanto magis sanguis* CHRISTI? Item Israelitis mactantibus agnum, & adhærentibus vmbræ, ipsum mysterij typum referens ad CHRISTVM, iterum ait: *Pascha nostrum immolatus est* CHRISTVS Alibi etiam ita scribit: *Dicite mihi, qui vultis sub lege esse, legem non auditis? Scriptum est enim, quòd Abraham duos filios habuerit, vnum ex ancilla, alterum ex libera: sed filius ancillæ secundùm carnem natus erat; qui autem ex libera, per promissionem. quæ per allegoriam dicuntur. Ipsa enim sunt duo testamenta: una à monte Sinai in seruitutem generans, quæ est Agar. Agar enim Sina mons est, qui respondet præsenti Ierusalem. Seruit enim cum filiis suis. At superna Ierusalem libera est, quæ est mater nostra.* Docti igitur spiritaliter legem, diuinum in nobis concipimus timorem. Quòd autem suis temporibus vis cultus vmbratilis, quique in typis consistit, coarctanda sit, Moyses nobis iterum figuratè ostendit. Scriptum est enim, quòd cùm Moyses perscripsisset omnia verba legis huius in librum vsque ad finem, mandauit Leuitis portantibus arcam Testamēti Domini, dicens: *Acceptum librum hunc ponetis in latere arcæ Testamenti Domini Dei nostri.* Intelligísne quo pacto in partem vnam ipsius arcæ, non autem in medio eius præceperit reponi legem: vtpote cùm iam iam adfutura essent noua præcepta per CHRISTVM, quibus sanè necesse erat vetus mandatum cedere, & quodammodo locum dare, aut potiùs è medio auferri, vt id quod erat melius & perfectius, introduceretur. Neque tamen eiicitur omnino ex arca (accepta enim est in Ecclesiis lex Moysis) verùm in priore loco constituta non est, sed quasi coarctata, & hæsit in latere, locum dans incomparabiliter, vt dixi, præstantioribus, hoc est, diuinis atque Euangelicis oraculis, per quæ in cognitionem Dei, atque adeò in omnem scientiam virtutis nos introduxit CHRISTVS: per quem, & cum quo sit Deo ac Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Hebr. 9. 13.

Gal. 4. 22.

F I N I S.

ἐράτων τῆς γῆς εἰς ὃν ἐξελέξατο τόπον, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν, ἐκεῖ γεγονόσιν ἡμῖν τὰ ἐν σκιαῖς καὶ τύποις διερμηνεύουσι νόμον οἱ ἀπόλεκτοί τε καὶ ἱεροὶ μυσταγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοὺς τύπους εὖ μάλα μεταστοιχειῶν εἰς πνευματικὴν θεωρίαν, καὶ ἐπιστέλλει, καί φησιν· εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα· πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ; σφαζόντων δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὸν ἀμνόν, καὶ προσεδρευόντων ταῖς σκιαῖς, τὸν τοῦ μυστηρίου τύπον εἰς Χριστὸν ἀναφέρων, ἔφη πάλιν, ὅτι τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. ἐπιστέλλει δὲ καὶ ἑτέροις, λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γάρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται. ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, δι᾽ ἐπαγγελίας. ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα. ἥ τις ἐστὶν Ἄγαρ. τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ. συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ. δουλεύει γὰρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥ τις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. μυσταγωγούμενοι τοίνυν πνευματικῶς τὸν νόμον, τὸν θεῖον ἐν ἑαυτοῖς εἰσδεχόμεθα φόβον. ὅτι δὲ ἔμελλε συστελήσεσθαι κατὰ καιροὺς τοὺς ἐν τύποις καὶ σκιᾷ λατρείας ἡ δύναμις, παρέδειξε πάλιν αἰνιγματωδῶς ὁ Μωυσῆς. γέγραπται γὰρ ὅτι ἡνίκα δὲ συνετέλεσε Μωσῆς γράφων πάντας τοὺς λόγους τοῦ νόμου τούτου εἰς βιβλίον, ἕως εἰς τέλος, καὶ ἐνετείλατο τοῖς λευίταις τοῖς αἴρουσι τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης κυρίου, λέγων· λαβόντες τὸ βιβλίον τοῦτο, θήσετε αὐτὸ ἐκ πλαγίων τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν. συνιεὶς οὖν ὅπως εἰς ἕν τι μέρος τῆς κιβωτοῦ, καὶ οὐκ ἐν αὐτῷ τῷ μέσῳ προστέταχεν ἀποκεῖσθαι τὸν νόμον. ὡς ὅσον οὐδέπω παρεσομένων τῶν νέων καὶ διὰ Χριστοῦ θεσπισμάτων, οἷς ἦν ἀνάγκη παραχωρεῖν τὴν ἀρχαιοτέραν ἐντολήν· μονονουχὶ δὲ καὶ διδόναι τόπον, ἢ καὶ ἐκ μέσου χωρεῖν, ἵνα τὸ τυχὸν ἐπεισφέρηται. οὐκ ἀποβάλλεται μὲν γὰρ τῆς ἁγίας κιβωτοῦ. δεκτὸς γὰρ ἐν ἐκκλησίαις ὁ διὰ Μωσέως νόμος. πλὴν, οὐκ ἐν πρώτῳ τέθειται τόπῳ· συνεστάλη δὲ ὥσπερ καὶ μεμένηκεν ἐκ πλαγίων, παραχωρῶν ὡς ἔφην τοῖς ἀσυγκρίτως ὑπερκειμένοις, τουτέστι τοῖς θείοις τε καὶ εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι, δι᾽ ὧν ἡμᾶς εἰς θεογνωσίαν, καὶ εἰς πᾶσαν εἴδησιν ἀρετῆς πεπαιδαγώγηκεν ὁ Χριστός· δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ.

INDEX LOCORVM
S. SCRIPTVRÆ
quæ in Glaphyrorum libris exponuntur.

EX GENESI.

EX EXODO.

EX NVMERIS.

EX DEVTERONOMIO.

EX IOB.

EX PSALMIS.

EX PROVERBIIS.

EX CANTICIS.

EX ECCLESIASTICO.

EX ISAIA.

EX IEREMIA.

EX BARVCH.

EX EZECHIELE.

EX

EX NOVO TESTAMENTO.

INDEX
RERVM VERBORVMQVE
MEMORABILIVM
QVÆ HIS GLAPHYRORVM
LIBRIS CONTINENTVR.

Benedictio

Fæmi-

Ru-

FINIS.